Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан тудоваларлыг

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. НОЯБРЬ 1 СРЕДА № 258 (9028). ортаа 2 коп.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери! Күскү ажылдарны чедишкинниг доозарын чедип алыңар, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринге бүгү курлавырларны эки ажыглаңар! Келир көдээ ажыл-агый чылынга үлегерлиг белеткенир дээш чарышты калбаа-биле нептередиңер!

1973 чылда бедик дүжүттү алырының быжыг үндезинин тургузуңар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Республиканың партия активиниң хуралының дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн, октябрь 31-де, Кызылга Политиктиг чырыдышкын бажыңында республиканың партия активиниң хуралы болуп эрткен. Анаа СЭКП обкомунун болгаш ревизия комиссиязының кежигүннери, парткомнар секретарьлары, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары киришкен.

СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия обкомунуң бирги секретары эш **С. К. Тока** ук хуралды ажыткан. «Күскү хову ажылдарын доозарының болгаш көдээ ажыл-агыйның чаа чылынга белеткелдер талазы-биле партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында» айтырыгны активке чугаалашкан. Ол айтырыгның талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы эш **В. Е. Серяков** кылган.

Активке чугаалашкан айтырыгга холбаштыр СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **С. К. Буянды**, Кызыл хоорайкүүскомнуң даргазы **С. Х. Красный**, Таңды райкүүскомнуң даргазы **Г. А. Заркевич**, Бин-Хем райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги **С. А. Докучиц**, «Торгалыг» совхозтуң партком секретары **В. Б. Бурбу**, Чөөн-Хемчик райкүүскомнуң даргазы **Б. Б. Чюдюк**, «Барлык» совхозтуң директору **А. В. Порожневский**, Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтуң хойжу бригадазының бригадири **Ч. Н. Соян**, Каа-Хем райкүүскомнуң даргазы **К. С. Очур-оол**, СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары **А. Ч. Монгуш**, СЭКП ТК-ның кежигүнү, партия Тыва обкомунуң бирги секретары **С. К. Тока** олар санал берген.

Республиканың партия активиниң хуралы чугаалашкан айтырыгның талазы-биле доктаалды тодаргай хемчеглер-биле кады хүлээп алган. Хурал оон-биле бодунун ажылын доозган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫН БҮРҮН АЖЫГЛААР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. СЕРЯКОВТУҢ илеткелиниң допчулалы

Бо хүннерде Тываның ажыл-ишчилериниң бодалы база ажыл-херээ улуг болгаш чаагай сорулгага — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чыл оюн төлептин-биле уткуурунга чагыртқан. Ол кайгамыктыг хүше алдар болдуруп республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, колхозтарының болгаш совхозтарының коллективтерин бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ынчаарга ол хүлээлгелер чедишкинниг күүсеттиниң турар дээрзин тос айларның түпнели хереченлеп турар.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының планы 103,4 хуу күүсеттингеп, азы оналдырга немей 1.787 муң рубльди берген. Үлетпүр продукциязын будүрериниң хемчээлиниң талазы-биле план 105 хуу күүсеттингеп, азы эрткен чылдың ол үеэн-биле деңнээрге, продукция будүрериниң немелде өзүлдезиниң темпизи республикада ортумак темпиден дыка бедик болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери эки ажылдааннар. Тос айларда күрүнеге сүт садарының планы 108 хуу, эштиң — 105 хуу, а дүктүң — чыл планы күүсеттинген. Сүт, түң чинти саалдазы ковүдээн, бүгү чүүл эйгы-биле малдарның баш саны оскен. Мал ажылының продуктуларын будүрериң болгаш күрүнеге садарын ковүдедир, малдың баш санын остүрер дээш республика районнарының аразында социалистиг чарыштың үшкү кварталда түпнелиниде СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүледдиң шилчимир Кызыл тугун Таңды районга тывыскан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараажылары үлүг күш-ажылчы тиилелгеш чаалап алган. Күрүне шыгжамырынга 132 муң тонна эки шырдыг тыва тараа үрдүнгеп, ол болза күрүне планындан ийи катап ажып турар. Республиканың ажыл-агый-ларының хой нуруузу тараларның чаагай дүжүдүп остүргеп. Ажаар алышкының агаар-бойдустуң парын берге байдалдарының үезинде чорудар ужурга таварышкан. ынчалза-даа ол колдуунда чедишкинниг доозулган. Республикага ортумак дүжүт гектардан 13,2 центнер. Каа-Хем районга — 18,1 центнер, Бин-Хемге—20,6 центнер болган. Дүжүт ажаан алышкының ажыл-ишчилериниң бодалы база ажыл-херээ улуг болгаш чаагай сорулгага — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чыл оюн төлептин-биле уткуурунга чагыртқан. Ол кайгамыктыг хүше алдар болдуруп республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, колхозтарының болгаш совхозтарының коллективтерин бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ынчаарга ол хүлээлгелер чедишкинниг күүсеттиниң турар дээрзин тос айларның түпнели хереченлеп турар.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының планы 103,4 хуу күүсеттингеп, азы оналдырга немей 1.787 муң рубльди берген. Үлетпүр продукциязын будүрериниң хемчээлиниң талазы-биле план 105 хуу күүсеттингеп, азы эрткен чылдың ол үеэн-биле деңнээрге, продукция будүрериниң немелде өзүлдезиниң темпизи республикада ортумак темпиден дыка бедик болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери эки ажылдааннар. Тос айларда күрүнеге сүт садарының планы 108 хуу, эштиң — 105 хуу, а дүктүң — чыл планы күүсеттингеп. Сүт, түң чинти саалдазы ковүдээн, бүгү чүүл эйгы-биле малдарның баш саны оскен. Мал ажылының продуктуларын будүрериң болгаш күрүнеге садарын ковүдедир, малдың баш санын остүрер дээш республика районнарының аразында социалистиг чарыштың үшкү кварталда түпнелиниде СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүледдиң шилчимир Кызыл тугун Таңды районга тывыскан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараажылары үлүг күш-ажылчы тиилелгеш чаалап алган. Күрүне шыгжамырынга 132 муң тонна эки шырдыг тыва тараа үрдүнгеп, ол болза күрүне планындан ийи катап ажып турар. Республиканың ажыл-агый-ларының хой нуруузу тараларның чаагай дүжүдүп остүргеп. Ажаар алышкының агаар-бойдустуң парын берге байдалдарының үезинде чорудар ужурга таварышкан. ынчалза-даа ол колдуунда чедишкинниг доозулган. Республикага ортумак дүжүт гектардан 13,2 центнер. Каа-Хем районга — 18,1 центнер, Бин-Хемге—20,6 центнер болган. Дүжүт ажаан алышкының ажыл-ишчилериниң бодалы база ажыл-херээ улуг болгаш чаагай сорулгага — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң 50 чыл оюн төлептин-биле уткуурунга чагыртқан. Ол кайгамыктыг хүше алдар болдуруп республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң, колхозтарының болгаш совхозтарының коллективтерин бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган. Ынчаарга ол хүлээлгелер чедишкинниг күүсеттиниң турар дээрзин тос айларның түпнели хереченлеп турар.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының планы 103,4 хуу күүсеттингеп, азы оналдырга немей 1.787 муң рубльди берген. Үлетпүр продукциязын будүрериниң хемчээлиниң талазы-биле план 105 хуу күүсеттингеп, азы эрткен чылдың ол үеэн-биле деңнээрге, продукция будүрериниң немелде өзүлдезиниң темпизи республикада ортумак темпиден дыка бедик болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери эки ажылдааннар. Тос айларда күрүнеге сүт садарының планы 108 хуу, эштиң — 105 хуу, а дүктүң — чыл планы күүсеттингеп. Сүт, түң чинти саалдазы ковүдээн, бүгү чүүл эйгы-биле малдарның баш саны оскен. Мал ажылының продуктуларын будүрериң болгаш күрүнеге садарын ковүдедир, малдың баш санын остүрер дээш республика районнарының аразында социалистиг чарыштың үшкү кварталда түпнелиниде СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүледдиң шилчимир Кызыл тугун Таңды районга тывыскан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның тараажылары үлүг күш-ажылчы тиилелгеш чаалап алган. Күрүне шыгжамырынга 132 муң тонна эки шырдыг тыва тараа үрдүнгеп, ол болза күрүне планындан ийи катап ажып турар. Республиканың ажыл-агый-ларының хой нуруузу тараларның чаагай дүжүдүп остүргеп. Ажаар алышкының агаар-бойдустуң парын берге байдалдарының үезинде чорудар ужурга таварышкан. ынчалза-даа ол колдуунда чедишкинниг доозулган. Республикага ортумак дүжүт гектардан 13,2 центнер. Каа-Хем районга — 18,1 центнер, Бин-Хемге—20,6 центнер болган. Дүжүт ажаан алышкы-

ның Кызыл хоорай Совединиң, Каа-Хем болгаш Таңды районнарының ажыл-агыйлары оң-не организастыг болгаш шынарлыг чорукташ, Бин-Хем районнуң ажыл-ишчилериниң бо талазы-биле дузалыг коргүскен.

Партия организацияларының чорукташ политиктиг болгаш организакчы улуг ажылы, материал-техниктиг курлавырларны чоп ажыглаан чорук дыка хой колхозтарга болгаш совхозтарга ажаан алышкыланы чедишкинниг доозарының, күрүнеге тараа садар талазы-биле хүлээлгелерин дыка ажыр күүседиринің аргалын бергеп. Каа-Хемниң чер ажылдакчылары пөөлеп ажыл планны күүсеттиеп. азы 36,8 муң тонна тарааны күрүнеге саткан, Бин-Хем районнуң ажыл-агыйлары 19,2 муң тонна тарааны саткан, планны үш катаптап ажырганнар. Таңдының тараажыларындан күрүне шыгжамырынга 56 муң тонна тараа киргеп. «Тиилелге» совхоз күрүнеге 18,4 муң тонна тарааны, а межегейжилер — 13,5 муң тонналы саткан.

1972 чылда тараа будүрериң болгаш белеткелин ковүдедирп дээш Бүгү-россиияның социалистиг чарышының түпнелдери-биле РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилир Кызыл тутуп 5 муң рубль акпа шаңналы-биле ,кады Каа-Хем районга тывыскан. Ажыл-агыйлардан РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчилир Кызыл туктарын 1,5 муң рубль акпа шаңналы-биле кады «Тиилелге», «Бурутгазар», «Оок», «Алдан-Маадыр», «Кок-Тей» совхозтар болгаш Каа-Хемниң «Коммунизмче орук», Бин-Хемниң «Кызыл тараачы» колхозтары, Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы чаалап алган.

Ол улуг тиилелге механизаторларның болгаш хову ажылдыгларының, суугатчыларның болгаш тускай эртемнилериң, чолаачыларның болгаш бүгү ажылчы чоннарның шудургу күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Комбайнерлердең «Тиилелге» совхозта Кызыл-оол Кара-Сал. Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязында Николай Сидоров, «Улуг-Хая» совхозта Петр Кабанов, Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозта Дойбая Давда биле Петр Морозов, «Саян» совхозта Виктор Галактионов биле Леонид Быков, Каа-Хемниң «Коммунизмче орук» колхозта Долганов алышкылар болгаш ос-ке-даа хөй-хөй кижилер овваа эки ажылдааннар.

№ 1, 2, 3 автотранспорт будүргелериниң, «Транссельхозтехниканың» автобаазазының, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының, шериг кезээниң чолаачылары тарааны сөөртүп дажыглаарынга идепкейлиг киришкеннер.

Ынчалзажок ажылдың түнелдерин аналитеп көөрге, чер ажылын хөгжүдеринде ам-даа ажыглаттынмаан курлавырлар болгаш болдунар аргалар бар деп, В. Е. Серяков чугаалаан. Чижө, күрүнеге тарап садар планның 30 ажыл-агыйның тозу оналдары күүседип ыыдавааң. оларның аразында «Чыраа-Бажы», «Барлык», «Большевик» совхозтар бар.

Оон кол чылдагаавы чүдел дээрге, чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда көдээ ажыл-агый культураларының үнүш-дүжүттүрү оспейн, көдээ ажыл-агый продукциязының бот-үнези ам-даа улуг болуп, гектар чер бүрүзүн чогумчалыг болгаш үре-түнелдиг ажыглаар дээш, чер ажылын чорударының культураның белидери дээш демиселди кошпак чорудуп турарында. Оон түнелинде, бир дөмей хөрээш-климат байдалдарлыг районнарда база тус-тус ажыл-агыйларда тараанын дүжүдү ягыы-бүрү болуп турар. Колдуунда суугаттыг черлерлиг Бай-Тайга биле Барыын-Хемчик районнарны ап көрөлиңер. Бай-Тайга районга гектар черден ортумаз-биле 7,5 центнер дүжүттү алган, а Барыын-Хемчикке гектар черден — 6,3 центнерни салган. А мында инженер системалардыг суугаттыг черлер болгай. Суугаттыг черлерден кедергей куду дүжүттү «Найырал», «Чыраа-Бажы», СЭКП-ниң XXII сьездиниң аттыг совхозтар алгылаан.

Суугаттыг черлерден куду дүжүт ап турарының ужуру чүдел дээрге, хөрээшниң болбаазырадырының, үрезинниң чаштырарының болгаш тараанын чайгы үеде ажаарының, чуусаларын, суугарылганын турумун хамаарып турарында-дыр. Көдээ ажыл-агый органнарының, Мелиорация болгаш Сут ажыл-агый министерствозунуң, колхозтарның болгаш совхозтарның тускай эртемнилерин база удуртукчулары суугаттыг гектар чер бүрүзүн бедик будүрүкчүлүт кылдыр ажыглаарын хандырар ужурлуг. Суугаттыг черлерни авиополяга быжыглаарының айтырыын көөрү, ирригя едекти

чер ажылының культураның чавызын, черни четпес ажыглаан, тарылганың хуусаанын үреп турарын, кондициязы четпес хөй үрезиннерин болгаш райончуттаан сорттарны тарып турарын ол бүгү чугаалаан турар-дыр. Чер ажылының дилиндектей тарыыр системаазы, хөрээнүнүң хаттан үрезиринге удур ажылдап кылыр аргалар долу шинчээттинмейн турар. Тарылга ээлчештирилгезиниң ооңум шинчээдип ап турар, ол шынаа-лыг Чөөн-Хемчик, Таңды районнарда ыңдыг. Көдээ ажыл-агый культураларын шын ээлчештирери бок үнүштер, хоралакчылар, аарыглар-биле демиселге таварымалыг байдалды тургузар болгай.

Ынчалза-даа бо айтырыгларны бисте багай шинчилеп турар. Чижөө, «Улуг-Хая», «Совет Тыва», «Россия» совхозтарның шөлдериниге кызыл-тасты хонак-чашпайдан ылгаары берге турган.

Келир чылын ниити агротехниктиг хемчеглерден айгыда, 100 муң гектарга химизациязын бок аштаашкыннарын кызыр. Шөлдерге 200 муң тонна органиктиг, 10 муң тонна минералдыг чемиштиглегерни төгер. Республикага 1973 чылда 356,3 муң гектар болур азы 2,3 хуу өлөр.

270 муң тонна тараанын будүрериң хандырар төлөөде, үрезинче, тарылга шөлдериниң структуразын сайзырангайжыдарыынче улуг кичээлгейни салыр. Бо чылдың кондициялыг үрезинни чүүле 74 хуу чашкан, а 1 болгаш 2-ги класстың үрезинни 23 хуу чашкан, оон үжүрүнде чавыс дүжүттү ап турар бис. Бо чыстың үрезинниң четчиро-биле үрдүгеп-даа болза, ону чедир үрүп албаан районнар база бар, чижө, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Тес-Хем.

Ынчангаш колхоз, совхоз бүрүзүнге бедик шынаалыг үрезинниң фондузун тургузар, районнуң республиканың шиптиңден үрезинниң тыптынар. үрезиннерни январьга чедир белеткеп алыр талазы-биле организастыг ажылды партия организацияларының күш-теллирер үжүрлүт, а үрезинниң участокторынга чүүле 1-ги класстың үрезиннерни чавыс. 1-ги класстың үрезинниң-биле чажыг тарыыры дүжүттү гектардан-на 2—3 центнер белидер.

Тараа будүрериң ковүдедиринге улуг курлавыр болза, тараа шөлүнүң структуразын кижиндеп болур. Республиканда арбай тарылгазы 6,1 хуу, суланыы — 28,5 хуу ковүдээн, ол чорук мал чеми тараалараны алзап ковүдедир арганы бергеп. Чамдык тайга ёзүүнде турар ажыл-агыйларга кызыыттас быштайн, соозакка алзыптарын барымдаалаан, кызыыттас тарылгазын кызырбайн тургап, ол чердерге арбай, сула тарырының айтырыын

(Этези. Төлчүү 2-ги арыда).

Чуруктә—республиканың партия активиниң хуралының болук киржикчилери (солагай талдан): А. С. Хопенчик (Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хурал» колхозунда хойжу бригада бригадири), Д. В. Шимит (Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозта парторг), К. С. Хомушку («Чыраа-Бажы» совхозтуң саанчызы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады), С. Н. Уинкей (Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң хойжузу), У. Ш. Куулар (Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунда трактористи).

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Республиканың колхозтар чөвүлелинде

Октябрь 30-де республиканың колхозтар чөвүлелиниң хуралы болуп эрткен. Республиканың колхозтарында малдың баш санын остүрериниң талазы-биле байдалды болгаш уксажыдылга ажылының дугайында илеткелди көдээ ажыл-агый министри, республиканың колхозтар чөвүлелиниң даргазы **Д. Д. Лаажол** ана кылган болгаш ол айтырыгларның талазы-биле хаяы аналитти берген. Ниитининң малының баш санын остүрериниң, оон продуктулуун бедиредиринің херээнге улуг үлүүн киирип турар Таңдының Иван Сафонов, Бай-Тайганың Салчак Тойбу ышкаш мурнакчы хойжулар база хөй сүт саап алырынга шылгараан сааңчыдар Таңдының Александра Ильиных, Каа-Хемниң Анна Давда болгаш өскелер-даа бо ябилейлиг чылда бедик көргүзүглери-биле Төрээн чуртун өөртүп турар дээрзин министр демдеглээн.

Ынчалза-даа республиканың чамдык районнарында малдың баш саны чыл бүрүде өспейн турарын, хорамчага таварыжын келгенин илеткелчи болгаш хуралга санал берген Каа-Хем районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги **З. Е. Шин**, Таңдының «Революциянның чалбыыжы» колхозунуң агроному **О. П. Чуева**, «Коммунизмниң херели» колхозтуң даргазы **Д. Д. Дардаш** болгаш өскелер-даа айтыкан.

Күрүнеге төрүүр малды садып, малдың баш санын остүрериниң херээнге оон-биле шаптыктап турарының фактызазы чамдык колхозтарда бар. Ындыг ышкаш шугүмчүлелге таварышкан ажыл-агыйларның бирээзи Эрзиннин «Мөрең» колхозунуң даргазы **С. А. Лагбуман** хуралга санал бергеш, кыс малды эътке дужаарын моон соңгаар болдурбазының хемчегерин алырын аазаан. Бо чылдың ук колхоз кажан-даа туруп корбээн дүжүттү остүрүп, күрүне шыгжамырынга 270 тонна тарааны киирип, үрезинниң бүрүн урганын, мал чеми тарааны белеткеп алыр аргалыг болганын ол демдеглээн.

Колхозтарда малдың таш төлүн чедир албас чоруктарының үнүп кээ турарының чылдагаанынарынга республиканың тарып боозадылга станциязының директору **А. Г. Тютина** доктааран. Кол чылдагаанынарның бирээзи — колхозтарда тарып боозадылгажам-даа четче сагыш салбайн, оны ой-таанда чоруттайн турарында. Тарып боозадылга дээрге малдың баш санын остүрериниң эгези. Ындыг болганда, бисте ол талазы-биле мединиктерни шилип ап, белеткеп турарывыс күлүг деннелде дээрзин ол айыткан.

Колхозтар чөвүлели хамаатыларының хүүзүнүң мал турар нормазы үреп турарының фактыларының дугайында Чөөн-Хемчиктиң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги **К. Ч. Куулар** биле Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң даргазы **У. Д. Төмүр-оол** оларның илеткелдерин база ынналп чугаалашкан. Колхозтарның чижек уставының күш-культура болгаш спортту көдээге сайзырадыр талазы-биле негелделерин ажыл-агыйларда канчаар боттандырып турарының дугайында допчу ынналгыны республиканың «Урожай» эки тура спорт нигилелиниң даргазы **В. Б. Сырат** кылган. Чөвүлелдиң киржикчилери келир чылда колхозтарга капитал тудугунуң планын болгаш республиканың колхозтар чөвүлелиниң сециязларын бадылаан. Чугаалашкан айтырыгларның талазы-биле делгереңгей шиитпирлерни хуралдың киржикчилери чангыс үн-биле хүлээп алган.

(Бистиң корр.).

Хоойлу-биле таныжылга

Кызылга Политиктиг чырыдышкын бажыңынга республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң харысалгалыг ажылдакчылары, министерстволарның, ведомстволарның болгаш эргелелдерниң начальниктери чыылган. Анаа «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында» Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлузунуң дугайында илеткелди РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Советтер ажылының талазы-биле юрист-консультантызы Анатолий Андреевич Смирнов кылган. Советтерниң депутаттары-биле ажылды канчаар экижидериниң сорулгаларын чыылганнарга ол тодаргай таныштырган.

Төрээн чуртка тараа

Тюмень, Калуга, Владимир, Калининград, Псков болгаш Ярославль областарның көдээ ажыл-ишчилери Октябрьның Социалистиг революциязының 55 чыл оюнга төлептиг ужуражырынга белеткенмишаан, дүжүт ажаан алышкының организастыг эрттиргеп болгаш оны улус ажыл-агыйының планнарында көрүүнгениңден хөйүү тараа хүлээп алыр черлерде сөөртүп чедиргеп.

Тюмень область күрүне шыгжамырынга 628 муң тонна, Калуга — 68 муң тонна, Владимир — 54 муң тонна, Калининград — 50 муң тонна, Псков — 49 муң тонна, Ярославль — 45 муң тонна тарааны урган.

Ол ышкаш **Хабаровск крайның, Вологда, Кострома, Ленинград болгаш Новгород** областарның, тараажылары база-ла күрүнеге тараа садарының улус ажыл-агый планнарын ажыр күүседишкен.

Ол областарның колхозтары болгаш совхозтары келир чылның дүжүдүнүң үрезинни-биле боттарын хандырган, мал кыштагладыышкының организастыг эрттиреринге болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садарының планнарын чедишкинниг күүседиринге белеткенип турарлар.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ—КЫШТАГЛААШКЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

Колхозтарда болгаш совхозтарда мал кыштаглаашкынынга белеткел дугайында айтырыгны чоокта чаа Таңды район Совединиң ээлчеглиг сессиязынга чугаалажып корген.

Анаа плотколчи райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги П. Дожиев болгаш санал берген депутаттар ССРЭ-ниң тургустунганының чартык үүс чыл юбилейниң болган Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң бойырлалдарынга үткүштүр тандыжымдар күжениишкиниң ажылдаанын демдеглеп. Район тос айларда күрүнеге 178 тонна эттиг, 149 тонна сүттү дужаап. дүктүң чыл планын 100 хуу күүсеткеп. Ажыл-агыйлар аразында социалистиг чарыш улам кадбарып турар. Маңаа эки коргүзүглериг болган коллективтер хой. Чижө, «Революциянның чалбыыжы» колхоз тос айларда күрүнеге эт, сүт, дүк садарының планнарын ажыр күүседиткеп. үшкү кварталдың түпнелиниде СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң шилчимир Кызыл тугун чаалап алган. «Межегей» совхозтуң Успенка ферязы тос айларда бир саар инектен-не 2264 литр сүттү. Алдан фермазы 1887 литр, «Революциянның чалбыыжы» колхозтуң Краснояровка фермазы 1694 литр сүттү саап. чарышка эки коргүзүглериг болгаш. «Межегей» совхозта саанчылар З. Реодько 3000 литр, Г. Семиранова 2700 литр, Г. Корзун 2600 литр сүттү бир саар инекке оналаштыр саап. мурнакчыларының одуруунда чорун турар. Оң ышкаш «Элегесе» совхозтуң хойжузу Ш. Долаан бо чылын төрүүр үүс хойга оналаштыр 129 хуранганы ап. хөй бүрүзүндеи-не 3,8 кг ажыг дүкту кыргып алган. «Революциянның чалбыыжы» колхозта И. Сафронов, «Элегесе» совхозта У. Бавуя-оол, Х. Кыргыс, «Коммунизмниң херели» колхозта А. Монгуш, «Межегей» совхозта С. Ооржак, «Революциянның чалбыыжы» колхозта К. Чыргалан, Дуржулга станциязында Х. Кужугет олар ышкаш мурнакчы хойжуларны байырлал мурнунун бо хүннеринде чоргаарал-биле адап болур.

Ниитининң малының баш санын остүрериоон продуктулуун бедиредиринге, хүр кыштагдырындан улуг-биле хамаарыжыр. Район Совединиң сессиязынга чыылган депутаттар болгаш активчилер кыштаглаашкынга белеткел ажылдарында четчетчестерже кол кичээлгейни үглеп-дырган. Районнуң чамдык ажыл-агыйларында кыштаглашкынга белеткелдер мурнакчы чылдардан дөрт чорун турарын сессиязга демдеглээн. Ылаңгыя «Революциянның чалбыыжы» колхоз малчыннарының чуртталга бажыңнарын, кызыл-булуңнарын бүрүн сөөртеп доозкан. Хой кыштагларын болгаш сүт-бараан фермаларын электрижиткеп. фермаларда телефоннарны тургускан. Бүтүү мал кажааларын сөөртөөн болгаш дезинфекциялаан. Колхозта медицина ажылдакчылары малчыннарже үйүшкүннерни доктаамал кылып, малчын бүрүзүн тускай аптека-биле хандырган. Колхозта-кыштагларже мал чеми сөөртүр бригада доктаамал ажылдаан турар. Бүтүү ажыл-агыйның дүржулга станциязында кышка белеткел ажылдары бала шудургу чорун турар. Малчыннар кыштагларында кызыл-буруңнарны, чүшүр-бажыңнарны сентээн, мал чеминерин болгаш дусту четчиро-биле белеткеп.

Ынчалза-даа кышка үткүштүр шиитпирлеге чогуур түнүң чугула айтырыглары ам-даа хой дээрзин сессиязга демдеглээн. Район сиген белеткээр планын чүүле 60 хуу, силостоу 49 хуу күүсеткен чамдык ажыл-агыйлар сиген, силос белеткээр планнарын орту-даа чедирбээн. Мал чемин, ылаңгыя саваңны кыштагларже, фермаларже сөөртүрүн «Элегесе», «Тиилелге», «Россия» совхозтар багай организастаан, саваңны ылбыраадып турган мал чемгерер талазы-биле ажылга кошпак белеткеним турар. Мал чемин камнап чарыгдаан, оон пыын үчёт, отчётчуун турузары чугула дээрзин сессиязга демдеглээн.

Районда малдың олуп-хорлаар чорун ээлп-шес. Ындыг турбуже, райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң тускай эртемнилерни колхоз, совхозтарда мал ажылының тускай эртемнилерин боттуг хемчеглерни кошкак ап уруттунгаш сессиязга шынгыы шүүтүлээн.

Бо хүннерде районда кыштаглаашкында белеткөөдө 21 бригаданы тургускан. Ында үш түс ээлчеглиг доктаамал ажылдап турар. Малчыннарның 184 чуртталга бажыңының 130 хирээл, 14 кызыл-булуңнуң 11-и, 29 чүшүр-бажыңның 18-и септеттингеп. Хой болгаш ишек кажааларында сеңгеттинмээни ам-даа хой, 41 кудуктуң чүүле 8-и ажылдап турарын көнүг четпес деп сессиязга демдеглээн. Районнуң болгаш ажыдыкчы кооперацияларының автолавкалары мал-чиларны хлеб болгаш өске-даа хүн бүрүүнү хереглел барааннары-биле четпес хандырып турар. Бо четпестерни дарый чайладырынче үглаптап **сөвал-онаадар** сессиязга хөй болган. Шиитпирлеге чогуур оң чугула айтырыгларжже күштүү моөнноор, кыштаглашкынга белеткелдерни организастыг доозаш, ниитининң малын, хүр кыш ажырып, бо чылдың планнын онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир арга таныжыларда бар.

К. ДЕСПИЖЕК.

Республиканың партия активиниң хуралы

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫН БҮРҮН АЖЫГЛААР

(Төөнүү. Эгээ 1-ги арыгда).

ажыгдаа ажыглаашкынга белеткээр кылыр. Ферма бүрүзүүге малдың бөлүүн чеминериниң курлавырын 1,5—2 дй шиитивде чемгереринге чедер кылдыр тургузар, ону шунтузуп учётка алыр херек. Күштерин шиитирлиг участоктарже хувааж, оларже коммунистерни чорудыры кончуг чугула.

Ынчалза-даа чамдыктары ынчаар ажыдаавайн турар. Чижээ, Тес-Хем, Эрзин, Бии-Хем районнар дүк садарының шиитин дыка бага күүседип турар. Күрүне планын күүседиргеге ажылагийлаарының чамдык удуртукчулары сагыага-чуруум чок тогуруткулу болдуруп турар. Чижээ, «Большевик» болган «Межегей» совхозтар сүт садарының тос айлар планын күүседиптээн, 13 ажыл-агый — эътиин, 20 ажыл-агый — дүктүүн күүсетпээннер. «Барлык», «Шекпээр», «Тес-Хем» совхозтар, Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачы», Эрзиниин Ленин аттыг колхозтарга эът, дүк садарының планнарын күүсетпээн.

Ниитизи-биле алырга, Монгун-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарының ажылагийлаарында малды кыштаглаашкынга бэлэдээшкинниң көдээ ажыл-агыйының комплекстиг программазын күүседиргеге, ССРЭ-ниң тургустуглаашкыл 50 чылыың төлептиг уткуурунуң талазы-биле республиканың ажылчы чонунуң төлептиг салыышкынын болдуруп.

* * *

Илеткел төнген соонда республиканың партий активиниң хуралының киржикчилери сонал-оналарын солчуруп-биле ынаржыг улаштыр-улаштыр үнүп турган. Бир дугаарында СЭКП Улуг-Хем районнуң партий секретары С. К. Буянды сөс алган.

— Улуг-темчилер ССРЭ-ниң 50 чылының юбилейиниге утку-тур бүгү үүстүүн чарыжыга кириишкен, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планын күүсеткен. Тарма садар илеп баа күүсеттинген. Маңаа «ТУВА 25 чылы», Жданов аттыг совхозтарының ынчилери улуг үлүг киргеп. Картофельди, ногааны өстүрүп талазы-биле чамдык хемчегер алдынган.

Оон-биле кады оратор чамдык чедир шиитирлеттинмээн айтырыгларже ынчаргейн үтүлбүрүп. Чижээ, Чодураанның, Торгалыгның сүттээрилге системаларын түзүп эгелээриниң Мелиорацияның болгаш сүт ажыл-агыйының министерстводу өскерии коорду чугула. Агаар-бойдустуң чамдык берге байдалынга райойга дүмүт дүмээлээш. Ынчаргейн ынчаар чорду бага өскен. Республиканы ниитизи-биле алырга, эрткен чыл-биле деңнээрге, мыйыстыг бода малдың өлүп хорааны 22,1 хуу, хой, өшкүнүү — 5 хуу хой болган.

Партий, совет болгаш водхоз ажыл-агый органнары, колхозтар, совхозтарның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглер мал ажыының чорударының культуразын бедидер, оон өлүп хораарың сөксадыр база малдың чемгералгазын, ажаалдазын экижидип тургаш, оон продуктулуун бедидер талазы-биле соңгаарадыышкын чок хемчегерни алыр ужурлуг.

1973 чылда 41,6 муң тонна ытты, 62 муң тонна сүттү, 2810 тонна дүктү болгаш 20 миллион борбак чуурганнарны бүдүрер ужурлуг бис. 1973 чылда көдээ тудугжулар улуг хемчээлдиг тудуглар кылын боттандырар, ол болза мыйыстыг бода малга чемнер белеткээр цехтерни, комбикорм белеткээр черлерни, витамин-сиген данганы белеткээр пунктуларны, механизастатынган ижек кажааларны, бызаа, хаван кажааларын тудары-дыр. Малчыннарга 450 квартира, 1450 өлүттүг клубтар, 400 орунныг уруглар садтары болгаш ясилдерни тудар.

Көдээ тудугжулар бо чылын улуг ажыдың кылаа-даа, капитал тудугнуң планын аңда чедир күүсеткейн турар. Ынчаргаш капитал тудуг талазы-биле чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа хой ажыларны кылыр аңаар.

— 1973 чылда республика күрүнеге 81 муң тонна тараанны, 32 муң тонна эътти, 25 муң тонна сүттү болгаш 2980 тонна дүктү садар ужурлуг — деп, түңнелинде В. Е. Сериков чугаалаан. Партия райониарын, эге организациялары, профсоюзтар болгаш комсомол организациялары, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш түскай эртемниглер хову-шөөлдерде ажыл-херектерин дүргеп доозар, кышкы үеттеригге белеткеңир, 1973 чылдың бедии дүүгүдүүн биижиг үнделгенин салыр төлөөде, көдээге организастинг ажылдың деңнелиниң улам бедидер хүлээглеглер. Ол болза СЭКП-ниң XXIV съездиниңиң айтыкаы көдээ ажыл-агыйы улам ыцай көдүрүлгениң комплекстиг программазын күүседиргениң, ССРЭ-ниң тургустуглаашкыл 50 чылыың төлептиг уткуурунуң талазы-биле республиканың ажылчы чонунуң төлептиг салыышкынын болдуруп.

* * *

Илеткел төнген соонда республиканың партий активиниң хуралының киржикчилери санал-оналарын солчуруп-биле ынаржыг улаштыр-улаштыр үнүп турган. Бир дугаарында СЭКП Улуг-Хем районнуң партий секретары С. К. Буянды сөс алган.

— Улуг-темчилер ССРЭ-ниң 50 чылының юбилейиниге утку-тур бүгү үүстүүн чарыжыга кириишкен, көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге эът, сүт, дүк садарының планын күүсеткен. Тарма садар илеп баа күүсеттинген. Маңаа «ТУВА 25 чылы», Жданов аттыг совхозтарының ынчилери улуг үлүг киргеп. Картофельди, ногааны өстүрүп талазы-биле чамдык хемчегер алдынган.

Оон-биле кады оратор чамдык чедир шиитирлеттинмээн айтырыгларже ынчаргейн үтүлбүрүп. Чижээ, Чодураанның, Торгалыгның сүттээрилге системаларын түзүп эгелээриниң Мелиорацияның болгаш сүт ажыл-агыйының министерстводу өскерии коорду чугула.

Ээрткен чылгы Моол Арат Республиканың Завхан аймактың автосеңгелге мастерскаязының директору Дэнзэн Палай баштаан төлөөлөр Кызылдың автосеңгелге заводуна автомобильдериниң капитал сеңгелгезиниң технологтуг чорудулгазын тачыжары-биле кээп чоруан. Бо чылдың июлзында Кобдо аймактан бага-за автосеңгелге мастерскаязының директору Пурежжав Ажуна баштаткан төлөөлөр дуржулга солчуп ол-ла заводка чоруан.

Моон түңнелинде Кобдо аймактың автосеңгелге мастерскаязының бир ажыладачыы-ны Кызылдың автосеңгелге заводунга өөредиир, а бистиң заводувустуң бир ажыладакчызын ол аймакче чорттаар дээш дуржулгаже.

Бистиң автосеңгелге заводувустуң директору А. М. Семойленконың баштаткан төлөөлөри дуржулга солчуру-биле ол аймакка болгаш чорааш, Олар мында сеңгелге мастерскаларының дериг-керекселдерн, ажыл төлевиири, күш-ажылдың бүдүрүчилүү-биле тодаргай таныышкаш, боттарының көрүп, билип алган солуун түүлдерин Кызылдың чамдык транспорт предприятиелеринге чугаалап бергеннер.

Көдээ ажыл-агыйда бар арга-дуржулгаларын, чаа дөмейлеглиг түүлдерни билип ап, ыйыраадыы хамыладып бышкылаар дээш көдээ ажыл-агыйның төлөөлекчилерн Кызыл хоорай Советтиниң полтод совхозтарынга чылдың-ва кээп турар. Моол өңнүктер-биле «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилериниң аразында ыйыраа шагдын бээр туруп келген болгаш быжыглыг турар. Күштү алырап өстүрериниң талазы-биле дуржулганы олар бистерден өөренип ап турааргар. Ол совхоз эвир чылы болган бо чылын хазын хой дагаалларны өңнүктеривче өстүрүп алыры-биле чорудун бергеп.

Кызылдың үлетпүр, транспорт, тудуг дээш, оскө-даа организациялары бистиң-биле кожа турар аймактар-биле ажыл-агыйжы болган ыйыраадыг харылзаазы улам быжыглап турар.

1972 чылда школаларда, өөредилге черлериниң интернационалчы кижизидилге талазы-биле ажыл, илаңгыя хой национолдыг Совет нүрүүнниң алдарыңг 50 чыл оюнга белетнеп үезинде улам нүүтелиин, ажы-дуңма моол улус-биле монге ыйыраадыы улам быжыглар талазы-биле чамдык ажыылар чорутпуун турар.

Совет-моол ыйыраа ынтиилелиниң хоорай салбырының планында дүүштүр бо чылын совет-моол ыйыраага турасхаткан хуралдар, пионержи чыыптар эртикилеп, фотоматериалдарны чыгаан болгаш стендилерни ылгыглаан.

Чижээ, № 14 школага «Бистиң ыйыраалывыс кежээ моңгеде быжыглып турзун!» деп темалыг конференцияны эрттиргеп. Моол Арат Республиканың тургустунтаашкынның төөгүзүнүң, культуразының, амгы Моолдуң дүтаймында албек материалды школачылар чыып алган. № 2 школаның пионерлери моол пионерлер-биле чагаа-биижиттеринге солчуп, аңаа боттарының өөредилгезинниң, пионержи, комсомолчу ажыыларының, школазында солуун түүлдериниң дүгаймында биижиглап турааннар.

Оон ыңгыда олар компаниы база солчуп турааннар. Моолдан келген төлөөлөр бо школаның кезээде күзенчиг ажылчыларын, Моолдан келген школачылар ужуражышкыны үезинде арга-дуржулганы солчуп, концерттерни кады көргүзүп-даа турааннар. Ам чоокку үеде ында совет-моол ыйыраадың музейин ажыладырынга белеткеңни турар.

А № 7 школада бо талазы-биле база-ла солуун ажылдарны чоруткан. Чоокта чаа аңаа совет-моол ыйыраадың декадазын эрттиргеп. Ында совет-моол ыйыраадың булуунун ынмеп дерээ. Ол школаның өөренчилерге моол өңнүктер-биле кады № 7 школаның чанында ыйыраадың сессилиин, кылган, аңаа чечектер олуртканн, а бистиң школачыларның ол чечектерни камныг ажаан, өстүүн турааннар.

Өөредилге черлериниде совет-моол ыйыраага, оон аймага холбаштыр база-ла чамдык ажыылары чоруун турар. 1972 чылдың майда башкы училищеге совет-моол ыйыраадың аймага турасхаткан митинг эрткеп. Ол митингиге Моолдан келген ыйыгылар база киришкеп. Бистиң училищениң сургуулдары Моолдуң Убса-Нур аймагының түүгүү училищезиниң сургуулдары-биле харылзаалыг.

Моолдуң бистиң-биле кожа турар аймактарындан культураа, харылзаа ажылдакчылары, ончилер, башкылар, партия, совет организацияларының ажылдакчылары хоорайның албан, бүдүрүүге черлериниң дуржулга солчуру-биле үргүлүү кээп турар.

Чоокта чаа Завхан аймактың партия ажылдакчылары хоорайның чамдык партия эге организацияларының ажылының дуржулгалары-биле танышкын чораан. Илаңгыя хоорайның улус партий эге организацияларының бирээзи болур Тудуг кежектеги белеткээр комбинатка чораан, оон ажылы-биже тодаргай танышкын, партия түүлдерин кончаар белеткеп эртирип турарын, аңаа коммунистерни кончаар киришпиреринге, партийжи деңгээлдерни кончаар хувааш, оон күүселдезин хынаап турарын, перспективтиг планнаашкынны кончаар кылып турарын дээш, партияның оон-даа өске пиитинки айтырыгларын сонуургап, боттарының дуржулгазын база чугаалаанар.

Амгы үеде бистиң республикада база хоорайда совет-моол ыйыраадың айы чоруп турар болгай. Маңаа холбаштыр илаңгыя школаларда болгаш өөредилге черлериниде интернационалчы ыйыраадың клубтары лекция, беседаларны, конференцияларны, декадаларны, фото-делгелгелерни организастаан чорудуп турар.

Хоорайның библиотекаларында вом. делгелгелериң, литература дончулгалай белеткээн, А кинотеатрларда Моол Арат Республиканың аймидыралывын болган экономикалының, культуразының, совет-моол ыйыраадың дугайын чугаалап турар кинолар көргүзүп турар. Музейде совет-моол ыйыраалывын айыл-га тураскаткан делгелгелер организастаан.

Бистиң ийи чуртувустуң аразында шагдан бээр сайыраң келген улуг ыйыраа улам быжыглар дээш чүвеге кандыг-даа чигзиниг турбас, чүге дээрге совет, моол улустарның ыйыраадың улуг Ленин биле Сухэ-Батор үндезилээн, ол ыйыраа марксизм-ленинизмиң өөредиинге үндезилеттинип турустунган.

С. КУДАЖИ.

Совет-моол ыйыраа ынтиилелиниң Кызыл хоорай салбырының даргазы.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ЧУГААЛАРЫ БОЛГАШ ҮҮЛДЕРИ ПАРЛАТТЫНЫП ҮНГЕН

Политиктиг литератураның парлалга чери СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш түүлдериниң «Ленинчи орук-биле» деп үшкү томун парлап үндүрген.

1972 чылда үнген ийи томга Леонид Ильич Брежневтиң 1964—1970 чылдар дургузунда чугаалары болгаш түүлдери киргеп. Үшкү том ол үндүрүлгени уламчылаанны болгаш. Эш Л. И. Брежневтиң 1970—1972 чылдарга хамаарышкан чугаалары, илеткелдери ында киргеп. Коммунистиг партиянын болгаш оон лениичи Төп Комитединиң удуртулгазы-биле совет улус ол чылдарда коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузарынга, улустуң материалдыг чаагай амыдыралын бедидериниге, Совет Эвилелиниң күүч-шыдалын бижыглаарынга чаа улуг базынны ылгаан.

Эш Л. И. Брежневтиң ол томга парлаттынган чугааларында болгаш илеткелдеринде коммунистиг тургузуушкунну, чуртту даштыкы политиктиг удуртурунга партияның чедип алган дуржулгазын мөөнеп көргүскен, эртемниг коммунизминиң теория айтырыгларын тодаргайлаа тайылбырлаан, сайзырагай социалистиг нииитилелдиң үезинде организастыг-партийжи, идеология ажылының практиказын аңализтээн.

«Лениичи орук-биле» деп үшкү томну массалыг тираждыг кылдыр парлап үндүрген.

(СЭТА).

Совет-моол ыйыраал айы чоруп тур

ХАРЫЛЗАА БЫЖЫККАН

Моол Арат Республиканың Завхан аймактың автосеңгелге мастерскаязының директору Дэнзэн Палай баштаан төлөөлөр Кызылдың автосеңгелге заводуна автомобильдериниң капитал сеңгелгезиниң технологтуг чорудулгазын тачыжары-биле кээп чоруан. Бо чылдың июлзында Кобдо аймактан бага-за автосеңгелге мастерскаязының директору Пурежжав Ажуна баштаткан төлөөлөр дуржулга солчуп ол-ла заводка чоруан.

Моон түңнелинде Кобдо аймактың автосеңгелге мастерскаязының бир ажыладачыы-ны Кызылдың автосеңгелге заводунга өөредиир, а бистиң заводувустуң бир ажыладакчызын ол аймакче чорттаар дээш дуржулгаже.

Бистиң автосеңгелге заводувустуң директору А. М. Семойленконың баштаткан төлөөлөри дуржулга солчуру-биле ол аймакка болгаш чорааш, Олар мында сеңгелге мастерскаларының дериг-керекселдерн, ажыл төлевиири, күш-ажылдың бүдүрүчилүү-биле тодаргай таныышкаш, боттарының көрүп, билип алган солуун түүлдерин Кызылдың чамдык транспорт предприятиелеринге чугаалап бергеннер.

Пролетарскы интернационализмиң принциптеринге үндезилеттинген кереелер дугаар моол улуска улус ажыл-агыйның хөгжүдеринде бөш чыл планнарын чедиишкиниг күүседиргеге, үлетпүр бүдүрүлгелерниге, көдээ ажыл-агый будурүлгезиниң материал-техниктиг базазын быжыглаарынга, культура хөгжүдеңнеге совет улус улуг дуланы көргүүп келген болгаш көргүүп-даа турар. Оон түңнелиниде түс-түс чыл-дарда туруп келген хожуунгай чорук үзүткаттынган болгаш дүк-дуңма Моол ам таныштыныыр кылдыр чаартыгган.

Моолда чаа-чаа фабрикалар, заводтар ажыглалга кирип, энергетика хөгжүп, көдээ ажыл-агый социалистиг бүүдүүлге чаартынып, социалистиг культура хөгжүп турар.

Совет-моол ыйыраал чылдың чыгча улам быжыгып турарын Кызыл хоорайның болган Моол Арат Республиканың бис-биле кожа турар аймактарының аразында харылзаазы хереченеп турар.

КЫЗЫЛЧЫЛАР — БАЙЫРЛАЛГА УТКУШТУР

ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр 50 чыл ою чоокшулап орары-биле холбаштыр бистиң корреспондентивис Кызыл хооркүүскомнуң даргазы Сергей Хочекович Красныйдан элээн кап айтырыгларны салган.

— Сергей Хочекович, күскү дүжүт ажаалдазынга хамаарыштыр чүүл чугаалап болур силер?

— Бо чылын тараа ажаалдазы дээш демисел шыңгыы болган. Кызылдың колээ ишчилери болгаш механизаторлары, чолаачылары социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону эки күүсеткен. Бистер бойдустуң хандыг-даа байдалында тудургу, бир демниг ажылдап тургаш, күрүпе шыгжамырыңче хүлээлге бээргаар 5000 тонна тараяны үрар соруглаары салган бис. Алган социалистиг хүлээлгевисти ажыр күүсеттивис. Торгаш чүрттүң шыгжамырынче 5754 тонна тараяны үрдүвүс.

Дүжүт ажаал ялыштыкынга Кызыл хоорайның, өөредилге черлериниң студентилериниң киржилгези улуг болган. Кызылдың совхозтарынга 390 студент оолдар, кыстар идепкейлиг ажылдаан. Олар тараа арыглаар шаңнарга, картофель, погал ажаалдазынга, хөй агарлаашкынынга киржип, ажыл-ишчилериниң ортузунга солун лекция, беседаларны кылып, солун программалыг концерттерни кап удаа көргүзүп, агитхуудустарны, хана солуннарны үндүрүп тургаш.

Кызыл хоорай Советиниң колээ ажыл-ишчилерин бо юбилейлиг чылда элбек тараяны күрүвеге хуусаа бетинде дужаар дээш, багай эвес ажылдаанының тодаргай хереченин болза, районнар аразында чарлаттыңган социалистиг чарыштың түңнелинде СЭКП обкомунуң, республикавыс Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчилер Кызыл тугун база 250 рубль акша шаңналын Кызылдың колээ ишчилериниң чаалап алганы болур. Ол — партия организацияларының болгаш колээ Советтериниң коскү ажылдыр. Чижээ, Чербя колээ Советиниң (даргазы А. Н. Мизерных) маңнап ап болур.

Бистиң совхозтарывыста онаашкаа ажылынга ээ-харыысалгалыг, мурнаачы комбайнёрлар, чолаачылар, трактористер хөй. Оларның чижээге «Кок-Тейн» совхозта Сергей Куулааны болгаш оскелерип-даа адап болур.

Бии-Хем районнуң бедик дүжүдүн ында комбайнчылар кезип четтикпейн турган. Ынчангаш ылаап 12 комбайнны, 140 ажыг кижини чоруткан бис. Олар Бии-Хемниң «Кызыл тараачыл» колхозунда, «Саяп» совхозунда кыймаккай ажылдавышаан. Оларның бир чамдыктары Тандының «Тинелгеге» совхозта баргын. Ол районнуң чамдык ажыл-агыйларының сыңга болгаш кескен тараазы база саваңы хар адаалга артпазын дээш ону ажаал, болуп сарааттаар дээш хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлеринден 500 ажыг кижини шефче үндүргеп. Ажылдың түңнели эки болуп турар.

Оон аңгыда үрезинни аңгылап, арыглап, ажаал алыр талазы-биле планны ажыр күүсеткен бис. 2442 тонна үрезин кезип чылдың часкы тарылгазынга белеп.

Саваңны ажаал алыры чугула айтырыг. Ынчангаш ону 8160 тонналы сараатган алыры көрдүнгеп. Бо хүннерде 3164 тонналы ажаал алдывыс. Саваң ажаалдазының талазы-биле ажыл үргүлчүлеп турар. Ооң-биле чергелештир күскү чер аңдарылгазынче улуг кичээнгейни салган бис. План ёзугаар 3255 га черни аңдарао, а херек кырында 2487 ганы аңдарып алган. Бо чылын мал чеми белеткээриниң талазы-биле ажыл бисте багай эвес. План ёзугаар 5009 тонна сигеп белеткээр тургаш, 5806 тонна сигеп белеткээп. Ооң күүселдээн 115,9 хуу болган.

— Чурттаага тудуунуң дугайында кап сөстеп чугаалап көрүлеревис, Сергей Хочекович.

—СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан. Кызылдың түс-түс бүдүрүлге черлери, колхоз, совхозтары, өөредилге черлери бедитиен социалистиг хүлээлгени алгаш, шудургу ажылдап, ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга толептиг ужуражыр дээргинге бүзүрел улуг. Кызыл хоорайның болгаш ооң чогуунда коджа суурларда чаа чурттаага бажыңнары немежип турар. Ооң хереченин — кыймачылар чылдың-на чаагайжыдыр туткан чаа бажыңнарже көжүп кирип турары болур. Хоорайда-даа, чоокта суурларда-даа ажылчы чонның амыдырал-чурттаагазы хүн бүрүде эжижип турары бистиң Коммунистиг партиявыстың. Совет чазаавыстың кижи дугайында улуг ада сагыш салыышкыны-дыр. Бо юбилейлиг чылдың бүдүүзүнде Кызылдың чамдык чурттакчылары чаагайжыттыган 266 квартираны алыр. Түс-түс тудугларда ажылдап турар ажылчыннар айыткан хуусаа иштинде чурттаага бажыңнарын шимээргиг кылдыр кылгаш, ону күрүпе комиссиязынга дужаар соруглаары салып алган шудургу ажылдап турар.

— Хоорай чаагайжыдылгазының дугайында чүү чугаалап болурул, Сергей Хочекович?

— Бо айтырыгже улуг кичээнгей салдыңган. Чазыя хоорүүскомнуң сессиязынга хоорай чаагайжыдылгазының дугайында шыңгыы чугаалаттыкан. Түс-түс организациялар социалистиг хүлээлгени алган, ооң пегелдеери-биле танышкан. Ай ноябрьның ортан үезинде Кызыл хоорайның чаагайжыдылгазының дугайында түңнелди үндүрер. Тиилекчи болган коллективтерге партия хооркомунуң болгаш хооркүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун, Хүндүлел бижиктерни болгаш акша шаңналдарын тыпсыр.

Чазын ыяш олуртулгазының айында бүгү пиитинин күжү-биле 2.738 ыяшты, 23 муң чадаҗ ыяштарны олуртукан. 3.500 дөрбелчин метр черге, оскээр чугаалаарга, газоннарга сигеннерни тараан. Бо талазы-биле № 1 АТБ, Тыва АССР-ниң Ишкин херектер министерствозу, № 1 орук-тудуг эргелели, республиканың күрүне банкызының конторазы, Кызыл хоорайның орт камгалал черинин коллективтери эки ажылдаан.

Четпестерни чок деп болбас Кызыл хоорайның чамдык албан организация, бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары бо чугула ажылче кошкак кичээнгей салып келген. Чижээ, маңаа хлеб заводу, пиво заводу, «Кызыл-тудуг» эргелели хамаарыштыр.

Күскү ыяш олуртулгазының үезинде 4.500 ыяшты, 56 муң чадаҗ ыяшты олуртуруп планнаан. Бо талазы-биле ажыл багай эвес чоруп келген.

Юбилейлиг чылды бүгү тала-биле уткууру кызылчылардың мурнунда салдыңган. Ындыг болганда кылыр ажылхерек хөй. Ынчангаш Кызыл хоорайның ажылчы чону чедиишкиннерге чоргаарланмайн, четпестерни чайлатпышаан. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чылынга, ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга толептиг ужуражырлар деп, эп Красный түңнелинде чугаалаан.

Бистиң интервьювус

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Күстүң соок хүннери келген. Ынчала-даа «Ооң» совхозтуң малчыннарынга ол коргунчуг эвес. Чүге дизе оларның хөй кезии кышка шыырак белеткелдиг. Совхоз тову Аржаан суурнуң чанында топ сүт-бараан фермазының коллективи саар инектериниң болгаш бызааларының түрүп кажааларының септелгезин бо күзүн шалыпаын чоруткан. Совхозтуң тудугжулары 200 инек кирер кажаанның септелгезин доозупкан. Ында механиктиг саалда агрегадын, чылыдылга системазын, мал суггарар суг чылдыр черин кылган.

— Бистиң фермавыска бо ыяжын бүгү инектер чылыг болгаш тодуг кыштаар дээрзинге ханыдыг-даа чиганыг чок — деп, ол ферманың эргелекчизи аныяк коммунист Владимир Сундуй чугаалап турар.— Кадрлар-биле бис базала четчир хандырмыган бис. Малга ажылдаар кижилерниң культурлуг дыштанылгазынга бүгү таарымчалыг байдалдарны түргузар дээш совхозтуң партия организациязы, ажылчын комитеди болгаш өске-даа хөй-иннги организацияларывыс бир демниг ажылдап келген. Фермавыска ажылдакчыларының улуг нуруузу аныяктар болгаш комсомолчулар болуп турарын барымдаалаан, совхозтуң парткому биле комитеди ону комсомолчу-аныяктар коллективин кылдыр эде тургузар деп пиитпирлээн. Бистиң фермавыска ажылдаары-биле суурда ортумак школаны доозкан оолдар, кыстар безин чедип кээп турар.

Бо фермада мал чемининг соортузгези база багай эвес. Хереглелге четчир сигеннің чартык кезии фермада дужуртулген, саваң, сиген чедирилгези ам-даа үргүлчүлеп турар, а сплос салган оңгар ооң мырыңай чанында белеп. Ол бүгү чем курлавырын ферма эргелекчизи акт ёзугаар хүлээп алган.

Совхозтуң Тарлаг, Чкаловка сүт-бараан фермалары кышка база белеп. Ынчала-даа Кошпай, Чинзаш, Шивилиг, Кара-Суг, Бай-Кудук деп черлерде хойжуларның кыштагларында хой кажааларының септелгези ам-даа доозулбаан, совхозтуң ниити малынга четчир мал чеми курлавырлаттынмаан. Ол четпестерни чайладып алыр болза, оожчулер малын кышты хүр, ийиди ажырып ап болур иргалыг.

И. ВАҢЬКОВ.

«Шынның» почтазындан

ҮРЕЗИНГЕ

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозунда Андрей Аскак-оолович Темир-оол эргелекчилээн топ шанда 30 кижи составтыг бригада ОВ-20, ОС-4,5 машиналар-биле тараа арыглап ажылдап турар. Олар 70 тонна кызыл-тасты арыглап, үрезинге уртап. Ол ыяжын 25 тонна арбайны, 10 тонна чиңге-тараяны үрезинге белеткээнер.

Амгы үеде бригада мал чеми культураларның үрезинни арыглап кирипкен. Үрезин арыглаашкынында Зина Нурзат, Дечик Дожу-Каң, Серенмаа Авыдак болгаш өскелерден идепкейлиг ажылдап турарлар.

Б. ВАГЫТ-ООЛ.

★ ★ ★

МАЛЧЫННАРГА

Ол-ла колхозтуң баштаар черп малчыннарның амыдырал-чурттаагазынче сагыш салып, оларның негелделеринге кичээнгейлиг болуп келген. Ында эгээнде ог ыяжы чазаар, кидис даараар 8 кижини быжыглаан. Мал одарлары солуп кожер малчыннарга чаа 4 огну кылып белеткээнер.

Ол оглерни чаа немелкей коданнарның кадарчылары алган.

Б. БАЙКАРА.

Улуг-Хем район.

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮНГЕ

1973 чылдың солун, сеткүүл чагыдылгазы Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунда организастыг чөрүп турар. Чуруттакчы чон октябрь 20-ге чедир 550 экземпляр солуннар, журналдарны чагыдып алган. Ооң иштинден республика солуннары «Шын» 140, «Тываның аныяктары» 136 болган.

Хам-Дыттa хойжу бригаданың мал эмчизи Чиңги Серен-Доржу парлалганың хөй-ниити тарадыкчызы хүлээлгезин эки күүселип, малчын бүрүзү чүгле чаңгыс эвес 2—3 чедир чагыдылганы кылган турарынче номчукчуларны мобилизастап турар. Колхозта партком (секретары Эрес-оол Майынды) чоокта чаа парлалганың хөй-ниити тарадыкчыларын, почтачыларны чыып, парлалга чагыдылгазының талазы-биле оларның эрткен үеде ажылдаанын түңневишаан, номчукчуларның күзээни солун, сеткүүлүн арткан үениң иштинде чагыттырарын чугаалашкан.

С. ТАС-ООЛ.

Чурумну тургузар

Өвүрүнүң «Торгалыг» совхозунуң чону республика төвү болгаш өске-даа ырак-узак черлер-биле харылзажырда колдуунда-ла Торгалыг—Хандагайты —Чадаана оруун дамчып аргыжар улус болгай.

Пассажирлерниң негелдезин ёзугаар Чадаана АТБ-зи сөөлгү чылларда ылаап автобус аргыжылгазын организастап турган-даа. Ынчаарга бо чылын автобус аргыжылгазы үстү бээр чоруй болган чок болу бээр апарган. Бүдүн ай дургузунда бёзин автобус келбес таварылгалар тургудаан.

Ооң чылдагаанын тодарадырга чамдык чолаачылар: «Пассажирлер чок, оруга база чок» дижир. Ол ындыг эвес. Мурнундагы чылдарга бодаарга, ол аразының оруун септээн, хемнерни конуургээн, орукту сайлап, чалдаан. Ынчангаш чолаачыларның хомудалдарында чөптүг чиллагаан чок. Автобустар маннавайн баарга, ында хөй кижилер чоруптал машиналар дозар, оларны үр чанаар ужурга таваржып турар.

Пассажирлерниң орук хөлезизин ап алгаш, чамдык ак сеткилдиг эвес чолаачылар билет бербес чоруптар база бар. Чижээ, бо чылдың октябрь 11-де Торгалыгга № 83—42 дугаарлыг автобус келгеш, дедир чоруурда. Хандагайтыга чедир 9 пассажирни эккелгеп, акшазын алза-даа, билет бербээн. Ол-ла чолаачы Хандагайтыдан 23 пассажирни олуртуп алгаш, Чадаанага келгеш база билет бербейн, акшазын бодунга шингээдип алган.

Чамдык чолаачылар чоннуң негелдезин тоон көрбес, харын боттарының карманын байыдып, «пассажирлер чок» деп ынчаар мегелеп турары канчап-даа таарышпас. Чадаана автотранспорт будүүлгезининң администрациязы чоннуң чөптүг негелдезин хандырып, автобустуң үнер, келир, доктаар үе-шактарын расписание ёзугаар чурумчудуп. Чадаана — Торгалыг аразынга пассажир аргыжылгазын организастаар, чурумну тургузар хүлээлгелиг.

К. МАРТНА.

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң Төп Комитединиң кыйгырыы

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталганың парлалга агентилелиниң дыннатканын ёзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузунуң Төп Комитеди кыйгырыг үндүрген. Мурнуу-вьетнам улус болгаш Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузу ВДР-ниң чазаанын октябрь 26-да медеглелин, МВР-ниң Революстуг түр чазаанын октябрь 28-те медеглелин бүрүңү-биле дёткин түр деп, ук кыйгырыгда чугаалаан. Кыйгырыгда ооң ынай чугаалаанны мындыг: Вьетнамга дайынны соксадыр, тайбынны катап тургузар болгаш Азияга, бүгү делегейге тайбынны быжыглаарынга улуг-хуузун ооң-биле кинер, вьетнам улустуң, америк улустуң, бүгү делегейниң улустарының чөптүг негелделерин, ханы өзүл-бодалдарын күүседир дээш, бодунуң алган хүлээлгелерин америк чазактың боттандырарын, төлевилеттингенин ёзугаар дугуржулага ат салырын негеп тур бис.

Вьетнамның мурнуу незээнге барык 30 чыл үениң дургузунда үгер-боо даштаашкыннары чангыс-даа катап соксавайн келген болгай. Тайбынны, хамаарыжылга чок болгаш хостуг догуннаар арганы хандырып бээр. ёзулуг тайбынны кымнардан-даа артык күзеп турар бис. Вьетнамга дайынны соксадырынче болгаш тайбынны катап тургузарынче угланган чугаалажышкыннарны чаагай туразоруктуг, чугулалап көрүп турарывысты илергейлеп көргүсвен бис.

Бистиң улузувус сөглеп четпес качыгдал, когаралдарга таваржып турар-даа бол, чөптүг демиселинге чайгылыш чок тиилеп турар.

Сегиржип алышкынны эде таарыштырарынга хамаарыштыр чөптүг болгаш угаансарыылдыг турушту тиилелгелиг оруувуска эзилэл бис. Вьетнам улустуң национал үндезин эргелерин болгаш Мурнуу Вьетнамның улузунуң салым-чолун боду башкартынар эргезин хүндүлээринге үндезилээш, дайынны соксадырын, тайбынны катап тургузарын күзеп турар бис. Бүгү улузувус дайынның таварыштырган уржуктарын дембилелиг эдип ап, чурт катап тургустунар аргалыг болган турааун дээш, Мурнуу Вьетнамга национал эп-найыралды чедип алыксап турар бис.

ВДР биле АКШ-тың чедип алган дугуржулгазын амыдралга эң кыска дууссала боттандырар болза, ук дугуржулга америк эжеленчи дайынны соксадыр. Бодунуң чүртүнче сагыш салыр вьетнам бүгүдези ол дугуржулгага байыр чедирип, америк империалистерниң дайынны үзамдыктырар, бистиң чуртувустуң ишпики херектерин холгаарлаарын үргүлчүлээр сорулгалыг хамык планнарын шиитпирлиг буруу шаап турар.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузу чаңгыс эвти бижыглаарынче, төрээн чуртунуң хамаржылга чок догуннаарды, хосталгазы дээш чаа-чаа шылгаралдарны кылырынче, чайгылыш чок тиилээринче, «Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулгага» Каттышкан Штаттарның ат салырын негээш, демисежирип шудургу уламчылаарынче аяжчуттуң бүгү чонун, дайынчыларын кыйгырып тур.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал фронтузу Каттышкан Штаттар биле Вьетнам Демократтыг Республиканың эразында дугуржулгага АКШ-тың чазаанын соңгаарладыышкын чокка ат салырын шиитпирлиг негээринче социалистиг чурттарның улустарын, бүгү делегейге хамааржылга чок болгаш хосталгага ынак улустарны база америк улустуң кыйгырган. Мурнуу Вьетнамны хостаарының национал Фронтузу болгаш улузу мурнуу-вьетнам улустуң чөптүг херээн моон соңгаар-даа база улам шиитпирлиг деткиринче болгаш аныа дузалаарынче бет диште бүгү ойнуктерин кыйгырган.

О. Винцерни хүлээп алганы

ДАМАСК. (СЭТА). Албан ужурунда Дамаскыда чоруп турар ГДР-ниң даштыкы херектер министра Отто Винцерни Сирияның президентиэи Хафез Асад хүлээп алган. Аңаа болган беседаларга ийи чурттуң аразында харылзааларга болгаш Чоокку Чөөн чүктелбайдалга хамаарыштыр санал-оналды чугаалашкан.

Президент Хафез Асад израиль агрессорларга удур араб улустарның демиселин ГДР-ниң чазаанның деткип турарынга өөрүп четтиргенин чугаалаан. Империализмге удур демиселге ийи чурттуң ниити эрге-ажыктарывга үндезилеттингеп, найыралдыг харылзааларны быжыглаарынче Сирия бүгү күжениишкиннерин моон соңгаар-даа база салыр деп, президент бадыткаан.

Бедик үнелел

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Океанология талазы-биле совет шинчилелдерин АКШ-тың далай министриниң эр-тем-шинчилел болгаш шеледе-конструктор ажылдарының талазы-биле дузалакчызы доктор Фрош бедии-биле үнелээн. «Совет океанологтар онза сонуургавыг эртем идеялары үндезин болдурган улуг шинчилеп ажылдарын боттандырып турар» — деп, «Нью-Йорк таймс» солунга берген интервьювунда доктор Фрош медеглээн.

«Совет эртемденнер бистиң АКШ-та чорудуп турар шинчилелдеривистен оранчок парын шинчилелдерни кылгылап турар. ССРЭ шинчилеттер ныларынга найгамчык эки балзалыг» деп, доктор Фрош демеглээн. Бүгү талалыг шинчилелдер кылыр, хөй-хөй эртем-шинчилел судноларын эртемденнерге бергеп деп, АКШ-тың далай министриниң дузалакчызы ооң ынай демеглээн.

База бир кемниг херек үүлгедии

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республикага удур Тель-Авив дайынзырак база бир үүлгедиин кылган. Бир болук параль самолёттар октябрьның 30-де эртен Сирияның пайысылалының мырыңай чанында чурттакчылыг Дума, Аин ас-Сахиб деп черлерни бомбалаан.

Индий-кыдатта дайын чорудулгалары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштеринин кезектери октябрь 29-түң дургузунда Сайгон шеригленинин туруштарынга 104 согуушкунну таварыштырган. Ортаа шаттарда можу төвү Контумдан 48 километр сонгу талаза кол шериг базаларының бирээзи Даксеангты ракета-артиллерия-биле боолаан соонда патриоттар хостап алган. Чалча шеригнер ол девискээрге моон мурнунда оскунган базазы — Бенхетти эгидип алыр хээш оралашкан, аар когаралдарлыг ойтур шаптырган.

Мурнуу-вьетнам найысылалдың чоогунда берге чуулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Ында патриоттарның кезектери чалча шеригнерниң удурланыышкынын ажып эртпишаан, элээн хөй чурттакчылыг черлерни база хостап алган. Сайгон шеригнер Сайгонзан 11 километр сонгу-барыын талада хосталга күштеринин ыйыышкынын доктаазыр деп оралдажып турар.

Хосталга күштери Вьетнамның бурунгу найысылалы — Хюэнин девискээринде дайзынның туруштарын артиллерия-биле бооладп, чалча шеригнерни Данангтын мурнуу талазынга база атакалаан.

Патриоттар Меконг хемниң шынаазынга Сайгондан 90 километр черге бир ковүргүнү үрээш, стратегтиг онза чугула чазаглыг 30 дугаар орукту үзе кирип апкан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның патриоттары Пномпеньден 14 километрде улуг шериг складын ракета-биле бооладп, узуткаан. Аңаа күштүг частыышкын, орт болганының түңнелинде хөй санныг пномпень солдаттар өлген болгаш балыглаткан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүл октябрьның 28-те Тханьхоа можунуң административтиг төвүн бомбалаарын үргүлчүлээш, Нгеан, Хатинь, Куангбинь можуларның болгаш Виньлинь зоналарның хөй чонуг девискээрлерин согуушкуннарга таварыштырган. Стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар Куангбинь можуже бомбалар октаан. Чоннуң аразында айылга таварышканнар бар.

АКШ-тың ол дайын үүлгедиглерин ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи шиитпирлиг буруу шаңкаш, Вьетнам Демократтыг Республиканың бүрүн эргелиг догуннаашкынынга болгаш айыл чок чонуунга хора чедирип турар бомбалаашкыннарны доп-дораан соксадырын негээн.

ГКП-ниң саналдары

БОНН. (СЭТА). Герман Коммунистиг партия ГФР-ге чурттагга бажыңнарының төлевирин, оргазар ужуттарын болдурбазынче угланган саналдарны парлап үндүрген.

ГКП ам чуртуң чонунга онаажын турар үндүруг хавырылдаазындан бүрүн ойталаар дээш туружуп турар. Ук партия монополияларның, концернилерниң болгаш банкаларының үндүрүглеринге чангелделерин дүжүрерин, улуг каштал төлээлекчилериниң «ортектерин турал-ында улгаттырын турарын соксадырын, чурттагга бажыңнарының толевирин улгаттырарын доп-дораан соксадырып база пеген тур деп, ГКП-ниң баштаар черинин Президиумунуң кежигүүзү Ю. Аппенфорт Дюссельдорфта парлап үндүрген медеглелинде демеглээн.

ГКП ГФР-де ам-даа улгаттынаан турар шериг чарыгдалдарын кыларын негээн.

ЛИТВА ССР. Хоорайның шинги эртем школаларының өөредилге-материалдыг базазын экижидери дээш ажыл Каунастың ыяка хөй будүрүлгелериниң чаагай чанчылы болу берген. Каунастың автоматчымдыгга дериг-херекселдерин кылыр дуржулга заводунуң коллективи ол эгелээшкинин баштай кылган. Ол коллектив чылдың-на планнан дашкаар будүрген продукция дээш орулгадан алдынган акша-хоренинин школаларга тускайлап, поя-биле киргүзүг чүүлдерин, спорт херекселдерин болгаш өске-даа түүлдерни школаларга садып берип турар.

Бо чылын Каунастың фабрикалары болгаш заводтары бир миллион рубльди школаларга берген.

ЧУРУКТА: автоматчымдыгга херекселдери кылыр заводтуң толээлекчилери шефтеп турары 28-ки школада. Солагай талазындан — заводтуң парторгинизапия секретары Ситтле Гедрикас, школа директору Регина Каинаичене, заявок даргазы Казимирас Шукис болгаш школа директорунуң оралакчызы Витаутас Александравичюс олар-дыр.

М. ОГАПНЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧССР, ССРЭ — Барыын Европа аразынга газ дамчыдар хоорзаны салып доозкан соонда Чехословакия чылдың-на будун чартык миллиард кубометр ажыг совет газты бодупуң химия болгаш газ үлетпүрүнге хереглээри-биле алмар апаар. Амгы үеде ол хоорзаны салыр ажыл кидин тулук. Ажылчыннарның, инженерлерниң, техниктерниң ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар кылдыр алган бедик хүлээлгелери чедиишкинниг күүсеттинип турер.

ЧУРУКТА: газ дамчыдар хоорзаны ГДР-ниң кыыгаарының чанында салып турарын.

ЧТК-ЭЭТА-ның фотозу.

АЖЫЛГЫР КҮС

Орай күстүң ажылгырын кижи кайтаар.
Оруктарны салгын-сырын ширбиш аштаар.
Бажы бедик, халыгырда даглар, сыннар
Баштайгы хар — чоорган-шуглаан эштин алыр.
Хеви сарыг эним-аярга шаарарган.
Келир кыштың демдээ болуп көстүп чыдар.
Алаак черде сырый үнген терек, талдар
Арыгланып, бүрүлерин түзээп турар.
Чавгай дүмүт эолеп турган хову-шөлдер
Чазын чүгле чажар кыдыр сырыттынар.
Сагдаң бажын үгбас үнген элбек тараа
Савазынга белеп болуп шыгжаттынар.
Терек сиген чалгын чыткан иогаан шыктар
Тейлер ишкаш сараатгарның күзээ болур.
Хыраа-биле оът-сиген каастаргаи.
Кыштың оштаан. Ыяазында дүүренчиг.
Хойжуларның кыштаандыва сиген соорткен
Коъшту баштаан тракторист туруп дүжер.
Колхоз ыяы — саанчының үүндүвө
Холу биле бөргүн чайып. мекеп солчур.
Бо-за бүгү, байлак күстүң ачызында
Боду чайгаар кайын бүде бөгр ийик.
Агаар-бойдус хайыразын аайлап билир
Ажыл-ишчи совет чонум күүзү-дүр.

Оюн-оол НАМЧЫЛАК.

Конкурс доозулган

Музыка күүседикчилериниң IV Бүгү-россия конкурузу Москвага боол эрткен. Октябрь 30-де чарыштың тиилекчилери — эң дээре пианистер илерээн. Аныяк пианистер Михаил Волчок (Ленинград) биле Татьяна Загоровская (Москва) олар 1-ги чергенин дипломнарын болгаш лауреат аттыг алганнар. Ынчаларга оон мурнунда скрипкачыларга болгаш виолончелистерге ыяыг бедик шаннаарны тывыспаанны билдингир болгай.

II чергенин дипломнарын Наум Губерт болгаш Наталья Тадсон (Москва), Алексей Юдин (Башкирия) олар алганнар. Ийи ленинградчылар — Александр Варенберг болгаш Павел Гилилов III чергенин дипломнары-биле шаңнаткан.

Музыка күүседикчилериниң IV Бүгү-россия конкурузунуң дипломантылары болгаш лауреаттары Бүгү-эвилел конкурузунга киржир. Пианистер Минскиге, скрипкачылар — Ереванга, а виолончелистер — Ригага маргыжар.

(СЭТА-ның корр).

ТАЛАНТЫЛЫГЛАР ШЫЛГАРААН

Көрүлде чоруп тур

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуп онога алдар болдурган, көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң ийиги эолчээ Тожунуң район төвүнге болуп эрткен. Анаа шилиндек дээн беш коллектив киришкен. Сыстыг-Хем көдээ клуву (эргелекчиин Т. Байыр-оол). Ырбанның көдээ Культура бажыны (директору Н. Гуселыников), Азас көдээ Культура бажыны (директору К. Булатов), Ий көдээ клуву (директору С. Долгар-оол), районнуң Культура бажыны (директору К. Рекпова) көрүлеге түс-туста киржип, талантызын бараалгаткан.

Бөлээге бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң бирги эолчээ эртип турда, анаа 300 ажыг кижи киришкен болаа, район төвүнге болган ийиги эолчеге 160 хире кижи киришкен.

Көрүлеге киришкен коллективтериниң программазын шүптүзүн маңаа аналитеп көргүзери берге. ССРЭ-ниң 50 чылынга, улуг найыралга, Коммунистиг партияга, совет кижилерге, оон маадырлыг ажыл-ижинге тураскаатткан номерлер коллектив бүрүзүнде бар болган. Тургузуп алган программаларның идейлиг утказы ханы, күүседикчи эки болганын жюри демдеглээн.

Азаста көдээ Культура бажыны «Кандыг-даа күш үрей албас» деп темалыг, литература-хөгжүмнүг монтажты белеткеп алганын көрүкчүлер сонуургаан. Ында хөй национальдыг совет кижилерниң баа 15 республикаларның амыдырал-чуртталгазын, оон тургустунган үезин тодаргай көргүскеп. Ону тургузарда сураглыг совет чогаалчыларының, тыва чогаалчыларының чогаалларын чеимчелиг ажыглаан. Ол монтажты тургузарынга «Тоора-Хем» совхозтуң директору, Тыва АССР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы Б. Тамдын-оолдуң киржилгези улуг болган.

Район төвүнде Культура бажыны «Россия — маан ынакшылым», Ийде көдээ клуб «Мен — Совет Эвилелинин хамаатызы мен» деп темаларга солуң композицияларны белеткээни эки. Ында өөредилге-кижизидилгелиг чүүлдер бар болганы көрүкчүлерни сонуургаткан. Моон аңгыда көөрге, районда уран чүүлдүң хөгжүдезеи чылдан чылче кескүү-биле өзүп орарын оон тематиказы, түс-түс киржикчилериниң күүседикзи херечилеп турар. Ылангыя Тоора-Хемде хореография бөлгүмнери ооктамал ажылдааның (удуртукчузу Н. Куликова) маңаа демдеглээри артык эвес. Оон аңгыда бо коллективтиң киржикчилериниң күүседикзи онзагайы-биле ылгалып турар. Чижээ, бо көрүлде үезинде «Элдек шыгыраан», «Молдав сюита» танцыларны Галина биле Нина Кол, Г. Скоробогатова, Т. Агбан олар эки күүсеткеннер.

Литературлуг уран чечен номчулгага В. Синютина, Е. Уставщикова, З. Дамдын, Б. Вяткина, В. Самбайлык олар шылгараан. Олардан аңгыда уран чүүлүн хоочуннары башкы Х. Очур, «Тоора-Хем» совхозтуң директору В. Тамдын-оол ырлап, шүлүктеп турда солуң болган. Бо көрүлде үезинде район төвүнүң коллективиниң ниити ыр болуу техника, күүселде талаазы-биле онзагай болганын демдеглээр апаар. Оон киржикчилери 3—4 үннерге чараштыр ырлаан, мактадыг чедип алганнар. Ол ыры болуун Л. Борисова эки удуртқан.

Районнуң амыдыралында бар чамдык четпестерни шын шүгүмчүлээн шоодуглуг күнлеттерни баяннст Эдуард Чистяков хөөттиг кылыр чогаалын ырлаанын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле ыңнаан.

Чедишкиннерден аңгыда четпестерни айтыры чугула. Чижээ, «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырның уран чүүл киржикчилери концерттиң программазын эки тургузуп, темазын шын шилип алган болза-даа, чамдык күүседикчилериниң күүселделери кошкак болган. Уран чүүл көрүлдезинге талантылыг авыяктарны хаара тудар талазы-биле организастыг эвес болган.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ийиги эолчээ районда эртген. Бирги черни Ийниң уран чүүл киржикчилери, ийигизин — Тоора-Хемниң Культура бажыныныың, үшкүзүн — Совет Тыва салбырның коллективтери алган. Тиилекчи коллективтерни болгаш эки ырлаан, шүлүктээн, танцылаан хоочун болган аныяк-даа 38 кижиге хүндүлел бижиктерни, ортектиг шаннаарны түс-түзүнде тывыскан.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

ШЫДЫРААНЕДЕЛЯЗЫ ЭГЕЛЭЭН

Бо хүннерде Кызыл хоорайның база «Урожай» эки тура спорт нинтилелиниң чемпионаттары чоруп турар болгай.

Воскресеньеде көдээ шыдыраачылар-биле Кызыл хоорайның «Спартак» спорт нинтилелиниң ойнакчыларының аразынга «Шыдыраа неделязынга» тураскаатткан аш хуузунун ужуражышкыны болган. Республиканың шыдыраа федерациязының даргазы К. Саян командаларга чедишкинни күзевишаан. «Шыдыраа неделязының» бистин республикада эгелээнин чарлаан. Неделя дургузунда лекциялар, шыырак ойнакчылар-биле база коллективтер аразынга ооннар, дүрген ойнаарының маргылдаалары болгулаар.

Бо ужуражышкын маргылдаага кайы-даа таладан он-он кижи киришкен. «Урожай» командазының чартыы Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң шыдыраачыларындан тургустунган. Эрткен чылын олар хоорай-биле ойнаан хайымнашкан болгай.

Үшкү хелгеге ойнааннар Б. Ооржак биле М. Монгуш (Ленин аттыг колхоз) олар үр-даа болбаанда хайымнашканнар. Дуржулгалыг М. Ленин-Лопсан Кызыл-оол Ооржактың күштүг халлаашкынынга таварышкан, мерзезин сатса-даа берге байдалдан үнмейн, үттурган. Өзүп орар шыдыраачы Өнер-оол Бегзи бирги хелгеге Кан-оол Саянга улуг каразы-биле ойнаан. Бегзи ортузунга чедир чедишкинниг халлаза-даа частырыг кылгаш, дүжүп берген. Өске ужуражышкыннардан П. Күжүгет Д. Монгушту (Ленин аттыг колхоз), С. Ооржак — В. Ламинни, В. Кузьмин — Ш. Монгушту (Ленин аттыг колхоз), Х. Монгуш (Ленин аттыг колхоз) — К. Тапхаевти утканнар. В. Добромыслов биле М. Мижит-Доржу хайым кылыр дугуруушканнар. Кайы-даа команданың ниити саны дөрт-дөрт болу берген. Ынчаларга Д. Бурхинов — Б. Ооржак болган А. Даваа — О. Куулярның салыглары төнмээн. Кайы тала удар ирги дээш көрүкчүлерлээ ызырты шанаан турупкай. Ойназа чогуур дөрт шак эрткенде судьялар комиссия тургускан (ийи ужуражышкының төнмээн ужурунда) кыминың байдалы ударыл, кыминың үттурарыл дээрзин коргеннер. А. Даваа биле ойнаан О. Кууларны улуп алган деп санаан. Биргизининң солдары хөй-даа болза, ийигизи артык тергеглиг болган. Б. Ооржакты — Доржи Бурхинов уткан кылыр комиссия санаан. Ынчангаш ниити түлеел кайы-даа талага хомудынчыг эвес — 5-5 санныг боон доозулган.

Хоорай маргылдаазында мурнап турар шыдыраачыларның аразында улуг өскерилге болбаан. Он дөрткү салыгда В. Лукинов — В. Стороженкону, Б. Ооржак — С. Маадыны, П. Беркович — А. Делгер-оолду, Л. Бурхинов — В. Ламинни, Б. Ондар — В. Ивановту утканнар. Маргылдаанын төнеринге чедир чаңгыс салыг арткан. Ам дээрезинде Б. Ондар, В. Лукинов 11,5 санныарлыг, В. Сыырнов он үштен он бир санныг мурнап турааннар.

«Урожай» маргылдаазында онгу салыг соонда байдалмынлыг: К. Ооржак (Өвүр) 6,5 санныг, бир салыг соңгаарлаттынган, Б. Ооржак (Кызыл) 6,5 санныг, ийи ойнаттынмаан салыгларлыг, 5,5 санныарлыг шыдыраачыларга М. Мижит-Доржу, Т. Ховгар, Х. Монгуш олар хамаажыр.

О. МАЙДЫР.

Патриотчу чогаалчыга тураскаал

КАНЕВ. (Черкассы область). (СЭТА). Патриотчу чогаалчы Аркадий Гайдарның гитлеровшчи эжелекчилерге удур чулчуушунга өлген чери — Канево районнуң Леплява суурунуң чанында тураскаал самбырыны ажыдарында тураскаатткан тимуржуларның митингизи болган. Канев хоорүүскомнун А. П. Гайдарта ук хоорайның хүндүзүт хамаатызы деп атты тыпсыр дугайында шиитпирни митингге номчаан.

— Чапаев аттыг партизан отрядының составына кирип алган, ол чоок-кавыга дайынчы-чогаалчының демиселивиин дугайын чон ыдыктыг-биле сактып, хүндүлеп турарлар. Каневте Аркадий Гайдарның музей-библиотеказын база ажыктаан. Оон адын ук черниң бир совхозу, школазы база эдилеп турар.

Дужаап апканнар

Кызыл хоорайның ийи чүс хире башкылары чаа күш-культура комплекзининң нормазын дужаапган. Ылаңгыя бир, дөрт, чеди, тос лугаар школаларның башкылар командалары хөй составтыг болган. Нормаларны дужаарын назынар талазы-биле дөрт болукке чаргаш, күүсеткен.

Чүс метрге чалаг чарышка эки түннелдерни башкылар эштер Жаркова (№ 14 школа), Колцова (№ 11 школа) чедип алган. Эр кижилерден башкылар Мергов (школа-интернат), Бутеровкин, Евтушков (№ 14 школа) эки көргүзүлгелиг болган.

Чаа ГТО комплекзининң нормазын дужаары школаларга ам-даа үргүлчүлеп турар.

Е. ДАРТАН-ООЛ.

Эргим номчукчулар!

1973 чылдың парлалга чагыдылгазы уламчылап турарын утпаңар.

„Шын" солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың ертээ чылда — 6 рубль, алды айда — 3 рубль.

ЧАА КИНОФИЛЬМ ТЫРТТЫРЫП ТУРАР

Лейфильм киностудиязының чогаадыкчы болуу Томас Майн Ридтиң «Бажы чок аъттыг кижи» деп чогаалы-биле домей аттыг чаа кинофильмини Крымга тырттырып турар. Фильмге Л. Савельева, О. Видов, Э. Нуньес, Э. Санти-Эстебен, Р. Диас, А. Годинес болгаш өске-даа совет база күүсеткен артистер ойнап турар. Тургузукчу-режиссёр — В. Вайншток, оператор — К. Рыжов.

ЧУРУКТА: фильмден көргүзүг.

Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы)

НОЯБРЬДА

Күстүң сөөлгү айы — ноябрь-даа кежеп. Ол бистиң чуртка чогум каныыг болуруу?

ССРЭ-ниң Европа төлазында районнарның хөй кезиниг айда ортумак температура мурнунда чылдарда ыяшкаш, өскерилгелиг болур-даа болза, оон шала-ла 1—2 градус чылыг болгулаар. Төп областтарга ноябрьның ортумак температуразы кадар 4 болгаш казыр 4 градус болур.

Чылдың бо үезинде ыяшкаш, хемчээлдиг ол-шык чер болганга дүжер. Чүгле Алдыы Поволжьеге, Ростов областка, Ставрополь крайга, а ол ыяшкаш Калелиняга, Мурманск областка болгаш Эстониянын сонгу талазынга, Ленинград болгаш Архангельск областтарга ол-шык норма-чижээден эвээш дүжер. Ноябрь айның баштайгы он хонуу чылыг болур. Мурнуу талада областтарга температура дүне 5—10, хүндүс 15—21, чамдык черлерге 24 градус чылыыр, ортаа курлагларга дүнеки үелерде кадар 6, хүндүс 5—13 градус чылыг болгулаар.

Айның ийиги болгаш үшкү он хонуктары соок болур. Колдуунда-ла ийиги он хонуктун ортаа үезинде аяаш соогуулаар: мурнуу талазы черлерге температура дүнеки үелерде тиктен кадар 6 градус, хүндүс кадаа 2-деп казыыр 9 градус, ортаа курлагда черлерге дүне казыыр 3-тен кадар 10, хүндүс казыыр 4-тен кадар 2 градус болгулаар.

Крымның мурнуу талакы эриинге болгаш Кавказтың Кара далай эриктериинге ноябрь айда мурнуку чылдарныыдан ийи градус чылыг болур. Агаарның температуразы баштайгы он хонуктун ийиги он хонуктун эгезинде 19—25, айның төнчүлүнде 13—17 градус чылыг болур. Ол-шык Крымның мурнуу талакы эриктериниг норма-чижээден эвээш, а Кавказтың Кара далай эриктериниг норма-чижээ-биле дүжер.

Уралга моон мурнундагы хүннерде ыяшкаш база-ла 1—3 градус соок болур. Агаарның температуразы хенсертен өскерилер база чадавас.

Барын Сибирьге ноябрь айда соок болур: соок норма-чижээден 4—5 градус улгадыр. Ол-шык ол девискээрге мурнуку чылдарныг ол үезиниг-зээнден эвээш дүжер. Бешки беш хонуктуң үезинде агаарның температуразы 20—25 градус чедир соор чадавас.

Ноябрь ай, эң ылангыя баштайгы болгаш соолгу беш хонуктуң дургузунда Казахстанга база-ла соок болур. Ол девискээрге ол-шык норма-чижээ: бүүгээр дүжер.

Арктиканың соок салгын тыпсыры Ортаа Азияга чедер. Ноябрь айның ортаа үезинде агаарның температуразы Сурхандарья областка, Таджикистанның Төп болгаш Мурнуу районнарынга 3—8 градус чедир соор, Арал далай девискээрниге болгаш Киргизияның сонгу девискээрлеге 15—20 градус чедир, аяткан черлерге 9—12 градус чедир соор. Туркменияга болгаш Узбекистанның бирээн талазынга колдуунда-ла кааң, хүндүзүктиг агаар болур.

Чөөн Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн түкке ноябрь айда мурнуудалзыдан 2—5 градус соок агаар болур.

К. ВАСЮКОВ, ССРЭ-ниң гидрометтовүүнүң эртем ажылдакчызы.

(СЭТА).

телевидение

НОЯБРЬ 1-ДЕ

МОСКВАДАН

15.00— Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов» — «Спартак». 2-ги, 3-кү ооннар. 16.20 — «Приморжулар». Ийиги дамчыдылга. «Шалайже мөрүнгеш». Автору болгаш дамчыдылганы чорудар кижи — Ю. Фокин. 16.50—Оңнуг телеөргүзүг. Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Вера, Надежда, Любовь». 1-ги серия. 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—«Бичии балет көргүзүлгези». 19.05 — «Будулбас аныяк-даа». Коми АССР. 19.40— «Ак-көк дээрде». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер. 20.45— «Аныяк гвардия». Дамчыдылга. 21.15 — «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 21.45—Телемедээлер. 21.55— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

22.00—«Делегей панорамазы». 22.30—«Аялгалар чыындызы». Эстрада концерти. ГДР-ден дамчыдылга. (Бижидилге). 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барын чүк утгалыышкынның хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы үш градус сооктан ийи градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чаңбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы ноль градус болур.

КИНО

НОЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чурттаан кижи болуп азагаш» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара пантера» 15, 18.40, «А бир эвес ол ышкаш болза» 16.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ооллар» 15, «Амыдырал бисти шыгаан туурар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Революцияның ачызының» 9, 10.50, 12.40, «Динозаврлар Зоозуда» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

БАЙЫРЛАЛГА УТКУШТУР

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының байырлалының хүннеринде садып алыкчыларга өөрүнчүт, эки белектерни белеткээш, магазиннерге садар.

Бистиң магазиннеривисте силерни чалап тур бис!

ЧАГЫГ СТОЛДАРЫ

Улуг Октябрьның байырлалы чоокшулап олурар.

Алчыларны канчаар эки утказурунга, байырлалда амданныг кандыг аш-чемни кылырынга бажын эолери хереэженнер амдан эгелеп белеткени бергени чугаажок.

Кызыл-садыгның дараазында магазиннеринде чагыглар хүлээп алыр столдары силерге тузалаар: № 19 (чурттакчылыг суур, телефон 43-20), № 22 (Улуг-Хемниң оң талазы, телефон 30-78), № 38 (Телецентр, телефон 48-30), № 40 (Кочетов кудумчузу, телефон 37-82), № 20 (Ленин кудумчузу, телефон 42-50), № 34 (Пушкин кудумчузу, телефон 23-01), № 50 (Каа-Хем суур, төп гастроном, телефон 20-32).

Устунде магазиннерге чагыгны телефон-биле азы бижимелиг-биле киирип, садыгга бар эргежок чугула барааннарны чагып ап болур.

Чагаан чүүлдерни бодунарга таарымчалыг үеде садып ап болур силер.

Чагыг-столдарының ачы-тузазын ажыглаңдар!

«АЯЛГА» МАГАЗИНИ

Даштан, ыяштан, тостан кылган чараш белектерни байырлал таварыштыр садар.

Күс — куда байырлалдарыкың үеан. Чаа өгленген оол, бис душтуктар бистиң магазиннеривистен эргежок чугула чүүлдерни садып ап болур. Силерни база чалап тур бис. Эң эки белектерни шилип алырынга силерге садыгчылар тузалаар.

КВАРТИРА БҮРҮЗҮНГЕ — АК-КӨК ЭКРАННЫ

Телевидение программазы байырлал мурнуунуң хүннеринде эң-не солуң болгаш яңзы-бүрү болур.

Эки шыырлыг, чараш, амгы үениң телевизорларын чаза-биле садып ап болур.

УРУГЛАРГА БЕЛЕКТЕР

Кызыл-садыгның садыг кылдыын (Октябрьская, 29) ноябрь 7-ге уткуштур уругларга белектер чагыглары ноябрь 3-ке чедир хүлээп ап турар. Боттарынарның уругларынарны белектер-биле өөртүүнче далажынар.

ХҮНДҮЛҮГ САДЫП АЛЫКЧЫЛАР!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалынга алдар кылдыр Кызыл-садыгның бүдүрүлгелери «Хандырыгланың бедик культуразы дээш» конкурсту чарлаан. Магазиннерге садып алыкчыларны хандырарының культуразын канчаар организастаганындан, садыгжының оларны кайы хире эвилек-эолдек хандырып турарындан кижилерниң сеткил-хөөнү, оларның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү улуу-биле хамаарыжыр.

Конкурс октябрь 20-ден ноябрь 4-ке чедир эртер.

Конкурстуң түннелдерин үндүрерде садыгжыларның ажылының талазы-биле силерниң санал-оналыларыңы, хүзээшкиннеринерни бирги эолчегде өөренип көөр.

Магазиннерниң ажылының дугайында санал-оналыларны магазин бүрүзүндө тургускан хомудалдар болгаш санал-оналдар дептеринге бижиңнрин, а ол ышкаш Кызыл-садыгның садыг кылдызынче 50-69 дугаар телефоныңу дамчыштыр киирерин дилединс.

Байырлал мурнунуң — ноябрь 4, 5, 6 хүннеринде дараазында магазиннерниң ажылдаар шактары кежээге чедир узаар:

№№9, 40, 3, 20, 13, 30 магазиннер — 22 шакка чедер; №№2, 15, 18, 19, 37, 26, 22 магазиннер, № 34, № 50, 5 («Детский мир»), № 41 («Аялга») магазиннер, «Саян» универмаг — 21 шакка чедер.

СИЛЕРНИ МАНАП ТУР!

№ 5 («Детский мир») магазин бичии садып алыкчыларны болаш оларның ада-иезин чалап тур.

Күскү-кышкы үелерде уруглар кедер тонларны, кимктерни, трикотаж кылыгларны, уктарны, носкилерни хөйү-биле моон садып ап болур.

КИРИП МООРЛАҢАР!

Кызыл-садыгның үлетпүр бараанларының магазиннеринден байырлал белээнге шактарны, улуг өртектиг кластаныларга кылыгларын, сумкаларны, аржыылдарны, уктарны, иштикин хенгги, постерни, духилерни, парфюмерия белектерни, косметика бараанларын болгаш өске-даа чүүлдерни садып ап болур.

Кел чыдар байырлал-биле, эргим эштер!

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

ШИЛИЛГЕ ЧАРЛАП ТУР

Тываның хөгжүм-шын театры дузаламчы болуктуң артистерин (ооруг, тыва болуктерге) хүлээп алырын чарлал тур. Аңаа 18-тен 25 хар чедир назылыг эр, херээжен кижилерни хүлээп алыр.

Шилилге комиссиязы болгаш консультация пунктузу өтөрник, четверг, суббота хүннеринде, 2 шаятан 5 шакка чедир театрның бичии залында ажыдаан турар. Конкурс 1972 чылдың декабрь 7-де, 2 шакта болур.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

«Детский мир» деп № 5 магазин, «Саян» универмаг (Октябрьская кудумчуда) № 47, 45 (Заречная кудумчуда), № 4, 7 (рынок девискээринде), № 11 (Каа-Хем суурда), № 12 (Титов кудумчузунда) магазиннер, үлетпүр бараанналры садар магазинниң № 13 секциязы (автобус донтаар «Восток» туруш), «Аялга» магазин (Ночетов кудумчузунда) — шуптузу дыштанып хүн барымдаалавайн ажылдаар.

Дыштанып хүннерде иезп турарынче садып алыкчыларны чаладывыс.

13 дугаар магазин (автобус донтаар «Восток» туруш чанында) болгаш «Саян» универмаг садып алыкчыларга пөстү магазинге быжып бээр. Аңаа пиатье, костюм, чүвүр болгаш өске-даа пөс кылыгларны магазинден садып алган пөстен быштырып ап болур.

Магазиннериниң ачы-дузазын ажыглаарынче садып алыкчыларны чаладып тур бис.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культуура килдизинин 23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдөлиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01081

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. НОЯБРЬ 2 ЧЕТВЕРГ № 259 (9027). Өртээ 2 коп.

Көдээниң ажыл-ишчилери! Черни, техниканы, күш-ажылчы болгаш материалдыг курлавырларны ажыл-агыйжы ажырланар! Бүгү көдээ ажыл-агый культуразының дужуткурун болгаш мал ажылының продуктулуун бедидиңер, продукция будурерин көвүдедиңер, оон ботунезин чиигедиңер!

(СЭКП ТК-НЫН КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН)

ЭКИ ШЫНАР ДЭЭШ

Юбилейлиг чылдың дөртку кварталы өгленди. Ол — механизаторларның ажылынга эң-не харыысалгалыг үениң бирээзи. Күскү хову ажылдарын доозар, техниканы кыжын кадагалаар черлеринге тургузар, фермалар болгаш кыштагларже мал чемин дажыр, үрезин арыглашкылыын доозар, машина-тракторларның септелгезин чорудар дээш, ажыл-ла хөй.

1973 чылдың январь 1-ге чедир республиканың колхоз, совхозтарынга шуут 699 трактор, 365 амдазын, 356 сеялка, 252 чүк машинаны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа төлеек-херекселдерин бүрүн септеттингеп турар ужурлуг. Ол ажылдарны кварталдың соолгу хонуктарынче соңгаарладып болбас. Мурнуку чылдарның практиказындан ап көөрге, чамдык ажыл-агыйлар ук ажылды чорудар мастерскаяларны кышка удур септеп албайн, машина-тракторларның септелгезиң саададыр чоруктар тургулаан. Оон улаштыдан чамдык ажыл-агыйлар тарылгага эртежок чугула техниканы чазып дүв-далаш-биле, шынарынче сагыш салбайн, септеер ужурга таварышкан. Ол тракторлар тарылга үезинде каш хонук ажылдаап-ла чедир септеттинмээнинден үреглизөн таварылгалар бар. Бо чоруктар ажыл-агыйларга кичээндиргиг болгаш турар ужурлуг.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук» колхозтарының, Тандының «Межегей» совхозунуң мастерскаялары бо чылын кышка эки белеткенген. Каа-Хемниң «Октябрь 14 чылы» колхозта, «Саян» совхозта чаа мастерскаялар ажыглалга киргеп. А «Кызыл тараачын» колхозта чаа мастерская ам ажыглалга киреп.

Хөй санныг трактор, машиналарның шинчедикчилериниң нарын септелгелерин «Сельхозтехниканың» мастерскаяларынга чорудар апаар. Бо чылдың дөртку кварталында капитал септелгезин артер ужурлуг 214 трактордуң 176-зының септелгезин «Сельхозтехниканың» мастерскаяларынга чорударын планнап турар. Ол чугула ажылдарны чорудар мастерскаяларның апаа белеткелин ам көрзолиңер.

«Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалык салбырында тракторларның даштын чуур херекеел чогуның уламыдан техниканы септелгеже аштап чугбайн элезин, боктуг кирип турган. Адыргап кезектерин салыр тускай черлерин кылбаанындан, коларны тала кырынга салыр ужурга таварыжып турган. Мындыг янзылыг чуду-кара чоруктар мастерскаяның саантарлыг байдалынга таарыштыг болгаш ында ажылдап турар кижилерге шаптыктыг болурундан ацыда, күш-ажылдың будурукчулуун кудуладып турар. Ол четтестерни өөренип каргеш, бо чылын машина чуур херекселди тургузуп, дутуйлуг тракторларның кабиналын септеер черни немей кылган. Одалга системазын шуут эде кылган болгаш артык кезектер шыгжаар складтарны ам чылыг-биле хандырган, валдар хоюглаар чаа ставок ажыглалга киреп.

Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжыштыында септеттинген дизельдиг тракторларның кывар чүүлүн кудар механизастаттынган таарыштырылга болгаш ДТ-75 маркалыг тракторларның каретказарын эдиктир ажылдадыр степдилер кылдынган. Ол мастерскаянын техника турар девискээри бичии болган ужурунда, кышкы үеде аңаа автомобильдер септеер арга чок турган. Ам ында 80 дөрбелчин метр немелде шөл кылдынган.

Бии-Хемниң салбырында кезектерин арыглап чуур, тракторларны будуур черлер чок турган болгаш хоюглаар станоктуң эргижирээнинден үрей кылыштыкынвар болгулап турган. Ам ук мастерскаяда кезектер чуур конвейер ажыглалга киреп болгаш техниканы будуур цех эде кылдынган. Хоюглаар чаа станокту ында тургускан. Ам он дөрт трактордуң септеп доозкан.

Кышкы септелге үезинде мастерскаяларның арыт-шевер, эстетиктиг чоруун экижидер дээш, элээн ажылдар кылдыгылаан. Мастерскаяларның ханаларын таварыжалыг өңнер-биле будаан болгаш кол цехтерде хүндүскү чырыктың лампаларын киирген. Дөрт салбырларда септелге үезинде механизаторлар чурттаар черлерин кыягылаан.

Күскү-кышкы септелге — механизаторларның септелгеин бедик деңнелге эртиперинге удур дузалы чедирер техниктиг өөредилгезиниң үези. Септелгеде ажылдап турар кижи бүрүүн бодунуң септеп турар кезектериниң технологиязын эки билгеп турар кылдыр өөредирги чугула.

Амгы үеде «Сельхозтехниканың» мастерскаяларында тракторлар септелгеп чоруп турар. Чамдык районнарның каттыжышкыннары болгаш салбырлары ол ажылче озалдап киргеп ийикпе, септээр техниканы мастерскаяларга эккеп тургузар үезин эрттиргеп.

План ёзугаар октябрь айда «Сельхозтехника» каттыжышкынны совхозтарның 81 тракторун септээр тургаш, оон 57-зин септеп. Ам 31 тракторну септеп турар, 36 трактор септелгеже кирер. Кызыл каттыжышкынны септелге талазы-биле озалдап турар. Септеге чогуур 23 трактордуң үүле 3-жү септеттингеп.

Инженер-техниктиг ажылдакчыларның, механизаторларның, септекчилериниң кол сорулгазы — септелге ажылдарын организастыг эрттирери болур. Ол чугула ажылдың графигин тургузуп, цехтерде, участоктарда септелге ажылдарының чоруп турарын хынап, түүнелдерни үндүрүп, четтестерни дарый чайладыры — удуртукчуларның, инженер-техниктерниң соңгаарладып болбас херээ. Септелгени дүрген темплиг, шынарлыг эрттирерибиле социалистиг чарыштыг калбартып, оон түүнелин доктаамал үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактаары эргежок чугула.

«Сельхозтехниканың» септелге будурулгелериниң ажылдакчыларының харыысалгалын кодурери-биле ажылды чогуур хуусаазында болгаш бедик шынарлыг чорударын хандырар дээш, ажыл-агыйлар-биле тускай керээлерин чарарын 1970 чылда-ла чурумчуткан болгай. Ында септелгени саададып турар талага аңы ажылды шынар чок кылганда, хуусаа сагыыында 7 хуулуг штрафты онаарын айыткан. Оны чамдык черлерде сагывайн, ёзу бармидаалап турор. Машина, тракторну мастерскаяга эккээр хүнүн, оон алыр үезин айытпайн, аваа-ла ында чаа трактор деп дамыланып каарыы шын эвес. Мастерскаяларның удуртукчулары оны эскербейп эрттирип турар. Алыс ужуру болза, кайы-даа тала септелгениң хуусаазын барымдаалары, оон шынарын экижидеря дээш турлуг ужурлуг.

Юбилейлиг чылда септелге ылып турар бүгү коллективтер, тоску беш чылдың 3-жү чылының часкы хову ажылдарынга ажылдаар бүгү техниканы бй-шаанда, бедик шынарлыг септээр деп, бедиткен хүлээлгелерни алган болгай. Ол хүлээлгелерни ак сеткилдиг күүседирги — алдарлыг херек. Ук ажылды бедик темпиге эрттирер дээш, олче күштү моолиеп, кылдынган ажылдың шынарын хынаарының талазы-биле көдээ ажыл-агый эргелелдеря, каттыжышкыннарның, салбырларның болгаш ажыл-агыйларның удуртукчулары боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

И. ОЛДЫРЕВ.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының септелге эргелелиниң код инженери.

Юбилейге күш-ажылчы белектер

КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ КИРИПКЕН

Бистиң колхозка күскүхову ажылдары организастыг эрткен. Колхоз курупеге 3000 тонна тараапы садар тургаш, 3153 тоннаны дужаагап. Келир чылдың дужудунуң 1116 тонна үрезини урдунган болгаш 1250 тонна органиктиг чемишчидилге шөлдерде төктүнген.

Үстүнде кылдынган ажылдардан аңгыда, колхозчу ишчилернин мурнунда ам чугула сорулга — кыштаглаашкынны организастыг чорудары болур. Кыштаглаашкынче 3 хойжу бригада, 2 инек фермазы, 106 баш хаван болгаш өске-даа чылгы, теве даап чергелиг малдар кирер.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдары эрткен чылдарга деңнээрге, бо чылын бедик деңнелге эртип, элээн хөй чугула ажылдар кылдынган. Юбилейлиг чылда 8 чаа хураган кажаалардың түткен болгаш 4 хөй кажаалардың алтыдып, аже кылгылаан. Колхозтуң девискээринде 36 кыштагларның үүрмек септелгелерин чоруткандыган аңгыда, 21 кажааның капитал септелгезин ой-шаанда шынарлыг чорутқан. Оон-биле чергелештир малчыннар чүрттээр 46 бажыңны септеп, чугайлаан болгаш соңга, хаалга, шалаларын киир будаан.

Кыщқы үеде малга кол чүүл — оон чеми болгай. Бо талазыбиле курлавырывые база-ла хоомай эвес. Тодаргайлаарга 1370 тонна сиген, 3200 тонна саван сараатгатынган, 790 тонна мал чемин тараа белеткеттингеп болгаш четчир санныг силос салдынган. Белеткеттингеп мал чемин кыштагларже чедирери ам-даа уламчылап турар. Ында 5 автомашина болгаш 12 трактор доктаамал ажылдап турар. Олар баштай-ла эң мырак кыштагларны мал чеми-биле хандырып турар. Чүге дээрге, кышкы үеде хар. хөртүк улгадып, орук-чиримкти моондактап болур болгай. Бо хүннерге чедир 110 тонна саванны болгаш 70 тонна сигенни кыштагларда дүжүрген.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарынга малчыннар боттарының күжү-биле кылып алгы дег чүүлдерни чедир кылып, идепкейлиг чоруун коргускеннер. Эң ыдаңгыя Оюн Шараваниге удуртқан № 1 хойжу бригаданың малчыннары ук ажылга идепкейлиг чоруун коргускеннер.

Бо хүннерде малчыннарның кыштаглаашкыны массалыыбиле үргулчүдеп турар. Үжен ажыг хойжу боттарының кыштагларында хонгулап алганнар.

Хүнүн чугула айтырыы — кыштаглаашкынны организастыг чорударын, колхоз башташ чери, ында партком холга ап, удуртулганы күштелиниң турар. Үстүнде чугаалаанывые кылдынган ажылдар — колхозчу ишчилерниң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ойнга төлептиг белээ болур.

Д. ДАРДАШ.

Тандыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң даргазы.

Бо чуруукта эң-не хөй сүт даап республиканың саанчыларының аразында калбарган чаршыттың тивилекчилериниң бирээзи — АЛЕКСАНДРА ФЕДОРОВНА ИЛЬИНЫХ. Тандыда «Революциянның чалбыжы» колхозтуң Краснояр сүт-бараан фермазынга саанчылаа-ла ол ам 5 чыл чедип турар. Бо кыска үениң дургузунда ол кады ажылдап турар экипөөрүнүн хүндүткелин бодунуң күш-ажылга кайгамчык чүткүлдүү-биле чаалап ап шыдаан.

Александра бо юбилейлиг чылда саар инек бүрүзүнге оналаштыр 2200 кг сүттүг саап алыр бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, эрткен тос айларда безин бодунга быжыглаап 34 саар инээнин бирээзинге оналаштыр 2033 кг сүттүг саап аңгаи. Ол дээрге чылда алган хүлээлгезинге 167 кг четпейн турар болганда, чылдың төнчүзүнде саанчының көргүзүү хүлээлгезинден дыка ажыг болур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

УЖУДУУШКУНДА — СЕС СПУТНИК

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫЫ

1972 чылдың ноябрь 1-де Совет Эвилейиниден «Космос-528», «Космос-529», «Космос-530», «Космос-531», «Космос-532», «Космос-533», «Космос-534» болгаш «Космос-535» деп Черниң кыынмал спутниктерин салып үндүрген.

Сес спутниктерни шуптузун чаңгыс чедиркичи ракета-биле орбитаже салып үндүрген.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программа ёзугаар космос делгемин шинчилээрин үргулчүлээр соруулгалыг эртем аппаратуразын спутниктерде эптеп тургускан.

Спутниктерде эртем аппаратуразынган аңгыда, орбитаның кезектерин чазыг чон хемчээр радиосистемаларны, приборларның болгаш эртем аппаратуразының амылының дугайында медээлерни Черже дамчыдар радиотелеметриктиг системаларны тургускан. Спутниктерниң аппаратуразы чогумчалыг амылдап турар. Башкарылга-саналга төөв иээп турар медээлерни амылдап кыяып турар.

Байырлалга төлептиг белек

Тываның сүт комбинадының коллективтери ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг үткүүр дээш чыл эгелинде алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкипиниг күүседип келгев. Будурулгенин ай, кварталдың планнарын доктаамал ажыр күүседип, сүт заводтарының инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары күш-ажылдың будурүктүлүүн бедидип, шалыпчы ажыл-ижин көргүскеп.

Эрткен тос айларда комбинат плантизи-биле 390 тонна мал саржаан, 9800 тонна чалан сүт болгаш сүттен кылыр продуктуларны будурүп үндүргеш, ону долузу-биле сайгарарын чедип алган, алы продукция будурериниң планын 105 хуу, ону сайгарарының планын 106 хуу күүсеткеп. Күш-ажылдың будурүкчүлүү ол үеде 108,7 хуу күүсеттингеп.

Тос айның түннелдери-биле бедик будурүкчүлүг, эки организастаттынган ажылды Шагаан-Арыгның сүт заводу чедип алган. Заводтуң арыг-шевери экижип, будурулге культуразы чылдын бедип турарының ачызында, оон будурген шынарлыг продуктуларын чон улуг күзел-биле садып ап турар.

Улуг Октябрьның 55 чыл ойнга төлептиг белекти комбинаттың бүгү ажыл-ишчилери база белеткээн. Октябрь айның продукцида будурер планы 105 хуу күүсеттингеп, а ону сайгарарны 104 хуу болган. Эрткен айда Кызылдың сүт заводу еске заводтарга деңнээрге эки түннелдерни чедип ап, эң хөй продукцииныы чонга саларын хандырган. Оон иштинде аныыбүрү саржаглар, чалан сүт, кефир, сметана болгаш өскедаа хөй янзы шынарлыг сүт продуктулары бар.

Сүт заводтарының коллективтеринде шалыпчыларның саны өзүп, ында цехтер, бригадалар болгаш түс-түү йижилер аразында социалистиг чарыштың калбарганы-биле, ында ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның күш-ажылды коммунистиг ёзугбиле көөр чорук онза үре-түнелдиг болуп турар. Кызылдың сүт заводунда аппарат пегинин ажылчыны коммунист Раиса Солодянкина бедик будурүкчүлүг, эки шынарлыг, ак сеткилдиг ажылы-биле эш-өөрүнүн хүндүлелин чедип алган. Ол-ла заводта коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, будурулгенин чаагтыкчызы Геннадий Пирожков, ажылчын Вера Добрякова, Шагаан-Арыг заводунуң ажылчыннары Нина Куклова, Степан Солдатов, Кызыл-Мажалыктың сүт продуктуларын будурер коллективинде Лидия Базилевская дээн ышкаш мурнакчыларны Тываның сүт комбинадының ажылдакчылары эки билир.

О. ИРГИТ.

Хоорай Совединиң сессиязы

Дүүн Кызылга хоорай Совединиң эдегелиг сессиязы болуп эрткен. Анаа «Кызыл хоорай Совединиң колхоз болгаш совхозтарында мал ажылының байдалы база опу улам ыңай хөгжүдер талазыбиле хемчеглер дугайында» айтырыгның талазы-биле илеткелдя хоорхүүскомнуң даргазы С. Х. Красный кылган.

Хоорай Совединиң ажыл-агыйларга СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир, ССРЭ-ниң тургустуганнымдан бээр 50 чылын төлептиг үткүүр дээш кол-дуглуушкынныг ажылдап турарын сессияга дескилээн. Мал ажылында байлал бөк чылын элээн экижээш. Мыйыстыг бода малдың, чылгының, күштүг баш саңы эрткен чылга бодаарга сеткилдиг ажылдаан. Мал ажылының продукциязының бүгү хевирлериниң талазы-биле планныг онаалгалар бо чылдың 9 айларында ажыр күүсеттингеп. Малчыннарның ортузунда социалистиг чарыш, политмассалыг ажыл көскүзү-биле идепкейлээнин сессияга айытқан. Сессияга сагыт берген депутаттар болган чалаткан митер ажыл-агыйларда бар четтестерни чайладырынче угланган шиитпирни шүүлгүүлеттирип ылып, мал ажылын хөгжүдер дээш ап чорудуп турар хемчеглерге, моон соңгаарлыг сорулгаларга доктааган.

Хоорай Совединиң «Тере-Хөл» колхозунга болгаш совхозтарынга мал ажылын улам ыңай хөгжүдериниң хемчеглерни айытқан тускай шиитпирни сессия хүлээп алган.

Сессия организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Хоорай Совединиң күскомунуң даргазының бирги орлакчызынга В. А. Парунинни, хоорхүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальнигинге Д. С. Март-оолду, садыг пилдиниң эргелекчизинге А. А. Середкинни бадылаан.

Саратовта СЭКП обкомунуң Политиктиг чыгдыышкынның чаа бажыңы ажылдап эгелээн. Ында хүрелдар болгаш лекция залдары, улуг библиотека, өөредилге кабинеттери бар. Чүүл-бүрү болгулеринге болгаш семинарларның пропагандистеринге болгаш дыңнакчыларынга дузалажыр кылдыр Политиктиг чыгдыышкынның бажыңы методиктиг болгаш өөредилге пособиелерин парлап үндүрүп турар. Оларны кылырынга Саратовтуң дээди өөредилге черлериниң башкылары киржип турар.

ЧУРУКТА: техниктиг коргузуг чүүлдериниң кабинединде лекция ажылынга ажыглаар амгы үениң дериг-херекселдери-биле пропагандистерниң таныжып турары.

Ю. НАБАТОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРНЫҢ КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНДАН

РСФСР

Ол чаа культура-чыгдыышкын албан черни организастап тургузарының мурнунда оон эгелекчилеря — башкылар, өөреникчилер, ажыл-агый удуртукчулары улуг болгаш кызымаккай ажылды кылганнар. Оон түнелинде Владимир областың «Гиплелгер» колхозунуң музейи ажыттынган.

Колхозтуң «Челээш» деп ийи каът Культура бажыңының эң-не делгем болгаш чырык чаагай өрөөнинде Парахино суурунуң төөгүзүнүң дугайын тоожуп турар делгипларын кылган. Оон шил хааржактарының иштинде болгаш ханаларында од дуганыында үш чүс хире делгипларлер бар. Ында ол черниң шил кылыр заводтарының шаг-цаанда кылыр турган түүлдери, хол-биле аргын кылган иестериниң хевирлери, бажың-болгат херекселдери дээш чүү чок дээр. Ол ышкаш ыяш айдазын, тараа бастырар пачирбелер, тарымал хеидир арыглаар дилбын, ээргиши, баалыг сөөлээш — бо бүгү революция мурнунуң үеликде тараачын чонуң аар-бергө аймыралчурттаалдының дугайын чугаалап турар.

Ада-чурттуң улуг дайынында «Гиплелгенниң» колхозчуларының канчаар кирипкенинин дугайын база-ла байлак материал тоожуп турар.

Фронтучулар боттары дайын чылдарында тыртырган чурутгарны, орденнерни, медальдарны музейге делгеп, көргүзүүр дээш белекке бергеннер.

Парахино чурттуг үш чүс ажыг кижи дайынче чоруткан, а олардан чүүле чүс четпес кижи дедир чанып келгеннер. Маадырлыы-биле олгем дайынчылар дутайын «Кым-даа, чүү-даа уттундурбаан» деп, эгелиг делгиплер чугаалап турар.

Делгелгелериниң кол-ла чүүлү — ол колхозтуң амгы болгаш келир үениң дутайы боон турар.

(СЭТА-ның корр.).

ЛИТВА

Каунастың радио кылыр заводунда бичии портфельге чайлыг кирер «Шилялис» деп телевизорну чогаадып кылган. Ол аппараттың деңнизи үш килограммдан бичии-де ажын турар. Ону чедиишкиниг шевен көргеп болгаш ам будурүп үндүрүп эгелээн.

16 сантиметр экранныг «Шилялис» деп телевизорга кирер батарея-биле адыы автомобиль аккумулятору-биле ажылдап болур, а бажыңга болза, ону электрия четкилиге улап-даа болур. Ол аппарат телепрограмма көргүзүлгелерин дамчыдыкчыдан дөлгандыр бир чүс километр черге хүлээп ап шыдаар.

(СЭТА-ның корр.).

КАЗАХСТАН

Сыр-Дарья шыпаазында турар рис өстүрер калбак-делгем шөлдүң дал оргузында — Янықурган суурда урутларга чеди чылдың музыка школазы ажыттынган. Ында үш хире урулар музыка билиин өөренип эгелээннер. Ол чоокавының бичии урулары ам фортепианога, скрипкага, каяк домпулуурга өөренир аргалыг болганнар.

Амгы үеде республиканың бүгү-ле районнарында ниитилээн-биле урулардың он пеш музыка школаларын немештир ажыттыган. Оон түнелинде музыка өөредилге черлериниң сабы ам 40 муң четкен.

(СЭТА-ның корр.).

УКРАИНА

Бистиң чурттуң улустарының тоолдарының маадырлары Харьковтуң Н. К. Крупская аттыг өйнаарактар театрының музейинде чыылган. Ында РСФСР-ниң, Украинаның, Белоруссияның болгаш өске-даа акы-дуңма эвилелдешкен республикаларның кол-кол өйнаарактар театрының пиилериниң маадырларының овур-хевирлерин делгеп көргүскен.

Делгелгеде Киевтиң, Одессаның, Львовтуң, Довженконың, болгаш Украинаның өске-даа чамдык хоорайларының өйнаарактар чуруктуулларының үүрап чогаал ажылы калбаа-биле көргүзүп турар.

Харьковтуң Н. К. Крупская аттыг театрының музейи — республикада кара чаңгыс ындыг музей боон турар. Ында ССРЭ-ниң болгаш чамдык даштыкы-даа чурттарның өйнаарактарының байлак делгезин чыып көргүзүп турар.

(СЭТА-ның корр.).

КИРГИЗИЯ

Киргизияның Дөрбелжин суурунуң төвүнде Культура ордузу ажыттынган. Ол ийи каът бажында — библиотека, көрүлде залы, болгумне ажылдаар өрөөлдер бар.

Ол ышкаш Джумгаль районунда Кочкорунуң «Коммунизм» совхозунда болгаш Киргистанның 40 чылы аттыг колхозта кедээ чедиргиш чаа культура төптери база ажыттынгылаан. Тоо Тянь-Шаның ажыл-агыйлары боттарының акша-хереглиг-биле өөрүн клубтарны база түзүп турар.

(СЭТА-ның корр.).

АМЫДЫРАЛ-БИЛЕ ДЕҢГЕ БАЗАР

Советтер болгаш амыдырал

«Ажылчы чоннар депутаттарының районнар болгаш хоорайлар Советтериниң ажылын улам мында экижидер талазыбиле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ниң 1971 чылдың март 5-те доктаалы Советтериниң ролюн бедидеринге оныа ужур-дузалыг, оларның ажыл-чорудулгазынга тодаргай удуртулга болуп турар.

СЭКП ТК-ниң ол доктаалын Бай-Тайга районда чер-чер Советтери канчаар күүседип турарыл? Чоокта чаа ажаа чораан, ажыл-херектиң байдалы-биле таныштывыс.

Район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнарының ажылчорудулгазын экижидер дээш чамдык хемчеглерни ап чоруткан. СЭКП ТК-ниң доктаалын болгаш «Ажылчы чоннар депутаттарының район Советтериниң кол эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын күүседир талазы-биле хемчеглерни ажыдап кылган. Ону эрткен чылдың апрельде райкүүскомнуң хуралынга бадылаан. Чер-чер Советтериниң ажылзавчыларының сургаалдалгыг хуралдары, семинарлары өртүлүпкөн. СЭКП ТК-ниң доктаалын Советтер ажылдакчыларының шиолаанынга өөренгени ажыыта улуг ужур-дузалыг болган.

Оон түңнелиндө депутаттар-биле ажыл, ажыл-агыйларның экономикалыг быжыглаарынга, күрүне мурнунга планның өнөаалгаларны күүседиргиге чер-чер Советтериниң бүтүү талалыг дузаламчылыг идепкейжээн. Районнуң көдээ ажыл-агыйының ишчилери эрткен кварталда күрүнеге эът садарымның планын 101,5 хуу, дүктү—102,7, сүттү — 102,6 хуу күүсеткен.

Район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары соңгуңчуларының чагыглаарын күүседир, оларның мурнунга депутаттарның отчёттарын организастаар талазы-биле ажылдарны чоруткан. Ниитизи-биле районда соңгукчуларның чагыглаарын ёзугаар Бай-Талда чаа клубту туткан. Шүй суурда магазинни, уруглар садын тутканы, бо чылдың июнь айда ажыглалга дужаагаан. Төп фермада чаа кудукту тудуп турар болгаш еске-даа чагыглар боттанган. Ынчалза-даа Советтериниң күүскомнары соңгукчуларның немей кинргеп чагыглаарын сайгарын көрбейн, оларны күүседиргиниң хемчегларын ажыдаан кылбайн турар.

Район Советиниң күүсөмү СЭКП ТК-ниң доктаалын амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыдаан кылган хемчегларниң күүселдезинге контрольду четпес тургускан. Ылаңгыя көдээ ажыл-агыйда шиитиргээр ужурлуг айтырыглар көвей. Күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктуларының тос айларда планныг өнөаалгаларын чедиишкинниг күүсөтсе-даа, мал ажылын хөгжүдер талазыбиле чамдык планнар күүсеттинмейн турар. Малдың өлүп хораар, кыырааар чоруу эвээш эвес. Бо айтырыгларны Советтериниң сессияларынга, күүскомнар хуралдарынга ховар чугаалажып, чамдык планныг өнөаалгаларның күүсеттинмейн турарының чылдагааннарын аналитеп көрбейн турар. Чер-чер Советтериниң сессияларынга көдээ ажыл-агый айтырыгларын чугаалажырда, ажыл-агыйларда сезоннуг айтырыгларже колдуунда ону утпаидырып келген. Бо чылын район Совединиң күүскому түгле чаңгыс «Кара-Хөл» колхозта мал кыштаглаашкынының байдалының дугайын чугаалашкан.

Район болгаш көдээ Советтериниң күүскомнары Советтериниң доктаамал комиссияларының ажыл-чорудулгазын улам мында экижидер, хүлээп алган шиитиргелериниң күүселдезин контрольдаар, ажылдың эки дүрүмүгээни иептеридир хемчегларже чогуур кичээнгей салбаан. Тэвли көдээ Советтиң чамдык доктаамал комиссиялары ажылдавайн турар. Көдээ Советтериниң хөй кезиинде депутаттар болуктери, постулары тургустунмаан. Бай-Тал, Тээли, Шүй көдээ Советтери боттарының девискээринден үнүп чоруткан депутаттарының орнунга соңгулдаларны чорутпайн турар. Чижээ, Бай-Тал көдээ Советтиң депутады Д. Д. Балчый эрткен чылдың ноябрьда, Шүй көдээ Советтиң депутады К. С. Допгак бо чылдың июнь айда өскүүр чоруткан турбуже, оларның соңгуткан округтарынга соңгулдаларны амга чедир эрттирбээн. Бо чорук «Тыва АССР-ниң көдээ, суур Советиниң дугайында» Тыва АССР-ниң Хөөйлүүнүн каржызы-биле хажыктаны ол болур.

Район Совединиң, Тай-Тал, Кыыкыл-Даг, Тээли көдээ Советтериниң күүскомнары автоорук тудуунуң дугайында айтырыгны барык чугаалажып көрбейн келген. Амга чедир Тээли, Бай-Тал, Кыыкыл-Даг, Шүй, Кара-Хөл араазының оруктары кончуг бегий байдалда, дарый оларны тудары азы сеңгээри негеттинип турар. Бо чугула ажылче колхозтарны, «Тээли» совхозту, аңбан болгаш организацияи черлерни, ажылчы чоннарны вошкак хаара тутпаан.

Депутаттар-биле түс-түзүнда ажылды күштелдирери өргежок чугула болуп турар. Депутаттың хүнү — чоннуң төледелекчилери-биле ажылдың таарымчалыг арга-хевири болгай. Ону ховар организастап турарындан чер-чер Советтериниң хөй депутаттары амга чедир депутаттың негелдезин кылыры дээш чижектиг боттарының өргелерин канчаар ажыттаарын билбейн турар. Ажыл-херекти контрольдаарының мыдыг ажыктыг аргазын бо чылын районга түгле 2 удаа ажыглаан.

Тээли болгаш еске-даа чамдык көдээ Советтерде, оларның доктаамал комиссияларында херек эмгелеп бегий тургустунган. Тээли көдээ Советтиң чаңгыс-даа доктаамал комиссиязы амга чедир бодунуң ажылының дугайында Советтиң мурнунга отчёт кылбаан. Олар ажылдавайн турар. Көдээ Советтиң хүлээп алган шиитиргелерин үр үе иштинде боттандырбайн, күүседикчилериниге ой-шаанда дыңнаткайн турар. Чижээ, бо чылдың июнь айның төнчүүнде көдээ Советтиң чедиги сессиязынга «Черии чөп ажыглаарының дугайында Хөөйлүү күүселдезиниң «Тээли» совхозтуң Найырал салбырында чоруп турарының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ол сессияның шиитиргиниң күүселдезин октябрьның эгезинге чедир-даа организаставаан. Бо чылдың август айның төнчүүнде ол-ла көдээ Советтиң сессиязынга «ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур онунга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң чоруп турарының дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Ынчалза-даа сессияның шиитиргиниң күүселдезин онт

Экономиктиг билиглерниң үндезинни

БҮДҮРҮЛГЕНИҢ БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГАЗЫ

Бот-орулга-чарылга — социалистиг ажыл-агыйны план ёзугаар чорударының методу болур болгаш оон сорулгазы — бүдүрүлгениң эң ажыктыг ажылдаарып чедип алырывче оттанган. Бот-орулга-чарылгазының ачызында бүдүрүлге берилиниң болгаш ажыл-ёзугай организациялар ының ажыл-чорудулгазынга социализмниң экономиктиг хө-йлуларының негелделери өөредип корду-пер болгаш топчүттүнген планныг онаалдаларны: бараан-акша харылзаалары, орток, кредит, материалдыг пландал-макталдың хевирлери дээш бүдүрүлге чорудулгазын экижиндеринге дузалаар оскедаа экономиктиг бираларбиле шын дүүштүнеп чедип алдынар. Бараан-акша харылзаалардың улус ажыл-агыйның планныг удуртуруп бижыглаарының болгаш бот-орулга-чарылганың негелделери-бил бүдүрүлгелерниң болгаш каттыжыштыкыннарының инициативазың хогжүдериниң соонуургалдарынга дүүштүр ажыглаар херек деп, СЭКП-ниң XXIV съездизи демдеглээн.

Бот-орулга-чарылганың амыдыралчы күжүн социалистиг туруузуушкунуун практиказы бадыткаан. Бистиң чүртүвүста болгаш социализмниң акыдүцма чүрттарында ону организациастаарының байлак дурзулгазы чыгдынган. Бот-орулга-чарылга — социалистиг бүдүрүлгенин ажыктыг чоруун бедидерининг, бүдүрүлге черлерниң ажыл-чорудулгазың экижиндеринге чугула негелдээн апарган.

Улус ажыл-агыйынга бот-орулга-чарылгалыг харылзааларны бижыглаарынче углаган экономиктиг чаа реформаның үезинде бот-орулга-чарылганың ролю дыка бедээн.

1. Ооң кол принциптери

1. Бүдүрүлге чарыгдалдарының эгиттинерп болгаш орулгалыг болуру.

2. Ажыл-агыйжы-оперативтиг бот-тускайлап чорук болгаш ажыл-агыйның эки түңнелдеринге соонуургал.

3. Ажыл-агыйны рационалдыг чорудар дээш харыысалга болгаш рубль-биле контроль.

Бо принциптериң ужур-утказың тодарадып керээлицер.

Чарыгдалдарның эгиттинерп болгаш орулгалыг болуру — бот-орулга-чарылганың үндезин принцииви болур. Бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны бюджеттен сан-хөөжүттүнерлериниден ылгап турар принцип бо болур. Бот-орулга-чарылга чок бүдүрүлгелер, организациялар акша орулга чок болур болгаш бодунга хереглеттинер бүгү хөрецгилерни сметада кордүнгенин ёзугаар бюджеттен алырлар.

Бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазы оске янзылыг организастаттынар. Олар боттарының продукциязын (азы ачы-дузазын) оске бүдүрүлгелерге болгаш чурттакчы чонга доктаатхан ортектер ёзугаар садып сааргаш, оон алган хорецгиден бодунуң агар чарыгдалдарын дуглаар, орулганы болгаш арыг орулганы алыр ужурлуг. Ол орулга ук бүдүрүлгенин моон соңгаарғы хогжүлдезинге болгаш бүгү ниитилелдиң негелделерин хандыраринга ажыглаттынар.

Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, хөй продукцияны бүдүрүп, оон сааргазындан хөй хөрецгини алыр болза, бүдүрүлгенин орулгазы арбын болур. Ынчалзажок ол дээрге бүгү-де аргаларны ажыглап турган, орулганы улгаттырар дээни ол эвес. Социалистиг ниитилелге орулганы чүнүң ачызында, кандыг аргаларны ажыглап турганы чедип алганын оваарып коруп турар. Күрүне ортектерин оюп эртип азы оларны улгаттырып турган азы тургустунган стандарттарны, ассортиментилерин хажыдып турган орулга алыр дээн кандыг-даа оралдажышкын күрүнеге удур практика болур деп, СЭКП-ның XXIV съездизи демдеглээн. Бот-орулга-чарылганың амыдыралчы күжүн социалистиг туруузуушкунуун практиказы бадыткаан. Бистиң чүртүвүста болгаш социализмниң акыдүцма чүрттарында ону организациастаарының байлак дурзулгазы чыгдынган. Бот-орулга-чарылга — социалистиг бүдүрүлгенин ажыктыг чоруун бедидерининг, бүдүрүлге черлерниң ажыл-чорудулгазың экижиндеринге чугула негелдээн апарган.

Улус ажыл-агыйынга бот-орулга-чарылгалыг харылзааларны бижыглаарынче углаган экономиктиг чаа реформаның үезинде бот-орулга-чарылганың ролю дыка бедээн.

Чарыгдалдарның эгиттинерп болгаш орулгалыг болуру — бот-орулга-чарылганың үндезин принцииви болур. Бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерни болгаш организацияларны бюджеттен сан-хөөжүттүнерлериниден ылгап турар принцип бо болур. Бот-орулга-чарылга чок бүдүрүлгелер, организациялар акша орулга чок болур болгаш бодунга хереглеттинер бүгү хөрецгилерни сметада кордүнгенин ёзугаар бюджеттен алырлар.

Бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерниң ажыл-чорудулгазы оске янзылыг организастаттынар. Олар боттарының продукциязын (азы ачы-дузазын) оске бүдүрүлгелерге болгаш чурттакчы чонга доктаатхан ортектер ёзугаар садып сааргаш, оон алган хорецгиден бодунуң агар чарыгдалдарын дуглаар, орулганы болгаш арыг орулганы алыр ужурлуг. Ол орулга ук бүдүрүлгенин моон соңгаарғы хогжүлдезинге болгаш бүгү ниитилелдиң негелделерин хандыраринга ажыглаттынар.

Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп турган, хөй продукцияны бүдүрүп, оон сааргазындан хөй хөрецгини алыр болза, бүдүрүлгенин орулгазы арбын болур. Ынчалзажок ол дээрге бүгү-де аргаларны ажыглап турган, орулганы улгаттырар дээни ол эвес. Социалистиг ниитилелге орулганы чүнүң ачызында, кандыг аргаларны ажыглап турганы чедип алганын оваарып коруп турар. Күрүне ортектерин оюп эртип азы оларны улгаттырып турган азы тургустунган стандарттарны, ассортиментилерин хажыдып турган орулга алыр дээн кандыг-даа оралдажышкын күрүнеге удур практика болур деп, СЭКП-ның XXIV съездизи демдеглээн. Бот-орулга-чарылганың амыдыралчы күжүн социалистиг туруузуушкунуун практиказы бадыткаан. Бистиң чүртүвүста болгаш социализмниң акыдүцма чүрттарында ону организациастаарының байлак дурзулгазы чыгдынган. Бот-орулга-чарылга — социалистиг бүдүрүлгенин ажыктыг чоруун бедидерининг, бүдүрүлге черлерниң ажыл-чорудулгазың экижиндеринге чугула негелдээн апарган.

Күрүне бүдүрүлгези бүрүзү үстүкү органнардан бадылап берген **Уставтыг** болур. Уставка бүдүрүлгенин ажыл-чорудулгазын, оон сорулгаларын айтыр. Ажыл-агыйжы бот-тускайлаң единица болганда бүдүрүлге чөрп **юридиктиг эргелериг** апаар, тодаргайларга, эт-хөрецгизин таарыштыр эмгелеп тудар, кредит алыр, оске бүдүрүлгелер болгаш организациялар-биле керээлер чарар, суд органнарынга хомудакчы азы харылакчы болур эргелериг. Күрүне банкызының салбырынга санажылга счёдун ажыдын алыр. Ол счётка бүдүрүлгенин саарган продукциязындан болгаш оске-даа толевирлерден алган акша-хөрецгилерп кирер.

Бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелер, бодунуң ажыл-чорудулгазынга эки түңнелдерни чедип алырынга, бүдүрүлгенин ажыктыг чоруун бедидерининг соонуургалдыг болур. Ажыл-агыйның чаа реформазын боттандырып эгелээн соонда материалдыг соонуургалдың дээштин улам күштелген. Ам күрүне бүдүрүлгелери амгы үеде доктаамал эки ажылдаар болза, чылдың-на бодунуң орулгазының күселп-биле экономиктиг ндиг бериишкининиң болгаш материалдыг шаңнал макталдың фондузун тургузуп алыр аргалыглар.

Ынчалзажок бүдүрүлгелерге бот-тускайлаң эргепи бергени база материалдыг соңуургалдарып бедиткени-биле чергелештир бот-орулга-чарылгалыг коллективтерге, оларның тус-тус ажылдакчыларынга бүдүрүлгенин ажыл-чорудулгазы дээш материалдыг харыысалганы, рубль-биле контрольду тургускан.

Бүдүрүлге бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазынга социалистиг хоойлуну, күрүненин сагылга-чурумун шыңгыы сагыыр ужурлуг. Күрүне планының база бот-орулга-чарылганың хүлээлгелериниң күүселдези дээш бүдүрүлге харыысалгалыг. Ажыл-чорудулганың баксырааны база күрүненин сагылга-чурумун сагывас чорук экономиктиг ндиг бериишкининиң фондузун эвээжедиринге чедирер. Күрүне бюджединге толелгелер талазы-биле хүлээлгелерни чогуур үезинде бүрүн боттандырар база банкыдан алган кредидин, бюджет хөрецгилерин шын ажыглаар дээш бүдүрүлге долу харыысалгалыг.

Ажыл-агыйның чаа реформазы бүдүрүлгелерниң харыысалгазы, продукцияны бээр хуусаазын сагывазы дээш санкцияны улам күштелдирген. Ол ышкаш күрүне стандарттарынга, техниктиг негелделерге, хевирлерге дүүшпес азы комплектеттинмээн продукцияны чоруткан дээш санкцияны бедиткеп. Керээни үрээп тала штрафты, хоонуу, чедир бербээн продукцияның ортээн төлевиргаан, ук бүдүрүлге керээ ёзугаар ажылдап турар, бүдүрүлгезинге чедирген каражазының санкцияда айыткан хемчээлин төлээр апаар. Ол болгаш оскедаа хемчегпер рубль-биле контрольду күштелдирип, бүдүрүлгенин бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазынга материалдыг харыысалганы бедидип турар.

Рубль-биле контрольду күрүне органнары болгаш керээлиг организациялар бот-боттарының аразынга боттандырып турар. Бүдүрүлгенин ажыл-чорудулгазынга доктаамал контрольду чүүүн-даа мурнунда үстүкү органнар боттандырар ужурлуг.

Саң-хөө болгаш банкы органнарының контролюнуң ролю база-ла улуг. Эки ажылдыг, планның доктаамал күүседир болгаш база кол болгаш саарылга фондуларын эки кадагалап, долузу-биле ажыглап турар бүдүрүлгелерге күрүне банкызы чиигеткен байдалга кредитти берип турар. А багай ажылдыг бүдүрүлгелерге хамаарыштыр шыңгыы санкцияларны туругзар эргелиг.

Ажыл-агыйның чаа реформазы бүдүрүлгелерниң харыысалгазы, продукцияны бээр хуусаазын сагывазы дээш санкцияны улам күштелдирген. Ол ышкаш күрүне стандарттарынга, техниктиг негелделерге, хевирлерге дүүшпес азы комплектеттинмээн продукцияны чоруткан дээш санкцияны бедиткеп. Керээни үрээп тала штрафты, хоонуу, чедир бербээн продукцияның ортээн төлевиргаан, ук бүдүрүлге керээ ёзугаар ажылдап турар, бүдүрүлгезинге чедирген каражазының санкцияда айыткан хемчээлин төлээр апаар. Ол болгаш оскедаа хемчегпер рубль-биле контрольду күштелдирип, бүдүрүлгенин бот-орулга-чарылгалыг ажыл-чорудулгазынга материалдыг харыысалганы бедидип турар.

Рубль-биле контрольду күрүне органнары болгаш керээлиг организациялар бот-боттарының аразынга боттандырып турар. Бүдүрүлгенин ажыл-чорудулгазынга доктаамал контрольду чүүүн-даа мурнунда үстүкү органнар боттандырар ужурлуг.

Саң-хөө болгаш банкы органнарының контролюнуң ролю база-ла улуг. Эки ажылдыг, планның доктаамал күүседир болгаш база кол болгаш саарылга фондуларын эки кадагалап, долузу-биле ажыглап турар бүдүрүлгелерге күрүне банкызы чиигеткен байдалга кредитти берип турар. А багай ажылдыг бүдүрүлгелерге хамаарыштыр шыңгыы санкцияларны туругзар эргелиг.

Продукция бүдүрелиниң болгаш сайгарарының планын күүсеткен бүдүрүлгелерге ажыл төлевиринге ажыглаар хөрецгилерни банк берип турар. А күрүне планы күүсеттинмээнде, ажыл төлевири ажыр чарыттынганда күрүне банкызы ол бүдүрүлгеден ажыл-чорудулганы экижиндеринче угланган хемчегперни болгаш болдурган артык чарыгдалдарны дуглап алырының хемчегперин айтып турган, ажылдап кылган планны негээр эргелиг.

Орулгадан болгаш оске-даа толелгелерден бюджетче киирер дадыынарыны чогуур үезинде шилчидерин база контрольдап турар. Ук төлелгелерп киирер хуусаазы эрте берген болза, сан-хөө органнары ук бүдүрүлгенин санажылга счёдундан ол түңнү штраф-биле кады тыртып алыр эргелиг.

Ажыл-агыйның чаа реформазы бүдүрүлгенин

ТЫВА ЛИТЕРАТУРАДА ӨЗЕК ТЕМА

СССР 50

Совет Эвилелиниң бүгү улустарының аразында пайыралының болган кады амыдаылгалының быжыкканы социализмниң кайгамчыктыг чаалап алышкыны. СЭКП-биң чайгылып чок боттандырып турар ленинчи национал политиказының амыдырал бооп хуулганы болур. Бистиң делгем чаагай Төрээн чуртувуста пайыралды көөр дизе, ырак-узак аян-чорук-даа кылбайн, айлар, чылдар иштинде хайгаарал-даа олурбайн, Россияның чечектелип турар булуңу, оон хеймер туңмазы — Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың амыдыралы-биле бирле шак хире үеде танывзаргала илдең апаар. Ону республиканың Статистика эргелеп көөрүвүс бис. Ынчангаш Тываның 1939 чылдың январь 1-ниң хүнүнде 100 харлаан хүн чурттап турган болза, 1972 чылдың январь 1-ниң хүнүнде 300 харлаан хүн чурттап турар. Ынчангаш 33 катап өскен. Ынчалза-даа ол ышкаш өскүс-даа, ынчангаш ам-даа ол ышкаш өскүс-даа дээш демиселче кирген-вер деп чугаалаавас бис. Ол болза революстуг үениң идеяларынга тывааларның ужурашканын реалистиг ёзу-биле бүзүреңгир көргүскенин ол болур-дур.

Ада-чурттуң Улуг дайыны бистиң чуртувустуң улустарының пайыралынга дээш шилгалда болган. Ол кадыгдыг совет күрүве төөгүнүн мурнунга типлелге-биле ажыл эрткен, марксизм-ленинизмниң пайырал дугайында идеяларының күш-ажылчы кижилерге чоогун, билдингирни көргүскен. Тыва улус ол чылдарда салым-чолунуң совет улус-биле тудужун, бодунун амыдыралчы, дайынчы пайыралынга бердингенин көргүскени билдингир. Чонунуң ол мөзү-шынарының дошкун үеде илерээнин оон талантыглыг оолдар, кыстарын уран сөстүң сөнилбин каан. О. Сагаан-оолдуң «Тываның арат чонунуң мурнунган», С. Сарыг-оолдуң «Саны-Моге», «Хорлуу кадай», «Белек», С. Пюрбөнүң «Кызыл көлүк», «Тулчуушкуинче» дээш ышкаш ол-оол чугаалдарда революстуг демиселге болган кады ажылдажылгага кацыгаттырган бистиң улустарның пайыралының фронтуга база тылга дайзын-биле демиселиң көргүскүлээн. Пайыралдың идеялары бо чугаалдарның маадырларының сагыш-сеткилиниң, бодалының, чаңчыл-сүзүүнүң үнген дөзү деп чүвени көргүскен.

Ынчангаш 20-30 чылдарда болган дайын үезинде тыва литературага пайырал темазы улуг черни эзелеп турганы бо каш барымдаалардан-на көскү-дүр.

Тываның Совет Эвилелиниң эки тура-биле каттышканы дээрге, тыва совет улустарның пайыралының бир дээди демдээ, мурнуку үелерден доңнашкан эп-пайыралчы сеткилсагыжының улуг хөлзээшкинин диле чогуур. Ол төөгүлүг болуушкунуң бир улуг түңнели тыва литератураның пайырал темазының, интернационализмниң темазы болуп, таа пынарже, чадаже шилчээни ол деп болур. Ол болза, бистиң амыдырылывыска, оон аайы-биле литератураныска болган төөгүлүг болуушкуудур.

Бир эвес мурнуку чылдарда тыва чогаалчылар чоңунуң орус, украин, казах, хакас улустар-биле пайырал харылзааларын чуруп тургулаан болза, совет үеде ол тема канчаар-даа аажок алгып, утка талазы-биле байыш келген, чеченмерген талазы-биле бүзүреңгир аларган. Бөгүн бистиң литературавыс тываларның орус, украин, белорус, грузин, кыргыс, үзбек, алтай, казах, хакас, якут, бурят, татар болган оске-даа совет арыг-дуңма улустар-биле база моол, болгар, испан, индий, бирма, вьетнам, куба, көрей дээш ышкаш бистиң социалистиг чуртувус-биле эп-пайыралдыг чоннар-биле пайырал харылзааларын алган-мактап мырап турар. Оларның чижээ кылдыр С. Токаның «Арат-тың сөзү», Ю. Кюнзегенниң «Моол залчылары», «Украинага», «Дүпеки Москвага чораан...», «Сөөт чүрээн ёлладада», «Гайтиден келген залчы», «Назым Хикметтиң иелеенинге», О. Сагаан-оолдуң «Төрээн кижилер», С. Сарыг-оолдуң «Аалдан чөрдүм», «Ларисе Сахьянова», «Ильичиин көрүп чор мен», «Алдын-кыс», «Ангыр-оолдуң тоожузу», С. Пюрбөнүң «Москванын чогаалчыларынга», «Үем болгаш үе-черген дугайында», С. Сюрюн-оолдуң «Ырла, ырла, Цсэнгүрүн», «Оңнуктерже кыйгырыт» ышкаш чогаалдарын чуруп тургулаан болза, совет үеде ол тема канчаар-даа аажок алгып, утка талазы-биле байыш келген, чеченмерген талазы-биле бүзүреңгир аларган. Бөгүн бистиң литературавыс тываларның орус, украин, белорус, грузин, кыргыс, үзбек, алтай, казах, хакас, якут, бурят, татар болган оске-даа совет арыг-дуңма улустар-биле база моол, болгар, испан, индий, бирма, вьетнам, куба, көрей дээш ышкаш бистиң социалистиг чуртувус-биле эп-пайыралдыг чоннар-биле пайырал харылзааларын алган-мактап мырап турар. Оларның чижээ кылдыр С. Токаның «Арат-тың сөзү», Ю. Кюнзегенниң «Моол залчылары», «Украинага», «Дүпеки Москвага чораан...», «Сөөт чүрээн ёлладада», «Гайтиден келген залчы», «Назым Хикметтиң иелеенинге», О. Сагаан-оолдуң «Төрээн кижилер», С. Сарыг-оолдуң «Аалдан чөрдүм», «Ларисе Сахьянова», «Ильичиин көрүп чор мен», «Алдын-кыс», «Ангыр-оолдуң тоожузу», С. Пюрбөнүң «Москванын чогаалчыларынга», «Үем болгаш үе-черген дугайында», С. Сюрюн-оолдуң «Ырла, ырла, Цсэнгүрүн», «Оңнуктерже кыйгырыт» К. Кудажының «Ырак булут», А. Даржаанның «Василий дугайында балладаа», «Кожагарда ижик», Б. Ховенмейниң «Сайн байна», «Оңнуктер-биле кадыг», М. Кенин-Лопсаңның «Оттук» деп чогаалдарын киирип болур. Үстүнде чыскаал адаан бо чогаалдарның лирактиг маадырлары-даа, овур-хевирлери, характерлери-даа совет тургузугнуң, амыдыралдың чараш чаагайын илереттинмээн, ол бүгүвү болбаазырадып турар күш пайырал деп чугаалап турарлар. «Арат-тың сөзүнүң» маадырының мөө-медерелиниң, амыдыралчы дуржулгалының өзүлдезинге оон орус хөлөчүктер-биле болгаш коммунистер-биле пайыралы улуг салдарлыг болган дээрзин көөр бис. А Оттуктуң, Ангыр-оолдуң чаа үениң кижизи болу бээрингө орус эртемденнериниң, башкыларының, эмчилериниң киирген улуг улуг.

Тыва чогаалдарда пайыралды болгаш интернационализмни совет улустуң типлелгелериниң кол дөзү оон хейаът киирикчээн, кандыг-даа доктар-мооңактарга бооллбас улуг күш кылдыр чогаалчылар көргүскүлээн.

Бир үе чечен чогаад кижи дүтайында эртем болган телээде, чогаалчылар боттарының үе-чертелиниң ажыл-чагында улуг өскерлиишкиннерни көргүспүшаан, оларның чыдагаанын тодарадыр дээш дилээшкиннерни чорудуп турарлар. Чогаадыкчы бодалдың ол үеге Ю. Кюнзегеш «Чоон чүктүң кижизи мен» деп шүлүүнде оңза чараш, чечен сөглээн.

«Ынажылдың ырызы», оон тыныжы лирактиг маадырның ажыл-чорудулгазының утказы, сагыш-сеткилиниң кол аялгазы ол шыгажыл! Ынчангаш бистиң чогаалчыларывыс «Пайырал» деп сөстүң утказын кайы хире ханы чүүлдиг, чечен-мерген хөй-хөй чогаалдарны чоңга бараалгадыр дээрзинге бүзүрээр бис.

Пайырал болгаш интернационализм — тыва литератураның өзөк темазы болу берген болгаш моон соңгаар-даа амыдыралчы, кёдилиг, өндүрүлгээ тема бооп чоруур. Оон ындыг келир үезин чоп чүүс чыдарга күзеп чораан, аас чогаалывда сиирип каан. Чоңнуң ол өндүр күзелин бистер коммунизм деп адаан турар бис. Аңаа чурттаар салгал пайыралдың делгерөвүн көөр, аңаа өөпелеттинер.

Доржу КУУЛАР.

Алдарлыг чаңчылдар театры

Москваның Владимир Маяковский аттыг академиктиг театры бо чылдың октябрь 29-та 50 харлаан. Октябрь сөөлүнүң баштайгы чылдарында тургускан болганда оп Революция театры деп атты алган. Оон коллективи эге-бажыңдан тура-ла реалистиг совет репертуарны тургузары дээш оралдамып келген. Оон көргүзүглери — колдуунда-ла амгы үениң, бо хүннерниң амыдыралын көргүскен шиилер, кижилерни Төрээн чуртуң эрге-ажыктары дээш эрес-шудургу чоруурче мөөңнээр сорулгалыг чогаалдар болур. Ол театрның чаңчылы болу берген.

М. Бабановаңың, М. Штраухтуң, Л. Свердлинниң, А. Хановтуң, Б. Толмазовтуң, В. Орловаңың, Т. Карповаңың, Н. Тер-Осипянның кайгамчыктыг таланчызы театрны алдаржытыган, оларның аттары—чогаадыкчы коллективтиң чоргаараалы апарган. Ол театрның чогаадыкчы коллективин совет театр уран чүүлүнүң шылгаракгай амылданчызы Н. П. Охлопков хөй-хөй чылдарда удуртуп келген. Ол театрга өвур-хевирни көргүзериниң чаа-чаа аргаларын амыглап турган. Ол база-ла театрның чаңчылы-дыр.

Сөөлгү үеде аңаа чаа аитёрлар В. Самойлов, А. Джигарханян, Е. Леонов кээп, чогаадыкчы коллективке каттыжып кирген.

Бо театрга академиктиг деп атты база совет үеде бир дугаарында тывыскан черлерниң бирээзин. Оон сөөлгү элээн наш шиилерин дипломнар-биле демдеглээн.

ЧУРУКТА: Ф. Достоевскийниң тоожузун ёзугаар тургускан «ДАЙНЫҢ ДУЖУ» деп шиидеп көргүзүг. Мурнунда хаанның ролюнда — артист А. РОМАШИН, Москалеваның ролюнда — СССР-ниң улустуң артизи М. БАБАНОВА.

М. СТРОКОВТУҢ сөзү болгаш фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫСТЫҢ ЧАЖЫДЫ

Рассказ

КОЛХОЗ суурунуң оргузунда сесерликтиң эдезин төккен, хөлегелиг чиңге оруктарынга, ыяштар аразында салган узун сандайларынга кежээнде дыптанып, агаарлаан колхозчулар арбын апаар. Ойнаар шолде баянның хөөңнаткан үвү, аныяктарның хоглуг чугаалары, доскел чок ырлары дыка орайтааже чедир дыңналып көөр.

Августуң сериин кежээлерилиң бирээзинде орта асчы бээрандең сестир чүве дег, бот-боттарындан чарылбас болуп кыстар чедип келгеп. Ыяштар ыдында колуубес кижинин: «Ферма тайгадан көжүп кирип келгев-дир аа?» дээш айтырыы дыңналган.

«Бөгүн келген дивединг. Сээнчылары дөө бар чорлар корбес сеп бө» деп, оске кижи харылап каап.

Чайны өттүр ворушаан эш-оорулиг дуңчуп, сагыш хаңдыр ойнап, хөөрежиң алыр дижип дугурушкаш, шыпаага көжүп келген. Башгайы кежээзинде-ле аныяк сээнчылар дөгере маңаа келгеп. Сесерликте кижи-даа эдерик, оюнтогаа-даа ядыы-бүрү болган. А сээнчы кыстар, кандыг-ла бир ырак-узак аян-чорук кылган азы улуг маадырлыг ажыл-херек бүдүргеп кижилер дег, хойнуң кичээнгейиниң төвүнге апаргаң. Озалаш терсе каш сөс солгуп хөөрежиксөр ийикпе оюп-танывже чалаакгаар, интернеяни көөрүнге чайыраап, сээнчылар үе-шактың кыңгыктырар аргажок орайтап бар чылдарын эскербейн турганнар.

Ынчалза-даа таңды бир катап улуктели бээр аразында Оюмаа чаныпа эш-оорулге билдиртпейн маңнап чоруткаш, сесерликтиң озалаш будунунга түгүрүп келгеп. Бүрүвүү чылдың чайынындан бээр Оюмааның эптиг үе төөрүкгүрга-ла, борта эптп кээп турар апарганын докпак башты, доора каректыг кижи көрбээн, лүгле сесерликтиң тет чыяштары ожаан, шуптуу-зу мыт чокка сүлүүлешкеп дег, сопуургактарның болгаш чорумаддарның караандаң кыстың чажыдын кызып-кызып кодагалап турган.

Бо кежээ база-ла пиала күдүйүкеш, терең сиденип даап чокка сүзүп, ыяш-ыяштың аразы-биле, аң дег, чылбыртын зораап, булуңда кожалаштыр үйеп хадыңда бүле теректиң чанынга кээп доктаагавы бо-дур. Арынга чыпшынган эзремчик дузактарын аржылының ужу-биле чодуп, хөрээче арттылып келген чоон чажын эгин ажыр каап алгаш, бирде теректиң, бирде хадыңның үвүн сыйбап, будуктарын эктир тыртып, бүрүлерин чыттагылаап, кайы хире өскенин бодар дээвинг ыяштарның баштарынче көргүзүлүп, сагыжы оожургап, хүлүмзүрүй аарак улуг тыпган. Бо шөлээн бүлүңчүташка, ында кожа өзүп, чырык хүнче давып турар хадың биле теректиң чанынга Оюмаа та чеже-чеже кежээлерни эрттирип, та кандыг-кандыг бодаларны бодап, күзелдерни күзеп келген—оңу доора кижи санап-даа, бижиндаа четпес. Оюмаа маңаа көөп, хадың биле теректиң онча-меңди болгаш чараш чаагай өзүп турарын көргеп саныңда бодунуң эң-не чырык, аң-не эргим, эң-не үнелиг сактыышкынларынче шыны бээр...

...Ийи чылдың мурнунда колхозтуң комсомолчулары болгаш аныяктары бо сесерликти үндезилеп, чазып ыяш олуртуп турганнар. Машинага сеөртүп экселеп ыяштарның аразындан Оюмаа эң-не селбегер будуктарлыг ак хадыны шилип алгаш, бо булугга экпеп салган. оңгар калып турда, чаныпга чолаачы Ортуң-оол кылаштап келгеп. Дем чаа-ла Оюмаанып алыксаза-даа, угбазынан кайгаап, арттырып каап чараш терээп ол чоладчы эгиннеп алган болгаш.

— Чаныңарга чаңгыс терек олуртуп каайн. Аартыктай бербес боор силер аа, дуңмай?—деп. хүлүмзүрбүшаан чугаа эрээн.

— Аартыктап ханчаар мен. Халбактаны бээр эвес, акый—деп. Оюмаа база оон аяны-биле харылаан.

Озалдан келген хирезинде Ортуң-оол бодунуң оңгарын башкай доозакшы үлаштыр Оюмаага дузалажы каапкан. Ак-маң-даа чедирбейн. Оюмаанның хатыңын. Ортуң-оолдуң төрээн бир дем-биле олуртаап, чоогунда сумуннан сут келир арыкчыгашты база кызып кааннар.

— Мивлыг улуг үүле будүргеп улус дөйлап кагбалже талаар аа, дуңмай—деш, Ортуң-оол карманындан сааныда орааган шоколад үжулгаш, ортуузундан сый туткаш, Оюмааже сунган. — Ыяштарывыс база эптиг-найыралды чурттап, чаңгыс пак сут-даа болза, өкпе-дарын чок үлежип чоруун деп күзеп каардыр мен — деөш, хүннээректиг хүлүмзүрүү-биле Оюмааже көргеш, бажын могейтип каан.

ОЛУРТКАН ыяштары дегтип келгижеге, баштайгы чылында эдери ылап-ла хайгаараан, ажаар ужурлуг деп, аныяктарның бижиттивмээн чурумун ёзугаар Оюмаа барык кежээнин-ле маңаа көөп турган. Ынчаарга шагыя айтып, болчажын клавдаа ыпкаш. Ортуң-оол база бо-ла келир, мындыг болган.

Арыктап чүгүрген суг баштай хадың доозунга доктаар. Ында чалгыяк онгарны долуп, ковүктелип чоруй, оон төп чартыы хире кыска арыкчыгаштан дырналайндыр баткаш, терек доозүнге бээр. Оюмаа биле Ортуң-оол келген саянда онгарларның кыдынга ол хөөөр-даа чыгса ажырбас чыгыы чалчыгаштарны бедилип, чырыглаан даштарны эде чыскаап турун бээрлер. Олар бо сесерликтиң келир үеде чылаң отпес ыыртайдалып дегдөөп, колхоз суурунуң хоорайдан дудаппастай бозривге тедир. Амыдырал-чүгүрталганың үлам эки, үлам солуун апаарынга чедир чүвү-чүвү чугаалыпайн чорду даар. Моон калы чоруткаш, канчаар таңпылап, кандыг кивөөр көрүп, кайы хире ойнап, хөгжеп чорбаан даөрил? Ийет, ол часкы хүннерниң үжуралары Оюмаанын хөрээнде кажаа-даа уттүндүрбес ыылыг таңмаланып, сеткилинде чыдыткыланып чоруур ийик!

Каш-каш кежээ ынчаар үжураштыкпаан соонда, Ортуң-оол үүле тараап ыяжып көөр дөө эвес, оске чылдагаанныг кээп турар-дыр даөрзин, а бодү база ол үеде бирле сетиил-сагыжка түттүра берген-ин Оюмаа корга-корга бодып каап. «Кырган-авам-биле кырган-ачам та чүү дижир... Алдарлыг чоладчы-биле аралажы берген дөө, эш-оорум база бижирежир ыйнаам. Ортуң-оол дөштүң согдуп чоруур үргулар-даа барда болгаш» деп, Оюмаа бодапсылаан.

Оон соонда ол үш кежээ улаштыр сесерликке барбайн барган. Чурттагазының иштинде Оюмаа кажан-даа ындыг узун хүннер болгаш дүннер чүрттап эрттирип корбээн, сагыжы саарыкталып, олурар, чыдар чер-даа ыыпастап, мырынай хлзеп калган. Ажылдап-даа турган, яваа-даа чоракаш, бодун алаакгырары-биле мынчаар ырлаглаар:

Чүде-чүде үрек-ле чок.
Чүге мынчап барганыы ол?
Чүү-ле хейиин дүлгээзинге
Чүрээм туда бергени-ле ол?
Кайда-кайда карак-ла чок.
Канчап мынчап барганыы ол?

Кандыг хейиин камзаазыны
Кареам дүтлай бергени-ле ол?

ДОСТУНУҢ чадап каапдорлуг хүнүнүң кежээзинде сесерликче салып чорукан. Шаараш херимнин эжинь ажыда ыпкеш, чаңгыс базын чорда, ыяштар ыыдыпдан Ортуң-оол хүлүмзүрбүшаан, бо үткүй үнүп келген. Чоналда-ла оны көрүксеп, сарыналып чораан Оюмаа ангадап, бажын доңгайтыпкаш, черже шуру-чинчи ышкыныкпаан-даа ышкаш, майыктаажының бажы-биле довурак быяап турун алгаш. Үш хойдур шүгдүнүп, сагыжына ынаажилеп келген эргелиг-авылеп, эптиг-чаагай сестери башка кирбейн, казыргыга алыскан бүрүлер дег, ханымарлай бергилээп.

Оон хенертен оттуг хонуп келген ышкаш хажыныпче эй тыртказ, баш уү-биле дүрген-дүрген базыпкап. Хая көрүпүүлден кыыдыр эпчоксүзээ-даа, артында Ортуң-оолдуң эожек ыыртыы эдерип кел чыдарын эдлевейн чоораан. «Түргап черниге-ле турбас, кижи дүрүп канчаары ол? Улус көрүп каай-даа!» деп бүдүү хыйланза-даа, чүрээнинң ханызындан: «Кончеглиг аът эвес, херип-херип базып көрем» деп дилеп чораан.

Баскап, баспаанын ожаавайн чораан бүттары Оюмаанын сесерликтиң булуңунда терек биле хадыңның чанынга чедире берген. Түрэ дүшкеш, хирт кылдыр эргилип келген. Ажылчын аът ышкаш, доктаар арга чок апарган Ортуң-оол аттыктыр кылаштаап үе-биле бир ийиппе чайлай баскаш, хадыңдаң туттувупкаш, Аймаарап калган-даа дег, бүрүзүүгеп хүлүмзүрүүн тыртпыпп чадай:

— Кап хонукта чүге көзүлбейн бардың?—деп айтырган.

— Костүрүм албан кижи мен бе?—деп удур айтыра каапкан. Оюмаа бодунуң ыыдыг доңгун болганынга хейделе човай берген.

— Чок. Аваа аан.. Мен сеңи көөр боор деп бодап турдум—деөш, Ортуң-оол мунгареанныг караан чиреметкилээн. Оон арынга демги хүлүмзүрүүнүң ийи-даа артпаан, арлы берген.

Элээн болганда тырттыпчак үн-биле уламчылаан.

— Даарта чоруур-дур мен... Шеригже... Чагаа бижилир мен... Харылаар сен шүве.

Оюмаа харлыга берген ышкаш болган. Мынвин көөрге, аваа-ла холуңун салааларын эартыр үүштаан турган. Чүүдаа дөр, канчаар-даа аяның тыңнайн турда, Ортуң-оол оон холундан аяр түдуп алган. Эрбеңнитаптыөр салаалардың оттуг чылыыңдан Оюмаа артылда-ла илирген бергеп. Чажы будедиштең каректарын чажыра аарак, бооставаалаш дуглап келген борбак чүвенге аңыргылаза-даа, Оюмаанын үнү ушпаан. Чүге карак тиңнеп дөр арааында Ортуң-оолдуң эктиңден куспактаашкаш, эриипче-ле боор оң, ошкай каапкаш, чыт каккан элик дег, шимет кылынган.

Бажыңына ишкеден маңнаң келгеп, орнунда чоорганывын адаанче дүргеп-не шимеш дээн. Чүрээнин тиккилээринге демир оруунун пружиназы дагжаа турар ышкаш сагындырган.

ДААРТАЗЫНДА дүвү-даглаш-биле шектерин саап турар аразында, колхоз башкаар черниң конторазының чанынга шериг бээр оолдарны удезиниин дүтайы эртип чыткан чорумаддың чугаазындан дыңналы бергеп. Оюмаа кедээр коруптерге, ырак хонуда машинаның чүгле доозуну эргиштелип бар чыткан. Ол күүг доозун оон коскү-хорлоп дыгбап, карааң дүлеп келген ышкаш апарган. Ынчалза-даа үнген хүвеге чылчырыктаан дег, холун хавалага ходеглеп, тутказ, талыйып бар чидар доозун аларга эстеп читкижеге, чажы чок кургаг каректарыбиле ховуже үзе кайгап алгеп, туржа-ла турган. Оюмаа ынчалдыр Ортуң-оолдуң, чалыы назынының иштинде бир-ле дугаарында болган чаңгыс-ла катап ошкаан кижизинин, оода ырактан-даа бол бараанын корбейн чыдып калган. «Ынчаар эртелээринни билбедим. Ынчалза-даа чаңгыс катап ошкаанын даңгыраам ол болган ааң» деп. чүгле чүрээ-биле чугаалажырынга ой болган.

— Төөмес-батпас, чалгаараачыг хонуктар, деңгели үстүң могапкаа дег, чаныс аай шуужуп эртип тургулаан. Бир-де хүн. Ортуң-оол аътганың чоруткавында бээр мугур чоорби хопганда, оон чагаазы келген. Кырган-ачазының бажыңында бичии өрөөлүүге мииңнер-биллимес маңнай боргеш, чазып номчушкан. Каразының чажы саазынга доозуйлыдыр дүшкүлеп, хайыралыг сестер бажың ак-көк будукту тогеригтей тарадып тургулаан. Караан шийипгерге, Ортуң-оолдуң хүннээректиг хулумзурүү олчаан костүп, эрбеңнитаймаар холдарының чылы билдиинин келгилээр болган.

Оон соонда Оюмаанның сетинна-сагыжы, бүргеп-бүргеп, каш ховукта улаштыр чаптан доорнин аясканы дег, алыш, тырый берген болгаш харын биөкпаңдең-даа артыкка ажыл-ижинче хаңдыгып, эш-оорулук арааныга откүт уңгоглуг катыкпы дыңналып эгелеп...

СЕСЕРЛИКТЕ бо чайын кежээн булунунга кээп, терек биле Кадыкиның чудук тыртып чоонаап, будук немеп озуп орарын Оюмаа магадал болгаш чоргаарал-биле корүп алган. Даарта пештага чедирери-биле белеткеп каан чагаазының ужунга бо кежээниң дүтайын. Ийиллырлиниң тураскаадыг черинге тораанын, ыяштарның чараш, чаагай озуп турарын Ортуң-оолга дыңнадып бижиир деп бодап алган.

Дүнүң орайтаанын биле, сеткилин чазамыктай аарак, аяар ырлаппан:

Черин кластаан хадың,
терек
Четчип-ле кээр, өзүп-ле
кээр.
Шериг барган мээң карам
Чедип-ле кээр, чанып-ла
кээр.

Оон хадың биле теректиң адаккы будуктарын эй тыртпылап, бот-боттарынга даштыргаш, бүрүлерин элий-селий чыттагылаапп, салыпкан. Бошгуткан будуктар эңгиндейшүүп, база катап тутчуп алыр дөзвинг шаңкылаапырга, хадың биле теректиң хажык бүрүлерп шылыртклйнчып, аас-кежиктиглерин ергелиг-авылеп сестерин солчуп турганнар болган.

Биче-оол ОНДАР.

ШИЛИЛГЕ ЧАРЛАП ТУР

Тываның хөгмүм-шии театры дузалакчы болуктүң артистерин (орус, тыва болуктерге) хүлээп алырын чарлап тур. Акаа 18-тен 25 хар чедир назылыг эр, херээжен кижилерни хүлээп алыр.

Шилилге комиссиязы болгаш консультация пунктузу вторник, четверг, суббота хүннеринде, 2 шаантан 5 шаанга чедир театрның бичии залында амыдап турар. Конкурс 1972 чылдың декабрь 7-де, 2 шаапта болуур.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аазыр, чагбас. Барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7-12 метр тедер. Агаарның температуразы 5 градус сөөк болур.

Кызылга эдиө булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы ийи градус сөөк болур.

Редактор В. С. ЧЫЛАРВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Коргуш чогу-биле» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дипломнуг Зоязуля» 15.00, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оолдар» 15.00, «Амыдырал бистиң ыыгаш тур» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПОИНЕР»: «Максим Перепелица» 9.00, 12.40, 14.40, «Революциянның адым-биле» 10.50, «Чурттаан кижи болуп алгаш» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

«Детский мир» деп № 5 магазин, «Саян» универмаг (Октябрьскай кудумчуда) № 47, 45 (Заречная кудумчуда), № 4, 7 (рынок девискээринде), № 11 (Каа-Хем суурда), № 12 (Титов кудумчузунда) магазиннер, үлетпүр бараанналары садар магазинниң № 13 секциязы (автобус доктаар «Восток» туруш), «Аяга» магазин (Кочетов кудумчузунда) — шуптузу дыштанып хүн барымдаалавайн амылдаар.

Дыштанып хүннерде кээп турарынче садып алыкчыларны чаладывыс.

* * *

13 дугаар магазин (автобус доктаар «Восток» туруш чанында) болгаш «Саян» универмаг садып алыкчыларга пестү магазинге быжып бээр. Аңаа платье, костюм, чүвүү болгаш өске-даа пос ыяшгларны магазиндең садып алган пестен быштырып ап болур.

Магазиннерниң ачы-дузазын амыглаарынче садып алыкчыларны чалап тур бис.

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыцсалгалы секретарьнын 23-35, партийдиң амыдырал киллизинин 37-13, культуруң киллизинин 23-54, кезээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01064

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдезилеттингеи

ШЫН

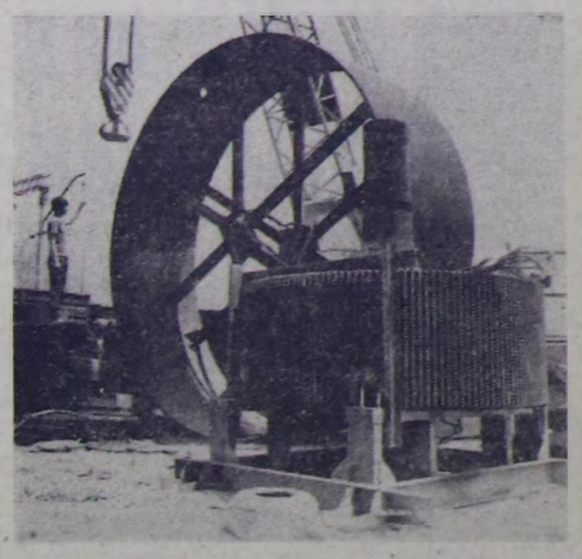
СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ноябрь 3 пятница № 260 (9028). Өртээ 2 кеп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежиңер! Сагылга-чурумну болгаш организастыг болур чорукту быжыглаңар! Ниитиниң өнчүзүн ыдыктыы-биле кадагалап база көвүдедиңер!

(СЭКП ТК-ниң КЫЯГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Бистиң чуртувуста

«Раздандың даг-химия комбинадынга пор-довурак болбаазырадыл, химия продуктулары бүдүрер күчү-шыдалдарны... ажыгжалга киирер» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивалаарында чугаалаан.

Ам Арменияда Раздандың даг-химия комбинадыл тудуп турар. Ол комбинат пор-довурак болбаазырадыр, цемент, химия бүдүрүлгелерин — үш улуг бүдүрүлге черин бодунга каттыштырар.

Ону тударынга чурттуң хөй-хөй бүдүрүлге черлери киржип, чаа тудугга дериглер бүдүрүп берип турар.

Амдыгында пор-довурак болбаазырадыр болгаш химия бүдүрүлгезин тудуп турар. Цемент заводу продукциязын бүдүре берген. Ук продукциялы Арменияның, Грузия биле Азербайджанның тудугларынга чорудуп берип турар.

ЧУРУКТА: тудугга чедирип берген чаа дериглер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ— СОВЕТТЕРНИҢ КОНТРОЛЮНГА

Хөй национадлыг совет улус бодунуң улуг байырлалдары —ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл ийи-дээйинге болгаш Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга, уткуштур чорун орар. Бүгү чуртта шыкаш, ол байырлалдарга төлептиг ужуражыр дээш чарышка Тываның ажыл-ишчилери күш-ажылчы улуг базымнарны кылган.

Республика беш чылдың ийиги чылында дүжүт ажаалдаазын организастыг чоруткаш, планда көрдүгешиндеп хөй — 132 муң тонна тарааны Төрээн чурттуң шыгжамырыңче ургап. Амгы үеде фермаларда, бригадаларда малчыннарның күжениишкинниг күш-ажылчы эрлээ уламчылаашаан. Республика тос айларда күрүнеге сүт садар планын 108 хуу, эттги 105 хуу, дүк садарының чыл планын күүседкеп. Бо хүннерде партия, совет органнарының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының, түскай эртемнигленің мурнуда шиитпирлээр ужурлуг хүнүң чугула айтырыгларының бирээзи — кыштаглаашкынга белеткел болуп турар.

Фермаларда, хойжу бригадаларда кышка белеткелдер ындыгыл? Малчыннарның чурттаар бажыңнарының, мал кажааларының септелгезинде чедер-четпес чүве чүл? Мал чемининг курлавырын кыштаг бүрүзүнде четчири-биле чедирген бе? Ооң чарыгдалы кандыгыл? Соңгаарладып болбас өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлээрниге чер-чер Советтери идепкейлиг киржир, ажылды контрольдаар, малчыннарга, фермаларга, бригадаларга чогуур дузаны чедирер хүлээлгелиг.

Малды хүр кыш ажырарынга эки белеткел, шудургу, шалыкның чорук негеттиилер. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелдерже хөй-иниттиңиң кичээнгейин хаара тудар, ооң чорудулгалыңче күштү моңгнээр дээш республиканың чер-чер Советтери ол айтырыгларны сессияларга, күүсекомнарның хурлдарынга чугаалажып турар. Чижээ, Каа-Хем райкүүсекому депутаттарга, активке даянгаш, районнуң бүгү ажыл-агыйларынга хынаалдаларны чоруткап. «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи оруқ» колхозтарда кыштаглаашкынга белеткелдерниң байдалын райкүүсекомнуң хуралынга дыңнаан. Районнуң ажыл-агыйларында кыштаглаашкынга белеткел ниитизи-биле багай эвес болуп турар. Ниитиниң малынга чем курлавырларын тургузар, кажаа-хорааны септээр ажылдарны чер болганда организастап, бо чылын сиген, силос белеткээр планын район ажыр күүсеткеп. Кажааларны, чурттарга бажыңнарын септээри уламчылап турар.

Таңды районнуң ажыл-агыйларында кыштаглаашкынга белеткел дугайында айтырыгны район Совединиң сессиязынга чоокта чаа чугаалажып көрген. Бо хүнперде ол чугула ажылды бүрүн доозарынче таңдыжылар бүгү күштү мобилизастап турар. Кышка шудургу белеткенген ажыл-агыйлар ында хөй. Чижээ, «Революциянын чалбыжыкы» колхоз малчыннар чурттаар бажыңнарны, кызыл-булуңнарны септеп дооскан. Ында хойнуң 14 кыштаан. 3 сүт-бараан фермазын электрижиткеп, фермаларда телефоннарны, тургускан, бүгү мал кажааларын септээн, дезинфекцилээн. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы кышка белеткелде шапкыпчыдып, малчыннарның чунар-бажыңнарын, кызыл-булуңнарын септээн, мал чемин болгаш дуетту четчирибиле белеткеп алган. Кышка шинчаар үлегерлиг белеткенген ажыл-агыйлар республикада хөй.

Ынчала-даа чамдык чер-чер Советтери, оларның доктаамал комиссиялары негелдеп чогуур деңнелге тургузуп, ажылды контрольдаваныпдан кыштаглаашкында белеткелдерде улуг четпестер бар. Чижээ, Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында кышка белеткел ажылының темпизи оожум. Чурттарга бажыңнарының, кызыл-булуңнарның, чунар-бажыңнарның септелгезинче чоокка чедир-ле кирбээн ажыл-агыйлар бар. «Искра» колхозтуң, «Чыраа-Бажы» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтарның чамдык кыштагларында чурттарга бажыңнарының печкалары уреник, эжиктери, соңга болгаш эжик кастактары чок. Өөвүр районда чыл бүрүде планның онаалгаларны күүседиринге бергелер тургустунуп, ниитиниң малының продуктулуг куду, өлүп-хораар чорук хөй турбуже, районнуң ажыл-агыйлары бо чылын кышка белеткелче дыка орайтап киргеп.

Ажыл-херекте четпестер дугайында чоннуң негелде-хомудалдарынга дыңнангыр болуру Советтерниң хүлээлгези. А чамдыкта кандыгыл? Четпестерниң чижектерин айыткан чагаалар редакцияга база кээп турар. Чижээ, Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал» колхозтуң Оттук-Даш сүт-бараан фермазында өпек, быława кажааларының одалга системазын эде кылыр дээш Шагаан-Арыгның «Сельхозтехника» каттыжышкыны колхоз-биле кероз чарган. Сентябрьның чаагында оңу кылып эгелээн. Ынчала-даа ажылды кончуг оожум темпилиг чорутканындан ферманың инектерин ам-даа даштын саап турар. Соок дыңгый берге чаш быза алар бергедеп болур. Баян-Кол көдээ Советтиң сессиязынга мындыг шүтүмүүлел база болган дугайын көдээ бижикчи С. Дуваа редакцияга дыңнаткан. Шынап-ла ол көдээ Советтиң күүсекому, колхозтуң удуртукчулары ол четпестерни түүе эскербейн келгенил? Бир эвес ой-маанда сагыш салып, планнгы пеплээн болза, ол айтырыгны чогуур хууседзипда шиитпирлеп болур турган. Ындыг четпестер оске-даа ажыл-агыйларда бар.

Кышкы үеде фермаларның, хойжу бригадаларның чогумчалыг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары—партия, Советтер органнарының, ажыл-агыйларның удуртукчуларының, түскай эртемнигленің сорулгазы. Ыланғыя Советтер, оларның доктаамал комиссиялары, депутаттар болуктери болгаш постулары маңаа шиитпирлиг рольдуг. Түгле мал чемининг белеткелин, бүгү септелге ажылдарын контрольдап хынаарып-биле оларның ажылы кызагаарланмас. Харын кышкы үеде малчыннарның садыг база амыдырал хандырылгазын кайчаар организастаар деп турарыл? Моңу база кичээнгейниң төвүнге тургузар. Оңу амдан эгелеп тодарадыры, чогуур черлерниң мурнунга айтырыгны тургузары эргежок чугула.

Малчыннарның амыдыраарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары хөй талалыг ажыл. Ол дээрге хүн бүрүнүң чугула хереглел барааннарын оларга доктаамал чедирерин, кызыл-булуңнарга, клубтарга, библиотекаларга номнарны, солун, сетгүүлдерин өй-шаанда чедирерин, кинофильмнерин доктаамал үндүрген турарын, малчыннар радиону үргүлүү дыңнап, хостуг үезин культурлуг эрттирер аргалыг болурун хандырары дээш оске-даа ажылдар-дыр.

Кыштаглаашкынга белеткелге чер-чер Советтери хөй-иниттиңиң күжүн ажыглаар, активке даянып херек. Масселыг рейдилерни, хынаалдаларны кылырынга, оске-даа ажылдарга дузаны чедирер. Ажыл-агыйлы эвес чоруктар-биле демисежип, четпестерни баш удур чайладырының хемчегелерин алыр херек. Ооң-биле кады ажыктыг арга-сүмени, эки эгелээшкинни деткинр, четпестерни чайладырынга депутаттар боттары база идепкейлиг киржир ужурлуг.

Партия организациязының удуртулгазы-биле чер-чер Советтери күжениишкинниг, идепкейлиг, негелдеп ажылдаап, кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын боттарының контролюнга ап, малды хүр кыштагладырының болдунар-ла хемчегелерин алыр сорулгалыг.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү хемчегбиле бедилер дээш демисежиңер, камналганың чурумун шыңгыы сагынар, ажыл үезиниң минута бүрүзүн чөп ажыглаңар!

(СЭКП ТК-ниң КЫЯГЫРЫГЛАРЫНДАН).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ЧУРУКТА: Валерий Судаков Кызыл хоорайның подстанциязында электри четкизиниң талазы-биле монтёрлап турар. Дежурныйлаан хүнүнде подстанциянның бүгү дериглегелериниң деп-десси ажылдарын ол хынамчалыг хайгаарабышаан, кады дежурныйлаш электриктерге участоктарны хуваап, оларның ажылын башкарып турар. Назарова ГРЭС-тиң дамчыткан күчүлүг чырыы-биле хоорайлар, суурларны үзүктел чокка хандырарынга оларның киирип турар күш-ажылчы үдүү Улуг Октябрьның бәйырлалынга төлептиг белек болур.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Кызыл тугу — каа-хемчилерде

Дүүн Каа-Хем районнуң төвү—Сарыг-Сеп суурга партия ажыл-агый активиниң хуралы болуп эрткен. Хуралды СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. П. Федоров** ажыкташ, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендумеге** сөс берген. Эш М. К. Мендуме каа-хемчилериниң 1972 юбилейлиг чылда тараа бүдүрерин болгаш белеткелин көвүдедир дээш, Бүгү-россияның социалистиг чарыжынга киришкеш, планны ийиден ажыг катап ажыр күүседип, 36,8 муң тонна тарааны күрүнеге сатканы дээш, районнуң бүгү ажыл-ишчилеринге байыр чедирбишаан, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун, 5 муң рубль акша шанналын ук районнуң удуртукчуларынга тывыскан.

Улуг шанналга сорук кирип, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражып, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш күжениишкинниг ажыллаарын хуралга харыы сөс ап чүве чугаалаан эштер: райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы З. Е. Шин, «Бурунгаар» совхозтуң директору Н. И. Малышев, «Кызыл Тук» совхозтуң парторганизациязының секретары У. Ч. Салчак, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң механизатору Ш. И. Маадыр-оол болгаш өскелер-даа сеткил ханыышкын-биле чугаалааннар.

Каа-хемчилериң бо өөрүшкүзү Улуг Октябрьның бәйырлалының бүдүүзүнде болуп турары оларны күш-ажылчы улуг тиилелгелерже улам сорик киирип турар.

(Бистиң корр.)

Сахалинчилерниң чедиишкини

Сахалин областың көдээ ипчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн толептиг ужуражыр дээш бүгү күжүн күрүне планының күүселдезинче угландырган.

Үшкү кварталда торгалыгжылдар күрүнеге дүк дужаар планын 100,5 хуу, сүттү — 134,5, эттги — 105,1 хуу күүсеткеп, районнуң ажыл-агыйларының арасында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчиги болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол бүгү малчыннарның кылып чоруткан шудургу, кызымаккай күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Совхозтуң малчыннары ол чедиишкиннеринге ара доктаавайн, а улам сорук кирип, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың ийиги чылының планның онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улам кызымак ажыллап, социалистиг чарышты хойжу бригадалар, түс-түс малчыннар, механизатолар ортузунда калбарткан.

Эрткен чылдың бо үези-биле денээргө совхоз мал бажының өөрүлдезинин талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алган. Ол талазы-биле совхозтуң Ак-Чыраа салбырының малчыннарыңа эки көргүзүглерлиг болуп турар. Салбырның мурнакчы малчыннары: хойжулар Тумат Чалан-оолович Чамзы, Маадыр Майынгыович Сүрүн-оол, ишкү кадарчылары Бадый Чомукейович Шокар, Тадаа Седен-оол олар малының төрээн хураган, анайларын чидириг чок доруктуруп, күрүнеге дүк дужаарының планын ажыр күүсеткеннер.

Совхоз бо чылын мал чемининг белеткелиипче чогуур киржэнгейни салып тургаш, эки шынарлыг сигенни четчир кылдыр белеткеп алган. Мал чеми белеткээр ажылга совхозтуң хойжулары база идепкейлиг киржип, малчын бүргүзү бодунуң күжү-биле 6 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алган.

«Торгалыг» совхозтуң баштаар чери амгы үеде кол киржэнгейни малчыннарның кыштагларында белеткелиипче угландырган. Мал кажаалары, малчыннарның чурттаар бажыңнарын кышка белеткээр ажыл Кара-Тал, Чоза, Ак-Чыраа хойжу бригадаларында эң эки чоруп турар.

Торгалыгның малчыннары кыштагларының түрмек септелгезин, кыштагларже эки шынарлыг, витаминниг мал чемининг сөөртүлгезин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде дооскаш, ол байырлалга төлептиг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр деп хүлээнгеннер.

В. ЧАДАМБА.

Кызыл туктуг совхоз

Өөвүрде «Торгалыг» совхозтуң малчыннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш бүгү күжүн күрүне планының күүселдезинче угландырган.

Үшкү кварталда торгалыгжылдар күрүнеге дүк дужаар планын 100,5 хуу, сүттү — 134,5, эттги — 105,1 хуу күүсеткеп, районнуң ажыл-агыйларының арасында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчиги болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Ол бүгү малчыннарның кылып чоруткан шудургу, кызымаккай күш-ажылының ачызында чедип алдынган. Совхозтуң малчыннары ол чедиишкиннеринге ара доктаавайн, а улам сорук кирип. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың ийиги чылының планның онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш улам кызымак ажыллап, социалистиг чарышты хойжу бригадалар, түс-түс малчыннар, механизатолар ортузунда калбарткан.

Эрткен чылдың бо үези-биле денээргө совхоз мал бажының өөрүлдезинин талазы-биле эки көргүзүглерни чедип алган. Ол талазы-биле совхозтуң Ак-Чыраа салбырының малчыннарыңа эки көргүзүглерлиг болуп турар. Салбырның мурнакчы малчыннары: хойжулар Тумат Чалан-оолович Чамзы, Маадыр Майынгыович Сүрүн-оол, ишкү кадарчылары Бадый Чомукейович Шокар, Тадаа Седен-оол олар малының төрээн хураган, анайларын чидириг чок доруктуруп, күрүнеге дүк дужаарының планын ажыр күүсеткеннер.

Совхоз бо чылын мал чемининг белеткелиипче чогуур киржэнгейни салып тургаш, эки шынарлыг сигенни четчир кылдыр белеткеп алган. Мал чеми белеткээр ажылга совхозтуң хойжулары база идепкейлиг киржип, малчын бүргүзү бодунуң күжү-биле 6 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алган.

«Торгалыг» совхозтуң баштаар чери амгы үеде кол киржэнгейни малчыннарның кыштагларында белеткелиипче угландырган. Мал кажаалары, малчыннарның чурттаар бажыңнарын кышка белеткээр ажыл Кара-Тал, Чоза, Ак-Чыраа хойжу бригадаларында эң эки чоруп турар.

Торгалыгның малчыннары кыштагларының түрмек септелгезин, кыштагларже эки шынарлыг, витаминниг мал чемининг сөөртүлгезин Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде дооскаш, ол байырлалга төлептиг күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр деп хүлээнгеннер.

В. ЧАДАМБА.

БАЙЫРЛАЛДАРГА БЕЛЕК КЫЛДЫР

Мявкиниң трактор заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктер ажылдакчылары болгаш албан-хаалкчылары күш-ажылды улам эки организастап, бүдүрүлгениң курлавырларын, чыг-этти болгаш материалдарны чөп ажыглап тургаш, сөөртүлгезин ажыл-агыйлыга продукциязы немей бүдүрүп бээр, колхозтарга болгаш совхозтарга шеф дузаламчызын улам күштелдирер талазы-биле хүлээлгелерни алган. 1973 чылдың часкы хову ажылдарының эгелээринге чедир планнаан ажыр 250 трактору, ооң иштинде 150 машиназы бо чылдың дөрткү кварталында белеткээр, 500 муң рубльге артык кезектерни бүдүрер деп сөстү бүдүрүлгениң коллективи бергеп.

«Сельхозтехниканың» Тываның район мастерскаяларынга «Беларусь» тракторларның үлегерлиг аргазы-биле капитал септелгезинге техниктиг дузаламчыны көргүзеринге трактор-заводчулар шиитпирлээн. Шефтеп турар ажыл-агыйларга машина-трактор паркының ажыттаарынга күш-ажылды артемге үндезилеп организастаарын шептередирип, мал фермаларын комплекстиг механизастаарын боттандырары, 250 механизатордуң болгаш сентекчи түскай эртемнигленің белеткеп бээри база кодургеп.

Белоруссияның КП Төп Комитединиң ол эгелээшкинниң чүүлдүг деп коргеп, ону республиканың бүдүрүлгелериниң калбаа-биле шептередирип сүмелээн.

* * *

Украинаның Донецкиде Ленинчи комсомол аттыг заводка 150 тонна руданы чүс метр хемнээлдиг черге чаштыс пиик шиитпирлеп соорту болур дизельдиг тудуруш-чедирер машинаны ажыглалга киргеп, ону Свердловскиниң инженерлериниң толевилелип ёзулаар кылган.

Ол чаа машина болза пин машинаның шыпарын — порода чүдүрерин болгаш соорту-рун эптиг каттыштырып турар. Черге чаза тепсир, орумнаар ажылды кылган соонда, уллуразыткан массазы ол мёшина хымыжы-биле ускулаап, ону ол черниден ыыдыр алгаш болар. Күчүлүг шимченкчи-биле, үпер газтарны арыглаар тургузут-биле чепсилеттингеп чер шиитпирлеп ол авточүдуруүкчүзүн чаңгыс кижи башкарып турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улуу-биле бедээн.

Чүдүрүп чедирер ол машинаның баштайгызын Челябинск областың дагжыларынче чоруткан.

* * *

Ставрополь крайда Ново-александровск районнуң «Россия» совхозу күрүнеге эът садарының плавын крайда бир дугаарында дооскан. Чылдың тончузунге чедир ам-даа 530 тонна эътти бээрин малчыннар хүлээнгеп.

Ол чедиишкин таварылга эвес-тир. Хаван азыраарының бедик механизастаттынган улуг комплекзин колхозта тургускан. Эрга тудугларны чаарткан, чаа кажааларны тудуп турар. 1500—1600 хаван ооларын семиртп азыраар автоматчыткан улуг кажааны ажыгжалга киирген, ында бүгү ажылдарны чемни үлеп бөрүнге болгаш кажаа иштин арыглаарынга чедир механизмнерниң дузазы-биле кылыр.

Крайга бир дугаар комбикорм заводунуң үөрби метр бедик ханалары ол колхозта бедик үнүп орар, ооң тудуун келир чылын доозар. Завод болза чиик ортектиг чемпер-биле он муң бапп ханалны болгаш 40 муң дагаалы хандырар.

Крайның он-оп оске-даа ажыл-агыйлары комбикорм заводтарын болгаш цехтерин тудуп кирелер. Оларга херектиг дериглерни шагда-ла сатылып алган.

* * *

Харьковтуң кондиционерлер бүдүрер заводу Каманың автомобиль заводунга чылдың эгезинден бээр янзы-бүрүнүң чүс бөлөнги үлегерлиг тургузуларын белеткеп берген. Ол болза кол шуткулга болгаш пресстаар корпустарга күчүлүг агрегаттарның бирээзи болуп турар.

Каманың автомобиль заводунуң тудуунуң хемчелин ажок улуг. Ооң ужурунда ол бүдүрүлгениң улуг «өкпелеринге» хандырары ында белеп эвес. Агаарны долгуу-биле арыглаар болгаш агаарның тогуур ойунде солуунчуп турарын хандырар толеде. Харьковтуң түскай эртемнигленің түскай хереклеринге ажылдап кыдгапкар.

(СЭТА).

РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлээлекчилериниң соңгулдазын чорудар дугайында

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлээлекчилериниң бүрүн эргежин хуусаазының төнериле холбаштыр Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. Автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң Президиумнери, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, Москва болгаш Ленинград хоорай Советтериниң, ажылчы чоннар депутаттарының национал округ Советтериниң күүсекчи комитеттери РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының соцгулдазын 1973 чылдың январь-февральда эрттирер.

2. 1970 чылдың январь-декабрьда соңгуттурган РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлээлекчилериниң бүрүн эргежин РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының чаа составын соңгугужеге чедир уздыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ

МОСКВА, 1972 чылдың ноябрь 1.

Парад киржикчилериниң байырлыг хуралы

Ноябрь 1-де Кремльдиң Съездилер ордузунга Москва гарнизонунуң шериглериниң Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга холбаштыр Кызыл шолге кылыр шериг парадызына киржиглериниң байырлыг хуралы болган.

Хуралды Шерег Чөвүлелиниң кежигүнү — Москваның шериг округунуң Политэргелелиниң начальныгы генерал-полковник К. С. Грушевой ажыткан.

Хуралдың Хүндүлүг президиумунга СЭКП-ниң Төп Комитединиң Политбюрозунуң кежигүшериниң составын чаңгыс үн-биле соңгаан.

Парадка киржир каттыжышкыларның, кезектерниң, шериг-ооредиглер черлериниң дайынчы туктарын аалга марыл аялгалыңың адаа-биле киирип келген.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң дугайында йлеткелди Москваның шериг округунуң шериглериниң командылакчызы генерал-полковник В. Л. Говоров кыйгырган.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң Төп штабының начальныгы, ССРЭ-ниң камгалал министриниң бирги орлакчызы армия генералы В. Г. Куликов, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречконуң даасканын өөгаар Кызыл шолге (10) дугаар парадтың киржикчилериже ССРЭ-ниң камгалал министерствозунуң байырын номчаан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры 1-ги КПЗ-ниң слесарьлар бригадазы А. В. Викторов, РСФСР-ниң улустуң артизи П. В. Власова, ВЛКСМ ТК-ниң секретары С. Г. Арутюнян, ССРЭ-ниң ужудуьчукосмонавы, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ужар күүлүүн генерал-майору А. Г. Николаев олар дайынчыларга алыг байыр чедирген.

СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагаалы хуралдың киржикчилеринден улуг сорук киришкиниң хүлээп алган.

(СЭТА).

Чугула эгелээшкин

Совет-вьетнам найыралдың Төп эргелели ВДР-ниң октябрь 26-да медеглелиң ыанзыбиле деткеп. Ук медеглел Вьетнамда байдалды политика талазы-биле шиитпирлээринче, Индий-Кыдатка дайынны соксадыр дугайында дургужулгага дүргеп-не ат салырынче угланган болгай.

Тайбыңның эрге-ажыктарынга чөрүштүр АКШ-тың чагырыкчы болуктери Вьетнамда, Лаоста болгаш Камбоджада агрессечи дайынны үргүлүүлеп, ук коросче ат салырын чугле соңгаарладыр турар эвес, харын-даа Вьетнам Демократтыг Республиканы арваатаныг ёзу-биле бомбалаарын база үргүлүүлеп турар деп медегледдө айыткан.

Совет хөй-иниттиң америк шериглериниң Вьетнамда үүлгедиишкиннерин, АБШ-тың империализмниң Индий-Кыдатта үргүлүүлеп турар агрессиязын шиитпирлээн-биле буруудатпышаан, демисежип турар Вьетнам-биле боттарының аксы-дүңма бәүүн эдеткеп каттыштырылгазын Индий-Кыдаттың айтырыгының талазы-биле ВДР-ниң принципиалдыг болгаш чайлыш чок туружуун деткип турарын илередип, ол девискээрге кандыг-даа дайын чорудулгаларын шупгузуп доп-дораан соксадырын негеп турар.

(СЭТА).

Планнарын ажыр күүсеткен

СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүседир болгаш ССР Эвилелиниң 50 чыллың толептиг үткуур дээш чарышкаш, Кемерово болгаш Омск областарның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге погаллар садарының улус ажыл-агый планнарын ажыр күүсеткилээн. Садыг организациязында болгаш шиитпирлээрниг үрары-биле Кемерово областаа —69200 тонна, Омск областаа —61900 тонна погаллар киргеп.

(СЭТА).

Бистиң кожавыста

ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма өг-бүлезинде

Н. С. ЛАЗЕБНЫЙ,
СЭКП Даг-Алтай обкомунуң бирги секретары

Хой-хой чүс чылдар дургузында Даг-Алтайы хөзөуралдыг дайын-чаага таваржып, даштыкы эжелекчилерге кулдандырып, иштикшиң модчукчуларынг зарладып чорган. Кадыг-берге молчүгделдеп үштүнүп, күл ёзулуг уяткаврынга алтайлар улуг орус улустан дуза дилеп, оларның-биле чоокшудажып, пайыралдажырын шаандан бээр күзеп чораалнар. Ооң түпелинде Даг-Алтайы 1756 чылда Россияның составынга эки тура ёзулуг-биле каттыжып кирген. Ынчалза-да хаанның ёзулуг-чүрүм алтайларга ёзулуг аас-кежиин, депшилгени хандырып бербээн деп чүве биледингир. Алтайлар бүгү талазы-биле хөжудангай, карандгы-будүүлүк биче-бүүрай улус боон турган.

Совет эрге-чагырганың алтай черге тынылгеви — ол крайның тоогузунге чыраткылыг чаа ус-чадавың эгезин салган. Совет эрге-чагырга үнделин социал айтырыгларны үзе шиитпирлеэш, алтайларның аш-чуттан, ядыы-түрелги чоруктан, одуп-кырдырындан хостаан, оларны тайбың, тургузукчу күшажыле кодурүп үндүрген.

1922 чылдың июньның 1-ниң хүнү алтай улустуң тоогузунге кажаа-кежээде үттүнүдүрбас: РСФСР-ниң Төп Күүсекчи Комитединиң Президиумну Даг-Алтай автономнуг облазының тургузар дугайында доктаалды хүлээп алган.

Хамаагы дайынның хөөзуралыышкынның үржуктарын үзүткээр, ынчан хөделбишаан турган дээрбечилерге удур демисежир талазы-биле боттуг дузаламчыны партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазак аныяк обласка доктаамал коргузүп турган Областың политиктиг, ажыл-агыйы болгаш социал-культурлуг айтырыгларын шиитпирлээринде дүржүлгелиг ажылдакчылар кээп турганнар. Үндезин чонуң мурнакчы төлөлекчилерин Россия Федерациязының ооредилге черлеринче өөредип чоруткулаан.

Областың экономиказы чыл келген түдүм-па улам быжыын турган. Тараачыннарның каттыжышкынцыары акшаөеренгиин, сорттуг үреэлиннерин, уксалыг малдарны, дериг-черекседелерни күрүнеден ап турган: Россияның, Украинаның, Уралдың, Сибирьниң бүтүрүлгелерин олче тракторларны, автомобильдерин болгаш ёзө-даа техниканы чорудуп өөрүп турган.

Күрүнеэнин дорт дузаламчызы-биле социалистиг үлетпүр базө тургустуунуп эгелээн. Бистиң бүгү чуртувустуң дузазы-биле чаа-чаа үлетпүр бүдүрүлге черлерн, ол ылаңгыя пос-таавы болгаш даарадылга черлери, алдын үүргайлары тургустувуп турган. А 1940 чылда мөңгүн-суу казып тывар баштайгы бүдүрүлге ажыттынган.

Чартык чүс чыл эртикен соонда, бөгүн бистиң областа алдын, мөңгүн-суу бүдүрүлгелерн, Даг-Алтайының пдик кылыр, каастапга-тюль, даарадылга болгаш пос аргыыр фабрикалары, мотор септээр, электрия приборлары кылыр заводтар, чиик болгаш аъшчем, ыпаа ажыл-агый үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери, тудут индустриязының үлүгүдүт коллективтери дээш ышкаш үлетпүр төптери бар апарган. Бо бүтүнүң түннелинде 1971 чылда бүдүрүлгенниң ниити хемчээлинге үлетпүр продукциязының үлүү 50 ажыы хуу болган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында алтай кодээниң амыдыралынга базө үндезин чаартылгалар болгулаан. Область ам мүн-мүң тракторларлыг, автомобильдерлиг, комбайнарлыг болгаш ёске-даа техникалыг бедик механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг болу берген. Мал ажылы базө дыка хөгжөөн. Чижээ, Даг-Алтайынга 1922 чылда мыйыстыг бода малдың баш саны чүзе 75 мүн турган болза, бо хүнүмдө —176 мүң хире чедип турар. Хой, өшкүүң баш саны ол-ла үе дургузунда он ажыг катап оскен болгаш бир миллион чедип турар.

Кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрээри соксаал чок көвүдеп турар: чүзе сескн беш чыл дургузунда сүт садары 15 хуу, эъттин— 10, дүүтүү — 26, сыын болгаш ивилер мыйызы садары — 34 хуу улгаткан. Амгы үеде Даг-Алтайны бүгү Совет Эвилелиндө ап турар сыын мыйылының 60 хуузун, РСФСР-де ап турар ошкү чөөгүнүң — 50 хуузун бүдүрүп үндүрүп турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарында алтай кодээниң амыдыралынга базө үндезин чаартылгалар болгулаан. Область ам мүн-мүң тракторларлыг, автомобильдерлиг, комбайнарлыг болгаш ёске-даа техникалыг бедик механизастаттынган кодээ ажыл-агыйлыг болу берген. Мал ажылы базө дыка хөгжөөн. Чижээ, Даг-Алтайынга 1922 чылда мыйыстыг бода малдың баш саны чүзе 75 мүн турган болза, бо хүнүмдө —176 мүң хире чедип турар. Хой, өшкүүң баш саны ол-ла үе дургузунда он ажыг катап оскен болгаш бир миллион чедип турар.

Чартык чүс чыл эртикен соонда, бөгүн бистиң областа алдын, мөңгүн-суу бүдүрүлгелерн, Даг-Алтайының пдик кылыр, каастапга-тюль, даарадылга болгаш пос аргыыр фабрикалары, мотор септээр, электрия приборлары кылыр заводтар, чиик болгаш аъшчем, ыпаа ажыл-агый үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери, тудут индустриязының үлүгүдүт коллективтери дээш ышкаш үлетпүр төптери бар апарган. Бо бүтүнүң түннелинде 1971 чылда бүдүрүлгенниң ниити хемчээлинге үлетпүр продукциязының үлүү 50 ажыы хуу болган

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Уланчылыы. Эгези №№ 234, 235 «Шында»)

КАА-ХЕМ РАЙОН

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Силинмаа Даңталовна Балган-оол — «Бүрен» совхозтуң ажылчыны.

Васса Васильевна Гоева — Дерзиг-Аксы суурда өг-бүле эези.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чажанмаа Падыликовна Адыя — «Ленинчи орук» колхозтуң колхозчузу.

Елена Викторовна Кортугбайга — «Октябрь 14 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Хөвеңмей Сымчановна Саадак — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Зинаида Тармаевна Чалан-оол — «Октябрь 30 чылы» колхозтуң колхозчузу.

Елена Степановна Шмырина — «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Галина Алдын-ооловна Монгуш — Көк-Хаакта сес чыл школазының башкызы.

Екатерина Макаровна Путина — райпо магазининиң садыгжызы.

МОҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Эрес-Уруг Моңгүн-ооловна Донгак — «Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-Уруг Чыргаловна Донгак — «Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Тежит Иргитовна Николай — «Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Донгак Долгаровна Ооллан — Моген-Бүрен сес чыл школазының повары.

Бичин-Уруг Чырчыковна Чырчык — «Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кертиш Найыповна Баян-Сагаан — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Севил Доржуевна Иргит — «Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Хомушкуевна Мунаук — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Кара-кыс Ламажаповна Салчак — «Моген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Долорес Сергеевна Хунан-оол — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ынаштай Сержиевна Куулар — Дус-Даг «суурда өг-бүле эези.

Чыргал Калгажыковна Иргит — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бичей Тавакайовна Кыргыс — Хандагайты суурда өг-бүле өөзи.

Ензак Кылын-ооловна Саая — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ажимаа Дочуновна Донгак — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Сейнек Довуваковна Ооржак — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Арыяа Түвектээровна Саая — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Довуу Сапчиевна Донгак — райондa мал эмнелгезиниң бухгалтеры.

Кестигежик Сүүр-ооловна Донгак — «Кызыл тук» колхозта уруглар садының эргелекчизи.

Эремаа Хүреп-ооловна Моңгуш — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Кок Картыговна Ооржак — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Мажык Өктековна Ооржак — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Серин Чолуковна Ооржак — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кызыл-Уруг Туматовна Балчый — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сержин Амырбитовна Куулар — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Маңмаа Маскыровна Маадыр — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Долзанмаа Анаргооловна Саая — Саглы суурда өг-бүле өөзи.

Сесенмаа Намчыловна Саая — Саглының эмнелге ажылчыны.

Шужукмаа Ооржаковна Сат — Саглыда уруглар садының ажылчыны.

Докпак Дөрбетовна Хомушку — «Кызыл тук» колхозтуң колхозчузу.

Минчимаа Кунгаевна Шойдан — районнуң харылзаа килдизиниң телефонизи.

БИЙ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хүренмаа Сайна-Байыровна Ооржак — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кашык Серендоо Моңгуш — Өөк суурда өг-бүле өөзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Арина Кежегеевна Байкара — «Хадың» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Норжунмаа Тайзамовна Донгак — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Сарыг-ооловна Ховалыг — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Валентина Васильевна Дондупай — «Хадың» колхозтуң колхозчузу.

(Уланчылыг).

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

КНО-да чаа кежигүннер соңгаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязы Экономиктиг болгаш социал чөвүлелиниң моөң мурнунда соңгуткан кежигүннериниң эрге-хүлээлге күүседир хуусаазының эрткени-биле холбаштыр ук чөвүлелдиң тос чаа кежигүнүн ниити чажыт бадылаашкынның чурум-биле соңгаан.

Алжир, Бразилия, Франция, Мали, Моол, Голландия, Испания, Тринидад, Тобаго болгаш Уганда — бо чурттарның төлөөлекчилерин соңгаан. Олар эрге-хүлээлгезин 1973 чылдың январь 1-де күүседип эгелээр.

Ол Чөвүлелдиң составынга бо чылын соңгутканнардан ангыда, 18 курупе — Боливия, Бурунди, Чили, БУР, Финляндия, Гаити, Венгрия, Япония, Ливан, Малагасия Республика, Малайзия, Чаа Зеландия, Нигер, Польша. «Совет Эвилели, Великобритания, АКШ болгаш Заир оларның төлөөлекчилери база кирип турар.

Н. Рокфеллерниң медеглели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ийи чурттуң аразында харылзааларны экижилер дээш ССРЭ биле АКШ-тың чазактарының кылган базымнары делегей байдалынга чаагай салдарлыг бооп турар деп, Нью-Йорк штаттың губернатору Нельсон Рокфеллер Национал парлалга клубунга чүве чугаалап тура медеглээн. Америк-совет чугаалажыышкыннар «делегей байдалының дүшкүүрлүүн аваажедиринге болгаш улам быжыг тайбынны тургузарынга аажок дөгүм болган» деп, Н. Рокфеллер чугаалаан. Совет Эвилели биле Каттышкан Штаттарның аразынга садыглажыр дугайында дугуржулга ийи чурттуң аразында харылзаалардың дүшкүүрлүг турганының кошкаанының барымдаазы болган деп, ол дугуржулганың чоокта чаа чардынганынга хамаарыштыр губернатор демдеглээн.

Каттышкан Штаттарның ол талазы-биле политиказының оскерилген кол чыыларының бирээзи АКШ-тың шыырак дириг дипломаттыг, шериг туруштарын оскунганы, ССРЭ-ниң шериг күүзүнүн улгатканы болган деп. Рокфеллер медеглээн.

КНО-нуң Уставын барымдаалап...

БЕРЛИН. (СЭТА). Бот-бодундан хамаарыжыла чок болгаш аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг ГДР биле ГФР күрүнелериниң аразынга КНО Уставының принциптерин барымдаалап харылзаалар хөгжүдери эргежок чугула дөп, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында статс-секретарь М. Коль демдеглээн. М. Коль ГДР-ниц «Делегей эргелерин камгалаары» ниитилелиниң Берлинге болган хуралынга чүве чугаалаан.

ГДР биле ГФР-ниң аразынга харылзаалариың үндезинериниң дугайында чугаалажыышкыннарны доозарыныц баштайгы бүгү белеткеделерин ГДР бодувуң талазындан тургузуп берген деп, М. Коль чугаалаан. ГДР биле ГФР-ниц бүрүн эргелиг болган хамааржыга чок догуннаашкының хүндүлежири Европада дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының эрге-ажыктарынга, ийи герман күрүнеииц күзел-сонуургалдарын чедип алырынга бараан болуур деп, М. Коль демдеглээн.

АЙЫЫЛ ЧОК ЧОРУК ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДАРГАЗЫ — ХЕРЭЭЖЕН КИЖИ

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ноябрьда хуралдарын Гвинеяның КНО-да доктаамал төлөөлекчизи Жанна Мартен Сиссе даргалаар. Айыыл чок чорук Чөвүлелин КНО-нуң төөгүзүнде эң баштай даргалаан херээжен кижи ол болган. Жанна Мартен Сиссе — алды уругнуң аваазы.

(СЭТА).

БАРЫЫН БЕРЛИН. Хоорай кварталдарының бирээзинде чурттап турар чоннуң чурттаяга байдалы биксыраан. Ол чурттакчылар аңаа хорадааш, хоорай чагыргазының Шёнеберг шөлде бажыңының мурнунга чысиаал эрттирген. Олар бажың төлевириниң улгатканынга, чылыдылга, изиг суг төлевириниң хемчээлиниң эвин эрттир бедээнинге удурланганын илергейлээн. Чоннуң төлөөлекчизи Барыын Берлинниң хоорай чагыргазының дүжүмединге (чурукта) ол байдалды өскертирин негээн дыңнадыын тутсуп берген.

АДН — СЭТА-ның фотозу.

Мал чеминиң үндезиннери

Бүгү-эвилелдиң В. И. Ленин аттыг модээ ажыл-агый академиязының мал чеминиң курлавырын улам ковүдедиринге тураскаатказан эртем сессиязы Москвада үргүлүүлеп турар.

Шыналарның болгаш кадат шөлдериниң продуктулуун улгаттырарының эң таварымчалыг аргазы оларга малды одарладырын эртемге үндезилеттинген чаа программа бодуруп таварымчалының бадыткаан. Моөу бадыткаар барымдаа болза амгы үеде школачыларның билиг-медерели бедик, кол эртемнер — орус, тыва дылдарга, математиканга, физиканга, химияга өөредилге дугайында Хөөйлүүн боттандырын болурувүн материалдыг баазазы бисте бар-дыр.

Эрткен өөредилге чылында бүгү хевирииң школаларының 8-ки класын 4675 ариың өскен дооскан, оларның 3000 хирээ өөредилгезин тоску класста уламчылап турар.

1964-65 өөредилге чылында бирги класска өөренип киргеи уругларның 70 хуузу эрткен өөредилге чылында 8-ки классты дооскан. Ийи-ле чыл бурунгаар ук хуу үүле 40-50 хире турган болгай.

Эге класстар чаа программаже бүрүн шилчээн. Ортумак школаларның тыва 4-5 класстары, орус 4-6 класстары чаа программа ёзугаар өөренип турар. Чаа программалар-биле башкылаашкыпның эге базымнарының үеинде чамдык башкыларның, ылангыя ада-мелерииц аразынга программалар берге дээр аян турган. Херек кырында байдал кандыгыл дээрге эртемге үндезилеттинген чаа программа бодуруп таварымчалының бадыткаан. Моөу бадыткаар барымдаа болза амгы үеде школачыларның билиг-медерели бедик, кол эртемнер — орус, тыва дылдарга, математиканга, физиканга, химияга өөредилге оруу өөредирп улус өөредилге органнарының чугула сорулгазы бооп келген. Эрткен өөредилге чылында 1813 башкы кадрлар семинарларга, курстарга белеткеддп эрткен. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларның, бииче комплектиниг класстарның, эге класстарның болгаш тоогу, болза, эрткен өөредилге чылында 95,3 хуу болган. Бо дээрге улуг өзүлде-дир.

Чаа программа ёзугаар ажылдың чеднишкининг болуру башкы кадрларның аңаа белеткелинден кол хамаарыжыр. Ынчангаш Республиканың башкылар биинн бедидер институду соолгу дөрт чылдарның дургузуунда янзы-бүрү семинарларга, курстарга башкыларны массалыы-биле өөреткен.

Программаларың ужур-утказы башкылаашкынга методиканың нарын аргаларын шын ажыглап билирин, теоретиктиг билиин, практиктиг арга-мергежилин доктаамал бедиперин башкы бүрүзүнден негеп турар. Башкы боду биликин бүгү тала-биле доктаамал бедиперинден аңгыда, аңаа доктаамал дузаны чедирери, мурнакчы дуржулганы шын ажыглап билиринге оөу өөредирп улус өөредилге органнарынын чугула сорулгазы бооп келген. Эрткен өөредилге чылында 1813 башкы кадрлар семинарларга, курстарга белеткеддп эрткен. Кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларның, биче комплектиниг класстарның, эге класстарның болгаш тоогу, география, биологпя, физика, химия башкылары 100 ажыг книжи Томск, Москва, Красноярск, Абакан болгаш оске-даа хоорайларга ай хуусаалыг өөредилгезин эрткен.

Башкы кадрлар-биле доктаамал ажыл өөредилге-кижизидилге ажылын моөн соцгаар-даа улам экижиперинге, бүгү-ниити өөредилгенниц Хөөйлүзүн боттандырарынга улуг идигни берип турары тодаргай. Бистиң республиканың өөредилге-кижизидилге ажылын бедик деңнелге тургусқан школа коллективтери, тус-тус башкылар хөй. Бии-Хеминиң Шивилиг, Чкаловка, Билелиг; Каа-Хеминиң Эржей, Дерзиг-Аксы Белбей, Тожунуң Сыстыг-Хем дээш, оске-даа эге школалар 100 хуу өөредилгени чедип алган. Тураның № 1, Суш, Ээрбек, Бүрен-Бай-Хаак, Чаа-Суур ышкаш школаларның өөредилгези 97-99 хуу болгулаан.

Эки ажылдыг мурнакчы башкылар школа бүрүзүнде бар. Оларның мурнакчы ижи оскелерге үлегер-чижек болган турары чугула.

Чаа өөредилге номнарын болгаш программаларны школаның бүгү эртемпериие киирерин 1975 чылда доозар, эртемниц болгаш бүдүрүлгениц чеднишкиндериниц амгы үедеги деңнелин көргүзүп турар доктаамал өөредилге номнарын болгаш өөредилге-методиктиг пособиелерин белеткээрии, парлап үндүрерин школа дугайында доктаалда онзалап айыткан.

Ф. М. Бартан, Р. Р. Бегзи, Е. И. Коптева, И. Ч. Эргил-оол, Х. С. Алдын-оол, Н. С. Конгар, К. Х. Оргу, Д. А. Моңгуш дээш, оске-даа авторларның өөредилге номнары чаа программаларның негелделеринге дүүшкеп, ханы утказынарлыг кылдыр парлаттынгылаан.

Республиканың школа коллективтериниц ажылында бар четпестерни ыыттавайн барын болбас. Ылаңгыя тоску класска өөреникчилерни хүлээп алыр талазы-биле хүндүскү школаларның ажылында четпестер бар. Эрткен өөредилге чылында бо талазы-биле планын Өвүр 88,8 хуу, Кызыл — 88, Эрзин 95,7 хуу кылдыр чедир күүсетпээн. Школа пазылыглар өөредилгезин каар азы өөредилгеже хаара туттунмайн баар чоруктар ам-даа үргүлүвешаан. Назы четпээнпер ортузунга ажыл чорудар комиссияларның шиитпири чокка 7-15 харлыг уругларны школадан үндүрер, чок болза кежээки школаларже «шилчидер» чоруктар район бүрүзүнде бар.

Школаларның башкыларның ажылында мурнакчы дуржулга калбаа-биле ажыглаттынмайн турар. Өөредилгенің техниктиг херекселдери школаларда четчир саннаг бар турда-ла оларны долу ажыглаарын кым-даа негевейн турар. Улус өөредилге киндистериниц чанында методика кабинеттериниц ажылы чавыс деңселдиг. Чоон-Хемчик, Барыын-Хемчик, Тожу, Тес-Хем, Эрзин районларның методкабинеттериниц ажылы кошкак. Моөн чогуур түңнелди үндүрээ чогуур.

Ада-иелер болгаш хөй-ниити-биле харылзааны быжыдары, ада-мелер университеттериниц ажылын боттуг дузаны кедирбишаан, аңаа негелделиг болуру чедишкининц база бир үндезини.

М. ООРЖАК.

Республиканың башкылар билии бедидер институдунуң директору.

АКШ-ТА ПРЕЗИДЕНТ СОҢГУЛДААРЫНГА

АКШ-та соңгулда кампаниязы доостур чоокшулап келген. Ноябрь 7-де президент соңгуур. Анда чедир чаңгыс-ла неделя арткан.

Республиканчы партияның кандидады президент Р. Никсон биле демократтыг партияның кандидады, сенат кежигүнү Дж. Макговерн ам чуртка соолгу аян-чоруктарын кылып, радио, телевидение дамчыштыр чүве чугаалап турар.

Соңгулда кампаниязынга киржирип президент Никсон илдең идепкейжиктеп. Никсон эртken неделяның дургузунда Нью-Йорк, Барыын Виргиния, Кентукки, Огайо, Мичиган штаттарга чорвап. Президент октябрьның 15-тен 29-ка чедир үениң дургузунда радио дамчыштыр 8 катап чүве чугаалаан.

Америк соңгукчуларның бадылаашкынчары, дээш кандидаттарның демисежиринге озек болур, кол айтырыглар ам тодаргайлаттынган. Республиканчы партияның соңгулда машиназы болган албан черлеря даштыкы политиканың айтырыгларынга хамаарышкан суртаал ажылып коскү чорудуп турар.

Ол партия шлаңгыя, Никсонуң президентилеп келген үезиниң дургузунда совет-америк харылзааларның экижээнин, Каттышкан Штаттар биле Совет Эвилелиниң чазактарының аразынга чутулачугула дугуржулгаларны чарганын бодуруң ачы-хавыязы кылдыр демдеглеп турар.

Президент Никсон бодувуң адаанчызы Макговерн-биле демисешкеп, ону даштыкы политика айтырыгларынга тиилеп аакап деп, хөй-ниитиниц сагыш-бодалын илередиринге тускай мергежилдин сураглыг апарган Харис айытkан.

Политиктиг америк тайылбырлачылар президент Никсонныц туруштарын күүтелдирип турар оон ооке-даа политиктиг хөй-хөй барымдаадар бар деп демдеглээн. Ажыл-ишчилериниц америк федерациязы — Бүдүрүлге профсөвиледдериниц конфедерациязы деп профсөвилел каттыжышкынының удуртукчулары «демократтыг партияның кандидадын деткиринден соолгу 17 чылдың дургузунда эң баштай-ла ам ойталаан. Ындыг болганда, демократтарны профсөвилелдер деткинир деп, Макговерн мынаны албас аңарган. Моөн мурнунда эртken президент соңгулдазынга профсөвилелдер оларны деткөк болгай.

Сан министри чораан Конвеллиге баштаткан «Демократтар — Никсон дээш» деп комитет демократтыг партияның хөй-хөй ажылдакчыларын болгаш ол партияны эрткен үеде эмге-хамаажок акша хереглеп-биле хандырып турганнарны республиканчыларның талазынче эдээдип ашкан. Ынчангаш демократтыг партияның иштинде эп сагдавары узам хамаазан, оон уламнадан, хөй-ниитиниц сагыш-бодалын айтырып көргенииц түңелдериндеп алгаш коорге, соңгулдага киржир дээш бүрүткедип алган демократтарның үштүң бир хире кезии республиканчы кандидат дээш бадылаар хире апарган.

Америк парлалганың бодап турарын ёзугаар алырга, республиканчыларның соңгулда кампаниязы, оларның тактиказы биле стратегиязы демократтарныидан артык салдарлыг болган.

Соңгулда кампаниязының соолөүреп келген хүнеринде сенат кежигүнү Макговерн чазактың «улуг-улуг монополияларны» онемчидип, республиканчы партияның соңгулда фондузунга оларның хөй акша-көрөңгө киприп турарын оңза чидиг шүгүмчүлеп турар.

Ынчангыже америк соңгукчулар ол чижектег буруу шаныышкынларны херекке албайн турар. Кайы-бир бүржуаз партияның төлөөлекчилериниц маргылдаа чөрүүлээго ээлчештир-ээлчештир киржип берген турарына америкаппар арай черле чаңчыга бергеп.

Каттышкан Штаттарда амгы үениц политиктиг аргазы шыпты иештередиринге эвес, харын-да ону боогдаарынга, демократтыг ёзу-биле үүле бүдүрер чуруумну быжыглаарынга эвес, харын-даа ону хажыдарынга, соңгулда үеанинде тургувар кол айтырыгларны чоога дыңнадып бээринге эвес, харын-даа улустуң удам тоорединиге ажыглаттынын турар болгай» деп, соңгулда болгалакта өөскүп турар тулчуушкуннарның база демократтар биле республиканчыларның удур-дедир бактажып турарының ужурун тайылбырлаан. «Нью-Йорк таймс» солуунуң тайылбырлакчызы Джеймс Рестон бижээн.

Дагомеяда күрүне эргилдези

КОТОНУ. (СЭТА). Дагомеяга күрүне эргилдези чоокта чаа болган. Оон түңелиндө эрге-чагырганы шериг кижилер алган.

Дагомеяның президент чөвүлелин болгаш чазаан, национал чөвүлежилге хуралын, оске-даа политиктиг, хөй-ниитиг организацияларын тарадткан деп, Дагомеяның шеринниң төп штавының даргазының оралакчызы майор Матье Кереку радио дамчыштыр дыңнаткан. Чүрттүң бүгү эрге-чагырганын бүрүнү-биле шериг холунче шилчиткен деп, Кереку чарлаан.

Майор Матье Кереку 1967 чылда шериг күжү-биле эргилде кылырын удуртканнарның бирээзи. Ол эргилдениң түңелиндө генерал Соглонуң чазаа дужүрткен.

Дагомея — Африканың барыын талазында республика. Ону хамаарылга чок догуннаан күрүне деп, 1960 чылдың август 1-де чарлаан. Чүрттүң девискээри — 113000 дорбелчин километр. Чону — 2577000 кижи. Республиканы 1970 чылдан бээр чүрттүң чүүл-бүрү политиктиг болгаш аймак бөлүктериң төлөөлекчилээн үш кижиден тургустуңган президент чөвүлеап баштап келген.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң согуушкуннарынга соңгу секторнуң чугула ийи район төвү дүшкен. Куангай можуда Бато хоорайны болгаш Куангнам можуда — Киошон хоорайны патриоттар артылерия-биле үр боолап келген соонда штурм-биле ап алган.

Далай эрин девискээрниг Биньдинь можуда болгаш Ортаа шаттарның Контум девискээринде шыңгыы тулчуушкуннар үргүлүүлеп, мында чалча шериглер аар коталарга таваржып турар.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери мурнуу-вьетнам пайысылалды долгандыр девискээрде америк ужар күүлге деткиткен Сайгон шеригларинге удур идепкейлиг тулчуушкуннарны чорудуп турар.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның патриотчу күштери Пномпеньни чурттуң эң улуг далай ортээли Кампонгсом-биле аргыштырар, стратегия талазы-биле чугула, чазаглыг 4 дугаар орукту үзе киргеп. Ол орук Пномпень — Сайгон аразында 1 дугаар чазаглыг орукту болгаш Камбоджаның ерис оруу дээр, 5 дугаар чазаглыг орукту патриоттарның эелеп алганының соонда Камбоджаның пайысылал хандырылгазының кол оруу бооп турган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Хосталга күштери июльдуң 1-ден октябрь 10-га чедир Мекоиг хемниц шынаазында Киенфонг можуга Сайгонуңуң 3375 солдадын сандан үндүрген.

Сайгон девискээринде Зилинь можунуң соңгу кезээнге патриоттар октябрьның 20-ден 28-ке чедир дайзының бир бөлүглежиишкининг бүзөлээш, 200 ажыг кижизин сандан үндүрген, 3 самолёдун дүжүр аткан болгаш 2 танкызын узуткаан деп, Хосталганың парлалга агентилели дамчыткан.

АКШ агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, чүрттүң соңгу-бирыын талазында болгаш 5 дугаар чазаглыг орукта дайылдажып турар камбодка патриоттар октябрьның башгайгы чартыынын дургузунда дайзының 750 ажыг солдадын узуткаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк самолёттар Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээринге халдаарын үргүлчүлеп турар. Октябрь 28-де Дангхой хоорай болгаш оскедаа хөй-хөй можу девискээрлери бомбалаашкынынарга таварышкан.

ВДР-ниң ДХМ-ниң төлөөлекчизи ол кемниг херек үүлгедиглерни шиитпирлеп бүүрүшкан болгаш Соңгу Вьетнамны бомбалаарын тон-ла-даа соксаткан турарын АКШ-тан негээн. Ол дайынзырак үүлгедиглерниң айылдыг үржүктарының ужурунда харысалга АКШ-ка бүрүнүбиле оналашкан турар ужурлуг деп, төлөөлекчи айытkан.

Совет-моол найырал айынга

КОЖАЛАРЫВЫСТА

Совет-моол найырал ниитилелиниң Тыва салбырынга келген чалалга ёдугаар чоокта чаа МАР-ның Убса-Нур аймаанның төвү Улангом хоорайга бистиң республиканың улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының толаалери аалдап чораан. Аңаа бо чүүлдүң автору база киришкен.

Улангом хоорайга орайтай бергенде четтивис. Эртемнинде Убса-Нур аймактың партия комитединиң бирги секретары аш Бизьяа бистерни кабинединге хүлээп ап, ужуражылганы организастады. Ужуражылгага ол аймакта моол-совет найырал ниитилелиниң даргазы И. Даш-Хуу, МАР-ның Улан-Батор хоорайда педагогиканың эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы, педагогика эртемнериниң кандидады Ж. Цэвээнсүрэн, аймактың улус өөредилге киллизинин эргелекчизи Тангадың Ракчаасүрэн болгаш өске-даа харыысалгалыг ажылдакчылар киришкен.

Ужуражылга солуп, ажык, найыралдыг байдалга болуп эрткен. Дараазында хүннерде бистиң өөнүктеривис улус өөредилгезиниң талазы-биле бүгү-ле чедиишкиннерин чугаалап берип, чамдык школалар, уруглар албан черлерин биске көргүстү. Шынап-ла ол аймактың чыдыышкын ажылдакчылары дыка улуг чедиишкиннерни чедип ап турар-дыр дээрзинге ынчан бүзүредивис.

Моол Арат Республикада бүгү ниитиниң сес чыл өөредилгезин боттандырып турар. Бистиң бөжавыс Үве аймак школа назылыг уругларын бүрүн хаара туткан. Эрткен 1971-72 өөредилге чылында аймак өөредилге хуузунуң талазы-биле республикада дээре черлерниң бирээзи болган. Моол дыл болгаш математика олимпиадазынга аймак республикага ийиги черни алган.

Биске Улангом хоорайның школаларын, ясли-салгарын, Чаңдыман, Тургэн сумуларының школаларын база көргүстү. Бисти партия, совет ажылакчылар, ажыл-агый уздуртукчулары, башкылар коллективтери чылыы-биле уткуп хүлээп ап турду.

Улангом хоорайның ортумак школазынга пионерлерниң байырлыг чыжын кылган. Ол ортумак школада доозукчулар булуңу кончуг солуп. Оларның арааныда Ю. Цеденбалның чүруу база бар, ол аңаа ортумак школаны доозкан. Оон-даа аңгы доозукчулардан сураглыг ажылдакчылар, эртемденнер хей болду. Школа бүрүзүнге концерттер, оюннарны көргүзүп турду. Моол школачыларның ниитизи-биле хөгжүмге дыка эки ойнап, гимнастиктиг шимчээшкиннерни, акробатиктиг күүселдерни аажок ээлгир күүселирин сонуурган көрдүвүс. Ылангыя эге класстар оолдары гармошкага, алээди оолдар, уруглар балалга, гитарага, хылдыг хөгжүмге дыка эки ойнаар болдулар.

Көрген школаларывыстан Турган сумузунуң Турган сес чыл школазын онзалап демдеглеп болур. Ол школаның директору Орших Шавриигийн биске мынчаар чугаалады: «Школа 1939 чылда тургустунган, анда 360 өөреникчи бар. Оларның чүү интернатта. Сөөлгү чылдарда школада өөредилге-кижизидилгениң ажыл эжиижээн. 1967 чылдан эгелеп Моолга башкылаар Хунуң бир-ле дугаар демдеглеп эгелээн. Ол хүнде бистиң школаның коллективи үлегерлиг, эки өөредилгелиг школа болуруң хүлээнген. Бо сөөлгү ийи чылда школа 100 хуу өөредилгелиг болуп турар. Школада 18 башкы бар. Бистиң башкылар коллективи чүгле боттарывыстың, аймактың, республикавыстың мурнакчы дуржулгаларын эвес, а Совет Эвилелиниң, ылангыя Липецк, Ростов областарының башкыларының мурнакчы дуржулгаларын өөренип турар бис. Ол ышкаш бистиң Моол Арат Республикада бо чылын бирги класстан эгелеп чаа программаны өөренип эгелээн. Бо талазы-биле Совет Эвилелиниң арга-дуржулгазы биске улуг өөредиг болуп турар. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң башкыларының арга-дуржулгазын база өөренип, ылангыя классстан дашкаар, база пионер, комсомол ажылының талазы-биле Кызылдың № 5 школазының дуржулгазын ажыглап турар бис».

МАР-га чоораан каш хонуктарда бистер кожаларывыс моол өөнүктеривистиң улус чырыдыышкын ажылын танышып, ужуражылга буруузунде беседалажып, болдуведүүн арга-дуржулгавысты дамчыдып, сонуургаан айтырыгларын харыылап берип, солуп болган найыралдыг хөөрежип эрттирдивис.

Д. ТАҢГАЙ-ООЛ.

Өвүр районнуң улус өөредилге киллизиниң эргелекчизи.

БАЙЫРЛААЛГА УТКУШТУР ДЕЛГЕЛГЕ

МОСКВА. Москва чурукчуларының делгелге залдарында «Москваның чурукчулары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга» деп улуг делгелгениң ийиги сайбыры ажыттынган. Делгелгеде чуруулга, сиилбирлеп, каастапга уран чүүлүнүң, планаттың муң ажыг чогаалдарын көргүскен.

ЧУРУКТА: залдарның бирээзинде делгелге сонуургаш турар көрүкчүлер.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозуу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

НОМЧУКЧУГА БАРААН БОЛГАН

«Сут-Хөл» совхозтуң төвү Сут-Аксы суурда Канскинин библиотека техникумунуң доозукчулары Чудур Ооржак, Кара Монгуш оларның ажылдап турары библиотека сөөлгү үеде культураның ёзулуг одза апарган. Мында 15 кижи составтыг библиотека чөвүлеп номчукчуларның ортулуунга көскү ажылдарны бо чылдың эгезинден бээр чорудуп келген. Олар тус-тус номчукчулар база хой-ниити организациядары-биле доктаамал харылзаалы тудуп турар. Библиотека чөвүлеп ажылдың, квартал шаанда совхозтуң партия комитединге бидылаадып алгаш, ону үзүктел чокка боттандырып турар.

Бо хүннерге чедир шала номнар фондузу 30 муң чедир өскен. Библиотеканың делгиринде көдээ ажыл-агыйның, эртем-техниканың, культураның номнарын, совет болгаш дөптүкү чогаалчыларның сүрегліг чогаалдарын болгаш өске-даа номнарны чыраштыр делгеп салган. Сут-Аксы суурнуң чурттакчыларының номга сонуургалы озуп турар. Номчукчуларның ниитя саны 405 кижи. Оларның иштинде аңгы-өңгү мергежилдиг кижилер бар. Чижээ, башкылар, эмчилер, механизаторлар, малчыннар, совхозтуң ажылчыннары, үстүкү классстың өөреникчилери идепкейлиг номчукчулар апарган.

Библиотека чөвүлеп номчукчуларның ортузуунга номчулга конференцияларын, тематиктиг солуң кежээлерин, диспуттарны организастап эрттиргилеэп. Чижээ, Сут-Аксында Культура бажыңынга «Хөй-ниити болгаш үлегерлиг нөө» деп тематиктиг кежээни, «Торээн дылың бокталдырбас» аттыг диспутту организастап эрттиргеви чылган чөвүлеп солуп болган. Оон аңгыда библиотека ажылдакчылары Сут-Аксы суурнуң школазынга ССРЭ-ниң 50 чыл оюнга уткуштур «Чаңгыс өг-бүдеде», «Бузуудбас эвилел», «Ном—кижиниң өнүүү» деп беседаларны чоруткаанар. Ол-ла библиотекада «Мурнакчы дуржугаа», «Көдээ библиотекаларга методиктиг дуза», «Республиканы бидир сен бе?», «ССРЭ-ниң 50 чылынга уткуштур», «Делегейде бирги социалистиг күрүне» деп тускай планнаттың муң ажыг чогаалдарын көргүскен.

ЧУРУКТА: залдарның бирээзинде делгелге сонуургаш турар көрүкчүлер.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозуу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Арыг-үзүүчүлер— бирги черде

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга турускаткан көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көруудезиниң ийиги болуп Шагаан-Арыгга болуп эрткен. Аңаа районнуң мал-хөй совхозтарындан болгаш Шагаан-Арыгдан рос бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери киришкен.

Коллектив бүрүзү бодунуң программазында киирген номерлерин ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турускаткан. Хой национадыг Совет күрүнениң улустарының пайыралыг, күш-ажылгы чедиишкиннерин уран чүүлде төлөп мергенилер-биле көргүскен.

Арыг-Үзүүнүң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистериниң көргүскени «Хой национадыг Советтерниң улуг чүрту алдаржы» деп уран-чечен композициязының утказы хаяа болган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төлээлериниң тургусказы «Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп литература хөгжүмүнүт мөвгажы чедиишкиннииг күүсетиннген. Баян-Колуунарның ниити ыр коллективи өскелерде бедик мергежилдиин көргүскен.

Көрүлдеге киришкен бот-тывынгыр артистериниң уран мергежили өзүп турары-биле чергелештир олариның хеп, кавсталгалы мурнуку чылдардан дыка эки болганын комиссия демдеглээн. Ылангыя Баян-Колдуун, Эйлиг-Хемниң төлээлериниң хеви онзагай болган.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга турускаткан көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көруудезиниң ийиги залчаанның түнелиинде районга бирги черни «УТКА 25 чыл» совхозтуң Арыг-Үзүүнде көдээ Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери алган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыгда Ю. А. Гагарин аттыг көдээ Культура бажыңының коллективи — ийиги, Баян-Колда, Эйлиг-Хемде көдээ клубтарның бот-тывынгыр артистери — үшкү черлерни ап, өртектиг барааннар-биле шаңнатканнар.

Д. АРАКЧАА.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

Шыдыраа клувунда

Шаанда делегей чемпионы чораан Василий Смыслов болгаш хөл-шыдыраанны ССРЭ-де ең аныяк мастери Александр Кочнев база ында. Ол—ССРЭ-ниң Москвада хөлшыдыраанның Топ клувунга ноябрь 1-де ойнаан үжеп азы ужуражышкыннарының киржикчилери ол-дур. А Смыслов болгаш оон өске бөш ат-сураглыг гроссмейстерлер — Борис Спасскийнин, Тигран Петросяннын, Михаил Тальдың, Анатолий Карповтуң болгаш Давид Бронштейнниң тавармышкан шыдыраачылары Александр Кочнев-даа аныяк болгаш хөл-шыдыраанның мастерге кандидаттары болгаш бирги разрядчылары боон турар.

ВЛКСМ ТК-ның болгаш Бүгү-эвилелдиң пионер организациязының Топ Чөвүлелиниң савалын ёзугаар ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар кылдыр эрттирип турары бо чаа кезиниң шыдыраа маргылдаазының бирги ужуражышкыннары шинчаар эгелээн. Бүгү-эвилелдиң ол шыдыраа маргылдаазында Москваның, Ленинградтың, Тбилисиниң, Риганың, Челябинскиниң командалары киржип турар болгаш оларны хөл-шыдыраа талазы-биле эң дээдэ ат-алдарны алган кижилер — ол-ла ордуларның шаандакы өөреникчилери баштап турарлар.

— Силерниң пионерлер эвес аңнар үеже база келир болгай. Шынап силерниң чамдыктарынар гроссмейстерлерден болу бээр чадавас—деп, маргылдаанның байырлыг ажыдыышкынынга код судья деген-ле солун болгаш янзы-бүрү болур.

Эки шынарлыг, чараш, амгы үениң телевизорларын чээли-биле садып ап болур.

УРУГЛАРГА БЕЛЕКТЕР

Кызыл-садыгның садыг киллизи (Октябрьская 29) ноябрь 7-ге уткуштур уругларга белектер чагыгларын ноябрь 3-ке чедир хүлээп ап турар. Боттарынарның уругларынарны белектер-биле өөртүүрүнче далажынар.

ХҮНДҮЛҮГ САДЫП АЛЫКЧЫЛАР!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының байырлалынга аллар кылдыр Кызыл-садыгның бүдүүлгелери «Ханкырылганың бедик культуразы дээш» конкурсту чавлаан. Магазиннерге садып алыкчыларны хандырарының культуразын канчаар организастаанынаң, садыгының оларны кайы хире эвилең-ээлдек хандырып турарындан кижилерниң сеткил-хөнүү, олдрның күш-ажылының бүдүрүкчүлүү улуу-биле хамаарыжыр.

Конкурс октябрь 20-ден ноябрь 4-ке чедир эртер.

Конкурстуң түнелдерип үндүрерде садыгжыларның ажылының талазы-биле силерниң санал-оналынарны, күзээшкиннериңерни бирги ээлчегге өөренип көөр.

Магазиннерниң ажылының дугайында санал-оналынарны магазин бүрүзүнде тургускан хомудаллар болгаш санал-оналдар цептеринге бижиниринг, а ол ышкаш Кызыл-садыгның салыг киллизинче 50-69 дугаар телефонну дамчыштыр киниреринг дилеливис.

Байырлал мурнуунуң — ноябрь 4, 5, 6 хүннеринде дараазында магазиннерниң ажылдаар шактары кезээге чедир узаар:

№№ 9, 40, 3, 20, 13, 30 магазиннер —22 шакка чедер;
№№ 2, 15, 18, 19, 37, 26, 22 магазиннер, № 34, № 50, 5 («Детский мир»), № 41 («Аялга») магазиннер, «Саян» универмаг —21 шакка чедер.

СИЛЕРНИ МАНАП ТУР!

№ 5 («Детский мир») магазин бичии садып алыкчыларны болгаш оларның ада-иезин чалап тур.

Күсөү-кышкы үелерде уруглар кедер тонпарны, идиктерни, трикотаж кылыгларны, уктарны, носкилерни хөйү-биле моон садып ап болур.

КИРИП МООРЛАНАР!

Кызыл-садыгның үлетпүр бараанналарының магазиннеринден байырлал белээнге шактарны, улуг өртектиг каастанылга кылыгларын, сумкаларны, аржыылларны, уктарны, ноштаки хевтя, постерни, духилерни, парфюмерия белектерин, косметика бараанналарын болгаш өске-даа чүүлдерни садып ап болур.

Кел чыдар байырлал-биле, эргим эштер!

КЫЗЫЛ-САДЫГНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Комсомолчу ырларның...

Чоокта чаа комсомол ырыларының хоорай фестивалы Кызылга доозултаан. Уран чүүл училищезиниң сценазында оон түнелиин оюну ийи хүн үргүлчүлээп. Хоорайның ортумак школаларының, тускай өөредилге черлериниң, үлетпүр бүдүүлгелериниң 18 коллективи ол түнелиин конкурска киришкеннер.

Өөреникчилериң араазындан «Аттыг кызыл шеригжиниң дугайында тоол» деп ырыны күүсеткени дээш, № 14 школаның бот-тывынгыр артистери бирги черни ээлээн. «Ээнэжигеш», «Тураскаал» деп ырылар дээш, чедиги школаның күүседикчилери ийиги черде болганнар. Үшкүзүүнде школа-интернаттың өөреникчилери болган, «Туттурбас өжээн негекчилери» деп кинофильмден ырыны күүсеткени дээш ону оларның чедип алганы ол.

«Оңнер дутайында тоол» деп ырыны күүсеткени дээш, школа-интернаттың өөреникчизи Таня Сафоновага тускай шаннадың база тывыскан.

Ортумак өөредилге черлериниң сургуулдарының иштинден башкы училищезиниң коллективиниге бирги черни жюри тывыскан. Көдээ ажыл-агый техникумунуң ыраажылары ийиги черде болганнар.

И. МОНГУШ.

Темазын адааны— уткалыг

Кыылда кооперативтиг профессионал-техниктиг училищезиниң сургуулдарының чаа болган баймырлыг кежээзинде — «Таржага алдар!» деп адаан.

Кежээниң темазын шинчаар шилип алганы уткалыг: училищениң өөреникчилери ажаан алышкыны үезинде «Межегей» совхозтуң ажыл-ишчилериниг дузалажып турганнар, а кежээни белеткээни училищениң хлеб бижырарының болуу харылзаан турган.

Училищениң залыы байырлалдыг кылдыр шимээн турган, сургуулдарның боттарының бижыргылаазы, белеткээни янзы-бүрү аъш-чем кылыгларын делгетпээн.

Келир үениң садыгжылары хлебтиң төөгүзүн аңаа биилеп алгылаан. Ажаан алышкынга мурнакчылар болганнарга хүндүлел бижиктерин тывыскылаан.

Түнелиинде бот-тывынгыр уран чүүл бөлүүмнериниң киржикчилериниң концерти болган. Училищениң башкызы Б. А. Сагаевтиң тыртырганы кинофильмия экранга көрүп каан, сургуулдар аажок көрүп, сонуургаапнар. Ол фильмде сургуулдарның совхоз шолдериге ажылдап турганын тыртырып каан болган.

(БИСТИҢ КОРР.).

СТЮАРДЕССА КАТЯ КУРЧЕНКО

СУХУМИ. (СЭТА-ның корр. Т. Джибути). Эрээдиим комсомолчу Надя Курченконуң адын адилээн «АН-24» самолёттуң октябрь 30-дагы пассажирлери аныяк кыс-биле танышкаш, Курченко деп пат танныры атты дылнаанар. Самолёттуң иштинде азып каан портретте уругнун — Надяның-даа, оон мырынай чанында турар кыстың-даа хүлүмзуруу — кара чангыс.

Бодунуң үтбазының эрес-дидим чоруктуг кылган ажылын оон дунмазы—Сухуминиң пионерлер парытында Надяга тураскаал туруп турар.

Оон бээр ийи чыл эрткен, ырак-узак Удмуртияның Глазов хоорайынга ортумак школаны доозкаш, Катя Курченконуң бо Сухуминиң аэропортунуң ужудуп үнер шөлүнге бирле дугаарында кээп баскыны бо-дур. Хүн караанга кыланнаан агаар лайнерлерни үжүгүп үнүп-даа, ужудукчулар болгаш стюардессалар чадалап кылаштажып тайың салгааны ол.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. НОЯБРЬ 4 СУББОТА. № 261 (9029). Өртээ 2 коп.

Бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үе-чадазын — делегейни революсчу ёзу-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчииринiң үе-чадазын ажыткан Улуг Октябрь делгерезин!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

БИСТИҢ ПАРТИЯВЫСТЫҢ, БИСТИҢ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАВЫСТЫҢ УЛУГ КҮЖҮ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВКЕ Саратов областың Новоузенск районунуң Дмитриевка суурунуң колхозчузу Михаил Илларионович КИТАЕВТИҢ ЧАГААЗЫ

Эргим Леонид Ильич!

Бо чылдың оңдагай байдалын коргеш, бо чагааны бижип дээш сагыш анны бердим. Черле ынчаш, кандаашкыңыг чыл болганда, тараачыннарның, ылаңгыя Заволжье тараачыннарының ямыдыралын революция мурнундагы ямыдралы-биле пүүштүрүп коргеш, 1972 чыл 1921 чылдың агаар-бойдус байдалындан берге болганда, оларның амгы ямыдыралын чугаалаксаан шын мен.

Бо чагааны Заволжье хөвүдарындан, Саратов областың Новоузенск районунуң Калинин аттыг колхозундан бижидим. Маңаа колечик тараачының ог-бүлезинге төрүттүнген мен, бодумнуң үр болган чиик эвес чурттагымны маңаа эрттирген мен.

1918 чылда чаңгыс чер-чурттуг өөрүм-биле кады 22-ги адыгжы дивизияның Орел-Курляндск полугунга эки тура-биле киргеш, бою-чепсекти холга туткаш, Урал фронтузунга ак-казактарга удур тулчуушкуннарга киржип чорааш мен.

1929 чылда колхожка баштай киргеннер-биле кады киргеш, 1939 чылдан 1963 чылга чедир, тодаргайлаарга, 24 чыл дургузунда Калинин аттыг колхозтуң даргазынга үзүк чок ажылдаан мен.

Үр чыдарда даргалап келгенимниң дургузунда колхозчулар-биле кады хой бергелерге тавармышкан мен. Ынчалза-даа кижилерниң ямыдырал-чурттагазын байдак болган омак-хөлгүг кылырынче кезээде чүткүл салып келген Коммунистиг партиязынга колхозчулар бүзүреп, тургап.

Дайын мурнунда-ла колхозчулар бай-шыдалгыр чурттап турар апарган, оларның бажыңнарынга эт-севя болган азып-чеми-даа элбекшээн. Ол аразында колхозчуларның шак ол ямыдырал-чурттагазын дайын үреткен. Ынчалза-даа сагыш-сеткилниң ундараваан. Олар боттарының амырлыкын бодаавайн, фронтуга хой-ле тарааны, эттн, дүктуг-чылыг хеп-сыпны бээрин кызыдып турганнар. Бистиң колхозчуларывыс боттарының хүүда шыгжамырлары-биле фронтуга 16 танкыны болгаш ийи самолёттуг садып бергеннер. Самолёт садырыпка болум хуумда 130 мүң рубльди берген мен.

Эрткен оруум, чурттап эрттирген үем халас бараанынга чоргаарлаштып орар мен. Чурттагымның кезээде сагышка кирип келир чамдык үелериннге доктаавайн барып шыдаавас-тыр мен. Аар-бергe болган 1921 чылды ам-даа утпаан мен. Хаан ёзузунуң ылаңгыя кодээ ажыл-агыйга арттырып каан, аар-берге үржүктары аныяк Совет республикага тавармышкан. Ынчан Коммунистиг партия биле чаазак, В. И. Ленин боду чогуур хемчегларни ап турган, ынчалза-даа эң улуг бергелерни Заволжьеның тараачыннары чурттан эрттирген. Чүү турбаан дээш: аштап хаваанап турдувус, бистиң суурувуң ажы-төлү, улуг кижилери дора өлүп турду. Хой-хой кижилер бажыңнар аразынга бооставаже-ле ажар үүне диленип чоруп турду. Оларның хой нуруулу бажыңнар аразынга ынчалдыр диленип чорун тура шуут күдүмүчүл өлүп каар турду.

Ядыы-төреги тараачыннарның хой кезининиң кандыг-даа ила-маганы артпаан, оларны шуптузуп соп чип алган, чүге дээрге, хуу малды ажаап алыр арга черле чок апарган. Аштап-төрөп тараачыннар чаңгыс адыш тараа дээш чудурук-байларга соолгу ядык-хевин, ол хамаан чок бажың-балгадын бээш бериптерлер. Кодээ бүгү-ле тараачыннар аштап-сүкпеп, олуп-кырлып турбаан дээрзин база чугаалаар үеров. Чамдык чудурук-байлар хлеб-тарааны кыйын шартайтыр чывышаан, аш-чүтүү ажыглап, бажын ажыр байып-даа турдулар. Чудурук-бай ынжы ядыы тараачын кожазының эт-севин борбак хлеб-биле орнап алгап, чаңгыс чер-чурттугларының дар-берге байдалын улам бергедеп турганнар. Тоо-быдырга системаның үржүүндан амыдыралга тургустунган ыдык привици хаанныг Россиядан салган чыдып каапган болгай.

Амгы үеде, кажан тараачыннар догерези бедик механизастаттынган улуг-улуг колхозтарга болгаш совхозтарга каттыжып алгадаа херек оон шуут оске-дир. Ажылчыннар болгаш тараачыннар сырый каттыжып, чурттуң бүгү республикалары эвилелдежип алгаш, чонуң чаагай чорууның дутайында бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың кончаардаа аажок улуг сагыш салышкыңының ачызында ыдыг хай-халапталры чедиишкинниг ажыл эрттир, турар, ыдыг байдал чопта билдиртир-билдиртпес апаргаш. Чижээлээрге, бистиң бо Новоузенск районга 1972 чылдың агаар-бойдус байдалы 1921 чылдаашындан-даа берге болду. Ынчалза-даа кандаашкының тургускан бергелерин ажыл эртериниң бүгү соруглазының мында шалыкшыны биле үзе шиитпирлеп турар.

1921 чылда деңдин коргуучуг кандаашкын болган чүве, ынчалза-даа Улуг Үзень деп хем кажап-даа кургап, катпаан болгаш хөлбектер база шуптуузу суглуг чыткан болгай. Бо чылын оон-даа артык кандаашкын болду. 1972 чылдың дужудуге немек болгу дег чаъс-чаргаа болбаан, хөлбектер шуут курган калган. 1972 чылдың январь айдан авгуска чедир бистиң колхозтуң девискээринге чүгле 33 мм хемчээлдиг ол-шык дүшкен аттыг болган. Ынчаларга май, июнь, июль дээрге, шуут кургаг айлар боон орты. Бо чылдың чадында колхоз 14.627 гектар тараалы кыска хуусаада, бедик агротехниктиг деңнелге чажып тарнаан, оон иштинде 443 гектар сиртатыг черни база тараан. Тараа дыка дең-дескн кылдыр үнгеш, баш тыртар дей бергенде кандаашкын эгелеп, ол-шык чок апаарга, ара када бергеш болгай. Оон түңнелинде сут гаттыг черлерден аңгы бүгү шолдуң тараазы кандаашкындан надын кагган. Колхоз бо чылын тараанның кандыг-даа дужудун алдаан. Ындыг улуг кандаашкын болган-даа болза, бистиң колхозчуларывыс чүү-даа болбаан дег, апаа-ла чурттаң олураралар. Суурда Культура бажыңы хүннүң-не ажылдап турар, колхозчулар кирээ дыңнаар, доктаамал көрүп турар. Оларның бажыңнарында электро чырыы, радио, хем чүр машиналар, мотоциклдер, чадаг-тергелер эмгежок, 14 колхозчулар хуу

(Төпчүзү 3-кү арында).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КАА-ХЕМЧИЛЕР, ЭР-ХЕЙЛЕР!

БЕДИК ШАҢНАЛ

Алдын күстүң соолгу айының катаптаттынмас аяш-шинчиңинге алыскан Каа-Хемниң эриинде район төвү Сарыг-Сеп суур байырлалдың хевин кедиишкен. Албан-организация болгаш будуруге черлериниң бажыңнарында кызыл туктар, лозуң плакаттар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан лозуңнарны эң көскү черлерде аскылаан.

Бо хүнде Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилериң күш-ажылчы тиилелгелериниң өөрүшкүзү улам соруң киргеш.

СЭКП райкомунуң бирги секретары **П. П. Федоров** районнуң ажылчы чоннарының Октябрь байырлалын канчаар уткуп турарынга хамаарыштыр мынча дидi:

— Бүгү улустуң улуг байырлалын бистиң районнуң ажылчы чоннары эки чедиишкиннер-биле уткуп турар. Районнуң тараажылары бо чылын 27 муң тонна тараа садар даалгазын 37 муң тонна кылдыр күүседкен. Тараа ажаалдазынга «Бурунгаар» совхозтуң, «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук», «Тиилелге» колхозтарның ажыл-ишчилериниң организастыг болгаш бедик будуруктулуг ажылдаанын демдеглевес аргажок. Байырлал будуузунде, тодаргайлаарга, ноябрьның 2-де районнуң ажыл-агыылары күрүнеге 2630 тонна сүт садар планын күүседкеп, а дүк дужаарының планы 105 хуу күүседтинген. Эът дужаарының чыл планы бо айда күүседтинвер дээрэин бүзүрелдиг бадыткан болур. Мал ажылын хогжүдеринге чедип алган чедиишкиннер дээш «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилериниң СЭКП райкомунуң болгаш райкүскомунуң шилчиир Кызыл тугун ушку кварталдың түңнелдерин ёзугаар тывыскан.

Күш-ажылчы чедиишкиннеринге сөткил хаттаң, байырлал хөвүнге соруң киргеп каа-хемчилериниң толээлери ноябрь 2-де болган партия ажыл-агый активиниң хуралынга чыглып келген. 1972 чылда тараа будуруин болгаш белеткээрин көнүдедир дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжының түңнелиң ёзугаар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун районга тыпсырынга ук хуралды тураскаатканы.

СЭКП райкомунуң бирги секретары **П. П. Федоров** хуралды ажыттаан, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **М. К. Мендумеге** сөс бергеп.

Бо чылдың дужут ажаалдазынга районнуң ажыл-ишчилериниң чедип алган чедиишкиннерин демдеглээш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун адыш тараажакшыннарны диңмирөп турда, ол тывыскан.

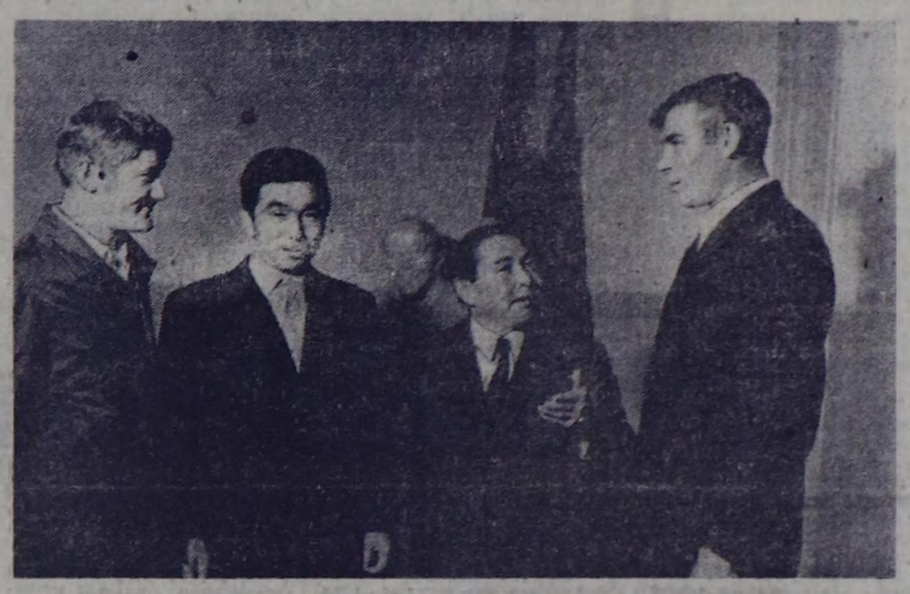
Эң М. К. Мендуме амгы үеде бистиң республиканың, оон иштинде Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар «орулгаларга доктааган, шилчиир Кызыл тукту чаалап алганы дээш база Октябрьның байырлалын таварыштыр районнуң ажылчы чоннарынга шаг байырлал чедирип, ажыл-ижиниге чедиишкиннерин, амыдыралынга аас-кежикти күзээп.

«Партия ажыл-агый активиниң хуралынга «Бурунгаар» совхозтуң директору **Н. И. Малышев**, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң механизатору **М. Э. Шогду**, райкүүскомнуң даргазының орадакчызы **З. Е. Шин**, СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. П Федоров** олар чүве чугаалаан, тараажылардың күш-ажылын бедии-биле үнелээпи дээш, СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң өөрүп четтирген илередип, районнуң мурнунда туруп турар элчеглиг сорулгаларны базаа ол ышкаш чедиишкиниг шиитпирлээрин. ССРЭ-ниң тургустунгавының 50 чыл оюн чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээрин хүлээнген.

Байырлал будуузунде бедик шаңнал каа-хемчилерни улам сорук киргеп.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) районнуң мурнакчы механизаторлары **Борис Кринын, Маадыр-оол Шогду, Петр Аппхмин,** олар Михаил Клаевич Мендуме-биле кады Кызыл тукту тыпсыскан соонда.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Районнуң колхоз, совхозтары келир чылдың чаагай дужудуя өстүрериңге белеткел ажылдарын чер болганда кадбарткан. Ылаңгыя чазын хереглээр үреэнин уруп ап, ону эки шынарлыг арыглап, хынамчалыг кадагалаарывычо киэзэнгейин салган. Ажылагый бүрүзүнде чогчир санныг үреэнн урдуган, бо хүннерде ооң арыглаашкынын «Х Улуг хурал» колхозта, Жданов аттыг, «Улуг-Хая» совхозтарда организастыг чорудуп турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң бирги салбырында ажыл-агыйның келир чылга хереглээр үреэнин моонгөн. Ооң арыглаашкынын дүрген чорудары-биле үжен ажыг киженин, ийи ээлчеглиг ажылдаар кылдыр тургускан. Ында тараа арыглаар алды машинаны быжыглаан. Олар үреэнникин чок ажылдап турар.

Үреэнн арыглаачыларының оргузунда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннерлиг үткүүр дээш социалистиг чарыш калбаргаан. Ажыл-ишчи бүрүзү бердингеп хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Салбырның агроному М. Тулуш үреэнн арыглакчыларының ажылын эки организастаан. Ооң түңнелинде келир чылын хереглээр 650 тонна эки шынарлыг үреэнн эрыглаттынган.

* * *

Октябрь байырлалын «Х Улуг хурал» колхозтуң хойжузу Чигжит-оол Кыргысович Севекпит күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыл турар. Ол бо чылын чүс баш төрүүр хойга опаштыр 113 хураганны доруктургап, бир хойдан ортумаа-биле 2 килограмм 750 грамм дүктү кыргын алган. Бо чүгле колхозта эвес, харын районда дээре коргузуг болур.

Чигжит-оол Кыргысович кыштагларының кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткеннгеп. Кажааларын септеп, чылыглаан, мал чемнү четчирп-биле бар. Кадарлының удуртканы болук хойжулар бо чылын 150 тонна сүтеп белеткээр даалганы алгаш, ону 168 тонна чедирип, планның опаалгазын ажыр күүседкеп.

Мурнакчы малчын чүгле опаашкан ажылынга эвес, харын хой-ишкининиң херээнге, ылаңгыя колхозтуң малының баш санын остүрер, оон продуктулуун бедидер херекке идепкейлиг киржип, четпестерге эптеп чок чоруун коргузуп турар.

Төлептиг, ажыл-ишчи хойжуну колхозтуң коммунистери партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

Улуг-Хем район.

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

Кызылдың эът комбинады сезоннуг будурулге. Ажылдың эң хайныышкынныг, эң күженишкинниг үези — күс биле кыштың эгези. Бо үени тараажының кускү ижи-биле деңнеп болур. Чазактың шиитпирин-ёзугаар ол үеде найысылалдың будурулгелериниң болгаш районнардан хөй кижилер мында кээп ажылдап турар.

Комбинат мал эъдин белеткеп, оон янзы-бүрү чемнерни, ылаңгыя колбаса аймаан будурүп турар. Эртнеп он айларда ооң ажылдаанын сан-биле көргүзерге мындыг. Ниитизибиле 13 миллион 90 муң рубль түңнүг продукцияны будурген азы планын 108,8 хуу күүседкеп болгаш ону сайгаргаш, бир миллион 61 муң рубль орулга алган. Бир хонук иштинде чонның хереглелинге 65 тонна эът, эъттен кылган чиг аъш-чем болгаш 4,5-5 муң тонна янзы-янзы колбаса аймаан будурүп үндүрүп турар.

Бо мурнакчы ажылдыг коллектив Улуг Октябрьны кандыг күш-ажылчы белектерби-биле уткуп турарын сонуургаан бис.

— Октябрь байырлалынга комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары төлептии-биле ужуражып турар,— деп, партия организациязының секретары Галина Леонтьевна Литвинцева чугаалады.— Байырлалдың будуузунде күш-ажылчы эзлчегге турушкаш, октябрь айда будурулге планын ажыр күүсеттивис. Чонга пландан ажыр 5 тонна эът болгаш 35 тонна колбаса аймаан бердивис. Юбилейлиг чылда бистер ыызымакнай ажылдап турар бис. Ооң херечизи — күш-ажылдың будурукчүлүүн бедидер дээш шээр мал эъди белеткээр цехте шууштуруглуг, автоматчыткан конвейерни ажыглалга киирдивис. Ону билдингир кылдыр тайылбырлаарга мындыг: дирмг хойну конвейер эгезинде эккелген соонда, чүгле дөрт минута эртерге ооң эъди складче дужаттынар. Азы эртнеп чылын ол цехке бир смена 500 хой эъдин белеткеп турган болза, ам ол сан 1000—1200 четкен. 100 кижи хары үгда чемненир столованы ажыттывыс. Ында комплексилиг дүштеки чемниң—бир-бир порция, мүн, хаарган эът болгаш шай азы компоттуң — шупту өртээ 15 көпеек.

Коллектив ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептии-биле уткуур дээш черле онза кодурлүүшкүн-биле ажылдап турарын оон-даа өске чүүлдер хереченлеп турар. Бо чылын колбаса аймаан будурүп турар цехтиң (начальнигн Булат Конуспаев) ажылчыннары колбасаның болгаш ыштап кадырган эъттиң чаа үш хевирин будурүп үндүрерин шиңгээдип алган. Эът шыгжаар черде дүнхүн иштинде 40 тонна эът аймаан доңурар камераны эде тургузарын чедип алган. Заводтуң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының саналын будурулгеге шиңгээткен, оон 1900 рубльдиң экономиктиг ажыын алган.

Ам комбинаттың директорунга сөс:

— Бистиң амгы үеде ажылывыстың кол сорулгазы — маңаа согары-биле сүрүп экнеп турар малды бичии-даа саадатпайн,- доктаатканы графикти шыңгыы сагып турар бис. Белен продукция маңаа моонгнелип чытпазы-биле ону дораан сайгарып, хереглекчиже чорудуп, а незинин өске областар, крайларже чорудуп турар бис. Ажылдың бө изиг түлүк өйүнде ажылчын күүжү негеттинип турар үеде, партия, совет органнер биске хүн бүрү дузаны чедирип турар.

Ажыл-иштиң база бир шалыпчы участогу — эът комбинады, ооң хөй кижилиг коллективиниң байырлалга белээ ындыг болду.

О. ИРГИТ.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чадаананың «Сельхозтехника» каттыжышкынны районнуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга эки ишнарлыг техниканы септеп бээр сорулгабиле бо чылын мастерскаяны 80 дорбелчин метрге алгыды тутkан.

Октябрьда коллектив 14 тракторну, 33 автомашинаны удур демисел, сагылга-чурумну эң шыңгыы сагыыры, дагдынган ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харыысалгазын бедидери үргүлүүнүң киэзэнгейин иегеп турар.

Бүгү ажылчы чоннарны совет патриотизминиң, социалистиг Төрээн чурт болгаш бистиң улузувустуң боттандырган улуг чаагай ажыл-херектерин дээш чоргаарланыышкынның ёзугаашка, интернационализминиң ёзугаашка, национализминиң, шовинизминиң болгаш национал кызыы эргежыктарның илерээшкиннериниге эптеш чок болурунуң ёзугаашка, бүгү нациларны болгаш биче буурай улустарны хүндүлеп коорүнүң ёзугаашка кижизидерин партияның XXIV съездизи чугула ужур-дузалыг кылдыр корген. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр социалистиг чарышты улам ыцай калбартып хогжүдери, партия организацияларының идей-политиктиг ажылы, акы-дүүма культуралар чедиишкиннериниң коруктелери болгаш алдарлыг юбилейге белеткел үезинде бүгү-ле эвилелдешкен республикаларда чорудуп турар оске-даа масалыг хемчелер ол кижизидилге ажылынга ажаок улуг идиглиг болур. Чаңгыс аай социалистиг Төрээн чуртка, чаа пиитилел тургузукчуларының интернационалчы улуг армиязынга хамаарылгалыын медереп билир чорукту - массаларга бүгү хемчег-биле бажыглаары — партия организацияларының хүлээлгези-дир.

Бистиң пиитилелливистиң чаңгыс эви — магалыг улуг күш ССРЭ-ниң ажылчы чонларының сырый каттыжмышкынының социализмниң бүгү делегей төөгүлүг чаалап алыышкынларының бирээзи болбушаап, оларның чогаадыкчы идепкейиниң озулдезиниң эгээртинмес үнер доду, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгелериниң үндезини болуп турар. Бүгү совет кижилер СЭКП Тоң Комитединиң Улуг Октябрьга уткуштур дараазында кыйгырыын сорук киришкин-биле утказын:

— АЖЫЛЧЫЛЫН АҢГЫЫНЫҢ БОЛГАШ КОЛХОЗЧУ ТАРААЧЫННАРЫНЫҢ ЭВИЛЕЛИ ДЕЛГЕРЕЗИНИҢ СОВЕТ ПИИТИЛЕЛДИҢ БУЗУЛБАС ИДЕЙ-ПОЛИТИКТИГ ЧАҢГЫС ЭВИ БЫЖЫГЫШ ТУРЗУН!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Партия организацияларында

отчеттар болгаш соңгулдаалар

НЕГЕЛДЕ, ХАРЫЫСАЛГАНЫҢ КОШКААНДАН

Бо чылын партия эге организацияларының отчеттары болгаш соңгулдаалары ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг утказуур дээш шудургу белеткелдиң үезинде артип турар. Коммунистер ол хуралдарга ажылдың түннелин үндүрбушаан, партбюронуң даа, ниити парторганизацияның ажыл-чорудулгазын аналиэтеп, ажыл-херекти шүгүмчүлекчи сөз-биле көрүп, организацияның дайынчы арга-шинээзин улам күштедиреринің база коммунист чүүдүнүк идепкейин бедидерининң аргаларын айтып турар.

Тываның электри четкизинде парторганизация хоорайда улуг организацияларның бирээзи, анда 50 ажыг коммунистер бар. Олар коллективтиң будуруглее планын күүседиринге тавармычалыг салдарны чедирип турары чугаажок болбайн аан. 9 айларда электри энергия будурер планын 105,7 хуу күүседип, пландан ажыр 3,7 муң киловатт-шак энергияны ажылдап үндүрген. Оон бот-үнези чиигээн. Будуруглеринг чаартыкчылары багай эвес түннелдерниг болган, тос айларда олар чаартыкчы 41 саналдарны киирген.

Тываның электри четкизининң коллективи бо чылын Ак-Довурак — Кызыл аразының электри шүгүмүнүн дамчыдылгазын ажыглалга киирер талазы-биле хой ажылды кылган.

Бир эвес партия организациязының ажылын хандыр аналиэтеп көөр болза, партбюро (оон секретары турган А. М. Храмов) отчеттуг үеде бодунуң аргазындан дыка куду деннелдиг ажылдааны дораанна эскертине бээр. Бүгү коммунистерни чангыс деминг ажылче хаара тудуп шыдаваан. Ынчангаш будуруглениң айтырыгларын шиитпирзеп база ону башкарып турарында улуг четпестер бар. Электростанцияны кышка багай белеткенген. Өртеен чылга деннээрге, ажылга озал-ондак болур, үрей кылыр чоруктар эвээжеваан. Партия хуралдары Устав неделдезин ёзугаар болбайн, замыкта үстүп турган. Оларның чамдыктары чогуур белеткел чок, организастыг ишкили чавыс байдалдыг эрип тургулаан. Хуралдарны белеткээринге коммунистерни инирштирбээн.

Партбюро бодунуң хуралдарын таварылга болганда эрттиргилеп, хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организаставаан. Ол дугайын коммунистерге дыңнатпаан. Ынчангаш парторганизация партия хуралының кижизидикчи ролюн бедидип шыдаваан.

Коммунистерни кижизидиринге болгаш оларның ажылын контрольдаарынга чугула чепсек партия кежигүнерининиң болгаш бюронуң хуралдарынга оларның информацияларын дыңнаары улуг ужур-дүзелдиг. Ынчалзажок отчеттуг үеде ол талазы-биле чангыс-даа ындыг айтырыг чугаалашпаан. Ынчангаш чамдык коммунистер партбюронуң контролюнган дашкаарлааш, бодунуң партийжи хүлээлгезин болгаш даалгаларны багай күүседип турар. Чижээ, партболук организакчызы Ю. И. Сурков кандыг-даа ажыл чорутпаан. Коммунист А. И. Новожилотру эрткен чылын пропагандиске томуйлаан, ынчаарга чыл дургузунда ол чангыс-даа кичээл эрттирбээн. Уставчы негелдени ынчаар багай күүседип турар коммунистерни партбюрога чангыс-даа чугаалашпаан, олардан негелде кылбаан.

Тываның электри четкизинде парторганизациязы сөөлгү үеде коллективте ажыл-херек дээш коммунистерден негелдени кошкаткан, принципиалдыг шүгүмчүлелди болгаш ботшүгүмчүделди калбартпайн турар. Администрацияның ажылын контрольдаар эргени партбюро долузу-биле ажыглап шыдавааи.

Бо коллективте парторганизацияның ажылында улуг четпестер бар. Ынчалзажок отчёт-соңгулдалыг хуралга санал берген 13 коммунистиң хөй кезиниң саналдары бот-отчёт ышкаш болган. Партийжи ажылдың деннели ында ынчаар куду тургуступтаның чылдагаанын, ону эжиждиринің аргаларын хуралга кымдаа тодаргай чугаалавааи.

Коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаан, чамдык цех начальниктериниң харыысалга чогун коммунистер хуралга дүвүрээзин-биле демдеглээн. Четпестерни олар айтырып, билип турза-даа, тоовайн эртип турар. Ажыл-шагы үзүп турарларны цехтерде демдеглевейн турар. Тос айларның түннелдеринде 34 кижи 132 кижи-хүн прогулду кылган. Коллективте үлустуң ончу-хөрениизин төтчеглеп, оорлаар чоруктар бар. Ол дугайын коммунистер А. П. Козяев, В. С. Кажин-оол олар чидинбиле шүгүмчүлээн. Ыланғыя тудуг материалдарын тотчеглээр, боттарынче дажыглаар чоруктар бар. Бо айтырыгга чогуур корум-чурумну турғузар талазы-биле партбюродаа, администрация-даа хемчег албаан.

Отчеттуг үеде партбюро партийжи хүрээлеңнин озугдезининң дугайында сагыш салбаан, коллективте мурнакчылар база коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары хөй-даа болза, бо чылын олардан чангыс-даа кижи СЭКП-ге хүлээп алдынмаан.

Партдокументилерин солуурунга белеткелдер-биле холбаштыр амдыызында парторганизация шоолуг ажыл чорудуп шыдаваан. Сентябрьде эрткен партия хуралынга ол айтырыгны эки белеткел чокка, ёзу барымдаалап чугаалашкан. Анаа тускай хемчегни хүлээп алза-даа, ону боттандырар талазы-биле кандыг-даа хемчег алдынмаан.

Партия организациязы идеологтуг ажылче кичээнгейни база кошкаткан. Коллективте политиктиг өөредилгениң деннели куду, лекцияларны ховар номчуп турган, политинформаторлар ажылдавастаан, хана парлалгазының деннели дыка чавыс. Хүннүң темазынга ховабашкан лозуң-плакаттар эвээш, ыланғыя ССРЭ-ниң 50 чылынга холбашкан лозуң ам-даа чок.

Кызылдың электри станциязында парторганизация мурнунда хоорайга эки ажылдыг организацияларның бирээзи болуп, маңаа парторганизациялар секретарьларының семинарын безин эрттирип, бодунуң эки дүржулгазын безин оскелерге ламчыдып турган. Ол ам чүге ынчап барганыл? Оон чылдагаанны хамыктың мурнунда партбюронуң негелде чок, шүшпен ажылдааны, коммунистернин идепкейин болгаш ажыл-херек дээш харыысалгазын бедитпээни-биле тайылбырлаттынар. Ынчангаш чаа соңгуткан партбюро бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXIV съездизининң болгаш партия Төө Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр эде тургузар ужурлуг.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң инструктору.

Кыштаглаашкынга беленин хынап тур бис

ШЫҢГЫЫ ШЫЛГАЛДА МУРНУВУСТА

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунуң улуг байырлалынга күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр дээш, бүгү совет кижилер улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Бүгү чуртта калбарган чарышка Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң ажыл-иштилери, бүгү чон-биле бир дөмей киржип, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ак сетки́лдии-биле күүселип-даа келген. Бо хүннерде совхозтуң мурнунда салдынган кол соруглга — мал кыштаглаашкынын организастыг чорудары. Бистиң совхозтуң кол ажылы — мал ажылы болганда, кыш — биске эң-не нарын шылгалганың бирээзи.

Кышка белеткелди чүгле күзүн чорудар эвес, частан эгелээр ужурлуг. Малчыннар чазаглап көжериниң мурнунда, кажаа-хораазының көрженин коптаргаш, ону одалгага белеткеп, кургадып, кажаадарының болгаш чуртталга бажыннарының соңга, хаалгаларын чаъс-чайыкка хажывас кылдыр дуглап, өске-даа чүүлдерни эңмелеп каар ужурлуг. Ол ышкаш чазын малчын бүрүзү сиген кезип алыр халыладыңарын суггарып алыры бистиң малчыннарывыста сөөлгү чылдарда чаңчыл апарган.

Ниитининң малын кыштан хүр ажыраарда кылза чогуур эң кол чүүл — аңаа четчир санныг чемин белеткээри. Биете мал бажы хөй болгаш ол ажылче онза кичээнгейни салып турар бис. Бо чылын 3934 тонна сигенни бистиң совхоз белеткээн. Ол эрткен чылдаазындан барык-ла 1000 тонна хөй. Юбилейлиг чылда совхоз каш кезек черге көк суланы тараан турган. Оон дүжүүл чаагай болуп, гектар бүрүзүнден-не 23 центнер ногаан массаны алган бис. Пиитизи-биле 2046 тонна эки шынарлыг көк сула ажаап алдынган. Ам мал чемин кыштагларга чедирер ажыл түлүктеп турар. Бо хүнгерге чедир 809 тонна сиген, 344 тонна көк сула кыштагларда чедиртинген. Оон-биле чергелештир Бии-Хем районнуң «Саян» совхозундан 230 тонна суланы садып алгаш, кыштагларда чедирип алган бис.

Үстүнде айытканым мал чеми бистин совхозтуң мал чеминге хереглелип хандырып шыдавазын өөренип коргеш, сиген кезерин уламчылаарын совхозтуң дирекциязы болгаш партком шиитпирлээн. Кыш дүжүүл турда канчап сиген кезерил?— деп айтырыг тургустунуп кээр чадавас. Чүвенин ужуру мындыг. Бистин мурнуку чылдарда сиген кезип ап тургашывыс Успа-Хөл эриинде шыналар бо чылын чаъс-чайык көвүдээш, тулаалаңы бергей. Кажан оон кыры доштай бээрге ону кезип эгелээнивис ол. Ам ында 15 кижи составтыг бригада 800 тонна сиген кезер хүлээлгелиг шудургу ажылдап турар.

Эрткен кыжын совхозтуң девискээринге хар улуг болганындан, мал чеми чедишпезинден малдың баш саны элээн хораанын миннип чугаалаар ужурлуг. Бо чылын ону болдурбас дээш, боттуг хемчеглерни ап, бергедей берген таварылгада малды тургузу азыраары көрүнген. Малга чемни ылбыдып бээр 2 бедүүн черлерни кылып, суг кудар 33 цистерналарны белеткеп, 5 кудуктарның септелгезин дооскан. Ол ышкаш кыштагларже суг дажыыр 4 тускай автомашиналар бар.

Совхозтуң бүгү малы 150 коданнарга кыштаар. Шээр малдың 118 кажааларының 104-түү бүрүн септеттинген. Чаш малдың 76 кажааларының 67-зи септеттинген болгаш печкаларын салып дооскан. Бода малдың 15 кажаалары бүрүн септеттинген болуп турар. Ында 214 метр чемгерилге коошпаларын болгаш оске-даа чүүлдерни немей кылгылаан.

Хойжу бригадалар төптеринде 5 кызыл-булуңнар, ынча чунар-бажыннар септеттинип, дериттинген. Кыштаглар септээринге идепкейлиг киришкен малчыннар бисте хөй. Оларга Тумат Найырал, Донгак Байыр, Ховалыг Кара-оол Донгак Анай-оол оларны хамаарыштырып болур. Ол кадарчылар боттарының күжүбиле 10-15 тонна сигенни белеткээп, кыштагларында чедирип алганнар.

Чадаананың КМБ-ының четпес ажылынын уламында Чиңге-Сайыра болгаш дээ белдиринде чамдык чаа кажаалар ажыглалга кирбейн барганы хомудавчыг. Оларның чамдызы барык-ла 2 чыл ынчаар туруп турар.

Совхоз мал ажылдыг болганда, кыштын чарын шылгалдазы чүгле малчыннарга хамаарылгалыг болуур эвес, ол — бүгү кижилерниң киржилгезин негеп турар. Кышкы үеде мал оолдаашкыны өгелей бээрге, малчыннарга дузалал күштү чорударын дирекция болгаш партком амдан өгелеп-ле планнай берген.

В. БҮРБҮ,
«Торгалыг» совхозта партком секретары.

Чер-чер Советтеринин сессияларында

«Х Улуг хурал» колхозта мал кыштаглаашкынынга белеткел дугайында айтырыгны **Баян-Кол кодээ Советтиң** ээлчеглиг сессиязынга чугаалажып көрген.

Колхоз бо чылын 1955 тонна сиген белеткээр планын 2118 тонна кылдыр күүседкеп, 412 тонна саваңны белеткеп алган. Амгы үеде кыштагларже сигенни, саваңны сөөртүүн уламчылавышаан. Септеттеге ажылдаар 3 бригада тургустунган. Ам-даа 6 чурттала бажыңын, хураганның 4 үгээн немей кылыр. Бажыңнарга печка кылыры туувбу чогундан элээн бергеден турарын болгаш чедир кылдынмаан ажылды сессияга депутаттар бүгү талалыг сайгарган.

— Оттук-Даш сүт-бараан фермазында инек, бызаа кажааларының одалга системазын эге кылыр дээш Шагаан-Арыгда «Сельхозтехника» катыжышкыны колхоз-биле керээ чаргаш ону сентябрьның чаазында кылып эгелээн. Ынчалза-даа ол кончуг оожум темпилиг чоруп келген. Соок ынчалыг берге чаш бызаалар бергедээри чайлаш чок — деп, ферманың бригадири С. Эрес-оол сессияга санал бергеш дуурээзиннинг чугаалаан.

Өске-даа четпестерни кыска хүүсээда чайлаҗыр, малчыннарның ажылга харыысалгазын бедидер айтырыглар депутаттарның кичээнгейин хаара туткан. Кыштаглаашкынга белеткелди ноябрь 10-га чедир бүрүн доозарын сессия шиитпирлээн.

С. ДУВАА.

* * *

Кыштаглаашкынга белеткел — хүннүң чугула айтырыы! **Чыргалаңды кодээ Советтиң** сессиязы ындыг лозуңнуң адаа-биле эрткен. Сессияның хүн айтырыы — «Чодураа» колхозта кыштаглаашкынга белеткелдиң чоруп турарының дугайында болган.

Колхоз бо чылын малга чем белеткээр ажылды элээн организастыг чорутканның сессияга демдеглеп, анаа идепкейлиг киришкен коллективтиң мактаан. Бөдүүн чем белеткээриниң планы күүсеттинген. В. Аралдии удурткан ховутрактор бригадазы, инек фермазының, хойжу бригадаларның малчыннары келир кышка кызымаккай белеткенген. Оон түүлелинде колхоз чүгле сигенни безин 3042 тонналы белеткеп алган. Силостуң, саваңның, холуксаалыг чемнерниң курлавыры бичө эвес тургустунган. Бар сигенниң чартык кезиин малчыннарның кыштагларында чедирген.

Ам-даа кылза чогуур ажыл хөй. Бода болгаш шээр малдың он ажыг кыштаанда септелге кылдынмаан. Төрүүр хой ажыраарда малды тургузу азыраары көрүнген. Малга чемни ылбыдып бээр 2 бедүүн черлерни кылып, суг кудар 33 цистерналарны белеткеп, 5 кудуктарның септелгезин дооскан. Ол ышкаш кыштагларже суг дажыыр 4 тускай автомашиналар бар.

Совхозтуң бүгү малы 150 коданнарга кыштаар. Шээр малдың 118 кажааларының 104-түү бүрүн септеттинген. Чаш малдың 76 кажааларының 67-зи септеттинген болгаш печкаларын салып дооскан. Бода малдың 15 кажаалары бүрүн септеттинген болуп турар. Ында 214 метр чемгерилге коошпаларын болгаш оске-даа чүүлдерни немей кылгылаан.

Хойжу бригадалар төптеринде 5 кызыл-булуңнар, ынча чунар-бажыннар септеттинип, дериттинген. Кыштаглар септээринге идепкейлиг киришкен малчыннар бисте хөй. Оларга Тумат Найырал, Донгак Байыр, Ховалыг Кара-оол Донгак Анай-оол оларны хамаарыштырып болур. Ол кадарчылар боттарының күжүбиле 10-15 тонна сигенни белеткээп, кыштагларында чедирип алганнар.

Чадаананың КМБ-ының четпес ажылынын уламында Чиңге-Сайыра болгаш дээ белдиринде чамдык чаа кажаалар ажыглалга кирбейн барганы хомудавчыг. Оларның чамдызы барык-ла 2 чыл ынчаар туруп турар.

Совхоз мал ажылдыг болганда, кыштын чарын шылгалдазы чүгле малчыннарга хамаарылгалыг болуур эвес, ол — бүгү кижилерниң киржилгезин негеп турар.

БИСТИҢ ПАРТИЯВЫСТЫҢ, БИСТИҢ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАВЫСТЫҢ УЛУГ КҮЖҮ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АВТОТРАНСПОРТ БУДУРУЛГЕЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ҚЫЗЫЛДЫҢ САЙГАРЫЛГА БААЗАЗЫНЫҢ БӨЛҮК АЖЫЛЧЫННАРЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1972 чылдың дүжүдүң ажаан алырынга чедип алганы бедик коргузүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Михаил Игнатьевич Алехинни — Тыва автоэргелелдиң № 1 АТБ-зиниң чолаачызы.

Елизавета Ипполитовна Апрышкинаны — Кызылдың сайгарылга баазазының бөлүк ажылчынары.

Соян-оол Көк-оозович Ак-ооллу — Тыва автоэргелелдиң № 2 АТБ-зиниң чолаачызы.

Александр Ильич Буяновту — «Транссельхозтехниканың» Кызыл АТБ-зиниң чолаачызы.

Иван Михайлович Дёмнини — «Транссельхозтехниканың» Кызыл АТБ-зиниң чолаачызы.

Василий Алексеевич Жбановту — Тыва автоэргелелдиң № 3 АТБ-зиниң чолаачызы.

Александр Кузьмич Лукинни — Тыва автоэргелелдиң № 3 АТБ-зиниң чолаачызы.

Сарсынбек Кульжубаевти — Тыва автоэргелелдиң Хову-Аксы АТБ-зиниң чолаачызы.

Валерий Николаевич Масты — Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобазазының чолаачызы.

Николай Геннадьевич Никитинни — Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобазазының чолаачызы.

Николай Ильич Осипенкону — Тыва автоэргелелдиң № 2 АТБ-зиниң чолаачызы.

Григорий Александрович Рябчевихти — «Транссельхозтехниканың» Кызыл АТБ-зиниң чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай, 1972 чылдың октябрь 31.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүү. Эгези № № 234, 235, 260 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Тюлюшовна Димит — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Күске Тюлюшовна Балчым — Арыскан суурда ог-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Седип-оол Кыргысовна Бадарчы — Арыг-Бажы суурда ог-бүле ээзи.

Көк Хорлуевна Самбу — Хайыракан суурда ог-бүле ээзи.

Санчай Түлүшовна Самбуу Ийи-Тал сес чыл школазының ажылчыны.

Майя Кыргысовна Ховалыг — Көк-Чыраа суурда ог-бүле ээзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Олчей Сатовна Балган — Арыскан суурда ог-бүле ээзи.

Мария Туматовна Билекпен — Ак-Тал суурда ог-бүле ээзи.

Зоя Ховалыговна Дадар-оол — Арыг-Бажы суурда почта салбырывың эргелекчизи.

Розалия Ховалыговна Ламажай — Ийи-Тал суурда ог-бүле ээзи.

Доят Сувдуй-ооловна Хертек — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Опаа Донгаковна Чечек — Чодураа суурда ог-бүле ээзи.

Александра Түлүшовна Шивит-оол — Арыскан суурда ог-бүле ээзи.

Канныг Дореевна Шоюн-Нава — Арыскан суурда ог-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кыргыс Дамдыновна Балаш — Кара-Тал суурда ог-бүле ээзи.

Вера Шактар-ооловна Донгак — Чаа-Хөл суурда ог-бүле ээзи.

Үйнук Кыргысовна Касыга — Чаа-Хөл суурда ог-бүле ээзи.

Зинаида Михайловна Кузовлева — Арыг-Узуу суурда ог-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Эпик-Кара Түлүшовна Базыр-оол — Жданов аттыг совхозта уруглар яслизиниң ажылчыны.

Ильина Тюлюшовна Дарыа — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Копеек Туматовна Дарыйма — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Шивитовна Дукар — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Серевмаа Түлүшовна Иргек — Ак-Тал сес чыл школазының башкызы.

Күске Донгаковна Масмык-оол — Арыг-Бажы суурда ог-бүле ээзи.

Александра Тевековна Монгуш — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Үйнук Донгаковна Очур — Арыскан суурда ог-бүле ээзи.

Александра Ховалыговна Түлүш — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Кошкар-ооловна Топтуг-оол — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Үйнук Ховалыговна Хунан-Кара — Чаатының ортумак школазының ажылчыны.

Тас-Кара Донгаковна Чамзы — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Марта Седиповна Шивит — Арыг-Бажында магазин садыгжызы.

ЭРЗИН РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сээмбил Баапчыновна Базаа — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Сояновна Дажы — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Белекей Калбаевна Долаатмаа — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Чапчымаа Ликтановна Маады — Ленин аттыг колхозта уруглар яслизиниң поварыды.

Силимма Нанчымовна Чооду — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ховенмей Маадыр-ооловна Бадарчы — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Дина Даказаевна Кулдун — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Мира Нанчытовна Хонделен — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Клара Баадыровна Бөөвей — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Биля Таповна Лоовай — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Билимаа Болатовна Муна — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Соотай Чамчыевна Онгудай — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Кок Чадаевна Сагаачы — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Максимовна Сандак — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Галина Чамзыевна Тойбаа — Бай-Дэг көдээ клубунуң эргелекчизи.

Хандымаа Даваевна Хорлуу — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары. К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай. 1972 чылдың сентябрь 20.

Лаба хем — Чехословакияның кол суг оруктарының бирээзи. Хөмүр-даш болгаш руда, ыяш болгаш өске-даа бараанналарны долдур чүдүрген баржалар оолап дүн-хүн чок шуужуп ка турар.

ЧУРУКТА: Лаба хем.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

АПАРТЕИДКЕ УДУР

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының Политиктиг тускай комитеди резолюция үндүрген. Бодунуң ажыглап шыдаар бүгү аргалары-биле апартеидтиң болгаш кешсөөк ылгаар дорамчылалды когуп үзе үзүткап кааптар дээш база бүгүнаттыңның соцүдда эргезинге үндезилээш, бүгү чуртка хөй нуруунуң эрге-чагыргазын тургузары дээш Мурнуу-Африка Республиканың дарлаткан улуунуң демиселиниң чөптүүн ук Комитет ол резолюциязында бадыткаан. Ол резолюцияда апартеидке удур 1973 чылда делегейниң калбак кампаниязын эрттиреринге, демисел чорударының программазы толевилеттинген.

Мурнуу-Африка Республикада политиктиг хоруглалга туттурганнарны хинчектээрин сокеатказ турарын, кеш-сөөк ылгаар дорамчылалдыг дарлал политиказынга удурланганнарга удур угланган, бүгү дерзин хообуларны күш чок болдурарын шинтиргилиг негээн резолюция база хүлээп алдынган.

(СЭТА).

КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. Огайо штатта Дейтонвуң хоорай чагыргазы вьетнам черге дайыпны сокседыр болгаш тайбыны катап тургузар дугайында Вьетнам Демократтыг Республика-биле чартан дуттуржугага доп-дораан ат салырывче АКШ-тың президентизи Р. Никсонну кыйгырган резолюцияны чүүлдүт деп корген. Ук резолюцияны дайынга удур хөй-нинти организациялардың ошпа ажылдар чорудар эвилели толевилеп кинрген болгаш ону чугаалажыры-биле тускай тургустунган комиссия кежигүннериниң хөй нуруузу деткээн.

(СЭТА).

Бистиң колхозтуң бүгү колхозчуларын хаара туткан улуг оорүшкүнү силерниби-биле үлешпейн барып шыдаавас-тыр мен. 1972 чылдың сентябрь 8-те бистиң Заволжьеде кайгамчык улуг тудугну хуусаа бетинде дооскан — ол болза, Саратовтуң суггарылга-сугжудулга каналын ажыглалга киргеин-дир, ол канал улуг, бинче Узеннерге-даа, Заволжьениң ховуларынга-даа сугну бээр. Заволжьениң тараачыларының чүс-чүс чылдагы күзел-бодалдары болгаш Совет эргечагырганың эгезинде-ле Саратовтан чөөн талада чыдар делгемнерни суггарар дутайында планның төлевилелин кылын турган В. И. Ленинниң бодалы ам боттаны берген...

Волганың суу бистиң ховуларда чедип келген. Ол болза тарааның, мал чемнериниң магадылаттынган дүжүдүн алыр, ногааларны чонга четчир кылдыр алыр талазы-биле колхозчуларга дуза алыр. Бистин Калининниң аттыг колхозувуска суггаттыг чер бо чылын хой эвес турган — шуптузу 443 гектар, а Волганың суу ону 2500 гектар чедир ылгыдар арганы бо чылында бистеринге бээр. Оон ангыда бисте суг чайлыг-биле суггарар 1200 гектар чер бар, амгы үеде суг чогу-биле ол ажыглаттынмайн турар. Волганың суу ашаа база магадылаттынган тараанын болгаш мал чемнерин алырынга дузалаар. А ниитиин-биле Новоузенск районга суггаттыг черлер 15000 гектар болгаш суг чайлыг-биле суггарар черлер 44000 гектар чедир алгыыр. Колхозувустуң суггаттыг чери улуг эвес-даа болза, оортан бир гектарга оналаттыр 60 центнер сигенин, 200 центнер согунаны алган бис. Ногаалардың болгаш картофельдиң дүжүдү колхозчуларны ол продуктулар-биле бүрүн хандырар арганы берген.

Суггжудулга каналын ажыглалга киргеинин Заволжьениң ховуларын чаартыр талазыбиле төрээн Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазактың сагыш салып турары кылдыр көрүп, боттарының сеткилиндеп четтиргенин колхозчулар илергейдеп турар...

Кижилер дугайында, колхозчу тараачыны, совет кижинин кижизидер дугайында сагыштыг салып турары дээш партиягa, Төп Комитетке четтиргенивисти илергейлөөр дээш бо чагаавыс бижии тур мен. Бистиң аныяктарывысты, бистиң салгалывысты чоргаарадыр-биле өөр кижи мен. Хоочун салгадың кижилериниң чурттаң эрткен амыдыралының аар-бергелерин ол аныяктар билбестер. Заволжьеге бо чылын мындыг аар-берге болганын аныяк салгакчылар эскербейн-даа турарлар.

Кедээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгалары ажылчыннарның болгаш тараачыларның чаңгыс эвилели-биле, бистиң совет республикаларывыстың эвилели-биле чедип алдынган.

Бо чагаа — партияның болгаш чазактың дузазы-биле улам чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап, боттарывыңа амыдыралын чыл-чылы-биле улам эки болдуруп турар, совет тараачыннарның чурттагазының дугайында мээң бодалым чүве.

И. КИТАЕВ,
1939 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

Саратов областың Новоузенск районунуң Дмитриевка сууру. (Ноябрь 2-деги «Советская Россия» солун).

ССРЭ-ниң саналын чугаалажыш турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Улустар аразының харылзаалаарынга күш амыглавас болгаш ядролуг чепсек амыглаарын моңге хорууру дугайында Совет Эвилелиниң киирген саналы — КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязының чугаалажыр кол айтырыын Ассамблея чугаалажыл эгелей берген.

Тургустунган айтырыгның талазы-биле Совет Эвилелиниң турумун ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Я. А. Малик ниити хуралга чугаалаан.

Амгы үеде тургустунуп турар байдалга делегей байдалының дүжүүрээүн чавырылдырарының херээнге чедип алдынган чеднишкиннерни быжыглаары болгаш улустар аразынга болгулап турар чидиг месилдежиишкиннерни узуткаарынче, дүшүүрүлүг байдалдың, дайыннарның чаа-чаа одагларының тыптып кээп болуур чылдагаанналарын чок кылыр арганы тургузарынче угландыр чаа-чаа базымнар кылыры аажок чугула деп, доктаамал төлээлекчи чугаалаан. Бүгү улустарның, бүгү күрүнелерниң, бүгү кижи төрелгетенниң амыдыралының эрге-амыынга бүрүну-биле дүшүп турар совет саналы чогум-на ол сорулганы чедип алырынга бараан болуур деп, Я. А. Малик чугаалаан.

Күш амыглавазының болгаш ядролуг чепсек амыглаарын моңге хорууруның дугайында КНО-нуң шиитпирин шыңгыы сагыырындан кымнарыы-даа былдатпае, дөрт хемчегни алган турарын Кол Ассамблеяның үндүрер резолюциязынга баш бурунгаар айытткан турза чогуур деп, Я. А. Малик демделээн.

ССРЭ-ниң төлээлекчизи Совет Эвилелиниң киирген саналын ханы, бүгү талалыг чугаалажырынче болгаш КНО-нуң Уставынга удур күрүнелер аразында харылзаалаарга күш амыглаарын соксадырынче болгаш ядролуг чепсек амыглаарын, моңге хорууруынче бүгү күрүнелерниң чайгыылыш чок, быжыг тура-соруун илергейлеп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының доктаалын үндүреринче бүгү төлээлерни ыыгырган. КНО-нуң догуинаа келген бүгү үезининг дургузунда дайын айылын чайладырының харээнге оок киирген эң улуг улуг-хуулаарының бирээзи ол болур деп, Я. А. Малик демделээн.

КАНАДАГА СОҢГУЛДА БОЛГАН СООНДА

ОТТАВА. (СЭТА). Канадага октябрь 30-де парламент соңгулдазы болган. Ол соңгулданың түңнелдерин чарлаанындан общиналар палатазында күштериниң сайгарыдыр тургустунганың кандыг болганы ам-даа тодаргай билдинмейн турар.

Соолгу бармыдаалардан алган көөрге, чагырыкчы либералдыг партия 108, деңнелгелиг-консерватиттиг партия 109, чаа демократтыг партия 30, соңпал кредит партизы 15, хамаарышпастар 2 олут алган. Эдээн хөй соңгулда округтарында бадылаашкынарны катап сангап турар, мынчангаш угаазызаттынып турарын ёзугаар алырга, күштер деңзиңүүрүг шоолуг эвес-даа бол, оскелзир апаар. Бадылаашкынарны катап сангап көрген соонда либералдыг партия бодунуң кол адаанчызы — консерваторлардан бир мандатты ажыр алган түңнелдиг болу бээр магат чок деп бодап турарын парлалга бижээн.

Ам чазактың база бир хуралы болур, оон соонда моң човаамның чогум кандыг чолдут болган дугайында медегелеп кылган туруп болур магат чок деп, чазактың үр хуралдан келген соонда премьер-министр П. Э. Трюдо дыңнаткан.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарынын күштери ноябрь 1-нин бир хонуунуң дургузунда безин Сайгонның чалча шеригларынын туруштарынга 150 согуушкунну таварыштырган. Тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның 44 можузунуң хөй нуруузунда калбарган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар түүл октябрьның 31-де Хатинь можунуң администратиттиг төвүн база Тханьхоа, Нгеан, Хатинь болгаш Куангбинь можуларының чурттакчыларын хөй-хөй деңнеэргелерни бомбалаан.

ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи АКШ-тың катап дайынзырак үүгедиглер кылганын шиитпирлиг буруу шапкан болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың бүрүн эргелиг договунга ашкынынга, айылы чок чоруунга хора чедирер дайынзырак бүгү дайын үүгедиглерни доп-дораан соксаткан турарын негээн.

(СЭТА).

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннериниң харыызы

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында Кол Ассамблеяның XXV сессиязынга үндүрген декларациязы улуг ужур-дузалыг кылдыр үнелеп тур деп, ук декларацияны боттандырар хемчегер алырынга хамаарештыр КНО-нуң чиңгине секретары К. Вальдхаймниң чагаазынга ол Чөвүлелиниң кежигүннериниң дугуржулгалыг харыызында чугаалаан. Декларацияны оон бүгү кол бодалдарының аайы-биле боттандырары КНО-нуң Устав принциптерин болгаш ук Уставты ёзугаар алдынган хүлээлелерин КНО кежигүнү бүгү күрүнелериң шыңгыы, бүрүн сагыырындан база Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирлерин оларның күүседиринден хамаарыжыр.

Кыдаттың төлээлери ол харыыны деткинирииге каттышпайн, ук декларацияны чугаалажып, ону тургузуун төлевилээриге КҮР-нуң төлээлекчилери киришкен эвес деп сыдагаан болгаш келир үеде аңаа хамаарыштыр шүгүмүүледдер кылыр эргелиг бис дээн.

(СЭТА).

СОҢГУ ИРЛАНДИЯ. «Дүшүп бербес» Ольстерин англи шеригер ажалеп алза-даа, ында «тайбың болгаш амыр-дыш» тургустунмаан.

Хөорайларда он-бөө даамы, частыышкынныар узуп-сонсаал чок, өлүм-чидим үргүлүү болуп турар.

ЧУРУКТА: Белфастың иудумчуларының бирээзинде бузунгулар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕЗИ

ВАРШАВА. Азия, Африка улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының польша комитеди ВДР-ниң чазаанның октябрь 26-да медеглелин бүрүн деткип турарын илергейлээш, вьетнам улустуң маадыр демисели-биле чаңгыс эп-сеткилдиң медеглээн.

АКШ-тың чазаа ВДР-биле дугурушканын ёзугаар алган хулаалгелерин күүседир болгаш дерзин дайынны соксадыр ужурлуг деп, ук комитеттиң медеглелинде демделээн.

БЕРЛИН. Вьетнамның улузу-биле ГДР-ниң эп-сеткил каттыштырылгазының комитеди медеглел кылгаш, Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага саазадыышкын чок ат салырын АКШ-тан негээн.

БРАТИСЛАВА. ВДР-ниң чазаанның октябрь 26-да медеглелинде айыткан чөптүг негелделерин ажылчы чоннуң деткээн митинг хуралдары бүгү Словакияда эртип турар.

Вьетнам улустуң тайбыныы чедип алырынче салып турар күжениишкиннерин чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис. Вьетнам айтырыгны тайбың арга-биле шиитпирлээри социалистиг чүрттарның, бүгү делегейде тайбыныга ынак, деңнелгелиг күштериниң деткиичези-биле чедип алынар деп бүзүрелдиишти илергейлеп тур бис деп, Чөөн Словакияның кол үлетпүр төвү Кошицеинин хөй-хөй будурулге чериниң ажыл-ишчилериниң кызы үндүрген резолюциязында чугаалаан.

БУХАРЕСТ. Политиктиг таарыштырылга кылырын үнезин болдурғаш. Вьетнамда дайын деңиселин үзүткап болур арга бар апарган амгы үеде шын политиктиг барымдаалаарын бүзүредип көргускеш, дугуржулгага эң дүрген ат салырын чедип алыры черле эргежок чугула деп, Румыния Социалистиг Республиканың чазаа саналы. Бүгү делегейниң тайбым болгаш айыыл чок турарынга ол чаагай, ханы салдарлыг болган турар ийик деп, Аджерпресс агентиледдин медеглелинде чугаалаан.

БРЮССЕЛЬ. Вьетнам Демократтыг Республика-биле болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа-биле чарган дугуржулгазынга ат салын бээрин уламдыктырбазын дээш, АКШ-тың чазаанга күштүг негелде салырынче Бельгиянын чазаан Бельгиянын Компартиязының Политбюрозу чугаалаан кыйгырган.

СТОКГОЛЬМ. Швециянын даштыкы херектер министри Кристер Викман Вьетнамга тайбыныы катап тургузар дугайында дугуржулгага доп-дораан ат салырын америк чазактан негээн. Ук дугуржулгага ат салын бээрин Каттышкан Штаттарның уламдыктырып турары харалданчыг болгаш хомуданчыг апарган деп, вьетнам улус-биле швед хөй-ниитининн эп-сеткил каттыштырылгазының Стокгольмга болган митингизинге Швециянын ол министри медеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының аргентин шимчээшкининин төлээлекчилери Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыныы катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салырын сонгаарлатказын америк чазактан негээринче даштыкы херектер министри Эдуардо Маклоклинни кыйгырган. «Ол дугуржулгашын негелделерин ийи таланың төлээлекчилери хүлээп алган төлээле америк чазактын оон ойталаар кандыг-даа чылдагааны чок болгаш ук дугуржулганы күүседир хүлээлелиг» — деп. ол шимчээшкининиң медеглелинде демделээн.

(СЭТА).

Совет-моол найырал айы чоруп тур

ӨҢНҮКТЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

«Моол өҢнүктер Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищезинде аалдап келген-дир» деп медээ редакцияга ыыжылып келген чүве. Түскей даалга ёзугаар оларга ужуражыры биле ынаар хаптым.

Ук училищениң директорунуң кабинединге кире бергеш, күндүлүг аалчыларым дораан-на эжерип кадым. Олар-биле эмгер-мегди солушканыыстың соонда, аравыска пайыралдың чүтээлары чайгаар-ла кыптың эгеледи.

Чүве чүгаалаап-ла, хүүмүжүүрүп каап олурар, кара костюм кеткен, доодү эртемнең шаттавыр демдээн кадаап, чаа-ла үжен хар чедип чоруур аныяк эштиң адын Тумурбатор Чамыырын дээр болду. Оон-биле кожа орар хөрөөжеп кижиниң Тоотпин Шоовдор деп адаар дээрзин билип алтым.

— Доодү эртемни кана чедип алган силер?— деп, бир чүгаа аразында олардан сонуургап айтырдым.

— Улан-Батор хоорайда Моолдуң Күрүне университединге 1964 чылда дооскан, түдүт-инженерни мергежилги чедип алган кижи мен. А мээң бо кожам МАРИ Төп Комитединиң чанында памның доодү школазын 1972 чылда бот-өөредилгеби́ле дооскан кижи.

— Дооскан каяа ажылдап эгелээн силер?

— МАР-ның Завхан аймагында профессионал-техниктиг училищеде ажылдап турар бис. Мен ол өөредилге черивиң директорунуң оралакчызы мен — деп, Тумурбатор орус дылга харылаалап, уламчылады—А. Шоовдор ында тоогу башкызы болгаш нам эге организациялыының секретары, моолсовет шинчилел салбырының даргазы кижиге — деп, немеп каадры.

— Ийи чурттуң бүзүлбас пайыралынга турасказаттың кандыг ажылдарны чорудуп турар силер? — деп, мээң айтыгымга мынчалдыр харылады.

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының коммунизм тургузуушукунуда киирип турар күш-ажылчы маадырлыг чоруктарын, оларның экономика болгаш культура талазы-биле хогжудезинге, ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн бүгү талалыг чедиишкиннер-биле утказуур дээш социалистиг чарыштыг кадбарткан совет кижилериниң ажыл-ижин, моол болгаш совет улустуң бүзүлбас найыралын коргускен пропаганда ажылы бо үшпеде бистиң аймакта улам калбарган.

Ылактыгы бистиң училищеде моол-совет пайыралга турасказаттың кежээлер, ужуражыылалар, киноолар көрүүделеря, лекция, беседалар болгаш оске-дээ ажылдар болуп эртип турар—деп, Шоовдор кыскалы-биле харылады.

— Ол шын чүве. Бистиң училищениң коллективиниң мурнундан мен болгаш мастер Оюн-оол Куулар бо оңнуктерге кап ай бурунгаар барып чордувус. Ынчан бис училищеде моол-совет пайыралга турасказаттың фотомонтажтарлы, стенділерин, булуңнарны чараштыр шылып асканын көрген бис. Ол училищеден чамдык эки чүүлдерин ажылывыска ажылдаары-биле өөренип алдывыс. Ылаштыг ында сургуулдар ортузунда спорт болгаш уран чүүл ажылы эки тургустунган болду. Оңнүктеривистиң чүрттеп, ажылдап турар Завхан аймакта экономика болгаш культура талазы-биле улуг хогжудении көргеш, анаа дыка өөрүнү бис—деп, бистиң училищениң директору Владимир Терентьевич Блинов, чугаага киргиж берди.

— Училищеңер дутайында чүвү чүгаалап болуп силер? — деп Тумурбаторзаң айтырдым.

— Бистиң аймактың төөгү Улаастайда тудугуун профессионал-техниктиг училищени тургустунганзаң бээр келир чылын он чыл болур. Ында ол чоок-кавышкы чедиаймактарының ажыл-төлөү малаяр-штукатуржу, бетончу-дашчы, бызаңчы болгаш оске-дээ мергежилгерин чедип ап турар. Ол ишкакт бо чылын садыжыларны база белеткеп эгелединге. Сургуулдар боттарының тускай эртемнинден ылаап, ортумак школаны база аңаа доозар аргалыг—деп, ол чугаалады.

Шынап-ла училищеде чедиг лаборатория база ол хире савыныг оорединге мастерскаялары амгы шагның техниказы-биле бүрүн хандыртынган. 370 ажыг сургуул ында хаара тутуунган. Оларга бижиг баалгаларын бээр дээш 30 хире башкы ажылдан турар, олардаң 11 кижи дээш эртемнит.

1964 чылдан эгелээн бо училищеге ажылдаары-биле Совет Эвилелиниң түскай эртемнит кижилер чедеп бергеп. Сергей Емельянович Слугин, Василий Автономович Елаков, Александр Федорович Воронков болгаш оске-дээ совет түскай эртемнигленирниң түдугжу кадрлаарны белеткээриге улуг-хуузун киирипширинин турарды ооруунуг. Олар эрткен чылдарның дургузунда 870 аныяк түдүтжүүр белеткекпеген. Оң-ла үениң дургузунда училищеден 1200 сургуул дооскан. Бо өөредилге черинең доозукчулары Говь-Алтай, Увс, Завхан болгаш оске-дээ аймактарны сууружудар ажылга идепкейлиг кирижип келгеннер.

Оске аймактар болгаш сумулардың келген оолдар, уругларны ниитилиг чүрттелга бажыңы-биле хандырган болгаш күрүвениг долу хандырылгазынга киирген. 160 ажыг сургуул ол өөредилге черивиге тургустунган яжыл-бүрү ураң чүүл болгунмериңде, спорттуг секцияларда хаара тутуунган. Аймакта Культура бажыңының ураң чүүл болгунмеривиге 80 ажыг сургуул доктаамал киржип турар.

Завхан аймакта профессионал-техниктиг училищени ажыл-чорудулгазында солуп болгаш ажыктыг чүүлдер хөй дээрзин оңнүктериң чугаазында билип алдым. Шынап-ла совет болгаш моол бо ийи училищениң коллективтериниң аразында пайырал каш чыл улаштыр чагаа-биле эгелээн. Ам олар бот-боттарынга аалдажып, ажыл-агыйжы арга-дурзугаларны солуун турар апарганы бо.

— Бистиң силериниң училищениң башкылары, сургуулдары оң-ле улуг хүндүткел-биле хүлээп ап, канчаар өөренип ажылдап, чүрттап турарыя биске таныштырды. Бис тоогу ийи тураскаалдыг дерлеривиге, Алдан-Маадыр аттыг чүрттинчилел музейинге, Кызылдың телестудиязынга болгаш чамдык будуүлге, өөредилге, культура албан черлеривиге барып, пайыралдыг тыва оңнүктеривистиң ажыл-амыдыралы-биле таныжып, оларның бүгү тала-биле бурунгаар бажымын улуг чоргаарал-биле эскерип көрген, аңаа ковчуг-за доозувус. Аравыска пайырал улам-на чечектелзин—деп, моол оңнүк Тумурбатор училищезиниң коллективи-биле байырлажып тура чугаалаан.

К. САРЫГ-ООЛ.
«Шынның» түскай корр.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ *кажа, чүү* **БОЛУРУЛ?**

Байырлал хүннеринде массалыг хемчеглер

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«ПИОНЕР» кинотеатрга кызыл истекчилер-биле ужуражыкла 12 шак 40 минутада эгелээр. Пионерлер бажыңында ада-иелерге концерт 3 шакта. **Хөгжүм-шин театрынга** «Шинтекел» деп шин 7 шак 30 минутада. **«Совет Тываның Х чылы»** Культура бажыңының эстрада-ырларының конкурузу-кежээни 8 шакта. **Даг экспедициязының** болгаш **Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга** Октябрьний 55 чыл оюнга турасказаткан кежээлер 7 шакта эгелээр.

НОЯБРЬ 6-ДА

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга турасказаткан байырлыг хурал 5 шакта. **Хөгжүм-шин театрынга** «Шинтекел» деп шин 7 шак 30 минутада. **«Совет Тываның Х чылы»** Культура бажыңының эстрада-ырларының конкурузу-кежээни 8 шакта. **Даг экспедициязының** болгаш **«Энергетик»** Культура бажыңнарынга аныяктарның кежээлери болур.

НОЯБРЬ 7-ДЕ

Ажылчы чоннуң байырлыг демонстрациязы 11 шакта эгелээр. **Күш-культура бажыңынга** «Спартактың» бирги чери дээш 32 улус, 16 аныяк мөгелерниң тыва хүрешке сегиржин алышкышкынары 3 шакта, шыырал клубунуң шаңналы дээш блиц-турнир 3 шакта. **Хөгжүм-шин театрынга** «Шинтекел» деп шин 7 шак 30 минутада. **«Совет Тываның Х чылы», «Энергетик»** Культура бажыңнарынга байырлал кежээлери 7 шакта, аныяктар ырыларын эки күүсеткени дээш конкурс-кежээ **Даг экспедициязының** Культура бажыңынга 8 шакта болур.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Күш-культура бажыңынга волейбол талазы-биле ар улустуң аразынга блиц-турнир. Динамо-Спартак ойнаар. Хөрөөжеп улустуң аразынга хоорайның чыынды болгаш пединститутунуң командалары 10 шакта ойнаар. Шыырал клубунуң шаңналы дээш блиц-турнир 10 шакта, **Культура бажыңнарынга** аныяктарның кежээлери 8 шакта эгелээр.

Хоорайның кинотеатрларынга «Бистиң черивистиң балы», «Чүрттаан кижи болуп алгаш», «Кара-суһарийлер», «Коргуш чогу-биле» деп чаа ураң-чечен киноолар болур.

ХААК базазы сыыкы сезонну ажылдар. Массалыг селгүүстээшкиннер **«Тайга»** станциязында ноябрьниң 5—6—8 хүнеринде 10 шакта эгелээр.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

телевидение

НОЯБРЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өңнүт телевидение. Уругларга. **«Шевер хөлдар».** 12.30— Өңнүт телевидение. Уругларга. Мультфильмнер программазы. 13.00—**«Кадыкшылга».** Эртем-шенгеерилгей программа. **«Донорлалгының айтырыглары».** 13.30— **Футбол** талазы-биле СССР-ниң **чемпионады. «Динамо» (Тбилиси)— «Спартак» (Москва).** 2-ги оюн (Бажыдылга). 14.15—**«Ыры — 72».** 14.45—14.55— Чаңсар. 14.55— Дамчыдылгалар программазы. 15.00— **«Ногаан отчугаан».** Уран-чечен фильм. 16.00— **«Бүзүлбас эвилел». Кыргыс ССР.** 18.00—**«Үе».** Информастыг программа. 18.30— Өңнүт телевидениң уругларга. Н. Виницков. **«Акация чечектеля бергенде».** Телешиннинг баштайгы көргүзүүлери. 19.55—**«Беш чылдың ийнги чылы». Зейск ГЭС-тиң** түдүүнден репортаж.

КЫЗЫЛДАН

20.30— Телемедээлер. 20.45— Мультфильм. 20.55—**«Сыдыгчыгаа».** Уругларга программа. 21.20—**«Спорт панорамазы».** Дамчыдылгалга. 21.45— Телемедээлер. 21.55— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

22.00—**«Төөгү чок оруктар».** Цирк программазы.

КЫЗЫЛДАН

22.50— Тыва АССР-ниң Культура Министри М. С. Хомушкүүнүң чугаазы.

МОСКВАДАН

23.00—**«Үе».** Информастыг программа. 23.30—01.10— **«Октябрьның хүннеринде».** Уран-чечен фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының мезоозон ёзугаар алыр-га, бөгүн республикага болгаш Кызылга шөкар булуттаар, чагбас. Хат хошкак.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 7—12, өскелериге 2—7, Кызылга 5—7 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Бистиң черивистиң балы»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чүрттаан кижи болуп алгаш»** 15.00, 16.45, 18.35, шактарда.

«ВОСТОК»: **«Дипломнуг Зоязын»** 13.00, 15.00, 16.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчыыдыы 9.00, 10.00, **«Мандат»** 10.50, 14.30, **«Коргуш чогу-биле»** 12.40, 16.20, 18.00 шактарда.

Уран чүүл көрүүлдези

ТАЛАНТЫЛЫГ КИЖИЛЕР

Эрткен дыштаныгга хүнеринде Чадаанның Культура бажыңынга Чоон-Хемчиктиг кайгамчык талантылыгларының ыр-шоору, хөгжүм-музыказы, танцы-самы, чечен-мерген алгаг-йөрээзи, хөөмей-сыгыды куттуулуг чаңгыланган. Бот-тывыңгыр уран чүүлдүң ийнги эдээзи-биле эрткени ол. Чүрттаагазын уран чүүлдүң бүгү хевирлери-биле сорук кирип тооруур, хып дээн нүүлдүг, салым-чаланның бот-тывыңгыр артистери кайыын ол дээр, «Искра» колхозтуң аныяк саанчызы Мара Монгуш, Чыргакыда 70 ажыг харлыг пенсионер Куулар Чанзаң-оол, Тере-Хая школазының башкызы Лиза Сат, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу Арза Монгуш, СЭПЕ-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуг трактористи Кошпар-оол Ондар, «Сут-Хол» совхозтуң ажылчыны Кошпар-оол Монгуш, «Большевик» совхозтуң малчыны Седен-Даиба Ондар болган эмчилер, тудугжулар, башкылар, кожа ажыл-агыйның тускай эртемнигилери, партия, совет, комсомол ажылдакчылары көрүүледе киржип турар.

Уран чүүл көрүүлеэзинге колхозтар, совхозтардан, Чадаана хоорайда албан орга-низациялардан келген бот-тывыңгыр коллективтер 500 ажыг кижи киржип кеп. Коллектив бүрүзүнүң көргүзүг программазы байлак. Көргүзүглер совет кижилериң тургузукчу, чогаадыкчы күш-ажылымга, бүзүлбас пайыралдыга турасказаттыңган, Коммунистиг партияга пангмаанылдыын, партияны долганыр сыбый саттыышкыны илергейлээн. Баян-Тала школазының директору Кызыл-оол Адыгбайның тургускаңы «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп литература-хогжумүүт композициязын «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бот-тывыңгыр артистери,- «Ленин—партияга деп ырны «Тыва» совхозтуң пинти ыр болуу чедиишкинниг күүсеткен.

Социалистиг улуг ог-бүлениң пайыралдыг хамаатылары хөй национальдыг ырлаярын, таңчыларын тус-тус национал костюмнер кеткилээн «Сут-Хол» совхозтуң танцылакыры биле «Чыраа-Бажың» колхозтуң танцылары бүрүт танцыны көнүүр чараш ойнаяа. Оң коллективтиң хөөмейжилер ансамблин чыыгданнар улуг сөөлүүрүгүл-биле уткаан.

Каргыраа, сыгыт, хөөмей жанрының хөөчүн-дээ, аныяк-даа күүседикчилери Чаңзаң-оол Куулар, Хорагай Ооржак, Ак-оол Кара-Сал, Кошкар-оол Монгуш, Ооржак Хунаптаар-оол, Ондар Седен-Дамба олар сценага үүнүп кээрге көрүүчүлер адыш часкаашкыны-биле уткаан. 72 хаттыг Чаңзаң-оол ирей «Хову каргыраазының» шидүлүнүг кылдыр салып эгелээн. Ам пинти ырлыын, кижи бүрүзүү тыныжын бедик тыртыныл алган, алым-чыыны дыңналаал бергеп. Кыргаанын аяк түгкай күүседээнин көрүүлеэр дыңнаттыр адыш часкаашкыны-биле шаңнаан.

Орус, тыва, бүрят, казах, украин, моолдав болгаш ажы-дуңма социалистиг чурттарының ялгалары ойнай бээрге, бүгү-ле шинчилгининер хогжум ашы-биле хөлбеңейнип турар чалгыглар шыкаап чаңгыс аай, ээлдек ээлгир таңцылар коллектив бүрүзүнде хөй. Светлана Завальная-биле Вячеслав Сердюков украин, моолдав таңцыларны тен турда, ээлдек-ээлгирнин, кашпалай-шалыкшыыны чүү дээр.

«Сут-Холдуң» дөрт ыраажы кыстары сценага үүнүп келди. Тыва АССР-ниң культураазының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывыңгыр композитор Александр Опдар бодунуң чогаатканы «Хову-Аксы» деп ырыын баянга үдей бээрге ыраажы кыстарның таалавчыг ёлөг үнү киижилериң сеткил-сагыжын хөлзеткен. Тере-Хая школазының башкызы Лиза Сат «Байлак Хемчигимин», Бажың-Алаак Культура бажыңының ыраажызы Саара Иргит «Малчын үгбамга» деп ырны. «Октябрь 30 чылы» колхозтуң саанчыларын Ондар, Күжүгет Зоналар грузин улустуң ырызы «Эльбрустуң», «Сут-Хол» совхозтуң ажылчыны Борис Барзан «Сыргаларны» күүсеткени бедик мергежилдиг. Уран номчугага аймак база хөй болган. «Чекце билеге дилгэ» деп басыным, Шемиин Культура бажыңының бот-тывыңгыр артизи Даңдыы Кара-Сал конгуг эки номчаан. Бодунуң уран-ыргазы-биле кылын алганы үш аңгы үнүүг хомузу-биле Маржымал Ондар тыва аялгаларны ойнаан. «Чыраа-Бажың» совхозта Куулар Экер-ооллуң тургускаңы «Өгүүң хомудалы» деп композицияны солуп кылдыр күүсеткен. Ог-бүлезин экижиктиг чамдык аратчыларны шоотканын көргүскен.

Адаанналыкчылар удаа-дараа солчуп, мрлар, хөөмей, сыгыт чаңгыланып, таңцылар диңмиттелип, таваларлыг хогжум үнүнеи чиртиргейнин турган.

Көрүүдө болгаш ооң түңнел концерти доозулган. Көрүүде жюрияи түңнелдя үндүрген.

Көрүүлеге бирги черии ээлээн «Сут-Хол» совхозтуң уран чүүл колективиниге бирги чергениң дипломун болган радиоаппаратураны, шинги черде «Чыраа-Бажың» колективиниг шинги чергениң дипломун болган 100 рубльлиг оркестир шаңналын, үшкү черде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң үшкү чергениң дипломун, 50 рубльлиг оркестир шаңналын тывыскан. Ниити ыр, ансамбль, таңцы болгаш национал хогжум, көстюм талазы-биле бирги, ийнги, үшкү черлериң ээлээн коллективтерге дипломнар тывыскан. Көрүүдеге шылгаранын тус-тус ыяжилерге белектерди бергеп.

Бо чылгы уран чүүл көрүүлеэзинге Ленин аттыг, «Искра» колхозтарның, «Большевик» совхозтуң болгаш Чаңзаңа хоорайның уран чүүл коллективтери кошкак белектелгинг киришкенин ыяжи демделээн.

Республиканың уран чүүл көрүүлеэзинге киржирп-биле районнуң шилиттингген бот-тывыңгыр артистери белектеэнин киришкен.

М. СЕВЕЙ.

ЧУРУКТА: «Искра» колхозтуң пинти ыры болуу.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

СПОРТ

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

Кызыл хоорайның шыдыраа талазы-биле чемпиону ат дээш маргылдааның соолгу салымы ойнаттынган. Ын аяк-шыдыраачы Вячеслав Лямин хоочун ойнакчы Петр Берковичиниң чай адыышкыр-байн уткан. Кымга-даа үттүрбайн мурнап келген Смирнов бо удаада Д. Бурхановка удур ойнаап, баштай удурланыкчызының аъдын чип алгаш, ооң соонда шуут дүжүп бээринче албадаан. Хоорай чемпиону чораан Виктор Луканов соолгу салыгда В. Кулппопту үтеа-даа чүгле Б. Ондар-биле дешпешкен. Оске салыглардан Б. Ооржак А. Делгер-оолду, М. Кенин-Лопсан — В. Стороженкону, В. Иванов — В. Бахаевти уялкынар.

Ылчынгаш наймысылап Кызылдың чаа чемпиону атты 13 сын алгаш, респотребованстуң ажылдакчызы Виктор Смирнов чедип алган. Ол кымга-даа үттүрбеген. Кижи бүрүзү-биле ойнаашаң, көөр бүрүзүү-биле ойнаашаң, көөр бүрүзүү мык бодап, оскелерден эң-биле 14 кедээ шыдыраачы киришкен.

Маргыдаанның баштайгы хүнүнден эгелээн республиканың Кедээ аяжыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы Борбак-оол Ооржак салыг бүрүзүү эки ойнап, үзүрланыкчыларын удуп ап эгелээн. Оң маргыдаанның түңнелинде 13 салыгда 10 сынны ап, «Урожайның» бо чылгы чемпиону атты чаалап алган. Барыын-Хемчиктиң төлээзи шыдыраага ийи разрядтың спортчузу О. Куулар ийнги черии алгаш, бирги разрядтың нормазын күүсеткен. Өөрүдеп келген Кызыл-оол Ооржак үшкү черии алган.

Маргыдаага шаңналдыг черлерни алган шыдыраачылар бо чылдың декабрьниң эгезинде болуу республика маргылдаалынга «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң адын камгалап киржирлер.

К. САЯН.

* * *

БАСКЕТБОЛ МАРГЫЛДААЗЫ

Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга турасказаткан Чоон-Хемчик районнуң школачыларының аразынга баскетбол маргылдаазы Чаңзаңга болуп эртген. Ол маргылдаага ниитизи-биле 14 команда киришкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн чидиг демиселдин түңнелинде бирги черии Чаңзаңның № 1 ортумак школазы, ийнги, үшкү черлерни Бажың-Алаак, Суг-Аксының школачылары түс-түзүнда ээлээн. Уруглардан бирги черии Бажың-Алаак ортумак школазының командазы кымга-даа ашпайбайн алган. Ийнги черии Чыраа-Бажының өөренимчилери ээлээн.

Оон түңнелинде Чоон-Хемчик районнуң школачыларының баскетболга республика маргылдаазынга киржир шилиндек командазын тургускан.

А. СУНДУЙ.

ШИНЧИЛЕЛДИҢ ЧУГУЛА УЕ-ЧАДАЗЫ

Черииң баштайгы кылымал спутнизи совет чуруттуң эртем-техниктиг дешилелгининиң үзеге-чижээ болу бергеп. Кижинин эгээртинмее чогаадыкчы araлыын бүүрелии коргүскеш, аңаа октаргай делгемниге орукту ол ажыдын бергеп. Үүгүл-бүрү ажыглаттынар чүс-чүс аппараттар октаргай делгемниге ужудушкун ыыгдап кылган. Космонавтика тоогузунде улуг ужур-дузалыг черлерниң биргизии Черииң кылымал ийнги совет спутнизи эээлээн. Лайка деп ыт ону холгелеигеш космосче ол баштай ужудун үнген. 1957 чылдың ноябрь үште ол ужудушкуңуң болган үезинден бээр 15 чыл эрткен.

Ийнги спутникти ужудун үндүргени-биле капсырлаштыр космос делгемии шинчилээрниң ээлээн хөй түс-түс угланмышкыны эгээлээн. Ол ужудушкуниуң кылган шинчилелдериниң чогум кол угланмышкыны биология шелделеерии эрттиргени болган. Практиктага ажыглаттынар космонавтиканың үндезилекчиан академик С. П. Королёвтуң чугаалаан состерии манда чижек кыдыр киирип алыыл: «Космос делгемняче кижиниң ужудушкун кылырын боттандырып болуруунуң дугайында айтырыглар шинчилелдерде онза черии шынап-ла ээлеп турар. Шеледеле киирген дириг амытанларның дузазы-биле алдынган, хөй-хөй шеледеле материалнига бадыткаттынган. Ук хемчеги алырынга эргежок чугула амыдырал байдалдарын идегелдир болгаш бүгү тала-биле шинчилээри аңаа черле эргежок чугула. Шеледеле киирген амытаннарга үр үеде аажок бедик ужудушкуннар кылдырып турган, шинчилел чорудары чогумчалыг болган оларны ооң соонда Черге дүжүрүп алгаш, бүгү тала-биле шинчилээрп кузенине болуур ийнге—деп, С. П. Королёв бижээн.

Оң удаваадга-ла ийнги спутникти космосче дириг амытанныг ужудун үндүрге-нинииң ужуру-даа шак ында болган. Ол шеделде үнелеп четпее ужур-дузалыг болган.

Космос ужудушкунууң, хамыктың мурнунда деңгээ чок апаарышкы дириг амытанга чедирер салдарыга ооң тараыштыр чанчыга берип болурунуң хире-чергезинин эртемденнер билип алыкеаан.

Чогум шынында, ол ужудушкун чер чоогунуң октаргай делгемиче ээлээ ап баштай апын-чорук кылырынга кижиин соксаал чок белеткээринге баштайы базым болган.

Ол ужудушкунун программазы космосту шуут шинчилээр — база бир талалыг. Хүннүң болгаш космос хередеринин кыска чалгыгыг, кедергей как оң солангыларын шинчилээр шеделдерии кылган.

225-тен 700 километр чедир чер кырындан дериг бээрге, космос хередеринин чырыы-лары 40 хуу хире күштелир деп билип алыр барымдааны эрттиргеи шинчилелдер бергеп. Космос хередеринин чырыы оскерлии турар — база бир болуушкун барын спутник айтып бергеп. Чергеспутник-биле деңгее шинчилелдер чорудуп турган станциялар мадыг чүве боон турарын экеребоон. Оны демделеп каал.

Бо шеделдерии шинчилеп эртемниң сонуургалынга дүүштүр, дириг организмнерге космос хередерлерииң саадар чедиреринин хире-чергезин тодаргайлаар сорудгалыг чоруткан. Олар ыдыг ийи талалыг тарган. Ооң түңнелдерии ынапшыгыг болур барымдаалыг болган. Ол ужудушкуниуң соонда чаа-чаа ужудушкуннар болган. Оон бээр космос «пассажирлери» Черге чангылап келир апарган.

Совет космонавтика космоска кижиниң ужудушкун кылырын белеткээр — эң-нарын сорудганы уе-чадазар аайы-биле таарыштыр шинчиргээн. Лайка деп ыттыг, ийнги совет спутникти ужудуп үндүргени ол орукка шынап-ла чугула базым болган

А. КАРПЦКИЙ,
инженер (СЭТА).

Чалап тур

Кызыл-садыгга үлетпүр болгаш аъш-чем бараанчарының магазиннеринге амылдаар садыгнар, касса аппаратта-рының кассирлери, чолачылар, сантехник, чазаныкчы, электриктер болгаш магазиннерге ажылдаар техничкалар, амыйлыннар, чудуруучулер, экспедиторлар, савалаачылар негеттинип турар.

* * *

Кызыл-садыг аъш-чем бараанчарының садыгжылгарын вереңир уш ай хуусаалыг курска вереңирлерии хүлээп ап турар. 18 харган биче эвес назылыг, 8—10 класс дооскан. Кызыл-да чүрттап турарларны хүлээп алыр. Вереңирилерге айза 54 рубль хөмчээлиг стипендия бээр. Документилерни 1972 чылдың ноябрь 25-же чедир киирер. Бо чылдың декабрь 1-до кичээлдер эгелээр. Кызыл-садыгның кадр киидизинге ажыл шагында келгеш чугаалажып алыр. Телефону — 54-14.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киидизинин 23-54, харылаалалгы секретарының 23-35, партийзи амыдырал киидизинин 37-13, культуруг киидизинин 23-54, кодээ ажыл-агый киидизинин 21-47, үлетүүр киидизинин 22-64, чагаа киидизинин 41-27, информация база совет тургузуг киидизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн-барганза 32-75 телефоние долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииниң республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчуу 1). ТС—01089.

БАЙЫРЛАЛ-БИЛЕ, ЭШТЕР!

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда уңдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл НОЯБРЬ 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 262 (9030). Өртээ 2 кап.

ОКТЯБРЬНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ 55 ЧЫЛДА

Делегейни револючу ёзу-биле чаартырының, социал болгаш национал хоспалганның, капиталимдеп социализмче шилчилгенниң төөгүлүг чаа үе-чадазын ажыткан Улуг Октябрьның байырлалын совет улус, бурунгаар депшилгелиг бүгү кижи төрелгетеп ам 55 удаа демдеглеп турар. Капиталистиг делегейни даамлындан чиндилиедир буза-чаза силгипкеп, чижеазар чүве чок улуг революция ол. Оон тиилээнниң баштайгы хүнүнде-ле Владимир Ильич Ленин Петроград Совединиң хуралынга чүве чугаалап тургаш, ынчаар медеглээн: «АМ РОССИЯНЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕ ЧАА УЕ-ЧАДА ЭГЕЛЕЭН, ЫНЧАЛАРГА, БО УШКУ ОРУС РЕВОЛЮЦИЯ КЕДИЗИНДЕ БАРЫП СОЦИАЛИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНГЕ ЧЕДИРЕР». Баштыңчымын ол өттүр көрүп чугаалааны боттанган: социализм бистиң чуртувуска долузу-биле болгаш туюлунга чедир тиилээп, ам чырыкчылыг келир уе—коммунистиг ниитилелдиң тургузуп турар бис; тайбыпның, демократияның болгаш социал дешилгенниң күүлүг төлептиг ам 55 удаа демдеглеп турар. Капиталистиг делегейни даамлындан чиндилиедир буза-чаза силгипкеп, чижеазар чүве чок улуг революция ол. Оон тиилээнниң баштайгы хүнүнде-ле Владимир Ильич Ленин Петроград Совединиң хуралынга чүве чугаалап тургаш, ынчаар медеглээн: «АМ РОССИЯНЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕ ЧАА УЕ-ЧАДА ЭГЕЛЕЭН, ЫНЧАЛАРГА, БО УШКУ ОРУС РЕВОЛЮЦИЯ КЕДИЗИНДЕ БАРЫП СОЦИАЛИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНГЕ ЧЕДИРЕР». Баштыңчымын ол өттүр көрүп чугаалаанын

1917 Коммунизминиң түргүзүкчүзү—

С. ЩИПАЧЕВ

ЧАҢГЫС ӨГ-БҮЛЕ

Чылдар эртер.
Сылдыс кырмыр.
Карангы дүн
Хаяга алзыр.
Октябрьның
Оккур үнү
Чаңгыс ышкаш
Чайгаар читпес.
Баш-маңзын
Балыкландыр
Хоран дылдар
Хонгашкай аан.
Ленининиң
Ишчи шыны —
Хамык чоннуң
Каттыштырар.
О, Хүнүм!—
Оттуг чалын.
Бижым дүгүн
База сүйбе.
Бүгү улус
Бүле болган
Ыядыг ойну
Ылап көөр сеп.

Очулдурган М. ДОРЖУ.

БО' ЧУРУКТА: Красноярскиниң «Электри четки тудуг» трестиниң Кызыл хоорайда 72-ги механизастаан колонназының ажылчыннары (солагай талдан) Сундуй Ондар, самосвал чоланчызы Михаил Шушнин, Владимир Салин олар Улуг Октябрьның 55 чыл болур ооңга тураскааткан чарышка киржип, шалыпчы ажылдааннар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СОВЕТ УЛУСТУҢ

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ДАРГАЗЫ, ТӨӨГҮ ЭРТЕМНЕРИНИҢ КАНДИДАДЫ Ю. Л. АРАНЧЫН-БИЛЕ «ШЫН» СОЛУННУҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЗИНИҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

— Тыва 1944 чылдың октябрьда улуг Совет Эвилелиниң составынга каттышкан. Ол чорун тыва улустуң салым-чолунга болгаш ооң бурунгаар хөгжүлдезинге кайгамчык болуушкун болган. Тываның каттышкамының соонда ооң амыдыралынга болган чаартылгаларының чамдык чижектерин чугаалап көрүңерем, Юрий Лудумапович!

— Бо айтырыгны харыылаар мурнунда Тываның ооң мурнундагы хөгжүлдезинин төөгүзүнче хая көрүүр апаар. Тыва улустуң болгаш черле Чоон чүктүң, Азия диптиң бүче-бүгүрай улустарының чырыткылыг амыдыралының эгези Улуг Октябрьдан алдынган. Ол төөгү талазы-биле маргыш чок факт. 1917—1921 чылдар—Тывага революсчуг шимчээшкинниң эгелээнинин болган шапкын хөгжүлдезинниң чылдары. Ооң түнелинде Тыва Арат Республика тургустунган. Совет Россияның чону тывыларга улуг дузаны көргүскен, ТАР-да байдалды большевиктер партиязы доктаамал хайгаарап көрүп турган. Чижээлээрге, Тывада байдалдың дугайында айтырыгны 1921 чылдың январь 4-те партия ТК-ниң Пленумунга тускай айтырыг кылдыр чугаалашкан. В. И. Ленининиң даргалап эрттиргени ол Пленумга Тываның девискээриндең ак гвардейжилерни үнүүр ойладырының дугайында айтырыгны көргеш. Пленумнуң шиитпирин Кызыл гвардия алдарлыы-биле күүсеткенин билир бис.

Тываның капиталистиг эвес оруктап хөгжүлдезинниң бүгү чылдарының дургузунда тыва улустуң ССРЭ-ниң составынга каттыжарының дугайында айтырыг чоорту белеткеттинип келген.

Бүгү совет улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң дузаламчызынга даянгаш, тыва улус Коммунистиг партияның, Совет чазаптың хүн бүрүдеги аза сагыш човаашкыны-биле экономиканың, культураның кестүп көрбээн деңнелиниге чедир хөгжээн болгаш мурнакчы нацияларга деңнежип бар чыдар. Бөгүнгү тыва болза, индустрия-аграрлыг, социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирииг культуралыг республика болуп турар. Моон төрээгей барымдаазын дараазында чүрагайлардан көрүп болур. 1944 чылда Тываның улус ажыл-агыйынга бүдүрген ниити продукциязының 19 хуузун үлетпүр, 81 хуузун көдээ ажыл-агый ээлеп турган. 1971 чылда байдал үндезинниг-биле өскерилп, үлетпүр — 50,1, а көдээ ажыл-агый — 49,9 хуузу берип турар апарган. Үлетпүрде кол черни аъш-чем, ыяш болбаазырадыр, түдүг материалдары белеткээр бүдүүлелер ээлеп турар.

— Совет Эвилелиниге каттышканывыс соонда болган баштайгы соңгулдаларның дугайында маш состен чугаалап көрүңерем. База ол ышкаш бистиң депутаттарывыстың сан болгаш шынар составының дугайын.

— ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң Президиумнарының 1944 чылдың октябрь 11-де болгаш 13-те Чарлыктарын ёзугаар 1945 чылдың апрель 29-та ССРЭ-ниң Дээди Советинге болгаш РСФСР-ниң Дээди Советинге Тыва автономнуг областан депутаттар соңгулдазы болган. Ол соңгулдаларга Тываның ынчаардагы 47 мун 580 соңгукчузунданн 47 мун 563 кижи азы 99,9 хуузу киржип, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң кандидаттары дээш чаңгыс эп-сеткил-биле бадылаан чорду — Совет Эвилелинге Тываның эки тура-биле бактаап киргенин бүгү тыва улустуң сеткил ханыышкын, өөрүшкү-биле хүлээп алганын херек кырында бадыткааны ол болган.

«Социалистиг демократияның кол утказы болза, миллион-миллион кижилерни ниитилелди болгаш будуурулгеии эргелеп башкарарынга киириштирери болур» деп, СЭКП ТК-ниң Чингине секретары эш Л. И. Брежнев айыткан. Моон коску чижээн чер-чер Советтеринге соолгу соңгулдаларның түңнелинден көрүп болур. Тыва АССР-ниң район,

Колхозчу көдээниң кижилери

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур ооңга Каа-Хемде «Коммунизмиче орук» колхозтуң көдээ ажыл-ишчилериниң бараалгатказан улуг-хуузун баш бурунгаар түңнээр уе—Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ооңуң байырлалы болур. Төөгүлүг улуг байырландыг демдеглеп тура, эрткен орукче хая көрүп кылдынган ажылдарны түңнеп, моон соңгаргы бедиктерни алырының оруун шыгаап чигелеп алыр ужурлуг.

Эрткен он айлар дургузунда эш-не шинтирлиг болгаш харыысалгалыг ажыл-иш —чаагай дужуттуг остүргенивис, ону ажазаганывыс болган. Бистиң тараажыларывыс 5564 гектар шөлге мурнуку чылларда черле кестүп көрбээн чаагай дужуттуг остүргеи. Ооң дужуттуруг га бүргүүнден 20 центнер, а чамдык черлерге 38 центнер чедип турду. Чаагай дужуттуг чидириг чокка ажаан алыр дээш, колхозтуң ишчилери чаңгыс кижи дег ажылдап, эрестиг чоруун көргүскеннер. Комбайнерлериин аразындан Борис, Фатей, Данил, Константин Долгановтар алышкылар, Михаил, Петр, Григорий Ситниковтар алышкылар болгаш Иван Михальченко олар шалыпчылар болуп, өскелерге үлегер-чижээн көргүскеннер. Дужут ажаалдазының түлүк үезинде Б. Долганов 1270 тонна тарааны бастырган, а П. Ситников 760 гектарның тараазын тавычалай кестирген болгаш 790 тонна тарааны бастырган. Ол ышкаш И. Михальченко 937 тонна тарааны бастырган. Бо үш комбайнерлер дужут ажаалдазының үезинде чарышка тиилекчилер болуп, Октябрь революциязының байырлалының бүдүүзүнде 150, 100, 75 рубльдиң бараанналары-биле шаңнатканнар.

Колхоз күрүнеге 3.500 тонна тарааны садар тургаш, 6835 тоннаны ибилейлиг чылда күрүне шыгжамырынче ургаи. Бо чаагай керекке колхозчулардан ангыда, биске улуг дузаны көргүскен Кызылдың № 2,3 АТБ-лериниң чоланчыларынга. Н комектиг пайынчыларынга өөрүп четтиргенивисти айытқадар ужурлуг бис.

Дужут ажаалдазын ойлаанда дооскан, оске ажылагийларга дузаны көргүскен бис. Чижээлээрге, бистен 7 комбайн районнуң «Тиилелге» колхозунга болгаш 5 комбайн Бии-Хемде «Ханыы» колхозка дузазын чедиргеш, ол ажылагийларның макталын чаалап алган. Ол ышкаш бистиң механизаторларывыс кускү чер андырылгазын болгаш савап сараатташкынын. Дужут ажаалдазынган үлүктедирбейн чоруткан. Келир чылдың дужудүнге магалыкан 2534 гектар черни андырган. Ол ажылга трактористер В. Гаврилов, А. Сорокин шалыпчы чоруун көргүскен. Ол ышкаш 5628 тонна савап сараатташкынган болгаш ону кыштаглаарже соортур ажыл чоруп турар. Бо чугула ажылга С. Митюков, О. Хеймерек олар бригадир В. Двоеглазовтуң удуртулгазы-биле ак сеткилдиг киржип турадлар.

Амгы хүннерде келир чылдың дужудүнге 1250 тонна үрезин урдунган болгаш үрезинниң арыглаашкыны база кургадышкыны чоруп турар. Оон аңгыда бистер бо чылын 10 гектар картофельди ажаап алган, оон 74 тонназын күрүнеге сатказан бис. Картофельдин дужудуг эки болган, гектарданна 86 центнерни алдывыс. Ол үнелиг культураның келир чылга үрезинни база шыгжаттынган.

Кышкы үеде малга четчир санныг чем белеткеттинген. Тодаргайлаарга, 1545 тонна сиген болгаш 5250 тонна силос дээш оске-даа мал чеминиң курлавырлары бар.

Ибилейлиг чылда мал продуктуларын бүдүрериниң болгаш күрүнеге садарының талазы-биле чедишкиннер база бар. Чылда күрүнеге 455 тонна сүт садар планывыста 470 тонна, 156 тонна эттиг 142 тонна, 12,3 тонна дүктүг 13,5 тонна кылдыр күүсеттивис. Артыкан 14 тонна эттиг чоокку үеде дужаарывыстың аргалары бар.

Бистиң колхозта мурнакчы кижилериниң саны чыл келген тудум-на улам көвүдеп турар. Күрүнеге сүт садарының чыл планын ажыр күүседиргиге хоочун саанчы, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады А. Логинова, саанчылар Е. Иванова, К. Роботько, Е. Кирикова болгаш өскелерда ээлээ эвес улуг-хуузун киргеннер.

Күрүнеге дүк садарының чыл планындан 1,2 тонналы ажыр сатканывысты Улуг Октябрьның 55 чылынын байырлалында чоргарал-биле чугаалап тур бис. Ол чедишкинге хойжулар К. Иргит, А. Салчак болгаш өске-даа эштер эң-не улуг улуг-хуулу киргеи.

Ам мал кыштаглаашкыны колхозта организастыг чоруп турар. Колхоз ниитизи-биле 1066 баш сыйыстыг бога малды, 4517 баш шөөр малды болгаш 750 хаванны кыштаглаашкынче киирер. Бо чылын 800 баш хой киирер кажаапы база молдурга турар бир кажаапы Октябрь байырлалының бүдүүзүнде ажыглалга киирген. Ол ышкаш хойжу бригада төвүнче электри шугумун киирген. Малчыннар бо кыштан эгелеп теледамчыдылгаларны көрүп турар апаар.

Колхоз төвүнде 350 олуттуг Культура бажыны ажылдап турар. Бо чылын суурда 4 аал ишти чурттаар 2 чаа бажың ажыглалга киирген. Келир частан эгелээш, суурнуң төп кудумчузун сайлап, дескилээри планнаттынып турар. Ону кылыры-биле Сарыг-Септе № 3 КМК-ның тудугжулары колхоз баштаар чери-биле дугуржуп алган. Ол ышкаш суур ногаанчыдылгазынче улуг кичээнгейни салыр апаар бис.

Юбилейлиг чылда колхозта аныяктарның политөөредилгези организастыг эгелээн. Кичээлдер үш звеноларда чоруп турар. Сүт-бараан фермазында коммунистиг күш-ажыл школазында кичээлдерни пропагандист кол зоотехник И. Кажаргин эрттирип турар. Механизаторлар болгаш суурнуң өске-даа чурттакчылары экономиктиг билиглерниң үезинниери өөренип турар. Ооң пропагандизи — колхозтуң экономизи А. Лобанов.

Октябрь байырлалының бүдүүзүнде колхозтуң ажылишчилериниң сагыш-сеткилин өөрүнчүг медээ хөлзелиикеп. Ол дээрге —1972 чылда тараа бүдүрерин болгаш белеткелин көвүдеткени ээш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВПСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун, 1,5 мун рубль акша шаңналыг бистиң колхозка тывысканы болур. «Коммунизмче орук» колхозтуң ажыл-ишчилери боттарының шудургу күш-ажылын ССРЭ-ниң 50 чылының улуг байырлалынга бараалгадыр ээш, улам сорук киирген ажылдап турарлар.

Д. СИРОТА,
«Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы.

ЧАА БАЖЫҢ

«Кызыл тудуг» аргелелиниң тудугжулары байырлал бүдүүзүнде № 12 кварталда 60 өрбүле чурттаар № 6 бажыңны ажыглалга киирген.

Чурттаварынга бүгү талазы-биле таарымчалыг кылдынган чаа бажыңда квартираларны алган кызылчылар Улуг Октябрьның 55 чыл ооң аңаа байырлаварлар.

МЕТАЛЛУРГТАРНЫҢ ҮЛҮҮ

1944 чылдан бээр эрткен үениң дургузунда чалыы Тыва таныттынмас кылдыр сайыраан: кидис өглерни — хоорай, суурлар, андазын соортүр аът, шарыны — күчүлүг кан аттар — тракторлар солаан.Хемчик унунда болгаш Таңды-Ууланың аразында амгы үениң индустриязының күчүтеннери «Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт» комбинаттар ажылдап турар. Ол дээрге, ССРЭ-ниң улустарының улуг өг-бүлезинге Тываның каттышканының түңнели, ол дээрге ССРЭ-ниң бүгү улустарының тыва чонга улуг дузаламчызының ачызы.

1913 чыл. Аныяк кадарчы Хойпак-оол Кара-Хая баарынга хонн одарладып чорааш, янзы-бүрү өөнүг чараш дашты тып алгаш оозун авазының аптаразынга шыгжап каан. Хой чылдар эрткенде, 1947 чылда ол шыгжагда чыткан дажын совет геологтарга белекке берген.

Ол дашта үнелеп четпес улуг байлак барын илерээн. Оон-биле кады ол-ла дашта моон мурнунда эртемге билдинмейн турган ийи минерал бар болган, оларны ук черге тураскаадып, хову-аксит болгаш тувит деп адаан. Хову-Аксының кобальтылыг черин ынчаар ажыттынган.

Хову-Аксының хоочун чурттакчылары Василий Егорович Фомин, Сергей Мечекович Тумен-Хоо суглар он баштай аңаа кээп турда өрген-даа турбаан дизе, чазыг болбас. Улуг

Бо чыл мээң амыдыралымда ийи данлыг улуг байырлалдың чылы: ядыы араттың күзеп чорааи бодалы бодараан улуг күрүневис ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чус чыл оон бүгү чонум-биле демдеглежир аас-кежим чырык чер кырынга 76 чылда чурттаан кырган мөңгө онаашты: ленинчи Коммунистиг партияның хүрээлеңинге киргенимден бээр бо чылдың февраль 26-да таптыг-ла 50 чыл болду. Ынчангаш бодумнуң кежим-чолумнуң эгезэн большевиктерниң баштаны 1917 чылдың Октябрьда тиилээн улуг революция деп чоргаарал-биле саналар мен.

...1915-17 чылдарда ядыы-түреңги тыва өөл мен бедик Саян сыннарын ажыр бай садыгжыларның инээн сүрүп, оларга хөлечиктеп чорааш, ында чурттап турар бодум ышкаш орус ядыы тараачын ажылумма-биле ханы-төрелдежип алган мен. Ылаңгыя соолгу катап — 1917 чылда Григорьевкага чеде бергеним таан уттунгурбас. Мурнундан-на таныырым Елизаров биле Филимонов оларның дыңнадыы мээң нараам ажыткан: «Россияда хаанны дуңмур өктээн, социалистиг бүгү улусчу хувискаал тиилээн, ядыы-түреңги чораан бүгү Россияның хөй националдыг чону эрге-шөлээни боттарының холунга алган. Ол хуулгазын кайгамчыктыг болуушкуну улуг баштыңчы Ленин баштаан большевиктер боттандырган».

Өөрүмнүң ынчаар өөрүнчүг дыңнадыын дыңнаваш, оларның-биле кады байырлап, бодумнуң төрээн Тывамга ынчаар үениң келирииге ылап-ла бүзүрээн ийик мен. Ол мени чалгынналдырган. Ынчан Ермаковскиге тургустунган Советтиң айтыышкынын ёзугаар бистиң демги сүрүп чедирген шарыларывыс ядыы чоннуң ол баштайгы эрге-чагыргазының бир-ле дугаар ниити ончүзү болу берген. Ынчангаш мен байның малын сүрүп чедирген тыва өөрүш-биле кады ол малды ыыштадыр надырган мен. Совет эрге-чагырганың баштайгы хүннериниң дээп келген хөрелдерин бодумнуң карааш-биле көрүп, бүзүрээн бир-ле дугаарны тыва ниитилер бистер болган бөөр бис деп санап чоруур мен.

1918 чылда чаңып келиривисче төрээн черивис — Суг-Бажыңга Улуг Октябрьның салдары база-ла дээй берген болган. Ол чылдардан бээр орус большевик Алексей Лукьянов, кызыл партизаннар командири Сергей Кочетов, Таңды-Уулага баштайгы Советтер амыдалчыларының бирээзи Василий Фальский оларның дузазы-биле бөгүмүг Совет Тывамның үндезинин тургусчур аас-кежик ядыы арат меңээ таварышкан чүве.

Ам Улуг Октябрьның 55 чыл ооң демдеглеп турар Ленин орденниг Совет Тываның амгы чолдуг аныяк салгалынга мынчаар чугаалаар күзелдиг мен:

— Бөгүнгү чаагай амыдыралды В. И. Ленининиң удуртканы коммунистерниң өөскүдүп үндүргени—Октябрьның социалистиг Улуг революциязы хайырлаан. Улустуң ол улуг чаалап алыышкынын үнелеп, хумагалап, намгаланар! Ол бүгү чаалап алыышкыннар силерни, ону бистиң салгакчыларывыс, силер улам өөскүдүп, эчизинге чедирер силер!

Семён БИЛЬЧИР,
персоналдыг пенсионер, хөвүн кызыл партизан.

КЕЖИК-ЧОЛУМ ЭГЕЗИ

ЮБИЛЕЙГЕ БЕЛЕК

Респотребсоюзтуң АТБ-зиниң коллективи үшкү кварталда Кызылдың автотранспорт будуурулгелериниң аразынга налбарган социалистиг чарышка бирги черни алгаш, СЭКП Кызыл хооркомунуң болгаш хоорнүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаяап алган.

Ук коллектив ол чедишкиннерниг доктаавайн, улам сорук кирип, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ооңуң байырлалын күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуп турар. АТБ-киң чоланчылары эрткен он айларда 74 муң рубльдиң бараанныг продукциязын сөөртүп өнаалгазын 101,8 хуу күүсеткен. А тонна-километр талазы-биле алган хүлээлгезин 104,8 хуу боттандырган, 24 муң ажыг литр ыывар-чаар материалдарны хэмнап алган. Күш-амыдың будуурунчүлүү эрткен чылдың он айларының-биле деңнээрге 5 хуу белээн. Көрдүнген планнан ажыр 13 муң рубльдиң өрүлгезин алган.

Будуурулгеде он ийи чоланчылар бригадалары боттарының аразында социалистиг чарышты калбартпышаан, коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп хүндүлүг атты чедип алыр дээш турмуп турарлар. Чылдың эгезинден бо хүнге чедир 16 чоланчыга коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты тывыскан.

Үшкү кварталдың түңнели-биле алырга Александр Лепатинниң удурткаиы чоланчылар бригадазы тиилекчи болган. Ол бригадага коллектив өртектиг шаңналды тывыскан. А тус-тус чоланчылар аразынга чарышка Петр Сорокин, Степан Овчинников, Вениамин Игнатенко хүн бүрүнүң планныг даалгаларын 130—150 хуу күүсеидип турган, тиилекчи болуп үнгеннер.

Амгы үеде республиканың АТБ-зиниң чоланчылары Совет Социалистиг Республиканарның Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чус чыл болуур ооңга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ушуражыры-биле тоску бөш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаарын бо чылдың декабрь 5-те күүседир деп бедиткен хүлээлгени эрган ажылдап турарлар.

В. ЧАДАМБА.

Пландан ажыр сүт

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Тоску бөш чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын болгаш хой националдыг Со[illegible] тургустунганының 50 чыл ооңга аллар кылдыр алган хүлээлгелерин күүседир талазы-биле СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының коллективи эки түңнелерни бо чылдың он айларында чедип ап. Октябрь байырлалын күш-ажылчы чедишкиннерлиг уткаан. Ферманың саанчылары эрткен айларда сүт бүдүрер планын ажырган, бир саар инекке онаштыр 1816 килограмм сүттү саап алган. Күрүнеге чылда 350 тонна сүт садар даалгазын тос айларда күүсеткеш, пландан ажыр 50 тонна сүттү дужаарын саанчылар аазаан. Октябрьда ооң 37 тонназын сатказан.

Хой сүттү саап алыр дээш калбарган социалистиг чарыштың бирги черин Мөңгүш Алдын-кыс ээлеп, он айларда бир саар инекке онаштыр 2677 килограмм сүттү саптаан.

Хөмүр-даш тывыжы

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогунуң дагжылары планныг онаалдаарын эки күүседип турар.

Продукциияны 1 миллион 27 муң рубльге сайгарар тургаш, 45 муң рубльге ажыр сайгарган.

Участоктуң планныг даалгаларын чедишкиннииг күүседиргиге төлептиг үлүүн киирип турар мурнакчыларның саны хөй. Оларга чоланчы Николай Воловкин, экскаватор машинистери Егор Фролейко, Александр Доидуп болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

ҮАҮГ СОВЕТ ҮАУСКА ААДАР! 1972

НАЙЫРАЛДЫГ ӨГ-БҮЛЕЗИНДЕ

хоорай, суур болгаш кодээ Советтериниң депутаттарынга 3041 кижи сонгуткан. Ук депутаттарның иштинде 1293 ажылчын, 551 колхозчу, 1197 албан-хаакчы бар. Хөрээжен чонну күрүнени эргелеп башкарар херекке калбаа-биле кириштирип турар. Моон барымдаазы болза, чер-чер Советтериниң депутаттарының 40 ажыг хуузу хөрээженнер болуп турары. Иниилелдиң бүгү хөрээн башкарарынга шиитпирлиг рольду ойнаар ажыл-агыйның бүгү аырларының билиглиг, төлептиг кижилерин депутаттарга соңгаан. Чер-чер Советтериниң депутаттарының иштизээн 514 кижи дээди, 1089 кижи ортумак, 670 кижи долу эвес ортумак, 768 кижи эге билиглиг.

Ажылчы чонуң идегелинге төлептиг болуп, боттарының билиин, арга-мергежилин харам чокка берип турар депутаттар хөй. Маңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаттары С. Сандаңны, Х. Кудурукпайны, Кызыл хоорай Совединиң депутады Б. Данзынайны, «Кызыл туң» совхозтуң саанчызы, Каа-Хем район Совединиң депутады О. Намчатты, Самагалдай суур Совединиң депутады, район эмнелгезиниң фельдшери Д. Борбай-оолду, Сарыг-Сеп суур Совединиң секретары Е. Шестопалованы хамаарыштың адап болур.

— 40 чылдарда Тывага кээп турган совет специалистер бистиң экономиказывысты хөгжүдеринге үнелеп четпес рольду ойнааннар. Оларның дугайында чүнү чугаалап болур Силер, Юрий Лудумапович?

— Ол шын. Тыва улустуң материалдыг база угаан-бодал күштериниң оккур хөгжүдүрүнге бүгү совет улустар үнелеп четпес үлүг-хуузун кириштирген. Мынчангаш бөгүн бистер аксы-дүнма совет улустарның төлээлери түдүгжүлар В. Пукановту, В. Бушуевти, М. Пичугинаны, чолаачы С. Александровту, эмчилер А. Капунниковту, Г. Федоровичини, А. Бадмаеваны, башкылар И. Ивановту, А. Григоренкону, П. Сердобовту, А. Лаврентьеваны, Г. Корневти, кодээ ажылагыйның түскай эртемнитлери Ф. Звереваны, М. Сметанинаны, О. Чуеваны, Д. Гордейни, партия-совет ажылдакчылар П. Верапкинни, И. Певменкону, А. Каплуновту, И. Томилинни, К. Лавриновичини, А. Мальцевти, А. Зайцевти, А. Анкудиновту, Я. Савкинни, эртемденнер А. Пальмбахты, Ф. Исхаковту, Х. Сейфулинни дээш өске-даа хөй-хөй кижилерни — Коммунистиг партияның, Совет чазактың чорудуп берген төлээлекчилерин улуг өөрүп четтириишкин-биле адавас аргавыс чок. Чаңгыс «Тыва даг-дүгү» комбинатты тудуп тургузарынга 40 шаа национадарның төлээлери кириишкен дээрзин чугаалаарга-ла чаа Тываның хөрээнге совет специалистериниң салыышкыны каракка көстүп кээр.

Совет социалистиг тургузуг тыва улустуң салымчаяанын чечектелдир хөгжүткен. Бөгүн республиканың чурттакчыларының дөрт кижизиниң бирээзи өөренип, бежен шаа кижизиниң өмүнээзинден-не бир кижи дээди эртемниг болуп турар. Түскай эртемниглериниң дең кезии тывалар апарган. Шак ындыг үндезин өскерлиишкин чүтле сөөлгү чылдарда, барык колдуунда-ла Совет Тываның чылдарында болган-дыр. Мынчангаш Совет Тываның эң кол чедиишкини болза, коммунизм хөрээнге бердинген, улуг Ленинниң овур-хевиринге кижизиттинген, ооң үүле-ижи-биле бодунуң демиселиниң оруун хөлбаштырып көрүп турар чаа кижиниң мөзүзүн тургусканы болур.

— Юрий Лудумапович, Силер эртемден кимни болгай силер. Тываның эртемниң болгаш мультуразының хөгжүлдезинге хамаарыштыр чүнү чугаалап болурул?

— Тыва улустуң эртем, культура талазы-биле чедиишкиннери улуг. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының институттары-биле кады Тываның шинчилел экспедициялары, лабораториялары, институттары бүдүрүкчү күштерни база бойчуг байлактарын шинчилээр талазы-биле алаан ажылдарны чоруткан. Шинчилел ажылдарының түннелдери бүдүрүкчү күштерни, улус өөредилгезин, национал дыл, литератураны, уран чүүлдү хөгжүдеринге дээштиг идиглни берип турар. Эртемниң болгаш мурнакчы туржулгалың чедиишкиннери республиканың амыдыралының бүгү-де талаларынче синниккен, эртем-техниктиг революциялың агымынче Тыва шымнып кирип эгелээн. Чоокку үеде биске тургустунар ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының комплекстиг лабораториязы Тывага күчүлүг эртемшинчилел баазазының сууру апаар. Национал дылды, литератураны, уран чүүлдү уламна ханыладып, калбартып хөгжүдеринге Тываның эртемшинчилел институду, педагогика институду, чогаадыкчы эвилелдер, солуннар, ном үндүрер чер моон-даа ынай чугула рольду ойнаар апаар дээрзин партияның Программазы, СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүдүг шиитпиилери магадылап турар.

— Бистиң республиказывыстың ажылчы чоннарының өске улустар-биле интернационалдыг харылзааларының дугайында чүнү чугаалап болурул?

— Национал айтырыг социалистиг революцияның, пролетар диктатуразының дугайында айтырыгның кезии болур деп марксизм-ленинизм өөредип турар. Мынчангаш национал айтырыг пролетариаттың аңгы демиселиниң болгаш социализмниң сонуургалдарынга чагыртыр. Моон ужуруунда социалистиг күрүне биле национал хосталга дээш демисежип турар азы, чок болза капиталистиг эвес хөгжүлдениң оруунче кирген улустарның харылзаалары ыяап-ла интернационализмниң принцивин долу сагыырынга үндезилеттинер. Ук принцип пролетар революциязының преспективазынга, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң тактика-даа, стратегия-даа талазы-биле чугула ролюн барымдаалап турар. Моон тодаргай чижээн тыва улустуң дуржулгазындан ап болур.

Ак гвардейжилерге, даштыкы интервентилерге удур совет республиканың тиилелгелиг демисели Тываның национал-хосталгалыг шимчээшкини-биле каттыжа бээрде, 1921 чылда Тывага Улусчу революция тиилээн болгай. Ынчаарга бо улуг төөгүүг болуушкуннарга хөй салгалдарның кижилери кириишкеш, революцияның үзүлбес чанчылдарын арттырып бергеннер. Тываның ажылчы чону П. Щетинкинниң, А. Кравченконуң, С. Сургуладзениң, С. Кочетовтуң, О. Курсединиң, А. Чүлдүмнүң, Я. Чугуновтуң, М. Начынның, С. Таневтиң, С. Нацовтуң аттарын кажанда үзүпас. Совет индустрияның баштайгы тракторларын, машиналарын ССРЭ чазаанның даалгазы-биле хоочун революционер А. Шотман 1931—1936 чылдарда тыва улуска дамчыдып берген. Тываның экономика база культура хөгжүдезин эртемге үндезилеп чорударының эге суурун Л. Покровскийге баштаткан экспедиция салышкан. Дайынның эң дүшкүүргүг үези 1941 чылдың августа Совет чазак РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы сураглыг большевик А. Е. Бадаевти Улусчу революцияның 20 чыл ооңнуң байырлалынга киришшиилаан, тыва улустуң амыдыралы-биле таныжып кээри-биле чоруткан. Дайынның эргиледиг чылында, 1943 чылда Улусчу революцияның 22 чыл ооңнуң байырлалынга киржир делегациязын Белорусс ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Наталевичиге баштаткаңы база-ла таварылга эвес.

Тыва улус Улусчу республика үезинде-ле кожа-хөлбээ моол улус-биле найыралдыг харылзааны тургускан. Ук харылзааларны калбартып быжыглаарынга Дамбадорж, Мажсаржап, Яңжима, Чойбалсан, Цеденбал болгаш өске-даа моол эштер киришкен. Совет Тываның үезинде ук харылзаалар чаа үе-чадаже шилчип, социализм биле коммунизмни түдүп тургузуп турар шынчы өөнүктерниң интернационалчы кадыы ажылдажылгазы болу берген.

Совет улустуң, ооң иштинде бүгү националдарның төөгүлүг дуржулгазы болгаш бөгүнгү ажыл-ижи бодунуң интернационалчы утка-шынары-биле делегей амыдыралынга дөрт дээштиг болуп турар дээрзин чоокта чаа Ашхабад хоорайга болуп эрткен ЮНЕСКО-нуң делегей конференциязы база демдеглээн. Ук конференцияга Тываның төлээлерин бир-ле дугаар киришкирген. Ону тыва улустуң төөгүлүг дуржулгазын үнелеп көргени, Тываза эртем-шинчилел ажылы чогуур үнелелди алганы ол деп демдеглезе частырыг болбас.

ССРЭ-ниң 50 чыл ооң төлептиг уткуур дээш демиселге совет улустуң чедиишкиннерни коммунизмче чаа базым болуп, Төрээн чурттуң ат-алдарын улам алгыдып, делегейниң револючу шимчээшкинниңге интернационалчы салыышкын болуп турар.

★ ★ ★

«Көк-Тей» совхозтуң саанчылары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турарлар. Чижээ, саанчы Зоя Курастикова бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден-не тос айлар дургузунда 2720 кг сүттүг сагган. Ондар Биче-Ұруг болгаш өске-даа саанчылар оон база-ла дудап калбайн турарлар.

ЧУРУКТА: совхозтуң сүт-бараан фермазының саанчылары саалда доозулган соонда.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

★ ★ ★

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Кол Ассамблеяда

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязы колония чурттарның улустарынга хамаарышпас эрге тыпсыр дугайында декларацияны боттандырор айтырыгны чугаалажырып доозупкан.

Ассамблея колониализмге удур практиктиг демиселдиң моон соңгааргы оруктарының дугайында алаан хөй резолюцияларны база хүлээп алган. Оларның аразында кол резолюция КНО-нуң Уставынга колониализмниң бүгү хевирлериниң илереллерин буруу шапкан болгаш салым-чолун боттары башкартынар, тускай хамаарышпас догунаар эртелиг болуру дээш колония улустарның демиселиниң хоойлу ёзугаар чөптүүн бадыткаан.

Ук резолюция Португалияның, Мурнуу-Африка Республиканың чазактары-биле болгаш Мурнуу Родезияның кеңсоок ылгаар доремчылакчы эвээш нуруузунуң шын эвес тургустунган ёзу-чуруму-биле дем каттыштырарын үргүлчүлевишаан турар күрүнелериниң политиказын буруу шапкан.

(СЭТА).

Чилиниң чаа чазаа

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң президентизи Сальвадор Альенде чаа чазактың составын чарлаан. Анаа коммунистиг, социалистиг болгаш радикалдыг партияларның, «Улустуң чаңгыс аай демисели шимчээшкинниң» (МАПУ), Чилиниң ажылчы чонунуң чаңгыс аай профсоюзунуң (КУТ) төлээлекчилерин база чурттуң чепсектиг күштериниң төлээлекчилери кирген. Социалист Клодомиро Альмейда биле Хосе Тоа түс-түзүнде дашткы херектерниң болгаш национал камгалалдың министрлери болуп хевээр арткан. Коммунист Орландо Миньес катап сан министри болган. Юстицияның министрзинге коммунист Серхио Инсунеаны томуйлаан. Чилиниң армия командылакчызы генерал Карлос Прате шиитки херектер министри болган.

Ылап санаан соонда

ОТТАВА. Канадага болган бүгү-ниитн парламент соңгулдазының бадылаашкыннарын ылап санап корген соонда либералдыг партия биле консерваторлар — ийи хол партия парламентиге кайызы-даа 109 —дең санныг олут алган. Моөң партиям эрге-чагыргазы эелеп аптар болгаш «эвээш нуруунуң чазаан» тургузар деп, либералдарны баштап турар премьер-министр Пьер Трюдо парлалга конференциязынга чарлаан.

(СЭТА).

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштери октябрь 2-ниң эртикен хонуунуң дургузунда Мурнуу Вьетнамның аңгы-аңгы девискээрлеринде чалча Сайгон шериглериниң туруштарын 117 удаа согуушкунга таварыштырган.

Шыңгыы тулчуушкуннар ортаа шаттарның даглыг девискээрлеринде үргүлчүлеп турар. Патриоттар Сайгон «рейнджерлериниң» Плейку хоорайдан 45 километр мурнуу-барыын талада база бир улуг баазазы — Дыккону хостап алган.

Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң артиллериязы кезектери Сайгон шеринниң Дыккодан кап-ла километр чоок болгаш барыын талада быжыглаңган, оон өске ийи туружун күүлүг боолаан.

Биньлонг можунуң төөгү — Анлок чоогунда кауучук шөлдериниг ыанг тулчуушкуннар кыптыгып үнген. Хосталга күштери ук хоорайдан 5-ле километр черге шилиндек чалча шериглериниң ийи батальонун атакалаан, оларны аштырыышкынга таварыштырган.

Сөөлгү неделя дургузунда «когаралдарывыс аажок улгатты» деп, Сайгон командылал бадыткаар ужурга таварышкан.

Сайгон чоогунга бичө оожургалдың соонда катап күштүг тулчуушкуннар калбарып үнген. Бо удаада патриоттар АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда ең улуг шеригаагар баазазы — Таншоннятты хөй катап атакалаан.

Кувшиннер шыпаазында Лаостуң улусчу-хосталга армиязы биле барыын үзелдиг күштер шериглериниң аразынга тулчуушкуннар болуру үргүлчүлеп турар. Патриоттар чурттакчылыг Намтрунгбак деп черни хостап алган. Генерал Ванг Паонуң «тускай күштериниң» 300 хире солдаты кожа Таиландыже утаанкут чок дээш үнген. Оларны чаннып, кортпактаарга-даа, Лаосче эгидер арга чок болган. Информация агентилелдериниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, патриоттар Луангпрабанг можунуң соңгучоон талазын бүрүү-биле ээлеп турар.

Хаһой. «Патет Лао» радиостанция тайылбырлал дамчыткап, Кувшиннер шыпаазының болгаш Севгиуаһтың хосталган девискээрлерин АКШ-тың бомбалап турарын шыңгыы буруу шапкан.

Хаһой. (СЭТА). Америк ужар чүүл Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрниче халдаашкыннар кылырын үргүлчүлеп шаан. АКШ-тың самолёттары ноябрьның 1-де Хатинь можунуң административтиг төөгүн база Тханьхоа, Нгеан, Хатинь болгаш Куангбинь можуларның хөй чоннуг девискээрлерин катап бомбалаан. Стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар бомбаларын Хатинь можуже октаар, америк шериг-далай флодунуң корабльдери Нгеан болгаш Хатинь можуларның далай эрин девискээрлерин бооладаан. Ол бомбалаашкыннарның түңелиинде хөй-хөй чурттагларга бажыңнары болгаш улустуң ажыл-агый объектилери үрелген. Чоннуң аразында өлүмге таварышкан болгаш балыглатканнар база бар болган.

ЫРАК БУЛУҢДА ЧААРТЫЛГАЛАР

Алаш биле Таспының белдирлешкени, Хорумнуг Кара-Суг дээр кыңгырады ырлап бадып чыдар хемчигештиң мырыңай-ла дужунда, шөйлүң өскей берген даазыр шөл бар. Ол шөлдүң ортузундан улугдаа эвес бута-сумун бады келген. Оон баткан сут эртен хүн караанга мөңгүн суу дег бичии дыйлагар ак.

Ол-ла баткан шөлдүң үстүү кезээнге Таспы-Хемниң серии холегелиг арыынын теректер дээңнге одагланып алган, чоон мыйыстыг, машпак даваннарлыг калчан шилги бута биле шилгедек узун, дыгырык мыйыстыг шокар шарының чеъп бурундуктарын чаңгыс кылдыр максай баглап алган, улдуңу дежик, өшкү кежи-биле хончулаан хап иликтериниң ээжээнден шаы биле буганың башкы даваннарынга бастыра-бастыра, чайның башкы айының изиг хүннеринде дерим шаагайнып, чүткүп турганымны сактып олур мен.

Оларның соондан хайнак дээр бичии чаңгыс мыш андазын чылар-чылбас, чаңгыс кара ширикчигештерни бурулады бузган орар чүве-ле болгай. Ооң соонда узун, кылчыгыр, арганзымаар, ак салдыг, куу ашак бир холу-биле хочугур мыш андазының сывыдан тутқан, ол бир холунда ол тал шывының хылыдыр чайып, ой, «ишкээрле», бирде, «дашкаарла» деп командылаар.

Ынчан аржигеш апарган болазумза-даа, ажылдың кадыг халалыы-даа кончут-ла. Арай деп тургаш оңуң оскертип алган черинге, таалыңда тараазын эгин ажыр каап алгаш, тайга-тандыже чалбараан дег, күдүннедир базып чораам, үреэнинн чажып кылаштаар. Ооң-биле ажыл топер ужур чок. Теннинг харагапны дозүндеп балды-биле кыргаш, ол тал-биле быжыглап шараам, биеэги-ле бугазы, шарызы-биле илиртеп эгелээр. Ооң башкарыкчызы база-ла мен.

Тараап тараанның чайгы ажаалда-суттарылга а з ы н ы ң сөөлүнде күс-даа дүжер. Экп, багай-даа болза, остүрүп алган тараазын кааптар эвес, хол-биле чулуп, тавычалап, моожалап, аът-шарызын кожуп алгаш бастырар, шүүдүү улут, ажзы эвээш, шак мындыг ажылзывас ажылды маңаа борта кыычын көрүп келгенимни богүнгү аныяктарга чугаалап бээр болзумза, мөңээ бүзүревес чадавас: «Таанда-ла ындыг ажыл турар боор бе?» деп бодаарлар боор.

Ийет, база бистиң терек дээңде одаавыстан аңгы арыг кыдыынга хертектериниң Кара-Кулак (Кодан-оол) биле Бора-Кулак (Бораң-оол) алышкыларның кара оглериниң дүңдүүнден ыш аай-баш чок буруңайның үнүп турар боор чүве. Ол алышкыларның мал-маганы эвээш, ажы-толү хөй улус. Олар тайга ажыл аңнаар, ол хамаан чок Хакасия чуртундан далганнап-даа турганнар. Ол-ла чораат орус, хакас эштери-биле таныжып, өңнежи берген. Ол улустуң ажылдаарын-даа көрүп, ооң үлегер-чижээн эдерип, оңулуктериниден чер ажылының биче чепсек-херекселдери: сиген кезер кадыырлар, тожу-маска, демир ылаир болгаш демир айыыр дээш, экелбези-ле чок турган. Боттарының шаа-биле тараанны-даа тарып, сигенин сараат-сараанды-биле кезип ап, долгаап дытче үндүр сктап каар. Ындыг ажылга чаңчыкпаан кижилерге Кара-Кулак биле Бора-Кулак алышкылар эки үлегер чедирип турган.

Ынчан мен хөнээп, сараат деп чүвү-ле мынчап турар ашактар боор деп бодап, аайын тыпайн турган мен. Ооң соолунде ажыл билдингеп. Олла ажылды олар-биле кады кылып, оларның хөнээп соортүкчүзү апарган мен.

Ам бистиң бажыңывыс буга-шары-биле төйбележип турган биеэги хоорзупумнуң дал ортузунда турар. Шаанда тараа суттарын турган бугасумуннарым ам-даа коошпаланы берген чыткылаар.

Шаанда Кара-Кулак биле Бора-Кулак алышкыларның черлери турган арыг кыдыында ам Кара-Хөл школазының тозан өөреникчи чурттаар чаа интернады бар. Ооң чанында уруглар садының улут бажыңы. Колхозтуң уруглар яслизи, сес чыл школазы, ооң мастерскаязы болгаш столоваязы. Барык бүгү культура албан чери Таспы хемниң ол чурумалдыг чарап погаан арыынга эргелевген дег, келир үеде коммунизмниң кижилерин өөредип, доруктуруп турар, ак-ак крышалыг, Ильичиниң лампочкалары чайнаан суурнуң кварталы ол. Ооң артында арыг иштинде оймакты долгандыр херимнээш, ында агарты чугайлаң каан чайгы погаан театр бар. Ооң адын «Алаш» дээр. Хаалгазында «Кирип моорланар» деп лозуң кижилерни чалап турар.

Бистиң колхозта бүгү-ле албан черлериниң, амыдырал хандырылгалың болгаш будуруунгиниң тудуглары калбаган. Ооң тодаргай чижээ, эге школаны 8 чыл школазы кылдыр тутканы, ол 400 ажыг оореникчилиг, оларның барык 100 хирези күрүнеиниң долу хандырылгазында, 20 ажыг башкылар бар, оларның колдуу дээди болгаш дооспаан дээди эртемниг. Кижиниң болгаш малдың участок эмнелгелери ажылдап турар. Божуур бажың болгаш аарыг кижилерни чыттырып эмнээр черлер бар. Кижи болгаш мал эмнелгелери дээди база ортумак эртемниг эмчилер-биле четчелеттинген. Суурувус чыл бүрү культурлуг аян-шинчи кирип орар. Ам ында Ильичиниң лампочкалары көзээде-ле Ленин, Гагарин, Культура, Апыяктар болгаш Таспы деп, чайнап турар кудумчулар бар.

Колхоз тургустунга-ла, 1959 чылдың март 19-тан бээр сактырга үр болбаанзыг. Ынчан колхозка кедээ ажылагыйның зоотехниктер, мал эмчилери, механизаторлар, чолаачылар дээш ышкаш кадрлары чедиишпес, оске черден чалаар турган болгай. Ам бо хүнде ындыг специалистерниң колдуу-ла колхозтуң бодунуң оолдар, кыстары. Колхоз баштаар черинниң даргазы Х. Дырдай, кол зоотехник Х. Дайынчы, зоотехник О. Хомушку, мал эмчизи Х. Айылдаа, механик И. Дүмен-оол, бухгалтер И. Будучүн олар болгаш өскелер-даа Кара-Хөл чурттуг.

Совет чонуң амыдырал хандырылгазында, ооң культуразында чаа-чаа үүлдерниң шапкын хөгжүп турарын бистиң ырак булуңувустан бээн корүп болур. Бай-Тайганың чавызажы Ооваалыг арттан, үстүү чавызаашаа— Агар-Бажының меңгиллиг арттан боттаң аът-биле ажыл-херек кылып ажыл тургашыыстан бээр мырыңай-ла каш чыл эрти. Ам кандыг бис? Партияның болгаш чазактың ада сагыш салышкынының ачызында аргыжылга магалыг экижээн.

Бистиң хөй националдыг совет кижилеривистиң деминг күш-ажылы-биле будургенин амгы үениң күүлүг техникээзы-биле колхоз хандыртынган. Ынчангаш кандыг-даа бергелерни, кадыр даглары, хаяаштары, черле бойдусту мында кыдыг-кызыгаар черде чурттап турар бистиң колхозтулаарывыстың чагырып ап турары-биле ам күчүвеннериниң турлаа — машина-техниканың гаражы, мастерскаязы, электростанция, складтар болгаш колхозтуң дарганнаар, быжаннаар, чазанар цеги, допчулап чутаалаарга ажылагыйның кол-ла шимчедикчи күжү ында моонетгинген.

1972 чылдың үшкү кварталында 1959 чылдыы-биле дейнеп көөр болза, колхоз тургустунган чылын ниити мыйыстыг бода мал 769 турганындан ам 2186 четкен, азы 2,8 катап, шээр малы 9795 турган болза, ам барык 21 муң баш четкен, азы 2,1 катап өскен. Мал продукциязының ниити чыыдазы: ээт 79 тонна, дүк 9 тонна турган болза, ам ээт 338 тонна, дүк 29 тонна четкен. Күрүнеге 1959 чылда 77 тонна эттии, 9 тонна дүктү саткан болза, ам 324 тонна эттии, 31,5 тонна дүктү садып турар бис.

Мал продуктуларының ковудел турарындан колхозтуң орулгазы чыл тудум улам озуп турар. 1959 чылда колхозтуң ниити орулгазы 104 муң рубль турганындан 1971 чылда 557,2 муң рубль четкен. Орулганың озуп турар чоруу колхозчуларның шалың фондузунга 42 муң рубль чарыгдаар турганындан 277,2 муң рубль четкен, азы бир кижи-хүнүнге-ле 47 көпеектен 2 рубль 65 көпеек (1971 ч.) апарганын айтырга четчир. Кара-хөлчүлериниң амыдырал-чуртталгазының каш чыл иштинде кайы хире чаагайжаанын ыя саннар хереченлеп турар.

Совет Эвилелиниң хөй национадыг өг-бүлеэниң 50 чыл ооңнуң бүдүүзүнде күрүнеге дүк садарының чыл планын 125 хуу, кварталдың ээт планын 105 хуу күүсеткен. Ам сөөлгү кварталда 78 тонна эттии бо айда саткаш, күрүне-биле үзе саналыр.

Ыраккы «Кара-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы белоктерлиг ужуражып, ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш хей-аът киргеп ажылдап турар.

Соян БЕЛЕК,
«Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

ЛИВАН. ССРЭ-ниң Кызыл Крест болгаш Кызыл Чартык ай иниилелдериниң эвилели Палестинаның Кызыл Чартык ай иниилелинге бир мөөң эмнер аймаан, медицина херекселдерин болгаш дериглерин чорудуп берген. Оларны израиль агрессияның айылынга таварышканнарга баштайгы дуза чедиреринге ажыглаар.

ЧУРУКТА: Бейрут аэропортунга аппарып берген эмнер аймаан самолёттан дүжүрүп ап турары.

А. УРАЗОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

РАЗЛИВКЕ...

Э. КАЗАКЕВИЧИНИҢ
«Көк кыдырааш» деп тоожузундан

Шуут карангылаан. Ажылын одаг чырыынга доскаш, чаа тутkан балык-биле чемненгеннер. Балыкты артkан дуне чадыр келери бара-биле тудуп алгынар.

Ленин чемненип-даа олурган. Питерниң заводтарында, Москвада, Гельсингфорста болган Кронштадта, Сонгу-барыын фронтуда, Сибирьде база мурнуу губернияларда байдал дугайын соксаал чок айтырыш олурган. Колдуунда-ла Свердлов харыы берип олурган. Саннарны шажы-биле адап, хой-хой фамилияларны, аттарны, партийжи шолаларны белеп сактып, харазымаар-даа болза, үзе харыылагылаан. Ленин кайгамчык кичээнгейлиг дыннаан, бодунун чогум кайдаазын бирде боран келген ышка кактырган, бирде Емельяновтун шалыпkын чемненицер дээнин дыннап каапп, сактып келгилеп орган; ынчан аланзаан дег каттырымзаап, мээн мурнумда большевиктер организациязының тыныш холунда тутkан, биче сеткилдиг, неруксумаар кончуг ярлер олурлар —бүржуйлар болза «большевиктер сүлчээзи» дээр ййин он деп бодал бажына кирип кээре омак кирип олургулаан.

Оон шуптузу Свердлов биле Дзержинскийни хемелерже үдеп чорупканнар. Эрикке элээн турганнар. Туманныг ай череп келген. Кымда-даа чарлыр хөөн чок.

Свердлов мынча дээн:

— Маңаа аннаар болза экиле боор. Эзи чер ышкажыл. Барык-ла тайгазыг.

— Ындыг, мында куртулер, кара-куштар, одуректер энмежок... — деп, Емельянов бадыткаан.

— Анчылар маңаа алып келгилээр боор, аа?

— Хуусаа үелинде чоргулаар-ла.

Свердлов бажын чайгаан.

— Аннып бетинде квартира солуурун бодаар-дыр.

Ленин ыыт чок тургаш, чүгле байырлажып тура чугаалаан.

— Бир көк кыдырааш тывар даалга берген кижи мен. Надежда Константиновна билир чүве. Сагындырып каап көрүнер. Кончут бачым херек ййин.

Ленинин көк кыдырааш сагындырган үезинде Свердлов карманында бижимелин сактып келген. ынчалза-даа бо удаала база-ла Ленинге берип каарындан дидимээн. «Ону номчуур чайы-даа чок-ла боор. Соонда, революция соолунде болгай аан. Харыында социализм үезинде, хостуг үези көвүдей бээрге ночтудуп болгай-ла. Чогаалымда болза ынчаш, ындыг чүведир ййин, ону дөгээш-даа тоор» кылдыр болааш, мунгаксымаар апаргаш. Ленинче бөргүн чайган.

— Эжерин чөпшээреп көрүнер — деп. Дзержинский дилээн.

Хеме чорупкан. Элээн ыыт чок олурганнар. Кондратий база-ла хемени башкарын эгелээн. Свердлов дем-не хемеге каапканы жасминин алгаш чыттагылаан. Оозунун ону оюп, чаагай чыдынга шала шыксыг, ажыксыг чыт немежип келген болган.

Ленинни карааңга көзүлдүр болап келгеш, Свердлов бирле онза таптыг чүве көрген кижинин арнынга кестүп кээр, чаагай болгаш читпес чоргулаар хүлүмзуруг-биле хүлүмзүрээн.

Дзержинский база-ла Ленинниң дугайында бодап олурган боор он. хенертен бодунга-даа чугаалангган дег:

— Оон ырмазын сыптар куш черле чок-тур.

Свердлов дораан-на:

— Шак-ла ындыг! Француз чогаалчы Ромен Роллангга «Ленинниң ырмазын кым-даа сын шыдавас, ону чүгле өлүрүп каап болур»... деп, Луначарский бодунун чугаалаанын менээ чугаалаан чүве. — Бичии када шыштын дүшкен соонда Свердлов арай өскерли бергеш үнү-биле төндүрген: — Оон-на харын коргуп чоор мен. Шыны херек. оон-биле холбаштыр янзы-бүрү коргунчут дүштер дүжээр апарлым.

Ленинниң дугайында чугаалажып-ла чорааннар. Кайызы-даа бодунун билири. Ленинниң эки мөзүлериниң дугайын чугаалап чораан.

— Сеткили биче, алдар-атка көнгүс-ле хөөн чок кижи. Баштынчыларда ындыг үлүс кончут ховар — деп, Свердлов чугаалаан.

— Хып чоруур, арыг чырыткы боон хып чоруур кижи — деп, Дзержинский немээн.

— Кижизиг болгаш чазыкчаагай кижи — деп, Свердлов уламчылаан.

— Дайзыннарга, чүгле дайзыннарга каржы-дошкун кижи — деп, Дзержинский чугаалаан.

Катап шыпкын дүшкен. Хеме согунналып-ла олурган.

— Дыка-ла эжер-дир силер — деп, Свердлов демдеглээн.

— База-ла шөлүлге өөреткен-не болгай. Үш катап дургунадым. оон ийизин хемелиг де... Тозан тос чылда Кайгород шөлүлгезинден, тос чүс ийи чылда Верхоленскиден. Ол калчаалыг эжишкиннерден хаварган холдар үр-ле экирбейн чораан ийин.

— Албадаткан спортчуларлыр бис аа — деп, Свердлов каттыра каапкан.

Кондратий хеменик башкарыында ыыт чок олурган. Ол үлүска торгаарланганындан болгаш ынаандан оон куйгазы чымыртырып олурар болган.

Бо чуруkта Тываның найысылалының № 3 ясли-садында чаштарның кады ойнап турары.

Бо чуруkта пединституттуң бирги курузунуң студентилериниң онаалгалар күүседириңге кады дузалажып, белеткенип турары.

Бымыг найыралдың, кады демнежилгениң. дузалажылганың бир онзагай үлегер-чижээн Кызылдың педагогика институдундан көруп болур. Ында орус, тыва, украин, хакас, бурят өске-даа хөй-хөй националдыг нижилерниң оолдар кыстары өөренип, дээди эртемни чедип ап турарлар. Бо чуруkта педагогика институдунуң үшкү курузунуң физика-математика факультединиң студентилери Аля Орус-оол биле Александр Прянцев автоматтыг приборлар-биле практиктиг өөредилге үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ каада, чүү БОЛУРУЛ?

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«ПИОНЕР» кинотеатрга кызыл истекчилер-биле үжуражылга 12 шак 40 минутада эгелээр. Пионерлер бажыңынга ада-иелерге концерт 3 шакта. Хөгжүм-шии театрынга «Шинчекел» деп шии 7 шак 30 минутада. «Совет Тываның Х чылы» Культура бажыңынга бал танцылының кежээзи 8 шакта. «Энергетик» болгаш Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга Октябрьның 55 чыл оюнга тураскаатkан кежээлер 7 шакта эгелээр.

НОЯБРЬ 6-ДА

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга тураскаатkан байырлыг хурал 5 шакта, Хөгжүм-шии театрынга «Шинчекел» деп шии 7 шак 30 минутада. «Совет Тываның Х чылы» Культура бажыңынга эстрада ырызының конкурузу-кежээзи 8 шакта. Даг экспедициязының болгаш «Энергетик» Культура бажыңнарынга аныяктарның кежээлери болур.

НОЯБРЬ 7-ДЕ

Ажыдчы чоннуң байырлыг демонстрациязы 11 шакта эгелээр. Куш-культура бажыңынга «Спартактың» бирги чери дээш 32 улус. 16 аныяк моделерниң тыва хүрешке сегиржип алыышкыннары 3 шакта, шыдыраа клубунуң шанналы дээш блиц-турнир 3 шакта. Хөгжүм-шии театрынга «Шинчекел» деп шии 7 шак 30 минутада. «Совет Тываның Х чылы», «Энергетик» Культура бажыңнарынга байырлал кежээлери 7 шакта, аныяктар ырыларын аки күүседкени дээш конкурс-кежээ Даг экспедициязының Культура бажыңынга 8 шакта болур.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Куш-культура бажыңынга волейбол талазы-биле ар улустуң аразынга блиц-турнир. Динамо—Спартак ойнаар. Хереженден улустуң аразынга хоорайның чыынды болгаш пединституттуң командалары 10 шакта ойнаар. Шыдыраа клубунуң шанналы дээш блиц-турнир 10 шакта. Культура бажыңнарынга аныяктарның кежээлери 8 шакта эгелээр.

Хоорайның кинотеатрларынга «Бистиң» черивистиң балыы», «Чурттаан кижи болуп алгаш», «Кара сухарайлар», «Боргуш чогу-биле» деп чаа уран-чечен кинолар болур.

ХААК баазазы кышкы сезонну ажыдар. Массалыг селгүүстээшкиннер «Тайга» станциязынга ноябрьның 5—6—8 хүннеринде 10 шакта эгелээр.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

телевидение

НОЯБРЬ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10 — Өөнүт телекөргүүт. «Будильник». 12.40— Өөнүт телекөргүүт. «Музыкалыг киоск». 13.10—Өөнүт телекөргүүт. «Клио аян-чоруктарының клуву». 14.10— Азербайджан ССР-ниң улустуң артизи М. Магомаевтиң концерти. 15.15—15.25—Чаңсар. 15.25—Өөнүт телевидение. «Далайның ырлары». Уран-чечен фильм.

16.50 — «Приморжулар» 3-кү дамчыдылга. 17.20—Өөнүт телекөргүүт. Музыкалыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Оканың эриктеринден келген бие».

18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүт телевидение. Хевэӭирлиң телетеатры. «13 сандай».

19.20—Документалдыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

20.00— Тыва АССР-ниң Мявистирлер Чөвүлелиниң Дартазы М. К. Мендумениң чугаазы. 20.10—«Бууруз баштыг Саян кырында Октябрьның чырыы». Тыва, орус дылдарга дамчыдылга.

МОСКВАДАН

21.15—Өөнүт телекөргүүт. «Чаагай тараа аразында». Уран-чечен фильм. 23.35—Өөнүт телекөргүүт. В Атлантов ырлап тур. 22.50—23.00 Чаңсар. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—00.50—Уран үүл мастерлериниң концерти.

НОЯБРЬ 6-ДА

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Аныяк көрүкчүлер театры. Т. Пачеңцева, И. Миронова — «Тимур Фрунзе». Телешиниң баштайгы көргүүт 13.30—Өөнүт телекөргүүт. Уругларга мультфильмнер программазы. 14.05— «Эки ыр». 14.50—15.00—Чаңсар. 15.00—Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Аңаа-ла метро». 15.30—Өөнүт телевидение. «Россияның чүрээ». Уран-чечен фильм.

17.20—«Цирктиң оттары». 18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—Өөнүт телекөргүүт. «Елисейниң ырлары» деп телефильм-концертиң баштайгы үндүрүлгези. Күрүнниң Красноярскиде Сибирьниң танцы ансамблиниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.40—Уругларга кино. «Хол дувунде эртпе». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

20.55—Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга тураскаатkан байырлалдыг хурал. Байырлал концерти. 00.45—01— «Үе». Информастыг программа.

Агаар

Ланышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы 7—12 градуе соор.

Кызылга ядыр булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаар-Бөгүн республикага шокар ның температуразы 7—9 градуттаар. чагбас. Барын уг- дус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Оолдар» 9.30; «Бистиң черивистиң балыы» 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «От, суг болгаш чес хоолайлар» 11.15; «Чурттаан кижи болуп алгаш» 14.55, 18.35; «Офицерлер» 13, 16.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дипломнуг Зоялы» 11, 13, 15, 18.40; «Маңнаан таныжылга» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчыында 9; «Дөртелээ бис» 10.50, 12.40, 14.50, «Коргуш чогу-биле» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

НОЯБРЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Кара сухарайлар» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оолдар» 11.10, 13.05; «Коргуш чогу-биле» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыында 13.30; «Цитаделге амыдырал» 15, 18.40; «Үймэнниң застава» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчыында 9; «Дөртелээ бис» 10.50, 12.40, 14.40; «Бистиң черивистиң балыы» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Гроссмейстерни бирги разрядчы тиилээн

Ол пионерлер ордуларының командаларының Бүгү-эвилел маргылдаазының ийиги ойналшкынында ындыг тавареге болган. Ойналарының чоогуур шагы доозуланган соонда ооның шыдыраачылар командаларының капитаннары кол судьяга Ботвинник-биле кады тиилеглеп чогум кымга тыпсыр беп шиитпирээн соонда тиилекчи илереэн. Чүге дээрге бо маргылданың дүрүмүн сугларыг шак өөренип таварыгзада оюнну соңгаарлаткаш, катап ойнаас болгаш кым шыырак ойнап турган болдур.

Ол кижиге тиилеглеген өтпс-сыр» үжүрлүг. Ынчангаш Москованың № 2 школазының тоску клазының өөреникчизи Сергей Горелов Тбилисиниң пионерлер ордузундан сураг-жып унген болгаш ол черниң командазының баштыңы Петросянны тиилээн кылдыр санаар үжүрга таварышкан.

Ийиги салыг үезинде чүгле Серёжа гроссмейстерни тиилээр арганы болган. Моон мурнунда гроссмейстерлер уткан оолдар мастерге кандидаттар болган болза Серёжа— чүгле бирги разрядчы боон турар.

Ийиги салыгның 35 үжуражышкынындан аныяк шыдыраачылар 14 хайым болган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга пионерлер болган школачылар командалары ындыг-ла хоомайзымаар эвес болган...

Бо чаа хевирниң маргылдаазында чүгле Смыслов тбилисижилер-биле ойнаш, ол команданың киржикчилерин шупту үзүн тиилээр арганы болган. Арткан гроссмейстерлерниң түңнели ындыг: Бронштейн аныяк чеваевчилерге чартык санны, Спасский — ригажыларга будун-чартык, Петросян москачыларга, Таль ленинградчыларга, Карпов — киевчилерге ийи-ийи санныры аларынканнар.

Мергежилдиң бедик чадазында

Бир-ле хүн «Совет Россия» солунну помчуп олургаш, оон үшкү арның көре бээривиске: «РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң чечен чогаал, ураң-үүл болган архитектура талазы-биле Күрүве шанналарының комиссиязындан» деп үүл парлап каан болду. Ында «Чурулга ураң-үүлүнүң талазы-биле» дээн эгенең дөртку үүлүнде бистиң ураң шеверлериве Р. А. Аракчаа, Б. С. Байыңды, Х. К. Тойбу-Хаа, М. С. Хертек оларның аттарын киирип каан чор. РСФСР-ниң Күрүве шанналарын 1973 чылда тыпсырының конкурузунуң ийиги эдилекчилеринге оларны киирерин доктадып каавы ол болду. Конкурс үш эдилеглиг. Бистиң мастерлеривис биргизин эрткени ол, ам ийиги, үшкү эдилег арткан.

Оларның кандидатураын РСФСР-ниң Культура министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Чурулга академиязы дешиткен. Бо эштер — ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүннери-дир. Ынчаргa оларның кандидатуразын дешиткен ол албан черлеринде ураң-үүлдүң өндүр мерген, үүлге биске эвес, харын долгейгеге-даа сураглыг кижилери бар. Оларның аразында Ленинчи шаннадың-даа, Күрүве шаннадының-даа эдилекчилери бар, көрбээн үүзү-даа чок, көдүрбээн хөлээ-даа чок кижилер үүзе ййнеп. Оларның үнелеп ап, Күрүве шаннадынга дешиттирерин чедип алыры белен эвес херек. Күрүве шаннадының комиссиязынга Россия Федерациязының бүгү крайларындан, областарындан, автономнуг республикаларындан, национал округтарындан хөй он-он ажыдар кирер. Оларны каш ай иштинде көрүп, шилип, өөренип, чугаалажып келгенинең соонда конкурска оон ыңай киирери-биле үүлге алды болук авторларның ажылдарын шилип алганы ол-дур.

Бистиң сиилбирлекчилеривистиң кижи бүрүүнден бөш ажыл чоруткан. Чижээ, Раиса Аракчаанындан — човар-даштан сиилбирлээн серге, аът, М. С. Хертектен— хөл-шыдыраа хевирлери, аңчылар, мөгелер. Б. С. Байыңдыдан — үскүлешкен сарлык бугалары, аңнар хевирлери, Х. К. Тойбу-Хаадан — теве, тыва херээжен кижи, те дээш, өске-даа ажылдарны чоруткулаан.

Бистиң мастерливистиң ам арттырып алган алды бөлүкке киргени безин улуг үнелел, алдар болур. Ол алды бүлүктең кылган ажылдары дөмей-ле тергиннерге санадыр. Ынчангаш бистиң сиилбирлекчилеривис мергежилиниң бедик чадазында чедип турар-дыр деп, чоргаарал-биле чугаалаар эргелиг бис.

Күрүве шаннадың тыпсыры-биле киирген кандидаттарывыстың ажылдарынга хамаарыштыр ап көрээли. Кызылдан автобуска олурупкаш, Абаканже чоруп ора, ээлэӭирдеп ырак эвесте дөң кырында бызаазың эмзирип турар мыйгактың дүрүзүүн кижи бүрүүзү көөр. Ол болза Хертек Каштайович Тойбу-Хаавың човар-даштан чазаап мыйгаан улуг хемчөлдиг кылдыр хоолгалап тургузуун каапы олдур. Оон ук ажылын көөрге, бызаазың эмзирген мыйгак, дайзын халдап көрүнче дээвээт, кулактары-биле ыяк дыңнаалаан турар, а бызаа дээрге иезиниң сүдүнге таалаашыла карактарын шимер-шиммес болу бергеп ээп чыдар. Мырынай дириг мыйгак-ла. Ону ынчаалдыр кылыптарыңга авторлуң бодунуң аңчы моөзүү-лаа, зоотехник чораанында дузалаан магат чок. Оон кылган ажылдары дээрге реалистиг ураң үүлдүң, социалистиг реализмниң ураң үүлүнүң синтезинишкини болуп турар. Ынчаарга ол шынар бо дешиттирген дөрт авторлуң кайызының-даа моөзүү болуп турар деп чугаалаар херек.

Х. К. Тойбу-Хаа тайгатандының ан-меңин-даа, чеҷер, чыраалаар аттарны болгаш ишек, сарлык бугазын-даа човар-даштан чазаап болза, ону кижилер улуг солуурган коор. Ындыг ажылдарны кижи коргенде, оларны чарашсынар, сеткил чырыыр, хөөн чазалыр, оларны көргеш, ол бүгүнү будүрген кижиниң дугайында хүндүлелдиг, ынакшылдың бодалы кижээ сөктүп келир, «ындыг шеверлер база турар-ла-дыр ййин» кылдыр оорун бодаар. Ураң үүлдүң эстетиктиг, хандыкшылдыг күжү ол эвес деппе?

Эрткен чазын бистиң республиканың барыын талакы районнарынга чечен чогаалдың болгаш ураң үүлдүң хүннери болуп турда, Хертек Каштайович сураглыг шинчи В. Кок-оолга лама кижиниң човар-даштан чазаап дурааның белекке бергеп.

— Мени бургавга чүдүүр, ламага хандыкпыыр кижи дээш моңу меңээ бөрүң ол бе?— деп, баштактанырымга, эш Тойбу-Хаа:—Кайын ындыг боор, бистиң үениң аныяктары бажын чараш кылдыр таартып алган чоруур боорга, ламаларның бажын биларга борбаа деп тазартыр чүлүдүп алган чоруурун кыжырыыр дээш ынчаар сиилбип каан кижи мен—деп харылаан. Ол өйде аңаа турган аныяктар — ламалар дөңгүр баштыг чоруур боор чүве-дир аа?— дижип, аажок каттыржып турганнар—деп. В. Кок-оол чугаалаар. Бо тавареге мастериң сиилбирлээн ажылы шажында удур уткалыг болу бергенин ийдең-дир. Театрның, киноның кижинаидакчи ролюн чугаалаваскадаа, ураң үүлдүң бо хевирге бөлүп бодунуң соруглазын ыңай чедип ап турар-дыр.

Раиса Ажыевна Аракчаанны ап көрээли. Тываның төөгүүзүнде херээжен кижи чазап сиилбирлээр ураң үүл талазы-биле ындыг болбаазырагай чоракы деп чүвени кым дыңнаанын? Бо дээрге Улуг Октябрьның ачызы-дыр. Чүгле Октябрьның тиилеглеген тывалар ышкаш биче-бүүрай улустарга чырыткылыг оруктуу ажыдың бергешиниден ындыг байдал тургустунган-дыр.

Ынчаарга Раиса Ажыевнаны Хертек Каштайовичиниң өөреникчилээ дижир болгай бис. «Курортка оон-биле уткыраажы бергеш, оон ындыг мергежилге салымныың көрген кижи мен, ынчангаш аңаа дузалаан турган мен» деп, Хертек Каштайович чугаалаар кижи. Ам корбус бо өөреникчизи башкызы-биле барык депшежип турар. А Тойбу-Хаа дээрге аңаа аажок өөрүп чоруур. Ийет, социалистиг ураң үүлдүң төлөлекчизи коммунист кижиниң моөзүү ындыг болбайн канчарыл! Ынчангаш оон бодунуң оглу Доңдуктуң бала бо талазыбиле улуг мастер болу бергенин таварылга эвес-тир. Курунне ёлүүр-биле, партижи ёзу-биле бодаар кижилер ындыг болур.

Сөөлгү үеде Хертек Каштайович бөгүнгү амыдыралче кирип, коммунизм тургузукчуларының овур-хевирин турганарыңче идепкейлиг шилчип турар. Социалистиг Күшажылдың Маадыры У. Канданның овур-хевирин толептиг көргүзерин ол оралдажып турар. В. И. Ленинниң скульптуразын кылырынга кузелеп илереткен. Тыва эки тураты дайынчының овур-хевирин даш-биле ол үлүг хемчөлдиг кылдыр кылган, ону музей хүлээп алган болгаш Москвага делгелгеге киириштирип турган. Бо амыдыралче оон хөлылап киирип турарының нашла чижээ-дир.

Хертек Каштайович бистиң турттуң зонадер аайы-биле, РСФСР-ниң болгаш ССРЭниң-даа хемчөлдиг-даа хөй делгелгелерге киирипкен. Москваның Манежже делгелгеге тыва мастерлериң, ажылдарын ГДР-дең келген башкылар көргүш, оларның бирээзи: «Шаанда үжүк-биже чок, карацгы-будуулук тораан Тываның чону ам ураң үүлдүд мындыг эртпелерни кылып турар апарганы магалыгдыр» деп, демдеглеп дептеринге бижип турганын солуннардан билир бис. Ураң үүлдүм дээштин деп чүве ол болбайн аан.

Б. С. Байыңдының М. С. Хертектиң чогаадыкчы орүү база Тойбу-Хаанының-биле дөмей. Чогаадыкчы ажылын үезинде сиилбирлээр ураң үүл талазы-биле беш чүс ажыг ажылды кылган мен деп, Раиса Ажыевна чугаалап орар. Моон алгаш көөрге, бистиң сиилбирлекчилеривис чай-шөлээн чок ажылдап чогаадып, чонун өөртүп чоруур улус болур-дур.

Бистиң мастерлеривистиң бо чедиишкиннери — ленинчи партияның чонга берген ачызының илереп-дир. Ону Улуг Октябрьның 55 чылының байырлалында сеткил ханып демдеглээр бис.

С. САМБА-ЛЮНДУП,
журналист.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партижи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көлээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпур киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—01091.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА АЛДАР!

В. И. Ленин Кызыл шөлге чүве чугаалап тур. ССРЭ-ниң улустуң чуруукчузу В. Васильевтиң чураан чуруу.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнелеэннеттингеп

ШЫН

1972 чыл
НОЯБРЬ
7
ВТОРНИК
№ 283 (9031).
Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ою делгерезин!

(СЭКП ТК-ның кыйгырыгларындан).

ДҮҮН КРЕМЛЬДИҢ СЪЕЗДИЛЕР ОРДУЗУНГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Октябрь байырлалы — совет улустуң, бүгү депшилгелиг бижи төрелгетенниң амыдыралында улуг байырлал. Нева кырынга «Авроранып» даалтаашкыны чангыланып үнген хүнден бисти каш-даа чылдар ырадыр болаа — ол бәйырлал 1917 чылдың октябрьның дайынчы, революстуг ука-шынары-биле кажан-кезээде шыптынган сиңиккен болур. Мнчалза-даа чаа байырлал бүрүү-ле кайызынга-даа төмей эвес онза байдалдарлыг болур.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ою оон ооскә база бир төөгүлүг хүн-биле — Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чылы-биле сырый хөлбаалыг. Улуг Октябрь Советтер чүрттүнүң улустарының ёзулуг чечектелиишкинниң болгаш бүгү талалыг хөгжүлдезиниң ёзези салган. Коммунистиг партия ленинчи национал политиканы амыдыралга чайгылыш чокка боттандырбышаан, бүгү нацияларны болгаш бичии бүрүй улустарны чангыс аай күрүне кылдыр төөгүлүг кысқа хуусаада сырый киттыштырып шыдаан, оларның күжениишкиннерин амгы үениң индустрилизын, белик хөгжүлелиг көдээ ажыл-агыйны, мурнакчы культураны тургузарынче, коммунистиг нииттилелди тургузарынче үлеп баштаан.

Бистиң улус Октябрьның 55 чыл оон уткуурга болгаш Совет Эвилелиниң юбилейиниге белеткенирде-даа улам сырый чок таваржып әртер үе-чадаалары делегейниң ажылчын ангыының, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының ажыглаар, үнелеп четпес әртине-байдаа болу берген. Оон улуг байырлалын бистер-биле кады бүгү чурттарның коммунистери, пролетарийлери, мурнакчы бүгү киижи төрелгетеп ынчангаш демдеглеп әртирип турар.

Россия пролетариадының эгелээн, революстуг хераа улам калбарып, быжыгып, тиилеп турар. Улуг Октябрьның одуң чок ужур-дузазы төөгүлүг чаа үе-чаданы — капитализмден социализмче шилчилгенин үе-чадазын ажыктаны болур. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы болза, марксизм-ленинчи өөредигниң шынныының болгаш тиилелгелиниң херек кырында бадыткалы болган. Нииттилел күштерин демисселче ол оттурган. Нииттилел күштери улустарның социал болгаш национал хосталгазы дээш, социализм, коммунизмнин тиилелгези дээш шиитпиргиг демнеёдиң калбарткан.

Октябрь соонда әртекен 55 чыл дургузунда делегей танытынмас кылдыр чаартыпган. Ынчангаш социал харылзаалаарга депшилгелиг улуг чангыс-даа өскерлиишкин Октябрь революциязының салдары чокка болбаан деп лидими-биле бадыткаш болур. Октябрьның эгелээн революстуг чаартылгазының дургузунда делегейниң социалистиг дем каттыштырылгазын тургускан чурттарның улустары коммунизм түгүнүн адаанга каттышкан; колониалдыг империализмниң бузундуларының орнунга национал күрүнелер тургустунган. Оларның хөй-хөйү демократтыг чаартылгалар кылырының оруунче кирген, социалистиг угланыышкынныг апарган.

Октябрьның бо чылгы байырлалы кайгамчык онзагай. Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чартык чүс ою — тураскаалдыг хүннериниң бүдүүлүнде ол демдеглеттинип турар. Совет улустарның ак-дүнма социалистиг ог-бүле кылдыр каттышканы социал болгаш национал харылзааларны революстуг ёзу-биле чаартып тургузарының — Улуг Октябрьның эгелээн херээнин уламчылалы болган. Бистиң чүрттүвүстүң ажылчын ангыы, колхозчу тараачыннары, интеллигенциязы, бүгү нацияналдарының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, ССРЭ-ниң чартык чүс чыл ооңга алдар болдурган социалистиг чарышты улам калбарган Совет кижилерниң ленинчи угланыышкын-биле, Октябрьның оруу-биле бүрүнгаарлаар дээш чайгылыш чок шиитпирлиг миллион-миллион кижилерниң шудургу ажыл-ажиинден, Коммунистиг партияны долгандыр оларның сырый каттышкынындан илереп турар.

Эштер!

Бежен беш чыл мурнунда улуг Ленин удуртқан большевиктер партиязы, Россияның пролетариады тиилелгелиг социалистиг революцияны боттандырган, помещиктериң болгаш капиталистериң эрге-чагыргазын дүжүргеш, ажылчын, тараачыннарның делегейде эң баштайгы күрүнезин тургускан.

Россияның чаа нииттилелдиң Торээн чүрту болу бергени таварылга эвес. Анаа XX чүс чылдың эгезинде империализмниң чөрүлдээлери мөөннеттингеш, эң чидигленген турган, пролетар революциязының күчүлүг, дайынчы арга-шинээлиг, политиктиг армиязы тургустунган турган. Делегейниң революстуг шимчээшкининиң төөү К. Маркс биле Ф. Энгельстиң баш бурунгаар көргенин ёзугаар шынап-ла Россияже шилчий берген.

Төөгүде ол үеге чедир эвээш эвес революциялар болган турбуже, оларның чангызы-даа күш-ажылдың кижилерин, материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын тургузуп турарларны дарлалдан, политиктиг эрге-шөлээ чок чоруктан хостап шыдаваан. Чүгле Октябрьның тиилелгези әртемниг коммунизмниң принциптерин барымдаалаан, амыдыралды үндезинин-биле эде тургузарының эгезин салган, социал хөгжүлдеге дүргедикчи улуг күштү берген. Улуг Октябрьның социалистиг революциязының дүржулгазы, оон практикага ажыглап әртиргеп чаа нииттилел тургузарынга чайлаш

СЭКП-НИҢ КРАСНОДАР КРАЙ КОМИТЕДИНГЕ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ КРАЙ СОВЕДИНИҢ КҮҮСКОМУНГА

КРАСНОДАР СУГ ШЫГЖАМЫРЫН ТӨЛЕВИЛЭЭРИНГЕ, ТУДАРЫНГА КИРИШКЕН АЖЫЛЧЫННАРГА, ИНЖЕНЕРЛЕРГЕ, ТЕХНИКТЕРГЕ, БҮГҮ КОЛЛЕКТИВТЕРГЕ, ОРГАНИЗАЦИЯЛАРГА

Әртем эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Краснодар крайның тудугжуларының, мелиораторларының, рисчилериниң, бүгү ажылчы чонунуң мелиорация тудуун хөгжүдеринге болгаш ажыглалга суггаттыг черлер шиңгээдин алырынга улуг чедиишкинниг болганынга төварыштыр оларга даңг байыр чедирип тур.

Тудугжулар болгаш тараажылар шудургу ажылдаашкыларында, крайга сөөлгү чылдарның дургузунда 72 муң гектар рис системалары-биле катай 170 муң ажыг гектар шөлге инженерлиг суггат системаларын тудуп тургускан. ССРЭ-ниң туристугланының 50 чыл ооңга демдеглээри-биле колхоз, совхозтар 100 муң гектар шөлдүң бир гектарындан-па 47 центнер дүжүттүг алган, улус ажыл-агыйының планында айтырыгдан оранчок хой, 365 муң тонна ристи күрүнеге сатқан.

Крайның тудугжулары улуг комплекстиг ажылдарны күүседкеп, Улуг Октябрьның 55 чыл ооңуң бүдүүзүнде, Кубань хемнин доктаатпышкын хуусаалындан бир чыл мурнадыг болган, 1973 чылдың часкы үер үезинде Краснодар эремнин сугбиле долдуруп алыр арганы тургускан. Ол эң улуг эремнин тудуп тургусканы Кубанья ристи болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларын бүдүрериң дыка калбартыр арганы берген.

Черин мелиорастаарының калбак программазын херек кырында боттандырарынче, бүгү көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыын белидеринче күжениишкиниерин Кубаньның ажылчы чону моон соңгаар-даа бөөл харам чок салыр деп бүзүрединим СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

ОКТЯБРЬНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ — КОММУНИЗМНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИНЧЕ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга г. ураскааткан, 1972 чылдың ноябрь 6-да Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хуралга эш К. Т. МАЗУРОВТУҢ илеткели

I. Коммунизм тургузуушкуну — Октябрьның херээниң уламчылалы, ажылчын аңгының идеалдарының боттаныышкыны

Октябрь революциязын бедик эвес сорулгага — күш-ажылчы улустуң эрге-чагыргазын тургузар, мөлүүдедип үзүткээр, кижиге ёзулуг таарымчалыг кара чаңгыс тургузугну — хостуг күш-ажылдың болгаш социал чөптүг чоруктуң тергиндедип тургузар дээш боттандырган. Кымнып-даа әртпээни ол орук-биле улус маесаларны чүгле ажылчын ангы — «бүгү дар бергеп, шылгалдаларны чөвүлеп-хилинчектеп, улут когаларзыны ажып әртип шылаар, әрткен үениң артыышкыннарын ажып әртеш, чаа келир үезиң оруунга дүжүм баштаар кылдыр төөгүден ааалганы чайлаш чок алыс апаар шак ындыг ангы...» әдертип шылаар деп, В. И. Ленин өөредикен. (Чогаалдарның долу чыындызы, т. 38, арын 387-388).

Социализмнин тиилелгелиг тургузуушкуну — Коммунистиг партиянын, ажылчын ангының, бүгү совет улустуң канчаар-даа аажок улуг төөгүлүг әчы-хавыязы болур. Баштайгы беш чылдарга-ла чурттуң экономиктиг, социал болгаш культурлуг овур-хевирин үндезинин-биле өскерткен. Ажыл-агый болгаш культура талазы-биле хожудангай чорук, мөлчүкчү, хуу өнчүзүрек харылзаалар, нацияналдар аразының өжээннешкек чоруу, чурттакчы чонның калбак кезектеринин ядыы-түренги чоруу катап эгип келбес кылдыр үзүткаттынган.

Чаа амыдырал дээш кады күш-ажылга, демиселге ажылчын ангының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенциянын эрге-ажыктарының, идеалдарының болгаш демниг күжүнүң чангыс эви тургустунган. ССРЭ-нин улустарының ак-дүнма найралы чаа нииттилел хөгжүлдезинин күчүлүг фактору болу берген. Амыдыралдың социалистиг хевириниң кол үнезиниерп индустриализацияның, коллективизацияның болгаш культура революциязының чорудулгазында боттанган, Ада-чурттуң Улуг дайынының олуына каңналган, коммунистиг тургузуушкуннуң практиказының үезинде бүгү талалыг улам ынайгы хөгжүлдени алган.

Совет улус Октябрьның чаалап алышкынналар камгалап албышаан, сайзырадыгай социалистиг нииттилелди тургускаш, социализмге канчаар-даа аажок улуг күштү мөөнүзүн болгаш депшилгениң калбак аргаларын бодунда сиңирип алган ындыг төөгүлүг үе-чадага киижи төрелгетеп чедип кээр деп чүбени көргүскен. Бистиң чүрттувуста коммунизм тургузуушкуунуң амгы бүгү практиказы, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы социал-экономиктиг программаның күүселдези ол аргаларның херек кырында боттаныш турарының херечизи болур.

Социалистиг будүрүлгениң хөгжүлдезиниң бедик темпилеринге, оон ажыктыын белидеринге, әртем-техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүн белидеринге үндезилээш, экономиканы улам ыңай быжыглаарынче, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин көдүреринче съездиниң тодаргайлаан угланыышкыны амыдырала чайгылыш чок боттаныш турар.

В. И. Ленинин чагааны ёзугаар совет кижилер революстуг байырлалдарның хүннеринде «оон улам ыңайгы хөгжүлдезинге эки белеткенип алыр дээш» мөөннеп алган дүржулгазын түңнеп, партияның айтыышкыннарының чедиишкиниг күүселдези оон улуу-биле хамаарыр «күш-ажылчы энтузиазм-биле, күш-ажылга тура-сорук, шудургу чорук-биле улам бурунгаарлаар дээш» кичээнгейниң шиитпирлеттинмээн сорулгаларже мөөннеп турар. (т. 9, арын 285; т. 42, арын 6).

Улуг Октябрьның 55 чыл оюн болгаш ССРЭ-нин тургустунганының 50 чылын совет кижилер төлептиг үткүп турар.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының ниити хемчээлиниң болгаш кылыгларның эң чүгүлә хевирлерин будүреринин талазы-биле беш чылдың ийиги чылының тос айларының планы, оон бирги чылының планы ышкаш, күүсеттингеп. Үлетпүр продукциязын сайгарарының талазы-биле онаалгаларын бүгү эвилелдешкен республикалар, а ол ышкаш бүгү ниити-эвилел болгаш үлетпүрнүң эвилел-республика министерстволары күүсеткен. Кылыгларның ийи чартык муң чаа хевирлерин будүрери шиңгээттинген болгаш массалыы-биле будүрүп үндүрери эгелээн. Үлетпүр ажылының техника-экономиктиг көргүзүлгери экижээн, продукцияның ботүнези чиңгээн, орулга талазы-биле план күүсеттингеп.

Совет индустрияның хөгжүлдезинин темпилери бедик болгаш быжыг. Эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээргө, үлетпүр будүрүлгези 6,9 хуу үлгаткан. Ол чүрагайны төлептинбиле үнелээр дизе, бистиң будүрүлгевистин амгы хемчээлин көрүп көөр апаар бис. Тоску беш чылдың ийиги чылында чүгле үлетпүр продукциязының өзүлдези 1940 чылда ону бүдүрүп үндүргениниң ниити хемчээлинге барык-ла деп болур.

Октябрьның байырлалын көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары күжениишкиниг күш-ажылы-биле уткаан. Бо чылын агаар-бойдустуң байдалы кончуг берге болганы биллиингир болгай. Кыжын хар бичии чуга болганындан күзүн тараан культураларның барык-ла үштүң бир кезии елген, а чайын чамдык көдээ районнар сөөлгү чүс чылда көстүп көрбээн кандаашкынга таварышкан. Бо мындыг берге байдалдар турза-даа, колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары эң-не организастыг чоруктү көргүзүп, өстүрүп алган дүжүттү дүргеп болгаш чидириг чок ажаан алыр дээш бүгү чүвени кылганнар.

Оон түңнелиниде бо чылын тараа будүрүлгези чижеглеп-биле әртекен беш чылда чедип алынган чылда ортумак деңнелге деп болур. А көдээ ажыл-агыйның продукциязының ниити чыылдазының хемчээли ол деңнелден ажыг болур. Улус ажыл-агыйының планында көрүнгениниден ол эвээш-даа болза, аъш-чемге болгаш үрезинге хереглээр аргежок чугула фонулуарны тургузуп алыр, мал чемгерер тараапы четчирибиле белеткеп алыр аргалыг болган бис. Ынаргыа бо ажылхерекке Казахстанның болгаш Алтайның, Сибирьниң, Уралдың, Россия Федерациязының болгаш Украинаның, Белоруссияның, Молдавияның, Прибалтика болгаш Закавказье республикаларының чамдык областарының чер ажылчыларының, а ол ышкаш үлетпүрүнүң болгаш транспорттуң ажылдакчыларының, Совет Армиязын дайынчыларының, түүрү ажаалдазының үезинде көдээнин ажыл-ишчилеринге дуза чедирген бүгү кижилеринге ачы-хавыязы улуг.

Үзбек, Туркмен, Таджик, Азербайджан, Казах болгаш Кыргыс ССР-лерниң чер ажылдакчылары хөвеениң эки дүжүдүн өстүрген болгаш белеткелди чедиишкининг чорудуп турар. Чүрттүн малчыннары багай эвес ажылдааннар.

Бистиң көдээ ажыл-агыйывыс кандыг-даа бергелерни ажып әртип шылаар деп чүвени дүржулга көргүзүп турар, чүге дээрге, көдээ ажыл-агый сайзырадыгай социалистиг нииттилелдиң бижыг экономиказының, өзүп турар техниктиг чепсегленишкинге, шөлдерниң болгаш фермаларның ажыл-ишчилериниң мергежилиниге, акы-дүнма республикаларның боттарының деткиишкининге даянып турар. Бо бүгү партияның көдээ ажыл-агый талазы-биле политиказының шыныыын бадыткап турар, массалар ортувунга оон организакчы болгаш политиктиг улуг ажылының түңнели болур.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневке чоруткан чагаазынга Саратовта колхозчу Михаил Илларионович Китаев совет кижилериниң бодалы болгаш сеткил-сагыжын, партияның политиказын сеткил-сагыжының ханызындан оларның деткип турарын тодаргайлап, илергейлээн, ол чагааны «Советская Россия» солунга парлаан. Эш Китаев ылангыя 1921 чылда Поволжье хуу ажылдыг тараачыннарның коргунчуг амыдыралын эки билир, 1972 чылга бо черлерге оон-даа артык кандаашкын болган, ынчалза-даа хөлүн колхозчунуң ближи турары-биле алырга, ажылчыннар болгаш тараачыннар сырый эвилелге болгаш чүрттүн бүгү республикаларының эвилелинге, улустуң чаагай чоруунун дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың аажок улуг сагыш салышкынының ачызында ындыг халаптарны чедиишкининг ажып әртип турар... Бистиң колхозчуларывыс аажок кандаашкын болза-даа оон уржуктарын бичии-даа тооваан болган бо чылын тараа база ногаа-биле бүрүн хандыртынган». Совет тараачыннар дугайында, коллективчи кижини кижизидер дугайында, сагыш салышкыны дээш, колхоз түргузуун быжыглаарынга, социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге кошкак дивес сагыш салышкыны дээш бистиң партиавыска, оон Төп Комитединге өөрүп четтириишкинним түрээнин ханызындан илергейлеп турар.

Совет әртемденнер техниктиг депшилгеге, чүрттүн экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге төлептиг салышкынын киирип турар. Әртем коллективтери практикага ажыглаттынар фундаментадыг болгаш чугула хөй айтыгларны шиитпирлээн. Әртеминиң будүрүлге-биле харылзаазы калбарып, шинчилелдериниң түңнелдерин улус ажыл-агыйынга неитередириниң чорудулгазы дүргедеп турар.

(Эгези. Уламчызы 2-ги арында).

Эш К. Т. МАЗУРОВТУҢ илеткелиниң уланчызы

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Совет эртем болза билигниң хөй-хөй чугула адырларынга код черни эвлеп турар. Соолгу чылдарда бедик температуралыг плазманың, физиказының, ядролуг физиканың талазы-биле улуг ажыдыышкыннарны кылган, хереглернин чаа хевирлери тургустунган. Химиктер баш бурунгаар бердинген бүдүмелдерлиг полимерлерни алырының перспективтиг аргаметодтарын ажылдап кылган. Биологияның, Чер дугайында эртем талазы-биле шинчилеткер үнелиг түңнелдерни берген.

Ада-чурт эртеми космос делгемин шинчилээр талазы-биле шылгарангай чедиишкиннерлиг болуп турар. Бистиң космос эртемивис хүн системазының талыгыр ырак черлерин болгаш октаргайны шинчилээриниң күчүлүг чепсээ болу берген, эртемиң дузазы-биле ырак черге телефон-телеграф харылзааны, телевидениени хөгжүдериниң, бойдус курлавырларын шинчилээриниң айтырыгларын болгаш улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг практиктиг өске-даа айтырыгларны чедиишкинниг шинитпирлеп турар.

Экономиканың чедиишкиннери, иниитилелдиң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези болза, план ёзугаар болгаш чайгылыш чок боттандырып турар улустуң чаагай амыдыралым бедидер дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиниң айыткаңы делгереңгей программаны боттандырарынга быжыг база болуп турар.

Чүгле чаңгыс 1972 чылда безин ССРЭ-де ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевириниң фондузу 9 миллиард рубльге ковүдээр. Бо чылын эмчилернин, башкыларның болгаш школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң кижизидикчилериниң ажыл төлевирин элээп бедиткен. Тускай ортумак өөредилге черлериниң студентилериниң болгаш сургууллариның стипендиязының хемчээлин ковүдеткен, эмнелгелерде чемге болгаш эмнерге хөй аксаа-көрегилерни үндүрүп берип турар. Херегледиң иниитилел фондуларындан чоннуң алыр төлевирлери чыл дургузунда 4,4 миллиард рубльге ковүдээр.

Мурнундагы чылдардагызы ышкаш, чүртта ажыктыг улуг чүрттелга тудуу үргүлчүлеп турар. Бо чылын 11 миллион ажыг кижи чаа бажыңнарже көжүп кирер болгаш боттарының чүрттелга байдалын экижидер.

Улустуң чаагай байдалын бедидериниң программазы хереглелдиң иниитилел фондуларындан ажыл төлевирин, төлевирлерни болгаш чингелделерни үргүлчү өстүрерин-даа база чонга барааннарны бүдүреринің чогуур ковүдээшкинин-даа, ачы-дузаа чедирерин калбартырын-даа көрүп турар, беш чылдың түгле эрткен чылында болгаш он айларда үлетпүрүүң чиик болгаш аъш-чем адырларынга хереглел продукциязын бүдүрер ийи түе чеден хире чаа бүдүрүлгелер ажыглалга кирген, бүдүрүлге күчүлерин ковүдеткен, мун ажыг чаа бүдүрүлгелерни тутказ, ажылдап турар үш муң хире цехтерни, фабрикаларны болгаш комбинаттарны чаартып турар.

Чыл келген тудум-на барааннарга хереглелди улам долу хандырып, оларның ассортиментизин чаартының база калбарып турар. Бо чылдың он айларының дүргузунда чонга күрүне болгаш кооператив садыын дамчыштыр 144,6 миллиард рубльдиң үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарын саткан, ол болза 1971 чылдың ол-ла үезинден 7 хуу хөй болганы ол, ооң иштинде эът продуктуларны 9 хуу хөйнү, сүт продуктуларны 13 хуу хөйнү, чүүрганы 14 хуу хөйнү, культура-амыдырал үжур-дузалыг барааннарны 13 хуу хөйнү саткан. Ноябрь 1-де турганы-биле алырга, садыгга эрткен чылдың ол үезинден бир миллион тонна хөй картофель киргеи.

Иниитилелдиң материалдыг чаагай байдалының кодурлуушкүнү-биле кады ажылчы чоннарның угаан-бодал хереглелдери өзүп турар. Совет Эвилели — улустуң эртеми болгаш культуразының бедиидекперинниң чүрту. Бисте 55 миллион ажыг кижи даяды болгаш ортумак артемниг болуп турар. Өске кандыг-даа күрүнениинден хөй номнарны, солуннарны болгаш журналдарны чүртта үндүрүп турар. Совет Эвилели кижилернин театрларга, кинога болгаш библиотекаларга баарының санының талазы-биле делегейде бирги черни эвлеп турар. Хөй националдыг литература болгаш уран чүүл, кино, телевиденне болгаш радио совет кижилериниң угаан-бодал амыдыралынга улам улуг рольду ойнап турар.

Совет эрге-чаңыргының чылдарынын дургузунда өскен эртем болгаш инженер-техниктиг интеллигенция, кодээ ажыл-агыйның специалистери, чырыдыышкынның болгаш кадык камгалалының ажылдакчылары боттарының талантызын, билиин болгаш энергизын коммунистиг түргүзуушкүнга берип турар. Литератураның болгаш уран чүүлдүң мастерлери улустуң уран чүүл байлактарын ковүдедип турар. Совет Эвилелиниң бүгү аку-дүнма республикаларының, бүгү нацияларының болгаш биче улустарының төлөөлекчилери боттарының салыышкының хөй национал совет культураның артинезинге кирип турарлар.

Экономиканың болгаш культураның хөгжүдезинде, ажылчын чоннарның чаагай байдалының бедиишкининге чедиишкиннерге, партияның болгаш улустуң күзел-соруу, хөй мизакон кижилерниң таланчызы болгаш күш-ажылы сиңниккен чедиишкиннерге чоргаарланыр эргелиг бис. Совет кижилер СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткаң соруулгаларын боттарын хан-дамырындан херээ кылдыр хүлээп алганының чаа-чаа бадыткалдары хүн бүрү коступ, илереп турар. Тоску беш чылдың планнарын чедиишкинниг күүседир дугайында, бистиң Төрээн чүрттүвүстүң күчүзүн улам ыңай өстүрер дугайында совет кижилериң боттарының хүлээлгелерин медеердиг болгаш чогаадыкчы ёзу-биле көрүп турары, оларның хамаагы сагыш салыышкыны, күш-ажылчы кодурлуушкүнге калбарган социалистиг чарышта илереп турар.

Ам кол чүве болза кодээ ажыл-агый чылын чедиишкинниг шоозында болур. Беш чылдың ийи чылының соруулгазында улус ажыл-агыйының бүтү звеноларының ылаптыг ажылының ужур-дузазы онза өзүп турар. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш тудуг организацияларының коллективтери бүдүрүлгенің болгаш тудугнуң күрүне планны чугаа чок күүседирин хандырар, бүдүрүлге күчүлерин дүрген шиңгээдип алыр, технологияны сайзырангайжыдарынга болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниге, бүдүрүлгениң ажыктыг бедидеринге курлавырларны долу ажыглаар ужурлуг. Электри энергизын болгаш отуулар чүүлду, чиг-этти болгаш материалдарны ажыл-агыйжы эвес ёзу-биле чарыгдаарының фактылары-биле эптежип черле шыдавас бис. СЭКП ТК-ның болгаш Совет чазактың негеп турарын ёзугаар камналгының чүүмүнү барымдаалаары бистиң планнарывыстың боттанырынга идепкейлиг идиглн берип турар. Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылды болгаш үе-шактың эң эвээшти чарыгдап тургаш, улам эки бедик шынарлыг продукцияны кылып алыры эргежок чугула.

Партия болгаш чазак кодээ ажыл-агый айтырыгларынче моон-даа соңгаар онза кичээнгей салыр апаар. Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг базазын улам шынарлы быжыглаары, комплекстиг механизасталашкынны ажыглаары, черлерни мелиорастаарын калбартыры, кодээ ажыл-агыйны минералдыг чемишчидилгелер болгаш химикаттар-биле улам улуг хемчээлдиг хандырары эргежок чугула. Эң чаа технологияны шалыпкын ажыглаар, бүдүрүлгени эргелеп ашкарарын сайзырангайжыдар, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылды бүгү хемчег-биле шаннап, деткиир. Кодээ ажыл-агыйны интенсификастаарының талазы-биле бистиң партияның ажылдап кылганы үр хуусаалыг болган комплекситиг программазы бүгү улустуң херээ болбушаан, амыдыралга ылаң-ла боттанган турар ужурлуг.

Амгы үеде кодээниң партия организацияларының, колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчыларының ажыл-агый чорудулгаларының түңнелдерин бүгү талалыг аналиэтеп, чыгдынган уржулганы улам байыдып база кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажыктыын бедидеринче, мал кыштаглаашкының организастыг эртиреринче, 1973 чылда бедик дүжүттүг алыынче, беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседиринге утланган немелде хемчегларни ап чорудуп тураралар.

Эштер! Социалистиг пиитилелди моон-даа соңгаар хөгжүдери, коммунизминиң материал-техниктиг базазын түргузары экономиканы удуртуруңдан ыка улуг хамаарыжыр апаар. Ш Л. И. Брежневтиң демдеглээни-биле алырга, ол «революция соонда түргүстүнүп кээп турар бүгү-ле соруулгаларның ын-не карыны болгаш эң-не чогаадыкчы соруулга болуп турар. Пиитилел амыдыралының өске адырларында ышкаш, ону чаңгыс-ла катап, моңгезин-биле херек кырында үзе шиитпирлепкеш, сагыш амыр олурүп болбас. Экономика — ол дээрге нарын болгаш үзүдбес холбаалыг организм-дир, ону хөгжүдери чаа-чаа айтырыгларны үргүлчү түргүзүп кээп турар».

Бистиң бүгү-ле ажыл-агыйжы чорудулгаларывыстың кол хемчээкчизи, тодарадыкчызы пиитилелдиң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези болур. Чогум-на ындыг көргүзүгнү барымдаалап турган бистер бүдүрүлгенің техниктиг дерилгезининң-даа дугайында, экономиктиг түргүзуушкүнүүң планнарының күүседиринге ажылдакчы, коллектив адыр бүрүзүнүң салыышкының-даа дугайын, ажыл-агыйны эргелеп-башкарарының түңнелдериниң-даа дугайын шыны-биле тодарадып көөр ужурлуг бис.

Тоску беш чылдың эрткен үезинин дургузунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрде ажылдап турар бир кижиге онаштыр 12 хуу, а прибор тудуу, автомобиль, нефть-химия, көмүр-даш, болгаш химия дээш ышкаш адырларга оон-даа улуг хемчээлдиг өскен болуп турар. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ону оон-даа артык улгаттырып болур аргалар шынап-ла кайгамчык улуг, бо талазы-биле ең шиитпирлиг факторларның бирээзи — кижиниң бедик медерелинде, оон ажылга кандыг хамаарылгазында, профессионалдыг мергежилинде, ажылчын кижи бодунуң хүлээлгезин ханызы-биле билиринде болуп турар.

Ленинградтың «Рабочий» фабриказының ажылчыны Екатерина Яковлевна Демидова ол дугайын «Известия» солунга мынчаар бижээн:

«Амгы үеде бистерде, ажылчын бүрүзүнде бодунуң хууда беш чылы база бар. Ында бүгү-ле чүүлдерни — кижи бүрүзүнүң мергежилин болгаш дуржулгазын-даа, бистерден фабрика чүнү алырын-даа барымдаалап көрген. Бистин цегивистин болгаш бүгү бүдүрүлге-даа черинин беш чылы база бар. Ынчангаш, мен, ажылчын кижи бодап көөрүмге, бистиң кол-ла чүвевис, күрүненің беш чыл ыланы мендеп эгелээш, меңээ кээп төнүп турар-дыр.

Моон алгаш көөрге, оон үре-түңнелдери чогум кайы хире улуг хемчээлдиг болуру, олар каш хире болуру база олар кайы хире шынарлыг болурул дээрзи бистерниң шуптувустан хамаарыжыр-дыр. А «шуптувустан» дээрге-ле кижи бүрүзүнден хамаарыжыр дээни ол-дур. Ол менден, сенден, бистиң эштеривистен хамаарыжыры ол-дур...»

Эш Демидованың бо сөстери оон ажыл-херээ-биле бадытканың турар. Оон күш-ажылы — коммунистиг бедик медерелдиг чоруктуң, бистиң пиитилелге күш-ажылчы кижиниң бедик ат-алдарын шын билиринин үнегер-чижээ боон турар.

Бодунга болгаш кады ажылдап турар эштеринден негелделиг чорук, сагылга-чүрүмнүг болгаш организастыг-даа чорук улус ажыл-агыйының ең чугула соруулгазы—продукциянын бедик шынары дээш демисел-биле шуут-ла тудуш холбаалыг боон турар. Кылыгларның шынары — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң түгле техниктиг, организастыг болгаш экономиктиг байдалдары эвес, харын-даа ажылдакчыларның мергежили, заводтуң эки ады дээш, фабрика марказының алдары дээш харылсалганы медереп билири-биир. Бир эвес бүдүрүлге чери станоктарны болгаш машиналарны бүдүрүп үндүрүп турар болза, олар делегейниң ең дээре шынарлыг даян деннелиниң техник-экономиктиг көргүзүглери-биле дөмей болуур, бир эвес улустуң хереглел барааннарын кылып турар болза — олар чоннуң ең шынгыы негелдезинге дүүшкен турар ужурлуг.

Шынар талазы-биле айтырыг нарын, хөй талалыг. Ону кылыгны сөөлүңге чедир кылып үндүрүп, кижилер-биле белдирлерни болгаш кылыгларны, дериг-хереклерни чечелеп кылыр чиг-этти-даа, шеверлээр болгаш савалаар материалдарны-даа берип турарлар-биле бараанны садып-даа турар кижилерниң аразынга дүгуруштунган күүсеннишкиннери-биле шиитпирлээр ужурлуг. Эки кылыглар — ажыл бүрүзүн ажылчын кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг, мергежилдиг кылганының, технологияны шыңгыы сагаанының түңнели болур. Бүдүрүлгениң организакчылары боттарының талазындай бедик шынарлыг продукция бүдүрүп үндүрери дээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери — техниканы сайзырангайжыдарын, улам депшилгелиг технологистуг чорудулгаларны ажыглаарын негеп турар дээрзин утпас ужурлуг.

Экономиктиг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин бизнесте ажыглаалда киирген. Ортаа Азияда ең улуг дээн Нуректи ГЭС-ииниң баштайгы агрегаттары чоокку хүннерде электри энергизязын берип эгелээр.

Тудугжуларның чеднишкиннери маргылдаа чок. Ынчалзада капитал салыышкыннарының ажык-дузазын бедидери улус ажыл-агыйынга улуг курлавыр боон артпышаан. Курлавырларны кайы-хамаан чок ажыглаар чорукка удур, тудугларны кылырының болгаш күчүлерни ажыглалга киирериниң хуусаалардың кызырары дээш, доостунмаан ажылдарның хемчээлин кызырары, тудугнуң шынарын экижидери болгаш өртек-үнезин чиигедири дээш шиитпирлиг демиселдй үргүлчүлээри өргежок чугула. Ону улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга, ең ылангыя чоннуң хереглел барааннарын бүдүрүп үндүрүп турар «Б» бөлүктүң адырларынга чедип алган турар ужурлуг.

Капитал салыышкыннарын планнаарда болгаш ажыглаарда-даа ооң улус ажыл-агыйынга ыяап-ла ажыктыг болурум, ниити күрүне эрге-ажыктарын удуртулга болдурар. Анаа албан гайы-биле кызыы болгаш бодунуң эрге-ажыын барымдаалаар чорукту болдурбас, ону сойгалаар херек. Чаа-чаа күчүлерни тударынын болгаш ажыглалга киирериниң планнарын долузу-биле күүседир, капитал салыышкынының ажыктыг чоруу улуг болзун дээш, тудуг индустриязының ажылдакчылары, чер-черде партия болгаш совет организациялары эргежок бүгү чүүлдерни кылырынга чиганиг турбас.

Ниитилелдиң күш-ажылы эки организастаттынган тудум, будурүлгени башкарарын эки шуудаткан тудум-на, улам ажыктыг болур. СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ол айтырыгже онза кичээнгейни салып турар. Чугааның ужуру болза, хамыктың мурнунда, улус ажыл-агыйының аар-саар болгаш үр хуусаалыг, адырлар, демискээрлер аайы-биле, техниктиг-экономиктиг, социал планнаашкынының эртемниг деннелиин бедидер дугайында боол турар. Ажыл-агыйның политиктиг соруулгаларын чогум-на ынчаар комплекстиг, системниг шиитпирлээри чугула.

Чүртта чогуур эртем шинчилелдерин чорудуп, адырларның болгаш адырлар аразының чаа структураларын база эртелеп башкарарының чаа-чаа аргаларын практикалап турар. Эргелеп башкарарының организастыг эң эки хевирлери болгаш ажыглалда нептерептинип турар электрон-саналга техниказы безин улус ажыл-агыйының чугула айтырыгларының ажыктыг кылдыр шиитпирлеттинген турарын магадылап шыдавас болгай. Эртем-техниктиг революция чорудулгазында үндүрер шиитпирлериниң шынныг болурунга удуртукчуларның харыысалгазы кошкаар туржук, харын улгадып турар. Бистиң бүгү кадрларывыстың чүгула соруулгазы чүл дизе амгы үениң будурүлгезин амгы үениң аргалары-биле башкарып өөренири болур. Эргелеп башкарарының, теория, практиканың айтырыгларынче четпес кичээнгей салыры база-ла чаа техниканы ажыглалга нептередириниң ол айтырыгларынче четпес сагыш салыры дег, эртем-техниктиг болгаш экономиктиг хөгжүлдени, иниитилелдиң күш-ажылының будурүкчүлүүн өстүрериң саададыр уржуттуг апаар, а ындыг чүүлдерни болдурбас ужурлуг бис.

Амгы үениң байдалында ең чаа эртем ажылдарын болгаш ажылдаарының депшилгелиг аргаларын будурүлгеге нептередири ең чугула ужур-дузалыг. Висте эртем-техниктиг депшилгениң мурнуку озуругларынга туржурүнга эргежок чугула бүгү чүүлдер: бүдүрүлгениң чепсек-хереклерине ниитилелдиң өнчүзү болгаш ажыл-агыйның планныг системазы, күчүлүг эртем, будурүлге баазазы, талантылыг кижилер— эртемденнер, инженерлер, техниктер, бедик мергежилдиг ажылчыннар бар. Эртем-техниктиг революцияны ажыл-агыйның социалистиг ситемазының артык күштери-биле чарылбас холбаалыг кылдыр дүүштүрер деп, XXIV съездиниң салган соруулгазын чедиишкинниг шиитпирлеп шыдаар болгаш шиитпирлээр ужурлуг-даа бис.

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедири — эргелел ажылдакчылары биле эртемденнерниң, ажылчыннар биле колхозчуларның шиити херээ. Республика ийикпе азы экономиктиг район, адыр, будурүлге бүрүзүнүң хемчээнге дүүштүр ук съездиниң шиитпирлерин барымдаалап, экономиктиг реформаны боттандырбышаан, күүсеннишкинниг боттандырары негеттинер планнар тургузарынче, ең чаа, бедик шынарлыг продукция будурүп үндүрериниче будурүлге коллективтерин соруқ киирер, эртем-техниктиг ең эки чедиишкиннерни ажыглаарынга сонуургалдыг болдурар, экономиктиг, организастыг байдалдарны тургузар аргаларны дилеп тывар, тургузар, деткиир ужурлуг бис. Ол соруулгага, экономиктиг реформаның берип турар аргаларын база улам идепкейлиг ажыглаза чогуур.

Эштер! Бистиң бурунгаарлаан хире-чергевис-биле совет улустуң социал-политиктиг чангыс эви быжыглып, иниитилелди баштаар күш болур ажылчын аңгының ролю улгадып турар деп чүвени коммунистиг тургузуушкуннуң бүгү төөгүзү бүзүрелдиг көргүзүп турар. Ол дүрүм ёзугаар болуушкун хамыктың мурнунда Коммунистиг партияның ажыл-чорудулгазындан, ооң аңгы барымдаалаан чайгылыш чок политиказындан, массаларны хүн бүрүде удуртуп турарындан илереп турар. Партия ажылчын аңгының социалистиг эрге-ажыктарын болгаш коммунистиг идеалдарын барымдаалааш, иниитилели сырый каттыштырып, улустуң революстуг чаагай чаңчылдарынга, моралынга совет кижилерни кижизидип турар.

Партияның ол ажылы кайгамчыктыг үре-түңнелдерлиг болуп турар. Коммунизминиң херээнге бердиниишкин, күш-ажылчы, политиктиг идепкей, коллективизм, мещанзыг болгаш барасканзыг бүгү чаңчылдарны көөр хөөн чогу-биле буруу шавары иниитилелдиң, совет кижилериниң бүгү кезектериниң, бүгү националдарның, салгалдарның мозуу-шынары боон турар.

Партияның хөй миллион кижилиг коллективтиг угаан-бодалы сайзырангай социалистиг иниитилелдиң кайгамчык улуг хемчээлин хаара тудуп, ооң арталарын марксисчи-ленинчи туруш-биле үнелеп турар. Бистиң партивые ажылчын аңгының, совет улустуң политиктиг авангарды болур ролюн алдарлыы-биле күүседип турар деп чүвени СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери, ооң Төп Комитединиң, бүгү партия организацияларының ол шиитпирлерни амыдыралга боттандырарынче угланган ажыл-чорудулгазы база катап хереченлеп турар. Бодунга дээди чергелии-биле негелделиг партия болза күрүне эргелелининң бүгү звеноларынга, ажылчы чоннарның массалыг организацияларының ажылынга негелдени бедидип турар.

Октябрьдан төрүттүнген ниитилел тургузуу — ёзулуг-ла улусчу эрге-чагырга. Оон демократтыг мозу-шынарының үлегер-чижээ ажылчы чоннар депутаттарының Сөветтеринден эң чайыннанчак илереп турар. Оларның күүседир эрге-хүлээлгелери улуг эвес суур чурттакчыларының хүн бүрүде хереглелдерин хандырарынче сагыш салырындан, бойдус камгалаары чижектиг, ниити-күрүне хемчээлинге деннежир ужурдузалыг, чугула айтырыгларны шиитпирлээрине чедир — онза кайбак хемчээлдиг. XXIV съездиниң айтыышкыннарынга дүүштүр Советтерниң ажыл-чорудулгазы бүгү хемчеглер-биле идепкейжип, тоску беш чыл планын херек кырынга күүседир талазы-биле оларның звено бүрүзүнүң ажылының деннели бедип турар. Советтерниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында чоокта чаа хүлээп алдынган Хөөйлу ганаа база ажок улуг идиглиг боол турар. Ол Хөөйлуның кол чүүлдерин амыдыралга боттандырары совет демократияны хөгжүдеринге улуг базым болур, улустуң сонгуп алган төлөөлериниң алдар-хүндүзүн болгаш идепкейин улам бедидер.

Партия профавиилелдеринге, комсомолга болгаш өске-даа массалыг организацияларга доктаамал даянып, ниитилелдиң ажыл-херектерин шиитпирлээрине ажылчы чоннарны улам калбаа-биле эвилелдеп киириштиреринге, коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын боттандырарынга оларның инициативазын, организастыг чоруун улам бедидеринче сагыш салып турар.

Партия коммунистерни, бүгү совет кижилерни большевикчи принципиалдыг ёзугаа кижизидип, боттарының ажылажининиң түңнелдерин бот-шүүгүмчүлелчи ёзу-биле көөрүнгө, чедип алган чедиишкиннеринге сагыжын оожургатпазынга, бөгүн дүүнгүзүнден эки ажылдаарынга, хөйнү кылырынга өөредип турар.

Массалар-биле партия бодунуң харылзаазын могаг чок быжыглап, бистиң чүртувустуң ажылчын аңгызының, колхозчу тараачыннарының болгаш улусчу интеллигенциязының, бүгү нацияларының, биче улустарының социал-политиктиг болгаш идепкейлиг чаңгыс эвин быжыглап турар. Социалистиг тургузуунуң күжү чогум-на ында. Ол чаңгыс эп-биле кажан-даа тиилеттирбес бис.

II. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң делегейлик политиказын боттандырар дээш демиселде

Тайбың дээш, дайын айыылынга удур чаныш-сыныш чок демисежирин, улустарның социал болгаш национал хостылышкынынга бүгү тала-биле дузалаарын бистиң партиявыска В. И. Ленин чагаан.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткан угланыышкыны, ооң ажылдап кылганы тайбыңның программазы амгы үе-чадада даштыкы политиказың ленинчи принциптериниң дириг боттанышкыны болур. Ону боттандырбышаан, партияның Төп Комитеди болгаш Совет чазак тодаргай боттуг санал-оналдарны үндүрген. Совет Эвилелиниң идепкейлиг даштыкы политиказының, социалистиг чурттарның дугуржулгалыг даштыкы политиказының ачызында, тайбынга ынакшылдыг бүгү бурунгаар депшилгелиг күштернин деткимчези-биле дүшкүрлүг чорукту көскүзү-биле чавырылдыралы чедип алдынган, күрүнелер аразының харылзааларының практиказынга тайбын кожа-хелбээ догуннаарынын принциптери улам ханылап кирген.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылының бүдүүзүнде Октябрьның байырлалын демдеглевишаан, совет национал-күрүне тургузуушкунунун практиказынга шылгаттынган пролетаржы интернационализм социалистиг дем каттыштырылга чурттарының аразында харылзааларының хөөйлузу, бистиң пиити бурунгаар депшилгевистиң күүлүг фактору болу берген.

Чаа пиитилел тургузуушкунунга, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң кежигүннери күрүнелериниң социалистиг ажыл-агыйжы интеграциязының Комплекстиг программазын боттандырарынга акы-дүнма чурттарның чедиишкинери, оларның даяпгыы политиктиг ажыл-чорудулгазының сырый таарыштырылгазы — бо бүгү социализминиң туружун, делегейге оон алдар-хүндүзүн быжыглап турар. Делегей хөгжүлдезинин бүгү чорудулгаларынга социализм улам улуг салдарны чедирип турар.

Польша Улус Республика-биле ГФР-ниң аразында керээ-биле чергелештир Совет Эвилели-биле Германияның Федеративтиг Республиказының аразында керээ күштүг болуп бадылаттынган, европа күрүнелериниң дайын сөөлүндеги кызыгаарларын үреп болбазының принцивин доктаатқан. Барыын Берлин талазы-биле дөрт талалыг дугуржулга база чедип алдынган. Европага айыыл чок чоруктуң быжыг системазын хандырарының хереэнге күрүнелерниң кады ажылдаарынын талазы-биле баштайгы белеткелдер тургустунуп турар. Тускай болгаш хамаарышпас күрүнелер болур Герман Демократтыг Республика-биле ГФР-ниң аразында харылзааларны чогумчалыг болдурарын дозозарының, оларны Каттышкан Нацнялар Организациязынга хүлээп алырының. ГДР-ни бүгү күрүнелериин бүгү делегей эргези-биле хүлээп көөрүнүн чорудулгазын эчизинге чедиреринің, ГФР-биле Чехословакиянын аразында харылзааларны тааршыпарының үезш база келген.

Европада байдалды чогумчалыг болдурарынга ССРЭ-ниң барыын-европа чурттары-биле ийи талалыг харылзааларының хөгжүдези эки салыышкын болган. Франция-биле харылзааларга, оон иштинде политика талазы-биле база, кады ажылдажылганың бедик деннели чедип алдынган. ГФР-биле бистин харылзаларывысты үндезинн-биле экижидерининн эрге-ажыктарынга хамаарыштыр улуг ажыл чорун турар. Финляндия-биле, скандинав чурттары-биле, Австрия, Италия болгаш өске-даа чамдык күрүнелер-биле бистин харылзаалар-ывысыс чедиишкинниг хөгжүн турар.

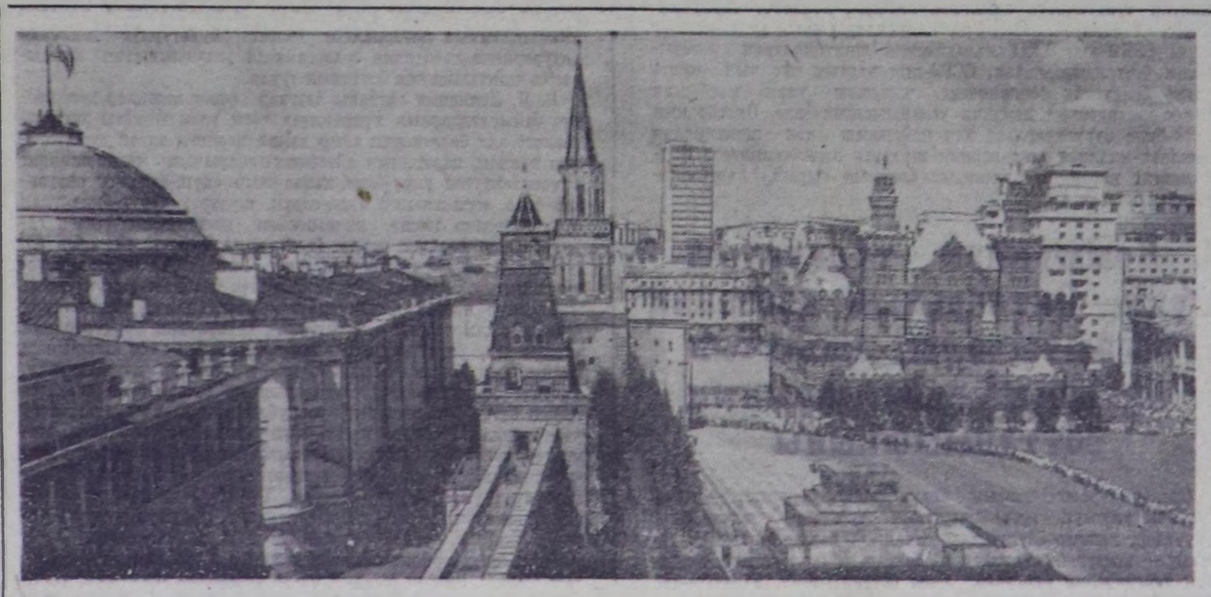
Липке айыыл чок чорукту хандырарынга, амгы үе-чадада Европага кады ажылдажылганын идеяларын боттандырарынга ону чыылдырар дугайында анаа сонуургалдыг бүгү чурттарның аразында принципиалдыг дугуржулга чедип алдынган ниити-европа чөвүлел хуралы чугула рольду ойнаар ужурлуг.

Ол чөвүлел хуралды чедиишкинниг эрттирери дең эргенин, бот-боттарының херээн холгаарлаваазының, найырадыг кожа-хелбээнин, тайбын догуннаашкынның принциптеринге үндезилээш, ниити-европа кады ажылдажылгазын чорударынга чаа-чаа аргаларны тургузар апаар.

Дээди деннелге болган совет-америк чугаалажышкыннарның түңнелинде делегей байдалын экижидеринге улам калбак перспективалар ажыттынган. Ол чугаалажышкыннарның үезинде ийи чурттуң аразында харылзааларны улам ыңай экижидерининң үндезинн тургустунган болгаш янзыбүрү адырлар талазы-биле ийи талалыг чамык дугуржулгалар чарлынган. Оон-биле чергелештир бот-боттарының аразынга дугуржулганы кандыг-бир өске күрүнелерниң күсеединбиле чедип албаанын онзалап айтыр ужурлуг. Ол чүгле ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың улустарының эрге-ажыктарын эвес, харын-даа делегейлиң айыыл чок чоруунун эрге-ажыктарынга долузу-биле хүгжүп турар.

Талаларның дең эргелиг болгаш ден хемчээлиг айыыл чок чоруунун принциптерин шынгыы сагып, күш ажыглаарындан азы ону ажыглаар деп кыжанырындан ойталаанынган, эрге-ажыктарын бот-боттарының аразынга хүндүлээнинден, ангы-ангы социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбын кожа-хелбээ догуннаарының принцивин делегей харылзааларынга ундезилээш, ажыглаарынга хамаарыштыр улуг ажыл чорун турар. Финляндия-биле, скандинав чурттары-биле, Австрия, Италия болгаш өске-даа чамдык күрүнелер-биле бистин харылзаалар-ывысыс чедиишкиниг хөгжүн турар.

Эштер! Социалистиг пиитилелди моон-даа соңгаар хөгжүдери, коммунизминиң материал-техниктиг базазын тургузары экономиканы удуртуруңдан ыка улуг хамаарыжыр апаар. Ш Л. И. Брежневтиң демдеглээни-биле алырга, ол «революция соонда тургустунуп кээп турар бүгү-ле соруулгаларның ын-не карыны болгаш эң-не чогаадыкчы соруулга боон турар. Пиитилел амыдыралының өске адырларында ышкаш, ону

Москва — Совет Эвилелиниң болгаш РСФСР-ниң найысылалы.

Москвада Совет чурттуң чазаа болгаш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди ажылдап турар.

Эш К. Т. МАЗУРОВТУҢ илеткелиниң төнчүзү

(Эгези 1—2-ги арыннарда).

Бистиң чурт чүгле Европа дипке эвес, өске-даа черлерге быжыг тайбынны болгаш айыл чок чоруктуу хандырары дээш шимтирлиг демисежип болгаш демисежип-даа турар. Бистер Индия-биле, Афганистан-биле, демократтыг аныяк күрүне Бангладеш-биле найыралдын болгаш кады ажылдажылганын харылзааларын сырый тудуп турар бис. Бистер Иран-биле, Турция-биле, Пакистан-биле харылзааларны калбартырынын улуг ужур-дузазын үнелеп көрүп турар бис. Ол ышкаш совет-япон харылзааларны моон соңгаар бүгү талалыг хөгжүдер аргалар база тургустунуп турар.

Совет Эвилели Кыдат Улус Республика-биле харылзааларыны экижидер дээш оралдажып турар. Сөөлгү үеде Пекинниң удуртукчулары делегей ареназынга башкаламыышкынган үнер деп оралдажыышкынны кылып, бодунуң даштыкы политиказынга чамдык эвилгелерни кылып турар. Ынчалза-даа оон үндезини ам-даа антисоветизм бооп артпышаан, делегей социализмин болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң башкаландырып, чарарынче, антиимпериалистиг күштерни сандарадырынче үүтүл бооп артпышаан. Ол чорук КНО-нуң Бол Ассамблеязының амгы сессиязынга Кыдаттың шын эвес туружундан база катап тодаргай көзүлген.

Пекин удуртулганың чимзенишкиннериңге шимтирлиг сөйтүр шавыышкынны берип тургаш, КҮР-биле харылзааларны чогумчалыг бөлдурар дээш, база-ла моон мурнундаазы дег туружун турар бис. Бистиң партнявыстың чайгылыш чок угланышкыны ол, ону XXIV съезд бадыткаан болгаш ук туруш оскерлиишкин чок артып турар.

КНО-нуң Бол Ассамблеязының эртип турар сессиязынга Совет Эвилелиниң чаа-чаа саналдарын делегейниң хей-нимтизи үүлдүг деп көрген. Баттышкан Нациялар Организациязы совет саналдарны деткээш, делегейге быжыг туруш болур үүткүлдүг бол бодалдарының быжыгарынга болгаш хөгжүүрүнге дуза чедирер ийик.

СЭКП делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарын идепкейлии-биле чедип ап, делегей байдалын боттуг ёзу-биле көрүп турар. Империалистер улустарның социал болгаш национал хосталгазын моондактаар деп оралдажып, чепсек ажыглаарындан база ойталаар дивейн турар. Барының үүтүп реаксылыг кезектери, хамыктың мурнунда америк шеринглүлетпүр комплекизинид удуртукчулары болгаш НАТО-нуң дайынзырактары дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынга үүл-бүрү аргалар-биле удурланып, чепсегленишкинни улам ынай эдерее бүдүреринче үүтүп турар.

Ол бүгүнүң уламындан бедик серемчилелдиг болур. Улуг Октябрьның чаглап алышкыннарын, социалистиг Төрээн чуртун айыыл чок чоруун ылап камгалап турар совет Чепсектиг Күштерни быжыглаар хүлээлгелиг бис.

Бистиң чуртувус — империалистериңиң дайынзырак чимзенишкиннериңе удур демиселдиң кол чөленгинзи. «Совет Эвилелиниң даштыкы политиказы — социалистиг, ангылар туружун барымдаалаан, интернационалчы политика болуп келген, болуп турар болгаш болуп артар. Бистер — делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарының талалакчылары бис. Бистер — быжыг тайбыңның талалакчылары бис. Чогум-на ынчангаш дайын үүлгедиглериңе удур, улустарның хосталгалыг демисеилин базар, оларның херектерин холгаарлаар, оларның эргелерин чөрүп үрээр кандыг-даа оралдажышкынарга удур шимтирлиг туружун турар бис»—деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

АКШ-тың агрессиязынга удур демисеилиңе Вьетнамның маадырлыг улузунга, Лаостуң болгаш Камбожаның эрес-маадырлыг патриоттарынга бүгү Совет Эвилели талалыг деткимчени чайгылыш чокка көргүзүп турар. Бистиң вьетнам ажы-дүнмаларывыстың дайынчы угаан-бодалы, чаныышсының чок туруштуг чоруу, ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның талазындан оларга экономиктиг, политиктиг болгаш шериг талазы-биле дузаламчызы, революстуг болгаш дешилгелиг бүгү күштерниң деткимчезин вьетнам улуска хамаарыштыр империалистиг агрессияны болгаш албадаашкынны церспектива чок кылып каан.

Пролетаржы интернационализминиң ленинчи принциптеринге шынчы Совет Эвилели хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш, боттарының Төрээн чуртунуң салым-чолун боттары шимтирлээр эргези дээш, америк агрессияга удур демисеилди чедиишкинниг доозарынга чедир вьетнам патриоттарга дузалажыры-биле бодундан хамааржыр бүгү чүвени моон соңгаар-даа кылыр апаар.

Сөөлгү үеде вьетнам айтырыгны шимтирлээринге тодаргай базымнарны боттандырган. Вьетнам айтырын таарыштыр шимтирлээринче угланган күженишкиннер дайынны соксадыр ужурлуг дугуржулганы чарары-биле доостур дээрзинге идеген турар бис. Бо чорук вьетнам болгаш америк улустарның эрге-ажыктарынга, делегейниң бүгү улустарының эрге-ажыктарынга дүгжүп турар.

Империалистиг күштерниң деткимчезинге даянган Израильдиң эжелекчи политиказынга удур демиселди чорудуп турар араб улустарга Совет Эвилели өөнүк болгаш эвилелчизи болуп чайгылыш чок түржүп турар. Эжелеткен бүгү араб девискээрлерден израиль шериглерни бүрүн үндүрерин, палестинаның араб улузунуң дүрүм ёзугаар эргелерин сагыырын чедип алырын моон соңгаар-даа оралдажыр бис. Бо болза Чоокку Чөөн чүкке чөптүг болгаш быжыг тайбыңны тургузарының эргежок чугула негелдези болур.

Бистиң чуртувус дешилгелиг араб күрүнелер-биле найыгалчы харылзааларны хөгжүдеринче болгаш кады ажылдажылгаже угланышкынны быжыы-биле барымдаалап турар. Чоокта чаа Египеттиң премьер-министри А. Сидкинниң Москвага аян-чоруунуң база катап бадыткааны-биле алырга, совет-египет найырал чугула фактор болбушаан, ийи чурттуң улустарынга бараан болуп, империализмге удур демиселдиң нити эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Сөөлгү үеде Сирия болгаш Ирак-биле бистиң кады ажылдажылгавыс улам быжыккан. Өске-даа чамдык араб чурттар-биле Совет Эвилелиниң харылзаалары чедиишкинниг хөгжүп турар. Совет-араб найыралды баксырадыр дээр империалистиг күштерниң болгаш оларның дузалакчыларының оралдажышкынары бууразшкынга таваржып турар.

Бо чыл антиимпериалистиг күштерниң фронтузунуң улам ынай калбарганының чылы болган. Тайбың, демократия болгаш социал дешилге дээш, дайынның болгаш улустарны дарлаарының империалистиг политиказынга удур социалистиг чурттар-биле кады капиталистиг чурттарның ажылчын ангызы, демократтыг калбак күштери, Азияның болгаш Африканың хамаарышпас аныяк күрүнелери, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң дайынчы отрядтары, Латин Американың дешилгелиг чурттары идепкейлиг демисежип турар.

Улусчу чаңгыс-эптиң чазаанга удур империализминиң халдаашкыннарынга болгаш иштики реакциянын хоралакчы хөделиишкиннериңе удур өйтүр шавыышкынны берип турар чили улуска совет кижилер эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп база деткимчени көргүзүп турар, чурттуң хамаарышпас хөгжүлдези дээш, социал-экономиктиг үндезин чаартылгалар дээш шимтирлиг олар демиселди чорудуп турар.

Капитал чурттарында бот-боттарынга удурланышкак күштерниң аңгыланыры үргүлчүлеп турар. Монополиялар улус массаларының эргелериниче болгаш амыдыралчы эрге-ажыктарынче шаап халдап турар. Шыдажыр аргажок хөй шериг чарыгдаалдары, ажыл чокталыр чорук, өртектериниң болгаш үндүрүглериниң доктаамал өзүлдези, акшаның өртек-үнезиниң чокталыры ажылчы чоннарның эктинге аар үүрге болуп турар. Капитализминиң кол төрүлдээзи — күш-ажыл биле капиталдың аразында төрүлдээ чидигленип турар. Аңгы тулчуушкуннары улам-на чидигленген. Капиталистиг дарлалга болгаш реакциялыг политикага удур демисел улам калбак, дайынчы характерлиг болуп бар чоруур.

Амгы үениң революстуг күштериниң күүлүг ыйыышкынынга таварышкаш, капитализм кажарлаар, чаа байдалдарга бодун таарыштыр тургузуп алыр ужурга аргажоктан таварышкан. Аңгы демисеилиниң шериг болгаш политиктиг алырларынга капитализминиң кажарлаар аргазының кызырлып турарының хире-чергези-биле капитализминиң болгаш социализминиң аразында идеологтуг фронтуга тулчуушкуннар улам калбарып турар. Маңаа тайбың догуннаашкын түрбас ужурлуг деп чүве билдингир. Нинтилел хөгжүлдезий кандыг оруктар-биле баарыл деп амгы үениң кол айтырыы бо демиселдиң төвүнде турар.

Келир үеден корткан буржуазия капитализмни чажырып чаарын, массаларны мегелээрин оралдажып турар. Оон теоретиктери болгаш пропагандистери капиталистиг тургузуглуг бир-ле «чаа» бүдүжүнүң дугайында, «чаа индустриалдыг нинтилелче», харын-даа «дең аргаларлыг нинтилелче» оон трансформациязының дугайында хоозун бодалды тарадып турарлар. Бо хоозун бодалды ёзугаар алырга, бүгү социал хамчыктардан капитализмни адырып алырының хуулгазының чепсээ болза, өртем-техниктиг революцияны күрүмемонополистиг таарыштырылгазы-биле каттыштырарында болуп турар.

Бо өртемге удур бодалдар боттуг үүлдер-биле шуут дүүшпейн турар. Ол чорук чүгле социал антогонизмнерни калбартыр катаптаарын өөскүдүп турар. Мактанышкы «индустриалдыг нинтилел» дээр чүвези бодунуң төрүлдээлерин ажып эртип шыдавайн турар.

Буржуаз идеологтарның бүгү пропагандисчи болгаш теоретиктиг калчаараашкыннары кижини төөредиринче, социал революцияның эргежок чугулазының болгаш болдунарының дугайында бодалдың бодун безин күш-ажылчы массаларның угаан-медерелиниден ырадырынче угланган. Ынчалза-даа делегей монополистиг капиталдың апологеттериниң хоозун өттүр көрүүшкүннери-биле эвес, а Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң ажыткан дүрүмнерин ёзугаар хөгжүп турар. Социализм дээрге, капитализминиң олче шилчин кирер үүрдүг, амыдыралдың бадыткааны кара чаңгыс боттуг оруу болур.

Дарлакчы ёзу-тургузугну чер кырындан арыглап чок кылыр аргалыг болгаш делегейни чаартып тургузарының марксисчи программазын боттандырар нинтилел дешилгезининиң кол күжү—ажылчын аңгы дээрзин «неоколониализминиң» идеологтары эки билип турар. Ынчангаш ажылчын аңгының организастыг болгаш сырый каттышкан чоруунда олар коргуп турар, ынчангаш олар ажылчын аңгыже калчаалы-биле халдап турар.

Антикоммунизминиң теоретиктери буржуазияның социал чагын күүседип, ажылчын аңгы революстуг күженишкинин «оскунупкан» деп өңгүлдүг тарадып турар. Ажылчыннар-биле бүдүрүлге өзүлериниң, дарлалыкчылар-биле монополистерниң аразында «социал эвилелдежишкин» бар дээрзинге безин чедир чулчуруп тургулаар. Буржуазияның идейлиг чалчаларының политиктиг тодаргай сорулгалары—ажылчы чоннарны башкаландырары, оларны аңгы талазы-биле төгейлендирери, монополияларның халдаашкынынга дүжүп бээринче албадаары. Бо талазы-биле социал-реформистериниң удуртукчулары, барыын болгаш «чөөн» оппортунистер, бүгү талазыбиле чажыртынган ревизионнистер онза чүткүүшкүнүү кылып турар.

Ынчалза-даа буржуазияның болгаш оон идеологтарының ол оралдажышкыннарын амыдырал өйтүр шаап турар. Забастовка шимчээшкининиң өзүп турары, ажылчын аңгының одуургларының сырый каттышкыышкыны болгаш политиктиг медерелиниң өзүп турары оон демиселче шимтирлиниң бадыткап турар. Аңгы демисеилиниң мурнуку одуруунда күштажылдың бүгү делегей удуг арнизымның шылгаттынган дайынчылары туруп турар. Ажылчын аңгы болгаш оон коммунистиг авангарды ажылчы чоннарның хосталгазы дээш демиселчи, социал революцияларның тук тудукчузу—бодунуң интернационалчы хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип келген болгаш күүседип-даа турар.

Антиимпериалистиг фронтуның бүгү отрядтарының чаңгыс эвин быжыглаарынга мурнакчы роль делегейниң коммунистиг шимчээшкининге хамааржыр. Империализмге удур демиселге чаңгыс эптиг хөделиринииң дугайында коммунистиг болгаш ажылчын партияларының 1969 чылдагы делегей чөвүдел хуралынга идип үндүрген программазының эвилелдекчи күжүн болгаш ажыктыын делегейде болуушкуннарның чорудулгазы бүзүрелдин-биле көргүскен. Амгы үениң оң идепкейлиг болгаш салдарлыг политиктиг күжү болур коммунистиг шимчээшкининиң марксисчи-ленинчи идей-политиктиг сырый каттыштырылгазы дээш СЭКП моон соңгаар-даа могаг-шылаг чок демисежир.

СЭКП-ниң делегейге ажыл-чорудулгазын, партияның Т... Комитединиң даштыкы политика талазы-биле ажылдары болгаш эгелекчи чоруун бистиң чуртун бүгү ажылчы чоннары изиг үүлдүгүзүүшкүн болгаш долу деткимчикин-биле хүлээп ап турар. Коммунистиг партияның ханы-мерген политиказының ачызында совет улустуң тайбың күш-ажылы хандыртынган, коммунизминиң оруу-биле чедиишкинниг бүрүнгаарларының бүгү байдалдары тургустуунган. Совет Эвилелиниң диңим, принципиалдыг, ёзулуг интернационалчы политиказы улустарның үндезин эрге-ажыктарына дүгжүп турар. Партия моон соңгаар-даа ленинчи даштыкы политиктиг угланышкынны хажык чок боттандырып, чер кырынга тайбыңның херээ дээш чайгылыш чок шимтирлиг-биле туржур, бүгү ажылчы чоннарның хосталгазы болгаш аас-кежик дээш демисежир.

Эштер Совет улус Октябрьның өчүс сорулгаларынга бөрдинген, ону шудургу болгаш хажык чогуу-биле амыдырапга боттандырып турар. Коммунистиг идеяларның тиилеттирбес күжү бо үүнниринң өндүр-чаагай тодаргай көргүзүглеринде, улустарның быжыглыг турар найыралында, социализминиң бөмбүрзенге базымнарында бадыткаттынып турар.

Ленинниң революсчу херээ дээш мурнакчы демиселчи болур төөгүүлүг хүлээлге оон өнүнээзинге онаашканынга хөй националдыг совет улус чоргаарланып, бодунуң шылгаттынган авангарды—СЭКП-ниң хей-аът кимирикчи удуртулгазы-биле коммунизминиң оруу-биле бүзүрелдиг бүрүнгаарлап бар чоруур.

Маадырлыг Совет улус делегерезин!

Октябрь революциязының баштыңчызы болгаш организакчызы, социализм тургузуушкунуңүн организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

(Эш К. Т. Мазуровтуң илеткелин улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары удаа-дараа үзе киирип турган).

Байырлыг хурал доозулган. Бистиң Төрээн чуртувустуң Күрүне гимнин катап күүседкен.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң камгалал министрининиң

ДУЖААЛЫ

1972 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ 7. № 229 МОСКВА ХООРАЙ.

Эштер, солдаттар болгаш матростар, сержантылар болгаш старшинаалар!

Эштер, праporщиктер болгаш мичманнар!

Эштер офицерлер, генералдар болгаш адмиралдар!

Богун совет улус болгаш оон дайынчылары, социалистиг чурттарның ажылчы чоннары, бүгү дешилгелиг кижи төрелгетен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюн байырлап турар.

Бистиң Төрээн чуртувус бо тоогулуг хүнүү Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чылының бүдүүзүнде демдеглеп турар-дыр. Юбилейлиг чылда экономиканың, өртемниң болгаш культураның улам чаа көдүрлүүшкүнү болуп, ажылчы чоннарның амыдырал деңнели бедээн, тоску беш чылдың ийиги чылының даалгаларын чедиишкининг күүсеидири дээш социалистиг чарыш улам калбарган.

Социализминиң акы-дүнма чурттарының улус ажыл-агыйы бедик темпилиг хөгжүп турар. Социалистиг деңгаттыштырылгазының экономиктиг болгаш камгалал күүү-шыдалы чайгылыш чок улгадып турар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айыткаңы даштыкы политиктиг угланышкынны-боттандырып чорударынга чугула түңнелдер чедип алдынган. ССРЭ-ниң принципиалдыг, чайгылыш чок даштыкы политиказы совет күрүнениң, делегей социализминиң, национал-хосталгалыг шимчээшкининиң үндезин эрге-ажыктарын барымдаалаан болгаш аңгы-аңгы социал тургузуглуг күрүнелериңиң тайбың кожа-хелбээ догуинаашкынынын принциптерин боттандырарынга идепкейлиг идип бооп турар. Интернационалчы хүлээлгезинге ыяк шынчы Совет Эвилели империализминиң агрессчи политиказынга быжыг өйтүр шавыышкынны берип, хосталта, национал хамаарышпас чорук болгаш социал дешилге дээш улустарның демиселиң бүгү хемчег-биле деткип турар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак оон-биле кады улуг Ленинниң чагыгларынга шынчы болбушаан, чурттуң камгалалыр аргалыын быжыглаар, Армияның болгаш Флоттуң дайынчы күүзүн бедидер дугайында могаг чок сагыш салып турар.

Совет Армия—бистиң күрүнениң улустарыныц хөй националдыг ог-бүлезининг акы-дүнмалышкы болгаш пайыралдыг чоруунуң армиязы бооп турар. Оон дайынчылары боттарының Төрээн чуртунга, коммунизм херээнге кызыгаар чок бердинген. ССРЭ-ниң Чепсектиг күштери Варшава кереэзининг киржикчилери чурттарның армиялары-биле кады чаңгыс аай одурутта турушпуваан, социализминиг улут чаалап алыышкыннарын камгалаарышга үргүлчү белен туруп турар.

Эштер, Армияның болгаш Флоттуң дайынчылары! Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюн-биле силерге байыр чедирбишаан, дайынчы болгаш политиктиг белеткелге, дайынчы моргежилдиг сайзыраңгайжыдарыңга, сагылга-чурумну болгаш организастыг чорукту быжыглаарыңга моон-даа соңгаар чедиишкиннерлиг болуруун күзедим.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюн демдеглээри-биле **дужаарым болза:**

Богун, ноябрь 7-де, ук черниң шагы-биле 20 шакта бистиң Төрээн чуртувустуң дайысылалы—маадыр хоорай Москвага, эвилелдешкен республикаларның найысылаларынга, маадыр-хоорайлар Ленинградка, Волгоградка, Севастополька, Одессага, маадыр-шивээ Брестиге артиллериянның үжен даатташкынпары-биле салют кылыр.

Бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиң делгерезин!

Улуг Совет улус болгаш оон маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезиң!

Бистиң бүгү тиилелгелерниңистиң сорук кирикчизин болгаш организакчызы совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

ССРЭ-НИҢ КАМГАЛАЛ МИНИСТРИ
СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МАРШАЛЫ А. ГРЕЧКО.

ЧҮТКҮЛДҮГ БУРУНГААРЛААР

Бо улуг байырлады таварыштыр бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң өске бүгү черлеринде ышкаш, ыраккы Эрзинниң ажылчы чоннары кодээ ажыл-агый чылын доозарының талазы-биле кылдыңган ажылдарның түңнелдерин үндүргеш, келир чылда чорудар ажылдарның тодаргай сорулгаларын айтып алган күженишкининг ажылдап турарлар.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш ТК-ныц ооң дараазында пленумнарының шинтирлерин күүсетишаан, эрзинчилер кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүреринг болгаш күрүнеге садарын көвүдедир талазы-биле чамдык чедиишкиннерин чедип алган. Бистиң районнуң экономиказының кол адыры—мал ажылы. Ынчалзажок чер ажылын хогжүтпейн, малга бижыг чем-суурну тургуспайн тургаш мал ажылын чедиишкининг хөгжүдүп шыдаваазы база билдингир. Ылаңгыя СЭКПниң XXIV съездизи тараа бүдүрерин көвүдедир кодээ ажыл-агыйда бир эң кол сорулга деп саваап, агротехниктиг чурумнарны шын сагыырының, чемиишчидилгенин чоп ажыллаарының, хову ажылдарын организастаарын экижидериниң чугулазын айыткан. Районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары соолгу чылдарда бо утлавышкын-биле элээп ажылдарны чорудуп, тарыланың структураазын эде көргөн болгаш бистиң район ышкаш суттат чок шелдерниг черлерге мал чеми культуралар ның тарылгазын база көвүдеткен.

Чөрүттүнган ажылдар үрелүүлелдиг болган. Бо чылын бистиң колхозтарывыс 3,5 мун тонна тарааны ажаагаш, боттарынга хереглээр үрезинии болгаш мал чеми тарааны бүрүн уруп алган. Күрүнеге тараа садар план чок-даа болза, район 500 тонна экп шынарлыг кызыл-тасты күрүнеге сөткан. Ол болза «далайга дамды дуза» дээн ышкаш, Төрээн чуртка Тываның тараажыларының бергени 132 мун тонна тараазынга немере болган. «Морен» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарның ажыл-ишчилери маңаа улуг үлүүн киргеннер.

Юбилейлиг бо чылдың үш кварталында Эрзинниң малчыннары база-ла шудургу ажылдаан. Ынчангаш район мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар социалистиг хүлээлгелерин ол үениң дургузында эътти 110 хуу, сүттү 105 хуу күүсеткен. Малдың баш саны өскен. «Коммунизмче орук» колхоз бо талазы-биле черле эки көргүзүглерин чедип алган. Ол ажыл-агый күрүнеге эт, сүт садарының планын дыка ажыр күүсеткен. Төрүүр чүс баш малга онаашпыр: 90 хураганны, 80 кулунну алган. Нинтиниң малынга бодүүн чемнерни белеткеп алган.

Ажыл-агыйларда бедик түңнелдерни чедип ап турар хөй-жу бригадалар, сүт-бараан фермалары база бар. «Коммунизмче орук», колхозта хоочун коммунист Суму Дамчан бригадирлээн № 4 бригада социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, төрүүр чүс хойга онаашпыр 91 хураганны, хой бүргүзүнден 2 кг дүктү кыргып, четчир сааның мал чемин бүрүн белеткеп алган. Ынчангаш ол бригадага тураскаадын СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң «Күш-ажылчы алдар» тутуп кодүргеп. «Чаа-Орук» колхозта Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи аныяк коммунист Соян Алдын-оол удуртқан хойжу бригада төрүүр чүс хойга онаашпыр 98 хураганны, хой бүргүзүнден 1,9 кг дүктү алган. Мал чемнин бүрүн белеткээн, кыштагларже чедиргеп. Бо бригадага шилчинр вымпелди тывыскап. Ол ышкаш Ленин атыг колхозтуң Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазынга үшкү кварталдың түңнели-биле фермалар аразында шилчинр вымпелди тывыскав.

Юбилейлиг чылда ажыл-агыйларның алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге партия организапиялары-ның болгаш коммунистерниң башкарыкчы болгаш организакчы ролю улуг ужурдузалыг болган. «Коммунизмче орук» колхозтуң № 2 хойжу бригадазында хоочун коммунист Кыргыс Шивээниң удуртқаны партбөлүктүң ооң чижээнге кирип болур. Ында малчыннарның хуралдарының эртирип, ада бригаданың айлар, кварталдар аайы-биле кылган ажылдарының түңнелдерин үндүрүп, четпестерин илередип, оларны чайладырының оруктарын айтып, кол күчээнгейин шимтирлеттинмээн айтырыгларже уландырар деп бистиң партиявыс өөредип турар. Кылдынган ажыл-херекти хандыр анаштеп көөр болза, мал-даа, чер-даа ажылында ажыглаттынмайн турар курлавырлар болгаш аргалар бисте хөй. Мал бажы өстүрериниң кол үндезини болур төрүүр малдарның баш саны планда кордүшеннинге ыракта четпес. Ылаңгыя ниити малдың баш санынга хамаарыштыр алырга төрүүр малдарның хуузу «Чаа-орук» колхозта дыка эвээш.

Ол ышкаш кайы-даа ажыл-агыйларда малдың ужаазын экижидер, ону тарын боозадыр болгаш эдериштирер ажылды чугулалап корбейн турар. Оон-биле кады күрүнеге садар малды семиртин тургаш, дедээнин көвүдедиринче ,малдың баш санын камгалап алырынче кичээнгей бисте ам-даа кошкак.

Мал ажылын чедиишкининг хөгжүдер төлээде, чер ажылын болур-чогууру-биле калбартыр апаар. Сөөлгү чылдарда бистиң районнуң онзагай байдалын барымдаалап, бо угланышкын-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Ынчалзажок ыыр үүлдер ам-даа хөй. Күскү үеде хөй черни чарып белеткээп. Үүгле көндициялыг үрезинии чажар төлээде, ону арыглап кылырын чогуур өйүнде доозар. Ховуларга барып-ла 2500 тонна хирө өдектиг болгаш четчир санныг минералдыг чемшичидилгеин тогер. Ол ышкаш одарларны болгаш сиген төлдерин экижидер хемчегларин алыр.

Келир көдээ ажыл-агый чылында чедиишкининерниң магадылалын колдуунда часкы, чайгы, күскү үеде тургузар болгай. Районнуң ажыл-агыйлары 11 муң тонналан хөй бөдүүн чемнерни белеткеп алган. Өске ажыл-агыйларга бодаарга, «Коммунизмче орук» мал чемин хойну белеткээп.

Амгы үеде районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейин көдээ ажыл-агый чылын чедиишкининг доозарынче, кыштагларашкынны" хүр чаагай чорударынче, келир чылдың белетеиленче угланган. Ылаңгыя кыштагларашкынга белеткелди шалыпкын доозар талазы-биле хөй үүлдүг кылыр апаар. Мал чемнерин кыштагларга бүрүн сеортүп чедирер. Кажаа-хораанны белетиээр, малга чем, сүт каап, кудуп бээр саваларны четчелээр керек. Ол ышкаш үлетпүр тудут ажылдарының болгаш культура тургузуушкунуңүн талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш чүткүлдүг бурунгаарлаар, ужурлуг бие. Ол бүгү болза ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга бистиң төлептиг белээзис болур.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң 1972 чылда күрүне шаңналдарын тыпсыр дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың ноябрь 4-те доктаалы

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ленинчи болгаш күрүне шаңналдарының талазы-биле комитеттиң саналын СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң чугаалажып көргеш, ССРЭ-ниң 1972 чылда күрүне шаңналдарын тыпсыр кылдыр доктаадыры болза:

1. Латвий ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, скульптор Валдис Карлович **Албергске**, архитектор Дзинтарс Янович **Дрибеге**, архитектор Гукарс Рудольфович **Лусис Грибергке**,—латыш кызыл адыгжыларга Рига хоорайда музей-тураскаалы дээш.

2. Азербайджан ССР-ниң алдарлыг тудугжузу, архитектор Гаинфа Алискендерович **Алескеровка**, архитектор Алескер Нур Аль оглы **Гусейновка**, скульптор Ибрагимэ Исмаил оглы **Зейнадовка**, скульптор Нуджат Мир Юсиф оглы **Мамедовка** (мөчээн соонда)—Бакуның 26 комиссарларынга Баку хоорайда мемориалдыг тураскаал ансамбли дээш.

3. Сценарийлер автору Юрий Иванович **Аликовка**, Украин ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, режиссёр Феликс Михайлович **Соболевке**, оператор- Леонид Федорович **Прядкинге** — Киевтиң эртем-тайылбырлыг фильмнер киностудиязының кылганы «Дириг амытаннар дылы» болгаш «Дириг амытаннар бодаар бе?» деп эртем-тайылбырлыг фильмнери дээш.

4. Чогаалчы Рамза **Бабаджанга** (Рамза Насырович **Бабаджановка**) «Дириг суг» деп поэма дээш.

5. ССРЭ-ниң улустуң чуруктчузу Борис Ефимович **Ефимовка** — 1970 — 1971 чылдарда политиктиг плакаттары болгаш карикатуралары дээш.

6. Башкирияның улустуң шүлүкчүзү Мустай **Каримге** (Муетафа **Сафиң Каримовка**) — «Чылдарга алдаржыттаан» деп шүлүктер пому дээш.

7. Молдав ССР-ниң улустуң артизи, ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу, кол балет-мейстери Владимир Козьмович **Курбетке**, Молдав ССР-ниң улустуң артизи, балет солизи Татьяна Давыдовна **Усачка**, Молдав ССР-ниң улустуң артизи, балет солизи Иван Дмитриевич **Фурнинкке**, Молдав ССР-ниң алдарлыг артизи, балет солизи Борис Васильевич **Филипчукка** — Молдав ССР-ниң алдарлыг коллективи улусчу танцының «Жок» деп күрүне ансамблиниң 1970—1971 чылдарда концерт программазы дээш.

8. ССРЭ-ниң улустуң артизи, режиссер Борис Иванович **Равенскихке** (**Ровенскихке**), чуруктчу Василий Георгиевич (Юрьевич) **Шапорингe**, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Павел Корчагинниң оюурхевириниң күүседикчизи Александр Васильевич **Локтевке**—Москваның А. С. Пушкин аттыг шин театрынга турускан «Драматиктиг ыры» деп шин дээш.

9. РСФСР-ниң улустуң артизи, режиссер Наталья Ильинична **Сацка** — Москваның күрүпеннң уругларның музыка театрынга «Үш чоон кижи», «Бичии оол болгаш улуг кижи», «Угбашкылар» деп шиилери дээш. (Уругларга литератураның болгаш уран чүүлдүң чогаалдары дээш).

10. Архитектор, авторлар коллективиниң удуртукчузу Юлиан Львович **Шварцбрейнге**, архитектор Валентина Яковлевна **Эрдемскаяга**, инженер-конструктор Николай Васильевич **Топилинге**, РСФСР-ниң алдарлыг тудугжузу, тудугжу-инженер Петр Устинович **Карповке** — Сочи хоорайда цирк бажыңының архитектуразы дээш.

11. РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор Родион Константинович **Щедринге** — «Ленин чоннуң чүрээнде» деп оратория база «Чүгле ынакшыл эвес» деп опера (музыка —сценажыдылганың чаа редакциязы) дээш.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы
А. КОСЫГИН.

СЭКП Төп Комитединиң Секретары
Л. БРЕЖНЕВ

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл болган оюнга турасмаатткан байырлыг хурал ayyн СЭКП обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудутнуң болгаш транспорттуң мурнакчылары, партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының төлээлери база

КЫЗЫЛГА БОЛГАН ХУРАЛ

литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчыларыэдаа олурушкан.

СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш В. Б. Добромыслов байырлыг хуралды ажыткан.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң составын хуралдың хүндүүр президиумунга улуг кодурлуушкун-биле сонгаан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга турасмаатткан байырлыг хуралдар Ак-Довурак, Чадаана, Турэв, Шагаан-Арыг хоорайларга, районнар төптеринге база болгулаан.

Тыва АССР-де чонга билдингир чурукчуларның бирээзи Юрий Курский В. И. Ленинни чуруурунга улуг сагыш салып, ол талазы-биле бодунуң салыышкынын киирип турар. Бо чурууга улуг баштыңчының Шушенское суурга шөлүлгеге турган үезинде овур-хевирин чураанын көргүскен.

Фото автормуу.

ЛЕНИНГЕ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ...

(Рассказ)

Ырак-узак Сибирьде бир кодэ суурдан Петроградче тараатын ашак чоруп орган. Оруккэ ужураашкан кижизиннге-де Ленинче бар чоруурун чугаалап чорган. Тараачын амыдырал дугайында Ленин-биле чугаалажыр сорулгалыг кижи чүве-дир.

Орук-суур үр-ле чоруп келгеш, адак соонда Петроградка кырган чедип келгеш. Кудумчуларже ынай-бээр көөрге, холдарында ланчыылар тудукулаан ажылчыннар тургулаар. Хөгжүмүң үделгезинбиле бөлүк шериглер кавтаар-даа дажок улуг кызыл тукту чалап алган, эрте бергеннер.

Кырган бир кызыл шеригжиге чедип келгеш, оон айтырган:

— Чүү болуп турар чоор бо?

— Мындыг чүве бо: бистиңде ам — Совет эрге-чагырга.

Кырган кудумчудан базып ора, артнеп, дүшкен кижилерлен Ленинни кайын тып ап болуруун айтырып-ла чорааш.

— Смольныйда — дишков нер.

Хоорайны барык-ла кежиндир кыдаштап келгеш, өндүр чаагай бажың чаныпка чедип келгеш.

Бажың чанында одаглар хып чытканнар. Далайжылар болгаш шериглер пулемёттар чанында ынай-бээр эрттинип турганнар.

Смольный дээрге, бо-ла болгай.

Бир аныяк далайжы кырганга дыка-ла таарышкан. Көвүргүге улдуңпарын токкулады баспышаан, холдарын дүрбүштүрүп, чылыктырып ап турган. Соогу кончуг, далайдан күштүг хат хадып турда ынчанмайн канчаар.

Кырган апаа чугаалаан:

— Ленинни көрүүмзе алде?

Далайжы оны бүттарынган бажыңга чедир топтап көргеш, айтырган.

— Ленинге чүү херектиг бөарың ол ынчаш?

— Бодумнуң чурттаалгам дугайын апаа чугаалап бээр дээш келдим.

— Комендантыга барып көрем, кырган, эрттирилгеден ап ал—дээш, далайжы бээр чедип кылаштаан келгеш, өндүр чаагай бажың чаныпка чедип келгеш.

Бажың чанында одаглар хып чытканнар. Далайжылар болгаш шериглер пулемёттар чанында ынай-бээр эрттинип турганнар.

Смольный дээрге, бо-ла болгай.

Бир аныяк далайжы кырганга дыка-ла таарышкан. Көвүргүге улдуңпарын токкулады баспышаан, холдарын дүрбүштүрүп, чылыктырып ап турган. Соогу кончуг, далайдан күштүг хат хадып турда ынчанмайн канчаар.

Кырган апаа чугаалаан:

— Ленинни көрүүмзе алде?

Далайжы оны бүттарынган бажыңга чедир топтап көргеш, айтырган.

— Ленинге чүү херектиг бөарың ол ынчаш?

— Бодумнуң чурттаалгам дугайын апаа чугаалап бээр дээш келдим.

— Комендантыга барып көрем, кырган, эрттирилгеден ап ал—дээш, далайжы бээр чедип келг

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үдезавлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
9
ЧЕТВЕРГ
№ 264 (9082).
Өртээ 2 коп.

Ийиги гидроагрегат ажыглалда кирген

Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң бүдүүзүнде Канев ГЭС-тиң ийиги гидроагрегадын —Днепр каскадының алдыгы улашкызын ажылдадын эгелээн. Ол чаа гидроэлектростанцияның электри дамчыдылгазы «Канев ГЭС коммунизмге ажылдап бере берген» деп транспарантының чыриткызын кыысыпкан.

Тудугнуң мурнакчыларының аразында В. И. Комар биле Д. Ф. Сахатырь удуртқан турбина монтажчылары-ның бригадалары, республиканың алдарлыг тудугжулары В. Ф. Маркин биле Н. А. Ивановтуң чер снарядтарының командалары, Б. А. Броговицкийниң комплекстиг тудугжулар бригадалары болгаш оске-даа хой-хой коллективтер бар. Оларның шудургу ажыл-ижиниң ачызында Канев ГЭС-ке тудуг ажылдарының чыл планы хуусаа бетинде күүсеттингең, баштайгы агрегаттар ажылдай берген.

(СЭТА-ның корр.).

Кремльдиң Съездилер ордузунга хүлээп алыышкын

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга таварыштыр ноябрь 7-де хүлээп алышкын кылган.

Кремльдиң Съездилер ордузунга болган хүлээп алышкынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП ТК-ның секретарлары, СЭКП ТК-ның кежигүнпери болгаш кежигүнүнге кандидаттар, СЭКП-ниң Төп ревизиля комиссиязының кежигүннери, партияның хоочун ажылдакчылары, ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, министраер, Күрүне комитеттериниң даргалары, Совет Эвилелиниң, шериг адырларының маршалдары, генералдар, адмиралдар, төп ведомстволарның, албан черлериниң удуртукчулары, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтары, будуруге черлериниң, кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары, совет хой-ниитиниң төлээлекчилери, шериг парадының киржикчилери келген.

Даштыкы чурттардан байырлалга таварыштыр Москвага келгён аалчылар киришкен.

ССРЭ-де дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары залга турган.

Чыылганнарга СЭКП ТК-ның Чиргиве секретары Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. Брежневтиң чугаазы

Эргим эштер болгаш өөнүктер!

Хүндүлүг аалчылар!

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасказын ёзугаар Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл болган ою-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байырны Силерге чедирип тур мен. **(Адыш часкаашкыны).**

Маадыр-хоорай Москвaның ажылчы чоннарының кайгамчык солуун чыскаалының мырыңай чаа черочилери болдувус. Од-ла ышкаш байырладыг чыскаалдар соот черниң бүгү хоорайларынга болгаш суурларынга болгулаан. Бистиң чонувустуң хөөнү экп, оорушкүлүг-дүр. Совет кижилер ботарының ондур улуг байырладынга улуг тиилелгелериг чедип келген, ол болаа СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажыткаы социал-экономиктиг таарылгаларның ондур улуг программазының амыдыралга чедишкинниг боттанып турарын черечилеп турар-дыр.

Чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинниң состерина маадырлыг совет ажылчын ажыкже болгаш күш-ажылчы тараачыларже үлеп турар бис, оларның күш-ажылы-биле болгаш талантызы-биле бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң күчүзүн тургустуунуп турар болгай.

Эртемденнерниң болгаш культура ажылдакчыларының чогаадыкчы күш-ажылын, улусчу бүгү интеллигенциянын күш-ажылын партия бедик үнелеп турар, олар бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң чечектелиишкили дээш мөге чок демисежин турарлар.

Байырлал-биле холбаштыр чүректиң ханызындан эң не чылыг байырывысты Москва гарнизонунуң шериглериниң бөгүнгү чүскү парадының киржикчилериниг болгаш, оларның күүрүү-биле совет кижилерниң тайбың күш-ажылын болгаш бистиң күрүневистиң кызыгаарларының дээш болбас чоруун идегелдиг камгалап турар Совет Армиязы болгаш Шериг-Далай Флодуунуң бүгү эрес-маадырлыг дайынчыларынга чедирип турар бис. **(Үр адыш часкаашкыннары).**

Коммунизмниң тиилелгези дээш демисежге бистиң алдарлыг аныяктарывыстың идепкейлиг киржиң турарынга бис база чоргаарланып турар бис. Чурттуң келир үеэш дээш идегелдиг бис— революцияның демисежилериниң, социализм тургузукчуларының салгакчылары — төлептиг, идегелдиг салгал болуп турар.

Бистиң чуртувус ондур улуг байырладыг — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнуң бүдүүзүнде туруп турар. Бистиң Төрээн чурту-вустуң бүгү улустары социализмниң болгаш, коммунизмниң тургузарының ондур улуг хөрээзиг улуг салыышкынны киирип турарлар. Советтер чуртунуң улустарывыг пайырапы болгаш акы-дүүмалыкка харылзаалы бижыг болгаш бузулбас. Ол пайырадың ачызында бистиң Төрээн чурту-вус коммунистиг тургузуушкунуң бүгү фронтуларында чаа-чаа кайгамчыктыг чедишкиннерни чедип алган. Харын оон үжүгүнде Улуг Октябрьны алдаржыдып турган, бистиң чуртуң бүгү улустарын болгаш националдарын, сагыш салыышкынарын болгаш дүвүрелдерин, чедишкиннериниң болгаш тиилелгелериниң үре-түңнелдерин акы-дүүмалыкы бәз-биле үлешкил, чаңгыс ог-бүлеге чуруттаар дээш оларның орадажыышкынын база алдаржыдып турар бис.

Даштыкыдан келген эргим оңнуктер, хүндүлүг аалчылар! Бистиң байырладывыска сиңерии коргеливис дээш оорун тур бис. Делегейге бижыг тайбыңны бадыткаары дээш бедик идеяларыны удурулга болдурбышаан, бистиң партиявыс болгаш чазаавыс социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазын бүгү хемчеглер-биле бижыглаары дээш, күрүнелериң база улустарының аразында тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи принциптериниң тиилелгези дээш, оларның найыралы болгаш кады ажылда:кылгазы дээш чайгылыш чонка туружуу турар.

Коммунизмниң тургузукчузу — совет улуска алдар! **(Адыш часкаашкыннары).**

Бистиң бүгү тиилелгелериниң организакчызы болгаш сорук киирикчизи — коммунистерниң партиязы делгереэлп! **(Үр адыш часкаашкыннары).**

Делегейге улустарның аразында тайбың, кады ажылдакылга болгаш пайырал кезээ моңгеде маңдыыр болзуп! **(Үр адыш часкаашкыннары).**

Байырлал-биле, эргим совет улус! **(Диңмиттиг, үр адыш чыскаашкыннары).**

* * *

Хүлээп алышкынын чүректиң ханызындан чылыг байдалга эрткен. Хүлээп алышкынның киржикчилерине улуг байырлал концертин коргускен.

(СЭТА).

Чаа бараан

Дунаевцының Ленин аттыг сукно фабриказының чаа бүдүргеи барааны—арыг дүктен аргаан «Славутич» поезуден хамык чөлээш оңнери чайынналды турар. Коячуг эки удазыдан аргаан, бедик шынарлыг будуктар-биле оң кинргеи ол постуң эң бедик негелдиг садыл алыкчылар дораан чарашсына бергеи. Бүгү-эвилелдиң Москвага болган, пос моонуң-биле садар ярмарказынга ол пос база коячуг эки дең үнелеткеи. «Славутич» будургүп алырыкың чагыларын хөй-хөй садыг организацияларга бергеи.

Дунаевцының пос аргыкчылары байырлал мурнунда база бир чаа бараан будургеш, садыл алыкчыларын оорткеи. Олар тоолай чөөгүлеп чөөрбеи янзы оңнуг хөрөзиг аржыылдарны будургүп эгелеп бергеи.

ДУНАЕВЦЫ,
Хмельницкий область.

(СЭТА-ның корр.).

Эш А. А. ГРЕЧКОНУҢ чугаазы

Эштер, Совет Чергектиг Күштериниң дайынчылары!

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары!

Бистиң хүндүлүг даштыкы валчыларывыс!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың омуразының база даасканы-биле силерге бүгү улустуң байырлалы — Октябрьның социалистиг Улуг революциязының бөжен беш чыл ою-биле байыр чедирип, амыр-мендини айтырып тур мен.

Бистиң чуртувус бо чылын Улуг Октябрьның байырлалын алдарлыг юбилейниң — Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнуң бүдүүзүнде демделеп эртиңир турар. Хостуг улустарының бузулбас пайыралдажыылгазын тургускан болгаш хөгжүткеп чоруг пролетарскы интернационализмниң идеяларының, ленинчи национал политиканың улуг амыдыралчы күжүп бүгү делегейге коргузуп турар.

Бистиң бүгү эвилелдешкеи республикаларывыстың ажылчы чоннары «ол кайгамчыктыг хүнүг төлептиг уткуурунга белеткеп турар. Коммунистиг партияны долгандыр сырый каттышкан олар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чайгылыш чок боттандырып турарлар. Тоску беш чыдың ийиги чылының ооналаларын чедишкинниг күүсеттир дээш социалистиг чарыш калбарган. Бистиң үлетпүүвүс бедик болгаш быжыг темнилер-биле хогжуп, будурулгениң үре-түңнелдиг чоруу база күш-ажылдың будурукчулуг бедип турар. Агаар-бойдустуң нарын-берге байдалдары тураадаа, коданиң ажыл-ишчилери хоорай чуруттакчыларының идепкейлиг дузаламчылы-биле дүжүт дээш демиселге белеп эвес шылгалдапы алдарлыы-биле тудуп үнгеиер. Улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң үлдээшинге совет кижилерниң материалдыг чаа-гай амыдыралы болгаш культурлуг деңгели чайгылыш чок озуп турар.

Аку-дүүма социалистиг күрүнелериниң ажылчы чоннары совет улус-биле бир деңге чоруп ораалар. Социалистиг тургузуушкунуң сорулгалары чедишкинниг шиитпирлеттинип турар.

Империализмге шиитпирлиг ойтур шавышкын бөөр чоруктуу ялгы-бүрү социал тургузугуг күрүнелерниң тайбың кожа-хелбээ догуннаарының принциптери-биле оскерлиг чок дүүштүүл турар ленинчи даштыкы политиктиг усланышкынны Коммунистиг партия болгаш Совет чазак амыдыралга хажык чок боттандырып турар.

Совет Эвилели социализмниң аку-дүүма чуруттары-биле кады дайын одагларын уудукаары, тайбыңны болгаш улустарның аймыл чок чоруун быжыглаары дээш, агрессияның база малчүгелдиг политиказына удур идепкейлиг туружуп турар. Интернационалчы хүлээлгешпге шын чы Совет Эвилели хостаган, национал хамаарышпас чорук болгаш социал деңнилге дээш демисежин турар Вьетнамның деңнилгелиг араб- күрүнелериң болгаш оске-даа чурттарның улустарына бүгү талалыг дузаламчывы коруулун келген болгаш коргулер-даа ашаар.

Совет Эвилелиниң болгаш аку-дүүма социалистиг күрүнелериң принципиалдыг болгаш мерген даштыкы политиказының, а ол ышкаш делегейниң деңнилгелиг күштериниң идепкейлиг ажыл-чорудулгазының ачызында, соолгу үеде делегейниң душкүүрлуг чоруупун чамдык чавырыышкыны чедип алдыгаан. Айыыл чок чоруктуң болгаш тук орденнигг шериг академиязының, Ю. А. Гагарин аттыг, Кызыл тук, Кутузов орденнерлиг, шериг-агаар академиязының, профессор Н. Е. Жуковский аттыг, Ленин болгаш Октябрь революциязы, Кызыл тук орденнерлиг, шериг-агаар инженерлериниң академиязының дыцнакчылары эткеп.

Мавзолей мурнунда — Кара далайның П. С. Нахимов аттыг, дээди шериг-далай училищезиниң курсаптылары. Оларның соонда парашютчу-десантчылар эрткеп. Оон ыңай Москвaның Кызыл тук орденнигг, кызыгаарлы дээди командилаал училищезиниң курсаптылары улашкан.

Шериг-Далай Флодунуң чоргаараан — , далайжы чадаг-шериглер келгеп. Даш ыңывыглыг шолге Ф. Э. Дзержинский аттыг, Кызыл тук орденнигг дивизияның кезектери доскы кылаш-биле эрткеп. Москвaның болгаш Калининиң суворовчу шериг училищелериниң, Ленинградтың нахимовчу училищезиниң, Москвaның РСФСР-ниң Дээди Соведи аттыг, Кызыл тук орденнигг, Суворов орденнигг академиязының дыцнакчылары келгеп.

В. И. Ленин аттыг, Ленин болгаш Октябрь революциязы, Кызыл тук орденнерлиг, шериг-политиктиг академиязының дыцнакчылары келгеп. Ф. Э. Дзержинский аттыг, Ленин, Октябрь революциязы болгаш Суворов орденнерлиг, чурттаң эң хоочун, шериг инженерлериниң академиязының, Совет Эвилелиниң Маршалы Р. Я. Малиновский аттыг, Ленин, Кызыл тук орденнерлиг, куйктыг-танк шеригериниң, Совет Эвилелиниң Маршалы С. К. Тимошенко аттыг, химия камгалалының Кызыл тук орденнигг шериг академиязының, Ю. А. Гагарин аттыг, Кызыл тук, Кутузов орденнерлиг, шериг-агаар академиязының, профессор Н. Е. Жуковский аттыг, Ленин болгаш Октябрь революциязы, Кызыл тук орденнерлиг, шериг-агаар инженерлериниң академиязының дыцнакчылары эткеп.

Мавзолей мурнунда — Кара далайның П. С. Нахимов аттыг, дээди шериг-далай училищезиниң курсаптылары. Оларның соонда парашютчу-десантчылар эрткеп. Оон ыңай Москвaның Кызыл тук орденнигг, кызыгаарлы дээди командилаал училищезиниң курсаптылары улашкан.

Шериг-Далай Флодунуң чоргаараан — , далайжы шериглер келгеп. Даш ыңывыглыг шолге Ф. Э. Дзержинский аттыг, Кызыл тук орденнигг дивизияның кезектери доскы кылаш-биле эрткеп. Москвaның болгаш Калининиң суворовчу шериг училищелериниң, Ленинградтың нахимовчу училищезиниң, Москвaның РСФСР-ниң Дээди Соведи аттыг, Кызыл тук орденнигг, Суворов орденнигг академиязының дыцнакчылары келгеп.

Парадка Путилов-Кировтуң Ленин орденнигг, гвардейжи зенит-ракета полугүнүң кезектери киришкеп. Шалыкын-тактиктиг ракеталар колонназы эрткеп.

Чыскаал кылажында —Шериг-Далай Флодунуң балыкстика ракеталарының колонназы. Бистиң Флодувус Төрээн чуртуң далай делгемперинниң идепкейлиг камгалакчызы болуп бергеп. Оон дайынчы күчүзүнүң үндезини атомнуг болгаш сут адаанга чоруур хемелер боон турар. Олар сут адаандан салып үндүрер, ыракшыл дээштер, дайынның объектилерин тайбың океан делгемнеринден чуура шавар согуушкунга таварыштырып шыдаар ракеталар-биле чепсеглеген.

Стратегиг ажыглаттынар ракета шеригериниң Кызыл шолге келгени-биле парад доозулган. Ол сүрүүг чыскаал кылажын боду чоруур салып үндүрүүшкүн дериглеринде тургускан, биче хемчеглиг ракеталар эгелээп. Диптер аразынга ужар, күштүг кывар чүүл-биле ажыглаар, үш улашкылыг ракеталар шолге келгеп.

Парад стратегиг аң күүүлүг ракеталарның эрткени-биле доозулган. Оларның ракета бүрүүзү костүп корбээн улуг күүүлүг ядролуг окту кызыгаар чок ырактарже алгаш барын шыдаар болгаш дайынның кайы-даа диптер объектизинге аштырышкынга таварыштырар.

Дайынчы-ракетчилер Кызыл шолден эрткеп, бүгү делегейге чүле боттарының сүрүүг чепсээн коргускеи эвес. Олар социалнам биле коммунизмниң чаалаш алышкынынарын камгалаар талазы-биле кандыг-даа сорулганы күүсединге боттарының доктаамал белеэнин совет улуска, төрээн Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка айыткаан.

Шериг парады доозулган. Чанчылчаашын ёзугаар ук парадты каттышкан шериг оркестри дооскан.

* * *

Кызыл шөл катап шоолуг үр-даа эвес ырыкым апаргаан. Оон кылаш аялгалары дыңналы бергеп. Оларның үнелеринин зайы-биле баштап чоруур колоннаның киржикчилери ыскаалдыг кылаш-биле келгеи. Дивизияның дайынчылары Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга боттарын чомас алдар-биле шыпкаш, Волга эриндеи Прагага чедир типилелгелиг орукту эрткеп.

Хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга дайынчы алдарга бүргеткеп, совет артиллериия мавзолей мурнуу-биле эрткеп.

Совет күрүне тайбың чөөрбеи чеди чыл дургузунда Армиязының дайынчы техниказын чаңгыс эвес удаа чаартып, эртем, техниканың эң чаа чедишкиннериниң пегелдезинге дүүштүр опу сайзырадгайжыдын келген. Бистиң Армиявыс болгаш Флодувус чүүл-бүрүү ажыглаттынар ракеталар-биле кайгамчык эң сайзырадгай чепсек-биле чепсеглеген.

Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың ракета шеригери Тоогу музейиндеи келгеп. Бистиң Төрээн чуртувустуң тайбың агаар делгемин олар агаар байдалы кандыг-даа турда, дүн-хүн чок камгалап турар! Ол сүрүүг чепсек камгалап турар черлериндеи оранчок ыракка, улут, биче бедиктерге агаар делгемиде караларга согуушкуң таварыштырып шыдаар.

Парадка Путилов-Кировтуң Ленин орденнигг, гвардейжи зенит-ракета полугүнүң кезектери киришкеп. Шалыкын-тактиктиг ракеталар колонназы эрткеп.

Чыскаал кылажында —Шериг-Далай Флодунуң балыкстика ракеталарының колонназы. Бистиң Флодувус Төрээн чуртуң далай делгемперинниң идепкейлиг камгалакчызы болуп бергеп. Оон дайынчы күчүзүнүң үндезини атомнуг болгаш сут адаанга чоруур хемелер боон турар. Олар сут адаандан салып үндүрер, ыракшыл дээштер, дайынның объектилерин тайбың океан делгемнеринден чуура шавар согуушкунга таварыштырып шыдаар ракеталар-биле чепсеглеген.

Стратегиг ажыглаттынар ракета шеригериниң Кызыл шолге келгени-биле парад доозулган. Ол сүрүүг чыскаал кылажын боду чоруур салып үндүрүүшкүн дериглеринде тургускан, биче хемчеглиг ракеталар эгелээп. Диптер аразынга ужар, күштүг кывар чүүл-биле ажыглаар, үш улашкылыг ракеталар шолге келгеп.

Парад стратегиг аң күүүлүг ракеталарның эрткени-биле доозулган. Оларның ракета бүрүүзү костүп корбээн улуг күүүлүг ядролуг окту кызыгаар чок ырактарже алгаш барын шыдаар болгаш дайынның кайы-даа диптер объектизинге аштырышкынга таварыштырар.

Дайынчы-ракетчилер Кызыл шолден эрткеп, бүгү делегейге чүле боттарының сүрүүг чепсээн коргускеи эвес. Олар социалнам биле коммунизмниң чаалаш алышкынынарын камгалаар талазы-биле кандыг-даа сорулганы күүсединге боттарының доктаамал белеэнин совет улуска, төрээн Коммунистиг партиязынга, Совет чазакка айыткаан.

Шериг парады доозулган. Чанчылчаашын ёзугаар ук парадты каттышкан шериг оркестри дооскан.

* * *

Кызыл шөл катап шоолуг үр-даа эвес ырыкым апаргаан. Оон кылаш аялгалары дыңналы бергеп. Оларның үнелеринин зайы-биле баштап чоруур колоннаның киржикчилери ыскаалдыг кылаш-биле келгеи. Дивизияның дайынчылары Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга боттарын чомас алдар-биле шыпкаш, Волга эриндеи Прагага чедир типилелгелиг орукту эрткеп.

Хамааты дайынның болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларынга дайынчы алдарга бүргеткеп, совет артиллериия мавзолей мурнуу-биле эрткеп.

Совет күрүне тайбың чөөрбеи чеди чыл дургузунда Армиязының дайынчы техниказын чаңгыс эвес удаа чаартып, эртем, техниканың эң чаа чедишкиннериниң пегелдезинге дүүштүр опу сайзырадгайжыдын келген. Бистиң Армиявыс болгаш Флодувус чүүл-бүрүү ажыглаттынар ракеталар-биле кайгамчык эң сайзырадгай чепсек-биле чепсеглеген.

Агаардан халдаашкынга удур камгалалдың ракета шеригери Тоогу музейиндеи келгеп. Бистиң Төрээн чуртувустуң тайбың агаар делгемин олар агаар байдалы кандыг-даа турда, дүн-хүн чок камгалап турар! Ол сүрүүг чепсек камгалап турар черлериндеи оранчок ыракка, улут, биче бедиктерге агаар делгемиде караларга согуушкуң таварыштырып шыдаар.

Парадка Путилов-Кировтуң Ленин орденнигг, гвардейжи зенит-ракета полугүнүң кезектери киришкеп. Шалыкын-тактиктиг ракеталар колонназы эрткеп.

Чыскаал кылажында —Шериг-Далай Флодунуң балыкстика ракеталарының колонназы. Бистиң Флодувус Төрээн чуртуң далай делгемперинниң идепкейлиг камгалакчызы болуп бергеп. Оон дайынчы күчүзүнүң үндезини атомнуг болгаш сут адаанга чоруур

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы. С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫ СОВЕТ ТЫВАГА БАЙЫРЛААНЫ

КЫЗЫЛ

Кызыл туктар, лозунгар-биле республика найысылалы хаастаныпкан. Эртелгиниң 11 шак четколекте улут баштынчы В. И. Ленинниң адын одилээн шелге хоорайның ажылчы чоннары чыгыын эгелээн. Транспарантылар, лозунгларның сестери кижиниң сеткилин өөртүп келир. СЭКП обкомунуң, хооркомунуң бюро кежигүннери, партия, совет удуртукчулар шидирже үнүп келген. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң даргазы М. К. Мендуме чыылганнарга байыр чедиргеш, Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының чыскаалын эгелээн деп чарлаан.

Байырланчыг кылдыр шиметтинген индирээн баарыбиле шериг гаризовунуң шеригдери бүзүредиг базып эртжен. Чыскаал ынчаар эгелээн.

Ажылчы чоннарның чыскаалын найысылалдың школачыларының колонналары ажыткан. Совет Эвилелиниң Маадыры М. Бухтуев аттыг № 1 школаның өөреникчилери болгаш башкылары индирииң баары-биле чоргаар базып эртиннер. Олар В. И. Ленинниң портредин бедик ногдуруп алгаш чорааннар. Өөреникчилерниң тудуп чораан лозунгларында «ССРЭ-ниң 50 чыл ою делгереэнге!» дээн сестер онза ылгалып чораан.

Дүжүт деш шудургу демиседдиң дөрт кирижикчилери чолаачылар Ленин шолунче базып олурган. Оларның колонназын чыдыңы эртжен үш кварталында социалистиг чарышка тиилежин болган № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи баштап чораан. Республиканың тудугларын материалдар-биле хандырар талазы-биле бо чылын Улуг-Хем ыяш үлетпүр черитергиин эки ажылдаан. Ол коллективтиң кижилери-биле кады Коммунал чуртталга ажыл-агый министерствозунуң бот-оруда-чарылгалыг участогунуң мурнакчылары чыскаалга эрткеннер.

Бо чыл—совет кижилериниң амыдыралында база бир онзагай чыл. Бистиң хөй националдыг, социалистиг улут күрүвеистиң тургустугунгандан бээр чартык чүс чыл болур оюн удаас бүгү совет улус байырлап эрттирер. Октябрьның улуг байырлалының 55 чыл болган оюн бистиң улузувустуң онзагай кылдыр байырлап эрттирип турарының чыддагааны ында. Чыскаалганнарның колонналарынга ССРЭ-ниң тургустугунгандан бээр 50 чыл болур оюнга тураскаатканы лозун, плакат-

ЧУРУКТАРДА: Кызылчылар чыскаал үезинде.

тарны бо-ла көрүп болур.

Социалистиг чарыштың мурнакчыларының аразынга Кызылдың эът комбинадының, тудуг материалдары бүдүрер комбинаттың коллективтери бар. ССРЭ-ниң тургустугунгандан бээр 50 чыл болур оюнга турасказаттывган бүгү-улустуң социалистиг чарышка тиилежин болган № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи баштап чораан. Республиканың тудугларын материалдар-биле хандырар талазы-биле бо чылын Улуг-Хем ыяш үлетпүр черитергиин эки ажылдаан. Ол коллективтиң кижилери-биле кады Коммунал чуртталга ажыл-агый министерствозунуң бот-оруда-чарылгалыг участогунуң мурнакчылары чыскаалга эрткеннер.

Бо чыл—совет кижилериниң амыдыралында база бир онзагай чыл. Бистиң хөй националдыг, социалистиг улут күрүвеистиң тургустугунгандан бээр чартык чүс чыл болур оюн удаас бүгү совет улус байырлап эрттирер. Октябрьның улуг байырлалының 55 чыл болган оюн бистиң улузувустуң онзагай кылдыр байырлап эрттирип турарының чыддагааны ында. Чыскаалганнарның колонналарынга ССРЭ-ниң тургустугунгандан бээр 50 чыл болур оюнга турасказаттывган лозун, плакат-

тарны бо-ла көрүп болур.

Социалистиг чарыштың мурнакчыларының аразынга Кызылдың эът комбинадының, тудуг материалдарын бүдүрер комбинаттың коллективтери бар. ССРЭ-ниң тургустугунгандан бээр 50 чыл болур оюнга турасказаттывган бүгү-улустуң социалистиг чарышка тиилежин болган № 1 автотранспорт бүдүрүлгезиниң коллективи баштап чораан. Республиканың тудугларын материалдар-биле хандырар талазы-биле бо чылын Улуг-Хем ыяш үлетпүр черитергиин эки ажылдаан. Ол коллективтиң кижилери-биле кады Коммунал чуртталга ажыл-агый министерствозунуң бот-оруда-чарылгалыг участогунуң мурнакчылары чыскаалга эрткеннер.

Бо чыл—совет кижилериниң амыдыралында база бир онзагай чыл. Бистиң хөй националдыг, социалистиг улут күрүвеистиң тургустугунгандан бээр чартык чүс чыл болур оюн удаас бүгү совет улус байырлап эрттирер. Октябрьның улуг байырлалының 55 чыл болган оюн бистиң улузувустуң онзагай кылдыр байырлап эрттирип турарының чыддагааны ында. Чыскаалганнарның колонналарынга ССРЭ-ниң тургустугунгандан бээр 50 чыл болур оюнга турасказаттывган лозун, плакат-

Кызыл шөлге шериг парады болгаш ажылчы чоннарның чыскаалы

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

дыр. Дең эргелиг улустарның делегейде эң башкайгы дем каттыжымышкыны — ССРЭ-ниң ленинчи национал политиказының боттанымышкыны-дыр. Дең эргелиг улустарның бо эвилелдежиишкинин бүгү делегейниң төөгүзүнге чаа үе-чадавы — делегейни революстуг ёзулбиле чаартырыының үе-чадавы ажыткан Октябрь революциязының тиилээнииң түнелинде тургустунар эргелиг болгаш.

Чартыы чүс чыл мурнунда, Октябрьның 5 чыл оюнда, «Дивамо» заводтуң ажылчыннары «Правдавыға» байырлал номериңге мынчаар бижээннер: «Совет республикага удур делегей буржуазиязының демисежиин эгелээн хүнүнден бээр 5 чыл арткан. Оон түнелиин үндүргеш, РСФСР-ге удур демиселге кайы хире хөй... идегеттериниң моддуруу оорулганын көрүп тур бис... А бистер — улам-на күш кирип, хүн келген тудум-на улам быжыглып турар-дыр бис». Москвачы-ажылчыннарның ол сөзү шын-на болгандыр. Бөгүн совет кижилер 55-ки Октябрьны шинээ Ада-чурттуң чаагай чоруу дээш ажыл-ишке чаа-чаа тиилелгехер-биле ужуражып турар-дыр.

Тоску беш чылдың даалгаларын болгаш 1972 чылдың улус ажыл-агыйының планын күүседири дээш демиселге совет улустуң чедиишкиниверин көргүскен квасталга-шимелдерни Кызыл шөлге чыскаалдың киржикчилери тудуп алгаш эртип турлар. «Беш чылды — хуусаа бетинде!», «Социалистиг чарыштың түңүн улам бедик тудаалыңар!» дээш, состер Советтер чуртунуң хой миллион ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы кодурулгүшкүүн хереченип турар.

Бир колонна кырында: «Комсомол — СЭКП-ниң шынчы дузалакчызы болгаш курдавыры!» деп бижип каан ловуң киискип бар чор. Ол кыйгырыг салгалдарның бузулбас холбаалыын. Совет чуртунуң аныяк оолдар, кыстарының коммунизминиң идеалдарынга шынчызын хереченип турар-дыр. Аныяк-чалыы болгаш хоочун-кырган-даа кижилер, адаалары болгаш оларның ажы-төлдери-даа — Октябрьның чаалап алышкынарын камгалаан чаңгыс одуругда, тургузукчу болгаш чаартыкчы кижилериң одуругүнда туружуп турарлар.

Байырлал чыскаалының база бир колонназы шөлче деңдески базым-биле кирип келди. Чыскаалганнар: «ССРЭ-ниң ленинчи даштыы политиказы делегерээн!», «Делегейниң социалистиг системазы улам калбарып, быжыглар болзун!», «Социалистиг дем каттыштырылгазы — интернационализминиң ленинчи идеяларының дириг боттанышкыны» деп, бижип каан транспарантылары болгаш кыйгырыгларны тудуп алган эртип турар.

Амгы үе-чадавда Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының кол-кол угланышкынын болгаш соруглагларын СЭКП-ниң XXIV съездиниң тодаретказ болгай. Ол съездиниң үлүлээп алганы даштыкы политика талазы-биле программазын улус тайбыңның программазы деп адай берген болгаш бүгү делегейниң хөй миллион улус массалары, демократтыг болгаш тайбың күзээр күштери-даа изин-биле деткип турар.

Кызыл шөлдеп базып эртип турар чыскаалчыларның одуругларының кырында: «Делегейниң социалистиг системазы улам калбарып, быжыгар болзун!», «Антиимпериалистиг бүгү күштериниң чаңгыс эви делгерезинге!» деп кыйгырыглар коствп тур. Маркстың, Энгельстиң, Ленинниң портрет-чуруктары, «Вьетнам ыяап-ла тиилээр!» дээш, дапшыңы кыйгырыг, араб чурттарының улустарының шынныг хереэн деткээн сөстер бижээн кызыл төстер киискип эртип-ле тур.

Ам Кызыл шөлде эвилелдешкен республиналарның туктарын болгаш сүлде демдектерин тутказ чыскаалчылар базып кирип келди. Чыскаалчылар шимчээн соонда, шөлдүң дал ортузунда «ССРЭ» дээш сөс тодазы-биле бижиттинге берди. «Төрээн чурт дугайында» откүт-чаагай ыры чаңгыланып турда, ССРЭ-ниң сүлдезин чураан шар болгаш «50» деп сан бижээн кызыл төс дээрже дүндүүстелип үне берген. «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының ленинчи Төп Комитединге алдар!», «Совет чөзакка алдар!», «Бистиң Төрээн чуртувуска алдар!» дээш йөрээл салыпкыннары чаңгыланып-ла тургулаан. Шөлге үш удаа «Алдар, алдар, алдар!» дээн, состер болгаш дыңмыттыг «Ура!» чаңгыланып-ла үнген.

Шөлде Москваның күш-ажылчы кижилери базып кирип келген: Төөгү музейиниң бажыңының чанындан эгелээш чыскаалчыларның хой муң кижилиг одуруглары бир деп базып чоруп олур. Оларның мурнунда алдын сылдыс-биле каастап каан, Ленинниң нйи ордени-биле болгаш Октябрь Революциязының ордени-биле кады пайысылалдың түгүн түскай машинада азып каан чор.

Хуусаа бетинде! Чыскаалчыларның байырлалдыг колонналарынга ол сөс бо-ла таваржы бээр. Ол сөс — бүдүрүлгениң хөгжүдезини көргүзүп турар диаграммаларда, бүгү адырларның бүдүрүлелериниң шиңээдинде алган чаа кылыгларының хевирлери-биле кожа чоруп тургулаар.

Ол чаа түүлдер — кылыглар хой. Беш чылдың эгезинден бээр москвачыларның күш-ажылчы үлүүнде — беш муң хевирниң электрик машиналары болгаш металл кезер станоктар, пөстер, ылавылалдыг аппараттар, автомобильдер хевирлери болгаш чонга чаа барааннар. Ол — чурттуң техниктиг деңгилгезинге, ооң бүдүрүлгезин болбаазырагайжыдарынга болгаш хөгжүдеринге пайысылалдың индустриязының салыышкыны-дыр, олар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң «шиитпирлериге кордүгнеп турган. Продукцияны саарарының болгаш хемчээлиниң, өң чугула кылыгларның хой нүрүүзүн бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле он айларның планын пайысылалдың үлетпүрү чедиишкинниг күүсеткен. Бүгү немелде, өзүлде күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедиткевииниң күседи-биле алдынган.

Москваның автозаводунуң түскай эртемнигиниге юбилейлиг чыл онзе аддарлыг болган. Олар болза Каманың автозаводунга автомобильдерниң дуржулгалыг чедиишкинниг хевирлерин чогаадып тургускан-нар, олар аар чүк сөөртүр даштыкы улус автомашиналардан дудак чоктар. Пайысылалдың бир улус бүдүрүлгезиниң — Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденниг, күрүшенниң подшивник заводунуң төлээлекчилери Кызыл Шөлдеп эртикен. Оларның аразында конустуг роликтер цегиниң слесарьлар бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Мицаев. Ол—кадржаан ажылчын, депутат болгаш, РСФСР-ниң Дээди Соведиииң Президиумунуң дартазының оралакчызы болуп, хөй-иитиниң албан-дужаалын эдилеп турар. Подшивникчилерниң чыскаалында — чаа техника участогунуң слесарьлар бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры А. В. Викторов, ол— СЭКП Төп Комитединиң кежигүнү.

Агаар-бойдус талазы-биле берге болган бо чылын партияның кижизиткени, бистиң амыдыралывыстың бүгү мөзүүнге кижизиттинген совет кижиниң эки талазы база катап илерээн. Улуг Октябрьның бүдүүзүнде чурт болаа, Казахстанның кодээ ажылишчилериниң улуг тиилелгезинге өөрээнер. Олар Төрээн чуртуң шыгжамырынче миллиард ажыг пуд тараанны ургап. Алтай крайның тараажыларының салыышкыны кажандан артык болуп, беш миллион тонна ажыг тараанны олар бергеп. Белоруссияның, Узбекистанның, Грузияның, Азербайджанның, Литваның Молдавияның, Латвияның Киргизияның, Таджикистанның, Арменияның, Туркменияның, Эстонияның колхозтары болгаш совхозтары талаа бүдүрер талазы-биле күрүне планнарын, ССРЭ-ниң тургускаанының 50 чылынга алдар болдуруп алган хүлээлгелерин күүсеткенин рапорттаавнар... Рис бүдүрер талазы-биле планны РСФСР, Украина, Узбекистан, Казахстан күүсеткен...

Партияның XXIV съездизиниг СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң иднп үндүргеш: Москвапы үлегерлиг коммунистиг хоорай болдурар дээш сорулганы пайысылалдың чурттакчылары, бүгү совет кижилер дайынчы программа кылдыр хүлээп алган.

«Москва үлегерлиг коммунистиг хоорай болур!» деп колоннаның кырынга киискип чораан лозуң ындыг болган.

...Кызыл шөлге байырлалдыг чыскаал бүдүн чартык шак иштинде уламчылаан, ол болза партияның болгаш совет улустуң чаңгыс эвиниң, бүгү совет республикаларның ажылчы чоннарының буяудбас аку-дүүмалышкы найыралының, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин адырлыы-биле күүседип, ленинчи оруктап коммунизмче бурунгаар чаа улус базымны кылырынга белевиниң ёзулуг илерээшкиниң болган.

Кызыл Шөлдеп репортажты СЭТА-ның дараазында корреспондентилери кылган:

М. БАРАТЯЦ,
Б. ГРИЩЕНКО,
В. ИЛЬИН,
И. НОВИКОВ,
В. СЕРОВ.

БАЙ-ТАЙГАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИ — 50 ЧЫЛГА

Бай-Тайга районнуң хөрээженнер чөвүлелдери ССРЭ-ниң алдарлыг бежен чылын төлептиг үткууру-биле ниитилел амыдыралынга, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга хөрээженнериниң киржилгезин улам ядепкейжидиривче, оларның политиктиг билиин болгаш ажылга мергежилин бедидеривче утланган тодаргай хемчегларын боттандырып турар.

СЭКП райкому, ооң хөрээженнер ортуузунга ажыл чорудар киидиглп, чер-черде партия организациялары хөрээженнер чөвүлелдериниң ажылын экижидер дээш партийжи удуртулганы күштелдирип турар. Районнуң хөрээженнер активиниң хуралын 2 удаа, чөвүлелдер даргаларының болгаш ооң оралакчыларының теоретиктиг семинарын 3 удаа, дуржулга солчуруунуң өөредилгелиг семинарын 5 удаа организастаан. Аңаа ажыл-агыйның, культура-амыдыралдың, уруглар кижизидилгезиниң дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Тээли суурга «Чечектел-ле, чалыы назын» деп, кыстарга тураскаатказ кежээни эртиргеп. ССРЭ-ниң хөй национал хөрээженнериниге тураскаатказ найырал хүнүн Хемчик кыдыынга эртиргени солун болган. Аңаа Өвүр районнуң хөрээженнериниң төлээлекчилери база келген. Аалчылар «Мурнакчы» колхозка, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг, Төн салбырларында агитквартираларга барып, ажылының дуржулгазын солушкан. Районнуң Культура бажыңынга ураи-шеверлерниң, Бай-Талга малчын хөрээженнериниң сүөттары болгулаан.

Бо чылдың эгезинде районнуң хөрээженнер активиниң хуралындан «Эң эки ажылдыг чөвүлел» дээш социалистиг чарыштың калбартказ, «Биливисти, күш-ажылывысты, мергежилливисти төрээн партиявыска бараалгадывыл» деп кыйгырыгны районнуң бүгү хөрээженнериге чарлаан. Алган хүлээлгениң чартык чыл түнелиин үндүргеш, тиилекчи болган чөвүлелдерни өртектиг барааннар-биле шаңнаан, мурнакчылар В. И. Ленинниң шөлүлгеге турган чери Шушенскоеже база экскурсиялап чораан. Бо бүгү болза хөрээженнериниң идепкейни көдүрериге, чөвүлелдериниң ажыл-чорудуулгазын экижидериге улуг идиган бергени чугаажок.

Районда 84 агитквартира, 11 агитквартал ажылдап турар. Хөрээженнер чөвүлелдери чон ортуузунга ажылын ол агитквартираларны дамчыштыр чорудуп турар. Агитквартира бүрүүнүң пропагандистери колдуунга башкылар, эмчилер. Чөвүлел бүрүүг бодунуң ажылын активке болгаш кодээ интеллигенциянга даянып чоруткушаан, лекция, беседаны, айтырыг болгаш харыы кежээлерин, диспуттарны, мурнакчы болгаш хоочун кижилер-биле ужуражылгаларны, тематиктиг кежээлерни, вомчукчулар конференцияларын организастап турар.

Хөрээженнер чөвүлелдериниге аргыларының, даараарының, аъш-чем кылырының бөлүгүнерни ажыддан турар, чечек, ногаа өскүүрерин, яяш тарылгазын чорудуп, агитквартира концерттерин организастап турар. Чөвүлелдериниң чанында уруглар кижизидилгезиниң, культура-массалыг ажылдың, арыг-шеверниң болгаш бүдүүлгениң секциялары база бар. Агитквартираларны дамчыштыр ада-иенин, чурттакчы чонуң хөй-ниитин черлериниге дежурныйлаашкынын организастаан. Кара-Хөлде, Кызыл-Дагда, Шуйда чөвүлелдер эки түнелгэ чедип алган.

Кызыл-Дагда чөвүлелдиң (даргазы М. Хертек) ажылы үлегерлиг. Ооң кежигүннери 21 кижи, оларны агитквартираларда, секцияларда быжыглаан, чөвүлел ажылын план бүгаар чорудуп турар, ССРЭ-ниң 50 чыл оюн төлептиг үткуур дээш Кызыл-Дагның хөрээженнери районнуң бүгү малчын хөрээженнерин кыйгырган. Ону бүгү чөвүлелдерге танышкаш, бүрүн деткөөн. Кызыл-Дагның хөрээженнери тускай күнде чыглып келгеш, кинээлдеп, концерт, кино көрүп, чунар-бажыңнап турары чаңчыл болган.

Кызыл-дагжылларның бо желээшкинин Бай-Талдың Шуйнуң хөрээженнери деткип, тускай докладтаткан күнде база чыглып турар апаргам. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Маадырне Үрүле Кандан, Тыва АССР-ниң культурасының алдарлыг ажылдакчызы Хертек Тойбу-Хаа, коммунистиг күш-ажылдың талапчызы Тана Ойдуп олар-биле ужуражышкынын кылганнар. Ол ышкаш «Тиилеттирбес Кызыл Шериг», «Авалар—аас-кежиитин, өөрүшкүүнүң, күш-ажылдың эдлери», «Ынакшыл», «Найырал», оонда өске янзы-бүрү темалыг кежээлерни эртиргеп. Дыштанылга кежээлеринге сиилбин даараан, аргын шокарлаан база чураан түүлдериниң делгелгезин организастаары чурумчаан. Чөвүлелдиң инициативазы-биле воскресниктерни, субботниктерни чорудуп турар. Кызыл-Даг салбырының төвүнге дуржулга солчулгазының семинарын организастаан, мурнакчылар, малчыннар-биле ужуражылганы кылгай. Төп салбыр-биле дуржулга солчулгазы база болган.

Агитквартираның баштайгы төрүттүнген чери Кызыл-Даг болгай. Ам кара-хөлчүлер болгаш кызыл-дагжылар агитквартираларны чараш, утка-шынарлыг аттар-биле адагылаан. Кызыл-Даг салбырының төвүнде 10, малчыннарда 3 агитквартира бар. Эң эки ажылдыг агитквартира дээш чарыш калбарган. Түнелиин квартал санында үндүрүп турар. Неделяның пятница түүнүнде төрөддер университединг доктаамал кичээлдеп турар.

Кызыл-Даг салбырда № 3 «Хүлүгүш» дээр агитквартира (даргазы А. Хомушку) булуудыр ол атка дүүштүр чараш, шевер дерип кылган. Бо агитквартираның ажылы чүгле салбыр төвүнде эвес, харын-даа «Тээли» совхозта безин үлегерлиг. Бо агитквартира чаштарның болгаш доозукчуларның аллеязын кылып турар. Ол ышкаш хойжу бопгадада «Отчугаш» деп агитквартира малчыннарның культурлуг амыдырал денелинче утланган хемчегларни база ап келген.

«Кара-Хөл» — эң ыяа колхоз. Ында чөвүлел (даргазы С. Хеймер-оол) районда эки ажылдыг деп санадыы келген. Колхозта 342 хөрээженнер ажыл-агыйның, культураның янзы-бүрү адырларында улуг күш болуп ажылдап турар.

Ээр-Хавак чүгле районда эвес, республикада безин мурнакчы фермаларның бирээзи. Ында хөрээженнер бөлүүн мурнакчы саанлы коммунист Роза Биичей удуртуп турар. Бөлүктүң кежигүннери 5 кижи. Ферманың янзы-бүрү ажылында 25 хөрээженнер бар. Олардан кежээки школаның IX класында 15, а III класында 5 кижи өөренип турар, өскелери политшколда хаара туттунган. Бо бөдүк хөрээженнер ортуузунга ажылды багай эвес чорудуп, янзы-бүрү темалыг кежээлерни, лекция, беседаны чорудуп, концерттерни көргүзүп турар.

Уруглар кижизидилгезиниң талазы-биле «Мурнакчы» колхозта хөрээженнер чөвүлели эдээн ажылдарны чоруткан. Ада-чеңнер, башкыларның, хөрээженнер чөвүлелиниң болгаш өске-даа хөй-ниитин организацияларының киржилгези-биле комиссияны тургускан. Назы четпээн уруглар-биле ажыл чорудар түскай вожатыйларны агитквартираларда быжыглаан.

Бо бүгү чедиишкиннер СЭКП райкомуиуң хөрээженнер ортуузунга ажыл чорудар киидиглпиниң (даргазы О. Орус-оол) болгаш ажыл-агыйларда партия организацияларының хөрээженнер ажылынга удуртулганы ажыжиткенин хереченип турар. Моон-биле кады чедир кылдыымаан ажылдар ам-даа барын база айтыр херек. Чамдык агитквартираларда булуңнарның дериге-шимелдеэи четпес. Бай-Тал шыкаш чамдык черлерде чаа соңгуткан чөвүлел даргалары ажылын амдаа шуудадып чадаан.

Хөрээженнер чөвүлелиниң ажылынга партийжи удуртулганы моон соңгаар улам күштелдирип, оларның ажылын экижидип, чогаадыкчы аргаларын калбартыры чугула. Мурнакчыларта, масса автивке даянып турган, чөвүлелдериниң чон ортуузунга масса-политиктиг, кижизидикчи ажылын күштелдирер, Совет Эвилелиниң бежен чыл оюнга аддаржыткан социалистиг чарышты улам-на үре-түңнелдиг калбартыр.

Г. БАДЫ-САГААН
«Шынның» тускай корр.

ОКТЯБРЬ БАЙЫРЛАЛЫНГА АЛДАР БОЛДУРГАН

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга алдар болдурган байырлыг хуралдар болгаш митингилер Болгарияга, ГДР-ге, Польшага, Румынияга, Чехословакияга болган.

СОФИЯ. Байырлыг хуралга БКП ТК-ның бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка баштаткан Болгарияның Коммунистиг партиязының, чөзаалының удуртукчулары киришкен. БКП ТК-ның кежигүнү, «Ново време» журналдың кол редактору Н. Ирибаджаков иледкел кылган. Бөгүн Совет Эвилели — күчүдүг үлетпүрлүг, механизастаттынган улус кодээ ажыл-агыйлыг, бедик сайзырагай социалистиг культуралыг, социалистиг улус күрүне, улус массаларының чаагай амыдыралы сөкпээл чок озуп, бүгү кижи төрелгетеннің келир үеже оруун иаеп бөрип турар чүрт деп, Н. Ирибаджаков демдеглээн. Ленинниң чагыгларынга, бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге шынчы Совет Эвилели социалистиг чурт бүрүзүнүң даянып күжү болгаш камгалакчызы деп, иледкелчи демдеглээн.

БЕРЛИН. Берлинниң күрүне операзының залынга болган байырлыг хуралга ГСЧП ТК-ның бирги секретары Э. Хонеккер, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Штоф, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүннери, будүүлге мурнакчылары, эртем, культура ажылдакчылары киришкеп. ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы А. Нойман иледкел кылгаш, бүгү кижи төрелгетеиге Улуг Октябрьның бүгү-делегейге хамаарышкан ужур-дузазын демдеглээн.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң теория, практиктиг улуг дуржулгазы делегейниң ажылчын аңгызының, бүгү чурттарның ажылчы чоннарының демиселиигe ажыглаар иниги байлаа болу берген.

СЭКП марксизм-ленининизминиң тугун шудургу болгаш шынчы кинскидип, делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкиниинин чаңгыс эвин, сырый каттыжымышкынын быжыглаарынга дуза чедирип турор деп, Нойман демдеглээн.

ВАРШАВА. Польшаның хөй-ниитиэп Октябрь революциязының 55 чыл оюн Эртем, культура ордузунуң хуралдаар залынга байырлыг хурал эртиргеп демдеглээн. Хуралга ПКАП ТК-ның бирги секретары Э. Герек, ПУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Р. Яблоньский, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевич, ПУР-нуң партия, күрүне удуртукчулары, ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң Президиумунуң Даргазының оралакчызы М. Ю. Шумаускаска баштаткан совет төлөөлер киришкеп. ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Күрүне Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы болгаш Профессионал эвиледдерниңиң Төп Чөвүлелиниң даргазы В. Кручек плеткел кылган. Иледкелчи Октябрь революциязының болгаш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының польша улуска, бүгү делегейниң революстуг шимчээшкинниге улуг ужур-дузалыг болганын тодаргайлап чугаалаан.

БУХАРЕСТ. Румын найысылалдың хөй-ниитизиниң байырлыг хуралы Бухаресте Румын-совет найырал бажыцыта болган. РКП ТК-ның күүском кежигүнү Э. Дрэгэноску иледкел кылган. ССРЭ амгы делегейниң экономика, техника болгаш эртем талазы-биле күчүлүг, кол күжүг бооп турар. Делегейниң социалистиг системазын, бүгү делегейде демократияның, тайбыцның күштерин быжыглаарынга ол база улуг салыышкын бооп турар деп, Э. Дрэгэноску демдеглээн. Октябрьның идеялары Румынияның революстуг шимчээшкинииге улуг салдарлыг болган деп иледкелчи демдеглээн. ССРЭ биле РСР-ниң аразында кады ажылдажылганың хогжүдезин чугаалаан.

ПРАГА. Чехословак найысылалдың төвүнде бурунгу Старомест шөлге наймыылалдың ажылчы чонунуң хөй муң кижилиг, Улуг Октябрьның байыраалынга тураскаатказ митингизи болган. Индарде — ЧКП ТК-ның Чиигине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентиэп Л. Свобода, ЧССР-ниң чазааның даргазы Л. Штроугал болгаш ЧССР-ниң ооп өске-даа партия, күрүне, хөй-ниитп ажылдакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиковка баштаткан Совет чазак төлөөлери, Богүп Совет Эвилели делегейниң дешпилгезиниң кол даянар күжү болгаш тайбыцга ынак бүгү кижи төрелгетеиниң идегели деп, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧКП-ниң Прага хооркомунуң бирги секретары А. Капек митингиге иледкел кылып тура демдеглээн.

Байырлыг митингиге киришкеннер СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Соведиииң Президиумуна, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге, бүгү совет улуска байыр чедирген чагаа хүлээп алган. Байырлыг хуралдар биле митингилер Братислава, Брюга болгаш республиканың өске-даа хоорайларынга база болган.

Чехословакиниың хостакчылары — совет дайынчыларның тураскаадынга чечектер салырының ёзулалы Прагага болган. Совет маадырларның тураскаадын ЧКП ТК-ның Чиигине секретары Г. Гусак, ЧССР-ниң Президентиэп Л. Свобода, ЧССР-ниң чазааның даргазы Л. Штроугал болгаш ЧССР-ниң ооп өске-даа партия, күрүне, хөй-ниитп ажылдакчылары, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Новиковка баштаткан Совет чазак төлөөлери, Богүп Совет Эвилели делегейниң дешпилгезиниң кол даянар күжү болгаш тайбыцга ынак бүгү кижи төрелгетеиниң идегели деп, ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, ЧКП-ниң Прага хооркомунуң

В. И. Ленинге тураскаал

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет күрүнеиниң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң тураскаалы Франциявың соңгу талазында үлетпүр төөү Валансьеннің чоогунда Вебраж коммунада ажыттынган.

Ол ажылчын коммунаның хоорай чөвүлели ук хоорайның парыгынга В. И. Ленинниң адын тывысказ, аңаа Октябрь революциязының башкыцчызының тураскаалын тургузаар деп шиитпирлээн. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн Вебражтың ажылчы чону янчалдыр демдеглээн.

АЖЫКТЫГ ХАРЫЛЗАА

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чиили биле ССРЭ-ниң аразында харылзаалардың политика, экономика, культура талазы-биле үре-түңнелдиг хөгжүп турарын Чилиниң даштыкы хереглер министри Клодомиро Альмейда Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга холбаштыыр парлалгага дамчыдып берген медеглелиинде демдеглээн.

«ССРЭ Чилиниң идепкейлиг даштыкы политиказынга политиктиг деткимчени берип турар» — деп, министр демдеглээн.

Р. Никсонну президентиге соңгаан

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Р. Никсон Каттыжыкан Штаттарның президентиниге дөрт чыл хуусаага катап соңгуткан.

39 штатка болгаш Федералдыг Колумбия округка (Вашингтон штат) бадылаашкынныары санап түңнээн соонда президент Р. Никсон демократтыг партиында бодунуң адаанчызы Дж. Макговерни 38 штатка оранчок мурнаашы, 538 шиликчиниң 98-иниң бадылаашкынын алыр арга-биле бодун хандырган. Ооң тиилелгелиг болурунга ол четчир. Дж. Макговерн 17 шиликчиниң бадылаашкынын алган.

Бадылаашкынныарны саналынының соонда чурттуң бүгү соңгулда округларының 41 хуузунга Р. Никсон 21463608 бадылаашкынны (6 хуу), Дж. Макговерн — 12404701 бадылаашкынны (6 хуу) алган деп чүве билдинген.

Демократтарның президентиге кандидады Дж. Макговерн бодувуң аштыртанын бадыткап медеглээн.

Демократтыг партия амдыызында конгресстиң ийи палатазында хөй муруу болур олуттарны эзлеп турар деп чүве сенаттың, төлөөлекчилер палатазының соңгулдазының четче эвес түңнел барымдаалармндан билдинген.

Герман Демократтыг Республикада ССРЭ-ниң 50 чылынга белеткел ажылдары улам калбарып турар. Ол юбилейге алдар кылдыр калбарган социалистиг чарыш үезинде күш-ажылчы улуг чедиишкиннер чедип алдынын турар.

Лейнефельдге пос-таавы аргымыр бүдүүлге черинии ажылчыннары планныг даалгаларны ажыр күүседир дээш демиселгин турар. Олар боттарының продукциязын бүдүүрде совет хөвеиии чиг-зт кылдыр ажылган турар. Бо чурукта ол бүдүүлге черинии бир участогун көргүскен. Чарыштың мурнакчызы — Эрист Тельман аттыг бригаданың кежигүннери хүнүнүн-не 200 килограмм хөвең-саламнан кылган пестү планнан ажыр бүдүүп үндүрериң хүлээгеннер.

АДН-СЭТА-ның фотозу.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Кандыг-даа ажыл-иштиң чедиишкинии болуру, аңаа бшп бурунгаар хынамчалыг белеткелдеп, организастыг удуртулгадан хамаарыжыр.

Кышка белеткеиниң дээрге, малга четчир саанныг чемин, чылыг кажааны тудуп, сеитеп белеткеп алыры болур. Ынчангаш «Мурнакчы» колхоз 48 кыштагларда 715 тонна сиген болгаш көк сулаиы сөөртүп чедирген. Малчыннар чурттаар 6 бажыңны, 300—300 хой кирер 2 чаа кажааны тудуп, 15 эрги кажааны сеитеп, 84 тонна курган одекти болуп белеткеп алган. Амгы болгаш кышкы үеде хой сугларары-биле суг сөөртүр 3 автомашинаны хойжу бригадаларда быжыглап тургускан.

Колхозтуң баштаар чери, партия организациязы мал кыштагларашкынынче улуг кичээнгейни угландырып турар болгаш политмассалыг ажылды эжиктеткен.

Бүгү кылып турар ажылдарывыс ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга белээвис болур.

К. ХЕРТЕК.
Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозта партком секретары.

* * *

Кыштаглаашкынга белеткелдер ажылы Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда кидии түлүк үргүлчүлевишаан. Моигуш Бюрбюнуң бригадирээнн № 1, 2 хойжу бригадаларның хойжулары кыштагларны мал хүлээп алырынга үлегерлиг белеткеен.

Хойжуларның аразында Доңгак Хирлиг-оол, Хомушку Базыр, Саая Серин олар боттарының кыштагларында кажааларны сеитеп, чылыглап дооскулаап, мал чемин четчирп-биле сөөртүп, белеткеп алгылаан.

К. АЛЕКСЕЕВ.

Азырадыкчы хөөнден чайлаар

Солуига парлаттынган кандыг-даа түүл бүрүзү номчукчуга кандыг-бир тодаргай дээштиг болуру чугаажок. Оиу канчаар билгеиниин талазы-биле күзел-бодалын солуига чырыдып-даа болур. Маңаа хамаарыштыр бо чылдың октябрь 26-да үнген «Шында» парлаан «Чаңгыс кудук» деп эгелиг материал дугайын бижиир бодадым.

Өвүрде Солчур суурнуң чурттакчы чонунуң суглаар кудукка негелдези улуг болуп турары Х. Семистиң бижээнинден илдеи. Мурнуку үеде аңаа белеткээн кудуктар турган, ынчалаа-даа ажыл-агыйжы эвес чоруктан болгаш кижи бүрүзү оиу хайгааравас болганындан оларның чүгле чаңгызы арткан.

Мындыг чижекти көрөөлиер. Таңдының. Кара-Булуң суурга үжен чылдар үеинде чурттаи турган оруо тараачыннарның казып белеткээн кудуктар амдыгаа чедир ажыглаттынып келген. Ол болза кампыг эдилелдиң түнелп-дир. Кудуктарның иштин үргүлчү арыглап, септеп, аскының халывып кылып, оиу ажыглаан кижи бүрүзү ээ-ёзулуг көрүп келгенинии ачызы ол.

Бир эвес Солчур кодээ Советтиң күүсекому, ооң доктаамал ажылдаар компсиялары, ында хөй-ниитиниң оске-даа организациялары кудуктарны шын ажыглаарынче кичээнгей салып, чурттакчы чонунуң ортуузунга ол талазы-биле тодаргай хемчеглерни организастаан болза карабулуңчуларның үлегери аңаа база неп-терээн турар ийик. «Кылырын оске кижи, а ажыглаарын бис...» дээр азыралыкчы хөөнден чайлаар үе келген деп бодаар мен.

О. КОРОДА.

«Бузулбас эвилел» деп конкурска

ХОЙНУҢ ШЫДАЛЫ—КУДУРУУНДА

Очерк

Өг-бүледе сес кижиниң чедиги өөренип турар. Бежи—школада, ийи бодувус партия өөредилгезинде, хеймеривис келир чылын база-ла парта артынга олурупталар. Мынчап кээрде, биске өөредилгедеп дашкаар кижи турбас апаар-дыр. Мактанмайн-дыр мен. Улуг оглум «Аныяк астроном-72» деп шууларга киржип чораш. Новосибирскиден чоокта чаа келди. Оон бичези эки өөредилгелиг болган класты-биле Шушенскоеже аян-чорук кылып чорду. Элээдилери серии чайлагга үнүп-бойдус хайгаарап, дептер номчуп, мал-маган-даа көрүштүлер. Шыдал кире берген оолдарым-биле сигенип, кажаа-хораа-даа септедивис. Уругларның чайгы дыштавылгалы халас барбады: боттарыпга, хейге-даа ажыктыг болду. Оларга дузалаар үлүс ам бисте онаажып турар-дыр. Малчынарның ажы-төлүүн хөй кезиин күрүне долу хандырылгада эп, халас өөредип, кичээлдээр, чүрттаар, чылыг, чырык оран-сава-биле бүрүн хандырган-дыо. Кайда, кымның чүртүнда ынчаар сагыш ковап турарый? Ноомчул, дынап турар бис. Ховар! Кымгала хейнү бээр-дир, оорткак база-ла хейнү негээр апаар. Школа. Өөредилге. Өг-бүле. Бо үш белдирелшиек айтырыгы бөгүнгү сессия шиитпирлеп турар-дыр. Үш ажук-дажы дег болуп алгаш, демнежир. Бөттүү, өскеник-даа ажы-төлү дивейн, дузалажырын хүлээндим, эштер депутаттар! — дээш, үзүп дурт-сынныг, чалгыяк улуг кулактарлыг, арганызмаар, күү кижи хамыктың артынга олурупталар алырга, мурнунда олурганнардан үшпок белиг көрүлү.

«Кым-деп кижиз? Шыырак-ла эр-дир! Өг-бүлезинде кижи бүрүзү ажыллап, өөренип, дыштанып, бот-боттарынга дузалажып, күрүнеден алырын, анаа бээрин хандыр үгаап, билип чоруур эш-тир. Чангыс-ла ол өг-бүленің чижээ безин бистин чүрттә өөредилгенин бүтү-нүмүн утка-шынарын делегейге сүрттээлавайн турар деп бе? Ол, ылап-ла политика эвес чүве бе?» деп болап олурумда, сессия хатгыда берди.

Ол херимде чөленип алгаш, таакпылап турда, чезе бергеш, адым адап, хол сундум:

— Салчак.

— Тейнин Дамдын деп кижи мен

— Ада. Малчын. Кодээ Совет депутады. Амдыы чаа-ла чугаанарлаи силерни ынчаар билдим. Соора барбаан ирги бе?

— Хөлүн часпалыкар-ла ышкаш.

— А мекээ өдүрээ херек ийин. Тодаргайлаарга, ал-бо-дүүр, ажыл-үүлеиер дүтайы.

Албан-хүлээлгем ындыг. Чугаалап көрүнерем, малчын. Содун-на болгай.

— Ажыл-херек, намдар-төөгү-даа түү боорул аан. Нургулайында-ла Шүйга өскен, аңаа өлеиип баштанган, ажы-төлденген, ажыл-хожулум өзектелген чери-даа ол ийин. Малчынап келге-де, чүгле алды чыл болдум. Бо-ла эвеспе — дээш. Каргының чыре-балыыле корду.

— Ажырбас боор ийин ок. Эрткен чайгы хар-чаъстан алган дүржулганар бар-ла ыйчаан? — деп, неди айда болган халаптыг дүүну сактып, «чоруй баайн-на моо» деп сезиндиишиин, алаактырарын орал-даштым.

— Ынчан аалга чок-ла болгай мен. Чыпсың харын кежээ дургу, ол дааны атсы тура тутчуп, дөрт чүс ажыг кодавның амы-тының алган книги ыйнаан, Серемчилит, эрес-ле болган чорду! — дээш немей-дир. — Дошкуи-на оран бо «Кадайын Чыпсың дээр-дир эвеспе» — деп сактып албышаан, айтырдым.

— Ынчан аалга турбайн, каяа чорааныңар ол?

— Кызылга. Ааладымга-ла болгай Халап-биле кодай ачыг-дажыр сегиржип алган. Тулчуп турган өйде, мен Кызылдың чайгы театрынга оюн-концерттеп, оон келгеш, аалчыдар бажыңынга, арыг аң чоорган иштинге удуп-юорзап чыткан книги болдум. Чогум үйгу дыш-даа кайын келир, аал оран, азыраан мал, ажы-төл, алган эш ал-сагыштан ыраайып, андарлып-дүлеринп чыда хонган чүве-ле болгай. Байырлап-ааладымнаар маадыр ол өйде мен эвес, харын кадай турган чүве-дир ийин дидио. Бодунга алдар-мактал чүктеп алыксаар күзел ынга чок болду. Ынчангаш мен «халдап» эгеледим:

— Шуптузуп-на кадайынар кырынче чүүй каавыпайн, чугаалап көрүнерем, черле, түүе кантып ачы-хавыяа дээш чаалыынап чораанынар ол? Салтын чоата, сиген бажы шимчевес дижир ийин чоп?

— Аштып-даа эвес ийин ынар. Сөөлгү ийи-үш чылда чүгээр малчын дирткен чылдагааннарым ындыг: бирээле, хамык ужур — Чыпсында. Ылар, тудар, эмискиктээр, чагыштырар, мен чок үемде, каджыр-кылынмазы-даа чок кижи — дээш, шоожи-биле чугагайлар адай-дыр.

— Чүс башка онааштыр 1970 чылда — 83, оон сорида 87, а бо чылын 95 хураган алдывыс. Бир хойдан дүк кыргыырының планын доктаамал күүседип келгенибис-ле шын. Бо юбилейлиг чылда харын каш килограмм артыкка-даа алдывыс. Чыл бүрүзү-ле шылгалла болур чүве-дир. Ийиде, малдың баш, дүүу—чеминде дужир. Ийи чыл бүрүнгаар мугур беш тонналы (илаи ыңдыг). эрткен чылын оон бир тонна хөйнү, бо чылын 7 тонна сиген белеткеп алдывыс. Ында школачы оолдарым — Владимир, Борис алышкыларның дузалакчым — Саая Дамбаның үлүү дыка улуг. Ийи ээлчегдиг кадат дюрте-ле — улгатгырган кодан-дыр. Оок хире-чергези-биле одарның, белеткээр сигенинп хемчээли улгадырын барымдаалаш, аңаа немей будук-бүрүнү база чыып турар улус бис.

— Чанар машинапар белеп, эш Дамдын. Оок бетинде моөнинге кире каапгынар. Коммунистер-биле сүмележир чүүл бар — дээш, далаштыра берди...

Боданып эртип калдым. «Мен» деп сос оок аскыдан үнмедп: баштай кадайы, оолдары, дузалакчызы, өөрү малчыпнар, боду — хамыктың сөөлүнде илереп келди. Бичо сегкилдиг кижилер ындыг. Моөн чаа тавыжым чүгле ада, үлегерлиг малчын, депутат эвес, харын коммунист-даа кижи-дир эвеспе» —деп бодалбиле оон чарылдым.

Салчак МОЛДУРГА.

ЛЕОНИД ИЗРАЙЛЕВИЧ

Ынчап Кызылга чурттап турган моөн үемнин кижилеря (хоорайныыс ынчаарда улуг эвес болгай) ортумак сынныг онаак-сергек чаңгыг, кызыл-тас оңу ышкаш, сарыг, дыдыраш баштыг, кок характарлыг книжип сактыры чадавас. Оөң чаңы ындыг—үргүлчү-ле бир аялганы сыгырган чоруур. Композитор Леонид Иосифович Израйлевич моөн сагыжымда ынчаар артып калган.

Ол Тывага 1941 чылда келген. Оон бээр эрткен үш чылдарның дуртузунда орус улустуң төлээзи Леонид Иосифович Тываның музыка культуразының хөгжүлдезинге тодаргай үлүүн киргенин ам чугаалазары онза өөрүнчүгүр. Ынчаардагы театр училищезинге ол хөгжүм талазыбиле удуртукчулап. Тываның Улустуң революстуг шериниң үрер хөгжүмүнге дирижёрлап турду.

Тыва черинің каас-чараш бойдус чурумалы, даглар-биле хүрээлеиген күүлүг Улут-Хем композиторунуң сеткилсагыжыл хаара тудуп, сопуургадын турганы чугаажок. Бодунуң черин чаартып алырынче чүткээн тыва улустуң пинг күзели композиторну кайгаткан. Уран түүлдүн ацгы-ацгы хевирлеринче чаза бакылап, баштайгы базымнарны кылып турган тыва улустуң күзел-чүтүүлү чалгып-биле домей болган.

Бистиң республикада сураглыг артистер-ыраажылар Кара-кыс Мунзук, Хүргүлек Коигар, Николай Ондей-оол болгаш композитор Алексей Чыргал-оол, Ростислав Кенденбиль оларга чогаадыкчы оруктү ажыктаннарының биографиязын Леонид Иосифович. Оон-биле кады дирижёр Миронович, шинги ыр удуртукчузу Булатов бир демниг ажылдап турганнар. Үстүнде алданныыс артистер, композиторлар ам бистиң республикада— ат-сүрээлиг кижилер апарганын кым-даа билир.

Оларның арасында композитор Чыргал-оолду-даа ап көрзөл. РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы. Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады Алексей Чыргал-оолдуң «Алдан маадыр» деп симфония поэмазын болгаш өске-даа оң-оп ырларын, чогаалдарын бистиң номчукчуларывыс билир. Ук ажылдар тыва улустуң музыка культуразында көскү черни эзлеп турар чогаалдар санынга хамаарыжыр.

Чогаадыкчы ажылдакчы кижи улусту өөретиишпээн, боду кезээде өөренип чоруурун эки чаңчыл болгай. Леонид Израйлевич тыва улустуң ырларын, аялгаларын күзелдиг-биле чыып, ону бодунуң чогаадыкчы ажылынга ажыглап келгеи.

Ада-чурттуң Улуг дайынында чылдагы. «Бүгү-ле чүвени фронтуга! Бүгү-ле чүвени — тиилелгеге!» деп кыйгырыпта тыва улус база каттыжып, улуг Совет Эвилелиниге ачы-дузазын чедирип турганын. Аныяк тыва уран чүүл бо айтырыгга хамаарыштыр база салдарны чедирип турганы балдыкпыр. Литература-музыкалыг монтажтарны театр училищезиниң конпертеринге белеткеп тургулаан. Маадыр танкпетер, эрес-дидим партизаннар дугаймында ырлар чаңгыланып. «Ыдык-тыг дайын», «Каранғы шыргай арыгта» дээш өске-даа монтажтарга ыраажылар болгаш ыяпти ырдап алгыда, шин артистери безин киржип тургулаан бис. Лебедев-Кумач болгаш өске-даа сураглыг авторларның сөзүнге музыканы композитор Израйлевич бижип турганын билир бис.

А. С. Пушкин, А. М. Горьвий болгаш В. Шекспир шыкаш сураглыг классиктериниң чогаалдарын очулдуруп келген чогаалчы С. Б. Пюрбюнүң сөзүнге бижээни дайын үеэнинп «Тулчуушкуунче» деп ырыи билир книжилер хөй. Аялганың таарымчалыы, бедик көдүлүүшкүнүүн ынау ышпаан-ла соруг киирип кыйгырган. Кадыг-доңкуп 1943 чылда ол ырының аялгазының адаа-биле тыва эки турачыларны фронтуже үдеп турганы уттундурбее. Тыва улустуң Совет Эвилели-биле бижыг найыралы Ада-чурттуң Улуг дайынының төлдерининге улам бижыккан. Тыва улус акы-дүүма хөй национадыг совет өг-бүлеге каттыжыкандан бээр ам 28 чыл эрткен.

Тывага ажылдап турган үезинде Л. Израйлевич музыка чогаалдарын бижингизээн. Оларның арасында «Саян марыжы», эки турачыларга тураскаатка «Ровнонуң маадырак Тыва-биле харылаазы үүлбейн чоруурун маңаа чугаалап болур. Бодунуң талантылыг өөренилгезиниң А. Чыргал-оолдуң болгаш черле тыва музыканың хөгжүдезиниң шинчилээ хайгаарап өөренип чоруур. Ак сеткилдиг, кызымак Р. Кенденбильдиң базымнары — оөң профессионал композитор болганы башкызын «өртүп турар болбайн аан. «Тыва чер-биле моөн сагыш-сеткилим түдүп» деп ол Кызылга чораш, мекээ чугаалап олурду. Хөй чылдар эрткенде оон маңаа чораанны ол. «Хоорайның чаартымгапның. Таныттынмас-тыр. Шагда харагаанар турган черде погаан үнүп чаптылган, чаа хоорай олуп хөгжөөн. Кижилериң өскенинге» деп ол магадап чугаалаар.

Хөй национадыг совет өг-бүледе акы-дүүма автономнуг республикаларның оң хеймери — Тыва АССР, оөң эрес-кежээ шинчилери, чогаадыкчы кижилери ССР Эвилелиниң 50 чыл болур оюн күш-ажызчы чедишкиннер-биле уткуп турар. Тыва улус бодунуң сонгалистиг культуразының хөгжүлдезинге улуг үлүүн киргеп башкыларынга, эртемденнерге, композиторларга өөрүп четтиргенин илередип, оң чаагай күзелдикпилерни оларга бараалгадып чоруур. Оларның арасында Тыва АССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы композитор Леонид Иосифович Израйлевич база бар.

М. РАМАЗАНОВА.

Олар баштайгылар болганнар

«Заря» команда (Ворошиловград) — футбол талазы-биле 1972 чылда ССРЭ-ниң чемпиону. Бо чурукта олурааглар (солагай талдан оң талажке) Юрий Елисеев, Владимир Старков, Виктор Кузнецов, Александр Ткаченко, Анатолий Куксов, Владимир Малыгин, Сергей Кузнецов, Владимир Абрамов болгаш Владимир Онищенко: турар улустар — эмчи Александр Олейник, Вячеслав Семенов, Владимир Белоусов, Анатолий Шульженко, Александр Журавлёв, Михаил Форкаш, Валений Копий, улуг тренер Герман Зонин, Вячеслав Иванов, Николай Пинчук, Юрий Васенин, команданың тренери Владислав Глухарёв.

В. УН ДА-СИНИЦ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Моол дугайында делгелге

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде совет-моол найырал айынга тураскаатка делгелге бар. Ону музейниң ажылдакчылары А. Дамдынчап биле Т. Кыргыс белеткеп кылгаинар. Амгы Моолдуң иөдээ ажылагый болгаш үлетшүр талазы-биле чедимишкиннерин стендилерде, диаграммаларда коргускен.

Бистиң мурнуузуста көдээ ажыл-агый каттыжымышкынарының араттарының карак четпес шойлуң чуруткан одарларын, Улан-Баторуң пие-таавы фабриказының пехтерин, күрүне ажыл-агыйларының хову, шолдерде чаагай дүжүттү ажаап ап турарын тоожаан фото-чурукгарны аскылаан. Ол ышкаш «Күш-ажылдың кижизинге тураскаатка» деп эге-бижде бигүнгү Моолдуң күш-ажылчы маадырларының дугайын чугаалап турар.

Ол чоокуң культуразының болгаш амыдыралының дугайын делгелге делгерецгейн-биле коргускен. Моолдуң театрларының сценаларында совет болгаш дашгыкы чурттарның шин чогаалчыларының драмаларын, шилерип, комедияларын моол өнүктериниң улуг сонуургал-биле көрүп турарының дугайын оон көрүп ап болур.

Делгелгени көрген улус бүрүзү Моолдуң архитектура тураскаадлары-биле база танышнар. Ол дээрге байлак национал хөдер болгаш тывынгыр сиилбип чазап кылган хүраа-хиит, ордулар-дыр. Моолдуң ураи-шевер мастерлериниң чазаа, сиилбип кылган түүдери келген кижилерниң сонуургалын болдурган.

Акы-дүүма Моолдуң хүн бүрүде улам чаартынып, шырай кирип турар найысылалы Улан-Батор дугайында фотостенд кижиниң сагыш-сеткилин чайгаар-ла хаара туда бээр. Ында Тайбың проспектизин, пионерлериң ордузу, Чойбалсан аттыг күрүне университединиң төп өөредилге корпузу, «Удан-Батор» аттыг залчылар бажыңы болгаш өске-даа тудуглар музейге чыылгаинарның сонуургалын болдуруп турар.

С. КУУЛАР.

Сеткилимниң ханызындан

Баштай бертинтеш, дараазында медерелим өскүнгаш, кайы-даа таварылгада Чадаана амнелгезинге чыдып эттиидим. Мындыг берге байдалдан мени камгалап, кадыкшылымны катап тургускан эмчилер Ранса Алексеева, Куулар Айлымаа, Людмила Осипова, оон-даа өскелерге сеткилимниң ханызындан өөрүп четтиргенимни илереттим.

О. САЙЫН.

Чөөп-Хемчик район.

Чаа маршрутту тургузар

Моөн мурнуунда Кызыл—Бай-Хаак аразынга маңнаар автобус «Можегей» совхозту хүнде-ле ийи удаа таварып эртип турда, совхоз говуүнүң чурттакчыларынга таарымчалыг болганындан моөн өөрүп-даа турган чүве. Ам ындыг эвес, өөрүшкүүс өшкеп, хаарыи-даа хомудан турар апаргап бис.

Кызылдан үшеи автобус сонгу үеде совхозка чаңгыс катап келир, ол чораап Кара-Булуң, Доора-Хадың салбырларны тавараап, Бай-Хаакче чоруй баар. Чамдыкта совхоз говуүнге безин доктаавас апаргап. Дүүн соонда, кежир автобус Можегейже шуут келбестээп. Ынчангаш район говуүнге болгаш Кызыл баар кижилер оске машиналар дозуп, хой үе-шактыг чидирип турар.

Автобус аргыжылгазын эрги расписаниие ёзугаар катап тургузаар. ам Кызыл—Можегей аразынга маршрутту тургузары чугула апарган.

Т. ТАВАА.

телевидение

НОЯБРЬ 9-ТА

МОСКВАДАН

14.30— Милиционарның дөшпчи университеди. «Ульяновтарның өг-бүлезиниң дугайында» 15.00—15.10— Чапсар. 15.10— Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» (Москва)—«Динамо» (Москва). 3-кү оюн. (Бижидилгe). 15.50— Оңнуг телекөргүзүү. Бүгү-эвилел телевиденнезиниң болгаш радиозуның А. Андрусенкога удуртқан иштп ырының концерти. 18.20— Совет милиция хүнүнге. ССРЭ-ниң иштики херектер министри Н. А. Щелоковбиле беседа. 18.40—«Кыстың диленер». Уран-чечен фильм. 19.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер 18.50—«Эрес-дидим чүрүктүң эдлээ». Дамчыдыгга 19.20— Милиция ажылдакчыларының чагыын ёзугаар концерт. 19.45— Телемедээлер 19.55— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Чедиги дээр». Уран-чечен фильм. 21.35— Чечен чогаал болгаш уран чүүл талазы-биле 1972 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналдарының лауреаттары. 22.20— Концерт. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Даглыг черлерге 15 градус чедир соор.

Кызылга булуттаар, хар чаңгыс. 6 градус чедир соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 9-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Он чеди трансатлантинтиг» 9.30, 11.20, 13.10, 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

КАЛ-ХЕМ: «Бистиң черивистиң балыы» 14.45, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ан Флюгер» 13.15, «Коргуш чогу-биле» 15.16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дарганда бис» 9; «Лемя, меним тыл ал» 10.50, 13.20, 15.30; «Кара сухарайлар» 17.40, 19.30, 21.20 шактарда.

Сонуургап номчуңар

МЕҢГИЛЕРНИҢ ЧАЖЫДЫ

Республиканың Эртемнер академиязының гляциологтерге-дениккери Казахстанның меңги-гырлыг черлериниге шинчилел кылып чораан келгенпер. Соңгу Тянь-Шань сымда Шокальскийниң меңги-доңгу саналлу үеде кылыннывышаан, чаптылып калбаган деп солун түңнел кылдынган. Ол ышкаш меңги-доштуң харчам кассалы — барык 70 000 000 кубометр дош глээн чылын батканы илерээн.

База бир солун чүүл бар: чоокта чаа ол меңгиниң өлчыы дүрген эзээжеп турганындан улам чыайлап бар чыткан болза, амгы үеде хемчиктерже доң кирер суу эзээжээн, атмосферадан алыр ылаңгыы улам хаарыдаан.

В. ГАНЖА.
(СЭТА-ның корр.).

АЛМА-АТА.

ӨДҮРЕКТЕР КАШ ХАРЛААРЫЛ?

Камчатка чартык ортулуктуң соңгу таваныгга өдүрген өдүрекке чораан элеп калган ак демирден оон пазыны — 12 чыл дең чүве тодараан. Ол билектп америк орнитологтар оон давамныга быжыглап каан болган.

Ыраккы Чөөн чүктүң орнитологу В. Яхонтовтуң бодап турарыг-биле алырга, өдүрек колдуунда-ла 20 хире чыл чурттаар. Ынчалла-дал ынча чалы-гарлыг куштар дыка хоөр таваржыр. Бир чүс өдүректиң иштиидеп он чыл болганда чүгле кара чаңгыс өдүрек дириг арткан болгулаар. Оон ужурунда 12 гарлыг куш дээрге, товар таварылгадыр.

Чөөн-Сибирь экспедициязының ажылдакчызы В. Яхонтов шынап-ла олчалыг болгап: эртем шинчилелдеринге хамгаарын-биле өлүрүп алган үш өдүректериниң биргезинде «Вашингтон», ийиглиинде — «Гонконг» деп бижип каан демдектер чораан.

Совет эртембеннериниң ындыг шинчилелдери ук чартык ортулукка аңнымыр-тынзыг ажылын планнарынга ажыктыг болур.

М. ЖИЛИН.
(СЭТА-ның корр.)

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСКИЙ.

ОНЗАГАЙ АТТЫГ СУУРГАЛАР

Таллиннің ортаакы ескиге тутқан бажың-балгаттарының төй келии тускай аттарлыг болгулаар. Ынчангаш «Үш үлбашкыларе», «Ийи алмакыларе», «Адазы биле оглу» деп-даа болук-болук бажыңнар тургулаар. Ынчалза-дал ол хоорайның чурттакчыларынга «Кик-Инде-Кеке» дээр суургалыг бажың дыка үнелиг боот турар. «Кик-Инде-Кеке дээрге, тыелап «Чех кылыр өрээлче» деп-дир. Ол бажыңны 500 чыл мурнунда тутқан.

Ол суургаиы түүп турар үеде ук хоорайга кофе дээш үндүрүг дыка улуг дең чүгээ бар. Ынчан таңчылдар оон алды-дугаар кадындан чоокчалының бажыңларының кырын чайлыг хайгаарап иөөр турганнар. Бажыңнарның хоолайларындан үнген ыш-биле катай-гаара кайда кофе хайындырып турары бала илдең глаар. Ынчангаш ол бажыңның эзээзинге кофе дээш улуг үндүрүг-дадымыр онзагар турган чүве-дир. Чогум-на оон ужурундан суургаиы ынчаар кылган.

XV-XVI векгерде ол бажың дыка идегелдиг калгалга шинээзии боот турган.

Амгы үеде ында — Таллиннің хоорайның музейиниң салбыры турар.

С. СМИРНОВ.
(СЭТА-ның корр.).

ТАЛЛИН.

ӨННҮГ «АРЖААННАР»

Ыраккы Чөөн чүктүң геологтары аржаан суглуг алаан каш черлерни тыпканнар. Оларның чамдыктары онзагай байдалы-биле солун боот турар. Чижээ, Сучама дээр хоорайдан ыраак эвеспе жинералдыг суг кып-кызыл өңнүг болган. Ол дегир ажыктыгы колдаан соок суг бажынга кээп, элик-хүлбүү болгаш черлик хаваннар эктиринге дыка ынак дең аңчылар чуулаап турар. Тайга-сынның амытаннары ол черде боттарының есанторийинге кылып алган турган-дал боот чадавас.

Камчатканың чамдык мындыг сугларының — өңү ногаан-дал болгулаар. Чүге дээрге вулканнарның чылдың чылдар суглары кара-ногаан өңнүг тнуштер-биле шыптынган болдур. Паратуннуң санаторийинде ындыг «өңнүг» аржаан суу-биле кижилерни эмнеп турар.

Кунашир ортулукта Ажыг-Дакырак дең хемчигеш бар. Оон суу ышкап-ла ажылгымаар амданныг. Черниң чарлык хостарындан сыстып үнүп чыдар кугуруу ажыг хей суггa холушкаш, ону ажыг болдурупгар. Оон ангыда Ажыг-Дакырактың өңү базаза ак божа дег хөстүр.

Ыраккы Чөөн чүктеп дээр дег ак-кек-даа, кара-ногаан-даа өңнүг суглуг хөлдерни база көрүп болур.

М. РЫБАКОВ.
(СЭТА-ның корр.).

ВЛАДИВОСТОК.

Хуу шыгжамырлар

Хой миллион ажылчыннар, албан-хаакчылар болгаш колхозчулар ажаалга кассаларывга боттарының акша-хөреңгизин шыгжадып турар. Ажаалга кассалары ажылчы човнарга, оларның хуулугпа бюджединп шын хуваарывга, өзүп турар материалдыг болгаш культурлуг хөреглелерин хандырарывга ажылдап түргаш тыпкан хөреңгизин шын чарыгдаарывга дузалап турар.

Ажаалга кассаларын ол бүгү аймаар-биле чергелештир 1968 чылдың 3 хуулуг ойнап алышкынның иштики тәлээнин облигацияларын тарадып аан дедир садып ап-даа турар. Ол тәлээкинниң тирижы чылда чеди катап боот турар.

3 хуулуг чәлээнин облигацияларын садып алган кижилер бо-ла хөй түңүг ойнап алышкынынарга таварышкылаар.

Хамаатылар! Күрүнениң 3 хуулуг ойнап алышкынының иштики тәлээнинің облигацияларын ажаалга кассаларындан садып алырынче далажыңар!

К. ПОДСАДНИКОВА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харынсалгалыг секретарының 23-35, партийжи амылыра киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көзээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетшүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң чанында Тываның нем үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00942.

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чурттарның пролетарийлери, кеттыжыңдар!

1925 чылдан чыгаарылгаш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
10
ПЯТНИЦА
№ 265 (9033).
Өртээ 2 нов.

КУБАНЬ ХЕМДЕ

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның корр.). Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу—Краснодарның суг шыгжамырының тудугжулары күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алган — Кубань хемни боор доозупкан. Механизаторлар бөлүктери кыска хуусаа дургузунда хемни боор дээш 50 муң кубометр хирс даштыболгаш сайны урганнар. Оон эгелээш-ле Кубаньның суу тоску беш чылдың мурнакчыларының кылганы чаа уй-биле Азов далайынче кирер агып чыдар апаргай.

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

НОВОСИБИРЬ ОБЛАСТЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ ИШЧИЛЕРИ СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседип, ССРЭ-ниң тургустугунуңдан бээр 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш чарыпка кирбишаан, бө чылдың берге агаар-бойдус байдалынга тараа культураларының эки дүжүдүн өстүргеш, күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг бедик хүлээлгезин күүседипкеннер.

Күрүне шыгжамырынга 1 миллион 740 муң тонна азы 106 миллион пуд тараа колхозтардан болгаш совхозтардан кирген, ол дээрге улус ажыл-агыйының планында көрдүнгенинден дыка хөй-дүр. Анаа ол хире хөй хемчээлдиг тарааны бирле дүтаарында сакпаан. Кызыл-тасты, көк-тарааны болгаш мал чеми культураларны садар план база ажыр күүсеттингеи. Ажыл-агыйлар боттарыны үреликнер-биле хандырган, аъш-чем болгаш мал чеми курлавырларны тургускан.

Күрүнеге тараа дужаары үргулчүлеп турар.

Үлетпүр будүрүлгелериниң транспорт болгаш өске-даа организациялардың колдиңиңкиниг эртиргеш, күрүнеге тараа садар талазы-биле хүлээлгелерни күүседиринче, чаа көдээ ажыл-агый чылынга чедиишкиниг белеткенириңче угланган.

* * *

КРАСНОЯРСК КРАЙНЫҢ көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин күүседир болгаш (ССРЭ-ниң тургустугунуңдан бээр 50-чылын төлептиг ужуражыр дээш чарышпышаан, агаар-бойдустуң нарын байдалында тараа культураларының эки дүжүдүн өстүргеш, күрүнеге улус ажыл-агый планында көрдүнгенинден хөй тарааны дужаагаи.

Төрээн чурттуң шыгжамырында 1 миллион 500 муң тонна азы 92 миллион пуд тарааны урган, кызыл-тас, көк-тараа, чинге-тараа болгаш мал чеми культуралары садарының планы күүсеттинген. Ажыл-агыйлар боттарыны үреликнер-биле хандырган болгаш аъш-чем база мал чеми курлавырларын уруп белеткээн.

Ол чедиишкинин чедип алырынга **ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ** тараажыларының ачы-хавыязы база эвээш эвес. Олар улус ажыл-агыйжы планны ажыр күүсеткеш, күрүнеге 240 муң тонна (15 миллион пуд) тарааны дужаагаи.

Күрүнеге тараа садары үргулчүлеп турар.

Үлетпүр будүрүлге болгаш тудуг черлериниң коллективтери, транспорт организациялары, крайның комсомолчулары болгаш актыктары, Краснодар, Хабаровск болгаш Приморье крайларның, Татар АССР-ниң, Курск, Тамбов, Ульяновск болгаш өске-даа областарның чолаачылары болгаш комбайнерлери, Совет Армийның дайынчылары дүжүт ажаан алырынга болгаш совхозтарга улуг дузаны көргүскен.

Новосибирьниң тараажыларының тиилелгези — совхозтар ажылчыннарының, колхозчуларның, механизаторларның болгаш көдээ ажыл-агыйның специалистериниң кызымаккай күш-ажылының түнелдиг. партия, совет, профсоюзтар, комсомол организацияларының, областың көдээ ажыл-агый болгаш белеткел органнарының организакчы болгаи масса-политиктиг ажылының деннелиниң өскенимин түнелди болур.

Амгы үеде көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының күжениишкинин малды организастыг кыштагладырынче, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле хүлээлгелерни күүседиринче, чаа көдээ ажыл-агый чылынга чедиишкиниг белеткенириңче угланган.

* * *

Курск, Кемерово болгаш Свердловск областарның көдээ ажыл-агыйының ишчилери дүжүт ажаан алышкынын чедиишкинин эртиргеш, күрүнеге тараа садар талазы-биле планнарны күүсеткен.

Курск областың колхозтарындан болгаи совхозтарындан 702 муң тонна (43 миллион пуд), Кемерово областан — 285 муң тонна (17,4 миллион пуд), Свердловск областан—162 муң тонна (10 хире миллион пуд) тараа хүлээп алыр черлерде киргеи.

Күрүнеге тараа садары үргулчүлеп турар.

ОКТЯБРЬНЫҢ ХЕРЭЭН УЛАМЧЫЛАП ТУРАР БИС

Октябрьниң байырлал бүрүзү-ае оныагай хевирлиг, мурнундагыныдан ылгалдыг байдалдыг боон турар. Совет улус улуг революциянның бежен беш чыл оюн оныа кылдыр байырлап, өөрүшкүлүг демдеглеп эртиргем: ол төөгүлүг хүнүң — ССР Эвилелиниң чартык үс чыл ийилелиниң бүдүзүнде боон орткен. Октябрьның тиилелгези амыдыралды эртемниг коммунизмниң принциптеринге үидезинни-биле ам тургузарының эгээни салган, бистиң чурттуң хөгжүлдүнүн күчүлүү-биле дүргедеткен. Совет улустарның социалистиг ака-дүнма өг-бүлеге каттышкыны Октябрь хэрээниң дөрт удамчылазы боон, экономиканы көдүрериге, социал болгаи национал харылзааларны революстуг ёзу-биле чаартырынга чаа-чаа болдунар аргаларны ажыткан. Совет улус улуг хөгжүлдезиг социалистиг нииитилелди тургускан, социализмде кайчаар-даа ажок улуг күш бар болгаш кижи төрелгетении депшилгениң кайгамчыктыг калбак аргаларын бээр ындыг төөгүлүг чадаже кодурүп турар дел чүдүп херек кырынга бадыткаан. Ындыг аргаларны боттандырып чорудары дээрге-ле бистиң бөгүнгү коммунистиг тургузуушкунувустуң бүгү практиказы. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседип турарының ол болур.

Октябрь революзиязының 55 чыл оюнга холбаштыр байырлалдар ёзулуг-ла бүгү улусчу хевирлиг болган. Москвага болган баймрлыг хурал, Кызыл шөлге шеринг парады болгаш чыскаал, Кремльге хүлээп алышкын, эвилелдешкен республикалар найысылалдарынга, чурттуң бүгү-ле хоорайларынга болгаш суурларынга болган баймрлыг чыскаалдар хөй националдыг Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас чаггыс эвин, наймаралын болгаи акы-дүнмазышкы чорүүн, партияны; оон ленинчи Төп Комитедин долгандыр сырый каттыжыпкынын чаа күш-биле коргускен. Ажылчын аңгы, колхозчу тараачыннар, интеллигевпия, алдарлыг совет даймычылар социалистиг Ада-чурттуң экономиктиг боттарының тура-соруун база көргүскеннер.

Советтер чурту бо чылдың Октябрь байырлалын улуг-улуг тиилелгелер-биле уткаан, олар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытканы социал-экономиктиг чартылгаларның өндүр-улуг программазының амыдырала чайгылып чок боттанып турарын бадыткалды-биле хереченип турар. ССРЭ-ниң тургустугунуңдан 50 чылын төлептиг уткуур дээш, тоску беш чылдың даалгаларын чедиишкинниг күүседири дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжы масса-чопшуң тогладыкчы идепкейин бедия-биле көдүрген болгаш хөй миллион кижилерниң шалыпчы ажыл-ижи кайгамчыктыг үре-түнелдиг боон турар.

Бистиң индустриялыг дең-дескн, чайгылыш чок темпгбиле хөгжүп турар: продукциязы сайгарарының иинги хемчээлиниң болгаш эң чугула кылыгларның хөй кезиин бүдүүп үндүрериниң талазы-биле он айлар планы күүсеттинген, эрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээргс, бүдүрүп үндүрүшкүн оон 6,9 хуу көвүдээн боон турар. Ол тиилелгелериниң кайы хире улуг хемчээлдиниң мыядыг деңнелге тодаргайы-биле көргүзүп турар: бо беш чылдың ийиги чылында үлетпүр продукциязының чүгле немелде өзүлдээи дайын мурнундагы 1940 чылда турган оон иинги хемчээли-биле барык деп болур. Кодээнниг ажыл-ишчилерни эгаар-бойдустуң байдалы дыка таарымча чок боон турза-даа, тараа дээш маадырлыг ёзу-биле демнеешкен болгаш дүжүттү чидирнг чонка ажаан алыр дээш бүгү-ле чүүлдерни кылган. Оон түнелиниде тараа бүдүрерп мооң мурнундагы беш чылда чедип алган чылдың ортумак хемчээлге барык деп, а көдээ ажыл-агыйның иинги продукциязы ол деңнелди ажар ужурлуг. Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң, улус ажыл-агыйын болгаш культураны кедүрериниң хөрөнгө бистиң улусуиу пнтеллигенциязье төлептиг салыпчыкының киирип турар. Экономиканы дең-дескн план ёзугаар хөгжүдери, ниитиниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдези ажылчы чоннарның чаагай чорууи улам энижидериниң идегелдиг үидезинни боон турар.

Бистиң улузувустуң сагыш сеткили магалыг, өөрүшкүлүг. Ийет, өөрүүр-дээ чүве, чоргаарланыр-даа чүве бистиң улузувуста бар! Ынчалза-даа совет кижилер революстуг байырлалдарның хүнеринде В. И. Ленинниң чагаан чанчылын ёзугаар чүгле кылган ажылының түнелдерни үндүрер эвес, харын боттарының кичээнгейин шиитпирлеттинмээн сорулгаларже угландырып турар. Партия коммунистерни, бүгү ажыл-ишчилерни болыпевикчи принципиалдыг болурунуң ёзузунга кижизидип, чедиишкиннерге мегээргемейн, бөгүн дүүгүзүндеи эки ажылдаарынга өөредип турар. Октябрь баймрлалдары чаа-чаа улуг херектерни бүдүрерпнге бистиң күштеривисти улам мобилизастаарының хереченп-демдээ болуп эрткен.

Ам кол-ла чүве болза, ажыл-агый чылын чедиишкиниг доозары, күрүне планын болгаш ССР Эвилелиниң юбилейшиге уткуптур күш-ажылчы коллективтерниң алган социалистиг хүлөлгелерин күүседири болур. Ону чедип алырда бүдүрүлге күүлерни дүргеи шиитээдип алыры, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезин болгаш бүдүрүлгенниң ажыктыг чорууи улам долу ажылгаары, камналга чурумуп быжыглаары эргежок тутула. Кодээ ажыл-агыйның ажылдакчылары часкы тарылгага үлегерлиг белеткенир, мал кыштагладышкынын организастыг эрттирер, беш чылдың үпкү чылында колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгенинің улам мнйгы кедүрүлүшкүнүн болдурарының быжыг базазын тургузар ужурлуг.

Совет улус коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тиилелгерни чедип албышаан, Октябрьның хөрөэн уламчылап, бодунуң дээди интернационалчы хүлөлгезин алдарлыбиле күүседип турар. Улуг революстуң чаа нииитилелди тургузарының практика кырынга бадыткаттынган хөөйлу ёзугаар дуржулгазы делегейниң ажылчын ангызының, бүгү делегейниң ажылчы чоннарының эртине-байлаа апартан. Алдарлыг ойну бистер-биле кады коммунистер, бүгү чурттарның пролетарийлери, бүгү деппилгелиг кижи төрелгетен демдеглеп турар.

Октябрь соолуидеги чылдарда делегей таныттынмазыбиле өскерилген. Октябрьның эгелээни революстуг төрудуушкунарның үезинде улустар маркелам-ленинизмниң түгүнүн адаа-биле каттышкаш, күчүлүг социалистиг кады ажылдажылгалы тургускан; колониалдыг империяларның бузулдуларында национал күрүнелерни тургускан, оларның хөй кезиин демократтыг чаартылгаларның оруунче кирген, социалистиг угланыпкынын күлээп алган. ССРЭниң канчаар-даа аважок улуг ат-алдары оон Ленинчи дашткы политиказының күжү болгаш аммыралчы чорууда, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылдап кылганы тайбыңдыг программазын калбаа-биле деткип турары дээрге, бо хүнерде даштыкыдан Советтер чуртунга кээп турар байыр чедириптиннерниңде бүзүрелдин-биле көстүп турар. Бистиң партиявые, чазаавые, совет улус делегей социалнзминиң туруштарын быжыглаарынга, антнимпериалистиг күштерпиң фронтузуп калбартырынга болгаш сырый каттыштырарынга моон соңгаар-даа бүгү чүүлдерни кылыр, күрүнелер болгаш улустар аразынга тайбың быт-доғушпашкылының ленинчи принциптериниң тиилелгези дээш, оларның пайыралы болгаш кады ажылдажылгазы дээш туржур, тайбыңның хереэ дээп чайгылыш чок шиитпирлин-биле туржур апаар.

Совет кижилер Улуг Октябрьның бежен алдыгы чылынче кирип тура, революсчу бүзүрел-биле бурунгаар көрүп турар. Төрээн партиязының удуртулгаан-биле, оон XXIV съездиниң шиитпирлерин амыдырала боттандырбышаан, бистиң хөй национал улустарывыс Октябрьның оруу-биле коммунизмче идегелдиг бар чоруур.

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

БӨГҮН—СОВЕТ МИЛИЦИЯ ХҮНҮ

Байырлыг хурал

Дүүн Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозунуң клубунга Совет милициязының хүнүнге тураскаатткан байырлыг хурал болуп эрткен.

Байырлыг хуралды иштики херектер министри С. С. Чакар ажыктаи. Совет милициязының хүнүнге тураскаатткан идепкелди партком секретары Л. А. Лантухов кылган.

Хөй чыдлар дургузунда иштики херектер болгаш милиция органнарынга үре-түнелдиг, ак сеткилдиг ажылы, ачы-хавыязы дээш милициянын чамдык ажылдакчыларынга шанналарны тывыскан.

«Милициянын тергиини» деп хөрөк демдээ-биле М. Сертип, П. Коверсун болгаш өскелер-даа шаннаткан.

ОЛАРНЫҢ УЛУГ ҮЛҮҮ

СЭКП Өвүр райкомунуң хереэженнер ортузунга ажыл чөрүдар киддизинин эргелекчизи А. Ш. Шыырапгын биске дыиыатканы болза:

— «Кызыл туң» колхозтуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның байырлалын чедишкинин уткаан. Колхоз бүдүрүлгезинге хереэженнернин үлүү улуг: мал ажылында 91 кижи, тудугда — 25 кижи доктаамал ажылдап турар. Хереэженнерден тургустунган ийи звено бо чылын сес чурттанга бажының (самандан кылган) тудар тургаш, оон чедизин амдоозупкан. Ийи улут мал кажаазын септээн, бирээзинин септелгези чорун турар. Ук звенолар албан организация черлериниң септелгезин база идепкейлиг чөрүдүп келген. Коммунист Шүжүкмаа, Монгуш Серен, Ооржак Севилек, Ооржак Бадыймаа дээш өскедаа ишчилерниң аттарын онзалап демдеглеп турар бис.

ИЙИ МЕДЭЭ

Таиды районнуң төвү Бай-Хаак суурда чаа хлеб заводу ажыглалга кирген. Ук завод хонукта 25 тонна хлеб, булочка кылыгларын бүдүрер аргалыг. Заводта амгы үениң чаа дериг-херекселдерин тургускан.

Хлеб заводу чүгле Бай-Хаактың чурттакчыларын эвес, харын өске-даа суурларның чонун бүрүн хандырар. Балгазын санаториязы, Чедер курорту, а чайгы үеде Дус-Хөлге дыштаныр кижилер, районнуң девискээринге тургустунар пионер лагерьлери заводтуң продукциязы-биле хандыртынар. Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң бүдүүзүнде ажыглалга кирген хлеб заводу таидыжыларга улуг белек болган.

* * *

Чоокта чаа Бай-Хаак суурда чаа автостанция ажылдап эгелээн. Пассажирлерге таарымчалыг бүгү байдалды ында тургускан. Дыштанылга залы, иедер болгаш депутаттар өрээлдери, чолаачылар дыштаныр чер ында бар.

Автостанцияны таарымчалыг черде тутган. Оон чоогунда гостиница, столовая, садыглар бар.

М. САЯЯ.

КЫШТАГЛАРЖЕ

Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң хову-шөлдеринде артган саваины ажаан алыры болгаш ону кыштаглар, фермаларже соорткүү уламчылавышаан. Ук ажылда ылгырбелиг 5 трактор, 13 «Беларусьтар» ажылдап турар. Механизаторлар М. Конгар-оол, М. Чыскаал-оол, Х. Калин-оол олар хүн нормазын үргулчу ажыр күүседип турарын айтыр ужурлуг. Чүгле ылгырбелиг 5 трактор бешин 200 ажыт тонна саваны кыштагларда чедиргеи.

М. МАЖАА.

* * *

Кажаалларны мал хүлээп алырынга болгаш кыштагладырынга белеткээр, кышкы турлагларже мал темперии соорткүп чедирип алыр ажылдарны Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары эки организастап турар.

Районда ниитиин-биле 47431 тонна бөдүүн мал чемин белеткээн. Оон ыцай 1240 тонна сенаж, 51 муң тонна силос, 10 муң тонна концентрат бар.

Кыштың берге үезинде малдың чаш төдүн хүлээп алыр, дорукторун азыраар берге болгаш харылсалгалыг ажылды малчыннар билир. Ынчангаш 3095 тонна чарбалы, 950 тонна кылымаа сүттү, 100 тонна ажыгкыны чаш мал азыраар кылдыр белеткеп алган.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ И. А. ЛИХНЕНКОНУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

«Сельхозтехника» организацияларынга үр чылдарда үретүнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 60 харлаанын тамаршыдыр «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының эргелекчизи **Илларион Афанасьевич ЛИХНЕНКОНУ** Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары **К. БУДУН-ООЛ**

Кызыл хоорай, 1972 чылдың ноябрь 4.

ТАРАА-БИЛЕ ХОЛБАШКАН НАМДАР

Доора-Хадың суур чаа чагган, оюк-делик кылдыр дээш өскү хардан ала-шокар апарган кестүп чыдыр. Суурнуң оң бетинге ужунда ослалаш черде улуг тараа шаңы — «Межегейнің» ол салбырының ажыл-ишчилериниң эртенинге мооннекнр чери болган. Ынчалза-даа ынчан адаа механизаторлардан, шаңда ажылдап турар ажылчыннардан өске-даа көзүлбээн. Эртеи кончуг хиреэнде Уургайлыгда тараа бастырып ажаан турар комбайнерлердеи чүгле үш кижи арткан. Оларның бирээзи, «СКД-5» жинин чанында дадаш чок шимченип чорун турган механизаторга дужа бердим. Халбаңныг бөрүн дүккүр бажында кайы-хамаан чок салып алган, эрги фуфайка кырындан комбинезон кедипкен, бодик сынпыг, бодамчалыг карактары хүлүмүүрүп чораанзыг, налыны улгады бергеи комбайнер хаварык кадыг холу-биле дыпыг тудуп мендилешкеш, адын адай-дыр.

— Оюн Демир-оол дээр ийин.

— Оөрүнер-даа дыка-ла эртелеп хире-дир аа?—деп, айтырдым. Комбайнварның чорүй баргаи оруунче көрүнгеш, чүдүттүнмээн кирбей салып сүйбаап, хүлүмүүрүй аарак харылылады:

— Дыка далажырга база багай, байыр-наадым баар дээш эвес, ажылдап чоруур дээн кижи хынамчалыг белеткеиип алыры тугула. Мен дег налыхары догүй бергеи кижи аныяк-оскен-биле дешпежир харык кайда боор дүмакым.

— Доо тургулаан яйи комбайныцыг эглери кымнарыл Демир-оол Ойдупович?

— Бироозу — моон оглум Михаилдии, өскезн — өөреникчим Николай Угдужековтуу. Чеже ыңдыг оолдар чүве, мени ыяап-ла маиап алыр чаңчылдыг. Ашак кижиниг моон чүге маиаар улус ийин бо — деп, комбайнер чүтеваңнаш, моторун хөделдире берди.

«Межегей» совхозтуң хоочун механизаторларының бирээзи Т. О. Оюнуң бо юбилейлиг чылда соолгу ажаан алыр гектарларын доозарынче аътаның чорун турганы ол. Уургайлыгның тараа шолдуже ону эдерип чеде бергенинисиида тараанын дужуткуру ёзулуг-ла эгоргаиыес болган. Совхозтуң ол-бо салбырларынан оң доре дээш комбайнерни чыпган, ыяаар киирипкен хире, уяу-кыдыы кестүп чыдар улуг эвес шолде овалаичак саваңнарның сырыйындаи оон кыры чүгле саваидаи бүткен чүве дег сагыдырар. Ынчалза-даа чогум шөлдүн кыдынга чеде бергеиивисте ында комбайннар эңдерик болду. Тараанын чаагайындаи оон кыры чүгле саваидаи бүткен чүве дег сагыдырар. Ынчалза-даа чогум шөлдүн кыдынга чеде бергеиивисте ында комбайнп

ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧОРУП ТУР

ХАНДЫР ӨӨРЕНИР

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-вың докладын күүседиргеге политиктиг өөредилгениң чаа чылы чугула үе-чадаа болур. Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезиниң талазы-биле кылып чорудар ажылдың уг-шын, утка-шыманы болза, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерибиле тодарадыпкан.

Моону барымдаалап көргеш, районга партия чыдыышкынының системазынга политөөредилгени октябрь 2-де баш удур белеткелдиг, организастыг эгелеливис. Ынчалза-биле районда ишкүүшүлдүң ажылдап турар. Оларга экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренип бирги, ийиги чылдың 10, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир 4, коммунистиг күшүмүлдың 2 школазы болгаш теоретиктиг 6, экономиктиг 2 семинар хамаарыжыр. Оларда ынчалза-биле 540 кижи хамаарышкан туттунган. Оон аңгыда район төвүнде культураның болгаш ада-иенин ийи улустуң университеттери боттарының ажылдарын база организастыг эгелеп.

Ажылчы чонның экономиктиг өөредилгезин экижидер сургуулга-биле партия райком өөредилго чылы эгелээринге журнуунда аңаа-ажылдаар пропагандист кадрларны башүдүр шилип ап, оларның семинарын организастап эртиргеш. Ол ышкаш дыңнакчыларның четчелээшкинин чорударда, партия организацияларының секретарьлары, албан организация, бүдүрүлге черлериниң удурткучуларын-биле баш бурунгаар дутуржуп, дыңнакчыларның санал-оналарын алган.

Районнуң харылаза белдирүүде, даваныкта комбинадында коммунистиг күш-ажылдың школаларын тургускан. Ында 6о хүнде 40 ажыг кижи өөренип турар. Олар экономиканы ханы өөрөвүн эгелей бергеннер. Ол ышкаш «Тоора-Хем» совхозтуң ийи сүт-бараан фермазында, ыяш, күрүннүг болгаш кооперация ашкымыр-тывыш ажыл-агый черлеринде тургустунган политшколалар экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренип киришкеннер. Эртken чылын 60 черлер өөредилгезин организастыг доосканнар. Ортумак болгаш сес чыл школаларында тургустунган теоретиктиг семинарлар СЭКП-ниң XXIV съездизиниң амты үе-чадаа экономиктиг политиказының айтырыгларын өөренип турар.

Эрткен болгаш бо чаа политөөредилге чылында пропагандист хүзөлгезин ак сеткилдиг күүседип турар кижилер бистиң районда хөй. Ылаңгыя эрткен чылын Ий суурга марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның пропагандизи К. Дордуп-оолдуң дыңнакчылары ол школаның ӱшкү чылының программазын чедиишкинниг дооскаш, ам өөредилгениң дээди хевири — экономиктиг семинарда политиктиг өөредилгезин уламчылай бергеннер. Бо дээрге, пропагандистиң эки ажылының түңнели-дир. Ол ышкаш И. Дорофеев, В. Новиков, К. Кушкаш, С. Уртуевай дээш ышкаш, хоочун пропагандистер-биле чергелештир, пропагандистиң ажылынче бо чылын баштайгы базымын кылган аныяктар база бар. Оларга күрбаңнаң эртелекчизин Н. Кускашоова, ынаң ажыл-агый черинде экономист В. Магда, Ийде башкы В. Ковяшина болгаш өскелерин-даа хамаарыштырып болур.

Бистиң районнуң өске черлерден ылгалдыг түүлү болза, аңнаар сезонунуң үезинде хөй-хөй кижилерниң тайгаларже аңнап үнери болур. Ынчангаш ол кижилер политөөредилгеге доктаамал киржип шыдавастар. Бо чылын бис оларга программа ёзугаар өөренир түүлдерин берип каан бис. Кажан сезон доосту бээрге, олар чаңын келгеш, зачёттуу дужаар болгаш өөредилгезин уламчылаарлар. Бо чаа, эгелекчи ажылды чурумчударынга кураанныр болгаш кооперацияның тывыш ажыл-агый черлеринде партия организацияларының (секретарьлары К. Иргит, З. Абрамова) боттарының толептиг үлүүн киирер ужуруг. Ол ышкаш «Тоора-Хем» совхозтуң ишкилериндө болгаш малчыннарында бот-өөредилгелиг коммунистерниң политөөредилгезин хүн бүрү хынап, аңаа контрольду күштелдирөөрин чедип алыр дээш боттуг хемчегларын партком секретары К. Достай-оолдуң ап чорудары чугула.

Чүге дээрге, эрткен өөредилге чылында чамдык партия организацияларының секретарьлары политөөредилгезин эрелгей удуртуп келген. Сыстыг-Хемде, Май-бирлешилдирде, Ырбанда ынаң ажыл-агый пунктузунда партия организацияларының секретарьлары К. Иргит, Д. Бирициней, Н. Казанцева олар эрткен чылын политчүзелдерниң болганчок-ла үстү бээр чоруун болдурбас дээш боттуг хемчегларын алгайн кежээнин маңаа демдеглээр апаар. Ол ышкаш чамдык пропагандистер кичээлге белетиил чок келир, харыңда шуут келбейн баргылаар таварылгалар биске база турбаан. Ынаңзы-биле өөредилге чылында тургузаан четпестерин бо чылын катаптавас дээш чамдык ажылдарны, хемчегларын партия райкому ап чоруткан.

Политөөредилгениң хүнеринде ыңай-бээр сургакчылаар, хурал-сутлаа болгаш өске-даа организастыг хемчеглер чорудар чоруктарны болдурбас. Кажан кичээл болуп эрткен соонда, оон кандыг байдалга болганын пропагандист ишки партия организациязының секретарьларынга дыңнаткан турары көрдүнгеш. База квартал саныкта пропагандистерниң, методиктиг чөвүлел кежигүннериниң семинарларын организастап чорудар апаар бис. Ол ышкаш партия райкомунуң ажылдакчылары, партия организацияларының секретарьлары, ажыл-агыйның удуртукчузары кичээлдерге түскай график ёзугаар доктаамал олурлжур ужуруут. Шак мындыг хемчегler политөөредилгени бедик деңнелге тургузарынга идиглиг бээр.

Ынчангаш экономиканы өөренирииче ынаңзы-биле 426 кижи хаара туттунган. Олар бо хүннерде баштайгы кичээлдерине организастыг болгаш белеткелдиг чорууп көргүүп турарлар. «Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын амыдырапга боттандырар дээш ам-даа тодаргай хемчегlерни ап чоруткан.

Тожу районнуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганының бээр 50 чыл ооң күш-ажылчы белектер-биле уткувушаан, политиктиг болгаш экономиктиг билиглерни шинчээнил алырынга идепкейлиг чорууп көргүзер апаар.

Д. БАЙЫР-ООЛ,
СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы.

Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң комсомолчу-аныяктарының хойжу бригадазында партияның XXIV съездизиниң материалдарын өөренир политбөлгүмүнү тургускан. Ооң ажылынга идепкейлиг киржип, кичээл бүрүзүнге эки белеткелдиг чорууп мүрнакчы Малчын Чаш-оол · Шулуу *(чурукта)* көргүзүп келген.

К. САРЫГ-ООЛДУҢ фотозу.

ЖУРНАЛИСТИКА ФАКУЛЬТЕДИ

Неделяның понедельник санында, ажыл соонда СЭБП обкомунуң Политиктиг чыдыышкын бажыңынга хоорайның янзы-бүрү албан организация, өөредилгө, бүдүрүлге черлериниң келген · кижилер чыглып келир. Кижи бүрүзү ханада чаражыр бижээш аскан расписаниеден чүнү өөренирин, кайы өөрөлге кичээлдээрин билип алыр. Оларның аразында хөй-иниити организацияларының мурнакчылары, активчилери, түскай эртемнигlери, удуртукчу ажылдакчылары дээш кымнарны чок дээр!

Бо дээрге, Кызыл хоорайда марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыңнакчылары-дыр. Бо чугула өөредилге черинде партия ажылагый активиниң болгаш журналистика факультеттеринде бирги, ийиги, үшкү курстар ажылдап турар. Ол кежээки университеттиң дыңнакчылары боттарының иниити түскай билиниден аңгыда, марксизм-ленинизмниң үндезиннериниң кол айтырыгларын, аңгы үе-чадаа делегей байдалының чамдык чугула болуушкуннарын, социалистиг бүдүрүлгенин экономиказын, политиктиг экономиканы база өөренип ап турарлар.

Ол хүн аңгы-аңгы факультеттерниң дыңнакчылары болгаш журналистика факультединде хазар туттунган кижилер кичээлдээр өрээлинге боттарының олуттарын эалепкенер. Баштайгы кичээл — эртемниг коммунизмниң үндезиннериниң дугайында. Ук эртемнин башкызы А. Савчай. Кичээлдивистиң темазы: «Хоорай-биле көдээнин аразында ылгалдар. Ону ажып эртеринин кол өруктары». Ук теманың кол айтырыгларын ийи шактын дургузунда аныяк башкы амыдыралчы чижектерни хөй-биле цинрип тургаш, кончуг солун кылдыр тайылбырлады.

Дараазында кичээлди дыка сонуургаан бис. Ону Тываның ном үндүрер черинин чечен чогаал талазы-биле редактору, чогаалчы Алдын-оол Даржаа эртиргеп. Дыңнакчылар оон чугаазын улуг хандыкшыл-биле дыңнаан. ССРЭ-нин Журналистер эвилелинин кежигүнү эш Даржаа «Очерк болгаш ону бижиринiң кол аргалары» деп теманы болдунуң практиктиг ажылы-биле холбаштырып тургаш, дыңнакчы бүгүдезинге билдингир кылдыр тайылбырлап берди. Ол ышкаш чогаалчы-журналист дыңнакчыларның айтырыгынга долу харыны берип, болдунуң аңгы үеле кылып турар ажылдарының дугайын база чугаалаан. Кичээлди шак ынчаар организастап эртирер чорук дыңнакчыларга кончуг ажыктыг, хөй билигни бээр деп чүвени ынчан билдинис.

Журналистика факультединге өөренир күзелдиг кижилерниң саны чылдың-на өзүп турар. Ынчангаш бо чылын бирге болгаш өске барааннарның ортезинге киришкеннер. Ооң ажыл-агый, тудугга бот-үнеө дараазында экономиктиг көргүзүглерден тургустунар:

1. Чиг-эт, материалдар, конструкциялар, чал чемнери, чемшичидилгелер, одаар үүлү болгаш бүдүрүлге чорудулгазының үезинде ажыглаттынган өске-даа үүлдерге үнеген чарыгдалдар (саарылга фондуларының чарыгдалы). Чиг-эт болгаш өске-даа материалдарны сөөртүп алганының өртээ ооң бодунуң өртээнге кирер.

2. Бүдүрүлгенин кол фондуларының аммортизациязы. Ол дээрге кол фондуларның элээшкинин акыа хевири-биле ангидип алыры, элээшкинниң ол түңүн чаа продукциияже шилчидип алыры болур. Аммортизация санаашкының доктаатkан норма ёзугаар боттандырар.

3. Бүдүрүлге ажылчыннарының ажыл төлевири болгаш социал страхованиези. Социал страхованиениң түңүн бүдүрүлгелер бюджетче шилчидер болгаш ооң кусели-биле түр үеде ажыл кылып шыдавас апарган кижилерге дузалаачы көргүзер болгаш өске-даа социал хевирлиг хемчегlерни боттандырар.

4. Бүдүрүлге болгаш сайгарылга-биле холбашкан өске-даа чарыгдалдар. Оларга сургакчылаарынга үнер чарыгдалдар, почта болгаш транспорт чарыгдалдары, өске организацияларның кылып бергеи ажылын, көргүскен ачыдузаанын төлевир чарыгдалдар хамаарыжыр.

Ынчангаш бо элементтилерниң улут-хуулу бот-үнеөниң структуразын көргүзе бээр. Ук структура янзы-бүрү адырларда чаңгыс аай эвес.

Бот-үнеөниң структуразын тодарадып алгаш, оларга хамаарыштыр чарыгдалдарны эвээжедириниң орукторын дээп тывары чугула. Ол чедип алдыларга орулга өөрер.

(Үзүлчилыг).

Экономиктиг билиглерниң үндезиннери

ПРОДУКЦИЯНЫҢ ӨРТЭЭ, БОТ-ҮНЕЗИ

Өртек — социалистиг экономиканы план ёзугаар организастаарының база бир экономиктиг кол категориязы болур. План ёзугаар доктаадып каан өртек-биле бүдүрүлге черлеры чиг-этти, материалдарны, одаага болгаш кыварчаар үүлдерни садып ап, боттарынга ажыглаан электри, чылыг энергиязының хөлеининг төлеп турарлар. Боттарының бүдүрген продукциязын болгаш ачы-дузаазын олар база-да күрүне өртээ-биле сайгарып турар. Планныг өртектер-биле бүдүрүлгениң иниити хемчээлин, ооң өске-даа экономиктиг көргүзүглерин тодарадып турар.

Бистиң чуртувуста өртек доктаадырын тургузарында онзагай үүлү болза, ооң бижыг туруштуу болур. Ол чүл дээрге, партияның экономиктиг политиказынга чөнгө дүүштүр үенин дургузунда оскерилге чок, чаңгыс аай деңнеде болуп турары ол.

Өртектерниң бижыг туруштут бооп турары — социалистиг экономиканың артын күштүүнүң база бир хереченин болур. Туруштут өртектер экономиктиг ажылды экижидеринге, планнаашкынны, үчёттуу, ажыл-агыйны апдаптээрин бодуунчүдеринге дузаазар. Өртектерниң шын тургустунган системазы ниитилел бүдүрүлгезинин ажыктыг чорууп белидеринiң база бир чүгула быразы болур.

Продукциягa өртектерни ниитизи-биле азы кезик чамдыктап оскертир дугайында айтырыгны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелга шиитпирлээр. Өртек тургузарының айтырыгынга күрүненiң экономиктиг политиказының чаңгыс аай болуру ооң-биле хандыртынып турар.

Чуртка өртектер доктаадырының топ план органы болза, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Күрүненiң өртектер комитединиң болбуттуу. Күрүненiң өртектер комитеди эвилел-республика органы болбуттуун, өртек доктаадыр ажылды удуртуп, чуртка өртектерниң чаңгыс-аай болурун база өртек доктаадыр хереккe күрүне чурумун сагыырын хандырып турар.

Бүдүрүлге черлериниң продукциязынга өртектиң ийи кол хевирин: күрүненiң үүрмектеп садар болгаш моонцеп садар өртектерни доктаатkан. Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының өртээ болза, моонцеп садар өртектиң бир хевири болур.

Улус ажыл-агыйының хереглел барааннарын садыг организациялары чонга күрүненiң үүрмектеп садар өртээ-биле садып турар. Ук өртек — моонцеп садар өртекке садыгның немелде өртээн катканындан тургустунар. Садыгның немелде өртээшиң күүселиннбле садыг организацияларының саарылга-биле холбашкан чарыгдалдарын дутпан, боттарынга бот-орулга-чарылганын орулгавын тургузуп ап турар. Күрүненiң үүрмектеп садар өртээ бижыг туруштуг.

Моонцеп садар өртек-биле күрүне организацияларының боттарының продукциязын ботботтарының аразынга база капитал тудуг болгаш хандырылга-сайгарылга организацияларының-биле аразынга солужуп (сайгаржып) турарлар.

Тудугга моонцеп садар өртектиң ролюн тудуг-монтаж ажылдарының смета өртээ күүседир, а долу бот-орулга-чарылганың үезинде — объектиниң азы ажылдың этавының долу өртээ ол болур.

Өй-тавында ажылдап турар бүдүрүлгелерге моонцеп садар өртек — продукцияны бүдүрениңге, сайгарарынга үнеген чарыгдалдарны дуглаар болгаш арыг орулгавы алырын хандырып турар.

Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкининiң чаа системазының үезинде моонцеп садар өртекке негелделер улгатkан. 1967 чылда доктаадып тургускан моонцеп садар өртектер үлетпүрүнүң адыр бүрүзүнүң бүдүрүлге коллективтеринге бот-орулга-чарылганы шинчээдир артаны берип турар. Амгы үеде үлетпүрде карылгалыг адыр чок, карылгалыг ажылдап турар бүдүрүлгелериниң саны коскүүг-биле кызырылган. Моонцеп садар өртектерни сайзыраңгайжыдары тоскуу беш чылда база-ла удамчылап турар.

Өртек доктаадырының принциптери, методологиязын сайзыраңгайжыдары-биле чергелештир өртектерни шын ажыглаары база-ла улуг ужур-дузалыг. Ылаңгыя чаа продукцияның өртээн даап бодаашкын-биле улгаттырбазы чугула. Чамдык бүдүрүлгелер продукция, бүдүрериниге көрдүнген планныг чарыгдалдарны арбыдаткаш, өртекти улгаттырып турар. Оон аңгыда хереглекчилер-биле дугуржур эргенин ажыглаан алгаш, кандыг-бир чагыгны улуг өртек үнеге бүдүрүп кылгаш, оон хөй орулга алыр үүлдер база бар. Ындыг практиканы күрүнеге удур деп санаар болгаш оон-биле шынгыы демиселдя чорудар херек.

Элээн хөй бараанnарның моонцеп садар өртээнге бүдүрүлгенiң чарыгдалдары болгаш орулгадан аңгыда **саарылга үндүрүүн** база киништирип турар. Саарылга үндүрүү орулга-биле бир домей материалдыг бүдүрүлгениң ажылдакчыларының күүседи-биле тургустунган социалистиг бүдүрүлгевиниң арыг орулгазының бүдүрүлге-биле күрүне үлежип ап турар болза, а саарылга үндүрүү продукция сайгартынган соонда күрүне бюджеттиге дорт кирер болгаш ол бүгү улустуң эргеажыынга ажыглаттынар.

Саарылга үндүрүүн чигир, таакпы, суксуннар, пөс болгаш идик аймаа дээш оон-даа өске бараанnарның өртээнге киништирип турар. Саарылга үндүрүүн таарыштырып тургаш, күрүне үүрмектеп садар өртектерге тодаргай политиканы боттандырып турар. Амыдыралга чугула хереглеттинмес бараанnарның (чиик автомобильдер, ювелир кылыглары болгаш оон-даа өске) база ону ажыглаарын эвээжедир ужурлуг (спирт аймаа) бараанnарның өртээнге саарылга үндүрүүн хөйүү кииpип турар. Оон-биле чергелештир хереглеттиң чугула бараанnарының (ылаңгыя чаа уруглардың аъш чеминге) өртээнден саарылга үндүрүүн эвээжедир, харын чамдыктарындан шуут тыртпай турар. Чижээ сүт, сүттен кылган чемнерден, балык, иогаа аймаавдан, бодүүн дүктен кылган хептен, лёндан кылган пөстен, мөбельден болгаш оон-даа өске бараанnардан саарылга үндүрүүн тыртпас. Эът, калбаса кылыглары, саржаг дээш ышкаш продуктуларны бүдүрелгее, ажылдап кылырынга үнеген чарыгдалдар хөй-даа болза, оларны чиик өртек-биле садып турар.

Өртектерге хамаарыштыр дараазында чижектi көрүп көрээлиер. 1970 чылда үлетпүрге моонцеп садар өртектиң структуразы ындыг болган: азар үлетпүрүнүң адырларында үлетпүр бүдүрүлгелериниң, сайгарылга организацияларының чарыгдалдары — 77 хуу, орулга — 18,1 хуу, саарылгадан үндүрүг — 4,9 хуу. Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң адырларында үлетпүр бүдүрүлгелериниң болгаш сайгарылга организацияларының чарыгдалдары — 68 хуу, орулга — 9,3 хуу, саарылгадан орулга — 22,7 хуу болган.

Моон алгаш көөрге өртекте кол черни продукция бүдүрелиңге үнер чарыгдалдар эзлеп турар. Ынчангаш оларны эвээжедирп — бүдүрүлгениң ажыктыг чорууп чедип алырының кол чүүлү болур.

Продукция бүдүрелиңге болгаш ону сайгарарынга үнеген чарыгдалдарны продукциянның **бот-үнези** дээр. Продукцияны бүдүрелиңге база сайгарарынга кайы хире чарыгдалдарның үнүп турарын ол көргүзер. Бот-үнеге — мурнундагы күш-ажылдың чарыгдалдары (аммортизация санаашкыны, чиг-эт, материалдар, одаар үүлү болгаш өскедээ материалдарның өртээ) болгаш ажылдакчыларның ажыл төлевири киирер.

Продукцияның бот-үнезин доктаамал чиигедири — социалистиг ажыл-агыйның чайгылыш чок негелдези болур. Ону чедип алырда күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн бедидери, материалдыг болгаш акша курдавырларын план ёзугаар рационалдыг ажыглаары, бүдүрүлгени болгаш эргелеп башкарыларны организастарын сайзыраңгайжыдары неп-хамаарышкылыг.

Бот-үнеөни чиигедир дээш чедиишкинниг демиселжир төлээде, ук көргүзүүнүң кайчаш тургустуварын, ооң алыс мозуузүнүң кандыг факторлар-биле тодаратгывырын ыяк билир херек.

Үлетпүр, көдээ ажыл-агый, тудугга бот-үне дараазында экономиктиг көргүзүглерден тургустунар:

1. Чиг-эт, материалдар, конструкциялар, чал чемнери, чемшичидилгелер, одаар үүлү болгаш бүдүрүлге чорудулгазының үезинде ажыглаттынган өске-даа үүлдерге үнеген чарыгдалдар (саарылга фондуларының чарыгдалы). Чиг-эт болгаш өске-даа материалдарны сөөртүп алганының өртээ ооң бодунуң өртээнге кирер.

2. Бүдүрүлгенин кол фондуларының аммортизациязы. Ол дээрге кол фондуларның элээшкинин акыа хевири-биле ангидип алыры, элээшкинниң ол түңүн чаа продукцияже шилчидип алыры болур. Аммортизация санаашкының доктаатkан норма ёзугаар боттандырар.

3. Бүдүрүлге ажылчыннарының ажыл төлевири болгаш социал страхованиези. Социал страхованиениң түңүн бүдүрүлгелер бюджеттче шилчидер болгаш ооң кусели-биле түр үеде ажыл кылып шыдавас апарган кижилерге дузалаачы көргүзер болгаш өске-даа социал хевирлиг хемчегlерни боттандырар.

4. Бүдүрүлге болгаш сайгарылга-биле холбашкан өске-даа чарыгдалдар. Оларга сургакчылаарынга үнер чарыгдалдар, почта болгаш транспорт чарыгдалдары, өске организацияларның кылып бергеи ажылын, көргүскен ачыдузаанын төлевир чарыгдалдар хамаарыжыр.

Ынчангаш бо элементтилерниң улут-хуулу бот-үнеөниң структуразын көргүзе бээр. Ук структура янзы-бүрү адырларда чаңгыс аай эвес.

Бот-үнеөниң структуразын тодарадып алгаш, оларга хамаарыштыр чарыгдалдарны эвээжедириниң орукторын дээп тывары чугула. Ол чедип алдыларга орулга өөрер.

(Үзүлчилыг).

КИЧЭЭНГЕЙНИ КҮШТЕЛДИРГЕН

Политөөредилгеге партийжи удуртулганы улам бедик деңнелге тургузары, коммунистерниң марксчеч-ленинчи өөредилгезиниң дээштинии күштелдирери, оны дамчыштыр бүдүрүлгеге эки көргүзүглерни чедип алыры — партия организациязының ажылының бир кол угланышкынны болур дээрээн СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунуң шиитпириниде айыткан. Бо ажылды «Ак-Туруг» совхозтуң парткому бо чаа өөредилге чылында чогуур деңнелге тургузар дээш боттуг хемчегларын алган. Политөөредилгеге четчелээшкинни ий-шаанда чоруткан болгаш өөредилгени октябрь 2-де организастыг эгелээн.

Совхозта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшкола эрткен чылын программазын чедиишкинниг дооскаш, ам үшкү чылынче кирипкен. Ону ортумак школаның директору, пропагандист Дагба Аңыш-оол багай эвес удуртуп турар. Ол кичээлдерни чогуур хүннеринде эрттирип, дыңнакчыларга бижыг билиглерни бээр дээш кызымаккай ажылдан турар.

«Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаалын өөренип көрүп, экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренип школаларында тургустунган политшколалар экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренип киржип келдим. Ажыы-биле чугаалаарга, коммунист партияның дайынчызы болганда, ооң даалгаларын, бодунуң кежигүн хүзөлгелерин төлептиг күүседир дээш бодунуң биилиин, дуржулгазын, бүгү ниити, хөрен аварганда аныяның-дан харам чокка бээр болгай. Коммунист деп бедик атты эдилеп келген үемде партия документтерин солуурунга моонцеп-биле үш удаа киржирим бо. Мен бодап көөрүмге ол болуушкуннар кежигүн кижиге база бир ёзулуг бот-шынгалда болур Маңаа бирги эзлчегде коммунистиң моральдыг мозу-шынарының, бот-харыысалгазының дугайында чугаа хамаарыжыр.

«Аллаш-Маадыр» совхозтуң партия организациязында хөй коммунистер бар. Олардың барык шуптузу Коммунистиг партияның кежигүү деп атты төлептин-биле эдилеп, аңаа шынчызын ынаңзыралы, ажыл-чорудулгазы-биле балытпин, бергеи сөзүнге ээ болуп турар. Чижээ, малчыннар Ооржак Дажы-Намчыл, Сергей Аптан, Ооржак Сереп, Ховалыг Шоодайты, механизатор Сергей Удун-оол сутлар-биле кады ажылдап, чугаламын, шөрүп чоруурга — шынчы, ак сеткилдиг, келир үениң соруглазын билир, өг-бүленiнге үлегерлиг кижилерле болгай.

Ынчалза-даа ол эштериниң ындыг үлегерлиг чоруу кандыг-бир оваа болуушкун эвес ийин. Партия кежигүү эвес-даа муражакчы, төлептиг, коммунизмниң ёзулуг тургузукчузу деп чоргаар атты бедик тудуп чоруур кижилерни кайызын ол дээр.

Коммунист дээрге өске кижилер-биле бир домей, ажылчы-дыр. Ооң өскелерден ылгалыр чүвези — мозу-шынар талазы-биле, хөй-иниттиниң мурнунга харыысалгалыг болур талазы-биле немелде негелделерни партияның хүрээлеңинге кирип тургаш бодунга эки тура-биле алган хүзөлгелеринде, бедик медерединиңде. Ооң ол хүзөлгелерi СЭКП-ниң Уставында, коммунизм тургузукчузунуң моральдыг дүрүмүнде тодаратгынган. Оларны шынгыы сагыш чоруур кижилер коммунист деп бедик атты төлептин-биле эдилеп турар болгай.

Партияның шиитпирлерин амыдыралга бижыы-биле болгаш чайгылыш чокка боттандырып, партияның политиказын массаларга тайылбырлап, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле кооруге үлегер болуп чоруур кежигүннерден бистиң совхозтуң төвүнде партия эге организациязында хоочун коммунистер Куулар Идам-Сүрүң, Ооржак Хуна болгаш Соржу Ооржак база Сарыглар Токпак-оол, Ондар Чалчык, Доңгак Дете болгаш өскелерни-даа адаары артык эвес. Ажылчы чоннуң тургузуп кээр айтырыгларынга дыңнангыр, сагыш човаачал, эптиг-эзелдек, биче сеткилдиг, ажыы-биле чугаалаарга, коммунистиг ёзулуг мозу-шынарын көргүзүп чорууру-биле олар өскелерден ылгалыр турар деп билир мен.

Кежигүн талазы-биле бот-харыысалгазы, партия эге организациязынга коммунистиң хамаарылгазы бичии үүлдерден эгелээр болгай. Ону мындыг чижектен көрүп көрээл. Партияның кежигүн ладывырын төлээри коммунистиң бодүүн-даа болза, бирги хүзөлгезинiң күүседип турары ол болур. Ону ким, кайчаар күүседип турарыл? Партия эге организациязының секретары ладывырны чыгаан, доктаатkан чурум ёзугаар айытkан хуусаала ону ажаалга нассавыңга киирер деп СЭКП ТК-ның Саавырында айытkан. Ону чамдык эштер билбее-даа ишкаш, чоруур үезинде ладывырын төлевее, а өске таварылгада кудумчуга секретарь-биле ужурашкаш, акша сунупкаш, «дадывырым төлээн кылдыр деңгелеп кат» дээш, базып чоруй баар аъш-дадывыр хавыртыр дээш келирде биледи чоң болгулаар. Ол шын эвес.

База бир чижек. Чамдык коммунистер партия хуралдарынга оялдап кээр аъш шуут келбес болгулаар. Олар хуралга чүгле садылап эрттирер, чугаалашкан айтырыгны ол канчаар көрүп турар деп чүвени сайгал-оналыңга илереттирес. Ындыг таварылгаларда ол эштер партийжи хүзөлгезиниге база-ла идепкей, харыысалга чогун көргүзүп турары ол деп бодаар мен.

Партия документтерин солуурунга хамаарыштыр ийи-чаңгыс коммунистер ооң ханы утпазын чедир билбейн турар чоруктар база бар. Ынчангаш ооң ужур-утказын бир эшке хуу беседа үезинде чугаалап, тайылбырлап-даа турдум.

Партдокументилерни солуп турар үеде алыр чаа билетти партияга бодуң бүрүүбиле берднигеп, ооң чаңгыс ааий үлам бижиглаар хээш демиселжир чоруур, идея талазы-биле бижиккар, төлептиг кижилер алыр дээрэн чеп. Аңаа коммунист шынап-ла ыяк белеткелдиг болур ужуруг деп бодаар мен.

Партдокументилер солуурунга белеткел

КОММУНИСТИҢ БОДАЛЫ

Х. БОРБАН-ООЛ,
СЭКП-ниң хоочун кежигүнү.

СЕМИНАР

Эрзинде Бай-Даг сес чыл школазында теоретиктиг семинарда 16 башкы хаара туттунган. Семинарның кичээли вторник санында организастыг эртип турар. Ону РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы, хоочун коммунист Наталья Лойгу эки удуртуп келген.

Теоретиктиг семинарның ажылынга башкылар Мегиин Куваң, Галина Арапгап, Натсак Доржу олар идепкейлиг киржин, харын-даа Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда болуушкуннар дугайын кичээл эгелээринiң мурнунда дыңнакчыларга делгереңгей чугаалап берип турарлар.

Пропагандист эш Лойгу теоретиктиг семинарның кичээлин эрттирерде тайылбырны долуу кылгаш, ону чурттап турар черинде амыдыралчы фактылар-биле холбап, көргүзүүт материалдарын хөйү-биле ажыглап келген. Ынчангаш ооң ниитизи солуп.

Партия Төп Комитеди ажылчы чонның политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезин экижидерииче утпланган улут сорулгаларны пропагандистерниң мурнунда салгап. Пропагандист үлүзелгезинге ак сеткилдиг күүселир дээш бо өөредилге чылында Наталья Лойгу улам кызымаккай ажылдан эгелээн.

С. КУУЛАР.

БӨГҮН—СОВЕТ МИЛИЦИЯНЫҢ ХҮНҮ

БЕДИК МЕРГЕЖИЛ

Иштики хереқтер органнарының оператив-техниктиг киллдистери, салбырлары радиоэлектроникалың, оптикалың варын хереқселдерни ажыглап, физика, химия, биология болгаш оске-даа эртемнер талазы-биле янзы-бүрү шинчилелдерни, эксперименталарны чорудуп турар. Ону биилдилиг ажыглап билир дээди болгаш ортумак эртемниг специалистерни хөйүү-биле белеткеп турар.

Ындыг мергежилдиглерниң бирээзинге милицияның улуг лейтенантызы, эксперт Маадыр-оол Сертип хамаарыкыр.

...1971 чылдың август 15-тиң дүнезинде Улуг-Хем районуның Арыскан суурунуң магазининге оор киргеш, янзы-бүрү бараанны алган болган. Башкайгы көрүлде үезинде истекчилер сонга шилиннир бүзүнналарын болгаш калбак карман фонарын кем-херек болган черден тыпкан. Эксперт Сертип ону өөаарымчалыг чыып, тускай химикалдар-биле салаа истерни тып илереткеш, чүрүкка тырттыргаш, оон тускай даңзызын тургускан. Удаааанда ол хереқти үүлгеткеянгге карадаттырган Шортан-оол Тас-оол дээрзинниң салаа истерни денээрге, олар кара чаңгыс болган. Үүлгединкиниң шак ындыг арга-биле илереткен.

Маңаа дактилоскоп-экспертиң үндүрген түүнелги шинтпирлиг болган. Биология эртемниң бадыткан турары-биле алырга, кижи бүрүзүнүң салааларының угулаалары шупту ацгы-ацгы болур болган боттарының тускай онзагай үүлү ында бар деп шинчилеттингенин, бүгү чурттарның криминалистери ону бодунуң чепсээ кылып, ажыглаан.

Маадыр-оол Сертиптиң практиказы бай, ол криминалистика техниказын эки шингээдип, чогаадыкчы ёзу-биле ону ажыглап турар. База бир таварылгадан көрүп көрзээл. Чамдык бак, кортук кижилер эш-оорун нүүлдеп, янзы-бүрү хоп-меге тарадып, ады чок чагаалар бижингилээр таварылгаларны кыла берген турар. Ындыгларны илередири белен эвес херек. Түвектиг-даа, чымыштыг-даа ажыл. Ынчалза-даа алыс-шынны тывары, кижилерниң чаагай адын камгалаары дээш демисежирп буянныг херек. Кап чыл бурунгаар бир районга ындыг уткалыг чагаалар тарап турган. Оларны хол-биле бижээш, аптор бодунуң холунуң үжүүн цыдаар-ла шаа-биле өскерткеш, адрестерже чорудуп турган. Ады чон чагааны автор оң азы солагай хол-биле, эр азы хереөжеп кижи бе, эртембилип, нациязы, назы-харыдээп ышкаш чугула айтырыгларга эксперт харыныы бээр үжурлуг. Бо удаада истекчи ажылдакчы-биле экспертиң дем каттыжып кылган ажылының ачызында ады чок чагаалар тарадыкчызы илереэн.

Сертип бодунуң биилинг мергежилин доктаамал бедидип, ИХМ-ниң Дээди школазының үшкү курээн дооскан. Оон амыдыралынга бо юбилейлиг чылда бир кайгамчык болуушкун—СЭКП кежигүнүге кандидаттап киргени.

Өзүп орар специалист бодунуң эвилел-ээлдек, биче сеткилдиг, төлептиг аажы-чацыбиле эш-оорунуң хүндүткелиң чаалап алган. Истекчи-байысаакчы ажылдакчыларга тускай консультацияны база доктаамал берип турар. Бо чуруктa Сертиптиң милицияның лейтенантызы Нина Карасёвага консультация берип турарын көргүскен.

Маадыр-оол Сертип — «Милицияның тергиинин» хөрек демдектиг эдилекчизи. Ындыгларга совет милицияның ажылдакчылары чоргаарлаып турар.

О. ИРГИТ.

ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Бистиң хөй националдыг Төрээн чуртувустуң ажылчы чоннары ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюнга уткуштур патриотчу улуг көдүрлүүшкүн-биле бар чыдар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилээнинин соонда каш-ла хонганда В. И. Ленинниң инициативазы-биле тургустунган бодунуң милициязының хүнүн совет улус-биле кады орденниг Тываның ажылчы чоннары ол төөгүлүг болуушкуннуң бүдүүзүнде демдеглеп турар.

Хоойлу-дүрүмну болгаш эрге-чурумну быжыглаарынга, хоойлу-дүрүмнерни база социалистиг ниити чурттагланың чурумнарың сагыырынга хамаатыларны кижилер талазы-биле партияның болгаш чазактың салган соруглаларын чедиишкинниг шиитпирлээрипге административтиг органнар, хамыктың мурнунда совет милиция кол рольду ойнап турар.

Бөгүн. Совет милицияның хүнүнде, кылдынган ажыл-херээвисти тодаргай аналитеп көрүп турар бис. Милиция кадрларының составын акижидер талазы-биле биче эвес ажыл кылдынган. Республиканың партия, комсомол органнарының сагыш салыышкынының ачызында чүгле сөөлгү ийи чылда безин милиция органнарынга 200 ажыг аныяк ажылдакчылар ажылдап киргеп. Оларның аразында коммунистер, комсомолчулар - хөй. Дээди болгаш ортумак эртемниг ажылдакчыларның саны өзүп турар.

Аныяк салгакчыларга күш-ажылчы үлегерин, арга-дүржулгазын ламчыдып берип турар хоочун ажылдакчыларывыска чоргаарланыр бис. Милиция органнарынга хөй чылдарда үре-түнелдир ажылдааны дээш бөлүк ажылдакчылар чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаннатканнар. Оларның иштинде шагдаалар А. П. Воронцов, Б. М. Арган-оол олар «Күш-ажылдың Кызыл тук» орденнин, Таңды райкүүскомунуң иштики хереқтер киллдизинин улуг инспектору О. С. Ооржак «Дайынчы ачы-хавыязы дээш», Чоон-Хемчик райкүүскомунуң иштики хереқтер киллдизинин начальныгы О. Д. Донгак «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдарның адилекчилери. «Милицияның тергиинии» деп хөрек демдээбиле шаннатканнарның аразында Улуг-Хем райкүүскомунуң иштики хереқтер киллдизинин паспорт столунуң начальныгы А. В. Грудинина. Иштики хереқтер министерствозунуң оператив-техниктиг салбыр экперти, милицияның улуг лейтенантызы М. Т. Сертип олар болгаш өскелер-даа бар.

Милицияның хөй-хөй мурнакчыларын республиканың Иштики хереқтер министерствозунуң Хүндүлел дептеринге киир бижээн. Кызыл хооркүүскомнуң иштики хереқтер киллдизинин ажылдакчылары милицияның улуг лейтенантызы В. Талушко, милицияның лейтенантызы Н. Корельков, ИХМ-ниң кеземче-истелге киллдизинин начальныгынын оралакчызы милицияның подполковниги В. Федоров болгаш өскеда хөй-хөй ажылдакчыларга чоргаарланып турар бис.

Бөгүн пенсияда турар-даа эштеривисти, ниитининг корум-чурумун тудар талазы-биле албан-хүлээлгелерин күүседип тургаш боттарының амы-тынын берген эштеривисти-даа хаңы хүндүткел-биле көрүп турарывысты бөгүн, Совет милиция хүнүнде, дагын-дагын илергейлеп турар бис.

СЭКП-ниң XXIV съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш калбарган социалистиг чарышка бо чылдың үшкү кварталында Кызыл хооркүүскомнуң иштики хереқтер киллдизинин ведомстволарга хамаарышпас камгалал черинин салбыры болгаш Бай-Хаактың өртээ камгалалдың профессионал отряды тиилекчилер болган.

Кезээде белеп туруп, бодунуң чиик эвес албан-хүлээлгезин дүне, хүндүс кандыг-даа үеде күүседири — совет милиция ажылдакчызының кол хүлээлгези. «Милицияның дугайында чоннуң билиишкини база бодалы ак сеткил-биле, шынчы чорук-биле, хоойлу-дүрүмну хажык чок сагыырыбиле, хүндүлээчел, культурлуг болгаш оске-даа эки шынарлар-биле холбашкан үүве төлээде, совет милицияның эргедүрүмнерни быжыглаарын партийжи ёзу-биле коорүп неген турар. Чогум-на оон ужурунда партия болгаш чазак милицияның ажылынче улуг кичээнгей салып, ону бедик биилиглиг, мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар дугайында сагыш салып турар. Ажылчы чоннар коллективтери соолгу каш чылдар дургузунда эң дээрбе-он муң кижилерни — коммунистерни болгаш комсомолчуларны милицияга ажылдаар кылдыр чорутkан.

Коммунистиг тургузуушкунуңуң амгы үе-чадазында эрге корум-чурумун улам быжыглаарының эрге-ажыктары милициядан оңза бедик негелдени салып турар. Ынчангаш бистиң эргевисте берип турар күштерни болгаш чепсек хереқселдерни-даа эң таарымчалыг кылдыр ажыглаары эң чугула сорулга боон турар. Кем-херек үүлгединшкиннерни оон «пинг пан-биле» сойгалап плередири дээш ышкаш ындыг артаарны калбаа-биле ажыглаарын амыдырал неген турар. Чогум-на ол сорулга-биле чер-черде милицияның кезек бүрүзүнге дежурный бөлүктерни тургузуп, оларны улам күштелдирип турар. Дыка хөй улут-улуг хоорайларда моторжуткан бөлүктер турускан болгаш олар чедиишкиннiг ажылдап турар. Ындыг бөлүктер дежурный кезектиң медээзин ёзутаар үүлгедиишкин болган Ф. Э. Дзержинский бижээн. Шак ындыг шынарлар боду чедип келбес, ону чедип алырда хүн бүрүнүң күжениишкинниг ажылы негеттинер. Милиция органнарының күжениишкини корум-чурум үрээр болгаш кемниг-хереқтер үүлгедир чоруктарны болдурбас дээш баш удур хемчегларни ап чорударынче угланган. Моңу чедип алырынга хоойлу-дүрүм пропагандазы, ажылчы чоннуң ылангыя бичии уругларының болгаш элээди уругларның ортузунга кижизидикчи, организакчы улуг ажылдар улуг ужур-дузалыг.

Бо соруглага-биле республикада милицияның уруглар комнаталары тургустунган болгаш оларның дыка хөйү хөй-ниитичи эгелээшкин-биле ажылдап турар. Школаларда милицияның аныяк өөнүктериниң отрядтарын тургускан. «Полктуң оглу» деп күш-ажылдың кадыкшылга лагери чайгы үелерде ажылдап турар.

Тыва АССР-ниң Иштики хереқтер министерствозунуң коллегиязы хоойлу-дүрүм билиглериниң эң эки пропагандазы дээш конкурсту республикага организастап турар. Чурукчулар эвилели болгаш Культура министерствозу-биле кады «Кезээде белеп» деп чурулга делгелгезин совет милицияның хүн бүрүде ажылынга турасскаадып эртиргеп. Чогаадыкчы интеллигенция-биле харылзаа доктаамал быжыглап турар. Чүге дизе, хоойлу-дүрүм болгаш эрге-чурум дээш демисел —ол дээрге бедик культура болгаш кижилерниң бот-бот-тарының аразында хамаарылгазының мораль талазы-биле арыг чоруу дээш демисел болур.

Кезээде амыдыралдың негелдезинин деңнелинге турар дээш, республиканың иштики хереқтер органнарының ажылдакчылары марксиечи-ленинчи теория-биле доктаамал чепсегленип, эртеминиң болгаш практиканың чедиишкиннерин шингээдип ап турар. Милицияның салбырларында СЭКПнин XXIV съездизининиң материалдарын, В. И. Ленинниң ажылдарын калбаа-биле өөренип турар, комсомолдуң Ленинчи зачёду калбаа-биле неп-терээп.

Бистиң республикада милициядан аңгыда, хөй-ниитининг корум-чурумун камгалаарынга хөй-хөй улусчу дружиналар, 100 ажыг ап хуузунуң суду, чер-чер Советтерининг күүскомнарының чанында административтиг комиссиялар болгаш дуза чедиреринин чөвүлелдери, комсомолдуң организастааны 55 оперативтиг отряд киржип турар.

Хөй-ниитининг үлегерлиг корум-чурумү дээш шимчээшкин Тываның чурттакчылыг черлеринде, күш-ажылчы коллективтеринде калбарган. Ол эгелээшкинни — «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери үндүрген. Оларның патриотчу чоруун Тываның автосептелге заводунуң, № 11 кодаа профессионал-техниктиг училищениң Каа-Хем районнуң Ильинка, Таңды районнуң Марачевка, Успенка суурларының чурттакчылары, оске-даа коллективтер деткээн. Милицияның, хөй-ниитининг ажыл-чорудулгазының бир деминг идепкейжээни эки түүнелдерни берип турар. Корум-чурум үрээр чоруктар көскүү-биле аваажээн.

Милиция албаны — чиик эвес, харыысалгалыг. Апаа туруштуг, күжениишкинниг, тура-соруктуг чорук негеттинер. Оон ажылынга кандыг-даа бергелер таварышкылаар. Бистиң ажылдакчыларывыс ындыг шылгалдаларны төлептиг тудуп турар.

Бөгүн, Совет милицияның Хүнүн деңдеглеп тура, бодувусчуң мурнувуста иштининг-лезе чогуур айтырыгларны база үтпайн турар бис. Ону чедиишкинниг шиитпирлээр дээш милицияның хөй санныг дузалакчыларынга — дружинниктерге, эш хүүзүнүң судтарының кежигүннерине, партия болгаш Совет органнарының активчилеринге, бүдүүлгелерге, албан болгаш организация черлеринге, хөй-ниитиге моон соңгаар-даа даянып бис.

Милицияның күш-ажылының бедик культуразы, хөй-ниити-биле кады оон билдиглиг ажылы, ажылдакчы бүрүзүнүң чогаадыкчы, эрес-соруккур чоруу хөй-ниитининг үлегерлиг корум-чурумун тургузар чугула соруглаже угланган турар ужурлуг.

Совет милицияның хүнүбиле, эштер!

П. СЕЛИВАНОВ,
милицияның полковниги,
Тыва АССР-ниң иштики хереқтер министриниң ораалчызы.

УЛУГ ЛЕЙТЕНАНТ

Улуг лейтенант Сенди-Сюрюн Монгуштуң дугайында Өвүр райкүүскомнуң иштики хереқтер киллдизинин начальныгы Монгуш Быдакайевич Тас мынчаар чугаалаар:

— Оон онзагай шыпары — бо ажак дуржулгалыы, мергежилин бедидиринче чүткүлдүү болур. Социалистиг оңчу-хоредгинни камгалаар талазы-биле милицияның инспектору кижп. Хөй-ниити ажылынга идепкейлиин, үлегерлиин, мөзүшынарының толептиин барымдаалаш, партия организациязының секретарынга коммунистер ону соңгаап. Монгуш Санчыевич «Совет милиционер» хана солунуң редакторунга чедп чыл ажылдап турар...

Улуг лейтенант Сенди-Сюрюн «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү. Бо хүүлээлгезин бяза ак сеткилдиг күүседип келгеп. Оон чуруун районнуң мурнакчы лекторларының Хүндүлел самбыразындан көрүп болур.Дуржулгалыг лектор райкүүскомнуң иштики хереқтер киллдизинде юридиктиг секциняның удуртукчузу. Совхоз, колхозтарга, фермаларга, хойжу бригаларга, хону турлагларынга ажыл-ишчилер ону бо-ла коор. 1971 чылда 10 муң ажыг кижиге 26 лекцияны болгаш янзы-бүрү темага беседаларны, а бо чылын 20 хире лекцияны чонга ол номчуп таныштырган. Лекция пропагандазын калбартырынга идепкейлиг киржилгези дээш Сенди-Сюрюн РСФСР-ниң «Билиг» ниитилелиниң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан.

Чер-черде улусчу дружинаның кежигүннери болгаш чоннбиле быжыг харылаза оон ажылынга улуг идигин бергеп.

Бир-ле катап Солчур суурга «Совет хоойлу — хамаатыларның камгалакчызы» деп лекцияны ол номчаап. Лекция доосту бергеинде, улуг тарап эгелээн. Ынчан аңаа хереқтээш тоннуг, назылап кыраанындан бажының дүгүнде «моңгун хар чаапкан» кижи чедип келгеш:

— Кымга-даа каразын шыдавас-тыр мен, оглум. Кадатка чораан шарым хепертен чиде берди. Тывылбас, сураг ийин бо. «Кадыг холда» киргеп ышкаш. Силер-ле харын тываргага дузалаар чадавас боор силер. Дузалап-ла көрүнер — деп, ол дилээп.

— Херечи база чок. Херек узаидыккан. Ону илередири берге-ле боор. Ам канчаар билдиринишкинден бижип каңар. Кызыдып коргей-ле бис — дээш, Монгуш Сенди-Сюрюн оонбиле элээп хоорешкен.

Истелге эгелээп. Кымга-даа каразыр арга чок. Ужу-башы билдинмес херек. Ынчалза-даа шарыны оор алганы чугаажок. Канчаарыл?

Истелгени ол уламчылап киripкен. Кымның базаарга, садытка, белеткел конторазынга эът садарып база хайгаралдан дужурбээн. Ынчап турда, бир-ле сеанчыг кижи садытка эът дужааган деп чугаа дыңналы берген. Кымны? Ыяш ажыл-агый черинин ажылдакчызы Монгуш болган. Ону кел диртип алгаш, чугаалашкан. Оозу очук бербээн. Ынчалза-даа ол шектиң кежин белеткел конторазынга дужаапканындан, хамык чүвениң ужуру билдинип эгелээп. Дораан-на шарының ээзин келдирткеш, кежин көргүзерге, ол танып каан. Оор мынчаар туттурган. Аңаа совет хоойлу ёзуғаар кезеемчени хүлээткен. Бо херекти илередириңге кижилер-биле быжыг харылаза аңаа дузалаан.

— Монгуш Санчыевич ажылынга сагыш-сеткилинден бердинген кижи. Быжыг сагылга-чурумнуу, төлептиг, ажылгыр. Оон кол мозуузун, байлак дуржулгаамн аныяк ажылдакчыларывыс күзелдин-биле салуан ап турар — деп, милицияның хоочун ажылдакчызы Кара-Монгуш Доос-Карапың чугаалап олурары черле чоптуг.

Улуг лейтенант Монгуш Санчыевич — Хандагайты Культура бажыңының бот-тывынгыр уран чүүл болгумунуң идепкейлиг киржикчизи. Ол республика пайысылалынга болгулаан уран чүүл көрүлделериңге хөй удаа киришкеш, шаңнал-макталды алган. Уран чүүлге хандыкшылдыг бот-тывынгыр артист бо чылдың ноябрьның тоңчүзүнде Москвага болур Иштики хереқтер министерствозунуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел бот-тывынгыр уран чүүл көрүзделиңге киржир аас-кежиитиг болган. Ол аңаа сыгыт, каргыраанны күүседир.

ЧУРУКТА: М. С. Сенди-Сюрюн.

С. САРКУЛОВ.
В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ДҮНЕКИ МИЛИЦИЯ

Аныяк республиканың пайысылалы — Кызылдың сайзыралы чылдың-на улам шапкынчып турар. Пайысылалга чүгле сөөлгү чылдар дургузунда безин чаа чурттагла бажынарын, школаларны, культура амыдыралдың албан черлерин тудуп тургускан. Ынчангаш хөй-ниитининг корум-чурумун, социалистиг оңчу-хөреңгини камгалаарын күштелдирер, чоннуң үре-түнелдиг ажылдаарын, таарымчалыг дыштанырын хандырарының соруглаларын чедиишкинниг шиитпирлээри иштики хереқтер органнарының улам шудургу ажылдаарын неген турар. Ол органнар милиция ажылын организастаарын акижидип, ажылдаарының чаа-чаа арга-хевирлерин ажыглап тургаш, ол соруглаларны шиитпирлеп турар. Шалыпкын ажылдаар болгаш экономика талазы-биле эң чогумчалыг ындыг арга-хевирлерниң бирээзи таныыллаашкын ажылын милицияның дүнеки патрульдарының хайгааралы-биле солааны болган.

Баштайгы үеде дүнеки патрульдарның хайгааралынга хоорайның чүгле улуг-улуг объектилерин хүлээдип берген. Ам оларның саны улам көвүдээн.

Радио дамчыштыр харылаза тударын ажыглаап, патруль-пост, автомотопатруль хайгааралын боттандырар дүнеки милиция нарядтары чүгле камгалал-хайгааралдың идегелдиин улам бедидер эвес, харын кежээки болгаш дүнеки үелерде корум-чурум камгалаарын күштелдирер деп чүве баштайгы дуржулгадан-на билдинe берген.

СССР Эвилелиниң алдарлыг 50 чыл оюн төлептиг уткууру дээш, милиция салбырларының аразында социалистиг чарыш калбарган.

ЧУРУКТА: Н. Доровских, О. Ооржак биле А. Ботвинин составтыг дүнеки милиция патруль баар черлерин дугуржуп ап турары.

Ю. НЕПОМНЯЩИЙ.
Фото авторнуу.

КОРУМ-ЧУРУМНУҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Совет милицияның 55 чыл оюнуң бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизи ССРЭ-ниң иштики хереқтер министри Н. А. Щелоков-биле ужурашкан, эрге-чурумну камгалап турар кижилер боттарының байырлалын чогум канчаар уткуур деп турарывыс дугайын чугаалап бээрин оон дилээп.

Бежен беш чыл мурнунда ажылчын аңгы ажылчы чоннарны молчүүрүнүң болгаш дарлаарының аппарадын чылча шапкаш, социалистиг эрге-чурумнарын тургузуп эгелээн. Ону чер болганынга доктаадын тургузарын ажылчыныр-таваачын милицияга даваскаш тургап.

Совет милицияның тоогузу — бистиң улустуң болгаш күрүневистиң төөгүзүнүң маадырлыг арыннарывыңың бирээзи болур. Большевик партияның болгаш совет күрүнениң шылгарангай ажылдакчылары Ф. Э. Дзержинский, М. В. Фрунзе, М. И. Калинин олар милицияның баштайгы отрядтарын тургузарынга киришкеннер. Кызыл-шеригдерге каттыжып алгаш, ак гвардейжилерге болгаш интервентилерге удур шаап халдаашкынче кирип турган милиция ажылдакчыларының эрес-дилим чоруун бистер кажан-даа утпас бис.

Совет улустуң тургузукчу күш-ажылын милиция кажан-кезээде идегелдин-биле камгалап келген. Амгы үеде бистиң ажылдакчыларывыстың профессионалдыг мергежили болгаш техниктиг хандырылгазы кажангызындан-даа артык оскен. Оларның соруглазы болгаш ажылажи-даа чаартынган, иштики хереқтер органнарының тургузуу база оскерилгеп.

Социалистиг тургузуушкунуңуң аңгы-аңгы үе чадаларының аайы-биле иштики хереқтер органнарының ажылынга негелделер база өскөрлип турган. Ынчалза-даа оларның революстуг чаңчылдары, Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң херээже ханы бердиннишкинин бичии-даа оскерилбээн.

Социалистиг хоойлу-дүрүмну шыңгыы сагыырын хандырарын үүлгединшкиннерни болдурбазын оон үнүп кээр чылдагааннарын чайлодыр дугайында сорулганы СЭКП Программазында салып турар болгай. Бистиң ниитилелдиң амыдыралынга шапкыткан турар чүүлдерге удур идепкейлиг демисежирниң эргежок чугулаазын СЭКП-ниң XXIV съездизи демдеглээн.

Хоойлу-дүрүмну кижи бүрүзү ыяап-ла сагыыр ужурлуг — ол дээрге социалистиг ниитилелдиң чайгылыш чок принциви-дир. «Эрге-чурумну, хоойлу-дүрүмну хүндүлеп, сагыыры кижи бүрүзүнүң хууда хүлээлгези болур ужурлуг... Кандыг-даа чылдагаан ужурундан хоойлу-дүрүмден хажыыр азы ону тоол корбейн оон эртер чорук-биле эптежип болбас. Ол ышкаш кижилерниң эрге-шөлээлерин үреп, хамаатыларның толептиг чоруун кызыл-кыырып база болдурбас ужурлуг. Бистерге, коммунистерге, эң-не ак сеткилдиг идеалдарның талалакчыларынга — ол болза принциптиг херээ болур» деп, партияның XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Партияның ол негелделерин күүседирп-биле иштики хереқтер органнарының ажылдакчылары ажыл-амыдыралып-даа, күш-шыдалып-даа, шак-үезинп-даа харамнаңмайн турар. Милицияның албан кижизиниң барык баазым бүрүзү, оон кандыг-даа хөделиишкиннерни совет хамаатыларның кандыг-ла бир эрге-ажыктары-биле холбашкан үүве төлээде, совет милицияның эргедүрүмнерни быжыглаарын партийжи ёзу-биле коорүп неген турар. Чогум-на оон ужурунда партия болгаш чазак милицияның ажылынче улуг кичээнгей салып, ону бедик биилиглиг, мергежилдиг кадрлар-биле быжыглаар дугайында сагыш салып турар. Ажылчы чоннар коллективтери соолгу каш чылдар дургузунда эң дээрбе-он муң кижилерни — коммунистерни болгаш комсомолчуларны милицияга ажылдаар кылдыр чорутkан.

Коммунистиг тургузуушкунуңуң амгы үе-чадазында эрге корум-чурумун улам быжыглаарының эрге-ажыктары милициядан оңза бедик негелдени салып турар. Ынчангаш бистиң эргевисте берип турар күштерни болгаш чепсек хереқселдерни-даа эң таарымчалыг кылдыр ажыглаары эң чугула сорулга боон турар. Кем-херек үүлгединшкиннерни оон «пинг пан-биле» сойгалап плередири дээш ышкаш ындыг артаарны калбаа-биле ажыглаарын амыдырал неген турар. Чогум-на ол сорулга-биле чер-черде милицияның кезек бүрүзүнге дежурный бөлүктерни тургузуп, оларны улам күштелдирип турар. Дыка хөй улут-улуг хоорайларда моторжуткан бөлүктер турускан болгаш олар чедиишкиннiг ажылдап турар. Ындыг бөлүктер дежурный кезектиң медээзин ёзутаар үүлгедиишкин болган черге каш-ла минута болгаш чеде бээр хүлээлгелиг. Садыг черлерни, үлетпүр тудугларын, амыдырал хандырылга будүүлгелерин таныыллаан турган кижилер орвунга дыка хөй хоорайларда дүнеки милицияны база катап тургускан болгаш чедиишкиннiг ажылдап турар Радиоэлектроникалың болгаш харылзаа хереқселдерниң дузазы-биле янзы-бүрү черлерни, харын-даа квартираларны безин чедиишкиннiг камгалап турар, оон түнелинде оске ажылдарга милицияның дыка хөй санныг ажылдакчыларын хостап берип турар. Эрге корум-чурумун үрээр чорумту баш удур болдурбас, оон ажыкдузазын улам улгаттырар сорулга-биле профилактиктиг ажылды милиция органнары соолгу үеде колдалы чорудуп турар. Соолгу каш чылдар дургузунда милиция органнарының техниктиг чепсек-хереқселдер-биле хандырылгазы экижээн. Медээлээриниң, криминалистика техниказының чаа-чаа приборлары, ортке удур дерниг-хереқселдер тургустунган. Орук хайгаралының байдалы база таарттынган. Бистер ам оруккa шимчээшкинни таарыштыр организастаарынга вертолёттарны ажыглап турар апарган бис. Электроннуг эң чаа саналга машиналарын ажыглаар чорук кем-херек үүлгедиишкинниерин эртемге үндезилеп илередир арганы бергеп.

Иштиниң корум-чурумун камгалаары — бүгү улустуң хереэ. В. И. Ленин ажылчыларны болгаш тарааччыларны «Совет эрге-чагырганың хоойлуларын болгаш дүрүмнерин идиктыы-биле сагыырынче» болгаш «оларның күүселдезин чайгылыш чок хайгааралынче» ыйгырып чоргаан. Улусчу дружиналар — чурттуң ажыл-хереқтеринге ажылчы чоннарның дөрт кирживиниң практика кырынга хынаттыгган хевири болур. Ол массалыг, херек кырында патриоттуг шимчээшкинни улам калбартып чорударының улут дружулгазы чыдыынган. Дыка хөй акы турачы дружиникtер бедик шаңналдар-биле демдеглеткеп. Соолгу үеде партия организациялары дружиникtериң ажыл-чорудулгазын хамаатыларның социалистиг мээ-мидерелин бижыглаарынче утландырып турар апарган. Корум-чурум үрепки дег кижилер-биле тус-тус сургаалдалыг ажылдарны дружиникtер калбаа-биле чорудуп турар. Дружиникtериниң боттарының саналдарын ёзугаар корум-чурум үрекчилеря-биле демисежирнинiң оперативтиг отрядтарын тургускудаан. Чурттуң чамдык хоорайларында ындыг отрядтарның штабтарын тургускан болгаш оларның техниктиг хандырылгазы милицияның тускай кежектериниң деңнелинде туруп турар.

Социалистиг күрүнениң эрге-ажыктарын камгалаары улуг ат-алдар болгаш бедик харыысалга. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының салганы улут эчис соруглазын күүседир талазы-биле партияга болгаш улуска дузалаар дээш совет милиция бодувун бүгү күжүн, биилиин харам чокка берип турар деп, Н. А. Щелоков түүнелинде чугаалаан.

Бөгүн — Совет милициянын хүнү

УЛУСЧУ ДРУЖИНАЛАР

Алдын-оол Кыпыл-оол 1967 чылда милиция органнарынга күзелдин-биле ажылдап кирген. Ооц ооолда Совет Армияга терии албанын эрттиргеш, база катап коллективинге ажылдай берген. Кызыл хооркүскомунун цитики херектер килдиишин улуттукчулары оны участок инспекторунга ажылдадып каан. Бүзүрелди ол шынзыктырып, ажылынга чүткүлдүн, негелделиин коргүскен. Үш чыл участок инспектордаан аныяк ажылдакчыны бо чылын оперативтиг ажылче шилчиткен. СЭКП кежигүнүнүн кандидады Алдын-оол Кызыл-оол Совет милиция хүнүн күш-ажылчы эки чедиштиинер-биле үткүп турар.

ЧУРУКТА: Алдын-оол Кызыл-оол.

Ю. ПЕЛОМНЯЩИЙ фотозу.

Олар милициянын идепкейлиг дузалакчылары. Бистин республикада улусчу дружинаның хүрээленинде муң-мун кижи хаара туттунган. Оларнын 80 ажыг хуузу коммунистер, комсомолчулар. Улусчу дружиналарның кол соруглазы — кемниг-херек үүлгедир болгаш корум-чурум үзээр чоруктарны болдурбас дээш баш үстүр хемчеглерни алыры.

Кем-херек үүлгедир, хулиганнаар чорук-биле демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегдерни ажылдап кылган, бо талазы-биле ажыл база боттанып турар. Ылангыя бо чугула ажыл-херекти шиитпирлээриниге эрткен чылдын майда, бо чылдын февральда республиканын партия активийин хуралдарын эрттирбени улуг ужур-дузалыг болган. Ажылчын коллективтерге, ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, кодза болган суур Советтеринин сессияларынга хөйлу-дүрүм кампаланын чугула айтырыгларын чугаалажып, чер-чергерге боттуг ажылдарны чорутқан. Хөй-ниитиинин үлегерлиг корум-чурумну дээш көрүдлени республиканын чүрттакчылыг черлериниге организастаан.

Эки туранын улусчу дружиналарының специализациязын эрттиргени оларнын ажылын улам оперативтиг болдурүп, идепкейжиткен. Дружиналарнын ыдыг белүктери Чоон-Хемчик Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарда болгаш Кызыл хоорайда бар. Республика найысылалынга куравтоинспекцияның специализастаан улусчу дружиналарындан боттарының албанын эки эрттирип турарлар хөй. № 1, № 2 АТБ-лерде, «Трансельхозтехниканың» АТБ-зинде, Эрзин районнун «Коммунизмче орук» колхозта дружинниктериниң үре-түннелдиг кызымаккай ажылын демдеглезе чогуур. Бо чылдын январьда хоорайнын бир бүдүрүлгезинден автомашина мунупкат дезип бар чоруун кемниг-херек үүлгедикчизин тударынга № 2 АТБ-де түскай дружинаның чолаачылары С. В. Бузиецов, В. И. Бродников, М. Г. Капленко олар аваангыр чоруун коргүскен, ону тутканнар. Кемниг-херек үүлгедир, корум-чурум үзээр чоруктар-биле милициянын нарын, берге ажылынга хөй дружинниктер идепкейлиг дузалажып турар.

Идепкейлиг дружинниктер Ш. Ш. Шыырап, К. Д. Нүрзет оларнын серемчилелдиг чоруунун ачызынга кажар, хоптак мегечи Екатерина Кол бо чылын туттургаш, суд харыы-салгазынче киргеи. Айылдыг кемниг-херек үүлгедикчизин тударынга серемчилелдиин коргускени дээш дружинниктер Ш. Ш. Шыырап, К. Д. Нүрзет олар өртектиг белектер-биле шаннаткан.

Республикада эки туранын улусчу дружиналары соолгу чылларда боттарының ажыл-чорудулгазын чаа эгелээшкиннерге калбарткан. Ылангыя чон ортулунга совет хөйлуларны пропагандалаар талазы-биле оларнын ажылы идепкейжээн. Дружинниктер чүс-чүс лекциаларны, илеткелдерни кылган. Арагалаар, хулиганнаар чоруктар-биле улусчу дружиналарының хемиселиинин дутаймында 100 ажыг чүүлдерни, корреспонденциаларны солуннарга парлаан, радиога, телевидениеге хамчыткан.

Районнарда, хоорайларда штабтар эки туранын улусчу дружиналарының ажылынга удуртулганы азээн экижиткен. Кызыл хоорайда улусчу дружина штабы эки ажылдап, 40 хире кемниг-херектерни илередиринге дузаны чедиргеи. Штабта коску агитациязыны карыштыг дерээн. «Тергиин эки дружинник» деп хүндүлел самбыразын тургускан. Анаа 23 дружинниктн киргем.

Улусчу дружиналар хөйлуларынын ажылынга, социалистиг иниги чүртталганын норма-чижээн сагыырынга ажылчы чоннарны кижилдиринге милиция ажылдакчылары-биле кады шүдүрүү ажылдап, хөй-ниитиинин корум-чурумун камгалаарының дерээнге төлептиг бараан болуп турар.

Ш. ХАЯДЫП,

Ишгики херектер министерствозунун политикажидилгелиг ажыл талазы-биле салбырының инспектору, милицаның лейтенантызы.

Делегейде улуг сонуургал

Даштыкының парлалгазы, радиозу болгаш телевидениезиндээ Улуг Октябрьның 55 чыл ооюн Совет Эвилелиппге каичаар баймралааның калбаа-биле чырыдын турар. Солуннар ол төөгүдүг хүнге холбаштыр Москвага болган баймрлыг хурал дугайын дыңнадып, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниц Министрлер Чөвүлелиниц Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуровтуң илеткелиниц допчуалалын бижип турар. Радио болгаш телевидение Москвага шериг парадының болгаш ажылчы чоннарның баймрлыг чыскаалывының дугайында тускай дамчыдылгалар кылган.

* * *

СОФИЯ. Болгарияның ажылчы чоннары Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ооюнуң дугайында К. Т. Мазуровтуң илеткелиниц улуг сонуургал-биле таныпканнар. Болгарияның төп солуннары ол илеткелдиц деягеренгей допчуалалын парлаан.

Улусчу Болгарияның чону Кызыл Шолге шериг парадын телевидение дамчыштыр сонуургап көргеннер. Бо парад болза Совет Армияның тиилеттирбес күчүзүнүн, СЭКП-ниц болгаш Совет Эвилелиниц чазаан долгандыр совет улустун болгаш оон Чепсектиг Күштериниц улам сырый каттыжышкынынын хереглаи-дир деп телевидение тайылбырлакчызы онзалап демдеглээн.

* * *

БУДАПЕШТ. Венгр солуннар эп К. Т. Мазуровтуң илеткелиниц тодаргай допчуалдарын парлаан. Экономиканы хөгүдүрииге болгаш СЭКП-ниц XXIV съездизиниц хүлээп алганы-тайбың программалын боттандырып чорударынга Совет Эвилелиниц улуг чедиишкиннериниц дугайында илеткелде демдеглээнин солуннар бижип турар.

ССРЭ-ниц Чепсектиг Күштериниц парады кандыг-даа агрессорну бүдүрелдин-биле ойтур шаап ыдаар. Совет Армияның күчү-шыдалын коргускеп деп венгр телевидениениц тайылбырлакчызы шериг парадының болгаш ажылчы чоннарның баймрлыг чыскаалын дугайында чугаалап турган, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниц Министрлер Чөвүлелиниц Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуровтуң илеткелиниц допчуалалын бижип турар. Радио болгаш телевидение Москвага шериг парадының болгаш ажылчы чоннарның баймрлыг чыскаалывының дугайында тускай дамчыдылгалар кылган.

* * *

ВАРШАВА. Польшаның телевидениези Кызыл шолге юбилейлиг шериг парадын болгаш ажылчы чоннарның баймрлыг чыскаалын дорт коргүзери-биле бодунуң ажылын ол хүн эгелээн. Телевидениениц тайылбырлакчызы байырладып дугайын чугаалап турган, СЭКП-ниц XXIV съездизиниц шиитпирлериге амыдырала боттандырып турар совет улус-биле кады социалистиг чурттарның ажылчы чоннары чорун орар болгаш социалистиг туругзуушкунуун соруглаарын чедиишкинниг шиитпирлеп, социалистиг кады ажылдажылга чурттарывың экономика болгаш камгалал күчүзүн бижгизип турарының дугайында ССРЭ-ниц Камгалал министри, Совет Эвилелиниц Маршалы А. А. Гречкопуң чугаазын онзалап демдеглээн.

* * *

ПРАГА. ЧССР-ниц хоорайларының болгаш суурларының чурттакчылары акы-дүжүмә Совет Эвилелиниц пайысыллалынга чедип келген ышкаш болганнар. Чүге дээрге, Москвага болган шериг парадын болгаш ажылчы чоннарның баймрлыг чыскаалын телевидение болгаш радио дамчыштыр дорт дамчыдып турган.

Телевидениениц тайылбырлакчызы парад дугайын чугаалап турган, Коммунистиг партияның болгаш Совет Чазактың тенниг дапшыкы политиктиг угланышкынын чайгылып чок боттандырып турарывың дугайында ССРЭ-ниц Камгалал министри, Совет Эвилелиниц Маршалы эп Гречкопуң чугаазын онзалап демдеглээн.

ЧССР-ниц солуннары чехословак улустуң ССРЭ-ниц улустарывыга чорутқан чагаазын парлагылаан. СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниц Дээди Советиге, ССРЭ-ниц Министрлер Чөвүлелиниге болгаш бүгү совет улуска чүреткип ханызындан пайг байыр чедиргенин ында чугаалап турар.

Октябрьның улуг идеяларын боттандырар херекке СЭКП-ниц удуртулгазы-биле совет улустуң чедип алган болгаш ам чедип ап турар бүгү делегей ужур-дузалыг чедиишкиннерин магадап тур бис деп ук чагаада айыткан.

* * *

НЬЮ-ПОРК. Америк парлалга болгаш информация агенттелдери Октябрьның социалистиг «улуг революциязының 55 чыл ооюн совет улустуң каичаар байырлап эртгиргенинге улуг кичээнгейни утландырып турар. Кремльниң съездилер Ортузунга болган байырлыг хуралга эп К. Т. Мазуровтуң кылган илеткелиниц тодаргай допчуалалын солуннар парлаан.

Делегей бо ХҮННЕРДЕ

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу ченсектиг күштериниц кезектери ноябрь 7-де арткеи хонуктуң дургузунда чалча шериглериниц туруштарын 90 ажыг согуушкунга таварышкырган. Патриоттар ноябрьның 8-тө дидим, шалыпкын тулчуушкун кылырын дап бажында чедиишкиниин боттандырган: Мурнуу Вьетнамда Сайгондан 24 километр сонгу талада эң улуг америк шеригаагаар баазазы Лонгбиньче бүдүү кире бергеи, олар элээп хөй транспорт машиназын урааи болгаш кыпар үүлдүг цистерналарны чазылдырыпкан.

Эң күштүг тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның сонгу талазы шериг округунга болган. Патриоттар ноябрьның 7-де кежээ Куангчи можунун төвүндө беш километр черде чалча шериглериниц туруштарын боолаан. Боолаашкынның түнелиниде дайзын улуг когаралдарга таварышкан.

Ноябрь 7-де хосталга күштериниц бир отряды-биле чалча шериглериниц аразынга Хюэ биле Данаигы аргыштырар чазаглыг оружка кадыг-үзээр чоруктар-биле милициянын нарын, берге ажылынга хөй дружинниктер идепкейлиг дузалажып турар.

Идепкейлиг дружинниктер Ш. Ш. Шыырап, К. Д. Нүрзет оларнын серемчилелдиг чоруунун ачызынга кажар, хоптак мегечи Екатерина Кол бо чылын туттургаш, суд харыы-салгазынче киргеи. Айылдыг кемниг-херек үүлгедикчизин тударынга серемчилелдиин коргускени дээш дружинниктер Ш. Ш. Шыырап, К. Д. Нүрзет олар өртектиг белектер-биле шаннаткан.

Республикада эки туранын улусчу дружиналары соолгу чылларда боттарының ажыл-чорудулгазын чаа эгелээшкиннерге калбарткан. Ылангыя чон ортулунга совет хөйлуларны пропагандалаар талазы-биле оларнын ажылы идепкейжээн. Дружинниктер чүс-чүс лекциаларны, илеткелдерни кылган. Арагалаар, хулиганнаар чоруктар-биле улусчу дружиналарының хемиселиинин дутаймында 100 ажыг чүүлдерни, корреспонденциаларны солуннарга парлаан, радиога, телевидениеге хамчыткан.

Районнарда, хоорайларда штабтар эки туранын улусчу дружиналарының ажылынга удуртулганы азээн экижиткен. Кызыл хоорайда улусчу дружина штабы эки ажылдап, 40 хире кемниг-херектерни илередиринге дузаны чедиргеи. Штабта коску агитациязыны карыштыг дерээн. «Тергиин эки дружинник» деп хүндүлел самбыразын тургускан. Анаа 23 дружинниктн киргем.

Улусчу дружиналар хөйлуларынын ажылынга, социалистиг иниги чүртталганын норма-чижээн сагыырынга ажылчы чоннарны кижилдиринге милиция ажылдакчылары-биле кады шүдүрүү ажылдап, хөй-ниитиинин корум-чурумун камгалаарының дерээнге төлептиг бараан болуп турар.

Ш. ХАЯДЫП,

Ишгики херектер министерствозунун политикажидилгелиг ажыл талазы-биле салбырының инспектору, милицаның лейтенантызы.

Суан Тхюинин медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниц национал аймыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер-биле ВДР-ниц төлээлери катап ужуражыр болза, ол ужуражышкынга чүгле Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салырының бедеткелиц чугаалажыр апаар деп, Вьетнам талазы-биле Парижте човүлежилгеде ВДР-ниц төлээлериниц удуртукчузу Суан Тхюи радио дамчыдылгазының «Си-би-эс» компаниязынга берген интервьюзунда медеглээн. Моон сонгаар катап кандыг-даа чугаалажышкын чорудары пяц таланың аразында дугуржулгага чедип алдынган чүүлдерни өскертиргге хамаарышкан турбас деп, ук төлээлернин удуртукчузу демдеглээн.

Шуут чугаалжын болур кара чаагыс айтырыг дугуржулгага ат салырыиыц каяа болуру, ону канчаар чарлап дыцнаткан турары болур деп. Суан Тхюи оон ыцай чугаалаан. Дугуржулгага ат салыр чурумунуң дугайында дугуржулга амдыызында чедип алдынгаан деп. Суан Тхюи апаа немей чугаалаан.

ВДР МВР-ниц Реводюстуг тур чаала-биле дугуржуглуг, ынчаарга АКШ Сайгон ёзучурумиу-биле дугуржуглуг чугаалажышкынар кылган деп, дугуржулганың эге тайылбырында-ла чугаалаан. Ындыг болганда, Сайгон ёзучурумунуң баштыңы Тхиеу дугуржулгага ат салып бээринден ойталаар-даа болза, ук дугуржулга чайгаар күштүг болур деп, Суан Тхюи айтырыглар харыылап тура чугаалаан.

Соңгулда түннели

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Катышкдан Штаттарга президент соңгулдазынга Р. Никсон тиилээп, катап соңгуткан.

Бодунуң аазанчызы, демократтыг партияниың кандидады Дж. Макговерниц президент Р. Никсон ораичок мурнаан деп чүве соңгулда түнелдериниц дугайында башгайы барымдаалардан көрүлген. Р. Никсонуиуң кандидатуразы дээш 41,744,854 (61 хуу) соңгукчу, Дж. Макговерна дээш — 25,674,097 (38 хуу), «Хамаарыкылга чок америк партия» дээрииниц төлээлекчизи Шмитц дээш — 981,267 (1 хуу) соңгукчу бадылаан.

АКШ-тың президентизиниц дөрт бадылаар чүрүм ёзугаар эвес, харын 538 кижилиг шилип алыкчылар коллегиязы соңгуур. Р. Никсон 49 штатка тииледгелиг боон үнгеп, президент шиликкилериниц 521 бадылаашкынын алган. Шмаарка Дж. Макговерн чаңгыс-ла штатка болгаш федералдыг Колумбия округка чедиишкиниц болгаш, 17-де шиликкиниц бадылаашкынын алган. Ынчашташ президент Р. Никсон бодунуң катап соңгударын хандырган.

Демократтыг партияның конгресске хөй нуруулуг болуру биле» олчаан арткан деп чүве конгресс соңгулдазының четче эвес түнелдериндеи билдиниц турар. Үстүү палата — сенатка демократтар төлөлекчилериниц санныга ийи олуттуу пемеи алган болгаш ам оларның сенат кежигүнү 57 турда, республиканчылар 43 кежигүнүг. Ам четче барымдаа-түнелдер үнгелек-даа бол, төлөлекчилер палатазынга демократтар хөй нуруулуг боон арткан.

Оон-биле капсырлаштыр штаттарның губернаторларының соңгулдазын чоруткан. Аңаа демократтыг партия бодунуң кежигүнү губернаторларын санныг 31 чедир ковүледип апкан.

АНГЛИЯ. Чазактың бажың хөлзининя улгаттырар хемчеглер ап турарынга, хууда ончулуг хөрөңгитенперииң болгаш чижеңиерииң чуртталга бажыңдарынга хамаарыштыр дүржок кажарлаашкыннар кылып турарынга удурланырының митингизи Лондонда Трафальгар шөлүнге болган. Митингиге чуртталга бажыңдарын хөлзилеп ап турар муң-муң кижи, профэвилел кежигүннери чуртгун бүгү булуңнарындан чыглып келгеи.

ЧУРУКТА: Трафальгар шөлүнге болган митингиниң президиумү.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КОНСТИТУЦИЯ ХҮЛЭЭП АЛДЫНГАН

ДАККА. (СЭТА). Бангладеш Улус Республиканың Тургузуучу хуралы конституция төлевилелиц хүлээп алган. Ук конституция декабрь 16-да күштүг боон эгелээр.

Демократиянын принциптеринге чазактың болгаш башкарыкчы Улусчу лига партияның бердингеиин, Бангладеш ко молчулгениц бүгү хевирлеринден хостуг шиитилел тургузар деп ылаш шиитпирлиниц демдеглээп, премьер-министр Мужибур Рахман конституция төлевилелиниц талазы-биле санал-овал чугаалашканының түнелии үндүргеи. Олче утландыр кылган баштайгы бадымнарның бирээи банкыларны, страхованне системазын болгаш үлетчүрүүң колхол адырларын чазактың национализастаанны болган деп, премьер-министр айыткан. Бангладеш Улус Республикага баштайгы бүгү-ниитии соңгулда 1973 чылдың март 7-де болур деп, Мужибур Рахман айыткан.

СПОРТ

ШИИТПИРЛИГ УДУГ

Москванын «Спартак» командазы Европаның кубок дилекчилериниц кубогу дээш маргылдаада чедиишкиниит каржип турар. «Спартактың» хоочун ойнакчызы Галимзян Хусаинов ноябрь 8-те Москвага Мадридтиц «Атлетико» командазы-биле ийиги ужуражышкын үезинде оюнуң 59 минутазында карэ чангыс бомбукту кивр тевер аргелыг болган. Аалчыларның халдакчызы Сальседо оюнуң 12-ги болган 55 минуталарында ийи удаа чедиишкиниг боон — ийи бомбукту киирген. Оң оюнга москвачылар 1:2 санга тиилээнин каанаа. Ынчалаадаа оларның испаниар-биле бөлүктеги ужуражышкынга 4:3 санга тиилээни улуг ужурдузалыг болган. Москвага бо ужуражышкын ол хар чаал турда болган. «Спартак» Кыевиин баштайгы чартылында ийе шүүлтем оюнаан. Чанчар соонда бистиц футболистериниц оюнну шыңгыяраткан, аалчыларның хаалгазынче хөй удаа шаан халдаашкыннарны кылып турганнар.

(СЭТА-ның корр.).

ДӨРТТҮҢ БИРИ

ВАРШАВА. (СЭТА). Киевтиц «Динамо» командазы Европа чемпионнарының кубогу дээш маргылдааның дөрттүң бири кезээнде шилээн. Хожувага ноябрь 8-те болган ийиги маргылдаага олар Полыпэның «Гурник» (Забже) командазынга уттурүп кааннар. Ынчалаа-даа ол команда-биле Киевке баштайгы ужуражышкынга 2:0 санга тиилээн ужурунда, динамочулар кубок дээш маргылдаанын уламчылаар эргеии алган.

СПОРТЧУ МАРГЫЛДААЛАР

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ооюнуң байырлалынын хүнүнде республика найысылалынга элээп хөй спортчу маргылдаалар болуп эрткен.

Хоорайның Күш-культура байзыңында ноябрь 7-де болган «Спартактың» бирги чери дээш 32 улус, 16 аныяк могелериниң тыва хүрешке сегиржип алышкыннарын кызылчылар улус сонуургал-биле көргеннер.

Москванын Ленин аттыг Төп күш-культура институдунун студентизи, республиканың шырак могелериниң бирээзи Дапыл Ооржак бодунуң овгларын арыг октап турганнар, шүүлтен Тес-Хемниң могези Сергей Данзы-Белек ужуурлаткан. Аныяк могелериниң хүрежиниге «Спартактың» талазын Валерий Самбуу шүүлгеи.

* * *

Волейболга эр улустуң «Динамо биле «Спартактың» аразынга болган оюн 3:0 болуп «Спартактың» тиилеттеги-биле доозулган, а хөрөөжен улустуң аразынга хоорайның шилиидек болгаш педагогика институдунуң волейболистериниц аразынга болган маргылдаага студентилер тиилээн.

(Бистиц корр.).

ДИНАМОЧУЛАРНЫҢ МАРГЫЛДААЗЫ

Совет милиция хүнүнге туржаскаткан маргылдааны «Динамо» спорт шиитилели эртиргеи.

Волейбол талазы-биле маргылдаага кубок дээш спортчу демисел шыңгыы болган. Командаларның мергежилги колдуунда деп, ынчалаа-даа «Динамо — 2» команданың ойнакчылары оске орунден шылгараан, бирги черии алган. Ийиги, үшкү черлерни «Динамо — 1», «Динамо — 3» командаларның волейболистери алган.

Боодалгага маргылдаа база солуп болган. Маңаа «Динамо — 4» команданың адыгылары шылараан.

Бирги черии алган командаларга спортчу шиитилелдиц шилчиир кубоктарын, шайналдыг черлерии алгеиларга дипломнарны тывыскан.

Т. ПЕРЕТОЛЧИНА,

«Динамо» спорт шиитилелиниц инструкторы.

телевидение

НОЯБРЬ 10-ДА

МОСКВАДАН

15.00— Дамчыдылгалар программазы. 15.05— Школачыларга. «Төрээн чурттуң флоду». Олимпиаданың ийиги элчээ. 16.05— «Фёдоричка» деп танцы ансамблиниц концерти. Молдав ССР. 16.30— Оңнуг телевидение. «Ыдыктыг Луканы агитскеии». Ураи-чечеи фильм. 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30— Бүгү делегейниц аймыктар хүнүнге. Дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

19.30— «Эртемниц болгаш культураның чугула айтырыглары». «Термоядролуг синтез. Проблемалар болгаш перспективалар». 20.00— «Дайынчылар». Телефильм-шиидиц баштайгы үндүрүлгези.

КЫЗЫЛДАН

21.05— Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.15— Шиидиц улапчызы. 22.30— «Үе». Информастыг программа. 23.00— Оңнуг телекөргүзүү. «Орус романс» 23.30— 23.40— Чанчар. 23.40— 01.20— Оңнуг телекөргүзүү. «Данрииц ыяш». Ураи-чечеи фильм.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеи, аязыр, чаар. Барыын чүк утаанышкынынг хаттың дургеии секундада 5—10 метр чедир. Агаарның температуразы заглыг районнарга 2—7 градус соок, артканнарынга 2 градус сооктан үш градус чылыг болур.

Кыылга бүргээр, хар чаар. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 2—4 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ол чедп трансатлантиктиг» 9.30, 11.20, 13.10, 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кивочымынды 10: «Истелге херээнин инспекторуу» 15, 18.40. «Ыдыктыг Луканы эмгекчии» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Вулкан-биле кады бис» 15: «Бистиц черивистиц балмы» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дортелээ бис» 19, 11.45; «Кара суһарайлар» 13.30, 15.20, 17.10, 19, 20.50 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң чөлөкчыларының 35-24, пропаганда киллизиниц 23-54, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийны амыдырал киллизиниц 37-13, культураа киллизиниц 23-54, кожа ажыл-агый киллизиниц 21-47, үлетпүр киллизиниц 22-64, чагаа киллизиниц 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниц 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн банганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниц Министрлер Чөвүлелиниц чанында Тыванын ном үндүрер черииниц республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—00944.

Бүгү чүрттарының пролетарилери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнелезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл НОЯБРЬ 11 СУББОТА № 266 (9034). Өртээ 2 нов.

Аныяктарнын делегей конференциязы

Ноябрьнын 10-да аныяктарның «Ажылчы аныяктар алгы нинтилелде, бот-тарының эргези, социал деңнелге, национал харамаржыпас чорук болгаш тайбың дээш оларның демисели» деп аттыг делегей конференциязы ажылын Москвада эгелээн. Ону ажылчы аныяктарның бүгү-делегей ужуражышкынының хемчээлинде чорудуп турар.

ССРЭ-ниң аныяктар организацияларының Комитединиң даргазы Г. И. Янаев конференцияны ажыткан.

СЭКП Төв Комитединиң Чиргизе секретары Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазы конференцияның киржикчилерге улуг ёорук киргизилгенин-биле уткаан. СЭКП ТК-ниң Политбюроузунуң кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары Б. Н. Пономарев ол чагаазы номчуп дыңнаткан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң 50 чылынга

ДЕМНИГ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАҢГЫС ОДУРУГДА

Эвилелдешкен болгаш автомомуг республикаларның күш-ажылчы чеңишкинниериниң дугайын, оларның доктаамал сырый харылзааларының дугайын, коммунистиг тургузуушкуга оларның кады салышкыкының дугайын чугаалап турар СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыглары чүрттүн бүрү булуңнарындан кээп турар.

• • •

УКРАИНА: беш чүс адресче

Львовтуң автобус кылыр заводунуң коллективи Октябрьның 55 чыл ою-ңта алдар кылдыр алган хүлээлгезин хуусавында эрте күүседкен — пландан ажыр 110 орук машиналарын кылып үндүрген. А чыл эгезинден тура ниитизи-биле сес' муң ажыг машиналарны бүдүрүп үндүрген. Оларны Совет Эвилелиниң бүгү эвилелдешкен республикаларынче болгаш областарынче — барык беш чүс адрестерже чоруткан. Эң хөй машиналарны Набережные Челны хоорай — Каманың автомобиль кылыр заводун тудуп турар чер чагыын тур.

— Хоорайларга ажыглаарыбиле улам хөй кижи олурар, хоорайлар аразының ооруга машинавры-биле — «Турист» дээр тергин эптиг машиналарны кылып үндүрүп турар бис — деп, ол заводтуң директорунуң оралакчызы П. В. Сирейко чугаалап олурар.

«Турист» дээр хевириниң автобустарынга дөмейлештир ЛАЗ-699П деп чаа машинаны база кылып үндүрүп турар. Ол дыка дүргеп — шакта-ла чүс ажыг километрни маңнап эртип шыдаар. Оон эптиг-чымчак, эде салып ап болуп сандвйларыйга 40 ажыг кижи олуруп шыдаар. Чолаачының ажылдаарынга эптиг, чиик херекселдерни база кылган.

Чүрттүн 880 бүдүрүге черлери ол заводту материалдар, дериг-херекселдер-биле болгаш түс-түс келектер-биле хандырып турар. Москвадан — моторлар, рессорлар, Фрунзеден — масло радиаторлары, Ригадан — хоолайлар, Сумгаиттен — чүүл-бүрү үстер, Днепропетровскиден — демир аймаа, Свердловскиден — шилдер кээп турар. Ол чүүлдерни үзүк-соксаал чок ап турарындан үк заводтуң ажылы дыка шүүдүп турар.

В. АФАНАСЬЕВ, (СЭТА-ның корр.).

• • •

ЛИТВА: домей ажылдыг будурулгелер чарыжы

«Эльфа» дээр электротехника будурулгелериниң каттыжышкынының кол заводу чыл эгезинден бээр чедиг муң хире электрилиг шимчедикчилерни болгаш ийи муң магнитофоннарны кылып үндүргеи. Ынчангаш ССРЭ-ниң чартык чүс чылдыг юбилейиниң алдары дээш алган социалистиг хүлээлгезин завод барык ийи катап ажыр күүседкен. Демей ажыл-иштиг будурулгелериниң — Риганың «РЭЗ», Таллинның — «Вольта», Ленинградтың — «Электрик» дээр заводтарның бир демиг кады ажылдажылгазының болгаш аразында сарыжының ачызында ол хире улуг чеңишкинниерни чедип алыр аргалыг болган.

Ол хире эки үре-түнелдиг найыралдың эгелээнишпеп бээр ам үдазе он чыл болуп. Ол дөрт коллектив боттарының дружулгазы-биле соңчур, херек апаргай үелеринде бот-боттарынга ыяап-ла дузалажыр чакчылдыг. Чүгле бо чылын безин ленинградчыларның болгаш таллинчилерниң дузаламчызы-биле Литваның мыдыг будурулге черинге элээн хөй склад ажылдарын механизастаан, ригажыларның үлегерчижээ-биле чамдык чаартылгаларны кылган. Оон түнелинде ол заводка бо чылдың продукция будурул үнүтереринин улгадыышкының күш-ажылдың будурукчулуун ынчаар бедиткенинин ачызында алдынган.

Чоокта чаа Вильнюска Минскиниң прибор будурер заводунуң телээлери чораан. Ол болза аңы-дүнма республикаларның чаржыл турар заводтарының найыралдыг өг-бүлелериниң беш дугаар киржикчизи болуп берген.

К. ЛЯНДЗБЕРГАС, (СЭТА-ның корр.).

• • •

ГРУЗИЯ: оюнуктериниң дуржулгазы ажыктыг

Грузияның марганец казыкчыларының хоорайы — Чиатурага Марганец хоорайның эң улуг «Чиатура» дээр шахтазының коллективинден чаган келген. Украин оюнуктер ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чылының будуүзүнде боттарының күш-ажылчы чеңишкинниерииниң дугайын дыңнадып турар. Бо чылдың үш кварталының дургузунда хүлээледе көдүргенниден 8.500 тонна хөй руданы чүрттүн металлургия будурулгелеринге чүдүрүп чоруткан. Күш-ажылдың будурукчулуу 6,5 хуу эскен.

Украин болгаш грузин дагжылар бот-боттарының дуржулгазын харам чокка солчуп турар. Өнүктериниң сумелээнин ёзугаар Чиатураның В. И. Ленин аттыг рудаингиге машиналарны болгаш агрегатарны эң таарымчалыг кылдыр эде тургускан, рудниктин иштинги транспортунуң шимчээринин дүргенин шакта ийи километр дүргедеткен.

Украин дагжылар боттарының эвилелдеринде грузин ажылчыларның сумелээнин ёзугаар руда казып ап турар черин кургадырының болгаш оон иштинден сугну үндүр сорудурарының аргаларын ажыглап турар. Оон ачызында ажылчыларның ажылы дыка чиигээн болгаш тудуг материалдарының чарыгдалын 2—3 катап эвээжедир аргалыг болган.

О. САМХАРАДЗЕ, (СЭТА-ның корр.).

• • •

ЧЕЧЕН-ИНГУШ АССР: найырал-биле күштүг мастерлер

«Грознефть» каттыжышкынының «Эң дээре бригадазы» деп хүндүлүг атты мастер М. М. Поповтуң удуртканы «Минеральная-2» деп чер үттээр бригаданың коллективинге тывыскан. Чечен-Ингуштиядa оюнуктериниң ыдыг чеңишкинниге Азербайджанның чер үттээр мастерлери сеткилиниң хаңызындан өөренип.

Бир чыл бурунгаар чер үттээр мастер С. А. Нагиев бодунуң бригадазының өөрүүзүнден ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чылынга алдар кылдыр чаржыл эгелээрин грозныйжыларга сүмелээн. Оон ийи коллективтиң чарыжы ынчаар эгелээн.

Оон бээр-ле нефть-биле байлак дээш эң хоочун ол ийи работнарның мурнакчы бригадалары боттарының чеңишкинниериниң, дуржулгазы-биле үргүлүг солчуп турар. Квартал санында-ла оларның чарыжының түнелини үндүрүп, Грозныйның болгаш Бакуның солунналарының арынналарынга ол дугайын биижип турар.

С. Нагиевтиң бригадазы шинчилел кылыр черни үттээрин хуусаазындан беш ай мурнай дооскан, оңу 5400 метр хандыр каскаш, чартык миллион ажыг рубльдя оон камнап алган. Ам ол коллектив чаа черде барып ажылдай берген. М. Поповтуң бригадазы черни эң хандыр үттээр ажылдарга 100 муң ажыг рубльдя камнап алган.

Ол коллектив чоокта чаа ажыттынган нефтиниг черде «Минеральная-2» деп чер үттээр херекселде ажылдап турар.

Г. НАСОНОВ, (СЭТА-ның корр.).

Сибирьниң нефтичилеринде

ТЮМЕНЬ. (СЭТА-ның корр). Барыын Сибирьниң ус-тывыштчылары ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг үткүүр дээш чарышка киржип, нефтиниң пландан ажыр казып тывар талазы-биле чылдың социалистиг хүлээлгелерин хуусаазындан эрте күүседишкинер. Чыл эгезинден тура чүрт чартык миллион тонна «кара алдынны» немештир алган. Ол дээрге ацаа бүгү 1965 чылда казып тыпканындан барык ийи катап ажыг боон турар.

Чүрттө эң байлак нефтилиг Самотлорну шалыкый темп-биле ажыглалга киирип турар — оон чылда 20 миллион ажыг тонна «кара алдынны» казып тывар үжүрүлүг.

• • •

Ийи дүжүт

Ставропольдуң гидротехника болгаш мелиорация институдунуң ажылдакчылары черни ажыл-агыйжы бау-биле ажыглаарының үлегерин коргүзүп турар. Ам оон ажыл-агыйының ховуларында тарма, культураларының ийиги кезээлдеринге чорудуп турар. Комбайннар нүзүн тараан кыаа-тас дүжүдүн ажаап алган соонда, июльду соолаҗүредир тарып каан кырлыкараны кезип, бастырып турар. 68 гектар тараа шөлүүнүң бир гектарындан-на ажаап ап турар дүжүт 16 центнер. 60 тонна тарааны элеваторга чедирип берикпеп.

Эрткен чайын ол шөлдерниң бир гектарындана 51-52 центнер элита кыаа-тас дүжүдүн ажаап алган. Оон соонда хөрээнүү аңдарың, суптарган, кырлыг-кара тарып каан.

Ийи дүжүттүң тараазын садарта бир гектардан азыр ийиги орулга продукцияның бит-үнезинден чедип-ееш катап ажыг, 1400 рубль болган.

(СЭТА-ның корр.).

• • •

Тайга кырында дамчыдыга шугуму

ЕНИСЕЙСК. (Красноярск край. СЭТА-ның корр). Назарово-Абалаково аразының 220 киловольт күштүг электри дамчыдылгазының 275 километр дурттуг шугуму ажыглалга киргеи.

Электри дамчыдылгазының тайга кежилдир шөйген ол шугуму күчүлүг Назаров ГРЭС-тиң чиик ортектиг энергизиин Абалаково-Енисейскиниң шаңкы өзүп турар мяш-улетпур белдирииниң будурулге черлериниге бээр.

(СЭТА).

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЕКТЕР

«СЕЛЬХОЗТЕХНИКАНЫҢ» САЛЫЫШКЫНЫ

Тоску беш чылдың ийиги чылының эрткен айларында бистиң республиканың көдээ ишчилериниң чедип алган чеңишкинниеринде Тываның «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллективиниң киргеи үлүг биче эвес. 1972 чылдың он айларында каттыжышкынының будурулгелери 5 миллион ажыг рубльдиң ийиги продукциязын будүргеи, ол — планда көрдүшеннеңден дыка ажыг турар.

Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга янзы-бүрү техниканы, механизмнерни, артык кезектерни, дериг-херекселдерни, минералдыг чемиштиглелерни саткан. Оон ийиги түңү 15 миллион рубль чедип турар. Каттыжышкын 347 трактор-ну, 300 тараа болгаш силос ажаар комбайннарны, 500 хире автомашинаны ажыл-агыйжыга саткан.

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының будурулгелериниң 235 автомашиназы тараа ажаан алышкынынга ажылдап, оон-биле колхозтарның болгаш совхозтарның 100 муң тонна ажыг силос массазын, 86 муң тонна хире тараазын соорткан, улуг хемнең чедирген.

Бо хүннерде «Сельхозтехника» каттыжышкынының болгаш сайбырларының мастерскаяларында 1973 чылдың часкы хову ажылдарынга киржир техника септелгезин шалыкый болгаш шынарлыг чорудуп турар.

В. ХУРЕШ-ООЛ.

ШЫЛГАРААН БРИГАДАЛАР

ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чыл болур оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин Чадаанның № 463 мехколонказының тудугчуларының эрестиг күүседип турар.

Бо чылдың эрткен он айларында тудуг-монтаж ажылдарының оналгазын 156 муң рубльге ажыр боттандырган. 5340 дөрбелчин метр чүрттээ шөлүүн ажылдарга киирер турган, оңу 6246 дөрбелчин метр чедиргеи. Октябрьның планныг оналгазы ыяакта ажыр күүседтингеи.

Юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда Ленин орденниг Хомушку Чимит-Доржуның, Монгуш Бойдуның, Саян Достактың удуртқан бригадалары октябрь айда шылгараан. Олар планныг оналгазын үргүлүг ажыр күүседип, мактадып келгеи.

М. СЕВЕН.

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИР

Юбилейге төлептиг ужуражыр дээш Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң малчыннары кызымак ажылдан турардар. Бо чылдың эрткен он айларында көдүү ажылгалай продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле бердиргеи даалганы олар чеңишкинниг боттандырган. Ону чогуур хуусаазында күүседиргеге мурнакчылар төлептиг үлүүн киирген.

Ажыл-агыйда чүс баш хойга оналаштыр 90-дан 105 чедир хураганны алганнарның саны 32 кижи болган. Кадарчылар Г. Чудурукпай, С. Сандүү чүс баш төрүүр малдарына 105 чаш толдуу алган, өскелерден ышталараан.

Хойжу бригадалардан Н. Аспан-оолдуң удуртқаны Даштыг-Тей бригадазы тиилээн. Бригаданың малчыннары чүс баш төрүүр хойга оналаштыр 81 хураганны алган.

Зэр-Хавак сүт-бараан фермазының коллективи он айларда бир шиеке оналаштыр 1340 килограмм сүттүг саап ап, богаң эвес көргүзүлүг болган. Саанчылар Монгуш Ыыра, Роза Билчей эки көргүзүлерни чедип алган.

Совхозтуң партия, профсоюзтуң комитеттери болгаш дирекция черни он айларда социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеи, мурнакчыларга 5 радиоприёмникти, 11 хол шактарып болгаш өске-даа өртектиг бележтерни тывыскан.

Х. БИЧЕ-ООЛ.

Чаа белекти сөңнээн

Кызыл хоорайның 12 дугаар кварталында 60 квартиралыг, № 6 бажыңның тудуу дооступ, ажыглалче киргеи.

Улуг Октябрьның байырлалының бүдүүзүнде ол бажыңчо хөй-хөй өг-бүлелер көжүп киргеи. Найысылалдың чүрттакчыларынга чаа белекти сөңнээринге Галина Юшкова удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазы күш-ажылчы үлүүн киргеи. Бо бригаданың шеверлекчилерн мында хөй квартираның өрөөлерин малгаштап, чугайлаап, дозулаан. Аңаа шалыңчы ажылдаан аныяктар-биле таныжыңар Чүрүктүң артыы одурүүнда — Тамара Медведева, Зоя Ламажап, Соня Ханова; мурнуу төлазында — Галина Оержак, Тамара Ланцалина, Эдэа Балчий.

О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

(Республикада ноябрь 1-ге чедир)

Ноябрь 1-ге чедир республиканың колхозтарында, совхозтарында шупту янзы-бүрү маркалыг 59 трактор септеттингеи, азы эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 19 трактор эвээш болуп турар. Планда көрдүгеннең бүгүлгеи дөртку кварталда шупту 619 тракторну септеп алган турар ужуралыг. Ынчангаш септелгенин темпизин кошкак дээрзи оон илден-дир.

Тываның Тожу, Мөңгүн-Тайга, Эрзин районнар эвээш трактор септеер хиреемнде ол ажылче шуут кирбээн. Районнардан Тес-Хемниң, Барыын-Хемчиктиң колхозтары болгаш совхозтары техниканы часка белеткээр талазы-биле дээре черни эдеп турар. Септелгеге киирер тракторлары эң хой районнар Танды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары чер албаан. Күскү хову ажылдары доозулга-ла элээн үе эрткен, бо районнар тракторлар септелгезинин темпизин бедидер хемчегерин дарый ап тударлар болза чогуур.

Трактор ажылазынарының белеткели оон-даа дора болуп турары дүвүреннеп, бүгү республикада оон күүседеен 4,5 хуу-ла чаа четкен. Районнарның улуг кезии аңдазын септелгезинче шуут кирбээн. Трактор селькаларының септелгезин часкы хову ажылдары доозтуру билек эгелеп кирбээн ужурунда, оларның белеткели база оон дээредевес. Чыл төнүүзүнге чедир 376 селькавы септээри планнаттынган болза, амга чедир оон чүгле 88-ни белеп болган. Ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында олче шуут кирбээн.

Райкүүскомнар, көдээ ажыл-агый эргелелери, «Сельхозтехниканың» районнар каттыжышкынйары, сайбырлары бо чугула кампанияже олза кичээнгей салыр, келир часка бүрүн белеткелдиг ужуражыр дээш боттуг хемчегерин ап чорудар болза чогуур.

Бистиң корр.

Үнелиг өлүк

Респотребсоюзтуң Кызыл чоогунга ак-көк пиллигер азыраар фермазының коллективи Совет Эвилелиниң 50 чылынга уткуштур калбарган социалистиг чарышка оон түңнелдерни чедип алган.

Наңыралдыг, хөй эвес киржилерден тургустунган бо ферманың ажылдакчылары бо чылын 4000 баш дылга азыран өстүрер планның болгаш социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседкеп. Ноябрь 13-тен эгелээп, дилгилерниң кожин дужаан эгелээр. Аңаа белеткел ажылдарын бүрүн дооскан. Бажыңнар белеп, үнелиг кештерни курагдыр, оон үе-чаа аштаар талазы-биле түскай семинарны эрткирген.

Коллективтиң мурнакчыларынга Мария Дмитриевна Слободчикова хамаарыжыр. Ол, аңаа 8 чыл ажылдаан, улуг дружулганы чедип алган. Хоочун ажылчын юбилейлиг чылда 487 дилгинин менди өстүрген. Ол шынаан Тамара Петровна Сидельникова 429, Валентина Михайловна Усова 421 баш дилгилерни азыран, боттарынга алган хүлээлгелерин ажыр күүседкеннер.

Бистиң корр.

БАРААН САРЫЛГАЗЫ ӨЗҮП ТУРАР

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Советвенгр кызыгаарда Захонынуң демир-орук бедидирин дамчыштыр чылдың-на 14 миллион тонна хире чүүл-бүрү чүктер эртип турар. Оларның хөй шуруузу — Венгрия биле ССРЭ-ниң солчур барааннары.

Совет Эвилелиндеп Венгрияның үлеткүрүнге бээр демир рудазы, кокс, ыяш, цемент, кылымал чемиштиглелер, станоктар, дериглер сөөрткеп доставтар соксаал чок шуужуп турар. Захонынуң демир-орук бедидирин дамчыштыр Венгрияга чиик автомашиналарны болгаш оске-даа калбак херектел барааннарын база ашпарып берип турар.

Оон бээр келирде, ССРЭ-ниң алыр барааннары шуужар. Олар «Икарус» автобустар, тепловозтар, чүүк машиналары, электри дериглери, приборлар, хептер. Венгрияның погазы: чимистери болур.

Бо хүннерде Захонынуң демир-орук бедидиниң үзэрби бепп чыл оюн келген. Ол бедидир чүрттүн бедик чергелиг металлластаттынган, чүдүрүлге-дүжүрүлге чүктерни сайгарар эң улуг демир-орук станциязы болуп берген. Бо оң чылда станцияның чүүк сайгарар аргалыы ийи катап үлегедыр.

НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУК

СОФИЯ. (СЭТА). НКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герекке болгаш ПУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевичиге бээртаткан польша партия-чазак төлээлери БКП ТК-ниң болгаш БУР-ның чазаанның чалаанын ёзугаар ында чеде бергеи. БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков, БУР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоров болгаш албанның оске-даа кижилерге аалчыларны аэропромдан барып үткүп алганнар.

Оңу ынчалдыр хөгжүдеп акы-дүнма ийи чүрттүн аразында шалыкый өзүп турар садыгажылышкынының уламыдан иегеттингеи. Бо беш чылда совет-венгр бараан саарылгазы бүдүн чартыктан ажыг катап көвүдеер.

• • •

Ж. МАРШЕНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Чөөн үеэдиг партиялар каттыжыкан чазак программазын барымдаалаашн, тоогүдө эң баштайда каттыжып алган. Үк программа чүртпа чогум-на демократтыг чаартылгалар кылырынче үткүлүн салып турар, миллион-миллион француздарга тодаргай болган кончугшын орукту айтып берген болгай деп, Францияның Компартиязының Чиргизе секретарының оралакчызы Ж. Маршо медеглээн. Ж. Маршо национал ёөредилге айтырыгларын чугаалажырынга холбаштыр Сен департаментиниң Кашане хоорайынга болган хуралга чүве чугаалаан.

Каттышкан программаны барымдаалаашн, демократтыг күштер сырый каттыжар болза, ук программа херек кырынга боттаны берип болур. Ол программа дээш тулчушкун бүгү ажылчы чон биле демократтарның чугула херээ болган турар ужурлуг деп, Ж. Марше демдеглээн. Ж. Марше ол тулчушкунга эң идепкейлиг киржиринче француз башкыларны кыңгырган.

• • •

ФРАНЦУЗ ЧОГААЛЧЫГА ШАҢНАЛ

ПАРИЖ. (СЭТА). О. Бальзактың, Э. Зольдуң, В. Гюгоның болгаш француз литератураның оске-даа классиктериниң чогаадыкчы ажылдарының дугайында бижээн нону дээш сураглыг француз коммунист чогаадчы Андре Вюрмсерге Францияның 1972 чылда «Литература критиказының улуг шаңналын» тывыскан.

А. Вюрмсер дыка хей чылдар дургузунда «Юманите» солунуңуң бол ажылдакчызының бирээзи боон, солунуң арынпарынга политиктиг болгаш социал темаларынга оон дээштиг чүүлдерни хүнүүн парлаттынып турер.

• • •

БОМБАЛААШ-КЫННАРНЫ СОКСАДЫР

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүл ВДР-ниң девискээрин бомбалаарын үргүлчүлеишаан. Ноябрь чедиле АКШ-тың самолеттары администрativtиг төп Донгхойну болгаш Куанбинь бүза Нгеан можуларның хөй чурттакчылыг черлерин бомбалаан. «В-52» дээр бомбардировщиктер Нгеан можунуң чурттакчылыг черлеринче база бомбалар октаан. Дыка хөй материалдыг иогарал болдуунан, тайбың чурттакчылар аразында өлгеннер база бар.

ВДР-ниң ДХМ-ниң толээлекчизи ВДР-ниң дээш болбас, хамаарышпас эргелиниче Каттышкан Штаттар каржызыбиле халдап турарын айыткаш, бодунуң медеглелиниге ындыг араатанзыг үүлгедиишкинниерни доп-дорааи соксадырын шыңгыы негээн.

• • •

ПАКИСТАН ЧАЗАКТЫҢ ШИИТПИРИ

ИСЛАМАБАД. (СЭТА). Пакистанның чазаа Корей Удуе-Демократтыг Республика-биле ону дипломаттыг харылзаалы тургузар дугайында шиитпир үндүргеи деп, ында чарлап дыңнаткан.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

> Совет кижилерниң патриотчу сагыш-сеткилин, бодунуң социалистиг Төрээн чуртунуң чечектелиишкинине бүгү күжүн бээринге, революцияның чаалап алыышкыннарын, социализмниң херээн камгалаарынга оларның беленин партия бедии-биле үнелеп турар.
>
> (Партияның XXIV съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинден).

ТО—ЭГЕ БЕЛЕТКЕЛДИҢ ҮНДЕЗИНИ

Аныяк кижи шеригге келдиртириниң мурнунда шеригниң эге белеткелин ыяапла эрткен турар ужурлуг. Чүге дээрге Совет Армияның болгаш Шериг-Даалай Флодунуң амгы үеде самолёттары, суг адаанга чоруур хемелери дээш, эске-даа чепсегленишкиннери дайынчы бүрүзүнден баштайгы бедик белеткелди база негеп турар. Чогум-на моон ужурундан шериг назылыг аныяктарнын ортузунда шеригниң эге белеткели калбарган.

Бистиң республиканың Чырдыышкын министерствозу, шериг комиссариаттары, ДОСААФ комитеттери шеригге эге белеткелди организастап чорударынга идепкейлиг киржип турарлар.

Бо чылдан эгелээш, республиканың бүгү ортумак өөредилге черлеринде болгаш школаларында шеригниң эге белеткелин өөредилге программазында киирген. Бо ажыяды чогуур деннелге тургузар дээш бо талазы-биле харыылап турар башкыларны Новосибирск, Томск болгаш эске-даа хоорайларже семинар-куреторже чорудуп, ол ышкаш республикага болгулаан өөредилгеге хаара туткан.

Республиканың ДОСААФ комитеди чамдык район төптеринде, үлетпүр бүдүүлелерде шеригниң эге белеткелиниң өөредилге пунктуларының ажылын эки организастаан. Шериг баар ооллар техниктиг билиглер-биле шенгеленип ап турар.

Совет Армияның хүрээлеңинге баар аныяк кижиниң күш-дамыр талазы-биле дадыгыышкыны база эки болуур чугула. Ынчангаш аныяк кижи күш-культура болгаш спорт-биле быжыг найыралдажып, калдыг-даа байдалга бергелер таварышса, ону тиилеп эртер кылдыр белеткелди баш удур чорутса чогуур. Бо айтырыгны шиитпирлээринге «Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен бол!» деп Бүгү-эвилелдиң чаа күш-культура комплекизин улуг ужур-дузалыг. Ол чаа күш-культура комплекизи аныяк ооллардың шериг хүрээлеңинге албан эртирерикке эге белеткел ажылы-биле сырый харылзаалыг.

Ынчангаш ВЛКСМ Тыва обкому республиканың шериг комиссариаттары, ДОСААФ, күш-культура болгаш спорт, эске-даа хөй-нинти организациялары-биле быжыг харылзааны тудуп, ГТО-нуң комплекизиниң негелделерин амыдыралга боттандырып, комсомолчуларның болгаш аныяктарның аразынга оон нормаларын дужаадыр ажылды калбарткан. Бо айтырыг талазыбиле ВЛКСМ райкомнары, комитеттери пленумнарны, активтерни, конференцияларны арттирип, чорудар ажыл планнарын, ГТО дужаарының комиссияларын тургускулаан. «Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен бол!» деп күш-культура комплекизин дужаадыр талазы-биле ажыл эгелээнден бээр чүгле чартык чыл ажыг уе эртken болгай. Таңдының — «Элегес», «Тиилелге», Чөөн-Хемчиктиң — «Сүт-Хөл», Улуг-Хемниң «Улуг-Хая» совхозтарының комсомол организациялары аныяктарга ГТО нормаларын дужаадыр ажылды эки организастап турар.

Шериг назыны четпээннерниң ортузунга бо ажылды чорударынга ортумак өөредилге черлеринде, школаларда шеригниң эге белеткелиниң өөредилге пунктулары улуг дузалыг болуп турар. Ылаңгыя шериг баар ооллдарга ГТО нормаларын дужаадыр талазы-биле Кызылдың башкы үшилищезинин, школа-интернаттың, №№ 11, 3 болгаш Хову-Аксының ортумак школаларының эки ажылын демдеглээр апаар.

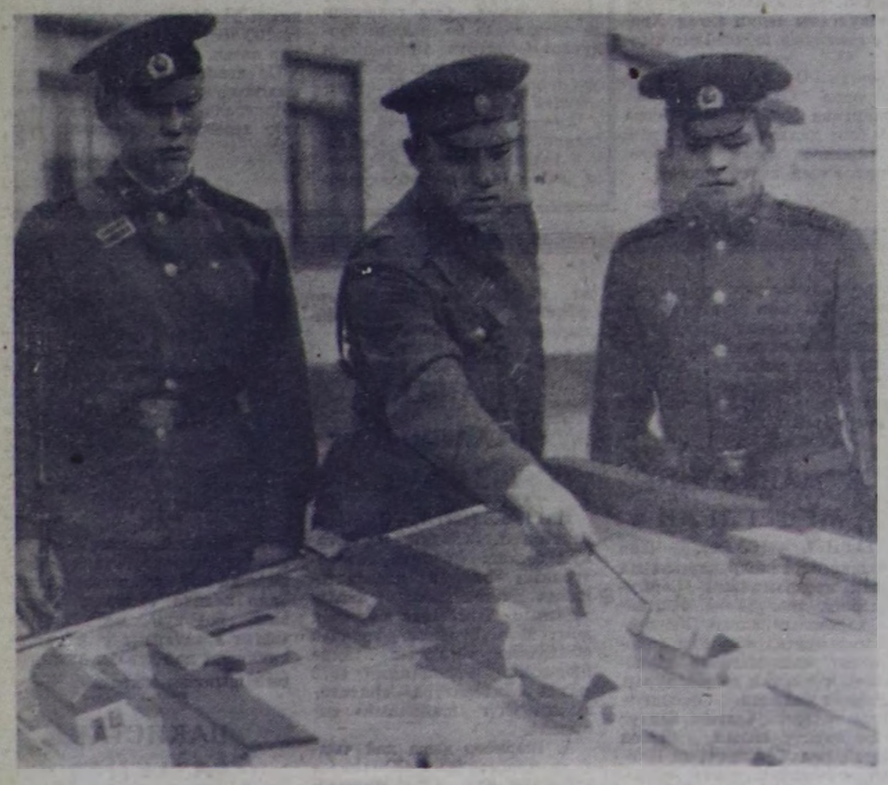
ГТО-нуң чаа нормаларын аныяктар ортузунга тайылбырлап, оон дужаалдазын организастаары чиик эвес ажыл. Бо ажылды чон ортузунга калбаа-биле неитередип, оон нормаларының дужаалдазын хүлээп алыр талазы-биле Кызылдың Спорт школазының директору В. Хопров, № 11 школаның күш-культура башкызы Ю. Козлов, Самагалдай ортумак школазының директору О. Седен-оол, Хову-Аксы сес чыл школазының күш-культура башкызы Ф. Малютин болгаш оон-даа оскелер организакчы чорууп киргүзүп турарлар.

Аныяктарның шериг-патриоттуг кижизидилгезинин талазы-биле бистиң республиканың чамдык комсомол организацияларында ажыл кошкак чоруп турар. Богунге чедир республиканың чамдык комсомол организацияларының күш-культураның чаа комплекизи-биле танышылга ажылын чедир организаставаан. Ону организастап чорудар комиссияларны тургуспаанынган бо талазы-биле пропаганда ажылы болгаш спортчу судьялар белеткээр, нормаларны дужаадыр ажылдар ам-даа кошкак. Оон чижээнге Кызылдың түүйбу, пиво заводтарында, «Кок-Тей» совхозта болгаш оон-даа оске комсомол организацияларын адап болур. Ол ышкаш «Тыва кобальт» комбинатта ГТО-нуң комиссиязы тургустуунган, нинтизи-биле ГТО-нуң нормаларын дужаадыр ажыл чоруттунуп-даа турза, анаа ажылчын аныяктарның киржилгези кончуг кошкак. Барыын-Хемчик районнуң «Барлык», «Доң-Терезин», Улуг-Хем районнуң «Найырал», Таңдының «Россия» совхозтарының, Бии-Хемниң «Хадың» колхозунуң комсомол организацияларының күш-культура комплекизин амыдыралга боттандырар талазы-биле тодаргай ажылды кылбайн турар.

«Күш-ажылга болгаш оран камгалалынга белен бол!» деп Бүгү-эвилелдиң күш-культура талазы-биле чаа комплекизиниң негелделерин боттандырары — чугула ажыл. Ону чогуур деннелге тургузар дизе организакчы чорук негеттинер апаар. Бо ажылга комсомол эге организация бүрүзүнүң ёзулуг-ла дайынчы арга-шинээзи көзүлген турар ужурлуг.

ГТО — шеригге эге белеткелдиң база бир хевири болганда, бо ажылды бедик деннелге организастап чорудар дээш бүгү комсомол организациялары тодаргай хемчеглерни ап, ону боттандырар апаар, а партия организациялары оларга бүгү талалыг дузалажыры күзенчиг.

О. МАРАТ-ООЛ,
ВЛКСМ Тыва обкомунуң килдис эргелекчизи.

Тывадан барган ооллар Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарында боттарының ыдыктыг хүлээлгезин кончуг эки өөредилге, чурум-биле эрттирип турарлар. Оларның хөй кезии дайынчы болгаш политиктиг белеткелдерниң тергииннери болуп, төлептиг чоруу-биле командирлериниң мактаылын ап келгеннер.

Олар ындыг чедиишкиннерни шеригже базарының мурнунда аңаа баш удур чогуур белеткелди алганындан чедип ап, Төрээн чуртунга ак сеткилдиг баралын боол турар.

Тывадан шериг албанынга барган ооллар чүгле шериг талазы-биле улуг чедиишкиннерлиг эвес, а харын-даа уран чүүлге, спортка салым-чаланныг кижилер болуп турары биске өөрүнчүг. Олар боттарының албан эрттирип турар черлеринде спорттуң янзы-бүрү хевирелринге болгаш уран чүүлге шылгарап турар. Ындыгларга ям-даа чоргаарлар ужурлуг.

ЧУРУКТА: Н шериг көзээниң дайынчылары нарядче үнериниң мурнуу чарыында. Офицер Юрий Овчинниковтуң Кызыл чурттуг дайынчылар Владимир Мец биле Владимир Кудашовна инструктаж берип турарлары.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КЕЖЭЭ

Каа-Хөмниң хөмүр-даш разрезиниң Чадаана участогунуң дагмылар сууржугажында клубка темалыг кежээлер, дыштанныга хүннери доктаамал эртип турар. Чоокта чаа эртнен дыштанылга хүнүнде ол клубка ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга турасказаткан аныяктарның интернационалчы кежээзин Чадаана хоорайның дыштанылга штабы участокта партия, комсомол, профэвилел организациялары-биле нады бедии идейлиг дөңнелге эрттирген.

Кежээни участокта партия эге организациязының секретары С. М. Потехин амытнаш, «ССРЭ-ниң улустарының бузулбас найыралы» деп темалыг илеткелди кылыры-биле Чадаананың № 3 школазының башкызы Ч. К. Ондарга сес берген. Делегейде эң улуг социалистиг өг-бүле—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелинде хөй-хөй нацияның улустары дең эргелиг, аас-кежиктиг, чаңгыс аай эпсеткилдиг амылдап, өөренип, чурттап, коммунизм тургузуушкунуңуң өндүр улуг сорулгаларын чедиишкинниг шиитпирлээр дээш күш-амылчы эзлчегде туржуп турарын Чечена Карбый-ооловна илеткелинге айтып, солун чижектерни тодаргай көргүскен.

— Совет кижилер амыдыралдың шапкын хөгжүлдези дээш дүүнгүзүнден бөгүн, а бөгүнгүзүнден даарта улам зки ажылдап, чедиишкинге чедиишкин дээш туржуп турар. Чаңгыс чижектен ап көрээл. Хөмүр-даш участогунуң аныяк дагжылары алдарлыг юбилейге төлептиг ужуражыры-биле чаңгыс эп-сеткилдиг амылдап, ай, квартал санында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турар. Коллектив тос айларның бүдүрүлге онаалдазын бедик көргүзүглүг күүсеткен. Хөмүр-даш казып тывар онаалдазын 113,7 хуу күүсеткеш, плантан дашкаар 15 муң тонна хөмүр-дашты берген. Ынчангаш продукция сайгарар планын 116,3 хуу күүсеткен. Дагжылар коллективинде тос нацияларның төлээлекчилери шуптузу — чаңгызы, а чаңгызы — шуптузу дээш, чаңгыс иениң төлдери дег, чурттап турарлар. Оларның иштинде мурнакчылар кайы хөй. Ылаңгыя машинист-экскаваторжу Александр Галкин (орус), улуг экскаваторжу Григорий Вороница (украин), электрокаңнакчы Каң-оол Самбуу (тыва), автомашина чолаачызы Эким Чеботаев (хакас), одакчы Раиса Кунтөякова (алтай) болгаш оон-даа оскелер күш-амылчы үлегерин коллективке көргүзүп турар.

Илеткелчиниң чугаазы дыңнанчыларның кичээнгейин хаара туткан. Дагжылар коллективи-биле хоорайның № 3 школазының коллективи ажыл-херээнге бот-боттары дузалажып, шефтежип турар. Бо найыралдыг коллективтер ССРЭ-ниң 50 чылын бүдүрүлге, өөредилге-кижизидилге амылдары-биле чедиишкинниг утмуурлар.

Илеткел соонда № 3 школаның пионерлери интернационалчы кежээниң киржикчилеринге пионержи ёзулал марыйын барваалгатканнар. Оон дараазында клубтуң бот-тывынгыр артистериниң концерти солун, интернационалчы бедик утка-шынарлыг болуп эртиен. Дагжылар сууржугажының аныяк чурттакчызы Татьяна Ондар «Элдек шыңгырааш» деп тыва болгаш узбек, украин улустарның таңцыларын бедик мергежилдиг ойнап күүсетиен. Дагжыларның коллективиниң бот-тывынгыр артистери Николай, Татьяна Саттарның ырлап, танцылаанаын, Алексей Шапошниковтуң танцы күүседиринге мергежилдиин чыылганнар мантаан. Концерттиң программазы ССРЭ улустарының бузулбас, интернационалчы найыралынга турачаттынган.

Ынчан аңаа чазап кылган, аргаан, даарааң ныылларның делгелгезин база организастаан. Делгелге көрүкчүлериниң бедии үнелелин чедип алган.

Интернационалчы найыралдың кежээзин совет аныяк ооллар, кыстарның коммунистиг нижизидилгезинге улуг салдарлыг болган.

М. СЕВЕН.

ҮДЕЛГЕ

Байлак чуртун, совет чонун
Бады шынчы камгалаар дээш,
Шериг баар дээн ооллдарны
Чечек тутсуп, үдеп тур бис.
Хоочуннарның чагыг сөзүг —
Ооллдарны күглеп турду.
Холун берген кыстар белээ —
Орланнарны соруг киирди...
Байырладыг үдеттирген
Эрес ооллдар аъттанып-ты.
Машиналар чыскаалыпкан,
Эзлчештир шимчеп үндү.
База катап дүшкужеге,
Байырлыг че, эргим ооллдар!
Ылап шынчы хүлээлгеңер
Ылап эрес күүседиңер!

К. САРЫГ-ООЛ.

★ ★ ★

СОЛДАТТАР БИС

Акы-дүңма улустарның
Аас-кежиин камгалакан,
Чаңгыс ие ооллдары дег,
Чалданыш чок солдаттар бис.
Авазының куспаан орта
Чаптанчыг чаш давызык дээш,
Алдын чемниг чаагай тараа
Чалбак төлге чалгызык дээш,
Өртемчейге кезээ шагда
Өөрүшкү чайназын дээш,
Ыдык күштуг даңгыракка
Ылап шынчы солдаттар бис.

С. БОРБАК-ООЛ.

ГВАРДЕЙЖИ АЛДЫН-ХЕРЕЛ

1943 чылдың сентябрьда бүгү Тыва бодунуң эки турачы ооллдарын фронтуже байырлыг байдалга үдеп турган. Капитан Кечил-оолга командылаткан Тываның эки турачы шерии ынчаарда чазак ордузунуң баарынга, дайынчы дангыраан арат чонга бергенпер. Оларның аразында Тес-Хем районнуң Кызыл-Чыраа сумузунда арат Минчимаанын огау Алдын-Херел Соян база бар. Ол, дайынчы оорү-биле бир домей, ыдыктыг дангыраан берип тура, бодунуң амы-тынын харампаимайн немец-фашистиг эжелекчилерни туюлунга чедир чылча шаварын аазаан.

Тыва эки турачыларның коргуш чок маадырлыг чоруунуң дугайында тоолчургу чугаалар ырак торээн Тываэынга, бедик Саян сыныы ажыр дыылналып кээп турган Тыва эки турачылар акыдүңма Украинаның хоорайлары Ровно, Дубно болгаш оскелерде чурттакчылыг суурларны фашист эжелекчилерден хостаан деп медээлерге бүгү тыва улус чоргаарланып турган.

Гвардейжи эскадронунуң дайынчылары улуг лейтенант Сат Бүрзекейнин, анаа дайынчылар Оюп Түметейнин, Хертек Чудуруктуң маадырлыг эрес чоруктары Тывага тарай берген. Ол аттарның аразында гвардейжи дайынчы Алдын-Херел Соянның ады база кирген.

Алдын-Херел Соян 1944 чылда тыва эки турачы оорүбиле кады тиилелгелиг, менди чаагай, торээн Тываэынга ээп чедип келген. Оон хорээн орденнер болгаш медальдар каастап турган. Ол дайынчы амыдыралын шак ынчаар дооскан тайбың күш-ажылче кирипкен.

1947 чылда Кызыл-Чыраа сумузунуң арат чоннары Алдын-Херел Соянны суму даргазынга соңгуп алганнар. Эш Алдын-Херел ол ажылды эки удуртуп, араттарны колхозтажырынын айтырыынче эвилелдеп, анаа белеткелди сумунуң оске активи-биле кады кылып турган. Чонну колхозчу амыдыралче шилчидерн нарын болгаш берге айтырыг, ынчалаа-даа Алдын-Херел Соян болгаш сумунуң оске-даа активчилери бергелерин эртип, чоорту колхоз айтырыын шиитпирлеп алганнар. Оон түңелинде 1950 чылда Кызыл-Чыраа сумузунуң «Ак-Эрик» деп черге «Ак-Эрик» колхоз организастаттынын тургустунган. Амгы үеде ол колхоз районда бир мурнакчы колхозтуң бирээзи болгаш оон экономиказы чыл келген тудум-на бижигшп турар. Бо улуг ажыл-херекке эш Алдын-Херелдиң киирген улугхуузу улуг.

Алдын-Херел суму ажылынга барык 1956 чылга чедир ажылдап, албан-хүлээлгеазп эки күүсеткен. Ынчаарда «Ак-Эрик» колхозка хойжу бригадаавр тургузар дугайында айтырыг туруп келген. Колхозтуң баштаар чери, партия организациязының бюрозу, сумунуң күүскому колхозта бүгү малчыннарны бригада, ферма кылдыр эде организастап тургускан. Ынчангаш бергада, фермаларның удуртукчуларынга базала ажыл-агыйны башкарып билир, шырак кижилер херек анарган.

Колхозтуң баштаар чери, партия организациязы коммунист Алдын-Херелге чаа хойжу бригадаларның бирээзин удуртурун сүмелээн. Ол улуг идегелди эш Алдын-Херел хүлээп алгаш, ажылдап кирипкен. Оон бээр чылдар бирдиртпейн эртип турган.

Алдын-Херелдиң удурткаиы № 1 хойжу бригада соолгу үш чылдарда малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле эки түңнелди чедип алган. Бригада 100 төрүүр хойга онаашпыр соолгу үш чылдарда 90-дан 100 хураганы камгалап ап келген. Малчыннар Калдан Соян, Олет Нанзал, Хөвсеидей Шимет, Борбак-оол Байыр-оол олар база-ла мурнакчы малчыннарга санадып, 100 хойга онаашпыр 95—100 чедир хураганы менди ажаап, бригаданың ажылынга идепкейлиг киржип келгеннер.

Хоочун гвардейжи Алдын-Херел ак сеткилдиг күш-ажылчы чоруу дээш партия райкомунуң болгаш райкүүскомунуң хүндүлүг бижиктери болгаш Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан. Ол ышкаш колхоз баштаар чери «Найырал» поездиэи-биле маадыр хоорайларже экскурсия баар халас путёвка-биле ону база шаңнаан. Ол бодунуң кызымаккай күш-ажылчы чоруундан ацгыда, кайгамчык хөй-ниитпчи кижи, кодээ Советтиң депутады болгаш партия организациязының бюро кежигүнү.

СССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга чедиишкиннииг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседир сорулга-биле гвардейжи Алдын-Херел бо хүнзерде кызымаккай ажылдап турар.

С. ДЕЛГЕР.

Тее-Хем район.

Оожум океан Флодунда Тыва чурттуг ооллдар ыдыктыг хүлээлгезин эки өөредилге, чурум-биле эрттирип турар. Ол далайжы-кызыгааржыл а рның чамдыызын БО ЧУРУКТА көргүскен.

БЕРЛИНЧЕ ОРУК

Мени офицерниң дээдм школазынче өөредип чорудар апарган. Шыны херек, торээн, ынак хоорайым Ленинградтан чарлыры мөңгө ындыгла амыр эвес болган. Ынчалаа-даа ам канчаар боор, дужаал дээрге дужаал-ла болгай. Фашистериниң үреп каан чамдык черлерни көрүп, кады төрээн чүвелерим дег апарган фронтучу эш-өөрүм-биле байырлажып, төрээн черим, бажыңым, школам турган хоорайымны эргип чоруп тур мен. Шынап-ла мен мадаа: эртем-билиг ортемчейинче эге базымны кылдым, комсомолга кирдим, оон соонда эш-өөрүм-биле кады Ленинградты камгалаптым.

Бо хоорайның чоогунга мен бир-ле дутаар фашистер-биле сегиржип ап, аар балыгладып, дайзыннарны көөр хоон чок кылеп чүрээмге чалбыыпталган. Канчаар дайылдажырын мадаа өөренип алдым. Ол ышкаш коммуинстиң кызыл биледин болгаш баштайгы шаңналым — Дайынчы Кызыл Тук орденин бо хоорайга алган мен. Ынак хоорайымче хапга пекпээн фашист-дайзыннар халдап турган үеде, оон чорууру берге-ле турду. Ам канчаар дужаалды солдат бүгүдези ыдыктыы-биле күүседир ужурлуг болгай.

Өөренир черимге чедир мээң эртер оруум ындыг-ла белен эвес болган. Ол дээрге, Уралга чедир ырак-узак орукту эртери турган. Майның орай дүнезинде бистиң демпр-орүүвүс Ладого холдуң кежиинге чедип келди. Ийи бичии баржага сыңмарлаштыр олуруптувус. Бистиң чүүк соорткеп улуг эвес хемчээлдиг пароходчугаш соортүп чоруптуу. Холду элээн кежип олурувуста, хенертен фашистерниң самолёттары костүп келген соонда, бомбаларны тө октап эгеледи. Пароходтан пулемёттуң үзүктел чок тарбыдаашкыны-даа эгелээн. Немец самолёттан боолаашкыш, бомба октаашкыны бистиң чүкчүкче сыңнып чаштырынче албадап турду. Кезек када шуут аймаай бердивис.

Ол үеде халдакчы самолёттуң ыыды ынаарла ырап чоруй бердым. Ам-на амыраан бис, биче ол дедир кайыын келир деп бодаанывыс шын эвес болган. Ол база катап халдап эгеледи. Бомбалар бистиң ол-бо талаларывыска частып эгелээрге, бир матрос: «Кортпаңар, эштер! Бистиң капитанывые дайзынга алыспас. Кончуг кажар кижи»— деп, бисти оожуктуруп чорду. Шынап-ла пароходчугаш октаан бомбаларга алыспайн чор. Ынчап чорувуста, эриктен бистиң артиллериявыстың зенитчиктер ол фашист самолёттуу улай-улай боолап эгеледи. Оон кезек болганда совет самолёттар ол дайзынны черже дүжүр адыпты.

«Ура» деп алгыржып, аңаа бистиң ооруп амыраныывысты чүге деңнээр. Ынчап чорааш холду кешкеш, баар үжүрлүг черже оруувусту уламчылап чоруптувус. Орук ара бисче фашист самолёттар хой удаа халдаашкынны кылган. Оон түңнелинде, кады чораан ооруувустуң чамдыызы амы-тынындан чарылган-дыр. Ынчап чорааш, Челябинск хоорайга чедип келдивис. Оон элээн каш хонуп чоруувуста бисти өөредилгениң артиллерия полугунга эккеп каан. Нарын, берге өөредилгениң хүннери эгелээн. Хүнде 12—14 шак дургузунда өөренип турдуувус. Ол дыка-ла берге боор чүве. Кижи бүрүзү эң кызымаккай чүткүлдүг өөренип, дүргеп немец-фашистиг эжелекчилер-биле тулчуруп четтикпейн маңап турган.

Өөредилгени 1944 чылдың февральда доостувус. Мени бирге Украина фронтузунга батарея командирлиге томуйлаан. Ол батареяны тулчуушкунныуң иэиг түзүк үеэнде хүлээп алдым. Ынчан Корсунь болгаш Шевченко хоорайлар дээш тулчуушкунныуң хайыыккан үеэи турган. Ол чидиг демисел Корсунь-Шевченко тулчуушкуну болуп тоогүге арткан чүве. Ынчан үгер-боожулар дайзынның дириг болгаш техниктиг күжүн чылча шаварынга эрес-маадырлыг чоруун көргүскен. Ол тулчуушкупга бистиң талавыстап чидириг хөй болган. Кадыг-берге тулчуушкуннуд ол хүннери мээң амыдыралымга артып каап, совет чонну, ооң Чепсектиг Күштерни кандыг-даа дайзын тиилеп пыдавас деп түвени ынчан бнлген мен. Мээң батареям дайынчы орукту эртип, соңгу Кавказты хостаарынга кайгамчык маадырлыг чоруун көргүскен.

1944 чылда бистиң Кызыл Шериивис Украинаны бүрүн хостаап, Румыниядан фашист шеригни үндүр сывырып эгеледнвис. Ооң соонда мээң батареям Польшага келген. Кайыдаа тулчуушкунга совет шериглериниң, чоңнуң дайзынны коор хошуу чок чоруу тиилелгеже улуг орукту улам чоокшуладып турду.

Алдарлыг Совет Армия немец-фашистиг эжелекчилерден дыка хөй черлерни хостаап, ам дайзынның соолгу күжү чылча шаварынга эрес-маадырлыг чоруун көргүскен. Ол тулчуушкунга бистиң талавыстап чидириг хөй болган. Кадыг-берге тулчуушкуннуд ол хүннери мээң амыдыралымга артып каап, совет чонну, ооң Чепсектиг Күштерни кандыг-даа дайзын тиилеп пыдавас деп түвени ынчан бил

МУРНУКУ ОДУРУГДА

«Кызыл-тудуг» тудут эргелеяинің эш ●. С. Фокин удуртқан бригадазында Анатолий Антипин бешки разрядтың электромонтажчызы. Аңаа ол үр үе иштинде ажылдаза болган бодунуң эки ажылы дээш мактал-шанналга кирип турган. Хүн нормазын ол үргулчу ажыр күүседир болган мурнакчыларның одуруунда кирген. Бо чурукта — ол ажыл өйүнде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Дугуржулга хүлээп алдынган

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Көрейниң Сонгу болгаш Мурнуу талаларының аразында таарыштырылга талазы-биле комитеттиң ийиги үжуражымышкыны Пхеньянга болган. Анаа талалар «Сонгу болгаш Мурнуу таланың башкарылга комитединиң составының, эрге-хүлээлгелериниң дугайында» дугуржулгага ат салган.

Башкарылга комитеди 1972 чылдың июль 4-те Сонгу болгаш Мурнуу таланың кады кылган меделгелиниң принциптерин барымдаалаш чүртту каттыштырар дугайында айтырыгны таарыштыр шинтпирлээринче чүткүлүн салыр.

Ылангыя чүртту тайбың каттыштырарын, амыдыралга боттандырары-биле холбашкан айтырыгларны, Сонгу болгаш Мурнуу талага политиктиг партияларның, хөй-иннин организацияларының, түс-түс кижилериниң аразында политиктиг калбак солчуушкун кылырының айтырыгларын чугаалажып, шинтпирлээри, Сонгу, Мурнуу таланың аразында экономиктиг, социал, культура солчуушкунуң боттандырары Сонгу, Мурнуу тала комитединиң хүлээлгези болуп. Ук комитет Сонгу, Мурнуу таланың аразында дүшкүүрлүг байдалды кошкадырының, дайын мөсөлдежиишкиниерин болдурбазының, ботбодунга удур дайын байдалының бар апаарын чайладырының, Сонгу, Мурнуу таланың даштыкы политиказынга дугуржулгалыг хемчеглер алырының айтырыгларын база шинтпирлээр деп, дугуржулгада демделээн.

Дугуржулгада Башкарылга комитединиң составын, ажылдаар чүрүмүн тодаргайлап айыткан. Комитет Пхеньянга, Сеулга ээлчештир хуралдаар үжүрлүг болгаш эргежок чугула апарганда, Паньмыньжоньга база хуралдап болур.

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

Чугаалажыышкыннар үргулчулеп турар

ВЬЕНТЯН. (СЭТА). Лаостуң найысылалының Лаостуң патриотчу фронтузунуң (ЛПФ-нің) ТК-зының Доктаамал комитединиң кежигүнү Фуи Синасетке башкарткан патриотчу фронтунуп төлээлери биле Лаостуң иштики херектер болгаш социал хөндырылга министри Фең Фон Сават баштаан Вьентян администрациязының төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар үргулчулеп турар. Үш үжуражымышкын болган. Аңаа ЛПФ-нің төлээлекчилери Лаос айтырыын тайбың арга-биле таарыштырып шинтпирлээр талазы-биле боттарының туруштарын тайылбырлаан. Ол туруштар ЛПФ ТК-ның чоңга калбак-биле сурагжып үнелеткен, беш чугаалажыышкыннар үргулчулеп турар чүүлдеп тургустунган меделгелиниге үндезилеңген.

Лаоска тайбыкны катап түргүзар, камгалаар төлээде Каттышкан Штаттар Лаостуң нейтралитедин, хамааржылга чок догуннаарын, бүрүн эргешөлээнин, девискээр талазыбиле будуң турарын хүндүлээр болгаш чүрттүң иштики херектерин канчаар-даа холгаарлаарын соксаткан турар үжүрлүт.

Лаос талазы-биле Женева конференциязының 1962 чылда үндүрген, Лаостуң нейтралитеттиг турар дугайында декларациязын барымдаалаш, Лаостуң нейтралитединиге дүүшпес, дайынзырак ийикпе өскедаа янзылыг бүгү керээ, дугуржулгаларны күш чок болдурган турар үжүрлүт.

Лаос болза, тайбың кожакелбээ догуннаарының беш принцибин барымдаалап өске чүрттәр-биле харылаза турар.

Лаоска бүгү Лаос улустуң төлээлекчилээр национал чаңгыс эп чазаан тургузар хээш, хостуг, демократтыг сонгулдаяы эрттирген турар үжүрлүт.

ЛПФ-нин төлээлериниң киргеин, Лаос айтырының политика талазы-биле шинтпирлээр дугайында саналы чүртта ажыг политиктиг байдалды барымдаалаан болгаш Лаос айтырының иштики политиктиг база даштыкы политиктиг бүгү талаларын тавыштырын шинтпирлээриниче үлегаан деп, ЛПФ меделээн.

ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭЛЕР

ДАМАСК. (СЭТА). Израиль Сирияга удур база катап аггрессчи үүлгедиишкинни кылган.

Ийи бөлүк израиль самолёттар сирий шеригниң туруштарын атакалаан. Сирия шериг төлээлекчизиниң чугаалайны-биле алырга, бомбалаашкын түңнелинде бир кижи өлген, балыглаңнаар база бар.

ССРЭ-ниң эгелээшкини-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кол Ассамблея «Черниң кылымал эдеринчилерин дөрт телевидение дамчыдылгазынга күрүнелериниң ажыглаарының принциптериниң дугайында делегей дугуржулгазын ажылдап кылырының дугайында» чугула резолюцияны хүлээп алган.

Кол Ассамблеяның амгы сессиязында ол айтырыгны Совет Эвилелиниң эгелээн савалын ёзугаар тургускан. Совет чазак ол саналды киперде космос техниказының ол хевирин тайбыкны болгаш улустар аразында найыралды быжыглаарының чаагай сорулгазынга ажыглаары-биле холбаштыр көөр сорулганы салган.

Террор

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның муң ажыг карабажыңнарында политиктиг үзел-бодалы дээш хорутдатырганнарны чажыды-биле узуткан каапгар деп Тэнеунуң чалча эрге-чагыргазының кыжанын турарының дугайын Хосталга агентилел дыцнаткан. Сайгончу эрге-чагырга сөөлгү ийи неделя дургузунда бодунуң холунда турар деиескээрлерге полицияның 20 ажыг муң истеп-сүрүүшкүнерни кылгаш, беш муң хире патриоттарны туткаш, карабажыңнап хорутдаан.

Р. Никсоннуң чугаазы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент сонгулдазынга тиилеп апкан соонда Ак бажыңга Р. Никсон баштай чүве чугаалаан. Ам, сонгулда доосту бээрге, тайбыкны хандырары — «улуг сорулганы» чедип алырын үргулчүлээр үе келген деп, Р. Никсон меделээн. «Бистиң ол сорулганы чедип алырынче шалыпкын чоокшулап турар черивис чүге Вьетнам өвес болгай» — деп, Р. Никсон чугаалаан.

«Тайбыкны бодувустуң чуртувуска болгаш чер бомбүрзээнде бүгү чүрттәрга тургузуп бээр ниити сорулгавысты келир дөрт чылда чедип аптар болзувусса, сонгулдага тиилелге чүге ынчан Американың тиилелгези болур» деп, Р. Никсон демделээн.

ВДР-ниң төлээлериниң меделгели

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыкны катап тургузар дугайында ийи таланың аразында чедип алдынган дугуржулгага АКШ-тың чазаа октябрь 31-де ат салган болза, тайбыкның катап тургустунганындан бээр бир-неделя эрткен турар ийик деп, Вьетнам талазы-биле Париж човулел хуралында ВДРнин төлээлериниң Парижке үндүрген меделгелинде чугаалаан. Дайын чорудулгазын америк тала дерзинзи-биле уламчылап турза-даа, бодунуң хамааржылга чок догуннаарын эргезин, хосталгазы дээш. Индий-Кыдатка ёзулуг тайбыкны кедип алыры дээш вьетнам улустуң демисежир тура-соруу оон чалланмас деп, ук меделгелде айыткан. Каттышкан Штаттарның чазаа дугуржулгага ат салып бээрінге хамаарыштыр бодунуң алган хүлээлгезин чорчуп үрээн деп айыткаш, ВДРнин төлээлери ол базымның уламындан тыптып келир урыктарның үжүрүнде харыысалганы бүрүнү-биле АКШ-ка онаажыр деп демделээн.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының бирги комитединде

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОнуң Кол Ассамблеязының бир дугаар комитединде чепсегленишкинни дужүрениң чүүлбүүр айтырыгларын чугаалажыры үргулчүлеп турар.

Сөс алган ораторлар химиктиг чепсекти төлевилеп чогаадырын, будуреринң болгаш меөнкээрин хорүүр, оны үзүткаар дугайында улустар аразының керээзининг эң дүрген хүлээп алдынган турарының эргежок чугулазын демделеп турар. Аңаа холбаштыр шидыг керээ төлевилелни тургускаш, ук комитетке чугаалажыры-биле кирген социалистиг чүрттәрниң саналы чугула деп демделеткен.

Хөй-хөй делегаттар ядролуг чепсек шенелделерни бүрүн соксадыры эргежок чугула хээп.

Чепсегленишкинни дужүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыыллыдар дугайында совет саналды сессиянын делегаттары боттарының чугааларыйга улам чүүлдүг деп көрген.

Авионосецке сөөк-язы ылгаашкыны

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Констеллейшн» дээр авианосецтиң экипаждарының 130 кежигүнүн ол корабльден бүү-хаа үндүрген. Оларның 120-эн негрлер. Оларны үндүрер дээш, судноның командири аңаа шериг өөредилгезин соксадып каапкан. «Бүрүүлүг» диртиен матростар Оожум океанда Сан-Диего деп далай өртээлинге ол корабльден чоруй барган.

Ол судноның экипаж кежигүннери, негрлер организациязының төлээлекчизиниң дыннатканын ёзугаар алырга, суднога кеш-сөөк ылгаар дорамчылалдың аажок чидиглегенинин уламындан командылал ол ойлук чок хемчегин алган. Негр-матростарга кара ажылдар дагзыр ,биче-ле чазыг кылыптарга, оларны дерзин кеземчеге онаар турду деп, ук төлээлекчи меделээн. Негр далайжылар үргулчу хомудай кинер апарга, судноның командылалы «бүжурганчыгларны» корабльден үндүрүпкен.

ЧУГУЛА КУРЛАВЫРНЫ— ҮЛЕТПҮРГЕ

Кара болгаш өңнүг металлургия үлетпүрүнге хереглээр демир кескиндизин, артыкчылыын чыырынче база белеткээринче бистиң чүртте улуг кичээнгейни салып турар. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының будүрүлгелери болгаш организациялары кара база өңнүг металл артыкчыларын, кескиндилерин ыыын белеткээринің планныг онаалдазын багай эвес күүседип келген. Ындыг черлерге «Сельхозтехниканың» Кызылда транспорт бүдүрүлгези, «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкынының, «Спецмагазин» хамааржыр. Олар чылдың эрткен тос айларында кара металл кескиндизин чыырының планын тус-тузунда ажыр күүсеткеннер.

Ооң-биле чергелештир ук каттыжышкынның чамдык организацияларында болгаш будүрүлгелеринде ацгылап, сорттаваан демир кескиндизин дужаал, турарындан ону белеткээринің эң-не куду өртээ-биле төлеп турар таварылгалар бары хыналдадан илерээн. Ону дужаап турар черлериниң четпезин ажыглаш, «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар каттыжышкынны эрткен тос айларда хүлээп алган 344 тонна кара металлының бир тонназы дээш, аңаа демир артыкчызы ышкаш 23 рубль 70 копеек төлээн. А ыыында ол металл кескиндилериниде 57 тонна онзагай шынарлыг кан, трактор илчирбезинің бүдүн, адыртынмаан белдирлери бар болган. Ооң бир тонназының өртээ 60 рубль 20 көпеек. Оон ыңай илчирбени адырбайн хүлээп алыры хоруглуг, түге дизе, ажыглалга хереглеп болур белдирлер туруп болур болгай. Ол ышкаш ында 42 тонна «А2-1» класстыг кацы (андазын чалгыны) чораан. Ооң 1 тонназын-на 47 рубль 60 көпеекке хүлээп алыр ужурлут. Бо кацны аңаа демир кескиндилери, сывыргаи демир чергелиг түүлдербиле катай-хаара дужаварган болганындан ону эң куду өртек-биле алган. Ук организация бир тонназының өртээ 500—600 рубль иженге шыдамык кацны (клапан) бодунуң отчётдунга киирбээн болуп турар. Ынчангаш олар шупту 6 муң рубльди чедир албаан.

Районнар каттыжышкынкарының, салбырларының кол инженерлери болгаш кол бухгалтерлери демир кескиндилерниң дужаарының өртекүнезининң дүрүмүн херекке албайн турарын бо фактылар хереченлеп турар. Демир кескиндизин соортуп чедирерин, ону дужаарын түгле чолаачыларга дагзыр чоруктарныц үржүү-биле олар ооң хүлээп алган деңзизин контрольдавас болгулаар, фактура база чорутпес, а ону хүлээп ап турар кижилер өртээн дужакелбиже тургузуп турар. Мындыг чоруктарны болдурбазы-биле демир кескиндизин дужаарда ону харылаар тускай кижилерни быжыглаан, ол кескиндиниң фактуразын кады чорудар болза чогуур.

Өңнүг металл кескиндизин белеткээри, дужаары оон-даа куду деңиелде. «Сельхозтехника» черлери ону садып ап, ооң-биле ындыг будүрүлгө черлерин хандырып турар болганда, өңнүг металлдар артыкчызын ангылап хүлээп алырын боттандырар, дужаап турар черлериниң сонуургалыл кудулаттайн, чогуур өртээн барымдаалаар херек. «Артык кезектерни садарының түр чүрүмүн» ажылагыйлар үреп, үрелген азы элеп калган кезектерни орнай садып турар таварылгалар бар. Поршень, радиатор, блок халывы дээн чергелиг аллюминийден (ак-демир) кылган кезектерни дужаарда, оларныц немедде кезектерни (билзектер, втулка, салаалары, боошкүннер) алырып каары чугула. Чүгле ынчан оларны чогуур өртээн ёзугаар хүлээп алыр.

Үстүнде айытқан четпестерни чайладыр хемчегларни районнарда «Сельхозтехника» салбырлары ап чорудуп, өңнүг болгаш кара металл кескиндизининң чылдазын чорударынче кирээнгей салыр болза чогуур.

В. ДУБАТОВ,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының хандырылга эргелелиниң начальныгы.

ЭПТИГ ЭВЕС

Республиканың үлетпүрүг хоорайларының бирээзи Ак-Довуракка чүрттүң янзы-бүрү булуңнарындан амыдырал, ажыл-агый аайы-биле, азы аңаа дыштаныр, аян-чорук кылып-даа хөй-хөй кижилер кээп турар: Олар бир дугаарында-да хоорайның автовокзалынга доктаарлар. Ынчаарга вокзалда байдал кандыгыл?

Хоорайга баштай келген кижи вокзалды көргеш, ону эки деп бодай бээр, а иштинге кире бергеш, өскээр бодай бээр. Каш сандай, билет садар соңга, автобустар расписаниези көстүр, ол-ла. Солуп, сеткүүл, садып алыр чер, ижер арыг суг чок. Вокзал чоогунда гостиница, столовая түттүнмаан, ынчангаш, кышкы үеде аңаа келген кижилер хонар чер, столовая дилеп, Постоянный суурже чоруп, үе-шакты чидиринг турар.

Ат-сураглыг Ак-Довуракты автовокзалы мындыг боорга эпчок-тур. Бо айтырыгларны шинтпирлээри черле чөптүг.

О. ТАРАА.

Ливанның найысылалының мун-мун чурттакчылары Бейрутта ажыттынган совет садыг-үлетпүр делгелгезинң көргеи. Делгирлерде болгаш шөлдерде хөй ассортиментиниң бараанарын: улусчу чогаадылганың кылыгларындан станоктарга чедир, номнардан автомобильдерге болгаш тракторларга чедир, савалардан хемге дүрген маннаар катерлерге чедир чүүлдерни делегелээн.

ЧУРУКТА — делгелгеже кирер өжиите.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЛУСТАРНЫҢ АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЁЗУЗУНДАН ТӨРҮТТҮНГЕН УРАН ЧҮҮЛ

Н. С. ТИХОНОВ,
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле Ленинчи болгаш Күрүне шаналдарының Комитединиң даргазы

Бо чылын бедик шанналга четкен чогаалдар болгаш ажылдар акы-дуңмалышкы хөй республикаларның мастерлеринге хамааржып турар. Ол ажылдар болза хөй национал-дыг совет культураның улам ынай өзүп турарының, Улуг Октябрь-биле төрүттүнген уран чүүлдүң тайбыннын идеяларынга, коммунизм тургузуушкунуңуп улуг херээнге бараан болурунуң чайынналынчак херечензи болуп турарлыо.

Күрүне шаналын узбек шүлүкчүзү Р. Бабаджанга «Дириг суг» деп шүлүглели ээш тывыскан, Ортаакы Азияда республикаларның амыдыралында болган үндезин өскерилгелерниң, Күргаг хөвүнү шинчээдип алырынга өгени салган ленинчи декреттиң, акы-дуңмалышкы улустарның найыралыныл чугайын ол чогаалда бижээн.

Чөөн чүктүң улустары чүсүүе чылда суг дугайын бодап чораан. Ол дугайында хөй тоолдар, ырылар, шүлүктер чогааттынган. А. Р. Бабаджан бөгүнүнүп дугайын ырлаан. Оон шүлүглелининиң маадырлары — дүжүт чок хөвүларны чечектеңип турар салтар кылдыр хуулдуруп турар бистиң үениң кижилери. «Дириг суг» деп шүлүглел — хөй национадлыг Совет Ада-чуртка бо гимн — бистиң совет литературага улуг салыышкын болур.

Башкирияның улустуң шүлүкчүзү М. Карим база лауреат болу берген. Оон «Чылдарга алдаржыткан» деп аттыг шүлүктер номун шаналбиле демделээн. Хамааты шыпарлыы, амыдырал-биле тудуш холбаалыы, төөгүнүүн шынына бүзүрели — М. Каримнин шүлүк чогаалының онза чүүлдери ол-дур. Бо лириктиг номда совет кижиниң үгааш-бодал талазы-биле байлак мөзүүн көргүскен, үелернин холбаазы ында илерээн. бистиң үениң кайгамчык үүлелери толаарттынган. Боттуг овур-хевирлер, чайынналынчак аяннар-биле бүргеттинген бо шүлүктер чыындызындан төрээн черин билип алырының чорушкүзүн, ёзулуг уран чүүлге ынакшыл каттыжарын номчукчу бодап келир.

Азербайжанның найысылалында 25 баку комиссарлары аттыг шөлде улустарның медерелинге мөңге чүрттаар маадырлыг чоруукка тураскаткан улуг тураскаал ансамблин тургускан. Мавзолейниң ортузунда — Мөңге оттуг өргээн дег түдүп алган эжылчын кижи. Улуг ханала — Баку коммуназының өлүм чок маадырларының овур-хевирлерин сиилбирлээн. Ол бүтү өндүр улуг тураскаал чүүлдер чүгле уран мергежилдиг кылганы-биле эвес, харын база кижизиликчи мөзүүн-биле ханыкшылдыг болуп турар. Ол тураскаалды кылганнарга: Г. Алескеров, А. Гүсейнов, И. Зейналов, И. Мамедов оларга Күрүне шаналын тывыскылаан.

База бир улуг тураскаалды — латыш адыгжыларга тураскаал-музейни кылганы ээш скульптор В. Алберге, архитекторлар Д. Дриба, Г. Лусис-Тринберг оларга бедик шанналды тывыскан.

Кызыл-шеригжилер шинелин кеткилээн үш солдат-маадырлар Рига шөлүнде хүндүлүг таңнылп өрттирген дег тургулаар. Оларның ол хевири-биле латыш кызыладыгжыларга тураскаатканнин ансамбль бүдүп болуп дооступ турар. Ында пролетаржы интернационализминин идеялары чайынналынчак илерээн. Оон түгүнүн аза-биле Октябрьның чаалап алышкынналарының камгалакчылары тудуп тургулаан, ол — ленинчи түкка кезээде шынчыларга өндүр улуг четтиришкинниң илерели болур.

Сатираның хоочун мастери чурукчу Б. Ефимов база Күрүне шаналының лауреады апарган. Хөй чылдарның дургузунда уран чүүлдүң чиниг болгаш дээштиг чепсээ-биле делегей амыдыралының болуушкуннарының бир янзы допчулалып ол кылып келген. Бодунуң чуруктарынга дайзынпарны ол хайыра чокка сойгалап, оларның ёзулуг бүжар мөзүүн билен-биле. ханы угаан-биле чуруп көргүзер. Оон чурукчу бедик талантызы, чогаадыкчы карааның көскүзү, мергежилдиг. оон баштак сеткили — Б. Ефимовтуң сураглыг болу бергенин хандырган чүүлдер ол-дур.

Р. Щедринниң — көскү, бөт-шынарлыг композиторнуң чогаал ажылы — Торлэн чүртта болгаш заштыкыла-даа калбак билдингир болу берген. Оон сөөлгү чылдарда ән-не улуг дээн чогаалдары дээш, Күрүне шаналын аңаа тывыскан. Ол болза оон «Чүгле ынакшыл эвес» деп операзы-дыр, ында автор бөгүнче, амгы колхозчу көдээнин амыдыралынче көрүп турар. Бөдүүн көдээ хереэжен кижиниң овур-хевирин, опера сценазынга ол бир-ле дугаар көргүскен.

Композиторнуң чогаал ажылында онза черни оон «Ленин чоннуң чүрээнде» дээр ораторизы ээлеп турар, улуг башкынчының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл өөнга ону тураскаалдың чогаатқан. Тоол чогаалларын ажыглап тургаш, үгааңга артып калыр күштүг чогаалды Р. Шедрин тургускан, ол болза амгы совет музыкала улуг болуушкун болу берген.

Режиссер Б. Ровенских, чурукчу В. Шапорин база Н. Корчагинниң ролюнун күүседикчиэн А. Локтев олар Москвада А. С. Пушкин аттыг театрга «Драматиктиг ыры» деп шиинн тургусканы ээш Күрүне шаналын алганнар. Ол шиинн Николай Островскийнин «Кан кавчап катказыл» деп романын ёзугаар тургускан. Театрның бодалдарбиле долган, философия талазы-биле түңнелдерлиг, бо чаа ажыл амгы үеги сцена уран чүүлүнүң база бир улуг болуушкуну боогаи.

Уругларга чогаал болгаш уран чүүл чогаалдары ээш шаналды Москваның күрүнениң ургуларга музыка театрының үнзезилекчизи болгаш уран чүүл үлүртүкчүзү И. Сацты база Күрүне шаналы-биле демделээн. Ол коллективтиң сөөлгү шиидери: «Үш ноон кижи», «Бичии ооп болгаш улуг кижи», «Үгбашкылар» болур-дур. Ол шиилерниң музыказы, уран мергежилдиг тургузуу бичии чаш көрүкчүзерге чаагай чоруктун, чөптүг чоруктун, тайбынның идеязын сиилбирип турар.

Молдавияның улустуң танцыазының «Жок» дээр ансамбли көрүкчүлерге улуу-биле билдингир. Бичии эртем-тайылбырлыг фильмнер киностудиязының кыганы «Дириг амытаннар дылы», «Дириг амытаннар болзар бе?» деп фильмнери чоңга билдингир болу берген. Оларның авторларынга база Күрүне шаналдарын тывыскылаан болгаш. Ылангыя фильмнерниң эртем талазы-биле ылавылалдыы дириг амытаннарның аажазынын «чажыттарын» ажыглып, дириг бойдустуң хөй талазыг чараш чүүлдерин көргүзүп турар.

Сочи хоорайга циркитиң бажының кылганнарга Күрүне шаналын тывыскан, оларның аттарын билир бис. Ийи муң кижи олурар ол цирк сөөлгү үеде көрүкчүлерге тутқан бажын-балгаттарның арамчыл эп-не солун болгаш өске хевирлиг түүлг болуп турар.

Бедик шаналды тывыскаңы ээш, совет уран чүүлүнүң шылгаранчай ажыллакчыларынга байырны чедирбишаан, бистин хөй национадлыг совет культуравыстың алдарлы ээш чаа-чаа чогаалыкчы ажыл-херектерни оларның бүдүрерин күзээр бис.

Школа амыдыралы

КЕЗЭЭДЕ БЕЛЕН

Кызылда № 9 сес чыл школазында Сергей Тюленин аттыг пионер дружиназының чөвүдели түе-түе пионер отрядтарының болгаш октябрятчы бөлүктериниң оргузуна солун ажыл-херектерни организастап турар. 5 «а» класстың пионер отряды «Кезээде белен» деп маршруттуң походунга киришкеш, школаның пионер отрядтарының аразына тывилекчи болгам. Ол отрядта кижи бүргүү даалгалыг. Эки өөредилгелиг, чурумнуг, хөй-ниитичи активчилер база хөй. Класстың пионер отрядының чөвүделии кончуг эки өөредилгелиг пионер Зина Комлева эки удуртуп турар. Класстың активчилери хостуг шактарында октябряттарга үргүлчү барып, кошкак өөредилгелиг уругларга дузалажып, солун бесседаларны доктаамал чорудуп келгеш. Отрядтың тимуржулары Юбилейная кудумчузунда чурттап турар пенсионер Николаевтерге үргүлчү барып, дузалажып турар.

Пионержи ажыл-херектериниң түңнелии ССРЭ-ниң тургустунгаанының 50 чыл болур оюнда үнүдүрер.

Ан. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: № 9 школада пионерлиниң улуг вожатыйы Г. Н. Захарова пионерлер-биле кады.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ПИОНЕРЖИ АЖЫЛ-ХЕРЕК

Кызылдың № 15 школазы. Аңаа киргеш кижи түе-түе орөөлдериниң арыг-силиниң мактадай бээр. Дежурный хүлээлге күүседип турар пионерлерниң класс бүрүзүнде көрүп болур. Школаның пионерлери арыг-шеверже онаалай сагыш салып турар.

Арыг-шевер — кадыкшылың үндезини деп лозунну пионер бүрүзү амыдыралга боттандырбышаан, школада чорup турар «Чистюлька» деп солун операцияга 14 отряд идепкейлиг киржип турарын база билдинээс. Класс бүрүзүнүң арыг-силиниң хынаар түскай арыг-шевер комиссиязы доктаамал аажылдап, өөредикчилерниң випти санитарлыг байдалын кичеэл эгелээр мурнунда кичээнгейлиг хынап, тодуруп түңнелдип үндүрүп турар. Түс-түс класстарда түскай тургускулаан санитарлыг секторлар хүн бүрүнүң дежурныйынга даалгалы бергеш, оон күүселдеэнин хынап турары чанчыл апарган. Кичээл доозунда билек класстың арыг-шеверин хынаашаан, эртенги дежурныйга хүлээдир. Санитарлыг секторнуң эжылдакчылары ол-ла дорзаан «конгуг эки», «эки», «ортумак», «багай» деп бижимел демдектерни демдеглел кыдыраакынга тодарадып салгаш, ол хүнүү дежурныйның адын оон дүңүнга салдырын алыр. Бо бүгүнү хүн бүрүде мынчаар кылырга харымсалга бедиирин бадыткаан.

Оң эки өөредилге, чурум, арыг-шевер, күш-ажылга идепкейлиг киржилээн дээш школада 6 «а» болгаш 7 «а» класстар шылгараан.

Школада пионер организазиязы хамааты дайынын болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң дүтээлинде хөй материалдарны цыгаан. Эртеңги маадырлыг чоруктарны хамыды-биле өөренири — пионер бүрүүнүң чугула соруглагы болдур дээрээ олар эки билиглер, Хамаатты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери-биле ужуражышкын чыыскын эрттирген. Эң-найыралдыг, эрес-дидим, быжыг соруктуг чоруктуң ачызында тиилелгенин чедип алганы келген аалчылар уругларга чугаалаан. Ол кежээге келген аалчылар бүгү пионерлерге мынчыг сөзүн берген: «В. И. Ленинниң шынчы төлдери-дир силер. Чүүле 4—5 демдектерге өөренип, ааз-кежиктиг чаптар, амыдырал-турлалга чүдеп артык даалгал болгаш маалыг-дыр. Улуг башкы Лениниң «Өөренир, өөренир база катап өөренир» деп чаңгыс күүседиңер!...». Даймының кадыг-берге чылдарында олардың канчаар демисежип чораанын биле таптарның чүректеринге кезээде артып калыр.

Школаның пионер ортаалыгге пионерлиниң улуг вожатыйы Алла Васильевна Логвиненко бистиң эдертип алгаш келди. Өрөөлдиң иштии эки шиметтиптеп. Пионер өрээлинде, стол кырында хөй рапорттар чыдыр. Ону 7 «а» класстың коичүт эки өөреникчизи Тамара Соловьёва хынап, болуп эртеңги чүүлдерни түскай саазында бижин, демдеглеп олур. «Билиглер чуртунче» маршруттуң ажылын дружина чөвүделиниң кежигүнү, комсомолчу Тамара Соловьёва база харымлап турер. Уругларның бол соруглазы — коичүт эки өөренири, ниити билигни байыдары, кошкак эштерге эш хүүзүүнүң далаштыг дузазын чедирери болур. Неделя саңында өөредилге секторунуң хурал-лыын бир катап кылып, аңаа отряд даргаларының кыска дыңнадыгларын ап турар. Багай демдек алган өөреникчилер-биле ажыл күштелген.

Шак мынчыг шудургу ажылдың түңнелиинде 4 «б», 5 «б», 6 «а», 7 «а» класстарда пионерлердиң өөредилгезиниң шынары бедээн, түс-түс ортемнерге суңдулуу ажок аңаргаш. Үстүнде айтыкан класстарга багай өөренип турган пионерлерге коичүт эки өөредилгелиг киржикчилер улуг дузаны чедиргеш. Олар «Билиглер чуртунче» деп маршруттуң ажылын дружина чөвүделиниң кежигүнү, комсомолчу Тамара Соловьёва база харымлап турер. Уругларның бол соруглазы — коичүт эки өөренири, ниити билигни байыдары, кошкак эштерге эш хүүзүүнүң далаштыг дузазын чедирери болур. Неделя саңында өөредилге секторунуң хурал-лыын бир катап кылып, аңаа отряд даргаларының кыска дыңнадыгларын ап турар. Багай демдек алган өөреникчилер-биле ажыл күштелген.

Школаның пионер ортаалыгге пионерлиниң улуг вожатыйы Алла Васильевна Логвиненко бистиң эдертип алгаш келди. Өрөөлдиң иштии эки шиметтиптеп. Пионер өрээлинде, стол кырында хөй рапорттар чыдыр. Ону 7 «а» класстың коичүт эки өөреникчизи Тамара Соловьёва хынап, болуп эртеңги чүүлдерни түскай саазында бижин, демдеглеп олур. «Билиглер чуртунче» маршруттуң ажылын дружина чөвүделиниң кежигүнү, комсомолчу Тамара Соловьёва база харымлап турер. Уругларның бол соруглазы — коичүт эки өөренири, ниити билигни байыдары, кошкак эштерге эш хүүзүүнүң далаштыг дузазын чедирери болур. Неделя саңында өөредилге секторунуң хурал-лыын бир катап кылып, аңаа отряд даргаларының кыска дыңнадыгларын ап турар. Багай демдек алган өөреникчилер-биле ажыл күштелген.

ӨӨРЕДИЛГЕГЕ ДУЗАЛААР

Шуйда кадыкшылга школазында чоокта чаа ада-не уралы болуп эртеди. Аңаа Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның школаларындан чогуур эвин документилерниң биле келгеш, мында өөренип турар уругларның ада-нелери келгилээн. Школада өөредилге-кижиндилгелиг ажылдарның канчаар чорup турарының байдалын Марат-оол Ооржак ада-нелерге таныштырган. Кадыкшылы кошкак уругларны эмнеп, дыштавырбышаан, оларның өөредилгезин улам эжикидер дээш эвээш эвес ажылдарны башкылар коллективи чорудуп турар. 100 хуу өөредилгени боттарының башкылап турар эртемнеринге болгаш класстарында чедип ап турар башкыларның саны мурнуку чылдарга бодаарга немежип турар апарган.

Школа-биле быжык харылаалыг, ажы-төлүүн өөредилге-кижиндилгезинин дугайында башкылар-биле чугаалажып, школага кээп турар ада-нелерден хамаарыжыр. Өөредилге эгелей бергевде бүү-хаа дүүреп эгелээрге, оон чүү-даа үнмези билдингир.

Чурукта башкылы өөредилге программазындан аңгыда сураглыг совет чурукчуларның бо хүннерде чорup доозан ажылдарын өөреникчилерге тайылбырлап, оларның чамдыктарын шуут көргүзер болза, солун болур ужурлуг. Оон-биле чергелештир бистиң республикавыс хоочун болган «Ынчаа» хөрөнгүлериниң ажылдары бистиң өөреникчилерниң ажылдарын шуут көргүзер болза, дыка-ла ажыктыг шиик. Ону бедик деңнеге эрттирер соруглга-биле школада башкылар коллективи өөреникчилерниң чурук делгелгеенин азы бот-тывынгыр конвертти ужуражылга мурнунда-ла белеткеп алыр болза, келген аалчыга солун болуру чугаажок дорэн билдингир.

М. СЫГЫР-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

БАШКЫНЫҢ БОДАЛЫ

Чамдык башкылар ыры, чуруглу, күш-культура, күштүг ажыл кичээлдерин ййнги чергелиг кылдыр билип турар. Шынында ол ындыг эвес-ле болгай. Ук эртемнерге негелдеп күштелдирер чугула.

Ынчангаш башкылар чөвүделиринге аңаа хамаарыштыр чугула санаа-оналды бола дыңнар киржип мен. Маңаа бир башкының мөңгүдүг чөвүелиг санаалын киргеп көрөйн. Эртеңги өөредилге чылының ййнги чартынында 6 «а» класска чуруглага ажык кичээл болган. Аңаа хөй-ле башкылар олурушкан. Ол кичээлге хамаарыштыр чамдык башкылар оон чедер, четпес таваларын чугаалааннар. Чуруглга кичээллиг өөреникчилерниң бот-ишкейлиг кошкак болганын айтыкан. Оон ангыда чуруглга түс-түс өөреникчилерниң солуургалын чедип алыр дизе, бир-ле дугаарында, оларны янаы-бүрү оюнуг карандаштар, улут, биче альбомнар, бийирлер, бөлээш үзүн өскө-даа чүүлдер-биле четче хандырып алыры чугула. Өөредилге херекселдерни чок кичээлге келген өөреникчилерге бызык билигни *боорга* дыка берге болур. Чүү херектиң баш бурунгаар четчеп алыры башкыдан болгаш

КЕЖЭЭКИ ШКОЛА

Ак-Туруг ортумак школазының чанында аныяктарның кежээки школазы сес чыл улаштыр ажылдап турар. Гускай эртем чедип алыр дээн оолдар, кыстар ниити ортумак эртемни чедип алгаш, чурттуң дөмей болгаш ортумак өөредилге черлериже улаштыр киреп чаңчыл апарган. Бо хүннерде олардан совхоз будуүлелиниге улуг хуузун киргиштирип турар-лар бар. Чижээ, Бөзыр Чечек — башкы. Чөржей-оол Василь — «Ак-Туруг» совхозта кол агровом, Яков Сагаан — механик, Доржу Роза — суур столовазында мурнакчы повар. Олардан аңгыда Дугур Уйнук-оол — «Ак-Туруг» совхозта мурнакчы механизатор. Үстүнде ады үнген аныяктар хүлээнген ажыл-ажиниге харымсалгалыг, хөй-ниитичи чоруу-биле өскелердең илгалып турар.

1971—1972 өөредилге чылында 11 класты — 18, 9-ту — 12, 8-ти—9 кижи доозкан.

Чаа өөредилге чылында 35 аныяктар өөренир бооп бижиткеш, бо хүннерде чүгле 50 кижи кээп өөренип турары четпес. Бүгү-ниити ортумак эртемни чедип алыры — аныяк кижи бүргүзүнүң дорт хүлээлгези болур. Өөренмейн турар аныяктарны кежээки школаже хаара турары совхозта партия болгаш комсомол организацияларындан негеттиивин турар.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Лесниктиң демдеглел дептеринден

УЛЕГЕРЛИГ УЧАСТОКТУҢ ХАЙГААРАЛЫ

Бойдус нурлавырларын чөп ажыглаарының болгаш ону көвүдедириниң чугула соруглаларын чоокта чаа ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязының чугаалашкан болгай. Ону лесник кижи болганымдан бодумга шуут чоок чүүл кылдыр чүүлдүгээвүп хүлээп алган мен. Бодумнуң кады ажылдап турар эжим Мачын Сайыр-оолдуң улегерлиг ажыл-ижи чонунга бараалтаан чаагай түүлээ сагыжымга кирип орду.

Оон хайгаарап турар участогу Калбак-Даим, Хадын-Достак, Карааты-Шиви дээрге арга-ыяштың баулут ораныла болгай. Ында чаттылып үнген иогаан оңучуктуг камгалаар, өрт айыылыңга таварыштырбас, ак сеткилдиг эвес тотчеглекчилерге үргедеттирбес, чаш шеттерни мал-магазинга бистырбас дээш ол кызымак ажылдап турар. Оон түңнелиилде ук участокта бүгү чүве эмге-сескелиг. Ыяш белеткелчилери, ол чоок кавыда малчыннар-биле өрт болдурбас дээш серемчилеттир болуруунуң дугайында беседа кылып орарын бо-ла көөр мен. Оруктар белдирлериниде сандаалары, гайылбыр бижиктерни база шеверии кыскан.

Сайын-оол лесник ситеп белеткеэнге чылдын-на идепкейлиг киржип, улегерлиг чоруун көргүзүп келген. Бо чылын ол 10 тонна ситеннии белеткээн. Оон-биле чергелештир ыт-кадын болгаш дыт үреэнии база чыыл, күүшеге дүжаан турар. Ол бодуу эки ажылдаамишаан, бодуунуң хуулга амыдыралынга үлегерлиг, годуут-томаанныг, төлептиг кижи деп чаңгыс чер чурттуударынга мактадын турар.

СОРУЛГАМ

Бот-өөредилге-биле Бийскиниң ыяш ажыл-агый техникумуун доозаанным соонда меня элээп берге участокка ажылдаарын коммунистер болгаш дирекция санавыдаарга, ону хүлээп алган мен. Харылаар участогум шынап-ла, хөй кижи хайныр, оруң уунда — Ак-Туруг биле Кызыл-Даг суурларның аразында арыг. Чурттаачылыг черлер чоогу болгаш ук участокту камгалаарынын, анда чаа чаш ыяштарны остүрериниң-даа айтырыгы тутула чер болгон. Ук арыгда нургунайында-ла дыт, хадын, черек ходуй үнгеп. Чадаа ыяштар бага эвээш эвес.

Оттуулар ыяшты бо арыгдан белеткээр, черле ыяштар үргедээр чүүлдер маңаа дыка хөй турган. Ындыг чоруктарны болдурбас дээш чүдеп мелээрил, каичаар ажылдаарыл деп айтырыг туруустунган. Болза чүве болаа чурттакчы чонуун деткимчезин алыры. Ынчангаш партия, комсомол организацияларынга даянып, кодее Советтиң деткимчези-биле хурал-суглаанны, оюн-концерттерни ажыглап, арга-арыг камгалалыының үнүр-дүзазының дугайында кыска беседаларны кылып турдум. Ук тайылбырымны малчыннарга база чедирерин чаңчыл болдурдум.

Арга-арыгын кижиге чедирер ажык-дүзазының дугайын, серемчилел чок чүүлдерниин аар үрүкуктарын кижилерге тайылбырлап чугаалаарга, ол черле халас барбас. Бистиң чонувустуң чаагай сеткилдии дораан-на илдең апаар. Мээң кылган бесседаларымны улус чүүдүгүнүң хүлээп алыр болду.

Суур чоогу белең черлеп камгалалыының үнүр-дүзазының дугайында кыска беседаларны кылып турдум. Ук тайылбырымны малчыннарга база чедирерин чаңчыл болдурдум.

Арга-арыгын кижиге чедирер ажык-дүзазының дугайын, серемчилел чок чүүлдерниин аар үрүкуктарын кижилерге тайылбырлап чугаалаарга, ол черле халас барбас. Бистиң чонувустуң чаагай сеткилдии дораан-на илдең апаар. Мээң кылган бесседаларымны улус чүүдүгүнүң хүлээп алыр болду.

Суур чоогу белең черлеп ийи-чаңгыс олутпай чаагай кижилер одаар ыяш иеазын алыр чүүдер тургулаар-дыр. Ынчалза-даа негелдеп ёаттаар ыяштарга харымсалга хүүзедип, принципиалдыг болурга, ыяштар барык-ла каттаттынмас-тыр. Орт өөскүдер чүүлдер база дыка эвээш.

Арга-арыг камгалалыынга школачыларны калбак-биле занзалдаарын чугула. Ойлаан түскай бөлүктерин турлаар, өөреникчилерни солун херектерже хаара дузарын болып турар мен.

К. КОМБУ.

ООРЖАКТАР АЪТТАНЫПКАН

Ооржак Намдакович Болгаа «Сүт-Хөл» совхозтуң хоочун анчыларының бирээзи. Диинчилер аъттанып чоокшулаа орда-ла Ооржактың карактарынга Хан-Дээр артында Доостуг-Хемниң хүн дегтеним шөл бажындан көөр элегер кара эзимнери чуруттуудур көстүп көөр. Ынчанмас-даа аргажок. Ооржак шилер — Хан-Дээр ажып 11 чыл үлаштыр аңдап келген. Бо күүгү база-ла оон аъттанырының мурнунда ужуражып, арткен уеле тыпкан олчаын совуурган, төөрештим.

— Ийет, бодум база сонуургап чоруур кижи мен, оглум, айтырыңны допчулап тарылап бээр. Алдан хар чоокшулаа келген кижи-дир мен, ажылым түңнели келир чылыг үнер болдур ийин — дээн. Ооржак Намдакович аптарадан анчының демдеглел дептерин ушпун эккелеген. менче суңду. Бодуу чоргаарлангаш-даа хемирилиг, маспактаның орун алгаш, таакпылап каап, меня чүү дээр ирги дээш ышкаш ыыт-ток олур.

Чыл саңында Ооржактың күүшеге дүжаанге өлүүн ангылап, оларны шуптузуп-даа санавайн, соолгу үш чылдарта доктаадым. 1969 чылда 17 кижиден, 385 диинин, 2 бөрүүү, 3 дилгинин, 1970 чылда — 21 кижиден, 481 диинин, 1 дилгинин, 1971 чылда — 27 кижиден, 638 диинин, 1 бөрүүү, 2 дилгинин күүшеге дүжаагаң дээрии өлүк хүлээп алган дугаайында «шынаылгалардан» помчудум.

Бо чылдарда өлүк тывыжынга бодуунуң дүнмаазы Ооржак Чамбаанның көрүүнүр адыгжы улуу база киргенин ол демдеглээр болду. Дүммазы — чымчыкын баарында кижен даэрэ көктеп органы чолдаксымаар кижи-биле анчы мени таныштырды.

— Бо чылын диинээр силер бе?— деп, олардан сонуургап айтырдым.

— Ийе, акым-биле өөрүү чоруурунга белетиниин тур бис — деп, Чамбаа харылаан кагды.

Чоокта чаа Чадаана хоорайга бодуу арткен анчылар хурааныга чугаалашкан айтырыглар дугайында сеткил ханыы, чугаалап чорүй. Ооржак Намдакович 1972 чылда чаргаа керээ бижиин үштүп көргүзе каапты. Ону ёаттаар эвено 30 кишти, 500 диинин, 2 бөрүүү, 5 дилгинин күүшеге дүжаарын хүлээнген болду. Керээ мурнунда чылдарын аар ышкаштыр аа. дээрим орта Намдаковичке «ыяш харын, бо чылын Чамзырын. Десшил-оол Ооржактар база бистин-биле бир одаг чоруур. Олар-биле болгаш эвено болур улус-тур бис, мени удурукчуузунга дешпидин турлар харын-дедя.

Хан-Дээрниң Доостуг-Хемден Хемчик аттыг курааныыр-тывыын ажыл-агыныың анчыларны чылдың-на олчалыг көп турар. Ол черлерин Ооржак Болгаа эки билир. Оон дииниеп, каштеп өөрөнө бердим, кодан чыдар черин-даа билир хире апардым деп олурду. Аңаа ажыл-агый черинчилер чурттаар бажыңнар түдүр деп шиитпирлээр-дир, ам амыраан бис. Ынчалза-даа олаттар база эвилиреес боор. Оң тудугга киржир соруглагыг улус бис, эртежик чоруур ужурувус-даа ында ийин деп, Ооржак Болгаа сагыш-сеткиндеп өөрүшкүүлүг чугаалады.

Оруң-суур менди-чаагай четпес, чоруунар чогуп, олчаыг кеминер деп күзедим ийин. Олар ам аъттанышкан.

О. АРАКЧАА.

Чөөн-Хемчик район.

Чаа ном

Политиктиг литератураның парталга чери «Социализм делегейиниң сан-түңнери болгаш фактылары. 1971» деп тайылбыр номун парлап үндүрген. Чылдың-на парлап үндүрер ол номда социалистиг чуртталгың эрткен чылын үлеткүр, көдээ ажыл-агый, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай амыдыралын, культурага деңнелиин бедидер талазы-биле кол-кол чедиишкиннерин өөрүскен хөй-хөй сан-түң, факт материалдарын мөөнгээн.

(СӨТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 11-ДЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Мелодиялер. 12.10— Школачыларга. 12.40— «Музыкалыг киоск». 13.10— Өөнүт телекөргүзүү. «Дирит амытаннар оранында». 14.10— 14.20— Чаңсар. 14.20— Өөнүт телекөргүзүү. «Легенда». Ураң-чечен фильм. 16.00— Өөнүт телекөргүзүү. «Бүзүлбас эвилел». Белорусс ССР. 18.00— «Үе». Информастыг программа. 18.30— Өөнүт телекөргүзүү. Коруктуулериниң чагыын езугаар концерт. 19.00— Хоккей талазы-биле ССРЭ чемпионады. «Химик» (Воскресенск) — ЦСКА.

КЫЗЫЛДАН

21.15— «Дирит амытаннарның чугаазы». Эртем-тайылбырлалдыг программа.

МОСКВАДАН

22.15— Дамчыдылгалар программазы. 22.20— Өөнүт телекөргүзүү. Совет ырның концерти. 23.00— «Үе». Информастыг программа. 23.30— 23.40— Чаңсар. 23.40— 01.30— Өөнүт телекөргүзүү. «Кырыыр дивес чалым назын». Ураң-чечен фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнатканын ёаттаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга булуттаар, чагбас. Барыын уламныкының хат кошкак, барыын районнарга күштелир.

Агаарның температуразы даглыг черлерге 3—8, өскелериңге 8—13, Кызылга 8—10 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Арыылап хөөрү» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара суха-райлар» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ногаан карета» 15, 18.40; «Аазатпай» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дөртелээ бис» 9, 10.50, 14.30; «Оң ледиги трансатлантиктиг» 12.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Оттулар чүүл дугайында

Тес-Хем районнуң Самагалдай суурда оттулар чүүл склады ажыттынган. Тес-Хем районуң организациялары, албан черлери, колхозтары болгаш совхозтары оттулар чүүл алырынга документилерни чүгле ол оттулар чүүл складын дамчыштыр кылып, чагыгны берип болур.

Самагалдайның болгаш оон чоогунда турар суурларның, фермаларның чурттакчылары ол оттулар чүүл складын дамчыштыр хөмүр-дашты чагыдып ап болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ОТТУЛАР ЧҮҮЛ СААРАР КОНТОРАЗЫНЫҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Хаак баазазы ажыттынган

Күжениишкиниг ажыл-ишчи неделяның соонда маңаа элээп берге участокка ажылдаарының кышкы үеде культурлуг дыштанар черлериниң бирээзи Тайга станциязы болур.

Арыг агаарта, тайга, эзим ишкинге селгүүстээри, дагдан чүүгүлээры кымга-даа күзелчиг, ажыктыг.

Бо чылын Тайга станциязында хаак баазазы кызыачыларны чылыы-биле утпаан. Октябрьын социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң байырлалының хүнүнде хаак баазазы ажыттынган. Ында бо чылын майыктаалтыг хаактарның саны 150 чүве немешкен. Буфеттиде напиташ, кофе, котлета, хуужуур болгаш өске-даа эки шынарлыг чем аймаа бар.

Байырлал хүнүнде баазага ниитизи-биле 500 чүве кижи дыштанып, чүгүлээн.

* * *

Бөгүн эртенгинии 10 шакта Хербис даанда хаак баазазы ажыттынар. Хаакты хөлеэлеп ап болур. Буфет ажылдаар.

Кубок— Улуг-Хемде

«Урожай» эки туры спорт ниитилелиниң команда болгаш хүүда бирги черге дээш стол теннизинге маргылдаазы болуп эртеди. Аңаа алды районнарның, коозе ажыл-агый техникумунуң болгаш кооператив училищениң шилиндек спортчулары киришкеп.

Ийи хүн үргүлчүлеп келген спортчу демисеглиг түңнелиинде эр улустан Улуг-Хем районнуң төлээзи Канчыг Сандаков ук маргылдаага эки белеткениин көргүзүп, кымгадаа уттурбайн бирги черни бүүргелиндиг-биле алган. Монгун-Тайганың спортчузу Владимир Сүге-Маадыр ийиги, коозе ажыл-агый техникумунуң спортчулары ийиги, ыракты Монгун-Тайганың командазы үшкү черлерни эдээнненер.

Шаңналдыг черлерни алган спортчулар «Урожай» эки туры спорт ниитилелиниң мактал бижиктери, тураскаалдыг эдлоктары-биле шаңнаткаанар.

З. ОНДАР.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуг 24-63, редакторлуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажыттыра» киллизиниң 37-13, культураа киллизиниң 23-54, коозе ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00946.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнедезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
12
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 267 (9035).
Өртээ 2 көп.

ШЫНЧЫ СӨС

Тула областың «Ново-московск хөмүр-даш» комбинадының шахтёрлары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен: олар планнан ажыр 670 мун тонна хөмүр-даштыг каскан.

(СЭТА-ның көрр).

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

Кызылдың түүйбу заводунуң коллективи ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыры-биле социалистиг чарыштың калбартын тургаш, күш-ажылчы чедиишкинни чедип алган.

Наймыладыр мурнакчы ол будурулгенің ажылчыннары тоску беш чылдың ийиги чылының он айларынга планныг даалгазын 115,6 хуу күүсеткен. Олар юбилейлиг чылдың планын октябрь 26-да күүседикеинни рапорттааннар. Коллектив ол хүнге чедир 16 миллион түүйбуну будургеш, республика тудугларынче чоруткан.

Күш-ажылга үлегерлиг чоруун көргүзүп, чарыштың мурнуку одуруунга чоруп келгенлерге коммунистиг күш-ажыл бригадазының бригадири Александра Баженина, хептээр цехте бригадир Александр Максанов, хептекчи Васса Гук, слесарьлар бригадири В. Мендубаев, электрик Б. Сопов болгаш өске-даа он-он кижилер хамаажыр.

Түүйбу заводунуң директору эш Красноёровтуң бистиң редакцияга дыңнаткаы болза:

— Коллектив кежигүннери улуг байырлалга төлептиг ужуражыры-биле күш-ажылчы ээлчегин уламчылавышаан. Улуг юбилейниң хүнүнге — декабрь 30-ге чедир чыл планындан ажыр ам-даа 2,5 миллион түүйбуну бээрин шиитпирлээн бис. Оны чедиишкинниң күүседириниң бүгү аргалары болгаш курлавырлары бар.

ТИИЛЕКЧИЛЕР ИЛЕРЭЭН

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллегиязы, көдээ ажыл-агый болгаш белеткеэдер ажылдакчыларының профэвилел обкому бо чылдың 3-кү кварталында каттыжышкынның будурулгелериниң болгаш организацияларының аразынга тарлаттынган социалистиг чарыштың түңнелин үндүргеп. Будурулгелерден болгаш организациялардан «Сельхозтехниканың» тускай садыы (директору Ф. Юшкова, профком даргазы Л. Арзамазова) тиилекчи болуп, бараан саарылгазының планын 103,5 хуу күүседип, планда көрүзүнген чарыгдалды 1,2 мун рубль эвээжедирип чедип алган.

Сентяпте мастерскаяларының арасындан Тес-Хемниң «Сельхозтехника» каттыжышкынының мастерскаязының коллективи типлекчи болган.

Тиилекчилерге республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш акша шаңналдарын тывыскылаан.

И. ОЛДЫРЕВ.

СОВХОЗТА ТУДУГ

Бистиң «Сут-Хөл» совхоз районда база бир улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Совхозта үш улуг салбыр бар. Сөөлгү каш чылдарның дургузунда совхозта тудуг ажылы дүрген темп-биле хөгжүп турар. Чуртталга бажыннарын, мал кажааларын болгаш өске-даа тудугларны совхоз бодунуң күжү-биле болгаш бала Чадаананың 463 дугаарлыг мехколонназының дузазы-биле кылып турар.

Ылаңгыя совхозтуң төвүнде чаа кварталдың тудуу эгелээнден бээр ындыг-ла ур ye болбаан. Бо үениң иштинде элээн хөй чаагайжыды туттунган чуртталга бажыннарынче совхозтуң элээн хөй өг-бүлелери көжүп кирген. Ам бо хүннерде Чадаананың мехколонназы ийи аал чурттаар үш бажынны тудуп эгелээн. Бистиң совхозтуң тудуг бригадалары ийи үстүп алган ийи бажынны база тудуп эгелээн. Ол ийи бригада бот-боттарының аразында социалистиг чарыштыг. ССР Эвилелиниң юбилейлиг 50 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш бригада бүгү күжүн салган.

Тудуг бригадазы 1972 ажыл-агый чызында боттарының мурнунда салган планныг онаалдаларын үргүлчү ажыр күүседип келгенин барымдаалаан, совхозтуң дирекциязы болгаш республиканың Кодаа ажыл-агый министерствозу шаңнал-макталды тыпсып келген. Октябрь айның 22-де болган совхозтуң көдээ ажыл-агый хүнүнге тудуг бригадалары база шылгараан, элээн хөй өртектиг бараннар-биле шаннатканнар. Ооржак Манчыга удуртқан № 1 бригада соцчарыштың типлекчизи болуп, ук бажынның ханалын доозар чеде берген болгаш өске-даа ажылдарны элээн хөйну кылганнар.

Ук бригаданың кол сорулгазы юбилейлиг чылдың байырлалының бетинде ук тудугуун бызаанаар ажылын долдан үндүрер сорулгалыг ажылдап турарлар. Бригаданың мурнакчыларының саны база өзүп турар, оларның чижээнге О. Манчы, М. Кочаа, М. Бавуу дээш оон-даа өскелериндаа адап болур.

Тудуг материалдарын үзүктелдирбес сорулга-биле, чоокку каш хүннерде чудук болгаш өске-даа кол-кол материалдарны сөөртүп алыр. Ынчангаш бригада бодунуң мурнунда салган планныг онаалгазын хуусаа бетинде эки шынарлыг күүседип шыдаар.

Б. ОНДАР.

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Терлиг-Хаяның моңгүн суу будурулгезинің коллективинің мурнунда улуг сорулга салдынган: олар будурулгенің төлевилел күүзүн чедип алыры-биле руда карьерин ажыглалга киирер үжүрлүт.

Бо ажылды чедиишкинниг шиитпирлеп, ССР Эвилелиниң 50 чылынга төлептиг ужуражыры-биле социалистиг чарышты калбартып, будурулгечи чедиишкиннерни олар чедип алган. Он айларның планын болгаш юбилейге уткуштур алган хүлээлгезин коллектив кежигүннери күүсеткен. Нинти-болгаш бараанның продукция будурериниң, күш-ажылдың будурукчудуун бедидерминиң планнары күүсеттингеш, пландан ажыр хөй мун рубльдиң орулгазын алган.

Ф. Балышев, М. Баженов баштаан эвлечегер, чазыдырыкчы П. Бевдик, чолаачылар М. Бопуй-оол, Н. Сыткин, экскаваторщиктер А. Кауфман, Н. Шелкупов болгаш өскелер-даа чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

«ЧЫМЧАК АЛДЫН»

«Чымчак алдын» дээш демисел бо хүнде калбаргы. Чамдык эчилар олча-омактыг чанын кээп турар. Редакцияга келген сообщ медээни ёаутаар алырга, республиканың ачыыр-тывыш черлери бөгүнге чедир ниитизи-биле 10 мун рубльдиң олуун белеткел черлериниге дужаагаи болуп турар.

Күрүвенің «Хемчик» ачыыр-тывыш ажыл-агый черинин хоочун ачызы А. Шагарин баштайгы үүлүшкүүде 14 кижи дужаагаи, а күрүпенің Туранда ачыыр-тывыш ажылагый черинин ачызы И. Корсаков 8 кижи, 36 диңнии дужаагаи. Бо ачылар ок-чемээн, аъш-чемин белеткеп алган, тайгаже катап аъттанырлыг.

Тываның эң ачыг черлеринде хар кылын чаттаи. Чижээ, Саян сыннарында харның кылыны 1,5 метр ашкаи. Ону барымдаалаап ачылар боттарының планнарын өскертир ужурга таваржып турар. Ивп, аът болгаш өске-даа чамдык транспорт-биле ачыыры бергедээн түве төлөдө, ачыларны хөй ачыг черлерже вертолеттар-биле чедирери. Тожунуң ачыыр организациялары чорудун эткээн. Ол ышкаш аңолуктуг хакпа болгаш өске-даа хереклелер-биле тывар ажылды организастап турар.

БИСТИҢ КОРР.

ТОЖУНУҢ ИШЧИЛЕРИНДЕ

ТООРА-ХЕМ. (Радио-биле). ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш Тожу районунуң иштилери бо чылдың эрткен айларында кызымак ажылдаан.

Районнуң тудуг участогунуң коллективи тудуг-монтаж ажылдарының чыл онаалгазын хуусаа бетинде 151 хуу күүсеткен. Чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирериниң чыл даалгазын 126 хуу боттандырган. Тудугчулар амгы үеде 1972 чылдың үлүүне киирлиттир тудуг-монтаж ажылдарын чылын турарлар. Участокта эш Шумовтуң удуртқаны бызаңчылар бригадазы социалистиг чарышка типлекчи болуп, мактадыр келген.

Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу бо сезонда чедиишкинниг ажылдаап. Бүгү көргүзүглер талазы-биле планнын онаалдазын ажыр күүсеткен. Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун Ырбанның ажыл-ишчилериниге тураскаадып көдүргеи.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының иштилери боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны багай эвес шиитпирлеп турарлар. Күрүнеге эът, сүт, дүк садарының эрткен айларда даалгазын «Тоора-Хем» совхозтуң малчыннары күүседип шыдаан. Мал чеминге хереглээр силосту, сигенни, саваннь, тараанны ажыл-агыйның иштилеря белеткеп алган.

Совхозтуң Кок-Чар сүт-бараая фермазы эрткен чылга болаарга эки түнеделдиг ажылдап турар. Ол коллективке СЭКП районнуңун болгаш райкүүскомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. Саанчылардан А. Серепчиктиң коргүзүү оскелерден эки болуш нарыштка бирем черже үнген.

Ийи фермаларында Одуғенде Бараан Чижиттиң удуртканы ферма социалистиг чарышка типлекчи болган.

Толкунуң малчыннары амгы үеде мал кыптеглаашкынын организастыг чорудар дээш боттарындан хамаажыр бүгүле күүлдерни кылып турарлар.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорайның тудуг келектери бүдүрүп үндүрер комбинадының аныяк ажылчыны Ивап Даваа Совет Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур төөгүлүг байырлалынга тураскаатқан бүгү-шиитиниң чарыжынга киржип, завод маркызының алдары дээш, арестиг ажылдап, мактадыр ап турар.

Эш Даваа бо будурулгенин эжиин ажып, хептээр цехке бетон кезектер кылырынга чыл четпээн-даа болза, бодунуң күш-ажылчы чүткүлдүүн көргүзүп, элээн каш мергежилдерни чедип алган. Ол ам бетоншиктевишаан, каннакчылап турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

АЖЫЛЧЫ АНЫЯКТАРНЫҢ БҮГҮ-ДЕЛЕГЕЙ УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим оңдүктер!

Күш-ажылдың кижилериниң боттарының Бүгү-делегей ужуражыышкынынга чыылган аныяк салгакчыларының төлээлекчилери, силерге чүректиң хамыдымдан байыр чедирип тур мен.

Материалдыг болгаш угаая-бодал талазы-биле үнелиг чүүлдериниң тургузукчуларының өзүп олурар отряды — күш-ажылчы аныяктар — бүгү ажылчы чоннарның негелделерин болгаш амыдыралчы эргеажыктарын боттандырары дээш, тайбың болгаш аймыл чок чорук дээш, улустарның нацповаал болгаш социал хостаалгалы дээш, монополияларның молчүтделинге болгаш империалистиг агрессияга удур демиселдиң оруунче улам шиитпирлинбиле кирип турары оорунчүт-дүр. Ол чорук ажылчын шимчээшкининиң одурутларынга каттыжып, профсовилелдерниге болгаш массалыг демократтыг организацияларга кирип алгаш, аныяктар болза бистиң үсниң төөгүүзүн шиитпирлээринге чугула, харын-даа дорту-биле чугаалаарга, эргежок чугула салымшкынны кымын шыдаар даарзиниге бүзүрелди улам быжыглап турар-дыр.

Амгы үеде бистер улуг чаартылгаларның хереглерин болгаш киржикчилерин-даа бооп, чаа, дешпилелиг чүүлдүн эргип, реакелыг чорук-биле шыңгыы демисселиниң байдалында чурттап турар-дыр бис. Амгы муң чылдың тончүзүнде делегей чогум кандыг апарган турары чеденги чылдарның аныяктарындан дыка хамаарыжыр апаар. Ынчангаш кижи төрелгетениниң келир үези дээш дыка улуг харысалга аныяктарның үлүүнге онаажыр турар, чүге дээрге, келир үе аныяктарга хамаарыжыр, ол күш-ажылчы улустарга онаажыр апаар.

Күш-ажылдың кижилеринде, хамыктың мурнунда ажылчын аңгыда, шылгаттынган чепсек — сырый каттыжышкын, ходелишкиннериниң чаңгыс эви, интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы бар. Делегейни чаартыры дээш, боттарының социал болгаш политиктиг эргелери дээш демисселге аныяктар ажылчы чоннарның делегейге аку-дүңмалының чоруунун алдарлыг чаңчылдарын улам быжыглаары чугула.

Алдарлыг байырлалдың — хөй нацповалдыг социалистиг күрүвениң тургустунганының бээр 50 чыл оюнун будүүлүвүде Совет Эвилелиниң найысылдында чыглып турар-дыр силер. Улустарның найыралында кайы хире улуг чогаадыкчы болгаш чаартыкчы күш синнеккенин, янзыбүрү нацияларның чаңгыс ажыл өг-бүлезинге аныяктар кайы хире алдарлыг роль ду ойнап болурун бистиң революциялыг болгаш коммунистиг тургузуушкун дурыжулгазы бүзүрелдин-биле көргүскен.

Ужуражыышкынның кижилериниң Чер бомбуралының янзы-бүрү булуңнарындан, чүс ажыг чурттан келген-дир. Силер янзы-бүрү социал-экономиктиг системаларның байдалында чурттап, янзы-бүрү политиктиг үзелди болгаш бүзүрелди төлээлеп турар-дыр силер. Ынчалза-даа силерде ниити чүүлдер хөй — ол ниити чүүл чүге аныяктарда эвес, база харын хостаалганың, деп эргенин болгаш бүгү кижилерниң аас-кежиниин идеалдарының тиилелгезин дээш бот-бодуун биилеп чорукче база кады ажылдажылгаже күзелинерде болуп турар.

Бүгү-делегей ужуражыышкынынга чедиишкинниг болуруун бүгү есткилим-биле күзеп тур мен. Ол ужуражыышкын силерни чаа дуржулга-биле, чаа identилер-биле баймдар, делегейниң мурнакчы аныяктарының делегей талазы-биле кады ажылдажылгазының улам ыңай хөгжүүрүнге болгаш бижыгарынга боттуг идигин бөөр дээрэн чиганнинг чок.

Л. БРЕЖНЕВ.

Ажылчы аныяктарның бүгү-делегей ужуражыышкынынын ажыттынганы

Ноябрь 10-да Москвада Эвилелдер бажыңының колонналыг залында ажылчы аныяктарның «Амгы үениң ниитилелинде ажылчы аныяктар болгаш оларның боттарының аргелери, социал дешпилге, национал хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш демисели» деп темалыг Бүгү-делегей ужуражыышкыны ажыттынган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. И. Пономарев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының даргалары А. П. Щитиков, Я. С. Насриддинова, СЭКП ТК-ның харысалгалыг ажылдакчылары, ВЛКСМ ТК-ның секретарьлары, ВЦСПС-тиң, ССРЭ-ниң АОК-ның, министерстволарның болгаш ведомстволарның толээлекчилери, ССРЭ-ниң үжүдүкчү космонавтары. Аныяктарның делегей болгаш национал организацияларының толээлекчилери база анаа олурганнар.

ССРЭ-ниң Аныяктар организацияларының комитединиң даргазы Г. И. Янаев конференцияны ажыктаан, ооң киржикчилериниң омунозиндеп бүгү күш-ажылчы аныяктарга байыр чедирген.

Дараазында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаков сөс алган, ол система ажылчыннар белеткээриниң талазы-биле 50 чыл дургузунда каңчаар хөгжөнүн чугаалаан.

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлегшуруунуң министри Б. Ф. Братченко Совет Эвилелиниң шахтёрларының мурнундан байыр чедирген.

Ооң соонда ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников «Совет аныяктар — коммунизм тургузуушкунуунуң идепкейлиг киржикчилери» деп плеткел кылган. Ол, делегейниң бөш дивизиң күш-ажылчы аныяктарының төлээлекчилериниге изиг байырны чедирген, совет аныяктар боттарының улуг акылары коммунистерден интернационалимге, амгы талазы-биле аку-дүңмалары-биле эп-сеткил каттыштырылгазыга өөрениң ап турарын онаалап айыткан.

Бистиң чурттуң хөй националдыг аныяк салгакчылары молчүтделге болгаш империалистиг агрессияга удур, хостаалга болгаш хамаарышпас чорук дээш демиселчилерибиле кады кажан-кеэзеде тацгыс одурутта туржуп келген болгаш туржур-даа деп, Е. М. Тяжельников демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев ноябрь 7-де Кремльге хүлээп алышкынга бистиң алдарлыг аныяктарывыстың коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгезин бедии-биле үнелээн. Бистиң комсомолчуларывыс болгаш аныяктарывыс ол бедик үнелээшкинге харын кыдыр моон соңгаар-даа делегейниң дешпилгезинге аныяктарының чаңгыс эвин, сырый каттыжышкынын былыглаарынга, коммунизм тургузуушкунунга боттарының күжүн харам чок бээр деп плеткелчи түңнелинде демдеглээн.

ВЦСПС-тиң секретары **В. И. Прохоров** «Совет профэвилелдери болгаш аныяктар» деп плеткелинге чаа кижини киживидеринге, делегейниң ажылчы аныяктары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын калбартырынга совет профэвилелдериниң ролюн тодаргай чугаалаан. Оратор совет аныяктарының ажыл-пишчиин, чогаадыкчы болгаш тывынгыр чоруу социалистиг чарыштан тодаргай коступ турарын чугаалаан, шуда ам 76 миллион ажыг кижи киржип турарын демдеглээн.

Совет аныяктарның өөредилгезиниң дугайын айыткаш, плеткелчи ССРЭ-ниң барык үшкү хамаатызының оорениң турарын дыңнаткан. Профэвилелдери аныяктарны спортче хаара тударының бүгү хемчеглерин азганының түңнелинде 25 миллион күш-культурчулар спортчу ниитилелдерде бактаап турар.

Совет Профэвилелдери, Ленинчи комсомол делегейниң аныяктарының демократтыг шимчээшкининиң калбарын, быжыглырынга ядигин берип, пролетаржы интернационализмниң левинчи тутун бедик тудуп турарын оратор демдеглээн.

Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей каттыжышкынының президентизи **Роберто Виеция** байыр чедирип чүве чугаалаан, делегейниң аныяктарының толээлекчилериниң дыка күштелгенин Роберто Виеция демдеглээн. Амгы үеде аныяк ажылчыннар чүтле экономика болгаш социал айтырыгларынга холбашкан негелделерни салбайн, харын-даа профэвилелдериниң эргелери, политиктиг хостаалга дээш демисежид турар апарган. Социализм дээрге, будурукчу күштериниң хостуг хөгжүүрүн хандырар, ниитилелдиң бүгү курлавырларын долгуу-биле ажыглаарының аргазын бээр кара чаңгыс система деп чүвени делегейниң аныяктары удам ханызы-биле биилеп турар апарганын, ол чугаалаан.

Индирде — Профэвилелдериниң Бүгү-делегей каттыжышкынының аныяктар херектериниң талазы-биле комиссиязының кежигүнү **Аири Сиинио**. Күш-ажылчы аныяктар амгы үеде капиталистиг чурттарда политиктиг, экономиктиг болгаш социал демиселдиң бирги одурутларында киржип турарын ол онзалап демдеглээн.

Бо ужуражыышкынның онза чүүлү чүл дээрге, ССРЭниң тургустунганының 50 чылын удаваа демдеглээр деп турда, ооң чыылганы болур деп Аири Сиинио чугаалаан.

Ноябрь 10-да ужуражыышкынның киржикчилери аныяктарның бүгү-делегей хүнүнге болгаш дашпакы чурттарның аныяктарының демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингилеринге киришкеннер. Ол митингилерге Москванын болгаш Москва областың аныяктары база киришкеннер.

Ажылчы аныяктарның делегей ужуражыышкыны үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

УЛАМ ШУУДААН

Каа-Хемде «Совет Тыва» совхозтуң парткомунуң чанында илеткелчилер бөлүүнде 21 кижи хаара туттунган. Чоокта чаа, эрткен чылдың октябрь айдан эгелээп бо хүннерге чедир илеткелчилер бөлүүнүн (удуртукчузу П. Кимей) кылып чоруткан ажылының дугайын партия хуралынга чугаалашкан. Бо үеним дургузунда олар 115 лекцияны ажылчы чоннарның ортузунга номчуп таныштырган. Ол лекцияларга 6100 ажыг кижи олурушкан. Илеткелчилерден А. Тогут-оол, К. Кыстам, С. Куулар, С. Даваалай болгаш өскелер-даа эки ажылдааннар.

Совхозтуң илеткелчилерн ажыл-ишчилерниң ортузунга ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюнга уткуштур лекция, беседаны болгаш болүүлээн номчулгаларын хөйү-биле чорудар дээш бо хүннерде, шудургу ажылдан туралар.

Я. ДОРЖУ.
Каа-Хем район.

„СЭКП РЕВОЛЮСТУГ БОЛГАШ ТАЙБЫҢГА ЫНАКШЫЛДЫГ БҮГҮ КҮШТЕРНИҢ ЧАҢГЫС ЭВИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ"

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң институту болгаш «Мысль» деп ном үндүрер чер «Ажылчын шимчээшкининиң библиотеказы» деп белүк номнарны үндүрүп эгелээн.

Белүк номнарның үндүрулгезин СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «СЭКП революстуг болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерниң чаңгыс эви дээш демисселде» деп ному-биле эгелээн. Эш Л. И. Брежневтиң 60 чылдарның төөгүзүнге болгаш 70 чылдарның эгезинге хамаажып турар илеткелдерин, түүлдерин болгаш тугаларын ол номда чыып киирген. Делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, бүгү дешпилгелиг, хостатгалыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаары дээш СЭКП-ниң чайгылыш чок демисселиниңда чугаалап турар. Партияның XXIV съездиниңиң тодаратқаны СЭКП-ниң даштыкы политиказының угланышкыны, СЭКП-ниң бүгү шиити тайбыңны быжыглаары дээш империализмниң агрессиглиг политиказынга удур демисели ук номда хөй черни эзлеп турар.

Делегейниң революстуг чорудуушкунунуң угланышкынларынга болгаш перспективаларынга аналиэти номда кылган, ол чорудуушкуннарга социалистиг кады ажылдажылга күрүнелериниң салларының кол-кол угланышкыннарын бүгү талазы-биле чыпкан.

Л. И. Брежневтиң номда парлаттынган ажылдарында ССРЭ-ге коммунизмниң калбак тургузуушкунуунуң айтырыглары, делегей социализминиң айтырыглары кол черни эзлеп турар. Социалистиг экономика интеграциязы, социалистиг чурттарның аразында кады ажылдажылганы бүгү тала-биле хөгжүдери, ооң иштинде даштыкы политика болгаш кампаал талазы-биле оларның ажылын таарыштырары чижектиг факторларның өзүп турар ужур-дузалын ол түүлдерде айтып турар. Чыындыда киргеи материалдар пролетаржы хүрээленнин чаңгыс эвин быжыглаар, капитал чурттарында революстуг ажылчын шимчээшкини-биле совет коммунистериниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чайгылыш чок демисселин коргузуп турар. Амгы үениң национал-хостаалгалыг шимчээшкининде чаа болуушкуннарга үнелээшкинни ол ажылдар берип турар.

Чоокку үеде «Ажылчын шимчээшкининиң библиотеказы» деп болүк номнарга Германиянын социалистиг чаңгыс аай партиязының ТБ-ның бирги секретары Э. Хонеккерниң, АКШ-тың Компартиязының чингине секретары Г. Холлдың, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслөвтүң болгаш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң өске-даа ажылдакчыларының ажылдары немежир.

(СЭТА).

СОВЕТ МИЛИЦИЯНЫҢ БАЙЫРЛААЛЫ

Ноябрь 10-да чурт Совет милициязының хүнүн демдеглээр. Ол байырлалга холбаштыр Эвилелдер бажыңының колонналыг залында байырлыг хурал болган.

Президиумда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаков, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Делегейниң ажылчын шимчээшкининиң институту болгаш «Мысль» деп ном үндүрер чер «Ажылчын шимчээшкининиң библиотеказы» деп белүк номнарны үндүрүп эгелээн.

Белүк номнарның үндүрулгезин СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «СЭКП революстуг болгаш тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштерниң чаңгыс эви дээш демисселде» деп ному-биле эгелээн. Эш Л. И. Брежневтиң 60 чылдарның төөгүзүнге болгаш 70 чылдарның эгезинге хамаажып турар илеткелдерин, түүлдерин болгаш тугаларын ол номда чыып киирген. Делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң, бүгү дешпилгелиг, хостатгалыг болгаш тайбыңга ынакшылдыг күштерниң чаңгыс эвин быжыглаары дээш СЭКП-ниң чайгылыш чок демисселиниңда чугаалап турар. Партияның XXIV съездиниңиң тодаратқаны СЭКП-ниң даштыкы политиказының угланышкыны, СЭКП-ниң бүгү шиити тайбыңны быжыглаары дээш империализмниң агрессиглиг политиказынга удур демисели ук номда хөй черни эзлеп турар.

Делегейниң революстуг чорудуушкунунуң угланышкынларынга болгаш перспективаларынга аналиэти номда кылган, ол чорудуушкуннарга социалистиг кады ажылдажылга күрүнелериниң салларының кол-кол угланышкыннарын бүгү тала-биле чыпкан.

Л. И. Брежневтиң номда парлаттынган ажылдарында ССРЭ-ге коммунизмниң калбак тургузуушкунуунуң айтырыглары, делегей социализминиң айтырыглары кол черни эзлеп турар. Социалистиг экономика интеграциязы, социалистиг чурттарның аразында кады ажылдажылганы бүгү тала-биле хөгжүдери, ооң иштинде даштыкы политика болгаш кампаал талазы-биле оларның ажылын таарыштырары чижектиг факторларның өзүп турар ужур-дузалын ол түүлдерде айтып турар. Чыындыда киргеи материалдар пролетаржы хүрээленнин чаңгыс эвин быжыглаар, капитал чурттарында революстуг ажылчын шимчээшкини-биле совет коммунистериниң интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының чайгылыш чок демисселин коргузуп турар. Амгы үениң национал-хостаалгалыг шимчээшкининде чаа болуушкуннарга үнелээшкинни ол ажылдар берип турар.

Чоокку үеде «Ажылчын шимчээшкининиң библиотеказы» деп болүк номнарга Германиянын социалистиг чаңгыс аай партиязының ТБ-ның бирги секретары Э. Хонеккерниң, АКШ-тың Компартиязының чингине секретары Г. Холлдың, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслөвтүң болгаш делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң өске-даа ажылдакчыларының ажылдары немежир.

(СЭТА).

ТЕХНИКТИГ ДЕПШИЛГЕ — ПАРТИЙЖИ СОРУЛГА

Шимчедикчи дээрге, машинаның кол кезээ. Ону кижи-ле болган сайгарыл, септеп шыдавазы билдингир. «Сельхозтехника» каттыжышкынының Тес-Хем салбырында Серен-оол Бинжик ол талазы-биле мастер.

Бичe сеткиздиг, даандырган ажыл-херекке харыысалгалыг ол коммунист бо араныда чеже кижини моторист-слесарьга оөретпээн дээр. Ай, квартал санында мотор септээр плавын ол үргүлчү ажыр күүседип, коллективинге мактадып келген.

ЧУРУКТА: Серен-оол Бинжик.

А. ДЕМБРЕЛДИҢ фотозу.

ҮЛЕГЕР-ЧИЖЕКТИГ

Шагаан-Арыгның АТБ-зи Улуг-Хем районда мурнакчы ажылдыг, үлегерлиг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Бо АТБ-ниң коллективи чонның аргыжылга хавдырылгазының айтырыын дээре байдалда тургускан.

Район төвүнден аңгы-аңгы суурларже автобустар үзүктел чокка хүнүң маңнажып турар. Автобүдүрүлгениң конторазының чанында Хүндүлел самбырызында мурнакчы човаачыларның, септекчилериниң чуруктарын шевергин кылдыр азып каан. Оон ыңай үлегерлиг түүдерниң бирээзи болза, АТБ-ниң хава солуну-дур. Оон редколлегиязы солуну ай санында үнүрүп, мурнакчы дүржулганы ажылда чедер, четпестерни бижип, сорулгаларны айтып турар. Ында шүгүмчүледдиг хава солун база үнүп турар. Оон адын «Изиг бус-биле» деп адаан. Оон утка-шынары база дээштиг. Каастал газы-даа эки. Районда хава солуннар көрүддезинге ол шүгүмчүледдиг болган шоодуглуг хана солун бирги черниң шаңналын алган.

Пассажирлериниң ортээли болур автобус вокзалында макталчыг түүлдер база бар. Оон иштп арыг-шевер. Автобустарның суурларже үнер, келир шактарын хоскүү кылдыр бижээн расписаниe-даа бар. Вокзалдың залы чылыг. Улус олурар сандайларлыг. Залда буфетти база ажыктан. Пассажирлер оон ыңг чемнин салып чип алгаш, ырак орукче аъттанып турарлар.

К. КОМБУ.

Тыва АССР-ниң элээн хой үлетпүр бүдүрүлгелери, транспорт, тудуг организацияларының күрүне планнарын болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин чедишкинниг күүседип турар. Оон эки чижээ болза, бо чылдың он айларында үлетпүр бүдүрүлгелерин пландан аңгыда 2753 мун рубльдиң продукциязын сайгарганы болур. Ол түүдээрге, 1972 чылда алган социалистиг хүлээлгелерде көргенинден 1,8 катап улуг болуп турар. Эрткен чылдың бо үеэи-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезиниң продукциязының хемчээли 11,4 хуу оскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 9,6 хуу бедээн.

Республиканың капитал тудугунуң өзүлдези база демдегленчиг. Хууда күш-биле тудар тудуг-монтаж ажылының хемчээли чылдың он айларында эрткен чылдың бо үеэзиниң деңнелинден 7,9 хуу оскен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1,3 хуу бедээн.

Тываның тудугжулары бо чылын 7100 баш мал кирер кажааларны, 880 уруг өөренир шинти өөредилгениң школаларын, 42,5 мун дөрбелчин метр шолдуң чуртталга бажыңнарын ажыглаада киирген. Кызылда эмнелге комплекизиниң тудуу, болгаш районнарда кодээ ажыл-агыйның, садыгның, коммунал ажыл-агыйның адырларынга ажыглаар чугула тудуглар туттунган.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыдарының чогаадыкчы күш-ажылының түңнелинде чамдык эки түңнелдер чедип алдынган. Бүдүрүлге коллективтеринде партия организацияларының ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар ортузунга масса-политиктиг, организакчы ажылды күштелдирип, бүдүрүлгениң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар күчүлүг дерилгелер, механизмнер-биле дериивиче киҥээнгейни салып турар. Комплекстиг механизастаашкынны болгаш автоматчыдылганы ажыглаарын пептередип, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының хемчегдерин боттандырыглаан.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң техниктиг дерилгезиниң болгаш социал хогжулдезиниң талазы-биле комплекстиг планнарын тургузуп, ону амыдыралга боттандырарының хемчегдерин ап чорудуп турар. «Тыва кобальт», «Тыва даг-дүгү» комбинаттарда, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде ол хемчегдерни эки деңнелдиг боттандырып турар. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиниң партком бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниве, техниктиг деңшилгенин мурнакчы аргаларын пептередиринче, оон уламыдан күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниве чугула киҥээнгейни салып турар. Оон түңнелинде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың бирги эзлчээнниң төлевилээн күүзүн 2,5 катап улгаттырган. Ол комбинатты ажыглаага кииргенинден эгелээш, 166 санныг чаа техниканы ажыглаага киирген. 16 санныг технологтуг шугумнарны, тургузугларны чаартып кылган. Бүдүрүлгени механизастаарын чедип алганындан хол-биле кылыр ажылдан 200 даг ажылчыннарын хостаан. Ак-Довуракның тудугжулары тудуг ажылын механизастаарының аргаларын калбаа-биле ажыглаааш, 17 мун дөрбелчин метр чуртталга шөлүн, 600 олуттуг Культура ордузун тудуп, ажыглаага киирген. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң хемчегдерин боттандырып турган, бо чылдың эрткен он айларында пландан ажыр хөй продукциязы бүдүрүп үндүрген. Ол комбинаттың коллективи бо чылда ийи мун тонна даг-дүгүн пландан ажыр арыглаар хүлээлгезин 2242 тонна чедир күүседткен. Ак-Довурак хоорайның партия комитеди, ында партия эге организациялары хоорайның ажыл-ишчилериниң өөредилгезинче, кижизидилгезинче, кадрларның өөредилгезинче сагыш салып турар. Ынчангаш комбинаттың ажыл-ишчилериниң үжүнүн бирээзи-ле дээди азы ортумак эртемниг.

«Тыва кобальт» комбинаттың металлургтары, инженер-техниктиг ажылдакчыдары ажыл-агыйжы айтырыгларны чогаадыкчы ёзу-биле шиитпирлеп, күрүне планны, социалистиг хүлээлгелерни күүседириве күштүг мооннел турар. Оон комбинаттың гидрометаллургия цехинде металлургтарның хөй кезии коммунистер. Олар күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле үнелеп, ак сеткиздиг ажылдап, эзлчег онаалгазын ажыр күүседип турарлар. Цехте күш-ажылчы информация эки тургустунган. Ажылчыннар боттарының эзлчег онаалгазын канчаар күүседкенин оон билип алырлар. Ында 24 коммунист коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде киржип, олардан 6 кижи техниктиг чогаадылгалар кылырын үргүлчүлеп турар.

Эки чижекке Улуг-Хемниң үлетпүр ыяш ажыл-агыйын айтып болур. Бо бүдүрүлгениң коллективи машина-техникалы, ставоктарлы, оске-даа дерилгелериниң ажыглалын экижидерин чүтүлаап турар. Бүдүрүп турар продукциязының шынарын бедидериве хамаарышкан бүдүрүлге чорудулгазының чугула айтырыгларын партия хуралдарында чүгээлээшкин турар апарган. Күш-ажылдың сагылга-чуруму элээн быжыккан. Ажыл шагы үзер киҥилерниң саны кызырылган. Ында партия организациязы сагылга-чурум, киҥизидилге айтырыгларын киҥээнгейниң төвүнде тургускан. Ол хемчеглер бүдүрүлге планын ажыр күүседириве ядыглаг болган. Ук коллектив деминг, быжыг сагылга-чурумнуг ажылдаәш, он айларда, продукция сайгарарының планын 115,3 хуу күүсеткен. Үшкү кварталдың түңнелинде Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң чарыжынга бирги черни алган.

Кызылдың түүйбу заводунуң, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезининң, № 1 АТБ-ниң, «Тыва кодээ тудуг» трестиң 585 дугаар механизастаан колонназының, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, автосептелге заводунуң партия организацияларының күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарынче киҥээнгейни күштелдирип, бүдүрүлге культуразын бедидерин чедип ап, цехтериниң эстетиктиг каасталгазын кылган.

Эки эргелээшкиннер-биле чергелештир, чамдык партия организацияларының, бүдүрүлгелериниң, тудугларының удуртукчуларының ажыл-херекти партияның XXIV съездизиниң шиитпирлериниң негелдемелеринге дүүштүр организастаарын амдаа чедип албаан. Социалистиг хүлээлгелерни күүседиривче утланган эгелекчи, чогаадыкчы саналдарны үндүрбейн, эвээш чарыгдалдарның күсели-биле дээре түңнелдерни чедип алырынче сагыш салбайн турар. Ындыг коллективтерниң чижээзинге Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинадын, Чадаанаының саржат заводун, Кызылдың эът комбинадын, пиво заводун, «Тудуг кезектери» комбинаттың, хлеб, балык заводтарын айтыр аппаар.

Үстүнде адаан бүдүрүлгелер 636 мун рубльдиң продукциязын чедир сайгарбаан. Чугайнын, бажың иштининг эт-херекселдерин, эът, сүт продуктуларын, кондитер кылыгларын, заапртпес суксуннарны бүдүрүп үндүрериниң планнары чедир күүсеттиимээн. Ак-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың, Хову-Аксының хлеб заводтары, пиво заводу, Чадаанаының тараа хүлээп алыр пунктузу, Кызылда даараныла комбинады күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсеткеп. Эът комбинады, Хову-Аксының, Кызылдың хлеб заводтары, балык заводу, даараныла комбинады алыр ёзалың акшазын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинден ажып турар кылдыр чарыгдаан. Чер-черде 6 кезек бүдүрүлге, оон иштинде Терлиг-Хаяның моңгүн суунуң бүдүрүлгези, «Тудуг кезектери» комбинат продукциязының бот-үнезин чингедириниң планын күүсеткейн, 119 мун рубльдиң артык чарыгдалын кылган.

Республиканың аъш-чем үлетпүрүнүң, Чонның амыдыралга хандырылга министерствозунуң, «Сельхозтехника» каттыжышкынының бүдүрүлгелеринде, сүт заводунда элээн хөй ажылдарны ам-даа механизаставаан.

Республиканың тудуг организацияларының эрткен он айларда салган сорулгаларын болгаш алган хүлээлгелерин күүседип шыдаваан. Тодаргайлаарга, он айларның тудугмонтаж ажылдарының планы 96,7 хуу күүсеттинген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү тос айларда 95,8 хуу болган. Шупту 28 тудуг организацияларының он үжү бодунуң күжү-биле кылыр даалгазын күүсеткеэн. Оларның аразында Хову-Аксында «Тыва кобальт тудуг» участогу, «Кызыл тудуг» эргелели, «Тыва тудуг» трестиң чер ажылдары кылыр эргелели, «Тыва кодээ тудуг» трестиң № 62, 41 механизастаан колонналары, «Тыва септелге-тудуг», «Тыва сут тудуг» трестер планын күүсеткээн. Чамдык организациялар кол фондуларны ажыглаарын хожудадып, чугула тудуг объектилерин ажыглаага киирериниң хүүсаазын үзадып турар. Оон үжүрүнде капитал салыышкынының ажыктыы күдулап, тудугнуң бот-үнези өзүп турар. Бо чылдың эрткен сес айларында тудуг ажылдарының бот-үнезин 428 мун рубльге улгаткан. Тудуг монтаж ажылдарының бот-үнезинин «Тыва тудуг» трест 3,4 хуу, «Тыва кодээ тудуг» трест 5,4 хуу, «Тыва суг тудуг» трест 4,7 хуу улгаттырган.

Тудутну комплекстиг механизастаашкын аргазы-биле тударының деңнели ам-даа коңчуг чавыс. Оон бир чылдагаанын шыырак дерилгелиг тудуг базаларының тургустунмаанында. Ыланғыя, «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг», «Тыва сут тудуг» трестериниң хүүзүнүң бажаларының түүнүн оожум чорудуп турары четпес.

Партияның Кызыл хоркому, СЭКП райкомнары, партия эге организациялары күш-ажылды шын организастаарының, күш-ажылдың сагылга-турумун быжыглаарының талазы-биле чамдык ажылдарны чорутса-даа, оон дээштин ам-даа четпес.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнге шаптыктыг чылдагаанарның ужурудан үлетпүр бүдүрүлгелери 400 мун рубльдин продукциязын чедир бербээн. Тудуг организациялары 25 мун кижи-хүнүн чидирген. Оон түңнелинде 700 мун рубльдиң ажылы чедир кылдынмаан.

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң, тудутларының техник-экономиктиг коргузүглерин экижидеринге улуг дузаны чедирип, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге чиг-этти, материалдарны, одаар чүүлдү, электри болгаш чылыг энергиязын камнаг чарыгдаар чорук улуг ужур-дузалыг. Элээн хөй партия, профэвиндез организациялары, бүдүрүлгениң удуртукчуларының СЭКП ТК-ның, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң «Бүдүрүлге нурлавырларын ажыглаарын экижидер болгаш улус ажылагыйынга камналга чурумун күштелдирер дугайында» Чагаазында айыткан негелделерни киҥээнгейлиг күүседиривче чугула сагыш салып турар. Ол Чагаага холбаштыр хой-ниитичи көрүлделерин чорудуп турар апарган. Бүдүрүлгелериниң, тудутларының ажылчорудулгазын хынаарының талазы-биле партийжи болгаш хөй-ниитичи контроль күштелген. Ындыг дээштиг хемчегдерниң түңнелинде ылангыя «Тыва кобальт» комбинатта аммиакты болгаш оске-даа будумелдерни камналгалыг ажыглаары экижээн. Тыва автотранспорт эргелелиниң бүдүрүлгелеря 280 тонна кыварчаар материалдарны, 30 мун киловатт-шак электри энергиязын, 320 комплект авторезинаны 123,2 мун рубль түңге камнап алган. Ынчаза-даа «Тыва кодээ тудуг» трестиң базазында, складтарында тудугга хереглээр ивзы-бүрү материалдарны хүлээп ап, шыгжап, кадагалап турарының деңнели багай. «Тыва тудуг», «Тыва септелге тудуг», «Тыва суг тудуг» трестериниң складтарында байдал оон дээредевес.

Сөөлгү чылдарда үлетпүр болгаш тудут коллективтери продукциязының база тудутнуң шынарын бедидеринче киҥээнгейни углаан. Күрүне стандарттарывчн пегелдезинге дүүштүр Ак-Довуракның дагдүгүн арыглавры экижээн. Оон ийи марказы делегей стандарттарының деңнелинге чедип турар. Кызылдың даараныла комбинадының, алгы заводунуң бүдүрген кылыгларының шынары экижип турар. Стандарттарның негелделерин Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, эът комбинадында, автосептелге заводунда, республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынында сагывайн баар таварылгалар авазы эвес. Ыланғыя разрез даг породазы холушкак хөмүр-даштыг чүдүрүп чорудуп турар. Эът комбинады эът продуктуларын белеткээрин стандартка дүүштүрүп шыдавайн, актылаар ужурга таваржып турар.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукциянын шынарын экижидеринге социалистиг чарыш улуг идиг берип турар. Ындыг түрбүже чамдык партия организацияларында социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче, бүдүрүлгеге мурнакчы дүржулганы неперединче кошкак кичээнгей салып, ажылачы чонну экономиктиг өөредилгеже багай эвилелдеп келген.

Таңдының, Чоон-Хемчиктиң бүдүрүлге, тудуг коллективтеринде камналга дээш чарышты организаставаан. СЭКП Кызыл хоорай комитеди, партия райкомнары, хоорайларның, районнарның, күүсекчи комитеттери бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге холбашкан айтырыгларны киҥээнгейниң төвүнге тургузуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге экономиктиг идигни бээр бүгү-ле деңшилгелиг быраларны долу ажыглап, социалистиг чарышты дээштиг организастаар ужурлуг. Кадрларның экономиктиг болгаш техниктиг өөредилгезин организастаары, масса-политиктиг болгаш идейкижизидилгелиг ажылды ажылчы чонның ортузунга чорудары үстүнде салган сорулгаларны боттандырарынга дузалаар.

Б. ШИМПТ,
СЭКП Тыва обкомунуң үлетпүр, транспорт килдизиниң эргелекчиниң орлаакчызы.

ШЕФТЭЭШКИННИҢ АЖЫ

Чоон-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде кол кичээнгейни малдың кыштаглаашкынынче угландырган. Дирекция, парткомнуң планнаанын ёзугаар совхоз төвүнүң коммунистери болгаш комсомолчулары Бора-Тайга салбырының Шат бригадазын шефке алган. Дыштанып хүн санында звено аайы-биле үстүп алгаш, шефчилер кол специалистериниң удуртулгазы-биле ажыл-бүрү сентелге ажылын чорудуп, эң ылангыя малдың чаш төлүнүң кажааларының сентелгезин чорудуп, кажаа көрженин хооруп, кадарчыларның күш четтикпейн баар кире ажылдарын кылчын берип турарлар.

Алдан-Маадыр салбырыңг Алаш-Аксыга 250 хой кирер чаа кажааны коммунистериниң башталгазы-биле тудуп доозкан.

К. МОНГУШ.

АКЫ-ДУҢМА ЭВИЛЕЛ БОЛГАШ НАЙЫРАЛ

А. Е. КОЧИНЯН,

Арменияның КП ТК-зының бирги секретары

Социалистиг улут Төрээн чуртувустуң акы-дуңма улустарының чырык чаагай байырлалы —Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ою чоокшулап келген.

Совет улус бодунуң алдарлыг тоогузунде тураскаадыг ол хүнүү демделээр дээш политиктиг болгаш күш-ажылчы ✱ кодургуушкунуүр белеткенип турар.

Ажылчын, тараачыннарның делегейде эң баштайгы хөй националдыг социалистиг күрүнеэнниң тургустунганы бодунуң политиктиг үжүр-дузазының, социал-экономиктиг түңнелдериниң талазы-биле Совет чурттуң тоогузунде шылгарапгай черни эдлеп турар болгаш делегейге кайгамчык улут үжүр-дузалыг болган. ССРЭ-ниң тургустунганы бүгү кижи төрелгетенниң тоогузунде чаагай үе-шагны эгелээн болуушкун болган.

ССР Эвилели күчүлел-биле кулдавышкынының принциптерин эвес, харын бүгү улустарның эки тура-биле, дең эргелиг эвилелдежириниң принцивин барымдаалап турсустунган. Ленинчи национал политиканың ол принциптери акы-дуңма бүгү совет улустарның политиктиг, экономиктиг болгаш культура хогжудезиниң күчүлүг фактору болуп берген, чаңгыс аай эвилелдешкен күрүне кылдыр нацияларның каттыжарының үндезини болган.

Хамаржылга чок догуланнаан совет республикаларның бүрүн дең эргелиг болгаш эки тура-биле каттыжарының негелделери-биле шуут дүжүп турар ол эвилел национал-күрүне тургузуушкунунга пролетаржы интернационализмни боттандырып эгелээринге, совет улустарның бүзүрежилгезинге, акы-дуңма найыралынга даянгаш, оларның эвилелин бижыглаарынга эң чогумчалыг дуза чедирип келген.

ССР Эвилелин тургузарының ленинчи идеязы бистиң чуртувустуң ажылчын аңгызының, күш-ажылчы тараачын чонунуң, мурвакчы интеллигенциязының, бүгү нацияларының болгаш улустарының үндезин эрге-ажыктарын илергейлээн.

Коммунистиг партия хөй националдыг чаңгыс аай күрүнени тургускаш, чуртка социал-экономиктиг болгаш политиктиг, чаартылгаларның улут планнарын чедишкинниг боттандырарынче ажылчы массаларның, бүгү совет улустарның чогаадыкчы күштерин улам чедишкиннинг утландырып, оларның угаан, талантызын мобилизастап шыдаан.

Совет улустарның бузулбас эвилели совет ниитилелдиң бижыг үндезини, коммунизм тургузукчузу — совет улустуң чогаадыкчы сорук киришкинниниң эгээртинмес үнер дозу болуп келген болгаш болуп-даа турар.

Коммунистиг партияның шылгарапгай удуртулгазының, бүдүрүкчү күштерни план ёзугаар, таарымчалыг сайгара тургузуп келгениниң, бойдус, кижи талазы-биле кайгамчык улут курлавыр байлактарын ажыглаанының ачызында бистиң чуртувус амгы үениң индустриязының бедиктиринче, бедик сайзырапгай социалистиг кодээ ажыл-агыйлыг болурунче кондуг улут бурунгаарлаашкынны чүс-чүс чылдарда хожудаңгай чораанындан тоогулуг кыска хуусаа дургузунда кылган.

Совет улустарның күчү-шыдалы Ада-чурттуң Улуг дайынының сүрлүг чылдарында чайыналдыр илереп көзүлген. Кижи төрелгетенниң эң ожээнниг дайзыны — гитлержи фашизмни ашкан тиилеге социализмниң капитализмдан артык күштүүн ССРЭ-ниң улустарының тендиш дивес күжүн, - совет кижилерниң мораль-политиктиг чаңгыс эвин илергейлеп көргүскен.

«Социализм бистиң хөгжүлдевистиң улустарның найыралы чижектиг, күчүлүг шимчедикчи күжүн ажыглалга киирген. Хөй националдыг совет улустуң чаңгыс эви алмаз дег бижыг. Бистиң улузувустуң чаңгыс эви ооң тургустунган нацияларының хөй янзылыындан база-ла алмаздың өң-баазын чайынналыры дег солаңгыланып турар. Оларның нация бүгүдези байшыдаалдыг, хостуг болгаш аас-кежиктиг чурттап турар» —деп, СЭКП ТК-ның Чиигине сенретары эш Л. И. Брежнев демделээн. «Л. И. Брежнев. «Ленинчи орук-биле», том II, арын 94—95).

Совет улустарның акы-дуңма ог-бүлезинде бодунуң байшыдаалдыг, хостуг болгаш аас-кежиктиг амыдыралың армян улус тургузуп турар. Улут Октябрьның үре-түңнели — Армения богун чечектелген социалистиг республикаларның бирээзи болу берген. Ооң үлетпүрү революция мурнунда даг рудазы казар болгаш арага кылыр каш-ла бүдүрүлгелиг чораан; ооң өске адырларында нургулайында ус-тывышчылар ажыдап турган. 1913 чылда улус ажылагыйынга үлетпүрүнүң үлүү 14 хуудан эвээш турган.

Совет эрге-чагырга чылдарының дургузунда акы-дуңма республикаларның өндүр улут болгаш күчүлүг эвилелинге Совет Армения база быжыглып, дадыгын келген. Бистиң чуртувустуң бүгү улустарының чаагай сеткилдиг дузаламчызының ачызында Совет Армения база-ла оон өске республикалар дег, социалистиг тургузуушкунуңу бүгү фронтуларында көстүп көрбээн чедишкиннерни чедип алган. Бүгү чуртка 50 чыл дургузунда боттандырып келгени дег, үндезин социал-экономиктиг болгаш политиктиг чаартылгалар Арменияга база болган. Социализм тиилээнинiң түңнелинде социалистиг армян нация тургустунган.

Бистиң улузувус Ленининиң чагыгларын күүсетпишаан, Арменияны Коммунистиг партияның удуртулгазыбиле сайзырапгай социалистиг экономикалыг, үлетпүрү хөй адырлыг республика болдурган. Социалистиг тургузуушкун чылдарының дургузунда республикага үлетпүр продукциязының хемчээли ийи үүс катап улгатkан. Ам Арменияның ону ийи-ле хүн дургузунда безин бүдүрүп турары 1913 чылдың бүгү дургузунда бүдүргенинден оранчок хөй. Бүгү ниитилел продуктузун катай алырга, үлетпүрүн үлүү барык 70 хуу бооп турар факт республиканың үлетпүрүнүң бедик сайзыраддын көречилел турар.

Республикавыстың үлетпүр сайзыралы чүгле сан өзүлдезинден эвес, харын шынар талазы-биле чогумчалыг чаартылгалардан база тодаргай көстүп турар. Мооң мурнунда аъш-чем үлетпүрү биле чиик үлетпүр кол рольдуг турган, ам республиканың үлетпүрлүг кол аян-шинчизи электротехника, станок бүдүрери, электроника, приборлар бүдүрүп тургузары, радиотехника, химия үлетпүрү, өңнүг металлургия, тудуг материалдарының үлетпүрү чижектиг, дешилгелиг адырлар болу берген.

Бүдүрүкчү күштерниң шапкын өскенинiң түңнелинде Арменияның экономиказы үндезини-биле чаартынган. Ереван, Ленинакан, Кировакан, Кафан, Алаверди чижектиг, үлетпүрлүг хоорайларбиле чергелештир чаа-чаа үлетпүр төптери — Каджаран, Раздан, Агарак, Абовян, Чаренцаван, Камо, Артик болгаш оон-даа өске хөй-хөй хоорайлар тургустунган.

ССР Эвилелинге улус ажылагыйының чаңгыс аай планын барымдаалааш, совет республикаларның социалистиг экономиканың демин каттыштырып ажылдаары бүдүрүкчү күштерни чогумчалыг сайгара тургузарының эң чугула аргазы боон, чиг-эт болгаш өскедаа материалдыг курлавыр байлактарын эң таарымчалыг ажыглаар, бүдүрүлгени специализастаарын, кооперастаарын бүгү хемчеглер-биле хөгжүдүп, ханыладыр арганы берип турар.

Чуртка көжер электростанциялар, генераторлар, демир чонар станоктар, приборлар, автоматизация чепсек-керекселдери, савалга техниказы, шактар, электроламалар, синтезтээн каучук, автодугуйлар, молибден холуксаалары, шуткутулуг чес бүдүрериниң ниити хемчээлинге бистиң республикавыстың үлүг-хуузу илдең.

Арменияның бүдүрүлге черлериниң киржилгези-биле белеткеп турар 150 ажыт янзы кылыгларны Совет Эвилели даштыкы 70 чуртка садып турар.

Бистиң республикавыс чүүл-бүрү кылыгларны Эвилелдиң бүгү республикаларынга берип, олардан бодунуң хереглээр камык барааннарын база ап турар.

Армения ам кайгамчык улут тудуг шөлү дег. Чаа-чаа чуртталга девискээрлери, хөй санныг тудуг корпустары, дээрже кезеннекен, суургалыг кранныр республиканың хоорайларынга, өдээ черлериннге ыяап-ла турар аян-шинчи болу берген. Тудугжуларывыс тудуг темнилерин чылдың-на улам дүргедедип турар. Чүгле 1965—1970 чылдарда безин улус ажылагыйынга салган акша хөреңги ооң мурнунда эрткен он чыл дургузундаазындан хөй болган. Сески беш чылдың дургузунда 110 чаа үлетпүр бүдүрүлгезин, улут-улут цехтерни туткаш, ажыглалга киирген.

Арменияга үлетпүр, тудугнуң шалыкчын сайзыраң турарын чугаалаашаш, аңаа шыпап-ла революстуг социал чаартылгаларның болганын чыттавайн барып болбас. Революция мурнунда Армения 5 муң хире ажылчынныг чораан, ынчаарга республикага социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң үеининде кол социал-политиктиг, экономиктиг күш болур ажылчын аңгының күчүлүг дүрээлеңи тургустунган.

Республиканың экономиказының чедишкиннери ажылчы чонның материалдыг, эртем-билиг байлактарын улгаттырарының бижыг үндезинсуурун тургускан. Арменияга национал орулга сөөлгү он чыл дургузунда 2,3 катап улгаткан. Ол-ла үениң дургузунда 1,5 миллион ажыг хамааты чаа базыңнар алган ийикпе чуртталга байдалын экижиткен. Чүгле сескн беш чылдың дургузунда безин 6 миллион ажыг дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген.

Колхозчу тараачын чонның амыдыралынга кайгамчыктыг чаартылгалар болган. Сөөлгү 50 чыл дургузунда Арменияның чүгле хоорайлары эвес, харын көдээ девискээрлери база танытпынмас кылдыр сайзыраан. Кадырган пордан тутkан чер-башкынар арлы берген, оларның турган черлери чаагайжыдыр туттунган чаа бажың-балгаттыг апарган. Электри, газ, радио, телевидение, телефон тараачын чонның чуртталгазынга шуут барган боон турар. Ам республиканың суурларын газ-биле бүрүн хандырары доостун турар.

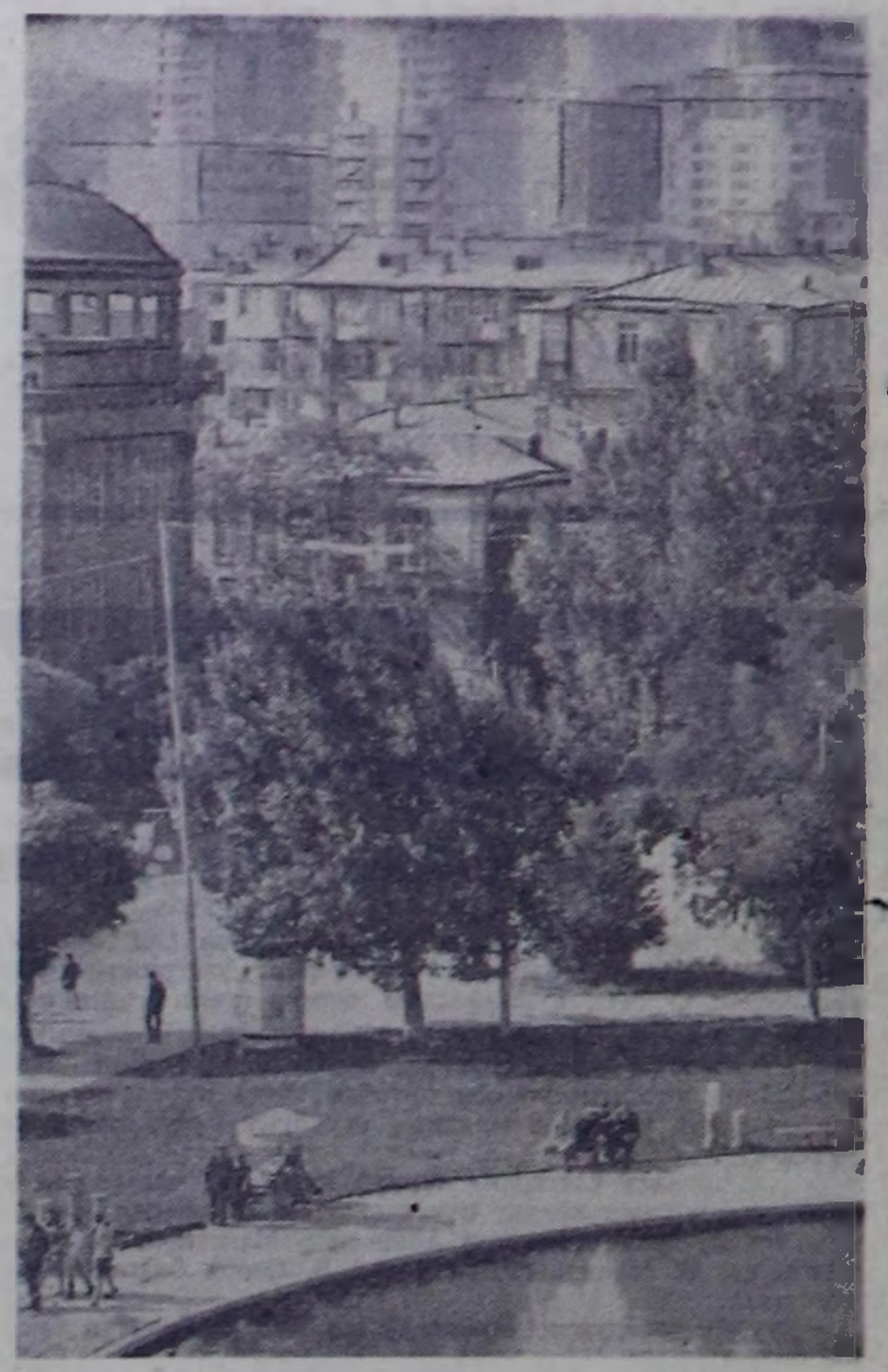
Арменияда кадык камгалалын хөгжүдеринче, ажылчы чонну күш-культурага кижизидеринче улут кичээнгей салдынып турар. Медицина ажылдакчыларының хүрээленди 7,7 муң эмчилиг, орту-мак эртемниг 18 муң ажыг медицина ажылдакчылыг.

Республикада, база-ла бүгү чурттаазы дег, эртем аажок хөгжээн. Армян ССР-ниң Эртемнер академиязы сурагжаан хөй эртемденнелиг. Республикада чүс хире эртем-шинчилел черлери бар. Ында 15 муң хире эртем ажылдакчылары ажылдап турар. Улут Октябрьның дылы, Ленининиң дылы республикада совет улустарның харылзаазының, сырый каттыжарының, ада-чурттуң, делегей культуразының эң эки чедишкиннерин шинчээдип алырының күчүлүг чепсээ болу берген.

Коммунистиг ниитилелдиң тиилелгезинче орукка бедик деңнелдиг чедишкиннерни чедип алгаш, Совет Арменияның ажылчы чонү ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринiң чаа улут планын төлевилээн СЭКП-ниң XXIV съездизининiң шиитпирлерин боттандырар, тургузукчу улут ажыл-ишти калбарткан.

Армян улус ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ою — алдарлыг байырлаалды коммунистиг ниитилел тургузукчуларының өндүр улут чаңгыс аай хүрээленiнге уткувушаан, совет улустарның акы-дуңма найыралының, пролетаржы интернационализмниң тугун моон соңгаар-даа база карак огу дег камгалаар, марксизм-ленинизм идеяларының туюлуга чедир тиилээри дээш Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин бижыглаар.

(СЭТА).

ЧУРУКТА: Армян ССР-ниң найысылалы — ЕРЕВАН. Куу хөлүүнүң талазындан хоорайның хевир-шинчизи.

Э. ИСААКЯННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Өг-бүле бүрүзү чагыдылгалыг болзун

Келир чылдың солун, сетсүүлдерин тес-хемчилер кайы хире чагылып ап турарыл, ол ажылды харылзаа салбырлары, партия организациялары канчаар чорудуп турарыл? Бо айтырыгга харыыны ' сөөлгү медээге даянып алгаш, харыылаарын оралдажып көрээли.

Чагыдылганың ниити саны өрткен чылдыңдан 248 кезек хөй, ынчангаш мун кижиге онаштыр сан база хөй. Республика солуннары 55, төп журнал 85 кезек көвүдээн. Самагалдайның мун чурттакчызынга ам 664 кезек солун, журнал онаажып турар.

Парлалга чагыдылгазың «Чодураа» колхозтуң партия организациязы (секретары Г. Саяна), ында харылзаа салбыры (әргелекчизи О. Шанмак-оол) өске черлерге бодаарга, багай өвес организастап турар. Мында чагыдылганың ниити саны өрткен чылгы түннелди ашкан. Шуурмакта база багай өвес.

Ынчалза-даа «Ак-Эрик» колхозта болгаш «Тес-Хем» совхозта чагыдылга кончуг кошкак чоруп турар. Ында харылзаа салбырлары, партия организациялары парлалга чагыдылгазын өрткен чылдың бо үезинин деннелинге бөзин чедир организастап шыдаваан. Совхозта мун чурттакчыга хамаарыштыр түгле 250 кезек солун, журнал онаажып турар. Азы дөрт кижинин бирээзинге-ле чаңгыс кезек солун хамаарыжыр. Совхозта харылзаа салбыры бо ажылче кол кичээнгейни салбайн турары четпес. «Ак-Эриктин» партия организациязы (секретары Д. Шимит), харылзаа салбыры (әргелекчизи З. Эрендей) «бисте чагыдылга организастыг доозулган» дээр хөөнну илередип турары алдептиг. Ындыг бе дээрге, түге мында үш кижиниң түгле чаңгызы солуннуг азы журналдыг болуп турарыл? Бо чылын мун чурттакчының 632-зи чагыдылгалыг турган болза, келир чылын ооң чартыы хире санныг кижи чагыдылгалыг болур бе? Чагыдылга талазы-биле тайылбыр ажылын чон оруузунга үстүнде организацияларның кошкак чорутканының түннели өл-дур.

Район төвүнүң чамдык организацияларлары парлалга чагыдылгазын эки чорудуп турарын сөөлгү медээ хереченип турар. Район әмнелгезинин, харылзаа белдирининг, суг ажыл-агыйының, районоңун, чонның амыдырал хандырылга комбинадының, коммунал ажыл-агыйының болгаш өскелээ черлерниң коллективтериниң кежигүннери өрткен чылдан оранчок хөй чагыдылганы бижиткилеп алганнар. Маңаа улуг рольду парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары ойнап турар. Райәмнелгеде Н. Монгуш, школада К. Баазан-ool, районда И. Оюн, амыдырал хандырылга комбинадында Б. Дирчина, мал әмнелгезинде К. Хүлер-оол, суг ажыл-агый черинде Л. Шапкаева олар чагыдылга ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Партийжи солуннар болгаш журналдарның чагыдылгазы өрткен чылдың бо үезин-биле деннээрге, ам-даа өвээш. «Правда» — 46, «Агитатор» —15, «Коммунист»—8, «Партийная жизнь» — 17, «Политическое самообразование» — 17. Районда коммунистерниң санынга дүүштүр көөрге, ол түннер өвээш.

Ийи колхозта, бир совхозта чурттап турар 1038 өг-бүленин 332-зи «Шын» солунну чагытkан. «Тес-Хем» совхозтуң 535 өг-бүлезининң 133-жү ындыг солуннуг. Бодавыже өрткен үе иштинде «Шын» солуунун чагыдылгазын немей организастаары чугула.

Ниитизин-биле чугаалааргa, чагыдылганың байдалы районда шоолуг өвес. Үе ам-даа бар чүве болганда, өг-бүле бүрүзүнге чедир тодаргай ажылды кылып тургаш, бо чугула кампанияны чедиишкинниг доозар арга бар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.
«Шынның» корр.

КАЯА-ДАА ҮЛЕГЕРЛИГ

Агитквартираның бистиң районга баштайгы үндезилеттинген чери — Кызыл-Даг. Ол ам Бай-Тайганың шупту суурларында, малчын бригаддарында казбарган. Чон, младшы херээженнер ортуунга политикижиандилге болгаш культура-массалыг ажыл чорударынга ол чугула таарымчалыг болганын ажылдың практиказы бадыткап турар.

Кызыл-Дагда херээженнер чөвүлелиниң удуртулгазында ам 13 агитквартира бар, ооң үжү малчыннарда. Олар түе бүрү ажыл планныг, алган социалистиг хүлээлгелиг. Чөвүлелдиң чанында: уругдар кижиандилгезининг, культура-массалыг ажылдың, арыгшеверинг, бүдүрүлгенинг талазы-биле секциялар доктаамал ажылдап турар. Секциялар болгаш агитквартиралар аразында чарыштыг.

Бистиң чөвүлелиниc Бай-Талда херээженнер чөвүлелиби-биле аразында социалистиг чарыштыг. Алган хүлээлгениң күүседегин квартал санында түнген, олар бистиннге, а бистер оларнынга аалдажып турарывыс чаңчыл болган.

Районнуң херээженнер чөвүлелдериниң аразында чаңчыл болган чарышка бистиң чөвүлелиниc үргүлүг мактатырын келгени өөрүнчүг. Чижээ, СЭКП-ниң XXIV съездизинге база Хлуг Ленининиң төрүттүнгенининг түс чыл оюнга уткуштур районда калбаргай социалистиг чарышка бистиң чөвүлел бирги черни түе бүрү эдегелээн. Совет Эвилелминиң бежен чыл байырлалынга алдаржыткан чарышка база мактатырын турар.

Культуралуг чурттал башкы, найыралдыг өг-бүле, ажылы үлегерлиг агитквартира дээш чарыш Кызыл-Дагның херээженнерин деминг ажыл-ишче узам сорук киирип келген. Ол ышкаш көдээ клубту болгаш ыыл-булуңнарны бистиң чөвүлел база чоп ажыглап, аңаа делгелгелерни, сураглыг мурнакчылар-биле ужуражылганы, дыштанырга болгаш айтырыг, харыы кежээлерин организастап турар.

Бистиң агитквартираларывыс түе бүрү аттарлыг. «Найырал» дээр квартираның —«Тиилеттирбес Совет Армия»; «Челээш» дээр квартираның — «Аваазар: аас-кежиктиң, өөрүшкүүнүң, күш-ажылдың эдлери»; «Хүнчүгеш» дээр квартираның — «Делегейге тайбың»; «Аян» дээр квартираның — Адаларның «ажыл-ижи» деп темаларга организастаан кежээлерни чоп үнелеп мактаан. Шак ындыг массалыг хүннерге база байырлалдарга холбаштыр: сиилбин чураан, угуулаалар даараан, шокарлап аргаан кылыгларының, белеткээн амданныг чеминериң делгелгезин чамдыкта база организастап турганы солун болгаш өөредиглиг.

Херээженнер чөвүлелиниң активке даянган, парторганизациянның удуртулгазы-биле чорудуп келген организастыг болгаш политмассалыг ол бүгү, өске-даа хемчегларн чурттална амыдырала, ажылишчи ниити сорулгага улуг салдарлыг болганы билдингир. Бистинде херээженнер киришпейн турар ажыл участогу чок. Кайда-даа, бүгү-ле адырларда олар улуг күш болуп, бот-идепкейлиг үзеглерин илередип турар. Чүдүм Маңзырыкчы, Деспи Биче-Уруг, Иргит Долаан, Ары Сержиң ышкаш мурнакчыларывыска коллектив чоргаарлавыр.

Кызыл-Дагның ажылчы чону, младшы херээженнери, бүгү чуртта ышкаш, юбилейлиг чылда алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип шыдаар, алдарлыг байырлалды төлептиг уткуурунга бүзүредиг.

М. ХЕРТЕК,
херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Делегей бо хүннерде

В. Брандтының интервьюзу

БОНН. (СЭТА). Чазак эвилелиниң амгы партиялары бундестагтың соңгулдаларынга ноябрь 19-та тиилеп аптар болза, мээң чазаам Европага дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче болгаш таарыштырылга кылырынче бодунуң эгелээн угланышкынып уламчылаар деп, ГФР-ниң канцлери В. Брандт «Генераль-анцейгер» солуннуң корреспондентизинге берген интервьюзунда демделээн. «Бодунуң шынныын бүзүредип көргүскен политиканы боттандырарың келир дөрт чылда база чайгылыш чок уламчылаар мен» — деп, В. Брандт медеглээн.

Делегей айтырыгларынга хамаарыштыр В. Брандт мынча дээн: «Ам делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарынче угландыр чогуур күжениишкиннерни салыры үргүлүүлеп турар деп чүве өөрүнчүг-дүр. Айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниитиевропа төвүлел хуралын чылдырарынга хөй талалыг белеткел удавас эгелээр. Ооң соонда Европага чеңсектиг күштерин дугуржутлуг кызырар дугайында чугаалажыышкынар эгелээн туруп болур».

Брандтының бодап турарын ёзугаар алырга, ылангыя стратегтиг чеңсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразында чугаалажыышкынарны катап эгелээр деп турары база Вьетнамда дайынны соксадыр перспективаларның экижээнин дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарын уламчылап турарының ооң оске база бир барымдаазы болур. «Тайбың улам быжыга берген, ындыг болза-даа ону быжыглаарын үргүлчүлээри эргежок чугула» —деп, В. Брандт демделээн.

Брандт тайбынны быжыглаарын чугаалаан, харылзаалар үндезиннериниң дугайында ГДР биле ГФР-ниң аразынга керээлер чарарын доозарының чугула ужур-дузалыын айыткан.

Баштайгы үеде чоон чүк политиказынга шуут удурланыр турган хирезинде, ооң соонда кажарлаашкынар кыла бергиннер эвес, харын хамык удурланыышкынга торулбайн, ону боттандырарын чедип алганнар-ла ук политиканы боттандырарын чедиишкинниг уламчылаан туруп шыдаар дээрзинге бүзүредиг мен» — деп, В. Брандт түннелинде медеглээн.

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чеңсектиг күштери ноябрь 9-түң өрткен хонуунуң дургузунда ортаа шаттарга, Меконг хемниң шынаазынга болгаш соңгу талакы шериг секторунга — Куангчи, Тхыатхиен можуларга хөй-хөй дайылдажыышкынарны чоруткан. Патриоттар чазаглыг 13 дутаар орукту катап үзе киргеш, ол девискээрге чурттакчылыг элээн хөй черлерни хостап алган. Шыңгыы тулчуушкуннар Сайгоннуң мырыдай чанында үргүлчүлеп турар. Хосталга күштери Сайгоннан 20 километр соңгуваан талага чалча шериглериң туруштарын атакалаан.

Патриоттар ортаа шаттарда чалча шериглериң Контум хоорайда туруштарын артиллерия-биле бооладып турар.

Данангтан 106 километр соңгу талада чалча шериглериң белеткел төвүн патриоттарның боолаанының түнелинде дайзынның хөй санныг боо-чеңсээ болгаш чемзээ узуткаткан.

Сайгоннуң шериг командылалының медеглээнин ёзугаар алырга, Сайгон шериглери сөөлгү неделяның дургузунда 598 кижизин өлүртүп, 2548 кижизин балыгзадып когараан.

Каттышкан Штаттар чалча армияга чеңсегленишкинни буу-хаа чедирип бээрин үргүлчүлеп турар. Чаңгыс-ла Таишоннаттың шериг-агаар баазазынга бээрин ноябрь 9-та 20 америк транспорт самолёттары кээп хонган. Олар чүс-чүс тонна боо-чеңсектерни чедирип берген. Шериг чеңсектерни чедирип бээрин далай дамчыштыр база боттандырып турар. Ылаңгыя Сайгонга хөй санныг хыдыкчы самолёттарны, танкыларны, броневыктырын, үтер-бооларны болгаш чемзектерни берген деп, ЮПИ агентилел дамчыткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Камбоджаның патриотчу күштери Пномпеньден 20 километр мурнуу талада чазак шериглеринге удур чедиишкинниг дайылдажып турар. Олар чазаглыг 20 дутаар орукту үзе киргеп. Ооң түнелинде Пномпеньниң бир удуг болук шериглери бүзээлеткен.

Патриоттар Камбоджаның пайысылалын далай өртээли Кампонгсам-биле аргыштырар, чазаглыг 4 дугаар оруктуң девискээр кезинин ийи неделя дургузунда эелеп келген.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк ужар түүл Соңгу Вьетнамның девискээрин, Мурнуу Вьетнамда, Лаос биле Камбоджада патриоттарның туруштарын бомбалаарын калбартып турар. Ол девискээрлерже ниитизин-биле 700 самолёт ужудуушкуннарын кылган.

Сайгонда америк командылал төлээлекчизиниң дыңватканын ёзугаар алырга, америк самолёттар Соңгу Вьетнамның мурнуу талакы девискээрлеринче халдаашкынар кылырының санын ийи катап көвүдеткен.

Финляндияның төлээлекчизиниң медеглели

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның даштыкы харектер министерствозунуң төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, ноябрь 9-та Финляндия айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа төвүлел хураллын чылдырарынга хөй талалыг белеткел удавас эгелээр. Ооң соонда Европага чеңсектиг күштерин дугуржутлуг кызырарының айтырыын чугаалажыр бис» деп, Р. Никсон чугаалаан.

Вьетнамга таарыштырылга кылып болурун чугаалаан, Р. Никсон «биске ол таарыштырылга болган турар, аңаа ынанып болур дээрзинге шуут бүзүредилдг бис» дээп. «Хой-хөй американнар, ылаңгыя аныяк американнар боттарының чуртунга, америк системага, америк даштыкы политиказа бүзүрелиг оскунган» деп, Р. Никсон мнинип чугаалаан. Ындыг апаргашының чылдагаанын Р. Никсон улуг хире-чергелиг-биле Вьетнам дайынынга хамаарыштыр тайылбырлаан.

Сөөлгү ийи чылдың дургузунда Чоокку Чоон чүктүң «деңзигүүр байдалы идегел чок боон келген, ындыг байдал кажан-даа будалы берген туруп болур», ынчангаш ол девискээрни эң чугулалап, олче кичээнгей салган турар деп, президент айыткан.

Каттышкан Штаттар «КУР-биле чугаалажырын үргүлчүлээр» деп, президент медеглээн.

САЙГОНДА БАРГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң национал аймак чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал А. Хейг ноябрьның 10-да Сайгонга чеде берген. Сайгонга А. Хейг үш хүн дургузунда турар. Ак бажыдың парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Р. Зиглериниң медеглээнин ёзугаар алырга, генерал Хейг «тайбың дугайында чугаалажыышкынынарның деңшилгелиг болурунга хамаарыштыр Тхиеубиле чөвүлежиилге кыдыр, Индий-Кыдаттың байдалын ниитизин-биле ова-арын көөр» сорулгалыг аян-чорук кылып, ында чеде берген. Ол чөвүлежилге президентиниң национал аймак чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджериниң Сайгонга октябрь 23-те чоруткан чугаалажыышкынарының уламчызы болур деп, Р. Зиглер медеглээн.

Р. НИКСОННУҢ ЧУГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон келир дөрт чылда АКШ-тың чазааның даштыкы политиктиг ажылчорудулгазынга хамаарыштыр бодунуң планнарын «Вашингтон ивининг стар» солунга интервью берген тайылбырлаан.

Президентилээриниң баштайгы чылы аажок дүшкүүрлүг болур. «Стратеттиг чеңсегленишкиннерни кызыгаарлаар дугайында Совет Эвилели-биле база бир эөлчеглиг чугаалажыышкынар чорудар сагыштыг бис, ынчангаш, бодавыже, Европаның айыыл чок чоруунун айтырыгларының талазы-биле чөвүлежилге кылыр, чеңсектиг күштерни дугуржүглүг болгаш деп үлүгчемчээлдиг кызырарының айтырыын чугаалажыр бис» деп, Р. Никсон чугаалаан.

Сөөлгү ийи чылдың дургузунда Чоокку Чоон түктүң «деңзигүүр байдалы идегел чок боон келген, ындыг байдал кажан-даа будалы берген туруп болур», ынчангаш ол девискээрни эң чугулалап, олче кичээнгей салган турар деп, президент айыткан.

Каттышкан Штаттар «КУР-биле чугаалажырын үргүлчүлээр» деп, президент медеглээн.

Хөй-ниитиниң негелдезин тооваан

ТОКИОДАН СЭТА-ның корреспондентизи В. Зацепин мынчалдыр дыңнаткан:

Иокогама хоорай ам базала Японияның хөй-ниитизиниң кол кичээнгей салыр чери болу берген. Америк командылал япон чазак-биле дугуржуп алганынга ооргалаңгап, АКШ-тың Сагамихарада шериг баазазынга септээн танкыларын Мурнуу Вьетнамче Иокогаманы дамчыштыр ноябрь 9-та катап октап эгелей берген. Америк болгаш япон эрге-чагырга черлерин япон чоннуң күштүг удурланыышкынының пептерей бээринден чайлаар дээш, ынаар ол танкыларны дүне чорудар дей берген. АКШ-тың дайынзырак күзелдерин чедип алырынга япон девискээрин ажыглаарынга удурланың турар чоок-кавы девискээрдерниң чурттакчылары коммунистер биле социалистерниң кыйгырыын ёзугаар кежээликтей Иокогамага кээп эгелей берген. Иокогамага парламентинин Социалистиг болгаш Коммунистиг партиялардан депутаттары база келген. Олар парламентининң бо хүнперде эртип турар сессиязына чүве чугаалаан, Японияны Вьетнамда эжелекчи америк дайынның хандырылга базазазы болдуруп турарынга шинтпирлиг удурланганын илергейлээн.

Тайбың дээш япон демиселчилериниң бо демисселин Иокогаманың хоорай чагыргазы деткээн.

Сагамихарада америк бааза моон соңгаар америк техниканы септээринге ажыглаттынмас деп, дашткы херектер министри Масаеси Охира мырыдай чоокта чаа-ла парламентинге бадыткап чугаалаан. Ындыг болганда, ол баазаның катап ажыдап эгелей бергенинге Японияның тайбың күштерининг килеңээнин күштүг.

Япон эрге-чагырга черлерин бо удаада ол хоорайже муң полицейжиин чоруткаш, күш ажыглап тургаш, америк базазадан далай өртээлинче ол танкыларның эртер оруун ажыдып берингер деп, оларга айтышкынын берген. Ынчаныыже америк техника колонназының саат чок эртерин ол хемчеглер бээш хандырып шыдаваан. Ол техниканы чыскаалганнар бүзээлепкен. Танкыларның чедер черинче чоруптар далай өртээлинге чедир он-на километр оруун эртип алырынга хөй шак негеттинген.

Чурттуң демократтыг күштери япон эрге-чагырганың ол үүлгедиглеринге харыы кылдыр ук демиселди үргүлчүлээр, Вьетнамда эжелекчи америк дайынны хандырар база кылдыр Сагамихараны ажыглаарындан АКШ ойталаваажо демисежир деп шинтпирлээп.

САЙГОНДА БАРГАН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың президентизиниң национал аймак чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал А. Хейг ноябрьның 10-да Сайгонга чеде берген. Сайгонга А. Хейг үш хүн дургузунда турар. Ак бажыдың парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Р. Зиглериниң медеглээнин ёзугаар алырга, генерал Хейг «тайбың дугайында чугаалажыышкынынарның деңшилгелиг болурунга хамаарыштыр Тхиеубиле чөвүлежилге кыдыр, Индий-Кыдаттың байдалын ниитизин-биле ова-арын көөр» сорулгалыг аян-чорук кылып, ында чеде берген. Ол чөвүлежилге президентиниң национал аймак чок чорук айтырыгларының талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджериниң Сайгонга октябрь 23-те чоруткан чугаалажыышкынарының уламчызы болур деп, Р. Зиглер медеглээн.

БҮРҮН АЖЫГЛААР

Эки шынарлыг продукцияны дужаар чорук ажыл-агыйның бодунга-даа база күрүнеге-даа ажыктыг. Бии-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының күрүнеге дужааган продуктуларын анализтеп көөрге, ажыглаттынмайн турар курлавырлар амдаа улуг болуп турар. Ону дараазында чижектен тодаргай көрүп болур.

Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының бо чылын күрүнеге сатkан малының күш-денгели шыырак болган. Эрткен чыл-биле деннээрге, «Кызыл тараачын» колхозтуң күрүнеге дужааган малының шыырак күш-денгелдии 79 хуу, «Өөк» совхозтуң — 61 хуу болган. Аныяк мыйыстыг бода малды эки чемгерип семирткеш, күрүнеге дужааганындан районуң ажыл-агыйлары ниитизинбиле бо чылын 200 муң хире рубльди алганнар. Ооң иштинде «Кызыл тараачын» колхоз 72 муң рубльди, «Өөк»— 63 муң, «Саяна»—31 муң рубльди алган.

Ооң ангыда районнуң ажылагыйлары эки шынарлыг сүттүг күрүнеге дужаарын улуг кичээнгейни салып турар апаргаан. Олар шынарлыг сүттүг дужааганы дээш 16 муң рубльди немей алганнар.

«Кызыл тараачын» колхозтуң бөлүк «Саяна» совхозтуң сүт-бараан фермаларының ажылдакчылары ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл оюнга төлептиг белек-биле ужуражыр дээш чарышпышаан, күш-ажылчы улуг тиилелгени чедип алганнар. Олар күрүнеге сүт садарынып чыл планын күүседипкеннер. Ол ажыл-агыйларга ам плангдан ажыр дужаагаан килограмм сүт бүрүзү дээш, бүдүн чартык төлевирин алыр.

Ынчалзажок көдээ ажылагыйның эки шынарлыг продуктуларын будуреринде улуг четпестер районнуң колхозтарында база совхозтарында амдаа барын кылган анализ көргүзүп турар. Маңаа база-ла тодаргай чижектен киирип көрээн. «Хадыкө» колхозтуң сөөлгү үеде садын турар малының күш-денгели шоолуг эвес болуп турар. Ооң иол чылдагааны түл дээрге, ылангыя чайгы үеде малды одарладып эки семирткеринче кичээнгей салбайн турары-дыр.

Амгы үеде сүт саалдазын кудулаттазы дээш демисел чорудары чугула сорулгаларның бирээзи болгай. Ындыг турбуже, Бии-Хемниң ажыл-агыйларында бо хүннерде инектен саап алыр сүт кудулап турарын айтыр керек. Эрткен чылдың ол үезин-биле деннээрге, районга пунктизин-биле октябрь айда 131 тонна сүт чедир будуртүнмээн. Бо кудулаашкын ылаңгыя «Саяна совхозта . болгаш «Хадыө», «Кызыл тараачын» колхозтарда дыка улуг болуп турар. Чижээ, «Кызыл тараачынның» Билелиг фермазынга октябрьның соолгу 15 хонуунда сүт саалдазы 350 килограмм кудуваан. Ынчалза-даа ол чорук колхозтуң кол зоотехниги ам Алейникович дүвүретпейн турары-дыр.

Ынчаарга районнуң чамдык ажыл-агыйлары бода мал дужаганындан орулганы ап турар болза, хой дужаганындан карылгалыг болуп турар. Районга бо талазы-биле пунти карылга 41 муң рубль болган. Ооң иштинден «Саяна» совхоз куду деңгилелиг хой сактапындан барын-ла 24 муң рубль хире, «Өөк» совхоз — 11 муң ажыг рубль каражага таварышкан.

В. НИКОЛАЕВ.

Шын чарыгдаар

Аңнаыр черинде болганымда, аңаазар, дииңнээр дээн кижилер араалыг боолар огун болгаш өске-даа тывыш хереклерин менден ап турар. Ооң чарыгдалын болгаш ажаалда —кадагалалын шын шын эвес кылып турар аңчылар бар. Чамдык озал-ондакгыг таварылгаларның болуп турарының чылдагааны база ында.

Бир дииңге онаштыр үш бичче араалыг боо огун, улуг аңга ийи окту норма ёзугаар берип турар болгай. Чамдык эштер ону шыңгыы сагыйн келген. Чылдың-на керээ чаргаш, ооң үлүүнге алган огун шын эвес чарыгдап турар аңчылар хөй. Вай-Тайганың Шуйда эш Назын-Тогүс эрткен чылын 250 диңе, 10 диңги өлүрер хүлээлге алган, 1000 оъкту садын алган. Түннелинде түгле 13 диңиин, 2 диңгини дужаагаан. Ол хирезинде бо чылын база аңнаыр керээзин чарып, оъкалырын бодап келирге, бербээн бис. Эрткен кышкы керээзи, огу-биле үзе санажыргга, көөр бис. Араалыг боо огу ойнаарак эвес болгай.

Кара-Хөлде аныяк аңчы Белдир Танов, Кызыл-Дагда Даржаа Орлан-оол тус-тузунда 500-500 оък алгаш, ооң өртээн-даа төлевээн, аңнаыртывыш черинге чаңгыс өөрө кежи-даа дужаабаан, бо чаа сезонда керээ чарары-биле келбээннер. Ол оъктарны кайнаар ажыглаанны ам-даа билдинмес, боттарының сонуургалынга ажыктыг кылдыр тоглеглээн чадавас.

Моон соңгаар ындыг чүүлдерни болдурбас дээш бүгү-ле аргаларны ажыглап турар бис.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
Ак-Довуракта районнар аразының аңнаыр-тывыш участогунуң эргелекчизи.

Токарь

«Тээли» совхозтуң машина-трактор мастерскаязынга ортумак сыныг аныяк оолду бо-ла көрүп болур. Ол болза демир чондурар станоктарда токарьлап ажылдап турар комсомолчу Виктор Ужаардыр. Тээли ортуман школазынга ооренип туре-ла Виктор токарьның мергежилиниг хандыкпылдыын көргүзе берген. Байлак дуржулгалыг хоочун ажылчын Күжүгет Хуналың ооренликчизи апарган. Аныяк ажылчынга арга-дуржулгазын дамчыдып, ажыктыг сүмезин кадып келген.

Күжүгет акый Викторну үш ай ооредип келген болгаш тодарга ап турарывыс чаңчыл болган.

Районнуң херээженнер чөвүлелдериниң аразында чаңчыл болган чарышка бистиң чөвүлелиниc үргүлүг мактатырын келгени өөрүнчүг. Чижээ, СЭКП-ниң XXIV съездизинге база Хлуг Ленининиң төрүттүнгенининг түс чыл оюнга уткуштур районда калбаргай социалистиг чарышка бистиң чөвүлел бирги черни түе бүрү эдегелээн. Совет Эвилелминиң бежен чыл байырлалынга алдаржыткан чарышка база мактатырын турар.

Культуралуг чурттал башкы, найыралдыг өг-бүле, ажылы үлегерлиг агитквартира дээш чарыш Кызыл-Дагның херээженнерин деминг ажыл-ишче узам сорук киирип келген. Ол ышкаш көдээ клубту болгаш ыыл-булуңнарны бистиң чөвүлел база чоп ажыглап, аңаа делгелгелерни, сураглыг мурнакчылар-биле ужуражылганы, дыштанырга болгаш айтырыг, харыы кежээлерин организастап турар.

Бистиң агитквартираларывыс түе бүрү аттарлыг. «Найырал» дээр квартираның —«Тиилеттирбес Совет Армия»; «Челээш» дээр квартираның — «Аваазар: аас-кежиктиң, өөрүшкүүнүң, күш-ажылдың эдлери»; «Хүнчүгеш» дээр квартираның — «Делегейге тайбың»; «Аян» дээр квартираның — Адаларның

УТТУНДУРГАН ТУДУГ

Ак-Туруг — өзүп орар суур, чаа совхозтуң төвү-даа апарган. Аңаа баштай келген кижи төп кудумчуда шала тудуп каан бажыңны дораан-на эскере бээр. Ол болза харылзаа белдириниң бажыңы.

Алды чыл мурнунда ук конторапы улай тудуп эгелээн. Чүге чүве шиик, ук тудуг ара соксаан. Аңаа хереглээри-биле Шагаан-Арыгдан эккелген маңзыларны болгаш брус чудуктарны чурттакчылар аппаргылаан. Тудуг материалларының артынчылары контора баарында ирип чытпышаан. Кажан чедир тудар бажың деп чүве ам-даа билдинмес. Контораже кирер тепкиинг бээш ирээш, ойлуп калган. Уттундурган тудугну катап эгелээри чугула.

К. КОМБУ.

* * *

Миллион-миллион француз ажыл-ишчилер Бүгү-ниити күш-ажыл каттыжыышкынының болгаш Күш-ажылдың демократтыг француз каттыжыышкынының кыйгырыын ёзугаар эрттирген, боттарының негелдеяерин хандырарын детки-ириниң национал Демисел хүнүнге киришкен. Францияның ажылчы чону ажыл төлевирин улгаттырарын, 60 харлыында пенсиялаар эргелиг болурун, ажылдаар байдалын эжижидерин болгаш өске-даа негелделерин хандырарын чедип алыр дээш демисел чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Парижке ажылчыннар чыскаалы.

АФП — СЭТА-ның фотозу.

* * *

ЧОНАР-ДАШ

Бургураан мүн
Буеталбышлаан өрү шурап,
Сарыг-кымыл
Чалбыштыва ажа хөөрээр.
Ожук дажы
Ондап-остап, шоюгайнып,
От, суг-биле
Ошкашкаштың тинленги-
лээр.

Аъттар дилээн
Аргамчылыг чылгычы эвес.
Одар манап.
Олча хайтан аңчы-даа эвес
Одагда бо
Олурган ор чогум кымыл?
Шак бо дагны
Сарыг-Хая дижир чүве.
Чонар-даштап
Чортуп келген арат-тыр мон.
Курут ышкап
Куу-сарыг даштар каскаш,
Таалыңны
Дартайгыже эптей суп тур...
Куу даштар
Хууда бээр хуулгаазын-
ныын

Албан-биле
Аъттыг келген даштан
чоруур.
Амдыы кижи
Аалынга келген билдим.
Мастер ярат
Маспактандыр олурупкаш,
Шишпин, «шинчип»
Чиге көрген караа —даштаа.
Самнай аарак
Човган дажын салып-даа
каар.

Таакпы ыжы
Тавзар шойлуп дүргектелир.
Кезек болгаш
Кестинп холга эптей тудар.
Борбак караа
Бодалдардан шиммеш
кынмас.

Кадыг иштен
Хавргылаан салаалардан.
Доозунналчак
Тогланчылар токтуп турар.
Топтап көр-даан.
Тоолчурту бир-ле дүрзү
Чоорту будуп.
Чогаатпышп чоруп олур...
Куу-сарыг
Хуулгаазын чонар-даштан
Челип өрү
Сеглейтипкен чүгүрүк аът.
Элик, хүлбүс,
Эмдик сарлык бугазы-даа,
Чуңма, сыын — дээш,
Шупту чүүлдер дирилгеш-
тинг.

Чоннун мерген,
Чогаадыкчы үлүг болуп,
Делегейде
Делгелгелер эргий берди.
Сактырга-ла
Сарыг-Хая шимчеп алгаш,
Чамбы дипке
Чараш, каастың чечээн
сөңнеп.

«Чонар-даштың
Чогум-чүртү — Совет Тыва!
Ураң-шевер
Улустарның аалы ол!»—деп,
Дыргын чарлап,
Дыңгылдайлап турганыгыр-
дыр.

II.

Хөглүг ырдан
Хөрек, чүрек хайымналыр.
Эки помга
Эжиниг дег хандыкшыыр
бис.

Чараш чурук
Сагып-сеткил көрүнчүү дег.
Ханавыска
Каас хоога делген аар бис.
Чечен чогаал,
Ураң чүүлдүң үнемчези —
Сеткилге чоок
Утка-шынар сингенняде.
Хемчик кыдыы
Хертежекке чаштып
чыткан.

Курут өңнүг
Куу-сарыг, соок даштың
Диргискештин
Диптер эргий ырладыптар
Кандыг ыңдыг
Кайгамчык күш
тывылгавыл?
Кандыг-ла бир
Хайыралыг артизени
Кадыг даштан
Калып чидип тывары дег.
Чогаадыкчы
Дилээшкиннер сингеп кижи
Чонар-даштың
Дилеп тыпкаш чалгынналаан-
дыр.

Ураң-шевер
Усчу холдуг сиплбичинин,
Чонар-даажы
Чогаалчының номнары
ышкаш,
Чоннуң, хөнүүн
Чоргааралын чаалап алган.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

БОТ-ТЫВЫНГЫР ТАЛАНТЫЛАР

«Коммунизмче орук» колхозтуң көдээ Культура бажыңынга районнуң бот-тывынгыр артистери чыглып келген. Көдээниң бот-тывынгыр ураң чүүл көрүлдезинің ийнги эдилкэ» маңаа эрткен. Бот-тывынгыр артистер боттарының ураң талантызын көргүзүп, ыры, танцы, хөгжүм үнү чаңгыланып турган. Көрүлде болгаш ооң түңнел концерти доозулган, жюри түңнелди үндүрген.

Өвүр районга бооп эрткен бо көрүлдеге бирги черни «Кызыл тук» колхозтуң бот-тывынгыр артистери эдилэп болгаш бирги чергенің дипломун албышаан, баян-биле шаңналткан. Ийнги черни «Коммунизмче орук» колхозтуң бот-тывынгыр коллективи чаалап алган. Оларга ийнги чергенің диплому-биле кады аккордеонну тывысскан. Торгалыгжылар үшкү черни эдилэп.

«Кызыл тук» колхозтуң ураң чүүл коллективи көрүлдеге белеткелди эки чоруткавың оргкомитет онзалап демдеглээн. Ниити ыр, апеамбль, танцы болгаш национал хөгжүм, хеп-сын талазы-биле бирги, ийнги, үшкү черлерни эдилэп коллективтерге дипломнарны, хүндүлел бижиктерни тывысскан. «Тооруктуг тайга» деп хөйүңүн, ыры, Ооржак Сарыг-оолдуң тургускан монтажы, «Чайлагда баймрлал», «Ивижи мен» деп танцылар көрүкчүлерни сонуургаткан. Башкы Зинаида Доңгактың «Чечектел-ле чодураа» деп ырызы. Моңгуш Эрес-оолдуң чогаткан шүлүктери түңнел концертке киргеп. Ол ышкаш торгалыгжыларың хөгжүм квинтедин, узбек болгаш тыва танцыларны Андрей Балданың эки тургускаңын мактап болур.

«Кызыл тук» колхозтуң бот-тывынгыр ураң чүүл коллективи көрүлдеге белеткедя доктаамал чорудуп келгенинден түңнелп эки болган. Моон мурнунда көрүлделерге торгалыгжылар идепкейлиг киржип турган болза, бо удаада оларның белеткели кошкак болганын жюри демдеглээн. Ызаңгыя Чаа-Суур салбырга ук ажыл кошкак чорун турда-ла, харыысалгалыг эштер оны херекке албаан. Бот-тывынгыр артистерни район көрүлдезинге организастыг чедирерип бозин таарыштырбааның четпес деп демдеглээр алаар.

Көрүлденің ийнги эдилээ ниитизи-биле багай эвес эрткен. Түс-түс концерт программаларында ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатткан ырлар, танцылар, көргүзүглер хой. Көдээниң бот-тывынгыр артистериниң ураң талантызы озуп турары оон тодаргай. Ыячалза-даа бо көрүлдеге Хандагайты суурнуң ураң чүүл коллективиниң кошкак киришкенин оргкомитет айыткан.

Республика көрүлдезинге белеткел эгелей берген. Өвүрнүң эң шилгидек бот-тывынгыр артистерн аңаа киржир.

М. ООРЖАК.

Молдавиага хоор-сарыг күс-биле капсырлаштыр хөглеп танцылаар уе база келген. Молдаван кижи «Хай ла жок!» — «Байырлап тураал!» — дей бээрге, дүжүт ажаап алынган, досказарларда чаа хөреңгилээн арага ажый берген, көдээ чурттуг чараш кыстың каастанган чинчилерп дег апарган, салбак-салбак сарыг виноград каректарны -ам-даа чылчырык-татпышаан хүн херелинде чайныналып тур ужаа ол.

«Жок» байырлал тараачын ажыл-иштин чечектелиишкинин дээжизи. Өөрүшкү, хөглевирнің үлегер-чижээ, чоннуң хөгжүмчү, ыраажы, оюнзурак-баштак чаагай чаңчылдыкның илерели ол.

Чоннуң национал хөгжүм чогаалының хамык байлаан болунда шингээдип алган, күрүенин танцычы «Жок» ансамбля ол байырлал-биле атгаш болган.

Ансамбльдин программазында от-көс дег, чадбышталып-ла турганзыг танцылар, массалыг танцы көргүзүглери, чурумалдыг баштактанылар бар. Көрүкчүлер оларны кайгамчык чедиишкинниг деп үнелээр.

ЧУРУКТА: «Карпаттар» деп танцының бир көргүзүүн ансамбльдиң ооллар болуунуң күүседип турары.

Е. ДРАЙШНЕР биле З. МЕЧНИКТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Утка, шынар, харыысалга

(Шүлүктер сайгарылгазы)

«Шын» солуннуң редакциязынга хүн бүрүде көп турар ов-он шүлүктериң чүгле чамдыктары тырыкке үнүп турары чажыт эвес. Ооң чылдагааны чүдел? Чогум-на бо айтырыгга харыыны бээрин ораллажыр. чамдык авторларның шүлүктериниң чедер, четпес талаларын ажыы-биле чугаалажып көрээли.

Улуг совет чогаалчы К. Паустовскийниң чугаалааны-биле алырга, «поэзия сиген аразында бээрге чаштынып чыдар, чүгле ону (сигенни) ажыда тыртар херек». Чогаалчы мооң-биле аныяк авторларга чүвү чугаалаар дээни ол? Бир талазында, поэзия кайда-даа барып, ийи талазында, ону тывары дээрге, көскү каректыг, чогум-на поэзияның өңнүү — шүлүкчү кижиниң тып болуруп алдэрти соглээри ол.

Редакцияда келген шүлүктерни ынакшыл дугайында, төрээн чурт база авторнуң көрген-билген түүлдериниң дугайында деп үш бөлүкке чарып болур. «Ынакшылга пазы турбас» дижир болгай бис. Чалыы, кырганның-даа чалгыны болур ынакшылды бистиң эгелеп чоруур авторларывыс канчаар көргүзүп турарындан эгелеп көрээлинер.

Кызылда чурттап турар С. Доктоолай «Кайда чор сен» деп шүлүүн чоруткан.

«Ыржым кежээ кожа
ордувус
Ынак мен деп соглей
каапты
Холдарыңны аспактапкаш,
Хорүй берген кезек ордум»

Авторнуң бижээн-биле алырга, ынакшышкан ийи кижи оон соонда ужурашпаан, бирээни байлак тыпчып чоруткаш, демгизин сагынгаш, дедир чедип келирге, ооңунуң барган уу бээнп билдинмес болур.

«Эглип баткан терек
ышкаш,
Эрзиг бүдүш мендe чок бол,
Чараш сын чок терек-биле
Салымымны домейлээр
мен».

Баштайгы строфада «Ынак мен» деп соглей каапкан маадырывыстың кайнаар-даа барганы билдинмес. Мындыг яжылыг бот-боттарының кайда чурттап, ажылдап, ыңай-бээрдээ чоруткаш, уун айтып бербейн баргаш, бирээзинп «хилинчектеп», харын-даа, «чараш сын чок» терек-биле салымы домей кылдыр хомудадып чоруурун чуруп көргүзеерге, амыдыралдан хоорулчак, амгы аныяктарның ынакшыл, харылзаалаарынга бир мөзүлеш эвес апаары чугаажок. Бо шүлүктү ноомчуп олурарга, ийи талыы кижиниң бирээзи девидеп, мөгүдээш, «ынак мен» дей каапкап, а оскези «хорүй» берген кезек ордум» дээни-биле сеткилин ажыдып шыдавайн, «хилинчектенип» чорза-чорза, чамырык терекке домейлежи бээрп — ат-сывын билиппес аныяктарның ыңчыңнажы каапканы сагышка кирер. Чогум үнделиннинг ынакшылдың шүлүктү чоруткан.

«Өскен
черим ынак черим
Шөйүк-баткан Шуюм-на
сен.
Көшкелеңген хаяларлыг
Өскен черим, ынак черим
Шуюм-на сен».

Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем суурда Ч. Кара-оолдуң «Сайзыра-ла Эйлиг-Хемим». «Кезек терек» деп шүлүктеринден одуруглар мындыг:

«Эргий топтап коргүзэрге,
Эргеп чараш кожалап дег
Эрте шагдан төөгүлүг
Эргим ынак Эйлиг-Хемим»

«Хавак бээры шыктыг черде
Кезек терек ында турар.
Сырбык мшкаш ынаар
үүп,
Ойнап өскен черим ында»

(«Кезек терек»).

Бирги строфада Эйлиг-Хемни көргеп кожаланга домейлээрге, кайып таарыжыр. Кожалаң ог херекселп болгай. Кижиниң төрээн черп кайнаң кожаланга домей бээр! Дедвелге чедимче чок болгаш дужа-келбиже салдыва бергени илдеп.

Ийи строфаларның кайылы-даа бот-боттарынга ынакшыл утказы-биле тереддежи бергеп. Автор ынамчалыг көргеп болза, ийи аңгы төрел шүлүктүң орнунга чаңгыс чедимчелиг шүлүк бижип ап болур турган.

Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлыкта К. Чаш-оол «Ийи хемге сөс». «Чалыы шаамга сөс» деп шүлүктерни шору бижизе-даа, темаларны ажыдып шыдаваан.

«Ору-кулу эргээнимде
Өскен хемим суксуннадыр—
Ыяичиниң хеминиң суун
Ишкеп ышкаш кыынып кээр
мен»

Автор тутчу берген ийи хем дугайында эки бодалды тыпкаш, теманың ханы болгаш чидиг утказынче кичээнгейин кошкатканындан бодал үүрмектелип калган.

«Ынакшылга
Чалгынналыр
Ындыг үем эрте берген?

(«Чалыы шаамга сөс»).

«Ынакшылга пазы турбас», «ортемчейниң бодуң ышкаш, өлүм билбес ынакшыл» дижир болгай бис. Бо шүлүүн автор эде көрзе чугула.

Чамдык авторлар боттарының бодалдарынга алыскаш, хемчээл, чижек чокка салгылаптар таварылгалар бар.

Ак-Довуракта В. Хередиң «Улуг чуртум» деп шүлүүнде мындыг одуруглар бар.

«Улуг угаан мендe болган
Улус чонум удуртур мен.
Бүгү чуртүн делегейниң
Баштыңчызы мен-не бээр
мен».

Эгелеп чоруур авторларның шүлүктериниң эразында үстүнде чижекке киргеп строфаларывыс ышкаш чедир ажылдаттынмаан, эрээгей, эге түлүк-биле бижээш-ле «одип, чазап» үндүрерни дилээн ийикпе чок-ла болза, «ол чогаалчы ажырбас дээн чүве» парлаар апаар силер дээн хөөн киргеп чагаажыгаш кошкаш, редакцияның адынче карак ажыт аътказырыкпан, сомалаан каан шүлүктерни хөйүбиле көрүп болур.

Шүлүктү бижип турар автор, чогаалымның утка, шынары кандыгыл? Ол дээш харыысалга мөзүе оваажыр дээрзин утпазы чугула.

Шүлүк культуразының дугайынче авторларның сагыш салыр ойу келген дээрзин чугаалаары артык эвес. Чамдык авторлар шүлүктерни чаңгыда саазында кырындан алашкар кылдыр өткеш, дужуруп бижиринден чалгаараш, хамаан чокка редакцияже чорудупкан болур.

Бистин хөй националдыг совет чонувус ССРЭ-ниң тургустунганындан, боор 50 чыл болур улуг байырлалывың бүдүүзүнде ажыл-иштинп янзыбүрү адырларында ырес, шудургу ажылдап турарлар. Оларның аңы-дүүма найыралдың, келир үеже чүткүлүп. Төрээн чуртувуга кызыгаар-чок бердинген патриоттуг күзелсоруун чырыдып бижиири — хүнүң чугула айтырыы болуп турарын аныяк автор бүрүзү сеткилиниң ханызындан билип, утказы ханы, шынары эки чогаалдарын бижиир дээрзинге бүзүрээр бис.

Монгуш ДОРЖУ.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Чоокта чаа Кызылдың ураң чүүл училищезинге 4-ку курстуң сургуулдары-биле бирги курсчуларның чаңчыл болгаш ужуражылга кежээзи солун эрткен. Аңаа дөртку курсчулар концерт көргүскен. Кежээге келген бирги курсчулар байлак программалыг концертти сонуургааннар. Ооң соонда хөгжүмчүлериниң бирги курузунуң сургуулдары чүрүкчуларның бирги курсчулары-биле тывынгырларның команда аайы-биле ужуражылгазын эрттирген. Шинчи эки ойнаап, хөгжүмчүлер тинилекчи болуп унген.

Солун ужуражылга соонда янзы-бүрү оюнарны организастаан.

С. АРАКЧАА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 12-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

11.00—«Сибирь — мээң аалым». Документалдыг фильм. 11.25—«Аныяк ленинчилер». Домчыдылга.

МОСКВАДАН

12.00—Домчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өңнүг телекөргүзүг. Школачыларга. «Будильник». 12.40—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 13.40—Өңнүг телекөргүзүг. «Чипполлино». Мультфильм. 14.00—Өңнүг телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву». 15.00—15.10—Чапсар. 15.10—Бүгү-эвилел телевиденисиниң болгаш радиозунуң оруе улустуг ырның боза хөгжүм херекселдериниң концерти. 15.40—Читавың телевиденне студиязының программазы. 16.25—О. болгаш А. Лавровтарның «Истелгеин биндизиглер чорудуп тур». Алдыгы херек. «Аяккежик чок таварылга». Телесшин. 18.00—Информастыг программа. «Ус». 18.30—Өңнүг телекөргүзүг. «Музыкалыг ужуражылгаларның почтазы». 19.00—Өңнүг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Крылья Советов»—«Спартак».

КЫЗЫЛДАН

21.15—«Дириг амытаннар боданыр бе?» Эртем-тайылбырлыг фильм.

МОСКВАДАН

22.15—Концерт. 23.30—Информастыг программа. «Ус». 23.50—23.40—Чапсар. 23.40—01.30—«Совет милиция хүнүнге тураскаатткан концерт.

НОЯБРЬ 13-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00—Телемедээлер. 19.20—Документалдыг фильм. 19.25—«Челээш». Домчыдылга. 20.05—Документалдыг фильм. 21.15—«Кадыкшылга». Домчыдылга. 21.40—«Чаа түүлге — чалгынны». Домчыдылга. 21.50—Телемедээлер. 22.00—Чарлаалдар, реклама. 22.05—23.30—«Огницкийниң полонезин». Ураң-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага булуттаар, хар чаар, соңгу-барыын угланышкынның хаттың күжү секундада 10—15 метр болур.

Агаарның температураазы дүне даглыг черлерге 18—23, арткаларынга 13—18 градус соор.

Кызылга булуттаар, дүне хар чаар. Хүндүс чагбас. Агаарның температураазы дүне 13—15, хүндүс 5—7 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Андрейка» 10, «Арзылаң хөөрү» 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночымынды. 11.20: «Кара суһарайлар» 12.50, 14.40, 18.30, «Кадайлар тергиндели» 16.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночымынды «Улуг селгүүстээшкин» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.40, 18, «Асуита, часпа!» 16.10, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дөртелээ бис» 9, 10.50, «Он чедн трансатлантиктиг» 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

НОЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 9, 12, 15, 18, 21, «Сатурнче орук» 15.30: шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чедн трансатлантиктиг» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кара суһарайлар» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Эң тончуг» 9, 10.50, 12.40, «Арзылаң хөөрү» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

ОРУКТАРНЫҢ ЧАА „ҮЖҮГЛЕЛИ“

1973 чылдың январь бирдең эгелээш бистиң чуртка «Орукка шимчээшкинниң чаа дүрүмү» күштүг бооп эгелээр. Ону чүге чаартканыл? Амгы үеде күштүг бооп турар дүрүмнерден ооң илгалы үүл? Чаа дүрүмче шилчип киреры кандыг болуруул? СЭТА-ның корреспондентизи А. Рыжковтуң ыңдыг айтырыгларынга ССРЭ-ниң Иштики хереклер министерствозунуң күрүнелиг автоинспекция эргелелинин шимчээшкин организастаар кылдыныңның начальныгынын оралакчызы милиция полковниги **И. И. ЮМАШЕВ** мынчаар харыылаан:

— Бо чаа дүрүмнерни 1968 чылда Вонага ат салдыгаан орукка шимчээшкин дугайында болгаш орук демдектериниң база сагындырыгларының дугайында делегей керээзинге үндезилеп тургускан.

Чурттуң хой кезиндe автомобиль транспорту дыка хөгжүп турар болгай. Бистин чурттуң автопаркы база соксаал чок сайзырап турар: А 1975 чылда үлетпүр черлери ийи миллион ажыг автомобильдерни бүдүрүп үндүрер, ооң-биле кады чүк соортур автомобильдериниң саны бүдүп-чартык катап ковдөөр, а чиик машиналар — барык дөрт катап ковдөөр. Транспорт шимчээшкинин чаазы чок углап-башкарар, автомобильдерниң озал-одактыг таварылгаларын кыыырар, автоорукларга хой-хой машиналарның озал-ондак чок маңадырын хандырар дээш «Орукка шимчээшкинниң чаа дүрүмнерин» доктаатткан.

Оларның дузалы-биле шимчээшкин башкарарының техниктиг аргаларын улам долдур ажыглаан болур. Чижээ, амгы үеде хоорайларның хой машиналар ужуражыр орук белдирлеринге чырыткылыг сагындырыглар чаа чурум-биле ажылдаар апаар. Орук хостуг деп айыткан погаан оң костүп көөр мурнунда сарыг оң хын көөр кылын каан. Автомобильдиң чолаачылы орук белдирлеринге чоокшулап келгеп, кызыл болгаш сарыг оңнерниң катай хын турганың көрүп кагза, машинаның тормолтап—доктаатпас апаар, чүге дээрге, ол дораан-на «хостуг оруктуң» ацаа чоп-шөрээр болгай. Ол чаа чурум бузгаар оруктар белдирлеринге машиналарның ойтавында шимчеп чоруурун хандырар аргалыг апаар.

Шуушкан транспорт чүүлдериниң орукка чоруурун таарымчалыг болдурар. Чижээ, суббота хүнүнде машиналарның хооражок киреры көвүдөөр деп чүве кымга-даа билдирлир болгай. Чаа дүрүмде ыңдыг байдалды база көрүп турар. Ол шимчээшкинни тускай чырыткылыг медээлер-биле таарыштырар.

Орук демдектериниң шинги саны 78 тургаи болза ам 126 болур.

Чаа система ыңдыг демдектерни эң тодаргай ажыглаар болгаш чолаачыларга шимчээшкин маршрудун, айылдыг черлериниң дугайын баш удур сагындырар арганы бээр. Орук демдектери көскү болуун дээш оларның хемчээлдерин база улгаттырган. Шаанда төгерик демдектиң хемчээли 550 миллиметр турган болза, ол ам—700 миллиметр апаргаи, а үш булуңнуг демдектиң талаларын 350 миллиметрге улгаттырган. Чамдык таварылгаларда 1200 миллиметр диаметрлиг демдектерни болгаш 1500 миллиметр үш булуңларыны ажаар, оларны сайгылгаан чырыы-биле азы чырык хереледиргер шилдер-биле ажылдадыр.

Антылга демдектери база улам ковдөөр. Чижээ, ак-көк чырыкты пиггинге түс чер орууна транспорттуң ең дүрген чорууру кайы хире болурун айтыр. Ол — дүрген халдып болур оруктарга тургузар чаа демдек-тир.

Чолаачыларга чагындырыр демдектериниң санында «доора хат», «Эрик кыдыныңың ортемчейниче оруктуң эгезин таныр, билген черя кижи бүрүзүнге хайыралыг. Ону шүлүк-ырга мактап, ырлаары-даа чүүл. Ында чурттап, ажылдап турар ишчилериниң кузел-соруун чырыдары — эң чугула айтырыг. Моңу бистия эгелеп чоруур авторларывыс канчаар бижип турарын көрөлиидер.

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» колхозунда Д. Шолбан-оол «Өскен черим» деп шүлүктү чоруткан.

«Өскен
черим ынак черим
Шөйүк-баткан Шуюм-на
сен.
Көшкелеңген хаяларлыг
Өскен черим, ынак черим
Шуюм-на сен».

Улуг-Хем районнуң Эйлиг-Хем суурда Ч. Кара-оолдуң «Сайзыра-ла Эйлиг-Хемим». «Кезек терек» деп шүлүктеринден одуруглар мындыг:

«Эргий топтап коргүзэрге,
Эргеп чараш кожалап дег
Эрте шагдан төөгүлүг
Эргим ынак Эйлиг-Хемим»

«Хавак бээры шыктыг черде
Кезек терек ында турар.
Сырбык мшкаш ынаар
үүп,
Ойнап өскен черим ында»

(«Кезек терек»).

Бирги строфада Эйлиг-Хемни көргеп кожаланга домейлээрге, кайып таарыжыр. Кожалаң ог херекселп болгай. Кижиниң төрээн черп кайнаң кожаланга домей бээр! Дедвелге чедимче чок болгаш дужа-келбиже салдыва бергени илдеп.

Ийи строфаларның кайылы-даа бот-боттарынга ынакшыл утказы-биле тереддежи бергеп. Автор хынамчалыг көргеп болза, ийи аңгы төрел шүлүктүң орнунга чаңгыс чедимчелиг шүлүк бижип ап болур турган.

Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлыкта К. Чаш-оол «Ийи хемге сөс». «Чалыы шаамга сөс» деп шүлүктерни шору бижизе-даа, темаларны ажыдып шыдаваан.

«Ору-кулу эргээнимде
Өскен хемим суксуннадыр—
Ыяичиниң хеминиң суун
Ишкеп ышкаш кыынып кээр
мен»

Автор тутчу берген ийи хем дугайында эки бодалды тыпкаш, теманың ханы болгаш чидиг утказынче кичээнгейин кошкатканындан бодал үүрмектелип калган.

«Ынакшылга
Чалгынналыр
Ындыг үем эрте берген?

(«Чалыы шаамга сөс»).

«Ынакшылга пазы турбас», «ортемчейниң бодуң ышкаш, өлүм билбес ынакшыл» дижир болгай бис. Бо шүлүүн автор эде көрзе чугула.

Чамдык авторлар боттарының бодалдарынга алыскаш, хемчээл, чижек чокка салгылаптар таварылгалар бар.

Ак-Довуракта В. Хередиң «Улуг чуртум» деп шүлүүнде мындыг одуруглар бар.

«Улуг угаан мендe болган
Улус чонум удуртур мен.
Бүгү чуртүн делегейниң
Баштыңчызы мен-не бээр
мен».

Эгелеп чоруур авторларның шүлүктериниң эразында үстүнде чижекке киргеп строфаларывыс ышкаш чедир ажылдаттынмаан, эрээгей, эге түлүк-биле бижээш-ле «одип, чазап» үндүрерни дилээн ийикпе чок-ла болза, «ол чогаалчы ажырбас дээн чүве» парлаар апаар силер дээн хөөн киргеп чагаажыгаш кошкаш, редакцияның адынче карак ажыт аътказырыкпан, сомалаан каан шүлүктерни хөйүбиле көрүп болур.

Шүлүктү бижип турар автор, чогаалымның утка, шынары кандыгыл? Ол дээш харыысалга мөзүе оваажыр дээрзин утпазы чугула.

Шүлүк культуразының дугайынче авторларның сагыш салыр ойу келген дээрзин чугаалаары артык эвес. Чамдык авторлар шүлүктерни чаңгыда саазында кырындан алашкар кылдыр өткеш, дужуруп бижиринден чалгаараш, хамаан чокка редакцияже чорудупкан болур.

Бистин хой националдыг совет чонувус ССРЭ-ниң тургустунганындан, боор 50 чыл болур улуг байырлалывың дүүзүнде ажыл-иштинп янзыбүрү адырларында ырес, шудургу ажылдап турарлар. Оларның аңы-дүүма найыралдың, келир үеже чүткүлүп. Төрээн чуртувуга кызыгаар-чок бердинген патриоттуг күзелсоруун чырыдып бижиири — хүнүң чугула айтырыы болуп турарын аныяк автор бүрүзү сеткилиниң ханызындан билип, утказы ханы, шынары эки чогаалдарын бижиир дээрзинге бүзүрээр бис.

Монгуш ДОРЖУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун оралакчыларының 35-24, пропаганда киллзининин 23-54, харыысалгалыг секретарьнын 23-35, партийжи амыдырал киллзининин 37-13, культура киллзининин 23-54, көдээ ажыл-агый киллзининин 21-47, үлетпүр киллзининин 22-64, чагаа киллзининин 41-27, информацня база совет тургузуг киллзининин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чамыкта Тываның ном үндүрер черинин республика типографизи (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00950.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үнделеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1992 чыл
НОЯБРЬ
14
ВТОРНИК
№ 268 (9036).
Өртээ 2 коп.

БҮР-НҮҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӘӘЛЕРИ МОСКВАДА

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаачының бүгүаар Болгария Улус Республиканың партия-чазак төлөөлери албан ужурунда найыралдыг аян-чорук кылып ноябрь 13-те Москвада чедип келген. Төлөөлерни БКП ТК-ның Бирги секретары, БҮР-нүн Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы аш Тодор Живков башкан келген. Төлөөлерниң составы: БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Станко Тодоров, Күрүне Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, Болгарияның чер ажылдыгларының улусчу эвилелиниң секретары, Ада-чурт фронтузунуң национал Чөвүлелиниң даргазы Георгий Трайков, БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Таню Попов, БКП ТК-ның кежигүнү, даштыкы херектер министри Петр Младенов, БКП ТК-ның кежигүнү, Пазарджик округ комитединиң бирги секретары Димитр Жулев олар.

Болгария Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң Күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга Болгарияның удуртукчу ажылдакчыларын СЭКП ТК-ның Чигине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ныч Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, М. А. Лесечко, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, ССРЭ-ниң министрлери А. А. Громыко, А. А. Гречко, Н. С. Патоличев, Б. Н. Бугаев, А. М. Тарасов, И. А. Щедоков, СЭКП ТК-ның кежигүнү К. В. Русаков, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министрлиниң оралакчызы Н. Н. Родионов, ССРЭ-ниң БҮР-да элчини В. Н. Базовский, СЭКП ТК-ның кылдыс аргелекчизиниң оралакчызы Г. А. Киселев, өске-даа албан кижилери уткаан.

Аэродромга уткааннар-биле кады БҮР-нүн Совет Эвилелинде элчини, БҮР-нүн партия-чазак төлөөлериниң составында киргеи Стоян Гюров база турган.

Болгар өнүктер келирге, Чепсектиг Күштериниң үш янзы шериг кезектериниң хүндүлел таннылыы — чадаг шериглерни, ужудукчуларны, залайжыларны чыскаалдырган.

Москваныы-биле 12 пакта реактивтиг лайнер хонупкаш, ужуражышкын болур черже углаап чорупкан. Совет удурукчулар самолёт чадазының чанында келгеш, Тодор Живковка, Болгарияның өске-даа партия, күрүне ажылдакчыларынга акы-дүңманың изиг байырын чедирген. Аалчыларга пионерлер чечектер үдүскан. Хүндүлел таныылымын начальниги партия-чазак төлөөлериниң удуртукчузу Тодор Живковка рапортум берген. Күрүне гимнерни чангызаңган.

Эштер Л. И. Брежнев биле Тодор Живков совет дайынчыларның чыскаалын эргээн. Найысылалдың ажылчы чонунуң аэродромга турган төлөөлекчилери аку-дүнма болгар улустуң төлөөлериниге чүректиң ханызындан байыр чедирген. Совет-болгар найыралга, Болгарияның Коммунистиг партиязынга, болгар ажылчы чонунарга алдар болдурган йөрээлер салган кыйгылар дыннаагын.

Ужуражышкынның байырлыг ёзулалы хүндүлел таннылыын эргип эртеи кылаш-биле доозулган.

Тодор Живков, БҮР-нүн партия-чазак төлөөлериниң кежигүннери оларны уткаан совет удурукчулар-биле кады мотоциклдерлиг хүндүлел таннылыдарынга үдеткеш, аэродромдан Кремльче чорупкан. БҮР-нүн болгаш ССРЭ-ниң Күрүне туктары, транспаралтылар-биле шиметтинген эртер орукчун бүгү дургузунда найысылалдың мүн-мүн чурттакчылары оларга изиг байыр чедирип турган.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӘЭЛЕРИ ВЕНГР УЛУС РЕСПУБЛИКАГА БААР

Венгрияның социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң болгаш Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чалаачының бүгүаар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чигине секретары Л. И. Брежнев баштадыр Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң партия-чазак төлөөлери Венгрияга бо чылдың ноябрьны сөөлүүредир албан ужурунда найыралдыг аян-чорук кылып баар.

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

ҮЛЕТПҮР ОН АЙЛАРДА

ССРЭ Эвилелиниң 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүзээлгелерин күүсетпишаан, республиканың үлетпүр бүдүрүлгелер коллективтери он айлар иштинде улуг чедимишкиннерни чедип алган.

Продукция сайгарар талазы-биле он айларның планын 103,6 хуу күүсеткен. Даалгадан ажыр 2113 муң рубльдиг янзы-бүрү продукцияны сайгарган. Эртеи чылдың ол-ла үезинге деңнээргe сайгарылга хемчээли 6404 муң рубльге новүдээн.

Үлетпүрүнүң 49 бүдүрүлгезиниң 38-ги он айларның планын күүсеткен болгаш ажыр күүсеткен. Ниити продукция бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле даалганы 5,5 хуу ажыр күүсеткен. Пландан ажыр 3274 муң рубльдиг продукциязын бүдүрген, азы 1971 чылдың январь-октябрь айларынга бодаарга бүдүрүлге хемчээли 11 хуу өскен болуп турар.

Он айларның планын хуусаа бетинде күүсетмениниң ачызында үлетпүр продукциязының дыка хөй санныг чугула хевирлерини: электроэнергияны, хөмүр-дашты, тудуг түүйбузун, эптээр демир-бетонну, даг-дүгүн, хом идиктерни, мал сармаан, даалганы пландан ажыр алган. Бүдүрүлгелер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле даалганы 104,8 хуу күүсеткен, ол үзүлде эрткен чылдың он айларында турганындан 9,6 хуу хөй.

Үлетпүр продукциязының өзүлдезиниң 85 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип турган чедип алганын демдеглээри чугула. Үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң тос айлардагы өзүлдезиниң темпизи ортумаан ажыл төлевириниң темпизинден 5,9 хуу бедик болган.

Бараанныг продукцияның бот-үнезин чигедир талазы-биле тос айларның планын күүсеткен болгаш 839 муң рубльдиг камналгазын чедип алган. Бо үениң дургузунда «Тывa даг-дүгү» комбинат, үлетпүр тудуг материалдар эргелелиниң бүдүрүлгелери, «Тыва кобальт» комбинат, «Тыва кодаа тудуг» трестиң коллективтери эки ажылдаан.

Чедимишкиннерни демдеглеевишаан, бистиң республиканың чамдык үлетпүр бүдүрүлгелериниң күрүне даалгазын күүсетпейн турарын шүгүмчүлекчи ёзу-биле көөр херек. Он бүдүрүлге чери продукция сайгарар планны күүсетпээн болгаш планда көрдүнгенниден 640 муң рубль эвээш продукцияны сайгарган. Чеди бүдүрүлге чери продукция бүдүрер планны күүсетпээн болгаш 527 муң рубльдиг продукцияларын чедир бербээн.

Хөмүдаңгай ажылдап турар бүдүрүлгелерге Ан-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, эът комбинады, пиво заводу, «Тудуг кезектери» комбинат, Кызылдың хлеб заводу, даараныга комбинады хамаарыр.

Республиканың 16 бүдүрүлгези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн, азы 437 муң рубльдиг үлетпүр продукциязын чедир бербээн. Бо талазы-биле «Тудуг кезектери» комбинат, Ан-Довуракта үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, пиво заводу, Кызылдың хлеб заводу эң чавыс көргүзүглериг болган.

Он бүдүрүлге чери тос айлар иштинде бараанныг продукцияның бот-үнезин чигедир даалганы күүсетпээн, азы олар продукцияның үнезин 226 муң рубльге аартаткан. Ол болза «Тудуг кезектери» комбинат, Терлиг-Хаяа мөңгүн суунуң бүдүрүлгези, «Тыва септеиге-тудуг» трестиң тудуг кезектери болгаш конструкцияларны кылыр заводу тур.

Юбилейлиг чылдың күрүне планын чыл төнчүзүнге чедир ыяап-ла күүсадыр төлээде хөмүдаңгай ажылдыг бүдүрүлгелерниң удуртукчулары, ында партия болгаш хөй-ниити организациялары бар четпестериң чылдагаанын тодаралып, дээштиг хемчеглерни алыры чугула.

ХООЧУН БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Алгы заводу республика нәңысылалының эң-не хоочун, улуг ажыл-агыйларның бираазы. Үжен-дөртен чылдар бурунгаар чүгле хол-биле кончуг эвээш продукцияны бүдүрүп турган завод амгы үениң чаа техникazы-биле дериттингеи, янзы-бүрү хевирлиг, эки шынарлыг продукцияны бүдүрүп турар улуг бүдүрүлге алырган.

Заводтуң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болуп оюнга төлептиг ужуражыр база партияның XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедимишкинниг боттандырар дээш кадбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киржип, тоску беш чылдың ийиги чылының эрткеи айларында бедик көргүзүглүг ажылдаан. Он айларның бүдүрүлге планы ажыр күүсеттинген. Продукция сайгарылгазының онаалгазы 104,2 хуу боттанган. Ону күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенниң күсели-биле чедип алган. Заводтуң ишчилери эрткеи айларда пландан ажыр 2130 эжеш кидис, 9700 эжеш хом идиктерни бүдүрүп үндүрген.

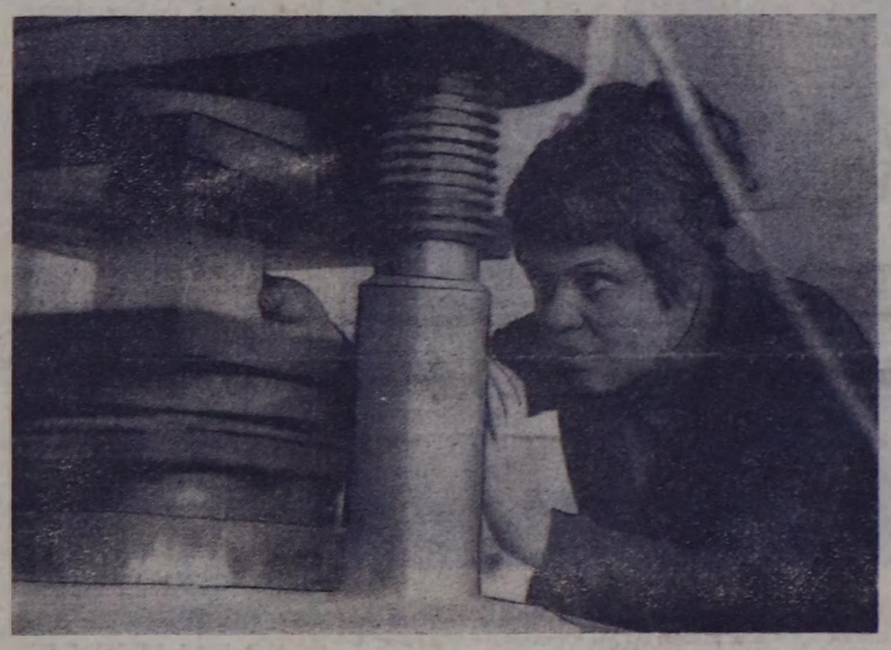
Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде заводтуң цехтер, бригадалар аразынга социалистиг чарыжының түннелин үндүрген, аңаа идик цегинниң коллективи тиилекчи болуп, дирекциядың, партия, профсоюл организацияларының цехтер аразынга шилчиир Кызыл туғун чаалап алган.

Бо цехтиң бежен ажыт ажылчыларының хөй кезии херээжеи ишчилер, оларның барык-ла шүптүзү бүдүрүлгениң ыалыпчылары. Алды бригаданың дөрт коммунистиг күш-ажылдыы деп бедик аттың эдилекчилери, а ийизи ол ат дээш демисежип турар. Ыланғыя Галина Георгиевна Венгерлых удуртқан бажыңга кедер чиик идиктер кылыр чеди кижи составтыг коммунистиг күш-ажылдың бригадазы үш удаа цехте чарыштың тиилекчизи болуп келген. Ол ышкаш Антонина Ефимовна Спирина баштаан быжыкчыларның, Тамара Степановна Бекаеваның модельдиг идиктер белетиээр бригадалары база бедик көргүзүглерни чедип алгылаан, мурнакчылар болганнар.

Идик цегинниң ажыл-ишчилериниң бүдүрген продукциязының шыпары экижээн, ынчангаш оон сайгарылгалы база аңаа чонуң негелдези бедээн. Цехтиң коллективиниң күш-ажылчы тиилелгелериниге ында хоочун ишчилерниң салыышкыны улуг. Заводка 25-30 чылдар ажыр ажылдаан Григорий Иванович Гавриченко, Анастасия Николаевна Охотникова, Михаил Михайлович Лемицкий болгаш өскелер-даа байлак дуржулганын аныяктарга күзелдин-биле дамчыдып берип, боттары ам-даа үлегерлиг мурнакчылар болуп ажылдавышааннар.

Хоочун бүдүрүлгенин коллективи бүгү совет улустуң улуг байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуп алдарлыг юбилейинге төлептиг ужуражып, тоску беш чылдың ийигизининң планныг онаалгаларын хуусаа бетинде чедимишкиннг боттандырар дээш чогаадыкчы ёзу-биле улуг бүжениишкиннг ажылдап турар.

Ю. БАЙ-КАРА.

Лида Черноондрашенко Кызылда тудуг кезектериниң комбинадында шалыпчы ажылдап турар лаборантыларның бирээзи. Ол бүдүрүлгениң төп лабораториязынга ийи чыл дургузунда үлегерлиг ажылдааш, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. Комбинаттың бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынарын хынап, тодарадырынга оон иергежилиниң бедээнин администрация үнелеп, шаңналдарны каш удаа тывыскан.

ЧУРУКТА: лаборант Лида Черноондрашенко тудуг кезектери белетиээр бетиниүң аар базыышкынынны шыдаар азы шыдавас бе дээрзин станокка тодарадып турар үези.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ДЭЭДИ СОРТТУГ ДАГ-ДҮГҮ

«Тыва даг-дүгү» комбинатның ырлыкчылары ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг хүзээлгелерин күүсеткенинге киирилтирер соолгу тоина-тоина даг-дүгүн арыгдаан. Дээди сорттуг 2300 тонна даг-дүгүн бүдүргеи.

Коддуунда ажылдаарының аргазын сайзырадгайжыдып, чаартыкчы саналдарны ажыглалга боттандырганының, үүрмектеи даг-дүгү сорттаар комплекстиң күүү-шыдаддарын шиңгээдип алганының, рудадан арыглап алыр даг дүгүн ковудеткенинiң ачызында бүдүрген продукция ковудээн.

Тыванып узун удаазынныг даг-дүгү чурттуң барык бүгү булуңнарынче чоруп турар. даг-дүгү арыгаарларының бүдүрген продукциязын чурттуң Москва, Ленинград болгаш өске-даа хоорайларынга үлетпүр бүдүрүлгелери ап турар. Үлетпүрүнүң хөй-хөй адырларынга эргежок чугула, үш муң ажыг япам-бүрү кылыгларны тыва даг-дүгүнден бүдүрүп турар.

(СЭТА-ның корр.).
АК-ДОВУРАК.

АНЫЯКТАР-КОЛ КҮШ

Москвада делегейниң эртем конференциязы бодунуң ажылын үргүлчүлеп турар. Конференциянын киржикчилер база-ла аныяктарның чогуур өйү келген, чугула айтырыгларынче кол кичээгейин салып турар. Дүүн конференцияның комиссиялары хуралдаан.

Венгриялың коммунистиг аныяктар эвилелиниң ТК-зының бирги секретары Иштван Хорват Ленинчи комсомолдуң бодунуң сорулгаларын шиитпирээри-биле чергелештир интернационалчы хүзээлгелерин база кезээде күүседип турарынга хүндүткелдиин Венгриднын аныяктарының өмүүзээнден илерглеп чугаалаан.

Профэвилелдериниң Бүтүнидий конгрозиниң ажылчын комитединиң кежигүнү Сингх Даршан чурттуң аныяктарының мурнунга тургустунуп турар кол айтырыгларны — оларның кылыр ажыл-ишчиниң болгаш турарының, профессионал белеткелиниң, өөренирiниң болгаш социал хандырылгазының айтырыгларын тодаргайлап чугаалаан.

— Бо конференцияның ССРЭ-де — Ленинниң өндүр улуг чурттунда, тиилелгелиг башкарыы социалистиг революциянның чурттунда эртип турарынга онза өөрүп тур бис. Олүм чок Ленинниң удуртулгазы-биле боттанган Октябрь революциязының тиилелгези бүгү делегейниң улустарының хосталга демиселиве күүлүг идиктиг берген—деп, Нигерияның «Аныяк бодалчылар клубунуң» секретары Роберт Замбе чугаалаан.

Нигерияның төлөдолекчиги совет улустуң улуг чедимишкиннерiнге болганынга, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга уткуштур изиг байыр чедирген.

Шотландияның Коммунистиг аныяктар эвилелиниң секретары Грегор Тэсси Компартияның удуртулгазы-биле чорудуп турар, ажыл сокладышкынның демиселге оолдар, кыстарның киржип турарын чыыгаанарга тодаргайлап чугаалаан.

Коста-Риканың аныяк ажылчыннарының амыдыралы биле ажыл-ижин Хуан Сото Вилья Лобос чугаалаан.

— Ажылчын ангының империализмге удур демиселиве аныяк ажылчындар улуг күш боон турар. Ынчангаш амгы үеде делегей хөгжүлдези, пролетариаттың империализмге удур, бодунуң политиктиг болгаш экономиктиг эртелерин боттандырары дээш демисели оларның сырый каттыжышкынындан ажок хамаарыр — деп, Польшаның социалистиг аныяктар эвилелиниң кол баштаар черинiң даргазы Богдан Валигурский медеглээн.

(СЭТА).

ЧАА КОМПРЕССОРЛАР

Паневежистиң автокомпрессор заводунуң шенелдер кылыр цегн аар чүүлгер сөөртүр автомобильдерге ажылаар чаа компрессорларны шенелдеге киирер дээш баштай бүдүрген. Ынчангаш агрегаттарны ол бүдүрүлге чери Камада улуг автозаводка бүдүрүп бээр.

Невежис хемде ол завод чаа хевирлиг автокомпрессорлар бүдүрериге белеткенип турар. Ажылдаан турар цехтерде чаа автоматтыг болгаш шуштурулгалыг технология шугумнарын тургузуп турар. Автомобиль бүдүрериниң Москва, Ярославль, Минск болгаш өске-даа топтеринiң тускай эртемниглери-биле дем каттыштырып тургаш, техниктиг документилерни төлевилеп, технология дериглерни белеткеп турар.

Бүдүрүлге черинде чаа бүдүрүлге корпузун тургускан. Аңаа күүлүг шуткулге суугуларын, хептелге машиналарын болгаш өске-даа техниканы тургузар. Прибалтикада ол шуткузга цегн дег автоматтыг болгаш механизастатынган бүдүрүлге чери чок. Үк цех чылда 30 муң тонна шөй шуткугларны бүдүрүп турар аналар. Массалыг бүдүрүлгениң болгаш заңгырген демир аймаандан бүдүрер шуткулганың чаа корпузу ийи чартык гектар төлөө турар.

(СЭТА-ның корр.).

ПАНЕВЕЖИС,
Литва ССР.

ПРОФТЕХӨӨРЕДИЛГЕ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Дүүн Политиктиг чырыдышкын бажыңында республиканың профтехучилищелериниң ажылдакчылары чыглып келген. «Профтехөөредилге ажылдакчыларының Бүтү-эвилел хуралының түннели болгаш моон соңгаарғы сорулгалар дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң эртем болгаш өөредилге черлериниң кылдаанның эргелекчизи П. Т. Киселев кылган.

Профессионал-техниктиг өөредилгеже партия болгаш чазак улус кичээнгейин салып турарын илеткелчи айтыкан. Улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга бедик мергежилдиг, быжыг билиглиг, бүтү тала-биле белеткеттингеи ажылчыннар хөйү-биле негеттинип турар. Бистиң республикада көдээниң ийи, хоорайның ийи база кооператив профтехучилище ажылдап турар. Республиканың улус ажыл-агыйынга ук өөредилге черлери 12,5 муң ажыг кадрларны белеткеп үндүргеи. Оларның аразында чонуң макталын чедип алганнар кайы хөй.

Республиканың профтехөөредилге системазының базазы чыл келген тудум экижип турарын илеткелчи демдеглээн. Ылаңгыя № 3 болгаш 35 база кооператив училищелериниң базазы эки. Училищелерде өөредилгениң децпели бедик. Начала-даа кижизидилге ажылында четпестер бар. Сургуулдар чыыдазынче, оларга хүн бүрүүң быжыг билиглерин бээринче, амгы үениң эртем-техниказының үндезиннерв-биле оларны чепсегларынче сагыш салыы чогуур.

Республиканың ажылчын ангызының курлавыры болуп механизаторларны, тудугчуларны болгаш өске-даа мергежилдиг кадрларын өөредип кижизидерин улам экижидер дээш моон соңгаар чүү кылыы чогуурун профтехучилищелер ажылдакчылары дугуржуп чугааладыкан. Бо талазы-биле санал-оналл солчулгазынга Кызылда кодээниң № 3 профтехучилищезиниң директору К. Ф. Шишигин, Ак-Довурак хоорайның № 41 профтехучилищезиниң директору Н. К. Кустов база ВЛКСМ обкомунуң секретары Е. Д. Пала олар киришкеи.

ДАШТЫКЫДАН чаа МЕДЭЭЛЕР

Идеология ажылының чугула сорулгалары

БЕРЛИН. (СЭТА). ГСЧП-ниң идеология ажылының сорулгаларының дугайында ук партияның ТК-зының Политбюрозунуң шиитпирлери Берлинге парлаттынып үнген. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң программа болуур шиитпирлери, ГСЧП-ниң VIII съездизиниң болгаш социалистиг демократтырылгазының ажыдумда өске-даа партияларының съездилериниң шиитпирлери чедимишкиннг күүсеттинип турар. Ол шиитпирлер социализм тургузуушкунуң чаа-чаа улуг хемчээлдерлиг улам улуг перспективаларлыг болурунга чедиргеи.

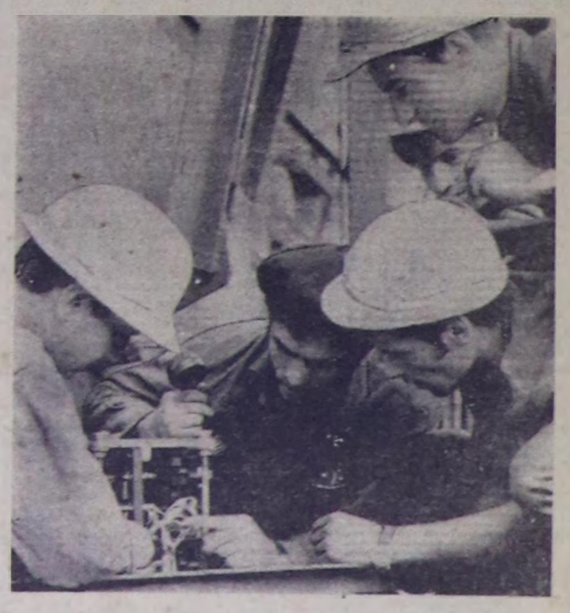
ГСЧП-ниң съездизиниң салган сорулгаларын чедимишкиннг болгаш бурун күүседир органы боор кылдыр бүгү партинны, республиканың ажылчын ангызын, бүгү ажылчы чонун марксизм-ленинизмниң идеялары-биле чепсегларын ГСЧП-ниң идеология ажылының дайынчы программазы боон турар.

Делегейде революстуг демиселге, кижи төрелгетеринге дешилгелеринге ССРЭ-ниң мурнакчы роллуун кижи бүгүдезиниң утаап, чүрээнге сиңиктир тайылбырлаарын, Совет чуртка ынак, В. И. Ленинниң тургусканы СЭКП-ниң, Совет күрүнеиниң өндүр улус сорулгаларын, бүгү делегейге төөгүлүг чедимишкиннерин хүндүлеер кылдыр кижи бүрүзүн кижизидерин ГСЧП ТК-ның Политбюрозу онаа чугулаан демдеглеп тур деп, ол шиитпирде айыткан. Тайбың, демократия болгаш социализм дээш чартык чүс чылдан ажыг ие дургузунда демиселге кол күш боон келген СЭКП-ни, ССРЭ-ни үнелеп көөрү марксизм-ленинизмге ажылчын ангыга, оон төөгүлүг сорулгазынга бистиң партиявыстың шынчылыын шылгап көөрүнүң кол барымдаалы болур деп, шиитпирде чугаалаан.

Империализм-биле болгаш идеологияга оон илереп келир бүгү хевирлери-биле демисежирi бүгү агитация-пропагандa ажылынын кол утка-шынары болур. ГСЧП ТК-ның Политбюрозу аңаа холбаштыр ол демиселдиң эртем ёзулаар тургустунган, шиитпирлиг удезиниң империализм дугайында ленинчи өөредиг, делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының 1960 чылда Москвага болган Чөвүлел хуралының документтерiр болур деп чүвени демдеглээн, империализмниң реакцылыг, кижи коор хөөн чогуй доктаамал сойгаларын онаа чугула деп демдеглеп тур деп, шиитпирде оон ыяй чугаалаан.

Шуут-ла улуг күргензирек шовинизм болуу берген маопзмниг антиленинчи, антисоветчи мозулуун база сойгаларны идеология демиселиве эргежок чугула. Маопзм марксизм-ленинизмниң, делегейниң коммунистиг ишчиннгиниң ниити шугумунуң, социализм, коммунизм тургузуушкунуунуң дайзыны. Маопзм делегейниң коммунистиг ишчиннгиниң чарылдыраар сорулгалыг, национал-хосталгалыг ишчиннгиниң сорулгаларынга өскерликчи боон, империалистиг күштер-биле ажыт-чажыт суглашалежип турар деп, ГСЧП ТК-ның Политбюрозу айыткан. ГСЧП ТК-ның Политбюрозу маопзмни идеология талазы-биле сойгалазрын империализмге удур демиселге бүгү революстуг күштериниң чаңгыс эвин быжыглазарының чугула телдези деп.

Идеология ажылы — партия ажылының кол озоо болгаш кол утка-шынары деп демдеглээн, ГСЧП ТК-ның Политбюрозу аңаа холбаштыр агитация-пропаганда ажылын органнзастарынга, оны удуртурунга СЭКП-ниң улуг дуругазының ажылаарын онаа чугула деп айыткан.

Болгарияның үлетпүрүнүң чоргаараалы — Кремиковтуң металлургия комбинадын доктаамал тудуг дээр. Ам кады үлетпүрүнүң улуг-улуг хөй объектилерин Совет Эвилелиниң аңы-дүнма дузаламчызы-биле тудуп турар.

ЧУРУКТА: дериглер эртеи турары.

Централфото — СЭТА-ның фотозу.

БЕЛЕТКЕЛДИ ЭКИЖИДЕР

Чуртта капитал тудугну экижидериниң болгаш капитал салыышкынарының ажыктыын бедидериниң чугула аргазы болза, тудуг-монтаж организацияларын планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазының ёзугаар чорударынче шилчидери болур деп партияның XXIV съездиниң документилеринде айыткан. Чаа системаже тудуг организацияларын бо беш чылда бүрүү-биле шилчидери көрүлгеш. Ынчангаш чурттуң булуң бүрүзүнде тудуг организациялары ажылагый чорудулгазының чаа аргазынче шилчип, реформаның боттуун бадыткап турар. Ам үеде Совет Эвилелинде 550 организация, азы ниити санның 21 хуузу планнаашкынының чаа системазын ёзугаар ажылдап турар. Оларга тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлиниң 25 хуузу оваажып турар.

Чаа чүрүм ёзугаар ажылдап турар тудуг организацияларының ажыл-агыйжы, сан байдалдары ниитизап-биле эки болуп турарын айтыры чугула. Бо чылдың бирги чартыында кереэлиг ажылдарны боттандырарының планын 102 хуу, чурттаага бажыңнарын ажыглалга киирериниң планын 104 хуу, орулга алырышкын —102,5 хуу күүсеткен. Олар талың фондуузун кампан алыр талазы-биле үлетерниг ажылдаан.

Ол-ла үениң түңнелдеринден алырга, чаа системаже шилчивээн организацияларның сан-экономиктиг көргүзүтлери, программа күүселдези ацаа четпес болган. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң планы күүсеттинген-даа болза, объектилерни ажыглалга киирериниң, орулга алырышкын программазы күүсеттинмээн. Ооң безин алырга тудутну чаа система дың бүдүрүкчүлүүн бедидери, ооң күселя-биле фондулар тургузаар оруларны алыры чугула.

Республиканың тудуг-монтаж организацияларының планнаашкынының болгаш экономиктиг идиг бериишкиниң чаа системазын ёзугаар ажылдаарынга ам-даа кошкак белеткенип турар. «Тыва кодээ тудуг», «Тыва тудуг» чергелиг трестериниң боттарының эргелелиндэ ук шилчиишкинче белеткенириниң чамдык организас-техниктиг хемчегерин ажылдап кылган-даа болза, тудугнуң эге организацияларында белеткел ажылдары кошкак. Оны тудуг организацияларының бо чылдың эрткен айларында кереэлиг ажылдар кылганының план күүселдези-ле көргүзүптер.

Кереэ ёзугаар ажылдаар 28 тудуг организациязындан эрткен тос айларда 15 организация планны күүсеткен. 34 коллективтен бодунуң күжүбиле тудуг-монтаж ажылдарының программазын 21 организация күүсеткен. Тудуг-монтаж ажылдарында бир кижиге оналаштыр ажылдап кылышкын ам-даа чавыс, ооң уламыдап күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планы чүгле 95,8 хуу четкен. Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези 428 муң рубльго аартаан. «Тыва кодээ тудуг», «Тыва тудуг» трестер, «Тыва кодээ тудуг» трестиң Каа-Хемде септелгетудуг участогу тудугнуң бот-үнезин чигедир дээш боттуг хемчегер алыр үе келген.

Кол фондуларны ажыглалга киирериниң денгели база чавыс болуп турар дээрзин республикада материал-техниктиг хандырылгазы бижыг, ажыылчын күш четчелеттинген «Кызыл тудуг» эргелелиниң байдалындан көргүзүп болур.

Тос айларда эргелел чурттарга бажыңнарын ажыглалга киирериниң планын 29,3 хуу күүсеткен.

Чаа системаже шилчивиривге белеткел ажылдарын бүгү тудуг организацияларынга калбартыры — соңгаарлаттынмас сорулга. Ону партия, профсоюзтар организациялары, бүдүрүлге-техниктиг килдистер, планнакчылар, экономистер хүн бүрүнүң кичээнгейинге тургузары чугула. Ындыг турбуже бистиң дыка хөй тудуг организацияларывыста белеткелдиң организас-техниктиг ажылдарын багай организастаан. Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажыглаарының бүдүрүлге эргелелиниң организацияларында бо талазы-биле барык-ла кандыг-даа хемчег алдынмайн турар. Орукчуларның чедир кылбайн турар ажылдары ам-даа хөй дээрзи билдингир.

«Тыва кодээ тудуг» трест бо чылдан эгелеп санажылганың мооңнээн аргазынче шилчээп, чаа система ёзугаар ажылдаарының программазын 21 организация күүсеткен. Тудуг-монтаж ажылдарында бир кижиге оналаштыр ажылдап кылышкын ам-даа чавыс, ооң уламыдап күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнарын күүсеттинейн турар. Бо коргузүтлерни экижидериниң курлавырлары хөй. Оларны ажыглаарынче ажыл-ишчилериниң кичээнгейин мооңнээри негеттинип турар.

Реформаны боттандырарынга белеткенишпээн, тудуг организацияларын-биле Тудуг банкызының ажыл-агыйжы харылзааларын улам быжыглаары чугула. Бо талазы-биле Бай-Хаакта № 585 КМК-биле тудуг объектилерни банк чээлгининиң мүсеин-биле тударының шенелдезин кылыр деп дугуруушкан. Ол чорук объектини дүрген тудуп доозукаш, чагыкчыга дарый дужаарынга идиглиг бээр. Объектини чагыкчы хүлээп алгаш, ооң тудуунуң өртээн толээр апаар. Ол дээрге таарымчалыг харылзаа дээрзин ындыг системаже шилчээн коллективтер шиң дуржулгазы бадыткаан.

Тудугну кыска хуусаада бедик шынарлыг чорударының бир магадылалы болза, бүдүрүлге чорудулгазынга мурнакчы дуржулганы болгаш күш-ажылдың деңгилгелиг аргаларын шиңгээдирп болур.

Бо талазы-биле чуртта магалыг эгелээшкинни - Москва чоогунуң Зеленогорскиде Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры И. А. Злобинниң удуртканы бот-орулга-чарылгалыг бригада кылган. Ону СЭКП ТК эки эгелээшкин деп чүүлдүгүштеп, ону ажылагыйларга шиңгээдирп чугула. Комплекстиг бригадаларны тургузуп, оларның күш-ажылын эки организастаарынга таарымчалыг байдалды хандырары, харылсалганы бедидери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери-биле бүгү курлавырларны ажыглаарынга идиглиг. Ол арга тудугнуң хуусаазын кызырарынга, капитал салыышкыларын ажыктыг ажыглаарынга упут курлавыр болу берген. Злобин аргазы-биле ажылдаарын чедип алыр дээш тудуг организацияларында партия, профсоюзтар, комсомол организациялары ёзулуг мобилизакчы, организакчы рольдуг болур ужурлуг. Чаа системаже шилчивирингө белеткелдиң бир сорулгазы болза мурнакчы дуржулганы бүгү тудугжуларның ортузунга нептеретки турары болур.

М. СИРОТИН,
Тудуг банкызының республика конторазының эргелекчизиниң орлакчызы.

МУРНАКЧЫ ХОЙЖУЛАР

Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң мурнакчыларының саны чыл келген тудум көвүдеп турар. Сөөлгү үеде ында № 3 бригаданың хойжузу Адыш Адышаа база оларның араазында кирген. Ол хой ажылынга элээн каш чылдарда ажылдаан. Хойжунуң идегелдиг дузалакчызы — ооң кадайы, хөй уруг-дарыглыг ие — Долума Содаковна Иргит. Кызымак ишчи өг-бүле эрткен чылын чүс төрүүр хойдан 91 хураганны камгалап ап, бир хойданна 3,2 килограмм дүктү кыргып алган. Малчыннар бо кыштаглаашкынга ыяк белеткенип, келир чылын чүс баштан 100 хураганны алыр дээш ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Д. С. Иргит.

Чооду Хуурай-оолдуң ат-сураа районга шагда-ла тараан. Ол—Тес-Хемниң мурнакчы хойжуларының бирээзи. Хой ажылынга он алды чыл иштинде ажылдап келгеш, коммунист малчын хөй арга-дуржулганы шиңгээдип алган. Ол арга-дуржулгазын аныяктарга күзелдии-биле дамчыдып берип турар. Кыштаглаакшынга чылдың-на хынамчалыг белеткенип, четчир мал чемин кыштаанга чедирип ап чаңчыккан. «Кыштаглаашкынны чедиишкинниг эрттирери—хой ажылында эң-не кол чүүл» деп, малчын санап турар. Бир эвес бо чылын чүс хойданна 105 хураганны ап, дүк планын күүседип алган болза, келир чылын оон бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш ажылдап турар.

ЧУРУКТА: Ч. Хуурай-оол.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотолары.

ЧОННУҢ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНГА

— Чоннуң амыдыралының деңнелин улам ыңай бедидери садыг черлеринге негелдени нүштелдиргениндэ база кол хамаарлыр. Канчаар ажылдап турар силер?—деп, Кызыл-садыгның «Саян» универмагының директору Галина Филипповна Кузнецовадан айтырдывыс.

— Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң байырлалын багай эвес көргүзүг-биле утнудувус — дээш, ол уламчылады.—Бо чылдың октябрь айда бараан саарылгазының планын 109,6 хуу күүсеткен болгаш чыл планын күүседиринге бар аргаларны ажыглап турар бис. Бо сорулга-биле садыгны организастаарының методун болгаш культуразын доктаамал сайзырагаймыдар, боттарының хүлээлгезин чогаадыкчы ёзу-биле көөр дээш социалистиг чарышты тус-тус килдистер аразында организастаан. Чарыштың негелдевлерин күүседип келген мурнакчылар хөй. Ылаңгыя Г. Г. Лукьянова эргелекчилээн парфюмерия бараанын садар база Л. А. Жильцова эргелекчилээн эр улус идиктери садар килдистер эки түңнелдерниг ажылдаан. Ында садыгчылар планныг онаалгаларын доктаамал ажыр күүседип, садып алыкчыларны культурлуг, эвилең-сэлдек хандырып турар. Коллективтиң чедиишкинниңге хөй мурнакчылар үлүүн киирген. Садыгчылардан хереэженнериниң белеп хевин садар килдисте Клара Шоюнчап, парфюмерия бараанларының килдизинде Дина Кара-оол ышкаш аныяк эштерни маңаа адап болур— деп, директор тайылбырлады.

Шынап-ла садыгны организастаарын экижидер, ооң чаа арга-дуржулгазын нептередир дээш бо коллективтиң ылган ажылы хөй. Эр бөлгаш хереэжен улустар хөви садар килдистерни чайын айгыдып, таарымчалыг кылдыр эде дерээн. Садып алыкчылар ам аңаа баргаш, барааннарны боттары хөй үе-шак чарыгдавайн шилип ап, массага өртээн төлеп берип турар. Универмагтың номазында бамында тринотаж ылыглар бөлгаш бөртер садар килдисте Клара Шоюнчап, парфюмерия бараанларының килдизинде Дина Кара-оол ышкаш аныяк эштерни маңаа адап болур—

В. МААДЫР.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

ГРУЗИН ССР. Батуминиң электротехника заводу — Аджарияның аныяк бүдүрүлге чери. Ооң бүдүрүл турар электрокарлары биле электротергежигештерге улуг ажыл-агыйының хөй-хөй адырларында калбаа-биле ажыглаттынып турар.

Завод бо чылын ЭТ-2040 электротергежигештерни бүдүрүп эгелей берген. Ол чаа продукция чуртка дораан суралгай берген. Чоокта чаа аңаа Күрүшеняк шынар демдээн тывыскан.

Заводтуң чедиишкини —хөй национаалдыг коллективтиң, хамыктың мурнунда заводтуң коммунистериниң чедиишкини болуп турар.

Эң эки, идепкейлиг коммунистерни цехтериниң партия организацияларының удуртукчуларынга соңгаан. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнга алдар болдурган социалистиг чарышка механика цехи эң эки диртип турар. Цехтиң коммунистериниң удуг ачы-хавыяазы ол болган.

ЧУРУКТА: механика цехиниң фрезеровщиги коммунист Бахва Чконня (солагай талда пйнгизи) — ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутады. Механика цехиниң коллективи бөш хүннүң ажыл онаалдазын —дөрт хүн күүседир лозуңнуг ажылдап турар. Ол эгелээшкинни Бахва Чконня кылган. Мокваже Дээди Советтиң сессиязынга баар дээш чорупгарда, Бахва Чконня сентябрьның ай онаалдазын 15 хүн дургузунда күүседип каапын айыткаан.

Н. АНАСТАСЬЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕХАНИК-ДИСПЕТЧЕР

Тапов Бүрбүжап Кызылга чолаачылар курузун дооскаш, төрээн сууру Ак-Туруттa 7 чыл ажыр чолаачылап келген. Тапов ол үениң дургузунда ажылынга кызымаккай болгаш бичe сеткилдиг чоруубиле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Ооң башкарган машиназы үрелип, ажылга шаптык ужураштырган тавармылгалар чогун эш-оорү бе-

зин мактап чугаалажырлар. Мурнакчы чолаачының эрткен чүе-чүс километрлери, соорткен муң-муң тонна чүгү—ооң төрээн черинiң чаагайжып, хогжүүрүнге салган үлүг-хуузу болуп турар.

Ажыл-ишке бердинген, ак сеткилдиг чолаачыны чоокта чаа «Ак-Туруг» совхозтуң механик-диспетчерининге эш-оорү улуг идегел-биле соңгаан. Механик-диспетчер аңаа коргүскен идегелди сеткилсагыжының ханызындан күүседип турар. Машиналарны ажылдарга хуваап, үрелгеш машиналарны септээри дээш ажыл-ла хөй. Ол бүгүге Т. Бүрбүжап четтигип, чолаачылар аразынга организакчы чоруун коргүзүп келген.

Н. АРТЫНА.

«Улуг-Хаа» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазынга ол-ла совхозтуң контора ажылдакчылары, кодээ Советтиң, партия райкомунуң ажылдакчылары шефтээп. Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы бо чылын кыштаглаашкынга четпес белеткенген. Ынчангаш бо мефти организастаанын ол. Шефке келгенер фермаңың быжаа кажаазын чугайлап, ооң иштинде өдекти үндүрүп, шалазын чуурувга идепкейлиг ажылдаапнар. Шефке Доңгак Ою-

ДУЗА

маа, Даваа Дүүкей, Александра Сарнай эки ажылдаанвер.

Районнуң дээрэ пропагандистериниң бирээзи Пельчир Саян фермаңың кызылбулуңун дерииривге идепкейлиг киржип, лозуңнарны, плакаттарны коруштут, чараш кылдыр бижип берген.

Т. НУРСАТ.

ЭРТЕМДЕННЕРГЕ ШАҢНАЛДАР

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Президиуму ноябрь 9-та академиктер И. М. Губкин болгаш А. Ф. Иоффе аттыг шаңналдарын нефть геологиязының болгаш физиказының талазы-биле эң чугула эртем ажылдары дээш шилгараанарга тывыскан.

Курскиниң магнит аномалиязының ажыдынчыларының бирээзи академик И. М. Губкин аттыг шаңналды химия эртемнериниң доктору В. А. Соколовка (мочээн соонда) «Бойдус газтарының геохимиязы» деп эртем ажылы дээш тывыскан.

Ол ажылда космостуң, черниң болгаш ооң атмосферазының газтарын хөй чылдарда шинчилээн түңнелдерни анализтеп сайгарган. Эң ылаңгыя нефтилиг болгаш газтыг черлерниң газтарының тыптырының болгаш улам ковүдеп, сайзыраарының айтырыгларынче ында онаа кичээнгей салып турар. Черниң каттарының тудушкан аайы-биле нефтиниң болгаш газтың девискээрлер аайы-биле болук-болук кыдыр тыптырының дугайында эртемденниң кылган түңнели эртем болгаш практика талазы-биле улуг сонуургалды болдурган. Авторнуң ол ажыдыышкыны нефтиниң болгаш газты чаңгыс утшугаа барымдаалап шинчилеп тывар арганы берип турар.

Академик А. Ф. Иоффе аттыг шаңналды физика-математика эртемнериниң доктору А. Р. Регельге суук чүүлдүң электрон дамчыдар аргаларын шинчилээн дуржулгалары дээш тывыскан.

Ол эртемденниң ажылы чартык дамчыдыкчылар болгаш кадыг чүүлдер электрон дугайында эртемге чаа чүүл бооп турар. Бо ажыл суук дамчыдыкчыларның база барын бадыткаан.

ЧАМДЫК ТҮҢНЕЛДЕР

Таңдының ажыл-агыйларының мал ажылындан алыр продуктуларны бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чылдың эрткен тос айларында социалистиг чарыжының түңнелдеринде өөрүнүг болган. Ол талазы-биле районнар аразында чарышка таңдыжылар тиилекчи болуп үнген болгаш СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугунуң эзилекчизи болу бергеннер. Мал ажылының продуктуларын садар талазы-биле боттарының социалистиг хүлээлгелерин болгаш планныг онаалгаларын ажыр күүседип турары-биле кады районнуң ажыл-агыйлары ол продуктуларның шынарынче онза кичээнгей салып турар. Чижээ, эът үглашылышкынныг «Россия» совхозтуң сатказ малының 92,7 хуузу ортумак болгаш ортумактан өрү денгиллелиг болган. Көдээ ажыл-агый дүржулга станциязы каш чыл улаштыр эътке дужаары-биле семис болгаш немелде денизи улуг аныяк малды дужаап турар. Бо чылдың арткен үезинде сатказ 417 баш мыйыстыг боза малының бирээзинге онаалтыр ортумак дензи 350 кг ажыг болган.

«Межегей» совхозтуң бо чылын эътке дужааган 487 баш боза малының бирээзинин ортумак денизи 355 кг, а 350 килограммдан ажып турар денизиг молдургалар бүгү дужааган малдың 25,6 хуузу болуп турар. Ол ышкаш «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң сатказ малының дириг денизи база бедик болуп турар.

Денизи аар, эки шынарлыг малды садар чоруктун тургуступуп келцени ажыл-агыйларны специализастаар талазы-биле план ёзугаар улуг ажылды кылып чорутканындан, симменталь уксаалыг инектер-биле эът угланышкынныг бугаларны чогумчалыг эвериштиргенинин ачызында чезип алынган. Оон-биле чергелештир бызааларны 7—8 айлынга чедир сүла эмзиреринин аргазын ажыглап, ол бызааларны түрген семиртириниң болгаш чемин эртемге үндезилээн элбек рацион ёзугаар чорутканында, чайгы одарладыышкынны шын организастаанындан болуп турар.

Районнуң дыка хөй ажыл-агыйларында аныяк малды бүдүн чылда немелде денизиг болур кылдыр азыраарын боттандырып турар. Чижээ, «Межегей» совхозта кадарчылар Ооржак Доржу биле Оюн Чаш-оол боттарынга быжыглаан малының хонукта бирээзинден-не тус-тузунда 602 болгаш 695 грамм немелде денизин ап келген. Көдээ ажыл-агый дүржулга станциязының кадарчылары Михаил Бабкин, Николай Усков, Александр Беспалов, Владимир Вакулин хонукта-ла 770—780 грамм чедир немелде денизин ап турары эки. «Революциянын чалбыыжы» колхозта бызаа ажаакчызы Бумба Саанчык бызааларны сүла эмзирип семиртип тургаш, хонукта-ла бирээзинге онаалтыр 770 грамм немелде денизин ап турар. Ындыг чедиишкинниг ажылдап турарлар бисте эвээш эвес.

Районнуң чамдык колхозтарында болгаш совхозтарында эрте торуттунген хураганнарны семиртилгеге тургускаш, ол-ла чылын садар арганы чедиишкинниг ажыглап турар. Чижээ, Көдээ ажыл-агый дүржулга станциязының малчыннары 4268 баш шээр малдын 2450-ин бир хойнун-на ортумак денизин 33 кг кылдыр күрүнеге саткан. «Революциянын чалбыыжы» колхозтан киргеп 695 баш ындыг малдын ортумак дириг денизи 30 кг болган.

Сүттүн чаа күрүне стандартынче (ГОСТ) шилчиир талазы-биле ап чорутkан ажылларның түңнелинде сүт-бараан фермаларында санитарлыг байдал, сүттү соолары болгаш ону өске бок-сактан арыглаары ыка экижээнин демдеглээр керек. Сүт шүүр болгаш ону кудар савааларны чуур база дезинфексилээр керекселдер-биле фермалар үзүктел чок хандыртынып турар апарган. Фермаларнын улуг кезинде саанчыларнын сагган сүдүнүн шынарын база ол сүттү заводтарже чоруларда арынын тодаралыр сүт лабораториялары бар. Ол бүгү күрүнеге киирип турар сүттүн шынарын ыка бедидер арганы берип турар. Сүттүн шынарын экижиктелиниң ачызында ажыл-агыйларнын оон ап турар өрүлгазы дыка өскен.

Ылангыя бо талазы-биле «Революциянын чалбыыжы» колхозтуң, «Межегей» совхозтуң, Көдээ ажыл-агый дүржулга станциязының дужааган сүдү дыка эки шынарлыг болгулаан. Ол ажыл-агыйлар сүттү дөрт дужаарынче шилчиир аргалыг болуп турар. Ындыг турбуже Кызылдың сүт заводу ол айтырыгны ам таптыг-ла чартык чыл хире узамдыктырып келген.

Күрүнеге дужаап турар продукциянын шынары экижээни-биле кады ооң бүдүрүп үндүрүүшкүнү база көвүдеэн. Эрткен чылга деннээрге эът бүдүрери 5, сүттүү—2,3, дүктүү — 5,8 хуу өскен. Ол-ла үеде эът садары 16,5, дүктүү—10,2 хуу улгатkан.

Шинчилээ-даа районнуң чамдык ажыл-агыйларында бараанның сүттүн шынары кузу болуп артпышаан. Районда ниитизап-биле ол 79,8 хуу, а чамдык ажыл-агыйларда оон-даа кузу болуп турары дүвүренчиг. Ол дээрге колхозтар болгаш совхозтарда сүттүг ажыл-агыйнын бодунга хереглээринге чарыгдал улгадып, бызаа чемгерерде сүттүн үчёдүн чогуур деннелге тургуспаанында болуп турар. Сүттүг бызааларга бээринин схемазын чүгле «Межегей» совхоз биле «Революциянын чалбыыжы» колхозта чүгээр тургускан, а арткан ажыл-агыйларда сүт-биле бызаа чемгерериниң майының орта тургуспайн, чүүг-кара кылып турары четпес. Ындыг чоруктун уржуу-биле колхозтар болгаш совхозтарның сүт садары арткен чылдыындан өспейн келген.

Районнуң ажыл-агыйлары ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылын чедиишкинниг уткуур дээш, социалистиг чарышты улам калбартпышаан, күжениишкинниг ажылдап турар.

Л. МАСЛЕННИКОВ,
Таңды районда мөдээ ажыл-агый продуктуларын садарының болгаш шынарының талазы-биле нуринспектор.

КОЛХОЗТУҢ КЫШТАГЛАРЫНДА

Баа-Хем районнуң «Тинделге» колхозунуң экономизи аш Бортниковтун «Шынның» корреспондентизинге ынчатканы болза:

— Бистиң девискээривисте ашгы үеде хар эрте чаттап, аажок улуг болуп турар. Ол чорук мал кыштаглаашкынынга чамдык бергедээшкиннерни таварыштырган. Чүге дээрге, ооң ынчаар байгалы саар инектиг болгаш төрүүр хойну тургузу азыраарынче киирерин залаштырган. 500 ажыг инек, 400 хире бызааны, 3300 хойну колхозунга азырап эгелээн. Ынчалза-даа ол чорук бисти дүвүретпейн турар. Мал чеми бисте четчир. Бо чылын 3000 тонна силосту белеткээн, концентратаа норма ёзугаар долузубиле бар.

Хой январь айда төрүп эгелээрин билзарга, ону амыгаанган эгелеп чеүгерери ажыктыг ёзурал биллингир. Инектиң денгели база шыырак.

Бо хүннерде боза мал болгаш хой кыштагларынче чемни чезиргилээн. Кажаалар септелгеэн ам тооступ турар.

Колхоз эрткен чылын тургжулгазын ажыглап, 700 баш молдургага болгаш шарыжыктарның ийи коланың тараа шөлзеринин ажаавааң саванарынга кадарар дээш шиитпирлээн.

Хойнун он бир коланнарында 7800 мал бар. Оларның чеми коланының качарчылары сүүлдарга локтаамал чуртаап, ийи эдиглиг ажылче шилчээн. Ол дээрге, малчыннар дугайында сагыш салыышкынның бир керечизиин.

Кыштаглаашкынны агаар-бойдустуң берге байгалының эгелезиниссе-даа, ол эки эртер ёзурзинге бүзүрелдиг бис —деп, аш Бортников түңнелинде чугаалаан.

АНГАРАНЫҢ КҮЧҮТЕННЕРИ

ГИДРОСТАНЦИЯЛАР

Ӧөн Сибирьде Ангара комплексизи — бо дээрге үгле төлевилел эвес, харын ажылдап турар гидроэлектростанциялар, үлетпүр бүдүрүлгелери, транспорт магистралдары, хоорайлар-дыр. Беш ГЭС-тиң дөртү кайызы-даа дөрт-беш миллион киловатт күчүлүг. оларның чылда нинти бүдүрүп үндүрери үче миллиард хире киловатт-шак.

Бо хөй бе азы эвээш бе? Американың Каттышкан Штаттарында болгаш Канадада бечин энергежилдиг тывынгыр инженерлер эвээш эвес. Ынчалза-даа ол черлерде Ангарада ышкаш элээн каш күчүлүг станциялар тургузуп болгу дег ындыг хем чок.

«Арыг ангар» уксаалыг дөрт гидростанциялар бар: Иркутскинин, Братскинин, Усть-Илимнин, Богучанның.

— Бедик вольтулуг дамчыдылга шугуму-биле чаңгыс кылдыр каттыштырган кайгамчык улуг энергетика системазы Ӧөн Сибирьниң делгемнеринде тыптып кээп турар — деп, «Гидропроект» институдунуң директору Дмитрий Юринов чугаалап турар. Иркутскиниң гидроэлектростанциязынга совет инженерлер тудугшуң чаа идеяларын болгаш аргаларын шенеп көргени дуржулга шөлүг хевирлиг болуп турар, ынчаарга Сибирьниң беш миллион киловатт күчүлүг, баштайгы күчүтени — Братскинин электри станциязы — Төп Сибирьниң каттышкан энергия системазынче электри энергиязын берип турар.

БРАТСК ГЭС

Красноярск (күчүзү алды миллион киловатт) болгаш Братск ГЭС-тери делегейде эң улуг беш гидроэлектростанцияларның иштинден ийиги черни эөлеп турар. Ӧөн дараазында Волгада ийи гидроэлектростанциялар болгаш Американың Гранд-Кули деп станциязы чоруп турар. Баштайгы агрегадың ажыглалга киирген хүнүнден эгелээш эрткен он чыл иштинде Братск гидроэлектростанциязы үче алдан миллиард киловатт-шак энергияны берген.

Сибирьниң бо гидроэлектростанциязының онза үвези болза, энергиязының кайгамчык чиик өртектиг болуп турары болур: үче киловатт-шактың өртээ беш будун, чартык көпеек!

Братск ГЭС-тиң салдары миллион ажыг дөрбелчин километр черде тарап нептерээн. Ол ГЭС-тиң ачызы-биле кижи кылган хөлдүң эриннде алюминий бүдүрер завод-туг база улуг ыяш-үлетпүр комплекстиг чаагайжыды тудуп-тунган Братск хоорай өзүп сайзыраан. Ӧөн ырак эвес черде Жельногорск-Илимский деп аныяк хоорай болгаш Коршуновскинин даг-болбаазырадылга комбинады база тургустунган. Братск ГЭС тоску беш чылда (1971—1975) үче үжен миллиард киловатт-шак электри энергиязын бүдүрүп үндүрер, ол болза эрткен үеде бүдүргенинден он хуу хөй болуп турары ол.

ТОЛСТЫЙ МЫСТЫҢ ГИДРОБЕЛДИРИ

Ам, кажан Братск биле Усть-Илимскинин аразында тулаалларны болгаш тайганы өттүр автомашина чоруур газаглыг орукту кылыпканда, кажан, улуг транссибирь демир-орук магистралында Хребтовая деп станция-биле аныяк хоорай Усть-Илимск аразында демир-орукту салыпканда, кажан хамааты авиацияның лайнерлери ол аразынга ынай-бээр доктаамал ужуп турар апарганда үгле кара чаңгыс, ындыг-ла улуг идегел чок артып калган орук — ак-көк хемнин уну болуп турар.

Бо чылын хемнин унун боор моондакка үче-үче мун дөрбелчин метр бетонну салыр. Моондактан өрү суунуң кыры мун сес үче дөрбелчин километр Усть-Илимнин делгем хөлү чаттыла бээр.

Ӧөн он талакы эриннге ГЭС-тиң моондак чанының бажыны түттунар. Машина залынга кайызы-даа ийи үче дөртен мун киловатт күчүлүг он сес турбиналар чыскаалдыр туруптарлар. Баштайгы он агрегаттар бо беш чылда-ла үлетпүрге энергиязын бере бээр.

Хоорайның чоок кавызында дерип тургузуп турар үлетпүр болгаш ыяш-химия комплексилерин ГЭС энергия-биле четчирип-биле хандырар, а артык энергияны Төп Сибирьниң энергия системазынче дамчыдар.

БОГУЧАН ХЕМ

Ангараның үш күчүтенниниң санынга хемнин адакы кезинге хамаарыжыр Богучаннар кирип турар.

Богучан гидробелдирин корабльдерни болгаш Ангараның хадыңындан кылган салдарны ыцай-бээр ажындырер херексел-биле дерип деп төлевилекчилер (төлевилелдиң кол инженери Евгений Блонд) бодап турарлар. Амгы үеде ужарлар, сыык чалдар бар болуп турары-биле он-он километр черлерде пароход оруу чок болуп турар Байкал хөл биле Енисейниң аразынга суг уну ажок терең апаар. Амдыызында сыык суглуг адырлаң пароходтар база чоруп турар.

Ангара хемнин бүгү уну 2000 чыл үезинде күчүлүг транспорт оруу апаар, ынчангаш кижиге чагыртқан хем чүүк, пассажирлер соортурүнүң болгаш туризмниң эптиг оруу болу бээр.

Богучанның гидроэлектростанциязының күчүзү дөрт миллион киловатт болур. Ангараның дөрт ГЭС-териниң күчүзүн каттыштырар болза барык он беш миллион киловатт болур.

БАЙЛАКТЫГ ОРАН

Богучан хемден кудулдур база элээн каш бичии хемнер агып чыдар, оларның улуу-ла Тасеево хем. Төлевилекчилер бүгү-ле чүве шинтпирлеттинге берген деп бодап турганнар: Енисейде шилип алганы Абалаковск адыр (Ангара хемниң аксының адаа чарыында) чеди миллион киловатт күчүлүг ийи хемнин каттышкан үнүнда Енисей ГЭС-ти хүлээп алыр ужурлуг турган.

Ындыг болза-даа, кажан Иркутскинин суг шыгжамырын суг-биле дөлдуруптарга Ангараның алдыы талазының дүвү сыыгай берген. Ол сыык черлер холумак металлдар рудазы-биле ажок байлак болган. Ынчангаш Ангараның ол алдыы кезээнин суун терең-нелдирип болбас, харын ол кайгамчык руданы ажыглаар төлээде, ону кургадыр болза чогуур деп чүве тодаргай апарган.

Георгий БЛОК.

ПМА-ның корреспондентизи.

АЛМА-АТАЖЫЛАРНЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

Алма-Ата хоорай тургустунга-ла чаа-ла үе чыл ашкан. Ол үениң дургузунда ооң кудумчуларында болгаш сессерликтеринде он ийи миллион ажыг ыяштарны тарып олурткан. Чаа архитектуралыг бажыңнар-биле кады ногаан үнүштер хоорайга онзагай аян-шинчини киирип турар.

Хоорайның сес үе муң чурттакчы чонунуң аразында үе национал дарның кижилери бар. Олар Алма-Атаның амыдырал культуразын хөгжүдеринге боттарының улуг үлүүн киирип келген.

Алма-Атаның чурттакчы бүргүзүнүң салым-чолунга болгаш амыдырал-чурталгазынга хоорайның хөй национал дыг чоруу найыралдың кандыг салдарын чедиргенил?

Ол айтырыгга хоорайның чурттакчылары мынчаар харылап турар.

Александр ЧЕРНОБАЙ, № 54 ортумак школаның директору:

— Кижиниң мировоззрениези бичиизинден-не хевирлеттинер, ынчангаш чаш уругнуң ким болуп өзүп олурары эң-не чугула. Чоокта чаа бистиң бир өөреникчивистин авазы мындыг таварылганы сактып чугаалаан: уруунуң төрүттүнген хүнүнде ооң эң-не чоок өөнүктери болур 15 оолдар, уруглар келген. Сөөлүнде, кажан аалчылар шупту тарай бергенде чүү билдингенил дээрге, ол өг-бүлениң байырлалын демдеглээринге 12 национал дарның уруглары киришкен болган. А ол хар харлаан бичии уруг чүгле чаасканаан орус болган.

Мында ындыг онзагай чүве чок. Бистиң школаның мун үш чүс өөреникчиляринин аразында үжен ажыг нацияның уруглары өөренип турар. 76 башкының аразында он ажыг нацияның кижилери бар. Ынчангаш школаның интернационалчы өг-бүлезин ооң составы тодаргай хереченлеп турар. Армяннар болгаш эстоннар, казактар болгаш латыштар, уйгурлар болгаш орустар — олар шупту чаңгыс школада чаңгыс аай программа-биле өөренип турар. Совет Эвилелинин бүгү школаларыңга албан өөренип эртер эртемнерден ангыла үстүкү класстарга олар казак улустуң төөгүзүн болгаш литературазын улуг сонуургал-биле өөренип турар. Өөреникчилерниң күзели-биле казак ыдыы база өөренип турар болгаш, ону дөрт класстан эгелээш он класска чедир башкылап турар. Бистиң школа уругларның бүгү талалыг сайзыралынче кол кичээнгейни салып келген. Ол дугайын дараазында фактылар бадыткаар: школаның доозукчузу Владимир Шестопалов аныяктар аразынга сугга эштир талазы-биле Европа чемпиону болган. Мурат Жумадилов — футбол талазы-биле Казахстанның шилиндек командазының кежигүнү. Ира Акимова коньки спортунуң талазы-биле бирги разрядчы. Школаның доозукчуларының аразында шүлүкчүлер, артистер, чурукчулар, журналистер бар.

Бо чылын школаны 130 кижи доозуп үнген. Оларның 93-жү конкурстуг экзаменнерни дужаап алган болгаш чурттүн дээди өөредилге черлериниче өөренип кирген.

Таисия НОЛЬФИНА, Ленинск районнуң ЗАГС бюрозунуң эргелекчизи:

— Алма-атажыларның интернационалиечи чоруу хүн бүрүде мээң караамга көстүп турар. Бо чылдың тос айларында 650 аныяк өг-бүлеге байыр чедирер аас-кежиктиг болдум. Өг-бүле болушканнарның дөрттүң бири (шупту 153) холушкак, азы ангы-ангы нацияның кижилери болур. Чүгле сөөлгү хүннерде безин мындыг аныяк өг-бүлелер тургустунган: немец Александр Шнайдер биле татар Римма Каримова, орус Владимир Горбунов биле казак Марлин Джайлаубаева, орус Валентин Махонин биле дунган Нелли Шимова, болгар Степан Великов биле орус Нина Жоголева олар ашак-кадай болган.

Бистер, ЗАГС ажылдакчылары ындыг өг-бүлелерниң бижыг туруштуун кымган-даа артык эки-билир бис. Ындыг өг-бүлелерниң чарлыг чоруу, чаңгыс нацияның улустарынга бодаарга дыка ховар болуп турар. Чоокта чаа дыка солун дазы кылдым: душтук кыстың адазы — грузин, иези — эстон, а оолдуң адазы — казак, иези — татар. Төрел аайы-биле эп көөрге, дыка хөй кижилер аңгы-аңгы нацияныы болгулаар-дыр.

* * *

Виктор ТЮФЯКОВ, инженер («Казгеофизприбор» заводу). (Хөлчок солун салым-чолдуг кижи. «Дөрт танкист болгаш итр» деп польша телефильмни көрген силер бе? Сценарийинин автору Яношш Ишмановский кол маадырны, танк командирин Виктор Тюфяковтуң (мурнунда Польша шеринниң офицери турган) овур-хевиринден бижээн).

— Мени интернационализмге мээң амыдыралым өөреткен — деп Виктор чугаалаар. Ол ышкаш дайын база интернационализмге өөреткен. Мени Юхнов чоогунга балыглапканда узбек Юлдаш Зайнутдинов ок адаандан үндүр чүүктеп эккелгеш, амы-тынымны камгалаан. Кажан Смоленск чоогунда Пятницк арыынга польша шериг бирги тулчуушкунга белеткенип турда оон тугунун адаа-биле улуг чааже киреринге чүгле поляк патриоттар эвес, украиннер, белорустар, орустар базы белен чоруун көргүскеннер. Подполковник Берлинг удуртуп турган бистиң танк полугунга ынчан бир казак кижи турган. Ол поляк литература талазы-биле специалист бооп болур турган. Ынчала-даа ол институт доозуп четтикпейн барган — Студзанка чоогунга тулчуушкунга маадырлыы-биле өлген.

Мен Ада-чурттуң дайынынга киришкен дээш чеди совет, чеди польша орденнер болгаш медальдар-биле шаннаткан мен. Ол шаңнал бүргүзүнүң төөгүзү дээрге-ле хөй национал дыг кижилериниң дайынчы-аңы-дуңма чоруунуң төөгүзүдүр.

* * *

Мархабат ОРЫНБЕКОВ, Казахтың көдээ ажыл-агый институдунуң студентизи:

— Казахстанның көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң төөгүзү дээрге Совет Эвилелинин улустарының кады ажылдажылгазының болгаш бот-боттарынга дузалажылгазының төөгүзү-дүр. Кур черлерни болгаш 25 миллион гектар черде тараа шөлүң андарынга чурттуң бүгү он беш эвилелдешкен республикаларының 350 мун оолдар, кыстары казактарга дузалашкан. Кур черни эрозиядан камгалаарынга эртемденнер: орус Александр Бараев, немец Эрвин Госсен, украин Георгий Берестовский олар улуг дузаны көргүскен.

Эрткен чылын мен студент отрядтарның республика штавын удуртуп турдум. Кур черлиг областарга ажылдап турган Алма-Атаның студентилериниң интернационалчы отряды чеди чүс мун гектар шөлдүң тараазын ажааган, хөвец болгаш рис ажаал алышкынынга киришкен. Бо чылын чүгле бистиң институт Кур черже 1300 студент-комбайнерлерни чоруткан. Бис оон үш катап хөй кижини чоруудуп болур турган бис. Күзелдиг кижилер хөлчок хөй болган. Ынчала-даа чүгле комбайнерниң профессиязын шиңгээдип алган эң эки кижилерни шилип чоруткан бис.

* * *

Шупту дөрт интервью. Маңаа чаңгыс-ла үүлдү демдеглээр бодадым: бо интервюларны украин Александр Чернобай, белорус Таисия Нольфина, орус Виктор Тюфяков болгаш казак Мархабат Орынбеков олар берген. Алма-Атаның үүс национал дарының дөрт төлээзи-дир. А үүс интервюну база ап болур турган. Олар шупту найырал дугайында болур турган ийик.

Ростислав КВЯТКОВСКИЙ, ПМА-ның Казах ССР-де корреспондентизи.

Делегей бо хүннерде

Коммунистерниң чөвүлел хуралы

КОПЕНГАГЕН. (СЭТА). Сонгу талакы чурттарның компартияларының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы ноябрь 9—10 хүннеринде маңаа болган. Данияның, Норвегияның, Финляндияның болгаш Швецияның коммунистери Европаның сонгу талазында ажылчын шимчээшкинниниң өйү келген чугула айтырыгларын, а ол ышкаш Европа дипке айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш дүшкүүрүг чорукту кошкадырының айтырыгларын чугаалашкан.

Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң хүлээп алган медегелинде чугаалап турары болза: «Бистиң дипке айыыл чок чорук болгаш тайбың кады ажылдажылга дээш Европа улустарының демисели таарымчалыг түннелдерни берген. Ол түннелдер хамыктың мурнунда айыыл чок чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле ниитиевропа чөвүлел хуралын чыылдырары дээш тайбың болгаш социализм күштеринин калбарткан чүткүлдүг демисели ачызында чедип алдынган».

«Бистиң диптиң бүгү улустарының эрге-ажыктарынга бүрүн таарыштыр» Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарының эргежок чугулазын сонгу талакы чурттарның коммунистиг партиялары демдеглээн. Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дээш дем калын демисежиринче олар улустарны, бүгү ажылчы чоннарны болгаш демократтыг күштерни кыйгырган.

«Европаның айыыл чок чоруунун айтырыгларының талазы-биле дугуржулга чедип алыры делегейниң дүшкүүрүг чоруун кошкадыр, бүгү делегейге тайбыныы быжыглаар база Европаның бүгү улустарының аразынга хөй талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге таарымчалыг чаа байдалдарны тургузар» деп, сонгу талакы чурттарның коммунистери медеглээн.

Герман Демократтыг Республиканың болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының аразында харылзааларны чогумчударынче угланган о

ШЫН — Дөрткү арын 14 1972 ч. ноябрь 14

КӨРҮЛДЕ ЭРТКЕН СООНДА

Республиканың оргкомитединиң бадылаан тускай графигин ёзулаар кодээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниң аймаң эвилзэн районнарта эрттиргеп. Анаа түс-түс районнарның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери киришкенин билдингир.

Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик районнарга эрткен аймаң эвилчег идейполитиктиг утка-шыварыын-даа, организация-даа талазы-биле эрткен чылдаазындан илгадыг болган. Оон аңгыда маада спена культуразын эрткен чылдыы-биле дедиеп болбас. Бо чылды көрүлдеге киришкен ук районнарның уран чүүл киржикчилери элээн чедиишкиннерлиг апарганы каскы.

Ук көрүлде «ССРЭ-ниң 50 чыл ойнга төлептиг ужуражылынар!» деп кыйгырыының адаа-биле эрткен турар. Ындыг болганды үстүнде адаанывыс районнарның бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң концерттериниң программалары тематика талазы-биле көрүлдениң негелделиве дүгүүн турар. Ында Совет Эвилелиниң улустарының аңы-дуңма найыралын тодаргай көргүскен. Эки күүселдеглиг литература-музыкалыг композициялар, хөй национал улустарның сураглыг ырлары, танцылары көрүкчү бүргүзүүн сагыш-сеткилин өөртүп турган. Оон аңгыда аңы-сүраа делегейге билдингир, бөмбүрзектиң тайбыңга ынакшылдыг бүгү чонун демиселче кыйгырып турар совет болган даштыны чогаалчыларының өлүм чок шүдүктерин, композиторларның чаа ырларын ол-ла районнарның бот-тывынгыр чамдык артистери номчуп, ырлап турары чедимчелиг болган.

Ам маада Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарга уран чүүлдүн көрүлделерин канчаар эрткенин кысказыбиле чугаалап көрейн. Бай-Тайганың район көрүлдезинге 300 хире бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери идепкейлиг киржип, бот-тарынга оналшкан түс-түс номерлерин эки күүсеткен. Аңаа 7 коллектив киришкен.

СЭКП Бай-Тайга райкомунуң оргкылдызының эргелекчизи А. С. Дембирел дарталаан жюри районда бот-тывынгыр уран чүүл коллективтериниң канчаар ажылдап келгенин, оларның кышкы белеткелин, чыл иштинде кодээниң ажылшчилеринге каш катап концерт көргүскенин, район көрүлдезинге көргүзери-биле белеткээн концерттеринге жаңрлар аайы-биле бүгү талаглыг анализти берген, коллективтер аайы-биле бирги черин — Кызыл-Даг, ийигизин — Кара-Хөл, үшкүүн — Шуйнуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге түс-туста тыныскан.

Бот-тывынгыр уран чүүл коллективтеринге дуэт, трио, квартет, ансамбльдерни, ийи, дөрт үнүг чаңгыстың болган хөйүн ырларын чогуур негелдезинге чедир белеткээн, ону чедимчелиг күүседиргиге уран чүүл талазы-биле тускай эртемниг кадрларның ролю улуг болганын маңаа айытпас артажок.

Уран чүүл көрүлдезинден талантылыг хөй-хөй аныяктар илереп келген. Чижээ, Кызыл-Дагның бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң киржикчилеринден Д. Эрес-оол биле Л. Дарыймаанын «Ай Хемчиям» деп ырны, «Өдүген-Тайгам» деп ырны Кызыл-Даг салбырының эргелекчизи Комбу Салчактың эки ырлаанны чылган чонну сонуургаткан. Ох ышкаш чогаалчы Рождественскийниң «Реквием» деп шүдүлелиниден үзүндүүн Тээли ортумак школазының башкызы Сергей Хертек эки номчуп күүсеткен.

Район төвүнге болган көрүлде уезинде хол-биле кылган янзы-бүрү ажылдарның дедиелгези солун эрткен. Аңаа салдынган ажылдарның иштинден Кызыл-Дагда Александр Төйбуталаның чонар-даштаң кылган тоолчургу аъды. Чылбак-оол Салчактың «Хунажык» деп ажылы. Шүйда тудутжу Сендикыс Сааның багдан кылган чүүлдери. «Тоолай» совхозтуң Наңырал салбырының ажылчыны Шойгу-Белек Салчактың булгаардан даарап, сивилип, хөлеп кылган төрепчиин даңа ышаш солуп, үнелиг ажылдарның барын айтып болур.

Октябрьның төнчүзүнде Барыын-Хемчиктин район көрүлдези эрткөн. Маңаа сес бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери, ыяштан, даштан чазап сиилбинр талазы-биле бөш коллектив киришкеп. Барыын-Хемчиктин жюри комиссиязының кежигүннериниң республиканың Культура министерствозунуң төлөлери район көрүлдезиниң канчаар эрткенин, оон чедер-четпес талазларын анализтеп көргеш, практиктиг дузаны сүмеин берген.

Бо йиң районнарның кайызында-даа илерээн четпестерин маңаа демдеглээри чугула. Чижээ, бот-тывынгыр коллективтериниң уран чүүл киржикчилериниң чамдыктары күүседип турган ырларының, танцыларының, номчаан шүлүктериниң утказын, оон маадырларының сагыш-сеткилин, өөрүшкүүзүн, муңгаралын ыын, бүзүреглиг дамчыдар талазы-биле арга-мергежили чавыс. Белеткел концакта ыңдыг чүүлдер костүп келири чедиг албан.

Кайы-даа районнарда уран чүүл киржикчилериниң даарап алган хевиң, идиктерин ыңдыг-ла эки эвес, илаңгыя Бай-Тайга районда уран чүүл киржикчилериниң костюмнери чок деп болур.

Барыын-Хемчик районнуң көрүлде эрттирер талазы-биле оргкомитеди, жюри кежигүннери бо удаада кошкак ажылдаавының уламынаң районда хамаарыжып турар Аксы-Барлык биле Аянгаты кодээ клубтарының бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери район көрүлдезинге киришпейн бээрганын четпес деп санаар. Оон чылдагаанның тодарадыры күүскомвуң культура бидделинден негеттинип турар.

Ынчангаш Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының уран чүүл киржикчилери күжениишкиниг белеткеледи тус-туста чорутпушаай, ССРЭниң 50 чыл ойнга алдар болдурган республика көрүлдезиниң үшкү эзлээнге чедиишкиниг ужуражыры чугула сорулга.

А. САЛЧАК,
Культура министерствозунуң улуг инспектору.

ОРДЖОНИКИДЗЕ. (СЭТА). Москвадан өөрүшкүлүг медээ келгеп: Коста Хетагуров аттыг университеттиң башкызы Р. И. Кусовага Москванын Күрүне университединиң эртем чөвүлели филология эртемнериниң кандидады деп эртем адын тывыскан. Оон чаңгыс чер чурттугларының, төрелдери, өңнүктери болган тавыш-көрүштери Раиса Ибрагимовнага ыяш байыр чедирген.

БАЗА БИР ЭРТЕМДЕН

Даг чурттуг, кодээ бухгалтер кижи уруу Раиса Кусова бичиинээден тура-ла эртембилигже чүткүлдүг чораан. Ынчангаш ол педагогика институдунуң даштыкы дылдар факультединге өөренип кирип алган. Анынк кыс ынчан чүгле немец дылды ыяк өөренип алыр эвес, харын-даа оон төөгүзүн болган хигээдээнни билип ап, ол чурт-биле болган улус-биле танышкар күзелдиг турган.

Удаткан чок даг чурттуг кыстың күзел-соруу боттаган: институтту чедиишиниг доосканы дээш ону диссертация ажылын белеткээрибиле ГДР-же чоруткан. Лейпциг университединге ону өөрүшкүлүг утчуп-хүлээп алган.

ГДР-те бир чылдың өөредилгези билдиртпейн, дораана эрте берген. Раиса оон соонда Москванын Күрүне университединге кандидат диссертациязын камгалап алган, Орджоникидзеде оон чаңгыс келген. Ол ам немец дыл кафедразының эргелекчизи болбушаан, хостуг шактарын хөй-ишти ажылдарынга ажыглап турар.

Москваның Таганкада шин болган немедия театры «Хосталга турасказаның хевин кеткен» деп чаа шинии Юрий Любимовтуң тургусканың ёзугаар чемге көргүскен. Шинии шүлүүчү Евгений Евтушенко чогааткан.

ЧУРУКТА: шининиң бир көргүзүү.
В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЖЫЛЧЫННАР КЛУВУ

ХАБАРОВСК. (СЭТА-ның корр.). Хабаровскиде аныяк ажылчыннар клуву тургустунган. Ол хооран клуву слесарьларны, токарьларны, тудугчулар биле профессионал-техниктиг училищелерниң өөредикчилерин эвилелдештирген. Клуб ооллар, кыстарны боттарының мергежээн ажыл-ижинге чоргаарадыыр кылдыр кижилерден сорулгалыг. Оон эрттирген кежээлеринде бирээзи «Ажылчын болур кижи мен» деп аттыг болган. Профтехучилищелер өөредикчилериниң мурнунга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Энергомаш» заводтуң улуг мастери В. И. Размахнин, фабрика, заводтарның хоочун ажыл-ишчилери түве чугаалаан.

Ажылчын болганнарга тураскаатканы байырлал солун эрткен. «Восток» заттыжышкынының чаа ажылдан эгелээн 300 даарыныктыы боттарының ажыл-ижинге шынчы болурунуң даңгыраан берген.

Клубтуң ажылы ССРЭ-ниң Конституциязынга тураскаатканы тускай кежээлер, бүдүрүүге мурнакчылары-биле, комсомол активчилери, чогаалчылар, чүрүкчүлер, Волочаевканы, Спасскиниң штурмаанының маадырлары-биле ужуражышкынналыр эрттирер планнарлыг.

КИЖИ КИЖИГЕ ЭШ

Түлүш КЫЗЫЛ-ООЛ

«КИЖИ КИЖИГЕ ЭШ» деп тоожуда совет-моол улустарның бузулбас найыралын, оларның бот-боттарынга дузалажылгазын көргүскен. Чогаалдың маадыры моол уруг Нансал өртүнгеш, Кызыл эвилезинге кээп эвиттирер ужурга таваржыр. Оон өртүнген кежин чаа кеш-биле солуурну чугула апаарга, эвчи училищезинин хөй суургууллары кежин бергеинер. Оон автору элекке мөчээн чогаалчы Түлүш Кызыл-оол.

Тоожу ам үнер 31 дугаар «Улуг-Хем» альманахка парлаттынар. Чогаалдың бирги эгезин номчукчуларга бараалгаттывыс.

ХӨЙ-ХӨЛ түс чылдарда өзөртинмес дусту шыгжап алган чыдар, чалык туругларлыг, часкам хаалгалыг, те-чүүманың турлаа болган Дус-Дагның шыпшык бажыңдан хереп үнүп келген хүнүң алдынналчак херели тээр оттуг деглеп ховуларже бир дең-дески чаптыла берген. Чүгле Мойлаарак даанын хүн бодар талазында чоогалыр хөлегелиг. Бир талакы ужу удазынның ужугу ышкаш, узун баткан деп ырлажып турар. Хавдагайтыда барып үскен, чоон талазы шак ынаар-ла Тес аксыныч карак четпес болуп чаптылып алган, шойлуп чоруй берген, ак-көк дээр-биле оюнаш, ыракы ыяг чурттардың чаңын келген кас, одурек, аңгыр дөш чүүң-баазын аттарлыг, чүүл-бүрүү оңнерлиг куштарның шимээн-даажы диниир-тыр. Успа-Хөлдүң ыдында, дээрде барып шаштыгып үне берген Каргыраа сыннарның ак меңгилери эртенги хүнге улам-на мөңгүвеличек апарган костүп чыткан. Каргыраа сынарының ак меңгилериниг баштары биле Таңды-Уула сынарының куу хорумнарлыг, сүүр хаяларлыг, үш-булунчук хевирлиг баштары та чеже чылдырның дургузунда бот-боттарынче көрүнүп алган турун турар үне.

Ол ийи сыннар дыка моол улустарның эртип келген төөгүзүнүң, иоон соңгаарыы амыдыралының мөңге бижыг хереглери. Ол сынарның ол-бо талазынга чаавда чурттап чораан чонның кадыгберге чуртталгазын көрүп, иштикиниц феодалдарыңга, даштыкының дээрбечилериниге дарлаткан чонның ыы-сыызы, үё-ховууру оларның калбак эзимнеринге, чалым хаалгаларыга, хаяы чоогаларыга чаңгыллып чораан. Ол сынар «шаг шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле чытпас» деп улустуң үлегер чугаазының амыдыралга боттанышкынын көрүп белгеннер. Орус чуртунга хып үнген Октябрь революциязының чалбыштаалган кызыл херели баштай Тандың-Ууланың арты-иштинге чыгып келген, оон соонда ол-ла херел Каргыраанын ол-бо талазын шыва алы берген. Ам ол ийи сынарның арты, иштинде мырыңай танывтынмас чаа амыдырал турупкан. Улуг совет оң-булеге каттыжып киргеп Совет Тываның чонунуң амыдыралы кайгамчык чырыткыланып турар апаарган. Тываларның кожазы моолдарның амыдырал-чурттаалгазы, ажыл-агыйы бозала шапкын сайгылдың оруунда киргеп. «Ийи дагның аразы чоок-даа болза ужурашпас, ийи кижиниң аразы ырак-даа болза ужуражы бээр» деп улустуң үлегер чүтаалы шыкаш, тывалар, моолдар болган улут Совет Эвилелиниң оске-даа хөй национал улустары ам боттарының аразында аалдажып, сут өттүр акпас бижыг найыралды тургузуп алган, бот-боттарынга дузалажып, делегейге тайбың, күшаажыл, хостаалга, деп-эрте аңы-дуңмалышкы чорук, аас-кежии дээш деминг күштүг катнаа туржуп турарлар.

МАШИНА чиргилчиниг делгем ховуну чыыра тудуп, карыңнадып-ла олурган. Элээн үр хап келгенде, оон чоруу чоорту оожумай берген. Чолаачы машиназын доктаадыкшаш, оон хөрөзиде халыптачак демирий халыртар ыыдыр орүү кодуруккеп, ынаар хоккештиң моторунда бир-ле үвевин көре берген. Доңдовлонжид база-ла кабинден үнүп келгештиң, башкы дугуйдан тептиие каапкаш, кузов кырында киноаппаратурамын, кинобанкаларның кандыг чоруурун харап көрген — девин багламаттың тургузуп каан черинде шуптуу-ла онча-меңги «томаанныг» чыткаавар. Доңдовлонжид мал бригадаларын, малчыннар аалдарын үш хонук кезип, чаа тургустуурган кодээ ажыл-агый каттыжышкынының хөйжуларынга, сүт-бараан фермаларының эрес-кежээ саанчыларынга, кадарчыларынга, аътка шаан, сырыннадтыр сыгыргылаан чылгычыларга документалдыгдаа, уран-чечен-даа киноларны сонуургадып көргүскен. Сумунуң база бир муривакчы активчизи Доңдовлонжид кежээ кино эгелээринин мурнуу чарыында азы кино соолуунде Араттың Революстуг намыының чазактың кодээ ажылагыйны хогжүдеринин дугайында доктаал, иштингилерин, чүрт иштинде болган даштыкыда болуушкунварны малчыннарга тугаалап берип чораан.

Ыраар-ла ишкээр ховуларда андарып каан кур черлер кара девис ашарган кеспүл, оон ол-бо талаларында тракторлар чиргилчин аразында шымны бергилээ карорып чоруп тургулаан. Оруктуң үстүү чарыында ховууда ак ааржы дег, аккыр хойлар чалты бергеп. Хойнуң кадарчызы аътты кыс «Бай Моолуг» узун-суук кылдыр ырлап чоруурун Доңдовлонжидиң кулаанга илдең дыңналып, социалзмнин тургузуп турар ажыл-ишчи чонунга, каш чүүн мал долган, эртине-бай-лактыг торлоп черинге ынакшылды улам-на күштелдирипкён. Кыстың аянныг үнүн, киржикчилерге Д. Эрес-оол биле Л. Дарыймаанын «Ай Хемчиям» деп ырны, «Өдүген-Тайгам» деп ырны Кызыл-Даг салбырының эргелекчизи Комбу Салчактың эки ырлаанны чылган чонну сонуургаткан. Ох ышкаш чогаалчы Рождественскийниң «Реквием» деп шүдүлелиниден үзүндүүн Тээли ортумак школазының башкызы Сергей Хертек эки номчуп күүсеткен.

Район төвүнге болган көрүлде уезинде хол-биле кылган янзы-бүрү ажылдарның дедиелгези солун эрткен. Аңаа салдынган ажылдарның иштинден Кызыл-Дагда Александр Төйбуталаның чонар-даштаң кылган тоолчургу аъды, Чылбак-оол Салчактың «Хунажык» деп ажылы. Шүйда тудутжу Сендикыс Сааның багдан кылган чүүлдери. «Тоолай» совхозтуң Наңырал салбырының ажылчыны Шойгу-Белек Салчактың булгаардан даарап, сивилип, хөлеп кылган төрепчиин даңа ышаш солуп, үнелиг ажылдарның барын айтып болур.

Октябрьның төнчүзүнде Барыын-Хемчиктин район көрүлдези эрткөн. Маңаа сес бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери, ыяштан, даштан чазап сиилбинр талазы-биле бөш коллектив киришкеп. Барыын-Хемчиктиң жюри комиссиязының кежигүннериниң республиканың Культура министерствозунуң төлөлери район көрүлдезиниң канчаар эрткенин, оон чедер-четпес талазларын анализтеп көргеш, практиктиг дузаны сүмеин берген.

— Че, тутеун ораалы — диген, чолаачы машиназының халывын дуглап, холдарында үстү аржымыл-биле чода тутқулаан.

— Машинавыстың түзү кавчаа барып-тыр?

— Бензин дәмчыыр черн бокталы бергеп, оозун аштап турдум ышкажыл — диген, руль артынга барып олурупкаш, кабина эжинэ хак кылдыр даай каапкан.

ХҮН Дус-Дагның кырында элээн орулеп турупкан. Мойлаарактың мурнуу бларында арга чарыктарында девии тургулаан хөлегелеринің ам сорбузу бейик шуут читкеп. Делгем ховуну чыыра тыртып, тыңаан карапнадыр салып ыңай болган. Мырыңай орук кыдыында кылаштажып чораан, часкаар кыжын төрээн күскү семис хураганнар ышкаш, ажок улуг тогдуктар чалгынарын далбаңнадыр чайыы, түүрүү маңнап, кезек ушкаш, улут-даа ыравайн, орук үстүү чарыында барып ховупкаштың моюнарын узалыр орү сувгулап, хертейлир баскылап чорупканнар.

Доңдовлонжид Убса-Нур аймактың Давыс сумузунда чоокта чаа тургустунган кодээ ажыл-агый каттыжышкынының төвү Кара-Мод суурга киномеханиктен амыдаандап бээр бир чыл чедип турар. Ол аңаа күр черлерни шинээдип алыр дээш келген аныяктар-биле кады Моолдуң Араттың Революстуг намыының кыйгырыын ёзугаар хөй келген. Хөрээнде «Моолдуң дээре аңчызы» деп демдээ чоогга кежер черге машина кабиназының мурнуунда шилге кылаш кылдыр бөстү каалкан. Карак четпес, элезининг, куртаг ховуларыг Гобиге өскен. төрээн ол ар коичут аныяндан тура-ла аңнап өөренген. Ас, күзеп, кодан, тарбаганнан эгелээш, адыг, бөрүге чедир оон олурбозөө аны ховар. Тоолда киргеп экер-эрес ар ышкаш, Алтай-Таңдының аар ийиниң аңыы бетин ийиге эккеп, бетин ийиниң аң-меңин аар ийиниг аппарып олурүп турган. «Моолдуң дээре аңчызы» деп көрек демдээ-биле шаңнаткандаа ужуру ыыда.

Кара-Мод суурга хан кирип келгеп, шагынче көргеп, чаала тос шак ажып турар мынаг болган. Шуурттыр кожа тиккилеп каап докуулчак ак өргээлериниң дүндүктериниен кожайын үнүп келгилээн хоолайларындан хоюг, куу ыштар дээрже дүндүүштелип шөйлүп тургулаан. Чаңгыс-ла Доңдовлонжидтиң өөнүң хоолайындан ыш бурулаваг. Ыыдаңында оон сеткил-сагыжында бир-ле эпчок кагылып чоруур чүве бар ышкаш, ажок дүвүреп, черле болуунуң байдалының чиктиг-сүргейн ажок. Киноаппаратураларын, банкаларын клубка чедирип каап, оонче базынкан.

«Нансал эмнелгеге дежурныйлап турган, дүүн кежээ келген, ам ооңде боор. Аванын эртежизп аайлыг эвес, даң бажында-ла турган, плигдемирин коодадыр оттуупкаштың чиң-сарыг шайын хаймыдыра бээр кадай болгай. Чүге ыш бурулаваазыл? Нансал азы дүне орай чедип келгеш, ам-даа удувушаан чоор бе? Бурундаа хүн чоруп турумда, дыка ур болбас сеп корем деп чагып турду». Доңдовлонжид ынчаар бодаанып, оонче базын олурган. Хевистерин даштың чада каттылап каап чыткылаан. Өгге кирип кедирге, хүнүскүр-даа ышкаш, бир-ле элдептиг чыт оны уткуп алган. Нансал-дал чок, авазы орнунуң кырында хевеңнүг тонун кеткеш, курканың алган хевээр, хая көрүпкеп, удуп калган хире. Авазын оттурбазын бодап, дорже оожум кылаштап бар доруй, черле дөстүүнүн шылаваин: «Авай» — деп тунук үнбиде чугаалай каапкан. Авазы туралыг-туражок хая коруңүн ергилип келгеш, оруунга савдайлаштың олурупкан. Оон карактарын көөрге, савыйтыр ыглап алган болган.

— Нансал кайнаар барганы ол, авай?

Авазы оглунуң эриипче кайгай каапкаш, куду көрүү бергеп.

— Ооң, оглум. Чүү дээр боор, бурган бистп багай көргени ол шиинээн — диген, карактарының чаштарын тонуүнүн чеди-биле чода тутқан.

Доңдовлонжид хойнунче кыжын черге чыткан кончут соок даш кипр октапкан деп, ыт-кежии соолаш диген, сагыш-сеткилин карангылап келген.

Бо ийиң районнарның кайызында-даа илерээн четпестерин маңаа демдеглээри чугула. Чижээ, бот-тывынгыр коллективтериниң уран чүүл киржикчилериниң чамдыктары күүседип турган ырларының, танцыларының, номчаан шүлүктериниң утказын, оон маадырларының сагыш-сеткилин, өөрүшкүүзүн, муңгаралын ыын, бүзүреглиг дамчыдар талазы-биле арга-мергежили чавыс. Белеткел концакта ыңдыг чүүлдер костүп келири чедиг албан.

Кайы-даа районнарда уран чүүл киржикчилериниң даарап алган хевиң, идиктерин ыңдыг-ла эки эвес, илаңгыя Бай-Тайга районда уран чүүл киржикчилериниң костюмнери чок деп болур.

Барыын-Хемчик районнуң көрүлде эрттирер талазы-биле оргкомитеди, жюри кежигүннери бо удаада кошкак ажылдаавының уламынаң районда хамаарыжып турар Аксы-Барлык биле Аянгаты кодээ клубтарының бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери район көрүлдезинге киришпейн бээрганын четпес деп санаар. Оон чылдагаанның тодарадыры күүскомвуң культура бидделинден негеттинип турар.

Ынчангаш Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районнарының уран чүүл киржикчилери күжениишкиниг белеткеледи тус-туста чорутпушаай, ССРЭниң 50 чыл ойнга алдар болдурган республика көрүлдезиниң үшкү эзлээнге чедиишкиниг ужуражыры чугула сорулга.

А. САЛЧАК,
Культура министерствозунуң улуг инспектору.

КОЛХОЗ ДАРГАЗЫ—ЧЕМПИОН

Восей районнуң В. И. Ленин аттыг алдар-сураглыг колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Мирали Махмадалиев республиканың хөвеч мастери деп адынга хөл-шыдыраа талазыбиле чемпион атты база немеп алган. Махмадалиев районнар араазының маргылдаазынга чедип үнген.

Колхозта оон өске кайгамчыктыг спортчулар база бар. Национал «Гуштингири» хүреш, хөл-шыдыраа болган шашка, волейбол, футбол талазы-биле командалар район, зона маргылдаалаарынга черле шүүлүп турар. Колхозта стадион биле спорт шөлдерин тудуп тургускан. Күш-культура, спорт ажылынга хөй акша-хөрөнгини үндүрүп бериптурар.

Махмадалиев шыдыраалаарындан аңгыда, чиик атлетикага, волейболдан ойнаарынга база сонуургалдыг. Чаа комплекс нормаларын дужаан гурарларының араазында баштай демдеглеткевинерниң бирээзи кылдыр колхоз даргазының алыы бижин каан турар.

Д. АШУРОВ,
(СЭТА-ның корр.)
ДУШАНБЕ.

Эргим номчукчулар!

1973 чылдың парлалга чагыдылгазы уламчылап турарын утпаңар.

„Шын“ солунну чагыдып алыңар!

Чагыдылганың өртээ чылда — 6 рубль, алды айда — 3 рубль.

СООККА АЛЫСКАН ТАВАРЫЛГАДА

Чамдыкта кижилер, бичии-ле сырыңгый берип, байы аарып, думчуу туна бергенде буу-таа-ла бажыңының аптеказында барла эмнерин ижип эгелээр. Ындыг хемчеглер күзелчиг экижиктиг хаая боор.

Бир эвес силер үстүкү тыныш оруктарының катар деп аарыңдан аарый бээрген дийик силер. Ынчи рецепт чокка аптекаларда садып турар болей эмнерни сүмелеп болур. Ындыг таварылгаларда составында сульфаниламидтиг эмнер холумактыг эфедрин, ментол, эвкалипт үстүг, ланолин болгаш оске-даа эмнерни бирги хемчегде ижип болур.

Ол-ла эмнер организмге думчуктуң чуга картын дамчыштыр доп турар. Курган эмнең думчуктуң пёп удуп, дамчыштыр киир тынар, а бир эвес таарп, эм-биле чаа турар болдунарал, мынаң оон-биле думчуктуң чуга картын чаап болур. Ынчаддыр эмнерниң хүнде үш-дөрт катап чорудар хөрек.

Сульфаниламидтиг эмнер боостаа болгаш думчуктуң чуга карттарын хора чок кылдыр арыглап, эът иэнин кудуладыр, дегдирип-хуулугшукун болдурбас. Эфедрин болза, устуку тыныр оруктарның хаң савларын тарадып, оон-биле кады думчук туларын, сүт төктүрүн намдадыр, а ментол болза, аартыас күштүг эм болур.

Боостаа чайын төгөр фурацилинни аптекалардан садып ап болур. Ол эм болза стафилококтарны болгаш стрепококтарны олдурүп турар антисептиктиг будумел болур. Эфедрининиң эзилдирилгези (пёп, үш база беш хуулуг, думчук тунуп, сүт төктүп турда эки дузаалар).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 14-ТЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 — Уругларга мультфильм. 19.50 — «Кижи болгаш хоойлуу». Дамчыдылга. 20.20 — Документалдыг фильм. 20.30 — Телемедээлер. 20.40 — «Магнит болгаш каш». Эртем-тайылбырлыг программа. 20.50 — Тыва телевидение болгаш радионуң симфония оркестриниң концерти. 21.20 — Чарлалдар, реклама. 21.35 — 23.00 — «Беринг болгаш оон оруктериниң дугайында балладалар». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага будуттаар, чамдык черлерге хар чаап, соңгу районнарта бораңнаар. Соңгу-барыын улаанышкынның хат кошкак болур. Агаарның температуразы даглыг черлерге 5—10, өскелерниңге 10—15 градус соор.

Кызылга будуттаар, чагбас. Чоон улаанышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы 8—10 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тиилелге соонда тулчуушкун» 0-гн, 2-ги кезектерн) 9, 12, 15, 18, 21; «Сатурнинуң» төнгенин» 15.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Он чеди трансталантиктиг» 18.50; «Бомонуңун хоргудаттырганнары» (1-ги, 2-ги кезектерл). 15.20, 20.05 шактарда.

«ВОСТОК»: «Үш чүс спартанчылар» 15, 18.40; «Кабиринның дүмелери» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чер» 9, 12.40, «Арзылан хоорү» 10.50, 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

ХААКТЫГ ПОХОДТААРЫ

Кежээки ажыл шары төнген соолуңде азы дыштанып хүнде хаактыг седгүүстээшкин кылыры кижи бүрүзүнге коичут ажыктыг. Арыг агаарлыг черлерге-хем кыдыынга, арга иштинге хаактап чоруурга, азы даргга баргаш чүүгүлаарга эвилээ чүү дээр.

Хаактыг седгүүстээшкинге доктаамал чанчыккан кижилерниң органнывы грипп, ангина, бронхит дээш ышкаш заргыларны белеп тоовас кылдыр быжыгга бээр, оларның чомге хоюнүү, удуурү колоде эки болур.

Ол ышкаш элээп каш хонуктарда улаптыр хаактыг поход кылыры организмни дадыктырарынга онза улуг ужур-дузалыг. Походка 5—10 хире кижилер болуглежип алгаш чоруур болза эки. Походче үнүтер мурнунда, ажал баш бурунгаар белеткеңнр, эмчиниң шинчилгелин эртер хөрек. Оруккаан чоруур чугула чүүлдерин мурнай-ла ыяк дегертинин алыр. Ол чүүлдер ындыг: поход аптечказы, карак чылчырыктыг нас костүктер, кедерииге таарымчалыг чылыг, чиик идиктер, бүрүн херекселдиг хаак-азын-чем курлавырлы.

Кыжын походка маңгыннар аң чораан хөрөө чок, чүге дээре дүнүү чылыг базыңнарга эртирер кылдыр, олар оруктуу планнап алыр. Үйлү шагы ыяал-ла 8-тен эвээш эвес болур ужурлуг. Турупкан кижи эвээш удуурга чедир дыштанмас, ынчангаш удатпаанда-ла катап шаа төнүп келир, донуучал болгаш аарымчал.

Походка чоруур кижи орукка чемин эки таарыштыр ап алыры чугула. Чемнер ус, белюк, утлеводтар-биле бай болур хөрек. Кыжын хүн дурту кыска болганда, изиг чемнерни эртен, кежээ белеткээр, а дүштеки чемде термоска куткан шай азы кофе-биле кыягаарадаттынар апаар.

Походка «Гурячем» деп маркалыг калбак хаакты шилип алза эки, даянгыыштар чиик болгаш быжыг кылдыраан азы янги хос ак демирден кылган болур ужурлуг.

Хеп аймаандан бир-ле дутаарында хаак костюму, оон ишгандеп дуктеп кыягаи аргыглыг хөйлеп кедип алза чогуур. Чылыг уктар кедип алза чогуур. Чылыг уктар-биле кедип болур хаак ботинкаларын кедип алыр хөрек. Олар эмин эртпир алгыг алы тар болза таарымча чок. Иштинге кидис оът салып алыр. Эмин эртпир улуг идиктер хозаланнаш, хаактап чорда буттарны ойуп кааптар, а кызыр идиктер буттарны дөңүрер. Идиктерни хонган черинге-ле ой-тамында курлаудын ап чоруурү чугула. Ботинкаларны изиг, сууга (печкага) үр курлаарга кида боор, оон уламнадан бүтүү өөр, а иштп ынык идиктер салаалаарны үүлүп болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллзизинин 23-54, кариисалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллзизинин 27-13, культура киллзизинин 23-54, кодээ ажыл-агый киллзизинин 21-47, тлетпур киллзизинин 22-64, чагаа киллзизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллзизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргавза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01094.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
15
СРЕДА
№ 269 (9037).
Өртээ 2 кеп.

МАЛЧЫННАРГА БЕЛЕК

ТАШКЕНТ. (Казах ССР). Ында көдээ ажыл-агый машиналарының заводу улуг ханы кудуктардан болгаш өске-даа суг алыр черлерден ханызы үжен метр чедип турар черде чыдар сугну алыр, боду чоруур тургузугну массалыг бүдүрүп үндүрерин бир-ле дугаар чуртта шингээдип алган. Ындыг баштайгы чээрби агрегатты Казахстанның, Узбекистанның, Таджикистанның ажыл-агый-ларынче болгаш РСФСР-нин ховулуг районнарынче чоруткулаан.

Бо чаа машина — бедик бүдүрүкчүлүг. Агрегат бүрүзү он муң хойну ажаарынга санаттынган.

(«Правда»).

Совет-болгар чугаалажыышкыннар

Ноябрь 18-те Кремльге СЭКП ТК-ның Чигинде секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дартазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дартазы А. Н. Косыгин оларның Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-лының Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Дартазы Т. Живковка баштаткан, Болгарияның Улус Республиказының албан ужуруну-да эң-пайыралдыг аяк-чоруун кылын Совет Эвилелинде келген партия-чазак толээлерия-биле чугаалажыышкыннары эгелээн.

Чугаалажыышкын үезинде толээлер, боттарының чурттарында байдалдың дугайын, ССРЭ-ниң болгаш БУР-нуң мурнуунда, совет болгаш болгар улустарының мурнуунда социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунуң талазы-биле соруглаларны кавчаар күүседип турарының дугайын бот-боттарынга дыңнатканнар.

СЭКП биле БКП-ниң аразынга, Совет Эвилели биле Болгарияның Улус Республиказының аразынга найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажыганы улам калбарткан, ханыладырының орукчарының дугайында эш-хүүнүн санал-оваа солчуушкуну болган. Ол ышкаш экономиктиг харылзаалажыр темчээлин моон соңгаар улам калбартыр, өөң ажык-дузалыг улаттыларынга холбашкан айтырыгларны бот-боттарының аразынга ынак биилеп, сонуургай чугаалажыннар. Төлээлер ол ышкаш социалистиг дем каттыштырыгаяш, бүгү-ниитиниң тайбыңын болгаш удустарның социал дөпшилгелия улам быжыглаарынга ажык-дузалыг, делегейниң болгаш йөн таланың кады ажылдажыгазының хөй талалыг айтырыгларын база көргеш.

(СЭТА).

БУР-нуң партия-чазак төлээлериниң алдары дээш

СЭКП-ниң Төп Комитедиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуның болгаш ССРЭ-ниң чазаа ноябрь 13-те Болгарияның Улус Республиказының БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Дартазы Тодор Живковка баштаткан партия-чазак төлээлериниң алдары дээш Кремльдиң Улуг ордузунга шайлалга тургускан.

Шайлалгага совет талаадан эштер Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. Н. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Б. И. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, албаннын өске-даа кижилери барганнар.

СЭКП ТК-ның Чигинде секретары Л. И. Брежнев болгаш БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Дартазы Тодор Живков олар шайлалга үезинде чүве чугаалааннар.

Эштер Л. И. Брежневтиң болгаш Т. Живковтуң чугааларын чыылганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкаашкыннары удаадараа үвүп турган.

Шайлалга чүректиң ханызындан, акы-дуйнаның, өзугунга бооп эрткен.

(СЭТА).

ЧАРЫШТЫҢ ТУГУН БЕДИК ТУДАР

Тоску беш чылдың йөнгө чылы дюстур чоокшулаан. Коллективтер социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин күүседкенниң дугайында өөрүшкүлүг рапорттар чер-черден кээп турар. Төөгүлүг улуг болуушкун — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга үткуштур калбарган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кириштингаан, республиканың үлетүрүнүң болгаш кодзо ажыл-агыйының ажылдакчылары биче эвес чедишкиннерни чедип алган.

Юбилейлиг чылда чамдык бүдүрүлгелер, тудуглар болгаш колхозтар, совхозтар коллективтери шалыпчы күш-ажылдың үлетер-чижээн көргүскеннер. Ында Кызылдың саңгарылга базазы, наймыладың болгаш Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтары, «Тыва кодзо тудуг» трестиң Тураңда ыяш белеткээр цунктузу продукция сайгарарының чыл планын он айлар дургузунда күүседипкен. Ол ышкаш Удуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, Чадаананың тараа пунктузу болгаш өске-даа бүдүрүлгелер чыл планын күүседир чоокшулаан.

Кодзоның ажыл-ишчилери улуг байырлал чылының чарыжынга киришкеп, улуг чедишкиннерни чедип ап турар. Республиканың, өөң иштинде Каа-Хем, Таңды, Бии-Хем болгаш өске-даа районнарының тараажыларының ажаок улуг тиилелгезининг дугайын солуннарга хөй удаа бижин, радиога дыңнадып келген болгай. Шөчаларга чамдык малчыннар база-ла чарышка бедик көргүзүгү чедип ап, күженишкиннинг ажылдап, планның соруглаларны күүседкенининг дугайын рапорттап турар. Чижээ, Каа-Хем районнуң малчыннары Октябрь байырлалын таварыштыр күш-ажылчы чаагай тиилелгени чедип ап, күрүнеге сүт садарының чыл планын күүседипкен. Олар 26.300 центнер сүттү белеткеп черлерине чедиргеп.

Бүдүрүлге болгаш ажыл-агый коллективтериниң социалистиг хүлээлгелерин күүседиргине, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның шынарын экижидеринге, күш-ажылды коммунистиг өзү-биле коор кылдыр ажыл-ишчилерни кижизидеринге социалистиг чарыш канчаар-даа аажок улуг рольду ойнап турар. «Социалистиг чарышты организациастаарын улам ыдай экижидериниң дугайында» СЭКП ТК-ның бир чыл бурунгаар үлээп алган доктаалында ону организастаарын сайгырапгайжыдарының тодаргай аргаларын аймакан.

Ол доктаалды амыдыралга боттандырар дээш чер-черде партия, профсоюзтар болгаш өске-даа хөй-ниитиг органнарының чоруткан улуг ажылының түңнелинде чарыш улам калбак иеппергедиг апарган, өөң үре-түңнелдиң база дээштин бедээп, чаржыл турарларның саны ковудаан. Мында чижек кылдыр амгы үеде республикада 56 муң ажыг ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар чарыштың хаара түттунганын, күш-ажылды коммунистиг өзү-биле коору дээш шимээшкинде 20200 ажыг кижи киржип турарын чугаалаэргала четтинр.

Чарыштың калбак иеппергедиг, дээштиг кылдыр организастаар талазы-биле «Межегей», «Алдан-Маадыр» совхозтарда, «Тыва даг-дүгү» комбинатта болгаш Кызылдың алгы, түүйбу заводтарында, № 2 АТБ-зинде, Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде болгаш өске-даа хөй-хөй коллективтерде партия, профбиилел организациялары күженишкиннинг ажылды доктаамал чорудуп турар. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң тургусканы юбилейжи Хындылга демдээн чаалап алыр эрге дээш чарыштың эргелекчилериниң бирээзи — «Межегей» совхозта ажылдап турар 700 ажыг кижиниң барык шуптузу чарыштың хаара түттунган, социалистиг хүлээлгейн күүседир дээш бүдүрүлге участогу бүрүзүнде чарыпты мында дээштиг кылдыр организастаан. Партком, профбиилелиниң ажылчын комитеди өөң түңнелин ай санында хынап, мурнакчыларга хамаарыштыр материалдыг болгаш моральдыг шаңнал-мактаалды чөп ажылган, оларның дружулгазын иеппергедиг талазы-биле хемчеглерин ап турар. Ол бүгү болза, ажыл-агый планның соруглаларын күүседирингө дээштиг салдарны чедиргеп. Шынчаңгаш совхоз кодзо ажыл-агый чылын багай эвес доозуп, мал ажылының продукцияларын садар талазы-биле мурнап, күрүнеге тараа садар планын 100,10 хуу күүседкеп. Чер ажылының бедик культуразы дээш республика конкурсунга киришкеп, ол ажыл-агый йөнгө чергенинг дипломун алган.

Ынчаларга «Алдан-Маадыр» совхозта тус-тус ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның аразында чамдык кенчүү чаражтыр бижин чураап, бригадаларның, фермаларның кызыл-булуңнарында аскан. Мында мергежил ажылбиле чарыштың багай эвес организастаан, тиилекчилерге эң эки хөйжү, азы саанчы, эң эки трактористе деп аттарны тыпсып, оларны ортектиг түүлдер-биле шаңнап турар.

Ынчалажок иштиг байдалды хандырар аналитиген, сайгарып көөр болза, чамдык бүдүрүлгелерде, тудуг болгаш трапеспорт организацияларында, ажыл-агыйларда чарыштың организастап турарында чедир кылдыңмаан түүлдер, эренгейлээр база өзу барымдаалаар чоруктар ам-даа хөй. Ындыг таарымча чок чижектерни чамдык тудуг организацияларындан, «Кара-Хаак», «Тес-Хем» совхозтардан, «Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелелиниден болгаш өске-даа коллективтерден көрүп болур. Чамдыкта тус-тус ажыл-ишчиниң хүлээлгелерин кандыг-бир кижи тогалды бижээн, хөй кезек кылдыр чара парлаткаш, тарадыштар алы улуг папкага суп кааш уттуптар таварылгалар бар. «Тес-Хем» совхозка чарыштың чогум-на ыяаар «организастаганы» илереэн. Мында ажылчын комитеди тус-тус ажылчыннарның чаржыын 600 кезек кылдыр парлаткаш, ону оларның боттарынга бедин чедирбээн, бо талазы-биле организастыг-даа, массалыг-даа ажыл чорутпаан.

Кайда-ла чарыштың багай организастаан болдур, ында бүдүрүлге планы, социалистиг хүлээлге багай күүсеттинин турарын чижектер-биле көргүзери берге эвес. Чижээ, «Тыва суг тудуг» трестиниң тудуг-монтаж эргелели тудуг, монтаж ажылының планын чүгле 80 хуу хире күүседкеп. Ында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чамык, ажыл шагы үзүп, прогулдаар чорук эвээш эвес. Өөң бир чылдагааны коллективте партия организациязы, профбиилел комитеди социалистиг чарыштың организастаарынче чогуур кичээнгей салбаавы-биле тайылбырлаттынар. Бо үеүнде дег четпестер биеге эвээш эвес.

Социалистиг чарыпты организастап турарында четпестерни дүрген чайладыр дээш чер-черде партия, профбиилел болгаш өске-даа хөй-ниитиг организациялары шиитпиранг хемчеглерни ап, оны хамыктың муриунда планның соруглаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседириниче уламдыраары эргежок чугула. Ам кол соруглага болза, ажыл-агый чылын чедишкиннинг доозарын болур. Республиканың болгаш районнарның партия активтериниң чоокта чаа Болуп эртикилээн хуралдарынга, СЭКП-ниң чамдык райкомнарының пленумнарынга, парторганизацияларның хуралдарынга кодзо ажыл-агый чылын чедишкиннинг доозарының, кыптаглашкынын хүр чаагай чорударының, келир чылга белеткелдиң дугайында пикиглеш, партийзи чугаалар болган. Оларга моон соңгаар чорудар ажылдарының дугайында тодаргай хемчеглерни хүлээп алгылаан. Ол хемчеглерни район, коллектив бүрүзү аймыдыралга боттандырарынга социалистиг чарыш дээштиг салдарны чедиргеп турар ужуглуг.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылы — бистиң чурттуң бүгү улустарының найыралының болгаш акы-дуңмалышкы чоруунуң улуг байыры хүн келгеп тудум чоокшулаан кел чоруур. Ол төөгүлүг болуушкунга холбаштырган чарыштулам күштелдирип, калбартыры чугула. Партия, профбиилел организациялары аңаа үткуштур чарыштың түгүн улам бедик тудар, массаның чогаадыкчы идепкейин бүгү талалыг хөгжүдер дээш, организаичы болгаш политмассалыг ажылды күштелдирер хүлээлгелиг.

ССРЭ-НИҢ 50 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Келир чылдың үлүүнде

Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда тудуг-монтаж эргелелиниң ажыл-ишчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары СЭКП-ниң XXIV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, тоску беш чылдың йөнгө чылының планның онаалдаларын декабрьның 1-де күүседир деп бедиткеп социалистиг хүлээлгени чылдың эгезинде алган.

Коллектив ол үениң иштинде Бай-Хаакка чаа автостанияны, Кызылдың № 2 АТБ-ниңге гаражты, 398 дөрбелчин метр чурттарга бажыңнарын болгаш оон-даа өске объектилерни дужаар хүлээлгелиг турган. Будүрүлгениң ажылчынары бүдүн чылда 1200 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр хүлээлгезин эрткен он айларның дургузунда 1256 муң рубльге боттандыргаш, тудуг-монтаж ажылдарының чыл планын 104,6 хуу күүседкеп. Ол үениң иштинде коллектив көрдүнгеп планындан ажыр 15 муң рубльдин орулгазын алган.

Тудуг материалдарын камналгалыг ажыглап тургаш, оон чылда 3 муң рубльдиң камналгазын алыр хүлээлгезин олар бо хүнге чедир 9 муң рубльге күүседкеп. Будүрүлгениң чаартыкчылары болгаш чогаадыкчылары 8 чогаадыкчы саналдарны будүрүлгеге шиңгээткеп, оон 17 муң рубльдиң орулгазын алган.

Коллективтиң ажыл-ишчилери бо чедишкинни күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидип тургаш чедип алган. Эрткен чылдың он айлары-биле дешээрге, күш-ажылдың будүрүкчүлүү 16,4 хуу өскен. Ажылчыннарның культуралыг дыштанылгазынче, амыдыралынче улуг кичээнгейни салып турар.

Амгы үеде Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда тудуг-монтаж эргелелиниң найыралдыг коллективи тоску беш чылдың үшкү чылының үлүүнде ажылдап турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: коллективтиң мурнакчыларының бирээзи экскаватор машинизи В. В. БАННИКОВ.

ЧАҢГЫС КЕЖЭЭ САГГАН СҮТ

Ол хүн бүгү-ле түүлдү көөрге, ак оң-биле шыптынган чүве ышкаш сагындырар. Үзүктең чок чаттан дар безин түме сая эмгелерден төгүлген сүтүг, ноябрьның соогунда шала доңгаш, сазрып бадып турганзыг. Чоок даглар орук болгаш шөлдер шуптуг-да ак чоорганыг эштипкеп. Оон кадында бистиң «Волгавыс» ба-за ак оңнуг дивес силер бе. А мээң соруудаан чоруук-хөрөм — ак халаттыг кижилерниң ады-дарның ажылының хөй-ярлы — ак сүт дугайы-ла болгай.

Инектерни саалда чорудар ажаага киприп келген. Дөрт шак ажыл турда ажаага шиитпирлер карыңы апаар болгаш сайгылгаанар чырыдып турду. «Элгелээнге бистерни илгаптырбайн баарыйва» дээнзиг инек бүрүзү чаңчыккан аайы-биле турар чераанынге тургулаштар болду. Инектерниң дүгүнде хары эрин, бусталып турда, саанчы бүрүзү саалда муриунда бир инекке-ле үш килограмм концентратты берип эгеледи. Силоссуг чыт кажаа иштиң дола берген.

Саалда эгелээринин мурнуу чарымында, ол-ла кажаанын сүт хүлээп алыр өрөлинге кыска хуралчыгаш эгеледи. Оңу ферманың эргелекчизи Н. Пичүтүн моон соңгааргы сорулгаларны ойыпшыпаан, 300 баш инек турар, механизастаттынган чаа кажааны ССРЭ-ниң бээр 50 чыл болуру ойында ажыгдалга киирер дээш, саанчы бүрүзү оон иштики ажыддарынга дужаажырып ыйытканнар.

Фермадан репортаж

Саалда эгелээн. Бо ферма ам-даа механизастаттынган саалдаже кырбон болгаш ыпдыг-ла холлеңнег даазы-ишпээн чок.

Үөтчик Клавдия Александровна Алексеенковуң чанынга саанчылар ээдп эгелеп. Сүт бо-ла болгай. Литрлеп кударга, шала хоюг-даа ышкаш шөйлү бээр. Баштай ферма эргелекчизи Н. Пичүтүн моон соңгааргы сорулгаларны ойыпшыпаан, 300 баш инек турар, механизастаттынган чаа кажааны ССРЭ-ниң бээр 50 чыл болуру ойында ажыгдалга киирер дээш, саанчы бүрүзү оон иштики ажыддарынга дужаажырып ыйытканнар.

Валентина Чадамба, Агафия Тимшина дээш, саанчылар улай-улай судуң дужаалга турлар. Инек бүрүзүнүң сүдү 8 килограммдан кудулаас болду. Хенертен, коргеним хевиргиг эр саанчыны эскерип кагдым. Бажының дүгү дыдыраш, каяктары кыстарыг эр. Оон чуруу Кызыдеп «Хоорайның мурнакчы кижилери» деп бажоон самбырадо турарын сактып келдим. Саанчы Борис Сат. Аныяк эштиг Ранета дээр пээзиң судуң 10 литр болду. Ол хүдүмүрээш, далаштыр чоруттуу. Кыстарбиле күш-ажылчы чарыштыг боор кылдыр бодаап, тардыктырбадым-даа.

Степан Саниковка удурткан 3 трактористер мал чанынге хереглөр савацны фермаже соортуп турарын чугаа кылында билип алдым.

— Мал чеми четтир. Ындыг-даа болза, «Саян» совхозундан ам-даа сылозту магадылай садыл ап, соортур бис — деп, эргелекчи чугаалады.

Саалда доозулган. Кежээки саалдада 1 тоана ажыг сүт сагдынган. Саанчылар инектеринге сиген берип эгеледелер. Дүне бир инекке-ле 4 килограмм сиген боор болду.

Фермаңың зоотехниги Екатерина Чистобаева чарлайдыр:

— Хүндүлүг саанчылар! Кежээ 9 шакта клубка зоотехниче-ээл болуруң утпанар. Шупту улус келир үзүгүлүг.

Кежээ сагдынган сүттү тускай машина фермадан ырак эвеске кара суттга соодары-биле алгаш бардым.

В. СЕРЕН-ООЛ, «Шынның» тускай корр.

Өөрүшкүлүг медээлер

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оонга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни хүүсаа бетинде күүседир дээш Каа-Хем районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының сүт-бараан фермаларының саанчылары, кадрычылары бо чылдың эрткен айларында күженишкиннинг ажылдаавнар. Олар хүрүнеге 26.200 центнер сүттү сатказп, бо чылдың планның оналаадын күүседкеп.

Ферма ажылдакчылары күрүнеге сүт садарын хүүсаа бетинде күүседири-биле саап инектериниң ажаалда, чомгеридгениң чыл эгезинден бээр экижидип, кижи бүрүзү хаярыссалгалыг ажылдап келгеининиң түңнелинде күш-ажылды чедишкин чедип алдынган.

«Кызыл туң» совхозтуң саанчызы Намчат Демекчи-оол айларда бир инекке опаадыгар 2.597 килограмм сүттү саап алган, өөрүп мурнап турар. «Бүрен» совхозтың Евгения Коробейникова, «Гигантлеге» колхозтуң Анна Даваа болгаш өске-даа саанчылар-ның көргүзүлгери эки болган.

Районнуң сүт-бараан ферма-ларының ажыдакчылары чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 2.500 центнер сүттү күрүнеге садарын хүлээнгеп, ону амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турарлар.

Т. ХЕРТЕК.

* * *

Бии-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырының автобаазазының чолаачылары 1972 чылдың планның онаалдазын бүгү көргүзүглер талазы-биле декабрь 25-те күүседип келгеп саанчы — демги чаала мактадып турган Ондар Бичө-Уруг ол болду. Оон Величка даар инээнип суду 11 килограмм болгаш бо.

Саанчының дугайында үчёт-чик тайылбырлады:

— Бичө-Уруг — бистиң хоорэуң саанчывыс. Барык он ажыг чыл ажылдап турар.

Валентина Чадамба, Агафия Тимшина дээш, саанчылар улай-улай судуң дужаалга турлар. Инек бүрүзүнүң сүдү 8 килограммдан кудулаас болду. Хенертен, коргеним хевиргиг эр саанчыны эскерип кагдым. Бажының дүгү дыдыраш, каяктары кыстарыг эр. Оон чуруу Кызыдеп «Хоорайның мурнакчы кижилери» деп бажоон самбырадо турарын сактып келдим. Саанчы Борис Сат. Аныяк эштиг Ранета дээр пээзиң судуң 10 литр болду. Ол хүдүмүрээш, далаштыр чоруттуу. Кыстарбиле күш-ажылчы чарыштыг боор кылдыр бодаап, тардыктырбадым-даа.

Степан Саниковка удурткан 3 трактористер мал чанынге хереглөр савацны фермаже соортуп турарын чугаа кылында билип алдым.

— Мал чеми четтир. Ындыг-даа болза, «Саян» совхозундан ам-даа сылозту магадылай садыл ап, соортур бис — деп, эргелекчи чугаалады.

Саалда доозулган. Кежээки саалдада 1 тоана ажыг сүт сагдынган. Саанчылар инектеринге сиген берип эгеледелер. Дүне бир инекке-ле 4 килограмм сиген боор болду.

Фермаңың зоотехниги Екатерина Чистобаева чарлайдыр:

— Хүндүлүг саанчылар! Кежээ 9 шакта клубка зоотехниче-ээл болуруң утпанар. Шупту улус келир үзүгүлүг.

Кежээ сагдынган сүттү тускай машина фермадан ырак эвеске кара суттга соодары-биле алгаш бардым.

В. СЕРЕН-ООЛ, «Шынның» тускай корр.

БОЛГАРИЯНЫҢ ЮБИЛЕЙЛИГ ТУРАСКААЛ МЕДАЛЬДАРЫН ТЫВЫСКАНЫ

Ноябрь 13-те Кремльге Болгарияның Улус Республиказының партия-чазак төлээлериниң баштыны эш Тодор Живков совет удурткучуларга Георгий Димитровтуң төрүттүвеген хүнүнден бээр 90 хар харлаашынга алдар кылдыр үндүрген юбилейлиг тураскаал медальдарны эш-хүүнүн, чыдыг байдалынга тывыскаан.

Юбилейлиг медальдарны эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, Б. И. Пономарев, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев олар алганнар.

Эш Т. Живков шаңнаткаларга дончу чүве чугаалаан. Мен БКП Төп Комитединиң, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң даалгазы улуг сеткил ханыышкыны-биле күүседип, Георгий Димитровтуң төрүттүвеген хүнүнден бээр 90 хар харлаашынга тураскаатаи юбилей медальдарын сиздерге тыпсып тур мен деп ол чугаалаан.

Георгий Димитров — болгар ажылчын ажгының өгүү, бистиң социалистиг күрүневистиң үндезилекчизи. Ол делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын ажгының шыпгаралгай ажыдакчызы, коммунистер-биле, СЭКП-биле сырый холбаалыг чораан. Ол ёзулуг революсиу кижизе улуг үлетер-чижээ Совет Эвилели болзур деп санаан чораан. Совет Эвилели-биле найыралды үнелеринден Георгий Димитров чаагай болгай. Совет Эвилелиндиг найыралга ажы-дуңма ёзулуунун найыралы-биле болгаш бистиң иштиг хөрөөвиске тыынчызы-биле харылзап турар.

Юбилейлиг тураскаал медальдарны тыпсын турда, Болгарияның Улус Республиказының партия-чазак төлээлериниң кежигүнери аңаа база турганнар.

(СЭТА).

Бистиң үртүвүста

ПЛАНДАН АЖЫР

Ленинградтың посчулери ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатаан социалистиг хүлээлгелерин хүүсаа бетинде күүседкеп. Оналаадаа пемелде кылдыр үш миллион дөрбелчин метр аес кылдынган. «Ленинградпес» каттыжымшкынның бүгү 16 будүрүлгелери боттарының үлүүн — планнан ажыр пестерни түс-түзүнде биргээн. Ол будүрүлгелерниң чамдыызы чиик индустриянын будүрүлгелериниң. Бүгү-эвилел болгаш республика чарыштарының төлээзи-биле чарышка бирги черлерни алгылаан.

(СЭТА-ның корр.)

ЧҮС МУҢНУ

Ворошиловград областа «Кызыл партизан» дээр шахта эргелелиниң дагжылары кылдын эгезинден бээр планнан ажыр 100 муң тонна хөмүр-дашты бергеш, ССРЭ-ниң тургустунганынан бээр 50 чыл оонга үткуштур алган хүлээлгелерин күүседипкеп. Коллектив хонук бүрүзүнде опаадага немелде кылдыр 500 тонна хөмүр-дашты берип турар.

Владимир Мурзенконуң бригадазы планнан ажыр оттулат чүүлдү ын-не хөйү-биле берген болгаштарының үлүүнге бижип алган. Чоокта чаа ол бригада «КМ-87Н» комплексти шингээдип алгаш, хонуута-ла 5 муң тонна хөмүр-дашты ол дораан берип эгелээн, шынаар ажылдазы Донбасстың-даа улуг шахтазынга безин болеп эвес болуп турар. Ол чедишкин колдуунда-ла дериглелерин чиптүр ажыглаарының, ажылга кижилерни чаа хуваглашкын, шахтёрларның коллективиниң демнеп ажылдарының түсели-биле чедип алганган.

(СЭТА-ның корр.)

ДҮЖҮТКЕ АЖЫЛДАП ТУРАР

Саранскиниң «Сельхозтехникажының» автосепгелге заводунуң шуурдуруга шугуумадан тракторлуң 10-гу муң кожуп алыр тергеин будүрүп үндүрүнүн. Чылдың төнчүзүнге чедир ону ам-даа ийи муң ажыгны будүрер. Продукцияның ол хевирин будүрүп үндүрер талазы-биле болумун төлевилдээ күүсүр будүрүлге хүүсаа бетинде чедип алган.

Чоокта чаа-ла ук завод автомашиналарның болгаш моторларның чүгле капитал сепгелгени кылып турсан, а ам тракторларның дөрт тонна кожулда тергеин будүрүп турар апарганы ол. Ол кожулда тергелери быжыг, идегелдиг болгаш чолаачы кижи машинадыдан үнмейн олургаш-ла тергеде чүдүрген чүүлдү кайы-даа талаже үш чүкче дүжүрүп кааптын болур. Ол болза картофель, свекла, мал чеми культураларны болгаш өскелерни-даа соортурунге коючуг этпиг. Ол тергелери дүгүйлүг-даа, ылчырелиг-даа трактордуг ыяшлан болур.

(СЭТА-ның корр.)

РКП(б)-НИҢ IX КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ ПРОТОКОЛУ

Политиктиг ном үндүрер чер «РКП(б)-ниң тоску конференциязы» деп номну парлап үндүрген, ону СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизмниң институдуң белеткээн.

Конференция 1920 чылдың сентябрьда В. И. Ленинниң дорт удурулгазы-биле Москвага болуп эрткен. Ол конференция Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төөгүзүнде чугула черни эзлеп турар. Конференция болза буржуаз-помещиктиг Польша-биле дайынны доозарын болгаш хамаатты дайынны тивилелгелиниң-биле доозарының соруглаларының айтырыгларын чугаалажыга кергеп, партияның хүрээлениң улам сырый каттыштырарының болгаш ажылчы чоннарның калбак массаларын-биле оон харылзаалажыр быжыглаарының тодаргай оруктарын айыткан.

Ол конференцияның баштайгы протоколдарын 1920 чылда допчузу-биле парлап үндүрген турган, ол ам ховартаан. Бо үндүрүлгени белеткээрде, Марксизм-ленинизм институдуң партия архивинде шыгжаттынып чыдар, ол конференцияның стевографтыг отчёдугга үндезилээн парлаан.

(СЭТА-ның корр.)

СЫЛДЫС ЛОЦМАНЫҢ САЛГАА

Космонавтика төөгүзүнүң К. Э. Циолковский аттыг Күрүне музейниинг болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Бойдус болгаш техника төөгүзүнүң институдунуң эртем ажылдакчылары шилиттингеп «Циолковскийжи номчулгалар» деп комну парлаары-биле белеткээн. Чылдың-ша Калугага чорудуп турар номчулгалар дээр ол эртем шуулганнарынче эртемденнерниң, инженерлерниң, конструкторларның, биологтарның, медиктериниң калбак бөлүктери кичээнгейни утландырып турар. Сөөлгү чеи чылдың дургузунда оларга 350 ажыг шлеткелди хылган, олар болза Циолковскийниң эртем талазы-биле салгаанга болгаш оон идеяның хөгжүдеринге хамаарышкын болуп турар.

Чыындының авторларының арааында — академиктер Б. Н. Петров, В. В. Парин, Астронавтиканың делегей академиязының корреспондент-кожигүү О. Г. Газенко болгаш өске-даа шылгарангай совет эртемденнер бар.

(СЭТА-ның корр.).

Партдокументилер солуурунга белеткел

ЭШ ХУУЗУНУҢ НЕГЕЛДЕЛИГ ЧУГААЗЫ

Партия документилерин солуурунга чанчаар белеткеп турарының дугайында Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң төвүнде партия эге организациязының секретары эш Х. БОРБАЙ-ООЛДУҢ ийиги чагаазын моөң адаанда парладывыс.

Бистиң Коммунистиг партиявыстың, ооң организацияларының амыдыралының бир чугула, харыысалгалыг уе чөөкшулап орар. Ол дээрге келир чылдан эгелеп партия документилерин солуп эгелээри болгай. Анаа чедир ам эвээш эвес уе дүрткен.

Бо чугула кампанияга партияның үндезини болуп ооң эге организацияларының база шинитпирлиг рольду ойнаар ужурлуг. Ооң кол утказы болза партияның хүрээлеңин улам быжыглаары, ооң шынар составын доктаамал экижидери, эге организацияларның дайынчы арга-шинээзин улам бедидери, коммунистерниң идепкейим, харыысалгаавын бедидери болур. СЭКП ТК-ниң май (1972 ч.) Пленумунуң шинитпиринде ол дугайында тодаргай сүмелерни айыткан.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң төвүнде партия эге организациязы чээрби ажыг кежигүннерлиг. Партия документилерин солуур дугайында СЭКП-ниң XXIV съездиниң шинитпирин удуртулга болдуруп, ону амыдыралга бөттандырар соруглга-биле Төп Комитеттиң май Пленумунуң шинитпири үнген соонда, ону партбюро кичээнгейлии-биле көрүп, партияның область, район комитеттериниң пленумнарының, партактивтериниң бо талазы-биле шинитпирлерин удуртулга болдурааш, эге организацияга хамзарышпыр болуунуң хемчеглерин ажылдап кылган.

Ол хемчеглерни баштай партия хуралынга бүгү коммунистер чугаалашкан болгаш ооң күүселдезинин дугайын эге организацияның болгаш партбюронуң хуралынга база катап көргеп. Хуралга коммунистерниң санал-оналы чаңгыс усланышкынче — парторганизацияның бүгү ажыл-чорудулгазын экижидериңче, коллективке ооң дээштиг салдарны чедирген турарын хандырарынче угланган.

Ынчангаш бирги ээлчеге коммунистер СЭКП-ниң Программазының болгаш Уставының негелделериң, хажык чок саглып, бүдүрүлгеге болгаш ниитилел-политиктиг амыдыралга болуунуң мурнакчы розүн херек кырынга көргүзүп, марксизм-ленинчи билиглерни шиңгээдип алыр дээш улам чүткүлдүг өөренип, ажылдап, чүрттап турар. Парторганизациязының составында дээди болгаш ортумак түскай эртемниглер бар. Ол — улуг күш, оларга база дайынчы турар бис. Ооң ачызында политинформация, партийжи көскү агитация, партийжи өөредилге бисте бүгү эвес организастаттывган.

Коммунист кижи бүрүү коммунистиг моральдың норма-чижектерин болгаш социалистиг ниитилелдиң дүрүмнерим сагырынга ёзулуг үлегерлиг болур болгай. Бо талазы-биле ажылдар чоруттунуп турар. Ооң кол соругзазы — коммунистиг бедик мөзү-шынарын хевирлеп кижизидери. Маңаа хамаарыштыр бир чугаалаар чүүл — коммунистер-биле беседалар.

Баштайгы үеде чамдык коммунистер-биле ыңдыг беседаларны кылырда, чүгле партия талазы-биле хемчег алдырган коммунистерге хамаарыштыр кылыр дең билип алгаш, ону ынчаар чорудуп турдувус. А херек кырында ол айтырыгны чедир билбээн болган турдувус. Ыңдыг беседаларга эге организацияның амыдыралынга идепкей чок киржип, чүгле кежигүн ат кадагалап чоруур эштер-биле ижин-кара чок чугаалажыр ужурлуг чүве-дир.

Көрүп көрээл. Чижээлээрге, эш Монгуш дижик: партия бюрозу аңаа политинформация кылыр даалганы бергеш, чогуур участокка быжыглап каан. Ол аңаа хаая барып солуннар момчууру-биле кызыгаарлаттынар, ооң-биле уе эртирип, ёзулуг политинформаторжу болур ролүн күүсетпейн турар. Ыңдыг болганда, ооң-биле беседалажып, партийжи сөстүң массага чедирбейн турарының ужуру чүдел: эртем-биле четчир бе, амыдыралды кайы хире билиирил дээрзин тодарадыр ужурга таварышкан. Ол дээрге коммунистиң партийжи даалганы күүседир талазы-биле идепкейниге хамаарышкан айтырыглар-дыр.

Коммунист-биле эш хүү беседаларның соругзазы — кежигүн кижиниң идепкейин бедидери, ону партийжи чүрүмге кижизидери болгай.

Хой-ниитиниң корум-чүрүмүн үревес-даа болза, арагадарыга «бүдүүн» хандыкшылдыг, ажылга шөлүг идепкей чок, ажыы-биле чугаалаарга, шүшпең эштер бистиң арабыста бар. Ынчангаш оларның-биле база ажык чугааны кылыры негеттинип турар. Партбюронуң ыңдыг ажылны дээрге, коммунист бүрүзү-биле түс-түзүнде ажылдаар, кижизидилгенин дээштиг чепсээ-дир.

Бисте коммунист адын төлептин-биле адилеп чоруур эштер хой. Ылаңгыя чазаныкчы Сундуй Ховалыг, МТМ эргелекчизи Донгак Деге, ясли эргелекчизи Ондар Доокур болгаш ооң-даа өскелер ленинчи партияның ёзулуг лайынчылары болуп, ол бедик атты ажыл-херээ, амыдырал-чурттал-газы, ажыы-чаңы-биле бадыткап чоруурлар.

Партия документилерин солуурунга белеткенин тура, анаа хамаарышкан бижик-документилерни база чүрүмчүткен бис.

Төп Комитеттиң май Пленумунуң соонда эрткен үр эвес үеде коммунистерниң идепкейи, бот-харыысалгазы улам бедип турары илден болгаш ооң салдары эге организацияның ажылын улам экижидеринге чогуур идигди берип турар.

Х. БОРБАЙ-ООЛ,
парторганизациязының секретары.

«ТООРА-ХЕМДЕН»

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң 50 чыл ойунга төлептиг умуражыр дээш, социалистиг чарыштыг улам-на калбартып турарлар. Совхоз күрүне мурнунга планныг даалгаларын күүседир талазы-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алган. Эрткен он айларда совхоз күрүнеге сүт садарын 139,8 хуу күүсеткен. Ол дээрге, 120 тонна сүттүг садар турган, 167 тонна сүттүг сатканы-дыр. Пландан дашкаар сүт садары уламчылап турар. Дүк садар планын 101 хуу күүсеткен. Совхоз күрүнеге эът садар планын бырык-на доозуп турар.

Совхозтуң мурнунда салынган планныг даалгаларын күүседир алдарлыг херекке бөттарының төлептиг үлүг-хууның киирип турар мурнакчылар хей. Совет Тыва салбырның хей кадарчылы, коммунист Бараан Лузу төрүүр чүс хойдан-на 97 хураганны, бир хойдан ортумаа-биле 2,3 килограмм дүктүг кыргын алган. Ол-за салбырның Кок-Чар сүт-бараан фермазының дурбаалгалыг саанчызы Кол Аюмма эрткен он айларда бир саар ииктеп-не 1471 литр сүттүг саап, социалистиг чарыштың тиилекчиин болган.

Өдүгеңге Бараан Чигжитке удуртқан ийи фермазының малчыннары улүг юбилейге бедик көргүзүглер-биле ужуражыр турарлар. Ийи малдың семиртилгезин эки организастап, ооң чаш төлүн мейди камгалап алтаны дээш, ол коллективке чоокта чаа СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсомчуң шилиир Кызыл тугун тывысхан.

А. КОЛ.

ЛЕНИНЧИ ОРУК-БИЛЕ

И. МАНЮШИС,
ЛИТВА ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин тургусканы, ооң бүгү төөгүлүг дуржулгазы — социализмниң эң улуг чаалап алышкынналарының бирээзи, Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказын амыдыралга бөттандырып чорударының чайынналчак үлегер-чижээ болган. Ол бүгүнүң амыдыралга ачы-дузалыг үре-түңнели эвилеңдешкен республика бүрүзүнден бистиң чүрттүң нация болгаш биче-бүүрай улустар бүрүзүнден тодаргайы-биле көстүп турар.

Литваның күш-ажылчы улузу В. И. Ленинниң идеяларының Октябрь революциязының идеяларының салдары-биле 1918 чылда-ла боттарының чүртүнга Совет эрге-чагырганы доктаадып тургусканнар. Ынчалза-даа ук черниң бүржуазиязы империалистиг күрүнелериниң дузаламчызы-биле ажылчыннарның болгаш тараачыннарның аныяк эрге-чагырганын базып, хан-чинге бораннар. Литваның дыка чажыт байдалга ажыддазар ужурга таварыцкан Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле чораан, бистиң черниң эң дээре оолдары болгаш кыстары боттарының көөр хөөн чок эрге-чагыргазынга удур 20 ажыг чыл дургузунда демисежип келгеннер.

1940 чылдың чайынында Литва болгаш Балтий эриниң өске-даа республикалары ССРЭ-ниң улустарының интернационалчы деткимчезинин ачызында боттарының көөр хөөн чогу фашистиг корум-чүрүмнү дүжүр октаап, Совет эрге-чагырганы катап тургусканы үеде олар боттарының салым-хуузун Совет Эвилелиниң улустарының салым-хуузу-биле кезээ-моңгеде холбаштырар деп шинитпирлээннер.

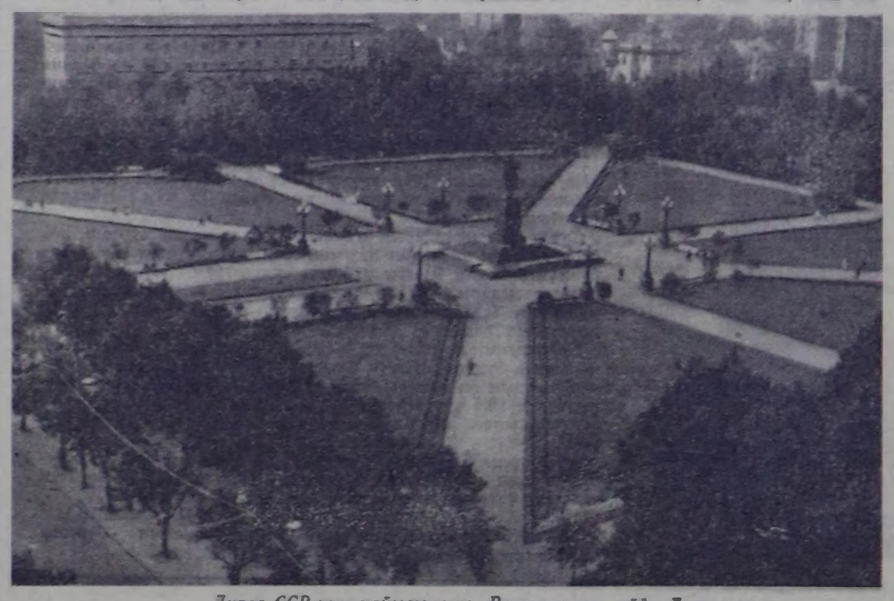
Дайын үезинде үрелип-бузулган хоорайларны катап тудуп тургузар талазы-биле Литваның ажылчы чоннарынга олар база акы-дүңма ёзазуубиле дузалашканнар. Төөгүлүг кыска хуусаа дургузунда социалистиг улуг чаартылгаларны кылган. Бистиң республика капиталистиг күрүнелериниң хожудаңгай чер ажылдыг кожундаа бооп турган болза, амгы үеде ол бедик хөгжүлделиг үлетпүрлүг болгаш хөй адырлыг көдөө ажылагыйлыг, чечектелип турар чүрт апарган. Ол ышкаш машина тудуушкуну, прибор бүдүрери, химия электроннуг болгаш үлетпүрүнүң өске-даа ындыг адырлары тургустунган. Чиик, аъш-чем, ыяш болдыр шалыпчы күш-ажылчы ээлчеге турбушаан, 1971 чылдың планын күүсеткен. Бо чылдың агаар-бойдузунуң байдалы аар-берге болган-даа болза, көдөө ажыл-агыйның ажыл-ишчилери чылды багай эвес көргүзүглер-биле доозуп турар.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда литва улустуң угаан-бодал амыдыралынга база-ла улуг чаартылгалар болган. Акы-дүңма улустарның культуразының салдары-биле чаа, социалистиг культура бисте тургустунган. Совет эрге-чагырганың ачызында республиканың Эртемнер академиязы болгаш хөй-хөй эртем-шинчилел институттары тургустунган. Ол бүгү черлерде теоретиктиг болгаш дүржулга физиказының, электрохимияның, биологияның, биохимияның болгаш эртемниң өске-даа адырларының онза хевирлиг угланышкыны тургустунган. Литва эртемденнерниң ажылдары бистиң чүрттүң кызыгаарындан дашкаар база сурагжаан.

Литва улустуң бөгүнгү чөрчылары, композиторлары, чуруктучулары, артистери, архитекторлары болгаш өске-даа чогаадыкчы ажылдакчылары чаа кижини — коммунизм тургузукчузун кижизидериниг идепкейлиг киржип, чедимшкининг ажылдап турарлар.

Литва улустуң бөгүн чөрчаарланып турар бүгү чүүлдери оларның кызымаккай күш-ажылы-биле, СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың хүн бүрүү кичээнгейиниң, акы-дүңма улустарның соксаал чок дузаламчызының ачызында чедип алдынган. Литваның ажылчы чоннары боттарының бүгү күжүн болгаш энергизын хөй национал улустуг Совет Эвилелин улам ынай быжыглаарынче угландырбышаан, бистиң чүрттүң улустарының амыдыралында төөгүлүг хүн — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойунга күш-ажылчы белектерни соңнаан турарлар.

(СЭТА).

Литва ССР-ниң найысылалы Вильнюс хоорайда Ленин шөлү. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЗА ЧОГУУР АЙТЫРЫГ

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге, чаа кажының хевирлеп кижизидеринче массалыг информациянның чепсээ — партиялының розүн улам ыдай бедидериниң эргежок чугулазын СЭКП-ниң XXIV съездизинге база катап чугулаган айтыкан. Кызылдың чүрттакчылары чыл саныңда хөй санныг солуннарны болгаш журналдарны чагыдып ап турар. Бо чылын чагыдылга организастыг эгелээн. Партиялганың хөй-ниитиниң тарадыкчыларының хуралын август айда-ла эрттирген.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому бо айтырыгга холбаштыр түскай доктаалды хүлээп алган. Аңаа дүүштүр хөй-хөй партия организациялары солуннар болгаш журналдар чагыдылганың организастыг чорудар талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар. Оларга хамыктың мурнунда Автооруктар тударының болгаш ажыглаарының будүрүге эргелелин, № 1 база № 14 школаларны, Чербинің ортумак школазын, уруглар албан чергелериниң каттыжышкынның, башкы училищеэзин болгаш өске-даа коллективтерни хамаарыштырып болур. № 3 АТБ-де, 48-ни тудуг эргелелинде, Сан министерствозунда, Улуг-Хем ишт үлетпүр ажыл-агый черинде солуннар болгаш журналдар чагыдылгазының байдалы эрткен чылдан дээре боон турар.

Ынчалзажок чамдык партия организациялары коллектив кежигүннериниң ортузунга чагыдылганы организастаарын ала-чайгаарлаашкынче кирип турар таварылгалар бар. Ылаңгыя бо чугула ажыл-херекти № 12 АТБ-де, эът, сүт комбинаттарында, «Тыва коммунизвергинда», хлеб заводунда, Тываның комплекстиг геология экспедициязында багай тургускан.

Чижээ, сүт комбинадында 150 хире кижи ажылдап турар болза-даа, анда бөгүнге чедир 26 солун, 51 журнал чагыттынган. Хүн бүрү парлалганың чагыдылганын чүгле чаңгыс хөй-ниитичн тарадымчы эш Шишмареваже чүүл кааткан, парторганизацияның аңаа чогуур дузаны коргүспейн турар. Кызылда «Сельхозтехниканың» район-нар араазының каттыжышкында байдал база-ла ооң дээредевес. Ол улуг коллективте чүгле 18 солуннуу база 26 журналды чагыткан, оларның араазындан чаңгыс-даа «Правда» солун болгаш партийжи журнал бижиттинмээн. Ындыг таарымча чок байдал анда партбюрону дүвүреттпейн турар.

Хоорайның болгаш ооң чоогунда суурларының чүрттакчылары партийжи солуннарны болгаш журналдарны чагыдарынче кошкак кичээнгей салып турар. Чижээ, «Агитатор» деп журналды чүгле 150 кижи чагыткан. «Молодой коммунист», «Коммунист», «Партийная жизнь», «Политическое самообразование» журналдарны кончуг эвээш чагыткан.

Пиво заводу, хууда чаңгылар-биле хеп даарнар фабрика, үстүү Енисейниң пароход участогу, республиканың санэпидстанциязы, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң автобазазы ышкаш коллективтерде ниитизи-биле чагыдылга чүгээр чоруттунган болза-даа, «Правданы» болгаш партийжи журналдарны чүгле 1—2 экземплярны бижидип алган.

Мурнунда чылдарга дең-нээрге, бо чылын № 1 АТБ-ге, Кадык камгалал министерствозунга, Респотребсоюзтуң базазынга, «Улуг-Хем» болгаш «Кызыл» рестораннарга, «Сельхозтехника» каттыжышкынынга, «Тыва тудуг» трезинге солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы дыка багай чоруттунган. «Социалистическая индустрия», «Экономическая газета» деп чугула солуннарны база аныяктарның солуннарын болгаш журналдарын чагыдып алырынче кичээнгей кошкак.

Хоорай чоогунуң «Көк-Тей», «Кара-Хаак», «Сукпак» совхозтарында, чагыдылга базазында шапкынчывайн турар. Ол ажыл-агыйларда ишчилериниң чагыдып алган солуннарының болгаш журналдарының квитанциязын амыдаан чедир «Союзпечатька» дужаавааан. «Тере-Хол» колхозта солуннар болгаш журналдар чагыдылгазы чүгээр чоруттунган, ынчалзажок «Шын» болгаш «Тываның аныяктары» солуннарны ында эвээштп бижиткен.

Келир чылдың солуннарынга болгаш журналдарынга чагыдылга үргүлчүлеп турар. Ынчангаш ог-бүле бүрүү бодунга эргежок чугула чагыдылгалыг турарун дээш партия, комсомол болгаш профсоюзтар организациялары бо чугула ажылче кичээнгейни күштелдирер ужурлуг.

М. НИКОЛАЕВА,
Кызылдың «Союзпечать» агентилелиниң начальныгы.

Көскү агитация — идеологтуг амылдың дээштиг, оперативтиг хевири болур. Амылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге чаагай салдарны ол чедирер, «Күш-амылы коммунистиг ёзу-биле көөр чорукка кижизидер. Ынчангаш бо чугула амылды колхозта партия, профсоюзтар, комсомол организациялары багай эвес тургускан. Суур төвүнде, малчын бригадаларда, фермаларда, хову турлагларында хүндүлел, көргүзүг самбыралары, плакаттар, лөзүңнар, стендилер, айлынчы хуудустар колхозтуң хөй талалыг амыл-ижин болгаш амыдыралын көргүзүп турар. Ол ышкаш колхозта ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга уткуштур калбарган социалистиг чарыштың типлекчилериниг ыыжы тунгарны, вымпелдерни тыпсып, амыл-агыйның мурнакчыларының аттарын хүндүлел самбыраларынга, дептерлерге киир бижип, социалистиг чарышты калбартырынга көскү агитацияны дээштиг амыглап турар.

«Колхозтуң тоску беш чыл-да хүлээлгелери, көргүзүглери», «СЭКП-ниң XXIV съездизинниң шинитпирлерин — амыдыралга», «Күш-амылга алдар», «Тоску беш чылды — хуусаа бетинде», «Коммунизмче бурунгаар», «Юбилейни күш-амылчы белектер-биле утмуулуңар» деп стендилер ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ойун чедимшкининг утмуурунче колхозчу чонну эвилелдеп турар.

Ынчангаш амгы үеде Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң девискээринде турар көскү агитацияның чамдык хевирлерин чаартып, оларның идейкижизидилгелиг чоруун чедип алыр дээш партия организациязы ам-даа хөй амылды кылып чорудар умурлуг.

С. КУУЛАР.

НОМНУ—ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРГЕ

Көдөө ажыл-агыйны улам ыдай сайзырадырда, ол дугайында хүн бүрүде үнүп турар, эртемге үндезилеттинген көдөө ажыл-агыйның чаа номнарынга даанмайн чыткаш, чедимшкининг ажылдап шыдавас бис. Амгы үеде ССРЭ-ниң көдөө ажыл-агыйында 700 муң ажыг дээди болгаш ортумак түскай эртемниглер ажылдап турарлар. Оларның одуругунда агрономнар, зоотехниктер, мал эмчилери, көдөө ажыл-агыйны механиказастары болгаш химиждери дээш өске-даа түскай мергежилдерниң кандрлары кирип турар болгай. Ол ышкаш колхоз, совхозтарның удуртукчуларының хүн бүрүде ажылынга көдөө ажыл-агыйның болгаш удуртулганың түскай номнары канчаар-даа ажык чугулза. Ук литератураның эргежок чугулазын өөренип көргеш, ийи чыл бурунгаар республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказынга көдөө ажыл-агый номнарының салбырын ангы тургускан.

Көдөө ажыл-агыйның түскай эртемниглери ол салбырга хостуг үезинде келгеш, ажылынга ажыглаары-биле хереглээн номун бижидип ап азы түскай залга номчуп, демдеглеп ап болур. Салбырда көдөө ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларынга хамаарышкан номнар бар. Чижээлээрге, агрономнар — хөрөңүнүү, өстүгеп, үнүштерин камгалаарының, агрохимияның дугайында номнарны, зоовет түскай эртемниглер — малдарны ажырап, ажаары, ооң тарын боозадылгазы, малдың халдавырлыг аарыглары дээш өске-даа айтырыглар талазы-биле номнарны номчуп ап болур. Салбырда инженер-механиктерге, инженер-мелиораторларга, плановиктерге, экономистерге болгаш ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларынга херектиг түскай номнар хөй.

Көдөө ажыл-агый техникумунуң, профессионал-техниктиг училищениң суругуулдары болгаш башкы институдунуң биология факультединиң студентилери ук салбырдан боттарының ооредилгезинге ажыктыг номнарны ооредилге программазынга немей номчуруу-биле бижидип ап болур. Ол ышкаш аңнымыр-тывыш ажылдакчыларынга, балыкчыларга, аңчыларга херектиг номнар салбырда хөй болуп турар.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы ук салбырга чугула номнарны Москванның төп коллекторунуң эртем библиотекаларындан чагыдып, ооң фондузуун байыдып турар. Бо чорук көдөө ажыл-агыйның бүгү адырларын эргежок чугула номнар-биле хандырарынга дузалаар.

Көдөө ажыл-агый номнарының салбырынга чаа номнарның делегелеги аңгы-аңгы аттар-биле эртип турар. Ооң аңгыда, көдөө ажыл-агыйга хамаарылгалыг бүгү-де журналдарны, солуннарны оорган номчуп ап болур.

1972 чылда салбыр делгелеңоруудевп чоруткан. Республиканың чамдык ажыл-агыйларының түскай эртемниглерынче чаа номнарның тайылбырлыг даңзызын чорудун, номчукчулаар-биле ажылды доктаамал күштелдирип келген. Салбырның номчукчуларының саны көвүден турар. Ук-не идепкейлиг номчукчуларга бот-ооредилгелиг студентилер Г. Тулусоев, Л. Ярлыкова, И. Гуздевко, эртем ажылдакчызы Р. Атамапов болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Чаа киргеп номнарның дугайында медээни районнарның көдөө ажыл-агый эргелелеринче үргүлчү дамчыдып турар бис. Ындыг болгаш-даа түскай эртемниглериниң чаа ном-дептерлерни айтырып, соңуургап каап турары эвээш. Бистиң салбырга доктаамал келириңерни, планныг көдөө ажыл-агыйның түскай эртемниглери утпаңар.

СОКОЛОВ,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының көдөө ажыл-агый литератураларының салбырының эргелекчизи.

ТУДУГЖҮЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

«Тыва септелге-тудуг» трестиң Самагалдайда септелге-тудуг участогунда амылдап турар тудугмулары. Борис Намчыл (солагай талазында) бирги бригадада бызаңчы. Кыдган амылы бедик шынарлыг, коллективтиң хөй-ниити амылынга идепкейлиг киржип турар дээш, участокчуң удуртулгазы ону мактаар. Дыртый-ээл Кежиноол ийиги бригаданың удуртукчузу. Амыныңга кызыман, ооң удуртканы бригадада амыл шагы үзер чорук чок. Аныяк коммунистиң удуртуп турар бригадазы ай планнарын чедимшкининг күүседип турар. Самагалдайда бо чылын тутқан дөрт чурттаага бажыңнарында, капитал септелгезин ыыган он ийи өг-бүле чурттаар ийи кат бажыңда бо тудугмуларның киирген үлүгтүүзү улуг.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң омуннээнден шаннары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бора-кыс Саналовна Донгак — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Дүү-Дарый Донгүмековна Кара-Сал — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Елизавета Сенгильдиговна Куулар — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Ыналштай Сүрдержаповна Куулар — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Адар-Ток Сержиевна Ооржак — райкүүскомуң нөдь» ажыл-агый эргелелиниң ажыдыны.

Сее уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сүү-Хаа Донгүмековна Донгак — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Севедиева Аймажиевна Кара-Сал — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Бичин-кыс Сандыковна Ооржак — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Ногаан Албанчыевна Ооржак — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Чеди уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бора-кыс Бокаажаевна Саая — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Каратаан Дагбыровна Донгак — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Александра Хопуй-ооловна Кара-Сал — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Чачытпаа Еңзаковна Куулар — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Чучук Дакылановна Куулар — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Камай Бидичиевна Ооржак — Ак-Довурак хоорайда автовокзал ажылчыны.

Татьяна Комбуевна Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Көк-Шулуваевна Саая — Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехниканың» ажылчыны.

Намдак Карамайевна Сарыглар — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Олча Шыттовна Седен-Сат — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Бады-Серен Сюрюновна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Достай Эренчиновна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Канчыровна Хомушку — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сайын-Долгар Күжүгетовна Дажий-оол — Кызыл-Мажалыкта өг-бүле ээзи.

Кара-оол Тасовна Достай-оол — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Бүлүүн Баадамбаевна Куулар — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Борбаанай Дамчытовна Монгуш — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Шыраповна Монгуш — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Денис Седеновна Ооржак — «Шекпээр» совхозта уруглар яслизиниң ажылчыны.

Зоя Коопеевна Ооржак — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Картошка Саналаевна Ооржак — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Өктээ Анайовна Ооржак — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Шүлүн Шыраповна Ооржак — Дөң-Терезин суурда өг-бүле ээзи.

Күгеремей Бартаазыновна Саая — «Большевик» колхозтуң ажылчыны.

Елизавета Содпаовна Хомушку — Ак-Довуракта таңчылыл черинiң ажылчыны.

Өшкү-Саар Байыровна Хомушку — «Барлык» колхозтуң колхозчуузу.

Чылбак Бартан-ооловна Чоаар — Кызыл-Мажалык ортумак школазының ажылчыны.

Сүрекей Самдан-ооловна Шаңнай-оол — Барлык ортумак школазының ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хертек Сани-Хереловна Белек — райпо ажылчыны.

Мария Шакыровна Куулар — Кызыл-Мажалыкта ортумак школаның башкызы.

Күнзеңмаа Үлгуровна Маадыр — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Дүгүл Дамбыйевна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Аңгыр Серетовна Ондар — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Дадар Бүдүмовна Ооржак — Кызыл-Мажалыкта ортумак школаның башкызы.

Ичин Минчировна Ооржак — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Хандываа Дүктүт-ооловна Ооржак — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Кара Кардыевна Саая — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Севил Маадыр-ооловна Саая — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Сереңмаа Достак-ооловна Саая — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Долума Хунапаевна Сарыглар — Эрги-Барлыкта библиотека библиотекары.

Кара-кыс Бегзиевна Сарыглар — Шекпээр суурда өг-бүле ээзи.

Сереңмаа Шавыраевна Соян — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Хажытпаа Очуровна Хертек — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Норжуң Байыровна Хомушку — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Кертик Джигитовна Хомушку — Хөнделең суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Очур-ооловна Хомушку — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Чозармаа Кончук-ооловна Хомушку — «Большевик» колхозтуң колхозчуузу.

Анчымаа Айдыновна Чымба — Кызыл-Мажалык гостиницазының ажылчыны.

Ольга Сюрюновна Чыргал — Кызыл-Мажалыкта тууйбу заводунуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОН

Тос уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дүмен Ыймажаповна Ондар — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Нина Михайловна Курмакова — Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Кеш-кыс Ивановна Оюн — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Биче-кыс Кыргысовна Намажай — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Александра Даваевна Ооржак — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Чандан-кыс Мады-ооловна Оюн — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчуузу.

Ак-кыс Севээновна Сеңдий — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Хочун-кара Хемчик-ооловна Чамбал — Элегес суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Оттугбай Кима Еамзырайовна — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Дыртык Донгаковна Оюн — «Элегес» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Хүрең-ооловна Оюн — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчуузу.

Ольга Ноокаевна Оюн — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Сайгы Сани-Белековна Оюн — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчуузу.

Чыртак Пичи-ооловна Оюн — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Шулга Чарашпаевна Оюн — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчуузу.

Сара Сундуйовна Хомушку — Күр чер суурда уруглар яслизиниң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш нижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Любовь Ивановна Котовщикова — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Хеймерек Узакайовна Күжүгет — Күр чер суурда ортумак школаның ажылчыны.

Вера Сергеевна Монгуш — «Тиилелге» совхозтуң ажылчыны.

Сыгыр-кыс Сундуевна Монгуш — Межегей суурда өг-бүле ээзи.

Анай Еморонзаевна Оюн — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Бичельмаа Неокаевна Оюн — Дурген суурда өг-бүле ээзи.

Долгармаа Баир-ооловна Оюн — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Казанмай Сокгаевна Оюн — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчуузу.

Александра Ивановна Ошлакова — Дуржулга станциязының ажылчыны.

Мария Николаевна Санникова — Хову-Аксында суур Советиниң күүскомунун ажылчыны.

Севпльба Кууларовна Сотпа — № 585 көвүй чоруур механизастаттынган колоннаның ажылчыны.

Анва Монгушовна Сундуй — Күр чер суурунда участок эмчизиниң ажылчыны.

Өшкү-Саар Тамчатовна Тамчай — «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчуузу.

Зоя Сотнамовна Тюлюш — Дуржулга станциязының ажылчыны.

(Улавчылыг).

Найырал байырлалы

СОФИЯ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүлелиниң чалааның ёзугаар БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-ның Күрүне Төвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан Болгарияның партия-чазак төлээлерининң Совет Эвилелинде найыралдыг аян-чорук кылып, албан ужурунда чоруп турарыпче болгар хөннiiң кол кичээнгейин салып турар.

Совет Эвилели биле Болгарияның аразында найыралдыг, ажыл-ишчи харылзаалар, бүгү талалыг дем каттыштырылгазы ханы, быжыг болгаш бузулбас чаагай чаңчылдарлыг. Ийи партия марксизчи-ленинчи өөредигни арыг сагыырын чайгылыш чок кагылап, делегейниң коммунистиг, ажылчын шимчээшкинiниң сырый каттыжыышкыны дээш идепкейлиг демиселди чорудуп турар деп, «Работническо дело» солун «Чоруунар чогузун», деэн эгелиг мурнуку чүүлүнде бижээн. Болгария Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказын летким турар деп, ук чүүлде айыткан.

Болгар улус ак-дынма совет чуртун улузунуң дузалаачызы биле кайгамчык үнелиг дружулгазын ажыглаанының ачызында социализм тургузарының оруу-биле чеднишкинниг бурунгаарлап турар деп, «Народна младеж», «Труд» солуннар онзалап демделээн.

Профэвилел съездизи

ВАРШАВА. (СЭТА). Варшавага ноябрь 13-те Польшаның профэвилелдериниң VII съездизи ажыттынган. Оон ажылынга 10,5 миллион профэвилел кежигүнериниң өмүнээзинден 1728 делегат киржип турар.

Польшаның ажылчы чонунун хөй миллион кижилиг хүрээлениин төлээлекчилери профэвилелдериин Төп Төвүлелиниң отчёт илеткелин дыңнаар, социализмни улам ынай тудуп тургузарының программазын амыдыралга боттандырар талазы-биле келир үеде профэвилелдериин ажыл-чорудулгазының кол үлаанышкынарын, сорулгаларын айтыр, профэвилелдериң удуртукчуларын катап соңгуур.

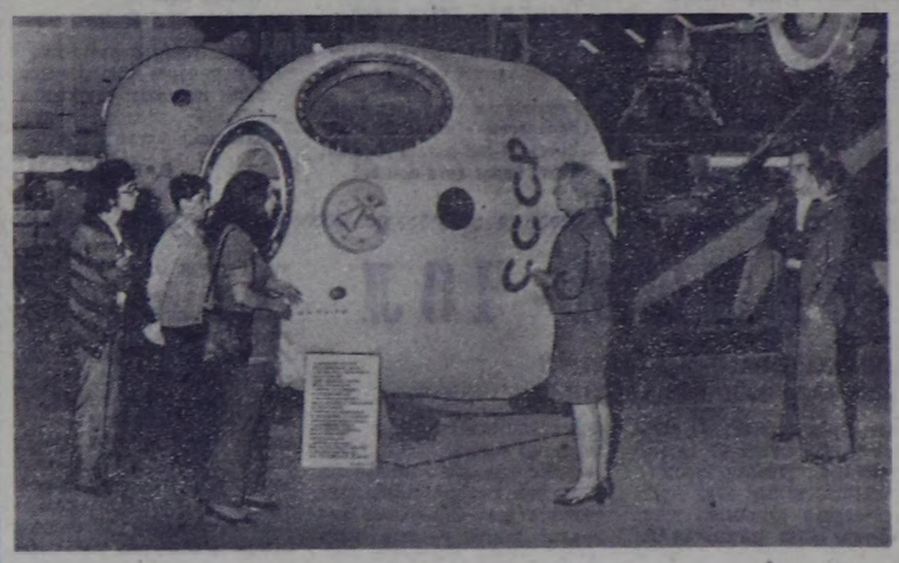
СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң даргазы А. Н. Шелепинге баштаткан совет профэвилелдериин төлээлери-биле катай хөй-хөй чурттарның төлээлери съездиде чеде берген.

Съезд ажыттынган соонда ПБАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек чүве чугаалаан.

Ак бажыңның дыңнадыы

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон Мэриленд штаттың Кэмп-Дэвид хоорайынга баар. Соңгулда болганынга хамаарыштыр чазак аппарадын эде организазаларының айтырыгларын Р. Никсон ол хоорайга бир неделя дургузунда сайгарып ажылдаар деп, Ак бажыңның парлалга айтырыгларының талазы-биле секретары Р. Зиглер корреспондентилерге дыңнаткан.

АКШ-тың президентизиниң национал аймак чок чорук талазы-биле дузалакчызының оралакчызы генерал А. Хейг президентиниң даасканын ёаттаар Сайгонга чугаалажыышкынnар эрттирген. Р. Никсон оон-биле сүмележиргин база планнаар алган деп, Р. Зиглер дыңнаткан. Хейгтиң ол чугаалажыышкыннарының кол айтырыы Индий-Кытатка хамаарыштыр таарыштырылга кылыры турган деп, Ак бажың моон мурнунда-ла дыңнаткан.

ИТАЛИЯ. Неапольдуң чурттакчылары совет космос техниказының делегеезин бедин-биле үнелээн. Делгелгеин «Италия—ССРЭ» нинтилелдин саналын ёзугаар организастаан. Анда баштайгы спутниктерден планеталар аразынга ужудуушкун кылыр автоматтыг «Венера-8» станцияга чедир хөй-хөй мөргүзүглерни делгээн. Ай хөрүүнүүн хевирлерин болгаш ажылдан турар «Луноход» моделин көргүскен делгимдерге көрүкчүлер шуужүп келиры мырыңай соксавайн келген.

ЧУРУКТА: совет космос аппараттарыбиле таныжып турар көрүкчүлер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Төөгүге ужур-дузалыг болуушкун

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустугунаны кижи төрелгетен нинтилелиниң хөгжүлде төөгүзүнге эргиледиг үе-чада болган деп, «Дейли уорлд» солун редакция чүүлүнге бижээн.

ССРЭ-ниң составында миргеи националдарның дең эргелиг, эки тура-биле каттышкан болгаш акы-дуңма эвилели «социализм тургузуушкунуун, национал айтырыгны шинтирдээриниң ленинчи политиказының тиилелгези боон турар. Ол эвилел пролетаржы интернационализм политиказының база тиилелгези болгаш деп, солун демделээн.

Совет Эвилелинге социализм тургузуушкуну Совет Социалистиг Республикалар Эвилелинде бактаап турар бүгү националдарның кижилериниң сорук киришкинниг ажылажының ачызында чедиишкиннерлиг болган деп, ук чедиишкиннерни чугаалаан, солун демделээн.

Хөй националдыг күрүне тургузарынга Совет Эвилелиниң дружулгазы Каттышкан Штаттарның ажылчы чоннарынга, ылаштыг бичe националдарның негрлер, пуэрторжиканнар, индейзер болгаш американ уитут мексиканнар үнжектиг төлээлекчилеринге ажок улуг ужур-дузалыг. Олар «политиктиг, экономиктиг болгаш социал мөлчүгенин човаланынга .таварыкып турар болгай» деп, солун айыткан.

Хөй-ниитиге кыйгырыг

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциараб эң-сеткил каттыштырылгазының нинтилели кожазында араб чурттарны нараиль ужар чүүлдүң бомбалап турарын сексадырын шинтирлер негээринче делегейниң хөйниитизин кыйгырган. Израильдиң ужар чүүлүнүң ноябрьда халдаашкыннарының түңелинде Сирияга тайбың оң-оң хамаатылар амы-тынын оскунган деп, ол нинтилелдиң парлалгага үндүрген дыңнадында демделээн.

Чурттагга айтырыгларын чугаалашкан

ТОКИО. (СЭТА). Японияның найысылалынга Азияның улустарының чурттагга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ййиги конференциязы ажыдып доозган. Конференциязы КНО-нуң Азия биле Ыракку Чөөн чүүке хамаарыштыр тургустунган экономиктиг комиссиязы организастаан.

Токио конференциязынга делегейниң 27 чуртунуң 350 төлээлекчизин киришкен. Олар Азия чурттарының чонунуң өзүлдезинге социал байдалдарының болгаш будурукчу күштериниң хөгжүлде дединелиниң салдарының дугайында айтырыгны чугаалажырынче кол кичээнгейин салган. Ол дээрге будурулгеге башгайы хүндеи-не бодун ажыктыг кижи кыдыр коорунге, харылсалгалыг болурунга дузалаар. Бодуи хүүмда Александр Федоровичи Бедерниковту башкым деп саналар мен. Оон сүмезин, кичээнгейлиг сагыш човаашкыны кижиге улуг деткимче болурун билдим...

Аныяк антифашистерниң үнү

БОПН. (СЭТА). Нойнюстерге «Аныяк антифашистер болгүмүнүң» хуралы болган. Хуралды нацинал үезинде кызагдалга таварыкып чораанарының каттыжыышкынны чыылдырган.

Хуралга киришкеннер Европа улустарының аразынга тайбыңнын, айыыл чок чорукту, хады ажыддажылга биле найыралдыг чайгылыш чок политиказын чорудары дээш демисежиринiң эргежок чугаазын демделээн.

Айыыл чок чорун айтырыларын чугаалажыр талазы-биле инти-европаның чөвүлел хуралын «болдунар-ла кызыл хүүлеваа чыылдырган Европада байдалдың дүшкүүрлүүн чавырыдырарын хандырар сорулгалыг, еске-дээ базымнар кылып турарынга байыр чедиргеп.

Чалааны-биле

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдиң камгалал министри М. Даян АКШ-тың күрүне департаментизиниң болгаш пентагонуң чалааның ёаттаар албан ужурунда Каттыжыкан Штаттарда чеде бергеп. Биилинин турар дыңнадыгдан алган коогге, М. Даян АКШ-ка тургаи үезинде АКШ-тың камгалал министри М. Лайрд-биле болгаш күрүне секретары У. Роджерс-биле ужурашкылаар. Израильге «дузалажмы фондузу» дээр чүвеге киирер акша чыыр дилевиишкиниң ажылын база кылыр.

Израиль генерал биле АКШтың чазанның төлээлекчилериниң аразынга чүүл чугаажыры чардаттынмаан-даа бол. Израильдиң кожазы араб нүүрүелерге удур эжелекчилериниң үүрүлүглээринге эргежок чугула чепсектер бээрин америк өөвүжикчилериниң көвүдеприи Израильдиң чедип алыксап турарынга ол чугаалажыышкынnар хамаарыжыгалыг болур деп парлалганың политиктиг айтырыглар таймабырлакчылары бижип турар.

Шиидер деп турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк шериг эрге-чагырга черлери «констеллейшн» авианосецке кеш-сөөк ылгаар дорамчылалга удурланган ук судноиуң 122 экипаж кежигүнү (негрлерни) дүржок кажарлаашкыы-биле шиидер деп турар.

Ол корабльде негр матростарга эң берге кара ажылдарны кылдырып, биче-де эндег кылыптарга оларны дерими кеземчеге оналаан турарынга оларның удурланганынга харыы кылдыр ук судноуң командири эң идепкейлиг далайжыларны суднолап үндүрүпнеп деп, моон мурнунда-ла дыңнаткан болгай.

Флот командилалы ол корабльдиң командирининң дерзин хемчегдер ан эгелээнинiң кампаниязын деткиринiң уламчылаашы, ук матростарны корабльдиң экипажындан үндүрген болгаш үш шериг-далай баазазында ангылап тургускан. Оларны аңаа шиидер деп турар.

АКШ-тың шериг корабльдеринде раса хөлээшкиннери соолгу үеде калбак хемчегдиг апарган. Мындаа чаа «Китти-Хоук» авианосец болгаш кывар үүл соөртүр «Хассаимна» кораблье негр, ак кештиг матростарның аразынга сегиржип алышпиин болгаш. Шериг-далай күштериниң штаб начальныга адмирал Э. Заумолттуң медегээнии ёаттаар алырга, шериг корабльдерин ооң хынаар көргеп үезинде, оларның хөй нуруузундан кеш-сөөк ылгай көөрүнүң «частыр чыгай берген айыылдыг» байдалы илерээн.

ГАЗ-ТАР ЧУРТУНДАН РЕПОРТАЖ

Чурттуң судал-дамыры болур оруктарда ГАЗ маркалыг чүүк соөртүр, чиик машиналар шак бүрүзүнде ол-бо чүкче шуужуп эртип турар. Ол марканы билбес кижи чок: Горькийниң автомобиль заводунуң тудуу чурттуң экономиказының хөгжүлдезиниң баштайгы беш чылында эгелээн. Улуг заводтуң тудуун Горькийниң күш-ажылчы эптүзиастары байырлал хүнүнде, 1930 чылдың май 2-де эгелээн. Баштайгы беш чылдың кижилериниң изиг тура-соруунун хайыышкынының күштүүдеи ук будурулгени кончуг кыскэ хуусаада тудуп доозкан болгаш ГАЗ маркалыг беш кижи ховар. Бо беш чылда каттыжыышкын чылда-ла 430 муң хире автомашинаны будурүп үндүрер. Ол дээрге ГАЗ-53А, ГАЗ-52, ГАЗ-66 деп хевирлиг машиналарын амгы дединелден ийи катап хөйүү, а ГАЗ-24 «Волганы» — 25 хуу хөйнү будурер дээни ол.

Кол продукциялар — автомобильдер, кылыры-биле чергелештир каттыжыышкынның кол будурулгези болур Горькийниң автозаводу болгаш оон салбырлары мында будурүп турар автомобильдериин артык кезектерни будурериn база улгаттырар. Амгы ажылдап турарларынга немештиг Арзамаска болгаш Черниговка автомобиль кезектерни будурер чаа заводтарның тудуун чорудуп турар болгаш олар чоокку үеде продукциязын берип эгелээр.

КОЛ БҮДҮРҮЛГЕ

Улуг каттыжчыышкынның берии турар продукциязының 92 хуузу кол будурулгеге — Горькийниң автомобиль заводунга онаажыр. Автомобиль будурер кезектер, оон инструментилерни белеткээр будурулгелер, ашаа чиг-эттн—оларның эң колу болза металл, ол ышкаш чүүк машиналарының хааржаан кылыр ыяшты — чурттуң бүгү чүгүдеп, эвилелдекчер бүгү республикаларлап ап турар. Кай-кай гектар шолдэ чаттылган бо улуг будурулгенiң чер-чер-лер-биле харылзаазын көөр болзувусса, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң хөй-хөй хоорай, суурларының ат-даңазы-биле таныжар бис. А ГАЗтың автомобилдерин Москванын Ленин проспектизинден, Кавказтың дыйлагар даг оруктарынган, Ыраккы Чөөн чүкте порт хоорайларындан, Прибалтикавың эрыктеринден, Казахстанның тараа чалгаан шолдеринден, Устуң чазаглыг оруундан хүн-хүнүүн кайыдаа үеазинде көрүп болур бис. Заводтуң сайгарылга эргелиңге келирге, Горькийге будурген автомобильдерин демир-орук-биле чурттуң чүк-чүгүнчо чорударынга белеткээн. Чүгле Совет Эвилелиниң хоорай, суурларынче чорудуп турар эвес, а дашпыкы чурттарже база садыг турарын тускай бижиктер җеречилей бээр болду. ГАЗ маркалыг машиналарны ам делегейниң 49 чурту ап турар.

Будурулгенiң бүгү цехтерин амгы үеде чаартып, делгемчидеи эде тудуп турар. Ынчаларын будурулге корпустарының кайызынга-даа келирге тудуг, монтаж ажылдары калбаргаиы дораан-ва коступ келир.

Цехтерден автомобильдер чыып эптеп турер конвейерлериниң кол цегининг ажылы онза солун. Бүгү кезектерни баш удур белеткеп кылган соонда транспортёрлар болгаш чылып турар конвейерлер-биле оларны тудуштуруп, ёзулуг машина кылдыр эптеп-чыыр конвейержe чорудар. Чүүк машиналарын эптээринге, ийи конвейер ховукта-ла үш ээлчеглеп ажылдап турар. Ийи минута болгаш-ла бир чүүк машинаазы конвейерден белеп болу берген үнүп турар.

Конвейер соксаал чокка чылбышаан. Оон ийи талазын дургаар тургузапкан кижилер бичии-даа артык шимчээшкиннер кылбайн аваажыр, тудунгур ажылдап турар. Цехтиң удуртукчузу — будурулгениң хоочуну И. П. Лосев. Ол заводка диспетчерлеп тургаи, ам цех начальныктей берген. Автомашина эптеп чыыр цехти ол «заводтуң судалы» деп адаап, ол бодалын тайылбырлай-дыр. Бо судал соксаал чокка, дең-дескн ажылдазын дээш штамповшиктериниң, инструментальшиктериниң, шуткукчуларның муң-муң бригадалары шудургу ажылдап турар. Оларның будурген улуг үүлезин чыыр каттыштырганындан улус ажыл-агыйынго онза чугула автомобильдер будүртүнер дээрзин ол чугаалады. Харыысалга улуг болганындан будурулге чорудулгаларын механизастаар, ажылчыннарның мергежилин бедидер айтырыглар цехтиң партия, профэвилел, комсомол организациляларының, администрацияның мурнунда туруп турарын ол демделеди.

ГАЗ-тарны эптеп чыыр цехтер-биле харылзаазын көөр болзувусса, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң хөй-хөй хоорай, суурларының ат-даңазы-биле таныжар бис. А ГАЗтың автомобилдерин Москванын Ленин проспектизинден, Кавказтың дыйлагар даг оруктарындан

Алдарлыг артист 60 харлаан

Кызымак чорук, изиг чүткүл

Тываның хөгжүм-шын театрының үндезилекчилериниң бирээзи Максам Мөңгүжүкович Мунзук бөгүн алдан харлап турар. Оон ат-сураа, эрлек-баштак күүселделери, оң-оң шиилерге ролдары республиканың көрүкчүлеринге билдингир. Тывага үжүк-бижик чаа-ла үндезилеттинип тыптып турар үеден бөөр ыаа, Совет Тывага чедир оон артыкеп орууңче хая көөр болза, бистиң культура, ураң чүүлүвүстүң хөгжүлде сайзыралы каракка тодаргай чуруттунуп келир. Оон бөөр-ле амга чедир чонунга бараан бооп, оларга аяң тудуп, өөрүшкүү, чоргаараалды ырлап, алган чоруур хоочун артисти бисте улут бичө дөгере бидир.

Ол театрга үжеп пйи чыл дургузунда ажылдап келген. Барык бежен ажыг ролдарга ойнап каапкан. Кезээде-ле омак-хөлүг, баштак ыраажы артизивистиң күүселделериң ким-даа сеткил ханыышкыыбиле хүлээп ап келген. Ол ам-даа уламчылаар дээрээнге бүдүрээр мен.

Мен бодаарымга, ол-бо ажыл кылырынга театр артистери дег чай чок кижилер ховар боор. Кежоолерде белеп хостуг шак эвээш, бажынга олурары белеп ховар, кезээде-ле орук-ла орук. Ол хиреде артисчи ажылындан ангыла, чонга ажыктыг хөй херектерни бүдүрүп турар эптер бага хөй. Оларның бирээзи РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук. Оон бижээн «Ош директор» деп хөй кежелелиг шиилзин Тываның ажылчы чоннары сонуургап көргеп. Ол ам «Оюн Күрсезин» деп шиилзин бижээш, эш-өөрүвүн санал-сүмезин ап чоруп турар. К. Н. Мунзуктуң «Моң ырым» деп чымыдызып үндүреринге, ында киргеп пизуктерин бижиринге оон киржилгези улут. Ынчалза чай чок ажылдыг, хөй ажы-төлүү кижи ыяча ажылды та ыаажап, та чежеп кылып четтигип турар чүве. Ынчалза ажылыпчы кижизидикчи кижи чонунга мактатпайн, хүндүлеттейн канчаар!

Черле ынчап, Максим Мөңгүжүковичиниң ажылга кызымаан кайгаар мен. Тыва улустуң ырларын чыыр, оларны тускай ном кылдыр үндүргеш, чонга бараалгадыр сорулганы хоочун артизивис бодунуң кадайы, зотист Каракыс Намзатовна-биле боттарынга эки тура-биле алгаш, парладып үндүргеп. Ам мурнукузундан улуг чымдыны чыгаш, Тываның ном үндүрер черинге дужлаган. Улустуң хөй санныг ырларын оон-моон чыгаш, оон түс бүрүзүнүң аялгаларының потазын бодунуң холу-биле саазынга катап-катап дүжүрүп бижиири ыяыг амыр бе. Анаа чеже үени, чеже күштүг үндүрбээн деп бодаар силер.

Артистиң чүгле ыяыр-ла ажылы ол болган болза, база харын чүүлдүг-ле ыйнаан. А кезээде-ле дугуйлар ыяыңа чоруур кижиге ол бүгүнү кылып четтигери берге болур ужурлуг. Максим Мөңгүжүкович чүгле шиилге, концертке ойнаары-биле кызыгаарланмаан. Бо чыгыш көрүнчүлериниң кижизигейиивге аа киво кестүп келген. Ону көрүкчүдер улуг сонуургалбиле үткүп хүлээп алган. «Херечиниң читкенинде» ол хоочун аччының родоң күүседкен болгаш. Ону база улут үүлдүнүң деп санаар хевел.

1964 чылда хоочун артистерниң чыгган номугуун чедеп сөөлээ, анаа турасказының «Тыва ырлар» деп шүлүк бижиирин орадапкай кижи мен. Ам көөрүмге оон шынары коткак-тыр, ынчалза-даа оон чамдык одуругларны мында киирдим:

Сесерликтиң четпээн чүлгаш
октанытса,
Черниң ырын оон ыяй
шимеевейн баар,
Чонтуң ырын ким-бир
кижи чыгбас болза,
Чоорту-доорту үттүвүруун,
чидип-даа боор...
«Тыва ырлар» (ноталарлыг)
номчуп ор мен.
Дыка солуун. Улузумнуң
төөгүзүү-дүү...

Чонунга бараан болур, төлептиг иетн арттырары дег чаагай түве кайдал. Максим Мөңгүжүковичиң моон соңгаардаа ол кыымаан, элдик ааг мунар дээн эдектерин авыйлавый астыпкан ор дег эрес аажы-чанын салбазын!

С. СУРУН-ООЛ.

ЧУРУКТА: артист М. Мунзук «Херечиниң читкенин» деп кинода ааччы Тыхе Доржугун ролунда.

КУБА БАЛЕТТИҢ АРТИСТЕРИ

МОСКВА. ССРЭ-ниң Улут театрының сценазынга А. Аданиың «Жизель» деп шиизин көргүзери-биле Кубаның Национал театры көргүзүглерни ноябрь 3-те эгелээн. оон ураң чүүл удургукчузу В. А. Алансо.

ЧУРУКТА — Совет-куба найырал ниитилелиниң Төп баштаар черииң президентизи ужудукчу-космонавт, Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры генерал-майор В. А. Шаталов шиинин киржикчилериниң аразында.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КУЛЬТУРА ЭЭЛДЕРИ

Ленинградка чорааш

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Ленинград хоорайда орус литература институду ССР Эвилелиниң 50 чыл болур ооңнга турасказаткан конференциязы эртүргеп. «РСФСР-ниң автовомбут республикаларында улустуң аас чогаалын өөреиир шиилгилер ажылдарның түңнелдери болгаш сорулгалары» деп теманы конференциязга сайгартап. Бодум Тыйдан толээ боор-ла аңаа киржип, аас чогаалын чыыш, сурталдап турарымыстың дугайында плеткедим.

Ук институтта фольклор секторунуң эргелекчизи филология артемнериниң кандидады А. Горелов совет үеде фольклор эртемнээ өзуп сайзыраавын, коммунистиг киизиидилгеге ооң ужур-дузазының дугайында плеткеди. Ужүк-бижик чок чорааш улустарның чеже чогаалыга аас чогаалының онзагай роляи айтымшаан, чогаалчы Салчак Токаның «Араттың созуу» деп романын чижекке киирерге сеткилге өөрүтүт чораан.

Совет Эвилелиниде хөй национал улустарның уран чүүлүнүң бүгү-ле алырлары болуиуң дазылыш аас чогаалындан ап, коммунизминиң чаптыс аай үгланышкынның улусчу уран чүүлүнүң бижыглей бүдүүзүнде бо чыжыш улут ужур-дузалыг болгаш чугула айтырыгларны көдүргеи деп санаан. Шинчилел ажылынга тааандан тура турган морфологтуг арганы катап дирнзерии ол сүмелээн. Якутияда, Тывада, Бурятияда фольклор ажылдарының калбак масса-биле сырый холбаалыг чорун турарын илеткеткеи түңнел созуиге база демдеглээн.

Ч. КУУЛАР,
ТДЛТ ЭШИ-ниң эртем ажылдакчызы.

ДЕЛГЕЛГЕЗИ МАРКАЛАР

Москвада Политехниктиг музейниң болгаш Совет Армиязының Төп башкыныың алдарында Бүгү-эвилелдиң филателия делгелгези ажыттырган. Ук делгелгени ССРЭ-ниң 50 чылына тураскаадыр. ССРЭ-ниң Харылзаа министерстволу болгаш Бүгү-эвилелдиң филателистер ниитилели организастаан.

Делгелгеде 60 муң хире ялзы-бүрү филателия материалдары чыглынган. Ук материалдар бистиң чуртувустуң аңы-аңы хоорайларындан болгаш Болгария, Венгрия, ГДР, Вьетнам Демократтыг Республика, Корея, Куба, Монгол дээн өске-даа хөй-хөй чуртгардан келгилеп.

Ында Кызыл чурттуг Г. Маяковскийниң поэта маркалары база делгеттинген. «Аңы-дүңма улуг ог-бүлеге» деп темалыг ооң коллекциязы делгелге комитеди шилип алган.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва хоорай.

ДЕЛГЕЛГЕДЕ ХЕНЗИГ НОМНАР

ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказында «Хензиг номнар» деп башталгы делгелге ажыттынган. Ук делгелвеии делегейниң ном чылынга болгаш ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаткан. Ында шүүтү 600 хире бичии номнарны делгеп салган.

Революция мурнунда үнүп турган орус номнар, совет болгаш социалистиг чуртталның үндүрүлгеи номнарын ооң көрүп болур. Ленин темазынга хамаарышкан бичии номнар делгелгеде коску черии эзеп бергеп.

Ол делгелгеде эң бичии ном — 18х16 миллиметр хемчеглиг. Ол болза В. Маяковскийниң Ленин дугайында шүлүктериниң юбилейге туружскаткан үндүрүлгези-дир.

Тываның ном үндүрер черииң үндүрген «Колур-оол биле Бичe-кыс дугайында тоол» деп хензиг чараш номчуткан коркүчүлериң кичээлейии хаара түүлүп турар. Ооң хемчээли—80х63 миллиметр.

Э. БРОЙТМАН.
Москва хоорай.

Кезээде хөглүг

Кижи назылап кырыыр, ынчалза-даа бистиң хоочун артизивис Максим Мунзук кезээде сергек, хөглүг, баштак чоруун черле салбаан. Ол чурттап эрткен назынының хөй-кезиин ураң чүүдүг долуун-биле бараалгаткан. Ону бидбес улут, бичө кижини бистиң республиканың хоорай, суурларындан дилеп тывары берге. Орус, тыва болгаш оске-даа улустарның сураглыг чогаалчыларының бижээн шиилериниң аңгы-аңгы ролдарынга ойнап турганын чеже катап көрбөөн дээр.

Мен хуумда Максим Мунзуктуң ырлап турганын, ооң үнүп 1936 чылда чайлаг школазынга дыннаан мен. Ынчанна чыыглаан түмен чон ооң күүселделерин сонуургап, шаңг күзел-биле хүлээп ап турганын утпаан мен.

Чонунга чоргаар, хойүнге хүндүлүг артизивис ам алдарлыг болгаш улустуң артнаң чедир өөүп. Тываның ат сураглыг кижилериниң бирээзи апарганы өөрүнчүг-дүр.

В. САГАН-ООЛ.

ЧҮРЭЭМ ЧАЛЫЫ

(М. Мунзуктуң 60 харлаанынга баштактаныг)

Алдан харың харлаза-даа,
Адак-бышкаам аартаваан.
Асыымчының эзеңгизи
Ара деппес акың боор мен.

Ужудуичу, инженер-даа,
Уран шевер чуруичу дээш,
Студент, сургуул-суйул
Уруг-дарыым эдерик-тир.

Оглум оглу, уруум кызы
Оюн эрел чассын кээрге,
Оспансырап, шугулдаардам
Ойнап-хөглеп дыңнын ханар.

Көрүичүмне көрүнгеш чоор.
Көрүкерем—башым ак-тыр.
Ынчалза-даа оолдар чаңныг.
Ыяап черле орта мен бе?

Айлаң-нуш дег өтпүт үнүүг,
Авазындан чажыргаш чоор—
Кадай-кыстар менче көргеш,
Кэрек базып эрткилээр-дир.

Элдеп белген эвеспе дээш,
Зичилерге база чердум —
«Чүрээң ам-даа
чалыы-дыр» дээш,
Чүге-ле ийик
баштактанды...

Сезем, тозан харлаза-даа,
Сеткил-чүрээ чалыы чорза,
Ашак мен дээш олургаш
чоор,—
Аныяксып хөглеп чоруүйн.

В. СЕРЕН-ООЛ.

БЕРГЕ САЛЫМ-ЧОЛ

ОЛЬГА СКОРОХОДОВАНЫҢ НОМУНУН БОЛГАШ САЛЫМ-ЧОЛУНУҢ ДУГАЙЫНДА

Мээн мурнумда кайгамчыктыг ном. Оон ады база онзагай. «Долгандыр турар чүвелерни мен канчаар шинчээдип, билип ап чоруур мен». Ол эң-не ховар дээн номнарның бирээзи. Чүге дээрге, оон авторунун караа көлүлбес, кулаа дынналбас болгаш ур үеде үнү үнмейн келген. Ийе, ол номнун автору Ольга Скороходова — согур, дүлей болгаш үнү чок кижи, ол хирезинде чогаалчы болгаш эртемден. ССРЭ-ниң педагогика артемнериниң Академиязының Москвада дефектология эртем-шинчилел институдунуң улуг артем ажылдакчызы.

Скороходова ол кайгамчык «хуулгаалын» чүвенин амыдыралга боттаны бергенин, долгандыр турар делегейни билип алырынга канчаар өөрөнип алганын эң-не тодаргайы-биле бижип турар. Номну номчаашы, оон сонуурганчыын кижи кайгап магадаар. Кызымаккай, түткүлдүг болгаш тодаргай сорулгалыг чоруу-биле болунун аас-кежик чок чоруун ажып арткен ол кижиниң салым-чолун кижи магадавас аргажок.

Согур, дүлей, үнү чок кижиниң чүвени шинчээдип, билип алыр чоруун шинчилээри —Ольга Скороходованың күш-ажылы ол. Чүгле холдун дүзалы-биле элээп каш чылдар иштинде көрүшпээн кижини танып болур болгаш чүгле таныыр эвес, харын-даа оон сагыш-сеткилин тодарадып болур болган. Шинчээш холдар характерны солуттар. Согур болгаш дүлей кижи музыканы болгаш ырыны таалап дыннап болур деп чүвеге кижи бүгүраары берге. Ынчалза-даа оон амыдыралга канчаар боттаны бээрин номда база тода чугаалаан. База-ла анаа дуза чедирип келир чүве — холдар. Кандыг-бир аялга күүседип турар хөгжүм херекселиниң шимээшкинин холче дамчыдыптар. Кижи хөгжүм үнүн холдун дузазы-биле «дыннап» алыр. Хөгжүм чогаалдарынган Скороходованың сактылшкынары кезээде ишпн болуп келген болгаш ол чогаалын тук казының ылап шык тодарадыптар болган. Ол бойдустуу медереп билир, — чечектерге ынак, далай эриинге, үнүге, эртенги арыг агазырга таалап дыптаныринга ханыкшыллыг.

«Л. Н. Толстойнуң музейиндеэ, «Байрон дугайында», «Пушкин болган Гоголь дугайында», «А. М. Горький дириг» дээш оон-даа оске очерктерни номда кииргеиге Скороходованың үгүле ол чогаалчыларның чогаалдарын ханы билирин эвес, харын-даа оларның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазынга бодунун онзагай үзел-бодалын илереткенин херечилеп турар. Ол очерктер болгаш номнун төнүүзүнде киирген авторнун болук шулуктери оон литература талазы-биле кайгамчыктыг салымчазының чугаалап турар.

Скороходованың ному үгүле оон бодунун дугайында чугаа эвес-тир. Ында чыгдынган материалдар эртемнин үнелиг эртинези болуп, согур, дүлей, үнү чок кижилерни кижизидиринге база бир онзагай удуртулга болур. Ольга Скороходова дөртен чеди харлыында диссертациязын камгалаан, педагогика эртемнээнин кандыдады болган. Залды улус долдур олурушканда диссертациязын дужаар Ольга Скороходованың бир дескн ооңум үнү дыңнаан келгеиде ону көрген, дыңнаан кижилер боттарынын суралдеп турганын сактып чугаалаарлар. Ольга Ивановна чүгле кириилде кезээ номчаан эвес, харын-даа дыңнакчыларнын айтырыгларына база харылаан. («Оңулдурукчулар» оон холун тудуп алган ол айтырыгларны түскай азбука ёлгулар сөөлгө чоктап турган, очулдуруп берип турганнар).

Дыка ур болган берге оруктуу эрткен соонда Скороходованың ол чедиишкиннери чедип алдынган.

Ол 1914 чылда Украинаның бир суурунга ядыы тараачын ог-бүлеге төрүттүнген. Ольга беш харлыында менингит деп аарыгдан ааран соонда караа көлүлбес, кулаа дыңналбас, үнү үнмес апарган. Айыылдың кырынга база бир айыыл немежин келген — көзергенчиг уругну ажаап каректап, азырап турган кара чангыс кижи — аазы өлүп калган. Оон соонда Ольганы Одессаның согур уруглар школазынче чорудупкан. Дараазында ону Харьковтуң согур, дүлей уруглар клиниказынче аппарган. Ол клиниканы улуг эртемден Иван Соколянский удуртуп турган. Баштай ол уругларны ян-не болуун чанчылларга: чоок-кавыда турар девискээрни билип алырынга, өйдүктүрүлгени ажыглап билирииге өөредип турган. Ол-ла бүгүнү эки билип, шинглээпп алган соонда Брайллың азбуказыны таныштырып, чугаага өөредип эгелээн. А оон соонда номчуруун ян-не көп түве апарган.

Ада-чуртуун Улуг чайыны эгелей бергенде Иван Соколянскийниң школазынга сес кижи турган. Харьковту немец эжелекчилер эзелеткен. Гитлержилер школаже база чаза таварыш кирип келгеш, аллы уругну өлүрүп кааптар. Оларның чүгле ийнин өртээл боор, тын менди артар ужурга таварышкан. Диригарткан ийи уруг-дуу-ивановичиниң чүгле шиилге, концертке ойнаары-биле кызыгаарланмаан. Бо чыгыш көрүнчүлериниң кижизигейиивге аа киво кестүп келген. Ону көрүкчүдер улуг сонуургалбиле үткүп хүлээп алган. «Херечиниң читкенинде» ол хоочун аччының родоң күүседкен болгаш. Ону база улут үүлдүнүң деп санаар хевел.

1964 чылда хоочун артистерниң чыгган номугуун чедеп сөөлээ, анаа турасказының «Тыва ырлар» деп шүлүк бижиирин орадапкай кижи мен. Ам көөрүмге оон шынары коткак-тыр, ынчалза-даа оон чамдык одуругларны мында киирдим:

Сесерликтиң четпээн чүлгаш
октанытса,
Черниң ырын оон ыяй
шимеевейн баар,
Чонтуң ырын ким-бир
кижи чыгбас болза,
Чоорту-доорту үттүвүруун,
чидип-даа боор...
«Тыва ырлар» (ноталарлыг)
номчуп ор мен.
Дыка солуун. Улузумнуң
төөгүзүү-дүү...

Чонунга бараан болур, төлептиг иетн арттырары дег чаагай түве кайдал. Максим Мөңгүжүковичиң моон соңгаардаа ол кыымаан, элдик ааг мунар дээн эдектерин авыйлавый астыпкан ор дег эрес аажы-чанын салбазын!

С. СУРУН-ООЛ.

ЧУРУКТА: артист М. Мунзук «Херечиниң читкенин» деп кинода ааччы Тыхе Доржугун ролунда.

Делгелгези маркалар

Москвада Политехниктиг музейниң болгаш Совет Армиязының Төп башкыныың алдарында Бүгү-эвилелдиң филателия делгелгези ажыттырган. Ук делгелгени ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаадыр. ССРЭ-ниң Харылзаа министерстволу болгаш Бүгү-эвилелдиң филателистер ниитилели организастаан.

Делгелгеде 60 муң хире ялзы-бүрү филателия материалдары чыглынган. Ук материалдар бистиң чуртувустуң аңы-аңы хоорайларындан болгаш Болгария, Венгрия, ГДР, Вьетнам Демократтыг Республика, Корея, Куба, Монгол дээн өске-даа хөй-хөй чуртгардан келгилеп.

Ында Кызыл чурттуг Г. Маяковскийниң поэта маркалары база делгеттинген. «Аңы-дүңма улуг ог-бүлеге» деп темалыг ооң коллекциязы делгелге комитеди шилип алган.

Н. КОСЕНКОВА.
Москва хоорай.

ДЕЛГЕЛГЕДЕ ХЕНЗИГ НОМНАР

ССРЭ-ниң В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказында «Хензиг номнар» деп башталгы делгелге ажыттынган. Ук делгелвеии делегейниң ном чылынга болгаш ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаткан. Ында шүүтү 600 хире бичии номнарны делгеп салган.

Революция мурнунда үнүп турган орус номнар, совет болгаш социалистиг чуртталның үндүрүлгеи номнарын ооң көрүп болур. Ленин темазынга хамаарышкан бичии номнар делгелгеде коску черии эзеп бергеп.

Ол делгелгеде эң бичии ном — 18х16 миллиметр хемчеглиг. Ол болза В. Маяковскийниң Ленин дугайында шүлүктериниң юбилейге туружскаткан үндүрүлгези-дир.

Тываның ном үндүрер черииң үндүрген «Колур-оол биле Бичe-кыс дугайында тоол» деп хензиг чараш номчуткан коркүчүлериң кичээлейии хаара түүлүп турар. Ооң хемчээли—80х63 миллиметр.

Э. БРОЙТМАН.
Москва хоорай.

ТАВАРЫЛГАЛАР

АДЫГ ДАЯЛАТКАН

«Сүт-Хөл» совхозтуң малчыны Ондар Опан-ооллуң ссдавынга турган быгдарыынга адыг маиап келгеш, оон бирээзин читкээпиден чүктеп кеш, ал базырында арыгже кирипкен.

Малчыннар ол-ла дораан медээлешкеш, элээп каш вилка даг-иргектиг кирген ол арыгны бүзээленкен. Олчазын бекан адыг Ондар Канчыыр-оол биле Ондар Хуиз оларның боолаашкынынга даяатпышаш.

Т. САНДАЙ-ООЛ.

ҮШ ААЛДЫ ДҮВҮРЕТКЕН

Монгун-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң Тоолайлыда Дастаа Очурнун-коданының мажалай ааалдаа келгеш, дүргектелдир хоюп турган оор сарлыктарның үжүн өлүрбүшаан, кадарының бажыныың эжини буза дажаш, дезиикен.

Доңгак Досхарының аалынга маннап келгеш, кажадаа анайларны үндүр орбайдаашаар эглээп, 23 анайны өлүрүп, база ужугупкан. Адыг ол-ла хүн Ирчиш Даваалайның коданынга келгеп. Өөүк даштыгаа чадып каап ашкү кежи ооргаанының санаан үндүр орбайдаашаар «маншкаа».

Үш коданаал, харын Тоолайлыгның будун бригадазы таңгыс адыгны өлүрүп шыдаалыныдан ол хире хой мал кырдырганы хараадавчыг.

О. АКААЖЫК

ДАВАНЫ САЗРЫК БОЛГАН

«УТЬА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны Кыргыс Даржай октябрьның сөөлгү бир хүнүнде сабаң ажаап турган. Кедээзинде хөпээнер арапында чадаг кижи аскацгырлап турганын эскерипкеш, ылаавылаарга — дыгы болган.

Ашактың кадайы бажыныңче чүгүргеш, борбак октут дүүргезии эжеп тутсупкан. Коргунчуг-даа бол, хоочун анчы ынээшейлиг кедей бергеш, чыжырт-ла кылган. хайыраан ишкан. Оон дерт даванының бирээзи шагда-ла чок, сазрык болган.

Т. ОЧУР-ООЛ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киижизинин 23-54, харылсаалалыг секретарьның 23-35, партийзи амыдырал киижизинин 37-13, культура киижизинин 23-54, кезээ ажыл-агый киижизинин 21-47, үлегпур киижизинде 22-64, чагаа киижизинин 41-27, информация база совет тургузуг киижизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче толгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС —01096.

«(телевидение)»

НОЯБРЬ 15-ТЕ

МОСКВАДАН

18.00—«Ут». Информастыг программа. 18.30 — «Сердар» деп ураң-чечен телефильмиииң башгайгы үндүрүлгези. 19.25—«Бузулбас эвилел». Абхаз АССР. 20.00—Делегей панорамазы.

КЫЗЫЛДАН

20.30—Телемедээлер. 20.50—Эртем-иептередилгелиг фильм. 21.00—«ГАИ акызы». Дамчыдылга. 21.10—«Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 21.40—Телемедээлер. 21.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

22.00—Онуг телекөргүзүг. «Дириг амытаиар орамында». 23.00—23.30—«Ут». Информастыг программа.

Агаар

Богун, республикага булуттаар, хүнүүк иийги чартыында хар чаар, барыын районнарга бораиаар. Мурнуу-барыын угланышкынның хат коштак болур, барыын районнарга күштүүзүг чедер. Агаарның температуразы дээлиг черлерге 2—7, оскелериге—8—13 градус соор.

Кызылга булуттаар, хүнүүк иийги чартыында хар чаар. Мурнуу-барыын угланышкынның хат коштак. Агаарның температуразы 9—11 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тиилелге соонда туңнуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 9, 12.15, 18, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кашмирге болган ынакшыл» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.10, 20, «Альтовавың хоруглаттырганнары» 18.05 шактарда.

«ВОСТОК»: «Он чедн трансатлантиктиг» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бомбуктуг уруг» 9, 10.50, «Арзылаи хоорун» 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезиилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
16
ЧЕТВЕРГ
№ 270 (9038).
Өртээ 2 коп.

ЧАСКЫ ТАРЫЛГАГА

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның мөрү). Ноябрь он дөрттө Кубаньның демир-орук станцияларындан чурттуң Чөөн талакы районнарынче эшелоннар чорупкан. Дыка хөй багонмарда «Часкы хөвү ажылдарынга чугула» – деп, бижингилеп каан. Уралдың, Сибирьниң, Мраккы Чөөн чуктуң тараажыларынче кукуруза үрезиннерин тудурун чорудун агелээни ол-дур. Баштайгы эшелоннар Свердловск Новосибирск болгаш өскелээ областарга баар. Часка чедир ыңгыр үрезиннерни чурттуң чөөн талакы районнарынче 100 мүң тонна ажыгны чүгүрүп чорудар.

МУРНАКЧЫ БУДУРҮЛГЕДЕ

Москваның хоолай заводу — кара металлургияның мурнакчы будурүлге чери. Завод 5-тен 102 миллиметр чедир хемчээлдиг хоолайлар будурүп турар. Оларны автомобиль болгаш химия үлетигүүнде, трактор заводтарында, кодээ ажыл-агый машиналарының будурүлге черлеринде калбаа-биле ажыглап, Совет Эвилелиниң бүгү республикаларынга чорудуп берип турар.

Будурүлге черинің коллективи ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл оюнга үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар. Продукция сайгарар талазы-биле он айларның планын хуусаа бетинде—октябрь 27-де күүсеткен. Завод планнан ажыр барык чартык миллион метр кан хоолайларны будуруп үндүрер.

ЧУРУКТА: белең продукция хүлээдип бээрининг бригадири В. Н. Жигалова Украин ССР-ниң машиналар будурер ажыл-ишчилерине чорудуп бээр, белең хоолайларны түзеп тур.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ҮРЕЗИН — ЧААГАЙ ДҮЖҮТТҮҢ МАГАДЫЛАЛЫ

Күүш ажыл-агыйынга үрезинни дагын будүрериниң алдын өөндүзү деп адап турары кончуг шын. Келир чылдың дүжүдүнүң материалдыг үндезини чөгүм-на үрезин болгай.

Ынчаарга келир чылдың дүжүдүнүң шынары мандыг болуру бо чылын шынар талазы-биле кандыг үрезинни белеткеп алганындан эвээш эвес чергези-биле хамаарыжыр.

Түс черниң байдалдарын алырга, ноябрь ай кондициялыг үрезинни арыглап белетиээш, шыгжаары-биле уруп алырының сөөлгү хуусаазы болуп турар. Келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин күстен эгелеп салыр ындыг ажыл-агыйлар чаагай тарааны өстүрүп ап турарлар.

Бедик кондициялыг үрезин — магадылаттынган чаагай дүжүттү алырының эң чугулаг негелделериниң бирээзи. 1973 чылда бистиң республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга тараа культураларының 51.686 тонна үрезинни негеттинип турар. Оон иштинде кызыл-тас — 24,5 мүң тонна, сула— 8,1 мүң тонна, арбай — 7,4 мүң тонна, чиңге-тараа — 320 тонна. Мал чеми культураларның 11,44 мүң тонна үрезини херек. Нөябрьның 1-ниң медээзин ёзугаар алырга, республиканың ажыл-агыйларында чазын чамар культураларның 53,1 мүң тонна үрезинни үрдүнган азы республикада инитизи-биле үрезини планы күүсеттинген. Ынчалза-даа бо дээрге, херектиң чүгле эгези-дир. Үрдүнган бүгү үрезинни арыглап белетиээри эң чугула амыл.

Чамдык ажыл-агыйларда, ылаңгыя мал чеми культураларның (суланың, арбайның) үрезинни ам-даа чедиишпес болуп турар. Чижээ, Өвүр районда «Коммунизмче орук», «Кызыл тук», Моңгун-Тайга районда «Малчын», Бай-Тайга районда «Кара-Хөл», Бии-Хем районда «Хадың» колхозтарда амдыызында сула үрезини чок. Ол ышнаш кызыл-тас үрезини Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг, «Октябрь 30 чылы» колхозтарында четпейн турарын айтыр херек.

Чазын чамар культураларның үрезини-биле ниити хандыртынган турзамок, республиканың бүгү-ле ажыл-агыйларында кукурузаның, чочаи-тарааның болгаш тарымал тооруңтуң үрезини чок болуп турар. Амыл-агыйларның удуртунчулары, түскай эртемниглери бо айтырыгны амдыгаштан шиитпирлээр херек. Моны канчап-даа сөңгээрлеп болбас үнүрлүг.

Оон аңгыда база бир чугула чүүл болза, чүгле үрезинни уруп алыры эвес, а ону чамар шынарынга чедир ыяк арыглап белетиээри болур. Республиканың мурнакчы ажыл-агыйлары үрезинни белеткеп алырынче онза кичээнгейни салып турар. Моон чижээнге Каа-Хем районда «Октябрь 14 чылы» колхозту көргүзүп болур. Ол ажыл-агый (кол агроному эш Сергеева) думчут ажаан алыышкыны-биле болгаш күрүмеге тараа садары-биле чергелештир, бүгү үрезинни бүрүн арыглап доознан. Ам бедик кондициялыг үрезинни уруп алыгжаан. Ол-ла районда «Ленинчи орук» колхозтуң кол агроному эш Тарианов думчуттуң алдын фондузунуң дугайында ажыл-агыймы ёзу-биле сагыш салып турар. Агрономунуң хүн бүрү удуртулгазы, контролю-биле ол ажыл-агыйда үрезинни бирги класска чедир арыглап белетиээн. Каа-Хемниң «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» болгаш «Тимелеге» колхозтары үрезин арыглаашкынын база-ла багай эвес чорудуп турарлар. Ол районнуң колхозтары үрезин арыглаашкынын ноябрь 20-ге чедир доозуп болур аргалыг.

Үрезин арыглаарын ам доозупкан. Кодээ ажыл-агыйның дүржүлге станциязы, «Межегей» совхоз болгаш «Коммунизминиң херели» колхоз бедик шынарлыг үрезинни тургузар талазы-биле ажылды бодамчалыг чорудуп турар. Ылаңгыя Кодээ ажыл-агыйның дүржүлге станциязын онзалап айтыр херек. Республиканың колхозтарын болгаш совхозтарын райончутканы сорттарның бедик шынарлыг үрезиннери-биле бүрүн хандырар дээш, тараа культураларның элита үрезиннерин 721 тонналы, оон иштинде кызыл-тасты 536 тонналы, ярбайны—86 тонналы, суланы — 81 тонналы, чиңге-тараанны — 18 тонналы белеткээш, үрезин ажыл-агыйларынга садар онаалганы дүржүлге станциязынга берген турган. Дүржүлге станциязы бо чылын республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга тараа культураларының 1200 тонна элита үрезиннерин садып болур аргалыг. Амгы үеде үрезин арыглаашкынын станцияда хайныышкыныңыг чорудуп турар.

Ындыг болза-даа бо чугула амылдың байдалы чамдык ажыл-агыйларда дүвүренчиг болуп артпышаан. Чижээ, бар болуп турар бүгү үрезинниң 43,8 мүң тонназын азы 85,4 хуузун хынап көрген. А артканының шынары ам-даа хынаттынмаан. Тус-тус районнардан Тес-Хемде үрезинниң 52 хуузу, Бии-Хемде — 78 хуузу, Барыын-Хемчикте — 74 хуузу, Бай-Тайгада — 80 хуузу, а Эрзинде — чүгле 19 хуузу хынаттынган. 1973 чылда республиканың ажыл-агыйлары кондициялыг эвес үрезин чамар чорукту канчап-даа болдурбас үнүрлүг. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйлар бар болдунаа арганы ажыглавайн турар.

Үрезинни кондициязынга чедир белеткээнин барымдаалап алырга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларында үрезинниң чүгле 6 хуузу кондициялыг. Ынчаарга Таңдыда — 25 хуузу, Бии-Хемде — 15 хуузу кондициялыг, а Бай-Тайга районнуң болгаш Кызыл хөөрай Советиниң ажыл-агыйларында кондициязынга чедир белеткээн үрезин шуут чок. Үрезин белеткели ышкаш чугула ажылда ындыг четпестер-биле моон соңгаар эптемип болбас. Ажыл-агыйларның удуртунчулары, агрономнары, райкүүскомнарның кодээ ажыл-агый эргелелдерин, партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларын бо ажылче ынчаргейни нүүтелдирип, ону контрольга алыр херек.

Тоску беш чылдың үшкү чылының чаагай дүжүдүнүң магадылалы ыяктыр, бар бүгү үрезинни чамар шынарынга чедир ыяк белеткээш, кадагалаары-биле урары—ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл өөнүң байырлалынга тараажыларның төлептиг белээ болур.

СОЛУН ДЕЛГЕЛГЕ

Россия Федерациязының чурукчуларының ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга холбаштырган «Төрээн чурттуста» деп делгелгезин москвачылар болгаш пайысылалдың аалчыларының-даа улуу-биле сонуургап көрүп турарлар. Ленинизмниң идеяларының тиилелгезиниң дугайын, совет улустарының пайыралыңың болгаш аскы-дуңма чоруунуң дугайында көргүскен бүдүн-чартык муң хире ажылдарны делгелгениң Төп залында көрүп болур. Советтиг Россияның чурукчуларының болгаш ураң-шевер чазаныкчыларының чогаалдарын ам бээр 50 ажыг муң кижи барып көргеп.

Нөябрь 14-те ол делгелгеге СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүүге кошулдат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары барып көргеннер. Делгэни чуруктарны РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черлиниң даргазы Г. М. Коржев тайылбырлаан.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

ЧОЛААЧЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-ХЕРЕЭ-Э

ССРЭ-ниң тургустуганындан бээр 50 чыл болур оюнга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле № 12 автобазының чолаачылары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары бо чылдың эрткен айларында көскү чедиишкиннерлиг болган. Олар он айларда 11,118 мүң тонна-километрин ажылдап кылыр турган, 984 мүң тонна-километр ажыргаан.

Бригадалар аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Виктор Богуштуң удуртқан бригадазы чорун турар. Бригада бажыңнарын тушку кварталдың планның оңаалдазын 154 хуу күүсеткен. Олар бердинген даалгадан ажыр түс-түс тонна тудут материалдарын соорткеп. Коллективтиң күш-ажылчы алдар түүнү бо бригадага тускайлап кодургеп.

Трофим Тришинниң, Михаил Чистяковтуң удуртқан бригадаларының көргүзүлгелери база эки болган.

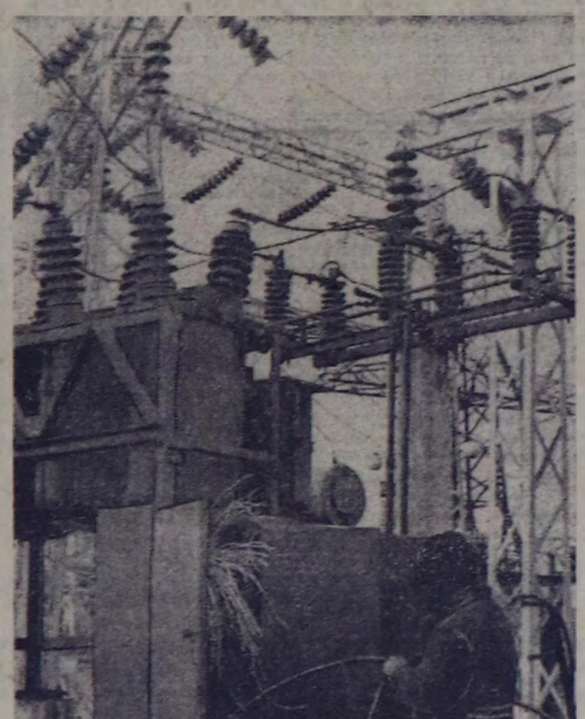
ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Өвүр районнуң орук-септелге участогунуң коллективи юбилейге тускайлаткан социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг бүдүүлүп турар. 1972 чылда районга болгаш республиканга үжүр-дүжүлүг оруктар септээриниң чыл планын ажыр күүсеткен. Он айларда оруктуң капитал тудугларын чылырга 25 мүң рубльдиг шинээдин алыр турган, 26 мүң рубль чедиргеп.

Бо коллектив орук-будуруг ге участоктарының аразында социалистиг чарышка тилекчи болуп үнгеш, 500 рубль акша шаңналын алган.

Районнуң үлегүр будурулгелериниң аразында чарышка орук-септелге участогу эки көргүзүглерге чедип алган. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңналган.

Бо коллективтиң ажыл-ишчилери амгы үеде Дүс-Даг-биле Чадаана аразынга аргыжар көргүзүнүң тудугун ноябрь 20-де доозар дээш шуудургу ажылдап турарлар.

Кызыл хөөрайның төп электр станциязының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары ССРЭ-ниң 50 чыл болур төөгүдүт байырлалынга күш-ажылчы белектердиг ужуражыр серулга салган, эрткен чылың ажыглалга киргеп подстанцияда немелде дериглелер тургузарын үргүлчүлеп турарлар.

Бо чурукту электри четпизиниң талазы-биле мурнакчы гидроэлектромонтажник Надежда Кожевникова чер иштн-биле киирип келген кабельдерни дериглеге улаштырып турар үеэинде тыртыргап.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

КЫШТАГЛААШКЫН

Өвүрүүн «Торгалыг» совхозунда кыштаглаашкыны организастыг чорун турар. Чамдык ажылдар юбилейлиг чылда немей кылдыңган. Чазаты салбырында 2 болгаш Кара-Тал хойжу бригадазында 1 чаа кажаалар ажыглаадда киргеп. Ол-ла бригаданың хойжузу Т. Дарбет-оол бир кажаны бодунуң күжү-биле тудуп алган.

Коммунист Дагба Доржуүнүң удуртқан малчыннар звеносу Дөң-Теректе болгаш Кара-Сутда кыштагларын чаартып эде турган. Ол ышкаш бо чылын малчын бүрүзү кыштагларын сагжыгына чедир септеп алыр дээш идепкейлиг ажылдаанын демдеглээр үжүрлүт. Оон удамында хойжулар М. Дүнгар-оол, Т. Калчың-оол, Д. Байыр, Д. Дагба, Д. Анай-оол олардың базыңнары чылыг-чырык, арыг-сеглиг, культурлуг болуп турары мактанчыг.

Малчыннарның чурттаар бажыңнарында болгаш кажааларда печкаларны Т. Анай-оол, К. Тельман, Д. Тараачы олар чогуур үеэнилде сөптеп, чаартып салганнар. Совхозта комсомол комитединиң секретары П. Монгуш 4 удаа шефтээшкинниң кыштагларга чорутқан. Ол ышкаш херөөженнер чөвүлелиниң даргазы Н. Седеннің удуртулгазы-биле эдээн каш звеноолар малчыннар бажыңнарын болгаш кызыл булуңнарны чуягайлааннар.

Чедиишкиннер-биле чергелештир чамдык четпестер бары илерээн. Чижээлээрге, Чозаның хойжу бригадазында малчыннар — М. Дыртый-оол, Д. Болат-оол олардың чурттаар бажыңнарының септелгези чугула материалдар ойлаанда чок болгаш-биле чедир ыңгыр чыдыннаан. Ол дугайында чогуур хемчегларын алыры ам-даа орай эвес.

Т. ДАМБАЖЫК.

ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕ

«Кодээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективи бо чылдың он айларында планныг оңаалдазын ажыр күүсеткен. Чүс километр бедик вольтлуур болгаш 55 километр чавыс вольтлуг электри шугумун, эдээн каш подстанцияны ажыглалга киирген. Тудуг-монтаж эргелелиниң ажыл-ишчилери 725 мүң рубльдиг шинээдин ап, кодээ суурларны, бригадаларны, сүт-бараан фермаларын электрижидиргиге улуг хемчээлдиг ажылды кылганнар.

Коллективке бодунуң харысаалалыг ажылын ак-сеткилдиг күүседип турар бригадаларның болгаш кижилерниң саны көвүдеп турар.

ЭШ ТОДОР ЖИВКОВ МОСКВАДА

Болгария Улус Республиказының партия-чазак төлээлериниң баштыны, Болгарияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков ноябрь 14-те СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң алдары дээш шайлаага тургускан.

Совет талдаан шайлаганга чөрөөннер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, М. С. Соломенцев, К. Ф. Катушев, албаннын өскелээ кижилери.

Болгар талдаан БУР-нуң партия-чазак төлээлериниң кежигүннери анаа киришкен.

Аскы-дуңманың, үректиң хамыдыдан боол эрткен шайлаага үезинде эштер Т. Живков биле Н. В. Подгорный олар эң-ниймүрелчы дашка көдүргеннер.

• • •

Болгария Улус Республиказының БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка баштаткан партия-чазак төлээлери ноябрь 14-те В. И. Ленинниң мавзолейинге барып, аңаа чечектер салган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш делегейде эң баштайгы социалистиг күрүшениң үндезилекчизи — В. И. Ленинниң турускаалын минута иштинде ыыт чок туруп, ёзулааннар.

Партия-чазак төлээлериниң кежигүннери ол ышкаш Кремль хаалгының баарында Биллинмес солдаттың хоорүнге база чечек салганнар.

Ол-ла хүн Болгария Улус Республиказының БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка баштаткан партия-чазак төлээлериниң кежигүннери ол-ла хүн болгар улустуң аддарлыг оглу, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шинчаашкининиң шылгараңгай ажыдавчызы Георгий Димитровтуң турускаалынга база чечек салганнар.

• • •

Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң эртемденнериниң, башкыларының, студентилериниң коллективиниң улусчу Болгарияның төлээлектилерин-биле ужуражыышкынды бүзүлбас совет-болгар найыралдың ёзулуг бадыткалы болган. Болгарияның улус Республиказының БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан партия-чазак төлээлерин бистиң чурттуң эң хоочун оорединге черининг төлээлекчилери чүректиң ханыжындан, чылчыг-биле үткүп хүлээп алганнар. Ноябрь 14-те МКУ-нуң улуг залынга совет-болгар найыралдың инитингизи болган.

Эш Тодор Живковту болгаш өске-даа болгар өөнүүктерни чыылганнар диниттиг адыш часкаашкыны-биле үткааннар. Оларның-биле кады президиумже СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харысаалалыг ажылдакчылары база олурганнар.

Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң Болгария Улус Республиказының 1-ги чергелиг орденнер-биле наградтаткынының дугайын эш Тодор Живков дыңнаткан. Болгар специалистерин болгаш эртем кадрларын белеткээр херекке улуг ачы-хавыяазы дээш, Болгарияның дээди оорединиң хөгжүдериниң дузазамчызы дээш МКУ ол шаңналды алган.

Совет дээди оорединге чөрөөн болгаш эртем институттары эртемнин болгаш техниканың эң чаа, варын адырларынга кадрларны Болгарияга белеткеп бээринің ёзугаар төвү боон турарын Тодор Живков демдеглээн. Амгы үеде оларда ийи муң хире студентилер өөренип турар болгаш барык бир муң аспирантылар диссертация камгалаарынга белеткенип турар.

Тодор Живков МКУ-нуң удуртукчуларынга, партия болгаш комсомол организацияларынга, профессорларынга, башкыларынга, аспирантыларынга, студентилериниге шаңналбиле холбаштыр байыр чедирген.

Бүгү ааз диниттиг адыш часкаш турда, эш Тодор Живков МКУ-нуң тутунга орденнин кадаан.

МКУ-нуң ректору академик И. Г. Петровский университеттиң эртемденнериниң, башкыларының болгаш студентилериниң омуразында Болгарияның Коммунистиг партиязынга, Болгария Улус Республиказының чазаанга, аскы-дуңма бүгү болгар улуска бедик шаңналдарын дээш улуг өөрүп четтиреншкинниң илереткен.

МКУ-нуң ректорадынга эш Тодор Живковка, Болгария Улус Республиказының партия-чазак төлээлериниң кежигүнеринге Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң турускаал медальдарын тывыскан.

• • •

Ноябрь 14-түң кежээзинде Болгария Улус Республиказының БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка баштаткан партия-чазак төлээлериниң кежигүннери ССР Эвилелиниң Улуг театрынга М. И. Глинканың «Руслан болгаш Людмила» деп операзын дыңнаар, көргеннер.

Аскы-дуңма ийи чурттуң күрүне туктары-биле шимээн төп олуттарга БУР-нуң партия-чазак төлээлериниң кежигүннери-биле кады эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, К. Ф. Катушев болгаш өскелер-даа олурганнар.

Шын эгелээр мурнунда Болгария Улус Республиказының болгаш Совет Эвилелиниң күрүне гимнерин күүсеткен.

Көрүкчүлер бут кырынга туруп алгаш, болгар өөнүүктерге болгаш совет удуртукчуларга байыр чедирип, диниттиг адыш часкааннар.

(СЭТА).

Тудуг ажылының чамдык түңнелдери

Тоску беш чылдың ийиги чылының эрткен он айларында төпчүкен акшаландырышкынның күселя-биле республиканга 800 баш кирер бода мал кажааларын, 4700 баш шээр мал кажааларын, 10 мүң кубометр эптеп-чыгган деминбетон болгаш 5 мүң тонна арматура белеткээр будурулге шөлүн ажыглалга киирген. 47 мүң гектар одарны суг-биле хандырган. Ол үеде культураамыдыралдың чугула-чугула объектилерин тудуп доозкан. Чижээ, 960 уруг өөренир школаны, 280 орунныг уругларга садыын, 200 орунныг эмнелге комплексизин, 650 олуттуг клубтарны, 53518 дөрбелчиң метр чурттарга бажыңнарын ажыглалга киирген.

Эрткен он айларда күрүне планнарын болгаш юбилейге үткүштүр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле «Тыва даг-дугу тудуг», «Кызыл үлегүр тудуг» эргелелери, № 463, 585, 586, 957, 1 КМБ-лар, № 72 механолонна, «Кызыл төп электростанция тудуг» эргелели, «Кодээ электротудуг» тудуг-монтаж эргелели, Каа-Хемниң септелге-тудуг участогу болгаш чамдык ведомстволарның септелге-тудуг участоктары чедиишкиннинг ажылдаан.

«Кызыл тудуг», «Кызыл төп электростанция тудуг» эргелелери, «Кодээ электротудуг» тудуг-монтаж эргелели болгаш «Сельхозтехника» септелге-тудуг участогу тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин планнаанындан чиигедип, камналгалыг ажылдаанын демдеглеп болуп.

Январь — октябрь айларда 30 млн. 572 мүң рубльдиң кол фондуларын ажыглалга киирген. Ол иэргө чыл планының чүгле 51,6 хуузу-дур. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээргө кол фондуларны ажыглалга киирериниң деңгелеи 22 хуу, азы 8 млн. 846 мүң рубльге эвээш болган.

Чурттарга тудуунга капитал салыышкынынарының хемчээли эрткен он айларда 98 хуу күүсеттинген. Ол болза эрткен чылдың ол үезинден 20 хуу хөй болганы ол.

Республикада культура-амыдырал хандырылгазының объектилериниң тудуу хожудап турар. Он айларда кадык камгалалының тудугларының планын 74 хуу, коммунал ажыл-агыйының — 77 хуу, школалар тудуун — 72 хуу күүсеткен. Бо көргүзүглер эрткен чылдагы байдалдан дыка кудуу болуп турарын айтыр апаар.

Кереэлиг ажылдап турар тудуг организацияллары он айларда тудуг-монтаж ажылзарының хемчээлиниң планын 96,7 хуу күүсеткен. 32 организацияның он тозу планны күүсеткен, артканнары четпес ажылдаан.

Тудуг-монтаж болгаш тудугнун дузалал ажылларында бир кижиге-ле оналаттыр ажылдап кылышкынының планы 99,7 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың он айларының түңнелиндеи өзүлеэнин темпизи 4 хуу болган. А бир ажылчынга оналаттыр ортумак шалын планы 104,6 хуу болган. Өзүлеэнин темпизи 4,4 хуу. Күш-ажылдың будурүкчүлүүн биле ажыл төлевириниң темпилериниң карышказ социалистиг ажыл-агый чорудулгазынга пүүшпейн турары бо көргүзүглерден илдең-дир. Соруула болза, тудугга күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидеринин аргаларын калбаа-биле ажыглап, мурнакчы дүвүүганы пептеремнеп болур-дур.

Үстүнде демдеглээнин ёзугаар чамдык организацияллар тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин өлүзи чиигеткензээ болза, ниитизи-биле ботүне 633 мүң рубльге аартаан. «Тыва тудуг» трест бот-үнезин 4,3 хуу, «Тыва кодээ тудуг» —3,7 хуу, «Тыва суг тудуг» —4 хуу аартаткан.

Тудугга күш-ажылды организастаарын улам экижидип, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидип турган юбилейге үткүштүр алган хүлээлгелерни күүседир ээш ажыл шагының минута бүрүзүн ажыктыг ажыглаары негеттинип турар.

КЭО—көдээ ажыл-агыйда

СҮТТҮ КӨВҮДЕДИРИНИҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

«...Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын бүгү хемчег-биле шиңгээдип алыр, күш-ажыл төлевириниң хевирлерин болгаш системазын, ажылдакчыларны материалдыг база моральдыг шаңнап-мактаарын сайзыраңгайжыдар».

(1971—1975 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдеринии госку беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларындан).

Мал ажылын үлетпүрүүг үндезинче шилчидериниң делгереңгей программазын СЭКП-ниң XXIV съездизи ажыдап кылган. Амгы үе-чадада мал ажылын улам ынай хөгжүдери комплекстиг механизацияны болгаш автоматизацияны, депшилгелиг технологияны болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарын чорук күш-ажылды организастаарының хевирлерин амгы үениң эртем-техниктиг депшилгезиниң негелделери-биле дүүштүрерин баш үдүр көрүп турар. Ынчаарга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары эртеминиң болгаш мурнакчы дүржүлгениң бүдүрүлгеге доктаамал шиңгээттинип турар чедиишкиннерине үндезилеттинер.

Бистиң республикага сүт бүдүрүлгези чыл бүрүде өзүп турар. Тыва АССР-ниң колхозтарынга болгаш совхозтарынга сүттүң ниити саалдазы 1971 чылда 27.990 тонна болган, ол болза 1970 чылда сагга-шыдан 1067 тонна хей.

Кызыл дооройга эң-не хей сүттү берип турар улуг ажылгылайның бирээзи — «Межегей» совхоз. Ынчаарга амгы үеде кончуг чүгүла чүве болза, ажыл-агыйларның чүге-не хей продукциязы алыры-вес, харын эң-не эвээш күш-ажыл чарыгдалдарын база төрөңгилерни үндүрүп турраш, ону бүдүрери болур. Моңгу барымдаалап алырга, совхозта сүттүң бот-үнези ам-даа дыка аар болуп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бериперинде болгаш сүттүң ботнезин чиигедиринде чүгүла курлавыр болза, СВФ-ге күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин шиңгээдири болур.

Тываның КЭО-нуң бүдүрүлге-техниктиг лабораториязының ажылдакчылары «Межегей» совхозтуң Алаак фермазында күш-ажылды организастаанын 1971—1972 чылдарда аналиэтеп көргөн. Ферма совхозтуң төп турлаанда туруп турар. Ында саар 400 хире инек бар. Инектерни үш кажээда үзе тургускан. Оларны баглаап ажаап, азырап турар. Улуг күш негеттинер дыка хей ажылларны хөл-биле күүседип турар. Автосуггарыга чок, чемни каап бээрин болгаш одекти үндүрерин механизаставаан. Саанчы бүрүзүнде «УДС-3» деп бир аппаратты быжыглаан.

Ферманың саанчыларының ажыл үезин бирээ бирээ чокка хайгаарап көөрге, оларның ажыл хүнү ортумаа-биле 5 шак 35 минута болган. Саанчылар ажыл үезин чедир ажыглавас, ындыг болганда, боттарының хүзээлгелерин база-ла четче күүсетпейн турарлар. Чижээ, инектерни хүннүн-не аштавайн, эмигнин багай массажтап турар. Бир хайгаарашкын үезинде инектерни аштап, арыглаарынга 9 минута чарыгдаттынган, оон соонда өске хайгаарашкын үезинде инектерниң аштаашкының шуут кылбаан. Инектерни доктаамал аштап турар чорук малдың организминиң бүдүмел солчулгазынга идигин бээр, оон физиологтуг байдалын эккиндер болгаш сүткүр продуктулуунуң бедиңирге болгаш сүттүң үскүр болурунга чогуммчалыг салдарны чедирер база чыда 40 тонна сүттү немей алырының аргазын совхозка бээр.

Беш хүннүң ажыл неделязинче шилчиринииң айтырыгы-даа өйү келген болуп турар. Неделяда беш хүн дургузунда саанчы эң-не үреңүнделиг ажылдап шыдаар дээрзин физиологтуг шинчилелдер көргүскен. Неделяның алдыгы хүнүнде саанчының күш-ажылының бүдүрүкчүлүү 30 хуу кудулай бээр, чүге дээрге, ооң мурнунда хүннерниң күжениишкинниг күш-ажылындан ол могап-туруп эгелээр. Беш ажыл хүнүнүт неделяже сиилчиирин амдан эгелеп амыдыралга боттандырып кирер.

Ферманың сүт шүүреп кудар салбырының ажылдакчыларының ажыл үезин 1971 чылдың март- апрельде тодаргай хайгаарап көөрге, олар ажыл үезин база-ла чөптүүбиле ажыглавайн турар болган. Сүт шүүрекчилериниң ажыл хүнү ортумаа-биле үш чартык шак үргүлчүлээр. Ол чорук ажылдың шынарынга база-ла салдарын чедирип турар. Чижээ, сүттү шүүреп кудары база ону соодары дээш ышкаш ажылларны багай шынарлыг кылдыр күүседип турар. Сүт шүүрекчизинге дузалажып турар кижиниң ажыл үези хүнде бүдүн чартык шак хире болурун хайгаарадар көргүскен. Ол, сүт шүүрекчизиниң саваларын чуурунга дузалажып турар. Шүүрекчиниң бодунда безин ажыглаттынмайн турар шактар бар чүве тодээде, дузалакчыны казып каапкып болур.

Кылган санаашкыннардан ап көөрге, үстүнде айыттынган чүүлдерни амыдыралга боттандырар болза, 500 тонна сүттү дужаагаш, оон өртээнден аңгыда 2500 рубльди совхоз немей ап болур аргалыг. Сүттү шүүреп арыглаар, соодуп белеткээр салбырда ажылхеректиң байдалын бүдүрүлге активнинин хуралынга чугаалашкан болгаш чогуур хемчеглерни алган.

Инек кадарчыларының ажылын хайгаарап көөрге, оларның ажыл үезиниң чарыгдалынга эң улуг үлүг-хууну силосту чүдүрери (117 минута) болгаш чемни инектерге каап бээри (102 минута) эзлеп турар болган. Кадарчыларның күш-ажылын чогумчалыг болдурар соруга-биле, кыжын тургузуу азырал үезинде силос чүдүрерин, дүжүрерин механизастаары эргежок чугула.

Фермада эң-не берге ажыл —бызаа ажаакчыларының ажылы. Хайгаарадардан ап көөрге, бызаа ажаакчыларының ажыл үези ортумаа-биле он чартык шак чедир үргүлчүлеп келир. Оларның үе чарыгдалынга эң-не хөй үлүг-хуу бызаага нжиртир сүттү барып алырынга (180 минута чедир) болгаш сүттү база сугну чылыдарынга (70 минута) үе-шак үнүп турар. Сүттү болгаш сугну бызаа кажаазындан өске черге чылыдып турар. Бызаа ажаакчыларының күш-ажылын чиигедири-биле бызаа кажаазынче сүттү дажыглаарын механизастаары болгаш сүттү бызаага бээр черинге чылыдары эргежок чугула.

Кижилерниң ажылдап турар черинин чырык болуру база кажаанын ишти чугайлаттынган турары күш-ажылга таарымчалыг. Эртемденнериң шинчилелдериниин бадыткап турарын ёзугаар ышырга, чырыкты шын таарыштырар чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 10 хуу бедидип турар. Ынчан ажылдакчының ажылының шынары экижнир. Баш аарыыр болгаш карак шылаар чорук чидер.

Ынчангаш ол фермага КЭО-ну чедиишкинниг шиңгээдип алырының чугула чүүлү болза, үөөвеөөредилгени доктаамал чорудары, күш-ажылдың чаа аргаларынга күүседикчилерни өөредири болур. Совхозта КЭО чөвүлелин тургускан. Ында мал болгаш чер ажылының кол-кол тускай эртемниглери болгаш ажылдакчыларын кирген, ону совхоз директору болуп даргалап турар.

Ю. ХЛЫБОВ,
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң КЭО талазы-биле бүдүрүлге-техниктиг лабораториязының удуртуичузу.

Куулар Кадыргы—Каа-Хем хөмүр-даш разрезинде үттээр станоктуң машинизи. Бодунуң ажылын кончуг эки билир кижи. Ада-чурт үлетпүрүнүң бүдүргени «2СБШ-200» деп күчүлүг станокту ол хала чок башкарып турар.

Бүдүрүлге планын күүседиринге чедип алган чедиишкиннери дээш Куулар Кадыргы Хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг бараан-биле наш удаа шаңнаткан. Он айларза күүседир планын ол амырган.

ЧУРУКТА: үттээр станок болгаш Куулар Доңгур-оолович Кадыргы.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чер-чер Советтеринде

Сессияга чугаалашкан

«Малчын» колхозта чурттаганың, культураның, мал ажылының тудугларының чоруп турарының дугайын чоокта чаа Каргы көдээ Советтиң сессиязынга чугаалажып көрген.

Колхозка тудугларның санын сүрбейн, шынарын экижидериниң чугулазын сессияга депутаттар демдеглээн. Бо чылын колхозка 15 чуртталга бажыңын, хойнун, хураганның алдыалды кажаазын тудар планныг. Амгы үеде 5 чуртталга бажыңын, хойнук, хураганның бир-бир кажаазын чедир тутпаан. Тоолайлыгда хөй кыргыыр, Борбак-Арыгда хөй тарып бээдәдыр бир-бир пунктуну тутса-даа, оларның шынары күду болган. Колхозтуң тудуг бригадазында 60 хире тудугжу бар. Оларның күжүн чөп организаставайн турарындан хөй тудуглар хуусаазында ажыглалга кирбейн келген. Шкаланың интернадын ийи чыл иштинде ажыглалга киирип шыдаваан. Колхозта гаражтың септелгезин безин кылбаанындан машиналар чалагай черде турар.

Бо бүгү четпестерни дарый чайладырынче бүгү күштү мобилизастаар, чедир тутпаан чуртталга бажыңнарының, интернаттың, мал кажааларының тудугларын, өске-даа септелге ажылдарын ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнуң бетинде бүрүн дээзарын айыткан шинтпирни сессия хүлээп алган.

В. КАРА-ООЛ.

Моңгун-Тайга район.

Слесарь Георгий Петрович Теренть ев районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыышкынында ажылдап турар. Ол дөртүү разрядтың слесары. Бүдүрүлге планын дөртээмал ажыр күүседип турар.

Бодунга даанган ажылын ак сеткиядыг күүседип турары дээш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге бээр путёвка-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Т. Теренть ев.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чогаадыкчылар конференциязы

Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы чорук—чаа техниканы шиңгээдиринче болгаш дериг-херекселдерни долузу-биле ажыглаарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринче, продукциянын бот-үнезин чиигедиринче, ажылчын кижиниң күш-ажылын чиигедиринче утланган массаларның чогаадыкчы шимчээшкини-дир.

Бо талазы-биле бистиң республиканың бүдүрүлгелеринде, транспортта, үүдүгде болгаш көдээ ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар чүүү кылып турарының дугайында чугаа Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң VII Тыва область конференциязынга болган.

— Республиканың чогаадыкчылары болгаш чаартыкчылары техниктиг депшилгениң нарын айтырыгларын, бүдүрүлге чорудулгазын механизастаарының болгаш автоматчыдарының айтырыгларын чедиишкиннинг шинтпирлеп, оон ачызында чиг-эттиң, материалдарның, электроозонгиявның, одалганың камналгазын доктаамал чедип алырынга төлептиг үлүүн киирип турар — деп, ол чөвүлелдиң даргазы эш В. Потехин сөөлгү ийи чартык чыл иштинде чөвүлелдиң чоруткан ажылының дугайында отчёт илеткелинге чугаалаан.— Бир эвес эрткен беш чылда бистиң чогаадыкчыларывыстың болгаш чаартыкчыларывыстың киирген 3721 саналдарын бүдүрүлгеге шиңгээдип, оон 3 миллион 400 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алган болза, 1971 чылда 900 чогаадыкчы саналдар шиңгээттинген, оон ачызында бир миллион 330 муң рубль түңнүг камнаалга болгаш ажыкты, а бо чылдың эрткен тос айларында 600 муң рубльдиң экономиктиг ажыын чедип алган.

Ол дээрге муң-муң ажылчыннарның чогаадыкчы бодалының түңнели, социалистиг бүдүрүлгени улам сайзырадырыңче, оон бедик бүдүрүкчүлүг болурунче оларның сагыш салгынгынын хереченлеп турар патриоттуг чоруу-дур.

«Тыва даг-дүгү» болгаш «Тыва кобальт комбинаттарында, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, «Көк-Тей» совхозта, Таңдының «Коммунизминиң херели» колхозта болгаш өске-даа коллективтерде чогаадыкчылар болгаш чаартыкчыларның саны чылдың-на көвүдеп, олар хөй-хөй чогаадыкчы саналдыышкыннар бар болуп турарын айтыр херек. Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчулары тараа, сиген шөлдерин суггарарынче, бедик дүжүт алырының бүгү арга-курлавырларын ажыглаарынче четче сагыш салбас чоруктар бар. Агаар-бойдуска идеген олурар хөөнүн берген. Боттарының арасында чарышты калбартып турар.

Тоску беш чылдың бүдүн чартык чылында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың чаартыкчыларының киирген чогаадыкчы саналын бүдүрүлгеге шиңгээткеш, 300 муң рубльдиң каналгазын алган. «Комбинаттың эң эки чаартыкчызы» деп ат дээш чарышты ында калбарткан, аныяк чаартыкчыларның школазын тургускан, көрүзделер болгаш конкурстарны эрттирип турар. Инженер Г. Мананков комбинатта ажылдап эгелээнден бээр 106 чаартыкчы саналын киирген болгаш оон 59-зун шиңгээдип алганындан 162 муң рубльдиң экономиктиг ажыын алган. Ындыглар хөй. Чамдык киирген чаартыкчы саналдар харын-даа чаа чогаатказын чүүлдериниң дедиелинге чедип турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң механизациязын көдүрер талазы-биле чаартыкчы 48 саналдар киирген. Ол дээрге чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылче колхозтар, совхозтар, «Сельхозтехника» бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының кичээнгей салбайн турарын хереченлеп турар.

Республикада амгы үеде чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар ниитилелиниң 80 эге организациязы бар, ында 2900 кижи хаара тутунган. Оларның чогаадыкчы бодалын, чаа, дидим эгелекчи саналдарын чөп ажыглаары амгы үеде улам негеттинип турар.

Конференциягa санал берген эштер ниитилелдиң ажылында үнелиг, эки чүүлдер бар дээрзин демдеглевишаан, ында аң-даа улуг четпестер барын демдеглээннер. Чогаадыкчы болгаш чаартыкчы чорукту улам сайзыradыр талазы-биле күрүне хөй акша-хөреңгини берип турар, ынчалза-даа ону чедир ажыгларайн келген. Хөй-хөй бүдүрүлгелериниң, чамдык министерстволарның удуртукчулары ынаар киирген салбайн турар. Оон түрүк киирген чаартыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээдирин чедип албайн турар.

Ниитилелдиң чаа соңгуткан чөвүлели бо талазы-биле чугкулдуг ажылдаары негеттинип турар дээрзин конференция демдеглээн.

О. ИРГИТ.

Чер—чоннуң байлаа

КАМГАЛААР БОЛГАШ ЧӨП АЖЫГЛААР

Бистиң чуртувустуң эң чугула байлактарының бирээзи — чер, ол дээрге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң кол үндезини-дир. Ону күрүнениң өнчүзү деп ССРЭ-ниң үндезин хөөлузунда айыткан. Бистиң чуртувуста чаа черлерни шиңгээдип алырынче, ону камгалап кадагазаарынче онза кичээнгейни салып турары ында. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязынга чер дугайында тускай айтырыгны чугаалажып. Чер дугайында хөөлдуну хүлээп алганы политиктиг улуг ужур-дузалыг.

Чер дугайында хөөлдуунуң амыдыралга боттандырымышкынын контрольдаар, ону чөп ажыглаар талазы-биле Барыын-Хемчик районнуң колхозтары, совхозтары, көдээ ажыл-агый органнары сөөлгү үеде улуг ажылларны кылып чоруткан. Колхозтар баштаар черлери, совхозтар дирекциялары сөөлгү чылдарда чер ажылының культуразын бедиринче кичээнгейни күштелдирип, шөлдерни хат болгаш суг үрегээшкиннеринден камгалаарының талазы-биле практиктиг хемчеглерни ап чоруулуп келген.

Ажыл-агыйлар суггатты шөлдерни 11 муң гектар, оон иштинде инженерлиг суггарылга четкизинин түдүүн 9500 гектар чедир калбартканын. Черни чаашкынналдырын суггарар тургузулгаларның дузазы-биле районга бо чылын 1300 гектар черниң тараазын суггарган. «Большевик» колхоз сиген кезер 200 гектар черниң дөңгелчиктерин, чадан үнүштерин аштап, культуржуткан. «Барлык» совхоз сөөлгү үш чыл дургузунда мелиорация ажылдарын хөйнү кылган. Ол ажыл-агый хөй чылдыг сигеннерни 1000 гектар хире черге тарып, гектар бүрүзүнге онааштыр 20 центнер чедир эки шынарлыг сигеннии кезип ап турар апарган.

Шак ындыг ажылдарны «Шекпээр» совхозта база чоруткулаан. Аянгаты салбырында 300 гектар черниң дажын болгаш чадан ыяштарын аштап арыглаан, ажыглалга киирген.

Тарылга шөлдерин кырытпас, оларның ажыглалын улам экижидер талазы-биле районда улуг кичээнгей салып турары ол. Ажыл-агыйларның тарылга шөлдеринге бо чылың 5390 тонна органиктиг чемишчидилге, 257 тонна минералдыг чемишчидилгени төккен. Чайгаар бүткен одарларның ажыглалын экижидер талазы-биле дээштиг хемчеглер ап чоруттунган. Ажыл-агыйларның мурнунда суггат чогундан ажыглап чок турган одарларынга 26 кудукту каскаш, 100 муң гектар ындыг черни мал одарлалып семиртириңге ажыглап эгелээн.

Ол бүгү-биле чергелештир районда черниң ажыглалын экижидер, хөөлдуну боттандырар талазы-биле улуг хажыдыышкыннар бар болуп турарын айтыр херек. Районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының удуртукчулары тараа, сиген шөлдерин суггарарынче, бедик дүжүт алырының бүгү арга-курлавырларын ажыглаарынче четче сагыш салбас чоруктар бар. Агаар-бойдуска идеген олурар хөөнүн берип болур аргаларын четче ажыглавас чоруктарга чедирип келген. Районда тараа дүжүт кудуу, сиген кезер шөлдер оны белеткээринин планының түгле 60-70 хуузунга чедер болуп турарының чылдагаанны ында деп санаар херек. Эрткен 2-3 чыл улаштыр район чогум-на ындыг четпестернин үржүү-биле ниитинин малынга чем курлавырлап ап шыдавайн, өске районнардан мал чеми сөөртүр, харын-даа кожа областтардан ону сурагланыр чорукка таварыжып келген.

Барлык бугазының дөзүнүн кол дерилгезинин түдүүн кылып турар № 1 мехколонна (начальниги эш В. Посников) ук буганын дөзүнде суг мөөнделип чыглыр черниң түдүүн саалаалып келген. Оон үржүүбиле «Барлык» совхоз биле «Большевик» колхозтуң тараа шөлдери суг-биле хандыртынмастаан. Харында «Большевик» колхозтуң мурнунда суггарып турган 660 гектар шөлү шуут суггартынмастаан. Барлыктың суггарылга системазының эргелели (начальниги эш Н. Горошников) колхоз, совхозтарның бар бугаларының септе-шөлдерин суг-биле хандыртынмастаан. Харында «Большевик» колхозтуң мурнунда суггарып турган 660 гектар шөлү шуут суггартынмастаан. Барлыктың суггарылга системазының эргелели (начальниги эш Н. Горошников) колхоз, совхозтарның бар бугаларының септе-шөлдерин безин бүдүрүлге бөгү төгеринге ажыглаар турары канчап-даа таарышпас. Ындыг черлерге Ак-Довурак хоорайда «Тыва даг-дүгү тудугга эргелели, үлетпүр бүдүрүлгелер комбинады, бүс-биле ажылдаар электростанциа, транспорт организациялары хамаарлыр. Ак-Довурак хоорай биле Кызыл-Мажалык суурнуң ажыглалдыг шөлдерин бо алы үнген организациялар бокталдырын келген. Хоорай Соведи, Кызыл-Мажалык суур Соведи бо талазы-биле кандыг-даа ажыл чорутпайн турары кайгамчык. Одарга бок төгер черлерни тускайлап бээр, ону чурумчудар болза чогуур.

Чер дугайында хөөлдуунуң күүселдезин чедип алыр талазы-биле ажылчы чөнналр депутаттарының Барыын-Хемчик район Соведи бозуңун сессиязынга чугаалажып көргеш, тускай шинтпирни-даа хүлээп алган. Ынчалза-даа оон боттаныышкыны ам-даа кошкак деп санаар херек. Черни камгалап, ону кадагалап, чөп ажыглаарыбүгү үлүстүн киржилгези-биле боттанган турар ужурлуг. Ону чедип алырын район Советиниң депутаттары, чер-чер Советтериниң күүскомнары боттарының активтери-биле кады контрольга алаа чогуур.

М. ООРЖАК.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле эргелелиниң Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарда төлээлекчизи.

Район удуртукчуларының кичээнгейинге

ЭЛЕКТРИ ЧЫРЫЫ ЧОК

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо беш чылда аныяктарның бүгү-ниитии ортумак өөредилгезинче шилчилгени доозар болгаш ниитии биллигниг школазын улам ынай хөгжүдер дугайында доктаалды хүлээп алган болгай. Ону амыдыралга боттандырар талазы-биле Улуг-Хем районнуң улус өөредилге кылдыын чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Колхозтарда, совхозтарда, салбырларда болгаш өске-даа черлерде ниитизи-биле 17 консультпунктуларны тургускан, ында 90,2 кижи хаара тутунган. Аныяктар ортумак биллигни чедип алыр дээш кызымак өөренип турарлар.

Улустуң өөренирине таарымчалыг байдалды тургузары кол рольду ойнаары кымга-даа биллингир. Ындыг түрбүже «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем, «Улуг-Хая» совхозтуң Хаймракап, Арыг-Бажы, «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырларында, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг суурда электри чогуур үезинде чырывайн турар. Чамдык хүннерде ожуп, чырып-ла туруп бээр. Моок мурнунда бо черлерде кежээки школаларның кичээлдери үстүп турган.

Үстүнде адаан совхозтарның салбырларында, Торгалыг суурда электри доктаамал чырывайн турарын районнуң хамаарышкан организациялары билир. Ындыг түрбүже ону экижидер хемчеглерни албайн турар.

Ажылчы чоннар депутаттарының Улуг-Хем район Советиниң күүскомундан, совхозтар удуртукчуларындан суурларга электри доктаамал, үзүлтел чок чыраан турарын хандырарын кежээки школаларның директориязы болгаш өөренликчилери иеген турар.

О. СҮР-ООЛ.

районнуң кежээки школаларының директору.

КОЛ АДЫРЖЕ САГЫШ САЛЫР

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

Эрзин районунун «Чаа орук» колхозунун ажыл-агыйынын кол адыры хой ажылы. Эрткен чылын мал ажылындан киргэн арыг орулганын 88,2 хуузун ол берген. Бо адырга чыгыдаан бир рубльге онаштыр колхоз 43,1 копеектин орулгазын алган. Бо чылын мал ажылындан саарган ниити продукциянын 92,8 хуузу хой ажылынга онаашкан. А күрүнеге саткан эттин 70 хуузу хой эдэн болуп турар.

Чыл бүрүзе бедик көргүзүглерни чедип ап келген мурнакчылар-даа колхозта хой. Чижээ, Дамчай Дамдын-оол 104, Сагаачы Балы 102, Мука Чимпит, Хаймн Сюртов олар 100-100 хураганны бо чылын төрүүр чүс хойга онаштыр камгалап ап, өстүргеп. Оларнын бир хойга онаштыр кыргаан дүгү 2,4—2,7 кг чедип турар.

Өске-даа чамдык чедишкиннерге чаа-оруктар оорувес аргажок. Ынчалза-даа кылдывмаа күүдэринг хойун амыдырал бадыткап турган хой ажылынын продуктуларын улам ынай ко удедир болгаш оон шынарын экижидер хемчегер дугайында» СЭКП ТК-ныц болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүделининг бо чылдын март айда хүлээп алган докталыш күүседир талазыбиле ол колхозта байдалды чоокта чаа республиканын улусчу контроль комитеди хынап көрген. Четпестер көскү болган. Бо талазы-биле айтырыгны комитеттиг хуралынга сайгарып чугаалашкан, четпестерни чайладыр хемчегерни алган.

Хой ажылынын продуктуларын бүдүрериниц хемчээн, оон шынары сөөлгү чылларда элээн кудулаан. Ылаңгыя хойнун дүкүүр чоруунун кудулаанындан колхоз сөөлгү үш чылда дүк бүдүрериниц, ону күрүнеге салариынын планнарын күүсеглейн келген. 1970 чылда бир хойдан-на 2,6 кг ажыг дүктү кыргып, 750 центнер дүктү бүдүргэн болза бо чылын бир хойга онаштыр кыргаанны 1,7 кг, бүдүргейн 532 центнер. Азы үш чыл бурунгаар түрганында деңнээрге хойнун дүкүүрү 36,1 хуу, дүк бүдүргээн 28,9 хуу кудулаан. Малдын өлүп хораары хой. Бо чылын хойнун ниити баш санын өстүрериниц планын ажыр күүсетсе-даа төрүүр хойлар саны эрткен чылга бодаарга кудулай берген. Бо четпестерниц чылдагааны чүдел? Мал чемин четчирип-биле бүдүрер ажылдың. Эртемге үндезилээн ускаажыдылга ажылынын болгаш зооветеринарин албанының ол колхозта четпес тургустунгаанда.

Дүк бүдүрериниц курлавырларын четче ажыглаваан. Коданнар аайы-биле кыргаан хойларның үчёду багай. Чамдык хойларны кыргызадаа олар уттундуруп каап, дүгүн колхоз складынга дужаавайн турганы плерээн. Хойнуң часы кыргылдазын, агарлаашкынны куду деңнелдиг организастаанындан бо чылын агарлаашкынга мирзе чогуур 7 муң ажыг хой кирбээн. Бо ажылды эки организастап, күүн хой бүрүүн кыргаан болза колхоз эвээш дээрге-ле 30—40 центнер дүктү немей алыр арталыг турганы билдингир. Бо бүгү четпестерниц түңнелинде чоокку хүннерге чедир колхоз күрүнеге дүк садыр планын 75-ле хуу күүсеткен. Кыргылдазы долу механизаставаан, дүктүң бот-үнезин улут.

Семиртилгеин ой-шаанда чорутпас чорук хойнуң ортумак деңнээнин кудулаткан. Эрткен чылын бир центнер хой эдининг бот-үнезин эрткен сескн беш чылдагы ортумак бот-үнезининден 36,6 хуу улгадып, 68 рубль 09 копеекке четкен. Бо чылын ол көргүзүг элээп экижин, күрүнеге сатнан хой бүрүзүнүң ортумак деңнээн 41 килограмм, эт бүдүргелзининг орулгалыы 45,5 хуу болуп турар.

Кыс хойларның баш саны эрткен чылдан кудулап, ону өстүрериниц планы күүсеттинмээн. Чылдагааны? Хойнуң өлүм-чидимге таваржыр, оларны оорга алзыр, ажыл-агыйның йштинки чарыгдалынга хойу-биле хереглеп турарында. Малчынарның харысалгазын бедидериниче утланган хемчегерни шынгыы тургуспаанында. Бо чылын Валерий Күскелмаа, Доптан Доп, Дамдың Комбаа олар хой хойларны чидирген, ажылынга оо-харысалга чок чоруун коргүскеп. А колхоз баштаар черн шынгыы хемчег албаан. Оларның коргүзүү колхозта оң-не куду болуп, төрүүр чүс хойга онаштыр чүгле 60—65 хураганны камгалан алган, бир хойга онаштыр бир килограмм четпес дүктү кыргаан болуп турар.

Сөөлгү чылдарда малдын өлүп-хораары ковуунинге колхозта тускай артемингер база бүрүлүг. Янзы-бүрү аарыгларга удур тарылганы чорутпас, деңгели багай хойларны брактавас чоруктар хой. Эрте төрүттүгеин хураганнарны, ылаңгыя кошкаржыштарны малчынарның коданнарындан үсгейн турар. Суза эдержилгеин, тарын боозадылганы четпес чорудуп келген. Эртемге үндезилээп тарын боозадылганың бир пунктузунга-ла 1,5 муң хойну тарын боозадыр үжүрлүг, колхозта пунктуларның бирээзинге-ле 2,9 муң ажыг хой онаашкан. Уксаалыг кошкарлардан аңгыда, продуктулуу куду кошкарларны ажыглап турар. Оон уламнан хойнуң уксаазы экиживейн келген. Хойну система чокка хайнакташтырганындан оон продуктулуу кудулаан. Малдың чаш төлүнүң өлүп-хораары хой.

Уксаажыдылганы экижидерине база бир шаптыктыг чүве болза бонитировканы шын эвес чорудуп турарында. Төрүттүгеин хураганнарны коданнардан үзерде уксаазын, продуктулуун барымдаалавайн турар. Ынчангаш колан бүрүзүнде хойларның уксаазы чаңгыс аай эвес. Хураганнарны орай үзер. Хойнуң тарын боозадылганын, эдержилгеин ол хожудадын турар. Моон чылдагааны-биле колхоз орай төрүттүгеин хураганнардан кандыг-даа немелде продуктулар албайн келген.

Колхозтуң мал чемининг балансызынын 90 хуу хирезин одарлар эзлээп. Мал ажылын сайзырадырынга ону чоп ажыглаары чугула үжүр-дузалыг. № 1, № 2 бригадаларның кыпкы одарларының байдалы эки. Кыштагларашкынны чогумчалыг эртиреринің бүгү арталары бар. Ынчалза-даа амдан эгелеп одарларда хой мал оттап, хоолулуг үнүштерни саза базып турда, колхоз баштаар черн хемчег албаан. Одарларны экижидер хемчеглер кошкак. Ямаалыкта чүс-чүс гектар черлерни аңдарташ ааза каапкан. Ында бок үнүштер долгап, ажыглал чок чыдар. Чамдык сиген шөлдерни, одарларны хар дуй алы бергеп. Колхозтуң девискээринде сугаар унун дургаар делгем шыктар чаптыгаан. Деңгеликтер, ныштар үнген дээш оларны ажыглалта киирбейн турар. Суттаттыг одарларны организаставаан.

Колхозтуң 64 кодан хоюнуң кезин суг чок одарларга кыштаар. Ону билир хиреэнде колхоз баштаар черн суттатты чедир организастап шыдавайн турар. Бо чылын колхозта бар 11 кудуктуң үгүле чартык хиреэнн ажыглап болур. Оларны безин хынаалда үезинге чедир чылыглаваан, моторларда үреник келеетерни солуваан. Сут сөөртүр машиналарның чартыы ажылдан турар, артканнарны чүк сөөртүр машиналар кылдыр эде дерип алганы канчап-даа таарышпас. Хойларның хой кезин кыжын сут орнунга хар чиир ужурга таваржыр дээрзин үттуп турары элдептиг.

Колхоз бо чылын сигеннің 52,7 хуузу-биле хаңдыртынган. Мал чеми четпес турда-ла оны экн кадагалаар хемчегерни чогуур деңнелге тургуспаан. Ак-Тейде, Арыылаңда, Ямаалыкта, Чиңзеде, Божалыгда малчынарның кыштагларында чедирип каан суланы, сигенни ой-шаанда кажаалын албаанындан кижилерниң хууда малы чиирин чап, саза базып каапкан. Алдыы Чөөнгейде кажаалавааи сараттар бар. Оларны база мал үретдеп турар. Улусчу контролёрлар бо талазы-биле сайлаттарны, бижимел илеткелдерни киирип тураа-даа колхоз баштаар черн чогуур хемчегер албаан.

Колхозта С. Комбуга удурткан улусчу контроль бөлүү хынаалдаарны, рейдилерни чорудуп, оон түңнелдерни колхоз баштаар черниге киирип турар. Оларның инициативазы-биле колхозта ниити төтчеглеттинген 40 ажыг тонна сигенниң өртээн буруудут малчынарга төледир хемчегерни алган. Чоокта чаа бөлүктүг хураны бага болган. Кыштагларашкынга белетиккэн хынаашкы, илерээн четпестерни дарый чайладырын бригадирлерден, зоотехниктерден негээн. Четпестерни дарый чайладырынга быжыг туруштут, принципиалдыг чорууп мөгүзерн ол бөлүктен нететтинин турар.

Колхозта хой кажаалларының айтырыгы колдуунда шинтирзенип, эрги кажаалар орнунга чааны тудуп турар. Ынчалза-даа эрги кажаалларның сентелгезинче чогуур сагыш салбас чоруктар бар. Оларның хой нуруузу хынаалга үезинде кышка белеп эвес болган. Хынаал көрген 20 кыштагда чүгле 2 кажаалы кышка эки белеткээн, оскелерниң сентелгезин дарый доозарын үе негеп турар. Кыштагларда тутнан чамдык бажыңнарның почкалары үреник, соңгалларының ийнги рамаларн чок, бузук. Кыжыл-буунар, чунар-бажыңнарны сентеп эгелеваан.

Илерээн четпестерни дарый чайлаткан, хой ажылын волхозка сайзыradыр, малдын хораарын болдурбас, уксаазын, ажаалда-чемгерилгеин экижидер, продуктулуун бедидер талазы-биле хемчегерни алырын республиканың улусчу контроль комитединиң хуралы «Чаа орук» колхозтуң баштаар черните дааскан.

К. ОНДУР.

республиканың улусчу контроль комитединиң инспектору.

чаа

ЭРТЕМ болгаш ТЕХНИКА

ЧҮҮЛДЕР

Болбаазырақгай экскаватор

Киевтиң «Кызыл экскаватор» заводу 0,65 кубометр ишкир ускууштуг баштайгы бир мөөң экскаваторларны бүдүрүп эгелей берген. Чер казар ол чаа машина тудутта болгаш кодээ ажыл-агыйга, оруктар деекилээринге калбаа-биле ажыглаттынар. Күүдүг шимченкчи-биле дериттинген, кан «казыкчы» оон мурнуна бүдүрүп турган экскаватордан барык ийи катап шалыкын ажылдаар.

Чүүл-бүрү ажылдар кылырынга таарымчалыг ол машиналарның чер казар ускуужун грейдер-биле, дорт улуг малдыр-биле, чудуктар чүдүрер кыскаш-биле, дөн чер казар тускай дериг-биле солуп ап болүр.

Агрегатты төгерик болгаш илчирбе дугуйларлыг кылдыр бүдүрер. Конструкторлар машинистиң ажылдаар байдалынче база сагыш салган. Чайын кабинага агаарны тускай дериг арыглап бээр, кыжын ону чылыдып чоруур кылдыр таарыштырган.

(СЭТА-ның корр).

Кадыр куржааңгыларга ажылдаар комбайн

«Прокопьевск хөмүр-даш» комбинаттың Ворошилов аттыг шахтазында хөмүр-даш казар чаа КВЗ комбайнны ажыглалга шенээри чедишкиннинг доозулган. Ол агрегатты хөмүр-даш эртем-шинчилелиниң Күзнецк институдунуң тускай эртемниглери чогаалып тургускан. Ук комбайн 35-тен 90 градус чедир кадыр туруштуг, ийи метрден ажыг кылын хөмүр-дашты куржааңгыларга оттулар чүүл казар ажылды механизастаар арганы бээр. Комбайн бир хонукта муң тонна оттулар чүүл казар күүлүг. Ам ыызында ындыг куржааңгыларның хөмүр-дажын үттээш, чазылдырышкынныг буза төвистирер арга-биле казып турар. Аңаа хол-биле кылыр ажылдар дөй. Казыкчылар хонук дургузунда 200—300-ле тонна хөмүр-дашты казып турар.

(СЭТА-ның корр).

Кемерово область.

Шакта-ла чартык километр плёнка

Златоустуң Ленин аттыг машина заводу чем сөөдукчуларының болгаш амыдырал хандырылгазынга ажыглаар оскеда приборларның иштин шывар полистрол кылыглар бүдүрер автоматтыг баштайгы беш агрегатты бүдүргеп, химия үлетпүрүнүн бүдүрүлге черлериниге чоруудуп берген. Ында машиналар-биле пластмасс кылыгларны база бүдүрүп болүр.

Златоустуң машина бүдүрер ажыл-ишчилери оон ангыла-плёнка кылыр, автоматтыг дериглерни бүдүрерин база шингээдип алган. Ындыг дериг бүнкеринге үүрмек бүдүмелдер үлээп алган, амыдырал хандырылгазынга ажыглаттынар, чартык километр узун дүрттүг калбак плёнканы чартык шак дургузунда бүдүрүп каар.

(СЭТА-ның корр).

Челябинск область.

Теплицаларга ажыглаар термометр

Риганың шенелдеер кылыр «Гидрометприбор» заводунуң конструкторлары үнүш өстүрер чылыдылга черлериниге, склад, калгалал оран-савааларынга хөрээн температуразын чартык градустан ашпас карышкактыг хемчээп, ацаа «агаар-бойдус» байдалын дыннадып бээр, холга тудуп чоруур прибор чогаадып тургускан. Ол прибор «ТЭТ-2» маркалыг. Агаар байдалы кандыг-даа турда, ук прибор 40 градус сооктан 80 градуе чедир изиг температураны тодаргайлап бээр.

Ол прибор «Марс» ийикпе «Сатурн» батареяларның бээр электри күжү-биле ажылдаар. Ригачыларның чаа дерии шенелдеин чедишкиниг эрттирген, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглериниге бедии-биле үнелеткен.

(СЭТА-ның корр).

СООК КЫШТЫГ ЧЕРЛЕРГЕ

«Росгипро көдээ тудуг» черинин ажылдакчыларының чогаадып кылганы хаваң фермазы чүгле сес гектар черни ээлээр болгаш аңаа чылдың-на 24 муң хаванны азырап болур аргалыг. А аңаа чүгле 20 кижи ажылдаар. Оон механизаторни боттары-ла мал чемни белеткеп, үлээр, сугну, арыг болгаш чылыг эгаарны дамчыдып бээр. Мал өдээ шаараш черлерже агыш киргеш, тускай каналдарже кирер болгаш оон ускууштарлыг дамчыдакчылар ферманың ниити онгарывче дамчыдып каар. Бир центнер немелде деңгеге үнер чарыгдал турггун ажыл-агыйларында ортумак көргүзүгден дыка чиик — 2,6 кижи-шак болур.

Ындыг ферманың толевилелин кыш үезинде соок 20—40 градус чеде бээр черлерге таарыштыр кылган.

(СЭТА-ның корр).

УРАН ЧҮҮЛ ФЕСТИВАЛЫ.

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтиң спорт ордузунга ССРЭ-нин улустарының уран чүүл фестивалы ажыттынган. Фестивальды ССРЭ-нин тургустуганының 50 чыл оюнга тураскаатkан.

Совет артистериниң концерти болган. Концертти албан ужурунда ында чорун турар, ССРЭ-нин культура министри Е. А. Фурцева, Франциянын культура хереглериниң министри Ж. Дюамель, француз чазактың еске-даа кежигүннери көрген. Келгеннериниң аразынга ФКП-нин Чингине секретарының ораалакчызы Ж. Маршеге баштаткан Франциянын Коммунистиг партиязының удурткучулары, чурттуң культура, уран чүүл ажылдакчылары база турган.

И. ГАНДИНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДЕЛИ. (СЭТА). АКШ-тың төп разведка эргелели бистиң чуртувустуң эрге-ажыктарынга хоралыг, кара сагыштыг ажылды Индияда чорудуп турар. Оон бүзүрелдиг барымдаалары Индияның чазаанда бар деп, Индияның премьер-министри Индира Ганди Индияның башкарбичы национал конгреси партиязының парламент фракциязының күүскомунуң хаалгыг хуралынга чугаалаан. «Патриот» солуунуң дыңнатканын ёзугаар алырга, ук төп разведка эргелели хөгжүн эгелеп турар чурттарга саботаж, үрегледдер кылыр, оларның национал эрге-ажыктарынга хора чедирер — кол угланышкынныг ажыл чорудуп турар организация деп, Индира Ганди айтыкан.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Меконг хемниң шыналзынын мурнуу-барыын талазы үш можузунга хоталганың улусчу чепсектиг күштери биле Сайгон шериглериниң аразынга тулчуушкуннар болган. Патриоттар чалча шериглериниң туруштарын күүлүг согуушкуннарга хенертен таварыштырган. Ол тулчуушкунга хоталганың улусчу чепсектиг күштериниң зенитчилери ийи «А-4 Скуштрейдер» самолёттуг дүжүр аткан.

Сайгон чоогунда тулчуушкуннар соксавайн турар. Мурнуу-вьетнам наймыылаадан 10 километр соңгу талада Сайгон армиязының эң улуг чадаг-шериг учылшдерининг бирээзи турар девискээрлэ Тхудык деп черге ноябрь 13-түн дүнезинде улуг тулчуушкун болган. Оон түңнелинде патриоттар дайзынга улуг когаралдарны таварыштырган.

Америк-сайгон ужар чүүлү Мурнуу Вьетнамның хоталган районнарын мооцнеттинген күш-биле бомбалаарын үргүлчүлеп турар. Сөөлгү бир хонуктуң дургузунда АКШ-тың самолёттары Индий-Кыдаттың аңгы-аңгы девискээрлеринче 217 хаддаашкынны кылган, 3000 ажыг тонна бомбаларын октаан.

Камбоджаның төп можуларында шыңгыы тулчуушкуннар бооп турар. Ноябрь 14-тен бажында Такео можуга камбоджа патриоттар Пномпень шериглериниң чугула үш шериг баазазын боолаан. Патриотчу күштер Удонг чоогунда дайзынның ол хоорайны эжелеп алыр дээн бүгү ораадажымшкыннарын ойтур шаан турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң улусчу-хосталга армиязының дайынчы ажыл-чорудулгазы аажок идепкейжээн. Хаан эрге-чагыргазының наймыылалы Луангпрабангтың чоогунда эң улуг аэродром күүлүг ракета боолаашкынынга таварышкан. Лаостуң хосталган районнарынга халдаар бомбалакчы самолёттарның ужуп үнер черн ол. Боолаашкынның түңнелинде аар бомбалакчы пйи «Т-28» самолёт болгаш үш хайгымчы самолёт узуткаткан, чемзек шыттаан бир склад үрелген, самолёт турар хой-хой оран-сава орттенген, аэродромнуң дузалаар чайыдар кылыр дериглери, самолёттар ужуп үнер, хонар шолу сандай үнген. Аэродромда ажылдан туралларның аразында олгеннер болгаш балыглатканнар бар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүл соңгу-вьетнам Тханьхоа, Нгеан, Хатинь болган Куангбинь можуларынга чуртталчылыг хой-хой девискээрлерни бомбаларын үргүлчүлеп. Хатинь, Куангбинь можуларга стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар халдап турар апарган.

Ол халдаашкынларның түңнелинде чоонуң аразында хой-хой кижи олген болгаш бай-лыглатkан, чурттарга бажыңнары үрелген.

ВДР-ниң ДХМ-ниин төлээлекчизи медеглел кылган, ол халдаашкынларны шыңгыы буруу шапкан болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың эрге-шөлээзинче, айыыл чок чорууунче халдаарын доп-доразаа соксадырын АКШ-тан негээн.

ПЯТНИЦА САНЫНДА-ЛА

СОФИЯ. (СЭТА). Пятница санында-ла Болгарияның бүгү хоорай, суурларының ак-көк телевизор экранызынга Останкинонуң телевиденне суургазының чуруу көстүп келир. ССРЭ-нин төп телевиденнезининг бирги программазын ёзугаар дамчыдылга көргүзээн ол. Ук дамчыдылга делегейдо болгаш Совет Эвилелинде болуушкуннар дугайында хой-хой дыңнадыгларны болгар телекөрүкчүлерге чедирер, Совет чурттуң амыдыралы, оон культура, уран чүүл байлактарыбиле оларны таныштырар.

Болгарияның телевиденнеези совет телевидение-биле сырый дем каттыштырып ажылдап турар. Ол дем каттыштырыгазынга киирештир совет телевиденнезининг Болгарияга бераалгадын чаңчылчаан дамчыдылгаларын калбартыры төлевилеттингеп. Неделя дургузунда болган совуургаячыг бүгү болуушкуннар-биле катай ол дамчыдылганы оон үш программазының аайы-биле тургузар. Дамчыдылгаларның хой нуруузу оңнуг болур.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЖЕ

ХАНОЙ. (СЭТА). Даштыкы хереглер министерствозу ноябрьның 14-те «Тускай чөвүлекчи Ле Дык Тхо Парижже аыттанышкан» деп эгелиг парлаан дыңнадыг тараткан.

«Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дургужулгага» ат салырынга хамаарышкан айтырыгны шинтирлээр дээш АКШ биле ВДР-ниң аразынга катап чажыт ужуражымшкыны эрттирерин америк тала соңгу күннерде дилээн. ВДР чаагай тура-соруктуу биле чайгылыш чок туруштуун илергейлеп көргүзер дээш, америк таланың ол санаалын хүлээп алган.

Парижте эртип турар чөвүлел хурадга ВДР-ниң төлээлерининг удурткучузунуң түскай чөвүдекчизи Ле Дык Тхо америк тала-биле чажыт ужуражымшкынга министр Суан Тхюи-биле кады киржир дээш, 1972 чылдың ноябрь 14-те Ханойдан Парижже аыттанышкан деп, дыңнадыгда чугаалаан.

ПАРИЖКЕ УЖУРАЖЫР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Парижте эртип турар чөвүлел хурадга ВДР-ниң төлээлерининг удурткучузунуң чөвүдекчизи Ле Дык Тхо-биле АКШ-тың президентизининг дузалакчызы Г. Киссинджер Парижже ужуражыр деп, Ак бажыңның төлээлекчизи ноябрьның 14-те болган парлаага конференциязынга бадыткаан.

Мурнуу-Чөөн Азияда дайын демисселин эдэ таварыштырар талазы-биле «чугаалажымшкыннарның эртип турарынга АКШ-тың сеткидэн хамаан» деп, Ак бажың дыңнаткан.

Синьхуа чүүү хөрлеп турарыл?

СОФИЯ. (СЭТА). «Отечествен фронт» солуун «Синьхуа чүүү хөрлеп турарыл?» деп эгелиг тайылбыр парлаан үндүрген.

Чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязын чыыдырарынга шуут белеткенир дугайында Совет Эвилелиниң саналын чус ажыг чурт деткээн. Үениң байдалынга ол саналдың чогумчалыы-даа, чепсегленишкинни дүжүрери кижи торелгетеенинг тайбың хөгжүүрүнге аажок улуг ужур-дузалыг деп, ниити бүзүрел-даа оон көстүп турар. КНО-нуң Кол Ассамблеязынга ийи-ле күргүне— АКШ биле Кыдат ол саналга удурлаагон. Совет Эвилелиниң саналын КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXVII сессиязынга чугаалажып турда, бодунуң чаасказынгыгы апарганындан ачыкскынган, КУР-нуң чазаа тайбың херээнниң амыдыралга чугула ол айтырыгны шинтирлээрнинге бодунуң чүге удурлавын турарын делегейге Синьхуа агентилезиниң дамчыштыр тайылбырлап бээр дей берген.

Синьхуа агентилезиниң бодап турарын ёзугаар алырга, чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле бүгү делегей конференциязы «буянныг болур байтыгай, харын хоралыг болган турар ийик». Чепсегленишкинге делегейде 200 миллиярд ажыг доллар бир чылда чарыгдаттынып турар, эңдере чепсегленирине эмге-хамаажок акша-хереглэ-биле , натай угаан-бодал күүү, энергиязы база төтчеглеттинип турар. Кижилериниң амыдыралын, ылаңгыя хөгжүн эгелеп турар чурттарның экижидерине ол бүгүнү ажыглаан турун болгай. Ол агентилел ындыг фактыларны мырыңай хереглеке албайн турар.

Совет Эвилелэ ядролуг чепсекти ажыглаарын база улустар аразының харылзаларынга күш ажыглаарын моңге хоруур резолюция хүлээп алыр деп саналдаан болгай. Синьхуа агентилел ону ыыттавайн турар. Кызыгаарлаттынган чижек-хемчээлдиг-даа бол, атомнуг, водородтуг чепсек шенелдеин хоруур дугайында керээге күрүнелериниң хой нуруузу ат салган болгаш ук керээни сагып турар. Синьхуа агентилел оон дугайында чаңгыс-даа сес этпээн. Кыдат удурткучулар ядролуг чепсекти тарапчас дугайында керээни база хүлээвейн бар-ган. Чүге ынчангаыл? Ол бүгүнүң уламнадан «боттарының камгалаавыр ядролуг чепсек күштериниң экижидин болур аргазы чок апаргаи» деп бадыткаш. Синьхуа агентилел оон харыызын шоолуг тодаргай эвес-даа бол, бодунуң тайылбырында берген. Кыдат удурткучулар Кыдатты ядролуг чепсектиг күш болдуруп алырынче чүткүлүн салып, ол чүге даянып алган. Кыдат бодунуң национализтиг политиказын, гегемонизтиг чүткүлүн боттандырып шыдаар деп кордап турар. Оон ужурун олар ындыг - ыыдаглаашкынныбиле чажырып турар деп, «Отечествен фронт» оон ыңай айыткан.

Чепсегленишкинни дүжүрер дугайында совет саналдарны детквезин боттандырган кыдат удурткучулар Совет Эвилелиниң тайбың күзээр политиказын империализм-биле холуп-бүдүүрүн өжегээр үргүлчүлеп турар. Ындыг болганда, империалистиг агрессияны хоруурун болган делегейниң аймыл чок чорууп бижыглаары дээш демисселге улустарның оорганалыр, эң күчүүлүг чолегнижи биле империализмниң аразында ылгал чок деп, өске улустарны төөредип аптарынга кыдат удурткучулар бордан турар дээрзин үн тайылбырда чугаалаан.

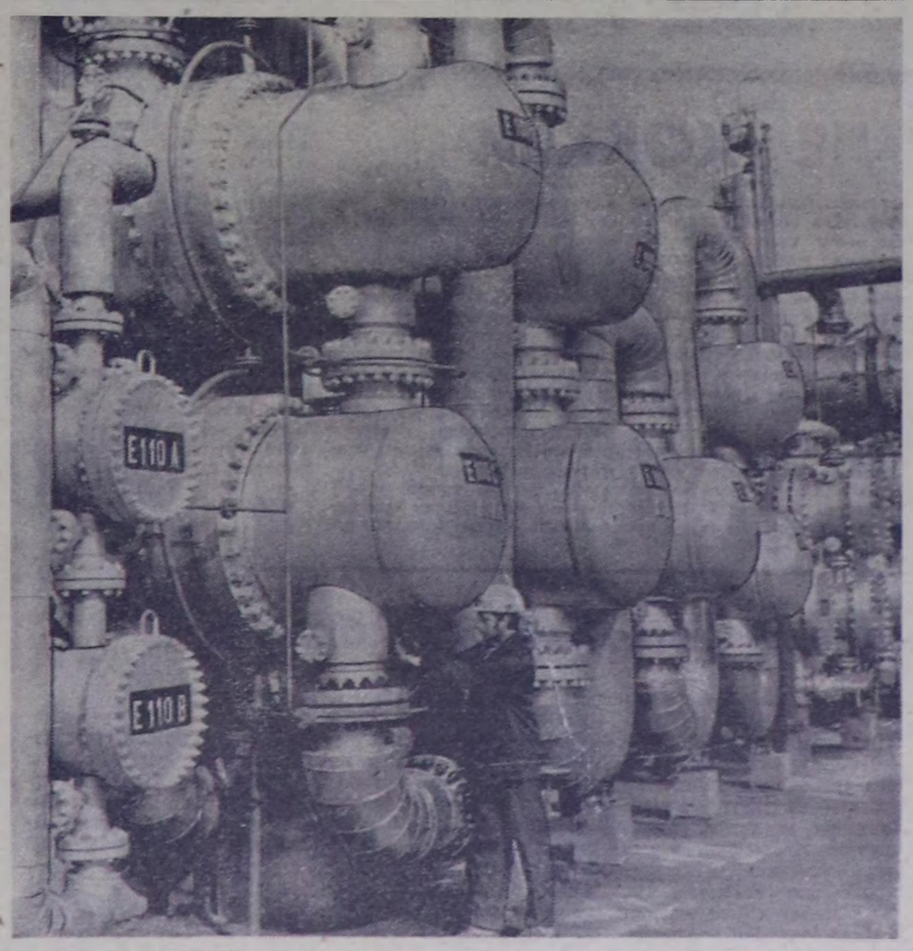
Оларның ол күжениишкинниден чүү-даа бүтпес. Синьхуа агентилелдиң хөрлеп турар чүүдэрни ажок биздиргир. Ынчангаш оон каш-да одурутуг дыңналымнан безин тодаргай көстү берип турар. Совет Эвилелиниң тайбың программазын боттандырарны бүгү улустарның депшилгеанинге, чаагай амыдыралдыг болдурун чедип алырынга, тайбыңның демократия биле социализмниң типлээринге хүнүүн-не эң улуг дуза чедирер кара чангыс чүткүлдүг деп, «Отечествен фронт» демделээн.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан Республиканың президентизин С. Франжьениң дарталаазы-биле Ливан чазактың онза хуралы болган. Бейруттуң чыгыр-боова бүдүрээ «Гандур» фабриказының ажыл соксаткан ажылчынарын полициязын боолаазының соонда чүртка тургустунган байдалды ол хуралга чугаалашкан. Ажыл төлевирин улгаттырарын, ажылчынарны ажылдан кара-туразында үндүрериин соксадырын, социал байдалды экижидерин негээн. ол фабрикавың 1200 ажылчыны ажыл соксаткавын чарлаан. Ажыл соксадырынга киришкеннерге полиция халдаарга, хөй кижилер айыылга таварышкан.

Тургустунган байдалды чугаалашкан, чазак Ливанга «көрүм-чурумну» тургузарын хандырарын» армияга дагзыр деп шинтирлээр үндүрген. Чуртка массалыг кандыг-даа хемчег алыр ажылды чорударынга ниитки хереглер министрствозунуң баш бүрүнгаар чоншаарел бээри негеттинер деп, ол шинтирлээрде база айыткан.

«Гандур» фабрикага болган болуушкуннарга хамаарыштыр Ливанның ажылчы чоннарының бүгү-ниити ыттымаышкыны 24 шак дургузунда бүгү-ниити ажыл соксадышкынының эрттиреринче кыйгырган.

Польшаның химия үлетпүрүнүң баштайгызы — Совет Эвилелиниң дузалакчызыбиле Плоцкиде тудуп тургусиан нефть-химия комбинады 8 чыл иштинде 30 миллион тонна ажыг нефтиин болбаазырадыр кылган. Ам ында совет нефтиден чүүл-бүрү 40 янзы продуктуларны бүдүрүп үндүрүп турар. Олар республиканың улус ажыл-агыйынга чугула ужур-дузалыг. Польшаның химия үлетпүрүн хөгжүдеринің планында ол комбинатты эм-даа улгаттыр тударын көрген.

ЧУРУКТА: бүзүрүлгеннің чаа дериг-хереселдери.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

ЧОНУ, ЧУРТУ-ДАА ОЛАРГА ЧОРГААРЛАНЫР

Хой националлыг совет күрүне чиригинде бистин тыва артистеривис база боттарының чогаадыкчы үүгүн киирип чоруур. Чамдык номерлер цирк уран чүүлүнүн алдын фондузунче кирип турары биске өөрүнчүг. Совет цирк уран чүүлүнүн сураглыг мастерлериниң бирээзи, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң депутады, РСФСР-ниң болган Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Балыр-оолович Оскал-оол тыва цирк болгун үр уеде удуртуп келген. Ук болук баштай хөгжүм-шиин театрының чанында цирк салбыры кылдыр тургустунган. Анаа 18 хире ойлар, кыстар өөренип турган. Оларның аразындан 9 хире кижи шилиттинип арткан.

1944 чыл тыва улустуң амыдыралынга уттундурбас улуг аас-кежиктиң чылы болган. Ынчан тыва улус Совет Эвилелиниң хой националлыг өг-бүлезинге эки тура-биле каттышкан. Бистиң цирк болгуувустуң мурнунга кызыгаар чок делгем чогаадыкчы орук ынчан ажыттынган. Тыва цирк болгу улуг Совет Эвилелиниң хой санныг цирктерибиле каттыжып алган, баштай Омск хоорайга өөренип, белеткенип турган. Ол-ла чылдың чайынында Оренбург хоорайга бистиң артиснең амыдыралывыс эгелээн. Бүгү-ле күжүвүстүү салып тургаш, ыланыгыр оруе мастерлерден арга-дүржулгага өөренип ап турдувус.

Удазааида Москвага болган цирк уран чүүлүнүн 4-кү көрүлдезинге киришкеш, улуг чедиишкинни чедип ап, шүптү шаннадып, үнелелди алдывыс. Ынчалдыр бистиң-биле кады ажылдап турган артистер ам совет циркти кайгамчык улуг мастердери болганнар. Чижээлээрге, ССРЭ-ниң улустуң артизи Михаил Карандаш (ынчан Румянцев дээр чүве), ССРЭ-ниң улустуң артизи Валентин Филатов, РСФСР-ниң улустуң артизи, Соңгу Осетиядан Махмал Дуганов, РСФСР-ниң улустуң артизи алдарлыг акробат Владимир Довейко, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, кайгамчык эквилибрист Михаил Егоров дээш оон-даа өске ат-сураглыг мастерлер-биле кады ажылап турган бис. Ол көрүлдеге бистиң цирк артистеринин талантылыын, кызымаан, кашпагайын жюри онзалап демдеглээн чүве. Оон бээр тыва цирк болгу совет циркте база бир көскү черни эзлеп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылап, чонга бараан бооп турар.

Тыва болуктуң иштинде салым-чаяанныг кижилер хой. Хоочун артистерден Тыва АССР-ниң улустуң артизи, РСФСР-ниң алдарлыг артизи Бүжүгет Хензиг-оол, аныяктардан Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Юрий Оскал-оол, соло эквилибристер Майя Оскал-оол, Клара Данчай-оол оларны чижек кылдыр алып болур.

Күжүгет Хензиг-оол кызымак, талантылыг, тидим, бүтү таланың чогаадыкчы артизи. Оон талантылыын кым-даа бадыткаар. К. Хензиг-оол цирк уран чүүлүнүн 4 жанрының күүседикчизи. Оларның шүптүзүн ол эки күүседин чоруур. Акробатикага берге, трюктериниң, жонглёрга, эквилибр талазы-биле дээди чергеник рекордтуг трюктериниң күүседикчизи. Амгы номери (баланзылыг эквилибр)— дээди рекордтуг трюктерни кылып шыпаар апарганына канчап чоргаарланмас бис.

Тыва цирк болгу эрткен үелерде анагы-анагы программалыг коллективтер-биле кады ажылдап келген. «Бистиң аалчыларывыс» деп коллектив-биле 2 чыл ажылаан. Оны ССРЭ-ниң улустуң артизи Юрий Дуров баштап чоруан. (Ол ам бистиң аравыста чок). Ол коллективке орус, тыва, татар, армян, грузин, украин узбек, осетин, латыш даэш өске-даа националдар киржип чоруан. Делегейниң цирк артистериниң чыныды программазынга каш-даа удаа киришкен.

В. Б. Оскал-оолга удурткан тыва цирк болгуунуң сураг неперегей апарган. 1957 чылда Муруну Чөөн Аланың бир чуртунга чорувуста ол чурттуң президентизи оюн соонда болгунүк өг-бүлези-биле кады чурукка тыртыпарын бистиң совет элчин дамчыштыр В. Оскал-оолдан дилээн. В. Оскал-оол президентинин дилээн күүседкен. Азияда бир чурттуң эрелгей сайыды болдунуң кылган шайлалгазынга совет цирк артистеринден мындыг дилегни кылганын сактып келдим: «Чаа стадион тудар бис, оон-биле чергелештир кожа цирк болгун ажыдар бодап турар бис. Силер оларны өөредир башкызын биске берип көрүңер» — дээш В. Оскал-оолче көрдү. Бистя баштап чоруан удуртукчувус РСФСР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы А. М. Болошин (цирк училищезинин директору) «чуртувуска чеде бергеш, чазаавыска дамчыдар бис» деп эрелгей сайытка харылаан... Совет циркке, оон талантылыг кижилеринге идегел, сонуургалдың ындыг чижектери кайы хой.

Тыва цирк артистери кады ажылдап чоруур янзы-бүрү аймак-сөөк өөрү-биле кады ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл болур оюн төлептиг уткуп, чогаадыкчы ижин-чонга бараалгалып турар.

Бо чылдың ноябрьда совет цирк ареназының мастерлери О. Попов, В. Филатов болгаш өскелер-даа Америкалың Каттышкан Штаттарынче ийи ай хиреде оюн көргүзүп чоруур. Оларның аразында В. Оскал-оолга удурткан тыва цирк артистери барын чөөкта чаа «Шынның» номчакан бис. Делегейниң база бир ырак ливинче баар артистеривиске орук-суур эки чоруурун болгаш чогаадыкчы чедиишкиннерни күзээр ужурлуг бис.

Совет цирк уран чүүлүнүң найгамчык мастерлериниң оюн, көргүзүглери делегейниң анагы-анагы диптеринде билдингир апарган. Хой националдыг улуг совет өг-бүленің янзы-бүрү аймак-сөөк улустарының төлээлекчилери бистиң чуртувустуң цирк уран чүүлүн төлээлеп турар. ССР Эвилелиниң 50 чыл болур юбилейинге уткуштур бистиң чуртувустуң цирк артистери чурт иштинде болгаш делегейниң өске-даа чурттарында оюн көргүзүп чоруп турар. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи В. Б. Оскал-оолга удуртнан тыва цирк болгуу цирк уран чүүлүнүң өске-даа сураглыг мастерлери-биле кады АКШ-че оюн көргүзүп чорупкан.

Тыва цирк болгуунуң дугайында сөөк киржикчизи чоруан Д. ОЧУРНУҢ чүүлүн моөң адаанда парладывыс.

Чарлалдар, рекламалар

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

1973 чылдың парлалга чагыдылгазы чоруп тур **«ШЫН» солунну чагыдып алыңар!**

Чагыдылганың өртээ:

чылда — 6 рубль,

алды айда — 3 рубль.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези

Бирги черде — Самагалдай

Жюри биле оргкомитет кежигүннериниң аразынга элээн маргылдаа үнер часкан: бирги черни кымга бээрил? «Чодураа» колхозка бе, Самагалдайга бе? Уран чүүлүн көдээ коллективтериниң көрүлдезининиң ийиги эзлчээнин концертерин көрген соонда ол дугайын чугаалажып турганы ол. Шынап-ла «Чодураа» колхоз биле район төвүнүң аргаларын канчап деннээр боор: Самагалдайда Культура бажыңының, райкүүскомунуң культура килдизининиң ажылдакчылары, музыка школазының башкылары-даа бар, интеллигентилер-даа хой. Чылдың-на республика көрүлдезинге киржип турар эштер база мында. Ынчалза-даа чугле ол дээш район төвүнге бирги черни бербеске байын тааржыр. Самагалдайжыларның концертинин программазы байлак, күүселделери колдуунда эки болгулаан. «Ленин — партия», «Революция күштү берген» деп ырларны эки күүседип, көрүкчүлерни сонуургаткан. Танцылар база эки үнелелге четкен. «Пингвиннер» деп чаа танцы чараш, чаптанчыг. Лариса Байыр-оол биле Александр Төгүс-оолуун күүсеткени татар болгаш орус танцылары солун болган. Маадырлыг чорукту алган ырлаан В. Гоцуленконун «Көвүрүг» деп шүлүүн Самагалдай школазының башкызы Вера Чернова кайгамчык эки, сагыш-сеткилге дээп турар кылдыр номчаан. «Колхозчу кожаннар» (В. Донгак, С. Лемек) база эки күүсеттинген. Өскедаа номерлерни демдеглеп болур. Ынчалза-даа «Чодураанын» талалакчызы — жюри кежигүннеринге чаптаөрепписе аргажок: самагалдайжыларның бар аргалары долузу-биле ажыглаттынмаан. Оркестрге ам-даа чаа чүүлдер немээри, күүседилгеин экижидери нептиниң турар.

«Чодураа» колхозтан бо көрүлдете бежен ажыг киржикти келген. Оларның аразында колхозта бар бүгү-ле профессиналарның, ажыл-агый адырларының төлээлекчилери кирген. Колхоз даргазы, парторг, көдээ Советтиң күүсекомүнүн даргазы боттары киржип турар. Массалыының таазы-биле ол колхоз чугаажок-ла бүгү коллективтерни ашкан. Концертиң идейлиг утка-шынарын база чүгээр деп жюри демдеглээн. Эки номерлер, күүселделер эвээш эвес. Чижек кылдыр, ясли-сад коллективинин тургускаңы «Чыыш» деп көргүүүн азап болур. Чогаалчы М. Бецин-Лопсанның «Херээженнин чоргаараалы» деп номундан херээженнер хуралын бижээн эпизодту черле тоғу сценажыдын күүсеткен.

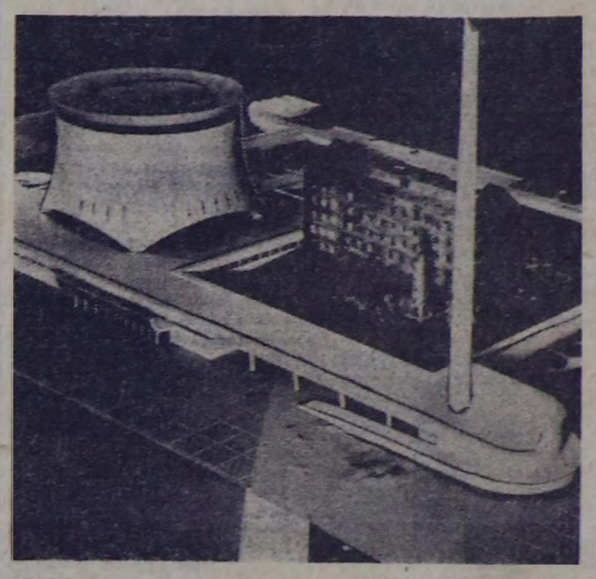
Ол колхозтан В. Ламбын биле М. Монгуш «Кайгамчыктыг Интернационалды» ырлаанын жюри эки деп үнелээн. «Зумрад» деп кинодан узбек ырны үш кижиниң күүсеткенин, Чыргаланды көдээ Советтин күүскомунуң даргазы Г. Төгүс-оолдуң хомуска тыва аялгалар ойнаанын, С. Товарыштайның сыгыртырын, Е. Седип-оолдуң Л. Ак-оолдуң ырлаарын, Б. Сыраттың шүлүктер номчаанын көрүкчүлер дуглажок сонуургаан. Бик-оол Монгуш биле Светлана Бүүлар шоодуглуг көргүзүгге багай эвес ойнал турар. Бо бүгү ижиндир. Ынчалза-даа харазаанчыг четпестер барын эскербес аргажок. Танцы жанры концертте кирбээн, ийи чангыстын номерлеринде четпестер база бар. Шынаа чамдык четпестер үк коллективти бирги черже үнүрбейн барган.

«Тес-Хем» совхозтан келген концертиң кол-ла өзээ башкылар коллективи. Ол эки болгаш көдээге культура хөгжүдезинге кол даяныр күш олар болур ужурлуг. Ынчалзаа совхоз ажылчыннарының самы хөй болза деп күзел төрүттүнер чорду. У. Шынаа, О. Шынаа салбырларында чурттап турар салым-чаяның бот-тывынгыр артистерин киришпейн барганы элдеп. «Волгаже үнүп кээр мен», ниити ыр, куба танцы (М. Маадырөөл, М. Эрепчин), «Өөнер дугайында баллада» (Г. Комлева) ышкаш номерлер эки күүсеттинзе-даа, ниитизи-биле совхозтуң көрүлдеге эккелген концертинин утка-шынары, жанр талазы-биле хөй янзылыг четпес болган. Бо чугаа Шуурмактың. «Ак-Эрик» колхозтуң коллективинге база хамаарыжыр.

Көрүлдеден салым-чаяанныг кижилер илерээн. Ам оларның киржилтези-биле республикага баар концертиң белеткелин чорудуп эгелээн. Аңаа көскү черни эзлээр төлээлс, бүгү тала-биле белеткенири чугула дээрзи билингир: идейлиг шынарының бедик программаның байлак, хепсынның аянныы, сцена культуразының билири кол хамаарыжыр.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

Аңаа дайын бооп турган

Амгы үеде Волгоградта дайын үезюнде чуурлуп, бүзүлгаи бажыңнар барык шуут көзүлбес апарган. Совет кижилер Волга хемниң эриинде херек кырында шуут чаа хоорайны тудуп тургусканнар. Чүгле кара чаңгыс-ла бажың — эрги шатрың дээрбезинин ойбак-бузук солгалары Волганың делгемнеринге көстүп турар. Ол бажың кадыг-дошкун шылгалданың чылдарында үрелгени ышкаш шак-ла ындыг артар болгаш дендин улуг чулчуушкуннарның тураскаазы боор артар.

Бо черге хоорайның камгалалының тураскаазы музейин болгаш Сталинград чулчуушкунуунуң чуруун тургузар дең шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: Сталинград чулчуушкунуунуң Камгалалының музейининң болгаш чурук турар бажыңының төлевилели. Ында ам чүдүт ажылдары чорун турар. Бүгү тураскаалдың хевири ындыг болур.

Н. СУРОВЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

телевидение

НОЯБРЬ 16-ДА

МОСКВАДАН

15.30 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Будуруллгени башкарарынга ажылчы чоннарның киржилгезининиң дугайында». Телеочерк. 16.00 — Өөнүт телеөргүзүг. «Муңгараа!». Уран-чечен фильм. 17.30 — «К. Гаринь ырлап тур». Телефильм. 18.00 — Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.50 — Уран-чечен телефильм. 19.15 — Телемедээлер. 19.25 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

19.30 — «Бузулбас эвилел». Бурят АССР. 20.00—20.10 — Чаңсаар. 20.10 — Дамчыдылгалар программазы. 20.15 — «Правда» солунның политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуков телекөрүкчүлериниң айтырыгларынга харыылап тур. 20.45 — А. Сафронов — «Хулумзуруг дээш миллион». Шин. 23.00—23.30 — «Үе». Информастыг программа.

Агаар

Бүгүн республикага болгаш Кызылга будуттаар, хүнүнүн бирги чартынында хар чаар. Соңгу-барының угланышкынының хат кошкак болур.

Агаарның температуразы республикага 7—12, Кызылга 7—9 градуе соор.

Кызылдың агаар станциязының медээзин бээрээр алырга.

КИНО

НОЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги көскелери) 9, 12, 15, 18, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Арзылаң хөөрү» 15, 16.45, 18.35, 20.30 шактарда.

«БИСТОК»: «Чингачгун — улуг чылан» 15, 18.40; «Фанфан-тюльпан» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бомбуктуг уруг» 9; «Адмирал Нахимов» 10.50, 12.40, 14.40, «Тонь» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

Хеп чуур машина кымга херегил?

Бистиң чуртта кылып үндүрүп турар хеп чуур машиналарның шынары, хевир байдалы-даа эки болгаш хереглекчилерниң негелдезин бүрүнү-биле хандырып шыдаар.

Хеп чуур машина — бажың эзлериниң механиктиг дуза-лакчылы.

Колхоз рыногунуң девискээриниде турар магазин «Бама» деп хеп чуур машинаны хереглээн кижилерни чалап турар. Оон өртээ — 65 рубль.

Хеп чуур машиналарны ол магазин баштайгы телевир чекка бир чыл хүүсээга, чегдирип садып турар.

Магазинниң амылдаар шактары: эртенгинин 10 шактан хөйээнинин 19 шакка чедер. Дүштээр чаңсаар 14-тен 15 шакка чедер.

МАГАЗИН ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Чаа бараанар

Кофе ижерге, кижи омак-сергек чоруур болгай. Ынчангаш Кызылдың 4 түгаар магазинга кофе чуурар электродээрбе биле кофе хайындырар «Бодрость» хемнекти салып алырын кофезиректерге сүмелеп тур.

Борзан кофени хайындыргалакта СМ-2 электродээрбе-биле чуурул-чуурул алыр. Ынчап аарга, кофе чаагай чыттыг болур. Чуурган кофени бичии-ле чыттырарга, оон ол шынары чиде бээр.

Ол дээрбени чигир, сухарай, кәгже, өске-даа продуктуларчуурул алырынга база ажыглап болур. Оон өртээ — 12-ле рубль.

Кофе хайындырар «Бодрость» хемек бөдүүн болгаш ажыглаттынгыр, чараш хевирлиг. Кофе хайындырарда ону каракташаар. Анаа кофе дыка үр соовас. Өртээ — 11-ле рубль.

Ол-ла магазинден электросковорода база садып ап болур силер. Анаа аъш-чем хайындырын, хаарып, хуужуур бустап, быжырып ап болур. Оон тургузуу бедүүн, ажыглаттынгыр-даа. Ол сковорода бүс үндүрбес халыптыг, анаа чем кызырга дыка дүрген. Оон минералдыг бүдүмелери амтанныг, ану чиңнее. Оон өртээ — 20-ле рубль.

Дөрт дүгаар магазин колхоз рыногунуң девискээринде турар.

Бараан садып алыр чоруунарны маңаа кааш чогудуп алырынарны чалап тур бис, өргүм садып аликчылар!

МАГАЗИН ДИРЕКЦИЯЗЫ.

1976 чылдың Кышкы олимпиадазы чогум каяа болурул?

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). 1976 чылдың кышкы олимпий оюнарын Денверге организастап эрттиреринин айтырыы берге апарган. Колорадо штатка (Денвер — оон төвү) санал-онал алышкынының үезинде аңаа киришкеннернин барык 60 хуузу штат бюджединден ол сорулгага ажыглаары-биле акша-хөреңги түскайлаарынга удур бадылааннар.

Шынап-ла, федералдыг азы хуу-хөренгитен сан-хөө черлеринден акша-хөреңги алыры идегел чок деп санап турар болганда, XII кышкы олимпиаданың ол америк хоорайга эртерп берге-ле боор деп чүвени санал-онал алышкынының түннели көргускен.

...1970 чылда Делегейниң олимпиада комитеди (ДОК) Денверни XII олимпиаданың эрттирер черн кылыр дугайында саналды деткээн соонда, ол хоорайның бодунга болгаш Колорадо штатка-даа аңаа удурланышкын күштелип үнген. Штаттың бодунда ыңгыы айтырыглар лыка хей, оларның аразында олимпиадавы эрттиреринге чарыгдаар ужурлуг акша-хөреңгини үндүрер ужурлуг социал айтырыглар база турун турар деп Колорадонун дыка хөй чурттакчылары санап турарлар.

ДОК-че чоруткан удурланышкын бижиктеринин адаанга он-он мун кижи аттарын салган турганнар. Делегейнин олимпиада комитеди Денверниң айтырыын чаңгыс эвес үзаа чугаалажып көрүп келген, ынчалза-даа маргылдаа үезинде улуг ажык-коңчаа алыр болаан бир болук чижек-хонтак кижилерниң киргени организастыг комитеттин оожуктуруушкуннуг зазаашкыннарын ап келген. Хоорай чоогунда таарымчалыг черлер чок болганындан чамдык маргылдааларны Денверден түүс километр ыракка эрттирери-биле безин ДОК чөпшээрежип келген.

Санал-онал алышкынының түңнелдери АКШ-тың олимпийжи комитединиң удуртукчуларының хөнүнүге дээпкен. Оон президентизи К. Бак бо талазы-биле бодунуң медеглелин хараадаан шинчи кирип, Колорада штаттың чурттакчызары 1976 чылдың олимпиадазының эдлери болур эргенин ужур-тузазын чедир билбээнер-дир. ол дээрге «бедик хүндүткел болгаш улуг алдар ышкажыл» деп тургуллаар.

Бир эвес Денвер 1976 чылдың олимпиадазын эрттиреринден ойталаар болза элээн каш хоорайлар ону боттарынга хүлээп алырынга белеңнин база илередип турар. Оларның аразында — 1964 болгаш 1968 чылларның кышкы олимпиадазын эрттирген черлер — Инсбрук (Австрия) биле Гренобль (Франция) база бар.

Редактор В. С. ШАРАПОВ.

ЧУГАА — ХОККЕЙ-ЛЕ ХОККЕЙ

Хоккей талазы-биле Совет Эвилелиниң шилиндек командазының болгаш Канаданың профессионалдарының аразында болган ужуражмышкыннарны чугаалажыры Канадада ам-даа уламчылап турар. Маргылдаанын дутайын телевидение болгаш радио дамчыштыр безин үзүктел чок дамчыдып турар. Канада командазын удуртукчулары болгаш ойнакчылары боттарының бодалдарын чугаалап турарлаар.

Канада командазының эң дээре ойнакчызы деп саналган Пол Хендерсон чоокта чаа телевидение дамчыштыр интервью кылган. Профессионалдар аштырышкынга таварышпас дээш чүдек-бүжар чүүлдерни кылырындан белиң ыятпааннар деп ол демдеглээн. Хендерсонуң бодап турарын ёзугаар алырга, совет команда ам делегейниң эң дээре командаларының бирээзи болуп турар. Совет командазының дыка хөй ойнакчылары профессионал «сылдыстардан» дорадавас, бедик мергежилдиг ойнакчылар бооп турарын ол база чугаалаан. Ужуражмышкынар үезинде тыртырган кино-чуруктарны интервью үезинде көргүскен.

Декабрь айның эгезинде Канада командазының тренери Гарри Синденния «Хоккей ажыдыышкыны» деп ному үнер. Ийи командазының аразында болган сес ужуражмышкынның дутайын мында тодаргай чугаалап турар. «Канаднен магазин» деп журналга ол номнуң чамдык кезектерин парлаан. Баштайгы ужуражмышкынга аштыргаш, «чүнү кылза эжил?» деп берге байдалга таварышканын тренер мпинип бижип турар.

Орустар бистиң 7:3 санга чиңги-биле удуп алган, ынчангаш бистер хоккей башкылары эвес, харын өөренпкүлер болган бис деп Гарри Синден бижээн. Хоккей ойнаарын профессионалдардан өөренип алыр дээш келгеш оолдар харын бистиң өөредиш каан, оон ужурунда мен-даа, бистиң ойнакчылармыве-даа, бүгү канада чон-даа ону кажан-даа утпас деп ол уламчылаан.

Чоокку үеде канада-совет ужуражмышкынга тураскаакан өске-даа номнар үнер деп турар. Канада командазының аратары Кен Драйденнин, журналист Джек Людвиггин болгаш Эстонзиго алышкыларның, бижээнин пом солуп болуп турар. Канадага болгаш Москвага ойнаан ужуражмышкынмарны көргүзүп турар өңнүг чуруктарлыг альбом пом магазинилерниве бала коступ келгеп.

Брюс Кидд болгаш Джон Макферлейн олар «Хоккейниң олүмү» деп ному бижээн. Бай, ол хирезинде харам, каш сананыг дүжүметтер улуг спорт — хоккейни орулга киирип алыр арга кылдыр сандараткан деп ол помда бижип турар. Хоккей дээрге спорт болгай, ону театр көргүүүү кылдыр ажыглап турары канчап-даа таарышпас. Моон мурнунда канада хоккей мергежил болгаш атлетизм-биле онзаланып турган болза ам алгыш-кырыш, согуш-биле онзаланың эгелээнин илдең деп ол помда бижээн.

Канаданың эң дээре ойнакчыларын америк фирмалар ажыглап, радио болгаш телеэвидение дамчыштыр чарлалдарга үргүлүү көргүзүп, оонбиле хой орулганы ап, байып турар.

Ынчангаш хоккей дугаймда чугаа ам-даа уламчылап турар. «Силерниң командаңар, оон ойнакчыларың тергиин эки-дир. Силерниң чөптүг ойнаарыңар биске өөредиг болган» деп Канаданың хоккейге сундулуг кижилери чугаалап турар.

И. МИРОНОВ,
ОТТАВА.
(СЭТА-ның корр.).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун орлакчыларының 35-24, пропаганда килизининиң 23-54, харылсалгалыг секретарьының 23-35, партийжи амытырал килизининиң 37-13, культуура килизининиң 23-54, көдээ ажыл-агый килизининиң 21-47, үлетпүр килизининиң 22-64, чагаа килизининиң 41-27, информация база совет тургузуу килизининиң 20-60, бухгалтериянның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче залгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывакнын нэм үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС — 01100.

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан тудевилеттингенге

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
17
ПЯТНИЦА
№ 271 (9039).
Өртээ 2 көп.

ТИЛЕКЧИЛЕРГЕ—ТУКТАР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС көдээ ажыл-ишчилерниң чаагай дүжүт болгаш тараа культураларының будурулгезии көвүдедир дээш, 1972 чылда социалистиг чарыжының түңнелин үндурген доктаалды хүлээп алган. Ында болза Новосибирск, Омск, Курган, Рязань, Тула, Тюмень, Москва, Ленинград, Калининград, Калинин, Смоленск, Ярославль областарны; Краснодарск, Хабаровск крайларны; Тыва болгаш Дагестан АССР-лерни Бүгү-россияның социалистиг чарыжының тилекчилери деп санаан.

Оон иштинде Новосибирск, Омск, Курган областарга болгаш Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 15-15 муң рубль түңнүг акша шаңналдарын тывыскан.

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫ

Масса-политиктиг ажылды доктаамал экижидерин болгаш оон ажыктыг чоруун чедип алырын бистиң партиявыстың Төп Комитединиң негеп турар. «Билиг» нинтилелиниң чер-чергде организациялары бо чугула хереккө улуг рольду ойнаар ужурлуглар. Бүгү-эвилелдиң «Билиг» нинтилелиниң июнь айда болган VI съездизинге чоруткан байыр чедиришкинниге СЭКП Төп Комитединиң лекция пропагандазын идеологтуг ажылдың эң чугула болгаш ажыктыг авеногу, а нинтилелдиң бодуң ажылчы чонпарны коммунистиг сөзүг кижизидериниң талазы-биле Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы кылдыр үнелээн.

Республиканың «Билиг» нинтилелиниң организациялары партияның ол бедик үнелэшкинниге төлептин-биле бараан болуп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң тоогүдүг шинтпирлерин, тоску беш чылдың планның онаалдарын хүүсаа бетинде күүседиринче ажылчы чонпарны мобилизастаар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны боттандырып турарлар.

«ССР Эвилелиниң тургустуганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы үнгенинден эгелээш бистиң лекторларывыс боттарының ажылын сайгырааңгайжыдар, лекция пропагандазының тематиказын калбартыр дээш кымнаккай ажылдан турарлар. Эрткен чылдың ол үезинде турганындан бо чылдың эрткен он айларында муң ажыг лекция хөй помчуттунган. Ылаңгыя нинтилел-политиктиг тематиканга хамаарышкан — эртемниг коммунизмге, бистиң чуртувустуң улустарының тоогүзүнге, философиягa болгаш өске-даа айтырыгларга хамаарышкан лекцияларның хөй помчуттунуп турарын эки деп демделээр херек. Оон-биле чергелештир лекция пропагандазының тематиказының кол үзаныышкыны ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чыл болуп юбилейниге белеткел бооп турар. Ол айтырыгга хамаарыштыр бистиң лекторларывыстың помчуп турар лекцияларының тематиказы тодаргай болгаш хөй-таалыг апарган. Чижээлээрге, «ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылы», «Тыва АССР-ниң бүдүрүүчү күштериниң хотжүдээзи», «СЭКП-ниң XXIV съездизи — совет улустуң материалдыг чаагай амыдыралын бедидериниң сорулгаларының дугайы», «Акы-дуңма өг-бүледе», «Тываның экономиказының болгаш культурazының хөгжүдээзи» дээш оон-даа өске темаларга лекциялар хөй помчуттунуп турар.

«Билиг» нинтилелиниң организациялары үүгле лекция помчуур-биле кымгаарлаттынмайн, массалыг пропаганданың янзы-бүрү хевирлерин ажыглап турарлар. Тематиктиг кежээлер, ааг журналдары, кино болгаш радиолекторийлер, доктаамал ажылдаар лекторийлер чонның бедик үнелелин алган.

Лекция пропагандазын үениң болгаш ажыл-агыйның эвээчеглиг сорулгалары-биле ханы холбап турар черлерде күруве планының, бедиткен хүлээлгелерниң чедишкинниниг күүседиринче ажылчы чонпарны мобилизастаары, интернационалчы кижизидилгениң айтырыглары бистиң лекторларывыстың чогаадыкчы ажылының төвүге турар үжурлуг. Ол ыткаш лекция пропагандазын үениң эдээлиг сорулгалары-биле ханы дүүштүрери чугула. Амгы үеде республиканың ажылчы чонпарының мурнунда туруп турар чугула сорулгалар болза, ажыл-агый чылын чедишкинниг доозары, мал кыштаглаашкынын организастыг эртирери болгаш келир чылдың планның онаалдарын хүүсаа бетинде күүседиринiң материалдыг баазазын тургузуп алыры болур.

Мынчангаш чер-черде партия организациялары лекция пропагандазын үе-үениң шак ол сорулгалары-биле сырый холбаштырар, лекторларны баштадыр комплекстиг агитколбригадаларны ажыл-агый бүрүзүнге тургузарын чедип алыр ужурлуглар.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ, НАЙЫРАЛ, ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

«Амгы үениң ажылчы аныяктары болгаш оларның боттарының эргелери, сопиал деп-шилгези, вапповал хамаарышпас чорук болгаш тайбың дээш демиселге» деп темалыг доктаамал конференциязының түңнел хуралы ноябрь 15-те Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болган.

115 чурттуң 271 аныяктар организациялары-ның болгаш аныяктарның 19 делегей база регионалдыг организацияларының толдозектээри дөрт хүн дургузунда делегейниң аныяктарынга хамаарышкан эң чугула айтырыгларны чугаалашканнар.

Конференциягa аңгы-аңгы комиссияларның клетказерин чугаалажып корген. Түңнелиндө ажылчы аныяктарның делегей ужураашкынының медегелерин оон киржикчилерни чаңгыс үн-биле хүлээп алганнар. Ол ыткаш Индий-Кытатта АКШ-тың агрессиязын буруу шлап турар кыйгырыгны олар база үнүдүргеннер.

Дараазында ССРЭ-ниң АОК-нуң даргазы Г. И. Янаев түңнел сөс ап, үүле чугаалаан.

Ол-ла хүн Кремльдиң Съездилер ордузунга ажылчы аныяктарның делегей ужураашкынының киржикчилер-биле кады совет аныяктарның эп-сеткил каттыштылгазының клеткезин алгаш болган.

(СЭТА).

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

МУРНАКЧЫЛАРГА ШАҢНАЛДАР

Тоску беш чылдың йиик чылында дүжүт ажаан алышкынының түңнелдерин Улуг-Хем районнуң механизаторларының хуралынга чугаалашкан. Аңаа ажыл-агыйларның механизаторлары, удуртукчулары, партия, совет органнарының ажылдакчылары киришкен. «Дүжүт ажаан алышкынының талазы-биле районнуң социалистиг чарыжының негелдеринiң күүседелиниң болгаш хову ажылдакчыларының моон соңгааргы сорулгаларының дугаймында» көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Ий И. Тур илеткел кылган.

Агаар-бойдустуң таарымчалыг эвес байдалдары турааза, тараажыларның ылаңгыя көдүзүнде кол кижилер болур механизаторларның кызымак, чүткүлдүг күш-ажылының түңнелиндe дүжүт ажаан алышкынны чедишкиннинг чоруттунган. «Х Улуг хүрөл» колхозтуң комбайнерлери ажаан алышкынны районга мурнай дооскаш, өске ажыл-агыйларның дүжүт ажаан алышкынынга киришкен. «Улуг-Хая» совхозтуң Хемдерге салбырының ажыл-ишчилери тараа болгаш мал чеми культураларны ажаан алырынга эрестинг ажылдаанвар. Жданов аттыг совхозтуң дирекция черн, партия, комсомол болгаш ажылчын комитеттери база көдээ Совет ажаан алышкынынды дүргеп доозар дээш тодаргай организакчы ажылдарны чоруткан. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң дүжүт ажаалдаамның талазы-биле шилчиир Кызыл тугун ол совхозтуң механизаторлары, тараажылары чаалап алган. Бир гектарга онаалтыр алган дүжүт Жданов аттыг «УТКА 25 чылы» совхозтарда өскелериниңден бедик болгаш, оларның чамдык участоктарынга дүжүт 18—20 центнерден ажып турган.

Механизаторларның кызымаккай, шудургу ажыл-ишкининиң түңнелиндe улуг-хемчилер 5870 ажыг тонна тараазы Төрээн чурттуң ишкамырынга уруп, социалистиг хүлээлгезин 105 хуу күүсеткен. Тараа дужаалдазынга улуг-хаяжылар, арыг-үзүүжүдер, ждановчулар ышкыраанар. Район үрезин уругушкунуңуң планын күүсеткен.

Районнуң социалистиг чарыжының негелдезин эрестинг күш-ажылы-биле күүседир, төлептиг чернн эдээн мурнакчы механизаторларга шаңналдарны партия райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды тывыскан.

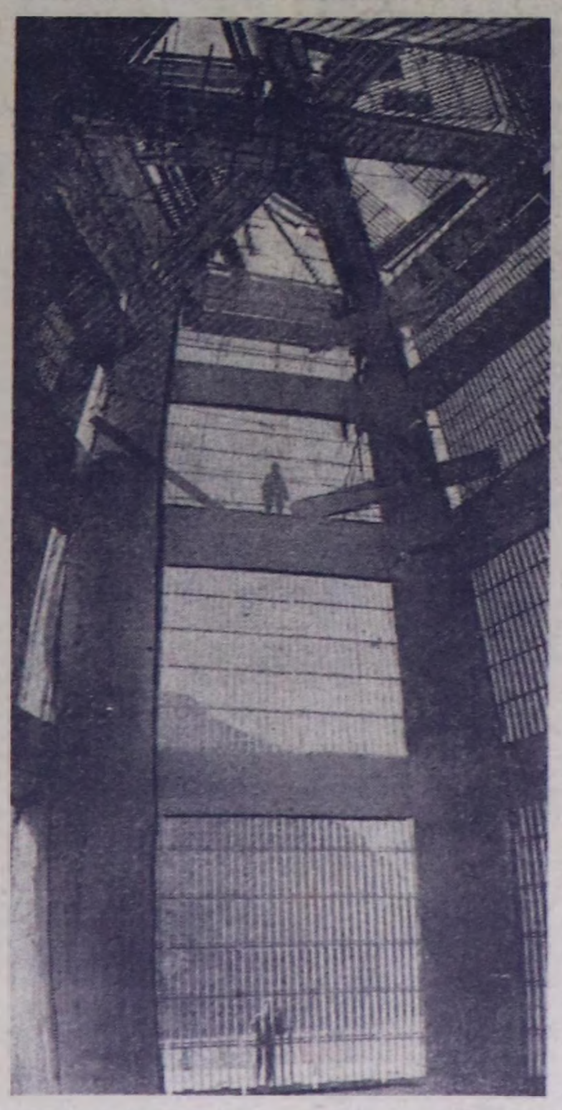
«Улуг-Хая» совхозтуң комбайнери Петр Кабанов 500 гектар тараа культураларын ажаар хүлээлгезин 527 гектар кылыр күүсеткеш, бирги черни эдээн. «Запорожец» машинаны эдилеп манаваан садын алырының талонун алган. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң комбайнери Даргыа Моцгуш «Урал» мотоциклди алыр болган. Ол ийи комбайнерлерге «1972 чылда тараа кезилдезинiң мурнакчылары» деп кызыл лентаны кедиргеп. «УТКА 25 чылы» совхозтуң комбайнери Мижит-оол Сырбыккай «ИЖ-Юпитер» мотоциклди садын алыр эргелиг болган.

«Улуг-Хая» совхозтуң погза бригадазы бо юбилейниг чылда погза аймаан остурежинге, оон бедик дүжүттү алырынга улуг чедишкиннинг болган. Оон түңнелиндe погаалдарның гектардан ортумак дүжүдү 150 центнер четкен. Бригаданың удуртукчузу, агроном З. Л. Долмачева чемпионнуң кызыл лентазын алышкан, «Урал» мотоциклди садын алырының талонун база алган.

Д. АРАКЧАА.

ЧУРУКТА: чарыштың төв лекчизи Петр Кабановка чемпионнуң лентазын СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды кедиргеп тур.

К. АФАНАСЬЕВТИҢ фотозу.

ЧУРУКТА: Нурек ГЭС-тиң ам амыглалда киргеп агрегазының суг хүлээп алыр чери.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

Чарыш улам калбарган

ССР Эвилелиниң тургустуганындан бээр 50 чыл болур юөнга алдар кылыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш «Тыва көдээ тудуг» трестиң Шагаан-Арыгга көжүп чоруур механизастаттынган № 586 колоннаның тудугжулары бо чылдың он айларында кыымак ажылдаан.

Мехколонна эрткен айларның тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалгазын 110 хуу, бодунуң күүжү-биле кылыр ажылдарының даалгазын— 109,7 хуу күүсеткен. Көдээ тудугжулар он айда 3800 дорбелчин метр чурттарга төлүп ажыглалга киирер даалгалы: тургаш, 4227 дорбелчин метрни кылып, бердингеп планны ырakта ажырган.

Шагаан-Арыгның мехколонназы трестe эки ажылдыгларының бирээзи. Оон ажылышчилери тос, айларда Улуг-Хем районда үлетпүр, тудуг организацияларының арazында социалистиг чарыжынга багай эвес көргүзүлгелерни чедип алгаш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Тудугжулардың оргуузунга политмассалыг болгаш кижизидилгeй ажылдарын эки-жидип, социалистиг чарышты бригадалар арazынга дээштинг организастаан, материалдыг база моральдыг идиг бериш-кинерни шын ажыглап келгенинден мехколонна күүжажылчы чедишкиннерлиг болган. Ол ыткаш тудуг материалдары-биле бригадазарны үзүтел чок хандырып келгени улуг рольду ойнаан.

Иван Ершовтуң, Найдан-оол Маадыр-оолдуң, Александр Черепановтуң, Топтуң-оол Тыкыл-оолдуң удурткалы тудугжу бригадалары өскелерни мурнап турар.

Улуг-Хемниң көдээ тудугжулары юбилейге алдар боздурган хүлээлгелерни хүүсаа бетинде күүседир, байырлаза төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты бригадалар арazында улам калбарткан.

Т. ХЕРТЕК.

Олча көвүдезин

Тываның аңчылары 200 муң рубльдиң өлүүн Төрээн чуртка дужаар сорулгалыг. Башкайы үвүүшкүнден чамдык аңчылар эки келгилээн. Олар тыткан олүүн дужаагаш, аъш-чем, ок-чемзек курлавырларын алгаш, тайгаларже катап үнүп турар.

Ноябрь 14-ке чедир медээ слугаар алырга. Сыстыг-Хемниң куранмыр-тывыш ажыл-агыйының аңчылары 2500 рубльдиң, Тожуңуң коопаныыр-тывыш ажыл-агыйы 2100 рубльдиң, Тураның — 1500 рубльдиң өлүүн дужаагаш, ыт эгелиндеп бээр бо сезонның планынга кирер 40 муң рубльдиң өлүүн аңчылар дужаагаан. Ол дээрге планның 20 хуузу болуп турар.

Бо чылын аңнаар девискээрлеринде улуг хар чаттавындан аңчы ыттарны аажыттарын бергедээн. Аңчыларга аът, чары ажыглаары чамдык черлерге шуут болдунмаа анаргаан. Аңны какпа-биле өлүрер аргаяа ажыглаан, тывыштыг хевердиң чугула. Республиканың аңнаар-тывыш ажыл-агый эргелеп районнарже какпаларны немей чоруткан. Чедери берге черлержe аңчыларны вертолёттар-биле чедирерин организастаан.

Күрүне планын чедишкиннинг күүседир төлээде бүгү аңчылар күжеңишкиннинг ажылдаар, бергелерин ажыл эртери чугула.

Иштии-хемчилерде

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хемде хойжу бригадазын Базыр-оол Шаравия 1962 чылдан бээр удуртуп келген. Бригада өрткен үениң дургузунда күш-ажылчы чедишкиннерин доктаамал чедип ап келгеп.

Көдээ Советтиң депутады, коммунист Б. Шаравияга удуртқан бригадазының малчын бүрүзү-де бо чылын 6—7 тонна сигенин боттарының күжү-биле белеткеп болган малдың тарын бооазадылгазын ой-шаанда органнизастыг чоруткан. Мал чемнин кыштаглаже соортуруг удамчылап турар. Бо күнгерге чедир 19 тонна пресстээн көк суда, 29 тонна сигеп, 42 тонна саваң болгаш концентраттыг мал чемнинiң курлавырлары кыштагларда дужуртунгеп.

Бригаданың 5499 баш хою 10 коданнарта кыштаар. Хойжулар кыштаглаашкыже бир дем-биле киргеннер. Юбилейниг чылда малчыннарның чурттаар бажыңнарын шынарлыг септээн болгаш 4 чаа бажыңны немей туткан.

Хойжулар 1973 чылдың соңуп, сеткүүлүң чагыдар талазы-биле идепкейлиг болганнар. Малчын ог-буле бүрүзүле 2—3 чагыдалыг. Эң мактыг хойжулар Б. Сарчай, Д. Монгуш 4—5 солун, сеткүүлдерни чагытканнар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ДҮРГЕН ТЕМП-БИЛЕ

Россия Федерациязының дыка хөй областарында болгаш автономнуг республикаларында колхозтар арazының тудуг каттыжышкыннары көдээ черлерге тудугну кылырының кол организациязы апарган. Бо чылдың үүгле тос айларында бедик дүрген организациялар 1 миллион 120 муң баш мал кирер янзы-бүрү кажаалларны тудканнар. Ол ышкаш барык 500 муң дөрбелчин метр чурттарга төлүп, дыка хөй тарна шыгжамырларын, мастерскаяларны, складтарны болгаш өске-даа тудугларны база ажыглалга киргеп. Көдээ черлерде эрткен чылдыңдан 40 хуу хөй—740 километр узун дурттуг орук кылдынган.

Бо бүгү түңнелдерни болгаш 1973 чылда сорулгаларны ноябрь 15-те Москвага «Росколхоз тудуг каттыжышкынының» хуралынга чугаалажып көргеп.

Колхозчу тудугжулар партияның XXIV съездизиниң шинтпирлерин болгаш беш чылдың йиик чылының даалгаларын амыдыралга чедишкиннинг күүседир, ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылынга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартканың илеткелчи — «Росколхоз тудуг каттыжышкынының» баштаар черинiң даргазының оралакчызы Н. А. Хелимпкий болгаш санал бергеп өскедээ бижилер онаалган демделээннер. Бо чылдың он айларының дургузунда 1 миллиард 456 миллион рубльдиң тудуг ажылдарын кылганын аңаа демделээн.

«Көдээ ажыл-агый тудугларын төлевилээрин болгаш тударын экижидер болгош көдээ тудуг организацияларының бүдүрүлге базазын быжыглаар дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын херек кырынга күүсетинiшаан, колхозчу тудугжулар тудуг ажылын дыка экижиттеннер.

Ол бүгү-биле чергелештир колхозчу тудугда улуг четпестерниң барын аңаа база айыткан. Чамдык тудуг каттыжышкыннарын ажылдың шынарын куду кылып, тудугларны ажыглалга киирериниң хуусаазын уламдыктырып турар таварылгалар бар.

«Росколхоз тудуг каттыжышкынының» Чөвүлели 1973 чылда 1 миллиард 855 миллион рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр деп доктаапкан.

(СЭТА).

Шылгараңгай күш-ажылчы тиилелге

Нурек ГЭС-тиң бирги агрегады ажыглалга киргеп

НУРЕК. (СЭТА-ның корр.). Нурек ГЭС-тиң тудугжулары күш-ажылчы шылгарангай тиилелгени чедип алган. ССРЭ-ниң тургустуганының 50 чылозунга алдарлыг тураскаал кылдыр Оргаа Азиада эң улут гидроэлектростанциязының бирги агрегазы хүүсаа бетинде ажыглалга киргеп.

Ноябрьның 15-те эртенгинiң 11 шак 20 минутала ажыглал ажылдакчыларын юбилейжи чарышка тиилекчилер—алдорсураглыг тудугжулар башкарылга черинче чалаан. Дамчыдылга тудазы улаттынган. Нурек ГЭС коммунизмге бараан болуп эгелей берген!

Гидротудугжуларының байырлыг митингизин болган. СЭКП ТК-ниң Чиигине секретазы эш Л. И. Брежнев Нурек гидроэлектростанциязының тудугжуларының, моңгажчыларының, ажыглал ажылдакчыларының, ону тудуп тургузарының бүгү киржикчилериниң күш-ажылчы шылгарангай тиилелге чедип алганынга тазаргыттыр чүрекten ханыындаан. Ийик байыр чедиргеп деп дыңнадыг хайгамчык улуг сорук киришкинниг хүлээп алдынган.

Нуректиң тудугжулары Оргаа Азиада эң күчүүлүг гидроэлектростанциязының түдуун хүүсаа бетинде доозары дээш демиселге кужениишкиннерин улам улгаттырар деп сөзүн бергеп.

Вахштa улуг энергия будурулгезинiң тудугжулары бо шактың келген турарын чедип алыр дээш чаагай үүле будурер узун орууп он чыл дургузунда эртип келген. Даг хемниң берге чаңын томаартып, делегейде эң бедик плотинаны түдуп тургузуп, ховар-дээр деңгелерин эптевишаан, хөй хилометр кылын дурттуг залымнарны үттеп чораан оны эртеп.

Нуректи «Найырал ораны» дээр болгаш. Ында орустар, грузиннер, украиннер, узбектер, белорустар, армяннар, казахтар, литоварлар—Төрээн чуртувустуң 20 ажыг национал-тарының төлевилелиргe таджикстер-биле бир дем-биледе ажылдап турар.

Вахш электростанциязы — бистиң партиявыстың ленинчи национал политикazының дириг үлегер-чижээ. Ол ГЭС-тиң Москва биле Ташкентиниң специалист-гидротехниктерин төлевилээн. Россияның үлетпүр төптери ховар дээш казында агрегаттарын, Белоруссия — күүчүлүг самосвалдарын, күүдүг турбиналарын... чорудуп берип турган.

Тудугжулар коллективи бергеп сөзүн шилап эвээп турар. Ажыл-ишти будуп турарының шылыышкыны Нурек ГЭС-тиң ийиги агрегадын бо чылын база хүүсаа бетинде ажыглалдың эгелээрин черле хандырар.

Тудугжулар, монтажчылар, ажыглал ажылдакчылары Таджикистанның электрижидерин хөгжүдүрүнге, оон көдээ ажылагыйын болгаш үлетпүр будурулгезин улам көдүрүнге улут улус-хүүзун киирип турар.

Нурек ГЭС-ке бирээзе-ле 300 муң киловатт ыыдаалы шуудуг тос гидроагрегатты тургузар. Шаанын Вахш хемниң Памир ужуктарында сөөгайыдыр агыш чыдар улут чаяа чыын 300 метр бедик дурттуг, ховар дээш будуштуг плотина бооптар. Ам ол плотинаның бедик төлевилеттингеп хемчээлинiң чартык кезиинде чеде бергем. Вахштың суун тур чазарынга, эмге-таваржок каскан чер будулелиң дажыглаарынга, эргежок чугула апартанда улуг ээрем суун чазарынга, турбиналарже суг чаяр уннар салырынга ажыглаар кылдыр дагда сырый тоннельдер четкизин казып каап. Ол четки Москва метрополитени-биле чергележип шилаар. Плотина артында «Нурек далайы» хүн хамаанчок, харын шак дургузунда эремнелдир улгадып турар.

Чыдын-на 11 миллиард киловатт-шак бээр Нурек электроэнергизин ажыглаш. Мурнуу-таджик девискээр-будурулге комплекзинiң будурулге черлери ажыглаар. Ук комплекстi СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директиваларынга дүүштүр тудуп турар.

Нуректиң бирги гидроагрегады ажыглалга киргеп. Ынчанмыже ажыл-ишти ам-даа тулчуушкун дег: тудугжулар ийиги турбинаны ийи неделя дургузунда ажыглалга киирип-терин хүлээгеп. Плотинаже БелАЗ-тар ам-даа шуушпушаан, улут краннар ам-даа шимээреевишаан.

Нуректе чаагай үүле будурери үргулчүлеп тур!

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

ОТЧЁТТАР, СОҢГУЛДАЛАР

ШҮГҮМЧҮЛЕЛЧИ ЁЗУ-БИЛЕ КӨРГЕН

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырының ол ажыл-агыйның будурулгезинге киирип турар улуу улуг. Тараажыларның күженнинниинниг ажылының ачызында салбырның ажыл-ишчилери күрүне шыгжамырынга 2000 ажыг тонна тарааны урган.

Мал ажылындан будуруп ап турар продукциязы база эвээш эвес. Салбырның коллективиниң мурнунда соруулга болза, эвээш чаригдалды үндүрүп турган, хөй продукцияны будурери болуп турар. Ону шиитпирлээринге ында партия эге организациязы бодунуң организакчы ролюн кайы хире күүседткен дугайында чугаа отчёт-соңгулдалыг хуралга болган.

Ол хуралга коммунистер салбырның чер-даа, мал-даа ажылын улам ынай сайзырадыры дээш, организациянның ажылын бүгү талалыг анализтеп, аңаа партбюронуң, оон секретарының организакчы чорууларын кайы хире болганын, кежигүннериниң боттарының киржигелеп кандыгыл дээр дугайында партийжи ёзу-биле боттүгүмчүзелдиг сайгарылганы кылган.

Коммунистериниң хөй кезии хову болгаш мал ажылында хаара түттүнген, оларның кижи бүрүзү бодунуң шүдүргү ажылы-биле өскелерге үлегер болуп, бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Комбайнер Ховалыг Биче-оол, трактористер Сонгулда биле Бызанчы Бора-Тараа алышкылар дүжүт ажаалдазының үезинде болган күскү чер аңдарылгазынга хүн нормазын доктаамал 120—150 хуу күүседип турган. Сааичы Сүлээпай Бүжүгет эң хөй сүттү саап алган. Ажылагийда өске-даа үлегерлиг, шалыпчы коммунистер бар. Салбырның ниитизи-биле бир га черден 15 центнер дүжүттү алганынга, күрүнеге эът, сүт дужаарының тос айларда планнарын күүсеткенинге оларның салышкыны бар.

Ынчалза-даа ол ниити көргүзүглериниң артында салбырның ажыл-агый адырларында улуг четпестер, шиитпирлеттиниимейн турар чүүлдер бар дээрзин партбюронуң отчёдунга-даа, хуралга санал берген эштер-даа айыткан.

Малдың баш саны өспейн, оон продуктулуг чоруу бедиивейн турар. Оон чылдагааны — малдың аарыгдан өлүп хоорар чоруу-биле демиселди өшкак чорудуп, ылангыя ону болдурбазынче четче кичээнгей салбайн турар. Чүгле чыл эгезинден бээр 60 ажыг бызаа өлген. Мал кадарчыларының, ону кадагалап турарларның харысалгазының кошкаа-биле чалды чидирер, төчеглээр чорук хөй. Сааичы Дыртым-кыс инектерин өске кижилерге сагдырып, адан соолуңде ийи бызаа чидирген. Мал ажылынга таварышкан-на кижилерни хүлээп ап турарындан бо харысалгалыг ажылга төлеп чок кижилер-даа кире бээр. Кадарчы Сайын-Белек 6 инекти чидирген. Малдың үчёду болгаш ону харылап турарларның отчёду будалчак, ону чогуур негелдезинге чедир тургузуп шыдаваан.

Арыг-Бажының сүт-бараан фермазы кыштаглаашкынга багай белеткенген. Инек, бызаа кажааларының септелгези кылдыымаан. Ында байдал дуурээзинниг. Кыш дүшкен, ол хиреде мал чемгерилгезинге кичээнгей кошкак. Мал чемин үүрмектеп, чымчадыр хайындырар чер тургустунмаан. Малдың баш бүрүзүнге кыш дургузунда кайы хире денизлиг, кандыг чемнер херигил, оон рационну кандыг болдуруп деп чүве тодаратгынмаан. Бо талазы-биле ферма эргелекчизи эш Кызыл-оол биле салбыр эргелекчизи эш Самбуга мал фермазынче четче сагыш салбайн турар.

— Чер ажылында четпестер база илден. Тараанын дүжүткүрү ангы-ангы участоктарда дескн эвес. Ол дээрге совхозтуң вол агроному эш Иванованы улуу-биле хамаарыжыр. Ол тараажыларның сүмезин херекке албас чүүлдерден частырыгларны кылып турар. Чижээлээрге, Арыг-Бажының тайга эдээнде бедик дүжүттүг тараазын дүрген ажаап алыр деп саналдар турбуже, эш Иванов ишкээр черлерде тараа ажаар деп команданы берген. Оон уламындан тайга эдээнде черинең эвээш хөй тараазы хар адаанга киргеи деп Дойден Ховалыг шүгүмчүлээн.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаары чугула чүүлдүң дугайы ажыл-агыйда шуут билдинмес. Хөй күш киирер ажылдарны механизастаар талазы-биле чугаалар хөй, а херек кырында боттандырган ажыл чок, оон үжүрүндэн будүрген продукциянның бот-үнези аар.

Бодээ ажыл-агыйның специалистериниң ажылын партбюро багай контрольдап турган дээрзин коммунистер хуралга айыткан. Ылангыя зоотехниктер, мал эмчилери кышкы үеде малчыннарга хаая баар, а барганда боттуг дуза чедирбейн турар. Оларның четпес, шүүшпен ажылының үржүүндэн мал ажылында четпестер хөй.

Эге организациянның болгаш партбюронуң хуралдарынга хову, мал ажылдарын хөгжүдеринниң дугайында айтырыгларны чугаалажып турза-даа, херек кырында доскү түннел чок. Оон чылдагааны — хүлээп алган шиитпирлерни амыдыралга боттандырар дээш партбюро чедир ажылдаваан.

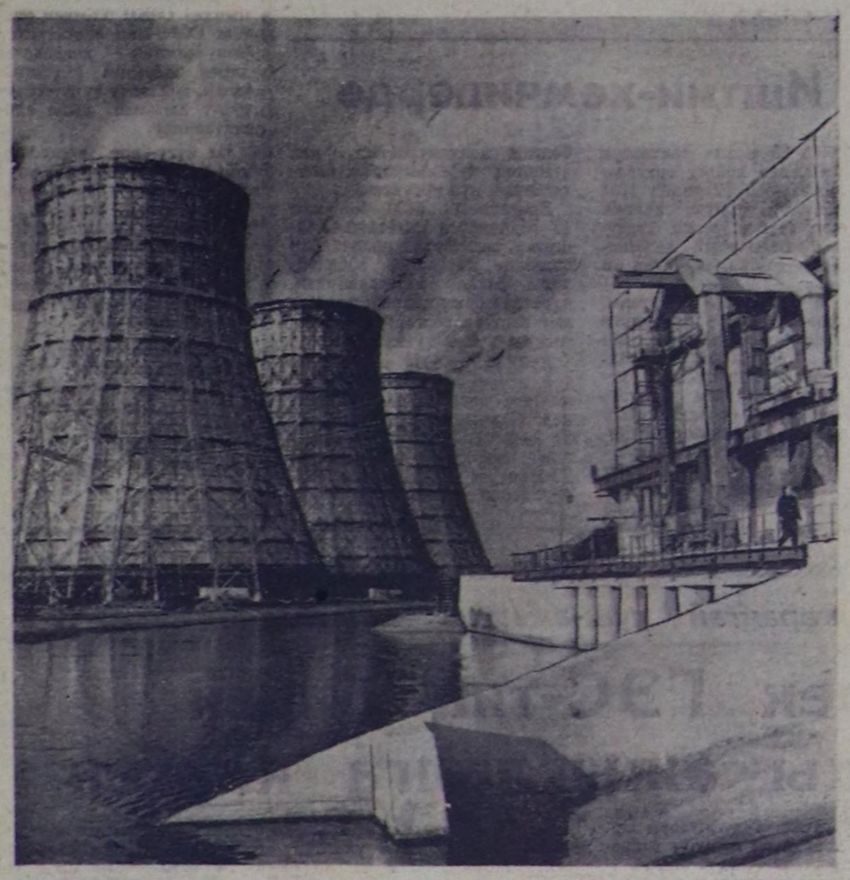
Бүгү ажылдың үре-түнелдин кижилерден хамааржыр болгай. Ынчангаш оларга бүгү талазы-биле таарымчалыг байдалдарны тургузары, оларны ажылче кызымак, шалыпчы хөй-аът киирери онза негеттинип турар. Бо талазы-биле партия организациязының организакчы, кижизидикчи ажылы ам-даа куду деңнелде дээрзин коммунистер чугаалап турган. Күш-ажылдың сагылга-чуруму багай, арагалаашкынбиле демиселди хөй-ниити организациялары, кодээ Совет чедир чоруткайн турар. Аныяктар ортузунда кижизидилге ажылының дээштиин бедидип шыдавайн турар.

Совхозтуң бо салбырында ажыл-агыйның ниити хөгжүдезинге коммунистер улуг үлүүн киирип турар дээрзи партия эге организациязының бо отчёт-соңгулдалыг хуралынга база катап бадыткатынган.

Парторганизациянның, оон бюрозунуң ажылын чаа ёзубиле организастаарынче, коммунистериниң саналдарын амыдыралга боттандырарынче угланган шиитпирни хурал хүлээп алган. Соруулга болза, ол эки күзелдер сөс, саазын ырынга артпазын дээш бүгү коммунистер чаңгыс дем-биле ажылдаар ужурлуг.

К. ХЕРТЕК.

НАЙЫРАЛДЫҢ ТУДУУ

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивазында: «Нововоронежтиң болгаш Курскиниң атомнуг электри станцияларынга күчүлерни ажылдадып киирер...» — деп, айыткан.

Дон эриинде Нововоронежтиң атомнуг электри станциязының баштайгы бажыңнары бедип үне берген турар черде бо беш чылда үшкү болгаш дөртки энергия блоктарының бажыңнары база туттунган.

Үшкү энергия блогу хуусаазындан чартык чыл бурунгаар төлевилээн күчүзүнге четкен болгаш чуртка бир миллиард ажыг киловатт-шак энергияны берген.

Бо хүннерде кол кичээнгейни 440 муң киловатт күчүлүг дөртки энергия блогунче салып турар. Ону ажылдадып киирген соонда ол АЭС-тиң күчүзү бүдүн-чартын миллион киловатт чедер. Ам ында бүгү эриг-херекселдерни, реакторну, приборларны ажылдадып, шенеп көруп турар.

АЭС-тиң тудуунда 20 ажыг националдарның төөзэлекчилери ажылдап турар. Аңаа чурттуң аңгы-аңгы республикаларындан болгаш харын-даа даштыкыдан бизин келген кижилер оларның дуржулгазын өөренип ап турарлар.

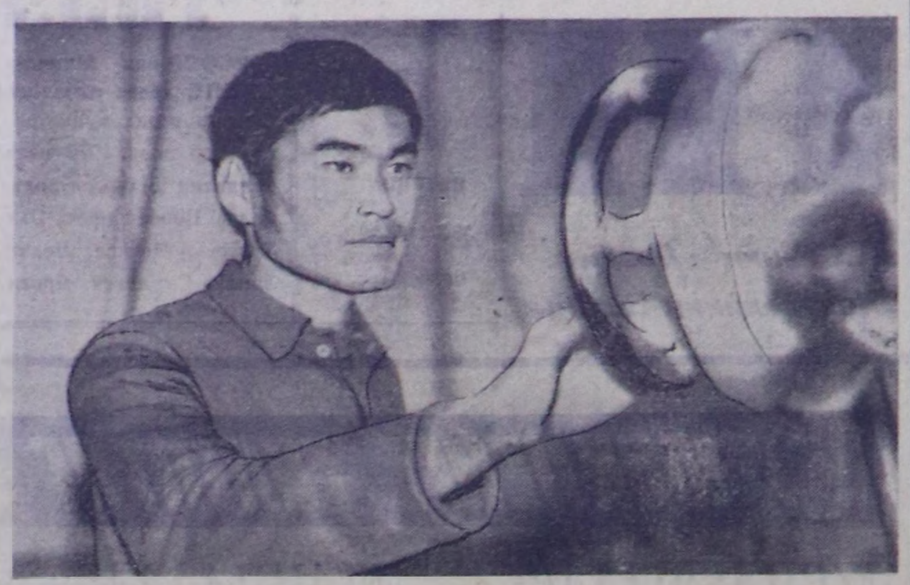
Донда атомнуг электри станциялары бедик мергежилдиг тудгуларны болгаш энергетиктерни белетизэриниң төөү болу берген.

Тудугчулар ССРЭ-ниң 50 чыылынга төлептиг умуражыр дээш чарышпышаам, 4-ку энергия блогун бо чылын ажыглалга киирерин хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: Нововоронежтиң АЭС-зиниң бир участогу.

В. КОЖЕВНИКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧАРЫШТЫҢ МУРНУКУ ОДУРУУНДА

ЧУРУКТА: Чадаанада районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжышкынының коллективиниң трактурларының болгаш кодээ ажыл-агый машиналарының септелгезин массалыы-биле эгелээн.

Септекчилер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда дискектелчек өзектер хоюглаар слесарь Михаил Чүльдүм чоруп турар. Хүн бүрүңүң эзелеп нормазын оң 150 хуу чедир күүседип турар.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

Парлалга чагыдылгазы

Келир чылдың солуннарының болгаш журналдарының чагыдылгазы Өвүр районда эки чоруп турар. Ноябрь 15-ке чедир байдал-биле алырга, районнуң ажылчы чоннары 4350 ажыг экземпляр солуну чагыткан болуп турар. «Шын» солуну 770 ажыгны чагыткан, ол дээрге өткен чылда турган деңнелинге чоок-шулап турар.

Район организацияларындан кижи эмнелгезинниң, милиция черинниң, уруглар албан черлериниң коллективтери чагыдылганы организастыг эртиргеп.

М. МАДОН.

ХООЧУН ТОКАРЬ

Коммунал ажыл-агый министерствозунуң хоочун токары Афанасий Михайлович Фокин ол мергежилге 14 чыл ажылдаан. Ажыынга кыымак, уран-шевер токарьны коллектив кежигүннери хүндүлээр.

Хоочун токарь сөөлгү хүнерде машинаның сонгу өзээниң нарын кезектерни фрезер станоктуң дузазы-биле кылып турар. Ол кезектер хандырылга-сайгарылга баазазында чок. Ынчангаш Афанасий Михайлович оларны бодунуң аргазы-биле кылып турарындан ажыл-агый улуг ажыкты алыр болгаш машиналар рейсче чогуур үезинде үнер арга тургустунган. Коллективтиң чоргаарадыы эзлчег нормазын 110-120 хуу күүседип турар.

Ол, будурулгезинниң дээре чогаадыкчыларының бирээзи. Токарь-хоюглакчының мергежилгите эзээн каш аныяк оолдарны ол өөреткен. Ам оон кожазында станоктарда оон өөреникчилерң Виктор болгаш Алексей Афонин алышкылар ажылдап турар. Олар хүн бүрүңүң даалгазын 110 хуу чедир күүседип, башкызындан чыда калбайн турарлар.

Н. АФОНИН.

ЧОЛААЧЫНЫҢ ЧОЛУ

Күдер-шыырак, чүтаакыр, баштан чаңныг Анатолий Аржай-оолович Монгушту «Торгалыг» совхозтуң ажылпшчилери хүндүлээр. Бедик хүндүткелди ак сетkилдиг кызымак ажыл-биле ол чедип алган.

Кижи ынаыг үнелелди чаңгыс ай, азы чыл дургузунда сагыш ышкаш чедип албас болгай. Чоннуң хүндүткели кандыг-даа кижиге үре-түнелдиг ажылдап, шиитпилеге ажыктыг чүүлдерни кылганындан тургуступар.

Анатолий Монгуш он ажыг чыл дургузунда совхозка чолаачылап, Өвүр, Тестиң, Успа-Хөлдүң, Дус-Дагның делгем-херии ховуларын, кадыр-берге кашпалдарын тарып, хөй ажылдарны кылган. Чазын, чайын көөрге үрезин, бевзин, чок-даа болза, кодээ ажыл-агый машиналарының артык кезектерни сөөртken чоруур. А кыжын? Малчыннарга суда, чарба, сүт чедирип, бо-даа келир. Олут-чыдын, оожургаар сеткил чок кижи болгай.

Чолаачы Монгуш — ийи биләэн сывыртыныпкаш, откөстүң чалымы дег пэнг-түүк ажылдаар үезинде кижи. Чалыы боттуң күзел-соруунуң бо изиг тевиниң үезинде кижи күзээнин чедип алыр. Чалыы шаанда шалыпчы ишчи болурга назылай-даа бергеш, чинк, шоваа, сетниил сергек болур.

Монгуштуң чаңгыс чер чуртуу, коммунист, 68 харлыг кызыл партизан Дадар-оол Агбаанович Тюлюш оон дугайында ынча деп орар:

— Шаг шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле артпас—деп чугааның утказы шын. Бүгүнгү Торгалыгның шалыпкын сайзыралын чүге деннээр. Тоолда безин соглеттинмээн бурунгаар хөгжүдеп амгы үениң эртеми-биле чепсегленген аныяк кижилер хоочун ада салгалы-биле кады башкарып турар. Оларниң бирээзи Анатолий Монгуш. Чолаачывыс Толяны чиирбей хаак мунуп алгаш ойнап чоруур бичe чажындан тура билир мев. Толептиг оол. Кавчаар ажылдаарывыл, чурттаарывыл боттуг үлегерин аныяктарга көргүзүп чоруур, эрес кижи.

Анатолий Монгуш 1960 чылда Кызылга профессионал-техниктиг училище дооскан. Трактор, комбайнны башкарып билир. Чолаачылаарынга ол хандыкшаан, машиназының ёзулуг ээзи болуп эдилеп чоруур. Мынчага чедир оон машиназы оруккa үреливп, туруп корбээн. Эки ээзиниң эргелиг холунуң ачызы ол.

Монгуш бо чылын мал чемниң белеткелинге идепкейлиг киришкен. Хөй тонна сигенни малчыннар кыштагларынга чедирип, төлептиг үзүүн киргеп.

— Чолаачы кижи арагага хандыктывае, серемчилелиң кошкатпас, озал-оңдак болдурбазының хемчеглерини алыр ужурлуг. Чамдык оолдар руль артынга олурган соонда сидирт-ле дээр. Оларның бпле кижизидилге ажылын чорудар херек. Изиг, соок, чаъс-чаашкын дээр эвес. Орук кадыр-берт, малгаш-баларлыг-даа боон болур. Ону чүгле топтуг, бодуң холга тудуп шыдаар, мергежилгите бердингген кижилер шыдажып эртер — деп, А. Монгуш чугаалап турар.

Аныяк коммунист, ажылчы чоннар депутаттарының Өвүр район Советиниң депутады Анатолий Аржай-оолович Монгуш ынаыг кижилериниң бирээзи.

П. ДАМДЫН.

ТОЖУГА АЖЫКТЫГ МАЛДАР

Мал ажыл-агыйы — бистиң республиканың бүгү колхозтарынга, совхозтарынга орулганы берип турар кол адыр болгай. Ынчангаш район бүрүзү тус черниң байдалынга таарышкан малдарны өстүрүп, оон продукциязын ап турар. Тожунуң кадыг-берге агаар-бойдузунуп байдалынга ийи болгаш чылгы малдың өске малдардан ажыктыы бүгүдеге билдингир. Бистиң «Тоора-Хем» совхозтуң ажылының кол угланышкыны мал ажылы чүве болганда, совхозта турар инек, хой, өшкү, чылгы болгаш ийи малдарның баш саны чыл бүрү өзүп, ажык орулгазы улгалып турар.

Бистиң районга агаар-бойдустуң онзагай байдалы, харның кылын дүжери, кыштың үргулчүзелдии, сооктуң улуу инек болгаш шаар малдың ажаалдазынга аажок улуг чыргаллары негээр, хөй-хөй кажаалар, өдек чадыгларны белеткээри негеттинер, мал чемин дээн ышкаш чарыгалдар база үлгадыр, мал ажылының продукциязынга бот үне чайгаар аартап турар-дыр. Ол бүгүнү ажып эртер аваш, совхоз бар-ла аргаларны ажыглап турар.

Ийи болгаш чылгы малдың ырак тайгаларда деңгеи одарлары кыжын-даа, чайын-даа четчир. Ийи болгаш чылгының ыыламыккай чоруунуң бир ужечизи болза, чыл бүрүзе ийиниң анайын, чылгының кулуун, кайы-даа малдарныынаан хөйүң ап турарывыс болур. Бистиң совхозта мурнакчы ийижилер хөй. Чижээлээрге, Бараан Орай-Уруг, Ак Чылчынай, Чигжит Чараштаан, Бараан Алгыбай, Ак Күнзенмаа олар чыл бүрүзе 100 мындыдан 85—90 чедир анайларны камгалап ап, доруктуруп, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

Бо чылын үлүг чылгычы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестов 100 беден 89 кулуунну меңчи камгалап алган. Ол ышкаш совхозта чылгычы Кол Дам-оол чылгызын кадарбышаан, чыл бүрүзе он-он мун литр үнелиг хымысты белеткеп, ажык-оруларны совхозка киирип турар. Ийи болгаш чылгы мал бистиң районга чыллын кайызаа үезинде солуттунмас транспорту. Совхозта 1000 хире ажылчын чарылар, 300 ажыг ажылчын аттар анчыларның болгаш малчыннарның ажылхерээнге канчаар-даа аажок дузаны чедирип турарын онзалап айтыр аргаар. Ол чокка кандыг-даа малдың казат-хавыы, ырак тайгаларга челимчелиг аннаары болдунмас.

Совхоз чыллың-на 200 хире ажыл аттарын сиген кезеринге ажыглап, 100 хире аътты чайгы үеле хөлезилээш, ат бүрүзүнден 150—200 рубльдин орулгазын киирип ап, ажылчын аттарның күжүн чоп ажыглап турар.

Оон ынай чижек-саннардан алган орулга-биле ажыл-агыйны улам күш киирип, хөгжүлер дээш ол. Ынчангаш тоорахемчилер тоску беш чылда малдың баш санын улам көвүдедир дээш шүдүргү ажылдап турарлар.

В. ТАМДЫН-ООЛ, Тоора-Хем совхозтуң директорү.

СОВЕТТЕРДЕ УЛУСТУҢ БҮРҮН

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң чоокта чаа болуп эрткен сессизиязынга «ССРЭ-де ажылчы чоннар депутаттарының Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дутаңында» Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Хоойлуузун хүлээп алган болгай.

Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң талазы-биле чаа Хоойлуну хүлээп алгавы Советтериниң амыдыралынга база бир онза болуушкун. Советтер боттарының функциязын улам долу боттандырар ужурлуг дээрзин демдеглевишаан, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң оларның ажылын улам ынай сайзыраңгайжыдарының кол угланышкынын тодаратkан. Ылаңгыя депутаттарның ролюн улам бедик көдүрериң айыткан.

«Дээди Советтен суурлар Советтериниг чедир депутаттарның бүрүн эргелерин, а ол ышкаш депутаттарга хамаарыштыр албан-дужаалдыг кижилериниң хүлээгелерин тодаралып турар түскэй хоойлуну ажылдап кылыры эргежок чугула апарган. Ынаыг хоойлуну хүлээп алыр чорук депутаттарның аллар-хүндүзүн болгаш идепкейлиг бедидер ийик деп бодал бар» деп, СЭКП-ниң XXIV съездизиниг Топ Комитеттиң Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары Леонид Ильич Брежнев чугаалаан. Ол саналды съезд хүлээп алган болгаш ону Резолюцияга тодаргай айыткан. Ону партия, улус чоң деткээн. Съездиниң Резолюциязын ёзугаар ол хоойлуну белеткээн болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сессиязынга бадылаан.

Ону белеткээринге хөй депутаттар, партия, Советтер ажылдакчылары, эртемденнер киришкен. Хоойлуну хүлээп алганы Советтериниң ажылын улам ынай экижидеринге, депутаттарның ролюн бедидеринге улуг ужур-дузалыг болуушкун болур.

Советтериниң күрүне эрте-чагыргазын боттандырарынга депутаттарның киржигезиниң дугайын чаа Хоойлуда тодаргай айыткан. Советтериниң күрүне эрге-чагыргазын боттандырып чорудары оларның бүгү ажыл-чорудулгазынга депутат бүрүзүнүң идепкейлиг киржилгезиниң код хамааржыр. Депутаттар күрүне ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунувуң айтырыгларын шиитпираээр. Советтериниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарын организастаар, күрүне органнарының, будурулгелериниң албан черлериниң болгаш организациялардың ажылын контрольларынга, Советтериниң оске-даа ажылдарын чорударынга киржир.

Бо улуг соруулганы бистиң республиканың Советтериниң депутаттары канчаар күүседип келгенил?

Совет Эвилелиниде шиитпилбиле 2 миллион ажыг депутат ажылдап турар болгай. Бистиң республикадан ССРЭ-ниң Дээди Советиниг 13, РСФСРниң Дээди Советиниг 2, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниг 120, чер-чер Советтериниг 3041 депутат сонгуткан. Олар Советтериниң бүгү ажыл-чорудулгазынга, ажыл-агый, культура тургузуушкунувуң ажылдарынга идепкейлиг киржип турар. Ылаңгыя оларның хөй пурузуг күш-ажылдың мурнакчылары болбушаан, депутат хүлээлгезин улуг харысалга-биле күүседип келген. Бодувуң бүгү ажыл-ижи-биле сонгукчуларның пикелеш шиитпирлерин турар хөй-хөй депутаттарны мактап адап болур. Чижээ, Монгун-Тайга район Советиниң депутады Тараа Довгаковна Иргит бо ыйлайнаг чылда төрүүр чүс хойга опаштыр 102 хураганны меңги камгалап алган. Сонгукчулар-биле доктаамал харылзаалыг. Партияның, чазактың шиитпирлерин, Советтиң хүлээп алган шиитпирлерин чонга таныштырып, сонгукчуларның чагыгларын күүседирин организастаар дээш шүүлтү ажылдап келген. Ол дег депутаттар Совет бүрүзүнде кайы көнеё. Оларның идепкейлиг, организакчы ижижин ачызында республиканың чер-чер Советтери боттарының мурнунда соруулгаларны бүгай эвес шиитпирлеп турар.

Сонгулда округунга депутаттың ажыл-чорудулгазын чаа Хоойлуда база айыткан. Депутат сонгукчулары-биле доктаамал харылзааны тудуп, Советтиң ажылының дугайын, ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунувуң планнарының, Советтиң шиитпирлериниң болгаш сонгукчуларның чагыгларының күүселдезиниң дугайын оларга дыңнадыр, хоойлуларның, Советтиң болгаш оон органнарының шиитпирлериниң күүселдезин организастаарынга киржир, хөй-биитиниг саңал-оналың өөренип көөр, чонуң негелде-хереглелдериниң дугайын Советке болгаш оон органнарынга дыңнадыр база оларны хандырар хемчеглерни алыр, бодуңун депутат ажыл-чорудулгазынга холбаштыр тургустунуп келген айтырыглар талазы-биле саналдарын хамаарышкан органнарга, эрге-дужаалдыг кижилерге тургузар.

Бистиң республиканың Дээди Советиниң болгаш чер-чер Советтериниң депутаттары боттарының сонгуткан округтарынга барык хөй нуруузу доктаамал ажылдап турар. Монгун-Тайга, Эрзин районнарының чер-чер Советтериниң депутаттарының, Чоон-Хемчиктиң — Алдан-Маадыр, Хайыракан, Каа-Хем районнуң Бүрен-Хем болгаш өскелерде чамдык кодээ Советтериниң депутаттарының эки ажылын айытса чогуур. Олар округтарына доктаамал барып, Хоойлуларын, Советтиң болгаш ёстүүң органнарының шиитпирлерин тайылбырлап, ону күүседиринче чонну организастап келгеннер.

Депутаттың бүрүн, эргелерин боттандырарынга тавримчалыг байдалдарны күрүнениң талазында тургузар дугайын Хоойлуда бижиглээны оон ажыл-чорудулгазын идепкейжидиринге улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Күрүне органнары, будурулгелер, албан-организация черлери болгаш албан-дужаалдыг кижилер депутаттың бүрүн эргелерин боттандырар талазы-биле аңаа дузаны көргүзер хүлээглелиг. Бир эвес албан-дужаалдыг кижилер депутатка дузаны көргүспээн тавармлгада Совет азы оон органнары доктаатkан чүрүм ёзугаар ол албандужаалдыг кижилерге администрация талазы-биле хемчегни хүлээдип болур азы ол кижилерни албан-дужаалындан хостаарынга чедир сагылга-чурум талазы-биле хемчег хүлээдиринниң дугайында чогуур органнарже негелдеп киирип болур.

Сонгукчулар мурнунга депутаттың отчёттуг болурунуң дугайында чаа Хоойлуда айыткан чүүлдер чон мурнунга оон харысалгазын улам бедидип турар. Депутаттың отчёттуг болуру Советтиң ажылынга доктаамал салдар чедирер арганы чонга бөзе берип турар дээрзи билдингир.

Дээди Советтериниң депутаттары сонгукчулар мурнунга чылда бирдең эвээш эвес, а чер-чер Советтериниң депутаттары йийдең эвээш эвес удаа болуруп болгаш Советтиң ажылының дугайында отчёттаан турарын Хоойлуда

ХӨӨ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕК-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгелээн № 269 «Шында»).

БИЙ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Маады Човчуковна Дагба — Хадыңа суурда өг-бүле эзи.

Долгар Оюновна Дүндүй-оол — Эөрбек суурда өг-бүле эзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Серен Хюлбюзековна Сат — Хадыңда школа-интернаттың ажылчыны.

Дадар-кыс Кыргысовна Тюлюш — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Очур Чымчыкайовна Монгуш — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Бай Биче-ооловна Салчак — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Александра Дмитриевна Старцева — Туран хоорайда өг-бүле эзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Клавдия Васильевна Жученко — Туран хоорайда өг-бүле эзи.

Кызылбай Ефимовна Кастаган — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Татьяна Маадыевна Лоскичат — Хүт суурда өг-бүле эзи.

Галина Григорьевна Сарыглар — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Кызылбай Маадыевна Шойдуп — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дыртык Ымаевна Иргит — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Тожул Сагаанбайевна Иргит — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Бараан Аранчаевна Аранчаа — «Малтыш» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чочагай Кыргысовна Сайсол — райпо ажылчыны.

Дыртык Ыймаевна Севек — «Мөген-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тое уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сумуя Көк-Хунаевна Куулар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Сыгыр Чоодаровна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чылбак Хуван-Караевна Ондар — Чадаананың районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжыштыкының ажылчыны.

Маас Күжүкейовна Оюржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Аная Бүрбүлдеевна Сат — Чадаана хоорайда өг-бүле эзи.

Чудур Шагдыровна Ховалыг — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Конфет Очур-ооловна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Хандый Чыгановна Монгуш — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Чылбар Бодуруковна Монгуш — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Шуру Ом-Намаевна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Калчат Байгаловна Ондар — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Самбыдаевна Хаян-оол — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Сайыновна Куулар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Долзат Лопсановна Куулар — Шеми суурда өг-бүле эзи.

Зоя Чимитовна Монгуш — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Сарыгларовна Монгуш — № 483 көжүл чоруур механизастаттынган колоннаның ажылчыны.

Чэнек Дүкүн-ооловна Монгуш — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Ирина Делгеровна Ондар — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Өлеймаа Борбак-Дашовна Ондар — «Искра» колхозтуң колхозчузу.

Алдын-Соо Доортаевна Оюржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Александра Бүкүштеевна Оюржак — «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажылчыны.

Өшкү-Саар Майдыровна Оюржак — «Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл Канчыровна Сат — Чадаанада № 2 столовоюның ажылчыны.

(Уланчылыг).

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КАМГАЛАЛЫНДА

«Правда» солунуң парлалга бюрову бүгү улустуң байырлалы — Ракета шериглериниң болгаш артиллерия хүнүнүң бүдүүзүнде стратегтиг ужур-дузалыг Ракета шериглериниң Политиктиг эргелелиниң начальныгы, Совет Эвилелиниң Маадыры, генерал-лейтенант П. А. ГОРЧАКОВКА барып, ракета шериглериниң дугайын чугаалап бээрин оон дилээн. Оның тайылбырын моон адаанда парлаан.

Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүнге

Үжен чыл бурунгаар — 1942 чылдың ноябрь 19-та артиллерияның күүгүүр даштаашкыннарының түңелинде Совет шериглериниң Сталинград чоогунга шаап халдаашкынын эгелээн. Бодунуң хемчээлиниң талазы-биле төөгүге эң улуг болуп кирген бо операцияга гитлержи Германияның 330 муң кижилиг 22 дивизиязы чылча шаптырган.

Кызыл Армиянып бо чайыннанчак тиилелгези фашизмни долузу-биле чылча шавырының төөгүлүг эгези болган. Ол тиилелге Совет күүрүениң тиилеттирбес күүгүзүн, ооң хөй нациоалдыг улустарының Коммунистиг партияны долгандыр улам сырый каттышканын хереченнээн. Волгага болган улуг тулчуушкунга совет артиллерияның күүгүзү, дайынчы шынарыны улам илерээн. Артиллеристерниң маадырлыг чоруун демдегдээри-биле Артиллерияның хүнүн тургускан. Ону 1964 чылдан бээр Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнү кылдыр байырлап турар.

Стратегтиг ужур-дузалыг Ракета шериглери — бистиң армиябыстың кол согуккучу күжү, агрессорну доктаадып турар кол чепсек болур. Ракета шериглери төөгүүзүр кыска үениң иштинде хогжуп сайзыраан. Амгы ракета кезектери делегейде эң-не күштүг, диптер аразынга ужугар ракеталар-биле чепсегдегнеп. Бистиң стратегтиг ракеталарывыс чер бөмбүрзээниң кайы-даа булунунга ковчуг чиге чедип шыдаар, олар он-он метатоны күштүг, термоядролуг октарны чедирер арганыг.

Амгы үениң стратегтиг бир ракетазының күүгүзү делегейде эң күштүг Красноярск ГЭС-тиң күүгүзүнден улуг болуп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистиң үлетпүрүвүс 775 миллион снарядтарны болгаш миналарны кылган. Диптер аразының бир ракетазының күжү ацаа дең болуп турар.

Ракета шериглериниде чепсек болгаш дайынчы техника чылдың кайы-даа үезинде, дүне-даа, аттаар-бойдустуң байдалы хамаан чокка ылаптыг ажылдаар. Стратегтиг ужур-дузаның ракета шериглери кандыг-даа агрессорга харыы согуткуу бээри-биле кезээде белеп байдалда туруп турар. Чурттуң камгалалын быжыглаарынга ракета шериглериниң кол роликн демдегленнээн.

Чепсектиг күштерни политиктиг, экономиктиг амыдыралды реакциянын боогдаар деэн оралдажышкынналарыңга удур чурттуң чазаа-биле, ажылчын ангызы, бүгү ажылчы чоюу-биле кады шинтирлиг демисежип үнгеш, боттарының сорулгазын эзергек күштериң чедип алырын кыныктырбайн сорсаткан. Шериг кижилер кандыг-бир министр болган турда, ыңдыг таварылга болганы чангыс ол эвес деп, Л. Корвалан демдегленнээн. Сальвадор Альендениң чазаавга шериг кижилер барын үзелдингеринде хора чедирер үүлгедиглерин сорсадыр, социал-экономиктиг чаартылгалар чорударынга дуза чедирер болгаш 1973 чылдың мартта болур парламент соңгулдазын иштинги, делегей реакциянының корлап турары дег, хамаатыг дайын өскүдеринге чедирбес — тодаргай сорулгалыг кирген деп. Л. Корвалан айыткан.

Армияның болгаш флоттуң күжү чүге амгы үениң чепсээ эвес, харын кайгамчык офицерлер болгаш солдаттар бөлүп турар дээрээн айтыры чугула. Олар партияга болгаш чонунга бердингеп, бедик моральдық-политиктиг болгаш дайынчы шынарлыг кижилер болур. Ракета шериглериниң офицерлериниң дөрттүң үш кезии инженер-техниктиг эртеминиг, 90 хуузу класстыг специалистер. Позик ивеноузула ажылдап турар офицерлериниң үштүң ийи кезии 30 хардан кулу аныяк кижилер болур. Ол болза бедик белетелдиг, бодунуң хүндүүлүг болгаш харыысалгалыг мергежининге ышак, солдаттарны, сержаныктарны бодунга тудуп, оларга чаңгыс ай, чаңгыс коллектив болур.

Бистиң хөй нациоалдыг күрүеевистиң 50 чыл ооңга төлептиг ужурамыр хаяа күш-ажылчы эрлерниң совет улус-биле кады Ракета шериглери дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чеңишкиннерин чедип алыр үзүн чарыштыг калбартказын. ССРЭ-ниң 50 чылынга алдарлыткан бедиткен хүлээгелерин ракетчилер алган. Дайынчыларның патриоттуг ол шинчээшкининиң бирги чадалы ийи түңелдерни бергеп. Дайынчы техниканы өөренирининг коргүүлгэлэри бедик, солдаттарның дайынчы мергежилин өзүп турар. Класстыг специалистерниң, хөй дакмыр мергежилдерни шиңгээдип ап турар дайынчыларның саны көвүдээн.

Бо чылын эрттиргеп ниитибүрүү өөредиглелер болгаш практиктиг күчүлдер ракетчилерниң болгаш артиллеристерниң дайынчы белеткелдиг болурунга улуг шынарлыг болган. Дайынчылар өөредилге үезинде тактиктиг, бот болгаш түнэй белеткелиг бедиткен, мораль болгаш психология дамыгышкынныг алган.

ССРЭ-ниң тургустуунганының 50 чылынга белеткел ажылдары бүгү иезенгерде калбарган. Коммунистиг тургузуушкунга совет улустуң чедип алган чедишкиннерин, СЭКП-ниң XXIV съездиниң ажылдап кииганы иштинги болгаш даштыкы политиканы, ленинчи национал политиканы бот составка тайылбырлап, таныштырып турар.

Бистиң партиабыстың СЭКП-ниң XXIV съездиниң ленитыкы политиктиг үлегешкининиң чайгылыкы чок боттандырын турарының түңелиниде делегейниң дүшкүүрдүт чоруун чавырымдырар талазы-биле тодаргай үүлдер чедип алдынга-даа бистиң чүртүүсел удур аймак эвергенни коп болур деп чүвеи ракетчилер эки билир. Милитаризмниң болган агрессиялың күштери аязы кыжылаза-даа, олар боттарының чейсээн ам-даа сазбаан. Ынчангаш совет дайынчы бүрүү партиязының XXIV съездизиниге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде киргеп: «Чонунуң ыяап бүгү үүлдерни илередилг кантелаттынган турар ужурдуу деп сеткерин чүрээтериниде найгаавын чөрүүр.

Төрээн чурттуң тайбың тургузукчу күш-ажылың болган аймак чок чоруун камгалаар талазы-биле партияның салган сорулгазын совет улустуң шинчү соңдары — ракетчилер болгаш артиллеристер күүседип келген болгаш күүседирдээ. Коммунистиг партияның кыйгырыкы ёзугаар социалистиг Ада-чурттуң камгалаар талазы-биле боттарының патриотчу болгаш интернационалчы ыдыктыг хүлээгелерин күүседиргеге олар кежээ белеп.

ДАШТЫКЫДА ДАШТЫКЫДА

Л. Корваланның парлалга конференциязы

ГАВАНА. (СЭТА). «Бодунуң чаа ниитилелиң тургузары болгаш чуртка бүгү национал байлактарны бүрүн эгидип бээри дээш демиселинге чиги улус бүгү социалистиг лагерьнин, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң, делегейниң ажылчын шинчээшкининиң, хөй-хөй латин-америк чурттарның чазактары биле парламентилериниң шинтирлиг деткимчезин ажыглап турар» деп, Чилиниң Коммуйистиг партиязының Чингине секретары Луис Корвалан медеглээн.

Гаванага болган парлалга конференциязынга Л. Корвалан Чилиде политиктиг байдалды аналиэтээриниче кол киэзнигей салып, чүве чугаалаан. Хамыктың мурнунда Чилиниң чазаан дүжүрелиң кандыг-даа арга-биле чедип алырыңо чүткүл салып турар, АКШ-тың империалистиг бөлүктери, делегейниң реакциязы сөолгу үеде оранчок идепкейжээн деп, Чингине секретарь демдеглээн.

Чепсектиг күштер политиктиг, экономиктиг амыдыралды реакциянын боогдаар деэн оралдажышкынналарыңга удур чурттуң чазаа-биле, ажылчын ангызы, бүгү ажылчы чоюу-биле кады шинтирлиг демисежип үнгеш, боттарының сорулгазын эзергек күштериң чедип алырын кыныктырбайн сорсаткан. Шериг кижилер кандыг-бир министр болган турда, ыңдыг таварылга болганы чангыс ол эвес деп, Л. Корвалан демдеглээн. Сальвадор Альендениң чазаавга шериг кижилер барын үзелдингеринде хора чедирер үүлгедиглерин сорсадыр, социал-экономиктиг чаартылгалар чорударынга дуза чедирер болгаш 1973 чылдың мартта болур парламент соңгулдазын иштинги, делегей реакциянының корлап турары дег, хамаатыг дайын өскүдеринге чедирбес — тодаргай сорулгалыг кирген деп. Л. Корвалан айыткан.

Контрреволюсчуларны шиитккен

ГАВАНА. Кубаның күрүеининг аймак чок чорук органнары Пинар-дель-Рио можугга ходелип-турган контрреволюсчулар болгуи илередип туткан. Олар республикада социалистиг тургузуушкунга шаптык таварыштырарын орвалдажып турган. Контрреволюсчулар эрге-дужаал эдилээр ажылдарже шургуй киргилээш, бүдүүлге черлериниң чогумчалыг ажылдаарын будалдырарынче чүткүлүн салып, ажылчын, тараачыниларын ортузунга кара сагыштыг суртаалды иептередип турган.

Ажылчы чонның серемчилели куба улустуң дайзынарын сөйгалап илередириңге дуза чедирген. Ол можуиуң революстуг трибуналы оларны шыңгыы шиитккен. Херектениер хосталгазын үр хуусаалыг казыдып шиитиргеп.

Демисел күштелип турар

ЛОНДОНДАН СЭТА-ның корреспондентизи Б. Бантинг мындыг дыннадыгны дамчыткан:

Мурнуу-Африка Республикада апартеидтиң кижи хөнүү чок хоолулулары үк республиканың африкан ажылчыннарын кул байдалдыг болурунга чедиргеп. Ам оларның ол хоолуларга удур боттарының эргелери дээш демисели күштелип турар. Ооң база бир барымдаазы африкан ажылчынарның ажыл соксадыр шимчээшкининиң калбарганы болгаи. Ол шимчээшкин Мурнуу-Африка Республиканың хөй-хөй үлетпүр адырларында неитерей берген. Чурттуң эң улуг далай өртээли Дурбанның 2000 африкан ажылчыны эрткен айда ажылдаарының болгаш амыдырап-чурттаар байдалдарының коичуг берге апарганынга, ажыл телевириниң чаржыңчыт хемчээлдиниге удурлангаш, ажыл соксады берген. Дорбанның ажылчыннары-биле Кейптаунуң далай өртээлиниң ажыл-ишчилери эп-сеткилин каттыштырган. Олар кеш-сөөк ылгай көөр дорамчылал «хоойлуларыңга» удурланыр демисели амдыгаа чедир үргүлүлевишаан.

Мурнуу-Африка Республиканың экономиказының кол адырларының бирээзи — даг-руда үлетпүрүнүң африкан ажылчыннарының демисели аажок калбарган. Ажыл соксадышкыннарны үлетпүрүүн машиналар бүдүрер, кан шуткуур, пөс артыыр болгаш өскелээ адырларында иептерээн.

ИНДИЙ-КЫДАТ: Шыңгыы тулчуушкуннар

● **НЬЮ-ПОРК.** (СЭТА). Куангчи можунуң төвү — Куангчи хоорайның девискээринде дайылдажып турар, мурнуу-вьетнам патриоттар чалча шериглериниң улуг бөлүглежишкининиң хөделир арга чок кылдыр чыыре тудуп эккеген. Ында агаардан халдаар дерии бомбалаашкыннар бооп турза-даа, патриоттарның артиллериязы Сайгон шериглериниң турушталарын күүгүлүг согуушкуннарта таварышгырып турар. Дайзын дириг күш болгаш техника талазы-биле улуг когаралдарга таварыжып турар.

Сайгоннуң мырыңай чанында тулчуушкуннар казбарып үнгеп. Ында хосталга күштери дайынчы инициативаны ыяк эелеп турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштери ноябрьның 15-те дүне Сайгондан 40 километр соңгу-чөөн талада быжыглаашкының Чирам деп черни чедиишкинниг атакалаан.

Америк ужар күүгү Мурнуу Вьетнамның хосталган районнарын мооңнеттингеп күш-биле бомбалаарын үргүлчүлеп турар. Сайгонда америк шериг командылалының төлээлекчизиниң медеглээнин ёзугаар алырга, стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар Куангчи хоорайның чоок-кавызын болгаи Сайгон чоогунуң девискээрлерин агаардан халдаар согуушкуннарга таварыштырган.

● **НЬЮ-ЙОРК.** (СЭТА). Лаостан кээп турар дыннаашкыннардан ааган көөрге, Лаостуң улусчу-хосталга армиязының дайынчылары Луангпрабанг чоогунда аэродромну ракета-артиллерия-биле боолаан. Хенертен бооланшкын кылганының түңелиниде беш шериг самолёду болгаш шериг ок-чемээ шыгжаан бир склад үрелген.

● **ХАНОЙ.** (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның патриотчу күштери ноябрь 10-че дүне Митхо можуда быжыглаашкының Виньинь деп черни чаңчык дег шалынын атакалаан, чалча шериглериң бир батальонун чылча шапкан. Дайзын 200 хире кижизин өлүртүп когаран. Ону ноябрь 15-те Хосталганың парлалга агентилели дыннаткан.

Куангчи можуда дайынга удур үүлге ноябрь 13-түн — чаңгыс хүн дургузунда безин болган тулчуушкунга хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары дайзының 500 ажыг солдат, офицерин сандан үндүргеп, 2 танкызы биле бир самолёдуп база улуткаан.

● **ХАНОЙ.** (СЭТА). Америк самолёттар ноябрьның 13-те соңгу-вьетнам Хатинь, Тханьхоа, Нгеан, Куангбинь можуларның болгаш Виньлинь зонаның чурттакчылыг хөй-хөй девискээрлерин дерии бомбалаан. Стратегтиг бомбалакчы «В-52» самолёттар ВДР-ге катап халдаашкыннар кылган. Америк шериг-далай флодунуң корабльдери ярик навыдының девискээрлерин бооап турган.

Тайбың чон аймыл-когаралдарга таварышкан, улус ажыл-агыйының хөй-хөй объектилерни үрелген.

ВДР-ниң ДХМ төлээлекчизи Каттышкан Штаттарның хемниг херектерни катап үүлгедип турарын шынгыы буруу шинкан болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың бүрүн эрге-шөлээзинге, аймыл чок чоруунга хандаар үүлгедиглер киирын доп-дорааи соңсаткан турарын негээн.

Совет-куба дугуржулга

ГАВАНА. (СЭТА). ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң парлалга черлериниң, полиграфия болгаш ном садыглаар ажыларының күрүне комитединиле Кубаның ном институдунуң аразынга дем каттыштырыг ажылдаарының дугайында Кубаның найысылалынга чарга дугуржулгага ат салган. Бо дугуржулгага чоокку үеде дем каттыштырыг ажылдаарының программазын айыткан. ССРЭ-Кубаның чүүл-бүрү литератураларын парлап үндүрериниге пуэ чедирер. Дем каттыштырыг турган, Кубага В. И. Ленинниң он томнуг чогаалдарын В. В. Маяковскийниң чогаалдарының тайылбырлалын, мичаарга Совет Эвилелиниге — куба авторларның чогаалдарын парлап үндүрер.

Садыглажырын калбартыр дээш

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Нью-Йоркка АКШ-тың даштыкы садыының национал чөвүлелиниң чылдың-на болур съездизиин эрткен. Ол съезд совет-америк садыглажышкынын калбартыр деп саналлаан. Съездиниң ажылынга кеп-коо будуүлге бөлүктериниң 2000 ажыг төлээлекчизи киришкен. Ук съезд нациога эң чогумчалыг садыглажышкынын кылыр арганы Совет Эвилелиниге бээр хөйлүүну үндүрериниче АКШ-тың конгрезиин кыйгырган резолюциязы үүлээн алган. Мындыг базын кылыры АКШ биле ССРЭ-ниң аразынга садыгжыларының хемчээлин улгаттырарынга эргежок чугула деп, ол резолюциязы чугаалаан.

ЭРГЕЛИГ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЛЕРИ

айыткан.

Бистиң республиканың Дээди болгаш чер-чер Советтериниң депутаттары ол негелдеин күүседип келген. Бо чылдың бирги чартыныда республиканың Дээди Совединиң депутаттарының 90 ажыг хуузу, чер-чер Советтериниң 2041 депутадындан 2754 кижи соңгукчулар мурнунга отчёттарын бергилээн. Барыын-Хемчик, Каа-Хем, Өвүр районнар Советтериниң депутаттары соңгукчулар мурнунга 100 хуу отчёттаан. Тес-Хем, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик район Советтериниң чамдык депутаттары чартык чылда отчёдуп безин бербээн. Бо чугула ажылды организастаары республикада ам-даа уламчылавышаан. Чыл тоңчузүнге чедир депутат бүрүзү бодунуң болгаш Советтиң кылган ажылының дугайында соңгукчулар мурнунга ыяапла отчёдуп кылыр ужурлуг.

Депутаттың бодунуң соңгукчулар мурнунга отчёт эрттиреринге, соңгукчулар-биле ужуражырынга таарымчалыг байдалдарны хамыдырын чаа Хоойлуда тодаргай айыткан. Ол сорулга-биле Советтиң күүсекчи комитеди, бүдүүлгелериниң, албан черлериниң администрациялары болгаш хөй-иитки организациялары хуралдаар черни үндүрүп бээр, депутаттың отчёт эрттирер, ооң соңгукчулар-биле ужуражыр, соңгукчуларны хүлээп алыр шагын болгаш черин соңгукчуларга дыңнадыр. Ол ышкаш соңгулда округунга депутаттың ажылдаарынга дузалап өске-даа хемчегларни алыр. Ооң отчёт болгаш илеткел кылырынга херектиг материалдарны Дээди Советтиң Президиумуну азы депутаттың хамаарыжыр Советтиң күүсекчи комитеди бээр.

Депутаттың негелдезин Советтериниң чугаалажып көөрү күрүеевин эргелеп-башкарар органнарның болгаш албан-дужаалдыг кижилериниң ажылын контрольдаарының дээштиг арганы.

Депутат кижи Советтиң чагыргазынга хамаарышкан айтырыглар талазы-биле негелдеин Советтиң девискээринде турар бүдүүлгелериниң, албан черлериниң болгаш организацияларның удуртукчуларының мурнунга тургузар. Негелдеви депутаттар түс-үзүүдүп ийикпе болук депутаттар бижимелиниле болгаш аас-биле киирип болур. Ону сессияларга тургузар. Депутаттың негелдезин бистиң республиканың Кызыл хоорай, Бии-Хем, Мөңгүн-Тайга, Танды, Тожу район Советтеринде багай организастап турарын чугаалаар апаар. Ажыл-херекти контрольдап, хынаарының бо дээштиг аргазын чер-черге калбаа-биле ажыглаары депутаттарның хүлээлгези.

Депутаттың сессияларга, күүсекчи хуралдарынга, доктаамал комиссияларның ажылынга киржирин, соңгукчуларның чагыгларын күүседир дээш кандыг ажылдарны организастап чорударын чаа Хоойлуда айыткан.

Чер-чер Советтериниң депутаттары күүсекчи комитетке, ооң кылдыстериниң болгаш эргелелдериниң удуртукчуларынга база Советтиң девискээрлеринде турар бүдүүлгелериниң, албан болгаш организацияларның удуртукчуларынга Советтиң эргезинге хамаарышкан үүлдер талазы-биле айтырыгларны тургузар эргелиг. Ынчангаш депутаттың бо талазы-биле эргези улгадып турар. Олар ону саат чойка тарыылап бээрин чаа Хоойлуда айыткан.

Хоойлуда депутаттың күш-ажыл эргелерни камгалаар талазы-биле кандыг үүлдер киргеиил? Чоннуң бүрүн эргелиг төлээзи депутат кижиниң кайы хамаан чокка ажылдап үндүрүп болбас. Администрацияның инициативазын ёзугаар депутатты бүдүүлгеге, албан черниге, азы организацияга ажылдап турган ажылындан үндүрүп болбас. Колхозтан база үндүрбес. Азы Советтиң баш бурунгаар кылган чөпшээреди чокка хемчег оларынга хамаарыштырып, чавыс төлевирлиг ажылче шилчидип болбас. А сессиялар аразында үеде Советтиң күүсекчи комитединиң, азы Дээди Советтиң Президиумунуң баш бурунгаар чөпшээреди чокта ажылдан үндүрбес.

Депутат кижи Советтиң организацияга соңгудаалыг албан-дужаалга соңгуткаш, ажылдан хостаткай болза, ооң соңгудаалыг албан-дужаалынга бүрүн эргеин доостурга ону эргелиг ажылынга (албан-дужаалында), азы ол-ла коллективиниге эргеде кылып турган ажылыбиле деп оске ажылга, а бир эвес боду чөпшээрежир болза, оске бүдүүлге, албан черивге организацияга ажылдадып киирер.

Советтиң организыга соңгудаалыг албан-дужаалга депутаттың ажылдаан үезинде Советтиң организыга соңгудаалыг албан-дужаалга депутаттың соңгуткаанынга чедир ажылдап турган мергежилиге хамаарыштыр күш-ажыл стажынга киирер.

Дээди болгаш чер-чер Советтериниң депутадын сессиялар аразында Советтиң, күүсекомуиуң чөпшээрели чокка суд корум-чурумун ёзугаар кеминг-херек харыысалгазын онаап, тудуп хоргудан болгаш административтиг хемчег онаап болбас.

Депутат ажыл чорудулгазының үезинде депутаттарның орукка халас чоруурунуң эргезин Хоойлуда база магадылап турар.

Край, область Советиниң автономнуг область, национал округ, район, хоорай, хоорайда район, суур Советиниң болган кодээ Советтиң депутады крайның, областтың, округтуң, районнуң, хоорайның, суурнуң болган кодээ Советтиң девискээринге республика чыргалыг автомобиль болгаш суг транспортунга болгаш хоорайның пассажир транспортунуң (таксиден оске) бүгү хевирлериниге халас аргыжар эргелиг.

Хоойлу-дуруи үрээшкиннериниң чайладыр талазы-биле депутатка улуг эргелерни берген. Депутат болза совет хоойлуларыны сагыыры дээш туружур, эрге-чурум үрээлерби-ле демисеиле, бедик медеелдиг угаан-бодалга ажылчы чоппарны кижизидериниге, хамаатыг хүлээлгени күүсединиге, социалистиг хоойлудуруму чайгылыш чокка сагыырынга идепкейлиг киржир хүлээлгелиг.

Хамаатылырның эргелерни болгаш хоойлу-дуруи ёзугаар камгалаан эрге-ажыктарын үрээн таварылгада азы хоойлу-дуруиниң оске-даа байдалбиле үрээн турда, күрүне эрге-чагыртазының төлээлекчизи болур депутат болза, ол үрээшкиннерни соксадырын негээр эргелиг. А эргежок чугула апарган таварылгаларда ол үрээшкиннерни чайладыр дугайында чогуур органнарга болгаш албан-дужаалдыг кижилерге негелдерни тургузар эргелиг.

Чаа хоойлу депутаттарның эргелерни улам улгаттырып, оларның ажыл-чорудулгаанының магадылалын күштелдирген. Ынчангаш депутат бүрүзү бодунуң хүндүлүг адынга толептиг болуп, ону идепкейлиг ажыл-ижи-биле шынзыдарын, чоннуң ылгалынын деңнелинге турарын Хоойлу оон негеп турар.

Ш. КАНДАН,
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң оргкилдизиниң инструктору.

Америк империалиам Чилиге удур үүлгедиглерни ажыы-биле чорудуп турар. Чоокта чаа «Кеннекот коппер корпорейшн» компаниянын эзлери Франциияже чоруткан чили чести баш удур тудуп хораан. Ында холбаштыр Чилиге ужурлашкынның митингилери, чыскаалдары болгулаан.

ЧУРУКТА: Сантьягога болган митингилерниң бирээзиниң үезинде.

ПРЕНСА ЛАТИНА — СЭТА-НЫҢ фотозу.

БОЙДУСКА ХАНЫ ХАНДЫКШЫЛ

Ол хүв школага дежурныйлаар үзүг 7-ги класстың өөренчилеринге оваашкан. Уруглар пионержи левин кедин алган, мурнундагызындан дыка эрте четкилеп келген, түс-түс туруттарда тургулан алган, башкыларын, өөрүн болган ажылчыларны хүлээп эп, магалыг арыг-силиг, чырык-чылыг школазынче чалап турдулар. Ындыг чайгай школада өөренип, келир үезинче бүзүредилгө бөзын орар аас-кежиктиг солгакчыларны магадап, оларның-биле чугаалажып чоруп турумдала конга эдипкен.

Элээн үенин дургузунда кичээлдеривге олуржуп, ажылхерээн сонуургап келгеним. Кызыл хоорайда башкы ажылының мастерлериниң бирээзи, биология башкызы Вера Тиховновна Семина-биле кады ооң удуртуп турар класының кичээлдэри бөзүдуске кабинединге кире бердивис.

Уруглар-биле мендилешкеш, ынчолдя эгледи. Чуртталганының чаурбы ажыг чылдарын бичии чаштарга баравлаткан. Чүс-түс мынды чаштарның амыдыралче, биллигже карааи ажыткан башкыны класстың оң артында парта артынга олуруп алган, магадап көрүп ордум. Бажының чамдык дүктеря арай мөңгүннелип, берге ажыл-иштин демдектери чаагай сеткил чайналп арыпкан тода-даа болза, ооң кижилерге ынакшылы, амыдырал өөрүшкүү, эртенги хүнүң чайнаары ыпкаш ине. Класста кижи бүрүзүнүң ынчаңгейи башкыда, а башкы боду оларның долу идегелин чаалап анкан.

— Баштайгы хар чаанкан. Чараш магалыын көрүнер, уруглар. А кижи бүргүзү күскү хүн демдеглелдерин кылып, хайгаралдарны чорутпан болгай. Кымның чүвү кылганын түнеп көрээл. Хүн демдеглелдерин кым өөрүнге сонуургадыксап тур?— деп, бөшкы айтырган.

Класстың барык шуптузу холуп кодүрүпкен. Ортаа партага орган оолду ол самбыраже кыйгырды. Миша Бочкарёв күскү хайгаралдарын номчуп, чураан чуруктарын өөрүнге көргүзүп эгеледи. Чылдың база бир магалыг үези күс дугайында чугаанын эгеп ол. Бичии уругларның бойдуска хайгаралын, аңаа хандыкпылының мегадавас иргажок. Ындыг-ла үр эвес үенин дургузунда башкы улуг ажылды кылган — күскү бойдус дугайында хөй ажыктыг, солун чүүлдерни уруглар бижип алган. Вера Тиховновна түнелинь үндүрген, зоологияда ийи-чалгынныгларның бөлүүнге хамаарышгыр катап-чашкынны кылып, айтырыглар салып. Эрткен кичээлди уруглардың кадчаар шиңгээп алганын хынаап, сеткилинин хангаңы-ла ол боор ол. Чаа темаже киришти. Ол арылаар дугайы.

Ары дугайында хөй чүвү чугаалаар боор деп бодаты дег. Ол ындыг эвес, кижилерге чугаалаар дээш, аңыңнадыг шага каапгар арыларның тургузуу, чурттадазы дыка-ла солун. Башкы ону чугаалап турда, солун тоол ыткан кырган-авазын дыңнаан чаштар ышкаш. Өөренчилер кулак салыпкан оргар. Плакат чуруктар, көргүзүг материалдары ажыглаттынган, быжыглаашкыны база кылып четтикken. Бажыңга онаалганы база бергеп.

Кичээл соонда башкы-биле кабинетке чугаалажып ор бис. Ол бодувүң чурттадазының дугайын сонуургадып ор:

Башкы. Ооң ажыл-херээ

— Хакасия чурттуг мен. Ов уруглардыг тараачын өг-бүлеге төрүттүүген, дайының аар-бөге чылдарында, өг-бүледе бар чаңгыс ий кидво идиктерим элчежин кедип, өөренип чоруур шагда школачы турдум. Берге-даа болза кызып өөренип турдувус. Бистер шупту ортумак болгаш дээди эртемниг специалистер кылдыр өөренип алдывыс. Чүгле башкылар бөзин үш ышкаш, эмчилер, инженерлер, техниктер дээш кандыг мергежилдиг кижилер өг-бүлевисте чок дээр силер—деп, ол чугаалаап уламчылады. Мен кара чажымдан тура башкы болуурун күзеп чораан мен дээр болзумда мегелеттинге бээр. Школа доозун турумда башкы кадрлар чедипшес турган, институт база ырак эвесте, Абаканда. Биология факультединя доошкап. Черногорскиге башкылап эгелээн кижи мен. Эрткен үенин дургузунда тогум чеже кижинин башкылаанымны сактып албаан мен, ооң онза хөрээ-даа чок боор. Ынчалдажок баштайгы өөренчикчилерим, сөөлгү доозукчуларның чамдыктарны балалбазы-биле сагжыгыма артып калгылаан—деп, ол чугаалаап, портфелинден чуруктар ушпуп келди. Бир чаргаа хавындан шериг оолдун чуруун болгаш доңчу чагаазын сонуургап кордум. Ол башкызынга өөрүп четтиргенин, ажылынга база амыдыралынга чедипшкиннерни күзээп. Ооп ам Совет Армидың офицери. Адын Владимир Есеновия дээр.

Башкының эрткен оруу-биле танылып ора, РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң, профвилел Топ Комитединиң, Хакасиянық партия обкомунуң, облкүскомнуң хүндүлел бижиктерин, аас шаңналдарын сонуургал-биле көргүм. Ооң соопда ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чедипшкиннериниң делегелгезинде дипломнарынга доктаадывыс. Черногорск хоорайга ажылдап тура, школа чапының участогугага үнүштер остүрүп, дуржукталар кылгаш, делегелгениң киржикчиэл болганын, дипломнар болгаш медальдар-биле каш удаа шаңнаткайның башкы чугаалады.

— Кызылга келгеш, бо талазы-биле чүвү кылып турар силер—деп, Вера Тихоновнадан айтырдым.

— Тывага келгеш үш чыл хире болуп тур мен. Хоорайда эң баштайгы бойдус клуву бистиң школада организастаттынган. Ол ам ийи чыл ажыг ажылдап турар—деп, башкы чугаалаан уламчылады. Ында бойдуска хандыкшылдыг 18 уруглар бар. Бүтү-ле ажылды клубтуң човүлелиин дамчыштыр орудуп турар бис. Ыяштарның, чадаң үвүтпериниң үрезиниерин чыыр, куштар чемгерер чүүлдер кылыр, школа чанын ногаанчыдар, класстарга чечентер остүрер, дирип-булуп тургузар дээш кандыг ажылдарны кылбадывыс дээр. Клубтуң кежигүннери «Алдын күс» деп темалыг кежиндә ооктя чаа организастап эртиргеп болгаш, ол дыка солун болган. Клуб човүлелиниң даргазы Нина Владимирова, оралакчызы Люда Черкашина оларның кылган ажылы улуг. Бойдус клувун чуруп, дерипг ажылдарга Володя Бочкарёв эң идепкейлиг киржип турар. Уруглар бүгү ажыл-чорудулгазын аныяк патуралистерниң станциязы-биле сырый харылзаалыг чорудуп турар.

Башкы Вера Тихоновна Семинаның удуртқан класының өөренчикчилери эрткен өөредилге чылында эки түнелдерни чедип алган, В. И. Ленинниң шөлүлгеге турган черн Шушенское суурже аян-чорук кылыр путёвка-биле шаңнаткан. А бо өөредилге чылын база-ла эки эгелээн.

Класста ада-иелер комитединиң даргазы Миля Ивановна Загурская башкының ажылынга улуг дузаны чедирип, хөй чүүлдерни кылган. Ада-иелериниң дузазы-биле неделя саныида кандыг-ла бир солун чүүлдү организастап турар.

Улусчу башкы Вера Тихоновна Семина хоорайның школаларында биологтарның эң мергежилдиг, дуржукталынга сайдалын, аныяк салгакчыларны коммунизмниң өзугунга кижилерлиг, талантылыг чорууп киирип чоруур.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: башкы В. Т. Семина балыктарны канчаар чемгерерин «Бойдус» клувунун кежигүннеринге айтып берип тур.

Фотозу автордуң.

ГЕОЛОГИЯ: найыралдың демдээ

Совет хоорайларның күдумчуларынга хөй-хөй чурттарның аныяк кижилерин көрүп болуур. Ол—Африканың, Азияның, Латин Американың хамаарылга чок чурттарының чоруткулааны оолдар болгаш кыстары-дыр. Заводтар, плотиналар тударынга, машина-назар конструкциялаарынга совет тускай эртемниглерден өөренип алыр дээш олар келгилээн... Шаанда даштыкы капиталдың дарлалынга турган, хамаарышпас күрүнелер болу берген ол чурттарга шиитпирлээр айтырыглар хөй. Бир кол күве — экономикалың хөгжүдери. Ол херекти бүдүрериңге Совет Эвилелинге өөренип чораан кижилер улуг салыышкынны киирерлер.

Кандыг-даа чурттуң экономиктиг хөгжүдели ооң минерал-чиг-эт курлавырларындан, ону ханчаар ажыглаан турарындан улуг-биле хамаарыжыр. Бо талазы-биле ССРЭ-ниң үлегер-чижээ бүзүредилг. Совет үлетпүрүнүн хереглеп турары чиг-этпиң бештиң дөрт кезии чер иштинден казып алдыпын турар. Ынчангаш ССРЭ-ге өөренип алыр дээш келээн турарларның элээн хөй келии чер иштин шинчилээрлерни белеткеп турар институттарга өөренип кирип турары билдингир. Конго, Индонезия, Нигерия, Бразилия, Куба, Кувейт, Лаос, Камбоджа, Малайзиң болгаш өскелээ чурттардан Улустарының нөйыралывың Лумумба аттыг университединде болгаш Москваның Күрүне университединде, Москваның-Геология-шинчилел институтунда, Ленинградтың, Свердловскиниң дээди өөредилге черлериниде хөй студентилер өөренип турарлар...

— ССРЭ чүге геология талазы-биле өөренип келириниң черн болганыл?—деп айтырып болуур. Ооң чылдагааны ийи чүгула факторда хире хөгжүп орар улустарга харам чок дузаны көргүзериңге Совет күрүнениң күзелдин болган ооң геология эртемнинң талазы-биле улуг чеднишкиннери.

Бирги факторлуу таймылыр-лавазы-даа билдингир болганда, ийигзанның дугайында чугаалаар херек. ССРЭ—бодуның экономиказын үүлге бодуның казар байлактары-биле хөгжүдүп шыдаар делегейде кара чаңгыс чурт болуур. Ооң туржук, хөмүр-даштың, нефтинин, бойдус газын болгаш янзы-бүрү рудаларны ол даштыкы чурттарже үндүрүп турар.

Чурттуң улус ажыл-агыйын ажыктыг казымалдың эргежок чугула комплекизи-биле үр ле иштинде хандырган бис деп, геологтар ам чүгаалап болуурлар. Бо талазы-биле чамдык чаа ажыдыышкынларны ап көрээл. Делегейде нефтиниң эң-не байлак чыдар черин Барыын Сибирьде шинчилеп тыпкан. Ында болза чыл бүргүзүлге 100—120 миллион тонна нефтинь берип болур үлетпүр комплекизин тургузуп турар. Ону сөөлгү чылдарда чаа ажыттынган он дөрт чер-биле база калбарткан. Чижээ, Вуктыда газтың барын тыпкаңы чурттуң химия үлетпүрүнге одалганы, болгаш чиг-этти боорга көвүдедир артаны бергеп.

Үлетпүрүп хлеви — хөмүр-даш. Ооң курлакыры база улуу-биле көвүдээ. Чижээ, ССРЭ-ниң чөөн чугуже шахтёрлар чылда 225 миллион тонна хөмүр-даштың казып болурлар. Геологтар чурттуң Европа кезээнге база хөмүр-даштың шинчилеп тыпканнар. Амгы үеде ооң черн 112 участогу-биле кады чаа 26 участок чылда 77,5 миллион тонна хөмүр-даштың берип, ССРЭ-ниң Европа көзээнде турар бүгү бүдүрүлгелерни ооң-биле «чеигерип» шыдаар.

Талнахада болгаш Октябрьскиде чес-хола-чайыр рудазының курлавыры улуг. Ону ажылдаап, Норильскиниң даг-металлургия комбинады бодуның күчүзүн хөй-биле үзлаттырган.

Алдың байлактыг он-он черни шинчилээш, чурттуң соңгу-чөөн талазының болгаш Чөөн Сибирьниң үлетпүрүнге дамчыдып бергеп.

ССРЭ-ниң геология чуруунга ажыктыг казымалдарның хөй черлери тыптып келгеп. Ажыктыг байлакты тыварының амгы шинчилелдеря — эртем-техниктиг ажылдарның нарын каттыжышкыны болур. Ол болза геология эртеминиң эң чаа чедишкиннерииге үндезилеттинниң, хөй эртемнерге: геохимияга, биологияга, физикага болгаш харын-даа космонавтикага даянып турар.

Геология шинчилелиниң дараазында чадазы — перспективтиг деянсөөрерни ылавылалды шинчилээри болур. Ооң соонда — рудалыг черлерни амгы үеник геофизиктиг аргалары-биле — бойдус байлаанын эң-не мөөнеттинген черни тывар. Шинчилекчилер маңаа магнит, электра болгаш радиочалгыг аппаратураның ажыглап турар. Тывылган байлактарның технология болгаш экономика талазы-биле кайы хире үлелиин доктаадыр. Ажыттынган бойдус байлаанын ажыктыг ылавылалдыы-биле билдингеп соонда, ону ажылаарынче үлетпүр бүдүрүлгелери, ажылдап кылыкчылар хөделеп киирээр.

Совет Эвилелиниң бодунуң өөнүктериңге дузалап турар. Советтер чурттуңдан шинчилеп кылыр геофизика аппаратуразын, өрүмнээр деригелерни, материалдарны социалистиг болгаш ам хөгжүүн турар чаарбн ажыг чурт ап турар. ССРЭ-ниң Геология министерствозу даштыкыже тускай эртемниглерин база чорудуп турар.

Ындыг кадың ажылдажылга черле үре-түнелдиг. Эң-не янзы-бүрү байлактарны: нефтини, газты, хөмүр-даштың, кара болгаш өөнүт металлдарны кыска хуусаада шинчилээрин таарыштырар арганы ол бээр. Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң техниктиг дузазыбиле, чижээлээрге, Индияда болгаш Сирияда нефтиниң хөй чыдар черлерни шинчилеп тыпкан болгаш оларны ажыглап эгелээн. Афганистанга газ шинчилеп тыварын чедишкиниир чуруткан. Алжирде моңгун сүү тывылган. Цемент, дус, барит, шил эленин болгаш оске-даа байлактарны тывар талазы-биле алжиржилерге совет тускай эртемниглер дузалаан. Эң-не болбаазыраңгай техниканы ажыглап турган, коргулчувнун, пиниктиң, сурьманың чайчаа курлавыларын Африканың күрүнелериниге тывырынга Совет Эвилели дузалаан.

Конгога (Браззавиль) полиметаллдыг руданы ССРЭ-дең берген тускай эртемниглер шинчилеп тып бергеп. Ам онда ону ажыглаар удуг комбинатты тударын планнаттывыган. Египетте фосфориттер болгаш черде ховар рудалар-ны, а Иракта — коксталыр хөмүр-даштың тыпкан.

Совет геологтарны Кубага, Афганистанга, Моолга, ВДР-ге, Конгога, Алжирге бо-ла көрүп болур. Малайзияның улустары-биле хелбээ база тургустунуп турар. Чоокта чаа ол чурттан Ондут металл министерствозунуң геологтары чаңгыдап келгеп. Совет тускай эртемниглер оларга ажыктыг казымалдар тывар талазы-биле дузалап турар. Ындыг кадың ажылдажылганың ажыктыг болуру чиганнинг чок. Малайзияда байлак хөй. Коргулчуң, марганецтиң, алтының, вольфрамның, колумбиттиң делегейде эң байлак курлавырлары мында бар. Чурттуң экономиказын хөгжүдерииге эргежок чугула ол бүгү байлактар ам оларны ажыглап хереглээрии маңап чыдар. Оларны ажыглаарын чедип алыры — чоокку сорулга ол болуп турар.

Советтер чурту-биле кадың ажылдажылга геология талазы-биле бо бүгү айтырыгларны шиитпирлээрииниң эң-не чугула ергаларының бирээзи болуп турар.

Валентин КИРСАНОВ.
(ПМА)

ЧОНГА

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чыл ою» колхозтуң Культура бажыңын аныяк комсомолчу кыс Мария Ооржак ийи чыл эргелекчилеп турар. Бергелер таваржып турза-даа соруу бижыг. Хүлээген ажылынга эң-харыысалгалыг болганындан бергелерин ажыл эрткен. Мария Ооржак ажылынга сонуургадыг.

Культура бажыңында ырының, шиинин, танцының, музыканың болгумнери доктаамал ажылдап турар. Аңаа киржирии-биле хөй аныяктар хаарга туттунгаа. Оларның уран чүүлге сонуургалы улуг.

Дыштанылга кежээлери солун эртин турар апарган. «Кандыг кижини чараш дээрил?», «Өг-бүлевиң бюджези», «Канчаар кеттинерил?» деп чижектиг темалыг кежээлер чонга солун болган.

Культура бажыңының талантылыг аныяктары Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозка боттарының белеткеп алган солун программалыг концертии көргүзерибиле уданас аътчыларлар.

С. ООРЖАК.

Тыва хөгжүм хереселдери

САЙЗЫРАҢГАЙЖЫТПЫШААН...

Бо чылдың **октябрьда** «Шыңга» парадттынган Д. Шактарның тыва хөгжүм хереселдериниге хамаарыштыр чүүлүн кончуг-ла чүүдүдүгүнүп ыомчудум. Тыва хөгжүм хереселдериниге бистиң бүргүгуларывыстың канчаар ойнап чораанын билир мен. Таалынчыг солун-на боор чүве болгай. Амгы үеде ол хереселдерге хамаарыштыр негелее бир янзы болу бергеии черде чөптүг-дүр. Чүге дээрге улуг залдарга ук хереселдериин үнү кошкак дыңналыр. Ынчангаш соруглы чүл дээрге оларны таарыштыр чаарны кылыры. Бо хире чугула айтырыгны чедипшкиннииг шиитпирлеп ап болур арга бисте бар дээрзинге черде бүзүрээр мөн.

Моон-биле чергелештир тыва хөгжүм хереселдериниге ойнап билир салгалды ооредири кончуг чугула деп бодаар мен. Хөй кижи аңаа ойнап билир болган тудум бистиң тыва хөгжүм хереселдери улам сайзырап, үре-түнелдиг болуру чугаажок. Бодум хуумда тыва уран чүүлдүң үзү-кыдынга киржип чораан мен. Ону сәйгарып билир кижилерге кылдырып, хөгжүм коллективин организастап-даа турдувус. Бистең чамдык аныяктар игил-биле бызаавчыны-даа кылап билбес тургулаан болгай. Херек кырында ооренип, сонуургап биле бээрге байдал өске апаар чүве чораан.

Үнү чавыс демир-хомустуң база кудузун-хомустуң үнүн ылгаттырар арталарын тывары чугула деп санал черле чөптүг. Д. Шактарның бо талазы-биле бот-идепкейин детквившаан, чогуур организациялар ооренип көрзе эки боор. Чонвуң чогаадыкчы инициативазын кодуруп, конкурсту-даа чарлап болгай. Чок болза чогуур тускай эртемниглер ооренип көрүп, кандыг-бир боттуг хемчегден алза эки боор.

Ылаңгыя кедээниң бот-тывытыр уран чүүлүнге хомус-биле үш-дөрт кижи хары утка үнүн таарыштырып ойнаары берге. Чүге дээрге тускай нота бар эвес, чогум канчаар ойнаары билдинмес. Боже сагыш салза чогуур.

Бистиң композиторларывыс кандыг-даа музыканы бижип турар. Ону кым-даа билир, чоргаарланыр. Бир тэз тыва хөгжүм хереселдерин сайзырадыр, ону тыва аян-биле эдечаартыр дугайында чугаа чоруп турар толюде демир-хомус ышкаш хереселдерге таарыштыр музыкадан бижизе кандыгыл?

Дамбыраны кылыры шиңгыг-да берге эвес. «Саян» ансамбльда дамбыралардың танцының көрүп ораш кижиниң сеткилп хынаар. Ында национал хөгжүм хереселиниң бир-ле демдээ бар деп чүве бо кижиге илдең. Ылаңгыя танцы музыказынга кеитиргеии довууру-биле кады кылгаш ажыглаар болза эки деп бодаар мен. Шаң, дамбыра дээш хөгжүм хереселдери-биле кады чаңгыс үнүүт хоза ламбы—шупту бир оркестр болуру чугаалакок.

Кандыг-даа аймак-сөөк чонда бир-де онзагай хөгжүм хереселдери бар болгай. Бистеең оң база бар-дыр. Хереститң ужуру ону болбаазыралары чугула апарган. Чөө ортузунда талантылыглар хөй. Олардың аразында хоочунвар-даа, чалыылар-даа бар боор. Оларга даянган, специалистерге детквившкеш, үк айтырыгны үзе шиитпирлээр үе келген.

Оон ангыда хыдыг тыва хөгжүмүнүң хереселдериниң каастагазын өлчейлеп, янзыбүрү чараш үгүлээлер-биле кылып ап болур. Ол көрүштүг чараш болуру чугула.

В. ДОРЖУ.

Чөөн-Хемчик район.

БИСКЕ ӨӨРЕТСЕ

Октябрьны соолуредир үнген «Шын» солуның дөртку арынга Республиканың улусчу чогаадыгга бажыңының методизи Д. Шактарның «Тыва хөгжүм хереселдери» деп материалын улуг сонуургалбиле номчудувус. Эң Шактарның бижиң түрары кончуг шын. Бистиң үндезин аныяктарывыс тыва хөгжүмге ойнаптар хамаан чок. тыва улустуң шагдан боор ойнап келгеии ягилдя, бызаавчыны, чадагаиы, шаңзыны көргендээ болза, оларны чаңгыс черге салып каан турда бот-боттарындан ылгап албас, аңаа ойнап билбес-даа болгулаар.

Тыва национал хөгжүм хереселдерии ооредир, неитередир, пропагандалаары чугула. Оларны бир янзы эдеваартыр деп санал чөптүг-дүр. бистиң училищеге үк хереселдерии ооредир болза кончуг-даа эки болур иинк. Тыва национал хөгжүм хереселдериие үндезилээш, хөй составтыг хөгжүм оркестрии тургузар болза тергиин-не-дир. Хамык ужур айтырыгны деткиир, үзе шиитпирлээря чугула деп бодаар мев.

С. БАДЫРА.
ураи чүүл училищезиниң сурууулу.

Артистиң юбилейин демдеглээни

РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Монгүжекович Мунзуктуң 60 хар харлаанынга турускаатказ кежээ хөгжүмнүң театрынга болуп эрткен.

Сураглыг артистиң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында пдеткелди Кызылда Күрүнениң педагогика институдунда кафедра, эрелекчилер, филология эртемнериниң кандидады М. Хадаханә кылган.

Тываның уран чүүлүнүң хөгжүдезиниге хөй улуг-хуулуг киирген сураглыг артистиң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дугайында кежээниң киржикчилери сеткил ханыпкын-биле чугаалап турган.

Максим Мунзуктуң киржилгээн-биле «Дөңгүр-оол», «Маливовкага болган куда» деп шиплердең чамдык көргүзүлгелерии көргүскенин, эпвөөрү артистерииң музыкалыг байыр чедипшкиннерии кежээге келгеннер улуг сонуургал-биле көрүнеиер.

М. БАЯНОВИЧ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 17-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 —«Чүс-түс чылдарның хөгжүмү». Телефильм. 20.00— «Өлүр хөөнүм чогум». Документалдыг фильм. 20.20— Телемедээлер. 20.30— Чартылдар, реклама. 20.35— «Кана-даа чоруумза». Концерт-фильм. 21.35—23.00—«Сарыыл киргелек назын». Урав-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республиканга будуттаар, соңгу болгаш чөөн районнарга хар чаар, өскелериигө чагбас. Янзы-бүрү утлаңышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы дагыыр черлерге 2—7, өскелериге 7—12 градус соор.

Кызылга будуттаар, бичеэ хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы 4—6 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 17-ДЕ

«НАПЫРАЛ» «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 9, 12, 15, 18, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кинотыында 10: «Арамлап хөөру» 16.55, 20.30; «Чүрекче өрүк» 15, 18.35 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бору чангызы» 15, 16.45, 18.30; «Том Джонс» (1-ги, 2-ги кезектери) 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Алдың туфельдян төөгүзү» 10, 11.50, 13.40, 17.30; «Тонь» 17.20, 19.10, 21 шактарда.

„Өңнүк-биле“ өңнүктежиңер

Бистиң «Өңнүк» деп ном садыында тыва чогаалга хамаарышкан тускай салбыр бар. Ында тыва дылда чогаалдардан авгыда, тыва чогаалчыларның орус дылда үнген номнары, дашгыкы литератураның классиктериниң уругларга бижээн чогаалдары тыва дылда бар.

Политиктиг болгаш кодлы ажыл-агый темаларыңга бижиттингеп чогаалдар-биле чергелештир бистиң уран-шеверлеривистиң чонар-дашган чаап кылган сүй-бедектери тускай булуңнарда дедгеттингеп.

К. Маркстың «Францияда хамааты дайыны», В. И. Ленинниң 1, 2, 3 томнары, «В. И. Ленинниң чогаалдарын өөреиир талазы-биле методиктиг сүмелер» тыва дылда бар.

В. Г. Афанасьевтиң «Эртемниг коммунизмниң ого курузу» тыва дылче очуулдуткан.

«Коммунистерии» кижизидерииниң школазы» деп помда партия хуралдарынга канчаар белеткенип, ону эртиргеринии арга-дуржулгазын болгаш коммунистерии кижилидерииге ооң ролюн чырыдын бижээн.

Чечен чогаал талазы-биле бистиң салбырывыс байлак. Чоокку үедө орус дылда М. Кеспи-Лопсаннып, А. Даржаанын шулуктериниң чыындылары үнгүлээн. Ол ышкаш О. Сагаан-ооллуң, С. Сүүң-ооллуң чыынды чогаалдары орус дылда «Төрээн кижилер», «Озалаан хем» деп аттар-биле үнген болгаш бистиң салбырывыста кирген.

Ямзы-бүрү мергежилдиг кижилериниң хүн бүрү ажылдамыдыралын, озарлың ачылбуяның, сагыш-сеткилиниң чаагайын көргүскеп «Инжилер» деп чыынды поэзиң автору—бистиң хөрүүн чогаалчыларывыстың бирээзи Л. Чадамба шыда «киргеп чогаалдарын бичии чаштарга болгаш аныяк өскелге барааллаткан.

Бистиң салбырдан сонуургап чоруурунар номнарны тып ап болур силер.

Р. ДЕМБИРЕЛ.

Чаа бараанналар

Кофе ижерге, кижи өмаксергек чоруур болгай. Ынчангаш Кызылдың 4 дугаар магазинии кофе чуурар электродзэрбе биле кофе хайындырар «Водрость» хонектен садып алырын кофезиректерге сүмелеп тур.

Борзан кофени хайындырагалакта СМ-2 электродзэрбе-биле чуурун-чуурун алыр. Ынчап ларга, кофе чаагай чыттыг болуур. Чуурган кофени бичиилеп чыттырарга, ооң ол шынары чиде боор.

Ол дээрбени чигир, сухарай, кекже, өске-даа продуктулар чуурун алырынга база ажыглап болуур. Ооң **өртээ —12-ле рубль.**

Кофе хайындырар «Водрость» хонек бөдүүн болгаш ажыглаттынгыр, чараш хевирлиг. Кофе хайындырарда ону карактавас. Аңаа кофе дыка үр соовас. **Өртээ—11-ле** рубль.

Ол-ла магазинден электрососковорода база садып ап болур силер. Аңаа аъш-чем хайындырып, хаарып, хуужуур бустап, быжырып ап болур. Ооң тургузуу бөдүүн, ажыглаттынгыр-даа. Ол сковорода бүс үндүрбес халыптыг, аңаа чем кылырга дыка дүргей. Ооң минералдыг бүдүмелдери амданныг, өңү чиптес. **Ооң өртээ —20-ле рубль.**

Дерт дугаар магазин колхоз рыногунуң девискәриниде турар.

Бараан садып алыр чоруучарны маңаа кээп чогудуп алырыңарны чалап тур бис, эргим садып алыкчылар!

МАГАЗИН ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Хеп чуур машина кымга херегил?

Бистиң чуртта кылып үндүрүп турар хеп чуур машиналарның шынары, хевир байдалы-даа эки болгаш хереглекчилерниң негелдезин бүрүңү-биле ханцырып шыдаар.

Хеп чуур машина—бажың ээлериниң механиктиг дузалакчызы.

Колхоз рыногунуң девискәриниде турар магазин «Кама» деп хеп чуур машинаны хереглээн кижилерни чалап турар. Ооң өртээ—65 рубль.

Хеп чуур машиналарны ол магазин баштайгы телевир чокка бир чыл хуусаага чегирип садып турар.

Магазинниң ажылдаар шактары: эртенгиниң 10 шактан кежээкиниң 19 шакка чедер. Дүштээр чапсар 14-тен 15 шакка чедер.

МАГАЗИН ДИРЕКЦИЯЗЫ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Шетинкин-Кравченко кузумчуу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харнисалгалыг секретарьның 23-35, партийжи аймыраа киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, көзээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажылында Тываның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кузумчуу 1). ТС—01106.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан тудуелеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл НОЯБРЬ 18 СУББОТА. № 272 (9040) Өртээ 2 кап.

СЭКП ТК-га болган чөвүлел хурал

Ноябрь 14—16-да СЭКП ТК-га эвилелдиишкев республикалар Компартияларының ТК-ларының, СЭКП-ниң край, область, округ комитеттериниң база партсанының чамдык хоорай болгаш район комитеттериниң шииги кылдыстар эргелекчилериниң чөвүлел хуралы эрткеп.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов киришкен.

XXIV съездиниң шиитиргелериниг, СЭКП ТК-ның докпаалдарынга дүүшүүр партия комитеттериниң шиити кылдыстериниң соруглаларының дугайында СЭКП ТК-ның кылдыс эргелекчиэи К. У. Черненконуң партия документилерин солуурунга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның организастыг партииижи ажыл кылдыгының эргелекчизиниң оралакчызы И. А. Петровичектиң илеткелдерин чөвүлел хуралга дыиваап, чугаалаишкан.

(СЭТА).

Партшижи ИНФОРМАЦИЯ

СЭКП РАЙКОМУНУҢ БЮРОЗУНГА

Партияның Овур райкомунуң эдчеглиг бюрозунга комсомол эге организацияларын В.ЛКСМ райкомунуң канчаар удуртуп турарының дугайында комсомол райкомунуң бирги секретары Ш. Д. Маадырның илеткелин дыцнаан. Анда районнуң комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазын, оларга чер-черде парторганизацияларның удуртулгазын хандыр аналитеп корген.

«Кызык тук» колхозта аныяк коммунист Куулар Кооол удуртқан В.ЛКСМ комитеди, «Торгалыг» совхозтуң Чаа Суурда, районнуң оруқбудурулге участогунда комсомол организацияларының эки ажылын бюрога демдеглээн.

Ынаңгыя «Кызыл тукта» 70 ажыг комсомолчуларның хөй нуруузу мал, чер ажылында болгаш тудугда хаара туттунган. Ында комсомолдуң политиктиг өөредилгезин база болгай эвес организастаан.

Районнуң комсомол организацияларының ажылын үеэниң негелделинге дүүшүүр тургузарыиче, оларга парторганизацияларның удуртулгазын улам күштелдирериче угланган доктаалды анаа хүлээп алган.

СЭКП райкомунуң ол-ла бюрозунга мурнакчы малчыннар О. М. Донгактың, С. Б. Монгушту болгаш оске-даа эштерни партия кежигүнүнге хүлээп алган.

БЕЛЕТКЕЛДЕР КАЛБАРГАН

Политиктиг чугула хемчег — партдокументилерин солуурунга организастыг болгаш техниктиг белеткелдерни Улуг-Хемниң бүгү партия организацияларында күжениишкиниг калбартып турар. Коммунистерниң идепкейин болгаш харыысалгазын бедидер соруга-биле парткомнарга болгаш СЭКП райкомунга ийи чүс ажыг коммунистер-биле эш-хүүрүүнүң бесседаларын чоруткан.

СЭКП райкомунуң организастыг кылдызы-биле кады чер-черде парторганизациялар коммунистерниң учёт-карточкаларынга нөмелделер киирерин, баштайгы шүүштүрүлгени кылырын дооскап. Ам ийиги шүүштүрүлгени кылып туралар. Партдокументилерин солуурунга белеткелди «УТКА 25 чылы», Жданов аттыг совхозтарның, «Х Улуг хурал» колхозтуң парткомнарында № 1, 2 школаларда, райкүүскомнуң сан кылдызында парторганизацияларда бедик организастыг деңнелде чоруттунуп турар. Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекти «Найырал» совхозта, районда, АТБ-де партия организацияларыиг шапкынчыдын шыдавааи.

Партия документилерин солуурунга белеткелди улам күштелдирер соруга-биле «Улуг Хая» совхозта парткомнуң анаа холбаштыр чорудуп турар ажылының дугайында пленумнарында СЭКП райкомунуң бюрозунга дыцнаары-биле белеткел турар.

БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ ЭРТКЕН

Эрээи районда партияның 17 эге организацияэында отчёт-соңгулдалыг хуралдар доозулган. СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитиргелерин амыдыралга боттандырары база төскү беш чылдың ийиги чылын чедиишкиниг доозары дээш ССР Эвилелиниң 50 чылынга тураскаатқан малынчы ажыл-ның болгаш СЭКП ТК-ның май (1972 ч.) Пленумунуң шиитиргелерин ол хуралдарның утка-шынарын, углаиышкынын тодаратқап.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистерниң удам озуп орар идепкейин демдеглээп. Хуралдарга партия кежигүнериниң болгаш кежигүнге кандидаттарның барык шуутузу киришкен. Оларга бирги эдчегде улус ажыл-агыйының планныг даалгаларын чедиишкиниг күүседир чинге угланган чугаалар хөй боолу, ажыл-ишти аналитээп. Ында четчестерни чайладыр дээш чүткүдүг ажылдарның, анаа коммунистерниң мурнакчы роливүң дугайында санал-онаалдар база болган. Эге организацияларның ишгики ажыл-чорудулгазында четчестерни коммунистер шиитиргелери-биле илерелип, оңу чогуур негелдезинге тургузар талазы-биле үнелиг саналдарын киргилээп.

Ынаңгыя «Коммунамче оруқ» колхозта, район эмнелгезинде партия эге организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдарга коммунистер шупту киржип, бедик деңнелге эрткен.

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛ

СЭКП Таңды райкомунуң чанында партия активиниң школазының кичээлдерин дыцнакчыларның билиг-мергежилиниң, албан-хүлээлгелериниң онаагай байдалын барымдаалап эрттирип турар. Чоокта чаа ооң эдчеглиг кичээли болуп эрткен. Бо удаада анаа районда бүгү партия эге организацияларының секретарылары, шупту 60 ажыг кижи киришкен.

Кичээлди партия райкомунуң бирги секретары Д. ООРЖАК удуртуп эрттирген.

Партия документилерин солуурунга белеткел ажылдың чорун турарывың, ооң шиитиргелер уе-чадазында партия эге организацияларының солуглаларының дугайында лекциияны СЭКП райкомунуң оргкылдызының эргелекчизи С. Ударцев кылган.

СЭКП райкомунуң ниити кылдызының эргелекчизи Д. Кочмин эге организацияларның документилерин чурумчударының талазы-биле сүмелерин берип, таймылбырларны кылган.

Партияга хүлээп алыышкыяче боазаш аныяк коммунистер-биле ажылче доктаамал кичээнгей салырының чугулазын райкомнуң инструктору З. Полуэина делегерегейи-биле чугаалаан.

Кичээлдиң түнелиниде дыцнакчыларга делегей байдалының дугайында лекциияны СЭКП Тыва обкомунуң лектору, төөгү артемизиниң кандидады В. Очур номчаан.

Мөңге найырал

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Ноябрь 16-да Болгария Улус Республиканың БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка баштаткан партия-чазак төлөөлери Тбилисиниң Димитров аттыг үзкүр чүүл заводунга чорааннар. Ооң коллективи Совет-болгар найырал ниитилелиниң коллективиниг кежигүнү. Делегация кежигүнерни Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында Төрөэн чурт дээш тулчуушкуиларга ол заводтан маадырлыы-биле өлген аныяктыиларынга тураскаалдың мөңге одунуң чанынга чечектер салганнар.

Эптелге пегинге совет-болгар найырадың митингиниэ болган.

Совет Эвилелиниг Болгарияның партия-чазак төлөөлериниң аян-чоруун совет кижилер бистиң акы-дүүмалыышкы улустарывыстың аразында найырадлы болгаш кады ажылдажылганы улам быжыглаарында чугула болуушкүп деп санап турарын заводтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Я. Хаделиани чугаалаан.

Бистиң-биле кады ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл ооиң байырлаарынга бететкевин турар богүвгү Болгарияның чедиишкиниверинге совет кижилер өөрүп турар.

БКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы С. Тодоровтуң чугаазын чыыглаттынар соңсуурган дыцнаннар.

Совет Эвилелиниг келгеп-леваарышкаавысче оорупкулут уткуп, хүлээп алышкынар, бистиң кылган чугаалажышкынипарывыс-даа Болгария биле ССРЭ-ниң аразында, Болгарияның Коммунистиг партиязы-биле Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, бистиң акы-дүүмалышкы улустарывыстың аразында бүзүлбас пайыралды, чаңгыс эвти болгаш кады ажылдажылганы база катап бадыткаан. Ыяш дазылдары-биле, а кижи—оцпуктери-биле күштүг — деп, грузин үлегер чугаа бар болгай. Хат-шүүргаига кажан-даа алыспайн келген күүдүг ыяш ышкаш, болгар-совет найырал кажан-кезээде кайгамчыктыг уре-түнелдиг боол келгеп. Ындыг найырал төөгү шагдан бээр ханы үнделиннинг. Ол найырал чалыы пазын ышкаш кажандезээде мөңге турар. Аңаа бистер чүрээвис-биле бердинген бис. Бистер, болгар коммунистер болгаш бистиң чурттуң бүгү ажылчы чоннарыда совет улуска, ооң ленинчи партиязыига бистиң коммунизм тургузуушкунувуска дузаламчыны дээш кызыгаар чок ываңпылывысты болгаш өөрүп четтиришкинивисти плеперейлеп турар бис.

Од будурулге черинің коллективинге Георгий Димитровтуң скульптуралыг портредин белекке тыпсырга, чыыглаттынар дыцнаттыг адыш часкаанпар.

Заводтуң парыгында болгар улустуң аддараыг өглүүга тураскаалга — ажылчылар барып, чечектер салган.

Болгар аалчылар-биле кады ол заводка СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, Грузияның КП ТК-ның Бирги секретары Э. А. Шеварднадзе болгаш оскелер-даа чораан.

Ооң соонда делегация кежигүнери Грузияның уран чүүлүүнүң Күрүне музейинге, Грузияның кодээ ажыл-агый институдуга чораннар.

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан болгар партия-чазак төлөөлери ноябрь 16-ның ийиги чартыында Тбилисиден Москваже чорупканнар.

Грузияның КП ТК-ның Бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоденидзе, Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили болгаш оскелер-даа болгар аалчыларны аэродромга барып үдеп каапнар.

Ноябрь 16-ның кежээнинде олар Москвада чеде бергеп. Төлөөлерни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков болгаш албаттың оске-даа кижилери Внуково аэродромунда барып уткуп алганнар.

Ол шыкаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров болгаш оскелер-даа болгар өцпуктерни үдеп чораан база-ла Москвада ээп чедип келгеп.

(СЭТА).

ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Ноябрь 16-да Москвага ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга холбаштырган Бүгү-эвилелдиң эртем конференциязы бодунуң ажылын доозкан. Конференцияның соолгу хүнүнде ацгы-ацгы секцияларга ССРЭ-ниң тургустунганының делегейге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузазын илеткелчилер онзалап демдеглээн. Хой националдыг күрүне тургузарының совет дүжүлгалы, национал айтырыын чедиишкиниг шиитиргээнин — делегейниң революстуг шиитээшкининге эң чугула үүл боон турар.

Конференцияның пленарлыг болгаш секциялыг хуралдарынга үш хүн дургузунда чүс ажыг илеткелдерип болгаш дыцнадыгларны чугаалажын көрген. Оларда бистиң хой националдыг социалистиг күрүневисти тургузарынга В. И. Ленинниң кайгамчыктыг үлүг ачы-хавыяазын онзалап айтыкан.

(СЭТА).

РСФСР-НИҢ РАЙОННАР (ХООРАЙЛАР) УЛУС СУДТАРЫНЫҢ УЛУС ТӨЛӨЭЛЕКЧИЛЕРИНИҢ СОҢГУЛДАЗЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДЕВИСКЭЭРИНГЕ ЧОРУДАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлөэлекчилериниң бүгүи эргезиниң хуусазы 1972 чылдың ноябрь-декабрьда топери-биле холбаштыр база «РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлөэлекчилериниң соңгулдазын чорудар дугайында» РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1972 чылдың ноябрь 1-ге Чарлыынга үндезилеп Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

1. РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының улус төлөэлекчилериниң соңгулдазын Тыва АССР-ниң девискээриие 1973 чылдың январь 10-дан февраль 10-га чедир эрттирер.

2. РСФСР-ниң районнар (хоорайлар) судтарының Тыва АССР-ниң девискээриие 1970 чылдың декабрь 13-те соңгуткан улус төлөэлекчилериниң бүгүи эргезин РСФСР-ниң районнар (хоорайлар), судтарының улус төлөэлекчилериниң чаа составын соңгутуже чедир уздыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай, 1972 чылдың ноябрь 13.

ЭП-НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Ноябрь 16-да СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко ВАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары, Парижте Вьетнам талазыбиле чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлөэлериниң түскай чөвүлекчизи Ле Дык Тхону Парижке бар чораан Москвага доктааган үезинде хүлээп алганнар.

Чүректиң ханызындан эп-найыралдыг, золдек-эптиг бээдалга боол эрткен беседа үезинде акы-дүүма бүзүлүүнүң совет-вьетнам харылзаларының болгаш вьетнам улустуң хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демделиниэ айтырыларын чугаалажын көрген. АКШ-тың болгаш ВДР-ниң төлөэлекчилериниң аразында чажыт ужуражышкылыларының үезинде ажылдан кылган дугуржулгага ат салбышаан. Вьетнамга тойбунуң дүрген-не катап тургузарыиче угланган быжыг чүткүлдүг ВДР-ниң чазааның кылып турарының дугайын Ле Дык Тхо чугаалаан.

Америк агрессияга удур демиссежии турар Вьетнамның улузунуң шынчыг хереэн чайгылып чокка деткилер дээрииң дугайын совет тала медеглээн. Совет Эвилели ВДР-ниң чазааның болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның-даа вьетнам айтырыгны шиитиргээр дээш кылып турар күжениишкиниверинге байыр чедирии. Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш анаа тойбунны катап тургузар дугайында дугуржулгага АКШ-тың чазаа ыяап-ла, ат салган турар деп вьетнам таланың пегелдезиэни шиитиргелии-биле деткип турар. Айыттынган дугуржулгаиы чарырыга америк таланың таварыштырып турар шаптыктаашкыиларын улуттаар болгаш хостылгага ыпаюпылдыг вьетнам улуска удур АКШ-тың оскүүткен дайынын эң чоокку үеде соксаткан турарын делегейниң бүгү улустары-биле кады совет кижилер негеп турар.

(СЭТА)

1973 ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

Украинаның тараажылары 1973 чылдың дүжүдүнге быжыг үндезиниң салыр дээш кызымаккай ажылдаанының түнелиниде ацгыс аидарар планны күүседипкиннер. Республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында 15,6 миллион гектар шолду часкы тарылгага шуут белеткеп алган.

Кодээ механизаторлар болгаш специалистер ол чутула ажылды чогаадыкчы бүү-биле кылып күүсединнер. Чижээ, Киев области дыка хой ажыл-агыйлар черни мурнукуунан 4—5 сантиметр хандыр ацдарган.

КИЕВ. (СЭТА-ның корр).

ХҮНДҮТКЕЛДИГ ИШЧИ

Наталья Александровна Путинцева «Тудуг кезектери» комбинаттың кислород станциязында фактировщиктеп турар. Ону коллектив кежигүннери ажылынга харыысалгалыы, хүлээлгезин эки билири дээш мактаар.

Кислород шыгжаар савадларны хынаар, кислородтуг савпларны будурулгеже айыткан хуусавында чорудар, ону сөөртүп турар, транспорттуң айыыл чок чорүүн хамаарар дээш Наталья Александровнаның ажылы-ла хөй.

ЧУРУКТА: Н. А. ПУТИНЦЕВА А. СОКУРОВТУН фотозу.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

МАЛЧЫННАР КЫШТАГЛАРЫНДА

Каа-Хем районда «Коммунамче оруқ» колхозтуң малчыннары төскү беш чылдың ийиги чылының кыжын буруи белеткелдиг уткуп турар. Колхозтуң 5400 ажыг баш хөөн тос коданда сайгара тургускан. Кыштагларының кажаа-хораанын болгаш ында малчыннар чурттаар бажыннарны бүрүн септеп чылытаан. Ам бүгү малчыннар кыштагларында хонгулап алган. Бо чылын ийи чаа кыштагны немей кылгаш, анаа ийи бажыңны база тутқан.

Кыштагларже мал чемин баш удур соортуп чедирип алырынга колхоз баштаар чери улуг кичээнгейни салып турар. Сигенни, саванны кыштагларже соортуруунче беш тракторлуг тускайзаи тургускан. Олар хүнүң-не үүктел чок ажылдап турар.

Ам кыштагларның хөй пурузунда сигенпоп, ковпегратгарның будун чартык айда чиртиринге четчир курлавыры тургустунган. А чамдык кыштагларда чедирген савац болгаш будун кыш дургузунда-даа четчип болур хире.

Колхозтуң хоотун хойжулары коммунист Күжүгет Аяыр-оол биле Салчак Абармит олар кыштаглаашкынга эи-не үдегерлиг белеткенген, кыштаан боттары септеп алган. Оларның кыштаглаарында бүгү-ле чүве белеп.

Колхозтуң девискээринде бо чылын хар кылын дүшкеп. Ол моов соңгаар-даа улгадыр апаары чугаажок. Ону барымдаалаш, одарларның харын аштарынга далбыларны белеткээш, кыштагларда чедирген. Кажан херек адарганда хар далбыларынга үш трактор ажылдаар.

В. ПИРОГОВ, колхозта партбюро секретары.

Хөй продукцияны алыр дээш

Бии-Хем районда «Хадын» колхозтуң хойжу бригадазында барыкла дөрт муң баш хой бар. Ынчангаш бригадир Сергей Кунгаага белеп авезп бялдыгыр. Ол хире хой хой Баян-Колда бот-бодудан он-оп километр ырак турар кыштагларда сайгарыпган. А бригадир ол кодаппарны эрииир апаар болгай. Малчыпнарның пегелде, хереглелии, малдың байдалын доктаамал билгеп турар апаар.

Сергей Оюпович Кунгаа-биле ооң-бажыңында олур бис. Бажыңның чылыы, арыг-силии аажок. Ында бүгү-ле чүве бар, эдерииің бежээи, кызымаа ийдеп. Малчыннаң кадайы даштың хойлар коор дээш уне берде. А Кунгаа-биле бис таваар чугаалажып олур бис.

— Соолгу кыштагдап дүүн ээп келдим — деп, ол чугаалай-дыр.— Коданнарда байдал эки-дир. Хар эрте болгаш кыстыи дүшее-даж, бүгү-ле хойжулар кышка эки белеткенно алган. Хой, хураган кажаалары чайыи-на септеп алганнар. Хойжулар мал чемин белеткээриие база идепкейлиг киришкеп. Белеткеттингеп чемнии хой кеэпии кыштагларда чедирмеп. Колхоз баштаар черинге база чордум. Дузалаар болдулар. Кыштагларда сигендеп ацгыда, ногаан сула, концентраттар, дус база бар.

ССРЭ-ниң тургустувганының 50 чыл ооиига төлептиг ужуражыры дээш, районнуң колхозтарының болгаш совхозтарының хойжу бригадаларының аразында социалистиг таваржыш чедиишкиниверинге совет кижилер өөрүп турар.

Кежээде мөңге турар. Аңаа бистер чүрээвис-биле бердинген бис. Бистер, болгар коммунистер болгаш бистиң чурттуң бүгү ажылчы чоннарыда совет улуска, ооң ленинчи партиязыига бистиң коммунизм тургузуушкунувуска дузаламчыны дээш кызыгаар чок ываңпылывысты болгаш өөрүп четтиришкинивисти плеперейлеп турар бис.

Од будурулге черинің коллективинге Георгий Димитровтуң скульптуралыг портредин белекке тыпсырга, чыыглаттынар дыцнаттыг адыш часкаанпар.

Заводтуң парыгында болгар улустуң аддараыг өглүүга тураскаалга — ажылчылар барып, чечектер салган.

Болгар аалчылар-биле кады ол заводка СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров, Грузияның КП ТК-ның Бирги секретары Э. А. Шеварднадзе болгаш оскелер-даа чораан.

Ооң соонда делегация кежигүнери Грузияның уран чүүлүүнүң Күрүне музейинге, Грузияның кодээ ажыл-агый институдуга чораннар.

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан болгар партия-чазак төлөөлери ноябрь 16-ның ийиги чартыында Тбилисиден Москваже чорупканнар.

Грузияның КП ТК-ның Бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Г. С. Дзоденидзе, Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Г. Д. Джавахишвили болгаш оскелер-даа болгар аалчыларны аэродромга барып үдеп каапнар.

Ноябрь 16-ның кежээнинде олар Москвада чеде бергеп. Төлөөлерни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков болгаш албаттың оске-даа кижилери Внуково аэродромунда барып уткуп алганнар.

Ол шыкаш СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров болгаш оскелер-даа болгар өцпуктерни үдеп чораан база-ла Москвада ээп чедип келгеп.

(СЭТА).

ЭП-НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Ноябрь 16-да СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко ВАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары, Парижте Вьетнам талазыбиле чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлөэлериниң түскай чөвүлекчизи Ле Дык Тхону Парижке бар чораан Москвага доктааган үезинде хүлээп алганнар.

Чүректиң ханызындан эп-найыралдыг, золдек-эптиг бээдалга боол эрткен беседа үезинде акы-дүүма бүзүлүүнүң совет-вьетнам харылзаларының болгаш вьетнам улустуң хостылга болгаш хамаарышпас чорук дээш демделиниэ айтырыларын чугаалажын көрген. АКШ-тың болгаш ВДР-ниң төлөэлекчилериниң аразында чажыт ужуражышкылыларының үезинде ажылдан кылган дугуржулгага ат салбышаан. Вьетнамга тойбунуң дүрген-не катап тургузарыиче угланган быжыг чүткүлдүг ВДР-ниң чазааның кылып турарының дугайын Ле Дык Тхо чугаалаан.

Америк агрессияга удур демиссежии турар Вьетнамның улузунуң шынчыг хереэн чайгылып чокка деткилер дээрииң дугайын совет тала медеглээн. Совет Эвилели ВДР-ниң чазааның болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазааның-даа вьетнам айтырыгны шиитиргээр дээш кылып турар күжениишкиниверинге байыр чедирии. Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш анаа тойбунны катап тургузар дугайында дугуржулгага АКШ-тың чазаа ыяап-ла, ат салган турар деп вьетнам таланың пегелдезиэни шиитиргелии-биле деткип турар. Айыттынган дугуржулгаиы чарырыга америк таланың таварыштырып турар шаптыктаашкыиларын улуттаар болгаш хостылгага ыпаюпылдыг вьетнам улуска удур АКШ-тың оскүүткен дайынын эң чоокку үеде соксаткан турарын делегейниң бүгү улустары-биле кады совет кижилер негеп турар.

(СЭТА)

Хүлээлге күүседтинген

«Кызыл тараачыя» колхозтуң Туранда сүт-бараан фермазы кышка эки белеткенип алган. Ында кажааларны шагда-ла септеп, чылыглаан. Малга бээр чемни фермада чедирип алган. 126 тонна сигенни, 40 тонна саванны экеп токкеп.

Фермада инектерниң кышкы ажаалдазын эки тургускан. Оларны чогуур рацион ёзугаар чемгерип турар. Ооң түнелиниде ам инектерниң сүдү кудулавайн турар. Фермаиың саапчылары хүнде инек бүрүзүнден ортумаа-биле 6,5 кг сүттү саап ап турар. Ферма ниитизи-биле хонукта 32 центнер сүттү саап, ооң 26 центнерин күрүнеге салып турар.

Туран фермазының саапчылары он айлар дургузунда 885 тонна сүттү күрүнеге сапкан. Ол болза чыл планындан 35 тонна ажып турар.

Тус-тус саапчылардан Любовь Романова бодунда быжыглаан инек бүрүзүнден чылда 2300 кг сүттү саарын хүлээгепп, ам инек бүрүзүмден 2822 кг сапган. Ол ышкаш Галина Хайдывай базала мындыг хүлээлгезин ажыр күүседкен.

В. МИХАЛЕВ, Бии-Хем район.

Партдокументилер

солуурунга белеткел

УЛУГ ИДЕГЕЛ-ДИР

Партия документилерин солуур дугайында доктаалды СЭКП ТК-ныӊ май Пленуму хүлээп алгандан бээр элээп уе арткен. Ол ажылга белеткелдер, эске бүгү партия организацияларында дең, бистиӊ Тес-Хем районда калбарып турар. Документилер солуушкуну парторганизацияларныӊ, коммунистериниӊ ажыл-чорудулгазыныӊ бүгү талазын хаара түүп, харыысалгазыӊ бедидип турар.

Партия организация бүрүзү бодунуӊ организакчы болгаш политмассалыг ажылын база катап хынамчалыг өөренип көрүп, ооӊ эки-даа база багайда талаларын сайгарып, хынаттынып турарыӊ билдингир. Доктаалды номчаш, сагыш-сеткил хайныгып, хөй-ле бодал башка кирер чорду. Коммунист бүрүзүнге ооӊ дээштии база-да ыңдыг болган дээрлинге бүүрээр мен. Ылыӊнынӊ чүрүүн сиилбээн партияныӊ чаа биледин аазы — коммуниске улуг аас-кежиндир, ол дээрге улуг идегел деп медереп билип, аңаа төлептиг болур дээш кызып ажылдаар үжүрлүг бис. Партияга кирерде чүге, чүнүӊ дугайын хүлээнип кирген мен, ооӊ хүрээлениге киргеш партиямныӊ, күрүнемниӊ болгаш чонумнуӊ мурнунга эки чүнү кылган мен, чүнү чедир кылбаан мен, ам чаа билетти алгаш канчаар ажылдазымза экил, аңаа төлептиимни партияныӊ мурнунга чүүн-биле бүүреди мен деп бодун шүгдүүп көөр болгаш партияныӊ херээ дээш кажан-даа түржүр апаар бис.

Партияныӊ хүрээлениге киргениимден бээр 33 чыл ажып тур. Бо үеиниӊ иштинде бодумнуӊ шыдаар хире-шаамбиле ооӊ ажыл-херектеринге киржип, даалгаларын күүседип чоруур мен. Партия өөредилгезинге чөэрби ажыг чыл пропагандистеп, 16 чыл дургузунда партия организацияларынга секретарьлап келгеним мээң партийжи стажымда өөрүнчүг фактылар болур. Коммунист дээрге партияныӊ дайынчызы болганда ооӊ даалгаларын ой-шаанда ылап күүседир, билиин хүп бүрү бедидер, арга-дүржулгазын бедидип, байыдар, өскелерге үлегер-чижектиг, даандырган ажылга бедик сагылга-чүрүмнүг, бот-харыысалгалыг болуруу чугаажок. Чоннуӊ херээ дээш бүгү күжүн харам чокка бээри — ооӊ бирги чергениӊ эң чүгүла, кол хүлээлгези. Билет солуушкунунга коммунистиӊ киржири ооӊ мөзуу-шынарынга, харыысалгазынга улуг шылгалда болур болгаш уставчы негелделериниӊ күүселдезин ооӊ бедии-биле негээр деп билип турар мен.

Тес-Хемниӊ орук-бүдүүлге участогунда партия эге организациязыныӊ секретары болганымда бо бүгүнүӊ дугайында коммунистер-биле чугаалажып, сүмележип турар бис. Партдокументилер солуур дугайында Теп Комитеттиӊ Пленумунуӊ доктаалын хуралыбыска таныжып көргеш, ол чүгүла политиктиг хемчегни организастыг бедик деңнелге эрттиреринь кичээп, организацияныӊ ажылында чедер, четпестерни бүгү талалыг анализтеп көрүп, коммунистериниӊ харыысалгазыӊ болгаш идепкейин үлам бедидериниче угланган тускай хемчегларни ажылдап кылып алган болгаш ону боттандырып турар бис.

Хүралга санал берген эштер партия документилерин солуур — коммунистериниӊ чурум-сагылгазын быжыглаар, идепкейин бедидер дээрзин айтып, эге организацияныӊ ажылында четпестерни илередип, чамдык кежигүннериниӊ онаашкан ажылынга харыысалга чогун, сагылга-чурум үреп, арагалай бээр таварылгаларын шүгүмчүлээп. Бисте ажылагый эргелекчизи Б. Чооду болгаш Б. Бадарчы олар партия талазы-биле шыңгыы доңгулдага чедир хемчегни алдырза-даа, ооӊ чогуур түннелдер үндүрбейн келген.

Партия организадиязыныӊ ажылында бир улуг четпес чүүл — участоктуӊ планныг даалгаларыныӊ күүсеттинмейн турары. Чыл планын күүседири база бергедеп турар. Бо чүл дээрге, партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылды ажылчыннар ортузунга кошкак чорудуп турарывыста деп миннир үжүрлүг бис. Коллективке кижизидилге ажылын экижидип, даандырган ажылга ажылчыннарныӊ харыысалгалыг болуруи чедип ап, социалистиг чарыштыг чогуур негелдезиигге чедир турускаш, ажыл-агыйжы чедиишкинни участок чедип алган турарын бистер, коммунистер, хандырар апаар бис. Партия документилерин солуурунга белеткеп үезинде чедип алыр чүгүла сорулгаларныӊ бирээзи күрүнениӊ планныг даалгаларын хажык чок күүседири дээрзин үтпайн турар бис.

С. САМДАК,
хөвүн коммунист, орун-бүдүүлге участогунда партия организациязыныӊ секретары.

ИДЕПКЕЙЛИГ, ТЫВЫНГЫР АЖЫЛДААР

Найысылалдыӊ херээженнер чөвүлелиниӊ ажылы республиканыӊ хоорайларында, суурларында чөвүлелдерниге дөмейлээрге, ажылдап турар байдалдыныӊ болгаш хевиреериниӊ талазы-биле чамдык онзагай үүлдерлиг. Бир тазазында, ооӊ хемчээли улуг. Муң-муң чурттакчылыг хоорайда херээженнер үлетпурбүдүүлгелерде, тудугларда, амыдырал хандырылгаларыӊ, медицинаныӊ, культураныӊ, садыгыӊ, өөредилгениӊ болгаш ёске-даа албан черлеринде, организацияларда ядзы-бүрү албан-хүлээлгени күүседип турар. Оларныӊ чурттап ажылдап турар черлери хоорайныӊ ацгы-ацгы черлеринде. Ийи талазында, найысыладыӊ чурттакчылары массалыг информациянныӊ чепсээ болур радио, телевидение, кино, парлалгадан хөйүү көрүп билип алыр арталыг.

Херээженнер ортузунга организакчы ажылды СЭКП хооркомунуӊ агитация болгаш пропаганда килдизиниӊ чанында херээженнер ортузунга ажыл чорудар штаттан дашкаар 7 кижи составтыг кылдизи (эргелекчизи А. Лебедева) болгаш хоорайныӊ херээженнер чөвүлели (даргазы Х. Кротская) удуртуп турар. Кылдис болгаш херээженнер чөвүлели бодунуӊ ажылын бүдүрүлгелерде, албан черлеринде, организацияларда партия организацияларыӊ-биле тудуш харылзаалыг чорудуп, оларга даянып, ында херээженнер чөвүлелдериниӊ ажылын углап баштап турар.

Херээженнер чөвүлелдериниӊ кижизидикчи, организакчы ролю боттарыныӊ ботидепкейин бедидип, аңаа хөй-хөй кижилерни хаара тударывыдан иол хамаарыжыр. Ынчангаш кылдис болгаш чөвүлел олче кичээнгейни угландырып, оларны билдилиниге башкарарыныӊ таарымчалыг аргаларын доктаамал дилеп, ажылдап келген.

Ядзы-бүрү адырлыг, угланыышкынныг коллективтерде шиитпирээр айтырыг база аңгы-аңгы болгай. Ынчалазында херээженнер чөвүлелдериниӊ мурнуйда кол сорулгаларже, үениӊ мурнунга туруп келген чүгүла айтырыгларже чогуур өйүнде кичээнгейни салып апаар.

Хоорайныӊ херээженнер чөвүлелдериниӊ бо чылгы ажыл-херээниӊ кол угланыышкыны болаа, совет улустуӊ улуг юбилейи —ССР Эвилелиниӊ 50 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү чоннуӊ шимчээшкиниинге идепкейлиг киржири болур. Бо айтырыгны хоорай херээженнериниӊ иити хуралынга чугаалашкаш, аңаа чөвүлелдер аразынга социалистиг чарыштыӊ негелделерин хүлээп алган. Ооӊ амыдыралга боттанып турарын кылдис болгаш херээженнериниӊ хоорай чөвүлели хынап, республика эмнелгеазында, Кызыл-садыгда херээженнер чөвүлелдериниӊ даргаларыныӊ информациязын дыңнаан.

Планда кордүнген хемчегларни хынаар чөвүлел кежигүнү эштериниӊ өтчёдүп дыңнаары база дээштиг организакчы ажыл. Чөвүлел кежигүннери К. Байыр-оол уруглар ортузунга ажыл чорудар секциягa боттуг дузаны чедирип турарыныӊ болгаш Г. Сайзуныӊ сүт болгаш шиво заводтарында херээженнер чөвүлелдиниге кандыг янзы ажылдар чорутканыныӊ талазы-биле отчёттарын дыңнаан. Ооӊ түнелинде хөй-нийти даалгазын олар кайы хире күүседип келгени болгаш оларныӊ харыылап турар адырывда байдал тодаргайлаттынган.

Херээженнер чөвүлелиниӊ ажыл-чорудулгазыныӊ кол төвү организацияларда, коллективтерде болза-даа, ол бодунуӊ өгелекчи саналы-биле төрелдешкек бүдүүлгелерде ажылдап турар херээженнер ортузунга солуун ажылдарны чорударын практикалап турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демисел дугайында хемчегларге дүүштүр партияныӊ болгаш чазактыӊ ап турар хемчегларииӊ дугайын автотранспорт бүдүүлгелеринде ажылдап турар чолаачыларныӊ өг-бүле эзелериниӊ хуралынга тускай таныштырган. Арагалап турар өг-бүле эзелериниӊ амыдыралга, ажыл-ишке улуг хоралыын аңаа мурнакчы херээженнер шүүмүүлеп, а ол ышкаш үлегерлиг өг-бүлелериниӊ чижээн аңаа база чугаалааннар. Бүдүүлгениӊ мурнакчызы, такси чолаачызы Мария Сымчаан ол хуралга чүве чугаалаап, бедик мергежилди чедип алыр дээш ашаанныӊ дузалаанын, урут-дарыын эпнайыралдыг өстүүп турарын өөрүнге тодаргай чугаалап берген. Арагалаашкын-биле демисеилге өг-бүлениӊ херээжен эзелериниӊ шиитпирлиг рольдуун санал бергенер демдеглээн. Ажыктыг солуун үлегерни иептередир соруига-биле хуралдыӊ шиитпирин хоорайныӊ бүгүүле бүдүүлгелериниде херээженнер чөвүлелдериниге тараткан болгаш ындыг хевирлиг ажылды чорударын оларга сүмелээн.

Ниитиниӊ чемненилгезинде ажылдап турар аныяк херээженнериниӊ уран шевер, тывызык, чогаадыкчы чоруун илередир соруига-биле «Че, кыстарь деп кежээни эрттиргени солуун болуп, хөй кижилериӊ кичээнгейин хаара тудуп. Ындыг хевирлиг кежээ ясли-сад ажылдакчыларыга база болган.

СЭКП хооркомунуӊ чанында херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдис болгаш херээженнер чөвүлели үлегерлиг ажылдап турар чөвүлелдериниӊ дуржулгазыи иептередир талазы-биле ажылдарны чорудуп келген. Маңаа хамаарыштыр хөй херээженнер ажылдап турар төрелдешкек бүдүүлгелер — М. Раскова аттыг даваныыга комбинадыбиле хууда чагыг-биле хеп даараар болгаш сентээр фабрикада херээженнер чөвүлелдериниӊ ажыл-чорудулгазын, ооӊ бүдүүлгеге дээштиин анализтеп көрген.

Даваныыга комбинадында хөй-нийти организациялары цехтер, бригадалар, тус-тус кижилер аразында социалистиг чарыштыг дээштиг организастап турарыныӊ ачызында, мында бүдүүлге планы күүсеттиниӊ турар. Ажылдап турар 274 херээженниериниӊ 126-зы коммунистиг күш-ажылдыӊ шалыпчызы, 42 кижи мергежил талазы-биле эң эки атты чедип алган. Бо өөредилге чылында экономиктиг билиглер бөлүүмүнде 29, техниктиг мергежил бедидериниӊ курузунда 70, техникумда 3, ажылчын аныяктар школазында 9 кижи өөренип турар. Коллективке лекциялар, беседалар үргүлчү болуп турар. Херээженнер чөвүлели (даргазы коммунист эш Акатьева) секцияларны, ядзы-бүрү болгумнерни доктаамал ажылдадып, массалыг хемчегларни организастап, херээженнериниӊ хөй-нийтичи идепкейин бедидер дээш эвээш эвес ажылдарны чорудуп келген. Оларныӊ ажылдаварынга, дыштанарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга чөвүлел бодунуп үлүүн доктаамал киирип келген. Херээженнериниӊ тускай өрээлиинында ажыктаан. Чөвүлелдиӊ ажылынга партбюро местком сагыш салып, дузаны чедирип, удуртулганы күштелдирген.

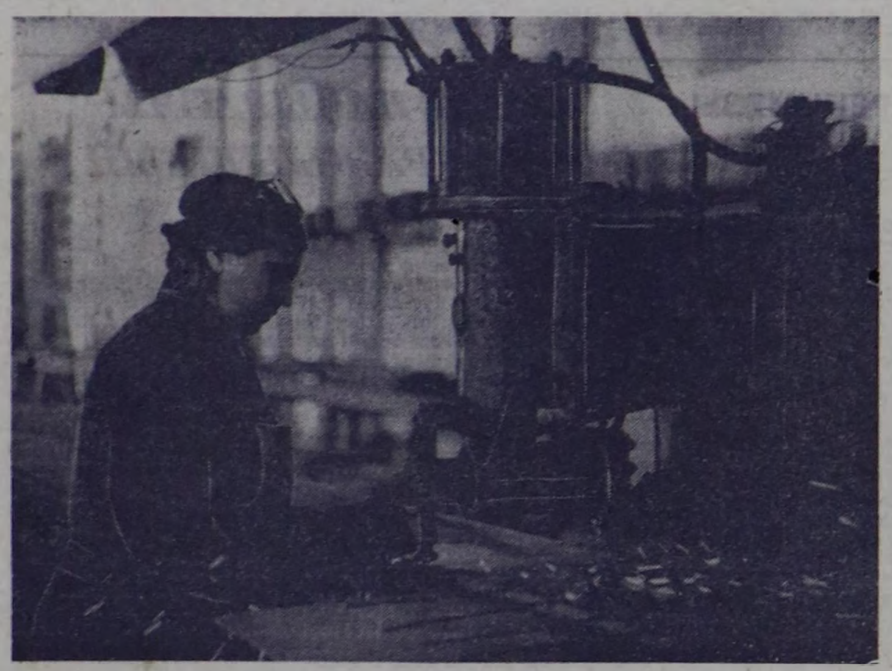
Ооӊ эвээш кижилиг даваныыга фабриказында байдал аңаа деңнээрге ындыг эвес. Ооӊ чылдагааны — ында херээженнер чөвүлелиниӊ идепкей чогунда база партия, профэвилел организациялары ооӊ ажылынче кичээнгей салбайн турганында. Партия хооркому фабрикаиыӊ херээженнер чөвүлелиниӊ ажылын чогуур деңнелге тургузар талазы-биле боттуг дузаны чедирген соонда ында байдал оскерилген.

Хоорайныӊ херээженнер чөвүлелиниӊ ажылын СЭКП хооркому аналитеп, чогуур кичээнгейни салып келген. Херээженнер ортузунга ажыл чорудар штаттан дашкаар килдистиӊ хуралынга бо талазы-биле чамдык партия эге организацияларыныӊ секретарьларыныӊ дыңнадыгларын ап турар. Хоорай Советиниӊ совхозтарында парторганизациялары херээженнер чөвүлелдеринде удуртуп турарымныӊ дугайында оларныӊ секретарьларыныӊ дыңнадыгын март айда хооркомнуӊ килдизинге дыңнаан. Килдиске эки дуржулгалыг чөвүлелдериниӊ илеткелин ап, ону өскелериге дыңнадып турар.

Херээжен чоннуӊ ортузунга ажыдды партия организациялары билдилиг-биле удуртуп, аңаа даянып ажылдаары чугула. «Тере-Хөл» колхозта херээженнер чөвүлели партия организациязыныӊ удуртулгазы-биле чогуур ажылдарыны чыл санында кызымаккай чорудуп келгени-биле ында ниитиниӊ бүдүүлгезинге назылап кырааннардан өске херээженнерни шуптузуп киириштирерин чедип алган. Ооӊ дараазы Бичээ Данзымайдыӊ маңаа киирген үлүү улуг.

Найысыладыӊ херээженнер чөвүлелдериниӊ ажылында өске-даа эки, көрүштүг чүүлдер бар. Ынчалза-даа ооӊ ажыл-чорудулгазында четпестер чугаажок бар. Бодунуӊ хүлээп ап турар шиитпирлерин, планнаан хемчегларин долузу-биле күүседир дээш ам-даа чедир ажылдавайн турар. Эгелекчи, чаа-чаа чүүлдерни дилеп тывар талазы-биле ам-даа чогаадыкчы чоруун көргүзери пегеттинип турар.

Т. ДАЛАЙ-ООЛ,
СЭКП Кызыл хооркомунуӊ инструктору.

«Тудуг кезектери» комбинаттыӊ мурпакчы ажылчыны Мария Кургатова бүдүүлгеде бедик көргүзүглерни ай санында чедип ап турар. Демир-бетон бүдүүлүн үндүреринге хереглээр арматураны белеткээринге ооӊ мергежилди бедээн.

Комбинаттыӊ арматура цехиниӊ делгем ороозинде арматура кодуртур кранны база тургускан. Белеткээн продукция ооваланы бээри билек, кран чүдүүлүн чорудуп-ла турар. Мария Кургатованыӊ ажылаар станогу дег, автоматчыдылга аргазы-биле башкарар механизмнерни беш кезек черде тургускан.

Бо чүүлкте арматура цехиниӊ ажылчыны Мария Кургатова-дыр.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Шахтёрларда—чаа чыл

ДОНЕЦК. «Кызыл шериг-хөмүр-даш» комбинаттыӊ Коротченко, аттыг шахтазы чыл планныӊ күүседикпен. Ол чаагай чаңчылды ёзугаар аңаа чаа чылдыӊ ёлказыӊ тургузупкан. ССРО-ныӊ тургустуганыныӊ 50 чылынга алдар болдурган күш-ажылчы ээлчеглиг мурнакчы дагжы коллектив тергиин көргүзүглерни чедип алган. Дешпилгленг технологияны иептереткени, бүгү чүүлдер талазы-биле ажылды ылаавылалдыг организастааны күш-ажылдыӊ будүрүкчүлүүн бедидер, хонукта-ла ортумаа-биле 258 тонна хөмүр-даштыӊ оваалгага пердүшеннидеп ажыр бээр арганы бергеп.

Шахтаныӊ төлевилел ёзугаар күүгүг аштынган. Беш чылдыӊ эгезинден бээр дагжылар 1,5 миллион тонна хөмүр-даштыӊ казып белеткээн. Ооӊ яштинден барык ийи чүс муң тонналы — планнан ажыр алдынганы ол болуп турар.

(«ПРАВДА»).

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Ак-Туруг суурныӊ чурттакчылары ону аажок мактаар. Чүге дээрге ажылгыр-кежээ кижилерниӊ чон хүндүлээр болгай. Дембрел Кара-оол суурда электрик-монтёр болуп ажылдаа-ла он чылдыӊ иүүрүн көргеп.

Ону суурныӊ кудумчуларынга, бажыңнарга бо-ла коор мен. Бирде көөрге, зэтпек баштыг демирлерни идиннге кедиргеш электри дамчыдар чагыже үнүп чыдар, бирде көөрге, кайы-бир бажыңче ток дамчыдар удазынны улаавдаа турар.

Электрик-монтёрныӊ мергежилии ол шериг албаны эрттирип турган шиитгээдип алган. Шеригге албан эрттиреринииӊ мурнунда Дембрел Кара-оол тускай мергежил чок чораан. Ам ол ынак ажылдыг. Оозун ак сеткилдиг күүседип, чаңгыс чер чурттуларыныӊ макталып, хүндүткелин чаалап алган. Шудургу күш-ажылы, хөй-нийтиниӊ ажылдарынга идепкейлиг киржиир турары дээш ону левинчи юбилей медалы-биле шаңнаан.

К. КОМБУ.

Советтер болгаш амыдырал

ҮНДЕЗИНИ-БИЛЕ ЭКИЖИДЕР

Ажылчыр чоннар депутаттарыныӊ Эрзин район Советиниӊ ээлчеглиг сессиязынга амыдырал хандырылгазыныӊ айтырыгларын чугаалажып көрген. Бо талазы-биле илеткелчи райкүүском даргазыныӊ оралакчызы эш Өртеп районда садыг, чоннуӊ амыдырал хандырылга, коммунал ажылагый комбинаттарыныӊ ажылыныӊ дугайын тодаргай аналитеп, четпестерни чайладырынче утланган хемчеглер дугайын чугаалаан.

Чоннуӊ амыдырал хандырылга комбинады (директору эш Сотпа) эрткен айларда продукция саварыныӊ талазы-биле багай эвес көргүзүглүг ажылдаан. Даараныр цехтеӊ даваныкчылардан хоочун мастерлер М. Суван-оол, А. Максыр, К. Дажымба, аныяк даваныкчы С. Чамзырын дээш өскелер-даа кызымаккай ажылдап турарлар. Чедир кылдынмаан ажылдар, ажыглаттынмайн турар курлавырлар хөй дээрзин сессияга айыткан. Ылангыя сөөлгү үеде чурук тырттырар чер доктаамал ажылдавайн, планныг онаалдазарны күүсеттейн турар. Чурук тырттырар, идик септеэр черлериниӊ кылып турар продукциязыныӊ шынары багай. Ооӊ уламыдан хөй кижилер аңаа идикти септедир хонуу чок, хүүда улуска кылдыртып ап турар.

Чугула нарын приборларны септеэр чер шуут ажылдавайн келген. Аңаа ажылдаар кижилерни өөретпейн турар. Ооӊ түнелиниде электроплитка чергелиг чугула херекселдер үрели бээрге, чемоданга азы шоодайга суккаш. Кызылче чоруур үжүргә улус бо-ла таваржыр. Хеп чуур машиналар, соодукчулар үрели бергенде септеэр чер чогундан бажыңнарда аңаа-ла чыткылаар.

Баш дүгү таарар чер бо чылдыӊ үшкү кварталында 200 рубльлиг планын 66 рубльге күүсеткеп. Чамдыкта чырык чок дээш орта ажылдавас.

Амыдырал хандырылга комбинадыныӊ ажылдаар шагын оскертир дугайында райкүүском-даа, комбинаттыӊ администрациязы-даа бодавайн келген. Комбинат эртен 9 шакта ажылдап эгелээр, дүштеки чем үезинде бир шак чапсаргаар, кежээ 6 шакта ажылын доозар. Комбинаттыӊ ачы дузазын коор дээн кижи ажыл шагында хөй катап чаңнаар үжүргә таваржыр. Комбинаттыӊ дыштанар хүннерин воскресенье, поведельник хүннерде кылгаш, ону субботада чүгө ажылдадыр болбазыл? Моны шиитпирлээр үезиг келген.

Комбинатта чүүк сөөртүр автомашина бар. Ол машина бир дугаар эвлчегде инвалидтерге, пенсионерлерге, кыргынарга дээш өскелер-даа кижилерге чайлыг үезинде ыяшты сөөртүп бээр үжүрлүг. Ындыг болза-даа ол машинаны комбинаттыӊ чамдык ажылдакчылары ажыглап, боттарыныӊ хүү херээн кылып. Ква-Хем, Шүүрмак ол ынчаар чоруп турда, директция шиитпирлиг хемчегларни албайн келген.

Бүдүүлгениӊ чамдык ажылдарын механизастаар, күш-ажылдыӊ будүрүкчүлүүн бедидер, продукциныӊ бот-үнезин чнигедир айтырыгны комбинат боттандырбайн турар. Ооӊ түнелиниде эрткен чылын эккеп салган даваныр электромашиналар ам-даа ажыглап чок чыдар. Электроплиирлер чок болганындан даваныкчылар аңаа плиирлерни изиг демир кырынга изидип ап турар. Хептерни бут машинавыбиле даараар.

Эрзиниӊ амыдырал хандырылга комбинады Ква-Хем районнуӊ амыдырал хандырылга комбинадынан ядзы-бүрү бажың хереклерни эккеп садаар үжүрдүт. Ынчалза-даа балды сывы, бичө хемчээлдиг стол, сандайлар, аптараар бистиӊ районда ховар бооп артпышаан.

Амыдырал хандырылгазыныӊ айтырыгларын чоптүүбиле шиитпирлээриниге улуг дээнде бүгү бригадаларны ыпаар моонцептер, оларныӊ планныг ажылын кагдыргаш. аар-саар үүрмек чүүлдер кылдырткаш туруптар чүүлдер бар. Ажыглалга кандыг-бир объект дужааган аттыг болурга экн-ле ыйнаан, ынчалза-даа планны долу күжениишкин-биле, деп-дескн ажыл-биле магадылаары чугула эвеспе?

Бо чылын бистиӊ бригада чамдык айларда тудуг-монтаж ажылдарыныӊ планын күүсетпейн турган. Чүге дээрге № 1 участок химиктиг ашталга фабриказып ажыглалга киирер дей бээрге, бистиӊ ынаар чорудупкан. Аңаа мергежилдиг дашчылар, бетонщиктер, бызаңчылар аар-саар ажыл кылып, колдуунда бок аштап турдулар. Соодукчуну база-ла ындыг хевирлиг далаштыг буу-хаа байдалбиле дужааган. А бистиӊ планныг ажылывыс бурунгаарлаваан. Ындыг чоруктар ам-даа болгулай бээр-дир.

Бот-орулга-чарылганы эки ажыглап, мурнакчы дуржулганы иептередирн — үеиниӊ негелдези. П. А. Злобинниӊ арга-методунуп дугайында солуунга бижээни, ону биске таныштырганы черле эки болду. Ам ол аргаиы бодувуска ажыглаарыныӊ оруун тып, санал-бодалдарывысты солуувус дамчыштыр солчур болзувусса кандыгыл, эштер тудугжулар?

С. САНДАН,
бригадир.

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГА ДУГАЙЫНДА

«Кызыл тудуг» эргелелиниӊ 10 тудугжу бригадаларыныӊ бежи бот-орулга-чарылгаже шилчээн. Чамдык бригадалар, чижээ, Ф. Фокиниӊ бригадазы бот-орулга-чарылга ёзугаар ажылдаа-ла 5—6 чыл чедип турар.

Бот-орулга-чарылгалыг бригадаларныӊ методунуп дугайында «Шын» солунга үнген материалдарны номчаш, бистиӊ эргелелде бо талазы-биле ажылдыӊ байдалын тудугжулар аравыста база ажоок чугаалажып турар бис. Москва чоогунда Зеленоградтыӊ тудуг эргелелиниде Социалистиг Күш-ажылдыӊ Маадыры Н. А. Злобинге удуртқан бригадаиыӊ ажылыныӊ дуржулгазым ,номчуп таныжарга, дыка-ла солуп-дур. Ынчаргa Москвада байдал-биле Кызылда байдалды домейлеп болбаг-ла харын. Чүге дээрге Москвада тудугнуп эң-не деңнилгелиг аргазын ажыглап, будүп-будүп ханаларны заводтардан хүлээп ап, эптеп, тудугга ажыглап турар. Машина-техника, механизм бүрүи хандыртынган-на болгай.

Бисте байдалды алырга тудуг ажыдыныче чүгле чаа шуудан киирип турар бис деп чугаалап болур. Ынчалза-даа бергелер турза-даа, «Кызыл тудуг» эргелелиниӊ инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш ажылчыннары хоорайда будүп-будүп квартилдарны болгаш уруглар албан черлерни, школа, эмнелгелерни тудуп, ажыглаалга киирип келгенин кызылчылар караа-биле көрүп, боттары ажыглап турар.

Бистиӊ эргелелде эң-не дээре ажылдыг бот-орулга-чарылгалыг коллективке Федор Степанович Фокиниӊ удуртқан бригадазы хамаарыжыр.

Бригадада 29 кижи ажылдап турар. Оларныӊ 18-зи дашчылар, бызаңчылар — 6, арматурщиктер — 3, бетонщиктер — 2. Бригадада канпакчы кижи база бар. Ынчангаш демир каңнаар ажыл тудугнуӊ эге чадазындан төнүзүмге чедир ден-дескн үргүлчүлээр. Ёске бригадалар каңпакчы маңаа, үе-шакты бола чидирер болур үеве. Ажылдаар комплекстиг кылдыр организастаны бот-орулга-чарылга аргазын шиңгээдиринге ажыктыг. Ф. Фокиниӊ бригадазы бо чылдыӊ эртқен айларында тудуг-монтаж ажылдарын планнаанындан ажыр күүседип, эргелелде чарышка тинлекчи болуп келген. Күш-ажылдыӊ будүрүкчүлүү ында бедик. Бир тудугжу-ла 13 муң 800 рубльдиг ажылын кылып турган. 15 муң 400 рубльдиг ажылын кылып, планны 111,5 хуу чедир күүсеткен.

Бо дээрге өөрүнчүг болгаш эки түнелдер, көргүзүглер болуп турар. Ажылды чогумударынга, бот-орулга-чарылганы бүгү тала-биле шын ажыглаарынга күш-ажылды эки организастаарны улуг идигни бээр. Бо талазы-биле чурттуг мурнакчы тудуг организациязыныӊ үлегерин ёзугаар күш-ажылды неделяхонуг кайы-биле планнаар аргаиы шиңгээткеин деңшилгелиг үүл болур.

Тудугну нормалаарын улам сайыраигайжыдып, ажыл төлевириниӊ деңшилгелиг хевирлеринче шилчиирн база чугула. Бистиӊ эргелелде бот-орулга-чарылгалыг бригадаларны аккорд-шаңналдыг системаныӊ ажыл төлевирнче киирген. Фокиниӊ бригадазында бо системаны ажыглап турар. Аккорд-шаңнал системазы бригадаларныӊ харыысалгазын дыка бедидип турар. Тудугну дүрген болгаш эки шынарлыг кылырга, шаңнал улуг болур. Ол ышкаш материалдарны чагыг аайыбиле ап, ооӊ чарыгдалын үргүлчү санап, камналгалыг болур дээш чаартыкчы саналдарны ажылга шиңгээдир болганда, тудуг шолуиге кижилериӊ за-харыысалгазы бедидир. Ф. С. Фокиниӊ удуртқан бригадазы - бо негелделерни болур-чогуурун-биле күүседип, объект бүрүзүнге дүрген темп, бедик шынар, хөй камналга дээш ажылдан турар.

Бригадада күш-ажылдыӊ будүрүкчүлүүнүӊ бедик болуп турарыныӊ бир аргазы болза механизмнерни чөп ажыглап, ажылчыннарныӊ мергежилии бедидериниче кичээнгей салып турары болур. Бригадада кранпарны ийи үелчегде ажыглаары чаңчыл болган.

Бо чылын ол коллектив 120 квартиралыг бажыңны бүрүн ажыглалга киирер, республиканыӊ Министрлер Чөвүлелиниӊ административтиг бажыныныӊ тудуун база эгелээн.

Бистиӊ эргелелде коммунист М. Шиповаленконуӊ удуртқапы бригада база бот-орулга-чарылганы бижыглаар талазы-биле чедиишкиниӊ ажылдап турар. Бо бригада Кызылга ийи чурттала бажыңныӊ тудугуига материалдарны камнып чарыгдааны дээш 1270 хире рубльди шаңналга алган.

Чамдык чедиишкиннер бардаа болаа, бот-орулга-чарылганы улам долу ажыглаар, ооӊ ажыктыын бедидер дээш организастыг ажыл ам-даа кошкак, удуртулга болгаш негелде эрецгей. Ооӊ чижээн бистиӊ бригадавыста байдалданна коргүзүп болур.

Бистиӊ бригадапы 1972 чылдыӊ январьда бот-орулга-чарылгаже шилчиткен. Ажылды ажыглалга киирген объектилерни барымдаалап түүнээр болгай. Чайып-на 12-ги квартилда 280 орунныг уруглар садыи ажыглалга киирдивис. Ооӊ үзе саналашкынын ам-даа кылбаан.

Бот-орулга-чарылганыӊ негелделерии бүрүн күүседир төлээде, бригаданы комплекстиг кылдыр эде тургузары чугула. Бо талазы-биле бисте байдал мүн-не чүгээр. Дашчылар, бетонщиктер, бызаңчылар-даа бар. Ынчаарга каңпакчы кижи бисте чок. Амгы тудугда эптеп тургузар демирбетон конструкцияларны улам хойнуу ажыглап турар болгай. Комплекстиг бригадага каңпакчыны бижыглаары чугула.

База бир айтырыг. Бүгү чаргдалдарны эвээжедип, орулганы ковудедиринче иептеретир талазы-биле ажылдаар. Чүге дээрге № 1 участок химиктиг аштапга фабриказып ажыглалга киирер дей бээрге, бистиӊ ынаар чорудупкан. Аңаа мергежилдиг дашчылар, бетонщиктер, бызаңчылар аар-саар ажыл кылып, колдуунда бок аштап турдулар. Соодукчуну база-ла ындыг хевирлиг далаштыг буу-хаа байдалбиле дужааган. А бистиӊ планныг ажылывыс бурунгаарлаваан. Ындыг чоруктар ам-даа болгулай бээр-дир.

Бот-орулга-чарылганы эки ажыглап, мурнакчы дуржулганы иептеретирн — үеиниӊ негелдези. П. А. Злобинниӊ арга-методунуп дугайында солуунга бижээни, ону биске таныштырганы черле эки болду. Ам ол аргаиы бодувуска ажыглаарыныӊ оруун тып, санал-бодалдарывысты солуувус дамчыштыр солчур болзувусса кандыгыл, эштер тудугжулар?

С. САНДАН,
бригадир.

Мастерлер келбестээн

Мооң мурнунда, барык-ла бо чылдыӊ август айта чедир бистиӊ Ак-Туруг суурувуска Шагаан-Арыгда чоннуӊ амыдырал хандырылга комбинадыныӊ ажылдакчылары түскай график ёзугаар доктаатқан хүнеринде бо-ла чедип кээр чүве. Олар суурнуӊ чурттакчыларыныӊ, малчыннарныӊ амыдырал хандырылгазынга чагыгларын күүседип, комбинатка чазап-кылгай стол, сандайлардан эгелээш садыгаан турганнар.

Соолгу үеде хандырылга кавызыныӊ мастерлери биске келбестээн. Химиктиг аштапгаже безин үш ай бурунгаар дужаагап хептерни ыыпчага чедир эккелбээн. Чүү болганыи кым-даа билбес.

Чаа ндик-хеп даарадып алыксаар, шак септедиксээр, бежыныӊ дүгүи чазай таартыксаан кижилер-ле суурда эңмежок. Мастерлер келбестээннден, а суурда ындыг хевирнип ачы-дузазын коргузуптер чер чок болганындан Шагаан-Арыгже тускай херек кылып чоруур ужурга таваржып тур бис.

Бодап көөрге, чоннуӊ амыдырал хандырылгазында ажылдап турар тускай эртеминг мастерлер аянныг, чараш кетпиперинин, арыи башты ажаарыныӊ дугайында арга-сүмелерни чопга кадып, ол дугайында лекция, беседалаанны-даа кылып турза артык авес.

Бистиӊ суурга амыдырал хандырылга пунктуаун тургузуп, чонга ачы-дуза чедирерии организастаары чугула.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

Допулдук Насыковна Ховалыг бичии чаштарны өөредип кижизидериниң херээнге 14 чылда үлүүн киирип ажылдап келген. Ажылынга кызымак, коллективиниг хүндүткелдиг Допулдук Насыковна амгы үеде Мөнгүн-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксыда ортумак школаның интернадының эргелекчизинде ажылдап турар.

Чуруктаҥ: Д. Н. ХОВАЛЫГ.

О. МАСПЫЙ-ООЛДУН фотозу.

ТРАКТОРНУ, ООҢ КЕЗЕКТЕРИН СЕПТЕЛГЕГЕ ХҮЛЭЭП АП, ООН ҮНДҮРЕР ЧУРУМУ

Консультация

Машина-трактор парыгын септээриве массалдыы-биле кирер ёй келген. «Союзсельхозтехниканың» бүгү-эвилел каттыжыышкыны, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу 1972 чылдың январь 1-ден эгелээш тракторларны, шимчедикчилерни болгаш агрегаттарны, белдирилерни капитал септелгеге дужаарыным, септелге соөлүнде хүлээдип боорининг чаа техниктиг негелделерни хүлээп алган. Ындыг турбуже, дыка хөй колхозтар, совхозтарның инженер-техниктиг ажылдакчылары мынчага дээр ону билбес, а «Сельхозтехниканың» септелге бүдүрүлгелери ол негелделерни сагывайн турар таварылгалар бар. Ооң уламындан тракторларны, ооң кезектерин капитал септелгеге хүлээп алырда, септелге соөлүнде «Сельхозтехника» салбырлары биле чагыкчыларның аразынга маргылдаа үнүп келгилээр. Ындыг чүгүлер барза-барза, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынынга чедер. Ынчангаш ол чаа техниктиг негелделерниң кол-кол түүлдерин маңаа көрөзин.

Тракторну чорудуп болур турда дужаар, малгай болгаш хирии аштап каар, түгле дузалаар хөрекселдериниң комплектизиндеп көрүнүүдеп оске түүлдерни четче кылдыр септелгеге киирер ужурлуг. Ынчан эририл, ооң бергү, эрер боошкун, дугуруг, дээк ышкаш чамдык түүлдер, шил болгаш резина кезектер, фонарылар шиддери, кабина шили сыскаш резина, генератор биле вентилятор ременьнери дээш чергелиг үүрмек херексёлдер четпес болза ажырбас. Ындыг турбуже, чамдык ажыл-агыйлар ол чаа техниктиг негелделерни билбезиниң хараазы-биле мынчаар септелгеге дужаар болгулаар-дыр: «Совет Тыва» совхозтан «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырынга капитал септелгеге киирип келген «Д-50» деп маркалыг моторунуң кывар түүл аппаратуразы, маховиги, цилиндрлериниң халывы, маховиктиң картери дээш чергелиг кол кезектери чок болган. Оларның түгле өртөө бези 177 рубль 48 көпеек турда, кандыг капитал септелге кылыр боор. Ынчангаш ындыг комплектизин четпес трактору, шимчедикчини азы агрегатты хүлээп албазын чагыкчылар билген турары чугула.

Чаа техниктиг негелделерни билбес чоруктуң уржуундан ажыл-агыйлар боттары каражага чедип болур фактылар бар. Чижээ, Каа-Хем районнан «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынынга «СМД-14» моторну катап тургузуп, капитал септелгеге киирериве ол дүүн эккелген. Шынында катап тургузуп, капитал септелге чорудар ындыг чүрүм бар өвес. Прейскурант ёзугаар ол шимчедикчини капитал септелгеге киирериниң өртөө 291 рубль 50 көпеек турда, а ооң четпес детальдарының өртөө 349 рубль 72 көпеек болган. Өскээр чугаалаарга, ажыл-агый чаңгыс мотор септедир дээш 600 ажыг акшаны үндүрер турганы ол-дур. Ынчаарга чаа негелделерни олар билир турган болза, ону септедип, хөй хөреңгини чарыгдавайн, чаа моторну садып алыры шүүдел чок-тур.

Ол негелделерни чамдык ажыл-агыйларның түскай артемиглеринииң билбес чоруун септелгени чорудуп турар бүдүрүлгелериниң талазындан ажыглай боорининг фактылары база бар. Чижээ, «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырынга «Тиилелгеө совхозтан капитал септелгеге МТЗ-50 деп тракторну дужаарга, хавыгазының тудазы, копоттар чыдыглаар шывыг, вентилятор биле генератор ременьнери, трактор каранның шили дээш ышкаш, олар четпесте ажырбас деп негелдеде көрдүнген үүрмек дериглер дээш прейскурантыда көрдүнген өртектен ажыг хөлезинин дүрүмге чоруштур дыртпан. Ынчангаш чаа чуруминерны билип ажыр чорук түгле чагыкчыларның боттарынга эвес, оларның септекчилерден негелде тургузарынга ажыктыг дээрэи билдингир-дир.

Аварияга таварышкаш, капитал септелгеге киирген тракторларны түгле ажыл-агыйның авария комиссиязының тургускаңы, күрүненің көдээ ажыл-агый техниктиг хайгаарал черинің төлээлекчизи ат салган актыны барымдаалап хүлээп алыр. Комплектизин четпес тракторну түгле ол-ла албан черинің ийикпе азы райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң чопшээрелин ёзугаар хүлээп ап болур. Хүлээдир, хүлээп алыр актыга четпейн турар детальдарны дыңылап бижинир болгаш олардың капитал септелгезин ол ажыл-агый көрдүнген өртектерден ажыр төлээрп айтыкан турар ужурлуг. Капитал септелгеге киирери-биле эккелген тракторну септелге черинде хүлээп ап турар кижи, хүлээдип турар кижи көрүп турда, детальдарны чазып көөр эргелиг. Бир эвес дужаап турар тракторуңуң үш көл кезөө: рамазы, шимчедикчизиниң блогу, соңгу өзөгиниң корпузу чок болза, ону септелгеге хүлээп албас. Чүге дээе, ындыг тракторну шуут үндүр бижинир аппаар болгай.

Капитал септелгеге киирер техниканы колхозтуң, совхозтуң харыысалгалыг ажылдакчызы бижимел чагыг ёзугаар, районда «Сельхозтехника» черинің хүлээп алган актызынга үндезилеп хүлээдир. Актыга тракторуңуң чүү хире ажылдаанын паспорт ёзугаар болгаш ооң техниктиг байдалын барымдаалап айтыр. Ооң четпес детальдарын, оларның өртөө-үнезин түспэй айтып каар. Тракторда, шимчедикчиде септээр арга чок кылдыр кадваш, азы өдерп берге кылдыр соора кылып каан детальдар тывылза, оларны ук актыга айытказ, солуур детальдарның чогуур өртээн ажыл-агый ажыр төлээр дээрэин демдеглээр аппаар. Чаа илчирбелер, ооң детальдары, дугуулар, кабиналар септелгеге солуттунган таварылгада чогуур өртээнден ажыр төлээр аппаар.

Септелгеден үнген трактор, шимчедикчи, кывар түүл насоөу-биле моөн адаанда документилерни кады бээр:

септеттинген тракторуңуң паспорту;

септелгеге киргең шимчедикчиниң паспорту;

септеттинген кывар түүл насозуның паспорту;

магадылаа талону;

Ол ышкаш капитал септелгеге киргең ажы-аңы белдирлер, агрегаттарга септелгезин кажан чорутканын айытказ магадылаа талонуң кадыг бээр.

Хүлээдир, хүлээп алыр актылар-биле паспорттарның майлыг чаңгыс аай болур. Капитал септелгеден үнген трактор, шимчедикчини ажылагыйларга аппаргаш; оларның ажыглаалының талазы-биле тайылбырны ёзугаар эдиктир ажылдадыр ужурлуг.

Гаранти хуусаазын септекчиниң чагыкчыга дедир хүлээдип бергеи хүнүнден эгелээр. Ооң календарь ёзугаар хуусаазының иштинде үреним түүлдер тыпты берзе, чагыкчы септекчиге негелде тургузар эргелиг. Ол үреллиишкин ылаң-ла айытказ хуусааның иштинде септекчиниң бурууза-биле болган болза, ооң септелгезин септелге чоруткан черинің күсели-биле кылыр.

Ынчангаш бо чаа негелделерни билген турары ажыл-агыйның инженер-техниктиг ажыдакчыларынга эргежок чугула. Септелгеге тракторлар, ооң кезектерни киирерининг чаа негелделерни сагыыр херек.

Я. ОЛДЫРЕВ.
инженер.

ТУДУГ ХОЖУДААН

Ак-Туруг суурда школа чанынга чаа интернатты болгаш суурга чаа клубту Шагаан-Арыгда № 586 КМК-ның колдентиин тудуп эгелээн.

Бистиң суурда үстүнде адаанывыс ийи тудугга хамаарыштыр алырга, көдээ тудугжулар бажыңның ханазын, шынап-ла, дүрген салып үндүрер улус-тур. Хана салдынган соопда иштики шеверлеңге келирге-ле ажыл чылбастааш туруптар-дыр. Оңу интернат тудуунда көрүп болур. Ол интернатты бо чылгы чаа өөредилге чылынга уткуштур ажыглалга киирер турган. Ынчалза-даа мынчага чедир шеверлел ажылы доозулбаан.

Чылдагаанны чүден? Бир кезекте кургаг штукатура материалдары чок тургап. Ам материалдар бар, тудугжуларның техпизи, күш-ажылды организастаалының деңнели чавыс.

Интернатка турар ужурлуг уруглар эргитар интернатта сыңмарлашкан, а чамдыктары суурда өглерден кирип өөренип турар. Ол чорук таарымча чогу биилингир.

ДЕЛЕГЕЙ *об хүннерде*

Чайгылыш чок политика

Даштыкы парлалга Совет Эвилелиниде болгаш партия-чазак делегацилизиниң чоруп турарын бижиирде чүрептиң хамыдыдан наймралды болгаш ану-дуңаның ёзугуурга ооң эртип турарын онзалап айтып турар. Кремльге шайлалтага Л. И. Брежневтиң чугаазын таймылбырлаш, солуннар делегейниң чугула айтырыгларының талазы-биле Совет Эвилелиниң туружуун тодаргайы-биле айытканын демдеглеп турар. Л. И. Брежневтиң чугаазында бүгү улустуң эрге-ажыктарынга тавартыыр делегейниң дүшкүүрүүт чоруун чавырылдырарының чаа-чаа аргаларын айытказ деп солуннар бижээн.

* * *

СОФИЯ. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүненің удуртукчулары биле болгаш төлээлериниң ужурежыышкынналары болгаш чугаалажыышкыннары, национал база интернационалчы сорулгаларның талазы-биле ийи чурттуң туружуун долу дүгжүүшкүнү дээрге БКП биле СЭКП-ниң аразында, Болгария биле ССРЭ-ниң аразында, ийи чурттуң улустарының аразында харылзаалардың оналаачак түүлү ол болзур деп «Работническо дело» солуң демдеглээн.

ПРАГА. СЭКП Төп Комитединиң Чиигине секретарыныың чугаазын делегейде улуу-биле сонуургап турарының дутайын чехословак солуннар бижээн. Ангы-аңгы ниитилел тургузуглуг чурттарның аразынга кады ажылдажылганы улам хамыладып болуруңуң чаа-чаа аргалары Л. И. Брежневтиң чугаазында айытынганын «Руде право» солуң демдеглээн.

УЛАН-БАТОР. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы бүгү делегейге тайбыңны быжыглаазы болган улустар аразынга кады ажылдажылганы улам калбартыры дээш СЭКП-ниң болган Совет чазактың быжыг шинтирлиин илереткен деп Улан-Баторуңуң радиозу бодуңуң дамчыдылганынга демдеглээн.

Амгы үеде делегейниң дүшкүүрүүт чоруунуң чавырылышкынны болгаш аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүненің тайбың ёзу-биле ноөан-хөлбээ догуннаарынче чүткүүр СЭКП-ниң XXIV съездиниң айытканы тайбың программазында Совет Эвилелиниң чайгылыш чок, мерген угаанныг даштыкы политиказының ачызында боон турар дээрэин Улан-Баторуңуң радиозу демдеглээн.

БРЮССЕЛЬ. Бельгийниң «Вальони» солуну Л. И. Брежневтиң чугаазын «даштыкы политиканың айтырыгларының талазы-биле чугула чүүл» — деп үнезиин. «Тайбыңче болгаш дүшкүүрүүт чорукту чавырылдырарынче ол кыйгырыт бүгү делегейже, эң ылангыя Барыын чүүже угланган» деп солун айытказ. «Л. И. Брежневтиң чугаазының кол-ла утказы тайбыңче болгаш дүшкүүрүүт чорукту чавырылдырарынче кыйгырган болуру» — деп. «Метрополь» бижээн.

ВЕНА. Л. И. Брежнев совет-барыын-герман харылзаларын хөгжүдүп болдуруңуң арга-арыының барын айытказ деп «Дя пресседе солуң бижээн. Ооң-биле чергелештир СЭКП ТК-ның Чиигине секретары барыын-герман социал-демократтар-биле идеология айтырыгларының талазы-биле кады ажылдажыдыга черле турбаа үүрүүрүүт деп айытказ дээрэин солуң база бижээн.

КОПЕНГАГЕН. Даниянның «Политикен» солуну Л. И. Брежневтиң чугаазын парлаш, дугуржулгага ат салырының бичии-зе мурнуу чарыында америк таланың туруска шаптыктаашкынын үүрүүлерин база вьетнам үлуска удур дайынны эң чоокну үеде соксадырын делегейниң улустарының негеп турарын айытказ черлерин онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

МАР-НЫҢ ТӨЛЭЭЗИ КУБАДА

ГАВАНА. (СЭТА). Кубаның Коммунистиг партизазының ТК-зының болган Революстуг чазадың чалаанын ёзугаар Гаванада чорун турар МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цеденбал биле Кубаның удуртукчуларының аразынга албан ужурунда чугаалажыышкыннар Гаванага эгелээн.

Ю. Цеденбал болгаш ооң удуртуп чоруур төлээлериниң кежигүннери ноябрь 16-да хүнүүн ийнги чартыында Кубаның КП ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазадың Премьер-Министри Фидель Кастрога үдеткеш, Гавана хоогунда улуг чурттарга девискээри — Аламарь чораан. Ооң тудуунга наймыылалдың бүдүрүлге черлериниң ажылчыынары кирижип турар.

Чуртка чурттарга тудуунуң хемчээлин улгаттырарынче партизының болгаш чазактың кыйгырыын Гаванаанын ажылчы чонунуң детькин харылаан эгелээшкинин Аламарга болган митингиге Ю. Цеденбал бедин-биле үнелеп чугаалаан. Ол тудуг Коммунистиг партизының удуртулгазы-биле куба улустуң чаагай үүле бүдүргенинин үлегер-чижээ боон турар деп, Ю. Цеденбал демдеглээн.

КУБАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ГАВАНА. (СЭТА). Америк самолёттарны оорлап мунгаанарның Кубага эккээр тавариыгаларынга хамаарыштыр Кубаның Революстуг чазаа парлалгага медегелел үндүрген.

АКШ-тың талазы база күзээн турар болза, ук айтырыгның талазы-биле дугуржулга чарарынче ылаптыг болгаш соңгаарлаттынмас базымнарны кылырынга Куба белен деп, медегледе чугаалаан.

Ноябрь 12-де оорлап мунгаш, Кубаже аппарган америк самолёттуң оорлаазынарны тудуп бээрин АКШ-тың дилээнинге хамаарыштыр тайылбыр кылгаш, Кубаның чазаа ол айтырыгны Каттыжкан Штаттарның алган чогуур хүлээлгелери чокка чаңгыс талалыг шиитпирлеп шыдавас бис деп айытказ. Ылангыя Кубага удур контрреволюстуг түүл-бүрү болуктер Кубаның чурттакчылыг черлеринче болгаш куба балыкчыларга үптекчи халдаашкыннарны АКШ-тың девискээринден кылып турар болгай деп, ук медеглелде сагындырыг кылган. Каттыжкан Штаттардан Кубаже хоралакчы ажыл чорударларыны хообілу-чүрүм барымдаалавайн чорудар дээш америк судноолар Кубаның суг девискээринче шургуп кирип турар.

Кубаның революстуг чазаа самолёттар, судноолар оорлап аппаарынга удур база Кубаның девискээринче кара сагыштыг идегеттерни хообілу-чүрүм барымдаалавайн октаарынга удур демисежир хемчеглер алырын айытказ турар дугуржулга белеткен болурунга ынавып турарын илергейлээн. АКШ-тың эрге-ажыктарын Гаванада төлээлекчилеп турар Швейцариның элчин черинің киржилгези-биле ындыг дугуржулганы белеткээн турун болур деп, Кубаның чазаанын медеглелинде чугаалаан.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Самолёттар оорлап аппаарынга удур демисежир дугайында дугуржулга чарарынче базымнар кылыр деп Кубаның саналдаанынга холбаштыр Каттыжкан Штаттарның ол айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннар чорудуп болур деп болган турар апарганын күрүне департаментизиниң төлээлекчизи Ч. Брэй медеглээн.

Ындыг болза-даа, күрдепартаментинің төлээлекчизи ындыг дугуржулга чарарын «нарын чылдагаанналыг» дээн. Ооң чугаалап турарын ёзугаар азырга, Кубага удур идегеттерни АКШ-тан Кубаже хообілу-чүрүм барымдаалавайн октаарын сокседыр дугайында Кубаның чазаанын саналдаанының уламыдан ындыг апарган деп турар.

КНОНУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОның Кол Ассамблеязы бодуңуң амгы сессиязының кол айтырыын — «Улустар аразының харылзааларынга күш ажыглаваазының болгаш ядролуг чепсек ажыглаарын моңгедө хоруур дугайында» совет савалды чугаалажырын дооскан. Делегейниң кол-кол девискээрлерин төлээлекчилээн, хөй чурттарның төлээлери совет савалды калбаа-биле деткээн. Ол айтырыгның талазы-биле шиитпир үндүрери күрүненің тайбың кожахелбээ догуннаарын чугаа чок быжыглаар, КНО-ның агрессияга, колониализмге, улустар аразынга дерилел, күүдел кылырының кандыг-даа хевирлеринге удур утланган, чугула хемчээ болур деп, олар демдеглээн. Ук айтырыгны чугаалажып турда, кыдат төлөөлекчи биле ооң-чалбан эштенчизиниң чаасканнырыгай аппаран үнүү ыпсымчыг дыңналган. Ол ийи эжишкилер тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чорууң быжыглаарынче углаган савалдарга удурлавгаш, хуралдаар заларны эргий-кезии-ле турган.

Африканың мурнуу талазында байдалды чугаалажыры база доозулбаан.

ПАРЛАЛГА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). АКШ бодунга алган хүлээлгелерин ёзугаар Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салыр ужурлуг деп, ВДР-ниң делегациязының төлээлекчизи Нгуен Тхань Ле парлалга конференциязынга медеглээн. Бүдүү чугаалажыышкыннар ылыыр турда, ВДР-ниң болгаш АКШ-тың бүрүн эргелиг төлээлекчилерин дугуржулганың бүгү чүүлдерин тодаргай чугаалашкан. Ол ужуражыышкыннарга ВДР-ниң төлээлекчилери МВРниң Революстуг тур чазаа-биле бүрүн дугуржулганың бүгү чүүлдерин тодаргай чугаалашкан. Ол ужуражыышкыннарга ВДР-ниң төлээлекчилери МВРниң Революстуг тур чазаа-биле бүрүн дугуржулганың бүгү чүүлдерин тодаргай чугаалашкан. Ол ужуражыышкыннарга кирижип келген. Ынчаарга америк тала Сайгонның администразиязын база төлээлекчилеп турар бис деп айытказ. Ындыг болганда дугуржулгага ат салырын саададып турарында кандыг-даа чылдагаан чок болган кандыг-даа үндезин чок деп, Нгуен Тхань Ле демдеглээн.

Ынчангыже ийи таланың бүрүн эргелиг төлээлекчилериниң база бир ужуражыышкынын эрттирерин АКШ аажок дилээн. ВДР чаагай күзел-соруктуун илергейлээш, ындыг ужуражыышкын эрттирерин хүлээп көрген деп, Нгуен Тань Ле медеглээн.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Хоспталганың улусчу чепсектиг күштериниң кезектери ноябрь 16-ның эрткен хонуунуң дүгүзүнде Куангчи болгаш Куангнам можуларга чедишкинниг хөй-хөй тулчуушкуннарны чоруткан.

Патриоттар можу төвү Куангчи хоорайның чепсектиг күштеринге күштүг ракета-артиллерия белеткелин эрттиргеп соонда шавар халдаашкыннарга киришкеш, ол девискээрлерже өлүүлүг муң-муң тонна чүүгүн октаан.

Шыңгыы тулчуушкуннар Сайгон чоогунда болгаш Мекоңг хеминиң шыналаазында үргүлчүлеп турар. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң артиллериязы кезектери Сайгондан 20 километр барыын талада ооң шериг базазы Кучиниң девискээринде дайынның быжыглаарган черлерин артиллерия-биле үр бооваан.

Америк-сайгон ужар чүүгү Мурнуу Вьетнамның хосталган девискээрлерин моөнетиттиген күш-биле бомбалаарын үргүлчүлеп турар. Стратеттиг бомбалакчы «В-52» самолёттар ол ареатазыг халдаашкыннарга киришкеш, ол девискээрлерже өлүүлүг муң-муң тонна чүүгүн октаан.

ӨЛҮРҮКЧҮНҮ ШИИТКЕН

БОНН. (СЭТА). Зальцгиттергутка гитлерни хоругдалдың Эбензее лагериниң номенданы турган Антон Ганцты Мемингген хоорайның суду кара-башың хоруглалынга назынын эрттирер кылдыр шиитпиен. Ол нацист өлүрүкчү ук хоругдал лагеринге кара-башыңнатканнарны кырып-хыдып, хинчектеп турган деп, суд тодаратқан.

БО ЧУРУКТА: Индия Республиканың наймысылалы — Дели хоорай. Төп кудумчу — Радж-Патх. Байырлалдыг хүннерде байырлал парадтары болган чыскаалдары бо кудумчуну таварты эртер.

В. СОБОЛЕВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

(Төнчүзү. Эгези № 269, 271 «Шында»)

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тое урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ангыр Сатовна Данзын-хоо — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Сес урутну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Нина Ховалыговна Норбу — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Шолуп Савзаяковна Санаан — Жданова аттыг совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Довгаковна Сержит-оол — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Шулуукай Хөйлааракovна Үдел-оол — «Эйлиг-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Чедиң уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дан-оол Довгаковна Дамдынай — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Александра Ийнаевна Кыргыс — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тыртыкпан Долаановна Нас-Сюрюң — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Шадыповна Ховалыг — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Норжунмаа Довгаковна Шивит — Чодураа суурда уруглар ясливиниң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Баазан Тулушовна Аныкай — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

ХӨЙ УРУГЛАРЛЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Тюлюш Майындыевна Бүрүней — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Долбаа Тулушовна Доспак — «Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Вера Шактар-ооловна Донгак — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чүден-уруг Чиктоловна Лопсан — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Александра Алексеевна Маичыаевна — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Пионер Монгушовна Монгуш — Иштии-Хем суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Ондаровна Ондар — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Вера Тулушовна Шивидек — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Айыр-оол Ирапда Сатовна «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Тулушовна Бүрбү — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Кошкар-ооловна Допчут-оол — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Чолдай Данофовна Дуветоол — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Мария Байкараевна Салчак — Социал-хавдырылга килдизининг ажылчыны.

Прасковья Довгаковна Сенденмаа — Арыскан суурда өг-ээзи.

Мартык-оол Баазановна Ыйпак — Ак-Туруг суурда өг-бүле ээзи.

КЫЗЫЛ-ХООРАЙ

Тое уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Черей-Дежит Лопсановна Допчут — «Тере-Хол» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Тыва АССР-ниң Дээди

1972 чылдың октябрь 20. Кызыл хоорай.

Чедиң уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Алексеевна Самсонова — Кызыл хоорайда өг-бүле ээзи.

Зоя Максимовна Чүлдүм — Кушгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Екатерина Даниловна Животова — Сукпакта магазинниң ажылчыны.

Мамайтык Даваевна Кыргыс — «Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Севилбаа Хүрбеевна Монгуш — Кушгуртуг участогунуң эмнелге повары.

Елизавета Ивановна Токаш-оол — Кушгуртуг суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анфиса Савельевна Блинова —Сукпак» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Эресовна Сагаачы — «Тере-Хол» колхозтуң колхозчузу.

Өшкү-Саар Түнчеевна Сарыглар — № 62 көжүп чоруур механизастаттынган колоннаның ажылчыны.

Зинаида Даваевна Содпам — Кушгуртугда участок эмнелгезининг ажылчыны.

Долчанмаа Ивановна Шимит — Кушгуртугда уруглар садының ажылчыны.

Совединиң Президиумунуң Дартазы Б. ДОЛЧАЙМАА

Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

АНЫЯКТАР ӨӨРЕДИЛГЕЗИ—ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Аныктарның бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчилгези болгаш ниити билиг школазын улам ынай хөгжүдер тускайында» докталган улус өөредилгезиниң ажылдакчылары болгаш бүгү совет улус ханы сеткил ханыышкынывыже уткаан. Аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилгезин бүгү тала-биле быжыглаар тускайында партияның XXIV съездизиниң шиитпирлери ук докталга улам тодаргай айтыгнып, оларның ажылын үндезинин-биле эки-жидерининг даштыг хемчеглериниң программазы ажылдан кылдынган.

Бистиң республикада кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школалар эрткен чылдынга бодаарга немеңкен чорук партияның болгаш чазактың улус өөредилгезиниң тускайында айтыышкынын амыдыраазы бот-тамырлып турарын хереглиен турар-бис. Эрткен чылын республикага чүгле ийи бот-өөредилгелиг кежээки школа турган болза, бо өөредилге чылында ындыг школаларны Улуг-Хемже, Бии-Хемже, Каа-Хемже немей ажыткан. Консультпунктулар база немешкен. Аныяктар эртем-билигин чедип алырынче бүгү күжүн салып, кежээки болгаш бот-өөредилгелиг школаларда кызымаккай өөренип турар, чыл бүрүде оларның саны «көүдеп турар апарган. Чижээ, Чадаананың бот-өөредилгелиг школазы районнуң улус ажыл-агыйының планын ёзугаар бо өөредилге чылында 550 аныяк оолдар, кыстарны хүлээп алыр турган болза, херек кырында 854-түү хүлээп алган. Улуг-Хем районга план ёзугаар өөренир 650 аныяктарның орнунга 992 оолдар, кыстар өөренип эгелээн. Бо бүгү чүү черечилеп турарыл дээрге, ажылчын аныяктарның бүгүниити өөредилгезин массалыг болдурарынче ол районнарда партия, совет органнарның сагыш салып турарыдыр.

Өөредилге чылы чер болганда эгелээн. Оны организастыг доозарын чедип алыры башкылардан кол хамаарыжыр. Кежээки школага киргеи өөренекчилерниң санын эвээжеттес даваш бүгү талалыг ажылдарны аныяктар ортузунга чорудар ужурлуг. Оон ангыда кежээки школаларның коллективтерин үлетпүр бүдүрүлге, колхоз, совхоз, албан организация черлериниң удуртукчулары-биле сырый харылзаалыг болуру эргежок чүгүл. Ындыг харылзааны тургузуп албаска аныяктар-биле чедимчелиг ажылдаары болдунмас.

«Күш-ажылчы аныяк кижи бүрүзүнге — ортумак эртем» деп Бүгү-эвилел көрүдезинге хамаарыштыр чарыш чер-болганда калбарган. Өөренип турар аныяк кижи бүрүзү өөредилгезин ара кагбайн, ажылдап турар бүдүрүлгезинде ажыл-ижи-биле өөредилгезин сырый холбаарынга черчерде партия, комсомол, профэвилел организациялары кескү дүшкүлээр. Маңнажыл-маңнажыл, шаа төне бээрге, че-кодан оларны сорук киирип, хөөредир дээш, олургаи черниден туп-тура халаап, ол-бо быдаан, маңнаш ыцай боорга, оолдары, та корткаиы ол, та хөг болзаны ол, база-да ужа-тура маңнажыл чорун кыар. Ол-ла шынаш, ойнаи турган, койгуннар адашкыларның чанында келгеи. Чеже-де шимчевейн олурар боор. Ак-Сал ирей шылай бергеи, шынаган чанында чү-даа чок чүве дег, чоон, шедергелиг үнү-биле чугаалаган:

— Че, Борбак, чоруур бис бе?

Ие, койгун мырынай чанында аймыл барын билип каап, карык-кулак чок, чыраа иштинче караш-ла дээв. А дөрт бичии оолдары — койгунактар ол черинде чышпыр идип каап дег, коруп чыдыпканнар. Ак-Сал ирей ожегээр оларны хойзуру-биле, олургаи черниден өндейип турун келгеи. Борбак-оол көөрге, чү-даа көрүлбээн. Ол бодунга бүүревейн, алгыра бергеи:

— Кырган-ачай, маңнаа олургаи койгунактар канчалды?

— Адыр-адыр!— деп, Ак-Сал ирей аңаа чугаалаан.— Мында хорүй бергеи чыдырлар. Бээр кел, ам топтап көөр сен.

Кырган ынча дээш, Борбак-оолду эдертип алгаш, ажыкче чорупкан. Ак-Сал бедик болганда, дурт-сыны бүшкүк болза-да, койгун оглун дораанга көрүп кагы. Ол тура дүшкеш, ак сегел салынга салаалардың дээртиптаан, аңар чугаалаан:

— Койгун бо чыдыр, Борбак!

Азыргачыг бичии, чудурук дег боттуг, чараазы кончуг койгунак терең сиген араазынче чышпыдыр хорүй бергеи чытканын Борбак-оол көрүп кааи. Далбыгыр кулактарын оорга-зының кырынче чышпыр кызып, ийи холун сегелиниң адаанда сыртай салып алган, ылым-чылым апарган чыткан.

— Кырган-ачай, моны тудуп алыылы.

— Ынчаимас чоор, Борбак — деп, Ак-Сал ирей аңаа харылаан.— Иезиг дилей бээр, хоржок. Чаш амытан хөөкүй, иезиниң сүдүн көп өссүн. Моңу бис тудуп аппаарывыскы хилинчектиин бээр. Оъдуп ортан, сууп суглап чорауз!

Борбак-оол чаш койгунакты көөргей бергеи, холу-биле оон оорга-лыынган аңар сүйбаарга, койгунак улам-на хорүй бергеи.

Адашкылар халче хая чорупканнар.

Өөредилге чылының эгелиинде аттеп дужаарынга белеткел кылдыр кежээки школа бүрүзүнге тускай консультацияларның доктаатка хүннеринде алар, катаптаашкынга ажыглаар тускай дидактиктиг материалларны, пособиелерни болгаш тема аайы-биле билиннмес айтырыгларны башкы белеткел үндүрүгге ужуглуг. Мындыг белеткелдиг чорук аныяктарның бай бүрүнгаар биле алырынга дыка хүзелиг болуру чугаажок.

Ажылчын болгаш кежээ аныяктарны өөредирп, өөредилге талазы-биле организастыг ажылдарны шалыпкын чорудары районнарда түс-түс школаларның, консультпунктуларының башкылар коллективтеринден негеттиинип турар.

Т. НАМЧЫЛАК,
Башкылар биле бедидер институттуң методизи.

«БОЙДУСКА ЛЕНИНЧИ ХАМААРЫЛГА» ДЕП КОНКУРСКА

Рассказ

Чаныык кидиң тулук үеэн. Борбак-оолдуң ада-иези чалчын улус болганда, олар малдыг одарладыры-биле чайлагта көжүүн көп хонуң алганнар. Борбак-оол бирги классты доскаш, ада-иезиниг дузалажыры-биле чайгы дыштаныылгада база чедип келгеи бо.

Аайдың чанында чыраалыг мык бар, оны долгандыр кара-иогаан шивилерлиг, ажыгтар будуктарлыг дыттарлыг арыг. Өжегээр ынчаар чазаидаа каан чүве дег, шиитгеер баштарлыг шивилер, бистеи артык чараш-чаагай, узун-бедик ыяш чок дээзиг, арыгның кырындан үштүнүп үвеш, дээрииң ак-көк долеминде чуруттуна бергилээн харап тургулаар. «Ол арыгда чүле бар ирги? Иштинче барып көрээ солуп-ла бооp!» кылдыр бодап, Борбак-оол ынаар кайтап алган тургулаар.

Бир-ле катап аалга кырганачазы Ак-Сал ирей-биле ийи-дээ артып келгеш, Борбак-оол сонуургаан айтырган:

— Аа, кырган-ачай, дүү ол кара шивилерлиг арыгның иштинде чү барыл? Аңнар бар бе?

Кырган-ачазы ак сегел салын хуматалаан-даа чүве дег, аяар сүйбай туткулаашкы, харылаан:

— Ында чү-даа бар-ла болгай Борбак: эликтер, сыыннар, буурлар, коданнар, куштар дээш, черле каңдыг амытан чок дээр боор! Олар ында турлагжын чурттаи тураглар.

— Ынаар бараалам, кырган-ачай.

— Барган чүвү каңгаар бис?

— Аңнарны сонуургаи көрүй-ле бис.

— Мен хөөкүйде арыга чедер харык кайда боор, оглуум. Чедеп ажыг харлыг, арга чадаларда калгын чоруур кижи-дир мен ийин.

— Ырак барбайн, чүгле ол арыг кыдынга чырааларта баргай-ла бис. Ында бир-ле амытан бар боор.

Борбак-оол өөрежип дилээрге, кырган-ачалы чөпшээрешкеп.

— Ынчаарга арыг кыдынга дээзиг ыяштар аразынга бараалы — деп, Ак-Сал ирей чугаалаан.— Оон ыравас бис. Ында дээзиг, көктүг-шыктыг, эжим аажок боор.

Ирей бичии оолду эдерткеш, дыңгыыжы-биле шык черни диртпледир үеткүрүп, калгын чорупкан. Ол-ла таваар калгын чораап, ыыргай арыгның кыдынга чеде бергеивер. Шаг-шаанда үшкап, куураты черивелиниң калган ырык чудуктуң кырынга саңдайладыр олуруп алганнар.

— Ам бис арыга келгенивис бо-дур — деп, Ак-Сал ирей Борбак-оолга чугаалаан.— Бо дыттарның чоонун көр даан. Каш-даа кижиниң куспээ четпес. Болар чүс-чүс чылдарда чоргаар олүп, чоонаваз, узап үнүп келгеннер. Дыттарның баштарында, будуктарында, өзөлөниң хос черлеринде безин арыгның амытаннары чурттап турар болдур ийин. Таптыг көрүп олур, Борбак. Бир-ле амытан көстүп келир эвесиг. Дагжавас, шугуавас сен.

Олуруп алгаш үр-даа болбаанда, чанында чоон дытта хыырааи даап дыңналган. Ак-Сал ирей Борбак-оолдуң эктинге холун салгаш, аяар сымыранган:

— Топтап көр. Каидыг амытав-дыр.

Кулактары сыргалыг, улуг, дозураш карактарлыг, ңоолбургай, узун кудуруктуг, кызыл-сарыг дүктүг, чараазы кончуг аңчыгаш, чодур дыттың човүрүзүнден түттүнүп, оон үнүп куду маңнап бады келгеш, черге-даа дүшпейн, дыттың үнүндан шураап, кожазы шетке барып түттүнүпкав. Кудуруун чайыл, оглаңып олура, черже дүже маңнааш, бир-ле чүвеин ызырып алгаш, дедир-ле шетчигешче үве халаап.

Ак-Сал ирей ам-на тайылбырлаан:

— Бо чараш аңчыгаш дыңнадыр. Ол бир ыяштан оскелыынче, үжүккан куш дег, уламчыл чоруур. Будуктар аралында чурттап турар амытан-дыр. Чараазын көрдүң бе? Ону күзүн аңчылар аңнап олурер, кежиниң дүгү чараш, бижыг, оон кожиндеп үнелиг хеп кылыр чүве болгай. Дыпшын чайын өлүрбес, дүгү тас, чүгё болур. Күзүн дүгү четчи бээрге аңнаар. Дыңа кыштап чыдыр чемнин чайын белеткеп алыр. Ынчалгаш кыш безин аңаа коргунчуг эвес. Дүү ол, көрдаан, дыңа моогу ызырып алган олур. Ону ыяш будуун араазынга азып каар, ыыгаарга хөлегеге эки кургаар, кыжын кончуг чаагай амданныг болур чүве-дир. Оон ангыда, күзүн бышкан тооруктуг база арыглаш, черге хөөп алыр.

Моогу ызырып алган дыңнаи Борбак-оол карак албайн, көрүп олурган. Дыңа ушкан чудукту кырлап, маңнаш, ийи бут кырынга чаражы кончуг сөгедеп олуре каапкаш, пйн холун орү кодургеш, «сык-сык, хуг! сык-сык, хуг!» деп алтырыпкаш, чоон дыттыорү хылырадыр маңнап үве бергеи.

Девээлиг арыг иштиниң серииия хөлчок. Каидыг-ла-бир чаагай чыт-даа көп турар. Частып, чечектелип турар бүрүлериниң-не чыды боор оң.

Бир-ле черде «ток-ток» дээп даапп дыңналыр. Сактырга, балды-биле ыяш-даа сомнап турган ышкаш. Оон хенертеиие «Тор-р-р-р-р-р» дээп үлашкак даапптан Борбак-оол артындала сыбаш кылынган. Борбак-ооддуң кортканын эскерип каап. Ак-Сал ирей хүлүмзүрүй бергеи:

— Чүл, корга бердиң бе, Борбак? Арыг иштинде каидыг-даа амытан бар-ла болгай, бээр көөр деп чүге эдертпээ ынчаш? Ындыг кортук кижи арыгже кирер боор бе! Азы чоруптар бис бе?

Борбак-оол ам-даа сонуургаан хевирлиг, кырган-ачазындан айтырган:

— Чү амытан ынчаар торуглайның турары ол?

— Торга-дыр ийин, Борбак. Ол куш хаайы-биле курлаг ыяштыдарый-дарый моцнаптарга, ындыг улашкак торулаан даапп болу бээр чүве-дир.

«Тор-р-р-р-р» деп торга ыяш-бажында дагжаан. Борбак-оол топтап көөрге, курлаг сырада кара куш үнүлаштыр чыдып алган, чидиг хаайыбиле човүрүнии чова каккаш-ла дыңнаалап каап, соктап олурган.

— Бо торганың ыяшты чүге соктап олурары ол, кырганачай? Хаайы аарый бербес бе?

— Торга кандыг-даа чарт сыраны хаайы-биле чара шаактар чүве боор. Ол ыяш соктаар кылдыр чаяаттынган куп-тур. Ынчангаш оон хаайы быжыг, чидиг болган. Торга ыяшты чара шаккаш, оон иштинде курттарны ап чап, ыяштарның курдун аштап, «омнеп» чорууру ол. Торга эвес болза, хамык ыяшты курттар курлаглар чап кааптар ийик. Торганың ажыктыг чүвеи ол, арга ыяшты арыглап, камгалап турар.

Оон Борбак-оол коруп олурарга, кырлыг-кырлыг чидиг хаайлыг, бажыңның тепинде чидгир-кыыл чалаалыг, мырыцай хөө-биле чаап каан чүве ышкап кап-кара, ынчалза-дал ол кара чүлеги хүн каранга кылаңайпыш, алдынаныи турар кара-торга, чарт сыраны чидиг хаайы-биле деже шаан киргеш, оон улуг-ла ак куртсу ушта тыртып алгаш, ыцай-бээр көрүп, элээп олургаш, кожазы чодур дыткабарып хопукаан соонда, ында тогерик аастыг утче кире бергеи. Оон сыйгылашкан үлаер дыңналып келгеи.

— Ол торга ыяшта утче кире бээрге, ында чүү сыйтыгайны бээри ол, кырган-ачай? — деп, Борбак-оол кайгаи айтырган.

— Ол үт каре торганың конгулу — чурттап турар ыяштыгажыы-дыр. Борбак — деп, Ак-Сал ирей демнээнге тайылбырлаан. — Кара-торга ол дытче ындыг хаайы-биле соктап киргеи, оон иштинде ирий бергеи черин хозапкаш, ында ук тудуп алган. А ол уядында оолдары частып келгеи, ам оларын курт-биле чемгерип турары ол-дур. Оон оолдары уягадып озуп келгеш, бо арыг иштинче ужуп чоруп кааp, иезиг ышкаш бажа-ла ыяш курту тып чыдлер. Олар ыяш «омчилери» болур.

Элээп олургаш, Ак-Сал ирей чугаалаан.

— Арыг иштинче ам-даа кирээли Борбак, кортпайындыр сен бе?

— Чок, кортпас мен — деп, демгизи ам-на дидим харылаан.

Кырган-ачазы-биле ийилдээ чоон дыттарлыг, шивилерлиг судакты эрте бээрге, чыраа ортузунда бичии, төп-тогерик ажык таваржы бергеи.

— Маңаа бичии олурупталы, Борбак — деп, Ак-Сал ирей чугаалаан.— Мында бажа-ла арга-арыг эмыгаларын чурттап турар. Кичээнгейлиг көрүп, эки дыңнаалап олур. Бирээ көстүр боор.

Борбак-оол карак албайн, долгандыр кайгаи олурган. Үр-даа болбаанда, чыраа аразында терең сиген шыыгаан. Ийилээ даапп дыңналган үтке кичээнгей сала бергеннер. Хенертен-не куурап дээн соонда, ажоок далбыгыр кулактарлыг, улуг, достак карактарлыг, мелдер аастыг, холдары бичии, чолдак, а буттары узун, майтак, боро кодан хоктактиктеп үнүп келгеи. Ол ийи будувун кырынга согедепкеш, холдарын хөрээнде халайтып алган, думчуун дарбаңнадыр тыныш, улуг кулактарын далбаңнадып олургаи. «Чү ан боор, чаражын аа!» деп, Борбак-оол иштинде магадап хаммайн боданган.

— Кодан-дыр!— деп, кырган-ачазы сымыранган.

Кодан дедир-ле чыраа иштинче хөкпегтирлеп киргеи. Оон ында бичии оолдары бар. Оларын боор, бо ажыкче, үндүргеш, ойнадыр дээш барганы ол. Кодан дедир бо-ла хөкпегтирлеп кел чораан. Коданның соонда куураңнашкан чүвелер-ле ядлерик. Дөрт бичии койгунактар иезиниң соонда ажыкче маңнажып үнүп келгеннер. Иезиг ийи бут кырынга олурупалырга, чудурук дег бичии-бичии оолдары ол-бо талазындан кээп, эмге бергеннер. Чараштарын каңдыг дээр! Ие-кодан оолдарын тоттур эмзирип каапп, бодуиий-үш көкпегирлээш, ногаан шыкка чыдып алгаш, оттай бергеи. А бичии койгунактар үжа-тура маңнажып, иезиниң чанында дептилежип ойнап эгелээннер. Оларның чаражын, чаптанчыын, ойнап турарын магадаап, адашкылар ыыт чок, ылым-чылым олурупканнар. Бичии койгунактар маңнап келгеш, оттап олурган иезиг арта халыыр-даа, чамдыкта чарышкап, быдай дүшкеш, ок-кадалы бергеш, дорт даваны өрү кылдыр ойта-даа көөп дүшкүлээр. Маңнажыл-маңнажып, шаа төне бээрге, че-кодан оларны сорук киирип, хөөредир дээш, олургаи черниден туп-тура халаап, ол-бо быдаан, маңнаш ыцай боорга, оолдары, та корткаиы ол, та хөг болзаны ол, база-да ужа-тура маңнажыл чорун кыар. Ол-ла ынчаи, ойнап турган, койгуннар адашкыларның чанында келгеи. Чеже-де шимчевейн олурар боор. Ак-Сал ирей шылай бергеи, ынчангаш чанында чү-даа чок чүве дег, чоон, шедергелиг үнү-биле чугаалаган:

— Че, Борбак, чорууp бис бе?

Ие, койгун мырынай чанында аймыл барын билип каап, карык-кулак чок, чыраа иштинче караш-ла дээв. А дөрт бичии оолдары — койгунактар ол черинде чышпыр идип каап дег, корун чыдыпканнар. Ак-Сал ирей ожегээр оларны хойзуру-биле, олургаи черниден өндейип турун келгеи. Борбак-оол көөрге, чү-даа көрүлбээи. Ол бодунга бүүревейн, алгыра бергеи:

— Кырган-ачай, маңнаа олургаи койгунактар канчалды?

— Адыр-адыр!— деп, Ак-Сал ирей аңаа чугаалаан.— Мында хорүй бергеи чыдырлар. Бээр кел, ам топтап көөр сен.

Кырган ынча дээш, Борбак-оолду эдертип алгаш, ажыкче чорупкан. Ак-Сал бедик болганда, дурт-сыны бүшкүк болза-да, койгун оглун дораанга көрүп кааи. Ол тура дүшкеш, ак сегел салынга салаалардың дээртиптаан, аңар чугаалаан:

— Койгун бо чыдыр, Борбак!

Азыргачыг бичии, чудурук дег боттуг, чараазы кончуг койгунак терең сиген араазынче чышпыдыр хорүй бергеи чытканын Борбак-оол көрүп кааи. Далбыгыр кулактарын оорга-зының кырынче чышпыр кызып, ийи холун сегелиниң адаанда сыртай салып алган, ылым-чылым апарган чыткан.

— Кырган-ачай, моны тудуп алыылы.

— Ынчаимас чоор, Борбак — деп, Ак-Сал ирей аңаа харылаан.— Иезиг дилей бээр, хоржок. Чаш амытан хөөкүй, иезиниң сүдүн көп өссүн. Моңу бис тудуп аппаарывыскы хилинчектиин бээр. Оъдуп ортан, сууп суглап чорауз!

Борбак-оол чаш койгунакты көөргей бергеш, холу-биле оон оорга-лыынган аңар сүйбаарга, койгунак улам-на хорүй бергеи.

Адашкылар халче хая чорупканнар.

ЯКУТ ЧОГААЛЧЫНЫҢ ЮБИЛЕЙИ

Сураглыг якут чогаалчы В. А. Протодьяконовтуң төрүттүүген хүнүиден бээр 60 хар харлаанын ол республиканың хөй-иитпиган демдеглээн.

Чогаадыкчы ажылының дөртеи чылының дургузунда Б. А. Протодьяконов үзөрби номда чыгган эзээп эвес тоожуларны, чечен чугааларны бижээн. Оон чогаалдарының маадырлары — совет республикаларның аксы-дүпке өг-бүленинде чаа амыдыралды тургузуп турар аңчылар болгаш ниижилер боон турар. «Доштуг чурттаа», «Байкалай — тайга эзин» деп тоожуларны Москвага, Ленинградка, Ортаа Азияның республикаларынга парлап үндүргеэн. Ол ышнаи В. Протодьяконовтуң «Маичары» деп шиирин якут театр спевазынга чүе ажыг катап үндүргеи.

Коммунист В. Протодьяконов Ленин ордени-биле шаңнатпан болгаш ол черде хөй-иитпичи, күрүне ажылдакчызы боон турар. Амгы үеде ол П. А. Ойуунский аттыг литература музейиниң директорунда ажылдап турар.

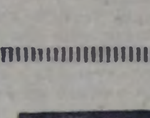
(СЭТА-ның корр.).

АКША-БАРААН ОЙНААШКЫНЫ

1972 чылда РСФСР-ниң акша-бараан лотереязын чедип дүтаар үндүргениниң эң олчадыг билеттериг алганнар бо чылын-на чиик «Москвич-412» болгаш «Запорожец» автомобильдерлиг ашаар. Ойнаашкыннар. тиражы ноябрьниң 24-те Горькийге болур.

Чедип дүтаар үндүргеи лотереягa 92 автомашинадаи ашчыда, хөй-хөй үнелиг эт-барааннар база ойнаттынар деп, Россия Федерациязының сай министерствозунга баарга. СЭТА-ның корреспондентиниге дыңнаткан. Ол ойнаашкынывырның аразында түүл-бүрү маркалыг 230 мотоцикл, 1.594 чем соодукчузу, хөп чүүр 276 машина, 46 пианино, 736 хевис база бар.

Ойнаашкынга таварылган билеттерниң эзлери баттарының күзээнин ёзугаар оларның ортаан акша-биле ап болур. Чедип дүтаар үндүргеи лотереяга оон ашчыда, 500, 250, 100 рубльдиң — улуг-улуг ойнаашкыннары-биле катай кипреэн акша ойнаашкынывары база бар. 5.317.600 санныг акша, барган ойнаашкынывары ойнаттынар.

Шыдыраа маргылдаазы

Шыдыраа талазы-биле Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң бирги черн дээш маргылдаага ажыл-агыйның 14 шилиндеи шыдыраачызы киришкен.

Совхозтуң чөлээчызы Осурбай Бичел 11,5 сеннь алгаш, бирги черни эзээзи. Хөөчун шыдыраачы Дамгаи Оюнаяй ийнги черни алган.

Тимлекчилерге совхозтуң спорт чөвүлелиниң ортектиг белектерни тывысkан.

Д. ДАМБАА.

телевидение

НОЯБРЬ 18-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05—Медээлер. 12.10—Өөнүт телекөргүүл. Мультфильмнер программазы. 12.40—«Кадыкшылга». Эртем-тайылбырлыг программа. 13.10 — Өөнүт телекөргүүл. «Боба биле чаан». Уран-чечен телефалимниң баштангы үзүдүлгези. 14.30—14.40 — Чаңсар. 14.40— Өөнүт телекөргүүл. «Музыкалыг ужуражылгалар». 15.10— «Студентилер». Документалдыг фильм. 15.30 —«Бузулбас эйилел». Эстон ССР. 17.30—«Үе». Информастыг программа. 18.00—Өөнүт телекөргүүл. Хоккей талазы-биле делегейниң, чемпионадының. «Спартак»—«Торпедо». (Горький).

КЫЗЫЛДАН

20.15 — «Бичии дүргүн». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН

21.45— Дамчыдылгалар программазы. 21.50— «Ырак черде». Уран-чечен телефильм. 23.00—23.30—«Үе». Информастыг программа.

ЧАГААР

Бөгүн республикага бүртеп, эвээр, хар чаар. Барын угланышкынның хаттын дүртеп секундада 5—7 метр, бирээ районнарга 10—15 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы даглыг черлерге 3—8, өскелериниге 8—13 градүс соор.

Кызылга бүргеп, аңнаар, эртеп хар чаар. Мурнуу-барының угланышкынның хат кошкак болур. Агаарның температуразы 8—10 градүс соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Тимилелге соонда тулчуушкун» 9, 12, 15, 18, 21. (1-ги, 2-ги кезектери). «Сатурнче» орун» 15.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хөлеге» 15, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Арзылаң хеорy» 15.30, 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Негаан илчирбелер» 9, 10.50, 12.40, 14.30 шактарда.

ВОЛГОГРАД. Бо хүннерде ында Сталинградтың тулчуушкуннарынга киришкен кижилерниң дыка хөй чурттарның удурлачыышкын шимчээшкининиң киржинчилери-биле белгаш партизаннары-биле ужуражыышкыннары боон турар. Даштыны аалчылар шаандакы тулчуушкуннарның надыг-дошкун болуушкуннары-биле танышып, совет улустуң фашизмге удур маадырлыг демиселиниң хөй санныг документилерин сонуургап көруп турарлар.

ЧУРУКТА: Италиядан келген аалчылар, шаанда партизан чораан кижилер хоорайның Камгалал музейинде Сталинград дээш тулчуушкуннуң киржинчилери-биле ужуражып турарлар. Гарибальди аттыг дивизияның бир партизан отрядының командири чораан Рубини Пасхуялино (оң талазында) Волгоградтың хөөчүн дайынчылар секциязының даргазы Григорий Иванович Денисовка (солагай талазындан үш дугаарында) Италияның удурланыышкын шимчээшкининиң киржинчилериниң партизанчы амыдыралының дугайында чурукту белеие берип тур.

Н. СУРОВЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Енисейниң эге бажында

Терең суглуг, делгем хем Енисейниң үнүнда 5—10 метр ыызаа чер бар дээзимге бүзүрээри берге. Ынчалза-даа Тоора-Хем суурдан 200 км өрү өскей бээрге, чогум-на ындыг кызаа чер бар. Сибирьниң күчүтен хемининиң үнүнда канчаар-даа аажок улуг чалым хая турупкан. Енисей ону оң-даа, солагай-даа талазы-биле оюп эртип шыдаваан. Ынчангаш кызаа кашпалда хаяны таварты шурап батнан, улуг саарыг бар апарган.

Красноярск чурттуг чурукчу Тойво Васильевич Ряннель «Енисейниң төрүттүнгени» деп чуруун аңаа чураан. Ийет, Енисейни аңаа төрүттүнгеи деп болур. Хемниң шапкын суу улуг хаяга үсмеш, он-он метр бедик чаштап чыдар. Ындыг улуг күшке хая шыдашпайн бусту берги дег сагындырар-даа. Ынчалза-даа хаяның граниди тергиин быжыг.

Ону эртнеи суг база-ла ооммаваc. Наш чүс нм эртнеи соонда ийнги шаптыкна — Хүт ужарынга келир. Умарны эртип турар үеде суглуг күүлү шакта 20 км дүргеи болуп турар.

В. ГУРКИН.

Эмчилерге өөруп четтириишкин

Сеткилимниң ханызындан

Бистиң ортун эдлүүс Толя сесиң классты доскаш, солагай буду бастынмастап апаан. Оон байдалы чоорту бергедээн, арып баксыраан, а аёлыгның чылдагааны тодаргайланмаан.

Кызыл-Мажалыкта районнуң төп эмнелгезинге барып, невер эмчи К. С. Сайынга шинчиттивис. Чүсте дегдириишкин болганын илереткен. Оглуүсту Килим Сергеевич боду келип эмнээш, эккиргеи.

Толдаыс ам өөредилгезин чедишкинниг уламчылап турар. Бүзүнүг эмчи К. С. Сайынга болгаш ол эмнелгениң коллективиниге улуг өөрушкүү сеткилимниң ханызындан илереттим.

О. МӨҢГЕ-БАЯЫР.

Кадыкшылды эгидип берген

«Тээдиг» совхозтуң мурнакчы трактористериниң бирээзи Оюржак Семис-оол хенертен аараан. Ону «Дүрген дүмбе» машиназы-биле Ак-Довурак эмнелгезинге эккелген. Улуг эмчи В. П. Оспакова арыг кижини шинчээн, маазинде дегдиргенин тодарадкан.

Түскей чүрүм дүүлаар шыырны гайгаралга эмнээнинин механизатору айылдыг чарыгдаа сегээн. Оюржак Семис-оол «Кем аъдыңга мунупкаш, кыштаарже ыла чежиктиг дүүлээн кирипкеи.

Б. БАРБА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи аймыдыраа киллизинин 37-13, культураа киллизинин 23-54, кежээ ажыл-агый киллизинин 21-17, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информацияа база совет тургузуг киллизинин 20-60, бүгалтериянын 31-75, корректорларын 27-41. Солун келбейн баргаңга 32-75 телефонче толгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үнүтпүр чериниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС —04106.

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

1925 чылда дидөзилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
19
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 273 (3041)
Өртээ 2 нов.

Совет-болгар чугаалажыышкыннарга холбаштыр

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живковка баштаткан Болгария Улус Республиказының партия-чазак төлээлери-биле СЭКП ТК-ның Чиргизиг секретары Л. И. Брежневтиң, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорныйның, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң чугаалажыышкыннары Кремльде ноябрь 17-де доозулган.

Совет-болгар чугаалажыышкыннар аксы-дузумалышкы нәйыралдыг, чугаалаштыкан бүгү айтырыгларның талазы-биле сагыш-бодалдым, туруштарның бүрүнү-биле чаңгыс ынай байдалымга эртикеп.

• • •

Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Бирги секретары, БУР-нуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан Болгария Улус Республиказының партия-чазак төлээлери ноябрьның 18-те Москвадан төрээн чурттувуже чаңыпкан.

Ук төлээлер СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Совет Эвилелиге ноябрь 13-тең бээр албан ужуруунда аалдан чорup турган. Болгар өңнүктер Москвадан айтыда, Тбилисиге дорээн.

Болгар өңнүктериң чорup эртикеп оруктары БУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле, транспарантылар-биле шиметтинген турган. Оң транспарантыларга Совет Эвилелиң биле Болгария Улус Республикаларның аксы-дузума улуктарының арагазында моңге нәйыралга алдар болдурган сөстерин бижээн. Партия-чазак төлээлериниң кежигүннериге нәйысылалдың мун-муң чурттакчылары шиңгө байыр чедиртеп.

Аксы-дузума нәң чурттуң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга Болгарияның удуртукчу ажылдакчыларын СЭКП ТК-ның Чиргизиг секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, өске-даа албан кижилер үндезин.

Уш янзы шериг кезектериниң — чазаг-шериглериниң, ужудукчуларының, далайжыларның хүндүлел таңмылыын аэродромга чыскаагаш турган.

Хүндүлел таңмылыының нәчальнигі партия-чазак төлээлериниң удуртукчузу Тодор Живковка рапорт берген. Күрүве гимнизер чаңгыланган.

Эштер Л. И. Брежнев биле Тодор Живков совет дайынчыларының чыскаалын эрнеп эртикеп. Москваның ажылчы чонунуң аэродромга турган төлээлекчилерге аксы-дузума болгар удуртукчу төлээлериниң чүректиң хамыдыктан байыр чедиргеп. Совет-болгар нәйыралга, Болгарияның Коммунистиг партиязынга, болгар ажылчы чоннарга алдар болдурган йөрээлдер чаңгыланып үнген.

Болгар болгаш совет удуртукчуларының мурнуу-биле хүндүлел таңмылыдары хүндүтпелдиг кылаш-биле эртикеп.

Совет удуртукчулар Тодор Живков-биле, Болгарияның өске-даа партия-чазак ажылдакчыларының-биле чылыг, аксы-дузума ёзугуу-биле байырлашкан. Болгар эштерге пионерлер чечектер түдүскен.

Самолёт удаваанда ужуп үнгеш, Софияже уштаган.

(СЭТА).

1972-1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы

СЭКП ТК-ның, ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш Профессионал Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң доктаадыры болза:

1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрүп, белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында мурнакчы фермалар, бригадалар, колхоз, совхозтар коллективтериниң ажеләшкин саналын чүүдүг деп көөр.

Колхозтуларның, совхоз ажылчыларының, фермалар болгаш бригадалар коллективтериниң, колхоз, совхозтарның, районнарның, округтарның, областарның, крайларның, автономнуг болгаш эвилелдешкен республикаларның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын организастаар талазы-биле масса-политиктиг ажылды улам калбартырын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия өбкомнарынга, крайкомнарынга, округкомнарынга, хооркомнарынга, райкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ажылчы чоннар депутаттарының край, область, округ, район Советтериниң күүскомнарынга, партия, профэвилел, комсомол организацияларынга дагзыр.

Мал кыштагладырын чедиишкинниг чоруткан, күрүнеге эт, сүт, чүүрга, дүк, өске-даа продукция садар, бүдүрер талазы-биле алган хүлээлгелерни, улус ажылагый планнарын күүседиринге бедик көргүзүүлерни чедип алган, малдың баш санын өстүрерин болгаш оон продуктулуун бедидери-биле чергелештир ол продуктуларны бүдүрерин база салып алырын эртикеп чылдың ол-ла үезинде тургаанга деңнээрге немей өзерин хандырган республикалар, крайлар, областар, национал округтар, районнар, колхоз, совхозтар, фермалар, малчын бригадалар Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга тиилекчилер болур деп доктаадыр.

2. Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга тиилээннерни шаннаары-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 300 Кызыл тугун тургузар. Олардан:

эвилелдешкен республикаларны шаннаары-биле — 50 мундан 100 мун рубль чедир шаннал-биле кады 6 Кызыл тукту;

автономнуг республикаларны, крайларны болгаш областарны шаннаары-биле — 25 мундан 50 мун рубль шаннал-биле кады 31 Кызыл тукту;

районнарны болгаш национал округтарны шаннаары-биле — 5 мундан 15 мун рубль чедир шаннал-биле кады 260 Кызыл тукту тургузар.

3. Колхозтарны, совхозтарны болгаш өске-даа күрүне ажыл-агыйларын шаннаары-биле ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң база көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткээрниг ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилел ТК-зының 2000 Кызыл тугун тургузар. Кызыл туктар-биле шаннаткан ажыл-агыйлар оон-биле кады ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң тодаргайлаары негелделер ёзугаар шанналарны (автобүктарны болгаш өске-даа машиналарны) база шаннага алырлар.

4. Мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының тиилекчилерин — колхозтарның болгаш совхозтарның мал ажылының фермаларын база бригадаларын шаннаары-биле ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң база көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдиң ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилелдиң ТК-зының Хүндүлел бижиин тургузар дугайында саналды хүлээп алыр.

Хүндүлел бижик-биле шаннаарын эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның база областарның көдээ ажыл-агый болгаш профэвилел организацияларының шиитпирин ёзугаар ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң база көдээ ажыл-агыйның болгаш белеткелдиң ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының профэвилел ТК-зының өмүнээзинден чорудар.

5. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга республика, край, область ан дээре коргузүтлерни чедип алган фермаларга, бригадаларга болгаш мал ажылының мурнакчыларынга республика болгаш чер-чер бюджединиң күсели-биле моральдыг болгаш материалдыг ыдыг бериишкинниң тодаргай хемчеглерин ажылдап кылырын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш өбкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге хүлээлир.

6. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелерин 1972 чылдың төртүү кварталының болгаш 1973 чылдың баштайгы чартыының коргузүүлерин барымдалап көрүп тургаш, 1973 чылдың июль 1-де коргузүүн ёзугаар кылыр.

7. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга эң-не шылгарангай түңнелерни чедип алган болгаш продукция бүдүрерин көвүдедир база малдың продуктулуун бедидер талазы-биле планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге күш-ажылчы шылгарангай чоруктун үлегерин көргүскен мал ажылының ажылдакчыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаарынга киирерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга болгаш өбкомнарынга, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге чедиштээрээр.

8. Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының республикаларда, крайларда, областарда, районнарда, колхозтарда болгаш совхозтарда, бригадаларда болгаш фермаларда чорup турарын калбаа-биле чыыларын, бүдүрүлгенин чаартыкчыларының хүрүзүлгазын бүгү талазы-биле пропагандаларын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, өбкомнарынга, хооркомнарга, райкомнарга, төп болгаш чер-чердеги солунгнарның база журналларның, радио замчыдылгазының болгаш телевидениениң редакцияларынга дагзыр.

• • •

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирижип, 1972-1973 чылдарда эът, сүт болгаш малдың өске-даа продуктуларын бүдүрерингe болгаш белеткээргe улуг чедиишкиннерни чедип алыр дээрингe СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС быжыг бүзүреливилерeдип тур.

4600 МУН ТОННА

Узбекистанның хөвеңчилери чуртка 4500 мун тонна хөвеңни берген. Олар ам ону 4600 мун тонна чедирер деп турар, ол болза күрүне планында көрүнгениннеден 600 мун тонна хөй болуру ол.

(«ПРАВДА»).

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгелериң күүседир талазы-биле «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчынары, инженер-техниктиг ажылдакчылары 60 чылдың эрткен айларында кызымак ажылдаан.

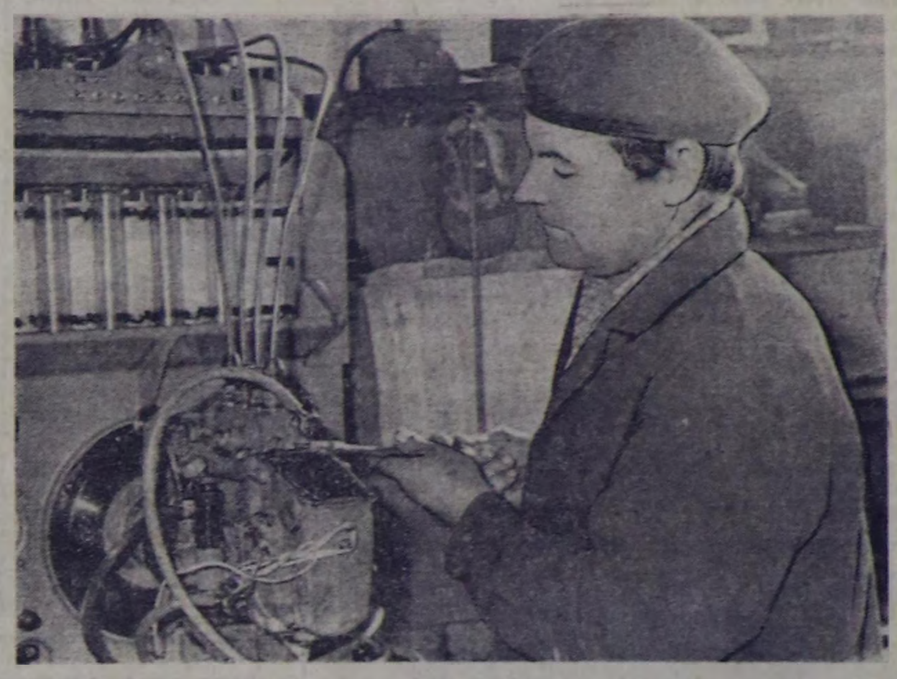
Комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының коллективиниң күш-ажылчы чедишкиннери өөрүнчүг. Олар тоску беш чылдың йиги чылында 2000 тонна сорттуг даг-дүгүн Төрээн чуртка бээр хүлээлгени алганнар. Оны хүүсаа бетинзе күүседир дээш арыглакчылар чаа техниканы болгаш мурнакчы технологияны бүдүрүлгеге биидилиг пайгээдип ап, эвилчеглер аразынга социалистиг чарышты калбарткан. Оон түңнелиндe эрткен он айларда пландан ажыр 2.240 тонна сорттуг даг-дүгүн Төрээн чуртка берип, соглаан сөзүн ажыл-ишкек кырынга боттандырган.

Эвилчеглер аразында ССРЭ-ниң 50 чылынга алдаржыткан чарышка Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң депутады Д. Дуктен-оолдуң улуктаны № 4 хөлчөө тиилээн. М. Ильинниң, Ф. Беспаловтуң удуртказын эвилчеглери база эки коргузүүлерни чедип алган.

Бүдүрүлгеге бергинеген даалгадан ажыр 521 мун рубльдиң продукциязын сайгарган, өнөалгага немештир 92 мун рубльдин орулгазын алган.

Даг-дүгү рудникинин коллективи планныг сорулгаларны күүседиринге төлептиг үлүүн киирген. Забойщиктер он айларда даалгадан ажыр 450 тонна шилиттинген даг-дүгүн берген. В. Даржаанның удуртказы забойщиктер бригадазы эң эки коргузүлүг болган.

Х. АЛАШ-ООЛ.

Таңды районда Дуржуяга станцизының сүт-бараан фермазынга одалга аппараттарын септээр талазы-биле слесарь Михаил Петрович Ханацкий бедик мергежилдиг ажылдап, өскелерге үлегерин көргүзүп турар. Планын өң үргүлчү 150—160 хуу күүседир. ССРЭ-ниң 50 чылынга утмуштур чарышка киржип, хүнде кылыр ажылдың нормазын өң дөктаамал ажыр күүседип турар апарган. ЧУРУКТА: слесарь М. П. ХАНАЦКИЙ.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Баштаар черниң шаңналы

Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 50 чылы» колхозтуң баштаар чери ол ажыл-агыйның малчынарының ССРЭ-ниң 50 чыл өөрү толегинге утkүүр дээш социалистиг чарыжының түңнелиин үвдүрген.

Хойжулардан төрүүр 100 хойга оваартыр 90-даан орт 112 чедир хураганны алганнар чарыштың тиилекчилери болган. 100 хойга оваартыр эң-не хөй — 112 хураганны мендиг остүрүл доруктургаан хойжу Монгуш Ырыш чарышка бирги черни чаалап алган. Колхоз баштаар черн оон ак сеткилдиг, карак-кымыл ажылын үнелеп коргеш, чарыштың негелдезин бүзүлгер 6 хураган-биле оңу шаңнаан. Чарыштың мурнуку одуруунга киргеп өске-даа эзээн кап хойжулар хураганнар-биле шаңнатканнар.

Төрүүр бир улуг хаванга оваартыр 13 хаван ооладарын мөнгө алыраан доруктурарыга чедип алган Ниня Монгуш 2 хаван оглу-биле шаңнаткан.

Колхозтуң тараажылары бо ябилейлиг чылда багай эвес дүжүттүг остүргеп. Колхозка тараанын оргумак дүжүү гектардан 12 центнер болган.

Колхозчу механизаторлар чаагай дүжүттү чедирер чокка ажаан алыр дээш, маадырлыг ёзу-биле ажылдааннар. Олардың карак-кымыл күш-ажылының ачызында чаагай дүжүттүг тараажы чедирер чокка савалаттыгнан болгаш күрүне шыгжамырынга муң ажыг тонна тараа урдунган. ол планнан бүдүн чартык катап хөй.

Ажаан ажылшкың үезинде механизаторларның чарыжының түңнелиин колхоз баштаар черн база үндүргеш, дүжүттүг маадырларынга шаңналдарны тывыскан. 792 ганың тараажын кестирген Күүлар Даш-оол комбайнерлерниң чарыжынга таилекчи болган. Оңу колхоз баштаар черивден 100 рубльдин бараанны-биле шаңнаан. Тараа соорткуруг шалынчы ажылдаан комсомолчу чоланчы Монгуш Сарыг-оол база-ла мичээ түңнүг шаңналды алган. Мындыг шаңналды трактористка Монгуш Сокчуроол база алган. Оон-даа өске-дыка хөй мурнакчыларның телептиг күш-ажылын колхоз баштаар черн өртектиг чүүлдер-биле шаңнап демдеглээн.

О. САПЫН.

ТӨРЭЭН ЧУРТТА

МАГНИТОГОРСК

Ленин аттыг металлургия комбинадының кан эвилдиричилери ССРЭ-ниң 50 чылынга утмуштур алган хүлээлгелериниң бирээзин күүседип, чылдың эгелеңнинден бээр 100 мун тонна каңны немелдеп кылдыр бергеннер.

НОВГОРОД

Маловишер мин ажылагыйының мин белеткээр черинде комсомолчулар мин белеткекчизи бүрүзүнге хамаарыштыр хүнде ажылдап кылышкынны 16 кубометр чедиргеннер. Ол болза каш-ла ай мурнунда турганыңдан ийи катап хөй болуп турар. Ол-ла ышкаш түңнелдерни В. Соколовтуң бөлүк А. Матвеевтиң бригадалары чедип алган.

ЕНИСЕЙСК

Назарово — Абалаково аразының 275 километр алектри дамчыдылгазын үлетпүрге ажыглаары-биле ажыглалга киирген.

Тайга ажылдыр кылган ол электри новүрүг күчүлүг Назарово ГЭС-тиң чиик өртектиг энергиязын өзүп орар Енисей — Маклаковонуң мин үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниге бээр. Келир чылын ЛЭП-220 болза Адакы Приангарьеның районнарынга чеде бээр, тодаргайларга, Богучан ГЭС-ти тудар черге чеде бээр.

КРАСНОДАР

Кубаньның демир-оруктанцияларындан чурттуг чөөн районнарынче эшелонар чорупкан. Оон вагоннарында: «Часкы тарылгага» деп бижиннээн. Уралдың, Сибирьниң, Ыраккы Чөөн чуктуң чер ажылдакчыларынче кумурузо үрезинин сеортуң эгелээри ол-дур.

Баштайгы эшелоннар ол үрезинин Свердловск, Новосибирск областарга чедирерлер. Часка чедир оларны чөөн районнарже 100 мун ажыг тонналы чедирер.

Чаңгыс эпти быжыглаарынга салыышкын

БАРШАВА. ПКАП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ПУР-нуң чазаның Президиумунуң хуралы болган. ПУР-нуң партия-чазак төлээлериниң Болгария Улус Республикага чоразының дугайында ПКАП ТК-ның бирги секретары Э. Геректиң болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы П. Ярошевичиңиң отчёдун ол хуралга маңнаан. ПКАП ТК-ның Политбюрозу болгаш чазак Президиумуу ол аян-чоруктуң түңнелиерин түүлдүг деп көрген. Ук аянчорук ПУР-биле БУР-нуң аразында аксы-дузума харылзаалары ханыладырынга болгаш бүгү талазыг кады ажылдажылганы калбартырынга луза чедиргеп, социалистиг дем каттыштырылгазының чангыс эвин быжыглаарынга улуг улут-хууну киирген дээрзин аңаа демдеглеттингеп.

ПКАП ТК болгаш ПУР-нуң чазак Президиумуу польшаболгар кады ажылдажылганы улам калбартыр дугайында шиитпир үнүргеп.

Демократтыг хөй-ниитининг сагыш-бодалы

БОНН. (СЭТА). ГФР-ниң демократтыг организацияларының болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының будиестиг солгулазының будуүзүнде Европага күшкүүрлүг байдалды чавырыллырарының болгаш айыыл чок чоруктуң политиказын чорударын уламчылаарынга тазырымчалыг байдалдарны сонгулда түңнелиинде тургузарынче кыйгырыг үндүрген. Бундестаг сонгулдазының түңнелдери «күшкүүрлүг байдалды чавырыллырар политиканы чорударын уламчылаар» арганы берген турар ужурлуг деп. Гессен даар черде «Антикоммунизмге удур чөн инициативалыг даар организацияга бодунун медеглелиниге демдеглээн.

Ук организацияга ГФР-ге антикоммунизмни ылап чок кылырынче кыйгырган. Антикоммунизмни ол организацияга болза «тайбың болгаш байышдалдыг болуру хандыртынган турар келир үеин чедип алырынче орукта база бир моонакъ» дээн.

Сонгулдага Герман Коммунистиг партия болза «Германиялың Федеративтиг Республикалыңга демократтыг шимчешкинни улам калбартырынга луза чедирер» деп программаны тарлаан.

Франциянның чонунуң демисели

ПАРИЖ. (СЭТА). Коммунал хандырылгада болгаш кадык камгалалынга ажылдап турар 250000 хире француз ажылчылер материалдыг байдалды экижидер дугайында негелделарын деткимирнин национал хүнүнге киришкен. Ук хүнүнү Күш-ажылдың бүгүнниги каттыжышкынының болгаш Күш-ажылдың демократтыг француз каттыжышкынының саналын ёзугаар эрттирген. Парижке болгаш оон чоок-кайызында ажылчын суурларының хоорай чагыргаларының албан-хаакчылары ол хүнүнү түр ажыл соксазын демеглээн. Марсельге, Лионга, Сент-Этьенге болгаш өске-даа улуг-улуг хоорайларга массалыг митингилер, а Парижке хөй мун кижилиг чыскаал болган.

Чыскаал

ПАРИЖ. (СЭТА). «Вьетнамга тайбыңны доп-дораан катап тургузар» деп лозунг-биле Францияның найысылазының аныктарының улуг чыскаалы болган. Аныктарның тос демократтыг организацияларының эгелээшкини-биле оңу организастаан, ол болза коммунистиг аныяктар шимчешкининиң, француз' инопердериниң, студентилерниң болгаш өске-даа шимчешкинниң организацияларының-бир.

Бүгү-эвилелдиң эртем конференциязы

Москвага «ССРЭ-ниң 50 чылы — ленинчи национал политиканың гиилелгези» деп темалыг эртем конференциязы болган, ол болза хөй националдыг совет улустуң улуг байырлалынга холбаштыкан чыыш болуп.

Хөөчүн коммунистер — Советтерниң бирги Бүгү-эвилел съездизинин делегаттары А. П. Микоян, В. М. Верховых, Ф. Д. Кретов, П. Г. Пашковский, Я. Д. Чаныышев олар-ны чыылганнар чылыы-биле утказаннар.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң директору П. Н. Федосеев анаа эге сөс ап, чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Бүгү-ниити төөгүзүнүң институдунуң директору академик Е. М. Жуков, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Күрүве болгаш эрге-лер институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү В. М. Чхиквадзе, СЭКП ТК-ның чанында Ниитилел эртемперинин академиязының ректору М. Т. Иовчук, СЭКП ТК-ның чанында Партияның дээди школазының ректору, философия эртемперинин докторту Е. М. Чехарин олар түстүг темаларга илеткелдер кылганнар.

(СЭТА).

СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕР ТӨЛЭЭЛЕРИ ЮСФР-ДЕ БАРГАН

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның херээженнериниң ниитилелге ажыл-чорудулгазының айтырыгларынга талазы-биле конференциязының чаңгыс күрүнө Комитединиң даргазы Д. Майдар медеглээн.

Эртем, техника хүннерингe кансырлаштыр совет эртем, техниканың чедишкиннери-биле, коммунистиг ниитилел туругзукчуларының улуг дуржулгазы-биле МАР-ның ажылчы чонун таныштырар сорулгалыг чүүл-бүрү ажылдарны кылып организастаан.

Совет эртем, техника дүнерин организастаанны чаңчыл болган моол-совет найыралды улам калбартырынга политиктиг улуг ужур-дузалыг болган. Ол найырал Моол Арат Республиканың моон сонгаар-даа чечектелиринге база үндезинге болур деп, Д. Майдар демдеглээн.

Ханы сонуургал

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улан-Баторга моол-совет найырал айын эрттирген. Оон кол болуушкуну — совет эртем, техниканың хүннери МАР-биле ССРЭ-ниң аразында чаңчыл болган найыралдың болгаш дем каттыштырызының төөгүзүнге чаа үе-чада болган, моол, совет улустарының аразында политиктиг, экономиктиг, эртем-техниктиг бүгү талазыг харылзаалариның быжыгып турарын илергейлеп көргүскен деп, «Моолдуң чаа амыралыы» солунга берген интервьюзунда МАРИ ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, Эртем, техника талазы-биле Комитединиң даргазы Ц. Дамдинсүрэн дээш делегастаар.

Эртем, техника хүннерингe кансырлаштыр совет эртем, техниканың чедишкиннери-биле, коммунистиг ниитилел туругзукчуларының улуг дуржулгазы-биле МАР-ның ажылчы чонун таныштырар сорулгалыг чүүл-бүрү ажылдарны кылып организастаан.

Совет эртем, техника дүнерин организастаанны чаңчыл болган моол-совет найыралды улам калбартырынга политиктиг улуг ужур-дузалыг болган. Ол найырал Моол Арат Республиканың моон сонгаар-даа чечектелиринге база үндезинге болур деп, Д. Майдар демдеглээн.

СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИ:

«Идеологтуг, пропагандисчи болгаш агитмассалыг ажыл дээрге — партияның ажыл-чорудулгазының чугула болгаш харыысалгалыг талазы болур. Мында эвээш эвес ажыл кылдынган. Ынчалзажок, бо талазы-биле ажыл-херектиң байдалынга бис ам-даа долузу-биле сеткил ханмайн турар бис дээрзин чугаалаар херек. Бистиң бүгү идеологтуг ажылывысты күштелдирерин болгаш хамыктың мурнунда коммунистиг идеалдарны бистиң тургузуушкунувустуң тодаргай сорулгаларын пропагандалаарын улам идепкейлиг, тодаргай сорулгалыг кылдыр чорудары эргежок чугула.

(СЭКП-ниң XXIV съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинден).

Политөөредилге

ПАРТКОМ, КӨСКҮ АГИТАЦИЯ

Кызылдың автосептелге заводунуң коммунистери ийи чыл дургузунда политиктиг эге школаның «Экономиктиг билиглериниң үндезиннерив» деп курузун чедишкиниг доосканнар. Политшколаның кичээлдеринден олар боттарынга ажыктыг чүүлдерни хойнуң билип алганнар. Ылангыя заводтуң экономиктиг ажыл-чорудулгазының айтырыгларын сайгарган: «Күш-ажылдың бүдүргүкчүүн бедидериниң оруктары», «Бүдүргүкчү чорук болгаш ону эртемге үндезилеп организастаары», «Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның бот-эртээ чиягедириниң оруктары» болгаш» оон-даа өске «темалар дыцнакчыларның удуг соңуургалын болдурган.

Бо өөредилге чылында заводта он чеди коммунист болгаш үш комсомолчу марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколада хаара түттунган. Пропагандистер, ук заводтуң директору А. М. Самойленко болгаш мастери Е. П. Парилов олар программа ёзугаар кичээлдерин солуп кылдыр эрттирип келген.

Ол ышкаш дыцнакчылар политөөредилге чылын чедишкиниг доозар дээш өөренип эртиен темаларынга зачёттарны чедишкиниг дужаап турадыр. Чамдык ажылчыннар, ажылдакчылар анаа идепкейлиг чорууп болгаш эртем-билигже сундулуун көргүскеннер.

Автосептелге заводунуң партия организациязы он ажыг ажылдакчыларны, ажылчыннарны марксизм-ленинизмниң кежээки университединге өөредири-биле чорутқан. Олар бо хүннерде ында боттарының политиктиг билиин бедидип ап эгелээннер.

Заводтуң партия организациязы коллективтиң ортузунда политмассалыг болгаш организастыг ажылды бедик деңнелге тургускан.

С. САРКУЛОВ.

Когжей Куякович Өлзей партия кежигүнүнге 18 чыл дургузунда бактаап, бо үениң иштинде партийжи даалгаларны ак сеткилдиг күүседип келген. Ол Эрзинде «Чаа орук» колхозтуң мурнакчы агитаторларының бирээзи болгаш чылгы фермазының бригадири.

Партияның болгаш Совет чазактың чон мурнунга салып турар чугула сорулгаларын база Совет Эвилелинде болгаш даштыкыда болуушкуннарны малчыннарга таныштырып, ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле үткүүрүнче оларны эвилелдээри— оон партийжи хүлээлгези.

ЧУРУКТА: хоочун коммунист К. К. Өлзей бо удаала чылгы фермазының малчыннарынга аалдап баар дээш аңаа баш удур белеткениш олур.

К. САРЫГ-ООЛДУҢ фотозу.

Идеологтуг ажылдың бир хевири

Колхозта херээженнер човүлели агитквартираларының ажылынче улуг кичээнгейни салып келген. Маңаа чижек кылдыр Даңгыт Чеденниң башынында тургустунган № 1 агитквартираның ажылы-биле танышып болур бис.

Ол башында «№ 1 агитквартира» деп бүлүңда аңаа хамаарыжып турар чурттакчыларның, өөреникчилериниң, назы четпээн уругларның атдаңызын чараштыр бижээн. Оон агитквартираның даргазы Даңгыт Алдын-кыс, оралакчызы Саара Сагаачы, а бажынарның санитарлыг байдалын Ажык Ендан, культура-массалыг ажылдарны Седип Байыр-оол харыылап турар дээрзин аңаа киргеш кижи бүгүдээ билип алыр аргалыг. Ол ышкаш хана солуңну Сергей Хорлуу, тимуржу команданың ажылын Нита Хорлуу, политөөредилгени Даңгыт Чеден олар түе-түста харыылап турарлар.

Агитквартираның «Шолбан» деп хана солуңу доктаамал үнүп турар. Ында агитквартирага хамаарыжыр бажыңнарның чурттакчыларының ССР Эвилелиниң 50 чыл оюн кандыр күш-ажылчы белектерлиг үткүп турарын, моон соңгаарғы сорулгаларны айтып бижээн. Ада-иелериниң арасында чамдык кижилерниң школа-биле быжыг харылзаалым тудуп, уругларының өөренгилеэнин доктаамал хынап, кичээлдерге олуржуп турарын база-ла демдеглээн. Ханада арыг-шевер болгаш демдеглелдер кыдыраштарын аскан. Ону үргүлчү долдуруп, хынаңдының байдалын ында бижип коргүскен.

«В. И. Ленининиң допчу наңдары», «Ленининиң херээ чурттап база тиилеп турар», «Экономиктиг билиглериниң үндезиннери», «Политэкономия» деп номнардан аңгыда, солуннарны, брошюраларны, журналдарны болгаш өске-даа номнарны ол булүңда делгеп каан. Ол ышкаш «В. И. Ленин — бистиң башкывыс, баштыңчывыс» деп фотомонтажты кылган.

Агитквартираларда шак мынчаар организастаан бүгү ажылдар партия организациязының политиктиг болгаш агитас-массалыг ажылдарны чон ортузунга нептередип чорударынга улуг дузаны көргүзүп турар.

Колхозта нииитизи-биле 12 агитквартира бар. Олар түстүүта солун программалыг концерттерни суурнуң чурттакчыларынга көргүскеннер. Агитквартира бүргүзүнде СЭКП-ниң XXIV съездизиниң материалдарын өөрснир политдилгез

Бөгүн—ракета шериглериниң болгаш артиллериянып хүнү

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ КҮЧҮЛҮГ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

Совет Ракета шериглери болгаш артиллерия ССРЭ-ниң Коммунистиг Куштери-биле кады кадарлыг орукту эрткен. Ам ол бистиң Төрээн чурттувустуң күчүлүг камгалакчызы болуп турар. В. И. Ленининиң айтыышкыннарын эдербишаан, Коммунистиг партия биле Совет чазак чурттуң камгалал күчүзүн быжыглаар дугайында, шериглериниң бүгү хевирлериниң деминг хөгжүлдезинин дугайында могаг чок сагыш салып турар.

Дайын мурнуулагы чылдарда артиллерияның хөгжүлдезинде артиллерия кезектериниң болгаш каттыжышкыннарының организастыг тургузуунда экижидерээнин-даа, бүгү хемчээлдериниң болгаш системаларының улуг бооларын база миномёттарын сайзырангай-жыдарының-даа шугуму-биле чоруп турган. Дайынның мырыңай эгезинде ховунуң реактивтиг артиллериязын тургусканы совет конструкторларының болгаш шериг үлегерлиг ажылдакчыларының шылгарангай чедишкинин болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынга бистиң артиллеристерниистиң дайынчы бышкан чоруунуң, дайынчы мергежилиниң болгаш эрес-маадырлыг чоруунуң бүгү талалыг хыналдазы болган. Совет артиллеристериниң артык күштүг чоруу тулчуушкун санында-ла озуг турган. Белоруссиянның, Украинаның ховуларында, Москва, Ленинград чаңында, Одессаның болгаш Севастопольдуң кудумчуларында олар маадырлыг тулушкан.

1942 чылдың чайы болгаш күзүү Совет чуртка аар-берге болган. Грозныйның болгаш Бакуның нефтилиг районнарын эжелеп алырын кызыткаш, немец-фашистиг эжелекчилер Кавказтың Кол сывынга шуут чоокшулап келген. Ынчалза-даа гитлержи командылалдың планнарынга Сталинград угланыышкыны онза ужур-дузалыг болу берген. Чидириглерни херексевейн, гитлержилер Волгаже тевержий берген. Донның болгаш Волганың аразында хову делгемнеринге, Сталинградтың кудумчуларынга дайынның чалбыыжы эмгежок хей хүн, дүннерде хып келген.

Коммунистиг партиязынга кижизиттиргеп совет кижилериниң дайыннар төөгүзүндө туруп көрбээн кайгамчык эрес-маадырлыг чоруун Волгада хоорай көргускеп. Кадыг-дошкун тулчуушкуннар үезинде хоорайның камгалакчыларынга улуг дузаны артиллерия чедиргеп.

Фронт артиллериязының бөлүүн Мурнуу-Чөөн фронтунуң составынга 1942 чылдың сентябрьда тургузар дугаймында шинтпир артиллерияны ажыглаарынга чаа болгаш дидим үүлү болган. Артиллерия фронтуунуң командылакчыларының шуут командылалы-биле бүгү-ле ыракшы болгаш еске-даа эң күчүлүг артиллерия чепсектерин мөөңнээн, бооларын шын сайгарарын болгаш артиллерияны фронтуунуң бир километрингге-ле 110 улуг бооларын болгаш миномёттар онаажыр кыдыр эң сырый тургузар арганы берген. Танкыларга удур артиллерияның артиллеристери маадырлыын болгаш мергежилдиин Сталинград тулчуушкуннарынга моргускеп.

Бүгү улустуң байыраалыы — Сталинград чаңынга гитлержи шериглерин чылча шаап эгелээнинин алдарлыг хүнү — Ракета шериглериниң болгаш артиллерияның хүнүн совет улус чыл бүрү ноябрь 19-та демдеглеп турар апарган. 30 чыл мурнуда, бо-ла хүн, эртенгинин 7 шак 30 минута турда Мурнуу-Барыын болгаш Дон фронтуларынга шуурган дицмиреп үнген. Өлүм таварыштырар тонна-тонна металл дайзының дуруштарынга дүжүп туруп берген. Пушкаларның болгаш гаубицаларның даалтаашкыннарын үзе кирбишаан, гвардейжи миномёттарның, кайгамчыктыг «катюшаларның» дицмиттиг боозаашкыны агаарны диңмиредип турган. Аажок хар чаашкыны, сырый туман агаарже кедүрүүр арганы ужар чүүлге бербейн турган. Оон ужурунда харын артиллерия гитлержилерниң камгалалын үрей шавар болгаш оларның дириг күжүн база техниказын чылча бериптер ужурлуг турган.

Маштейниниң бүзөлеттиргеп шериглерге чедер орук ажыдарын орадашкан танкыларынга удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарны сактып келдим. Ынчан мээң командылап турганым 24-кү гвардейжи адыгжы дивизиниң солдаттары боттарының дайынчы туктарын Аксай болгаш Мышкова дээр хову хемнериниң эриктеринге алдар-биле шыпкан. Ынчан хей-хей гвардейжилер кайгамчык маадырлыг чоруун көргускеп.

1942 чылдың февраль 2-де Сталинград чаңынга Кызыл Армиянның аажок улуг удур шавар халдаашкыны фашистиг Германияның 330 муң кижилиг армиязын бүзөлээрибиле болгаш чылча таварыбиле доозулган. Ол дээрге совет шериг уран аргазының тиилелгеп болган. Кызыл Армияның кол адыгжы, согуглуг күжү болур совет артиллериязының аажок улуг ролю Донга болгаш Волгага болган тулчуушкуннар үезинде илерээн. Немец-фашистиг эжелекчилерге удур демисеңге артиллериязының дайынчы ачы-хавыяларын алдаржыдып демдеглээри-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың октябрь 21-деги Чарлыын ёзугаар харын Артиллерия хүнүн чыл бүрү байырлаарын доктаатkан.

Эрткен дайын чылдарында бистиң артиллериявыс шылгарангай рольдуг болган. 1942 чылда-ла совет улус чурттуң тылының эде тургузарын доозкан болгаш дайынга үндезин эргилде кылырынга таварымчалыг байдалдарны белеткээн. 1943 чылда шериг үлетпүрү дайындажып турган шеригге 35 муң чыгам самолёттуу, 24 муң танкыны болгаш бодуу чоруур артиллерия установкаларын берген. Артиллериянның улуг бооларын, миномёттарны, реактивтиг установкаларны, снарядтарны бүдүрери ковудээн. Совет артиллериянның күчүзүн үргүлчү өзүп орган. Москва чаңынга болган тулчуушкунга 6 муң ажыг улуг бооларын, миномёттар болгаш реактивтиг артиллериянның установкалары киришкеп болза, Курск чаңынга болган тулчуушкунга 20 муң чыгам улуг бооларын болгаш миномёттар. Берлин дээш тулчуушкунга — 42 муң ажыг кыдыг чепсектер киришкеп.

Дайын соонда чылдарда Совет Чепсектиг Күштерге улуг чаартылгалар болган. ССРЭ-де эртем-техниктиг революциянын чедишкиннери, совет экономиканың хөгжүлдези, ядролуг физиканың, электрониканың, математиканың, химиянның талазында совет эртемденнериниң чедишкиннери атомнуг, а оон соонда термоядролуг чепсек тургустунган шак ындыг база болган. Диптер аравында ужугар ракета биске бежең чылдар үезинде тургустунган. Ол ракеталар атомнуг болган термоядролуг чепсекти сорудаан черинге чедирериниң кол чепсээ апарган. Олар болза кандыг-даа хемчээлдиг чер аразын эң кыска хуусаада ажып эртип, чер бөмбүргээнин кандыг-даа черинде дайынга соңуушкуну таварыштырып шыдаар арганыг.

Стратегтиг чаңгыс-ла ракеталың шимчедикчизиниң күчүзү он-он миллион аът күштүг, ол дээрге Братск ГЭС-тиң күчүзүн каш-каш катап ажып турар-дыр. Ракеталар агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалдарында хөделир.

Стратегтиг угланыышкынның Ракета шериглери дайынга сорулганы чедип алырынга кол согугжу куш болуп турза-даа, совет шериг доктриназы чепсектиг демисеңдиң бүгү чепсектерин деминг ажыглаарынга үндезинээн, харын амгы үениң дайынынга тиилеп болур дээрзин барымдаалап турар. Оон-биле холбаштыр чурттуң агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң, Шериг-Агаар Күштериниң болгаш Шериг-Далай Флодунуң дайынчы аргалары, оскен. Чепсектиг Күштериниң бо хевирлери кургаг чер шериглерә шыкаан, базала ракета-ядролуг чепсек-биле чепсегленген.

Дайын соондагы чылдарда ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринге болган улуг өскерлиишкиннер-биле холбаштыр 1964 чылдан эгелээш ноябрь 19-туң хүнүн Ракета шериглериниң болгаш артиллериянның хүнү кыдыр демдеглеп турар апарган.

Совет дайынчылар — ракетчиктер болгаш артиллеристер боттарының улузунуң ажыл-херектери, бодалдары-биле чурттап, коммунизм тургузуушкунунуң хөрээнге төлептиг салыышкыйын киирип турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткебиле холбаштыр политиктиг болгаш күш-ажыылчы бедик кедүрүүшкүнүнүң байдалында бо чылын боттарының байырлалын ракетчиктер болгаш артиллеристер демдеглеп турар.

Ленинчи партиязынга кижизиттиргеп дайынчы ракетчиктер болгаш артиллеристер бистиң социалистиг Ада-чурттувуска кызыгаар чок бердингеп болгаш социалистиг чаалап алыышкыннарны намгалаар талазы-биле боттарының патриотчу база интернационалчы хүзөлгезин күүседиринге кандыг-даа үеде белеңнер.

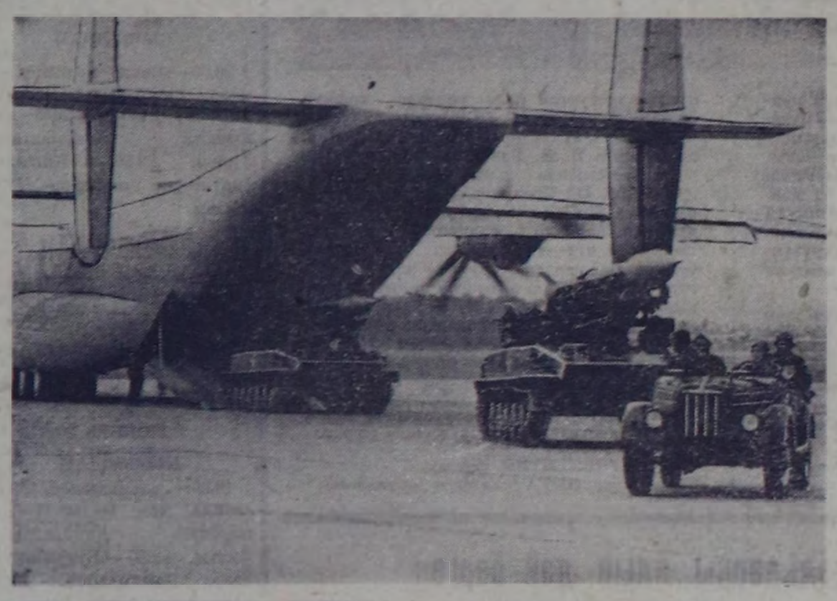
П. К. КОШЕВОЙ,
Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы.

Совет Армиянның өөредилге шөлдеринде, кара адар чөрледе болгаш танкадромнарда дайынчы өөредилге чоруп турар. Өөредилге үезинде дайынчы сибирьжилериниң мергежилин улам улгадып, найыралы болгаш дайынчы каттыжышкынны күштелип турар.

ЧУРУКТА: чаңгыс адар чоруп дайынчыларының билиг-мергежилиндеп улуг хамаарыжыр. Солагай талазындан оң талазынче — комсомолчу аңаа дайынчы Валетин Яицев, СЭКП кежигүнүнге кандидат лейтенант Станислав Маринин болгаш комсомолчу аңаа дайынчы Анатолий Гусаров боолаар чөрин тодарадып турлар.

А. КУЗЯРИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

РАКЕТА ШЕРИГЛЕРИНИҢ БОЛГАШ АРТИЛЛЕРИЯНЫҢ ХҮНҮНГЕ.
ЧУРУКТА: «АН-22» самозёттаң ракета техниказын дүжүрүп турары.
С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРГЕ

Э. Хонеккерниң чугаазы

БЕРЛИН. (СЭТА). Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустугганының 50 чыл ооң удавас ГДР база байырлап демдеглээр. ССРЭ-ниң, бүгү социалистиг дем каттыштырыгазының улам улгадып турар күүү-шыдалы делегей байдалын чаартқан болгаш ону чаартырынга моон соңгаар-даа база дуза чедирер дээн. ГСЧП ТК-ның бирги секретары Э. Хонеккер медеглээн. Э. Хонеккер ГСЧП ТК-ның конференциязынга чүве чугаалаан. Ук конференция ГСЧП-ниң VIII съездизиниң шиитпирлерин бөстандырарының херээнге агитация, пропаганданың сорулгаларын чугаалажып турар.

«Марксизм-ленинизмни барымдаалаашкын, партиавыстың чаңгыс эвин, сырый каттыжышкынның карак огу дег камгалаар, СЭКП-биле, Совет Эвилели болгаш аңы-дуңма яске-даа партиялар-биле аңыдуңма эвилелиниште Э. Тезьманның чагыгларын йөгүлгаар быжыглаар болдувутка», ол сорулгалар күүсеттингеп турар деп, Э. Хонеккер айыткан.

Ж. Помпидунуң медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). ГДР биле ГФР-ниң аразынга харылзаалариның үндезининиң дугайында керээни ат салыр кызыгыр белеткээнинге Францияның президентизи Ж. Помпиду байыр чедиргеп. Ол кереэ боттарының аразынга Европаның бүгү чурттарының эң-найыралдыг, калы, ажылдажыгалыг болган турарының чаа аргаларын берип турар деп тодарадып турлар. ГФР-ниң Францияга чаа элчизи Сигизмунд Фон Браун бүзүредиг бижиктерин хүлээдип берип турда, Ж. Помпиду ол медеглелдя кылган.

Чүс харлаан

БЕРЛИН. Сөс тайылбырралының доочулап «Дуден» дээр словарлары немец дыл өөренип турар кижи бүгүдезинге ажаок сураглыг. Тюрингияның Шлейц хоорайжыгжыгына чурттап чораан гимназия директору К. Дуденниң немецтеп шын бижиринниң эң баштайгы словарын парадаңгы үндүрген хүнүнден бээр 100 чыл эртиен. Оон чогаадып каан дүрүмнерге амгы үениң немецтеп дылында база ол хевээр барымдаалаттынып турар. Ол дүрүмнер болза сөстер утказы тайылбырларының ГДР-ге парлаттынып үнген словары — «Улуг Дуденниң» үндезини болган. Ук словарь 3,5 миллион кезек тиражтыг кылдыр наш-даа катап парлаттынып үнген.

Кремиковчуларның медальдары

СОФИЯ. Болгарияның бөстывингир уран чүүлүнүң республика көрүүдезинге Кремиковтуң металлургия комбинадының бөст-тывингир уран чүүл коллективтериниң ыраажылары биле танцычылары 7 катап, 4 моңгун болгаш 3 хүлер медаль-биле шаңнадырып чедип алган.

Комбинаттың цехтеринде муң-муң мастер ажылдап турар болгаш олар чурттуң улус ажыл-агыйының хей кан, шөй, прокат берип турар. Эдиктер доозулган соонда олардың хей-хөй комбинаттың күзүлгө бажыңынга бо-ла чеп бөөрлер.

Кремиков металлургтарының бөст-тывингир уран чүүл ансамбли Болгарияның эң улуг бүдүрүге черлерин ге концерттерин бараалгадып турар. Олар чүүле бо чылы беэин Михайловградка, Варнага, Кюстендильге көргүүлер кылып чораан. Комбинаттың хей ыраажылар болуп Латвияга чедишкиннииг ал дап чораан, танцы ансамбли делегейнинг Чехословакиядаг болган фестивалынга киришкеп.

Балык айы

СОФИЯ. Бо чылдың ноябрь айын Болгарияда балык айы деп чарлаан. Софияда болгаш оске-даа хоорайларда балыктан кылган чем аймааның шенелдезин, долгелгелерин эртиришп, чем кылырынга мергежилдиг мастерлер чонга сүмелерин берип турар. Ниитининг чемненилгеэни ханызырар комбинаттар балыктан кылган аъш-чем аймаан хереглекчилерге калбаа-биле бараалтадыр.

Ыланғыл океан балык чуртта пептереңгей аъш-чем продуктузу болу берген. Болгария Совет Эвилелиниң дузазы-биле балыктаар океан флодун тургузуун алган. Ук флот Атлантикада балыктап турар. Чоокку үеде чопуң кижи санынга оналаштыр чылда ажыглаар балыкты 10 килограмм чедирери планнаттынган.

ВОЛГАГА ТУЛЧУУШКУННУҢ 30 ЧЫЛЫНГА

Гитлериң планын буураткан тулчуушкун

Напистыг Германияның удуртукчуларының кончуг коргуп турган чүвези Сталинградка болган. 1942 чылдың чайынында болгаш күзүнүнде чөөн фронтуга кээп турган күштүг барык шуптузуун гитлержи командылал черн ол районче октаар ужурга таварышкан: ай санында-ла 250 муң солдаттар болгаш офицерлерни чорудуп турган. Ол хамык немезде күштер Волга хемниң эриниве улуг одагларга чүве-биле дөмей өртteнип хып калган.

СТАЛИНГРАД тулчуушкуну Совет Эвилелиниг берге үеде — 1942 чылдың чаймынында эгелээн. Чурт кижи күжүнүң болгаш материалдыг курлавырлар талазы-биле улуг когаралдарга таварышкан үе турган. Ийнги фронт Европага ам-даа ажыттынмаан. Фашистер Москвага 170 километр чоокшулап чедип келген, а Ленинград бүзөлээшкинде маадырлыы-биле демисеңгишпээн. Советтиг Прибалтика, Белоруссия, Украина, Молдавия, Россия Федерациязының барыын болгаш мурнуу областары эжелекчилерниң холунга киргеп. Гитлериң шериглери Кавказче болгаш Волгаже шуруп турган.

Фашистиг Германияның удуртукчулары 1942 чылда мурнунда чылын чедип чадап каап шериг-политиктиг сорулгаларын чедип алырын бодап, ССРЭ-ни чылча шапкаш, ону дайындан үндүрүпкеш, делегейниң өске черлериниче орукту ажыдарын кызыдып турганнар. Чурттуң мурнуу талазын топ районнардан үзе кирер дээш бо удаада кол согуушкунну Сталинград — Кавказ угланыышкынынга кылыр бодап алган.

Фашистериниң сорулгазын 1958 чылда үнген «Сталинград» деп номнуң Барыын Германияда авторларының бирээзи Г. Шретер дыка тода бижээн: «Украинаның тараазы, малы, Донецк бассейниниң хомүр-дажы болгаш демири, Кавказтың нефтизи, Волганы үзе кирери, Турциянның реакциязы болгаш алыс шаанда барын англи флоттуу суггарын турар Ортазкы чөөн чүктүң нефтизи болгаш Индияже орук Гитлериниң бажының ниитивге амыр соксаал чок хайныш турган».

Сталинград уунга фашист вермахтың кол күжү-биле Совет Армия сегиржип алган. 100 муң дөрбелчин километр хире хемчээлдиг девискээрге тулчуушкун алды чартык ай дургузунда уламчылап келген. Кезек-кезек үелерде Сталинград дээш тулчуп турган шериглериниң ниити саны (ийи таланың каттышкаш) 2 миллион кижи чедип турган. 26 муң үгер-бооллар болгаш минометтар, бүдүн чартык муң танк, 2 муң ажыг самолёт тулчуушкуннарга киришкеп.

СОВЕТ шериг төөгүчүлери Сталинград тулчуушкунун ийи улуг кезекке — камгалалдың болгаш шавар-халдаашкыының үелериниг чарып турар. Сталинградтың маадырлыг камгалалы 1942 чылдың июль 17-деп эгелээш, ноябрь 18-ке чедир уламчылаан. Совет шериглер ол үениң иштинде сан талазы-биле ажып турар гитлержи болүктериниң согуушкуннарын шыдажып эртип, оларның күштыдалын харыксырадып келген. Фашистер ол болуп турган тулчуушкуннарга 700 муң солдаттарын болгаш офицерлерин олуртүп, балыглаткаш, муң ажыг танкыларып, 2 муң ажыг үгер-бооллары болгаш миномёттарын, 1400 хире самолёттарын ышкынган. Сталинградты эжелеп адыр дээш шуртуп турган 6 болгаш 4 дугаар танк армияларының шаап халдаар шинээ үзүлеп болгаш бүгү советгерман фронтуунуң шугумунга камгалалче шилчиир дугайында дужаалды Гитлер үндүрер ужурга таварышкан. Ол дээрге оон 1942 чылдагы агрессчи плдының буурап душкен дээнинин херечизи болган.

«Хуулгаазын чүвелер болур үелер эрте берген деп биске чугаалап турар болгай—,деп. «Айриш таймс» солун 1942 чылда бижээн.— Ынчалза-даа шериг талазы-биле адыр болза орус армияның Сталинград ханаларында камгалалы хуулгаазын чүвеге хамааржыр-дыр. Шериг өөредилгезин ёзугаар алырга, хоорай шагда-ла немецтерге эжелеткеп турар ужуралуг, ол хирезинде ол Испанияга хамаалы дайын үезинде Мадридтин, 12 ай бурунгаар Ленинградтың алдырбааны ышкаш Сталинград алдырбайн келген, ынчавгаш шериг тускай эртемниглер аайын тыпнайн барган, кижилерниң бижыг туруштуун санаптар аргажок болган.

25 чыл мурнунда Верден хоорайның француз удурланыышкынның символу болганы ышкаш Сталинград орус удурланыышкынының символу апарган».

«Айраш таймс» чүвениң шынынга чоок турган. Сталинград дээш тулчуушкуннуң алыс түүнелги совет шериглериниң, тыылда ажыл-ишчилерниң массалыг маадырлыг чорууу-биле шиитпирлеттингеп.

...Хыдыкчы-умдуучу улуг лейтенант Барановтуң командылап чорааны дөрт «Як-1» деп самолёттары 25 немец самолёттарга — «Ме-109» деп хыдыкчыларга болгаш «Ю-87» деп бомбардировщиктерге удур дең эвес тулчуушкунга киргеш, совет үжүдүкчу дөрт немец самолёттуу дүжүр аткан.

...Август 12-24-түң хүнеринде 1379 дугаар полктуң полковник Казарцевке командылатканы 87 дугаар адыгжы дивизиниэминиң үжен үш дайынчылары чедеп фашист танкыга удур сегиржип алышкынче киргеп. Ол хүнеерде чүгле автоматтар, гранаталар, кывар түүлдүг шилдерлиг, танкыга удур кара чаңгыс боолуг совет шериглер дайзынның 27 танкызын, 150 солдаттарын узуткаан.

...Испанияның Коммунистиг партиязының даргазы Долорес Ибаррурииң оглу Рубен Ибаррурииң командылааны пулемёт ротазы он үш атаканы ойтур шапкан. Он дугаар атака үезинде Ибаррури өлүмүүр балыглаткан. Ынчалза-даа рота дужаалды күүседип шыдаан.

...Кызыл флотчу Михаил Паникаханың холунда кывар түүлдүг шили чалбыраштаалып эгелээн. Шыдаар аргажок аашкылыг турбуже Паникаха танкыга удур халый бергеп. Фашист машиназын доктаадыпкаш, оон дээрлеринп ырбашкан. Ынчалза-даа озалдап калган болган. Кызыл флотчу амыдыралының соолгу секундазында ийи дугаар кывар түүлдүг шилин буза шаап четтингипкеп. Танк ортезин бергеп.

БАЖЫҢНАРНЫҢ даш ханалары хып турган. Кырында нефть чаптыыла бергеп Волга хем база хып чыткан. Сталинградтың камгалакчылары хемге чыгаксып келгеп. Сактырга бичии дап бээр болза оларны Волга хемче кинр, чыгаптар ышкаш турган. Ындыг-даа болза совет сөлдаттар туржуп шыдаан.

Гитлержи солдаттарның бирээзи ол хүннерде мынча деп демдеглеп бижээн:

«Октябрь 22. Бис дыка хей улузувус ышкындывыс. Балым бүрүзүнде-ле өлген улусту артап кылаштаар апардывыс. Хүндүс тывармының бергеэзи ковчуг: олгеп кижилерниң соогуп ажаар чай чок, олар чыдып калгай... Сталинградты солдаттар вермахтың аңы-дуңма хөөрү деп адап турар апаргаң».

Совет шериглериниң удур шавар халдаашкынының планын үш кезекке ажыглай тургускан: «Уран» (ноябрь 19—30), «Сатурн» (декабрь 16—31), «Кольцо» (1943 чылдың январь 10-дан февраль 2).

Совет шериглер фашистерниң камгалалын буза тавараан, Советское биле Калач дээр чурттакчылыг ийи черниң аразынга каттыжа бергеп. Волганың эриниве Гитлериниң 22 дивизиязы бүзөлээшкинге киргеп.

Сталинград тулчуушкунунга фашистиг Германия нииттэи-биле 1.500.000 кижиниң, 3.500 танкызын болгаш чепсээн, 12000 үгер-бооларын болгаш минометтарын, 3.000 хире самолёттарын чидиргеп. Ол үеде совет-герман фронтуга турган немец-фашистиг шериглериң дөрт хуваарга бир-хуузу Сталинградка чылча шаптыртkан.

Совет Армиянын Волга кыдынынга тиилелгеэн Европа чурттарынга национал хосталгалыг шимчээшкинни деткип, хей-хөй чурттарны ССРЭ-ге хамаарыштыр политиказын өскертир кылдыр албадапкан.

Полковник В. МОРОЗОВ,
шериг эртемниериниң кандидады.

ВОЛГОГРАД ОБЛАСТЬ. Сталинградтың трактор заводунуң ажылчыннары биле тускай эртемниглери Ада-чурттуң Улуг дайынынга чижеглеп чок маадыр шылгаралды кылган. Олар боттарының эки туразы-биле улусчу ополченнеринп танк бригадазын тургускан. Ук бригада 1942 чылдың август — октябрьда гитлержи шериглериниң танкыларыыг халдаар согуушкуннарын ойтур шавырынга улуг ужурлуулыг болган.

... Бедик тураскаал туружунда — алдарсуралыг Т—34 танк. Волгоградтың трактор заводунуң ажылчыннарының кылган маадыр ажыл-ишчи болгаш дайынчы шылгараддарынга тураскаал кылдыр ол танкыны ында тургускан. Заводтуң коллективи ийи Ленин ордени-биле, Ада-чурт дайынының орденниин 1-ги чергези-биле болгаш Күш-ажылдың Кызыл тук орден-биле шаңнаткан.

Немец-фашистиг ужар үүл сөксаал чок бомбалап, дайынның артиллериязы бооллап турда-ла, Сталинградтың трактор заводунуң ажылчыннары биле улусчу ополченнери чүс-чүс танкыларын бүдүрген, фронтуга чорудуп берген. Фашистиг Германияны ашкан Тиилелге хүнү келгиже чедир-ле заводтуң ажылчыннары эшелон-эшелон танкыларны берип келген.

Бөгүн Волгоград чуртка ыглырбее дугуйлуг трактор бүдүрериниң бирги чериш эзлеп турар. Волгоградтың ДТ-75 трактору делегей делгелгелериниг болгаш ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгезиниге алдыы медальдар-биле шаңнаткан. Волгоградтың трактор бүдүрер ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ооңга аазап кыдыр эвилелдешкен республикага-да он машина овааштыр —планнан ажыр 150 тракторну бүдүрер деп шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: Волгоградтың трактор заводунче кирер хаалга мурнунда тураскаал туружунда Т-34 танк.

Н. СУРОВЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Республика көрүлдезинге уткуштур бистиң интервьювус

МЕРГЕЖИЛДИ БЕДИДИП ТУРГАШ...

ССРЭ-ниң 50 чыл болур байырлалын республиканың культура албан черлери канчаар уткуп турарыл база ол ышкаш кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдезинин эгелээринге чедир санныг хонуктар арткан. ол көрүлдеге чеже кижи киржирил, ынаа тиилекчи болган салым-чаяанныг, бот-тывынгыр артистер кандыг-кандыг көрүлдеге киржирил база бистиң культурлуг амыдыралывыска чоокку үелерде солуп чүү болурун сонуурган. «Шынның» түскай корреспондентиин Тыва АССР-ниң культура министри Матпа Сумбуевич Хомушку-биле интервьюга кылган. Ук интервьюну номчукчуларга бараалгаттывыс.

— Бистиң республиканың культура албан черлери ССРЭ-ниң 50 чыл оюн бедик көдүрүүшкүн-биле уткуп турарлар. Ылаңгыя кышка белеткел черчерде доозулган. Культура ажылдакчыларының аразында бир онлагай чүүл болза, улуг байырлады таварыштыр алган социалистиг хүлээлгелерни түннеп көөрү болур. Амгы үеде бо талазы-биле ажылдар көскүлең-биле чоруп турар.

Каа-Хемниң культура албан черлерин кышка белеткелди эки чоруткан болуп турар. Одаар ыяжын 160 хуу кылдыр дүжүрген болгаш септелгелерин эрте доозкан. Ында көскү агитация, аъш-чемниң, чечектерниң делгелгелерин арттырген. солун утка-шынарлыг кежээлер эртип турар.

Эрзин районнуң Бай-Даг суурда Культура бажыңының ажылы эки. «Колхоз бүдүүрүлгезинин шолбаннары» деп чараштыр каастаан стенд черле көрүштүг. Колхозтуң 42 кижи киржикчилиг уран чүүл болгүмү 22 конперттерни чонга көргүзүп, бараан болганнар. Клубта 4 баян, игил, бызаанчы дээп ышкаш хөгжүм хереселдери бар. 50 кижи концертке кедер хепти даарап алганы эки.

Министрнин оон ынай уламчылааны болза:— Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдезинин бүдүүзү болгай. Районнарга болуп эрткиледээн көрүлденің ийиги эллээзинге 82 коллективтерден 3.405 кижи киришкен болуп турар. Оон шилиттинген 625 күүседикчилер республика көрүлдезинге киржип келирлер. Республика көрүлдезинге шылгараан 150 күүседикчилер 1973 чылдың январь айда Иркутск хоорайга болур Чөөн-Сибирьниң зона көрүлдезинге киржир, а анаа тергинде үнгеннер март айда Москвага болур көрүлдеге киржирлер. Моон алгаш көөрге, бот-тывынгыр артистеривисти хейаът кииреп шынгыы шылгалдалар мурнувуста. Маңаа мергежилди хүн бүрү бедидип тургаш, идепкейлиг киржири чугула.

Амгы үеде Чөөн-Сибирьниң театрларының көрүлдези чорул турар. Комиссия кежигүннери бистиң театрывыска кээп, «Шинткел», «Вьетнамның төлдери бис» деп шиирлерни көргеш барганнар.

«Саян» ансамбль 50 чыл байырлалының концертин белеткеп турар. Ол ышкаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи деп хүндүүг атты чоокта чаа алган сураглыг ыраажы Надежда Красналяның тускай конпертин организастаар деп турар бис — деп, Матпа Сумбуевич түннеп чугаалаан.

«Уран чүүл чоннуң болур» деп улуг Ленинниң чугаалаана ышкаш бистиң уран чүүлүвүстүң улганыышкыны, указы улус чоннуң амыдыралыбиле сыгый холбашкан болгаш ол амыдыралдың чырыткылыг келир үезин алдаржыдып. амыдыралда бар четпестерни чайладырының херээнге бердинген чепсээвис болуп турар.

Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдезинге шилиттинген ян дээре күүседилгелер киржир чүве болганда, жанрлар аайыбиле жюри кежигүннери негелдени бедик деңнелге тургузары чугаажок.

Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдезинге чедир санныг хонук артса-даа, ие халас арттырбейн, көрүлдени бедик деңнелге арттырер дээш ажылдаары республиканың культура албан черлериниң бөгүнгү чугула сорулгазы болур.

М. РАМАЗАНОВА.

ТЫВА ДАГЛАР

Тыным тудуш тыва черге
сагынырар.
Ынчалза-даа тыным тудуш
Тывавыска
Ынакшылым кажанда-даа
онуп катпас.
Кыдыг, ушчок дистиништир
шөйлү берген
Кырганнар дег килчең баштыг
даглар-ла хөй,
Чамдыктары ховуларже
көстү тепкен.
Чамдыктары даар хинди
үзүп алган.
Кайнаар-даа көр: челээш өнү
дооза көстүр,
Кайы-даа даг хөлүг сергек
бедип турар.
Оран-чуртум эргип кезип
чоргумза-даа,
Олар чокта чурттаргам-даа
саарзык дег-дир!

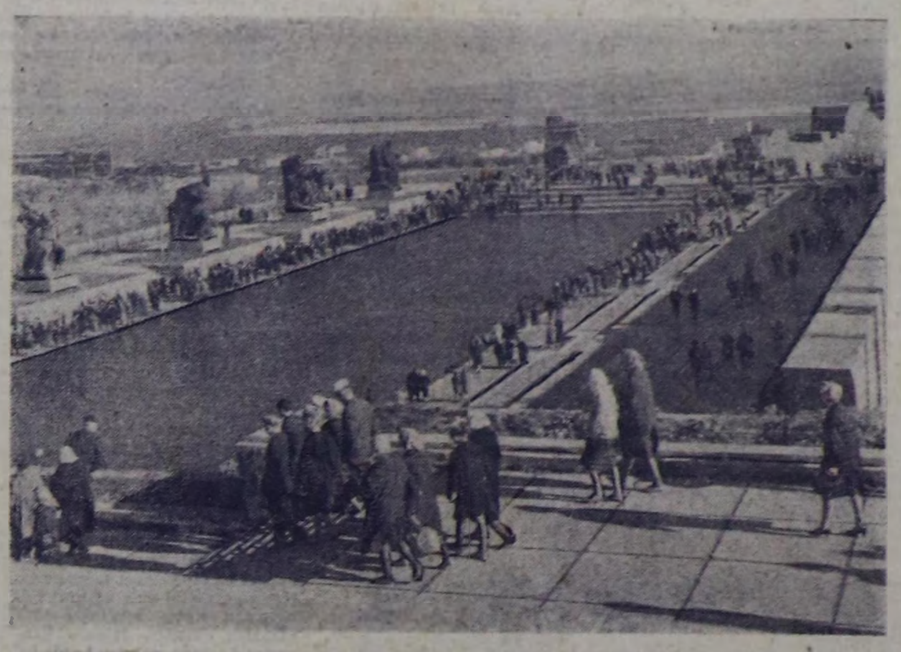
Очулдурган С. СУРУҢ-ООЛ.

Эргимимге

Чашты берейн, тывар сен
дээш,
Чаражым кыс шимеш диди.
Дүв дег чаштың сооңлуба
Дүвү-далаш ынай болдум.
Часкы шагның бойдус каазы
Чаражымны чажырыпкаа.
Оң-бо дилээп кайын тыптыр,
Оймалыкка базып тур мен.
Эргимиңни чидирээр аар
Эң-да сени дигеш ышкаш,
Ыржым оттур каттырбышаан,
Ынак сарыым базып ордун...
Бөмбүрзектиң айы, хүнү
Мөңге шагда чаштыр, көстүр.
Чалыы-дыр бис, эргим
сарыым.
Чаштыныышпайн кады чоруул.

Монгуш ДОРЖУ.

МАМАЕВ КУРГАНЫНДА...

ВОЛГОГРАД. Ат-сураглыг Мамаев курганының кырында улуг тураскаал Ада-чуруттуң Улуг дайынының чылдарында сталинградчы маадырларның оңза ачы-хавыяазын хүндүлеп көрүп турарының бадыткалы болур. Волга эриниде ол маадырлыг хоорай дээш тулчуушкуннарга маадырлыг-биле олгосперге могейип, хүндүлээр дээш делегейниң дип бүрүзүнден ыяа он-он муң кижилер чылдың-па көөп турарлар.

Мамаевтың курганындан «Волгадан ынай бистиң баар черивис чок!» — деп, сос бүгү чуртка чаңгыланып үнген болгай. Совет дайынчылар ол даңгыраан ыдыктыы-биле күүседеккеинер. Сталинградтың дайынның ортүнге кагарган бузундуларынга создаттар боттарының ие-Төрээн чуртунга ынамчызының дугайын, ынакшылдың болгаш дайзынны көөр хөөн чок чоруунуң дугайын ок-боозу-биле тулчуушкуннар оожургай бээр үелерде тоожуп бижип турганнар. ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу скульптор В. Вучетич болгаш архитектор Я. Б. Белопольский олар Мамаев курганында даш тураскаалды тургусканнар. Ол Сталинград дээш тулчуушкуннарга болган маадырлыг чоруктуң дугайын, аар-берге чидириглер дугайын тоожуп, совет кижилерниң эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун алдаржыдып турар. Ында сиилип кылган даймычы маадыр совет улустуң иниги овур-хевирин коргүзүп турар. Колбак дашта: «Олүгжеее демисежир», «Чаңгыс-даа баазым аткаарлаас», «Бажың саны-ла — шиви» болзуун» — деп. бижиглеп каан.

ЧУРУКТА: Мамаев курганынче кижилер үзүк-соксаал чок шуужуп-ла турар.

Н. СУРОВЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Киевчилер медальдарны алыр дей берген

КИЕВ. (СЭТА). Киев «Динамозунуң» футболистери чуруттуң чемпионат маргылдаазынга Армияның спорт клубунуң командазын (Ростов-на-Дону) 3:2, (2:1) санга удуц алган. Киевчилер ол ужуражыышкынга шаңналдыг чер алырынче чоокшулап келгеш, ростовтуларның хаалгазын эң эгезинден тура-ла аваангыр атакалап келгеп. Аалчылар аңаа харыы кылдыр хаая-даа бол, дидим бурунгаарлавышаан ойнап турган. «Динамодың» Трошин, Муптин болгаш Колотов, Армияның спорт клубундан — Плешаков биле Еськов олар эки ойнаан.

Ростовтуң футболистери чуруттуң бирги чери дээш маргылдаага мурнаа чоруп турар. Олар 26 удуглуг.

Чемпионаттың соолгу маргылдаазынга Киев динамочулары Волгоградтың «Заря» командазы-биле боттарының шолүнге ужуражыр. Ол ужуражыышкынны ноябрьның 22-же шилчиткеп.

Маргылдааның чартык кезии эрткен

ТОЛЬЯТТИ. (СЭТА-ның тускай корреспондентиинен, делегейниң шыдыраа мастери Ольга Игнатьева дамчыткан). Чуруттуң шыдыраачы хереженнериниң XXXII чемпионадында он салыг ойнаттынган. Шудургу, дүжүп берипшкин чок демисел база-ла моон мурнудаазы дег үргүлүлеп вишаан. Ынчанмыже салыгларның эртериве саадаатсыпнар болганчок-ла таварышкылап, алдогалдыг кошулар болгулап турар. Борисенко — Козловская, Кислова — Эпштейн, Левитина — Шульц оларның салыгларын мартылдаанын эң эки салыгзары деп болуур.

Чедипшкин чок ойнап эгелээн шыдыраачылар боттарының маргылдаа түңнелдерин экижидин ап турар ССРЭ-ниң чемпионы Левитина база Шульц, Рубцова олар беш салыгдан 3,5 санныг болуп, мурнаанналрның санында кирген.

Москвачы Коноплева соолгуш салыгга темпизин арай кошкадыкпан болаа-даа, салыгларының шуптузунга хынымпашкап, буяүредиг ойнап турар. Мурнаи турарларның бирээзи ол болу бергеп.

Аныяк шыдыраачылар — Горькийдеп баргаң студент Эпштейн биле Севастопольдуң шериг ажылдакчызы Щербаның ойнап турары сонуургаткыг.

Эрткен чылын чуруттуң бирги чери дээп шыдыраа маргылдаазынга хүлер медальбиле шаңнаткаң, делегей мастери Ранинку соолгу салыгларда чедипшкин чок ойнап турар. Ол 4,5 санныг болгаш доосхаан ийи салыглыг.

Оң салыгны ойнап доосхаң соонда 6,5 санныг Коноплева чаасканай мурнап турар. Кислова, Козловская, Левитина болгаш Рубцова олар кайызы-да 6, Шульц — 5,5 санныг.

Өжешкен мажаалай

РУМЫНИЯДА. Сучава можунуң девискээринде эзим шинчинге турган ары чигирледир черни дүве адыг кодаңнаң амдажый бергеп. Оон кодаңга «моорлап» келиришкин каражалыы ары чигирледир черниң эзинге хончуг хорадапчыг болган. Амдажаан, чазый адыгның ырмазын сыгар деп ол бодап алган. Эткеп сос — кертикеп ыяш. Ары ажаакчыны карангылаалакта эзимге автомашиналыг келгеш, оозун ары чигирледир чер чоогунда хаяга тургузуп каан. Ары оглеринче ажок оварымчалыг эрте бергеш, оларның дужунга келдинп чыдып алган. Адыгдаа сураг...

Адыг ол удаада ары оглеринче-даа барбайн, харын автомобильче чоруп каап. Машинаның кырынга үнүп алгаш, ону дамдыктап каапкаң. Ынчангаш машина ээзи чадаг чапар үжүрга таварышкаң.

Эштелер

Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдезинге шилиттинген ян дээре күүседилгелер киржир чүве болганда, жанрлар аайыбиле жюри кежигүннери негелдени бедик деңнелге тургузары чугаажок.

Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдезинге чедир санныг хонук артса-даа, ие халас арттырбейн, көрүлдени бедик деңнелге арттырер дээш ажылдаары республиканың культура албан черлериниң бөгүнгү чугула сорулгазы болур.

ЧАА НОМ

«Төрээн черниң ырлары»

Республиканың улусчу чогаадылга бажыңы ССРЭ-ниң 50-чыл ойонга уткуштур кодээниң уран чүүл киржикчилеринге «Төрээн черниң ырлары» деп чаа ырлар номун белеткеп үнүрген. Ында Төрээн чурт, күш-ажыл, ынакшыл темаларынга бижиттинген 40 ажыг чаа ырлар пластинкаланган.

Чыындыда бистиң хөөчүн болгаш эгелеп чоруур композиторларывыстың чаа бижээн ырлары хөйү-биле киргени — уран чүүл коллективтериниң ажылынга улуг дузаны чедирер.

(Бистиң корр.).

ЧАПАЕВЧИ МАКСИМЧИГЕШ

С. МОГИЛЕВСКАЯ

Рассказ

Чапаевтың өлгешиниң соонда, дивизия түр үеде Уральск хоорайже актаарлай берген. Ынчалза-даа бир ай хире болгаш аалдарыңы, станцияларыңы, камгалалдарыңы эөлеп ап, чаа халдаашкыныларже бурунгаарлап киришкен. Актар далаштыы-биле мурнуу чүкче дезип эгелээн.

Орай күс турган. Чавыс бүлүттар хову кырынчо диргелгилээн. Чаъс, хар холуштур чаап-ла турган.

Чапаевчи Маруся аъттыг хайгыылдың мурнунга чоруп орган. Оларның кезээ эллээн каш хонуктарда улуг эвес кыргыс аалга доктаай берген. Шеригнер үш чер бажыңнарга турумчуп алган, а Маруся бай кыргыстың бажыңынга келген. Ол бажыңның кажаа, херимнерин хөй аъттар, тевелер, хойлар долган болган. Баштайгы хүндеп эгелээш, ында улуун чоруп турар, он бир харлыг хире бичии оолду Маруся эскерип каан. Оон кылбас-ла аар-берге ажылдары чок: үргаажиеге ыяш чүүктээр, хамык малдың кажааларын арыглаар, суг дажыыр. Ол оол амдыы бай кыргыстың бодупуң оглу эвес, а ядыы ада-неден садып алган оол дээрзин Маруся кожаларындан билген.

— Канчан садып ап болур чүвел?— деп, Маруся пат шайын тыпшаап.

Дириг-ле кижини садып ап болур бе дээрзин ол чижеглей бодаап-даа, билип чадаан!

Ынчалзажок ажылчың кижини тур холезилеп алырының орвунга, ону шуут садып алырга байларга ажыктыг болгаш бо черде ындыг чаячыл тургуступуп турар дээрзин улус Марусяга тайылбырлап берген.

Бир-ле кежээ дайынчылар одатта чыглып келгеннер. Олар баштай чоокта чаа олген маадыр командир Чапаевтиң дугайында сактып чугаалажып турганнар.

Ол-ойде Маруся тургаш, чанында алган будуктар чыш каан аргыглыг чыраа херимге чоошкулап келген.

Аңаа ол амдыы садып алган дижир оолду көрүп каан.

Ол чыраа херимде чолеңнин алган, бичии ынай, билдирербилдиртпес апарган, хирлиг каптаазының кедип алган турган. Оон бүгү кичээгейн — чапаевчилернин ырында.

Марусяны эскерип каапп, демги оол корга берген хевирлиг, дезии ынай боон чыткан. Ынчалаажок Маруся оон холундан сегирип алган.

— Кай, корга бердиң бе? Тенекпейни сени-даа, че чүл?— деп, айтырбышаан, оолдуң бажыңын кадыг дүктерин сыйбавышаан уламчылаан. — Бистиңге барып олураалы. Ыр дыннаар сен, чемгерип каар бис—дивишаан, оолду отче чоокшуладып келгеш...

Ол хүнден эгелээш, чаъавчи дайынчылар-биле бичии кыргыс оолдуң кайгамчыктыг найыралы эгелээн.

Бодунуң аар ажылын кылып каапктаан, кежээлерде ол оол дайынчыларга чүгүрүп келгеш, аңаа кандыг-бир ажылды кылырын чопшээрүрин оруг дылга бакка-сокка дилээр турган. Бир эвес аъттар суттарарын азы аштаарын чопшээрептер болза, аңаа улуг аас-кежии ышкаш сагындырар. Чаагай сеткилдиг кижилерге бердингенин болгаш ынаан чүгле күш-ажылбиле бадыткаарын оол кызын турган.

Бир неделя болгаш отряд оон ынай чорупкаң. Командир Тимофеев: — Аъттарывыдар!—деп команданы бериптерге, дайынтылар аалдан үнүп чорупканнар.

Хенертен самдар тоннуг бичии оол отрядты доза маңнап келгеш, аът адаанга кирги дег олура дүшкен. Аъттыг улус доктаай бертеп, а оол командирниң эзенгизинден туттунмушаав, көргеничии ковчуг кылдыр бир-ле чүвени эрелеп турган.

«Эдертип алзыы деп турары ол-дур» кылдыр бодаапп. Маруся командир-биле кожалаштыр тура дүшкен.

— Эп Тимофеев,— дивишаав, командирго айыткаан — күжүрүү ап алыылыцар. Маңаа ол шуут ат болур болгай, а бистер кижи кылдыр өстүрүп каар бис.

Командир удурлавып чугаалаан.

— Хоржок. Бир черге аттырып кагза, харыылаар апарган бис. Эдертир эргевис чок.

Отряд оон ынай чоруптарга, оол орукка ыглап чыдып калган.

Дайынчылар ыят чок челдирип олурганнар. Оларның арынчары муңгаргайы кончут. Аал ажыт кирип ыраавдаа болза, оларның сагыжындан амдыы толдуң көргенчиг эрегкени үнмейн чораан...

Беш хире верстаны эртип келгеннер. Командир Тимофеев аъдынып аскын тыртказ:

— Маруся, дыннай-дыр сен бе? Аалче дедир хавыт... Че, чүл? Билбединг бе? Бичии кыргыс оолду экизэри-биле хавыт. Сээнии шын-дыр: байга базындырарының орвунга — эдертип алганы дээре... Хоокүй эр оскундурар хире-дир.

Маруся каазыгыландырып ынай-ла болган. Аалга халдып келгеш, аъдын баглаап, амдыы оолду дилеп эгелээн. Ол-бо дилегзинерге — оол нөгүлбес болган.

Кожайның хураганнар кажаллап турар серизинден ишкиртингеп, хензиг үн дынналган. Апаа чеде бээрге демги оол адыгда тырлы берген, салаалары-биле арның дутпап алган ыглап олурган.

— Эрес!— деп, Маруся оожум кыйгырган...

Ол сырбаш дээп, Марусяны көрүп каан.:

Олар четтинчиякет аъдыыче маңнажыпканнар. Аъдының тыяын чешкеш, аъттанып каап ынай-ла болганнар.

Олар ыытташпайн чоруп олурганнар. Чүгле Маруся — шу-шу-дигилеп каап чораан, а оол сприлевишпаан хая корган. Эргн шипельдиң эдектерин, чеңнерин одура кезип турган таарыштырып алган, кызыл сылдыстыг будөвовка борттуг кедирипкен. Чүгле саның идиктер улуг болган. Ынчалаажок ону база-ла арганыг дайынчылар кызырып берген.

— Сен ам бүрүн хептиг дайынчы-дыр сен!—диттеп, ону долгандыр көрбүшаан. Маруся уламчылаан — Сени ам кым деп адаарыл? Бо хире үр танывыын келген хиреевисте, адыңны билбес шыкажыл бис!

Оол хүдүмзүрээп, чаа хевин сыбавышаап, ону ным деп-даа адавайн келгенип пат боорда орустап тайылбырлаан.

— Кайчап ыыдыг чоор? Черле, кайчап?—деп, Маруся хомудавышаан, уламчылаан. —Аът-даа, ыт-даа болза аттыг болгай. Бо дээрге кижи ышкажыл — кижи...

Амдыы оолду пулемёт командылалынга бээрин шиитпирлээп, ат-сураглыг, хоочун чапаевчи Петр Прокопьевичиге кижилердеп-биле берип каан.

— Петр Прокопьевич, ол оолга чараш аттап адап бер! Каш чыл яштинде ат чок чурттан келген-дир, а ам чараш аттап эдилеэин — деп Маруся чагаап.

Дивизия Лбищенскиже халдап киришкен. Сентябрьның эгезинде Василий Ивановай Чапаевтиң ол дээш маадырлыы-биле олгеги Лбищенск аан.

Бир пулемёт таначказынга, Петр Прокопьевичиниң чанынга кыргыс оол олурган. Ол оолду чапаевчилер боттарының от-буленинге ап алгандан бээп ай четпээн хиреевисте, озуп дорутуп, карактары безин хөлүг ашаргап. Оон дугайында дайынчы бүрүзү сагыш салыр турган. Оолдуң капчаар озуп олурарын уруглуг-ле солуурган айтырардыр.

— Ажырбас, эки озуп турар ареспей. Угаанныр!— деп, Петр Прокопьевич өөредикчизин мактаап.— Дем чаа пулемётту адырып, аштаап, дедир эптеп кагды. Ол дээрге, кужүрлерим, оюнчук эвес-ле болгай. Чүгле чапгыс багай чүве ыым деп-даа адаарымга атсынмас-тыр. Колюха дээрмге-даа харыылаавас, Петька дээрмге-даа хайыынга какпас болду.

Лбищенск дээш тулчуушкуннар кадыг-бергезі-биле үргулчүлеп, актар ол хоорайдан ыяк туттунгаш турган.

Чапаевчилер Урал хемниң арнынге чоокшулап кээрге, кулузуп араазындан удурланыкчының аъттыг шерии оларга удур дойлуп үнүп, ыыдыкы эриктен пулемёттар табыдап, үгер-боолар дааштай берген.

Петр Прокопьевич аъттарны эй тыртказ, таначказа пулемёдуп дайзынче углашкан. Боолап эгелээринің кайызы чорда, оон оң холуңук ожүүнүнче чакпыыл ок дээпкеп. Хая ол-ла дораан аттыгын эгелээп. Хол аартап, угдунмастай берген.

Аъттыг дайзыннар чоокшулап-ла олурган. Аъттарның былгыржыры дыңналып, салдыг арынар тода коступ келген.

«Петр Прокопьевич, капчаң бардың? Изиринктир тудувут! Изиринктир тут-ла!» дээп, командир Тимофеевтиң үнү дыңналган.

Изиринктир тудар түвең кайда боор!... Петр Прокопьевич пулемёдун адарын оралдашкан, ынчалаа-даа хоржок болган. Шоочазы ажыттынмас, пулемёт лентазы соңгаар, бурунгаар-даа чылбас болган.

Ынчап Петр Прокопьевич пулемёдунга дыңнап каар диргиг үүве дег чугаалаган:

— Эх, Максимчигеш. Максимчигеш... Сатпайн көр, оңнүк!

Ол пулемёт «максим» дээр системаны боорга, ону тамдыкта Петр Прокопьевич чассыдып «Максимчигеш» дээр турган. Ок дегбеанн дээш тажырыш каап бичии кыргыс оолдуң үнү дыңналган:

— Кай адың ажеэзин...

«Максимчигеш» деп атты ол оол атсыпып харыылаанын Петр Прокопьевич элдепсинер-даа чай чок болган. Оолду пулемётче эттиринкеш, аңаа дузалашпышаап, оорушкудеп хөлзеп адыгларын:

— Ат-ла, ат, Максимчигеш! Изиринктир тут-ла... Күзээ түвеэп ол-дур!

Чапаевчилер Уралдың чаа туттаалган дожу-биле Лбищенскиже дорт кежии келгеннер. Актар эм-даа бажыңнардан, серилерден боолавышаан. Ынчалаа-даа хоорай — Кызыл Армияның холунда киргеп! «Ура!» дээп кыйгыбиле кудумчу бүрүзүн дайынчылар хостап ап турганнар.

Тулчуушкун соонда кежээ аътты: хайгыылдың дайынчылары боттарының өөредикчи биштыгы тулчуушкун-биле байыр чедирип четкилеп келгеннер.

— Моон Максимчигежимни көрүксей-дир силер бе?—деп, Петр Прокопьевич доктаап туруп алган бажыңының текпезинин кырында аалчыларын уткуп үнүп келгеш айтырган.

— Кандыг ыыдыг Максимчигежил? — деп, Маруся аайын тыпшаан.

— Максимчигеш, үнүп кел, оңнүк!—деп Петр Прокопьевич кыйгырган.

Шала эгенексеп хулумзуроп, кара карактарлыг, бичии кыргыс оолак текпе кырынга үнүп келгеш, Ол ам чүгле өдегелдиг, дайынты өөредикчилиг эвес, харын Совет эрге-чагырга дээш тулчуп турган, арыы-биле чаалап алган чараш аттыг.

Телевидение

НОЯБРЬ 19-ТА

МОСКВАДАН

12.00 —Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10 — Өөнүг телекоргүзүг. Мультфильмнер программазы. 12.40— «Богун. — Ракета шеригниниң болгаш артиллериянын хүнү». Стратегия ужур-дузалыг ракета шеригниниң кол командылакчызы. ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы армия генералы В. Ф. Толубкоңуң чугаазы. 12.55—Өөнүг телекоргүзүг. «Музыкалыг киоск». 13.25— Өөнүг телекоргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву». 14.25 — 14.35— Часпар. 14.35— Совет Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларынга. 15.05— Уран чүүл мастерлериниң концерти. 16.35—Өөнүг телекоргүзүг. «Пиросмани». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Ус». Информастыг программа. 18.30—«Кинопанорама».

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Саян кырында кежээ». Дамчыдылга. 20.35 — «Бистиң найыралывыс дугайында». Документалдыг фильм. 20.55 — «Кижилерге өөрүшкүнү шиңнаар». Телефильм.

МОСКВАДАН

21.30— «Эки хөөн». Документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. 21.50 —Өөнүг телекоргүзүг. «Артлото». 23.00—23.30 «Ус»: Информастыг программа.

НОЯБРЬ 20-ДЕ

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.20— «Ында, хем ындында—Дажжиново». Документалдыг фильм. 19.40—«Буяулбас эвилел». Дамчыдылга. 20.10— «Аңы-дүңмалышкы чоруктуң оруктары-биле». Документалдыг фильм. 21.15—Телемедээлер. 21.25— Чарладдар, реклама. 21.20—22.10— «Шупту чүне кижилерге артып каар». Уран-чечен фильм.

Кагаар

Республикага хар чагбас. Мурнуу-барыын углуг хаттың кужу кошкак. Даглыг черлерге 2—7, арткаларынга 8—13 градус соок.

Кызылга хар чагбас. Мурнуу-барыын угланыышкынныг хаттың кужу кошкак. Хүнүзүг 9—11 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

НОЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги көзектери) 9, 12, 15, 18, 19 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хайгыылчылар» 11.30, 18.15, «Аннушка», 15, 18.40, «Хөлеге» 16.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Унелиг эртине ышкаан хол» 10.40, 12.30, «Аралаң хоорү» 14.20, 16, 20.30, «Уну чок кижи болгаш ынакшыл» 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мультчыланы: 9, 12.40, «Ыраккы барыын чүктер» 10.50, 14.40, «Ак-көк жрянның маадыры» 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

НОЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дузактаапкыны» 9, 11, 13, 17, 19, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соолгу каникулдар» 15, «Ак-көк экранның маадыры» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Рам биле Шиам» (1-ги, 2-ги көзектери) 15, 17.45, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кипочымынды 10, «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги көзектери) 12, 15, 18, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжо амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көзээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солуп келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС —01106.

ТЫВАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА БАЙЫР!

Бүгү чуртарның пролетарийлери каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

1972 чыл
НОЯБРЬ
21
ВТОРНИК
№ 274 (9042).
Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совéдиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Бөгүн Тыва АССР-ниң найысылалы Кызыл хоорайга республиканың көдээ ажыл-агый мурнакчыларының хуралы ажыттынар.

Шөлдерге чаагай дужуттуг өстүрген тараажылар, оны чидириг чок ажаал алырынга болгаш күрүнеге тараа дужаал-газынга идепкейлиг киришкен комбайнерлер, чолаачылар, элбек суттуг зэлери — фермаларның эң дээре саанчылары, малдан чаш төлдү менди доруктурарының мастерлери — малчыннар, мал болгаш чер ажылының продуктуларын будурерин база күрүнеге садарын нөвүдедири дээш юбилейлиг чылда көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга калбарган социалистиг чарыштың мурнакчылары ол хуралдың ажылында киржип турар.

Хуралдың киржикчилери 1972 көдээ ажыл-агый чылының баш удур үндүрген түңнелдерин база тоску беш чылдың үшкү чылының соруулгаларын чугаалажып көөр.

ЮБИЛЕЙГЕ ТӨЛЕПТИГ УЖУРАЖЫР ДЭЭШ

Кыштаглаашкын— шалыпчы фронт

КӨРГҮЗҮГЛЕР БЕДИК

Тоску бешки чылдың ийиги чылының планныг онаалгаларын болгаш ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелериң күүседир талазы-биле Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң Торгалыг сүт-бараан фермазының саанчылары болгаш кадарчызары эрткен он айларда эки ажылдаан.

Ферма коллективи чыл эгезинден бээр инектиң баш санын бүрүн камгалап алыр, продуктулуг чоруун бедидери-биле боттуг хемчетлерин алган. Биргя эвилгеге инектериниң ажаалда, чемгерилгезинче, одарынче кичээнгейин салып, бо талазы-биле кижилериниң харыысалгазын бедиткен.

Торгалыг сүт-бараан фермазының саанчылары эрткен он айларда бир инекке онааштыр 1477 килограмм сүттүг саап алган. Ол — районда багай эвес көргүзүг. Ынчангаш ол фермага алдар болдуруп, районнуң Күш-ажылчы алдар тугун көдүргеп.

Коллектив бо чылын күрүнеге 570 тонна сүт садар хүлээлгезин 518 тонна кылдыр күүседип. Ол эрткен чылдың бо үезинге депээрге 110 центнер хөй болуп турар. Саанчыларның аразында сүт саалдазын ковудедир дээш социалистиг чарышка Каракыс Санчай-оол дээре көргүзүгүң чедип алган. Ол бир инекке онааштыр он айларда 1884 килограмм сүттүг саглаш, чылда алган хүлээлгезин ажыр боттандырган. Кок-кыс Сарыг-Лама, Зоя Шожукпан, Монгуш Дарый оларның саглаш сүдү база хөй болган.

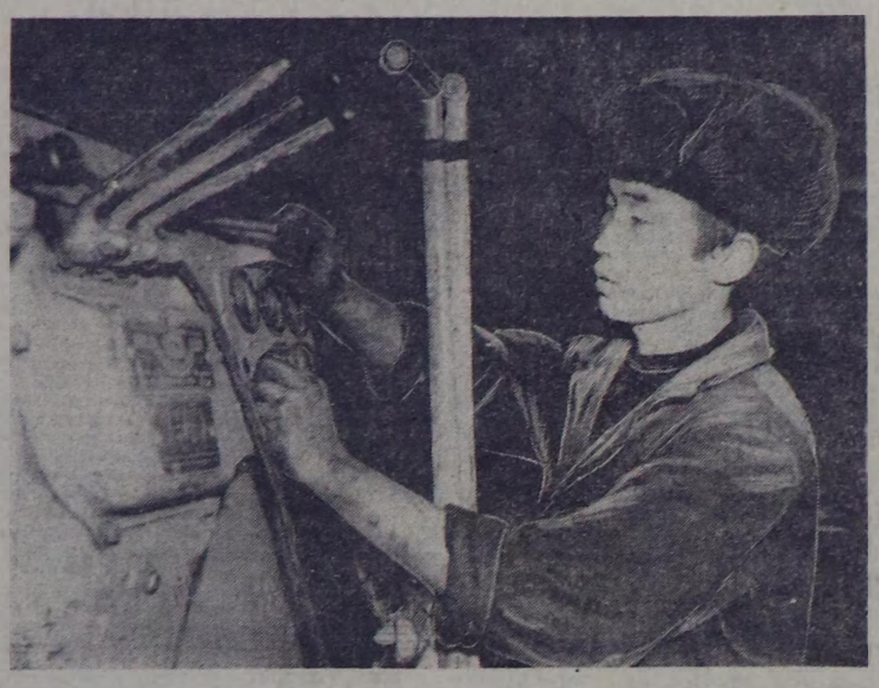
Ферма коллективи кышка белеткелдиг ужурашкан. Инек, быжаа, кажаалары, инек төрүүр черии, кызыл-булуңну чылыглап, септээш, чугайлаап. Мал чөйи фермада четчири-биле блр. Кодандан ырак эвесте 5 муң тонна хире кукуруза, тарымал тооруг силозу салдынган. Ону инектерге берип эгелээп. Ферма ажылдакчыларының эки ажаалда, чемгерилгезинден инектериниң сүдү кудулавайн турар.

Саанчылар болгаш инек кадарчыларының чурттарга бажыңнары чогуур үезинде сентеттинген. Оларның ажылдарынга болгаш чурттаарынга тыарымчалыг байдал тургуступган.

«1972—1973 чылдарның кыпкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурериң болгаш белеткээриң ковудедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалын ферма коллективин таныжып көргеш, чарышка идепкейлиг киржип, мал ажылының продуктуларын будурериңе болгаш белеткээриңе толептиг үлүгүн киирерин аазаанар.

Т. ХЕРТЕК.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

Таңды районнуң «Элегесс» совхозунуң механизаторлары бо хүннерде техника септелгезинче массалыы-биле киргеп. Олар Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга толептиг ужуражыр, чылдың тончүзүнге чедир 27 янзы-бүрү маркаларның тракторларын, 12 андазының, 13 сеялкаларының болгаш түрк соортур 6 автомашинаны сентээрин хүлээлгеннер.

Улуг байырлалга чедир хөй эвес уе арткан, ынчангаш Элегестиг механизаторлары тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының сентелгезин улам дүргедедип, социалистиг чарышты боттарының аразында калбарткап. Эрткен он хонуктуң түнели-биле алырга, сентекчилер Сат Экендей, Василий Владимиров, Кыргыс Алдын-оол, Владимир Куяа багай эвес ажылдан, планныг онаалгазын 160—180 хуу күүседкеш, чарыштың тиилекчилери болуп үнгеннер.

ЧУРУКТА: мурнакчы сентекчи, комсомолчу Алдын-оол Кыргыс. Ол ам бодунуң «ДТ-75» дээр маркалыг трактороп сентеп дооскаш, эштеринге дузалажып эгелээн.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

Часкы ажылдарга хөйнү белеткээн

Бии-Хем районнуң ажылагыйларында тоску беш чылдың үшкү чылының часкы тарылгазынга ажылдаар техниканың сентелгези киидин-тулук чоруп турар. «Кызыл тараачын» колхозтуң сентелге мастерскаязында 60 трактор, 4 андазын болгаш 27 сеялка часкы ажылдарга белеткеттингеп. Ол ажылга токарылар Н. Абаринов, С. Кислицын олар мурнакчы болуп турар. 1973 чылдың январь 1-ге чедир ай ажыг хуусаа арткан. Ол үениң дургузунда 23 трактор, 42 андазын, 20 сеялканы сентээри арткан.

Техника сентелгезиниң ажылын «Саян» совхозтуң сентелге мастерскаязының эргелекчизи Н. Быков удуртуп турар. Бо хүннерге чедир 4 трактор, 20 сеялка, 6 андазын болгаш 100 илиир сентеттингеп. Ам 23 тракторну сентеп дооскаш ажыл калбарган. Ук ажылда трактор сентекчизи Н. Шац-оол, дарган В. Кочкин, токарь И. Федоров хүн үлүгүн доктаамал ажыр күүседип турар.

БИСТИҢ КОРР.

Республиканың хоочун ажыл-агыйларының бирээзи, Ленин орденниг эдилекчизи — «Кызыл тараачын» колхозтуң ажыл-ишчилери ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык түс чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш, шудургу ажылдап турарлар. Колхозтуң оранкчы даргазы Михаил Кириллович Кунаев-биле бистиң корреспондентивис республиканың көдээ ажыл-агый мурнакчыларының хуралының будуузунде интервью кылган.

— Юбилейлиг чылдың дужудун ажаал алыр болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле силериниң колхоз Бүгүроссиялыг социалистиг чарышка киришкеш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчир Кызыл тугун, 1500 рубль акша шаңналын чоалап алган болгай. Ол бедик шаңналды канчаш чедип алганыңарны чугаалап көрүңерем, Михаил Кириллович?

— Бо чылын бистиң шөлдеривиске ийизи-бүрү культураларның кайгамчык эки дужуду үнген. Ону чидириг чокка ажаал алыр дээш, колхоз баштаар чери болгаш партия организациязы белеткел ажылдарын баш бурунгаар ажылдап кылган турган. Тараа культураларының бышкавының айы-биле күштү таарыштыр хүвээп. Ында ажылдап турар кижилериниң аразында социалистиг чарышты чарлап, оон түңнелдерин ой-шаанда үлдуруп, мурнакчыларны докгаамал шаңнап келген. Ол ыпкаш тараажыларның амыдыралынче опза кичээнгейлиг салып, техниканың аваа турар чорууп болдурбас дээш бүгү арганарны ажыстап келген.

Колхоз юбилейлиг чылда 6882 га шөлдеп дужүттуг аажок аваап. Гектар бүрүзүнүн дужуду 27,1 центнер болган. Колхоз күрүнеге 1700 тонна тараа садар планныг турган, бар аргаларны өөренип көргеш, 3800 тонналы садар бедиткен хүлээлгени алган. Херек кырында «Кызыл тараачын» колхозтуң тараажылары күрүнө шыгжамырынга 7546 тонна бедик шынарлыг тараазы ургап. Будуң районнуң күрүнеге тараа садар планы бээш 7300 тонна турган болгай. Бис оон 246 тонна хөй тараазы күрүнеге садар аргалыг болган бис. Оон аңгыда, республиканың көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнакчыларының хуралының будуузунде 120 тонна тараавы немей дужаадывыс.

Комбайнер И. Цыбин дужут ажаалдазының үезинде 409 гектарны дөрт болгаш тавычалай кестирип, 1102 тонна тараазы бастыргаш, тиилекчи болуп, «ИЖ-Юпитер» деп мотопика-биле шаңнаткан. Ийиги черде — К. Кочнев. Ол тураалааны чиик машинаны оорлур чокка садып алыр талонну алган.

— Михаил Кириллович, кускү чер аңдарылгазы болгаш үреэнин арыглаашкынының байдалы колхозта кандыг ирги?

— Кускү чер аңдарылгазы дужут ажаалдазы-биле узуктелбейн чоруп келген. Колхоз күзүн 3500 гектар черни аңдарар планныг турган. Херек кырында аңдартынганы 2265 гектар болуп турар. Ол ажылга харның эрте партаны болган черниң доңгазы улуг шаптыктыг болган. Кускү чер аңдарылгазынга трактористер В. Сибаев, Н. Баянтин олар мурнакчы болуп, хүн үлүгүн доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Келир ыйдың дужудунун салым-чолунга эки шынарлыг үреэнин белеткеп алыр чорук улуг салдарлыг дээрэп биледингир. Бо чылын 1528 тонна бедик шынарлыг үреэнин белеткеп алыр планныг бис. Бо хүннерде 1757 тонна үреэни арыглаттынган болгаш келир чылдың дужудунге магадылап ургап. Ол тугуда ажылга О. Цыбина, Е. Куш олар шудургу ажылдаан. Ол ыпкаш 1000 тонна бедик шынарлыг үреэнин күрүнеге саткан бис.

— Мал продуктуларын будурериниң болгаш ону күрүнеге садарының үлүгүн доктузу-биле чугаалап көрүңерем, Михаил Кириллович?

— Юбилейлиг чылда колхоз күрүнеге 1370 тонна сүт садар планныг. Ол планны эрткен он айларда-ла 1615 тонна кылдыр ажыр күүседипкен бис. Ол чаагай хереңке боттарының үлүг-хуулун киирип турар йүрнакчылар бистиң колхозта хөй. Оларга чижек кылдыр Туран сүт-бараан фермазының саанчызы Л. Романованы адап болуп. Ол он айларда-ла чыл планындан 472 килограмм хөй сүттү саап алган болгаш ам тоску беш чылдың үшкү чылының үүүнде ажылдап турар. Ол-ла фермаңың саанчылары Г. Хайдыпай, А. Кочкина, И. Иргит база-ла чыл планын күүседипкенер. Быжаа ажаакчызы С. Күжүгет дүн-хүнде-ле бир быжаадан 753 грамм немелде денгиин ап турар.

Бистиң мурнаүуста кол сорулга болза күрүне мурнуна хүлээлгевис, арткан 100 тонна хире эътти бүрүн дужаар дээш ажылдаары болгр. Ону дужаартарывыстың аргалары бар. Дүк планның күүседиринин талазы-биле бергедээшкинилер тургустуунун турарын мииннп чугаалаар апаар.

— Колхозта кыштаглаашкынның байдалы кандыг ирги?

— «1972—1973 чылдарның кыпкы үезинде мал ажалының продуктуларын будурериң болгаш белеткээриң ковудедир дээш» мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалын таныжып, аңаа киржир дээш малчыннар ортузунга чарышты улам күштелдирип эгелеливис. Амгы үеде бистиң малчынпарывыс шупту кыштаглаан. Бо чылын 200 инек болгаш ынча быжаа кирер 2 чал кажаа ажыглалга киргеп. Бирээзинге-ле 2 аал чурттаар 4 бажыңны кыштагларда туткан. Мал кажааларының база малчынпарның кышкы үеде олурар бажыңнарының септелгези ой-шаанда чоруттунган.

Кышкы үеде малга кол чүүл — ооң баш санына четчир чем-суурну белеткеп алыры болур. Бо хүннерде бисте 3241 тонна сигенниг, 10 муң тонна савандың болгаш 19 440 тонна силостуң курлавырлары бар. Кыштагларже савап соортулгези уламчылап турар. Дус болгаш чаш малга херектиг концентратты кыштаглarже дажыглап турар бис.

СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалын амыдыралга күүседип, ол чарышка идепкейлиг киржир дээш тускай планны чоокку үеде ажылдап кылыр бис. Ук докгаал чугле мал ажылынга хаара туттунган кижилерге болгаш ында ажылдап турар тускай артемпиглерге хамаарыгалыг эвес, ол — бүгү кижилерге хамааржыр дээрэнн биилп турар бис.

ОРДЕННИГ КОЛХОЗ—ЮБИЛЕЙГЕ

(Бистиң интервьювус)

ХУРАЛГА КИРЖИП ТУРА

Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының республика хуралында бистиң «Саян» совхозтан 7 кижи киржир болганын чугаалагга-ла совхозта мурнакчы кижилериниң хөй тодаргай. Бодум комбайнер кижи болганымда, ажылымның дугайында доңгузу-биле чугаалап көрейн.

Бо чылын бистиң тараа шөлдеривиске кажан-даа турун корбээн чаагай дужут үнгеп. Ону чидириг чокка ажаап алыры бүгү тараажыларга, ол иланчыл бистерге — комбайнерлерге онааштап. Кашпыт-даа ажылды кылып эгелээриниң мурнунда ацаа белеткел чугуза болгай. Ынчангаш чүнү-даа мурнай комбайнарывысты ой-шаанда эки хынамчалыг септеп, белеткеп алган бис.

Ажаалда эгелээн. Совхозтуң бүгү комбайнерлери түс-түзүнда 300 гектар черниң тараазын кестирер хүлээлгелиг чүве. Ол ыпкаш аравыска тарып база чарлаттынган турган. Мен совхозтуң сураглыг комбайнери Виктор Галактионовту чарыпче кыйгырдым. Ажыл бедик темпиге чоруп турган. Хандырылга эки. Комбайнарның халас турар чоруун болдурбас толээде, кыпар, чаар материалдарны ажылдан турган шолуңге-ле эккеп бээр, техниктиг ажылдакчылар кандыг-бир таварылгага дуза чедирери-биле доктаамал бистерниң чаптавыска турганнар. Бистиң районувуска чаяс-чар үргүлчүлеп, ажылга шаптыктап турганын чугаалаар апаар.

Чарыштың түңнелин доктаамал, хонуктар аайы-биле үндүрүп турган. Мээң көргүзүтлерим баштайгы үеден эгелээп үүгээр турган. Колдуунда-ла дорт кестирип турдум. Ажыл харыысалгалыг. Үйгү-чыдын чок кызымаккай чорукту шак бүргүзүдде-ле негээр турган. Кандыг-даа ишке ол кол чүүл — найырал болгай. Совхолтуң болгаш оске ажыл-агыйлардан келген комбайнерлер шупту эп-найыралдыг, кызган чаагай үүлевистиң шынарын бодап ажылдап турдувус.

Бистиң совхозувус күрүнеге 2200 тонна тараа садар планын 5000 тоннага күүседткен. Од чаагай хереңке аяап-биче-даа болза, улуг-хуузун киргепинге кижи чоргаралыр-дыр. Дүжүт ажаалдазының үезинде 500 гектар шөлдүң тараазын кестирип, бирги черни чаалап алдым. Ийиги черни В. Галактионов эдилээн. Оон дараазында черлерде — А. Бобров болган М. Салчак.

Дүжүт ажаалдазы доозулган соонда, ыында ады киргеп комбайнерлер ийиги мергежилгезиге ажылдап, чолаачылаай бердивис. Чүгле М. Салчак трактордө ажылдап турар. Бистиң амгы ажылывыс база-ла хүнүүң чүтүла айтырыкче утпаган. Колдуундала мал чемниге херектиг саванны кыштагларже соортуп, хүн үлүгүн ажыр күүседип тур бис. Ниитиниң малын кыштан хүр ажырары — бүгү кижилериниң хереэ. Аңаа хамаарыштыр Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докгаалын солуннардап помчаап, улам сорун кирип, ажылдап эгелеливис. Хуралга киржип тура, үстүнде чугаалаан ажыл-ишимээн — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунун улуг байырлалынга күш-ажылчы белээм ол деп, чугаалаксаар-дыр мен.

Л. БЫКОВ,
коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, комбайнер.

Республика көрүлдезинге уткуштур

ҮЛҮҮВҮСТҮ КИИРЕР ДЭЭШ

ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга турасказтакан коллективтиң бот-тывынгыр ураң чүүлүнүң республика көрүлдези ийи-ле хонгаш эгелээр. Улуг юбилейге турасказтакан көрүлдеге белеткел барык чыл дургузунда чоруп келген. Көрүлдениң бирги, ийиги эвлечгелери суурларга, районнар төптеринге эрткилээн. Ам бо хүннерде республика көрүлдезинге киржириниң соолгу белеткелдери чер болганда чоруп турар.

Көрүлдеге белеткел дугайын чугаалап бээрин бистиң корреспондентивис дилээрге аңаа СЭКП Каа-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининң эргелекчизи Н. Д. Одоновтуң харыылааны болза:

— Каа-хемчилер юбилейлиг чылда эрес-кежээ ажылдавышаан, культура хогжүдезининң айтырыгларынче сагыш салып келгенивис. Районнуң культура албан черлери кышка белеткеди үлегерлиг чоруткан. Культура одагларының материалдыг баазазы экижип турар. Көрүлдениң пегелдеринде ыяш цыдыг хемчеглер база киргени билдингүр болгай.

Ам бо хүннерде соолгу белеткелдер чоруп турар. Районнуң бот-тывынгыр талантылыгларының эң шилиндектерин номерлерин катап-катап ылавылап көрүп турар. Соруглга чүл дээрге, эки ойнаары, республиканың культура, ураң чүүл хогжүдезинге хензиг-даа бол үлүүвүстү киирери болур.

Таэлиниң Культура бажыңының методизи Б. О. Сендажының бистиң корреспондентивиске дамчытканы бо:

— Эрткен чылга бодаарга көрүлдеге белеткелди багай эвес деп санап турар бис. Ол черле ыңдыг болур-даа ужурлуг. Чүге дээрге бүгү улус ССРЭ-ниң 50 чыл оюн уткуп, ажыл-херектерин, ураң чүүлге чедиишкиннерин аңаа бараалгадып турар болгай. Ынчангаш бистиң Бай-Тайга районнуң бот-тывынгыр артистериниң концерт программазында кол черни Тараэн чуртуң, найырал, күш-ажылдың темаларын алдып турар. Жанрлар аайы-биле оон янзы-бүрү болурунче сагыш салган бис.

Республика көрүлдезинге шилиндектер киржир. Киржикчилериниң составында колхозтулар, совхоз ажылчыларыңар, көдээ интеллигенция киржип турар. Республика көрүлдезинге киржир концертинисти Таэли сеурга, Шуйга көргүстүвүс, богун Кызыл-Даага ойнаар бис. Көрүкчүлериниң санал-оналы болгаш үнелели биске коңгуг чугула...

Үстүнде адаанывыс коллективтер даарта Кызылга чедип келир. Оларның концерт көргүзүлгелериниң программазы, идейлиг утка-шынары болгаш күүселделериниң шынарын республика көрүлдезиниң жюри комиссиязы тодарадыр.

Көдээниң бот-тывынгыр артистеринге чедиишкиннерин күүзэлиңер.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

РСФСР: профессор Русиновтуң чүс чогаадылгалары

Эң улуг совет оптик, күрүнелиңнелиниң лауреады профессор М. М. Русиновтуң киллган аэрофото тырттырарының панорамныг объективи оон чүс дугаар чогаадылгазы болган. Ол «юбилейлиг» херекселдин дузазы-биле бир чүс дорбелчин метр черни хары угда чурукка эп тода кылдыр тырттырып ап болур. Оон плепказынга оруккан ап чоруур чемодандан бээп улгатпас чүүлдер шупту коступ турар болур.

Ол чаа объектив океаннарның ханы дувүнге болгаш хензиг-даа чүүлдерни тырттырар.

БЕЛОРУССИЯ: малгаш-баларлыг черден алган

Күрүне комиссиязы мелиораторлардан мурнуида малгаш-баларлыг черни шуут күргаткан, соонда хүлээп алган. Оон ачызында Брест областың Кобрин районунда Жданов аттыг совхоз. «Победа» болгаш «За мир» колхозтар 1200 гектар ажыг черни алган. Ол черни планда корлүгенинден тос ай мурнай кургадып, дужаган. Бүгү шөлде пор довуракпан кылган хөлзайжыгаштарны салгылаган. Суг дамчыдыкчыларында таг-дүгү болгаш цемент будуштуг улуг хемчээлдиг хоорзаларны база ажыглаан. Оон ачызында бүтә казар ужурлуг черни ыяк камнап алган. Ол ыпкаш чүк-бүрүже чорутказ оруктарны база кадыг чүүлдер-биле шып кылган.

Ол дээрге бо чылын ажыглалга киргеп суггарылга системаларының 35 дугаар ыңдыг шөлү бооп турар.

ЭСТОНИЯ: эки уксаалыг мал фермалары

Эстонияның ажыл-агыйлары эки уксаалыг мал садар талазы-биле чыл планын күүседипкен. Оларны планнан дашкаар ам-даа сайгарып турар.

Республиканың ийиги колхоз азы совхоз бүрүзү-ле эки уксаалыг мал алараар фермалыг апарган. Чамдык ажыл-агыйларда харын-даа эдээн каш санныг болгулаар. Оларда мыйыстыг бода малды, хаваннарны, чылгы малды азырап турар. Эки уксаалыг мал азыраар фермаларның ниити сапы ам 320 чедип турар.

Үргүлчүлелдиг ажылды кылганының түңнелинде малдың эки уксааларын өстүрүп, хөгжүдеринге ыңдыг чедиишкин чедип алдынган. Шилги болгаш шокар эстон инектериниң шынары эки, улуг денгиилиг болгаш сүткүр-даа бооп турар. Чижээ, «Пыдраигүз» совхозта 650 инектиң бирээзинден-ле чылда ортумак саалда 5200 килограмм чедип турар, болгаш сүдүнүн үскүрү 4 хуу ажып турар.

Эки уксаалыг рекордчу инектериң чылда он муң килограмм чедир, сүдүнүн үзү 5 хуу ажып турар ажыл-агыйлар ам республикада эвээш эвес.

Эки уксаалыг мал садыглаары чыл келген түдүм-на улам көвүдеп турар. Эстон ССР оларны эвилелдешкен республикаларның шупгузунче чорудуп берип турар.

ЛИТВА: колхозта музей

Литваның «Японий гвардия» колхозунда тараачыларның амыдыралын көргүскен музейни ажыткан. Музейни түргүзар деп эгелээн кижилер ында XVIII вектиң эгезинде амыдыралдың эт-херекселдерин, көдээ ажыл-агый ёдилелдерин, тараачыларның бажың-балгадының дериглелерин чыып делгээн.

Ол музейниң түткарыныын бээр 300 чыл ажып турар бажында тургускаш, ол бүгүнү делгаан. Оон бир ораалында колхозтуң төөгүзүн көргүскен.

Большевикчилерде

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң № 1 хойжу бригадазы чылдың эгезинден бээр-ле ажыл-агыйның мал ажылының коллективтеринде бирги черде болуп келген. Ол болза ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар болдураан социалистиг чарышты калбартканының түңнелинде чедип алдынган.

Амгы үеде бригаданың хойжулары кыштагларже шуптузу көшкүлээн. Малчыннарга чурттаар бажыңнарын эки белеткегилээн. Бригадада чаяа-би ажыг кодан бар, оларже мал чемнерин соортуп турар болгаш чедип алган чемиишкиннерин улам быжыглаар дээш хойжулар кыымак ажылдап турарлар.

Планны ийиден ажырган

Бии-Хем районнуң Турпанда ыяш белеткээр участогунуң тракторизи А. И. Коняев районнуң ыяш белеткээр черлеринге ам бош чылдың дургузунда трактору башкарып келген. Ыяш белеткелиниң коллективиниң белеткекчилериниң ниитизинден ады бир дугаарында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты тывысказ.

Ол мурнакчы трактористе бо чылдың ажыл программазын чедиишкиннер күүседип турар. Бо чылдың он айларында планын ол барык ийи катап ажыр күүседткен. Ол болза ССРЭ-ниң 50 чылынга оон күш-ажылчы белээ-дир.

С. САЛЧАК.

ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЛЕР АЖЫЛЫНГА БЕДИК ДЕҢНЕЛ ДЭЭШ

Бистин чуртувустун ажылчын ангызынга курдавыр куш болур аныяк ажылчыннарны өөредип белеткээринче партиянын XXIV съездиэн улуг кичээнгейни салган. Профессионал-техниктиг өөредилге чергелерине бедик мергежилдиг ажылчыннарны, ылангыя кодээ чергелерге белеткээрин улам калбартыры тоску беш чылдың чугула сорулгаларының бирээзи апарган. Аныяк өскен бот-тускайлаң оруунче кирер бетинде мергежил чедип алган турары кончуг чугула. Тоску беш чылда профессионал-техниктиг өөредилге системазынга 9 миллион ажыг кижини чурттуң улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларынга ажылдаар кылдыр өөредип белеткээр.

Профессионал-техниктиг өөредилге системазының көгжүдезинде чаа үе-чада тыптып келген. Доозукчулары мергежил чедип алыры-биле кады долу ортумак эртемниг болур чаа хевирлиг профтехучилищелерин бисте организастап турар. Бүгү-ниитн ортумак өөредилгени боттандырып чорударының база бир чугула адыры профтехучилищелер апарган.

Бедик мергежилдиг аныяк ажылчыннарны белеткээр дугайында партийжи согыш садыышкынының база бир коскү ылеэшкининиң СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 60 чылдың июньда хүлээп алганы «Профессионал-техниктиг өөредилге системазын улам сайзырадыр-гайжыдар дугайында» доктаалы болур.

Аныяктарның профессионал белеткелиниң болгаш ажылчын ангыда толептиг салгалды кижизидеринип школазы профтехучилищелер болурун ук доктаалда чугаалаан турар. Улус ажыл-агыйын мергежилдиг ажылчын кадрлар-биле хандырарынга, профтехөөредилге системазын улам сайзырадырынга профессионал-техниктиг өөредилгениң ужур-дузазы оон илереп костүп келир.

Бүгү тала-биле сайзырангай, идея талазы-биле турушту-туг, техниктиг билиглер-биле ханы чепсегленген аныяк кадрларны белеткээр кол роль профтехучилищелерге онаажып турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң үстүнде адаанывыс доктаалында ук өөредилге чергелирге өөредилге-кижизидилге ажылының шыырын бедидерипче оваа кичээнгей салдынган.

Бо чылдың октябрьның тоңчүзүнде профессионал-техниктиг өөредилгениң күрүне системазының ажылдакчыларының Бүгү-ойилел хуралы Москва хоорайга эрткен. Ук хуралдың кол-ла сорулгазы «ССРЭ-де профессионал-техниктиг өөредилгени улам сайзырангайжыдар дугайында» доктаалды амыдыралга боттандырарынче угланган. Хуралга чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр 130 кижи санал берген болгаш хурал идей-политиктиг бедик деңнелге эрткен. Профтехөөредилге талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Күрүне комитединиң даргазы А. А. Булгаков илеткел кылган. Хуралдың киржикчилеринге СЭКП ТК байыр чедирген болгаш профессионал-техниктиг өөредилге системазынга бедик үнелелди берген.

Профессионал-техниктиг өөредилге шагда фабрика-завод өөредилгезинден эгелээнин билир бис. Ангы-аңгы фабрика-завод школаларындан эгелээш, ол ам тускай бижиг система чедир өскен. Чурттуң социалистиг чаартылгазы база коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузары дээш ышкаш айтырыглар-биле профессионал-техниктиг өөредилгениң төөгүзү сырый холбашкан.

1922 чылда чуртка чүгле 91 училищеге 5 муң кижи өөренип турган болза, ам олардың саны 5476 четкен болгаш сургуулдар саны — 2,5 миллион кижи. Чурттуң профтехучилищелеринде 1100 янзы-бүрү мергежилдерге ажылчыннарны өөредип белеткеп турарын айтып болур.

Бистиң республикада 5 профтехучилищеде 2 муң хире сургуулдар аңгы-аңгы мергежилдерге өөренип турар. Республиканың улус ажылагайынга ниитизи-биле 12 муң хире ажылчыннарны белеткээр. Училищелерниң доозукчуларының арасында атсураглыг ажыл-ишчилер хөй. 1961 чылда № 3 профтехучилищени дооскан С. Х. Эреге «Тээли» совхозтуң мурнакчы малчыны. Үлегерлиг ажылчын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга база соңгуткан. № 35 профтехучилищениң доозукчузу Анна Оюн № 48 тудуг эргелелиниде шеверлекчилер бригадазын эки удуртуп турар.

Профтехучилищелер доосканнарның бүдүрүлге ажылын аналиэтеп өөрге, боттары азы бригада өөредилгезиниң Бүгү-ойилел хуралы Москва хоорайга эрткен. Ук хуралдың кол-ла сорулгазы «ССРЭ-де профессионал-техниктиг өөредилге системазынга бедик үнелелди берген. Сургуулдарның күжү-биле спорт залын, өөредилге-лабораторлуг корпусту, ниити чурттагга бажыңын, тараа складын тудуп тургускан. Ынчангаш ук өөредилге чергелеринге бүгү-ойилел хуралының материалдыг базазын экижидер хемчегларни сөөлгү чылдарда чорудуп кел

ТӨЛЕПТИГ САЛГАЛ

(Очерк)

ДОҢГАК САНЧЫЕВИЧИНИ пенсияже үдээн. Төлевилел ёзугаар туткан чаа бажыныдаа хоочун малчынга берген. Ат-сураглыг, алдар-макталдыг малчынны пенсияже үдээринин ёзулал кежээлиниг чон-даа арбып болган.

Оон мурнунда малчын Маскыр-оол пенсияже үнериниң документилерин айладып ап турда, совхозтуң партком секретары Кара-Доңгак Өлчей чедип келгеш, мынчыг айтырыг салган:

— Эки ажылдаамда эки дыштаныр болгай. Ол чеп. А мени бир-ле бодал дүүредип тур ийин, Доңгак Санчыевич. Силерни халаар кижи бар ыйнаан але?

Партком секретары чугаазын ара үзүп каап, бүүрүл баштыг кырганче көрген.

«Партийжи дарганы ол дугайы база дүүредип турар чүве-дир, аа?» деп, ашак бүүрү иштинде бодавышаан, харыылаарынга далашпайн, напирозун кыпсы берген. Секретары айтырыынга харыы-даа маңнавайн уламчылаан:

— Биске ам безин кадарчылар чедиишпейн турар. Бо берге херек.

— Ол шын, дарга — деп, Доңгак Санчыевич ам-на чугаалап эгелээн. — Шынап-ла берге айтырыг бо. Бистер, кырганнар ам чеже боор бис. Бетин кыдыы мен безин пенсилеп үнер деп олур мен. Бистиң кым-биле солуурул? Бо ажылче аныяктарны хаара тудар ужурлуг.

— Кончуг-ла шын чугааладынар, Доңгак Санчыевич! — деп, партком секретары оңу деткээн. — Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар керек. Айтырыгның алыс утказы ында.

— Ынчангаш, мен солукчумга чогум-на аныяк кижини белеткеп алган мен — дээш, ашак кажаргыргыы хүлүмзүрээн.

— Кайызы боор ол, Доңгак Санчыевич? — деп, секретарь үдур айтырган.

— Бо олурганчык! — дээш, Маскыр-оол оглу Дукар-оолче айыткан. — Шыдаар ар ийин бо, дарга. Дузалакчы кадарчы кылдыр бир чыл эдертип келдим. Ам чүвениң ут-шинин биле берген кижи.

— Шыдаар сен бе, Дукар? — дээш, секретарь аныяк оолду шенээн шинчилиг, карак албайн кайгап алган олурган.

— Кызымдар апаар... — Дукар ийи-ле сес эдипкеш, оон ынай сөс тыпплаан чүве дег, ачазынче көрген. Оозу чоргаарал-биле ыынча деэн:

— Шыдаар ар. Боду кежээ, кылымак-даа.

— Ачаңның адын сыкпа, оон төлептиг салгакчызы бол — деп, секретарь чагаан.

...«АЧАҢНЫҢ АДЫН СЫКПА». Бо сөстерде ханы утка бар. Мону тайылбырлаар чүве болза, ёзулуг малчын бол дээни ол ышкажыл. Хоочун салгалдың күш-ажылчы чанчылдынар, Доңгак Санчыевич! — деп, партком секретары оңу деткээн. — Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар керек. Айтырыгның алыс утказы ында.

«Мен хүлээлгем күүседип каайын ол. Ам пенсияже үндүм. Малды кынга кадартырын совхозтуң дирекциязыла билгей, меңээ оон херээ чүү боор». Бо бадыткалга кын удурланып шыдаар деп. Шын чүве черле ыын. Ынчалзажок Доңгак Маскыр-оол ынчаар бодаваан. Ол оглун солукчузу кылдыр оорединип бодуңуп хүлээлгези деп санап турган.

Көнүг чай. Оранның отсигени чингир-ногаан апарган. Агаарны тынарга көксүг чыг кээп турар. Ыракта бедик тайгалар баштарында ак хөртүктер хүн келген түдүм-на бичелеп, оортан серинн сырын үрүй каап турган. Чайның магалыг ойу бодуңуп эдлээнге бараалгап кел чорууру ол.

Дукар-оол терең сигенниг черге холун бажының адаанга сыртай салгаш, дээрже көрүп чыткан. Дээрде дыка-ла ыракта куштар үнү дыңналган. Тоштап көрүп чыдарга, ырак болгаш, мырыңай кушкаштар дег бичии кылдыр сагындырар оор кастар дистинчип алган ужуп бар чорааш.

Маскыр-оол ашак оглу шимээн чок боорга, удуй бергени ол деп бодажык бе аан, оон оштүнден иде каапкан.

— Тур мөң, оол! Хой кадарын келгеш, удуй бээрге болур бе?!

Дукар-оол сырбаш кылынган, тура халып келген. Удаан-даа хире эвес, эрес-шоваазы аажок.

— Дээрде ушкан кастарны көрүп чыттым.

— Чай дүшкен, куштарның безин омак-хөглүүн көрем — деп, Маскыр-оол ашак чугаалаан. — Чай дээрге, малчын кижиге эң-не таарымчалыг үе. Малды эки семиртип алырга, кадарчы кижи удуглуг болур. Малның толу боткур, дүүг арбын. Чай дээш суларавас. Оъду-көгү терең одырларны чөптүг ажыглаар. Чедишкинниң бир дүүгүүру ол. Аңаа база сени оорединп олурарым бе.

Кодан хой теве могейн ышкаш кертик баштыг шаттың эдээнге чедир чаттылдыр оъттап баргаш, ээлгеш, дедир — кадарчыларже шиглей чорупкан. Доңгак Санчыевич оглунга чугаалаан:

— Хойларынны ол хевээрле чоорту кадарбышаан, дөө ол доргунек суундан суттаргаш, одекче киире бер...

ДУКАР-ООЛ ЫНЧАН 18 харлыг турган. Ол шериг албанын эртпиреринче аажок-ла чоруксап турган. Ынчалза-даа ол күзел боттанмайн барган. Озалбындак болуп машинадан андырылгаш, бертинген. Оон соонда комиссия шериг албаны эртпирин шыдавас сен дээш, оон хостаан. Ам чүнү канчаар боор. Шынап-ла ачазының: «Мээн солукчум болур сен» дээни ол хевээр бүдер дээринге чигленнинг чок апарган. Ам оон мурнунда кара чаңгыс орук — малчын болуру. Ында багай чүү боор! Харын-даа хүндүүг ажыл ышкажыл, чонун ашкарын-чемгерер, каастап хепкерер.

...Хой хүлээп алганының баштайгы хүнү. Ол хүн дээрде куштарның алгыржып, дээскинин турганы, ногаан хевин кеткинишкен талыгырда тайгалар, бүүре шат эдээнде чаттылып оъттаан кодан хойлар, ачазының чылыг сестери — ол бүгү Дукар-оолдуң бодалынга олчаан чүруттүнүп артып калган.

Дукар-оол ачазы-биле кады ажылдап турган, оон дыка хой «чажыттарын» эскерип билип алган.

Оон бээр беш чыл эрткен. Доңгак Маскыр-оол ашактың «Шыдаар ар бо» дээн сестери ол аразында бадыткаттынган. Хол изин бүт изи чаңдыр баспас дижири ыыкаш. Дукар-оол адазын дээжеп, ат-сураглыг малчын апарган. 1971 чылда республиканың аныяк хойжуларының чарыжынга үнүлээш, чемпион деп хүндүлүг атты алган.

ИШТИН АРЫГ-СИЛИГ, шевергин кылдыр чыыш каан, ойлек эт-сеттиг ог Дукар-оолдуң оо бо. Ол боду үзүп эвес сыныг, ээлдек-эвилең шырайлыг ар ленинчи комсомолдуң кежигүнү. Дукар-оолдуң кадайы Дадар база-ла БЛКСМ кежигүнү. Дукар-оолдуң хөрээнде чайнаан Күшажылдың Кызыл Тугу орден, Ленинчи юбилей медалы Төрээн чуртунуң мурнунга аныяк кижиниң ачы-хавыяалыг болганының сес чокка-ла хереченлеп турду.

Аныяк малчыннарның күшажылчы намдарындан чаңгыс чижекти көрүптээдинер. Дукар-оол биле Дадар 1970 чылда чүс хойдан 114, 1971 чылда 118 хураганы менди дорукгурган. 330 хойну дөрт чыл дургузунда кадаргаш, 1800 баш чедир өстүргеп. Шынап-ла магалыг-дыр! Төлептиг салгал бө-дүр.

— Бо юбилейиг чылда коргузуунер кандыгыл? — деп, Дукар-оол Доңгаковичтиден айтырган бис.

— Баштай хүлээп алган хойларывыс кыраан. Оларны 1971 чылда күрүнеге дужаагаш, тогду хойлар алган бис. Мындыг хойларны кыш ажырары чымыштыг, оларның чаш толуп онча-менди дорукгурары берге чүве болгай — деп, Дукар-оол Доңгакович чугаалаы. — Ынчангаш бис оларны менди чыл ажырар, чаш төлүн хорамча чок кампгалап алыр дээш үйгу-чыдыы чок ажылдадывыс. Совхоозтан берген планы 100 догдуга онаалгыр 85 хураган чүве. А бис 100 тоглуган 90-ны алырын хүлээнгеш, 95-ти дорукгурдувус. Дүк бир баштан-на 5 килограмм.

Аныяк хойжулар Дукар-оол биле Дадар чеди төнна сигеннии боттарының күжү-биле белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Ол ышкаш кажааларының, чурттаар бажыңының септелгезин кылгаш, ам кыштаанда хонуп алган.

...ДУКАР-ООЛ КОДАН хөөн кажаадан ажыткаш, кыштаанын мурнунда шатче кадарын үнүшкен. Долгандыр бүгү-де чүведе кыштың демдээ: өтсигеп кууларты онгаш, харга бастыра берген. Бешк тайгалар, аглар ак «негейлерин» кедиптеп. Дукар-оолдуң малчын амыдыралында база бир кыш — алды дүгаар кыш болуунун эргезинде кииреп бө.

К. ХЕРТЕН.

«Найырал» совхоз.

«Бузулбас эвилел» деп конкурска

Ажыл-ишчи депутат

Хар назынын чеде бээрге, Владимир Сүндүпейн шериг албанын эртпирери-биле келдиртпеп. Совет Армиянын хүрээлеңинге турган, ол СЭКП кежигүнүнге киирген. Шериг албанын эки эртпиргеш, төрээн колхозуна дедир эөп келген дораан-на кадарчылай бергеп. Хүлээлгеп ажылынга оон ээ-харыысалгалыг, ак сеткилдиг, негелделиг чоруун коммунистер эскерген. Бир чыл эртип чорда салбырның коммунистери томаанныг, эвилел, күш-ажылчы, бичө «сеткилдиг аныяк коммунисти партбюро секретарынга соңгун алган. Коммунистерниң ниити хураанының шинтирлерин база оон берген даалгаларын Владимир Сүндүпей кезээде ак сеткилдиг күүседип, чон-биле сырый харылзаалыг, организовачы чоруун көргүскен. Мындыг тодаргай чижекти ап көрөлиңер. Эртпеп чайын ол дөрт сигенчи звеновну эки удурткуп, колхозтуң мал-магазынынга четпер бижыг чемсуурну план ёзугаар белеткеп, Барынын Берлин талазынын, Барынын Берлин талазыбиле дөрт талалыг дугуржулганы кылырынга, ССРЭ-нин болгаш Франциянын аразынга кады ажылдажылга принциптериниң дугайында документинге, Совет Эвилелиниң болган АКШ-тың аразында чамдык дугуржулгаларга, а адак соонда ГДР-нин болгаш ГФР-нин аразында кол харылзаалариның дугаймында кереэнин ат салырынга белеткеринге чедирген.

«Делегейниң ийиги даймының түңнелинде Европага болган девискээр оскерилишкиннерин ылаң хүлээп көөрүп барымдаалаар, бо дирке дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырынче, болгаш тайбыңче үндесин эргилдеин боттандырар, ниити-европа чөвүлел хураалын чыыдырарының болгаш оон чедишкининг болуруп хандырар. Европага коллективтиг аймың чок чоруктуң хандырар дээш бүгү чүвени кылыр»—партийның XXIV съездинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы. СЭКП ТКның Отчёт илеткелинде Совет Эвилелиниң европа политиказының принциптерин ынчалдыр тодаргайлаан.

Ол принциптерин эдербишаан база Совет күрүнеңиң чылдың-на өзүл орар күүзүнде болгаш ат-алдарынга даянмышаан, совет дипломатия дыка улуг чедишкиннерин чедип алган. Европаның бүгү күрүнелериниң аразынга кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериге болгаш айыыл чок чоруктуң бижыглаарынга, ох күрүнелериниң аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны дүрген калбартырынга улам-на калбак арталарны ол чедишкиннер хандырып турар.

Ам Европа күрүнелериниң шериг хереглелдеринге чарыгдан турары дыка улуг материалдыг курлавырлар тайбыңнын, чечектелишкинниң болгаш культурлуг дешилгениң чаагай чоруунга ажыглаттынган турарының кескү болгаш боттуг демдектери перспектива болу берген.

Ыыдыг перспектива Европаның бүгү чурттарының улустарының үндези эрге-ажыктарынга таарышпайн барып шыдавас. Барыын Европада сарыылдыг-да дээш чаңгыс-даа политиктиг ажылдажчы оңу хүлээвейн барып шыдавас. Ye-шагның негелделиңге чагыртып база хөрек кырында туруп турар боттуг чүүлдерни хүлээп көрбүшаан. Барыын Европаның тос чуртунуң күрүнелер болгаш чазактар баштыңнары октябрь айда Парижке чөвүлел хураага чыыллаш, кады кылган мегделиниге Чөөн Европаның чурттары-биле харылзаалары-нга дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырының болгаш тайбыңның политикалың калбак эковомиктиг кады ажылдажылганың дииң болдурарыңче утпаштан ол инициативазы Барыын Европаның чурттарынга дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырының чайлаш чогун Болгаш үре-түңнелдиг болуруң биглиң турар ыыдыг күштериң идепкейжилериниге болгаш каттыштырарынга идиг берген.

Шак ол таарымчалыг байдал социалистиг чурттарның дашпкы политика талазы-биле өске-даа чамдык чугула эгелээшкиниери-биле быжыглап келген. Ол эгелекчи чоруктар 1970 чылдан бө чыдың ноябрьга чедир үе дургузунда Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-нин аразынга, Польшанын болгаш ГФР-нин аразынга керээлериин, Барыын Берлин талазыбиле дөрт талалыг дугуржулганы кылырынга, ССРЭ-нин болгаш Франциянын аразынга кады ажылдажылга принциптериниң дугайында документинге, Совет Эвилелиниң болган АКШ-тың аразында чамдык дугуржулгаларга, а адак соонда ГДР-нин болгаш ГФР-нин аразынга кол харылзаалариның дугаймында кереэнин ат салырынга белеткеринге чедирген.

«Делегейниң ийиги даймының түңнелинде Европага болган девискээр оскерилишкиннерин ылаң хүлээп көөрүп барымдаалаар, бо дирке дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырынче, болгаш тайбыңче үндесин эргилдеин боттандырар, ниити-европа чөвүлел хураалын чыыдырарының болгаш оон чедишкининг болуруп хандырар. Европага коллективтиг аймың чок чоруктуң хандырар дээш бүгү чүвени кылыр»—партийның XXIV съездинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы. СЭКП ТКның Отчёт илеткелинде Совет Эвилелиниң европа политиказының принциптерин ынчалдыр тодаргайлаан.

Ол принциптерин эдербишаан база Совет күрүнеңиң чылдың-на өзүл орар күүзүнде болгаш ат-алдарынга даянмышаан, совет дипломатия дыка улуг чедишкиннерин чедип алган. Европаның бүгү күрүнелериниң аразынга кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериге болгаш айыыл чок чоруктуң бижыглаарынга, ох күрүнелериниң аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны дүрген калбартырынга улам-на калбак арталарны ол чедишкиннер хандырып турар.

Ам Европа күрүнелериниң шериг хереглелдеринге чарыгдан турары дыка улуг материалдыг курлавырлар тайбыңнын, чечектелишкинниң болгаш культурлуг дешилгениң чаагай чоруунга ажыглаттынган турарының кескү болгаш боттуг демдектери перспектива болу берген.

Ыыдыг перспектива Европаның бүгү чурттарының улустарының үндези эрге-ажыктарынга таарышпайн барып шыдавас. Барыын Европада сарыылдыг-да дээш чаңгыс-даа политиктиг ажылдажчы оңу хүлээвейн барып шыдавас. Ye-шагның негелделиңге чагыртып база хөрек кырында туруп турар боттуг чүүлдерни хүлээп көрбүшаан. Барыын Европаның тос чуртунуң күрүнелер болгаш чазактар баштыңнары октябрь айда Парижке чөвүлел хураага чыыллаш, кады кылган мегделиниге Чөөн Европаның чурттары-биле харылзаалары-нга дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырының болгаш тайбыңның политикалың калбак эковомиктиг кады ажылдажылганың дииң болдурарыңче утпаштан ол инициативазы Барыын Европаның чурттарынга дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырының чайлаш чогун Болгаш үре-түңнелдиг болуруң биглиң турар ыыдыг күштериң идепкейжилериниге болгаш каттыштырарынга идиг берген.

Шак ол таарымчалыг байдал социалистиг чурттарның дашпкы политика талазы-биле өске-даа чамдык чугула эгелээшкиниери-биле быжыглап келген. Ол эгелекчи чоруктар 1970 чылдың ноябрьга чедир үе дургузунда Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-нин аразынга, Польшанын болгаш ГФР-нин аразынга керээлериин, Барыын Берлин талазыбиле дөрт талалыг дугуржулганы кылырынга, ССРЭ-нин болгаш Франциянын аразынга кады ажылдажылга принциптериниң дугайында документинге, Совет Эвилелиниң болган АКШ-тың аразында чамдык дугуржулгаларга, а адак соонда ГДР-нин болгаш ГФР-нин аразынга кол харылзаалариның дугаймында кереэнин ат салырынга белеткеринге чедирген.

«Делегейниң ийиги даймының түңнелинде Европага болган девискээр оскерилишкиннерин ылаң хүлээп көөрүп барымдаалаар, бо дирке дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырынче, болгаш тайбыңче үндесин эргилдеин боттандырар, ниити-европа чөвүлел хураалын чыыдырарының болгаш оон чедишкининг болуруп хандырар. Европага коллективтиг аймың чок чоруктуң хандырар дээш бүгү чүвени кылыр»—партийның XXIV съездинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы. СЭКП ТКның Отчёт илеткелинде Совет Эвилелиниң европа политиказының принциптерин ынчалдыр тодаргайлаан.

Ол принциптерин эдербишаан база Совет күрүнеңиң чылдың-на өзүл орар күүзүнде болгаш ат-алдарынга даянмышаан, совет дипломатия дыка улуг чедишкиннерин чедип алган. Европаның бүгү күрүнелериниң аразынга кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериге болгаш айыыл чок чоруктуң бижыглаарынга, ох күрүнелериниң аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны дүрген калбартырынга улам-на калбак арталарны ол чедишкиннер хандырып турар.

Ам Европа күрүнелериниң шериг хереглелдеринге чарыгдан турары дыка улуг материалдыг курлавырлар тайбыңнын, чечектелишкинниң болгаш культурлуг дешилгениң чаагай чоруунга ажыглаттынган турарының кескү болгаш боттуг демдектери перспектива болу берген.

Ыыдыг перспектива Европаның бүгү чурттарының улустарының үндези эрге-ажыктарынга таарышпайн барып шыдавас. Барыын Европада сарыылдыг-да дээш чаңгыс-даа политиктиг ажылдажчы оңу хүлээвейн барып шыдавас. Ye-шагның негелделиңге чагыртып база хөрек кырында туруп турар боттуг чүүлдерни хүлээп көрбүшаан. Барыын Европаның тос чуртунуң күрүнелер болгаш чазактар баштыңнары октябрь айда Парижке чөвүлел хураага чыыллаш, кады кылган мегделиниге Чөөн Европаның чурттары-биле харылзаалары-нга дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырының болгаш тайбыңның политикалың калбак эковомиктиг кады ажылдажылганың дииң болдурарыңче утпаштан ол инициативазы Барыын Европаның чурттарынга дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырының чайлаш чогун Болгаш үре-түңнелдиг болуруң биглиң турар ыыдыг күштериң идепкейжилериниге болгаш каттыштырарынга идиг берген.

Шак ол таарымчалыг байдал социалистиг чурттарның дашпкы политика талазы-биле өске-даа чамдык чугула эгелээшкиниери-биле быжыглап келген. Ол эгелекчи чоруктар 1970 чылдың ноябрьга чедир үе дургузунда Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-нин аразынга, Польшанын болгаш ГФР-нин аразынга керээлериин, Барыын Берлин талазыбиле дөрт талалыг дугуржулганы кылырынга, ССРЭ-нин болгаш Франциянын аразынга кады ажылдажылга принциптериниң дугайында документинге, Совет Эвилелиниң болган АКШ-тың аразында чамдык дугуржулгаларга, а адак соонда ГДР-нин болгаш ГФР-нин аразынга кол харылзаалариның дугаймында кереэнин ат салырынга белеткеринге чедирген.

«Делегейниң ийиги даймының түңнелинде Европага болган девискээр оскерилишкиннерин ылаң хүлээп көөрүп барымдаалаар, бо дирке дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырынче, болгаш тайбыңче үндесин эргилдеин боттандырар, ниити-европа чөвүлел хураалын чыыдырарының болгаш оон чедишкининг болуруп хандырар. Европага коллективтиг аймың чок чоруктуң хандырар дээш бүгү чүвени кылыр»—партийның XXIV съездинге эш Л. И. Брежневтиң кылганы. СЭКП ТКның Отчёт илеткелинде Совет Эвилелиниң европа политиказының принциптерин ынчалдыр тодаргайлаан.

Ол принциптерин эдербишаан база Совет күрүнеңиң чылдың-на өзүл орар күүзүнде болгаш ат-алдарынга даянмышаан, совет дипломатия дыка улуг чедишкиннерин чедип алган. Европаның бүгү күрүнелериниң аразынга кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы хөгжүдериге болгаш айыыл чок чоруктуң бижыглаарынга, ох күрүнелериниң аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг харылзааларны дүрген калбартырынга улам-на калбак арталарны ол чедишкиннер хандырып турар.

Ам Европа күрүнелериниң шериг хереглелдеринге чарыгдан турары дыка улуг материалдыг курлавырлар тайбыңнын, чечектелишкинниң болгаш культурлуг дешилгениң чаагай чоруунга ажыглаттынган турарының кескү болгаш боттуг демдектери перспектива болу берген.

Ыыдыг перспектива Европаның бүгү чурттарының улустарының үндези эрге-ажыктарынга таарышпайн барып шыдавас. Барыын Европада сарыылдыг-да дээш чаңгыс-даа политиктиг ажылдажчы оңу хүлээвейн барып шыдавас. Ye-шагның негелделиңге чагыртып база хөрек кырында туруп турар боттуг чүүлдерни хүлээп көрбүшаан. Барыын Европаның тос чуртунуң күрүнелер болгаш чазактар баштыңнары октябрь айда Парижке чөвүлел хураага чыыллаш, кады кылган мегделиниге Чөөн Европаның чурттары-биле харылзаалары-нга дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырының болгаш тайбыңның политикалың калбак эковомиктиг кады ажылдажылганың дииң болдурарыңче утпаштан ол инициативазы Барыын Европаның чурттарынга дүшкүүргүүр чоруктуң кошкадырының чайлаш чогун Болгаш үре-түңнелдиг болуруң биглиң турар ыыдыг күштериң идепкейжилериниге болгаш каттыштырарынга идиг берген.

Шак ол таарымчалыг байдал социалистиг чурттарның дашпкы политика талазы-биле өске-даа чамдык чугула эгелээшкиниери-биле быжыглап келген. Ол эгелекчи чоруктар 1970 чыл-

Ажылынга чүткүлдүг

Михаил Чадамович Монгуш Сүт-Хөлдүң ажылчын кооперациязының автолавказынга чолаачылавышаан садыгдаар күзелин боду илереткен. Автолавканы хүлээп алган ажылдаандан бээр бир чыл эрткен.

Бо үенең иштинде ол ажылынга чүткүлдүүн көргүскен. Айда 7000 рубльдиң бараанын ырак-узакта малчыннарга садып-саарары амыр эвес. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарның машина оруктугза черлериниде малчыннарны чугула хереглелдиң бараанналары-биле хандырар ажылды ол ак сеткилдиг күүседип келген.

Кызымаккай чолаачы-садыгжы ай санында 9000 рубльден хуу эвес түңге бараанналарны саарып, планын 128 хуудан ажыр күүседип турар.

Ооң ажылында чонга бир чүктелдүг чүве бар. Кымыдың садыг бааззынче бодуңуп автолавказы-биле халдып чедер. Садып алыкчыларның чагыын барымдаалап чугула хереглеттинип турар бараанналарны оон шилип ап, негелделиг ажылдап турар. Ынчангаш малчыннар садыгжыныга ооруп четтирген сестерин бо-ла илередирлер. Бистиң Кара-Чыраанның малчыннарынга чугула хереглелдиң аъш-чем бараанналары үзүктелген таварыдга Михаил Монгуш садыглап эгелээнден бээр черле болуп көрбээн. Бо дээрге кымымаккай ажылдың хереңизи.

Михаил Чадамович идепкейлиг хөй-ниитичи. Сүт-Хөл кожоо Советтиң депутады, күүсконм кежигүнү. Партийның болгаш чаазактың, кожоо Советтиң шинтирлерин чурттакчы чонга үргүлүг танышгырар, боттарының мурнунда соруглаарны күүседиринче оларны молилизастап чоруур. Бирээ сеткилдиг, аныяк коммунисти малчыннарның мактап турары долу үндезинниг.

Д. ОНДАР.

«Сүт-Хөл» совхозтуң Кара-Чыраа салбыры.

Деткээн

ХАНОЙ (СЭТА). Лаоста «тускай дайынны» Каттышкан Штаттарның күштелдиргенин бүүруу шаап көрген Лаостуң Патриоттуг фронтузуунуң Төп Комитединиң туружуп долузу-биле детпип турар медегледи ВДР-нин Даштыкы хереглер министерствозу кылган.

Лаоста АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының авантюристиг дайын үүлгедиишкиннери Лаос айтырының тайбың ёзулеп шинтирлээринге оларның чөпшээреширлейн, Лаостуң Патриоттуг фронтузуунуң болгаш Вьентьяннның төлээлериниң аразында боон турар албан ужурунда чугаалажымышкыннарга шаптыктаарын хереченлеп турар-дыр деп медегледе айыткан.

Национал хосталгазы дээш шынныг демиселди чорудуп турар аны-дуңма лаос улусбиле боттарының эң-сеткил каттыштырылгазын болгаш дайынчы кадыг ажылдажылгазын улам быжыглаарынга вьетнам улус шинтирлиг деп ВДР-нин Даштыкы хереглер министерствозу демдеглээн.

Чагаалардан одуруглар

БРИГАДАЗЫ ОРГАНИЗАСТЫГ

Ажыл-ишке болгаш чурттага-аймдыралга хөрөөженнер кезээде үлегерлиг. Мында чижек кылдыр «Тээлп» совхозтуң Седен-оол Шыраповна Айдыска удуртканы тудуг бригадазын мактаар болдум. Оон составы хөй эвес, чүгле 20—25 хире кижи, олар шагдан бээр шайырлыг ажылдап турарлар.

Соонгу бүдүн чартык чылда бегин олар 20 ажыг бажыңның капитал септелгезин кылган. Зоо-Хавак фермазынга ясли, столовая бажыңнарын тудкан. Найырал болгаш Кызыл-Даг салбырларның малчыннарынга элээн каш бажыңнарны кылган.

С. ИРГИТ.

* * *

ХЕРЭЭЖЕННЕР ШЕФТЭЭН

Ак-Туруг ортумак школазының үстүнү классетың 25 өөреникчизи болгаш 30 хире адаелер одаар ыыштыг келгеп. Ажылды эки организастаанындан ол хүн 60 кубометр токпакты каапан.

Моторлуг ийи хирээниң даажы улажып турган, школаже ыяш соорткуунге 4 автомашина киришкен.

К. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ХЫНАМЧАЛЫГ БЕЛЕТКЕНГЕН

«Межегей» совхоз мал кыштагладыышкынынга белеткелди хынамчалыг организастаан. Кажааларны, чурттага бажыңнарын чогуур өйүнде септээн. Бригада төптери электри чырыы, телефон-биле хандыртыпган, оларда радиоприёмник база бар. Малга чем курлавыры моонпеттингеп.

Шоол-Бажы, Дус-Хол, Кудуктар — ол ынчаар шоор мал 14 коданда, Хадын-Аксы, Кавак девискээринде бода мал 8 коданда кыштагаан. Партком агитаторларны коданнар аайыбиле быжыглаан, почтачылар база ажылдап эгелээн.

Т. ТАЖЫ-САМБУ.

* * *

Бо хүннерде

Л. Фернандестиң медеглели

КАРАКАС. (СЭТА). Баштың партиянның төлээлекчизи Лоренсо Фернандес Венесуэланың найысылалынга болгаш чүс муң кижилиг митингиге социалистиг чурттарның чазактары болгаш улустары-даа таайбың күзеп, ону камгалаары дээш демисежип-даа турар-дыр деп медегледи. Ол Совет Эвилелинге, ПАльшага, Югославияга болгаш өске-даа чамдык чурттарга чоргаарал, чоокта чаа ээп чаңа берген.

Л. Фернандес республиканың президентизинге кандидат боон турар. Ол Венесуэладаа, Латин Американың оскедаа бүгү чурттары социалистиг лагерь-биле боттарының харылзааларын калбартыр ужурлуг деп демдеглээн. Бистер чүгле чаңгыс угланышкынче чүткүвес ужурлуг бис деп ол чугаалаан. Бистер — хостуг удус болгай бис. Бистиң чурттарывыс хамаарылга чок. Ынчангаш олар хамаарышпас даштыкы политиканы чорудар болгаш бүгү делегейге харылзаалары калбартыр ужурлуг.

Ханныг үүлгедиишкин

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корр. И. Сетунскийниң дамчыткаңы:

Америк штат Луизиананың эрге-чагыргалары Батон-Руж хоорайда Мурнуу университеттиң студент-негрлерин ханныг ёзу-биле, аразатаныг үүлгедиишкинге таварыштырган. Полицейлерниң ок-боозундан ийи студент өлген.

11 муң ажыг студент өөредип турар Мурнуу университетке хөлээшкин барык үш недели мурнунда-на эгелээн.

Студентилерниң 90 хире хуузу негрлер боон турар. Олар таарымча чок өрөөлдерге ынчаал эрттиреринге удур, общежитилелерде багай байдалга, студентилер столовазының пинары чок аъш-чемниг удурланышкынын илереткеннер.

Университеттиң баштаар черн эрге-чагыргаларның детким-чезинге даянып алган, сургуулдарның ол негелделиң чандырарындан ойталаан. Оон соонда студентилерге талжылаары-биле кыжаны эгелээн.

Сөөлгү үеде ол өөредилге черининиң баштаар черн чамдык чүүлдерге чөпшээрежиндаа турган.

Ye-хуусаа-даа эртип-ле турган, ынчалза-даа эрге-чагырга черлери боттарының аазаашкыннарын күүседиринче далашпайн турган. Оон түңнелинде хөлээшкин улам күштелген. Бо удаада ында хөлээшкин Батон-Ружта студентилер хоорайжыгажынга өөскүп үнген.

Эрге-чагыргалар студентилериниң удурланышкынын күшбиле базар деп шинтирлизон. Студентилер хоорайжыгажынга муттарлыг, диилиге чедир чепсегленгеп чүс ажыг полицейлерни келдиртиккен. Оон эңгыда губернатор ук болуушкун черинче 700 хире национал гвардейжилерни база келдиртккеп. Ол бүгү-биле чергелештир губернатор студентилерге кыжаның, студентилериниң негелделерни өөреним көөрү-биле бодуңуп-на тургускан комиссиязын таратканың медеглээн.

Деткээн

ХАНОЙ (СЭТА). Лаоста «тускай дайынны» Каттышкан Штаттарның күштелдиргенин бүүруу шаап көрген Лаостуң Патриоттуг фронтузуунуң Төп Комитединиң туружуп долузу-биле детпип турар медегледи ВДР-нин Даштыкы хереглер министерствозу кылган.

Лаоста АКШ-тың болгаш оон чалчаларының авантюристиг дайын үүлгедиишкиннери Лаос айтырының тайбың ёзулеп шинтирлээринге оларның чөпшээреширлейн, Лаостуң Патриоттуг фронтузуунуң болгаш Вьентьяннның төлээлериниң аразында боон турар албан ужурунда чугаалажымышкыннарга шаптыктаарын хереченлеп турар-дыр деп медегледе айыткан.

Национал хосталгазы дээш шынныг демиселди чорудуп турар аны-дуңма лаос улусбиле боттарының эң-сеткил каттыштырылгазын болгаш дайынчы кадыг ажылдажылгазын улам быжыглаарынга вьетнам улус шинтирлиг деп ВДР-нин Даштыкы хереглер министерствозу демдеглээн.

Баштайгы түңнелдер

БОНН. (СЭТА). Чазак коалициязының партиязы бодуңуп кол чаржалакчызы оппозистиг ХДС/ХСС партияны ажып турарын электроннуг саналга машиналарының дузазы-биле ГФР-де парламент сонгулдазының түңнелдерин санаанындан илерээн.

Барыын Германиянның радиозуңуп болгаш телевидениезинниң албан ужурунда эвес түңнелдерин ёзугаар алырга, Социал-Демократтыг партия сонгулда түңнелинде бадыраш келгеш, удуй бээрге болур бе?!

Дукар-оол сырбаш кылынган, тура халып келген. Удаан-даа хире эвес, эрес-шоваазы аажок.

— Дээрде ушкан кастарны көрүп чыттым.

— Чай дүшкен, куштарның безин омак-хөглүүн көрем — деп, Маскыр-оол ашак чугаалаан. — Чай дээрге, малчын кижиге эң-не таарымчалыг үе. Малды эки семиртип алырга, кадарчы кижи удуглуг болур. Малның толу боткур, дүүг арбын. Чай дээш суларавас. Оъду-көгү терең одырларны чөптүг ажыглаар. Чедишкинниң бир дүүгүүру ол. Аңаа база сени оорединп олурарым бе.

Кодан хой теве могейн ышкаш кертик баштыг шаттың эдээнге чедир чаттылдыр оъттап баргаш, ээлгеш, дедир — кадарчыларже шиглей чорупкан. Доңгак Санчыевич оглунга чугаалаан:

— Хойларынны ол хевээрле чоорту кадарбышаан, дөө ол доргунек суундан суттаргаш, одекче киире бер...

ДУКАР-ООЛ ЫНЧАН 18 харлыг турган. Ол шериг албанын эртпирериче аажок-ла чоруксап турган. Ынчалза-даа ол күзел боттанмайн барган. Озалбындак болуп машинадан андырылгаш, бертинген. Оон соонда комиссия шериг албаны эртпирин шыдавас сен дээш, оон хостаан. Ам чүнү канчаар боор. Шынап-ла ачазының: «Мээн солукчум болур сен» дээни ол хевээр бүдер дээринге чигленнинг чок апарган. Ам оон мурнунда кара чаңгыс орук — малчын болуру. Ында багай чүү боор! Харын-даа хүндүүг ажыл ышкажыл, чонун ашкарын-чемгерер, каастап хепкерер.

...Хой хүлээп алганының баштайгы хүнү. Ол хүн дээрде куштарның алгыржып, дээскинин турганы, ногаан хевин кеткинишкен талыгырда тайгалар, бүүре шат эдээнде чаттылып оъттаан кодан хойлар, ачазының чылыг сестери — ол бүгү Дукар-оолдуң бодалынга олчаан чүруттүнүп артып калган.

Дукар-оол ачазы-биле кады ажылдап турган, оон дыка хой «чажыттарын» эскерип билип алган.

Оон бээр беш чыл эрткен. Доңгак Маскыр-оол ашактың «Шыдаар ар бо» дээн сестери ол аразында бадыткаттынган. Хол изин бүт изи чаңдыр баспас дижири ыыкаш. Дукар-оол адазын дээжеп, ат-сураглыг малчын апарган. 1971 чылда республиканың аныяк хойжуларының чарыжынга үнүлээш, чемпион деп хүндүлүг атты алган.

ИШТИН АРЫГ-СИЛИГ, шевергин кылдыр чыыш каан, ойлек эт-сеттиг ог Дукар-оолдуң оо бо. Ол боду үзүп эвес сыныг, ээлдек-эвилең шырайлыг ар ленинчи комсомолдуң кежигүнү. Дукар-оолдуң кадайы Дадар база-ла БЛКСМ кежигүнү. Дукар-оолдуң хөрээн

Культура амыдыралы

ЧОННУҢ ТАЛАНТЫЗЫ

Бистин суурда ажылдап, чуртаа турар улуг-даа, биче-даа паалыг кижилерниң арамында ураа чүүлге хандыкшылдыгар хой. Оларның талантылын өстүрер, өскелерни чаагыскыдыр соруглга-биле Ю. Гагарин аттыг Культура бажыңының чанында пионерлерниң ырыын, шоонаш, танцының, хындыг хөгжүмүнүң болгумнерин организастаан. Бөлгүмнерни ол талазы-биле мергежилдиг кодээ интеллигенциянын төлээлери удуртуп, айтыкан хүннерде көрүүлерни арттырып турар. Оон түүнелиндө ураа чүүл болгумнериниң карақчыларын ковудээп.

ССРЭ-ниң тугустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга тураскаатаан кедээниң бот-тывыгыр ураа чүүл көрүлдезиниң бирги эдилээ совхозука эртип турар-дыр. Ында хой кижилер боттарының ураа талантының үлүска көргүскен. Эртикен чылдарга бодларга концерт программазынга киргеп номерлериниң идейлиг үткалы хамы, күүселдеп эки-жээнин комиссия демдеглээн. Анаа болгумнер улуг рольдуг болганы чугаалаан.

Кодээниң бот-тывыгыр ураа чүүл көрүлдезиниң йиги эдилээ район төвүнге чорүп турда, бистиң коллективтиң көргүскен программазының идейлиг үткалы көрүлдезиниң негелделериниг дүжүп турарын база күүселдеп алган эвес болганын комиссия демдеглээн. Ыпчаннаш торгалыгжылар Улут-Хем районунга ийиги черни алган.

Көрүлдеге белеткеп ажылдарын чорударынга Культура бажыңының ураа чүүл удуртукчузу Игорь Анай-оолдуң киирген үлүг бичге эвес. Ол кадыг-ла бир чаа, утка-шынары амгы үеге таарыжыр солун түвени бодап тыпкан турар кижи. Болгумнер удуртукулары башкылар Юрий Очур-оол, Наталья Очур-оол олар хой-ниити даалгазын эки күүседип турарлар.

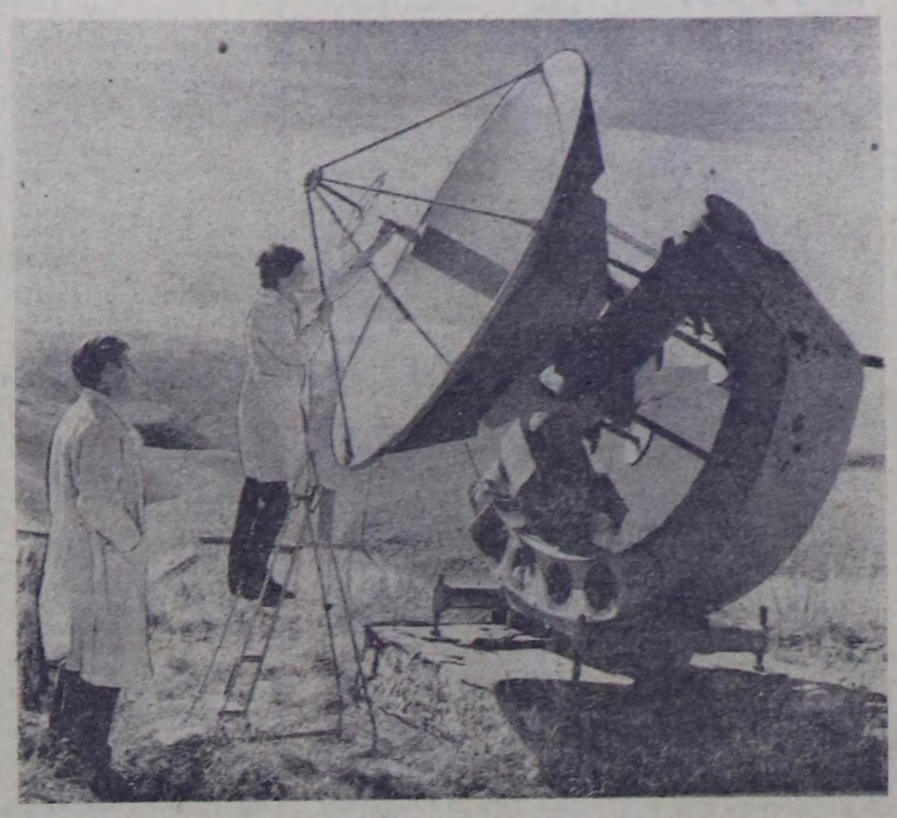
Ураа чүүл коллективиниң ажылынга идепкейлиг киржип турар талантылыг кижилериниң саны немежин орар. Дуралакчы кадарчы Андрей Чулдум-оол барык 20 чыл хире чонга баразын болуп келген. Оон мергежилп, чогаадыкчы чорүү өзүп турар. Бо удаада ол малчып бодунуң чогаатканы «Дыгылдай» деп ырны, «Кожай кызы» деп шүлүү, четпестерни шүүлгүүлээн «Часпас адаг» деп шоодуу-биле көрүүдеге чедиишкинниг киришкеп. Саанчы танцучы Тамара Сарыг-Лама, чеден ажыг харлыг тыва хылдыг хөгжүмүүр мастери Ондар Бегзя, түүлгүү ыраажы Александр Лоңдуп болгаш өске-даа талантылыг эптерни мактап болур.

Көрүлде доозулган дээш оон-биле ажылывыс кызыгаарлаттынмас. Улустуң ураа талантының улам өстүрер база чонга бараан болур хүлээгевисти, ажыл-чорудулгавысты уламчылаар бис.

Совхоатуң Хендерге, районнуң Ийи-Тал, Хайыракап, Арыг-Бажы суурларынга тоокку үеде концерттер көргүзерин планда киирген. Ону ССРЭ-ниң түргустунганындан бээр 50 чыл оюнга тураскаадыр бис.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.
кодээ Культура бажыңының директору.

Телескоп-биле Хүннү көрүп...

Ставрополь край. Хүн чокта черге амыдырал турбас. Артемчей чыргылар хүннүң бойдус будужун бүгү делегейниң эртемденнери биднп алыксап турар. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Кавказта астрономиянын дал станциязының ажылдакчылары Хүннүң улуг чалбыкшы шинчилеп, Черге болгулап турар болуушкуннар-биле Хүннүң ишкир үелериниң холбаалыып тодаргайлаан. Хүн шинчилээр ажыл программазынга хамзарышкан хой-хой хайгааралдарны күүседип турлар. Оон алдывар барымдаалар космонавтарның, соңгу чүк шинчээчилериниң, харылзаачыларның, далайга ёртыжылга кылырларның ажылдарынга негеттинер.

Од станция Хүннүң чангыс сантиметрден бир метр чедир узун чалгыглыг радиохерелдерни хүлээп ап шыдаар оптика, радио телескоптары-биле дериттингем. Инда Хүн чалбыкшын демдеглеп бээр күчүлүг коронограф, 8 метр дурттуг спектрограф тургустунган. Хой-хой приборларны станцияның эртем ажылдакчыларының киржилгези-биле белеткээн.

Черге амыдыралчы ажылчорудулганың чүүл-бүрүү иле-дээш чорүү машина сооңдан алгырып чыдып калгаш, менче, көрүлгеш, ачам:

— Бир гадан чээрби дөрт сентнер! Кижи бүүревес чүвелир алзе. Эрткен чылгы дүжүт бо чылгызынга четпес чүве, оң хиреде-ле колхоз шаңын тараа долган, урар-ажаар чер тыпсайн турдувус. Шааны улгаттырганы-ла эки болду. Бо ховудан колхозтаңган соовуста, баштайгы дүжүт ап турувуста ашактарның: «Бо хову төрээн чонувга баштай таалыңнар шүти, ооң сооңда шары чүүгү, а ам машина-терге чүүгү дүжүдүп берин тур. Кижилер черни эки сайгара бертелде, чер харам чокка дүжүттү бээр, ынчан хой-ле машина херек болур, оолдар»—деп турганын сактып тур мен. Шүүтү чүве кижиниң күзеп-биле болган уе ышкажыл, ядыы тывалар дырттип чораан бөгүнгү колхозчуларның амыдыралын магалның көрбес сеп бе.

Оны чугаалаан, мраккы хозу төнчүзүнге көрүп орган эзир ышкаш, төрээн ховузунга ыы хаңганың клереткезиңге өрү-күдү чоргаарадыр эргий көрө-дыр.

Хөөрежип чорууста суур мурнунда алаак төнүп, хем унуп дургаар чыткан төрээн суурувустуң бажыңнарының сомгаларындан Ильичиниң сайгылгааннары» бисче каректарын чивеннеп базып эгелеп берди.

— Ол-дур ийин, оглум. Кыргап-ачаң үүргайга тараа кыштадып чип чорду, бистер аңмаар-складка тараа ажаан чор бис а, силерниң келир үеңер Чаатывыстың дужудун элеваторга ажаар кылдыр өстүрериндир. Ындыг күштү бис окыдунма орус чонуун дузазы-биле чедип алган бис. Төрээн Чаатывыс кырында бир-ле көзүлбес күш кезээ мөңге турушканын эскерер херек. Ол болза Улуг Ленинниң айыткан оруу-биле чангыс кижи дег деминг чорүп орар хөй ядыы сөөк советтиң кижилерниң эп-сеткилиндир. Оларның күжү Чаатының суунун үеглээнде шапкын агымындан күштүг, чер бүрүүнде мыятың дазылы дег таваң кире берген, мөңге артар. Ындыг күш төрүттүнмээн болза, мындыг амыдырал бистиң дужуусче кирбес. Ленинни партиязың ыдлыг үнезин кажан-даа утпас херек—дээш, ачам база катап кыпсып алган таакпызын бүрүлады сора берди.

Н. КАРА-ООЛ.

Төлептиг кижи дээш

Коммунистиг келир үениң кижизи кайдыг болурул? Бичии чаштарывыс Төрээн турлушуң келир үеде төлептиг эдилери болзун дээш чүүү ыдыр үжүрлуг бис? Бо айтырыглар хамаатты бүрүзүнүң сеткилинге эң-не чоок. Ада-ие, хөй-шинги-биле кады милиционның урулар комнатазы бо сорулгалы база шинтирлежип турар.

Элээди уруглар-биле кижизидилге ажылы нарын. Анаа бедик билигдиг, эки профессионал белеткелдиг болуру негеттинер. Милицияның уруглар комнатазының инспекторларының иштинде ындыг эки белеткелдиг, организаторлу, кижизидикчи ажылдакчылар бар. Инспекторлар эштер Нугис, Скрипкина, Бабайпева, Васина олар боттарының ол буянныг күш-ажылды хүдүн толаргай планныг эгелеер. Ооредилгезин алган уруглары школазынче катап эгидер, оларны күш-ажылды оруүче киреринге дузалаары милицияның уруглар комнатазының ажылдакчыларының бир кол хүлээлгези бодур.

Мындыг чижекти көрөөл.

...Элээди оолдуң адын Евгений И. дээр. Ол автомашина оорлап мунуп, компис керек үүлгедин туруп берген. Милицияның уруглар комнатазы ону бодунуң үүдүнга ап, профилактиктиг ажылды чорудуп, шын оруүче киреринге дузалаан. Кызылдың башкы институдунуң бир студентизи оолду шефке алган. Назы четпеенер херээнин талазы-биле комиссия болган милицияның уруглар комнатазы Евгенийни «Тыва тудуг» трезинин үлегүүр бүдүүлгелер комбинадынга ажылга киирип кагы. Элээди оол ажылдавышаан Спорттуң «Спартак» эки тура пинтилелиниң футбол командазынга киргеп, автошколаны база доозуп алган.

Ыпчаар эде кижизиттингеп соонда Евгенийни ийи чыл бурунгаар үүттан үндүрген бис. Амгы үеде ол Совет Армазының дайынчызы. Милицияның уруглар комнатазының уруглар-биле доктаамал харылзаалыг. Ооң терии албатын эки эртирии турарының дутайында өөрүнчүг медээлер биске база кээп турар.

Милицияның уруглар комнатазының инспекторлары эштер Нугис, Скрипкина олар назы четпеенериниң кемпиг-херек үүлгедир чоруктары-биле демисел дугайында лекцияларны, илеткелдерни кылып, хурал-сүтлээларга савал-оналарын берип турар. «Полктуң оглу» деп сериигиткен лагерьнп организастаарынга олар идепкейлиг киржип, элээди оолдарны, уруглары, студентилерниң тудуг отрядтарының ажыктыг, солуун ажыл-херектерияче хаара туткан. Ол бүгү база эки түүелди берген.

Кайда-даа өөренмейн, ажылдавайн турар элээди уруглар-ның салым-чолунче милицияның уруглар комнатазының ажылдакчылары, ооң штаттаң дашкаар инспекторлары, комсомоллуң оперативтиг отрядтарының кежигүннери. Бо чылдың бирги чартыынында безин олар 16 удаа рейдилерни организастаап, элээди уруглар ортуузунга профилактиктиг ажылды чорудуп, магазинперге барып, анаа арага аймаап салып турарын хайгаарап көргеппер. Уруглар комнатазының ажылынга Кызылдың «Пионер» кинотеатрының ажылдакчызы М. М. Кочетова, аэропортта ужудукчу В. И. Исаков, № 9 школаның улуг пионер вожатыйы Г. И. Захарова олар болгаш өске-даа ядыы-бүрүү мергежилдиг кижилерни идепкейлиг дузалажып турар.

М. КУЗЬМИНА,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниң төп уруглар комнатазының улуг инспектору.

Төрээн черимде

Рассказ

Ырак черге өөренип чорааш дыштанып келирге, кижи бүрүү бодунуу-биле уткуур чораан, Хеймер дуңмам мээң-биле кады улус чокта чоруксаанын өлередип, балыктаарынче чалаан. Аким мендилешкеш-ле: «Чаа амыралывые, кыжын одаар ыяш какпырып алыр кижи база келген ышкажыл» деп мынды. Чоок улузундан эң-не үнелээрим, честем, ажыл дайы-биле эртип чыда (чолаачы кижи чүве) бажыңга кире дүшкеш, «сен келгижеңге чедир четче чыгын дээш хөл-шыдыраавыс шыгжап каан мен. Оон башка бо төнек оолдар хоржок ышкажыл, үрээр, чидирер. Кежээ экээр-ле мен ыйнаан алье» деп бо. Ыяш-ралаарынга холуң эрттир ышак кижи.

Аваам чанчылы-биле кыскан быштаан, саржат-чекпээн дээш бар-ла чеминиң дээжизин салгаш туруптар. Ажы-төлүн үр көрбейн ийи-чанғыс чедип келирге ынчаар хүнаалээри, оон сагыжындан, черии шыгындан үнер дамырак суу ышкаш, мээң сагынганым чидирер суксуунум биле берген.

Чүгле ачам чаңы ындыг, бодунуң кузелин кижиге чугаалавас, а өөредилге дугайын, кола-доорай байдалын, сөөлгу медээлер дээш айтырыгларын уруп-ла турар. Анаа сеткилимден харылаап берип ора, ачамның «сээң кузелиң чүл, чүү кылыксап тур сен, оглум» деп орар болалын арнидан бергедеп чокка помчуп аар мен. Назы дөгүп орар болгаш кышка ам-даа белеткенип эгелевээни чугаажок. Ынчангаш боттуң кузелин ада-иениң-биле каттыштырары чугула.

Бир-ле эртен ачам-биле Дөрүпде алаак оймаандан сигеп кезер дээш эртежик базып кежилкеп бис. Чайгы сервии эртен Чаатының суу савазын сынмас кылыыр даштар кырлап ырлаан, эртежи куштар эткеп, ядыктерже шадын сергек шуралыкан, а кол-ла чүве төрээн, ыпак черииниң тыныш ханмас ырыг агаарын херек болдур тынып базып ордувус.

Кежээ хүн Аргалыкты эрт бажыңга олурупкында ийи кадымырывыс шыгжаап, суурже үглай базыптывыс. Дүрген чедерп-биле дорттаарын бодап орук чок черлеп хөөрешпишаап чораап, хүн дег артыңче ажыттаалын кире бергенин эскербейн барып-тыр бис. Бир-ле болук чапшаннар ажа халыыр дээш шүрэй бергеннп. Сагыш сагыш-ла эвес, черии ырая хөлчок ышкаш сагындыра-дыр. Дээскиндер дуй үнген чапшаннарны өттүр хаңы черже бадып чыда, чүү-шаг болганда эрги үүргай дүүнге ора дүшүүр. Бир метр хире хаңы үүргай дүвүнче бадып ора бодаан бодалыкны, аңаа үеде болза бир-даа шак ишкинде бодаар боор мен. Тура халып келгеш дегийт-ле алгырдым:

— А-ча-аа!

— Бо кайда бардың — дээш чаштап аразында карайпаан мээң бажым көргеш, ачам каттыра-дыр: —Чүтаалаар дээш уткан-дыр мен, үүргайлардыг чер болбазыкпе, кай халаң бээр сун — деп чорүй, холуң сунду. Үүргайдан кан-кадык үүүп келиримге, амыраан сеткили-биле:

— «Үзүп назың назылазың» дижир чүве болгай, ам үзүнга назың назылаар боор сен — дел, ачам баштактаны-дыр. Оюлган үзүт, сыйылган сөөк мага-бодумда чок-даа болза кортканым халчок. Оңу өлередип:

— Кым деп кижи моңу казып казпы ол, ада мойнум орта орар часты—дээш кончуттунуп, кактапып тур мен.

— Кыргай-аңаа сугларның тараа кыш ажырып чип чораан үүргайлары ышкажыл, оглум, көрдаан—дээш айтыберзе-ле үүргайлар-ла эримежок. Хөй үүргайларын, карара берген чапшаннар ортуузундан карангыда безин плези халчок. Оңу көргеш, ам-на чүвениң үтказып бөлүп, чаа сөглепкен үткә чок айтырым дээш эпкоксуна бергеш, чугаазы оске үткәже киирип:

— Ачай, а ынчан хөй тараа тарып чораан бе?— дидим.

— Кайың ындыг боор, оглум. Бо үүргайларга боттарының ыяа-биле тарып алганы бичии чиңге-тараазын кезек аалдар маңаа шыгжап чип чорду — деп чугаалаап, таакпы кылдыр алгаш, шак орайтазы дегеңнир сүүрже үүлай кылаштаар ора удамчылады.

— Кырган-аңаа сугкыштаар чери бо болгаш, үүргайларны карактап кыштаар. Часхаар, тараазын ажыдын алган үлүстүң экизи деспя иштий, харамы үүр иштп хире үүргай дүвү тараазын карактап кыштаны дээш артырып бээр чүве. Ынчан бо кижи хөйну, моозу ээзэштп берди деер эвес харып-даа берген дээш аажок-да өөрүр чүве болгай. Бо холудан алган дужуттү ам бир эвес үүргайлар чүве болза, бо хову үүргайдан бүтпеп боор ыйнаан. Магалыг чүве ышкажыл, колхозтаңган чылчыыстан бир чаа-ла чоорби бетчыл болду. Ам ада-огбенин чүүлү Чааты таныттынмас, аажыл иштин, аас-кежиктин төвү болган—деп, чорда артыыстан чиик машина маңнап келгеш, бистп бичии эртип чорүй тура дүштү.

Машинаның эжини ажыткеш баштак чаңныг чолаачы оол Саичы алгыра-дыр:

— Акым, Тараачы, суурга дүрген чедер дээр болзукарза агроном-биле оон чолдачызынга таакпы херек-ле-дир. Чолаачы-биле баштактавчып чорүй ачам таакпызын ужулгаш колхөзтуң улуг агроному Зернов-биле чугаалажы берди:

— Агроном, дужут эки-ле боор аа?

— Кончут эки-дир, акым. Бо ховуга чаа шенелде кезиниккп кылып доорстувус. Бир гадан ортумаа-биле чээрби дөрт центнерден эвээш эвес дужут алыр-дыр бис—деп, агроном өөрүшкүлүт, кара чажыдан өөренгени арыг тыва дылга чугаалады.

— Чээрби дөрт центнер че, эр-хей-дир сен, Бичии-Сернов, сунгаа кужуп ол-дур. Сактыдыр сеп бе, бо ховуну бир дугаар оолдар-биле тарып кирпенинни. Мен ынчаарда Чаатыдан Аксыңдан тергелиг-аътыг силернии демир «аътгарынарга» «кывар-чаар» дажып берип турдум чоп. Оон бээр үр болган эвес. Ачаң ашак, оглу Бичии-Сернов бо ховудан чээрби дөрт центнер дужут алган дээр болза кулактарынга бүүревес боор. Чашпаң, бок, даш-чыткан хову ышкажыгай. Ачаң пайын чорүүрга бичии «дүмаа-сораң» халып турдуп. Хөөкүй ашак Төрээн чуртун фашистерден камгалаңаар чорүткеш, фронтудан ээп келбеди, а сен «ес» кузүлеп «ябес» дел бистиң чугаавыста дег, өзүп келгеш ам бистиң черивистя улам байдып чоруурун ол-дур. Чүгле ачаң өөрүп арай үттүп бар чыдер ышкаш сеп, Бичии-Сернов, ийи ай хире өөвүске кирбедин — деп, ашак чемелей-дир.

— Чай чок болур ышкажыл, акым. Ачамның өөрүп кайын үттүр ийик мен, силер бо ховуну ачамның эжелегени демир андазының пырыга сөөртүүрүп алгаш баштай аңдардынар. Ындыг нэйырад үттүндүрбес, а чылдың чылче өзүп орар тарма ышкаш улам олер. Өскүс арткаш силерниң-биле тараа соктап чип өстүм. Ынчангаш тараа өстүрери, черии элбекшидерп мээң чонум мурнунга хүлээлгем-дир. Өөнерге поокку үеде ыяап баар мен. Че, машинаже олурунар, орук ара, хөөрежип бис—ээдп, агроном машинаның эжини ажыла-дыр.

— «Ажырбас, ажырбас, чорупгынар. Бис арыг агаар тыңын алыпа. Суур бо хол сунум чыдыр ышкажыл, хаптынар—деп Европаның чемпионнарының кубогу дээш маргылдаада Совет спортсменнер эге бажыдан-на тиилелге-биле киржип эгелээннер. «Спартактың» шилиндек командазы Белоруссиянын Гомель хоорайынга Данияның командазы-биле ужурашкаш, ону 10:0 санга уткан. Олар дам түнел маргылдаага киржип эргени алганнар.

ГИМНАСТИКА. Воскресеньеде совет гимнастар Румынияның анықтарның шилиндек спортсменнери-биле чанчыл болган эш хуунун ужуражыкшынынга тиилелгени чедип алганнар. Анаа ленинградты 17 харлыг школачы Галина Храпина болгаш Москва чоогундан баргап Вячеслав Бойко олар эң тергиин ойнаннар.

ЧА АДАРЫ. Ереван чурттуг Людмила Гаврюшина болгаш Бакудан баргап Владислав Рыбин олар—ча адар талазы-биле эң солун маргылдаага тиилекчилер болганнар. Олар Азербайджанның найысылалынга боор эртикен «Вагифтин согунунун» шанпалы дээш маргылдаага киришкеннер. XVIII чүс чылда турган улуг азербайджан шүлүкчүге, алдарлыг ачыгга, ча адарының кайтамчыктыг мастерииге алдар кылдыр ол маргылдааны алаанын солун. Гаврюшина 1.172 санны алгаш, делегей дениелиниң спорт мастериниң нормативтерин эң баштай күүседип алган.

ШЫДЫРАА. Эр кижилер аразынга чуртка бирги чер дээш шыдыраа маргылдаазының үшкү салымшыкшынары Бакуга колдуунда хайым тунпелдерлиг боон эрткен. Григориан — Рашковский, Таль — Багиров, Гуфельд — Лейп, Зильберштейн — Холмов, Джиниджихашвили — Капевгут, Савон — Васюков, Разуваев — Жидков, Балашков — Шамкович оларның ужуражыкшынын хайымнашкан, артыкан оюннарны сонгаарлаткан.

«Бузулбас эвилел» деп конкурска

Киржиринге белен

Бии-Хем районнуң төвү — Туран хоорайда Культура бажыңы бо хүнде ыр-шоорбиле чаңгыланып турар. Кодээниң бот-тывыгыр ураа чүүл көрүлдезиниг чедир иилде ховук артында белеткелдиг шак санында чорудары чугула. Олар көрүлдеге литература-хөгжүмүүр композициязы баштадыр совет болгаш даштыкы танцылар, ыйн, чаңгыс кижилерниң күүседпри солуун ырыларны болгаш шүлүктерни бараалдаын келирлер.

Программада киргеп ырылар, шүлүктер, кыска көргүзүлгеринң үткалы амгы үеби-биле холбашкаш болгаш ССР Эвилелиниң 50 чыл оюнга тураскаатылгаш.

Районга болгаш бот-тывыгыр ураа чүүл көрүлдезиниг тергиндеен күүселиктилер — 70 кижи Бии-Хем районнуң ат-алдарын камгалап келирлер.

«Оок», «Саяна» совхозтарының болгаш «Кызыл тараачы» колхозтуң ураа чүүлчүлери бо көрүлдеге идепкейлиг чорүүн көргүзүп турлалар.

(БИСТИҢ КОРР.).

Телевидение

НОЯБРЬ 21-ДЕ
КЫЗЫЛДАН

19.00 — Телемедээлер. 19.20 — Уруглэрга мультфильм. 19.30 — «Бистиң планетавыс». Дамчыдылга. 19.55 — «Нүш-ажылчы Суданның оглу». Документалдыг фильм. 20.05 — «Ак-көк хемниң делгеммеринде». Дамчыдылга. 20.50 — Телемедээлер. 21.00 — Чарлалдар, реклама. 21.05 — «Эртеңги коңгалар». Уран-чечен фильм. 22.15 — 23.00 — «Ындыг ырны кайын тывар мен». Фильм-концерт.

Сагаар

Бөгүн республикага булуттаар, хар чаар. Бирээн районнарга чагбас. Барыын утланыышкынныг хат кошкак, а барыын районнарга күштүүнге чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15, осколерниге 5—10 градус соор.

Кызылга бүргеп, аязыр, бичо хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы 10—12 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЦ.

Кино

НОЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дузактаашкыны» 9, 11, 13, 15, 17, 19, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара консулдуң олгени» 15, 20.30, «Ак-көк экранның маадыры» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дөртелээ бис» 16; «Рам биле Шнам» (1-ги, 2-ги кезектери) 17.45, 20.30 шактарда.

«ШИОНЕР»: «Тиилелге соонда тулчуушкуп» (1-ги, 2-ги кезектери) 9, 12, 15, 18, 21 шактарда.

СЭТА-нын спортчу медээлери

ХОККЕЙ. Он үш удаа ойнаашкынның соонда найызында шыырак болуп турар «Спартак» болгаш ЦСКА командалар (ийилээ—Москва) ССРЭ-ниң хоккей талазы-биле бирги черн дээш маргылаанын мурнуку олуруунда чорүп турар. Эрткен субботада спартакчылар Горькийниң «Торпедо» командазын, а армейжилер—Ленинградтың СКА-пын 7:2 болгаш 7:4 санга тиилээннер. Ол-ла хүн Свердловскиниң «Автомобилизи» Москваның «Крылья Советов»-биле 4:4 санныг болуп, хаймнашкан. Ноябрь 19-та чүгле чангыс ужуражыкшын болган. Воскресенскиниң «Химик» командазы болуунун шолунге москвачы динамочуларны хүлээп алгаш, 3:2 санга тиилээн. «Динамо» анаа аштыкоза-даа 14 ужуражыкшын соонда 19 санныг боон, мурнуку хелээр үшкү черде чорүп турар.

ФУТБОЛ. Чурттуң амгы чемпионнары — Ворошилов-градтың «Зарялының» ойнакчылары ноябрь он сесте боттарының шөлүнге Москваның спартакчылары-биле ужурашкаш, 1:1 санныг хаймнашкан. Эң шыырак дээн командалар болуунун соолгу ужуражыкшынны даарта — ноябрь 22-де Киевке — «Заря»-биле ук черии «Динамозу» ойнаар.

Чүүттүн бирги чери дээш маргылаалларга киржип клапкан лыка хөй совет командалар амгы үеде даштыкыда ойнап чорүп турар. Москваның ЦСКА командазы Иранга баргаш, бир-ле тугларында Тегераның «Тадж» командазы-биле ужурашкап. Ооннуун түнелди хаймнашкан —0:0 болган. Пермьнин «Звездазы» Марокконуң Фес хоорайынга ук черии МАС командазын 2:1 санга уткан.

ХОСТУГ ХҮРЕШ. Воскресеньеде Минскинин Спорт ордузунга олимпиаданың делегейнин болгаш Европаның чангыс эвес үзэл чемпионну Александр Медведьтин шанналы дээш хостуг хүреш талазы-биле чүүттар аразының чапчыл апарган маргылдаазы боон эрткен. Бо үшкү ужуражыкшынга чүгле сөөлгу беш ангы денгилиг моделер хүрешкеннер. Анаа аар денгилиг моделернии ужуражыкшынны дыка солун болган. Аар денгилиг моделериниң бир ужуражыкшынынга Медведь болу суглаан. Ынчан Тбилисиден келген 20 харлыг студент Нодар Мотебазе шиги удаа тиилелгени чедип алган. Медведьтин бозап турары-биле алырга, ол кижи оон салгакчызы боон шыпаар ужурлуг. Сураглыг моге чогум-на оон ужурунан болуунун хүрежир хелбин мергежилдиг апыяк спортсменге белекке берген. Аңгаи денгилерге иран Мансур Бергегар (74 кг. чедир денгиге) тиилээн Европага бирги чер дээш маргылдаанын монгун шанналын алган Роман Марсагишвили (82 кг. чедир), делегей маргылдаазының шапналын алган польша моге Павел Курчевский (90 кг. чедир) болгаш совет моге Ролаид Мосешвили (100 кг)—түс-түзунга бирги черлерни алганнар. Маргылдаа соонда анаа турган бүгү кижилер спортка чангыс-даа тиилеттирбейн башкы ажылывче шилчип турар Медведьке диплиттиг алыш часкап, байыр чедиргеннер.

КЛАССИКТИГ ХҮРЕШ. Классиктиг хүреш талазы-биле Европаның чемпионнарының кубогу дээш маргылдаада Совет спортсменнер эге бажыдан-на тиилелге-биле киржип эгелээннер. «Спартактың» шилиндек командазы Белоруссиянын Гомель хоорайынга Данияның командазы-биле ужурашкаш, ону 10:0 санга уткан. Олар дам түнел маргылдаага киржип эргени алганнар.

ГИМНАСТИКА. Воскресеньеде совет гимнастар Румынияның анықтарның шилиндек спортсменнери-биле чанчыл болган эш хуунун ужуражыкшынынга тиилелгени чедип алганнар. Анаа ленинградты 17 харлыг школачы Галина Храпина болгаш Москва чоогундан баргап Вячеслав Бойко олар эң тергиин ойнаннар.

ЧА АДАРЫ. Ереван чурттуг Людмила Гаврюшина болгаш Бакудан баргап Владислав Рыбин олар—ча адар талазы-биле эң солун маргылдаага тиилекчилер болганнар. Олар Азербайджанның найысылалынга боон эрткен «Вагифтин согунунун» шанпалы дээш маргылдаага киришкеннер. XVIII чүс чылда турган улуг азербайджан шүлүкчүге, алдарлыг ачыгга, ча адарының кайтамчыктыг мастериниге алдар кылдыр ол маргылдааны алаанын солун. Гаврюшина 1.172 санны алгаш, делегей денгилиниң спорт мастериниң нормативтерин эң баштай күүседип алган.

ШЫДЫРАА. Эр кижилер аразынга чуртка бирги чер дээш шыдыраа маргылдаазының үшкү салымшыкшынары Бакуга колдуунда хайым тунпелдерлиг боон эрткен. Григориан — Рашковский, Таль — Багиров, Гуфельд — Лейп, Зильберштейн — Холмов, Джиниджихашвили — Капевгут, Савон — Васюков, Разуваев — Жидков, Балашков — Шамкович оларның ужуражыкшынны хайымнашкан, артыкан оюннарны сонгаарлаткан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЬФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, партиялалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажылтырга киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 21-17, үзетпүр киллизинин 22-61, чагга киллизинин 41-27, информацияга база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун [illegible] 32-75, телефонна болгаш.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черииниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

Солун неделяда 6 катап үнер

ТС—00956.

Бүгү чуртарның пролетарийлери каттыжыңар!

1925 чылда үнеэмлеттингеи

ШЫН

1972 чыл
НОЯБРЬ
22
СРЕДА
№ 275 (9043).
Өртээ 2 нов.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

ЭШ МИХАИЛ АНДРЕЕВИЧ СУСЛОВКА

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Коммунистиг партиязының, Совет күрүнеңиң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң сураглыг ажылдакчыты, силерниң чеден хар харлаан хүнүңерде, Силерге ыяк байыр чедирип тур.

Боттарыңарның ажыл-чорудулгаларыңарның бүгү дургузунда, партия болгаш күрүне ажылының бүгү албан хүлээлгелеринге боттарыңарның бүгү күжүңерни, билиңнерни болгаш улуг дуржулганарны коммунистиг тургузуушкунуң херээне, марксизм-ленинизмниң улуг идеалдарынга кызыгаар чок бараан болдуруп чораан силер.

Хей-хей чылдарда чуртаарыңарны, эки кадыкшылды болгаш бистиң партияның база совет улустуң чаагай чорууның, коммунизмниң тиңделгелиниң эрге-ажыктарынга моонда соңгаар уре-түнелдиг ажылдаарыңарны, бистиң эргим өөнүүвүс болгаш аажыс, Михаил Андреевич, Силерге күзеп тур бис.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ | ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ | ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СОЦИАЛИСТИГ КҮШ-АЖЫЛДЫҢ МААДЫРЫ ЭШ М. А. СУСЛОВТУ ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ БОЛГАШ «КАДЫЫР БОЛГАШ МАСКА» ИЙИГИ АЛДЫН МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң мурнунга улуг ачы-хавыяазы дээш база төрүттүүген хүнүвей бээр чеден хар харлаанывыла холбаштыр СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, СЭКП ТК-ның секретары, Социалистиг Күшажылдың Маадыры эш Михаил Андреевич **Суслову Ленин орденн-биле болгаш «Кадыыр болгаш Маска» ийиги алдын медаль-биле шаңнаар.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1972 чылдың ноябрь 20.

ИУДР-НИҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӨӨЛЕРИ МОСКВАДА КЕЛГЕН

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалаанын дуглаар Йемен Улус Демократтыг Республиканың Президент Чөвүлелиниң Даргазы, ИУДР-ниң национал фронтузуунуң ТК-ының Чыгыыве секретарының орааскызы Салем Рубийа Алиге баштаткан партия-чазак төлөөлери ноябрь 21-де албан ужурунда Москвада келген.

ИУДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң Күрүне тукталы-биле шимметтингеп Внуково аэродромунга төлөөлерни СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, өске-даа албан кижилери уткаан.

Чурукчуларның үшкү съездизи

Кремльдиң Улуг оргузунга ноябрь 21-де РСФСР-ниң чурукчуларының үшкү съездизи ажыттынган.

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинии ажылының дугаймында үк баштаар черинии даргазы Г. М. Коржев отчёттуг плеткел кылган.

Россия Федерациязының чурукчулары ССРЭ-ниң тургустунганывың 50 чыл дүвүн будүүлүвде турула уран чүүлүүн хөгжүдезиниң эң чугула айтырыглаарын чугаалажыр, боттарының ажыл-чорудулгавының түнелдерин анализтээр, келир үеде сорулгаларын толевилеп айтыр.

(СӨТА).

Мелиорация тудугларынга шалыпчы темп

Ноябрь 20-де Москвада ажыттынган Бүгү-эвилел чөвүлел хуралында мелиорация талазы-биле ажылды улам күштелдиреринии, суттаттыг болгаш кургаттынган черлерни ажыглаарын экижидериниң сорулгаларын чугаалажып көрүп турар. Оон ажылында эвилелдешкен республикаларның мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министрээри, главкаларның начальниктери, эртем-шинчилел болгаш төлевилел институттарының удурткучулары киржип турар.

ССРЭ-ниң мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министри Е. Е. Алексеевский плеткел кылган, чуртта суттаттыг болгаш кургаттынган черлерниң шөлүү 30 миллион гектар ашканыл демдеглээн. Ол черлер бүгү көдөө ажыл-агый будүүлелиниң хөгжүдүнге чугула фактор болуп берген.

(СӨТА-ның корр).

ХҮНДҮЛЕЛ ДЕМДЕККЕ ТӨЛЕПТИГЛЕР

Юбилейлиг 7 чылдың дужут ажаан алышкылымның мурнакчыларын шаңнаар дугаймында СЭКП хооркомунуң, райкомнарның, хоорай күүсемнеринiң киирип келген материалдарын СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүлели чугаалажып көргеш, 1972 чылдың дужудун ажаан алыр талазы-биле социалистиг чарышка чедип алган бедик көргүзүглери дээш «72 чылдың ажаан алышкылының гвардейжилзи» деп Хүндүлел демдек-биле дараазында эштефии шаңнаар деп доктаатkан:

Комба Алексеевич **Аршак** — Тандыда «Революциянның чалбыжы» колхозтуң комбайнери. Николай Сергеевич **Астафьев** — Тандыда «Межегей» совхозтуң комбайнери. Бахту-Караш Салчакович **Биче-оол** — Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтуң комбайнери. Леонид Прокопьевич **Быков** — Бии-Хемде «Саян» совхозтуң комбайнери. Григорий Тихонович **Валов** — Каа-Хемде «Октябрь 14 чылы» колхозтуң комбайнери. Гоббас Гилязидинович **Гайнутдинов** — Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхозтуң комбайнери. Тойбэн Допьянович **Даваа** — Каа-Хемде «Тиилелге» колхозтуң комбайнери. Борис Гаврилович **Долганов** — Каа-Хемде «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери. Виктор Александрович **Ивосимин** — Бии-Хемде «Өөк» совхозтуң комбайнери. Петр Иванович **Кабанов** — Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхозтуң комбайнери. Кызыл-оол Чадамбаевич **Кара-Сал** — Тандыда «Тиилелге» совхозтуң комбайнери. Владимир Федорович **Катышев** — Кодэ» ажыл-агыйның дуржулга станциязының комбайнери. Виктор Андреевич **Кирьянов** — Бии-Хемде «Хадың» колхозтуң комбайнери, Сюрюн Кооевич **Комбу** — Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң комбайнери, Александр Михайлович **Козлитин** — Кызыл хоорай Совединде «Сүлпак» совхозтуң комбайнери, Сергей Конгарович **Кунга** — Кызыл хоорай Совединде «Кок-Тей» совхозтуң комбайнери, Шугуу Шырапович **Куулар** — Чөөн-Хемчикте «Сүт-Хөл» совхозтуң комбайнери, Александр Салчакович **Ламажап** — Бай-Тайгада «Тээли» совхозтуң комбайнери, Күдер-оол Дамбаевич **Монгуш** — Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң комбайнери, Сюр-оол Донгак-оолович **Монгуш** — Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң комбайнери, Дадар-оол Дапшынович **Оюн** — Тандыда «Коммунизмниң херели» колхозтуң комбайнери, Мичир-оол Кыргысович **Сырбыкай** — Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозтуң комбайнери, Александр Александрович **Селигеев** — Кодэ» ажыл-агыйның дуржулга станциязының комбайнери, Даланай Доржиевич **Эрендей** — Тес-Хемде «Ак-Эрик» колхозтуң комбайнери.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Комбикорм үлетпүрүнүң ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугаймында» доктаалды хүлээп алган.

Мал болгаш күш ажылын хөгжүдер талазы-биле ам чорудуп турар хемчеглер чуртка комбикормнарны будуруп үндүрериниң организастарының болгаш оон шыпарын үлелеринии-биле экижидерни иетеп турар деп доктаалда демдеглээн.

Ыяшалы-даа ажыдаш турар комбикорм будуруглелериниң техниктиг байдалы четпес боон турар. Комбикормнарның чаа-чаа заводтарын болгаш белоктуг чиг-оттуг будуруп үндүрер талазы-биле будуруглелерниң тударының даалгалары доктаатынган хуусказындан хожудан күүсеттинип турар. Үнелиг белок чиг-одаа будуу-ле черлерде шын, каминг ажыглавайн турар. Дыка хей фонд тудукчуларынга комбикормнуң чиг-одаанга курлавырын бызарадыр чорук комбикорм үлетпүрүн хөгжүдериниг шапкыктап турар.

Чурттуң комбикорм үлетпүрүн моон соңгаар улам чеминшкиниг хөгжүдер болгаш комбикормнарның шыпарын бедидер сорулга-биле СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаатканы болза комбикормнарны, а од ышкаш белоктуг-витаматан немелелерин болгаш эмнелге сорулгалыг промыстерни будуруп сорулгага тараанын, содурбаларның, жиыктарының болгаш шроттарның, балык далганының болгаш дөрт амытан будуштуг далганының, мал чеми дрожжаларының, курлаг жомнуң, мелассаның, үзүп арыглаан курлаг суттуң, сиген далганының, мал чеми фосфаттарының, витаминнериниң, микроэлементтериниң болгаш өске-даа биозоотуг будумелдиг болгаш минералдыг-даа будумедериниң бүгү курлавырларын ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга 1973 чылдан эгелээш төнчүдүп моөцнаар. ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң будуруглге черлериниг ажылдан кылган бүгү комбикормнарны болгаш белок-витаминниг хоолуктарны улус ажыл-агыйының планын бүтүраар, тарап продуктуларынга доктаатkан ыдыг чурум-биле хувааган турар үжүрлүг.

Жиыктарны болгаш шроттарны улам ылап шын ажыглаарының болгаш комбикорм үлетпүрүнге херек белоктуг чиг-эттериниң курлавырларын улгаттырарының эргежок чугулазын бөрүмдээтээш, күрүнеге сатkан үе болгаш эфир-үе культураларының, чиг хөвеңниң, сиген далганының, читир свёклазының пентпер бүрүзүнүң орнунга комбикормнарны (жимыктар болгаш шроттар орнунга) колхозтарга, совхозтарга болгаш өске-даа күрүне ажыл-агыйларынга 1973 чылдың дужудулеп эгелээш, орнап садар.

	Планга киириштир садар үеде (килограмм-биле)	Планнан ажыр садар үеде (килограмм-биле)
Тарымал тоорук	30	70
Кунджут, арахис, чем маглы, хлопок, тмина, фревхель болгаш аниса	30	60
Үзүүг лён, лён-долгунец, хендирь, горчица, рыжик, рапс, корнандра, перилалар, кользидер, лялленманнилар болгаш крамбе	50	100
Соялар	70	140
Сиген далганы	100	100
Клещевиналар	400	400
Чиг хөвеңниң совет сорттары	8	8
Чиг хөвеңниң вариң үдээлиниг сорттары	16	16
Читир свёклазы (фабрикавыы)	1,0	1,0

Колхозтар болгаш совхозтар күрүнеге кедээ ажыл-агый продукциязын сатkавының дугаймында документтилерни көргүзерге, оларга ыяшаң комбикормнарны садарын ССРЭ-ниң Белеткел министерствозунуң системазынга даазкаан.

Колхозтардан, совхозтардан күрүнениң садын алганы үе болгаш эфир-үе культураларының, чиг хөвеңниң болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый продукциязын дээш комбикормнуң колхозтарга, совхозтарга садарда, оның үндүр садарылчыын ортаан 1973 чылдың январь 1-ге чедир ССРЭ-ниң Сэң министерствозу-биле, ССРЭ-ниң Белеткел министерствозу-биле болгаш ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу-биле дуржулган тургаш доктаадырын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ортек талазы-биле Күрүне комитединге даазкаан, оң ортек болза дужаан турар ажыл-агыйларның оң чүүлдерни будурериниге соңгуургалын кудулаттыас болзур үжүрдүт.

Комбикормнуң шыпарын бедидерниг негелдемнерни бедидер төлээде, комбикорм үлетпүрүнге чиг-оттуң бүгү хевирлериниг чаа стандарттарны ажыдаш кылырын ССРЭ-ниң Белеткел министерствозунга даазкаан, а ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Стандарт талазы-биле Күрүне комитези оны 1974 чылдың январь 1-ге чедир бадылаар үжүрдүт.

Комбикорм будуруглелериниң тударының талазы-биле ажыл-херектиг байдалны чугаалажып көөрүн болгаш бо беш чылдың планында көрдүнгеп күрүнениң комбикорм будуруглелериниң тударын күштелдирер болгаш оларны хуусказ бетинде ажыглалга киирер талазы-биле эргежок чугула хемчеглерни алырын эвилелдешкен республикаларның коммартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Кедээ тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Үлетпүр тудуг министерствозунга, ССРЭ-ниң Авр индустрия будуруглелиниң министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидиглге министерствозунга, ортумак машина тудуунуң министерствозунга, Мособлкүүскомнуң чанында Колмособтудуунга болгаш Ленхооркүүскомнуң чанында Ленинградтудуунга СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели даазкаан.

Комбикормнар заводтарының чанында гранулдаан сиген далганын калаглаарынга чугуур хемчеглдиг тудугларны кылырын болгаш ол сорулгаларга эргежок чугула дериглелерни белеткээрин хандырарын комбикорм үлетпүрүнге дериглелерни тударының болгаш белеткээриниң айтырыглаарын харылаан турар министерствозларга болгаш ведомстволарга даазкаан.

ССРЭ-ниң Күрүнелиг болгаш ССРЭ-ниң Күрүлеңдырылгазы ажыглалга күүү-шыдалдар киирип бээриниң доктаатынган хуусказларынга дүүштүр ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң комбикорм-будуруглелериниң тургузуун, чаартын турар будуруглге черлериниг бээр четчелээшкин дериглериң, өске-даа материалдарны вегеттинер эргежок чугула хемчелдин-биле үндүрүп бээрин улус ажыл-агыйының планнар төлевилелдериниге бай бурунгаар айтып турар үжүрдүт. ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң тудугларын ССРЭ-ниң Күрүлеңдырылгазы улус ажыл-агыйының эң чугула объектилери кылдыр көрүп, будуруглге черлериниг материалдыг курлавыр хөрөңгилерни үндүрүп бээрин албан хандырар хүлээлгелиг.

Комбикорм болгаш микробиология үлетпүрүнге дериг-херекселдериң чаа хевирлерни чотаалдырының техниктиг документтацизин ажыдаш кылырын, шевелде дериглерни белеткээрин болгаш хымаарын база оларны будуруглеге шинээлирин Прибор-тудуушкунуңуң, автоматизацияның дериглериниң болгаш башкарылга системазының министерствозунга, Чиик болгаш эзим-чем үлетпүрүнүң база аммыдыраа хандырылга приборларының машина тудуушкунуңуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында микробиология

(Үлаичызы 3-кү арыда).

Бистиң Ленин орденниг Тыва автономнуг республикавыстың тараажылары улус ажыл-агыйын хогжүдериниң тоску беш чыл планының пйиги чылында бедик дүжүттү ажаан алыр соруглга-биле социалистиг чарышты чыл эгезинден-не калбарткан. Оон түнелиниде планныг онаалгадан ййи катап ажыг тараа күруне шыгжаммырыда киргеп. Бо дээрге ССР Эвилелиниң тургустунганывыдан бээр чартык чүс чыл оюн байырлаар деп турар кедээниң бүгү ишчилериниң күш-ажылы тиилелгези болгаш байырлалга белээ-дир.

Дүүн партия обкомунуң хуралдаар залынга дүжүт ажаалдазының мурнакчылары чыглып келгеп. Хуралды СЭКП обкомунуң секретары В. И. Попов ажыткаш, дүжүт ажаалдазының тиилекчилеринге байыр чедирип, чүве чугаалаан. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облаетың профсоюзтарның чөвүлелиниң «1972 чылдың ажаан алышкынының гвардейжизи» деп Хүндүлүг демдек-биле мурнакчы тараажыларны шаңнаар дугаймында доктаалын СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый кылдыгының эргелекчизи М. Е. Абрамов номчаан.

ЧУРУКТА: Хүндүлүг демдектер-биле шаңнаткан болүк тараажылар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

УРУГЛАРГА БЕЛЕК

АК-ДӨВУРАК. (Телефонбиле). Дүүн «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжулары Ак-Довурак хоорайда даг-дүгү арыглаар комбинаттың, тудугнуң амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларының 140 уруунга чаа тутkан садтың дугуруун дамчыдып бергеп. Хоорайның тудугжулары ССРЭ-ниң тургустунганывындан бээр 50 чыл оюнга үткүштүр алган хүлээлгелериниң бир нетелдезин күүсеткеп — 140 орунныг уруглар садыг ажыглалда киргеп. Оон тудуунга Д. Калдар-оолдуң, С. Сендажының болгаш З. Салчактың удуртkаны бригадалар шалыпчы ажылдаан.

Тудуг эргелелиниң участоктарының, бригадаларының арааында юбилейге алдаржыткан чарыш калбарган. 1972 чылдың будуруглге программазын № 2 участок (начальниги П. Д. Дмитриченко) күүседипкеп. Участок чурталга базыңнарын, магазинии болгаш культура-амыдырал хандырылгазының тудугларын кылып турар. Ында бригадалар арааында чарышты калбарткан чорук ажыл-ишчи көргүзүглерин экижидерниге дузалаш турар.

Комбинаттың ийиги эзлүүнүң тудуу-биле чергелештир Ак-Довуракты өске-даа тудугларында бо хүннерде ажыл хайнымышкыңнып. Юбилейжи чарыш уламчылышаан.

ТАРААЖЫЛАР, МАЛЧЫННАР, ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ!

Ук хураага «1972 кедээ ажыл-агый чылыкың баш бурунгаар үндүрген түнелдериниң болгаш тоску беш чылдың үшкү чылының сорулгаларының дугаймында илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **М. К. Мендуме** ыяткан.

— Тыва АССР-ниң кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарының сагыш сеткилин бо хүннерде улуг өөрүшкү-биле долдуунган — деп, М. К. Мендуме илеткелиниң үезинде чугаалаан.—Бедик дүжүттү өстүрүп ааланы болгаш тарап культураларын будуреринге көөдеткеиге, 1972 чылла дужуг ажаан алышкының чедишкиниң чорутканы болгаш күрүнеге планнан ажыр тарап сатkаны дээш Бүгү-россияның социалистиг марыжының тиилекчилериниң бирээзин болган бистиң республикага РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шиитчир Кызыл тугун тывыскан дугаймында дыңнадыг бүгү Тывага тарай берген.

Чазактың шаңналдыг тывыскан чорук кедээ ажыл-агыйын ажыл-ишчилерин караакыжы күш-ажылче улам хейлээт киирип, түгле кедээ ажыл-агыйының эвес, харын Тыва АССР-ниң бүгү улус ажыл-агыйының өске-даа чыдырларының мурнумда туруп турар харын сорулгаларны моон соңгаар-даа шиитпиртээрээге чаа-чаа күштерни немеп эгүзүнаалының хайнактырып тур.

Бо чылын республиканың кедээ ажыл-агыйының ажылишчилери улуг күжениишкинниг-биле ажылдаан. Күрүне шыгжаммырыга Тывадан эң эки дээн 132 муң тонна тараажын ургап, ол күрүне планнындан барык-ла ййи катап ажыг. Бо чылын республикага тараанын ортумак дужуду гектардан 13,2 центнер болган. Каа-Хем районнуң тараажылары кайгамчык күш-ажылчы тиилелгени чедип алганнар. Социалистиг чарыштың түнелдерин бүзүлаар Каа-Хем районга 5 муң рубль акша шаңналы-биле кадыг. РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шиитчир Кызыл тугун тывыскан.

Боттарының шөлдеринге гектардан-на 20,6 центнер тараанын өстүрүп, ажаан ап, күрүнеге 19 800 тонна тараанын сатkаш, күрүне планын 3-тең ажыг катап күүседкеп Бии-Хем районнуң тараажылары база шалыпчы болган. Таңды районнуң тараажылары күрүнеге 36 172 тонна тараанын сатkаш, боттарының социалистиг хүлээлгелерин дыка ажыр күүседкеннер.

Бо бүгү түнелдер механизаторларның болгаш мону ажылдыларның, суттарыкчыларның база тускай эртемнигилерниң болгаш республикамның бүгү ажылчы чоннарының күжениишкинниг күш-ажылының амыдырында чедип алдынган.

Республиканың механизаторларының эң дээрелери күш-ажылчы бедик алдар-хүндүнү чедип алганнар, оларга «72 чылдың ажаан алышкының гвардейжилери» деп аттарны тывыскылаан.

Бистиң республикада чер ажылының хөгжүдезинде ажыглаттынмаан курлавырлар болгаш аргалар ам-даа бар болуп турар — деп, илеткелчи оон ынай уламчылаан.—Чугула курлавырларның бирээзи болза, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге кедээ ажыл-агый культураларының дужудун бедидери болур. Амгы үеде бистең дүжүттү өстүрүп туралы дек-деки эвес. Аазап-бойдуңнуң ыяшалы-даа ажыдаш продуктуг чүс чыл оюн байырлаар деп турар кедээниң бүгү ишчилериниң күш-ажылы тиилелгези болгаш байырлалга белээ-дир.

Дүүн партия обкомунуң хуралдаар залынга дүжүт ажаалдазының мурнакчылары чыглып келгеп. Хуралды СЭКП обкомунуң секретары В. И. Попов ажыткаш, дүжүт ажаалдазының тиилекчилеринге байыр чедирип, чүве чугаалаан. СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облаетың профсоюзтарның чөвүлелиниң «1972 чылдың ажаан алышкының гвардейжизи» деп Хүндүлүг демдек-биле мурнакчы тараажыларны шаңнаар дугаймында доктаалын СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый кылдызының эргелекчизи М. Е. Абрамов номчаан.

ЧУРУКТА: Хүндүлүг демдектер-биле шаңнаткан болүк тараажылар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Кедээ ажыл-агыйның мурнакчыларының хуралы

(Үлаичызы 3-кү арыда).

ЧУРУКТА: РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шиитчир Кызыл тугун РСФСР-ниң белеткелдер министиринiң орааскызы П. М. Конъков Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. К. Мендуме, обпрофчөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу оларга тыпсып тур.

ААС-КЕЖИЙ

«Бузулбас эвилел» деп конкурска

СҮТ ДЕГ мокур ак от. Эжиниң ажыл каан. Иштиниң каас-шивки-даа ажок. Ийи талазында моңгүнелчек баштыг, чымчак пружиналыг демир оруннар. Моңгүл-Тайганың моңгүн бөргү өгүүң ажык эжиниден мыя бо чайнап чыдар. Каргы үшүнда чаткан ааржы дег, чаттылып оттаан мал базала кострүп чоруур.

Өгүүң эр ээли кыскажаак сыныг, алдан чоокшулап бар чыдар назылыг хиреэнде-ле моге-шыырак чораапы делгем эктийдеп илдең, ховүүң сырынынга хүрерти додуга берген, арынды чазык-чаагай аян илден, бажыңын дүктери кускү хыраа дег бууравра бергенин, бедик хавааңда хаяы нескыттар чыткылапканын алырга, амыдыралга корбээн чүвези чок, көдүрбээн хонээ чок деп хөөрем чок сөглеп болур кижи болду. Өгүүң хөрээжеп ээли база-ла чазык, чугаакыр кадай. "Отка паш салып, аяк-тавак айлап, аъш-чем белеткеп турда, ана адак-бышкаапың - чиңги аныяк уруглар-ла. Аныяанда долбанныг кызыл чораан чаактары ам-даа ол өөүн салбаан, чүгле ында-хаая сыгыглар бар, улуг, дозураш каректары по-кижиниң сагыш човаачал, кээрөчел сеткилин хөрөчилеп турар. А бажының узун, суук дүктеринде аразында «моңгүн удаазыннар» бар апартылаап, олар харын кадайны улам каастап, аяк-шивчи кирип турар.

— Ынчангаш, амыдыралывыс дугайында чугаапы эгелээр апаар-дыр бис— дээш, шашкаш, эрги-саска ыштыг кара кидистер-биле, адгы, хөм-биле дуй човап каап. Ооң ниттиге-ле чаглактаның чурттаң олурар. Шупту-ла кижилерде кайын от чок боор ийик. Оглер тургулаан. Акдаа, кара-даа оглер.

Тайгалар баштарында хар чаапкан. Орай күс. Соок кыштың тыныжы келген. Патла карарты додуга берген арынныг Мазыкы ашак чадырының эжинде үш даштан кылган ожуктуг одаавга хымараан хайындырып, самдар-самдар чүчактарлыг, бир үең назылыг бичии оолдар одаа одунга долгандыр үглеп алган, догелонген олурган. Мазыкы чес өөүүг кара-хүрең кештиг чапагаш ооргаашынче, оцу оскундурган, та кажангы чүве ийик, адгы бе деп тапыыры беанн берге, черан куу хоректээжин кагбышаап, догелепген оолдарның элээдизинге чугаалаан:

— Бичe, дөө ол ховуда хойлар ырай берди, дүрген барып бажып дозуу эккел. Ыткакушка таварыжы бээр чадавас. Кокай хой чипсе, демги чалаң бистн бөрү ыпкаш чара соп алза ходнү. Че, дүрт еде! Маннап чорувут.

Самдар оолчуташ орлан-шоваазы аажок маннап чорупкан.

Ховуда чаптылып оттаан ак-чайт мал кымныыл, мокур ак оглерде кымнар чурттаң турарыл, самдар кара оглер кымпарныыл дээрапы Бичеоол ынчаарда биле берген. Эгээртинмес хой мал байларныы, ак оглер оларның оргээзи, самдар оглерде, чадырларда ядыылар чурттаң турар. Бай кижилер тодуг-догаа чурттаң, ядыыларны кара-хараазында аажылаң, малын малдадып, байын турар. Ынчангаш Бичe-оол чамдыкта бужургашын келгеш, ачазынга удурланып, мынчаар дидимненип чугаалаптар апарган:

— Оске кижиниң малын кадарбас мен. Ээзи боду кадаргай-ла.

— Оршээп көр, оглум—деп. Мазыкы ашак оглун чөптеп сургаар:— Ынча дивес чоор! Хайыраатты мындаагылар сээң ол чугааң дыцпаа кагза, бистн ат кылыр. Эът-кеш чок кылдыр үзе эриндеп кааптар. Хойну барып кадарып көр. Бичии кижиниң аскы ыңдыг байбан болбас чоор. Ужурдав эртер арга бар эвес, хайыраатты мындаагыларга бараан болбааже хоржок.

— Ол хайыраатты мындаагылар биске чүү бериң турардыр ынчаң?

— Оң чүү дээриң ол? Боду оспейн чыткаш-ла, аскы оскеп толуп моң. Азыраан малдыг эвес, ядыы улус канчаа амыдыраар бис? Ажыг божазып-даа берип турар болза, хайыраатының авыралы ол ышпажыл...

Чөптүг эвес бау-чурумнуң аар чүлүг аныяк оолдуң эктинден сы базып эгелээн. Ачазының чугаалаары ышкаш, «ужурдан эртер эвес» дээш, байга чалчалап турган. Семдер баштыг оолак тургашла Бичe-оол эрги Тывага амыдыралдың кадыг-бергезинге ынчаар таварыжы берген. Ааскежиктиг чаш пазын деп чүвени ол көрбээн. Эъди-кежи довурак-хирден хорлааш, ханы токтуп чоруур, кызыл бут тавангайлары кадыг хом дег ширилеппп калган. Билип көрге боду ыңдыг чораан.

...1921 чыл-биле кады Тывага улусчу революцияның хаяазы хереленнп чыпып келген. Ынчап Мазыкы айлактың мынча деп олурганың Бичe-оол ам-даа утпаан:

— Шаг-шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле чытпас диижир болгай. Бистнң черге база-ла төре хереэ өскерлип, кырывыска аяс аъп хүннеп, бо дүмбей, карацгы түрегделди үзе чиптер эвес ыйнаап. Улустуң чугаазын дыцпаагарала: «Орус чурттуңда ак хаапның эрге-чагыргазын дужүрген. Бистнң бо черге-даа эрги төре буступ дужер, хостут, чаагай амыдырал келир. Ядыы кижилер боттары баш миннир апаар. Байларның, дүжүметтерниң дарга-тамчыктыг эрге-чагыргазын дүжүр октаар» дижир-дир.

Баштарын моцги харлар хээлеп каастаан бедик сыпнарлыг, Тываның ырак-узак кыдыг-булуңу Моңгүн-Тайгага бөзин Октябрь революциязының күчүлүг шуургавы, «Авроранын» чаңпыктыг даапташкынының дидимзаи ынчаар чалгып чеде берген...

Тывага улусчу революция тнилээн. Улустуң эрге-чагыргазы тургустунган. Бичe-оол хып дээн аныяк эр турда, ооң ада-иези болгаш Карганың бүгү чову хостут болган.

Бичe-оолдуң амыдыралынга өзулүг эргинде 1953 чылда болган. Ол ынчап бир ядыы араттың кызы Тыртынна-биле ог-буле түргузуп, ада-иезинден аңгыланып, тускайлаң амыдыралдыг, эрбин аңгыл-толдугдаа апарган турган. Ары чарыкта каттышкап ажыл-агыйлар — колхозтар тургуступуп турарын дыцпап ыаап, Бай-Тайганың Шүйга чаа организастаттынган «Мурнакчы» колхозка кирери-биле Карты үнупүң хүү ажылдыг араттарын эвилелден алгаш чорупкан. Үжеп шаа өреге колхозка кээп кирип алган. Бичe-оол ол чылын-на колхозка кирген араттарның колхозтуң пнити хөреңгизи кылдыр салган малын чыып болгеш, бир кодан хойну боду кадарары-биле хүлээп алган. Хостуг күш-ажылдың, бодунга болгаш бодупүң чонунга кылыр үүденнң оорүшкүүн Бичe-оол ооп бээрле корүп эгелээн.

МЭЭҢ күш ажылчы оруум, тодаргайлаарга, малчын амыдыралым ынчаар эгелээн чүве—деп, Допгак Мазыкыевич чугаазын уламчылады. — Ниитиниң малын кадаргала ам чээрбиги чылдың пүүүүн корүп тур мен. Бо аразында кандыг чаартылгалар болбады дээр! Мурнунда арыга «Мурнакчы» колхозка бактаап турган болзувусса, алдан чылдар үезинде бо Каргыга колхоз тургускаш, маңаа тудуг-суур кылып, аңылдап эгелединс. Мал ажыл-агыйлыг болгаш, колхозунустуң «Малчын» деп адап алган бис. Шаанда чаңгыс орген-даа чок турган черге чаа, колхозчу суур озүп үнген. Ында делгем контора, ортумак школа, садыг-магазин, улуг культура бажыңы, уруглар сады дээш, бажың-балгат-ла эндерик. Кап чылдар мүрнүпда оглерге чурттаң чораан кижилер ам чараш, шевергин, делгем, чырык, чылыг бажыңнарда сууржуп алган. Буурул баштың Саадактың кырынга үне бергеш, ооң хойнупүң эдээнде эргелеткен чассыг толу дег, хүн бүрүде-ле озүп, сайзырап турар колхозчу суурну корүп олурарга, кижиниң сагыш-сеткилин оорушкү хаара тудуп келир. Дүне карацгыда бээнп ол бедиктеп бо суурну хараарга, сылдыс дег чайнаап сайгылгаанга кижиниң караа чылчырыктай бээр. Чогум-па бо бедикке үнүп келгенимде, эрткен үе-биле амгы үениң кайы хире ылгалдыы мээң караамга тодаргай костүп келген ышкаш апаар. Шаандагы дүмбей-карацгы будүүлүктеп, дарлал-бектеп адырылган чоо көгээрелдиң бедиилче хере базымпы кылган. Мээң шаандагы чаш чораан үемде амыдыралды амгы бо хүндеп амыдырал-биле деңнээрге, шыпап-ла даг ээпри чердев ужуп үнгеш, ак-көк дээрниң талыгыр бедиинде чоргаар кылыйтып чораан ышкаш ыылдыр сагындырар-дыр ийнп.

— Шыпап-ла кайгамчык чаартылгалар болган — деп, Допгак Мазыкыевичиниң кадайы Тыртынна Мага-Ширээвна чугаага киржи берди. — Богүнгү бистнң амыдыралывыс ышкаш мындыг магалыг чурттапганы, чырыткылыг, оорушкүлүг аас-кежиниң бистнң ада-огбелеривис кайын бодан чораан боор. Кижиниң амыдыралы хамаан чок, черниң үүүп-бойдузу бөзин чаартына бээр чүве-дир. Шаанда маңаа тараа тарыыр байтыгай, тараа деп чүвени танывас чордувус. Ам бо черде тараапы бөзин тарып турар апар-

(Уланчызы 4-кү арында).

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга

НАЙЫРАЛ — БИСТИҢ КҮЖҮВҮС

ЗАКАВКАЗЬЕ Федерацияның тургузар болгаш ССР Эвилелиниң составынга оң бактаап кирериниң дугайында Советтерниң 1-ги Заавказье съездиин революстуг аагай чаңчылдарлыг Баку оорайга шиитпир үндүрген. Юң бээр чартык чүс чыл өртөп. «Совет эрге-чагыргазы күүлүг бижыглаарын Сиерниң шылгаттынган, шыларацгай удуртулганар-биле эдаш Комитерн тутунга иштаткаш, маңаа, Чөөн чүкүң ажын черге чедип алзынга ылап бүзүрелдиниистн овет Социалистиг Республиклар Эвилелинге чаңгыс ааи-бүле болган түрээлеиниг ыктаап кирип тура, илергейеп тур бис»— деп, делегатар В. И. Ленинге чоруткан ыглавында айыткан медегээн.

Ильичиге берген ол сос алдарыны-биле күүсеттингеп. Богүп, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнүң — сыый каттыжышкынның, шырал биле аку-дүмә ёзүпүп ыдур улуг байырлалының бүгүүнде Азербайджанның ажылчы чонү партиязына, Төөн чүртка база-ла бүгү Совет Закавказьеның ажылчы оннарын дег айыткаар бүрүп ргелиг. Бистнң Ада-чүртүвүс үстээрнинң аку-дүмә ог-бүзинге олар Совет эрге-чагырганы күүлүг бижыглаазын чедип алган. Ооң Кызыл агу Россиязың, Украинаның олгаш Белоруссияның күштылчы массалары-биле кады үгүдө ээ баштайгы хой националдыг социалистиг күрүзин — ССР Эвилелин 50 чыл урунда тургускан Закавказье удустарының аас-кежиктиг чүртталгазының үлегерижээ болу берген.

Азербайджан улус бодунуң үгү чеднишкиннерин улусар найыралының ленинчи туунун башталгазы-биле чедип ган. Кижилериң — совет үстүн төөгүлүг чаа шинтижилгезинин чамдыкта кезиин азганын азербайджан улус одунуң дээди аас-кежин деп елеп турар.

РСФСР-ниң литературазы ле ураи үүлүүнүң чоокта на Азербайджанга эрткен үнерп опу сайгыл-сеткилге ла салдарлыг куштуу-биле ередин корүскеп. Ол хүнер совет улустартын бузулне аку-дүмә пайыралының ыңаап-ла байырлалаң болу ргеп. ынчаангаш аваа-ла ультура фестивалының ганчок улуг ужур-дузалыг олган.

Совет эрге-чагырга ылдаының дургузунда Азербайджанга үлетаурвүн будуруушүп хемчээли 70 ажыг катап ттаткан. Азербайджанның реолюция мурнунда бир чыл ргузунда будүрүп турганы ире продукцияны бөгүн бисең үлетүрүүстүң будуре ыртып каарынга 12-ле хүн ктүр. Оны чугаалаап тура, амыктың мурнунда совет устарның экономика талаы-биле сыры дем каттышырылганының түңнели оң деп илир бис.

БИСТИН пиитилеливистив айгылыш чок барымдаалаар бээ бир чүүмү, совет амыралдың аян-шинчилин деп билир үүлүвүстүң чоцшулаар, эрги-саска ыштыг кара кидистер-биле, адгы, хөм-биле дуй човап каап. Ооң ниттиге-ле чаглактаның чурттаң олурар. Шупту-ла кижилерде кайын от чок боор ийик. Оглер тургулаан. Акдаа, кара-даа оглер.

Тайгалар баштарында хар чаапкан. Орай күс. Соок кыштың тыныжы келген. Патла карарты додуга берген арынныг Мазыкы ашак чадырының эжинде үш даштан кылган ожуктуг одаавга хымараан хайындырып, самдар-самдар чүчактарлыг, бир үең назылыг бичии оолдар одаа одунга долгандыр үглеп алган, догелонген олурган. Мазыкы чес өөүүг кара-хүрең кештиг чапагаш ооргаашынче, оцу оскундурган, та кажангы чүве ийик, адгы бе деп тапыыры беанн берге, черан куу хоректээжин кагбышаап, догелепген оолдарның элээдизинге чугаалаан:

— Бичe, дөө ол ховуда хойлар ырай берди, дүрген барып бажып дозуу эккел. Ыткакушка таварыжы бээр чадавас. Кокай хой чипсе, демги чалаң бистн бөрү ыпкаш чара соп алза ходнү. Че, дүрт еде! Маннап чорувут.

Самдар оолчуташ орлан-шоваазы аажок маннап чорупкан.

Ховуда чаптылып оттаан ак-чайт мал кымныыл, мокур ак оглерде кымнар чурттаң турарыл, самдар кара оглер кымпарныыл дээрапы Бичeоол ынчаарда биле берген. Эгээртинмес хой мал байларныы, ак оглер оларның оргээзи, самдар оглерде, чадырларда ядыылар чурттаң турар. Бай кижилер тодуг-догаа чурттаң, ядыыларны кара-хараазында аажылаң, малын малдадып, байын турар. Ынчангаш Бичe-оол чамдыкта бужургашын келгеш, ачазынга удурланып, мынчаар дидимненип чугаалаптар апарган:

— Оске кижиниң малын кадарбас мен. Ээзи боду кадаргай-ла.

— Оршээп көр, оглум—деп. Мазыкы ашак оглун чөптеп сургаар:— Ынча дивес чоор! Хайыраатты мындаагылар сээң ол чугааң дыцпаа кагза, бистн ат кылыр. Эът-кеш чок кылдыр үзе эриндеп кааптар. Хойну барып кадарып көр. Бичии кижиниң аскы ыңдыг байбан болбас чоор. Ужурдав эртер арга бар эвес, хайыраатты мындаагыларга бараан болбааже хоржок.

— Ол хайыраатты мындаагылар биске чүү бериң турардыр ынчаң?

— Оң чүү дээриң ол? Боду оспейн чыткаш-ла, аскы оскеп толуп моң. Азыраан малдыг эвес, ядыы улус канчаа амыдыраар бис? Ажыг божазып-даа берип турар болза, хайыраатының авыралы ол ышпажыл...

Чөптүг эвес бау-чурумнуң аар чүлүг аныяк оолдуң эктинден сы базып эгелээн. Ачазының чугаалаары ышкаш, «ужурдан эртер эвес» дээш, байга чалчалап турган. Семдер баштыг оолак тургашла Бичe-оол эрги Тывага амыдыралдың кадыг-бергезинге ынчаар таварыжы берген. Ааскежиктиг чаш пазын деп чүвени ол көрбээн. Эъди-кежи довурак-хирден хорлааш, ханы токтуп чоруур, кызыл бут тавангайлары кадыг хом дег ширилеппп калган. Билип көрге боду ыңдыг чораан.

...1921 чыл-биле кады Тывага улусчу революцияның хаяазы хереленнп чыпып келген. Ынчап Мазыкы айлактың мынча деп олурганың Бичe-оол ам-даа утпаан:

— Шаг-шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле чытпас диижир болгай. Бистнң черге база-ла төре хереэ өскерлип, кырывыска аяс аъп хүннеп, бо дүмбей, карацгы түрегделди үзе чиптер эвес ыйнаап. Улустуң чугаазын дыцпаагарала: «Орус чурттуңда ак хаапның эрге-чагыргазын дужүрген. Бистнң бо черге-даа эрги төре буступ дужер, хостут, чаагай амыдырал келир. Ядыы кижилер боттары баш миннир апаар. Байларның, дүжүметтерниң дарга-тамчыктыг эрге-чагыргазын дүжүр октаар» дижир-дир.

Баштарын моцги харлар хээлеп каастаан бедик сыпнарлыг, Тываның ырак-узак кыдыг-булуңу Моңгүн-Тайгага бөзин Октябрь революциязының күчүлүг шуургавы, «Авроранын» чаңпыктыг даапташкынының дидимзаи ынчаар чалгып чеде берген...

Тывага улусчу революция тнилээн. Улустуң эрге-чагыргазы тургустунган. Бичe-оол хып дээн аныяк эр турда, ооң ада-иези болгаш Карганың бүгү чову хостут болган.

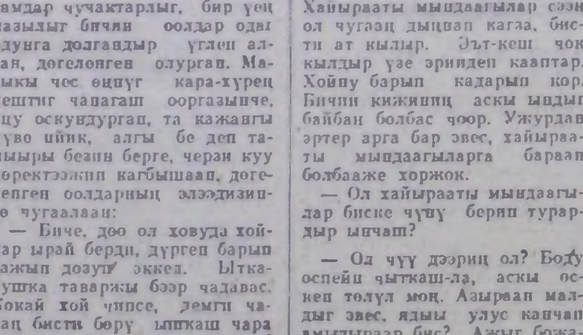
Бичe-оолдуң амыдыралынга өзулүг эргинде 1953 чылда болган. Ол ынчап бир ядыы араттың кызы Тыртынна-биле ог-буле түргузуп, ада-иезинден аңгыланып, тускайлаң амыдыралдыг, эрбин аңгыл-толдугдаа апарган турган. Ары чарыкта каттышкап ажыл-агыйлар — колхозтар тургуступуп турарын дыцпап ыаап, Бай-Тайганың Шүйга чаа организастаттынган «Мурнакчы» колхозка кирери-биле Карты үнупүң хүү ажылдыг араттарын эвилелден алгаш чорупкан. Үжеп шаа өреге колхозка кээп кирип алган. Бичe-оол ол чылын-на колхозка кирген араттарның колхозтуң пнити хөреңгизи кылдыр салган малын чыып болгеш, бир кодан хойну боду кадарары-биле үүлээп алган. Хостуг күш-ажылдың, бодунга болгаш бодупүң чонунга кылыр үүденнң оорушкүүн Бичe-оол ооп бээрле корүп эгелээн.

МЭЭҢ күш ажылчы оруум, тодаргайлаарга, малчын амыдыралым ынчаар эгелээн чүве—деп, Допгак Мазыкыевич чугаазын уламчылады. — Ниитиниң малын кадаргала ам чээрбиги чылдың пүүүүн корүп тур мен. Бо аразында кандыг чаартылгалар болбады дээр! Мурнунда арыга «Мурнакчы» колхозка бактаап турган болзувусса, алдан чылдар үезинде бо Каргыга колхоз тургускаш, маңаа тудуг-суур кылып, аңылдап эгелединс. Мал ажыл-агыйлыг болгаш, колхозунустуң «Малчын» деп адап алган бис. Шаанда чаңгыс орген-даа чок турган черге чаа, колхозчу суур озүп үнген. Ында делгем контора, ортумак школа, садыг-магазин, улуг культура бажыңы, уруглар сады дээш, бажың-балгат-ла эндерик. Кап чылдар мүрнүпда оглерге чурттаң чораан кижилер ам чараш, шевергин, делгем, чырык, чылыг бажыңнарда сууржуп алган. Буурул баштың Саадактың кырынга үне бергеш, ооң хойнупүң эдээнде эргелеткен чассыг толу дег, хүн бүрүде-ле озүп, сайзырап турар колхозчу суурну корүп олурарга, кижиниң сагыш-сеткилин оорушкү хаара тудуп келир. Дүне карацгыда бээнп ол бедиктеп бо суурну хараарга, сылдыс дег чайнаап сайгылгаанга кижиниң караа чылчырыктай бээр. Чогум-па бо бедикке үнүп келгенимде, эрткен үе-биле амгы үениң кайы хире ылгалдыы мээң караамга тодаргай костүп келген ышкаш апаар. Шаандагы дүмбей-карацгы будүүлүктеп, дарлал-бектеп адырылган чоо көгээрелдиң бедиилче хере базымпы кылган. Мээң шаандагы чаш чораан үемде амыдыралды амгы бо хүндеп амыдырал-биле деңнээрге, шыпап-ла даг ээпри чердев ужуп үнгеш, ак-көк дээрниң талыгыр бедиинде чоргаар кылыйтып чораан ышкаш ыылдыр сагындырар-дыр ийнп.

— Шыпап-ла кайгамчык чаартылгалар болган — деп, Допгак Мазыкыевичиниң кадайы Тыртынна Мага-Ширээвна чугаага киржи берди. — Богүнгү бистнң амыдыралывыс ышкаш мындыг магалыг чурттаңганы, чырыткылыг, оорушкүлүг аас-кежиниң бистнң ада-огбелеривис кайын бодан чораан боор. Кижиниң амыдыралы хамаан чок, черниң үүүп-бойдузу бөзин чаартына бээр чүве-дир. Шаанда маңаа тараа тарыыр байтыгай, тараа деп чүвени танывас чордувус. Ам бо черде тараапы бөзин тарып турар апар-

(Уланчызы 4-кү арында).

ЭКИ КИЖИЛЕР ДУГАЙЫНДА

★ ★ ★

Тес-Хем районнуң амыдырал хандырылга комбинадында үр үеде ажылдап келген мурнакчы мастерлер бар. Оларның бирээзи — бо чурукта. Долгар Кардиевна Сады 1961 чылдан бээр ында ак сеткилдиг ажылдап турар. Ооң даараан хевин районда хөй-хөй кижилер кедип чоруур. Кызымак ажылы дээш хоочун даараныкчы «ортектиг шаңналдар, Хүндүлел бижиктер-биле үргүлүү шаңнадып келген.

Бо чылдың тос айларында Д. Сады 1,3 мун рубльдиң продукциязын даарап бүдүргеп. Үшүү кварталда чарыштың тиилекчизи ол болган.

ЧУРУКТА: дааранынчы Д. Б. Сады.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

★ ★ ★

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга утнуштур чарышка Кызыл-садыгның № 11 магазининиң коллективи төлептиг үлүүн киирип турар. Магазин бо чылдың октябрь айда бараан саарылгазының планын амыр күүсетнен.

Магазинде барааннарның ассортиментизи үргүлүү янзыбүрү болуп турар. Ынчангаш садып алыкчылар маңаа хүн бүрүде хөйү-биле кээп, чаа барааннарны садып ап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы садыгжы Валентина Никитична Отева.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХАНДЫР ӨӨРЕНИР

«Ажылчы чонпарның экономиктиг ооредилгезин экжиндер дугайында» СЭКП Топ Комитединиң доктаалын амыдыралга боттандырар дээш республиканың партия организациялары чер-черде экономиктиг ооредилгениң ныызбүрү хевирлерин тургускаш, хөй санныг дыцнакчыларны оаче хаара тутканы. Олар экономиктиг билиглерни шиңгээдип ап, ону амыдыралга, ажыл-ижиниге ажыглап турарлар.

Чамдык черлерде экономиктиг ооредилгени канчаар тургусканың, ооң ынчээлдериниң канчаар эртип турарын моон ыдаанда парладывыс.

★ ★ ★

«ЭРЗИНИҢ «КОММУНИЗМЧЕ ОРУК» колхозунда экономиктиг билиглерниң үндезинниерин ооренир политшколада 15 дыцнакчы хаара туттунган. Ооң дыцнакчылары — тускай эртемнигдер, бригадирлер, звенопочулар, ферма эргелекчилери. Политшколаның дыцнакчылары Валерий Шыырап, Күдеп Банзы, Чооду Пар-оол болгаш өскелер-даа кызымаккай ооренип турарлар.

Ол политшколаның пропагандизи Сегбе Кыргысович Шожуң конспектинги канчаар бижиирин, чаа темага хамаарыштыр литератураларны, коргүзүг материалдарын ажыглаарын, графиктп, схейаларны шын тургузарын дыцнакчыларга тайылбылап бээр. Баштайгы кичээлдерге ол бо бөш чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг хөгжүлдезинниң дугайында солуп лекцияларны, ооренип турар темаларга холбаштыр номчаап.

КАА-ХЕМДЕ СУГ-БАЖЫ ШКОЛАЗЫНДА марксизм-ленинизмниң үндезинниерин ооренир политшколаның 16 дыцнакчызы эрткен ооредилге чылында программазын чедиишкиниг дооскаш, тускай ыпаылгаларны алганнар. Ам олар экономиктиг билиглерниң үндезинниерин ооренир политшколада хаара туттунган. Школаның мурнакчы пропагандистериниң бирээзи Анна Назыновна Моцге экономиктиг билиглерниң кичээлдерин бедик идей-политиктиг деңнелге эрттирип турар. Ол бо ооредилге чылының эгезинде баштайгы кичээлге «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюң» деп темазы дыцнакчыларга ооретккеп.

КЫЗЫЛДА ТӨП ЭЛЕКТРИ ТУДУГ ЭРГЕЛЕЛИНДЕ экономиктиг билиглерниң үндезинниерин ооренир политшкола ам ийиги чылының программазын ооренип эгелээн. Ында 80 ажыг тудугжулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, ажылчыннар экономиказы ооренип, ону амыдырал-биле холбап турар.

Экономика ооренир политшколаның пропагандизи, план килдизиниң эргелекчизи Вера Николаевна Тоцкая дыцнакчыларга кичээлдерни солуп ыылдыр эрттирип, таймылырап турар темазынга хамаарыштыр коргүзүг материалдарын, амыдыралчы чижектерни ажыглап турар.

Электри тудуг эргелелинде партия организациязының бюро кежигүннери кичээл болур хүнде ацаа олуржуп, боттарының сапал-онаддарын пропагандиске берип, ажыктыг сүмелерни кадып турары чаңчыл апаранган.

БИЙ-ХЕМНИҢ ТӨРАНДА чонпуң амыдырал хандырылга комбинадында экономиктиг билиглерниң үндезинниерин ооренир политшколаның дыцнакчылары вторник санында кичээлдеп турар. Бо чылын ооредилгеде 26 кижи хаара туттунган. Олар ооренген темаларын коллективтиг амыдыралы-биле сырый холбап, чамдык четпес ажылдарны экижиндеринче угланган хемчеглерни ап келген.

Буга суунуң дугайында бодал

Тарааны каңдаашкынга алыспас, суггарылга ажылын экижиндер буга-сумунну каазынаштаар дугайында партия болгаш чазак база-ла үргүлүү сагыш салып турар-дыр. Чоокта чаа база бир доктаалды хүлээп алган болгай. Ону номчаашкаш, бодумнуң саңал-онаалымны ала-чайгаар бижиксей бердим.

Бистиң ада-огбелеривис эртебурунгудан бээр-ле суггаттыг черлерге тараа тарып чораан. Кайы-бир хеминң суун ховуларга тараа тарыыр дээш шаттар, белдер, тейлер хөрээн одуртур ыяш озуктар-биле улуг буганы казып үндүрүп чораанын археолог эртемденнер илередип турар.

Бистиң барык тос ай дургузунда кыштың тыныжы үргүлүлел келир кадыг-берге агаарлыг черивиске тарааны дүрген өстүрүп алырының чажыдын ол шагның кырганнары эки билир турганнар-дыр. «Буга бажы дагыыр» деп байырлалдын үмүп келгени-даа болза, оран-делегей «ээзинге» чүдүп чалбарыыр дээш эвес, боттарының кызыл холу-биле тараалаан ховудува казып үндүрүп алган бугазын алгап-йөрээп, боттарының күш-ажылыбиле чедип алган оача-омаан мактап чорааның эртемденнер шагда-ла бижип каапкан болгай.

Баштай эки чижектен коргүзүп корейп. Эрткеп чазын чогаалчылар-биле кады Тывада ядыылар чурттаң турар. Бай кижилер тодуг-догаа чурттаң, ядыыларны кара-хараазында аажылаң, малын малдадып, байын турар. Ынчангаш Бичe-оол чамдыкта бужургашын келгеш, ачазынга удурланып, мынчаар дидимненип чугаалаптар апарган:

— Оске кижиниң малын кадарбас мен. Ээзи боду кадаргай-ла.

— Оршээп көр, оглум—деп. Мазыкы ашак оглун чөптеп сургаар:— Ынча дивес чоор! Хайыраатты мындаагылар сээң ол чугааң дыцпаа кагза, бистн ат кылыр. Эът-кеш чок кылдыр үзе эриндеп кааптар. Хойну барып кадарып көр. Бичии кижиниң аскы ыңдыг байбан болбас чоор. Ужурдав эртер арга бар эвес, хайыраатты мындаагыларга бараан болбааже хоржок.

— Ол хайыраатты мындаагылар биске чүү бериң турардыр ынчаң?

— Оң чүү дээриң ол? Боду оспейн чыткаш-ла, аскы оскеп толуп моң. Азыраан малдыг эвес, ядыы улус канчаа амыдыраар бис? Ажыг божазып-даа берип турар болза, хайыраатының авыралы ол ышпажыл...

Чөптүг эвес бау-чурумнуң аар чүлүг аныяк оолдуң эктинден сы базып эгелээн. Ачазының чугаалаары ышкаш, «ужурдан эртер эвес» дээш, байга чалчалап турган. Семдер баштыг оолак тургашла Бичe-оол эрги Тывага амыдыралдың кадыг-бергезинге ынчаар таварыжы берген. Ааскежиктиг чаш пазын деп чүвени ол көрбээн. Эъди-кежи довурак-хирден хорлааш, ханы токтуп чоруур, кызыл бут тавангайлары кадыг хом дег ширилеппп калган. Билип көрге боду ыңдыг чораан.

...1921 чыл-биле кады Тывага улусчу революцияның хаяазы хереленнп чыпып келген. Ынчап Мазыкы айлактың мынча деп олурганың Бичe-оол ам-даа утпаан:

— Шаг-шаа-биле турбас, чавылдак көгү-биле чытпас диижир болгай. Бистнң черге база-ла төре хереэ өскерлип, кырывыска аяс аъп хүннеп, бо дүмбей, карацгы түрегделди үзе чиптер эвес ыйнаап. Улустуң чугаазын дыцпаагарала: «Орус чурттуңда ак хаапның эрге-чагыргазын дужүрген. Бистнң бо черге-даа эрги төре буступ дужер, хостут, чаагай амыдырал келир. Ядыы кижилер боттары баш миннир апаар. Байларның, дүжүметтерниң дарга-тамчыктыг эрге-чагыргазын дүжүр октаар» дижир-дир.

Баштарын моцги харлар хээлеп каастаан бедик сыпнарлыг, Тываның ырак-узак кыдыг-булуңу Моңгүн-Тайгага бөзин Октябрь революциязының күчүлүг шуургавы, «Авроранын» чаңпыктыг даапташкынының дидимзаи ынчаар чалгып чеде берген...

Тывага улусчу революция тнилээн. Улустуң эрге-чагыргазы тургустунган. Бичe-оол хып дээн аныяк эр турда, ооң ада-иези болгаш Карганың бүгү чову хостут болган.

Бичe-оолдуң амыдыралынга өзулүг эргинде 1953 чылда болган. Ол ынчап бир ядыы араттың кызы Тыртынна-биле ог-буле түргузуп, ада-иезинден аңгыланып, тускайлаң амыдыралдыг, эрбин аңгыл-толдугдаа апарган турган. Ары чарыкта каттышкап ажыл-агыйлар — колхозтар тургуступуп турарын дыцпап ыаап, Бай-Тайганың Шүйга чаа организастаттынган «Мурнакчы» колхозка кирери-биле Карты үнупүң хүү ажылдыг араттарын эвилелден алгаш чорупкан. Үжеп шаа өреге колхозка кээп кирип алган. Бичe-оол ол чылын-на колхозка кирген араттарның колхозтуң пнити хөреңгизи кылдыр салган малын чыып болгеш, бир кодан хойну боду кадарары-биле үүлээп алган. Хостуг күш-ажылдың, бодунга болгаш бодупүң чонунга кылыр үүденнң оорушкүүн Бичe-оол ооп бээрле корүп эгелээн.

МЭЭҢ күш ажылчы оруум, тодаргайлаарга, малчын амыдыралым ынчаар эгелээн чүве—деп, Допгак Мазыкыевич чугаазын уламчылады. — Ниитиниң малын кадаргала ам чээрбиги чылдың пүүүүн корүп тур мен. Бо аразында кандыг чаартылгалар болбады дээр! Мурнунда арыга «Мурнакчы» колхозка бактаап турган болзувусса, алдан чылдар үезинде бо Каргыга колхоз тургускаш, маңаа тудуг-суур кылып, аңылдап эгелединс. Мал ажыл-агыйлыг болгаш, колхозунустуң «Малчын» деп адап алган бис. Шаанда чаңгыс орген-даа чок турган черге чаа, колхозчу суур озүп үнген. Ында делгем контора, ортумак школа, садыг-магазин, улуг культура бажыңы, уруглар сады дээш, бажың-балгат-ла эндерик. Кап чылдар мүрнүпда оглерге чурттаң чораан кижилер ам чараш, шевергин, делгем, чырык, чылыг бажыңнарда сууржуп алган. Буурул баштың Саадактың кырынга үне бергеш, ооң хойнупүң эдээнде эргелеткен чассыг толу дег, хүн бүрүде-ле озүп, сайзырап турар колхозчу суурну корүп олурарга, кижиниң сагыш-сеткилин оорушкү хаара тудуп келир. Дүне карацгыда бээнп ол бедиктеп бо суурну хараарга, сылдыс дег чайнаап сайгылгаанга кижиниң караа чылчырыктай бээр. Чогум-па бо бедикке үнүп келгенимде, эрткен үе-биле амгы үениң кайы хире ылгалдыы мээң караамга тодаргай костүп келген ышкаш апаар. Шаандагы дүмбей-карацгы будүүлүктеп, дарлал-бектеп адырылган чоо көгээрелдиң бедиилче хере базымпы кылган. Мээң шаандагы чаш чораан үемде амыдыралды амгы бо хүндеп амыдырал-биле деңнээрге, шыпап-ла даг ээпри чердев ужуп үнгеш, ак-көк дээрниң талыгыр бедиинде чоргаар кылыйтып чораан ышкаш ыылдыр сагындырар-дыр ийнп.

— Шыпап-ла кайгамчык чаартылгалар болган — деп, Допгак Мазыкыевичиниң кадайы Тыртынна Мага-Ширээвна чугаага киржи берди. — Богүнгү бистнң амыдыралывыс ышкаш мындыг магалыг чурттаңганы, чырыткылыг, оорушкүлүг аас-кежиниң бистнң ада-огбелеривис кайын бодан чораан боор. Кижиниң амыдыралы хамаан чок, черниң үүүп-бойдузу бөзин чаартына бээр чүве-дир. Шаанда маңаа тараа тарыыр байтыгай, тараа деп чүвени танывас чордувус. Ам бо черде тараапы бөзин тарып турар апар-

(Уланчызы 4-кү арында).

Чер — бистиң байлаавыс

Чери, кодээ Совет база школа башкылары мооңнеп киирип турар чораан. Ооң туржук «Чыраа-Бажы» совхозта суггатчы кижиниң салым-чолун база бир онзагай деткип корүп турар: алыр шалыцын улгаттырып, чылдың-на суггатчыларның тускай байырлаадымын кылып турар, ол орта шиларааң суггатчыларны база оларның соон солгаш аныяк суггатчыларны мактап, шаңналды тыпсып турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң бир хоочун суггатчызы мынча дээнин ам-даа утпаан мен.

— Суггаттыг тараа дүргеп быжар! Бир га суггаттыг чер дорт га суггат чок черден артык дүжүт бээр. Суггаттыг чер черле дүжүттүг боор. Суггат чок черден, чаашкыл чагбаа, тудум тараа-даа үнмейн барып болур. Мээң-не билирим ол ийин!

Черни мелиорастаар болгаш суггаттыг база кургаттынган черлер

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

үлетпүрүнүң Кол аргелелинге, ССРЭ-ниң Газ үлетпүрүнүң министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Чиик үлетпүр министерствозунга дагзыр.

Комбикормнарны, белок-витаминниг немелделерни болгаш премиктерни хереглекчилерге тускайжыткан транспорт-биле чедирип бээринге топчүткен аргазынче чоорту шилчинирин хандырар хемчеглерни эвиледдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдери болгаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозу ажылдап кылыр болгаш боттандырар хүлээглелигаер. ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң техниктиг негелделерин ёзугаар хөй чүүк сөөртүр автокормовозтарны болгаш оларга тускайжыттынган автоприцептерни чогаадырып болгаш бүдүрүп үндүрерин Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозу хандырар ужурлут. Комбикормнарны, белок-витаминниг немелделерни болгаш премиктерни сөөртүрүнге тараа, далган болгаш крупа сөөртүлгелерин планнарывыш, сөөртүрүнүң доктааттынган чурумун нептередир.

Комбикормнар үлетпүрүнүң микробиология болгаш химия үлетпүрүнүң бүдүрүп турар продукциязы-биле домейлешкек продукцияларны бүдүрүп турар участоктарының болгаш цехтериниң, бүдүрүлгелериниң ажылчыннарынга СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининг 1958 чылдың август 7-де хүлээп алган доктаалывыда көрдүгеен нүшкыл төлевирииниң негелделерин нептередир. Күш-ажыл төлевириниң ук негелделери 1974—1975 чылдарда боттанып эгелзор.

Витаминнерни, аминокислоталарны, антиокисидантыларны болгаш оске-даа немелделерни өдээ ажыл-агыйга чедер хемчээдиш-биле бүдүрерни организастаар дугайында саналдарны ажылдап кылгаш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге киирип кээрин ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, Медицина үлетпүрүнүң министерствозунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининг чомында микробиология үлетпүрүнүң Кол эргелелинге дагзыр.

Бо доктаалда айыттынган онаалдаларның күүселдезин хандырарынга негеттинер материалдыг хорецгилерни капитал салымшыкының чыл планнарынга баш удур киирерин ССРЭ-ниң Күрплапынга болгаш ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга дагзыр.

Мал чеминге тускайлаан бүтү тараның долу шыпарлыг комбикорм хевири-биле ажыглаттынарын чедип алыры-биле комбикормнар үлетпүрүн хөгжүдериниң узун хуусаалыг перспективтиг планын ССРЭ-ниң аңаа сонуургалдыг министерстволары болгаш ведомстволары-биле нады ажылдап кылгаш, комбикормнар, белок-витаминниг немелделерни болгаш премиктерни бүдүрер талазы-биле күрүне бүдүрүлгелериниң күүлерин хөгжүдерин, күрүне хөреңгизиниң база ол шыкаш колхозтарның болгаш совхозтарның хөреңгилериниң күселп-биле чаа заводтарны тударын ук планга киирерин ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга дааскан.

ТАРААЖЫЛАР, МАЛЧЫННАР, ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ!

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

маарыштыр дүжүттүг ортумаа-биле 2—3 центнер чедир бедидер арга бисте бар.

1973 чылда бүтү хөвү ажылдарын чедиишкинниг чорударын колхозтар болгаш совхозтар техниканы канчаар белеткеп алганындан улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш техниканы чогуур үезинде болгаш шыпарлыг бедеткээри — ажыл-агыйларның удуртукчуларының, «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылдакчыларының болгаш ажыл-агыйларның бүтү механизаторларының, «Сельхозтехника» каттыжышкынының ажылдакчыларының болгаш ажыл-агыйларның бүтү механизаторларының кол соруглаларының бирээзи болурун илеткелчи онаалап айыткан.

Республиканың малчыннары боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүселдир талазы-биле улуг ажылды кылганнар.

Республиканың алган социалистиг хүлээлгелерин күүселдиринге бистиң кайгамчык хой-жуларывыс, саанчыларывыс, кадарчыларывыс болгаш оскедаа малчыннарывыс улуг салымшыкыны киирген.

ССР Эвилелининң тургуступ-ганының 50 чылынга алдар болдурган юбилейлиг социалистиг чарышка киришпишаан, республиканың 200 ажыг хой-жузу төрүүр чүс хойга онаштыр 96 болгаш оон-даа хөй хураганны өстүрүп доруктурган.

Республиканың саанчыларының бирги черии он айларда иинек бүрүзүнден-не 3295 кг сүт сагган. «Межегей» совхозтуң саанчызы Зинаида Реодько быжыы-биле тутпушаан. 3000 кг сүт саар деңнелге «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Борис Сат болгаш Зоя Курастикова, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң саанчызы Монгуш Алдын-ыы, «Кызыл тараачы» колхозтуң саанчызы Любовь Романова болгаш өскелер-даа база чоок-шулап келгенер.

Моон-биле чергелештир республиканың мал ажылынга улуг четпестер болгаш чедир кылдыныыаан түүлдер ам-даа бар. Мал ажылының продуктуларын садарының күрүне планын инитизи-биле күүселип турар-даа болзувусса, күрүне онаалдаларын күүселдирин үзүп турар ажыл-агыйлар болгаш харын-даа районнар бисте бар. Дүк садар талазы-биле планын Тес-Хем, Эрзин, Бии-Хем, Улуг-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик, Мөңгүн-Тайга районнар күүселгээнер.

Районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары ферма, хөйжу бригада бүрүзүнге кыштаглаашкының байдалын көрүп, малды мендиккыш ажырарының болгаш оон продуктулуун бедидериниң хемчеглерни алыры эргежок чугула.

1973 чылда 41,6 мун тонна эътти, 62 мун тонна сүттү, 2610 тонна дүктү болгаш 20 миллион борбак чуургаиы бүдүрер ужурлут бис. Ол ирге продукцияны ап болурунуң бүтү аргалары бисте бар. Бо чыыш республиканың колхозтары болгаш совхозтары эрткен чылдыынга бодаарга, мал чеми-биле элээп эки хандыртыпган.

Кыштаглаашкының баштэйгы хүнниринден эгелеп-ле мал чемиия чарыгдаарының шыңгыы үчёдүп тургузары, ону чөрыгдаарын чүгле айлап эвес, харын-даа хүн санында планнаары эргежок чугула.

Хыналдының көргүскени-биле алырга, чамдык районнар амга чедир мал кыштагладыышкынынга ёзулуг белеткенип албаан болуп турар. Улуг-Хем, Бии-Хем, Өвүр болгаш чамдык өске-даа районнарның ажылагыйларында кыштагладыышкын айтырыгларын ам-даа бүрүнүбиле шиитпирлевээн.

• • •

Политиктиг чыыдыышкын бажыңының хураддаар залынга адыш часхаашкыннары диңмиттелип турда, РСФСР-ниң белеткелдер министриниң оралакчызы П. М. Коньков Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң өмүнээзинден 1972 чылда тараа бүдүрерии ковүдедир, оон дүжүдүн ажаан алырын чедиишкинниг доозар болгаш күрүнеге тараа садар талазы-биле бо чыыдың социалистиг чарыжының тинлекчизи болганы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң өмүнээзинден Тываның бүтү тараажыларынга ылаг байырны чедиргеп. Бо юбилейлиг чылда орденниг Совет Тываның өдээ ажыл-ишчилери бедик дүжүттү өстүрер дээш чүтүүдүт ажылдаан деп ол чугаалаан. Республиканың хөвү ажылдакчылары боттарының чүткүдүт күш-ажылы-биле Төрээн чуртун өөртүп, тараа ажаан алыр болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүселдир дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиио Кызыл тугун, бирги чергенниң акша шаңналын республиканың удуртукчуларынга тыпсырга, залга диңмиттиг адыш часхаашкыннары болгаш байырлалдыг хөгжүм чаңгыланып үнген. Россия Федерациязының бүтү ажылчы чоннарының мурнундан эң Коньков Тываның бүтү ажылчы чоннарынга тоску бөш чылдың келир үшкү чылында оон-даа улам чедиишкиннерлиг болуруи күзээн.

Ол улуг шаңналга харыы сос ап чүве чугаалаан, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары И. П. Федоров районнуң ажыл-ишчилериниң бо чылын кажан-даа көстүп ворбээн бедик дүжүттү өстүрүп, ону кысыкшыыр хүсээда ажаан алыр дээш чүтүүдүт ажылдаанын онзалап демдеглээн. Бо юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидирикт чок ажаан алыр, күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүселдир дээш ниитигы демисаддың мурнуку оскуруунга коммунистер чөрүп келген. Каа-Хем район бо чылын тараа бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле Бүтүн-россияның социалистиг чарыжының тинлекчизи болганы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң өмүнээзинден Тываның бүтү тараажыларынга илаг байырны чедиргеп. Бо юбилейлиг чылда орденниг Совет Тываның өдээ ажыл-ишчилери бедик дүжүттү өстүрер дээш чүтүүдүт ажылдаан деп ол чугаалаан. Республиканың хөвү ажылдакчылары боттарының чүткүдүт күш-ажылы-биле Төрээн чуртун өөртүп, тараа ажаан алыр болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүселдир дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиио Кызыл тугун, бирги чергенниң акша шаңналын республиканың удуртукчуларынга тыпсырга, залга диңмиттиг адыш часхаашкыннары болгаш байырлалдыг хөгжүм чаңгыланып үнген. Россия Федерациязының бүтү ажылчы чоннарының мурнундан эң Коньков Тываның бүтү ажылчы чоннарынга тоску бөш чылдың келир үшкү чылында оон-даа улам чедиишкиннерлиг болуруи күзээн.

Ол улуг шаңналга харыы сос ап чүве чугаалаан, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары И. П. Федоров районнуң ажыл-ишчилериниң бо чылын кажан-даа көстүп ворбээн бедик дүжүттү өстүрүп, ону кысыкшыыр хүсээда ажаан алыр дээш чүтүүдүт ажылдаанын онзалап демдеглээн. Бо юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидирикт чок ажаан алыр, күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүселдир дээш ниитигы демисаддың мурнуку оскуруунга коммунистер чөрүп келген. Каа-Хем район бо чылын тараа бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле Бүтүн-россияның социалистиг чарыжының тинлекчизи болганы дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң өмүнээзинден Тываның бүтү тараажыларынга илаг байырны чедиргеп. Бо юбилейлиг чылда орденниг Совет Тываның өдээ ажыл-ишчилери бедик дүжүттү өстүрер дээш чүтүүдүт ажылдаан деп ол чугаалаан. Республиканың хөвү ажылдакчылары боттарының чүткүдүт күш-ажылы-биле Төрээн чуртун өөртүп, тараа ажаан алыр болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүселдир дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиио Кызыл тугун, бирги чергенниң акша шаңналын республиканың удуртукчуларынга тыпсырга, залга диңмиттиг адыш часхаашкыннары болгаш байырлалдыг хөгжүм чаңгыланып үнген. Россия Федерациязының бүтү ажылчы чоннарының мурнундан эң Коньков Тываның бүтү ажылчы чоннарынга тоску бөш чылдың келир үшкү чылында оон-даа улам чедиишкиннерлиг болуруи күзээн.

Ол улуг шаңналга харыы сос ап чүве чугаалаан, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары И. П. Федоров районнуң ажыл-ишчилериниң бо чылын кажан-даа көстүп ворбээн бедик дүжүттү өстүрүп, ону кысыкшыыр хүсээда ажаан алыр дээш чүтүүдүт ажылдаанын онзалап демдеглээн. Бо юбилейлиг чылдың дүжүдүн чидирикт чок ажаан алыр, күрүнеге тараа садар талазы-биле боттарынга алган бедиткен социалистиг хүлээлгезин ажыр күүселдир дээш ниитигы демисаддың мурнуку оскуруунга коммунистер чөрүп келген. Каа-Хем район бо чылын тараа бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле Бүтүн-россияның социалистиг чарыжының тинлекчизи болганы

ААС-КЕЖИИ

(Төнүүрү. Эгези 2-ги арныда).

ган болгай. Бо-ла даг-дашка өттүг кижи эртер түрүүк, чадаг кижи кылаштаар орта орук-чирик бөлээн чок ышкажыгай. Ам көрүцер даан! Хамык-ла даглар-шиттер ажозыя, хову-пюдерни машина оруу оңгаар-дескэр хөлөп, каастаан. Бо бүгү дорге Ленин башкының өндүр удуг номаанының, оон түргузканы Коммунистиг намның, Совет эрге-чагырганың магалыг ачы-хавыяазы-дыр.

Кадайының ол-ла бодалын Донгак Мазыкыевич уламчылады:

— Моңгун-Тайга дээрге, Тываның ырак-узак, кыдыг-кыягаар булуңу болгай. Оны барымдаалаш, нам болгаш чазак маадыа районну катаа тургузуп кагды. Ол чорук экономиканың, культураның хөгжүдезинге, чоннуң чагаг амыдыралының көдүрүлүшкүнүвге кончуг улуг идиглиг болду. Бо чер кончуг кадыгдошкун орай болдур ийин. Маңаа бажың тудар ыяш хамаан чок, одаар ыяш тып алыры бөлээн берге. Ам бистиң суурувуска тудар бажыңнарывыс өске черлерге белетээш, сөөртүп эккеш турар, аъш-чем, үлегүр бараанналары колхоз төвүнүң садыгларында эдилерик. Улуг чүрттүп, чаңгыс демнеп, найыралдыг аг-буе кылдыр каттышкан хөй пайнаалдыг чоннуң күштыдалын, шынаа-ла деңзеер ууве чок-тур! Бистиң садыгдан садып ап турар бараанарывысты, мунуп алгаш халдып турар чычаанарывысты, чер чарын, чүүк сөөртүп турар «каң аъттарывысты» Советтер чүргүнүң хөй-хөй аймактуңда республикаларынга чорудуп берип турар ышкажыл. Ону бодап көрге, кижиниң сагыш-сеткили чайгаар-ла өөрүшкү-биле долдунуп, ажылдаарга холу дыпаып келир, улам-на хөй, эки чүүлдү кылып будурукгээри келир. Кыдыг-булуң черде турар бистиң дүтәйвыста ада сагыш салып турар партиянның болгаш чазактың ачы-хавыяазынга төлептиг күш-ажылыбиле харылаарывыңче чүткүүрдүр бис.

Өгнүң хана бажыңга турган хүн хараачыда чеде берип-тир. Оон берген ыяш, шайны капаң чыдыткаш, бистиң мурнуувуста экпеп салып кагды. Ог-буде эозериниң солуун чугаазын таалап дыңнаар дээш, үениң эргенин өге-де эскербейн барып-тыр бис. Ам хоочун малчыннарның соонгу чылдарда бүдүрген үре-түйилелдиг ажылхерээн сонуургап бердивис.

Сескн беш чылда Бичө-оол биле Тыртымна чыл бүрүзүндеде ортумаа-биле төрүүр чүс хойга оналаштыр чүстен кулуавес хураганы менди дорукгуруп ап келген. Күш-ажылга ынакшылдыг, ак сеткилдиг, бодунуң херээниң мастери бо кижилерниң чөрбн чыл дургузунда төрээн колхозунга бөтүрүп берген хөөнүң ээдин, дүгүн акша-биле санаар болза, та чеже түве! Ол төлептиг күш-ажыл дээш олар Төрээн чүрттүң шаңнал-макталын чаңгыс удаа эвес ап келген. Донгак Мазыкыевич биле Тыртымва Мага-Ширневна оларның көректеринде сыдыс дег чайнаан элээн каш орденнер болгаш медальдар— оларның улуг ачы-хавыяалыг болганының хереснзп. Донгак Мазыкыевич Тыва АССРниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты 1965 чылда алган, район Советиниң депутады. Кайызы-даа коммунист. Тыртымва Мага-Ширневна СЭКП райкомунуң бюро кежигүнү. Оларның кайызы-даа түгле хой кадарып, ону ажаан, азырап, өстүрүп турар эвес, харын хой-ниитиниң улуг ажылын чорудуп турарадар.

— Бо юбилейлиг чылда кижи бүрүзү-ле эки ажылдаарынче аътаып турар—деп, Донгак Мазыкыевич чугаалады.— Бис база бедиткен-хүлээлгени алдывыс. Хойдан чаш төлүү мендн алырынга дүлээлгевис, күүсеттивди. Ынчаарга бир баш хойга онаалтыр кыргын алыр дук планын дыка ажыдыптывыс. Бо жодандан 33 кг дүк ажыр дужаттынган. Малга кыкын чиртир сигенин бодувус кезип алдывыс.

Кижи бүрүзүнүң ажылнзи, салым-чолу Төрээн чүртүнүң салым-чолу-биле ыяк холбаалыг. Ону Бичө-оол биле Тыртымна оларның ажыл-херээдеп тодартай көрүп болур-дур.

— Мээң чүртүм — мээң чолум ол—деп, бистиң беседавыстың түнелинде Донгак Мазыкыевич коичуг-ла шын чугаалады.— Чүге дээрге, мен чүртүмүнүң, чоннуңуң мурнунга баралаан болуп, бодумнуң күш-ажылымның бичии-даа бол, улуг-хуузун ниити херекке киирип турганын, оон аас-кежиимни тыптым. Төрээн чүрту бай-шыдалыг болзун дээш ажылдаары, коммунизмниң чырыкылыг ондур орапын тургузары-биле ажылдаары — бүлүг аас-кежии ол-дур.

Чазык-чаагай, чугаа-соотқур, бичө сеткилдиг, хүндүлөчел эдлер-биле хөөрежип, салган аъш-чемнн чоогласаш, оларның-биле хол тутчуп байырлашкаш, даштыгаа үнүп кедивис. Ортан чоок-шулап бар чыдар айның хереди чер кырын моңгунведнр будушкан болду. Дүвүүн ыржымы аажок. Чүгле кажаада тодуг хойларның ышкышталыны, кодаичы ыттың хаая өргени дыңналыр. Күскү соок сырын чаактарны сүйбап турар. Моңгун-Тайганың медээн-хары ай чырыынга дам-на аккыр апарган моңгунчелин чыдыр.

К. АРАКЧАА.

ПЛАНЕТАНЫҢ ЭҢ КЫРГАН ЧУРТТАКЧЫЗЫ

Азербайжанда даг чурттуг 167 харлыг Ширали Мислимов амгы үеде чер кырында эң улуг назылыг кижи боон турар. Ол дугайны Дагестанның геронтологтарының болгаш гернатрларының медицина-эртем институлелиниң даргазы Р. Аликишиев СЭТА-ның корреспондентизивге дыңнатқан. Далай дөңнелиндеп ийп муң хире метр бедикте улуг назылыг кижинин чурттап турары Барзаву суурунга ол эртемден база чорааан.

Ширали Мислимов дээрге, үр назылаашкынның айтырыгларының дугайында ийи чүс эртем ажылдарының автору Аликишиевтиң шинчилээнп чүс харлыг болгаш оон-даа улуг назылыг үш чүе дугаар кижиэн боон турар.

Мислимов чоокта чаа өкпедшге дегдирип аарып турган-даа болза дыка эрссомак байдалдыг деп Аликишиев савап турар.

Планетаның эң улуг назылыг кижиэн омак-сергек, чаңгыс черге олурбас болгаш чоок-кавының дагларынга үргулчу бо-ла чоруур апарган.

Оон эмчы картотеказында мыдыг чаа демдеглелдер бар: «Чүрек болгаш өкпе ойтавында, судалы минутада 76 катап согар...» Мислимовтуң артерия базымшкыны оон чоокта чаа медицина институ доосакаш, районуң санитар эмчизинде ажылдай берген оглуунуң 25 харлыг оглу Эльханыы-биле шуут дөмей болган.

Мислимовтуң бо хүнзерге чедир ажылнпчизин эртемден база демдеглээн. Кырган амыдыралды дыка сонуургап турар: «делегейде боон турар чүүлдерни үргүлчү хайгаараар, телевиденне дамчыдылгазын көөр, радио дыпнаар, музыкага ынак.

Рамазан Аликишиев, өгбенин 106 харлыг кадайы — Хатун-Ханумнуң кадыкшылы бала дыка эки деп көргеи.

БАКУ. А. ГОЛЬДЕНБЕРГ, СЭТА-ның корр.

Кайнаар-даа көөрге, хар-ла хар... Эзим-арга, аңгимелиг сынпар хар-биле шугланып, кышкы «чагызын» эштип алган.

Дээр ойнут кыламага чаржып, хоккейлеп, бедик тейжигештерге сылалы хаактаарынга кымнар ынак аъеш боор.

Арыг агаар организмни дазыктырар, мага-ботту омак, сергек кылдыр күш-шыдал киирер болгай.

Зштер маңаа келиңерем,
Зрнивиске чүүгу ыылыл,
Согунналдыр ужуп бадар
Солун чүүгу ыылып тур бис —

дээн одурутларда ышкаш, ам каяа-даа, чүүгүлээр черлерге, дээрбектер чуруттунар катоктарга бичии чаштар, улутлар-даа дыштанып хүннеринде ижилеп чыглып келирлер...

Найысылалдың Гастелло аттыг шарыгының чанында болуп бүткен катокта бичии чаштарның омак, хөглүг ойнап турары.

КАЗАХ ССР. ЧУРУКТА: Евгений Брусиловскийниң «Козы-Корпеш болгаш Баян Сулу» деп балединден көргүзүг. Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

АНЧЫ КУШТАР

Бурунгунуң бүргүт деп өзүлдер чижектиг куш аймак Эстониядан, харын-даа бүгү Прибалтикадан белим читкиндей бергеи, олар анда моон соңгаар черге турбас деп чугаалажыр апарганындан бээр каш-ла он чыл эртнеи. Коштла-Ярве районда Алуталусе деп черниң чоогунда элнидергей эзимнис тулапга олар катап кестүп келген.

Ам республикада 12 эжеш бүргүт бары билдинип турар. Оң кушгар чалгынмарын хере харбаныра, кйи жетр эзе-ыкалбарар. Бүргүт дилги, бөрүнү теп каапгар. Ол чүүк кушгарның чүрттаар назыны 50 чыдан ажа бээр, чорук хамдыктары чүс чыл-даа чедир чүрттай бээр.

Ол черниң азаар-бойдус байдалы чыпчак, мынчаланып бүргүт элнидер анда сууржуп чүрттаар, боттарының уларынга ыыттавар.

Бүргүттер чүрттаар уларын чазым чаа коаан будуктар-биле чаартып алыр. Олар ол тудар чери кыдыг комчуг чоок, улуг ыяштарны шилип алыр. Эрги бүргүт уларының деңзини каш-даа чүс килограмм чеде бээр. Ол уларкын аарыпна ыңдыг ыяштар белим калдык-малдук шыдажыр.

Ол кушторны күүнге кам-галалыпнеп киргеи. Бо чылын беш бүргүт уяанна боттанган элнр оолдары кестүп келген.

КОХТЛА-ЯРВЕ.
С. СМИРНОВ, СЭТА-ның корр.

ШЕВЕР МЕРГЕЖИЛ

Улуг Новгород XI—XIII чүе чылдарда-ла Соңгу Европаның эң улуг үе-тывыш хоорайларының бирээзи чорааан. Оон мастерлери металл болгаашыралырының чүүл-бүрү аргаларын билир, оларның чугулаам шуткулга чорааан. Новгород Кремлининң үгулаалыг ордуузунга кайгамчык чараш шуткуглуг савазар болгаш өске-даа кылыглар амдыгаа чедир кадагалаттынып турар.

Бурунгуларның ол шевер мергежилнн чоорту уттундуруп бар чорааан. Ам оны радиодерглерниң эртем-шинчилел институдунуң Новгород салбырының чурукчулары катап тургускан. Чурукчу-шуткукчулар В. Матвеев, Я. Никифоров болгаш В. Маравин оолдуң ларыктыг ыяштары база киргилээн.

Оон аңгыда «Акы-дуцма найыралга алдар» (тыва дылда) база «Ада-чуртумну алган ырлап тур мен» деп чыыдылар паразттынган. Культура албан черлериниг ынзы-бүрү кежээлер эртпнрешире оң черле дузалыг болуру чугаазаок. Клубтарның болгаш культура бажыңнарының спеналарыгга ук хемчеглерни массалы-биле чорудары корудсдиниң база бир негелдеон болгай.

Ииятизи-биле он методиктик сүмелерни культура албан черлеринче тарадып чорукгаи.

— Республиканың чогаадылга бажыңының методистеринин талазындан чер-черге кандыг дуза көргүстүнгенил?

— Көрүдде, үш элчег-биле эртип турарын билир бис. Бирги болгаш ийнги элчегни эдлыйган дугаи туруу. Александр Невский биле чараш кыые Любаваның портреттери шимелде, каастапга ураи чүүлүнүң сонуургакчыларынга ажоок сураглыг апарган.

Областтың эң хоочун хоорайлары — Валдай биле Бурунгу Руссаны емнлбирлеп көргүскеи шуткулга удаае кестүп келир.

НОВГОРОД (СЭТА-ның корр).

САМОВАР МАСТЕРЛЕРИ

Суксунуң металл кылыгларын будурер заводунуң ажылдакчыларынга адаптыг чагыг келген. Олар XVIII-XIX чүе чылдарның мастерлериниң кылган үжен самоварын Пермьниң чурт-шинчилел музейинге ап-шинчи кнпо чайгтып бергеи.

Ол кылыгларны тургузарынга улуг-ла мергежил пегеттинген, хокар дээп ол эттеринп бурунгу чараш аян-шинчизин катап тургузарынга оон эзээп эвес талант бала хөрек болган. Ынчыг үүлеин Суксун заводунга будурген. Оон ажылчыларының мергежилдин мактаалдыг.

Тула самоварлары ажоок сураглыг чорааи. Ынчаныже улаачыларның мергежилдиг ажыл-ин аайы-биле оңнүтерп XVIII чүс чылда-ла Уралга, Суксунга бала тыптып келген. Оларның кылыгларын күүнге эрмитажында делгеп көргүскеп. Ам ол заводтуң хөй-хөй ажылчыларының ады-өбелеринің чаңгай таңчылын уламчылап, Суксунуң шевер ажылшнчилерниң ат-алдары улам иептерен тутар.

Суксун суур, Пермь область. А. КИПРИЯНОВ, СЭТА-ның корр.

КОНЬКИЛИГ ЧАРЫШТЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

БОНН. (СЭТА). Саппорога болган олимпий оюннарының 1000 метрге чемнонну Моника Пфлюг (ГФР) бо чылда бодунуң баштайгы чарыжын Барыын Германиянын Инцелле хооранында кылымал чүүгунун дожундан эгелээн. Ол аңаа делегей маргылдаазының 500 метрге чарыжынга тиилеп, 44,78 секунданы көргүскеи (оон эртнеи чылда эң дээре түцнели — 44,02 секундазы — делегейниң тоску черинге турган). Ийнги черни Канададан барган Сильвия Бурка, үшкү черни 1972 чылда делегейнин болгаш Европаның тулган чемпионну Атье Кейлен-Деелстра (Голландия) алган.

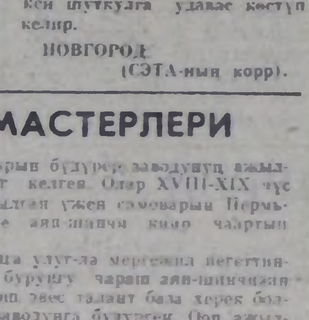
Эр кижилер 1000 метрге маргышкан. Аңаа голланд Ян Базен тиилеп, 1 мин. 25,93 секунданы көргүскеп. Ийнги черде оон чаңгыс чер чурттуг. — Ес Валентин 1.27,31 секундада маннаан.

«ТЕРГИИННЕР» САН-АНТОНИОГА ОЙНААР

САН-АНТОНИО. (СЭТА). Америкапың Каттышкан Штаттарының мурнуу талазында туруп турар Сан-Антонио ден хоорайга хөл-шыдыраа талазы-биле дыка хөй чурттарның аразынга улуг маргылдаазы эгелээр ужурлуг. Бо маргылдаага даштыкы чурттарда эң-не «тергиннер» дирпип турар шымрак шыдыраачылар барык шуптузу киржир. Оларның аразында Керес — Горт (ЧССР), Карпов — Сейди (АКШ), Ларсен — (Дания) — Смят (АКШ), Мекинг (Бразилия) — Каплан (Пуэрте-Рико), Брауи (Австралия) — Эванс (АКШ), Кампос-Лопес (Мексика) — Портиш (Венгрия), Сатгл (Канада) — Глигорич (Югославия).

СПОРТ

ХОСТУГ ШАКТА БОДАҢАР

Ийи кашкеш матка олурган. П. АРТАМОНОВ тургускан. Тес-Хем район, Самагалтай суур.

Ишчилерге бараан болган

Торгалыгның Ю. Гагарин аттыг кодээ Культура бажыңының даштын чарын көрүштүт кылдыр дерээн. Оон тоску беш чылда бистин улетпурувус, кодээ ажыл-агыйымыс чүүл чедип алырын тодаргайы-биле танывазын ап болур.

Культура бажыңынче кирип келирге, ырыг, чылыг, чырык. Бирги элчегге ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга тураскаатқан стенд улустуң кичээнгейин таарп тудар. «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң мурнакчыларының чуруктарын кичээнгейлиг көөр бис. Оон өске-даа көргүзүглерни чарап кылдыр кылган. Бо бүгүнү оон директору Бичө-оол Монгул-оол организастап, шынарлыг кылырынче кичээнгейни салган.

Кодээ Культура бажыңы ажылын мурнуку чылларга бодаарга олаан экилиттеп. Оны чорударга актнпке даянып турар. Культура бажыңының чөвүлелп планы ёзугаар чоп оргузунга культура массалыг хемчегнерни боттандырып келген. Темалыг кежээлер, ужурлажылгалар эрттирерни, концерттер көргүзерни баш бурунгаар белеткелдиг чорудуп келгенинден солуп, уткашмаарлыг эрткп турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилеринге, илнигни часкы, кускү кампанния үезинде лекция, беседалар чомчуурун, концерттер көргүзерни Культура бажыңын ажылдакчылары чугулга сорулгазы деп санаал келген. Ынчангаш «Аржаана» деп 10 кижи составтыг агиткультбригаданы организастаан. Олар ажыл-ишчилерни күш-ажылче хей-аът кирнп турар, утка-шынарлыг концерт программазын тургускан. Совхозтуң амыдыралында чедишкиннерни, мурнакчыларны мактаан ыры, шулуктерни, ажылда, кижилерниң ажыл-чацында четнестерни шүгүмүүлээн шоодугларны агиткультбригаданың кежигүннери боттарының күжү-биле чогаадып ап, чонга бараалгадып келгеи.

Агиткультбригада Хевдерге, Арыг-Бажы, Хөлүүк суурларга, Ийлиг-Хемнин хойжуларынга барып, концерт көргүзүп чораан. Ол ышкаш лекцияларны вомчаан, ынаы эмчиэн ажыл-ишчилерниң калымын пинчин, чогуур дузаны көргүскеп.

Торгалытның кодээ Культура бажыңының ажылын экижидер дээш оон директору коммунист Б. Монгул-оол боттуг хемчегнерни алган. Ол баштайгы чедишкиннерни улам быжыглаары-биле кымыжак ажылдал турар.

Т. ХЕРТЕК. Улуг-Хем район.

СОЛУН ДЕЛГЕЛГЕ

Республиканың кодээ ажыл-агый мурнакчыларының хуралының ажыттынган хүнүнде, Политиктиг чырыдышкын бажыңында тараа культураларының болгаш ногаалариың ында-бүрү сорттарының делгелгеэн ажыттынган. Мурнакчылар ол делгелгедеп «Буругаар» совхозтуң гадан 41,5 центнер дужуттуг «Саратов-29», Чоон-Хемчиктиң курорт участогунга остурген гадан 49,8 центнерниң «Сетенеррос-66» дээр кызыл-тае сорттарын болгаш ол-ла участоктуң гадан 720 центнер дужуттуг болган «Вир-346 тв» деп кукурузаның улуу-биле сонуургаавнар. Ол ышкаш Дуржулга станцизының остурген картофелдиң «Курьер», капустаның «Слава», согуннаның «Бессоновский» болгаш өске-даа ногаалариың сорттарын делгээн.

телевидение

НОЯБРЬ 22-ДЕ

МОСКВАДАН

18.00—«Үе». Информастыг программа. 18.30—18.40— Чаңсар. 18.40—Оңнуг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА —«Спартак». 3-ку оон.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Малышок». Уругларга дамчыдылга. 19.45—Телемедээлер. 20.00—«Саратовтуң колгулуужу гаштары» Фильм-концерт. 20.25— Телемедээлер. 20.35— Чарлаалар, рекпама.

МОСКВАДАН

20.40—«Бүзулбас эвилел». Чечен-Ингуш АССР. 21.10—«Ыры-72». 21.30—«Делегей панорамазы». 22.00—Оңнуг телекөргүзүг. «Дириг амытаннар оранында». 23.00—23.30— «Үе». Информастыг программа.

АГААР

Кызылдың агаар станцизының дыңнаткавын ёзугаар алырга, бөгүн республикага бүдүүлээр, чамдык черлерге биче чаар. Барыын утланышкынныг хат кошкак болур. Агаарның температуразы даглыг районнарга 5—10, өскелериниг 10—15 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 14—16 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Наукътородан келген үүлгедикчи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олум чогу-биле» 15.00, «Хаттыг эрик» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дөртөөлдиривистии» 10.30, «Максим Перепелица» 15.00, «Ак-көк экраннын маадыры» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тинилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 21.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун орнакчыларының 35-24, ынчалаза киллизининг 23-54, харыцсалгалы секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининг 27-13, культураа киллизининг 23-54, кожээ ажыл-агый киллизининг 21-47, үлегүр киллизининг 22-64, сагаа киллизининг 41-27, информацпа база совет тургузуу киллизининг 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезээйн бергазда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үнүүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00958

Бүгү чуртталарның пролетарийлери каттыжыңар!

1925 чылда үнделип эдилеттингеден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
23
ЧЕТВЕРГ
№ 276 (8044)
Орта 2 кон.

ЧУРУКЧУЛАР БОЛГАШ БИСТИҢ ҮЕВИС

РСФСР-ниң чурукчуларының III съездизи

РСФСР-ниң чурукчуларының Кремльдиң ортузунда ажыттынган III съездиниң ажылында СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кайыдаттар — СЭКП ТК-ның секретары П. Н. Демичев болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Дарганы М. С. Соломенцев олар киргип турар.

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң бштаар черинин ажылының дугаинда отчёт плеткел кылган, ооң даргазы Г. М. Коржев совет ураң түүлдүн амгы үеэнин болган хөгжүлделиниң чугула факторү, ооң улус болгаш партия-билге үзүмбес чогаадыкчы харылзаазы болуп дээн онзалан демдеглээн.

Ураң түүлдүн улусчу болган партижи чоруунуң ленинчи принциптери даарга эрткен үелерде ленинградтыг киржи төрелгетевиин ураң чүүлдер иеген чорааш ноо чүүлү ол болдуруп плеткелчи чугаалаан. Бодунуң улусчузунга биргээ болуру — чурукчу кижиниң ноо эас-чижээн.

— Совет чурукта ураң түүл кижи төрелгетевиин оюун чок чурукта культуралыг камгалап, ону улам хөгжүдүшаан, бодунуң делегейге төөгүдүг художествога тускушуун чедир күүседиришиниң бүгү-ле аргалары бар — дээн Г. М. Коржев плеткелинин түнелиишиле чугаалаан.

Съездиниң делегаттары РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң ревизия комиссиязының плеткелин база дыңнаан.

Ооң соонда ханаа-оналп бершиниин эгелээн.

УЛУСЧУ ТАЛАНТЫЛАРНЫҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Орденниг Тываның найысылалы Кызыл хоорайда республиканың шүүтү районнарының бот-тывыңгыр артистер — шиляндектериниң шилиндектеринден республиканың көрүлдезиинге киржирип-биле чыглып келген ССРЭ-ниң 50 чыл болур оюнга турескаатпан көдээниң бот-тывыңгыр ураң түүл көрүлдезиниң үшкү эзлчээ бүгүн эгелээр.

Үзэрби сес чыл мурнунда хой национальдыг акы-дүшпа совет ог-булеге каттышкан Совет Тываның культура болгаш ураң түүл хөгжүлдезин кайгамчык шапкынчаан. Россияның эң аныяк автономнуг республиказы — Тыва АССР-де социалистиг утка-шынарлыг национал хевирлиг ураң түүл хөгжүн чечектелгей.

Аңгы-аңгы мергежилдин кижилерин каттыштырып турар бот-тывыңгыр ураң түүл бистиң амыдыралывыста көскү черни эзлей берген. ССР Эвилелиниң 50 чыл болур оюнга турескааткан социалистиг чарышка киришпишаан, республиканың ажыл-ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерин төөгү-биле чедип алган. Күш-ажылды ажыктыг дыштанылга-биле холбаарын — совет кижилериниң чаагай чаңчылыл.

Тываның көдээ суурларында, колхозтарда болгаш совхозтарда колхозчулар, ажылчыннар, интеллигенциң хостуг үеэлектеринде бот-тывыңгыр ураң түүл бөлүүмнериниң идепкейлиг книжикчилерин апаргылаан. Агитквартира, кудумчу, квартал концертнерге киржип турарларын сагыш хой. Көдээниң бот-тывыңгыр ураң түүл көрүлдезиниң бирги эзлчээнге он алды мун ажыг кижи киришкен.

Көрүлдениң ийиги эзлчээ районнар топтеринге эрткилээн. Анаа 82 коллектив, 4 мун ажыг кижи киришкен. Ийитпээ-биле беш түе ажыг бот-тывыңгыр артистерге болгаш коллективтерге ийиги эзлчээниң түүвелинде шаңнал-макталдарны түс-түс районнарга тывыскан.

Ийиги эзлчээниң түүвелинде бот-тывыңгыр ураң түүлдүң 35 коллективи типлекчи боон шылгараан. Тываның ырак булуңнары Моңгун-Тайганың «Малчын», Тожунуң Ий, Бай-Тайганың Кызыл-Даг, Эрзиниң Бай-Даг дээш оске-даа ураң түүл коллективтери көрүлдеге белеткелди эки чоруткаш, даорелериниң одуруунда киргеп.

Чөөн-Хемчик, Моңгун-Тайга, Барыын-Хемчик районнарга көрүлде организастыг эрткен. Оон аңгыда Эрзин районга көрүлдени далаш-биле эртиргеш, таарымчы чок, од ышкаш чамдык организас чок болгаш чорук Тандының колхозчилиниге хамаарыжыр. Чамдык четпестер турзакчок районнарга тудуп, чөөнүң идепкейлиг книжикчилериниге, ураң түүлду пропагандалаашынга улуг салдарлыг болганын айтып болур.

Найысылал Кызылга бөгүн эгелээр республика көрүлдезиниге алды үе ажыг кижи киржир. Көрүлдениң эрткен ийи эзлчээге шылгараан үнген салым-чанаанныг бот-тывыңгыр артистер түс-түс районнарының ат-алдарын камгалаан келген. Бот-тывыңгыр артистериниң арасында хоочуннар, ат-сураглыг кижилер, өзүп олурар аныяк таланттылар-даа бар. Барык-ла колдектив бүрүзүнде ураң түүлдүң ёзулуг эргүзүлгелери, ажыл-амыдыралын оон-биле холбаштырганнар хой. Хойжулар, чылгычылар, механизаторлар, көдээ интеллигенциниң төлээлери ююлейлиг чыадын республика көрүлдезиниде киржип турар.

Концерт программаларынга кол черни ююлейлиг 50 чылдың тематиказы эзээр апаар. Улустарның найыралын алгап-көрөөшаан. Төрээн туртка, Коммунистиг партияга бердинишкин, коммунистиг идеалдарга ынчыл чорук коргузуг бүрүзүнге тодаруттунар ашаар. Бистиң амыдыралывыстың кайгамчык чаартылалары, тургузукчу күш-ажылдың темазы база кол чүүл болур.

Моон мурнунда көрүлделерге үлереп тургап чамдык четпестерден чайлары конгуг чугула. Номер бүрүзүнүң дөзэтпп, идейлиг утка-шынары амгы негелдеге дүүшкеп болур. Түс-түс жанрлар аяны-биле күүселделериниң утка-шынарынче салыг салбышаан, оларның ийиги-бүрү болурун чедип алыр.

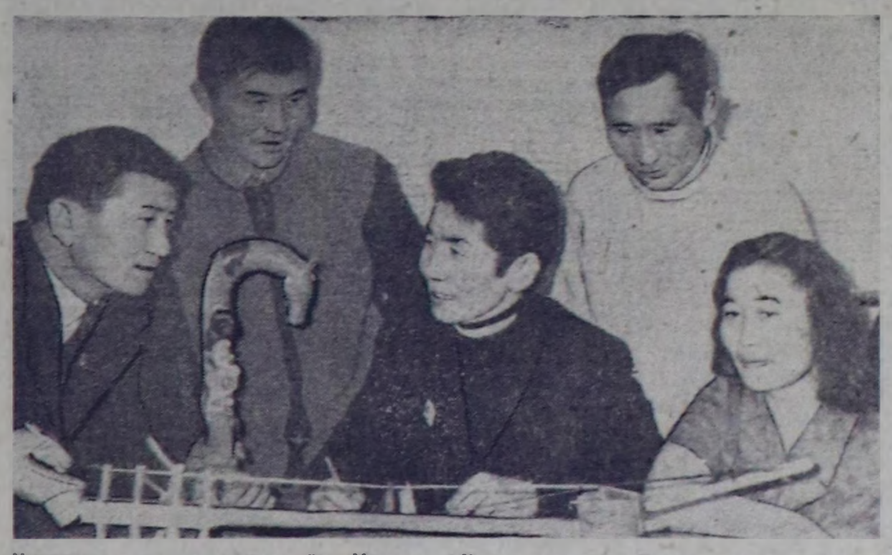
Көрүлдени организастыг бедик дещелеге эртиреп дээш республиканың болгаш районнарның оргкомитеттери, черчерде культура албан черлерин, партия, совет, профсоюзтар организациязының авезе күжениишкинин үндүртеп. Республиканың чогаадыкчы организациялары көдээниң бот-тывыңгыр артистериге чогуур дузаны коргузуп келгеп.

Культура албан черлериниң материалдыг базазының экижилер, клубтарга болгаш культура бажыңнарынга дериг-херекселдер, ойнакчыларга хеп-сын даарадыр айтырыгларны көрүлдениң негелделериниге кол чүүл кылдыр киирген. Бо ажылды чедиишкиниг чорудуп келгеп түс-түс районнар-даа, ажыл-агыйлар-даа биеге хой. Шак мындыг ажыл-агыйларның район көрүлдезиниге шылгараан үнгени-даа үстүнде тижектерден тодаргай.

Бөгүн эгелеп турар көрүлде ССРЭ-ниң 50 чылынга турескааткан көдээниң бот-тывыгыр ураң түүлүнүң республика көрүлдезиниң типлекчилерин тодарадыр. Бирги, ийиги, үшкү черлерни ээлээн коллективтер тускай доктаатгынган шаңналдарны чаалап алыр. Жанрлар аяны-биле шаңнал-макталдарны база доктаатган. Республика көрүлдезиниге шылгараан 150 кижи зона көрүлдезиниге барып. Тываның ат-алдарын камгалаар. Республиканың телээлери цвез эки киржирип онза чугула.

Бедик мергежилдиг, идейлиг утка-шынарлыг, чаа, солуун күүселделер, көргүзүттерин хөй болган районнар коллективтери шаңналдыг черлерни ээлээр. Оны чедип алыр дээш күженишкинин, ураң талантының киирерин күүседикчи бүрүзүнүң хүндүлүг худалгазы.

Көдээниң бот-тывыңгыр талантылыглары, республика көрүлдезиниге чогаадыкчы чедиишкиннерлиг болуңар!

Көдээниң ураң түүл көрүлдезиниң киржикчилерн — Моңгун-Тайгадан келген бот-тывыңгыр артистер (солдагай талдап оң талаже) ВЛКСМ райкомунуң секретары В. Х. Суге-Маадыр. Каргы көдээ Советиниң дарганы К. Д. Чындыл-оол. Мугур-Аксы школалыының башкызы Ч. С. Сотпа, «Малчын» колхозтуң хойжулу Д. Д. Самбыр-оол, райкүүскоммуң - социал хандырылга киидиниң бухгалтери О. С. Шошкуй оларның бесседалажып олурары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БИСТИҢ КҮШ-АЖЫЛЫВЫСТЫ — ТӨРЭЭН ЧУРТКА

Көдээ ажыл-агый мурнакчыларының республика хуралының киржикчилериниң Тыва АССР-ниң бүгү колхозчуларынга, совхозтар ажылчыннарынга, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглеринге

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер! Совет улус бүгү улусчу байырлал — ССРЭ-ниң тургустугланганының 50 чыл оюнга үткүштүр бар чыдар. Бистиң республиканың ажылчы чоннарыны оны күш-ажылчы чаа-чаа тиилелгелер-биле үткүп турар.

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың талазында хүн бүрү сагыш салымшкыны, бүгү талалыг деткиишкини бүгү колхозчуларны болгаш совхозтар ажылчыларың СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерни амыдыралга бөстандырар, көдээ ажыл-агый продукциялын бүдүрериң болгаш садарын төөдүдиринің байлак курлавырларын бүгү хемчеглер-биле ажыглаар талазы-биле эрес-маадырлыг күш-ажылче сорук киирип турар.

ССРЭ-ниң тургустугланганының 50 чылынга аддар кылдыр республиканың ажылчы чоннарының хүлээп алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиннит күүселтиниң турарын демдеглээри бүгү биске чөрүшкүлүг-дүр. Үлетыр продукциялын садарының он айлар планы 103,6 хуу күүселтингеп азы плаңдан ажыр 2113 мун рубльдың саартынган. Колхозтарга болгаш совхозтарга гектар бүрүзүнге онаалтыр 13,2 центнер тараа алдынган, күрүне шыгжамырынга 132,2 мун тонна тараны урган; ол — ийи плаңдан ажыр чүрар-дыр. Республиканың ажыл-агыйлары үрезинер, мал чемн болгаш аъш-чем фондуларыбыле бүрүн хандыртынган.

Партия организацияларының, совет болгаш көдээ ажылагый органнарының, Тываның бүгү ажыл-ишчилериниң күженишкиннери чедиишкиниң болган. Тараа культураларының бедик дүжүдүн алыры болгаш оларны бүдүрериң көвүдедирип дээш, 1972 чылда дүжүт ажаап алышкының чедиишкиниг чорудары болгаш тараазы күргинге плаңдан ажыр садары дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның Бүгү-россия социалистиг чарышының түүвелиниң ёзугаар Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан болгаш 15 мун рубльдың акша шаңналын бергеп.

Тараа бүдүрер болгаш, күрүнеге садар талазы-биле оңза улуг салышкынны Каа-Хем, Танды болгаш Бии-Хем районнарының ажыл-агыйлары киирген. Каа-Хемниң чер ажылдыглары гектар бүрүзүнден 18,1 центнер тараны алгаш, күрүнеге 36,8 мун тонна тараазы сагыган азы плаңдан ажыр 2113 мун рубльдың саартынган. Колхозтарга болгаш совхозтарга гектар бүрүзүнге онаалтыр 13,2 центнер тараа алдынган, күрүне шыгжамырынга 132,2 мун тонна тараны урган; ол — ийи плаңдан ажыр чүрар-дыр. Республиканың ажыл-агыйлары үрезинер, мал чемн болгаш аъш-чем фондуларыбыле бүрүн хандыртынган.

Партия комитеттериниң идепкейлиг организакчы ажылының, коммунистериниң, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң шыгжы күженишкинниери чедиишкиниг болган. Тараа культураларының бедик дүжүдүн алыры болгаш оларны бүдүрериң көвүдедирип дээш, 1972 чылда дүжүт ажаап алышкының чедиишкиниг чорудары болгаш тараазы күргинге плаңдан ажыр садары дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның Бүгү-россия социалистиг чарышының түүвелиниң ёзугаар Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан болгаш 15 мун рубльдың акша шаңналын бергеп.

Тараа бүдүрер болгаш, күрүнеге садар талазы-биле онза улуг салышкынны Каа-Хем, Танды болгаш Бии-Хем районнарының ажыл-агыйлары киирген. Каа-Хемниң чер ажылдыглары гектар бүрүзүнден 18,1 центнер тараны алгаш, күрүнеге 36,8 мун тонна тараазы сагыган азы плаңдан ажыр 2113 мун рубльдың саартынган. Колхозтарга болгаш совхозтарга гектар бүрүзүнге онаалтыр 13,2 центнер тараа алдынган, күрүне шыгжамырынга 132,2 мун тонна тараны урган; ол — ийи плаңдан ажыр чүрар-дыр. Республиканың ажыл-агыйлары үрезинер, мал чемн болгаш аъш-чем фондуларыбыле бүрүн хандыртынган.

Партия комитеттериниң идепкейлиг организакчы ажылының, коммунистериниң, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң шыгжы күженишкиннери чедиишкиниг болган. Тараа культураларының бедик дүжүдүн алыры болгаш оларны бүдүрериң көвүдедирип дээш, 1972 чылда дүжүт ажаап алышкының чедиишкиниг чорудары болгаш тараазы күргинге плаңдан ажыр садары дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның Бүгү-россия социалистиг чарышының түүвелиниң ёзугаар Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан болгаш 15 мун рубльдың акша шаңналын бергеп.

Тараа бүдүрер болгаш, күрүнеге садар талазы-биле онза улуг салышкынны Каа-Хем, Танды болгаш Бии-Хем районнарының ажыл-агыйлары киирген. Каа-Хемниң чер ажылдыглары гектар бүрүзүнден 18,1 центнер тараны алгаш, күрүнеге 36,8 мун тонна тараазы сагыган азы плаңдан ажыр 2113 мун рубльдың саартынган. Колхозтарга болгаш совхозтарга гектар бүрүзүнге онаалтыр 13,2 центнер тараа алдынган, күрүне шыгжамырынга 132,2 мун тонна тараны урган; ол — ийи плаңдан ажыр чүрар-дыр. Республиканың ажыл-агыйлары үрезинер, мал чемн болгаш аъш-чем фондуларыбыле бүрүн хандыртынган.

Партия комитеттериниң идепкейлиг организакчы ажылының, коммунистериниң, көдээниң бүгү ажыл-ишчилериниң шыгжы күженишкиннери чедиишкиниг болган. Тараа культураларының бедик дүжүдүн алыры болгаш оларны бүдүрериң көвүдедирип дээш, 1972 чылда дүжүт ажаап алышкының чедиишкиниг чорудары болгаш тараазы күргинге плаңдан ажыр садары дээш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның Бүгү-россия социалистиг чарышының түүвелиниң ёзугаар Тыва АССР-ге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун тывыскан болгаш 15 мун рубльдың акша шаңналын бергеп.

Тараа бүдүрер болгаш, күрүнеге садар талазы-биле онза улуг салышкынны Каа-Хем, Танды болгаш Бии-Хем районнарының ажыл-агыйлары киирген. Каа-Хемниң чер ажылдыглары гектар бүрүзүнден 18,1 центнер тараны алгаш, күрүнеге 36,8 мун тонна тараазы сагыган азы

Мал ажылының улам ынай хөгжүдеринге, малдың продуктулуун бедидеринге Тандының «Революциянын чалбыжы» колхозта Иван Сафонов, «Элегесе» совхозта Долаан Торлаа, «Алдан-Маадыр» совхозта Ооржак Доржу-Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозунда Тойбу Садчак, «Х Улус хурал» колхозта Налын Чигжит-оол; саавчылардан «Кызыл тараачын» колхозта Любовь Романова биле Галина Хайдывай, «Революциянын чалбыжы» колхозта Клавдия Ындарга биле Алевтина Ильиных, «Межегей» совхозта Зинаида Реодько, «Партизың XXII съездизи» совхозта Моңгуш Алдын-кыс мурнакчылар бөстандырыын үлүг кирегпивер. Каварчыларның, чылгычыларның, инжекерлиг, хаван болган күш ажаакчыларының арасында идепкейлиг ажыл-ишчилер хөй.

Эштер! Чедип алдынган түүвелдер болза колхоз болган совхоз бүдүрүлгезиниң бүгү адырларын көдүрер талазы-биле чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга үндезиниң тургузуп турар. Соругга болза Тываның бүгү ажыл-агыйларында мурнакчыларың чедиишкиннерни быжыглаарынга болган көвүдедиринде болуп турар.

Ам ажылдың эң чугула болган эң кол участогу — мал кыштагладыышкының үлетерлиг чорудары болган келир чылдың хары ажылдарынга бүгү талалыг белеткенирге болур. Кыштың үеде механизаторлар болган хөвү ажылдакчыларын көдээ ажыл-агый техниказының сепителгезин чоттуур ойүнде бедик шынардыг чорудар, үрезинер арыглаарын болгаш сорттаарын кыска хуусаада чорудуп, оларның кондициязын дээдә класска чедирер ужурлуг. 1973 чылдың дүжүдүнге 300 мун тоннадан эвээш эвес органиктыг чемнешчилгелерни төгер. Часкы хөвү ажылдарының эгелээринге чедир механизаторлар кадрларны белеткээр, оларның составының 40 хуудан эвээш эвезинин мергежилдин бедидерин организастаар, мичээнгей бүгү ажыл-агыйларга бедик мергежилдиг трактористерниң, комбайнерлериниң санын ийи катап көвүдедир терек. Оон-биле кады сугтарыкчыларны өөредирип калбак-биле чорудар.

Малчыннарның мурнунда эң-не харысалгалыг үе — мал кыштагладышкының организастыг чорудары чедип келген. Амгы үеде четпес мал чемнеря — 121,3 мун тонна сигген, 240 мун тонна ажыг саван, 228 мун тонна силос белеткеттингеп, эртежок чугула санныг концентраттар бар. 1972—1973 чылдарның кыжының мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирип дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышының ёзугаар көдээ

Партийжи амыдырал

АЖЫЛГА ТААРЫМЧАЛЫГ БОЛГАШ ЭПТИГ

Партийжи ажыдыг стилин ыгаш ону организастаарын арга-методун СЭКП кыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң кол соргалаарынга болгаш практиктиг ажыл-чорудузунга гүштүр чорудуп келген. Партиянын XXIV съездизининг ниитпирлеринге дүштүр ама уедо партия организацияары политмассалыг болгаш организаччы бүгү ажылды иштелдиреринче улуг кирүнгейин салып турар. Ма-ва партийжи ажылдың кабинеди база чугула ужур-дузалыг болур.

Ийи чыл бурунгаар СЭКП рынын райкомунуң чанында ндыг кабинет тургустунган. он мурнунга партия ажыында чаа, эки дружугааны ореевир, нептередир, ону улам ийзыраңгайжыдыр, чаа деилгелиг чүүлдерни системаыг хандыр аналиатээр, чыып ийлыдр, ону парторганизаияларга нептередир, партия ге организацияларының секретарыларынга практиктиг дуы чедирер деп кол сорулгаар салдынган.

Кабинеттиң бүгү ажыл-чорудулгазын башкарып чорудаы-биле методиктиг човүлелин 13 кижи составтыг киллыр айкомунуң бюрозунган бадыаан. Ону райкомунуң организстыг кылдаашның эргелемчин С. Ондар удуртуп турар. Ол човүлелде чүгле партия ажылчыларын эвес, Советтер, рофэвилел, комсомол ажылчыларын, улусчу контроль омитединиң кежигүннерин, ускай эртемниглерни база ниритиргеп.

Методиктиг човүлелдиң үш екциязын тургускан: СЭКП-те үлээн алышкын, аныяк оммунистер-биле ажыл талаы-биле секция, партия хураларын белеткээр, эртирер ба ундүрген, шиитпирлериниң үүселдезин хынаар, ажылдарың арга-дружулгазын өөренир секция болгаш Советтер, омсомол, оске-дээ хөй-ниитиг ганизацияларывыг ажылдарынга партийжи удуртулгаын арга-методтарын өөренир екция. Түс-түс секцияларның ажыл-планын квартал дан баылаап оон үндезилеп кабинеттиң ниитиг ажыл планын ургузуп турар.

Кабинетте партийжи-организстыг ажылдарга хамаарышан янзы-бүрү вомнарны ыып, белеткээр. В. И. Ленинин чогаалдарының долуыындызы, СЭКП-ниң съездиерининг, конференцияларың документилери, Төп Комитединиң Пленумнарының материалдары, ооредилге номнар, монографиялар, партийжи урналдардан, солуннардан үүлдер ында бар. Ол материалдар хүн бүрү шилиттиип, системажыттынып турары-биле партия организацияарының секретарылары, партолуктер удуртукчулары кабинетке келгеш, хереглээн үүлдерин тып, тодаргай човүлелдиң алырынга дузаап турар. Ында системалыг каталогтарны, партийжи литератураларны темажыдып ыны белеткээн. Кабинетте партийниң организастыг тургузуунуң талазы-биле таблица, диаграммаларны база аскылаан.

«Парторганизация секретарынга дуза» деп стендиде партия хуралдарының протоколдарын тургузарының хевири, СЭКП кежигүнүнге хүлээп алышкын документилериниң долдурулгазы, партбилетке хереглээр фото-чуруктуң хевири дээш, оске-дээ чугула чүүлдерни киирген.

Кабинеттиң ажылын ханы аналиэтеп көргеш, ында четпестер бар дээрзин миннип турар бис. Оон методиктиг човүлел партия ажылында эки дружугаларны вептередир, ону аналиэтээр, шинчилээр үүлдерни чогуур деңнелге чедир чорутпайн турар. Ылаңгыя тускай темалыг хуралдарга материалдар ажылдап кылгаш тарадып, социологтуг шинчилелдер чорудар, тускай бюллетеньвер үндүрер ажылдар четпес чоруттуңуп турар. Партия организацияары-биле харылзаа кошкак. Семинар, эртем-практиктиг конференциялар эрттирерни планназа-даа херек кырында ол үүлдер чедип алдынмаан.

«Партия организациязының ажылынга коммунистерниң киржилгези» — деп темага чыып эрттирерни ол кабинет планнап көрүп турар. Ол соруга-биле «Хөй-ниитиг ажылынга Силерниң киржилгенер» деп анкетаны коммунистерге тарадыр деп турар. Ол анкетада даразында айтырыгларны киирген:

Кандыг хөй-ниитиг даалгазы күүседип турар силер? (партия, профэвилел, Советтер, комсомол ажылдарының талазы-биле); неделя иитпинде кайы хире үени ол ажылга чарыгдап турарыл?; силерниң сонуургалыңарга, утланыышкыныңарга ол даалга дүжүп турар бе? Азы кандыг даалга күүседикээр силер?; партия хуралынга бо эртип турар отчёттуг үеде кандыг айтырыгларга, каш катап санал бердинцер?; партийжи болгаш хөй-ниитиг даалгаар дугайында отчёт болур бе?; коммунист бүрүзүнүң активи чорууп бедидер дээш, партбюрога азы эге организацияга кандыг санал, сүме кадыксаар силер?

Анкетада киирген айтырыглар коммунистерниң даалгаарынга хамаарыштыр чамдык чүүлдерни тодарадып, ол талазы-биле түңнелдерни бээр боор деп методиктиг човүлел санап турар. Бо талазы-биле чүгле анкета эвес, харын оске-дээ чамдык шинчилелдерни база чорудары чугула.

Партия документилерин солуурунга белеткел ажылдарыбиле чергелештир коммунист бүрүзүнүң харысалгазын бедилип, даандырган участокка харысалгазын күштелдирер чугула соруга салдынган. Бо ажылга партийжи ажылдың кабинеди улуг рольду база ойнаар апаар.

Бистиң райкомда партийжи ажылдың кабинединиң баштайгы базымнары, дружулгазы мындыг. Оон ажык-дузалыы маргыш чок деп чүвени олар бадыткап турар.

Т. ТОЮНДУП,
СЭКП Эрзин райкомунуң секретары.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдези бөгүн эгелээр

КӨРҮЛДЕНИҢ ОНЗАГАЙЫ

Бөгүн көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүлдези ажыттынар. Анаа хамаарыштыр чамдык айтырыгларны республиканың ам болур уран чүүл көрүлдезиниң оргкомитединиң даргазы Тамара Чашооловна Норбудан бистиң корреспондентивис салган.

— Тамара Чаш-ооловна, ам ажыттынар деп турар көдээниң уран чүүлүнүң республика көрүлдезиниң онзагай талалары кандыгыл?

— Бир талазында, бо көрүлде ССР Эвилелиниң 50 чыл оюнга тураскаатынганы-биле онзагай. Ийи талазында, ук көрүлде чүгле көдээниң уран чүүлүнүң республика көрүлдези болдур ийин. Моон мурнунда чылдарда ышкаш, холушкак көрүлде эвес.

Бир тээ көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң көрүлдези болганда, ында көдээ интеллигенциянын төлээлекчилериниң, бистиң ажыл-ишчи хөйжуларывыстың, саанчылырывыстың, механизаторларывыстың хөйү-биле киржип турарын демдеглээри чугула.

Каа-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйлары кускү ажыгт ажаан алышкынынга ээ шалыпчы киржип, ынзы-бүрү шаннал, мактадарга четкенин билир болгай бис. Ол ышкаш Тожу, Эрзин, Улуг-Хем, Бай-Тайга дээн ышкаш районнарның ажыл-ишчилери күрүне мурнунга алган чыл планнарын күүселир дээш кызымак ажылдап турарлар. Бо-ла бүгү ажыл-агыйларның адыр бүрүзүнден республика көрүлдезинге бирле күүседикчи келгени чугаажок.

Төрээн чуртунуң келир үези, оон амгы сайзыралы дээш, ажыл-ишке мөгаг-шылаг билбес көдээниң аныяк өскенниринің аразында ырлаар, хөомейлээр, шүлүк номчуур, игиллээр, бызаанчылаар — кандыг-даа салым-чаяанныг кижилер барын демдеглээри өөрүнчүг.

— Бо көрүлдеде чеже коллектив киржип турар ирги?

— Мында 13 коллективтен 625 бот-тывынгыр күүседикчилер киржип келген.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ийиги ээлчээ районнар төптеринге эртип турда, тергиндээннерни илередип турар ойде, оларның ажыл-агыйларында байдалдарны база өөренип көргеч.

Ында-мында бөлүк-бөлүү-биле кылашташкан, шырайларында өөрүшкүнүң, аас-кежиктиң хулумзуруглери чайыынаан оолдар, кыстарның чугаалашкан-на чүвези — уран чүүл көрүлдезиниң дугайы.

Хогжум, ыры динниреп, сагыш-сеткилдерни ажыл-ишче сорук киирип турар. Оон калында уран чүүл көрүлдезинге эң-не идепкейлиг киржири, шаннал четпезе-даа, районунуң ат-алдары дээш кызып ойнаары — күүседикчи бүрүзүнүң хүлээлгези дээрзи билдингир. Ынчалыг болбас аргажок. Бот-тывынгыр артистериниң келген районнарының чурттакчылары «артистериниве кайы хире ойнаарлар ирги» дижип, оларның дугайында бижээн чүүлдерни солуннар арыннарындан дилеп, радиодан кедеп, «аарып» турарлар болгай.

Көрүлде чоруп турарының үезинде көрүм-чүрүм шыңгыы дээрзин бистин бот-тывынгыр артистеривис билирлер. Эрткен чылдарда ийи-чаңгыс чүрүм үрээшкиннери чамдык коллективтерге турган дээрзин утпаза эки.

Уран ырлар куттулуп, ак-көк Тываның делгемнеринче чаңгыланып үнерин көрүкчүлер четтикпейн манап турарлар.

ЧУРУКТА: Тожу районнуң көдээ бот-тывынгыр уран чүүлүнүң киржикчилери: комсомолчу Светлана Байыр-ооладуң «Ынак черим» деп ырны белетикел үезинде күүседип турары. Үделгезинде — райвиннуң Культура бажыңының методизи Чодураа Байыр-оол.

В. ЧАҢАМБАНЫҢ фотозу.

Киржикчилер чугаалап тур

ЧОРГААРЛАНДЫМ

Мээң иазы-харым ам улгадың догүй берген. Барык үжен ажыг чыл дургузунда бот-тывынгыр уран чүүлге киржип чор мен. Юбилейлиг улуг чылда республика көрүлдезинге киржир болганымга чоргаарланмышаан, дөртен чылдар үезинде, ам болза агитбригада хевирлиг болүк-биле. Алдыы, Үстүү-Ишкинверге чонга аян тудуп, оюн көргүүп чораанывыс сактып келдим. Чедисес кижи киржикчилиг болүк хөомей, сыгыт, каргыраа салып, чонну хөгледип чорудувус...

Бодум «Октябрь 30 чылы» колхозта малчыннаап, 350 хойну ажаап өстүрүп чор мен. Амгы үеде бистиң колдунывыс кышка белеп. 10 тонна сигенни, 20 тонна саваны белеткеп алган бис. Сорулга чүл дээрго ниитиниң малын кыштан хүр ажырары, ынчаарга кандыг-даа ажыл-херек чүткүл чокта будер эвес.

Бистер, чөөн-хемчикчилер республика көрүлдезин ажыдып, баштайгы хүнде-ле программавысты жюри комиссиязынга болгаш көрүкчүлерге бараалгадыр бис. Харыысалга үлүг.

Бодум хуумда сес кижи киржикчилиг сыгытчылар аңсазыбливде киржип турар мен. Оон аңгыда «Аяттар салбас» деп билдингир тыва ыры лимбиде үдээрге күүседир мен. Бистиң күүселедиривис корукчулериниң сеткил-сагыжыларга таваржыр-ла болзуп деп күзеп, белеткелди-даа хынамчалыг чорудуп келген бис.

Уран чүүл кижиниң чалгынаар, хей-аът киирер дизимзе черле чазыг чок боор. Бодүүн колхозчу өөрүшкүүнүң ырын ырлап, човүлгө аян тудар дег чүве кайдал. Хостуг чаагай совет амыдыралдың ачызы ол-да болгай. Улуг Төрээн чуртувус — ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр бежен чыл боон турда назы-харыы дөгүй берген кырган мен бе-зин сыгыдымны салып, ырлаар апаардым, шынап-ла магалыг-ла-дыр, өөрүнчүт-дүр.

А. МОҢГУШ,
«Октябрь 30 чылы» колхозтуң малчыны.

ЫРАК ТОЖУДАН

«Кызыл» деп аалчылар бажыны. Хүндүскүнүн дөрт шак. Холдарында чемоданнар туткулаан, хып дээн чалыылар чурттазын дээн ол-бо өрээлдеринче кирип турдулар. Ыракузак Тожу районнуң республика көрүлдезинге келген уран чүүл киржикчилери олдур. Олар самолёт-биле чапчаа келген.

Уран талантылыгларның аразында хоочун-даа, аныякдаа кижилер бар. Оларның чамдыктары-биле чугаалашкан бис.

№ 49 өрээл. Ында Тожу райкүүскомнуң культура килдизинин эргелекчизи Любовь Васильевна Корнякова арыгсилиг, улуг эвес стол кырында ол хүн үнген «Тувинская правда» солуннуу чада каап алган, салдыкпайн номчуп орган үезинде үжуражы бердивис. Амыр-менди 'солушкаштың, ажыл дугайында чугаалаштывыс.

— Бистиң районнуң уран чүүл киржикчилери бо юбилейлиг чылда көрүлдеге багай эвес белеткенгеш, республика көрүлдезинге киржири-биле келгени бо — деп Л. В. Корнякова чугаалап эгеледи. — Эң шилиндектер ында киржип турар. Ам районга болган көрүлде дугайында кысказы-биле чугаалап көрейн. Тожунуң өзүп, сайзыраң орар суурлары — Ырбан, Сыстыг-Хем, Ий, Адыр-Кежиг, Салдам болгаш Тоора-Хемде янзы-бүрү нациянын кижилери эп-найыралдыг чурттап, ажылдап турар болгай. Ол суурлардан эң-не талантылыг 305 кижи район көрүлдезинге киржип, чонга боттарының уран талантызын бараалгаткан.

Бо удаада Ий көдээ клуву (директору С. Долгар-оол), районнуң Культура бажыңы (директору К. Рехлова), Азас көдээ Культура бажыңы (директору К. Булатов) эки ажылдаан. Олар хөй-ниитиг организацияларынга даянып алгаш, уран чүүлге сонуургалдыг аныяк болгаш хоочун кижилерни көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң ийиги ээлчээнге идепкейлиг хаара тудкан. Уран чүүл киржикчилериниң идепкейи мурнунда чылдарга бодаарга бедик болган. Район көрүлдезинге Ийде көдээ клуб «Мен — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен», Тоора-Хемде Культура бажыңы «Россия — мээң ынакшылым» деп темаларга солун композицияларны белеткээннер. Оон аңгыда Азас көдээ Культура бажыңы «Кандыг-даа күн үрей албас» деп темалыг литература-хогжумнуг монтажты солун кылдыр белеткээш, чонга бараалгаткан. Монтажтың идейлиг утказы бедик болганын жюри демдеглээн. Ырлаарынга, танцылаарынга, литературлуг уран номчулгага сундулуг аныяктарның саны көвүдээн. Чижээ, Светлана Байыр-оол «Ынак черим», Найдан Кара-кыс тыва улустуң ырызы «Өдүгенни», башкы Елена Стельмах «Канчап ол черге ынакшывас боор» деп ырларыны эки ырлааннар.

Тыва ырларның аялгаларын хомуска Самыя Саая күүседип турар. Бо көрүлде үезинде танцыже кол кичээнгейни салган бис, Тамара Барчин, Нина Кол, Галина Кол болгаш өскелер-даа молдав, «Лириктиг кылаш» дээн ышкаш танцыларны чараш ойнаан. Республика көрүлдезинге «Бистиң хостуг Төрээн чуртувус алдаржыгла» деп композицияны үргускан бис. Оон утка-шынарын ноябрь 25-те жюри комиссиязы үнелээр.

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин районга түңнеп үндүрүп тура түс-түс культура бажыннарының, клубтарының кышка белеткелин, чой мурнунга каш удаа концерт көргүзүп, лекция, беседаны чорутканын барымдаалаан. Районга болган көрүлдениң бүгү талазын өөремип көргеш, бирги черни Ий көдээ клувунуң, ийигизин — Тоора-Хемниң Культура бажыңының, үшкүзүн — «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырының уран чүүл коллективтеринге тывыскан.

Тоора-Хемде «Чойган» деп агиткультбригада дугайында каш состен чугаалап көрейн. Эрткен чайын оон киржикчилери он ажыг кижи. Гожуун эң-не ырак-узак булуну — Өдүгенде ивижилерге ийи удаа концертти көргүскен. Иви кадарчылары ССРЭ-нин 50 чыл болур оюнун бүдүүзүнде солун лекция, беседаны база дыңнаанар. Эрткен чайын малчыннарга, сигенчилерге, ыяш белеткээр участоктарга 49 удаа солун программалыг концертти көргүскен. Концерттиң тематиказы ССРЭ-нин 50 чыл оюнга тураскаатынган.

Эки күүселдеден аңгыда уран чүүл киржикчилериниң идик-хевинче чугула кичээнгейни салган бис. Тус-тус ыраажыларның, танцычыларның идик-хевин болгаш чамдык хөгжүм херекселдерин сарыңга 8 мун рубльди чарыгдаан. Бо акшаны тыварынга районнуң чамдык организациялары, бүдүүлге черлери биске дузалаанынга өөрүп турар бис.

Төп черлерден тускай эртемниг кижилерни дузазы барык-ла чок болганы тааримча чок. Ырак-узакта чурттап, ажылдап турар кижилерге ында-кыдыг дузаны харын хамыктын мурнунда чедирзе черле чүүлдүг деп бодаар мен.

Тожунуң бот-тывынгыр артистери найысылалга чедип келгеш, программа үзүгаар белеткелин чорудуп турар. Көдээ ишчилерге чогаалдыкчы чедишкиниерни күзээлинер.

К. ТАБУРАК.

Кыштаглаашкын — шалыпчы фронт

Зоотехник чугаалап тур

Бистиң корреспондентивис Саяң» совхозтуң кол зоотехниги Юрий Константинович арлецкий-биле «1972—1973 лдарның кышкы үезинде ал ажылының продуктузалын бүдүрериң болгаш белеторээн ковүдедир дээш мал жылының ажылдакчыларын Бүгү-эвилел социалистиг арыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ныц, ССРЭ-ниң Министрлер Човүлелиниң болган ВЦСПС-тиң докладчыга амаарыштыр беседа кылган.

— Бо чылын бистиң совхозан 3900 баш бодаа мал 3 февраа, 23 муң шээр мал 46 одаавраря кыштаар — деп ы чугаалаан.—Ам салбыр бүүзүнде кыштаглаашкын ластаган.

Мал кажаалавы болгаш алчыннар чурттаар бажыңарның сеңгелгезин ой-шаанга чорутқан 400 баш хой киер, чаш хураганнарга заарымчалыг кажаалар, чурттаза бажыңнарлыг 6 чаа, коаннар юбилейлиг чылда неге доктаамал дузаны чедирип турар. Ылаңгыя амгы үеде отчёт-соңгулдалыг хуралдар эрткени-биле чамдык эге организация секретарьларында чаа кижилер соңгутқан. Оларның иштинде партия ажылынга арга-дружулгазы эвээш коммунистер база бар. Ынчалыг партийжи ажылдың кабинеди улуг рольду база ойнаар апаар.

Бистиң райкомда партийжи ажылдың кабинединиң баштайгы базымнары, дружулгазы мындыг. Оон ажык-дузалыы маргыш чок деп чүвени олар бадыткап турар.

Т. ТОЮНДУП,
СЭКП Эрзин райкомунуң секретары.

КӨРҮШТҮГ, СОЛУН БОЛЗУН ДЭЭШ

Чөөн-Хемчик районда «Шынның» корреспондентиже М. Д. Севенге культура килдизинин эргелекчизи дараазында чүүлүдыдынаткан:

— Эрткен чылгы көрүлдеге бирги черни ээлээн чөөн-хемчикчилерден чаа солун чүүлдерни ким-даа манап турары чугаажок. Бо удаада ук коллективтин белеткели база эки болганын демдеглээр апаар.

«Делгем Төрээн чуртум» деп литература-музыкалыг композицияны сонуургап болур. Хойнун ырларында оруе, тыва композиторларның ырлары киргилээп, оларны хөй унге күүседип турар.

Чөөн-Хемчиктиң бот-тывынгыр артистери юбилейлиг чылдың уран чүүл көрүлдезинге кол черни улустарның найыралының темазынче үлгедирген. Украин, молдав, казах, азербайджан, бурят, тыва танцыларны көрүлдеге бараалгадыр. Ооллар болгаш уруглар ансамбльдери туркмен, орус, тыва ырларны белеткээн.

«Байгамчыктыг төрээн Тывам» деп тыва хөгжүм херекселдеринге сюита чаа, солуун номер болур. Ону Хөндергей школазының башкызы В. Арседи удуртуп турар.

Республика көрүлдезинге киржир ойнакчыларның аразында ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенциянын төлөвлекчилери бар. Хоочун бот-тывынгыр артистер Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Карасал Ак-оол, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы Константин Дамдын, хойжу Монгуш Араа, ажылчын Монгуш Сундукай, башкы Сат Алдын-оол дээш өске-дээ аштерни адап болур.

Бора-Тайга школазында күш-ажыл башкызы Ондар Маржымалдың үш адыр хомуска ойнаары сонуургапчыг.

Республика көрүлдезинге киришкеш, көскү черни ээлеп, бот-тывынгыр талантыларын уран чүүлүн хөйге бараалгадырын чугула соруга деп санап турар. Уран чүүл көрүлдезинге чедишкинниң үндезинин доктаамал ажылга дээрзи билдингир. Чөөп-хемчикчилер шак-ла ындыг угланыышкын-биле ажылдап турар.

ЮБИЛЕЙ БҮДҮҮЗҮНДЕ

ЧЕДИИШКИН

УЗБЕКИСТАННЫҢ ХӨВЕҢЧИЛЕРИНИҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

СЭКП-ниң XXIV съездизининг шиитпирлерин күүседип, ССРЭ-ниң тургусгунганындан бээр 50 чыл оюнга үткүштүр марышты калбартыпшаан, Узбек ССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бо чылын хөвеннин бедик дүжүдүн өстүрүп алган болгаш оон ажаап алышкынын организастыг, чидириг чокка чорутқан, хөвен тарыыр республикаларның Ташкентиге болган хүралынга хүлээп алганы бедиткен социалистиг хүлээлгелерин чедишкининг күүседткен.

Республиканың хөвеңчилериниң күш-ажылчы ол улуг тиилелгези — партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый организарының бедик организастыг ажылының, бүгү колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының, республиканың көдээ болгаш сүг ажыл-агыйының тускай эртемниглериниң эрес чүткүлдүг ажылының түңнелдери болган. Белетбел черлеринге 4600 муң тонна чиг хөвеннин чедирген, оон тозан хүүзүн бирги сорт кылдыр дүжааган. Ындыг хөй санныг хөвеннин республика күрүнеге бир-де дугаар салын турары ол-дур.

Хөвеннин ажаарынга болгаш ажылдап былырынга механизацияны калбаа-биле ажыглаан чорук дүжүттүн хөй нуруузүн хөвен ажаар машиналар-биле ажаап алыр арганы берген. Республиканың механизаторларының эрес-маадырлыг ажылы-биле 2100 муң тонна хөвен чыгдынган.

Хөвеннин бүдүрерин көвүдериниге Анджан областың ажыл-ишчилери кайгамчык салыышкынны киирген, оон ажыл-агыйлары күрүнеге 578 муң тонна хөвеннин, Ферганаңы — 543 муң, Сыр-Дарьяныы — 514 муң тонна, Наманганскинии — 422 муң тонна, Ташкентинин — 401 муң тонна хөвеннин күрүнеге сатканнар. Ол областар боттарының алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүсеткеннер.

Сурхан-Дарья областың колхозтары болгаш совхозтары база улус ажыл-агый планын күүсеткен, олар күрүнеге 386 муң тонна хөвеннин дужааган, а Кашка-Дарья область — 342 муң тоннаны сатқан. Бухара, Самарканд, Хорезм областарның болгаш Каракалпак АССР-ниң ажыл-агыйлары күрүнеге хөй хөвеннин сатқылаан. Хөвеннин парын удазынныг сорттарын өстүрүп турар колхозтар болгаш совхозтар улус ажыл-агый планнарын чедишкининг күүсеткеннер. Үнелиг ол хөвеннин 194 муң тоннаны белеткээн.

Хөвеннин бедик дүжүдүн алыр дээш бүгү улусчу демиселге Ташкент хоорайның үлетшүр бүдүрүлгелериниң, тудугларның, өөредилге черлериниң, республикала өске-дээ область төптеринин болгаш хоорайларының коллективтери улуг дузаны чедиргеннер.

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары, көдээ ажыл-агый органнары өстүрүп алдыган бүгү дүжүттүү эң-не дүргени-биле ажаап алыры дээш, ховуларны арыглаар, күскү чер андырылгазын чорудар дээш хемчегленип ап, келир чылдың дүжүдүше быжыг суурну тургузуп турарлар.

(СЭТА).

ХҮНДҮЛҮГ КОЛХОЗЧУ

Совет көдөөниң кижилери

Ынчан Борбак-Арыгның Ак-Өдекө кежеп кара оглер күзеглекпеп турган, оларның бирээн Деспи угбайның самдар кара өө. Ада ол дуң оглуң ч-дыр.

Айның чазында, хүнүң эрнинде бар хирээ-биле аъш-чемин кылгаш, кожаларын чалап келгеш, оглунуң доюн кылып, оозга ат-шоланы адап бээрин кырганнардан дилээн.

Өзеп черниң пожу дег
Өзүп, доругуп чурттазым-на!
Өдеп черниң торлаазы дег
Өөр-өнер өөрлүг болзун!—

деп аалдың баштыңы Ак-Сал ирей алган-йөрээп, адын Шойдак деп адап берген. Ол болаа 1904 чылдың күзү.

Чениң өөрүшкүзүү төрүп алга толу-ле болгай, ол дег өөрүшкү кайдал! Ынчалзада Деспиниң бир-ле каракка көзүлбээ кара көжеге дүй бүрген алган мышкап болур, чөвүрээзи чопуп, оон бир-ле чүвени хевирткеп, дүрзүлээп, согаап-бала, десип, аптара, хааржак дээп мышкап чүвелер хевирип чазап, ойнаар турган. Улус ону мактаар, кедиген бөрүп үс-шевер болур ооп-дур дижир.

Шойдак он сес харлыг турда авазы аараазы, чок апарган — оскүс үш ооп артказ, ам амыдыраарының аргазы кайдал?

Самагалдай хүрээзининг нажаа, херимни септеп, кылып, оон холезининге аъш-чем, эргн идик-хеп ап, дүнмаларын азырап, вар амыдыралды этелээп.

Соңгаар орус чуртунда ак-хаанның дүжүлгезин солаан, ядыыларының ёзу-төрээни доктаалын тургускан, ядыы кижилер эрге-төлөөни холунда туткан, ону Ленин деп кижи башкап турар деп чугаа-соот аваа-маная дыңналып келген.

Биске ыдыг ёзу-төрө кажан келир ирги деп бодалдар Шойдактың дүвүреңнп турган. Ооң соонда «Тарлашкында дайын болган, ныымадар актарны баскан» деп ооң дириг-хереченээн. С. Кочетовтуң партизан отрядынга орук башкап чораан Оюн Самбуунуң чүгаазын-даа дыңнаан.

Улуг Октябрьның ачызында Гывага хувискаал өөскүн үнген, ядыы араттарның эргелөөзин камгалаан нам, чаза тургустунган. Шойдактың хөрээ хостуг, экти делгем, хувискаалдың херээнге киржип турар ер апарган.

Чазын хар эриниинің мурнуу чарымында Таңды аргыдан, Каа-Хемден орустар кээп Дус-Хөлден дустаар дээш Самагалдай тавариң эртер, дүжер. Харын олар-биле аралажып турган болды, улугбиче хирээ, хаарыгга, шүүче, өрүм чергелиг түүлдерни-даа тыптынып алыр, чердө чыдын чыппас, олут олурбас апарган.

—Ынчан меңээ херексел чогу чалгын чок күш-биле демей турган. Орус тараачыннар мени чалгынналдырып каан. Чүвеҥи кыдырымга бүдүүгүр, , шевергин апарган. Олар мээң бызаңнаар мерген-жилимни бедидеринге дыка-ла салдарны . чедирген ийин. Хлыбтиң чаагай амданын-даа билип алган мен—деп. Шойдак ирей ам сактып олурар.

— Орус чон-биле мээң баштайгы найырлым бадды, хирээ, хаарылгадан эгелээн.

..Бир-ле катап кожуунның нам хораазының бажыңын «чертә» деп катап-катап адап турар, ужуруи-на эки билбедивис.

Киживис өөрүнче баскаш чорупкан. Удаваанда дедир бо салып кел чор. Ам-на харын адыр демир эккелгеп, салып каан ыяжывыстың ол-бо талаларын ооң-биле хывамчалыг хемчээп, таарыштырып алгаш, изей тыртыгылаашкы, бадды биле ис эдертир 2—3 метр хире чонгаш, ынчаар кылыр' деп кимнеп айтып берген. Ол демүүнзи биле соок даймины бодунуң номалы болдурган улуг каапталдың, монополияларның партиязының — ХДС/ХСС-тиң аштырышкынга таварышкаңы болган деп, ол соңгулданың түңнелинге хамаарыштыр Г. Данелиус тайылбырлап чугаалаан. Москвага болгаш Варшавага чарган керээлер база ГФР биле ГДР-ниң аразында чедип алдынган мерээ, дугуржулгалар ГФР-ниң политиктиг байдалын эжижидеринге улуг салдарлыг болган деп, Г. Данелиус ооң-биле чергелештир демделээн. Ол керээ, дугуржулгалар Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турар тайбың ажылының түңнели болган. Олар аңгы-аңгы ниитилел тургузулуг күрүнелерин тайбың кожа-хелбээ догуиналарының күзел-сонуургалынга, Европага айыыл чок чоруктум, кады ажылдагларның эрге-ажыктарынга бараан бооп турар деп, Г. Данелиус чугаалаан.

Ынчан турда Кызылдан Самагалдайга чедир демир-удазының шөйүп келген. Харылзаанын херекселдерин тургузар оран-бажың херек апарган. Ынчангаш чаа доозулган бажыңны почта бажыңы кылдыр дерип тургускан. Ол бажында бо хүннерге чедир Самагалдайның харылзаа белдирн хевээр ажылдап турар.

1930 чылда кожуунувуң «Ойнаар бажыңының» (клубту ынчаар адап турган) тудуун ол-да бригада Шойдактың удуртулгазы-биле кылып эгелээн, а Самагалдайның кижи эмнелгезинин бажыңының тудуун орус эштер тудуп турган.

— Бир-ле хүн ажыдан турувуста орус тудугжуларның бригадирн чанывыска чедип келди. Тулуувусту дээскидир кылаштап көрүп, ыяштар араанче салаалариың-даа сукчулаар, ооң бистиң шутумнаа алгаш, чонуп турган ыяжывыс чанында келгеш, көрүп тура орустан чүве-ле чугаалап, ийи салаазын адырартып алгаш имнээр, чугаазын билир эвес, «чертә» деп катап-катап адап турар, ужуруи-на эки билбедивис.

Киживис өөрүнче баскаш чорупкан. Удаваанда дедир бо салып кел чор. Ам-на харын адыр демир эккелгеп, салып каан ыяжывыстың ол-бо талаларын ооң-биле хывамчалыг хемчээп, таарыштырып алгаш, изей тыртыгылаашкы, бадды биле ис эдертир 2—3 метр хире чонгаш, ынчаар кылыр' деп кимнеп айтып берген. Ол демүүнзи биле соок даймины бодунуң номалы болдурган улуг каапталдың, монополияларның партиязының — ХДС/ХСС-тиң аштырышкынга таварышкаңы болган деп, ол соңгулданың түңнелинге хамаарыштыр Г. Данелиус тайылбырлап чугаалаан. Москвага болгаш Варшавага чарган керээлер база ГФР биле ГДР-ниң аразында чедип алдынган мерээ, дугуржулгалар ГФР-ниң политиктиг байдалын эжижидеринге улуг салдарлыг болган деп, Г. Данелиус ооң-биле чергелештир демделээн. Ол керээ, дугуржулгалар Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турар тайбың ажылының түңнели болган. Олар аңгы-аңгы ниитилел тургузулуг күрүнелерин тайбың кожа-хелбээ догуиналарының күзел-сонуургалынга, Европага айыыл чок чоруктум, кады ажылдагларның эрге-ажыктарынга бараан бооп турар деп, Г. Данелиус чугаалаан.

Шанак, терге кайда боор, барык-ла танывас турган. Чүдуктарны тайгадан аът-биле төрепчилеп, хөндүргелеп сөөрүп алгаш, ыяштыг чонуп, дидип турун, бажыңны доозкан.

Киживис өөрүнче баскаш чорупкан. Удаваанда дедир бо салып кел чор. Ам-на харын адыр демир эккелгеп, салып каан ыяжывыстың ол-бо талаларын ооң-биле хывамчалыг хемчээп, таарыштырып алгаш, изей тыртыгылаашкы, бадды биле ис эдертир 2—3 метр хире чонгаш, ынчаар кылыр' деп кимнеп айтып берген. Ол демүүнзи биле соок даймины бодунуң номалы болдурган улуг каапталдың, монополияларның партиязының — ХДС/ХСС-тиң аштырышкынга таварышкаңы болган деп, ол соңгулданың түңнелинге хамаарыштыр Г. Данелиус тайылбырлап чугаалаан. Москвага болгаш Варшавага чарган керээлер база ГФР биле ГДР-ниң аразында чедип алдынган мерээ, дугуржулгалар ГФР-ниң политиктиг байдалын эжижидеринге улуг салдарлыг болган деп, Г. Данелиус ооң-биле чергелештир демделээн. Ол керээ, дугуржулгалар Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турар тайбың ажылының түңнели болган. Олар аңгы-аңгы ниитилел тургузулуг күрүнелерин тайбың кожа-хелбээ догуиналарының күзел-сонуургалынга, Европага айыыл чок чоруктум, кады ажылдагларның эрге-ажыктарынга бараан бооп турар деп, Г. Данелиус чугаалаан.

Шанак, терге кайда боор, барык-ла танывас турган. Чүдуктарны тайгадан аът-биле төрепчилеп, хөндүргелеп сөөрүп алгаш, ыяштыг чонуп, дидип турун, бажыңны доозкан.

Ынчан турда Кызылдан Самагалдайга чедир демир-удазының шөйүп келген. Харылзаанын херекселдерин тургузар оран-бажың херек апарган. Ынчангаш чаа доозулган бажыңны почта бажыңы кылдыр дерип тургускан. Ол бажында бо хүннерге чедир Самагалдайның харылзаа белдирн хевээр ажылдап турар.

1930 чылда кожуунувуң «Ойнаар бажыңының» (клубту ынчаар адап турган) тудуун ол-да бригада Шойдактың удуртулгазы-биле кылып эгелээн, а Самагалдайның кижи эмнелгезинин бажыңының тудуун орус эштер тудуп турган.

— Бир-ле хүн ажыдан турувуста орус тудугжуларның бригадирн чанывыска чедип келди. Тулуувусту дээскидир кылаштап көрүп, ыяштар араанче салаалариың-даа сукчулаар, ооң бистиң шутумнаа алгаш, чонуп турган ыяжывыс чанында келгеш, көрүп тура орустан чүве-ле чугаалап, ийи салаазын адырартып алгаш имнээр, чугаазын билир эвес, «чертә» деп катап-катап адап турар, ужуруи-на эки билбедивис.

Киживис өөрүнче баскаш чорупкан. Удаваанда дедир бо салып кел чор. Ам-на харын адыр демир эккелгеп, салып каан ыяжывыстың ол-бо талаларын ооң-биле хывамчалыг хемчээп, таарыштырып алгаш, изей тыртыгылаашкы, бадды биле ис эдертир 2—3 метр хире чонгаш, ынчаар кылыр' деп кимнеп айтып берген. Ол демүүнзи биле соок даймины бодунуң номалы болдурган улуг каапталдың, монополияларның партиязының — ХДС/ХСС-тиң аштырышкынга таварышкаңы болган деп, ол соңгулданың түңнелинге хамаарыштыр Г. Данелиус тайылбырлап чугаалаан. Москвага болгаш Варшавага чарган керээлер база ГФР биле ГДР-ниң аразында чедип алдынган мерээ, дугуржулгалар ГФР-ниң политиктиг байдалын эжижидеринге улуг салдарлыг болган деп, Г. Данелиус ооң-биле чергелештир демделээн. Ол керээ, дугуржулгалар Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турар тайбың ажылының түңнели болган. Олар аңгы-аңгы ниитилел тургузулуг күрүнелерин тайбың кожа-хелбээ догуиналарының күзел-сонуургалынга, Европага айыыл чок чоруктум, кады ажылдагларның эрге-ажыктарынга бараан бооп турар деп, Г. Данелиус чугаалаан.

Шойдак он сес харлыг турда авазы аараазы, чок апарган — оскүс үш ооп артказ, ам амыдыраарының аргазы кайдал?

Самагалдай хүрээзининг нажаа, херимни септеп, кылып, оон холезининге аъш-чем, эргн идик-хеп ап, дүнмаларын азырап, вар амыдыралды этелээп.

Соңгаар орус чуртунда ак-хаанның дүжүлгезин солаан, ядыыларының ёзу-төрээни доктаалын тургускан, ядыы кижилер эрге-төлөөни холунда туткан, ону Ленин деп кижи башкап турар деп чугаа-соот аваа-маная дыңналып келген.

Биске ыдыг ёзу-төрө кажан келир ирги деп бодалдар Шойдактың дүвүреңнп турган. Ооң соонда «Тарлашкында дайын болган, ныымадар актарны баскан» деп ооң дириг-хереченээн. С. Кочетовтуң партизан отрядынга орук башкап чораан Оюн Самбуунуң чүгаазын-даа дыңналып келген.

Улуг Октябрьның ачызында Гывага хувискаал өөскүн үнген, ядыы араттарның эргелөөзин камгалаан нам, чаза тургустунган. Шойдактың хөрээ хостуг, экти делгем, хувискаалдың херээнге киржип турар ер апарган.

Чазын хар эриниинің мурнуу чарымында Таңды аргыдан, Каа-Хемден дустаар дээш Самагалдай тавариң эртер, дүжер. Харын олар-биле аралажып турган болды, улугбиче хирээ, хаарыгга, шүүче, өрүм чергелиг түүлдерни-даа тыптынып алыр, чердө чыдын чыппас, олут олурбас апарган.

—Ынчан меңээ херексел чогу чалгын чок күш-биле демей турган. Орус тараачыннар мени чалгынналдырып каан. Чүвеҥи кыдырымга бүдүүгүр, , шевергин апарган. Олар мээң бызаңнаар мерген-жилимни бедидеринге дыка-ла салдарны . чедирген ийин. Хлыбтиң чаагай амданын-даа билип алган мен—деп. Шойдак ирей ам сактып олурар.

— Орус чон-биле мээң баштайгы найырлым бадды, хирээ, хаарылгадан эгелээн.

..Бир-ле катап кожуунның нам хораазының бажыңын «чертә» деп катап-катап адап турар, ужуруи-на эки билбедивис.

Киживис өөрүнче баскаш чорупкан. Удаваанда дедир бо салып кел чор. Ам-на харын адыр демир эккелгеп, салып каан ыяжывыстың ол-бо талаларын ооң-биле хывамчалыг хемчээп, таарыштырып алгаш, изей тыртыгылаашкы, бадды биле ис эдертир 2—3 метр хире чонгаш, ынчаар кылыр' деп кимнеп айтып берген. Ол демүүнзи биле соок даймины бодунуң номалы болдурган улуг каапталдың, монополияларның партиязының — ХДС/ХСС-тиң аштырышкынга таварышкаңы болган деп, ол соңгулданың түңнелинге хамаарыштыр Г. Данелиус тайылбырлап чугаалаан. Москвага болгаш Варшавага чарган керээлер база ГФР биле ГДР-ниң аразында чедип алдынган мерээ, дугуржулгалар ГФР-ниң политиктиг байдалын эжижидеринге улуг салдарлыг болган деп, Г. Данелиус ооң-биле чергелештир демделээн. Ол керээ, дугуржулгалар Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турар тайбың ажылының түңнели болган. Олар аңгы-аңгы ниитилел тургузулуг күрүнелерин тайбың кожа-хелбээ догуиналарының күзел-сонуургалынга, Европага айыыл чок чоруктум, кады ажылдагларның эрге-ажыктарынга бараан бооп турар деп, Г. Данелиус чугаалаан.

Чыргалаңдының арат чону Кызыл Шеригге дузалаар дээш хайның үнген. Сумунуң белек комиссиязының составынга Шойдак база киргеп. Аъш-чем, чылыг идик-хептеп эгелээп, аът-шары, акша-төгерикке чедир чонуун үлүг белек комиссиязынга-даа үүктел чок шуужуп кирип эгелээн. Баштайгы чылдагаа 400 ажыг шилиндек аътгарны 1941 чылдың ноябрь айда ССРЭ-биле Тываның кызыгаары Шивилиге бо үүлдүн автору сүрүп чедиришкеш, үлээткеп.

1942 чылдың кыжында Иван Шойдак Кызылдың ыяш заводунга келген. Маңаа Кызыл Шеригниң чагыы — хаак кылып, үш айда ажыллаан. Хүнде норма 3 эш хаак. Үш ай иштинде 500 шеригниң кедер хаагын кылып дужаагаш, мурнакчыларның одуруунга кирип, шаңнал-маңналдыг чанып келген.

Тиилеге соонда сумунуң мурнакчы араттары, ооң иштинде Иван Шойдак, үүрмек ажыл-агыйларны даттыштырган, колхоз тургузарын дээш эгелекчилер хуралын эрттирген. Калинин аттыг (амгы «Чодураа») колхозту тургускан. Баштайгы үеде 80 ажыг өрөге колхозташкан. Устав ёаатаар шимчээр, шимчевес хөрөңгинн каттыштырган. баштаар, черни, будурүлге бригадаларын тургускан.

Иван Шойдак бодунуң мергежилиниң ыяы-биле тудуг бригадазының составынга киргеп. Бригаданың чымчаазы улут — колхозчуларны өгден бажыңчо шилчидер, мал хаазалары, будурүлге тудуглары дээш, ажыл-ла хөй.

Шынап-ла мынчаа Бөлдир-Арыг даарга, коштуң араттарның күзүн чери, куу багааштардан өске каракка көстүр чүве чок, ээн шөл турган-на болгай.

Иван Шойдак тайбың ажылнашке холу дыңмыг, соруу бедик ажыддан турда чыдар, айлар эрте бергеп. Колхозтуң 20 чыл өөн демдеглээринге хүнү. Ол хүнде Иван Деспиевич кылып будурген түүлдерин түңнеп бодап олурган.

Бөлдир-Арыг суурнуң Ленин кудумчуунда «Мында күн будүүг колхозчу чурттап турарө» деп алдын бижиктиг рома аскан бажыны эртнеп дүшкеп ким-даа эсперип каар. Ол—Иван Деспиевичиниң-бар.

Д. ДИРЧИН.

Тес-Хем район.

БҮГҮ ХЕВИРЛЕРНИ АЖЫГЛААР

Бистиң чуртувуста кижиниң бүгү талалыг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып, ону боттандырар хемчегларни ап чорудуп турар.

ССРЭ-нин тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болуп ооңга бүгү чурт белеткенин турар бө чеде идеология ажылының ролю каңчаар-даа аажок улгатканн: Ында ажылчы чонуң интернационалчы кижизидилгези кол черни ээлеп турар. Ленинчи национал политиканың амыдыралда боттаныышкынын база ССРЭ-нин бежен чылдарда чедип алган чедиишкиннерин пропагандаазары идеология ажылдакчыларының чугула херээ.

Бистиң районда бо талазыбиле лекторларның ажылын маңаа чугаалаксалым. Бистер юбилейге белеткенип турар үеде чон ортузунга политмассалыг ажылды дең-дескн чорудуп, азы ооң дээштиг болуруи, будурүлгеге ажыл-херекчи, күш-ажылдың корум-чурумун экижидеринге салдарлыг болуруи чедип алган бис. Ажыл-агый, культура тургузуунуң участок бурузунде чон ортузунга политмассалыг ажылды партияның район комитединиң илеткекчилери, «Билиг» ниитилелинин кежигүннери, политинформаторлар, агитаторлар чөвүдүп келген. Оларның саны районда мун ажыл турар.

Бо чылдың эрткен айларында чонга тос чүс ажыг янзы-бүрү темалыг лекцияны номчаан, аңаа 49 мун кижи олурушкан. Олардан интернационалчы кижизидилге темазынга 37, арагалаашкынга улур демисел лугайында 72 лекциялар номчуттунган.

Юбилейге белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын чонга таныштырып тура, партияның ленинчи национал политиказының тиилелгезин, оон ужур-утказын тайылбырларынче кичээнгей салып турган.

Партияның район комитединиң чанында райкомунуң бирги секретары С. К. Буянды удуртказ ниитилел-политиктиг секция ажылдап турар. Секцияның кежигүннери боттарының, албан-хүлээлгезинин, мергежил-биличиниң ажыы-биле лекцияларны тускай тургускан график ёзугаар номчуурун доктаатказ. Ол ышкаш чылдың-на ноябрьдан майга чедир «Лекторлар хүнүн» эрттирери чанчыл апарган. Ол хүн чамдык суурларга удуртукчу ажылдакчылар ажылчы чоннар-биле ужуражып, беседалажыр. Бо чылын районнуң Ак-Тал, Хөлчүк, Кызыл-Даг, Чодураа болгаш өске-даа черлериңге удуртукчулар-биле ынчаар ужуражылга болган, аңаа райкүүкомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары, СЭКП райкомунуң секретарьлары болгаш өскедаа эштер чүве чугаалаан.

Удуртукчу ажылдакчыларның чурттакчы чон-биле ынчаар ужуражылгалары бистиң ажылыбыска улуг дузалы чедирген. Оон чоннуң сонуургал, негелдезин, боттарывыстың четпес түүлдеривисти билип алган бис. Ынчангаш ынчаар ужуражылгаларны эң ырак бригадаларга, суг-бараан фермаларынга, чурттакчылыг черлерге эрттирерин шинтирлээн.

Бистиң лекторларывыс айның сөөлгү четверигинделе колхоз, совхозтарның төптери, салбырларыңче үнүп, белеткеп алган лекция, илеткелдерни ажылчы чонга номчуп берип турар. Ам малчынмарның кыштаглаашкыныңын тезинде янзы-бүрү мергежилдин специалистерни база лекторлар составтыг агиткультбригадаларны фермаларже, кадарчыларже чорудар. Олар ажыл-ишчилерге боттуг дузаны чедирер.

Районнуң колхоз, совхозтарында идеология ажылдакчыларының семинарынга партия организацияларының секретарьлары, пропагандистер, политинформаторлар, «Билиг» ниитилелинин кежигүннери олуржуп, боттарының ажылының дуржулгазын солушкан. Ол ышкаш чоокта чаа ССРЭнин тургустунганындан бээр 50 чыл болур юбилейинге турасказатказ теоретиктиг конференция база болуп эрткен.

Лекция пропагандазын экижидер, дээштиг болдурар хемчеглерни ап турза-даа, ам-даа үениң негелдезинге дүүшпейн турар. Хей-ниитининн корум-чурумун үрээр чорук районда бар. Ону барымдаалаш, хөйлү билиглерин пропагандаларынче кичээнгейни салган. Шагаан-Арыгда хөйлү билиглериниң лекториязын тургускан.

Улуг-Хем районнуң лекторлары лекция пропагандазының янзы-бүгү хевирлерин ажыглап үргаш, чонга биледингир, утка-шынары ханы лекцияларны номчуур сорулгалыг ажылдап турарлар.

Б. МААДЫ,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация клалзынның эргелекчизи.

ПАРЛААЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Партияның идей-кижизидилгелиг ажылынга парлаалганың ролю кончуг улуг. Чоннуң культура амыдыралы, угаан-медерели бедээн тудум-на, солунар болгаш журналдар өгбүле бүрүзүнге улам-на көвүдеп турар..

Оон тодаргай чижээн Эрзин райондан көрүп болур. 1972 чылдың январь 1-де районга ниитизи-биле 4275 солун болгаш журнал чагыттынган турган болза, 1973 чылдың чагыдылгазы, ноябрь 10-нуң медээзи-биле алырга, 4486 экземплярга бижиттингеп болуп турар. Республика солунарыи 1972 чылдың январь 1-де 1497 экземплярны районга чагыткан турган болза, 1972 чылдың ноябрь 10-да 1490 экземплярны чагыткан, чагыдылга ам-даа уламчылавышаан. Эртнеп чылын районнуң муң чурттакчыларынга оналаштыр 750 солун болгаш журналдарны чагыдып алган турган болза, бо чылдың ноябрь 10-да 770 ажыгны чагыткан.

Районнуң дыка хөй партия организацияларының партийжи парлаалганы массага тарадыр дээп чамдык тодаргай ажылдарны ап чорутпан. «Мөрен» совхозта партия эге организациязы (секретары Д. Ондар) 770 ажыг, «Коммунизмче орук» колхозта партия организациязы (секретары В. Чалчаа), 726 төп болгаш республика солунарын база журналдарны ажылчы чоннарга чагыттырган. Ол ышкаш парлаага чагыдылгазының ажылынга хөй-ниитининн 40 ажыг тарадыкчылары идепкейлиг киришкен. Оларның хөй кезии — коммунистер болгаш комсомолчулар. «Мөрен» колхозундан С. Баян 317, Т. Доптак — 271, районнуң кижи эмнелгезинде Т. Бойдун — 565, райпода М. Давыдтай — 725, СЭКП райкомунда комсомолчу Ч. Үзүм — 358, «Коммунизмче орук» колхозта Г. Шинин — 714 рубльге солуназарның болгаш журналдарның бижидилгезин организастааннар.

Районнуң ажыл-агыйларында болгаш албан организацияларында солун чагыдылгазы ам-даа үргулчулеп турар. Бо чугула кампанияга районнуң тудуг участогу (начальнигы Н. Найдың, партия эге организациязының секретары А. Довган) кошкак киржип, келген, ол организацияда хамаарыжып турар ажылдакчыларның хөй кезии төп-даа, республика-даа солунарын чагыдып албаан.

Кижилерниң бедик культуралының, ооң бүгү-ле болуушкуннар-биле тудуп харылзалының ооң чагыдын алган солунары, журналдары-биле тодарадып туравы таварыла эвес. Эрзин эмнелгезинде дишэмчизи Ш. Кара-оол 17 янзы-бүрү чагыдылгалыг, «Коммунизмче орук» колхозта Д. Чыргал-оол, «Чаа орук» колхозта № 1 хойлу бригаданың бригадири А. Соян, Эрзин школазының өөредилге эргелекчизи А. Кужарин болгаш өскелер-даа хөй-хөй чагыдылгаларлыг.

Парлаалганың ужур-дузалын пропагандалаар сорулга-биле чамдык партия организацияларының солунарның делгелгелерин кылгызаан. Ылаңгыя СЭКП райкомунуң политчырыдышкын кабинединде «Эрзинчилер — республика солунарының арыпларында» деп тускай альбомну кылып турган.

Партия организацияларының ог-бүле бүрүзү солунчут турзун дээш бо талазы-биле таныпбыр ажылдарын улам калбарткан.

А. АРАКЧАА.

ДАШТЫКЫДА

Г. Данелиустуң чугаазы

БАРЫЫН БЕРЛИН. (СЭТА). Барыын Берлининиң Социалистиг чаңгыс аай партиязының Саштаар черинде органы «Ди Вархайт» сөлүн СЧП-ниң баштаар черинин хуралынга ук партиязың Даргазы Герхард Данелиустуң чугаазын парлап үндүрген.

Барыын Берлининиң Социалистиг чаңгыс аай партиязының мыңдаа чаа болган съездизинин түңнелин Г. Данелиус үндүрүп чугаалаан, ук съезд партиянын политиказының шынымын болгаш улам дээштиг боон турарын бадыткаан деп демделээн.

Марксизм-ленинизмниң принциптерни барымдаалаш, ажылчы чоннуң социал эргелери, эрге-ажыктарны дээш демиселге хоорайның ажылчын ацгызының, дешинделиг бүгү кезектерииің демиселиниң чаңгыс эвин быжыглаарын эң чугула, кол сорулгаларның бирээзин деп, Г. Данелиус чугаалаан.

ГФР-ниң бундестагының социддазы дайынзырак антикоммунизм биле соок даймины бодунуң номалы болдурган улуг каапталдың, монополияларның партиязының — ХДС/ХСС-тиң аштырышкынга таварышкаңы болган деп, ол соңгулданың түңнелинге хамаарыштыр Г. Данелиус тайылбырлап чугаалаан. Москвага болгаш Варшавага чарган керээлер база ГФР биле ГДР-ниң аразында чедип алдынган мерээ, дугуржулгалар ГФР-ниң политиктиг байдалын эжижидеринге улуг салдарлыг болган деп, Г. Данелиус ооң-биле чергелештир демделээн. Ол керээ, дугуржулгалар Совет Эвилелиниң, ГДР-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турар тайбың ажылының түңнели болган. Олар аңгы-аңгы ниитилел тургузулуг күрүнелерин тайбың кожа-хелбээ догуиналарының күзел-сонуургалынга, Европага айыыл чок чоруктум, кады ажылдагларның эрге-ажыктарынга бараан бооп турар деп, Г. Данелиус чугаалаан.

ЮНЕСКО-нуң сессиязы доозулган

ПАРИЖ. (СЭТА). ЮНЕСКОнуң Кол шуулганының XVII сессиязы ажылын доозкан. Ооң иштә түңнел хуралынга чугула болуушкун болган — делегейниң ол организациязының кежигүнүвге Герман Демократтыг Республиканы хүлээп алган.

Амгы сессия бүгү тала-биле үре-түңнелдиг болган деп, совет төлөөлериң удуртукчузу, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң орлакчызы А. А. Смирнов түңнел хуралга демделеп чугаалаан. ЮНЕСКО-нуң келир ийи чылда ажыл-чорудулгазының ук сессиязга хүлээп алдынган программазын боттандырарынга Совет Эвилели идепкейлиг киржир болгаш ол Организациянның бүгү чаагай эгелэшкиннерин идепкейлиг деткир деп, А. А. Смирнов мелеглээн.

ПАРИЖТЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ПАРИЖ. (СЭТА). Вьетнам талазы-биле Париж чөвүлел хуралында ВДР-ниң төлөөлериниң тускай чөвүлекчизи Ле Дык Тхо АКШ-тың президентизиниң национал аймыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссиджер-биле катап ужурашкан.

Депшилгелиг күштерниң чедиишкини

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң башкы училищелериниң студентилер каттыжышкынының күүскомунуң соңгулдазынга Улусчу чаңгыс эң эвилелиниң төлөөлекчилери улуг чедиишкиннер болгаш. Күүскомга он бир олуттуң шүүгүзүн депшилгелиг политиктиг организацияларның болгаш партияларның төлөөлекчилери ап үнген. Каттыжышкынның даргазынга Коммунистиг аймыктар эвилелиниң кежигүнү Луис Гианеллини соңгаан.

Соңгулдага Улусчу чаңгыс эң эвилелиниң тиилелгеен президенти Сальвадор Альенденин чазаан өөредикчи аймыктарның улам деткин турарының база бир херечилели болган.

Ийи чазактың шиитпири

ДЕЛИ. (СЭТА). Индия биле Бангладештиң чазактары 1974 чылдың декабрьда болган чепсектиг сегиржип алышкынның түңнелинде Индияның девиссээринге артып калган алды муң хире пакистан ог-бүле кежигүннерин, шургулайында херээжиннер болгаш ургуларны, хамаатты болгаш шериг албанныг кижилерин Пакистанга шилчидин бээр деп шиитпирлээн. Ону Индияның пайысылалында албан ужурунда дыңналып чарааан. Кижизиг болур сагыш-сеткилдин барымдаалаан, чаагай күзелдиг ол базым Мурнуу-Азия динтиң чартык ортулуунда байдалды чогумчалыг болдурарынга дузалаар.

Италияның даштыкы херектер министриниң медеглели

РИМ. (СЭТА). Айыыл чок чоруктуң, кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын Италия чаагай түңнелдерлиг болур деп илеген турар. Моденага түүе чугаалап тура, Италияның даштыкы херектер министри Джузеппе Медичи ынча деп айыткан. «Ол чөвүлел хуралга болур чугаалажылшкыннар европа күрүнелериниң аразында харылзааларны экижидеринге чедирер деп илеген турар бис. Ынчалзада болганда, аймыл чок чоруктуң болгаш тускай хамаарышпас догуннаашкыннының быжыг магадылалдыг болурупга, улустарның политиктиг, ниитилел системаларындан хамаарылга чокка олар боттарын эки билишкеп турарыгга, кижилерниң ажыл-чорудулгазының бүгү талазырыга делгем, шынчы кадыг ажылдажылгалыг болуруит үндезилеттинер кады ажылдажылганың чаа-чаа хевирлерн турузуп алырын хандыра депшилгеинн эгелээр үе-чадазын турузуп болур» — деп министр чугаалаан.

Италия «ниити-европа чөвүлел хуралын чылдыраринын баштайгы белеткелдерин ылап-ла турузар дээш дүшкүүрлүг байдалды кошкалырын чедип алырынче орута шаптыктарны чайладырын че угланган хемчегларин деткнир деп. Медичи медеглээн.

Чогум кымны холундан сегирип алганыл

Аймыл чок чоруктуң болгаш дем каттыштырып ажылдаарының айтырыгларын чугаалажыр ниити-европа чөвүлел хуралын чылдырары-биле хозбашкан чогуур базымнарны чугаалажып эгелээриге үжеп хире чурттуң дипломаттыг төлөөлекчилерн белеткенип турда. Англияның далай эриниден кыйгырыглар дыңналып үнген. Ол кыйгырыглага соок дайын үезинде кежээлеп турганнар-даа ажыдарын сагып турар ийин.

Британиянын дипломаттыг төп албан черинин удуртукчузу Дуглас-Хьюмнуң чугаазының утказы мындыг болган. Аныяк консерваторларның Пибдс хоорайга болган хуралынга келгеп, Дуглас-Хьюм дээрэи аныяктар биле улуг нарылыг кижилеринин-даа сагыш-сеткилин бөгүн доюлдуруп турар айтырыгларны ылап чугаалаар дей бөргеп. Келир үеден «чем әрээр» кижи-даа түрбас кылдыр ол дүгайтыр сагыш-бодалын чугаалаар сагыштыг туруп келген. Кым-даа эвес, харын Дуглас-Хьюм болу ынча дээн.

«Орустар дүшкүүрлүг байдалды чавырыдырарын чедип алыксап турар-дыр» деп медеглээш, ол дораан ынпча дээн: «ниити-европа чөвүлел хуралы болу бээрнге чедир арткан үеден «олардың сөзүүлеп эвес», «харын мырыдай холундан сегирип алырыгга» ажыглаар херек. Ниити-европа чөвүлел хуралынга белеткенирнпин ужурун ол англия консерваторнуң бодап турарыны ыядыг болган.

Чугле Совет Эвилели болгаш социалистиг өске-даа чурттардан туружук, харын Барыын Европаның хөй-хөй күрүнелери безин бот-боттарынга удурланышпас шериг-политиктиг болүгленишкиннерниг Европа динтө чөрүдээлерин ажып эртерин ацгы-ацгы ниитилел тургузуглуг чурттарның арагынга

КУБА. Чоокта чаа Гаванаңың чоогунда район — Аламарның ажылчыннары баштайгы 360 квартираларның дүлгүүрлерин алганнар. Ында оон-биле кады культура болгаш амыдырал хандырылгаанның будурүлгелерн база ажыттынган. Аламарның чаа чурттакчылары — чоок-кавының үлетпүр болгаш кедээ ажыл-агый будурүлгелериниң ажылчыннары — ол бажыңнарны хостуг шактарында боттарытудуп алганнар.

ЧУРУКТА: Аламарның чурттала бажыңнары.

Е. КУНИЦЫННЫҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ТАҢДЫ кежии

Алдын-оол ДАРЖАА

Чогаалчы Алдын-оол Даржаа «Таңды кежии» деп аттыг ыяснажак тоожуну бо хүннерде бижип турар. Ооң маадырлары — аныяктар, тараалаң Таңды районнуң бир ажылагыйында ажылдап турар күрүнеиниң Кызылда башкы институдунуң студентилери. Чогаалчы аныяктарның күш-ажылын, тараа дээш шудургу демиселин, арыг-чаагай сагыш-сеткилин көргүзер соруланы бодунуң мурнунга салган.

— Бо чогаалды бижиринге ССРЭ-ниң бежен чылынга бүгү улусчу белеткел, совет улустуң хей-аът нөдүрлүүшкүнү ханы бодалдарны хайныктырган. Юбилейге уткуштур РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииниң «Амгы үе болгаш аныяктар литературада» деп темалыг пленуму, аңаа белетиел база ындыг сорулганы салып турар деп, Алдын-оол Даржаа бисе дыңнаткан.

Чогаалдың үндезинининге Таңды районун алганы база таварылга эвес. Бо чылын республика 132.000 тонна тараазы күрүне шыгжамырынга урган. Ол чедиишкинде тараалаң Таңды районнуң үлүг улуг. Ынчангаш Ук чогаалдан үзүндүну номчуучуларга барааалгадыр-дыр бис.

ЭРТЕН эрте, салгын-сырыг соолайнадыр үрүп, өстүгеп соганнадыр чайгаарыш турда, тей бажыңга хараның тургулаан ийик силер бе? Бо черинің тейлери чавыскылак-чавыскылак, бажы мокулчек, доңгайты салып каан паш сагындырар. Бедик дүптүг эвес, а салгыяк паш дег аян. Ынчангаш ындыг чүве ыйнаан, талыгар сыннар баштарында ишпи дег кылагар моңгилерден каккан салгын тейлерии бир кылдыр эргий хадыл, сырый сиптыг чоддак хола-хараганнарны ойлеп-ойлеп селбеңнеди шаап, кургаг каңмылдарчы чүүктай каттылап, ага-каңгының айдыс-чылыг тараалып турар.

Көктүг-шыктыг хоокүй чүртүмнү көрүп турарымга, экизаин каңчаар! Ажыдаан хонган кижиге ындыг чүве ыйнаан, арын-бажым сергеп келир, салгын-хат хөйленимин төрүктелдир үрүп, шынганнарымны сыйбап турар, ындыгда чаагай чассыдыг, эвилең эргелеңге кайда боор. Магаат-ла дээш-дыр ам! Бо мөңге төрүттүнген черим эвес, адамениин өө-даа маңаа турбаан. Апай, хүрээң бажы доюул, хой-даа кадарын чөрбадым, ынчалза-даа меңээ домей-ле эргим, домей-ле хаймралыг черим.

Тараа ажаажыр дээш, сургуул оорум-биле кады халдып чедип келдим. Оларым дүү ол ыйгыл иштинде шаңда буруладыр ажылдап турлар, катыы-хөглүг, холу тудунгур, эрес соруккуруң көрбес бе. Мен дүнеки эзлеге таварыштым, кады ажылдаар Алла деп эштиг мен, ийилээп Базыр деп акылыг-даа мындыг бис пийин. Үжелээп кежээнин-не бир машинага олуруптар, оон ийи холга хоһаң, суга каапкаш, ийи каа-ракка костүк кедип алгаш, ллцны атсы-ла комбайндан шаңче тарай соортуп тура хонар. Эзлеге төнерге, пдик-хевивисти силгиттинип, чүвүп шеверлепип алгаш, эртенги чем чип аар бис, а оон соонда үдүн дыштанып мындыг. Бо черге чаңчыга бергеним ол ыйнаан, үдүүр бетинде баарак дужунда моңүлчек тей бажыңга үнгеш, оңгаар-дескээр хараттыныр, салгыпга хорээм догеп туруксаар мен.

Эртенип-не мээң маңаа турарымга эш-оорум элдепсинмес болу берген. Оя шаа хопукта кады ажылдап таныжа берген кижилер мени пат-ла билир, дүпеки эзлеге кыстарның бирээзи диилир. Чаа келгеннер эскерас-даа, сонуургавас, сонуургаза-даа — үлүгражыр чай турбас, дүүлүг ыйгылда машина кырындай бөргүн чайгаа аазы бир-ле түвесин алыргаш артып чыдар. Ынчангаш күжүр бодум, хая кырында элгер ыштаап, хостуубиле хорээмни доздур тыныр, оңгаар-дескээр чоргаар харааның турарым бо-дур ийин.

Улуг Төрээн чүртүмүнүң көктүг-шыктыг булуңу... Мен бо черге чаңчыгып кагдым, алдын-сарала кызыл-тасты адыжымга саара туткулаарымга, артында-ла борбак-борбам, аар-аар, сактырымга мырыңай догдуроадыр дагжап саарлыр ыындыг. Тараяны ажаажып турар болганымга чоргаарланып, бо кайгамчык эртине-байлактың тыптып турар делгем девискээрниң аң кижизиниң эриг көрүжү-биле эргелеңге эргий көрүп, сагыш-сеткилим таалай берген турарымны көрүнердев.

II.

— Дарый!

Базырның шедиргеленчек чоон үвү дыңзыг-даа болда, кижилиг кый дээш ышкаш эвес, аңаа-ла аңаан кылдыр дыңналыр. Ооң бодунун-даа чаңы ооржум, домак-биле оңу шимчедири берге, оюн-башталка-даа ажынмас кижи болду. Аңаа көөрге, Алланың шимчеглери лажок, ам безин Базырны шоода аарак, чиигежек сирленнээш үн-биле мыткыр алгыра-дыр.

— Дарья!

Базырның таваар үнүвүн соонда Алланың кыпсынчыг үнүнүн ылгалдыы таан-даа кончуг, кижи каткызы келбес аргажок, ынчангаш Алла туттупа аарак будүү чүглүрүп турар, а Базыр оңу эскербейн-даа, биеэги-ле таваар чаңын салбайн, дөрт каалыкты тиртек кырынче ышкына чоруй дужурупкен дег, тап-билээ адады:

— Дарый!

Алла демгизиптеп-даа артык чиге үн-биле:

— Дарья!— депкеш, оов ыңай туттунуп шыдавайн, сыйтыладыр каттыра каапкаш, бүрүүзүнүган аяк-биле шавга оожум кыйгырып тур.

— Дарья, Дарья!

Мырыңай кожазынга, өөскээ болуп каан тараа артынга чыдып алгаш, оорумну чаптап дыңнап чыттым. Базырның наазы-харын айтырбазын улус бис, чүү-даа болза бистин чаңгыс чылын школа дооскан чажыдывыс-ла боор, ынчалза-даа сыны узун боорга, мен акымайлаар мен. Алла база-ла мээң аяңымны удертир, ынчангаш Базыр бис ийнин акы ёзуу-биле каракгаарын орадлакыр. Ол чайгаар-ла бис ийнини брятадириивис, башгакчы киживис болу берген. хүвүүн-не хүлээлгевисти дагбалардан айтырып ап, кайы машинага ажылдаарывысты билип алгаш келир. Ыя арагында Алла биле бис чүүү-даа кылып болтур бис. Эжимнин узуну Базырдан-даа артык, чүгле сыны чиңгежек, ыргазымаар боордан башка, ынчангаш өрү шуратылап ойнаар, тас шөнны бир кылдыр сагыжында бодап алган бомбүү-биле баскетболдан маннаап-даа турар, серп ооргаларындан туттунуп алгаш, будуп черге соорту-соорту азы бар-ла шаа-биле дыглынып каап, хиртпледирхиктелдир турниктээп-даа турар. Мен кайы-бир бүлүкге чаптынып алгаш, оорумнуң кый дээрии маңаа чыдар мен. Оорум кыйгыра бөөрге, будүү бакылаш көөрүмге, Базыр шаңны тап-биле эргелдир көргеп турар, а Алла, ураң чүүл болгумүнге ойнаан ышкаш, оолдуң аайы-биле ол-бо талажо таптыластайнып, холубиле караан хүүдеп хөлегелээн кижи оттуруп, аяңнып-даа, уруну-даа кончуг апаргаң харааның турар.

— Мында мен — дээш, ажыттаачак чердеп үве чүгүрүп кээр мен.

Бодум бодумну хажымдан көрүп шыдавас мен, ынчалза-даа чаңгыс оңнуң уругларыбодур акымнга болгаш үгбазынга аргелеңгеп хөлмөрдүнма дег, бир-ле каттырыңчыг болгаш чассыг чаңнап турарымны муң-не эскерип көрүүр мен ийин. Ол хөрөмдеде хүннүң-не чаштынып, оорум-биле ойнап, оларның чемелеп-даа, хыйланып-даа билбес чаптанчыг чаңын чаптап, хөөрү чымчак көрүжүн катап-катап көрүксөөр мен.

Базыр мени көрүп каапп, меңпей берген чүве дег, серт кылынза-даа, бичии үрүтүүн кем чок оңчоктанының улуг кижиниң эскербээлеңнеп артгырып каар аяңы-биле:

— Че — дээш каапп, бистиң үш ыяш хүүрөвисти бөле күсөактапкаш, хая-даа көрүнмейн, базып чоруптар.

Алла мевче үткүй маңналып, кайы талазындан чедип алаа эптиг боор дээш ышкаш, оюн-башталга-биле ол-бо дан берип чоруй, бир колдуумдан сегирип алгаш:

— Иде-иде базып олур. Дарь — дүп, шын турааы-биле когуткен чүве ышкаш, эвилең сөглээр.

Эжимниң тывалаары шоолуг эвес, ынчалза-даа хүннүңне бир-ле каттырывчыг сөстүктын алган, ову чугаазынга ажыглаап чоруур. Мээң адымны тыва ёзуу-биле кыскалаар чассыдып адаар, ол хөрөөнде «Дарый» деп тыва атты эвес, а бодувуп «Дарья» дээрин барымдаалаар, черле хөктүг уруг боор, бирде чаптанчыг-даа, бирде каттырывчыг-даа.

— Иде-иде бас-ла, Дарь— деп. Алла катаптаар.— Базыр ажывыс бөгүн арыг ажыл тып каап, ээ-не ышкаш болгаш ээ-не улуг борбак-борбак кызыл-тас бастырган комбайнга баар бис.

(Уланчылыг).

1972 ЧЫЛДЫҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛДАРЫНЫҢ ЛАУРЕАТТАРЫ

Бакуда 26 комиссарларга тураскаткан мемориалдыг улуг тураскаал.

Ону чогаадып тургусканнарга: архитекторлар Ганифа Александровна Алесиерова, Алескер Нур оглы Гувайновка, скульпторлар Ибрагим Исмаил оглы Зейналовка, Нутмат Мир Юсиф оглы Мамедовна (мечээн соонда) ССРЭ-ниң 1972 чылда күрүне шаңналын тывысхан.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Амурнуң эриктеринде делгелге

БЛАГОВЕЩЕНСК (СЭТА). Россия Федерациязының чурукчуларының ССРЭ-ниң 50 чылынга хөлбаштырган делгелгези ында ажыттынган. Ураң чурулганың, графиканың, скульптураның ажылдарын ында делгеглээн, олар чүртүп алдарлыг ийдейиннге уткуштур бар чоруур чопуунуң чогаалыкчы күш-ажылының дугайында чугаалагыладаан.

Москваның, Ленинградтың, Новгородтуң, Владимирниң, Красноярскиниң, Петрозаводскиниң алдарлы хей мастерлериниң ажылдары-биле ыракты чээн-чүкчүлер бир-ле дугаар таныжаарлар.

РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиринң организастаанчы ол делгелге Хабаровскиге, Спасскиге болгаш Владивостокка база ажыттынгылаар.

Төөгүнүң болгаш культураның тураскаалдарын камгалаар

Базырыктарны хайгаараар

Бистер эрте бурунгу төөгүлүг черлерни болгаш еске-даа даш көжээлерни, улуг базырыктарны үрегдеп тоттеглевейн, харын оларны камгалап кадагалаар ужурлуг бис. Ындыг турбуже ламнык черлерде ол базырыктарны үреп турар чоруптар бар.

Эрзинниң «Мөрен» колхозунуң девискээринде улуг, биче базырыктар кайы көвей. Чоокку ийиуш чылдардан бээр «Мөрен» колхоз ол базырыктарны кымның-даа чөпшээрели чокка туразында үреп, дажын сөөртүп, колхозтуң анды-буру тудугларынга ажыглап турар. Ол ышкаш колхозчулар хуузунда бажын септээр, тударда база-ла оон даш ап турар. Колхоз тудугларга хереглээри-биле даш белеткээр болза, оон чарыглалы улуг деп сылдаң алгаш, ол белен «үүжени» чазып сөөртүп турар.

Чоокта чаа ол-ла колхозтуң девискээринде Хайыракан даанын адаанде улуг базырыкты часкаш, тудугга хереглээри-биле оон дажын сөөртүп келген болгай. Ол даштыг сөөртүп турган чолаачы аш Каваа «Моон дыка хей янзы-бүрү сөөктер тывылган чүве, ам чамдыызы чок, үреглеп каан-дыр» деп чугаалап турар.

Төөгүлүг черлерни камгалап камгалаар талазыбиле ында көдээ Совет (оон даргазы аш К. Доржу) база колхоз баштаар черии (даргазы аш М. Санныгаа) кандыг-даа хемчег албайн турарлар. Бо талазы-биле чон ортузунга танылбыр-массалыг ажылларны чорудары черле эргежок чугула.

А. ТАВА.

Археологтуг ажыдыышкыннар

Ленинград институдунуң археологиялық экспедициязының ажылының дугайын солуннар арынналарындан номчукчулар номчуп турган болгай. Ам бо кысса үүлге оон уламчылалы кылдыр. Үгле бо чылгы шинчилел ажылдарының чамдык түңнелдерин көрүп көрээли.

Экспедиция мурнунда-ла турган составы-биле Шагаан-Арыг чоогунга удавас турупгар сут хоолбектелиишкинниң зоопаркыга ажылдаашаан, Шагаан-Арыг, Чаа-Хол шыналарын шинчилээш, ам Саян кампалыгче хандыдан кирген. Оларның бирээзи Чинге-Аксыга (Чаа-Холдеп Улуг-Хемниң куду 25 км), оскээн Хемчик-Аксыга база-йлп отряд Улуг-Хем кампалының чоогунга ажылдап чайлаан.

Тураскаалдар шинчилээр экспедициядан аңыда Новосибирскиниң археологтары Чаа Шагаан-Арыгның турар черинің болгаш келир үедеги хедүңүн эриктерин (эриктиң каны хире быжыын, оон үредии калбарарын) шинчилеп турган. Ол ышкаш арга-ыяш, казар байлак, суг амытаннары болгаш насекомнар талазыбиле шинчилелдерин келирүеиин далайының бөйдалынга хамаарыштыр шинчилээринге чүртүп хей-хей эртем-шинчилел черлерни киржип турган.

Археология экспедициязының даш өмнү шинчилээр отряды 15—20 муң чылдар бурунгаар чүртүп чораан кижилерниң 5 турагларын казып тыпкан. Даап бодаашкын-биле алырга, ол ап-меңнии черниң улуулуун ыяштар бажыңга шарып алган даш чыла-биле олургей ыяштың эдиин үлежип төөш, кежип чадыр, казанчатар шып, дөженнин турган хире. Ындыг турлагларлан хөй-төгүнүн (2500 чыл бурунгаар) хемаажыр базырыктар болган. Чаңгыс черге чыткан хөй базырыктарның наазы-хары аңгы-аңгы болгулаар.

Базырык бүрүүн даштан тутканг, дал ортузунда 3—4,5 м ханы олгар бар. Олгарның дүңүнге шалгылыг, дээлирлиг бажың туткаш, оон иштинде үш кижини хөөржүткен болган. Кижилерни шүүтүзүн (алдаазырзын) дыгдыңдыр чыттырып каан. Оларның дал ортузунда бай дайынчы кижи бүрүн шеригг хереккелдиг, үлүдерн кыягап дайынны бадды, кинжал, коъш бижектер, согуп баштары болгаш күрүнүп, борттун, каастагларлары бар. Ор кижиниң чапында хереэээн кижиня хөөржүткен. Ол бай хереэээниң адыкчевиаажок каастагларыг — үлүдер көрүнчүк, торгу каптазын, ишелер, пиягей, кестик бар. Каастагга керекселдиниден солуп чүве болза, ор кижиниң күрүнда те болгаш төөнүй ыйыстыг бажың түрүү, ээзи азыткыштары, хереэээ болгаш моөнүн каастал чораан алдын чүүлдер база хереэээн кижиниң чажыл (чавыгазын) кизаг алдындан шүткаан пар дүрзүлүг каасталгалар, янзыбүрү өөнүг чинчилер болуур.

Бо хереэээн кижиниң бөргүн алдындан шүткаан роза чечек каастан чораан. Ол мурнуу шуктуң чылыг черинин кайгамчык роза чечээнин кадыг-дошкун бойдустуг Саян кампалынга чедс бергенин кайгамчык. Инптизи-биле алды базырыктан 200 ажыг үлдер болгаш алдын эт-хереккелдер тывылган.

Чингеде үптеттинмээн бурунгу скиф үезинин базырыктарын бүрүнү-биле казып шинчилээн чорук дараазында айтырыгларга чамдык харыны берген.

Орук чок тайга-тайлы турада 2500 чыл бурунгаар Минусинск ховуларының скифтери-биле Топ Тываның скифтериниң культуразы харылзаалыг-турганы илдең.

Чингеде шинчилеттинген скиф үезинин тураскаалдары Өөк культуразының соонда турар-эрте-бурунгушуң скиф культуразынга хамаарыжыр.

Саян артынга Минусинск девискээрииге турган (Ю. И. Трифанов баштаан) отряд-биле Чаа-Хол чоогунга Чинге аксынга турган (И. У. Самбу баштаан) отрядтарның шинчилел ажылдары солуп болгаш чаа ажыдыышкынга тоокшулаан. Тодаргайлаарга, шагдан бөөр (XIX век эгезэ) казының шинчилеп келген Минусинск девискээрининң базырыктарындан кайгамчык ураң мергежил-биле каастап тургаш, сиилип куткан эдилелдер, дайынчы чепсектер, алдын каасталгалар, улуг доңгалар тыптып турган. Амгы Саян-Тываның экспедициязы Улуг-Хем девискээрииге ийи чыл ажылдааш база-ла ындыг хевирлиг эдилелдерни тыпкылаан. Ю. И. Трифоновтуң бо чылын казып шинчилээн базырыктарындан бөөл шак-ла ол хевириниң эдилелдери, улуг-улуг дой доңгалар тыптырын баш бурунгаар билип турган бис. Ынчалзажок Саяның бедик сынын ажылдыр, кижи эртип ыыдавас 300 хире километр Улуг-Хем кашпалының эгезинге Чинге-Хеминиң аксынга Минусинск культуразының катаптаанын бистн кайгаткан.

Оон ужуру ындыг болган. Бистиң отрядывыс Чинге аксынга эрткен чылын ажылдап турда, оон шинчилээн базырыктары еске базырыктардан ылгалып турар болган дургаар дястячек, аразын даш-биле тудуштур кажаалап каан чедп базырык тывылган. Оларның бирээзин казып көөрге, 4 м ханы оңгарда ыяш бажын иштинде үш кижини элбек эт-хереккели-биле кады хөөржүткен болган. Бо чылын арткан алдыын казып шинчилээрге бурунгу скиф культуразының төрээн-төөгүзүнүң ынчангаш ылгалдыг-даа, ылгалдыг-даа талазы-биле ылгалдыг-даа чүүлдерин ажыглаан.

М. САМБУ,
археолог.

Чурукта: Чинге базырыгындан тывылган эдилелдер — дайынчы кинжал, коъш бижек, дайынчы балды, алдын каасталга, турган те дүрзүзү, те бажың эвирлээн каасталга.

СЕТКИЛИМ ХОМУДААН

Бурунгу шагның кижилеринин кылып, будуруп каан хей-хей тураскаалдыг чүүлдерин бистиң чүртүвүстә ыдыктыы-биле камгалап, ону социалистиг күрүнеңиң өнүтүү кылдыр санап турар.

Тес-Хем районнуң Самагалдай суурунуң чоогунда төөгүнүн хей-хей хорумнарының даштарын сөөртүп аккелгеш, суурда тудуг дежээнге, печкалар тавланга ажыглап турарыы черле таарымчы чок деп болаар мен.

Самагалдай суурунуң үстүү талазында Ак-Даштыг даар ойнуң аксынга, үп ожук-даш кырында ак «Кодурер-даш» чыткан. Ол болза ындыг чөөкку төнин демдээ эвес. Ону чонның чугаалажын келгенибиле алырга, анаа Самагалдай хүрээн бедин тургустунарының ырак мурнунда. Самагалдай Таңды-Тываның найысылалы кылдыр адаттынып, келир үеде-ле орта чыткан даш дижир.

Шаанда тыва улус даш кодурерии национал спорттуң база бир хевири кылдыр корүп чораан. Ынчангаш шаанда Самагалдайга кандыг-бир шайыр-наадым болу бергенде орта хүрежир мөгелерни содаглапкаш, ол кодурер даштыы башгай ыяш-ла кодурүүр турган дижир.

Ол даштыы 1956 чылда Самагалдайның Культура базының таныпга эккелгеш, база-ла ожук кырынга салып каан. Ынчала-даа ону шаандагы шагның мөгелери ышкаш улуг орукту кежиндир ковуруглептер ийикпе, кодургеп бажын ажыр октаптар кижи чоокку үеде черле турбаан. Чүге дээрге, ол даш хөөрем чокка 400—500 кг бар турган. Ол артында бөрбайты уджуга берген ак даш. Ону 1971 чылда база-ла бүза шапкаш, тудугга хереглеңкеп болуу.

Ол даштыы үреглээни кончуг-ла хомудангыыр. Чүге дээрге, чаагаарда оон арыг денгизии биилп алган турган болза, дыка-ла солуп боор ийик. Чүге дизе, XVI—XVII вектерниң куштуг шыырак кижилери чогум черле кайы хире тургашыл деп чүвени оон безин тодарадып көрүп болуур турган ийик. Оске талазында ол национал спорттуң бир херииниң сөөргүлүкчүзү боюн. төөгүден бээр дамчыап келген чүве болганда ону амгы болгаш моөн сонгаарны-даа шаг-үениң мөгелериие кодуртүп, корүп чораан болза ында багай чүве чүү боор. Бурунгу Тываның хөй-хөй оолдарының ажылчы хөлдары-биле тулуп, суйбап, кодуруп ойнап чораан ол турасказалчый берген даштыы ынчаар үредээни черле хомудаачыг.

Бистиң районда бедин тураскаалдыг черлер ам-даа хөй, оларны моон сонгаар кайы хамаан чок ажылаар чорукту болдурбас болза чогуур.

И. БАДРА.

КИНО

НОЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Наузльтороданнан иелген үүлгедикчи» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сесни» 15.00, 20.30, «Хаттыг эрик» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чедиишкинниг майгалдар» 15, 18.40, «Мээң чүрээмниң кижизи» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Тимилеге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 9.00, 12.00, 15.00, 18.00, 21 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 23-ТЕ
МОСКВАДАН

18.45—«Миллионнарның лениичи университеди». «В. И. Ленин — революсчу-дайынчы, оң арыг-шынчы кижи». Ленинградтан репортаж. 17.15—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Киев)—«Заря» (Ворошиловград). 2-ги оюн. 18.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлеп. 18.50—«Хемниң тывылганы». Документалдыг телефильм. 19.10—«Партия амыдыралы». Дамчыдыкка. 19.35—«Башкы кадрларны даргаларга чөр». Кызылда күрүнеңиң педагогика институдунуң ректору Х. С. Алдын-оолдуң чугаазы. 19.45—Телемедээлеп. 19.55—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Бүзурлбас эвилел». Удмурт АССР. 20.30—«Франсиск Скорина, мся...» Ураң-чечен фильм. 22.20—Оңнуг телекөргүзүг. Балет артистериниң концерти. 22.50—23.00—Чапсар. 23.00—«Үе». Информастыг программа. 23.30—«Маңаашкын». Ураң-чечен телефильм. 00.05—00.15—Чапсар. 00.15—01.45—Оңнуг телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо»—«СКА» (Ленинград). 2-ги, 3-кү овеа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ЧАГААР

Бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу-барыын удаашыышкынныг хат ышкаш. Барыын районнарга күштүүнге чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 6—11, өскелерииге 17—22 градус соор.

Кызылга булуттаар, чапсар. Хат ышкаш. Агаарның температуразы 17—19 градус соок болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харжисалгалыг себрегерлерин 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажыл-агый килдизинин 21-47, үлегчүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет түргузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун көлбейи барганза 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черииин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00961.

Бүтү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

1925 чыл үдезиледиттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
24
ПЯТНИЦА
№ 277 (9045).
Өртээ 2 коп.

Ноябрь 22-де Москваның Эвеледер бажыңының Колонналыг залынга РСФСР-ниң Чүрүкчүлер эвилелиниң үшкү съездизи ажылын үргүлчүлээн. Советтиг Россияның чүрүлга үран-түлүгүнүң мастерлериниң хой шаповалдыг коллективиниң төлөдекчилери боттарының мурнунда соруглаларны улуг сонуургалбиле чугаалажып турарлар.

А. И. Алексеев (Иркутск) Сибирьдиң дыка солуун чер деп адаан. Чылдың-на аңаа ийи түс муң хире аныяктар көп турар. Ол калбак-делгем черниң кайгамчыктыг хөгжүлдези үран чүүлүнүң мастерлериниң чогаадыкчы ажылын сорук киирип турарын ол чугаалаан. Ол кожуп чоруур делгелгелерин калбаа-биле организастаарының чугулазын чугаалаан.

Надектеп барган чүрүкчү Б. М. Ермолаев кавастал үран чүүлүнүң дугайын чугаалаан. Ол эң ылаңгыя Палехке, Мстерге болган Федоскинога ажыглаар аныяк кадрларны эки белетээриниң чугулазын сананаан. Келир үениң салгакчыларынга бүгүнгү үран чүүл чогаалдарын арттырарының үзүүр-дүлүзүн А. А. Левашова (Москва) ойнаан чугаалаан.

Н. Н. Крапивин ССРЭ-ниң түргүстүнгенинүң 50 чылын тейлеп үткүүр дээш Москва областың чүрүкчүларының канчаар ажылдап турарын чугаалаан. Мында холбаштыр пайысылалдың яйы делгенге калдарынга болган областың адыл хоорайынга түскай делгелгени ажыдар.

Татарияның Чүрүкчүлер эвилелиниң баштаар черинин дартаазы Х. А. Якупов ховалар делгелгезинин дугайын коллуг чугаалаан, автономнуг республикаларның, чүрүкчүларының делгелгезин Москвага үргүлчү эрттирериниң чугулазын деткиптиргэн.

Съездиге байыр чедиргеннер: Закавказье республикаларындан Т. Т. Салахов, Ортаакы Азияның болгаш Казахстанның мастерлеринден — А. А. Ахмедов, Москваның Лихачев аттыг заводунуң слесары А. П. Пашков, ССРЭ-ниң Архитекторлар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары Г. М. Орлов болгаш өскелер-даа.

(СЭТА).

Амыдыралга шынчы үран чүүл

МАЛ АЖЫЛЫ, СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ

Ийи-Талдың малчыны

Улуг-Хем районда Ждавов аттыг совхозтуң Ийи-Тал салбырында хойжу ог-бүле Уруй-оол Донгаковна БАДЫ биле Шантаг-оол Ховалытович КЫЗЫЛ-ООЛ бо чылын торүүр үүе хойга онааштыр бедик көргүзүглүг болган. Бо дээрге малчыларның шудургу, шалыпчы ажылының, бедик дуржулгалының ачызында чедип алган үүлези-дир.

Эп-аймыралдыг, ажыл-ишчи ог-бүле кадарып турар малын хүр кыш ажырып, анда четчир саннаг мал чемин белеткеп ап, оон ажаалдазымче улуг кичээнгей салып келген. Оларның оглу, уруу ада-иезиниң төлептиг дузалакчылары апарган. Мурнакчы хойжулар шупту он ургуллыг, оларның үжү школада, а улуг оглу трактористеп.

Дуржулгалыг малчын ог-бүле ол-ла салбырда янык хойжу, эки көргүүг чедип алыр дээш туржуп турар Апрель Тайбынбиле чарыштыг болган олар бот-боттарынга дузалажып, деткижип ажылдап турарлар.

Бо чылдың кыжынында мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталаалын танышкан, малчынларның үнүрген түңнели мынчаар:

— Бир эвес хойжуларның эрги кажааларын солуп, оларның оран-суурун үлегерлиг кылдыр септеп белеткээн болза, малдың чаш төлүн бүрүүг-биле өстүрүп, хой бүргүзүнден хөй дүк алыры чугаажок. Бистиң совхозтуң ажылының кол утпанышкыны хой ажылы турда, бүгү күштү бирги кезекчеде ынаар салган туралыр амыдырал бадыткан келген. Бо докталга хамаарыштыр бистиң бодалывыс мынчаар: совхозтуң дирекциязы, салбырның удуртукчулары, түскай эртемнигнер хойжуларга дээштиг дузаны чедирип, оларже үүлүчү еагыш салыр болза, чарышка үреттүнелдиг-дээ болуур болгаш ол бистиң улам хей-аът киирип, соруктуг ажылдаарывыга улуг идегин бээр.

Малчының өөнге Ийи-Тал көдээ Советиниң депутады почтачы Амыжаа Бодаган келгеш, өгүүн херээжен дээш-биле беседалажып, немелде солуп, журнал чагыдып алырын чорудуп, малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында докладтаал үнгеп баштайгы медээни эвилелгенин бо чуруктa көргүскен. Депутат, почтачы, кызымак ажылдакчы А. Бодаган салбырның малчыннары, ог-бүле бүргүү чагыдыгалыг болгун дээш организакчы ажылды чоруткан. Оон ачызында бо салбырда 400 ажыг солун, журнал бижиттингеп.

О. ИРГИТ.
А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Соруқ киирген

Колхозка киргевиастеп бээр чөрби ажыг чыл болдуусе. Бо үениң дургузунда кандыг ажыл кылбадывыс дээр. Колхоз баштаар черинин даалгаларын шыдаар шаавыс-биле күүседип келдивис.

Эрткен кыш бистиң черге хүр болза-даа, хат-шуургаанныг болганывыстың малчыннарга берге болган. Ыячалза-даа бүгү колхозчуларның деминг күжүнүң ачызында мал бажы шоолуг хоравады. Колхоз баштаар черинин, түскай эртемнигнер, механизаторлар болгаш фелдшерлер малчыннарга улуг дузаны чедиргенивер. Оон түңнелинде колхозувустуң планныг онаалдаларындаа үгээр күүсеттинип турар.

Улус ажыл-агыйның төгжүдериниң талазы-биле тоскү беш чыл планын күүседиринең ийиги чылында үүе төрүүр хойга онаалтыр 97 хураганы өстүрүп, хой бүргүзүнден 3,2 килограмм дүктү кыргын алдывыс. Часкы дөмей эвес болза, бистиң коргузуувус оондаа дээре турар ийик.

Ам база кыш дүшкей. Аңаа бодувус хуувуста чүгээр бететкенин алдывыс. Ыяш өгледип турда, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң «1972—1973 чылдарның кышкы үениңде мал ажылының продуктуларын бүдүрериң болгаш белеткээриң көвүдедириң дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» докладаалы басты шалыпчы күш-ажылче соруқ киирген.

Адыш АДЫШАА.
Тее-Хемде «Чодураа» колхоз.

ЧЫЛ ПЛАНЫ КҮҮСЕТТИНГЕН!

Новозыбовск районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүнеге сүт болгаш эът садарыңың чыл планын болгаш хүлээлгезин Брянск областа баштай доозкан черлер боон турар.

Партия райкомунуң бирги секретары М. М. Гарбуз мынча деп чугаалаан:— Чыл төнчүзүнге чедир бистиң ажылагыйларывыс пландан ажыр 15 муң центнер сүт, 8000 центнер эът, 200 муң куш чуургазы садар. Мал ажылының ишчилериниң ортузунга Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталаалына кедээ ишчилер мынчаар харылаап турарлар. Соолгу чылдарда бистиң районда мал ажылының продукциязын бүдүрери дыка көвүдээн, маадың баш саны өскен, продуктулуу бедээн. Од мынаш малга чем баазазы база экижээн. Чижээ, ажылагыйлар чемниг дазылдыгларны тарыыр шөлдерин калбартыш, силостаар люпин-суда аймаан хойнуу тарып турар апарган. Ол бүгү-биле кады хой чылдарда ажылдаар культурлуг одар черлерин кылып, дыка хөй мал кажаларын тутткан. Фермаларда механизастаашкынны калбартып турар. Бо бүгүнүң түңнели эң бооп турар. Бистиң малчыннарывыс Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга кирип тура, чаа-чаа социалистиг хүлээлгелерни ап турар.

Ол мынаш Клинцово, Климов, Стародуб, Брянск райовнарының ажыл-агыйзары база мал ажылының продуктуларын садар чыл планнарын күүседир чыгай бергеп.

БРЯНСК.

(СЭТА-ның корр.).

Совет-йемен чугаалажыышкыннар доозулган

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, СЭКП ТК-ның кежигүүнү, ССРЭ-ниң Даштыкы херектер министри А. А. Громыко оларның ПҮДР-ниң Президент Чөвүлелиниң Даргазы, Национал Фронтунуң ТК-ның Чиигине секретарының оралакчызы Салем Рубейи Алиге баштаткан Йемен Улус Демократтыг Республиканың партия-чазаан төлээлериниң арагызында чугаалажыышкыннары ноябрь 22-де Москвага доозулган.

Хүндүткелдиг, эң-ниймралчы дугаа боор артган чугаалажыышкыннар үезинде совет-йемен харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларының болган ийи таланың сонуургап турары өске-даа айтырыгларының талазы-биле савал-оваа солчуушкуур доозулган.

Чугаалажыышкыннар болган дугаймда совет-йемен талазарының кады кылган медегленин парлаар дугаймы база дуттурушкан.

(СЭТА).

Профэвилелдер болгаш коммунистиг кижизидилге

Ноябрь 22-де ВЦСПС-тиң Күш-ажыл ордузунга Профессионалдар Эвилелиниң Төп Чөвүлелиниң II пленуму ажыттынган. СЭКП ТК-ның харылзалгалыг ажылдакчылары, министрлер, төп организацияларның болгаш албан черлериниң удуртукчулары оон ажылында киржип турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүүнү, ВЦСПС-тиң Даргазы А. Н. Шелепин пленумну ажыктаан.

Пленумнуң чугаалажыр айтырыглары: СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтирлерин ёзугаар профэвилел организацияларының кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылын улам эжиндиргени; 1973 чылда ССРЭ-ниң профэвилелдериниң бюджединиң төлевилелгини болгаш күрүнеңиң социал страхованиже бюджединиң төлевилелгини дугайы.

Бирги айтырыг талазы-биле илеткелди ВЦСПС-тиң секретары Л. А. Земляникова чыглаан. Коммунистиг партияның шийтирлерин амыдыралга херек кырында боттандырары совет кижиниң ажылдап турар черинге идейлиг болгаш моральдыг байдалды тургузар арганы берип турар. ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаалаанын: «Профэвилелдерни «коммунизм школазы» кылдыр левилеп ёзу-биле билир чорук, хамыктың мурнунда кижилериниң үе-медерелин оларның бүдүрүлгеге ажыл-чорудулгазы-биле, шийтилелдиң чагаг чоруу дээш оларның ажылдаары-биле чарылбас холбаалыг болдуруп кижизидерин ол болуруун ыяча дээр». Эртем-техниктиг депшилгени дүргедиири дээш медерелдиг демиселче ажылчы чоннарны улам калбаа-биле хаара тудары, харысалгазы үгаай биширинге, хүн бүрүмүң ажылхереглерни күрүне ёзуу-биле көөрүнге оларны кижизидери — бистиң чугула сорулгавыс ол болуур.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизиниң шийтирлерин күүседир ажыл-биле чергелештир партия организацияларының удуртулгазы-биле профэвилелдериниң кижизидилге ажылы байлак утка-шыырлыг, хөй хевирлерлиг апарганын илеткелге демделээн. Ол ажыл-агыйжы болгаш социал сорулгалар-биле улам сырый холбаалыг бооп, массаларның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейжиниң улгадырыгга салдар чедирип турар.

Профэвилелдерни социалистиг дүүзелгелерни ажылдап кылыры болгаш хүзээ алырын, чарыштың түңнелдерин үндүрерин эжиктиккен деп илеткелчи чугаалаан. Социалистиг чарышты удуртуруп эжиждерин-биле чер-черде методиктиг чөвүлелдерни тургускан.

Мурнакчыларның болгаш чаартыкчыларның дуржулгазын иештередиргеге, моральдың идиг берилгиннерни сайзырангайжыдырыгга профэвилелдерниң чугула ролюн илеткелде онаалаан айтыкан.

Кижилер хостуг үе-шыгын утка-шыыварлыг ажыглаарыче партия улуг кичээнгейин салып турар. Ыячавган совет кижилериң дыштанылгазы солун болзун, кижиниң политиктиг, моөү-шынар болгаш аажы-чаң хөгжүдезинге идиг берзин дээш профэвилелдериниң ажылдарының харысалгазын улгаттырары чугула деп Л. А. Земляникова демделээн. Бо ажылга клуб чугула черни эвээр деп ол чугаалаан. От дээрге, ажылчы чоннарны кижизидериниң, оларның чогаадыкчы аргаларын, бедидериниң, дыштанырының төөү болган турар ужурлуг. Кижилериң чечен чогаалга, уран түзүлге шыкашылын хамыладырыгга клубтуң ужур-дузазы база дыка улуг.

ПЭМХЧ-ниң даргазы Л. В. Петров, Свердловск областың Северскийниң хоолай кылыр эвводуунуң ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. М. Брянцев, Профэвилелдериниң Украина республика чөвүлелиниң даргазы В. А. Сологуб, Культура ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-ның даргазы М. В. Пашков, профэвилелдериниң Ленинград область чөвүлелиниң даргазы В. П. Провоторов, Молдав ССР-ниң Бендерниң торгу комбинадының профэвилел фабкомунуң даргазы Н. П. Ширяева, ССРЭ-ниң Культура министри Е. А. Фурцева болгаш өскелер-даа ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге профэвилелдериниң ролюнүң дугайын тодаргайы-биле чугаалааннар. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтирлеринге холбаштыр профэвилелдериниң кижизидикчи болгаш культура-массалыг ажылын улам эжиндиргени чүве чугаалааннар демделээн.

Рязань болгаш Оренбург областарының суурларынга колхозтар арагызының тудуг организацияларының беш чыл иштинде тудуп тургускан фермаларынга чартык миллион хире малды азырап болур. Оон-биле кады дыка хөй тараа шыгжамырларын, чуртталга бажыңнарын, школаларны болгаш эмнелгелерни база туткан. Рязань болгаш Оренбург областарның колхозтар арагызының тудуг каттыжымышкынныларының ажылдарының түңнелдерин Колхозтарның Бүгү-россия Чөвүлелиниң Москвада ноябрь 22-де ажыттынган хуралында чугаалажып көрүп турар.

Бүрүү-биле эптеп турган тудар, чиик будуштуг болгаш таарымчалыг материалларны колхозчу тудугжуларның улам калбаа-биле ажыглап турар апарганын Чөвүлелге демделээн.

Рязань областың колхозтар арагызының тудуг организацияларының улуг чедимишкинин чүве чугаалааннар демделээн. Ында будуруглге баазазын быжыглаарынче; ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейин салып турар. Беш чыл дургузунда тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 78 хуу үлгаткан. Каттыжымышкынның будуруглге черлерин чылдың-на дөртеп муң ажыг кубометр демир-бетон кылыгларын, чүс муң дөрбелчин метр чазаан кылыгларын будуруп үндүрүп турар.

Оон-биле кады Рязаньның, эң ылаңгыя Оренбургтуң тудуг каттыжымышкынныларының ажылында улуг четпестерни Чөвүлел база айткан. Чамдык тудугжу коллективтер тудугларны ажыглалга киирер планнарын күүсетпес, ажылдың шыырым кудуладыр болгаш тудугнуң өртек-үнезин улгаттырып турар. Кылып турар материалдарның бот-үнезин кудуладыр болгаш тудугларның өртээн чигедир дээш демиселче кошкак.

Четпестерни узуткаар болгаш беш чылдың кийги чылының планын чедишкининг күүседир талазы-биле хемчегзер айыткан доктаалды Колхозтарның Бүгү-россия Чөвүлели хүлээп алган.

(СЭТА).

Колхозтарның Бүгү-россия чөвүлели

Рязань болгаш Оренбург областарының суурларынга колхозтар арагызының тудуг организацияларының беш чыл иштинде тудуп тургускан фермаларынга чартык миллион хире малды азырап болур. Оон-биле кады дыка хөй тараа шыгжамырларын, чуртталга бажыңнарын, школаларны болгаш эмнелгелерни база туткан. Рязань болгаш Оренбург областарның колхозтар арагызының тудуг каттыжымышкынныларының ажылдарының түңнелдерин Колхозтарның Бүгү-россия Чөвүлелиниң Москвада ноябрь 22-де ажыттынган хуралында чугаалажып көрүп турар.

Бүрүү-биле эптеп турган тудар, чиик будуштуг болгаш таарымчалыг материалларны колхозчу тудугжуларның улам калбаа-биле ажыглап турар апарганын Чөвүлелге демделээн.

Рязань областың колхозтар арагызының тудуг организацияларының улуг чедимишкинин чүве чугаалааннар демделээн. Ында будуруглге баазазын быжыглаарынче; ажылчыннарның болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейин салып турар. Беш чыл дургузунда тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 78 хуу үлгаткан. Каттыжымышкынның будуруглге черлерин чылдың-на дөртеп муң ажыг кубометр демир-бетон кылыгларын, чүс муң дөрбелчин метр чазаан кылыгларын будуруп үндүрүп турар.

Оон-биле кады Рязаньның, эң ылаңгыя Оренбургтуң тудуг каттыжымышкынныларының ажылында улуг четпестерни Чөвүлел база айткан. Чамдык тудугжу коллективтер тудугларны ажыглалга киирер планнарын күүсетпес, ажылдың шыырым кудуладыр болгаш тудугнуң өртек-үнезин улгаттырып турар. Кылып турар материалдарның бот-үнезин кудуладыр болгаш тудугларның өртээн чигедир дээш демиселче кошкак.

Четпестерни узуткаар болгаш беш чылдың кийги чылының планын чедишкининг күүседир талазы-биле хемчегзер айыткан доктаалды Колхозтарның Бүгү-россия Чөвүлели хүлээп алган.

(СЭТА).

Маадырның юбилейлиг рейизи

Баян-Хем районнуң оок суруу. Чорук чораан, автобустан оладан калган, улуг оруккa машина доозуп тур мен. Саян сывынга ак хар кылдыр чагдырып алган машиналарның чолаачылары, далайканы-ла ол боор, хап эртип-ле турлар, быскаанын харлыг доозуулa эстеп чыдып ааар...

Ынчан турумла кожуглуг бензовоз чоокшулап олур. Холбодурүптеримге, ол мөөң чеп-пейн чыткап-ла доктаап берди. Экизи көргеп коячуг-ла магалыг кижи-дир деп бодавышпаан, үткүштүр үүгүе бердим. Чап-чаа ынчалыг машинаның кабиназында «Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ю. Н. Зюзинге» деп, кызыл будук-биле парлап бижээн демдек ырактан-на помчуттуна берди. Ол бижикти чомчаап сеткилим оожургай берди. Тывавын сураглыг чолаачыларының бирээзи Юрий Николаевич Зюзин бо ышкажыл, оон чолаачылап чоруурy «ЗИЛ-130» деп марказыг бо бензовозтуң Волгоградтың автозаводчулары оон эжингиге оон ат-сывын шуут бижээн чорудуп бергеннер болгай, аздар-аттыг маадырывысты бүгү чурт ол хире билир-дир деп, оон-даа оске бодалдар бодалымга шокарлайлыш-ла ортип тур.

Чолаачы-биле мендилежип чолушкап, оруузусту уламчылап хаптывыс. Кабина иштиниң чылыг, силги-даа коячуг. Тайга станциязының дөмей оруун оруусту тайгактаан машиналар оруктуң дүй турушкан тур. Зюзин машиназын доктаткан, кезек бодаңнып ора чугаалады:

— Орук улуузунуң ажылынга харысалга чогун көрүнердеп. Бо хире үар чаап турда, оруккa сай, даш тажнек. Саян ажып ора, оруктa ажылдаан чаңгыс-даа кижи көрбедим. Дүргеп хемчээн алыр улус болза.

Зюзин-биле мынаар-ла хөөрежип олурувуста, чугаалыс уу ажыл-агый айтырыгларынче пичээй берди.

— Юрий Николаевич, бо чоокта ужурашпаан болгай бис. Беш чылда алган хүлээлгеңер күүселдези кайы хире апарды?

— Чүүгээр-чүүгээр. Бригаданың бо чылгы коргузугун чай аразында көрө каттаалы — дээш, карманыңда блокнодуң үштүү келди.

Эң Зюзин № 1 АТБ-де чолаачылар бригадазының бригадири кижи. Ынчангаш ол кижи бүрүүнүң кылган ажылын, харын-даа бөгүн Абыканда кымнарның чёже тонна бензоп экжел чыдарын санаш, түңнеп олур.

10 кижи составтыг бригада чыл планын тос айларның дургузукта-ла күүседипкен. А оон айларның планы 144 хуу күүсеттинген болду. Юрий Николаевич Борзенко, Быков, Гангнын, Сайгутпя алдыкылар дээп оон-даа оске өөрүүнүң ыяш ажылын мактап чугаалаттырга, оон бага бир айтырыгны салдым.

— Юрий Николаевич, а хуула коргузуглерниер кандыгыл?

— Бо машинада барык 8 тонна бензин бар. Оны аңаадың дужаалтарымга, келир чылдың март айының планы күүсеттинер. Зюзин 1973 чыл дың март айының 1 үлүүде киприштир ажылдаш турар деп эгелеп алгаш-ла бижиир боор силер аа—дээш, моөң эктимни чагсаап, чазык-чадагай чаңы-биле чаа-да каттырды.

Чугаакыр кижа-биле чорук чоруурга чер ырал билдинер эвес. Машинавыс асфальтылыг кара оруктy чыыры тырып-ла ор. Быскаанын чаггай куу туманнан үштүнә халдың көрүвиске. Кылыпвыстың чиргилчиниэин сайгылаанвары чайнап келди. Чолаачым үүле бодалын чорун, чугаалаадыр.

— Оо мындыг эвес. Мурнакчылар бисте хөй болдур ийик. Устувда адаан чолаачыларымның чамдыкшынның көргүзүү мөөдеп бедик. Хурал-суглаан дээш чамдыкта чардыга бээр дээш, үргүлүү медегледер кылып турар хирезинде-ле, оларның улуг күрүнезирек шовинистиг туружу Бангладештн КНО-га хүлээп алырынга шаптык таварыштырган деп үүе черле харааданчыг. Кыдат удуртукчулар дарлаткан улустарның эргелери дээш демиселчилер бис деп авыастаап, шынында национал-хосталгалыг демиселдиң идеалдарынга өскерликчилер болган деп. Али Аксад демделээн.

— Ол ыяш. Мурнакчылар бисте хөй болдур ийик. Устувда адаан чолаачыларымның чамдыкшынның көргүзүү мөөдеп бедик. Хурал-суглаан дээш чамдыкта чардыга бээр дээш, үргүлүү медегледер кылып турар хирезинде-ле, оларның улуг күрүнезирек шовинистиг туружу Бангладештн КНО-га хүлээп алырынга шаптык таварыштырган деп үүе черле харааданчыг. Кыдат удуртукчулар дарлаткан улустарның эргелери дээш демиселчилер бис деп авыастаап, шынында национал-хосталгалыг демиселдиң идеалдарынга өскерликчилер болган деп. Али Аксад демделээн.

— Чыл планын эрте күүсеткеннер-биле чергелештар база чаңгыс коллективке 25 чыл ажылдаанывыларга холбаштыр база катап бамыр чедирдим — дээш, оон ходуң дыңгыр тыттум.

С. МААДЫ.

АДАШТЫКЫДА ЧАА ЧҮҮЛДЕР

У. Кекконенниң чугаазы

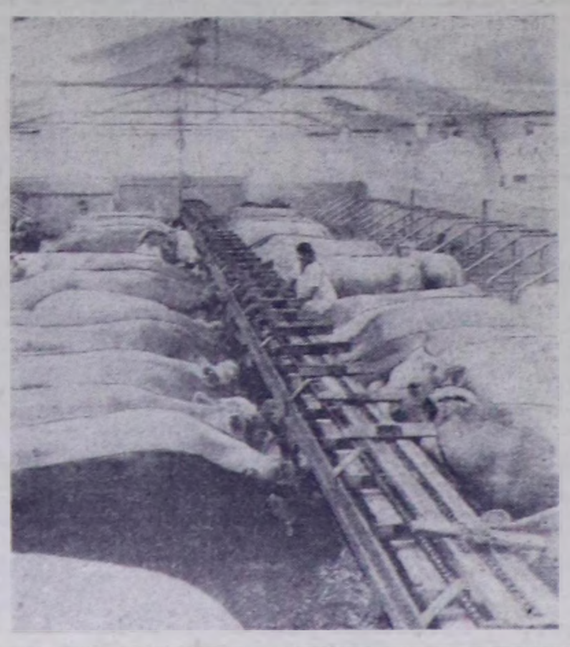
ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА) Финляндия республиканың президентизин Урхо Кекконен айыыл чок чоруктуң, кадыкажылдажылганың айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле нииги-европа чөвүлел хуралын белеткээринин хөй талалыг сүмележилгелер кылырынга киржин турар күрүнелериниң төлөлекчилеринге алдар-кылдыр кежиин шайгалга тургускаш, аңаа үүе чугаалаан.

«Айыыл чок чорук, кадыкажылдажылганың айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле нииги-европа чөвүлел хуралын чылдырары чаа үе-чадага келиринниң эң ыңаныпттыг маадывылы болуур» деп, У. Кекконен демделээн. Бо сүмележилгелерни эрттирип болур арганы боттандырган түүлбүрүү эгелекчи сананнарны болгаш боттуг ажылдарны бединбиле үнелеп турар бис деп, хөй талалыг сүмележилгелерниң киржикчилерин хүлээп ап турар чурттуң өөрүүзүнден база бир демделекээр-дир мен деп, У. Кекконен чугаалаан. Нииги-европа чөвүлел хуралын чылдырарын ажыктыг болур деп идеген турар ынапштарын тайбыгга, Европа улустарының ийыл чок чорууның, кадыкажылдажылганың эрге-аныктарынга бараан болур, боттуг чедишкиннер болдурарга эргелеп чугула деп, У. Кекконен чугаалаанын түңнелинде айтыкан. Сүмележилгеге киржип турарларның ажылынга чедишкиннерлиг болдурун У. Кекконен Финляндияның чазаның болгаш улустуң өөрүүзүнден күлээн.

БОЛГАРИЯ. Мал ажылы—Болгарияның көдээ ажыл-агыйының база бир кол адыры. Мал ажылының хөгжүлдезиниң кол угланышкыны—оон адырларын интенсификастаары. Ам республикада специализастаттынган баштайгы фермалар тургустунган. Оларда будуруглге ажылдары дески автоматчыттынган болгаш механизастаттынган. Чуртта ынек саары ниитизи-биле 80 хуу механизастаттынган.

ЧУРУКТА: Плевен округтуң Червен Бряге суурунда бүрүн механизастаттынган чаа мал фермазы.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

Шыныг херек тиилээр

ДАККА. (СЭТА-ның корр). КНО-га Бангладеш Улус Республиканы хүлээп алыр дугайында 22 күрүнеңиң киирген ниитилер төлевилели бистиң аныяк күрүневистиң турушгарының делегейге быжыглаанын, делегейге оон алдар-күндүзүнүң улгатваанын дерегилеп турар. Ук күрүнеңиң делегейнин барык чүс чурту хүлээп киргеп болгай деп, Бангладештиң Тайбын Чөвүлелиниң Чиигине секретары Али Аксад СЭТА-ның корреспондентизинге медегленээн.

Ындыг турбужс, Пекинниң удуртукчулары хөгжүп эгелеп турар чурттарны деткиир бис деп, үргүлүү медегледер кылып турар хирезинде-ле, оларның улуг күрүнезирек шовинистиг туружу Бангладештн КНО-га хүлээп алырынга шаптык таварыштырган деп үүе черле харааданчыг. Кыдат удуртукчулар дарлаткан улустарның эргелери дээш демиселчилер бис деп авыастаап, шынында национал-хосталгалыг демиселдиң идеалдарынга өскерликчилер болган деп. Али Аксад демделээн.

Хойжулар сүмелешкен

ЧИТА. (СЭТА-ның корр). Чөөкта чаа Приаргун районнуң «Россия» колхозунга «Хойжунуң хүнүң» эрттирген. Забайкальенниң ол малчын районунуң хойжулары, зоотехниктери, хой ажылдыг ажыл-агыйларының удуртукчулары хойжу Г. А. Верхотуровтуң адазынга чыылган.

Дуржулгалыг хойжу Георгий Верхотуров кышка терилиин экп белеткеннеп. Оон бригадазы бодувуң күжү-биле 1500 центнер сигенин болгаш 2000 боодал будуук-бүрүү белеткеп алган. Эрткен чайын ол хойжу бодувуң кодан хоюнуң бирозиндеп-не 4 килограмм дүктү алган, а келир чылын хой санындан-на беш килограммны кыргыыр деп хүлээнген.

Хойжулар чөвүлели юбилейлиг чылдың түңнелин үндүрген, чыыты чаңчыл эрттирериниң дугайын чугаалашкан. Мал ажылының ишчилериниң Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталаалына харыы кылдыр Приаргуньнуң хойжулары бедик хүлээлгени алганнар: хойнуң баш санын планда 396 муң чедир өстүрерин 404 муң кылдыр эдээргеп. Районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге 5600 ажыг тонна хой эъдин болгаш 1400 тонна дүктү садар. Ол база-ла мурнунда планнап турганыдан хөй бооп турар.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУДАР

1972 чылдың октябрь 13-те чогуур хуусаазында албан эрттирген шериглерни бо чылдың ноябрь, декабрь айларда шериг албанындан халаар база ёзулуг шериг албанынче баар умуруг хамаатыларның эзичеглиг келдириишкинининиң дугайында ССРЭ-ниң Камгалал министриниң дужаалын парлаан.

Бо ажылды республикада канчаар боттандырып турарының дугайында бистиң корреспондентивистиң салган айтырыгларынга Тыва АССР-ниң келдириишкин комиссиязының даргазы П. Григоренконуң харыызын моон адаанда парладывыс.

★ ★ ★

— Бо хүннерде бүгү совет улус партияның XXIV съездиниң тоолгулуг шинтпирлерин амыдыралга боттандырар, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оюн төлептиг күш-ажылчы белектер-биле уткуур дээш ажылдап турарлар. Бүгү чон-биле бир демей, бистиң шеригже келдиртир аныяктарывыстың Төрээн чуртунга, Коммунистиг партиязынга чоргааралы хүн бүрүде оъуп турар. Социалистиг Төрөөн чуртунга шынчы бараан болуруп, оон аймыл чок чоруун шудургу камгаларын боттарының ыдыктыг хүлээлгезин кылдыр олар көрүп турарлар. Оон коскү бадыткалын Кызыл хоорайга болгаш районнарга кодир үениң солдаттарының, матростарының эге белеткели коргускен. Чүге-чүге аныяк оолдар ДОСААФ организацияларынга, ортумак школаларга болгаш бүдүрүлге черлериниң оорединге пунктуларынга шеригхереэниң эге билиглериби-биле танышканнар.

Совет Чепсектиг Күштерге Тывадан баргаларның белеткели сөолгу кап чылдарда эки боон келген. Соруглза болза, районнарда болгаш хоорайларда шериг назыныгларны шеригже келдиртирин чогуур үезинде организастыг чорудары болур. Күрүне ужур-дузалыг бо ажылды келдириишкининг чорударынга келдириишкин комиссиялары, бүдүрүлге черлериниң болгаш ажыл-агыйларының удуртукчу аймылдакчыларының организакчы ажылдары улуг рольду ойнаар. Шеригге келдирткенперниң кижи бүрүзү-биле чугаалажып, түе-түе таварылгаларда амыдырал-чуртталганың бүгү талаларын оорединге корүп турган, ук кижилерниң шеригже баар-барбазын шинтпирлээри чугула. Келдириишкин комиссиялары бүрүн составы-биле ажылдап, шеригже келдирткен кижиниң дугайында хоойлунуң 10 дугаар чүүлүн хажыдып, 18 хар четпээн аныяктарны шеригже келдирткилээн болган. Ындыг түрбүже чамдык районнарның келдириишкин комиссияларынга чамдык кижилериниң шеригниң кандыг кезээнче баарын чедимчелиг эвес шинтпирлээр таварылгалар база бар. Оон түнелинде кандыг-бир мергежилди эки билир азы ону ДОСААФ-ка оорединге тургаш чедип алган аныяк кижилер оозун шеригге баргаш, ажыглап шыдавас ужурга таварышкылаар.

Совет Чепсектиг Күштерже келдириишкин — ССРЭ-ниң аныяк хамаатызы бүрүзүнүң чуртталгазынга улуг болуушкун. Оон өг-бүлезин, дөргүлтөрөлгө ол хүнүү база-ла утпас ужурлуглар. Бүдүрүлге черлериниң, колхоз, совхозтарның удуртукчулары шеригже аъттанып турарларны үдээрин, ол аныяк кижилерниң сагыш-сеткилинге уттундурбас сакгышкын боол артар кылдыр организастаар ужурлуглар.

Келдириишкин участогуна үлегерлиг сагыыга-чүрүмнү тударын, аныяк кижилерниң хостуг үезин канчаар эрттирерин баш удур планнап алза эки. Кызыл хоорайның келдириишкин комиссиязында эки ажыл — келдириишкин участогунда ажылдап турар офицерлериниң болгаш сержантыларның бижиг сагыыга-чүрүмнү тудуп, кижиландыг ажылын чорудуп турарындан чедип алдынган.

Совет Армияның болгаш Шериг-Далай Флодунуң кезектеринде дайынчы болгаш политиктиг белеткелге Тываның шеригже аътканган оолдары киржи бээрлер. Олар Төрөөн чуртунуң бүзүрелдиг камгалакчыларының болу бээринге бүзүрээр бис — деп, эш Григоренко түнелеп чугаалаан.

Бистиң интервьювус

Карак огу дег камгалаар

Шериг албаны дээрге берге, ынчалза-даа эң-не хүндүүг хүлээлге дээрзин Совет Армиянның хүрээленинче келдиртип турар кижи бүгүдези кончуг эки билир. Шынап-ла армия, флотка албан эрттирери ыдыктыг хүлээлге болганда, ынаар баарының мурнунда, аная баш удур ыяк белеткенири чугула. Кым-на эки белеткелиг, күш-дамыр талазы-биле дадыкан, спорттуң янзы-бүрү хемирлеринге ынак, техниктиг мергежилдиг болдур, ол шеригнии албаның эки өөредилге, чурумбиле доозар. Чогум-на ындыг кижилерни белеткээр дээш шериг комиссариаттары, комсомол райкомнары, ДОСААФ, спорт комитеттери болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары аныяктар оруг-зунга кижизидилге ажылын чорудуп турар.

Амгы үеде чүс-чүс оолдар шеригже келдиртип, ыдыктыг хүлээлгезин эрттирери-биле чоруп турар. Оларның күзелдери ангы-ангы. Ылаңгыя Барыын-Хемчик райондан келген механизатор Николай Сабиров танкист болуруп күзеп турар. Шеригже баарының мурнунда ол чолаачылар курузун дооскан, ГТО-нуң нормаларын дужааган болгаш хаакка, боодалгага спорттуң разрядтарны чедип алган. Ол ышкаш Кызылдың хөй-хөй шериг назылыгларының харылзаачының мергежилин шеригге чедип алырын күзеп турарлар. Келдиртикчи Василий Алексеев Кызылдың радиоклубунга радиотелеграфистерниң курузун чедиишкининг дооскан болгаш радиоспорт талазы-биле разрядтыг. Оон күзелин өөренип көргеш, хоорайның келдириишкин комиссиязы Алексеевти шеригниң харылзаа кезээнче чорутkан.

Чыл санында-ла Кызылдың келдириишкин комиссиязы шеригнин II кезээнче будүрүлгениң мурнакчыларын хөйүбиле аътkарып келген. Бо келдириишкинниң үезинде будүрүлгениң мурнакчы кижилерин Совет Армияның албанынче үдеп чоруттувус. Ол дээрге, чолаачылар Евгений Альбанов, Юрий Горбунов, тракторист Алексей Храмов, радиотелеграфистер Евгений Васильев, Лоовай Дозур-оол болгаш өскелээ мурнакчылар-дыр. Олар дөгере мурнакчылар, будүрүлге черлеринде тургустунган шеригниң өөредилге пунктуларынга тускай курстарны дооскан, ГТО-нуң нормаларын дужаан болгаш хаакка, боодалгага спорттуң разрядтарны чедип алган. Ол ышкаш Кызылдың хөй-хөй шериг назылыгларының харылзаачының мергежилин шеригге чедип алырын күзеп турарлар. Келдиртикчи Василий Алексеев Кызылдың радиоклубунга радиотелеграфистерниң курузун чедиишкининг дооскан болгаш радиоспорт талазы-биле разрядтыг. Оон күзелин өөренип көргеш, хоорайның келдириишкин комиссиязы Алексеевти шеригниң харылзаа кезээнче чорутkан.

Чыл санында-ла Кызылдың келдириишкин комиссиязы шеригнин II кезээнче будүрүлгениң мурнакчыларын хөйүбиле аътkарып келген. Бо келдириишкинниң үезинде будүрүлгениң мурнакчы кижилерин Совет Армияның албанынче үдеп чоруттувус. Ол дээрге, чолаачылар Евгений Альбанов, Юрий Горбунов, тракторист Алексей Храмов, радиотелеграфистер Евгений Васильев, Лоовай Дозур-оол болгаш өскелээ мурнакчылар-дыр. Олар дөгере мурнакчылар, будүрүлге черлеринде тургустунган шеригниң өөредилге пунктуларынга

Оларның бирээзи комсомолчу Василий Андреевич Логиновбиле танышып көрээли. Ол он классты дооскан, будүрүлге черинин коммунистиг күш-ажыл бригадазының мурнакчызы апарган. Будүрүлге планын ай, квартал санында 110—120 хуу түүседип келген. Ол будүрүлге черинде шеригниң эге белеткелининң өөредилге пунктузунга тускай курсту Логинов экн өөредилге-биле дооскан. ГТО-нуң нормазын дужаап, хоçтуг ол решке болган ажыга спортчу разрядтарны ол чедип алган. Бо аныяк кижиниң эртем-биликн бедик, күш-дамыры дадыкан бижиг туруштуг болуп түүгү

Тываның оолдары ыдыктыг шериг хүлээлгезин эрттирерибиле чоруп турарлар. Олар Төрөөн чуртту, карак огу дег, камгалаар хүлээлгезин эрестиг күүседкеш, төлептиг кижилер болуп чанып келир дээрзинге идегел улуг.

Г. ПАВЛОВ,
офицер.

Совет кызыгааржы соцналистиг Төрөөн чуртуп, карак огу дег, камгалап турар. Тываның чүс-чүс оолдары улуг, делгем чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарында кызыгаар шеринде албан хүлээлгезин кончуг эки өөредилге, чурум-биле эрттирип турарлар.

ЧУРУКТА: Н кезектиң дайынчылары кызыгаар камгалалында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ТЕРГИИНИ БОЛУР ДИЗЕ

Шагаан-Арыг ортумак школазынга өөренип турган, ДОСААФ-тың өөредилге пунктузунга шеригнин эге белеткелин эртип, үшкү класстың чолаачызы деп эртени чедип алган мен. Шеригге баш бурунгаар белеткелдиң үезинде алдарлыг Совет Армияның эрткен оруун, ооц уставын өөренип ап, спортка хандыкшылым улам оскен.

Ол ышкаш Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-берге чылдарында Совет Армияның болгаш чонумнуң маадырлыг чоруктарының дугайын тыва эки турачыларның бирээзи чораан, мээң ачам Владимир Хойлараакович Быштак-оол бо-ла меңээ чугаалаан орар чүве. Совет кижилериң чаагай чанчылдарынга төлептиг бараан болур дээш база ачамның чагыгларынга шынчы чоруумну коргүзер дээш баш удур белеткенип, Совет Армияның хүрээленинге албан эрттирип хаптар хүнүмнү четтикпейн манап чордум.

Ленинчи юбилей чылында, өске эш-оорум-биле бир демей, Кызылдың шериг комиссариазынга болган байырлыг хуралдың киржикчилериниге чылыы-биле үдеттиргеш, буурул Саяның ажыл, Забайкальске Н кезекке шериг албанын эрттирери-биле чедип келдим.

Бо үеним дургузунда дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинин болуп, кезектиң командылал черинден хөй улам шаннал-мактаалдарны ап келгиледим. Бистиң кезекте янзы-бүрү нацияның төлээлери бар. Олар чангыс иениң оолдары дег, аразындан суг акпас оңшуктер-алмыкылар апарганнар. Ол найыралга кым-даа чоргаараар ужурлуг.

ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн кезектиң дайынчылары бүгү тала-биле чедиишкининг уткуур дээш аразында социалистиг чарышты улам калбартып, аңаа цдепкейлиг киржип турарлар. Бо юбилейлиг чылда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнүүге кандидат кылдыр кирериңе белеткенип турар мен.

Совет Армияга ханы ынакшыл, спортка хандыкшыл, шеригниң эге белеткелининден алган билиглер келир үеним дайынчыларынга кончуг чугула. Ынчангаш Тываның оолдарынга ыдыктыг хүлээлгезин эрттирериңе кезээде төлептиг, туруштуг болуруп күзедим.

Анатолий БЫШТАК-ООЛ,
Н-кезектиң дайынчызы.

Дузалажып көрүңер

Улуг-Хем районнуң Кызыл-Даг чурттуг Түлүш Шөмбүлович Сандак өг-бүлеэи-биле Чаа-Холдеп Таңды районнуң Кочетов суурунче кошкен. Аңаа чурттап турган, 1943 чылда Сандак Ада-чурттуң Улуг дайынынче тыва эки турачылар-биле кады аътланып чорутканындан бээр ам 29 чыл болуп турар.

Кажан Таңдының эки турачылары-биле кады Түлүш Шөмбүловнч фронтуже чоруп турда, ону 5 харлыг Даш-оол, 3 харлыг Степан деп ийи оглу, кадайы Бижин олар хүндүткелдиг-биле үдеп, Совет чурттуң камгалажып, тиилелгелиг, мендиг-аягай чанып келирин күзээнгер.

Тыва чурттуг эки турачылар фронтудан ээп чедип келгенде гвардейжи Түлүш Сандак ис чок читкен, маадырлыы-биле өлген деп медээин алганнар. Иешкилер ынчаар аар качыгдалга таварышканнар.

Сандактың улуг оглу Түлүш Даш-оол амгы үеде «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан суурунда 2 кыстыг, аас-кежиктиг ажыллап, чурттап турар. Ол — тракторист. Ийнги оглу Степан Түлүш—«Ак-Туруг» совхозта ажылчын, өг-бүлелиг, Оолдарның кези Монгуш Бижин Байыровна өг-бүлелиг, «Тере-Хөл» колхозтуң Кунгуртуг суурунда чурттап олурар.

Түлүш Даш-оолдуң 5 классчы уруу Люба кырган ачазы Сандактың фронтуга канчаар өлгенин, маадырлыг чоруктарны ол кылган бе дээрзин ачазындан сонуургап айтырган. Ынчан Даш-оол уруунуң айтырыынга долу харыыны берип шыдаваан. Ол чүгле 1943 чылда адазы Тюлюш Сандактың фронтуже чорупкаш, оон ээп келбээнин уруунга дыннадыр аргалыг болган.

Ол чугаанаң түнелинде Даш-оол адазы Түлүш Шөмбүлович Сандактың Ада-чурттуң Улуг дайынынга кирижкеш, оон ээп келбээнининң болгаш оон ис чок читкенинин чылдагаанын тодаradып алырын күзээн сеткилин менээ чугаалаан чүве. Ынчангаш оон ол күзелин деткип, Тываның бүгү эки турачыларынга, ылангыя Таңдыдан барган кижилерге бо чүүлдү солуп дамчыштыр бижидим.

Т. ОЧУР-ООЛ,
«Шының» штаттан дашкаар корреспондентизи.

РЕДАКЦИЯДАН:

Эргим эки турачылар! Беш классчы Любага болгаш оон адазы Түлүш Даш-оолга улуг дузаны көргүзүп, оон адазының дугайында көрген, билген чүүлдеринерни редакцияже бижиринерни дилеп тур.

ДАГЖЫЛАРНЫҢ СӨЗҮ БЫЖЫГ

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрези. Республиканың аныяк, мурнанчы будүрүлге. Оон найыралдыг, демниг коллективи ССРЭниң тургустунганындан бээр 50 чыл болуур юбилейинге үткуштур алган хүлээлгелерин чедиишкининг күүседип турар. Будүрүлгениң Каа-Хем участогунуң контразынга мире бергеш, коргүзүг самбызындан, хана парлалгазындан, носку агитациядан ниити будүрүлгеде, участоктарда, бригадаларда хүн бүрүде күүсеттинген ажыл дугайында, мурнакчылар кымнар болганын кижи билип алтар.

Коллектив Улуг Октябрь байырлалының эзлчээнге ниришкеш, күш-ажылдың будүрүнчүлүүн бедидип, бедик коргүзүглерни чедип алган. Чижээ, шахтёрлар эрткен он айларда хөмүр-даш тывариның планын 105,6 хуу күүседип, юбилейжи чылда пландан ажыр 15 муң тонна хөмүр-даш назар ээзн хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Продукцияның бот-үнезин чиигедириниң болгаш күш-ажылдың будүрүнчүлүүн бедидериниң сорулгалары чедиишкининг боттанган. Ынчангаш будүрүлгениң орулгазы база көвүдеп орар.

Чедиишкиннериниң үндезини, магадылалы чүдел дээрзин разрезтиң ажыл-ишчилериннен айтырып, оларның үүлезибиле таныштым. Күш-ажылды улам будүрүнчүлүг болдурар дээш разрезтиң түс-түе участоктарының ажылын таарымчалыг организастаан. Хөмүр-даштыг каътка чедир куруг даг породаларын аштап арыглаарын чер үттекчилериниң, чазылдырыкчыларның, экскаваторщиктерниң, чолаачыларның коллективтери бир демниг, шалыпкын боттандырып турарын разрезте мурнанчы экипажтың удуртунчузу, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Николай Дмитриевич Андрианов онзалап айытты.

Экипажтарның коллективтери чыл эгезинде-ле бедитken социалистиг хүлээлгелерни алгылаан турган. Ону ёзугаар чыл планын экскаваторщиктер декабрь 15-те күүседир ужурлуг. Дөрт экипаж аразынга ажыл-ишчи, сорук киирикчи чарыш ыыптыккан. Чарыштың күмениишкининг, чогаадычы байдалдыын магадылаан бир чүүл болза разрезтиң экскаваторщиктер бригадалары шуптузу планныг сорулганы ажыр күүседип турганы болган. Мергежилдиг, ажылынга хандыкшылдыг датжыларның экипажтарындан шынап-ла ээ дээрге коллектив чарышка тиилекчи болур-ла болгай. Николай Андриановтуң удурткаңы коммунистиг күш-ажылдың экипажы Октябрь мурнунуң шалыпчы эзлчээнге ээ эки коргүзүглерни чедип алган. Оон кады ажылдап турар эштери — машинист В. Коновалов, машинистиң дузалакчылары И. Лобастов, Н. Каширин ажылынга кызымак, бедик мергежилдиг механизаторлар. Олар хүнде 700 тонна өрнунга чамдык хүннерде 1500—2000 тонна хире чүүкту күчүлүг БелАЗ-тарга чүдүргеш чорудуп турар.

Разрезтиң экскаваторщиктери хүлээлгезин катап эде коргеш, чыл планын Совет Конституция хүнүнге чедир күүседирин шиитпирлээн. Бо хүннерде олар сөглээн сөзүн ээлээр дээш намангызындан-даа шудургу, эрес-кежээ ажылдап турар.

Будүрүлгениң бүгү участоктарының ажылы бот-бодундан хамаарылгалыг, технологтуг харылзаа сырый болгэн тудумна ажыл-ишти улам чогумчалыг организастаары чугула. Ынчангаш разрезте чолаачылар экскаваторщиктер-биле демниг ажылдап, аңаа туруушкуннарны бөлдурбас дээш чарышты калбарткан. 27 тонна чүүкту хары угда сөөртүр күчүлүг БелАЗ чолаачызы П. Ленский үлегерлиг ажылы, техниканы эки билири-биле эш-өөрүнүң хүндүтнелин чаалап алган. Бодунуң эзлчежин ажылдаар эжи Аксенов-биле ол тос айлар дургузунда 300 муң ажыг тонна даг массазын сөөртken. Ынаыг хемчээлдиг чүүк сөөртнен мурнанчыларга «ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң тергиин механизатору» атты тыпсын турар болгай. Мурнанчы чолаачылар чыл планын база декабрь 5-те күүседир хүлээлгелиг.

Күш-ажылдың будүрүнчүлүүн бедидер төлээдө, технологияны сайзыраңгаймыдары, чаа техниканы будүрүлгеге шиңгээдири чугула. Бо талазы-биле Тываның дагмылары улуг планны боттандырып турар. Разрезте бедик будүрүнчүлүг чер үттээр 2СБШ-200 станокту ажыглап турар. Оон башкарычызы Ю. Новиков эрткен он айларда планны 120 хуу күүсеткен. П. Мациевскийниң болгаш К. Кадыргының экипажтары база будүрүлге программазын 110 хуудан кудулатпайн, ажыр күүседип келген.

Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезининң коллективи юбилейге утиуштур алган хүлээлгелерин бүрүн күүседир дээрзинге чигзиниг чон. Чүге дээрге ажыл-ишчи бүгүдези улуг байырлалды бедик көргүзүглерлиг күш-ажыл-биле утиуур дээш организастыг, бедик сагылга-чурумнуг чоруун көргүзүп турар.

Ю. ЕГОШИН.

АЖЫЛГА ҮЛЕГЕРЛИГ

Торгалыгдан Ак-Чыраже углай чоруп олура, оруктуң ол-бо талаларында делгем болгаш байлак одарлыг даглар ээзээн шыва алган, өөрөөр хойларны кижи-ле болган сонуургаар. Оон бир коданы хой үрүглариың нези, «Торгалыг» совхозтуң мурнакчы хойжуларының бирээзи З. Ш. Сереңмаанының.

Оруктуң үстүү талазында ак-чыраа кыдыында кыштаг. Хоочун малчын Зинапда Шаржыкпановнаның ооңге келдивис. Оон ээлери ажыл-ишке чүткүзүдүг, чуртталга-амыдыралга үлегерлиг кижилер дээрзин огнуң иштики байдалы тодаргай бадыткаан. Шевергин болгаш делгем огнуң хаваларының иштин ак песпиле шын каан, угулза хээлерлиг аптаралар, кавс барбалар кырында чыышкын, оске талазында оруп, чыс каай салган чемодан, радиоприёмник ышкаш эдилелдери көрүштүг.

Малчынның үнелиг ажылжин тодарадып турар мындыг барымдааларны база айтыр бодадым. Өгнүң хандында: «Мурнакчы хойжу», «Мурнакчы малчын», «Эң культурлуг ог-бүле» деп мактаалгалыг шаңнал бижиктер, вымпелдер. Ол бүгү база өске-даа чугула документилер малчынның ак сеткилдиг күш-ажылын. Төрээн чуртунуң, совет чонунуң мурнунга шынчы бараалтап келгенин херечилеп турар.

З. Ш. Сереңмаанның коргүзүү чылдан чылче бедип, кадарган кодан хоо улам өөрүп турар. Ол болза чайгы болгаш кускү семиртилгени, кышкы одарладыышкынды билдилиг организастап турарының, кышка белеткелдя хынамчалыг чорудуп келгенинин ачызы. Бо чылын оон кажаалары шупту чогуур ойүнде сентетинген, ол ог-бүле 8 тонна сигенни белеткеп, чадыгга хереглээр одекту болуп алган.

Н. ДАМДЫН.

КАЛМЫК ЧЕРДЕ

ССРЭ 50 ЧЫЛ

Байлар, ядыылар дижир ылгал-даа турбас, бүгүде шупту деп эрелиг, аас-кежиктиг болган турар чурттуг болуруп калмык улус неезэ-назыда күзеп келген. Оон ол күзелин боттандырарынга Совет эргечагырга дуза чедиргеп. Ол улус социалистиг республикаларның ахы-дуцма эвилелиниге деп эрелиг, хамаарылыга чок догуннаар аас-кежиктиг күрүне амыдыралын тургузуп алган.

Калмык АССР-ниң тургустунгаш, хөгжүп келгенин, аңаа ССРЭ-ниң улустарының чаагай сеткилдиг дузаламчылыын республиканың Министрлер Совуделиниң Даргазы Э. Ч. Манджиев СЭТА-ниң корреспондентивиниге чугаалап берген:

— Бодунуң черинде ам үш сажыгга көзүлдүр болуп келген, ам-даа болбушаан турар, кайгамчыктыг чаартылгаларны херечилээр, эвээш эвес чижектерни бистиң ховуларывыстың чурттакчы бүгүдези чугаалап бээр ийик. Ол-ла бүгү калмык улуска Совет чазактың 1919 чылдың июльда кыйгырыы-биле капсырлаштыр өөскүп эгелээн. В. И. Ленинниң ат салган баштайгы база бир документизи ол болган. Боттарының күзээнин сөөтээр калмыктарның күрүне эрге-чагыргазын тургузуп алырынга дуза чедиргеп Совет чазак ол кыйгырыгга аазаан.

1930 чылдың июльда Советтерниң бүгү-калмык съездизин үүлүлга үндүргеш, РСФСРниң составынга Калмыкияны автономнуг деп чарлаан. Ол съезд болза күрүне, ажылагый болгаш культура тургузуушкунунуң калбак программазын төлевилээн. Ылаңгыя, Калмыкияга демир-орук тудуп тургузар, университет ажыдар дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

Ам республика бодунуң девискээрин кежилдир ийи демир-оруктуг. Оларның биразы Астрахандан Кизлярже, оон оскезэ— Ставропольдан Элистаже баар. Чазаглыг автомобиль оруктарының шугумнары тургустунган. Республиканы чурттуң үлетпүр төптериби-биле самолёттар аргыштырып турар. Калмыкия — бүрүн электрижиттинген республика. Ол бүгүнү биске Россия Федерациязыйыш, өске-даа эвилелдешкеп республикаларның ажылчы чоннары кылчып берген. Бистиң республикавысты дески хөгжүдер болгаш аңаа материал, техниктиг дуза чедирер дугайында үүлле сөөлгү чылдарның дургузунда безин ССРЭ-ниң Министрлер Совудели чугула хөй-хөй доктаалдарны үндүргеп.

Республика эки оруктарлыг болгаш электрижиттинген, ынчангаш оон үлетпүр шапкын хөгжээн. Революция мурнунда Калмыкияның үлетпүр безин чок чораан болгай. Тудуг үлетпүрүпүп бижиг баазазы, амгы үеним он-оп үлетпүр будүрүлгелериби-биле катай машинанар будүрер, сепгелге-механика бөлгаш автосепгелге заводтары, ийи эът комбинады, сарыгагбыштак заводтары тургустунган. Республиканың үлетпүр күчүзү сөөлгү он-чыл дургузунда дөрт катап улгатkан.

Кайгамчыктыг чаартылалар Совет Калмыкияның кодээ ажыл-агыйынга болган. Биезде үнүп-дужут бараалы безин козулбес чолаан, миллион ажыг гектар шөлдерни болбаазырадыр ажылдачыл машиналар кылып турар. Бугарылга буталарының четкизи тургустунуп турар. Ыяш хамаанчок, харагай безин үлмейн чораан таврыттуг, сайырам ховуларга тараажылар, ыңгай чаагай үүле будүргевининиң түнелинде аңаа тарадыдаа, погаа, бахчи культуралары, чимис, виноград чаагай дужуттерни берип турар. Калмыкия чер ажылының продуктулары-биле бодуп бүрүн хандырып: өске республикаларга арбузун, чимис болгаш погаа консерваларын чорудуп берип турар. Бурунгуда Волга уну—Сарпа холдерининң девискээринде рис тарыыр совхозтар организастаттынган. Олар бо чылын база чаагай дужуттуг ажаан алган.

Калмыкия — хоюг дүк бүдүрериниң улуг базазы. Кара хорзунуг черлериниң одарларында бо чылын хой азыраар чаа алды совхозту организастаан.

Геологтар республиканың девискээринден нефть биле газ байлыктыг черлерни тыпкан. Оларның байлаан казып эгелей берген. Суук оттулар үүлдүг улус ажыл-агыйынга берип, бойдус газы Элистанын болгаш чурттакчылыг кодээ черлериниң чурталга бажынарын чылыдарынга ажыглаттынып турар.

Көшкүн чораанларның амырал-чурттолгазы база чаартынган. Олар ам чаагайжыдыр туттугнан бажыңнарда чурттап, радио дыңнап, телевидение төвүнүп дамчыдылгазының көрүп, газ биле электри күжүн ажыглап турар. Элистанын улуг суг дамчыдылгазының тудуу доосту бээрге, республика төвүп болгаш хой-хой суурларны сугбиле хандырарының айтырыы шиитпирлетпнер.

Республикада шин театры, ыр биле танцының национал. «Чечек» ансамбли ажылдап турар. Калмык улустуң национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразын богүп артистерден ацыда, чогаалчылар, шүлүкчүлер, чурукчулар, архигекторлар база толээлекчилеп турар.

Советтерниң баштайгы ниити-калмык съездиэнниң делегаттарының база бир күзели боттанган. Элистада күрүне университеди ажылдап турар. Тоогу, дыл биле литератураның эртем-шинчилел институду, башкылар биилиң бедидер институт, ъткыр мал ажылының эртем-шинчилел институду, кодээ ажыл-агыйның дуржулга станцияларга ажыттынган. Эртемденнеринің национал кадрлары 150 ажыг эртем докторлары болгаш кандидаттары болган.

Амгы Калмыкия — бүрүнүбиле бижиг биилир чоннуг республика. Национал бичe буурай улустар чүгле социалнамге чогум-на хостуг, шынап-ла деп эрелиг догуннаар аргалыг болган турун болур деп чүвеин республиканың ажылчы чоннарының чедиишкиннери база катап бадыткап коргускен.

Социалистиг Калмыкияның экономика, культуразын хөгжүдеривге улус орус улус — акывыстың. Совет Эвилелиниң бүгү улустарының чаагай сеткилдиг дуза чедирип турарынга оорун четтиргеп, хүндүткелдиг сагыш-сеткилин республикавыстың ажылчы чонунуң ССРЭ-ниң 50 чыл оюнуң бүзүүзүнде илертейтен турдеп. Э. Ч. Манджиев түнелиилде чугаалаан.

КОММУНИСТ ДУГАЙЫНДА ЧУГАА

ДЭЭРЕЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

НОМЧУЛГА кичээли 2 «А» класска болуп турган. Өөренижилер чурум-чысхаалдыг, шын харылап, бижиринге белеп олургулаптыр. Башкы клазы-биле мевдилетпеп, эргий көргеш:

— Бөгүн кайы айның, каштың хүнү деп бижип алыр бис, урутлар?— диди. Өөренижилер шуптуг чыгыы холдарын көдүрдүлер. Надя Спиридовна:

— Ноябрьның 16.

Башкы ону доскага бижип тура:— Дүүн кандыг хүн болду, урулар?— деп, класстан айтырыг салды. Бир өөренижи «Каан аяс хүн» деп харыылаврга, башкы «шүүт-ла каан аяс бе?» деп үк бодалды улаш ханыладып айтырган. Өөренижилер: «булуттан каап турар хүнзөрек, чыварлыг хүн болган» дээш бодалларын оон-даа ынай калбарткан.

— Соон чүү хире болганыл? — деп башкы айтырган.

Бир өөренижи:

— Кадмыр чеди градус — деп харыылады. Оон соонда, башкы кыш дээрге, чылдың соок үези болур, оон онзагай чүүлдери хар, соок, туман, дүвү, кышкы хүн дурту кыска, а дүн дургузу узун дээрзин болган өске-даа чүүлдериниң дугайын чугаалап, өөренижилерниң билиин ол улам байыдып, каш сөс-биле допчу чугаалап түнеген.

Каш-даа минута иштинде эрткен, ол каксы айтырыг, тайылбыр бээрде, кичээлге өөренижилериниң сонуургалын бедидер кинрилде кезектир.

Оон соонда башкы:

— Дүүн чүү өөренген бис — деп, класстан айтырды. Өөренижилер анаа революсчу Ленивин «Дидим деңге базынар, эштер» деп ырын өөренгенин, ол ырны эң баштай кара-бажынга хорулаткан революсчулар ырлапкаш, партыс шагдаазарга шаажылаткаңының харыылап, ырның эге куплеттерин аянныг чугаалап, дарлакчыларга удур ядыы ажылчы чонуун демисеэнин ыны харылаапнар. Башкы ону 5—6 минута иштинде үргүлчүдээн катаптаашкынга 4—5 өөренижинин айтырып, домдак салып четтигипкен.

Оон ангыда, ук теманы амыдырал-биле холбаштырып, быжыг билиглиг өөренижилерниге берип шыдаан. А оон өөренижилерни тараачыннар болгаш ажылчыннар деп кыынарыл, капиталисчер деп кыынарыл деп чүвени билип алганнар.

Башкы кичээлин уламчылап, самбырага «Одакчы» деп чүрүкту азып каап:

— Чүрүкту кичээнгейлиг көрүп, эки бодаанынар, урутлар. Оон соонда айтырыгларны харыылаар силер,— диди.

Өөренижилер чүрүкту топтап көрүп, элээн бодаанып алган соонда, башкы:

— Шаанда фабрика, заводтар кимниң турганыл?— деп, классче айтырыг салды.

Өөренижилер холдарын көдүрдүлер.

— Артур Седип.

— Фабрика, заводтар капиталиске хамаарыжып турган — деп, Артур шын харыылаан. Шаанда, фабрика, заводтарның, черниң эелери капиталистер болуп, ядыы чонну дарзап, квас-коя ордуларга чүрттап турганнар, а ам ол бүгү чоннуу болган деп башкы өөренижилериниң билиин быжыглап тайылбырлаан.

— Ам чүрүкту кичээнгейлиг көрүңер. Кайы үениң одакчызынга дөмей-дир?— деп, ол айтырды.

Өөренижилер холдарын мурнуун былаажып көдүрдүлер.

— Алеша Чымба.

— Революция мурнунда үеним-дир. Хөйлени хырлыг, сарбагар, сарбагар салаалары суглаңгылыг — деп, өөренижи харылаан.

— Карактары кандыг-дыр, Радик Эрнест?

— Чымчак көрүштүг. Ынчалзе-даа өөрүшкү чок.

Башкы өөренижилериниң бодаанын улам байыдыр, шаавда ажылчын кижи дарлал түрегделге мичээр базындырган, өөрүшкү чок чорааның чугаалаап, чоокта чаа өөренген «Үш оолэ деп, долу суглуг, аар доскаар сөөртken бичии ооллардың дугайында чүрүкту сагындырды. Ам байдал биете шуут өскерилген, ажылчын хүнде-ле 6—7 шак ажылдаар, оон соонда өөренин билиин белидер, кино, концерт көөр, дыштанып эргелиг. Шаавда ол 12—15 шак ажылдаар, дыштанып эрге чок чораан. Ынчангаш революсчу чогаалчылар, чүрүкчүлер чонну хостуг эрге-шөлээ дээш демиселче кыйгырып чораан.

Дарлакчылар хүнүйында номчаан номнарын, көргеп киноларын өөренижилер мурнуун былаажып чугаалап турдулар. Оларның идеңейлин аажок. Ындыг болбас арга чок, чүге дээрге, кичээл амыдырал-биле холбашкан. «Дидим деңге базынар, эштер» деп ыры-даа, «Одакчы», «Үш оол» деп чүрүктар-даа ол-ла утканы илередип көргүскеп.

Башкы ол теманы уламчылап, «Чон тиилээш» деп кыска чүүлдү өөренижилер-биле кады номчуп, утказын тайылбырлаан. 1917 чылдың ноябрь 7-де Октябрьның Улуг революциязы тиилээн, дарлакчылар типлеттирген, чонуун чаза тургустунган. Оон баштайгы даргазы В. И. Ленин болган.

Евдокия Моисеевна Рябининаның номчулга кичээлиниң төнчүзүнде чаа теманы быжыглаар кыска тайылбырны берип, кол-кол айтырыглар салып, өөренижилерге тайылбыплаткан.

БАШКЫНЫҢ кичээли артык чугаа-соот чокка эрте бергеп. Баштай бодаарга, ында онзагай чүве чок-даа болту дег. А хандыр сайгарып көөр болза, ол мындыг эвес. Ол кижиниң бодаанын, ынаныын, ынаныксавайын, ол-ла дээш ажылдаарын, ол-ла дээш ажылдаарын, ол-ла дээш ажылдаар

ХӨГЖҮМ-ЫРЫ ЧАҢГЫЛАНЫП ЭГЕЛЭЭН

Тываның хөгжүм-шин театрының иштинде, даштында кижи бажы кизирт. Янзы-бүрү төргүлдерден шилип тургаш хаарган тыва национал хептер характерга сөглеттинмес таалалды чуруп, ону кеткен оңак, хөглүг чалыларны көөрге, делгем шынаада сагланнашкан чүзүп-бүрү чечектер сагышка кирип, кижини ала-чайгаар-ла аразынче чыыра тыртa бээр билдинмес бирле күш-биле чүглеңгензиг болду. Ындыг болбас аргажок. Кодээнин бот-тывынгыр уран чүүлүнүн республика көрүлдезинин ажыттынарынга чедир каш-ла минута арткан турда, киржикчилернин-даа, көрүкчүлернин-даа сагыш-сеткили чүгле көрүлдеже угланып, аңаа чангыланыр хөглүг ырлар, шулуктер, интермедиялар дээш, эң-не содун күүседилгелерже чайлы бергени ол.

«Уран чүүл—чоннуң болдур» деп улуг Ленинниң өлүм чок сөстерин улгаттыр бижип парлаан, кижи бүрүзүнге көстүп турар кылдыр азып каан тур.

Президиум столунуң кырынга кызыл-чайт дириг чечектер... Өөрүшкүнүн болгаш аас-кежиктин, чырык чаагай чурталганның чечектери. Оларны бис болганчок-ла чалыы назынга, чаштарывыска дөмейлей бергилээр бис. Черниң каазы—чечектер сагланнашыннар-ла!..

Үерээн часкы хем дег адыш часкаашкыннарының адаа-биле кодээнин бот-тывынгыр уран чүүлүнүн республика көрүлдезинин ажыттынарынга чедир каш-ла минута арткан турда, киржикчилернин-даа, көрүкчүлернин-даа сагыш-сеткили чүгле көрүлдеже угланып, аңаа чангыланыр хөглүг ырлар, шулуктер, интермедиялар дээш, эң-не содун күүседилгелерже чайлы бергени ол.

«Уран чүүл—чоннуң болдур» деп улуг Ленинниң өлүм чок сөстерин улгаттыр бижип парлаан, кижи бүрүзүнге көстүп турар. Бистин хөй националдыг бүзүлбас чангыс өг-бүледе улуг совет улузувустуң кайгамчыктыг байырлалы — ССР Эвилелиниң 50 чыл ойнга чедир эвээш ук арткан болгай. Ук байырлалга бистин алдарлыг малчыннарывыс, саанчыларывыс механизаторларывыс, чангыс сөс-биле чугаалаарга, кодээ ажыл-агыйда хаара туттунган маадыр соруктуг ишчилеривис күш-ажылчы чедишкиннер-биле ужуражырлар. Оларның чедип алгылаан чедишкиннери-ле хөй. Бистин республиканың ажыл-ишчилери бо ажыл-агый чылында күрүне шыгжамырынга 132 муң тонна тараны саткан, РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун болгаш 15 муң рубль акша шаңналын алганынга чоргаараар бис. Чедип алган чедишкиннерни улам бижыглап, кылла чогуур ажылдарны соңгаар чылдырбазы—бистин ажыл-ишчилериниствн база бир мөзү-шынары.

Кодээнин бот-тывынгыр уран чүүлүнүн республика оргкомитединиң даргазы Т. Ч. Норбу көрүлдеге киржип келгеннерниң кайы хүннерде ойнаарын болгаш бала көрүлде үезинде сагылга-чурум дугайын чугаалаан.

Хөстүг ырлар диңмирел,
Чүректер-даа кыңгырап тур.
Холдарыңар туттунчуңар
Чүү-даа берге биске
дыынмас—

дижип ырлажып тураривыс ышкаш, улустарның бузулбас мөңге байыралын, улуг Совет Төрээн чуртувусту, алдарлыг Коммунистиг партиявысты алгап-йөрээн ырлар, шулуктер делгемнерже ужугуп эгелээн.

Дүмүлгеге дарланчылар
тыва черге
Дүржоктанып меннип турда,
ширбий шапкаш.
Араттарга аас-кежиин
тыпсып берген
Авыралдыг башывыска
алдар тудаам!
Кезээ шагда Ленин
диригдерден дириг чурттаар,
Кезээ шагда Ленин
тиметтирбес тугувус ол —

дижип ырлажып тураривыс ышкаш, бо көрүлде хөстүг улустарның быжыг эвилелиниң улам каннадганының бир чайынналчак херечизи болбушаан, ленинчи өндүр туктуг адаа-биле хүн бүрү сайзырап чечектелип турар Тыва республиканың ССРЭ-ниң 50 чыл ойнга база бир белээ болур.

Көрүлде арткан чылын бирги черни алган Чөөн-Хемчик районуң бот-тывынгыр артистериниң концерти-биле эгелээн.

Моңгуш ДОРЖУ,
«Шынның» тускай
корреспондентизи.

Тожу районуң бот-тывынгыр артистери республика көрүлдезинге багай эвес белетженген. Оларның концертизиниң программазы, репертуары ак-дүңма совет улустуң бузулбас найыралывга тураскаткан ырлар, таңцылар-биле байлак.

Бо чылдың республика көрүлдезинге тожужулар национал хөгжүм херекселдери — игил, бызаанчы болгаш демир хомустар-биле оюн көргүзүглерин «Тоора-Хем» совхозтуң бызаанчызы Салчак Шожалович Сааның удуртулгазы-биле тургускан.

ЧУРУКТА: бызаанчыга, тыва ырларның аялгаларын (солагай талазындан) Самбыа, Сарыг-оол, Шожал Саая азыйкыларның белеткел үезинде күүседип олурары.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

АРГА-СУМЕ АРТЫК ЭВЕС

Моңгун-Тайга — республиканың эң ырак районнарының бирээзи. Моңге меңгининп чурүүнда ажылдап, чурттап турар хойжулар, сарлыкчылар болгаш оске-даа мергежилдин кижилериниң аразында уран чүүлге салым-чаяанныглар кайы хөй. Бо үнүнде найыралда болуп эртип турар кодээнин бот-тывынгыр уран чүүлүнүн республика көрүлдезинде 35 бот-тывыкгыр артистер киржип келдивис.

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болур оюнга бараалгатkан бо көрүлденин ийи эзлээ районга болуп эртken. Орта бирги черни «Малчын» колхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл колдективи ийи удаа эзлээн. Бистин райондан республика көрүлдезинде киржип келгеннериниң хөй кезии — кодээ ишчилер. Оларның аразында «Моген-Бүреп» колхозтан М. Хертек, «Малчын» колхозтан Д. Самбыр-оол дээн ышкаш хойжуларны болгаш тудугжу Х. Кан-оолду адап болур.

Бодум эмчи кижи мен. Республика көрүлдеринге 1960 чылдан эгелээш, доктаамал киржип келдим. Мурнуку чылдарга бодаарга, бистин бо чыгыы программавыс жанр талазы-биле элээн баян. Ол дугайында кандыг үнелелди, шүгүмчүлелди алырывысты баш бурунгаар билири берге-даа болза, чамдык номерлерге хамаарыштыр каш сөстен чугаалайн.

Бистин концертивис «Найыралдың хөглээшкини» деп литература-музыкалыг композиция-биле эгелээр. Оон автору — С. Монгурга, а тургузукчузу — Ч. Сотпа. Ол ышкаш көрүштүг, солун болгу дег номерлерге сыгытчыларның (удуртукчузу Х. Кан-оол), хомусчуларның (удуртукчузу М. Хомушку) ансамбльдерин хамаарыштырып болур.

Моңгун-Тайгада танцы талазы-биле тускай мергежилдиг методист кижи чогу хомудanчыг, а танцылакаар күзелдиг-лер хөй. Мен база-да адаа дыка сонуургалдыг кижи мен. Бо көрүдеге кинриштиреривбиле дөрт танцыны тургустум. Эң алдыңгы «Сылдыстар» дээр танцы районга 4 удаа ойнаарывыска үнеледи алган. Ам ол танцыларывыстың салым-чолу дээш дүвүреп турар бис. Адаа хамаарыштыр жюриниң болгаш тускай эртемнит танцы тургузукчузу кижилерниң сүмелерин алыры — менээ эң-не күзенчиг.

Л. ОНДАР,
көрүлденің киржикчизи.

Г. В. Чичерин

(Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга)

Георгий Васильевич Чичерин — совет күрүнө амылданчызы, ленинчи школаның шылгараңгай дипломады. Хөөчүн дворян кижиниң оглу, чүнү-даа үгаанынга дүрген сиңирип алыр оон боду революсчу оруунга киргеш, баштайгы үезинде меньшевикчи саядарга алзып чораан. Ленинизмниң стратегиязын болгаш тактиказын бадыткаан, оон организастыг принциптериниң шынныын көргүсken революсчу болуушкуннарның чорудулгазында Георгий Васильевич большевиктер партиязынга хандыкшый берген.

Делегейниң бирги дайынының чылдарында революсчу интернационализминиң туружукка кирип, делегейниң социалистиг шимчээшкинин ол идепкейлиг намгалап турган. Ол дээш ону 1917 чылдың августуң 7-де Англияның чазаа тудуп хоруглаан. 1918 чылдың январьда ону англи элчини Бьюкенен-биле орнап алырга, Төрээн чуртунга ол чанып келгеш, РКП(б)-ниң хүрээлеңинге кирип алган.

1918 чылдың январьда-ла ону РСФСР-ниң даштыкы харектер улус комиссарының орлакчызынга томуйлаан, а оларда чылдың майның 30-де—ол болза даштыкы харектериниң улус комиссары болу берген, ол албан дужаалга Георгий Васильевич 12 чыл дургузунда амыдаган.

В. И. Ленин-биле сырый хөлбаалыг ажылдап тургаш, совет дипломатия албаныың үндезинин ол салган. Оон удуртулгазы-биле Даштыкы харектер улус комиссариадының аппарадын тургускан. Ону В. И. Ленин бедик үнелээн. Брест-Литовскиге, Генуяга болгаш Лозанья болгулаан делегей конференцияларынга Г. В. Чичерин Совет күрүнени төлээлеп турган, оларга ол болза аныяк Совет Россияга хамаарыштыр эң-не таарымчалыг байдалды тургузуп алыр дээш төлептиг, эзлдек ажылдап турган. Оон эге саналы-биле даштыкы политика талазынга чугула баазымнарны кылган — кожа буржуаз күрүнелер-биле баштайгы тайбыңның керээлерин чарган, чөөн чүктүг чурттары-биле харылзаалырны тургузарын таарыштырган, халдашпас дугайында баштайгы керээлерни чаргылаан.

Г. В. Чичерин Бүгү-россияның Төп Күүсенчи Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Төп Күүсенчи Комитединиң кежигүнү чораан, партияның XIV болгаш XV съездилериниге ТК-ның кежигүнүнге сөңгүттургулаан.

Даштыкы харектер улус комиссарынга ажылдап тургаш, эң-не янзы-бүрү айтырыгларның — делегей политиказының, социалистиг тургузуушкуннуң, культураның болгаш уран чүүлдүң, аныяктарны кижизидериниң талазы-биле чүс ажыг чүүлдерни болгаш илетиелдерни ол парлап үндүрген.

Бодунуң үезиниң бедик билиглиг кижизи, делегей бэйдалының төөгүзүн тергиин билир Георгий Васильевич даштыкы хөй дылдарны хаңы билир чораан, оон-биле кады ол — тергиин пианист, уран чүүлдүң, илаңгыя музыканың нарын үнелекчизи кижи чораан. Ол болза Моцарттың чогаал ажылының дугайында шинчилекчи турган.

Георгий Васильевич Чичерин 1936 чылдың июль 7-де мөчээн, В. И. Ленин ону бедик үнелээр чораан. Оон бижээни болза: «Чичерин — кайгамчыктыг, эң ак сеткилдиг, угаанныг, билиглиг ажылдакчы. Ындыгларны үнелээр херек».

Киномеханигиниң курузу

Кызыл хоорайның «Восток» кинотеатрының чанында, улуг эвес херим иштинде, узун, кыраан дээвиргелиг бажыңны аңаа баштай келген кижилер эскербейн барып болур. Инда улуг эвес өрээлде киноленталарны септеер эки дериглелиг мастерская бар. Киномеханиктерниин курузунга өөренип келген аныяк оолдар, кыстар практиканы аңаа эртип турар. Ол өрээлде КН-13 деп ийи киноаппаратураны тургускан. Оон тургулуун болгаш канчаар ажылдадырын курсантылар шингээдип ап турар. Хүн бүрүде кежээкиниң беш шак үезинде ол өрээлге республиканың бүгү районнарындан келген 22 оолдар, кыстар инда башкыларның тайылбырын кичээнгейлиг дыңнап, киноаппараттарның түс-түс кезектерин оңаарымчалыг чаңып, көрүп, киноплёнкаларның тургузуун кызымаккай өөренип турар. Өөредилге эгелээнден бээр аларын уе арте берген. Бо хүннерде өөренирибиле келген курсантылар киноның хөй чажыттарын биилип ап четтигипкен.

Өөредилгеге кыпчыкшыл чоруун коргузуп, эки демдектерни ап турар курсантылар бар. Чижээ, Макар Салчак (Бии-Хем), Владимир Ондар, Любовь Кызыл-оол (Чөөн-Хемчик), Анна Алдын-оол (Моңгун-Тайга), Одушпаяк Даш-оол (Каа-Хем) болгаш өскелер-даа.

Өөредилгениң шынарыя кескизу-биле экижидип, курсантылардан шын харыны үргулчу иеген, оларга бөттарыныр бар-ла турган билиглерни дамчыдып берип турар шырак билиглиг башкыларны маңаа мактавас аргажок. Индыг башкыларга кино-техника башкызы Паксын Сырыдар, электротехника башкызы Чалыя Кызыл-оол, киноэлектростанцияның башкызы Кузьма Лапшин олар хамаарыжыр.

Ам бир ай хире болгаш республиканың түс-түс районнарындан келген курсантылар Бүгү-россия чадалыг 2-ги класстың киномеханикте-рин алып доозуп алгаш, боттарының районнарынга барып ажылдаарлар.

С. БЮРЮНЕЙ.

Улусчу культура университеди

Мухоршибирь суурда улусчу культура университеди ажыттынган. Культура бажыңына балет уран чүүлүнүң шылгаранғай мастерлериниң чогаалдарының дугайында баштайгы лекция болган.

Университеттиң дыңнакчылары «Коммунизм» колхозтуң саанчылары, механизаторлары. Олар кино-чурук тыртырарының, хөгжүм биле киноның төөгүзүн өөренир. Үш чылда өөренириниң программазы тургустунган. Кичээлдерни республиканың уран чүүл музейиниң, культураның Чөөн-Сибирь институдуунуң музыка училищелиниң ажылдакчылары, театр артистери эрттирип турар.

Улусчу культура университеттери Бурятияның өске-даа район төптеринде — Кяхтада, Гусино-Озерскиде, Турунгаевте сураглыг апарган.

УЛАН-УДЭ
(СЭТА-ның корр).

МАРГЫЛДАА ДООЗУЛГАН

КИЕВ. (СЭТА). Бут бөмбүүнүң талазы-биле чурттуң чемпиону турган команда —Киевтиң «Динамозу» ноябрь 22-де алдыы медальдарның чаа эзлери — Ворошиловградтыың спортсменнери-биле ойнаан. 3:3 санга хайымнашкан. Киевчилер Тбилисиниң динамочулары-биле ден — 35 сапыгда болза, кижер тецкен сапнары хөй боорга, оларга мөңгүн медальдарны тывыскан. Тбилисиниң «Динамозу» үшкү черни эзлээн.

ШЫДЫРАА МАРГЫЛДААЗЫНДА

БАКУ. (СЭТА-ның корр.). Эр ойнакчылар аразынга чурттуң бирги черни даап шыдырва маргылдаазының бешки салымның түнелиинде Саян биинээ-биле Мухин кайызы-даа 3—3 санныг боон, бирги черде чорун турар. Ол ойнаашкын ноябрь 22-де Баку та болган.

ССРЭ-НИҢ КУБОГУ МКУ-ДА

МОСКВА. (СЭТА). Москваның күрүне университединиң ватерполистери ноябрь 21-де ЦСКА-ның спортсменнери-биле түнелиинде ойнаан. ССРЭ-ниң кубогун ийиги удаа чаалап алганнар. Сан 4:3 болган.

ДИДИМНЕРГЕ ШАҢНАЛ

МОСКВА. (СЭТА). Чурттуң альпинизм талазы-биле XXIII чемпионадынга 70 командалар киришкен. Харьковчу инженер Ю. Григоренко-Пригодага удурткан «Алибек» деп альпинист лагерьниң спортсменнери алдын медальды чаалаан. Олар кижи баспаан кадыр хаяларны ору Кавказ даанның далай деңнелиинден 4.710 метр бедик шыпшык бажынга четкен. Дыка хөй командалар хат-шуурганга шыдашпайн, маргылдаадан үнгуаан.

телевидение

НОЯБРЬ 24-ТЕ

МОСКВАДАН

18.00—«Ут». Информастыг программа. 18.30—Өңнүт телекөргүзүг. «Сальваторе Адамо ырлап тур». (Франция). 19.05—Телемедээлер. (Тыва дылга). 19.20 — Телемедээлер (орус дылга). 19.30—Чарлаалар, реклама. 19.35—«Че бе, кыстар». Телефильм. 19.50—Кодээнин бот-тывынгыр уран чүүлүнүн республика көрүлдези чоруп тур. Конперт.

МОСКВАДАН

20.20—«Москва — Генуя». Уран-чечен фильм. 22.00—«Ут». Информастыг программа. 22.30—Өңнүт телекөргүзүг. «Чалбыыптыг чылдарның ырлары». Фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 22.50—23.00—Чаңсар. 23.00—Өңнүт телекөргүзүг. «Кежээки аялгалар». 23.30—Өңнүт телекөргүзүг. Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак»—«Химик» (Воскресенск). 00.05—00.15—Чаңсар. 00.15—01.45—Хоккей маргылдаазының уланчызы.

ТАҢГААР

Бөгүн республикага булуттаар, хар чаар. Соңгу-барында утланышкынныг хат корыкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15. өскелеринге —15—20 градус соор.

Кызылга булуттаар, хар чаар. Хат кошкак. Агаарның температуразы 18—20 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАПИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 24-ТЕ

«ПАЙЫРАЛ»: «Херээжен-нер болгаш берсальерлер» 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00. «Ленинград-биле умурамыга» 14.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Киночыынды 10.00. «Тимелге соонда туручуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 12.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Найгалдарның чеднишкини» 15.00, «Хаттыгырин» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыынды 10.00, «Дузакташкын» 10.50, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

БАЛЕТ ТЕАТРЫ

Москваның Академитиг Улус театрының сураглыг коллективиниң даштыкы чурттарга концерт көргүзүглери незээде улуг сонуургалды болдуруп келген. Оон Нью-Йоркка болгаш Токиога, Парижке болгаш Делиге гастрольдары чедишкиннигниг эртип турар.

Ынчалза-даа мөрүкчүлериң база бир онзагай сонуургалын болдуруп турар оюн көргүзүглери база бар апарган. Москва металлургтарының баледи («Кадыыр болгаш маска» заводунуң улусчу театры) сөөлгу чылдарда Норвегияга, Бельгияга, Голландияга, Финляндияга, Данияга, Францияга барып оюн көргүзүп чораан. Франциядан мырыңай чоокта чаа келген. Артистер аңаа 15 хоорайларга: Парижке, Гренобльге, Дижонга, Лионга болгаш оске-даа хоорайларга концерттерни көргүскен. Гастрольдуң соолунде Венеция арыынга Парижтиң 6 муң чурттаачыларынга түңнел концерт көргүскен. Француз парламга металлургтер балединиң (ында таңцычылар бот-тывынгыр артистер) найгамчын солун көргүзүг-дүр деп үнелеп бимээн.

«Кадыыр болгаш маска» — Москваның база бир улуг будурүлгелериниң бирээзи. 150 маркалыг каңны болгаш прокатты эзилдирип будурген. Заводтуң ат-сураа чүгле оон-биле кызыгаарлаттынмайн турар. Кан эзилдирип турар кижилерниң улуг эвес студиязы ажылдап турган. Ону Улуг театр школазын дооскан алышкылар Николай болгаш Серафима Холлиниер удуртуп турган.

Концерт программаларын болгаш чангыс көргүзүглүг балет тургузугларын чогаадып кылган үедеп эгелээш хореографиия коллективи тургустунуп эгелээн. Композитор Дмитрий Клебановтуң музыказынга бижээни «Аистенок» деп баледи баштайгы ёзулуг-ла балет көргүзүү болган. Бот-тывынгыр артистерге Улуг театр биинээ-биле Мухин кайызы-даа 3—3 санныг боон, бирги черде чорун турар. Ол ойнаашкын ноябрь 22-де Баку та болган.

«Кадыыр болгаш маска» заводтуң балет театрының төөгүзү солун. Баштай аңаа хореографиягa хандыкшыдыг кижилерниң улуг эвес студиязы ажылдап турган. Ону Улуг театр школазын дооскан алышкылар Николай болгаш Серафима Холлиниер удуртуп турган.

Концерт программаларын болгаш чангыс көргүзүглүг балет тургузугларын чогаадып кылган үедеп эгелээш хореографиия коллективи тургустунуп эгелээн. Композитор Дмитрий Клебановтуң музыказынга бижээни «Аистенок» деп баледи баштайгы ёзулуг-ла балет көргүзүү болган. Бот-тывынгыр артистерге Улуг театр шиинин каастапга шимелдезин, идик-хевин белекке бергеш болгаш үргулчу оларга аргасүмелерни берип келген. Оон эгелээш-ле сураглыг театр талантылыг бот-тывынгыр колдективтин шеви апарган.

Сураглыг совет композитор Михаил Чулакиниң музыказынга бижээни «Юность» деп баледи бот-тывынгыр колдективтин мергежилиң улам бедиткен. Ол ышкаш Николай Островскийниң «Кан канчап катканы» деп романы-биле либретто база тургустунган. Завод клубунуң сценазынга бот-тывынгыр артистер Павел Корчагининиң маадырлыг чанды назынныың, баштайгы комсомолчуларның маадырлыг чоруктарын амыдыралда дириг чүве дег ойнап көргүскеннер. Балетте ол овур-хевирни аныяк хореограф Герман Шишкин (алдарлыг балетмейстер Леонид Лавровскийниң өөреникчизи) тода көргүзүп турар. Шиини Улуг театрның чурукчузу, ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу Вадим Рындик каастап кылган.

Шинлерден ашгыда театр ийи улуг концерт программазын чаартып кылгаш, чоңга биографиязы ол кижилер-биле демей.

Заводтуң ажылчыннары улусчу театрынга хандыкшылын, сонуургалын боттарының ургуларынга дамчыдып турар болгаш дыка хөй бичии чаштар театрынын уруглар студиязында өөренип киргеп. Школага кичээлдер артkеп соонда, бажыңга онаалгазын күүсеткеш, хөстүг шагында театрга репетициялап, концерттерге белеткенип турарлар.

— Бистин театрывыс кижи бүрүзүн профессионал таңцычы болур кылдыр белеткээр соруланы салбайн турар — деп, улусчу театрның уран чүүл удуртукчузу, Улуг театрның солизи Наталья Спасовская чугаалаан турар. — Ынчалза-даа бис кижи бүрүзүн эң-не чараш чүүлдү сайгарып билир, музыкага хандыкшыыр, ону дыннап билир кылдыр өөредип каарып орладжып турар бис. А танцылаарынга салым-чаяанныг кижилерге моон соңгаар талантызын улам сайзырадыр арганы бөөрин орладжып, ындыг кижилерге бүгү талалыг деткимче дүзаламчыны чедирип турар бис.

Металлургтар театрында онзагай өргилде база бар. Аңаа мурнунда өөренип турган кижилер, тускай уран чүүл школаларын дооскаш, театрның балет болүүнге баштылаар дээш кээп турар.

Василий Смуров уруглар студиязынга сее чарлыында келген. Дыка кызымак өөренип, шиилерге идепкейлиг киржип турган. Оргумак школаны дооскан соонда ол заводка слесарылап ажылдай берген. Оон соонда ол культура институдуун балетмейстерлер факультединге өөренип кирген. Ону чоокта чаа дооскаш, ам театрда бичии уруглариың танцы башкызында ажылдай берген.

Римма Шилина театрның шиилеринде кол рольдарны күүсетпишаан, бичии уруглары база-ла танцылаарынга өөредип турар. Москва металлургтарының гастролюнун үезинде француз парлаага Римма Шилинаның талантызын улуг кодурлуушкун-биле үнелеп бижээн.

«Кадыыр болгаш маска» заводтуң баледи Совет Эвилелиниң-де сурагжый берген. Ол Баку-га, Волгоградка, Ритага гастрольдап чораан келген. Чылдын-на Ленинградка болуп турар «Ак дүүнер» деп уран чүүл фестивалынга база киржип турар.

Людмила ЖАВРИД,
ПМА-ның корр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харицсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 27-13, культураа киллизиниң 23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлегүүр киллизиниң 22-64, чагаз киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тывазың ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00964.

Солун неделяда 6 катап үнер

Бүгү чуртарның пролетарийлери каттыжыңар!

1925 чылдан үнделгеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
ноябрь
25
суббота.
№ 278 (9046)
Өртээ 2 коп.

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААТКАН

КИЕВ. (СЭТА). Совет Эвилелиниң чартык түс чыл юбилейинге холбаштырган «ССРЭ-ниң тургустунганы — ленинчи национал политиканың таңылалгазы» деп темалыг Бүгү-эвилелдиң эртем конференциязы анаа үш хүн үргүлчүлээн, бодунуң ажылын доозган.

Ада-чурттуң республикаларының шупту-зундан эртемденнер киришкеннер. ССРЭ-ниң тургустунганының дугайында, национал айтырыгның талазы-биле марксизм-ленинчи теорияның принциптериниң болган СЭКП-ниң программыг чүүдерииң дугайында, национал айтырыны шаптырлээр талазы-биле СЭКП-ниң дружуглазының бүгү делегейге ужур-дузалының дугайында илеткелдерни база дыңнадылгаларны конференцияның пленарлыг болган сеңдия хуралдарынга дыңнап чугаалаткан.

Конференцияның ажылынга ахы-дунма социалистиг чурттарның эртемденнери база киришкеннер.

КЫШКЫ ДЫШТАНЫЛГА

Чылдың кайы-даа үезин дыштанырынга, ойнап, хөглээринге таарымчалыг. Кыжын катокка конькилеп, чүгүлаарга, хайыктаарга база турлечин поход чоруурга дымка-ла эки — ам-ыг аргаар. Дыштың хуулгазының чурумалдарын сагыш-сеткилди сергедип кээр. Моон ужурундан дыштанып хүнерде хаак баазаларынга, чүгүларга, катоктарга чүгүлаан, хоорайлар, ешурлар чанында агаарлап, селгүүстээн кижилер хөй болур.

Шын дыштанылга кижиниң амыдыралынга чугула роль-ду ойнаар — кадыкшылыды дамдыктырып, бижыктырар, чаа күштүг немээр, будурукчулуг ажылдаарынга дузалаар.

Коммунистиг партия болгаш Совет чаазак ажылчы чонуңуң культурлуг дыштанылгазын шын организастаарынче база ону улам экижидериниче кичээнгейин салып турар. Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында чонуңуң дыштанылгазын ажыктыг болдурарынче угланган чугула хемчеглерни айыткан.

Бистиң республикада элээн каш хаак баазалары, катоктар, спорт заалдары чонуңуң дыштанылгазынга бараан болуп турар. Бо талазы-биле найысылал Кызылда байдал өске черлерден дээре. Тайга станциязында, Хербисте, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында хаак баазалары, «Хүреш» стадионда каток кызылчыларның хостуг үезии эрттирер ынак черлери болу берген. Тайга станциязында, Хербисте хаак баазалары чогуур үезинде ажылдап эгелээн. Ында дагжылар, арыглакчылар, тудугжулар болгаш өске-даа кижилер дыштанып хүнерин ажыктыг эрттирип, будурукчулуг ажылдаарынга чаа күштүг немеп ап, кадыкшылын быжыглап турар. «Элегее» совхозта спорт чөвүлели ажыл-ишчилериниң дыштанылгазын шын организастаарыбле катокту кылган.

Республиканың дыка хөй районнар төптеринде, колхозтар, совхозтарында ажыл-ишчилериниң кышкы дыштанылгазын шын организастаарынче сагыш салымышкын ам-даа четпес. Чугулаар черлер, катоктар ам-даа кылдынмаан. Дыштанылга хүнерни ажылчы чонуңуң дыштанырынга таарымчалыг кылдыр баш бурунгаар планнаавайн турар. Оон уламнаан ийи-чангыс кижилерниң талазындан хөй-ниитиниң чурумун үрээр чоруктар бар. Дыштанылганы чоп организастаар төлээде, ону планнаар, бо талазы-биле ажылды күштелдирер дээш чер-черде партия, совет, профвилел болгаш спорт организацияларының чугула сорулгаларының бирээзи.

Эрин организастаттынган кышкы дыштанылга — кадыкшыл, дадыгышкын. Оон ачызында күш-ажылчы коллективтериниң коргулгелерге бедиир, продукциязының шынары-даа экижиир.

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ!

ССРЭ 50

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалы чоокта чаа хүлээп алдынган болгай. Оон-биле кады СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Комбикорм үлетпүрүкүн ажылын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды база хүлээп алган.

Айыттынган доктаалдарны танып жаар, оларда көрдүнген хемчеглерни амыдыралга боттандырар талазы-биле ажыл бистиң республикада массалыг-биле калбарган. Аңаа хамаарышкан материалдарны моон ээлээнде парладывыс.

Изии-биле деткээн

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң үндүрген доктаалы-биле бистиң «Тиилелге» совхозтуң малчыннары, хой-жулары, саанчылары таныжып көргөш, ону улуг ооруш-ку-биле түүлдүтүнүп, деткип, хүлээп алганнар. Партия комитединиң кожугүннери, профвилел, комсомол организацияларының активчилери малчыннарже коллективтиг үнүп, башгайгы таныжылгаларны эрттиргеннер.

Кыштың шылгалдазын ажып эртерде эң кол чүүл — мал чемин четчир кылдыр белеткеп алыры болгай. Ынчангаш малчыннарның кыштагларынче мал чемин, савай сөөртүлгезин доозар чыгаа берген бис. Мал кажаалары, хой-жуларының чурттап орар бажыңнары бүрүн сөптеттингеи.

Совхозтуң мурнакчы саанчылары Экпек Кара-кыс, Александра Сазчак, Оюдар Норжуңмаа олар бо хүннерге четир бир инектен-не 1700—1800 литр сүттү саап алганнар. Ынды мурнакчылардың ачызында бистиң совхоз тоскү беш чылдың ийиги чылында күрүнеге 810 тонна сүт садар хүлээлгезин хуусаа бетинде ажыр күүседеткен. Хой-жулар аразында мурнакчылар база хөй. Оларга Монгуш Доржуну, Монгуш Сеңделди, Оюдар Дажы-Серенни хамаарыштырып болур.

Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының негелделерин амыдыралга боттөшпүрбышаан, соңгарыштыг калбартып турган, ниитиниң малын кыштан хүр ажырып, оон алыр продукциязын будурерин болгаш белеткээрин улам көвүдедир бис.

С. СЕҢДЕЙ-ООЛ.
Таңды районнуң «Тиилелге» совхозта партком секретары.

Саанчының саналы

Саанчы Е. Н. Филиппенкова инектерни кыжын түргүзу азырап турар үезе оларның бирээзинден саап алыр сүттү бир килограммга көвүдедир деп шийтирлээн. Ол Хиславич районнуң «Большевик» колхозунуң мал фермазында 16 инекти саап турар. Ынчаар ажылдаарга хүнүң-не бир пуд, а бир айда — чартык тонна хире сүт немей алдынар апаар. Ол инектерге чемнерни эки белеткеп, оларны таарыштыр каап берип тургаш, ол хире немелде сүттү алыр деп турар. Ол болза, мал чемин бодунуң «азыралында» инектерге деңзилип, продуктулуун болгаш өске-даа онзагай чүүлдерин түс-түс барымаалап тургаш чемгерер ээп.

Е. Н. Филиппенкова он айлар иштинде инектен-не 3830 килограмм—эртекен чылдыңдан бир-чүс килограмм хой сүттү сагган. Е. Н. Филиппенковаңың ажылдап турар черии — Колово суурнуң фермазында өске-даа саанчылар база-ла сүт саалдазын көвүдеткеннер.

Ол саанчының алы Смоленск областың суурларында сураг-жаан. Бо хүннерде Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынче эгелеп кирип турар чүс-чүс саанчылар оон дуржулгазын ажыттап турарлар. Смоленск районнуң «Красный доброволец» колхозунуң саанчылары эртекен чылдынга деңнээрге ноябрь болгаш декабрь айларда сүт саарын хүнүң-не ийи килограммга көвүдедир деп шийтирлээн. Ол сорулганы чедип алырының хемчеглерин база айыткан.

(СЭТА-ның корр).
СМОЛЕНСК.

Моген-бүренчилерде

Мал ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын Моңгун-Тайга районнуң «Моген-Бүрен» колхозунуң колхозчулары изии-биле үүлдүтүнүп, ону толептиг ажылхеректер-биле харылаар сорулганы салганнар.

Колхоз бо юбилейлиг чылда күрүнеге эът, дук садарының чыл планын күүседеткен. Малды кыштан хүр ажырар дээш 48 коданда малчыннар кыштаглаашкынны эгелеп. Кыштагларда 125 тонна сигенин, 100 тонна чарбаны, 48 тонна суланы, 20 тонна дусту чедирген.

Партияның болгаш чазактың чаа документтери-биле моген-бүренчилер танышкан, ону амыдыралга боттандырар талазы-биле чамдык чугула хемчеглерни алган. Колхоз келир чылын күрүнеге 405 тонна эът ти, 32 тонна дусту садар. Күрүнеге дужаар бир сарлыктың орутмак деңзизи 200—250 килограмм болган туларын чедип алыр. Дүк кургавырларын ковүдедир сорулга-биле кышкы үеде хойнуң сүттарылгазын экижидерин хүлээннеер. 1972—1973 чылдарның кыжынында малдың продуктуларын көвүдедир, малды кыштан менди ажырар дээш Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга киржип, оон нөгелделерин күүседир талазы-биле бүгү моген-бүренчилер шалып ажылдаар.

К. ХЕРТЕК.

Ажыл-агыйжы ёзу-биле

Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын будурерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын Киргизиниң ажылчы чоннары ажыл-ишти дайынчы программазы кылдыр хүлээп алганнар. Малчыннар ол чугула документини чугаалажып көөрде, партияның болгаш чазактың салып турар сорулгаларын херек кырынга кааптар күүседириниң хемчеглерни айтып тураалар.

— Бистиң хойжуларывыс, саанчыларывыс болгаш кадрчыларывыс Аравап шыпаазының малчыннарының социалистиг чарыжына чайлыг ынес удаа тиилеп үнүп турган улус — деп. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Жданов аттыг колхозтуң даргазы Т. Кочубаев СЭТА-ның корреспондентизиңе чугаалаан.— Олар ам-даа эки түңнелдерни чедип ап турарлар. Чыл планындан ажыр күргүнеге дыка хөй эътти болгаш сүттү дужаган бис. Ол дээрге, малдың продуктулуун эртемге үнделгелээн бедидерни дээш кызымаккай ажылдың түңнели-дир. Бистер бо кышка шыпаа-да ажыл-ишчи бөзубиле белеткеникши алган-даа бис. Бөдүүн чемерниң барык яйн чылга курлавырын белеткээн, кукуруза силозун даалгадан 800 тонналы хөйнү белеткээн.

Ол черниң мурнакчы малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, мал ажылының продуктулуун кышкы үеде 10—20 хуу көвүдедир деп хүлээнгеннер.

(СЭТА).
ФРУНЗЕ.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киржип, 1972—1973 чылдарда эът, сүт болгаш малдың өске-даа продуктуларын будурериниге болгаш белеткээрииге улуг челиишкиннерни чедип алыр дээрзинге СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС бижыг бүзүрелин илередип тур.

(СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалындан).

Профэвилелдериниң кижизидилге ажылының деңнелин бедидер

Профессионалдар эвилелдериниң Бүгүэвилел Төп Чөвүлелиниң VI пленуму ноябрь 23-те Москвага Күш-ажыл ордузунга үргүлчүлээн.

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтирлеринге дүүштүр профвилел организацияларының кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылын узам экижидер дугайында» илеткелди пленумуның хуралдарынга чугаалажып көргеш, Совет кижизин кижизидер болгаш бүгү талалыг өстүрер херекке Коммунистиг партияның идепкейлиг, дайынчы дузалакчызы профвилелдериниң улам өзүп турар ролүнүң дугайын санал бергеннер чугаалап турганнар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ВЦСПС-тиң Даргазы А. Н. Шелепин пленумга чүве чугаалаан.

Пленум «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтирлеринге дүүштүр профвилел организацияларының кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарын узам экижидер дугайында» доктаалды хүлээп алган. Профвилелдериниң кижизидилге ажылының колда утпаныышкыны күшажылды ажылчы чоннарны коммунистиг бөзү-биле көөрүүге кижизидери, коммунистиг туруштуушкунуң үзүг сорулгаларын күүседири дээш деңнеелге оларның чогаадыкчы инициативазын болгаш идепкейлии калбартыр дугайында СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айтыышкыннарын амыдыралга боттандырары болур деп ол доктаалда айыткан. Профвилелдерни ажылчыннарның он дээре коллективтериниң, будурулгенин мурнакчыларының болгаш чаартыкчыларының, идепкейлиг хөй-ниитилериниң үүтер-чижээн калбазыбле коргуун тургаш, ажылчын ангының реводюстүт, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарын ам-даа калбаа-биле пропагандалаар ужурлуг.

Ажылчы чоннарның политиктиг медерелиниң озуп турары бүгү үзүктүг социалистиг чарыжының улам калбарыышкынынган эң тодаргай көстүр. Пленум оны онзагай айыткан, кижизидилге ажылын күштелдирериге, бедик моральдыг шынарларны шингээдиргеге, кижилериниң бот-боттарынның аразынга эң хуулун ёзүүр-биле дузалажып ажылдаарының харылзаларын быжыглаарынга, сагыш-чуруумну болгаш организастыг чоруукту бедидерииге социалистиг чарыштың аргаларын улам долдур ажыглаарыынче үлегаан практиктиг хемчеглер алырын профвилелдериниң чөвүлелдериниге болгаш комитеттериниге даскан.

Эртем-техниктиг билиглерни пропагандалаарын күштелдирер, ажылчы чоннарның мергежилин болгаш экономиктиг билиниг бедидер талазы-биле хемчеглер алырын профвилелдериниң төп, республика, край болгаш область комитеттериниге, чөвүлелдериниге болгаш фабрика-заводтарның профвилел комитеттериниге сүмелээн.

Ажылчы чоннарның хостуг үезии ажыглаарын экижидер дугайында, клубтарның, культура бажыңнарының, орхузарының, будурулгелериниң, общежитилериниң культурбулунгаларының кижизидилге болгаш культуро-массалыг ажылдарының деңнелин бедидер дугайында бүгү профвилел организациялары үргүлчү сагыш салыр ужурлуг дээрзин доктаалда айыткан. Колледжин ажыл-ишчилериниң культурлуг хандырылгазын экижидер талазы-биле ВЦСПС-тиң Президиумунуң айыткан хемчеглерни чүүлдүг деп корген.

1973 чылда ССРЭ-ниң профвилелдериниң бюджедин болгаш күрүне страховониеэнинг бюджедин пленумга чугаалажып көргеш, бадылаан ССРЭниң профвилелдериниң XV съездизиниң соонда ВЦСПСтиң Президиумунуң ажылының дугайында информацияны база дыңнаан. Пленум ВЦСПС-тиң Президиумунуң ажылын чүүлдүг деп санаан.

Пленум ВЦСПС-тиң комиссияларын тургузуп, оларның составын бадылаан.

Оон соонда ВЦСПС-тиң II пленуму ажылын доозган.

(СЭТА).

Вьетнамга — тайбың!

Вьетнамны детхиринии совет комитеди медеглел кылган, Вьетнамза займыны соксадыр болгаш тайбыдыны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салыры Каттыжкан Штаттарның бүрүүзу-биле улам сөңгээрлаттынып турар үеде сайгонну эрге-чагыргага америк боо-чепсекти кажангыныңдан-даа хөйүү чорудуп берип турарынга совет хөй-ниитии киленнеп турар үезинде айыткан. Вьетнам хоорайларны болгаш суурларыны араатанныг үзүүлчелевишаан, патриоттарга болгаш вьетнам айтырыны политика талазы-биле ышын шийтирлери дээш турхүп турар бүгү кижилерге үүр капы-дошкун истеп-суруушкүнер улам күштелип турар.

Мурнуу Вьетнамга америк боо-чепсекти болгаш займычы техниканы баярын күштелдирии. Вьетнамга тайбыныы катап тургузар дугайында дугуржулгага бергелерни таварыштырып турар АКШ-тың өске-даа үүлединишкиннерни доп-дораан соксадырын совет кижилер неген турар. Бистер тайбынга ынакшылдыг бүгү кижи төрелгетенбиле кады Вьетнам айтырыны тайбын арга-биле шийтирлээр дугайында дугуржулгага ат салыыпдан былдаар чорудуу АКШ-тың соксадырын неген тур бис деп мелегелеге онзалап демдеглээн. Ону вьетнам болгаш америк улустарның эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбынның эргеажыктарынга дүүштүр шинчээр шийтирлээр ужурлуг.

(СЭТА).

ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ

«Кызыл тудуг» эргелелиниң бригадаларының аразында ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыжының тиилекчизи Борис Александрович Белковка удуртқан комплекстиг бригада болган. Олар чыл эгезинден бээр тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдазын 112 хуу, күш-ажылдың будурукчулуун — 107 хуу күүседеткен. Тудугжулар он айларда 351,9 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, 394,8 мун рубль чедирген.

Тудугжу бригадада Анатолий Балчый, Степан Борбак-оол, Саян-оол Тараачы болгаш өскелер-даа үргүлчү залчет нормазын ажыр күүседип, мактадың турарлар.

Бригада кежигүннери юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерии хуусаа бетинде күүседир дээш чарыштың улам калбарткан.

КӨЖЕГЕ АЖЫТТЫНАРЫ БИЛЕК

Четтикпейн маңаа турганывыс шак хапкан. Сценаның од-бо талазындан оол, кыс үптеп байыр чедирген соолда, көрүүленнің хөлбеңнээн көжегези ажыттынды. Каш одуругдай бедидир чыскаалынкан, каас-шинии хептерлиг артистер, оларның артында кызыл хаяга оңнеш көжегеде «1922—1972» деп бижээш, орттузунда ССРЭ-ниң улуг сүлде демдээн турааны коступ келди. Дирижёрүүн холу көдүрлүүлүг билек А. Чыргал-ооллуң «Өлүм чок Ленин» деп ыры таңмыланып үнүп.

«Искра» колхозтуң башкы М. Сүзүүмейниң номчаашы В. Маяковскийниң «Совет паспорт» дугайында шулуг көрүкчүүдүң хөрек-түрээниң хайыгымышкыны көдүрлүүшкүнүг хаяа туда бээрге республикада ат-сураглыг. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи М. Дакпайның сыңыы оны улам күштелдирер. Ынчангаш номер бүрүзү көрүкчүүдүң кичээнгейин кошкатпайн бодунче хаяа тудуп турар.

Чайгы, аяс доордан хереп олурар хаяга өңнеш хептерлиг 13 кыс «Эңдек шыгыраашты» ойнай бээрге. Чагытайда алдын-сарала аңгырлар ышкаш сагындырар болгаш оларның соолаи (Л. Монгуш) ак-кок чайка күш ышкаш костур.

Д. Хүреш-ооллуң «Үдеп келар сен» деп ырын В. Сүзүүмей бадырыптарга адын часкаашкыны элээн үр уламчылады. Оон дараазында сылдыстарлыг дээр ышкаш хөйлеңиерлиг оолдар ансамбли, Бурятияның чаңгы берген сарыг ховулары дег сарыг хептерлиг оолдар, кыстар «Аныктар ёзорун» танцылаш күүсеткени дээш, номерлер улакшы-да тур.

Тамара Масюкованың «Дамырак», Монгуш Мерген-Хөреңдиң «Сыргаларө деп ырларны күүсеткенин бедик үнелээн алган. Ол ышкаш уруглар ансамбліниң «Хуннуг оран» деп туркмен ырын 3 дылга ырлаанды, Л. Монгуштуң «Комажай» дээр казах танцыны күүсеткени эки болганын демдеглээр ужурлуг.

Уруглардың танцы болуүнүң «Динзелиг кыстар» деп азербайджан танцыны, Н. Тараковтуң ийи ырны күүсеткени база-ла солуң. Оон-биле чергелештир онзалап демдеглеклениг чүүл — С. Алдын-ооллуң бодунуң чогааткаңы «Вьетнамдан холуң ырат!» деп шулуг тоолдуткут куплеттер кылдыр күүсеткени болур.

«Төрөл чурт-дугайында ырны» ырланыышпаан, ССРЭ-ниң хөй национал уруктарының хептерии хөлөп кижилер ырлап, танцылап, холдарын быжыг туттунушкан үнүп келир. Эвилелдешкен республикаларның туктары сцена кырынга кииксип, национларның музыкалары, танцылары диңмирей турар. Бо сценажыгаш — чөөн-хемчикчилериниң концертиниң сөөлүү көргүүү-дүр.

Концерт тонген. Ам бодумнуң санал-оналымны жюриниң шийтирлеринге, бадылаашкыныларынга дүүштүрбүшээн чугаалаайн.

Ниити 20 ажыг номерден 5 демдекти чүгле дөрт номер долуулуу-биле чаалап алган. Ёки деп санадын турар номерлер хөй. Оон-биле чергелештир чедир кылдынмаан, ам-даа ажылдар чүүлдер база хөй болуп турар.

Ниити ырда киргеи ырлар эртекен чыддардагы хевээр. Улуг-ла өзүүде чок болгаш бо коллектив оон-даа ырны, хөй үнерлиг чаа ырларны бедик деңнелге күүседип болуруңуң аргазы бар турган. «Кайгамчыктыг төрөл Тыва» деп сөөлге салдынган пеледени хандырып шыдаавайн, ниити концерттиң темпизин үзүктедирии, кудулаалыг турар.

Улустуң хөгжүм хөгжүмөөр-хестера удуртучуларын-даа бооза, дирижёр чосу-биле чаңгыс хамыдыышкынынарлыг «ойнап» турар. Ол шынаан оон составында уран чүүл училищеден доозган кижилер хөй-даа болза, көдээ аныктарны олче хаара тудары үттүндүрган. Чамдык танцылар чедир алыдыктыышкынныг болгаш үдегеи-биле карышкактыыр жюри шын эскерген.

Уран номчулгаларның үезинде ук чогаалдың үткаазын шын дамчыдып, ноя сөстерии онзалап, үнүүк бедик, чавыаарын, дыштанышкынарыны сагыыр ужурлуг. Ынчаг турбуже күүседиктикилер ону үттүп, дүрген, сылыдыр номчуп турары шын эвес. Оон-биле чергелештир ырларны ырааскыраашкын үнүүге таварыштыр шинчээр херек.

Чөөн-хемчикчилериниң концертиниге Седен-Даябаа Оюдарның картырааныңда мындыг одуругар бар:

Ада-чурттуң — ССРЭ-ниң
Алдыл-биле алдарлыдаал.

Шынаан-ла ыңаысылалда болуп артаан турар көрүүде оң үрүг байырлалын алган-бөлээн-тыр.

В. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчиктиң иниити ыр болуу «Улуг Совет Эвилели, алдаржы-ла» деп ырыны күүседип тур.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

«Улуг эртемденни, ёзулуг башкыны ооң өөренікчиҥери дөзеп салгаар болгай. Башкызының идея талазы-биле бүзүрелдиин, ооң күш-ажылга хамаарылгазын, эртем талазы-биле билииниң ханызын, ажылдаарының арга-хевирин өөренікчизи дөзээр. Боттарыңарның башкыларыңарга төлептиг болуңар, өңнүктер. Өөренікчизи башкызын ашкан дээр шак ындыг улуг өөрүшкүнү силер башкыларыңарга шаңнаар ужурлуг силер».

(Студентилерниң Бүгү-эвилел слёдунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазындан).

Бөгүн — Кызылда күрүнениң башкы институдунуң 20 чылы

ЧЭЭРБИ ЧЫЛДЫҢ БЕДИИНДЕН

Дөртен ажыг чылдар иеруңуда үжүк-бижик чок чораан Тыва черде амгы бо хүннерде экономика, культураның сайыраапы кайгамчык. Революция мурнунда бистиң чонувусүн чүгле 1,5—2 хуузу бижик билир турган болза, ам бо хүннерде бисте бижик билбес кижи чок. Республикада 166 школа бар, оларның алдаңы ортумак. Улуг өөредилгезиниң кайгамчык шапкын базымнарын дараазында сан-түңнер керечилеп турар. 1952 чылда Тываның школаларынга чээрби сес муң ажыг уруглар өөренип турган болза, бо чылын оларның саны 57 муң чыган турар. Республиканың 3433 башкызының 1913-үү дээди эртемни чедип алган. Үстүнде айтыгнаган соруглаарны шиитпирлээринге Кызылда күрүнениң башкы институду улуг рольду ойнап турар.

ССР Эвилелиниң 50 чыл бүүр юбилейиниң бүдүүлүнде республикада дээди өөредилге черн — башкы институду 20 чыл болганын бүгүн демдеглеп эрттирип турар. Чээрби чыл улуг хуусаа эвес-даа болза, ооң дургузунда үүнү чедип алганывысты демдеглеп болур.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак Тываның хогжүлдезинче улуг кичээгейни салып келген болгаш салып турар. Бистиң республикага баштайгы дээди өөредилге черин ажытканы ёзулуг культура революциязының түңнелинде чедип алдынган. 20 чыл дургузунда институт ээүп бижыккап. Республикага улуг өөредилгезиниң сайзырадырыпка, национал кадрларны белеткээринге улуг рольду ойнаан.

Бистиң институт 1952 чылда башкы институду кылдыр ажыттынгаш, а 1956 чылда дээди өөредилге черн апарган. Институттуң хогжүлдевин дараазында сапнар керечилеп турар. 1956 чылда институтка 109 студент өөренип, 24 башкы ажылдап турган. Ам бисте 1597 студент, олардан 720 кижи бот-өөредилгеде. Белеткел салбырынга 100 кижи өөренир. Институтта башкы кадрларның саны 90 кижи чедип турар, оларның аразында 22 башкы — эртем кандидаттары болгаш доцентилер. Келир үениң башкыларын физика-математика, филология болгаш биология факультеттеринде өөредип турар бис.

Эрткен чээрби чылдар дургузунда институтту барык 3 муң чыган кижи доозуп үнген. Институттуң доозукчуларының аразында ат-сураглыг, олчалал-макталдыг кижилер хөй. Оларның чижээнге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Тандын-оол, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары М. П. Ерияшкина, А. А. Арапчор, А. А. Шипигин, М. Д. Прокопьева, С. М. Содунам, С. Н. Аравчаа, А. А. Оюн, В. Ф. Клюшин дээш өске-даа хөй-хөй башкыларны адап болур.

Келир үениң башкыларын белеткеп тура, олардың өөредилгезиниң шынарынче, мергежилиңге бердинген болурунче, хөй-ниитн харыысалгалыг чорукту медереп билириңче сагыш салып турар бис. Келир үениң башкызы чүгле бодунуң башкылаар эртемнерни, методиказын эки билириниден ааңыда, идепкейлиг хөй-ниитни болур ужурлуг. Шак ол соруларны боттандырары-биле бисте хөй-ниитн профессияларның факультединиң организастаан. Ында 395 студент өөренип турар. Башкының мергежилиңге немештир олар немежде билиглерни чедип алыр. Чижээлээрге, школаның пиити ыр удуртукчузу, танцы болгүмнерин башкылаары дээш спортчу секцияларны удуртурунга өөренип алырлар. Келир үениң башкызынга ооң чугулаазы билдингир.

Түе-түе болүктер аразынга эң эки студент болүк дээш конкурсту институттуң комсомол комитеди чыл бүрү организастап келген. Үк конкуретуң кыйгырыы мындыг: «студент бүрүзүнге — хөй-ниитн даалга, кым хөй ажылдаар болдур ол тиилээр». Эрткен өөредилге чылында филология факультединиң 3-кү курузунуң 3-кү болүү тиилекчи болган.

Педагогика институдунуң коллективи чүгле өөредилге-эртем талазы-биле чугула ажылдардан ааңыда өөредилге черинің материалдыг базазын быжыглаарынче сагыш салып турар. Бо чыл студентилериҥ болгаш башкыларның амыдыралынга улуг оорүшкүлүг болган. Студентилер чурттаар улуг ниити чуртталга бажыңының тудуун оларның күжү-биле доозкан. Ректорат, партбюро, комсомол комитеди болгаш профсвилел организациязы башкыларның болгаш студентилериҥ ортузунга организакчы ажылды калбарткавынган тудуг ажылдарын күүседип шыдаан бис. Бистиң студентилериве чурттаарынга таарыычалыг бажыңды алган, ол ышкаш он беш башкы улуг квартираларже кожуп киргеи. Бо ажылга онза идепкейлиг чоруун көргүскен студентилериҥ тудуг отрядының командири Ю. М. Панаргин, ук отрядтың комисеары Т. П. Антонова дээш өске-даа бригадирлер, дайынчыларны сеткил ханышкын-биле адап турар бис.

Юбилейлиг чылдың дүжүдүн ажаажырында институттуң студентилери тодаргай үлүүн киргеи. 400 ажыг кижи күсү ажылдарга кириишкеи.

Ортумак школаның доозукчуларының билиниҥ шынары экижээн тудум биске өөренип кирип турар студентилериҥ билии бедик деңнелдиг апарганы көскү. Беш чыл мурнунда өөредилге деңнели 87 хуу турган болза, эрткен чылын 93 хуу четкеп. 190 хире студентилер чүгле 4—5 демдектерге өөренген. Студентилериҥ эртем ниитилели хөй кижиниң каттыштырыы турар. Юбилейге тураскаатқан бүгүнгү эртем конференциязынга 76 студент ааңы-ааңы темаларга плеткелдерни кылыр.

Чээрби чылдың бедииндеп хая көөрге, бистиң ажылыпыста чедир көрдүнмейн барган чүүлдерни ыяттаайн барып болбас. Дээди өөредилге черинге башкылаашкынның деңнелин бедидеринче доктаамал сагыш салыры чугула. Студентилериҥ зачёт дептерлеринде колдап турар «ортумак» демдектер бисти оожургатпайн турары чугаажок. Идея-кижизидилге ажылы база кол чүүл боон артар.

Х. АЛДЫН-ООЛ.

Кызылдың башкы институдунуң ректору, педагогика эртемниҥ кандидады.

ЭРТЕМ—АЖЫЛЫВЫСТЫҢ ЧӨЛЕНГИИЖИ

Педагогика институду республикада тускай эртемниглер белеткээр кара чаңгыс дээди өөредилге черн болганда, школалар, ортумак өөредилге черлери, эртем-шинчилел институ, кодээ ажыл-агыйның дружулга станциязы, өске хоорайларда институттарның Тывада филиалдары, лабораториялары, республиканың партия, күрүне, культура алдан черлери ооң доозукчуларын чылдың-на четтикпейн манап турар деп чугаалап болур. Ындыг болган ужурунда институттуң мурнунда салдынган соруглалар улуг. Ону чедиишкиниҥ боттандырарының кол негелделериниң бирээзи — эртем ажылын күштелдирери, бүгү хемчегерни эртемге үндезилеп чорудары болур. Ыпчаңгаш СЭКП Тыва обкому, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Чырыдыышкын министерстволары институтту бедик квалификациялыг тускай эртемниглери-биле быжыглаарынче доктаамал кичээңейни салып турар.

Бо чылын институтта чээрби эртем кандидаттары (оларның аразында 10 доцент) ажылдап турар. Олар башкыларның болгаш студентилериҥ эртем-шинчилел ажылчорудулгазын удуртупшаан, боттарының шилип алган темаларынга чүгүле дүржулгаларны, чылында ажылдарын чорудуп келгеи.

Эртем ажылы кылырынга мергежээн өөрүнүң дуза-деткимчези-биле бистиң оң бир башкывыс кандидат диссертацияларын бижип турар. Олардың аразынган С. С. Салчак, Э. Конгар, В. М. Грачева, А. В. Набатов олар эртем аттарын чедип ап болур арга бар.

1973 чылда институт дээди квалификациялыг ийи эртемденнерниҥ алыры чигинде чок. Тываның баштайгы эртемден И. Т. Кызыл-оол «Тываның кол-кол зоналарынга парын болгаш чартык парын дүктүг хойларны өстүрериҥ» деп доктор диссертациязын колдуунда доозупкан болгаш камгалаарынга белеткеп турар. Филология эртемниҥ кандидады, доцент Ш. Ч. Сат «Тыва национал литературулуг дылдың тургустуганы» деп улуг шинчилел ажылын база дооскан.

Өске эртемденниҥ аразында башкылаарының бачым чымыжын шинчилел ажылыбиле холбаштырып турарларга физика-математика эртемниҥ кандидады, физика кафедразының эргелекчизи А. Л. Логуткону, математика кафедразының эргелекчизи, доцент Х. О. Ондарны хамаарыштырар ужурлуг. Ыланғыя А. Л. Логутко аныяк башкыларны шинчилел ажылынче хандыкшыдарынче онза кичээңей салып турар болгаш нарын темаларны деминг күш-биле шинчилээри үреттүнелди дүрген бээр шын орук деп көрүп турар. Ооң түңнелиңде бистиң физикте-ривистиң кылган ажылдарын төп хоорайларның эртемденпери сонуургай бергеннер.

Эртем институттуң амыдыралының үндезиниң болу бергенин, ында үшкарар-башкарар ажылдарны эртемденнерде дааскаңы болур. Доцент Х. С. Алдын-оол — ректор, төөгү эртемниҥ кандидады В. Л. Бичө-оол — ректорүн оралакчызы, доцент В. А. Копеев — марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи, педагогика эртемниҥ кандидаттары К. Б. Март-оол — декан, Е. И. Коптева — орус дыл кафедразының эргелекчизи, Ш. Ч. Сат — тыва филология кафедразының эргелекчизи, биология эртемниҥ кандидады Г. В. Николаев — декан, химия эртемниҥ кандидады — кафедра эргелекчизи дээш ооң-даа өске.

Эртем-шинчилел ажылдарының өөредилге номнары, эртем-методиктиг ажылдар бижиҥ база хамаарыжырын билир бис. Мындыг янзылыг ажылдарны институттуң хоочун башкылары үргүлүү чорудуп келген. Х. С. Алдын-оолдуң «Тыва дыл башкылаарының методиказы,» Ш. Ч. Саттың «Тыва дыл» (3-кү классқа өөредилге ному), Р. Р. Бегзиниң «Орус дыл» (3 классқа өөредилге ному), Е. И. Коптеваның «Орус дыл» (ийиги классқа өөредилге ному), Д. М. Бурхановтуң «Күш-ажылга өөренікчилерни кижизидериҥ» (үүл) дээш черлериг ажылдарын республиканың башкылары бедии-биле үнелеп көргеннер.

Эртемден башкы бүрүзү студентилериҥ оруузундан салым-чаланныг, шинчилел ажылынга сундулуг кижилерни дилеп тывар ажылды чорудуп турар. Ол соруулгага эртем болгумнерни удуртуру, студентилериҥ эртем ниитилелиниҥ ажылынга киржирин чогумчалыг дээрзи билдингир. 1971—72 өөредилге чылында институтка он үш болгум ажылдап, оларның кичээдеринге 120 ажыг кижи өөренип турган. Ооң түңнели өөрүнүү — 60 ажыг студентилер эртем-теоретиктиг ажылдарны белеткээн. Бо чылын үжен чыгыы болгумнер шинчилел ажылынга сонуургалдыгларны хаара тудар.

Институттуң ректорады эртемденнер белеткээринiң болгаш эртем ажылын шудурүү чорударының талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Келир өөредилге чылында институттан сес башкы аспирантураже өөренип кирер деп турар, а он үш кижи бот-өөредилге-биле өөренир болгаш экзаменнер дужаарынга белеткенип эгелээнер. Оон ыңай биликиң улам хамыладыр соруулга-биле алаан хөй кижи квалификация бедилериниҥ факультеттеринче болгаш институттарынче аъттанырлар. Эвилелдиң кайы-даа республикаларынга болгаш хоорайларынга болгулаан конференцияларга, симпозиумнарга, семинарларга бистиң эртемденнериве база кирижип турар.

Бижиттингеп, кылдыгаан эртем шинчилелдерни авторлар Москваның, Красноярскының. Кызылдың болгаш өскелеа хоорайларның эртем институттарының үндүрүп турар номнарында партаткылаан. Кызылдың педагогика институдунуң башкылары эртем-шинчилел ажылын чугулага өөрүп, ону хүн бүрү чорудуп турары үстүнде чижектерден ялгап-дыр.

Ынчаргa бо ажылды моон соңгаар улам күштелдирери — амыдыралың негелдези болур. Оон хогжүүрүүге эргежок чугула байдалларны республиканың партия совет органнары чылдың-на улам экжиндин келген. Бо чылын институт студентилери чурттаар тускай бажыңны тудуп доскан болгаш өөренир бир корпусту алган. Оон түңнелиңде өөренир болгаш эртем-шинчилел ажылдары кылыр чаа лабораториялар, кабинеттер немей ажыттынгылаан. Башкыларның база студентилериниң идепкейлиг, шалыпкын ажылындан эртем ажылының бүрүнгээр базазы бүрүнү-биле хамаарыжыр.

Д. КҮҮЛАР,

ректорүүн эртем талазы-биле оралакчызы, филология эртемниҥ кандидады.

Институдум, башкыларым

1961 чыл башкы институдунуң амыдыралынга улуг болушкунуңуң чылы болган. Хүндүскү салбырга дээди эртем черин алган аң башкайгы башкылаар институттуу доозуп үнген. Тускай мергежилдиг дээди эртемниг ажыык башкыларны Тываның школалары алган.

Ынчан институтка үүле-ийи факультет студентилер белеткеп турган. Студентилер болгаш башкылар-даа саңы аажок. Өөренип турган черивисе — амгы үеде үүлү учпышаан ол-ла болгай.

Ооң бээр оң ажыг чылдар эрте берген-даа болза эртемниг чедип алган амыдыралывыс үтүндурбаан. Теоретиктиг болгаш практиктиг билиглер-биле бистиң ачеспеглээн, амыдыралчы оруузугуу ажыттынган башкыларывыска кеззеде чоггаарланып чоруур бис.

Дээди эртем чедип алган, аспирантурага өөренип, эртем адын алган ажылдаривыс-даа биликке орукту ажыттынган башкыларымның ачызы.

Төрээн институдувус чээрби харлап турар хүн ооң башкыларынга болгаш студентилериве кады дооскан эң-ооруүнүң мурнунан баймырны чедирип, эртем-өөредилге ажылынга улуг чедиишкиннерни күзедим.

Ф. БАРТАН,

Педагогика эртемниҥ кандидады, национал школалар институдунуң эртем-шинчилел лабораториязының эргелекчизи.

Туда бээр бис

Өөрүмнүң аразында
бөдүүн чаңныг,
Ойлеп-ойлеп сакты бээрим
чараш уруг
Дүмбей дүне хандыр удуп
чыдырымда,
Дүжүм орта бо-ла кирип —
хөөрежи бээр...
Чылдар оттуг өөрсүнүп
чоруп турган,
Шыгжап чоруур ынакшылым ажыдар мен...
Чымыш-ниити кады көржүп
чоруур кылдыр
Шыпчы чалгай чурттаганы
туда бээр бис.

Ч. ДОРЖУ.

5-ки курстуң студентизи.

Аас-кежии— чогаадыкчы ажылда

Бистиң бешки курстуң студентилери практикадан чоокта чаа ээп келдивис. Практика ийи ай ажыг үргүлчүлээн. Ол үениң иштинде боттарывыстың күжүвүстү, билиривисти хынап, шепеп көрдүвүс. Практиктиҥ түңнелиңде башкы ажылы солуп болгаш харыысалгалыг деп чүвеге база катап бүзүредивис.

Өөренікчилерни бүгү талазы-биле сайзырадгай кижилер кылдыр кижизидери — бистиң кол соруулгавыс ол. Ыпчаңгаш келир үениң башкызы чүгле бодунуң эртемниң ыяк шинчээдин алыр ужурлуг дээр болзувусса, ол эргижирей берген бодалдар-дыр.

Эртемнер шупту сырый харылзаалыг. Бир эвес математика башкызы дылды багай билир болза, ол канчап-даа бодунуң эртемин тода, билдингир кылдыр тайылбырлап шыдавас. Чүгле дыл башкызы эвес, харын ажылчын кижи безиң бистиң шапкын үевисте математика дузаазы чокка ажылдап, чурттап шыдавас. Ыпчаңгаш башкы бүрүзү өөренікчилерни бүгү талазы-биле сайзырадгай кылдыр кижизидер болганда, бир дугаарында, бодуң боду кижизиттинер ужурлуг. Оон ыңгыда бодунуң ажыл-херээнге бердингени, ажы-төлге ынакшылы, кылган ажылынга кезээде-ле доктаавайн, улам хей-аът кирип, чогаадыкчы ажылдаары ёзулуг аас-кежии ол.

З. ОЮҢ,

5-ки курстуң студентизи.

Эжишкилер

Найырал дээрге Төрээн чурт азы ие дээн сөстер ышкаш ындыктыг сос.

Практика соонда чаа обтежиттеге чурттаары-биле чыглып келдивис. Ында-мында дүвүреп, орун-дөжек эдегалып, өрээлдер иштп ойнап, чай чок маңнажып турар аравыста, бир көөрүмге бистиң чаңгыс курсчувус Аня Чадамба якут эжи Даша-биле бир-ле чүве дугайын хоорешкен орлар.

Бо уругларның найыралын шагдап тура хайгаарап келдим. Олар эң-не баштай институттуң ниити ыр болүүнге ырлажып турган, бот-бодуп чоорту билчип, оңнүктер болу бергеннер.

Музыкага, ырга хаяы ынакшыл оларның найыралын улам бижыктырган. Оон бээрле ийи эжишки институттуңдаа, хөгжүм-шиин театрының-даа сценаларынга аян тутканы турарын көөр бис. Орус, тыва, якут ырларны аянныг ырлаарындан ааңыда, хомуска янзы-бүрү аялгаларны оларның ойнап билири магадалчыг. Аразында бижиг набыралы, бот-бодуп билчирин оларга чогаадыкчы идегин берип турар.

Бистиң институттуң хөй националдыг ог-бүлезиниве шак мындыг чижектер кайы хөй.

«Найырал, найырал найыыстан созувус ол» деп ырлажыр бис. Шынап-ла бистиң студент амыдыралывыстың чеднищкиннериниң үндезини найыралда.

З. СЕРЕН-ООЛ,

5-ки курстуң студентизи.

Билиглерже базым

Оңгу классты чаа доозуп ал-ла институтче киреринiң экзаменнерин улаштыр дужааган бис. Өөрүшкү маңнайывысты чүге деңнээр, таныш эш-оор-даа, төрел улузувус-даа: «Че чүү болдун?» деп айтырзырга: «Институт. Кызылдың башкы институду!» деп чоргаарал-биле харыылап турдувус...

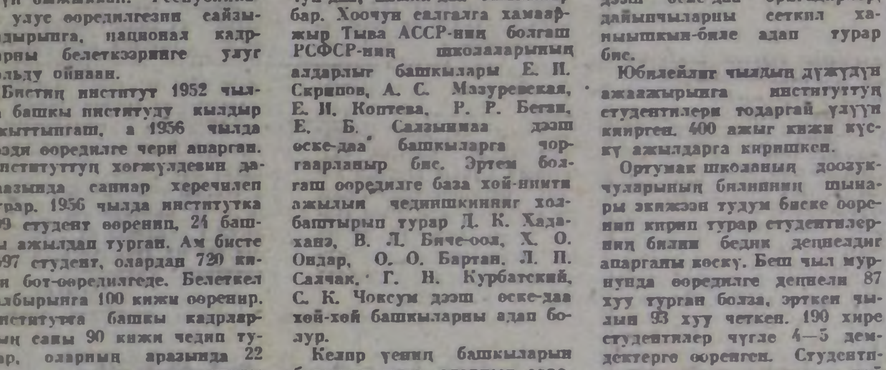
Оон бээр элээн чылдар эрте берген. Ынчаардагы кады өөренип турган өөрүм республиканың школаларында болгаш, партия, совет ажылдарда-даа хөйү-биле кирген ажылдап чоруурлар.

Бети дээрге Өвүр районну безин ап көрээли. Районуң беш школазында ажылдап турар башкы кадрларның аразында Кызылдың башкы институдунга өөренмээннер ховар дизе частырыг чок. Бистиң Хандагайты школазында башкы эш-оорүмүнүң хөй кезии ол-ла институтту хүндүскү салбырга азы бот-өөредилге-биле дооскулаан.

Башкы кижиниң ажылы чүгле башкылаашкын болгаш методиканы хандыр билири-биле кызыгаарланыр чүве кайдал чок, хөй-биле база ажылдаар апаар. Ыланғыя школа удуртунчузу кижи хөй кижилиг башкылар коллективин бүгү талаа-биле башкарбышаан, ада-не, хөй-ниити ортузунга ажыл-херектерге калбаа-биле киржир апаар. Бо бүгүнү чугаалап турар ужурум чүл дизе эртем-биликте, амыдыралчы оруукка бистиң белеткеп каан башкыларывыска богун база катап четтирдивис деп сөглээр ужурлуг бис.

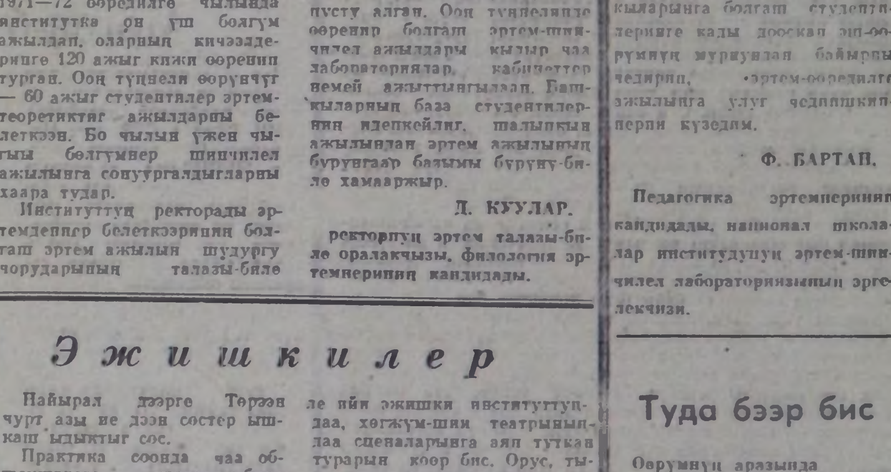
Ч. ЧАП,

Хандагайты школазының директору.

ЧУРУКТА: Кызылда күрүнениң башкы институдунуң хоочун башкылары (солагай таладан оң талаже) — Е. И. Сирипов, Е. П. Веденеева, Е. И. Коптева, Р. Р. Бегзи, Ш. Ч. Сат болгаш А. С. Мазуревская.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

Биология факультединиң үшкү курсчулары (солагай таладан оң талаже) Николай Путинцев, Соян Серенмаа болгаш Людмила Фисенко олар гистология талазы-биле практиктиг кичээл үезинде.

Кижи болгаш хоойлу

ХООЙЛУНУҢ НЕГЕЛДЕЗИН ЁЗУГААР

Хоойлу-дүрүмүү болгаш эрге-чүрүмүү быжыглаарының, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн бызыг тударының, араатаар болгаш кеминг-херек үүлгедир чоруктарны болдурбазының, шинта чүрттаалының чүрүмнерин сагыырына хамаатыларны кижизидери амгы үеде бир чүтүлә соруглга болур.

Чамдык кижилерниң күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үреп, бот-харысалгазын чавыдаңгыр, арата-дарылаар, кеминг-херек үүлгедир чорүүн болдурбас дээш бүгү чүүлдерни кылыры ам кол соруглаларның бирээзи болур. «Араатаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы араатаашкынга болгаш ооң кавдыг-даа хевирлериңе удур эптеп чок чоруктуг тургузар талазы-биле улам дээштиг хемчеглерни ап чорударын негеп турар.

Үстүнде айытканы Чарлыкты болгаш СЭКП Төп Комитединиң бо чүтүлә айтырыгга хамаарышкан доктаалны күүседиргениң биетиңи районнуң прокуратура, суд, милицияның черлери районнуң партия комитединиң болгаш район Советиниң күүсекчи комитединиң деткимчези-биле биче эвес ажылды ажылчы чонның оргузунга чорудуп келгең. Иштиниң — кооперацияның ончуүн самчыгдап буданнаан кижилерден 31911 руб. 45 көпеекти төлеткең. колхоз. совхозтуң мал-маганын чидиргенниерден 92 бода, 66 шээр малды эгиттиргең.

Районда назы-харының четпээнериниң кеминг-херектер үүлгедир чорүүн баш удур болдурбас дээш тодаргай хемчегерни районнуң прокуратура болгаш милицияның чери ажылдап кылган. Ылаңгыя «Араатаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын район иштинде күүседип турарының талазы-биле айтырыгны район Советиниң болгаш Кызыл-Чыраа кожээ Советтиң сессияларынга чугаалажып, аңаа район прокурорунуң илеткелин дыңнаан. Самагалдай, Ак-Эрик, Чыргаланды, Берт-Даг Шуурмак болгаш чүрттакчылыг өске-даа суурларга ажылчы чонның хуралдарын эрттирип, хоойлулар таныштырылгазын организастаан.

Үстүнде хемчегерни ап чорукан түңнелиңде чүрттакчылыг чамдык черлерде кижилерниң араатаар болгаш кеминг-херек үүлгедир, машинатехникага озал-ондак кылыр чоруктары эвээжеп турар. Чижээ, Шуурмакта ыяш белеткээр цехтиң, Чаңыктыда, «Чодураа» колхозта, Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжымыкының ажылдакчыларының чүгаалаарлар. Ол-дарга дээрге Анатолий Бочкарев-тыр. Каттыжымыкының мастерскаазында 1963 чылдан бээр ажылдап турар. Тракторларга эргежок чүтүлә янзы-бүрү херектерни ол дүрген болгаш мергежилдиг сентен, таарыштырып кылыр.

ЧУРУКТА:—А. Бочкарев механиктиг маскада ажылдап тур.

А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Кижи болгаш хоойлу

ХООЙЛУНУҢ НЕГЕЛДЕЗИН ЁЗУГААР

Хоойлу-дүрүмүү болгаш эрге-чүрүмүү быжыглаарының, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн бызыг тударының, араатаар болгаш кеминг-херек үүлгедир чоруктарны болдурбазының, шинта чүрттаалының чүрүмнерин сагыырына хамаатыларны кижизидери амгы үеде бир чүтүлә соруглга болур.

Чамдык кижилерниң күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үреп, бот-харысалгазын чавыдаңгыр, арата-дарылаар, кеминг-херек үүлгедир чорүүн болдурбас дээш бүгү чүүлдерни кылыры ам кол соруглаларның бирээзи болур. «Араатаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирер талазы-биле хемчегер дугайында» РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыын район иштинде күүседип турарының талазы-биле айтырыгны район Советиниң болгаш Кызыл-Чыраа кожээ Советтиң сессияларынга чугаалажып, аңаа район прокурорунуң илеткелин дыңнаан. Самагалдай, Ак-Эрик, Чыргаланды, Берт-Даг Шуурмак болгаш чүрттакчылыг өске-даа суурларга ажылчы чонның хуралдарын эрттирип, хоойлулар таныштырылгазын организастаан.

Үстүнде хемчегерни ап чорукан түңнелиңде чүрттакчылыг чамдык черлерде кижилерниң араатаар болгаш кеминг-херек үүлгедир, машинатехникага озал-ондак кылыр чоруктары эвээжеп турар. Чижээ, Шуурмакта ыяш белеткээр цехтиң, Чаңыктыда, «Чодураа» колхозта, Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжымыкының, ыяш ажыл-агый коллективтериниң, «Тес-Хем» совхозтуң У. Шываа салбырында байдалдар коскүүр-биле экижээн.

Бо үстүнде байдалдар чүнү коргүзүп турарыл? Ол коллективтерде партия, совет, хөй-иннин организациялары, удурткучулар кижи бүргүзүнүң ботхарысалгазын бедидериңге сагыш салып, четпестерин чайладыр дээш тыңгыы негелделиг ажылдаанын хереченлеп турар.

Ынчалза-даа Самагалдайда, «Тес-Хем» совхозтуң Берт-Дагда, О. Шываада база Ак-Эрикте араатаар, херек үүлгедир чоруктарның ийи-чаңгыс таварылгалары ам-даа бар.

Иштиниң өнүү-хөрецгизин самчыгдаан кижилерден негелде ам-даа кошкак. Ооң улам-ыңдан иштиниң малын чидирер, самчыгдаар чоруктар бар. Чижээ, «Тес-Хем» совхозта мал кадарып турар кижилерден Шалык Шулуу эрткен чылдан бээр хөй малды чидиргең. Сарыгыл Нурзат 34 хойну, Куртаа Кызыл-оол 38 улуг иртти боттарының туразы-биле өске улуска бичии хураганнарга орнаан. Иван Ендан 39 хойну, Алдачы Хунаалдыр 31 хойну боттарын кара туразы-биле сайгарып чок кылгылаан, харысалгага оналаашын турар.

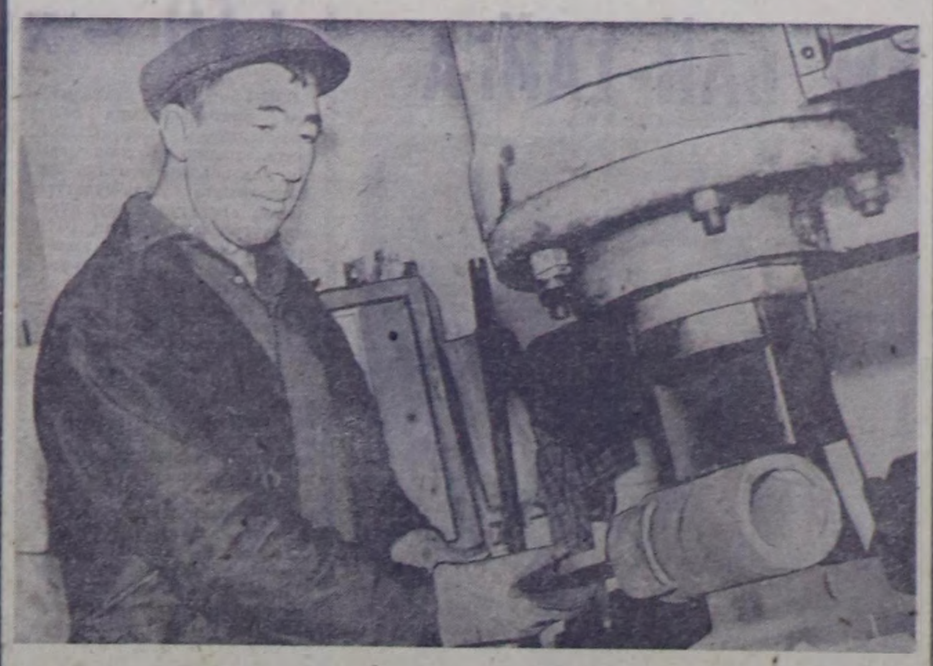
Совхозтуң өнүү-хөрецгизин хүлээвген чамдык улус мынчаар ээ-харысалга чок ажылап турда, У. Шываа болгаш Берт-Даг салбырларының эргелекчилери Чаңгы-оол Сан-Хоо, Шывык Даваажап олар иштирлиг хемчегер албайн келгеш кончуг четпес.

«Тес-Хем» совхозта амга чедир чонның хууда малын совхоз малы-биле кады тургузуп, оларны ацылавайн турары таарымча чок. Чижээ, Чайбар Ланаа, Иван Ендан, Далаа Седип-оол, Өдекпен Чалчык-оол, Дүшүүн Севээп олар совхоз малын ажаан кадарып тургаш, хөй инектерни, хойларны, өшкүлерни чидиргең. Олар ай санында отчёт болгаш саналгакын кылыр үеде иштиниң малының санында боттарының савадын кажарлап турганы истелге үезинде үлегөөн. Олар ооң харысалгазында кирген. Чамдык малчыннар боттарының хүлээгеени иштиниң малын организастыг кадарарынче, эртең, кежээ боттарын оңчалап саналарынче сагыш салбаан. Ылаңгыя инектер колдуу зон чоруур. «Тес-Хем» совхозтуң директорузы болгаш мал ажылының специалистери бо талазы-биле контрольду күштелдирери негеттиниң турар.

Д. МИҢИТ.

Тес-Хем районнуң прокурору.

АЛДЫН ХОЛДУГ КИЖИ

— Бистиң дарганыыс-да ёзулуг-ла алдын холдуг дээр кижилериниң бирээзи болдур ийин — деп, Кызылда районнар аразының «Сельхозтехника» каттыжымыкының ажылдакчызары чугаалаарлар. Ол дарган дээрге Анатолий Бочкарев-тыр. Каттыжымыкының мастерскаазында 1963

Хожудаашкындан уштунар

«Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргакы, Чыраа-Бажы, Хорум-Дагда болгаш Шеминиң «Большевик» совхозта шупту беш муң ажыг чүрттакчы чонну Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының 18 хире садыг коллективтери хандырып турар.

Ол ажылчын кооперация 1970 чылдың биргн чартыынга чедир республикада дээре көрүүзүлгелиг ажылдаан. Респотребсоюзтуң шилчиңг Кызыл тугун болгаш акша шаиналыында ап турган.

Ынчалза-даа эрткен чылдың ийиги чартыынган эгелеп ажылчын кооперациязының (даргазы Б. Сарылар) ажылы сулараан. Ооң чылдагааны чүдел? Организастыг ажылды чоогүүр деңнелге тургуспаазында, социалистиг чарыштың четпес организастаазында, кадрларны пилнир болгаш таарыштыр тургузар ажылдың сулазында.

Бо чылдың оң айларында бараан саарылгазының планы 46 муң ажыг рубльге чедир күүсеттинмээн. Моон бир чылдагааны—чамдык садыгжылар садыгны ажыдар, хаар шактарын барымдаалавайн турарында. Сөөлгү үеде магазинерде хлеб үргүлчү үстүр апарган. Булочка, калачи, сдоба ышкаш кылыглар ховар келир. Кадрларның өре-самчыгдал кылыры көвүдээн. Чижээ, автолавканың чолаачы-садыгжызы О. Далбыгыр, дежурный магазин садыгжызы турган К. Хапың-оол, ажыл-агый магазинниге түр садыгдаан Л. Дужунгулова олар хөй өре-самчыгдал кылган. Ону төлеп алыр талазы-биле дээштиг хемчегер албаан. Чамдык хевис, соодукчу, хеп чуур машина болгаш өскедаа ховар бараанарны складтаа таныш-көрүш тыртып садыптар фактылар бар. Бо чайын хол-биле долгаар 5 сүт машиназы келирге, оларны ажылагый магазинниге безин кирбейн сайгарган. Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязының мурнуку чылдагыны мурнакчы адын катап тургузар дээш, ооң ажылынче респотребсоюзтуң баштаар черинин көрүүр үези келбээн бе?

С. ШАГЖЫ.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Парлаттынган соонда

Бо чылдың октябрь 25-те парлаттынган «Шиитпирлеге чогуур айтыры» деп эгелиг материалда шүгүмчүлээн фактыларны хыналда бүрүн бадыткаан. СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары эш О. Шагдыр-оолдуң дыңнатканы болза:

— «Мөген-Бүрен» колхозка пекарня чогулдан иштиг хлеб быжырылгазы чоруттунмайн турганы шын. Ам пекарняның тудуу доозулган. ону райпо баштаар чери дерип, хандырган, далган база четчир бар. Иштиг хлеб быжырылгазын эгелээрин, колхозчуларны, албан-хаакчыларны — бүгү чонну ол талазы-биле хандырарын организастаан.

• • •

«Кыскарып каапты» деп материал бо чылдың октябрь 19-та үнген солуна парлаттынган. Инда найысылалдың Кочетов кудумчузунда № 41 «Аялга» деп магазинде тыва ырларның пластинкаларының чогун болгаш инда садыгжы кыстың садып алыкчыларга доңгунунуң дугайында таарзынмаанын автор илеткен.

Кызыл садыгның директору Х. Мамедовтуң биске харылаазы болза:

1972 чылдың эрткен айларында № 41 садыгга тыва аялгаларның пластинкалары шынап-ла чок тургулаан. Садыг министерствозунга Кызыл садыгның ноябрь 17-де киргең чагыынның соонда тыва аялгаларның янзы-бүрү 1500 хире пластинкаларын ук магазин алган. Ону садып алыкчыларга садып эгелээн.

Ажыл үезинде садып алыкчыларга каржы чаңналары дээш садыгжы Л. А. Иванова-биле беседалажып, түңнелиңде коллективтиң профсоюзтуң хуралдыга садыгжы кижиниң ажыл-ижи, ажаы-чаңының дугайында чугаалашкан.

АЖЫЛГА ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАР ДЭЭШ

Республиканың бүгү садыг системазында болгаш иштиниң чеменилгеңиде муңмуң кижилер ажылдап турар. Олар тоску бең чылдың соругаларын шиитпирлээриниге бодунуң үлүгүн киирип келген. ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептиг утмуур дээш калбарган бүгү чонунуң социалистиг чарыжынга садыг бүдүрүлгелери болгаш организациялары киржип, планныг даалгаларын болгаш алган хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турар. Ынчалза-даа коллективтерге Тандының, Эрзинниң, Каа-Хемниң райполары, Сесеергиг сельпозу хамаарыжыр. Чүгле 1972 чылда 9 магазинин болгаш 3 столованы ажыглалга киирген. Магазинерни, столованыларны, буфеттерни алгадың, таартың, эде тургузарыңга Садыг министерствозу болгаш Респотребсоюз чартык миллион ажыг рубльди чарыгдаан. Садыг черлериниг, иштиниң чеменилгеңиниге мурнакчы арганың хевирлери-биле чонга ачы-дуза чедиреринге экижидерни, инда ажылдап турар кижилерге чогумчалыг байдалдарны тургузарынның хемчеглерни ап келген. Эрткен чылның күш-ажыл камгалалыңга 21 муң рубльди чарыгдаан.

Чоруттунуп турар хемчегер үре-түңнелдиг болгаш чүтээжок. Ынчалза-даа садыгда болгаш иштиниң чеменилгеңиде күш-ажыл камгаланы болгаш бүдүрүлгениң арыг-шеверни амгы үениң негелделериниге ам-даа ыракта четпес болуп турар. Ооң чылдагааны-биле бүдүрүлгеге озал-ондак болгулай бээр. Бо чылдың эртнең тос айларында садыг шүгүмүнүң болгаң озал-ондактар эрткен чылдагыынган эвээш-даа болза, ол бистиң ооңнургатпайн турар.

Чүүнүң чылдагааны-биле садыг болгаш иштиниң чеменилгеңиниң черлериге ыңдыг таварылгалар болуп турарын деп айтырыг тургустунуп келир. Күш-ажыл камгалалының айтырыгларынче бүдүрүлгелериниң болгаш организациларының удурткучулары чүгүүр кичээнгейни салбайн, а профсоюзтелдиг чер-чер комитеттери олардан шынгыы негелдеңи кылбайн турар ийиккпе, азы ол айтырыгны эки өөренип көрбейн турарында.

Бүдүрүлгеге озал-ондак болгулаан организацияларга ооң чылдагааның тодарадып келирге, ыңдыг фактылар илереп көөр: электроэнергиядан болуур ийиларны чайладыр хемчегер алдынмаан, чыртыкы четпес, вентилящия чок, ажылдакчылар түскай индихеп-биле хандыртынмаан, хозбиле кылыр аар ажылдарны чингедир механизмнерни ажыглаарынче кичээнгей салбайн, арыг-шеверни сагыырының негелделерни күүсетпейн турар, азы түңнеп чугаалаарга, күш-ажыл камгалалының чурумнарын үреп турарлыга. Ыңдыг байдалдың улаңмадан эртнең чылын Садыг министерствозунуң базазынга озал-ондактыг таварылталар болгулаан.

Кызылдың столоваалар болгаш рестораннар треңнинг бүдүрүлгелериниге электрижег савалар-биле чем хаймыдырар черлери ийиги чок чоруктуг техниказының дүрүмнериниге дүүшпес, электрорубильниктер ажык, түскай резин чадыглар, хол хаптары болгаш электри айылынган камталаныр өске-даа хереңселдер чок. Кухняларда үндүр тыртар болгаш температура таарыштырар вентилящиялар ажылдавас болгулаар. Оларда түшь, түскай өрөөл, хеп-аазар чер тургустунмаан.

Күш-ажыл хоойлузун шыңгыы сагыыр

Респотребсоюзта айның чок чоруктуг техника талазы-биле түскай ажылдакчылары бардаа болза, олар бүдүрүлгелерге озал-ондак бодурбас талазы-биле ам-даа чедир ажылдавайн турар. Ооң түңнелиңде респотребсоюзтуң шүгүмүнүң бүдүрүлге черлериниге озалондактар база болгулаан. Түүле автотранспорт бүдүрүлгезиниге 7 шынзыг таварылга болган. Бай-Тайга болгаш өскедаа чамдык райоларга кышкы үеде озалга системазы үреп бээр, ооң үржүүнден ажылдакчылар ооң черге ажылдаар үндүрге таварыштыраар болгулаар. Сүт-Хөл рабкоовуңуң магазиннери болган столованыларны кышка сөөлгү хүниерге чедир белеп эвес болган.

Күш-ажыл камгалалының ооң аймак чогун хандырар, чогумчалыг байдалдарны тургузар талазы-биле өске-даа хөй-иннин чедир ыңдыннаан үүлдер садыг болган иштиниң чеменилгезиниң шүгүмүнда бары ажылга шаптыктыг, караажалыг чоруктарны чедирип турар. Садыг министерствозунуң, Респотребсоюзтуң удурткучулары бо айтырыгны боттарының коллегиязынга, баштаар черинге тургузуп турда-даа, дээштиг хемчегерни албайн турар. Күш-ажылдың сагыыга-чүрүмүн кажызы-биле үреп турарларга чамдык таварылгада хемчег хүлээтпейн турар. Удурүлгелерде, организациялардың месткомнар бо талазы-биле ам-даа чогуур негелделиг, хынамчалыг ажылдавайн турар.

Ылаңгыя профсоюзтың организацияларының талазындан контроль чогуур ажыглаан аргаш, хөй-иннин садыг черлериниң удурткучуларын чамдык кижилерни ажыл шагыдаар артыр ажылдадып, садыгжыларга таарымчалыг байдалдарны тургузыпкын турар. Кызыл садыгның иштиниң чеменилгезиниң черлериниге техникиг дериишкинниң, песпектиптиг планнарын ажыдап кылырын, садыг бүдүрүлгелериниң техникиг инспекциязын бижыглаарын, бар хранилиштерни болгаш дериглерни чөп, шын ажыглаарын, оларның септелге баазанын тургузарын чедип алыры (ажылдакчыларны, бирээчегде ажылче чаа кирген турарларны ажылга айлы чок чоруктуг чурумуктанчыктырып, бо талазы-биле көскү агитацияны калбаалеле ажыглаар херек.

Озал-ондактыг таварылгаларның болуушкыннарны болдулап турар бүдүрүлге, организация черлериниң болдурбазының немелде хөчегерни ажылдап кылгаш, ону хажык чок боттанып, ырын чедип ап, коллективтиң керээлерге ол дугайын тодаргай айтыр херек.

Бүдүрүлгелерде, организацияларда күш-ажыл камгалының комиссияларын ажылын идепкейжидип, олга боттуг дуланы чедирге негеттиниң турар. Бо бүүдүлерни күүседирин чедип алыр дээш, садыг болгаш иштиниң чеменилгезиниң ажылдакчыларының ажыл-ижиниң байдалын экижидер хөй профсоюзтың организацияларга чүгүлдүг ажылдаар апаар.

Д. ОҢДАР,

садыг ажылдакчыларының профсоюзтың обкомунуң даргазы.

ДАШТЫКЫДА

Хөй талалыг сүмележилге

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Айның чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле иштиевропа чөвүлел хуралын белеткээриниве хамаарышкан хөй талалыг сүмележилгелерниң баштайгы ажыл-ишчи хуралы «Диполи» залга болган. Анда Европаның 32 чүрттүүн. Каттыжыкан Штаттарның болган Канаданың төлөөлекчилери киришкен.

Хөй талалыг сүмележилгелерни организастаарынга хамаарышкан айтырыгларны ол хуралга чугаалашкан. Сүмележилгелерниң эртер бүгү үезинде доктаамал ажыллаар даргага Финляндияның Даштыкы херектер министерствозунуң статс-секретары Р. Тестерманны сонгаан. Түүсекчи секретарьга Финляндияның ДХМ-ниин чөвүдекчизи П. Пекуринн сонгаан.

АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИНИҢ ШИИТПИРИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президент Р. Никсон кыпат далай ортээлдериниге америк судноларның баарынга болгаш ол чүрттче АКШ-тың хамаатыы ужар чүүл самолёттарының ужудуушкуннар кылырынга хамаарышкан чамдык кыныгаарлаашкыннарны дүүрер дугайында шиитпир үндүргеп. Америк далай судноларының болгаш хамаатыы ужар чүүл самолёттарның баары хөвүлүг чүрттарның санындан Кытатты калаан.

Шиитпирлиг буруу шапкан

ХАНОЙ. Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа (МВР) Каттыжкан Штаттарның Камбоджага боочепсек болгаш шериг дериглерин бээрин күштелдирип турарын шиитпирлиг буруу шапкан. Ону МВР-ниин Революстуг түр чазаанын Даштыкы херектер министерствозунуң медеглелиниде чугаалаан. Индий-Кытатка болдунуң политиказының буурап дүжериниден чайлаарын оралдашкаш, АКШ болза ол девискээрде дайынзырак үүлгедиглерин күштелдирип турар. Камбоджаның иштики херектерин холгаарлаар чорукту АКШ-тың соксаткан турарын вьетнам улус болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың чазаа негеп түр деп, медеглелде демделээн.

Индий-Кытаттың фронтуларында

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамга үргүлчү чайыктап турза-даа, тулчуушкуннар үргүлчүлеп турар. Хостагланың улусчу чепсектиг күштериниң артиллериязы Куангчи хоорайдан соңгуусөөн талада сайгончу далай чадаг шериглериниң туруштарын хөй шак дургузунда боолаан.

Хостагланың парлалга агентилелиниң дыңнатканын ёзулуур алырга. Хостагланың улусчу чепсектиг күштериниң даймчылары ноябрьниң 20-де болгаш 21-де Куангчи можуга, 128 болгаш 105 дугаар бедиктериниң девискээрниге чедиишкинниг шовар халдаашкын чорутнан.

Ортаа шаттарда каш-даа хүн дургузунда үргүлчүлеп келген тулчуушкуннар соксавайн турар. Хостагла күштери Плейкудан 40 километр хире мурнуу-барыын талада сайгончу 23 дугаар дивизияны ооң оорганын турар чеи Дыктходан үндүр сывыргаш, ооң база бир даяныр чери — Тханьгини атакалап турар.

Мурнуу-вьетнам патриоттар Сайгондан 30 километр соңгу талада Фуахоа хоорайны дүне атакалаш, чалча шериглериң гарнизонун үүрлогаралдарга таварыштырган.

Шыңгыы тулчуушкуннар Камау болгаш Киенгиег можуларда (Мекоңг шыналазында) чорун турар.

ХАНОЙ. (СЭТА). Сөөлгү хүниерде Камбоджаның патриоттары идепкейлиг тулчуушкуннар чорударын калбаркан. Олар Пномпеңь шериглериниң малдаашкыннарын айтыр шаптыштаан. Пномпеңь — Такео аразының 90 километр узун дурттут чазаглыг орук девискээрни ап алгаш, ону ылап эөлеп турар. Патриоттар Такео хоорайда дайзыннның туруштарын боолаан. Пномпеньден 70 километр мурнуу талада гарнизонларны атакалаан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүл Вьетнам Демократтыг Республиканың девискээрин бомбалаарын үргүлчүлеп турар. Стратегиг бомбалакчы «В-52» самолёттар-биле катай алырга. АКШтың самолёттары ноябрьның 21-де Нгеан, Хатинь, Куангбинь можуларынын. Виньлинь зонаның хөй чурттакчы чоннуг девискээрлериге халдаан. Америк шериг-далай флодунуң корабльдери ол-ла хүн Куангбинь можунуң чурттакчылыг хөй-хөй черлерин боолап турган. Ол бомбалаашкыннарның болгаш боолаашкыннарның түңнелиңде 100 хире кижи өлген, балыгаткан, хөй-хөй чурттарга бажыңнары, үлетпүр бүдүрүлгелери, культура төптери үреген.

ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлөөлекчизи медеглел кылган, АКШ-тың ВДР-ни бомбалап, инваларын болгаш оон далай ортээлдерин бүзөөлээрин база Вьетнам Демократтыг Республиканың бүрүн эргежинге, айыыл чок чорудуунга халдаар, оскө-даа дайынзырак үүлгедиглерин доп-дораан соксадырын негээн.

Улуг-улуг онүү-хуучуларның күзелсоңуургалын камгалап турар болгаш шагда-да национализастаттынган будүрүлге черлерин оларның төлеринге эгидип бериксеп турар реаксылыг күштериниң чиизеңиишкиннериниге харыы кылдыр Чилиниң чер байлаа казыя тывар ажыл-ишчилери национал экономиканы кодурери, үлетпүр продукциязын будүрүп үндүрери көвүдедири дээш демиселге идепкейлиг киржип турар. Олар Улусчу чаңгыс ээп чазаанның политиказын бүрүн деткиринин митингизинде..

АДН—СЭТА-ның фотозу.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының комитединде

ПЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОнуң Кол Ассамблеязының политиктиг айтырыглар талазы-биле комитединге чөнсегленнишкинни дүжүрер талазы-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында совет саналды чугаалажыры доозулган. КНО кежигүүн 50 ажыг чурттарның бо талазы-биле кады төлевилээн резолюциязы хүлээп алыныган. Ук резолюция 111 бадылажышкын-биле хүлээп алынган, ону хүлээп алырындан чаңгыс-да АКШ садагалгаан.

Конференцияны чыылдырарынга хамаарыштыр саналдарга илергейлеттинген бүгү үзел, бодалдарын чугаалажып көөрүн барымдаалаан, 35 күрүнениң төлөөлекчилери составтыг түскай комитетти тургузары, Кол Ассамблеяның келир сессизынга чугаалажыры-биле ук Ассамблеяга илеткел киирери эргежок чугула деп санаттынган. Ол резолюция 111 бадылажышкын-биле хүлээп алынган, ону хүлээп алырындан чаңгыс-да АКШ садагалгаан.

Парлалга конференциязынга

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Братиславаға чехословак журналистериниң болгаш даштыкы чурттарның ЧССР-де турар корреспондентилериниң парлалга конференциязы болган. Конференцияны Парлалга, информациянын словак эргелели организастаан.

Даштыкы чурттарда словак эмигрантылар төптериниң база бир удурткучузу тургаш, Барыын Германияга алды чыл дургузунда чурттан келген соонда чаңгыс келген Милослав Тачовский парлалга конференциязынга чүве чугаалаан. Ам ол чижектиг хамык организациялар боттарының ажыл-чорудулгазын социалистиг чурттарга, хамыктың мурнунда Совет Эвилели биле ЧССР-ге удур угландырын турар деп, Тачовский деңделээн.

СЦЕНАДА — УЛУГ-ХЕМ, БАЙ-ТАЙГА

Чоннуң күзелинден төрүттүнгеш быжаан

Совет Эвилели делгереп турзум — деп өткүт чидиг, кижи бүрүзүнге эргим чоок сөстер каяге артынга чаңгыланып эгелээри-биле Улуг-Хем районнуң бот-тывынгыр артистери боттарының республика көрүүлдезинге бараалгадып келген концертин эгелээннер.

Олардың «Бүзүлбас эвилел» деп композициязы бистиң улуг Төрээн чуртувустуң бүзүлбас авилелдиг, чаңгыс аданың ажы-төлү ышкаш аразында ап-найыралдыг ажыл-ишчи аймак-сөөк чонунуң бүрүнгаар үзел-соруу-биле болгаш келир үеге бүзүрели-биле чүтленип, чалгынналганын көрүкчүлер сагыш-сеткилиивээн чылыы-биле уткуп, чиртилээн адыш часкаашкыннары-биле үзээннер.

Район эмнелгезиниң сестразы Л. Бахтина тыва улустуң «Декей-оо» дээр ырызын орус, тыва дылдарга ырлап доозуптарга, көрүкчүлер катап ырларын дилеп, шимээргеп-леүүл... Көрүкчүлерниң изиг хүлээп алышкынын дыннап, көрүп олурарга, күүседикчилерге «аарып», сагыш-човавайн олурар кижи чогу ядеп. Зал долу көрүкчүлерниң хөй кезии база-ла районнардан келгилээн бот-тывынгыр артистер болганда, олар ажы, багай күүседилгелерни үдүр-ла илередип, анаа хамаарыштыр санал-оннлын адыш часкаашкыны-биле «тайылбырлап» олурарлары илдеи.

«Хөөмейим нагбас-ла мен,
Хөөнүм чазаар чадаганым»

дижип, бистиң тыва улус сыгыт, хөөмей, каргыраа ээли чижектиг сеткил-чүрекке хээп турар тускай аян, хөөмүт, бүрүкгуларындан салгаттының келген күүседилгерин мактап ырдажып турарлар.

«Улуг-Хая» совхозтан келген Т. Кара-оол, «Ак-Туруг» совхозтан Б. Конгар, С. Эрес-оол, Д. Номнай олар Д. Шынараптың бызаанчыга үделегени-биле кожан ырларны ырлажып тура, сыгыт, хөөмейни бадыра бээрге, зал ишти шыпшың...

Районнуң Культура бажыңының ажылдакчызы Рая Монгуш база М. Мерген-Херелдиң чогаатканы «Дамырак» деп ырызын чараш ырлап күүседкен.

Район төвүнде кижи эмчизи Е. Доцко, концертмейстер А. Ларкина биле Н. Чайкинниң баянга ойнаар концертинин төнчүзүн тергиин эки күүседкеннер.

Улуг-хемчилерниң республика көрүүлдезинге бараалгадып келген концертинде кошкак күүседилгелер бар-даа болза, идейлиг утказы хаңы, көрүкчүлерниң үнелелиин алган номерлер барын жүрү кежигүннери демделээнер.

«Бааргында малдар өттээн Бажы бедик Бай-ла-Тайганың» бот-тывынгыр артистери улуг-хемчилерниң соок дарый концертин эгелээннер.

Хоойлуларда Совет чурттуң
хоойлузу дег,
Хостуг, шынныг ындыг
хоойлу найда-даа чок.
Дээди шынның хоойлузун
мактап ырлаан
Делегейде менден чоргаар
хамааты чок —

деп «өөрүшкүлүг аас-кежиин алгап турар олуругларны чымнаан олурган көрүкчү бүрүзүнүң хей-аъды көдүрүлгени чугаажок. Моңу Тээли» совхозта партком секретары С. Байыс-оол чоргаарал-биле ырлап турда, өөрү чаңгыс кижи дег ооц хөөн кирген үнүн эдерип турдулар.

Л. Чадамбаның «Араттың алдын хоойлузу» деп шүлүүн Тээли» совхозтуң механизатору С. Сонам аянныг болгаш билдингир кылдыр номчаан.

Ол ышкаш «Кара-Хөл» колхозтуң чолачызы С. Севээн-оол «Тапталым гайыта» («Ынакшылым ындыны») деп якут ырны күүсеткенин көрүкчүлер улуу-биле үнелеп, үр-ле адыш часкап, катап күүседирин дилеп олурдулар.

Хөлө чаактыг хомузумну
Хойлап чорааш магар-ла
мен,
Чес-ле чаактыг хомузумну
Чеңнеп чорааш, магар-ла
мен —

дээр ыры хомуска тыва чоннуң кайы хире хамаарылгалыг чоразының херечиин болур.

М. Саттың удуртулгазы-биле хомусчулар ансамбли онзагай болганын көрүкчүлер-даа, жюри кежигүннери-даа демделеп, ук күүседени эки деп санап турдулар.

Шүлүкчү С. Молдурганың «Шын» деп балладазын С. Мар-оол уран, чараш кылдыр номчуп, чогаалла болуп турар болуушкуннарны үнүүн дузазы-биле илереткенин жюри кежигүннери уран номчукчунуң кончуг эки чедишкинин кылдыр саналаннар.

Бай-тайгажылариың концертинде көрүкчүлерни хаара түдүп турар күүседилгелер бар-даа болза, чамдык четпестерниң бары хомудынчыг. Чарлакчы кижиниң үнү өткүт, тода болуру чугула.

Улуг-Хем, Бай-Тайга районнарының бот-тывынгыр артистери республика көрүүлдезиннден улуг өөредигни алгаш чанаңар.

Байы-даа коллективтиң концертинин алыс угланышкыны — ам болур улуг байырлал — ССРЭ-ниң 50 чыл ооңга тураскаатты-ның, келир үеге хаңы бүзүрел-биле чалгынналып, ажыл-ишчи кижилерниң амыдыралы-биле сыры холбаалыы-биле онзаланып турар. Шынап-ла чоннуң күзелинден төрүттүнгеш, быжаан деп чүвениң барымдаазы-даа ол-дур.

Монгуш ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: Чөөп-Хемчиктеп келген, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кара-Сал Ак-оол сыгыт, хөөмейни ыгыл-биле үдевиилээн күүседип олур.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ХЕРЕЧИЗИ

Бистиң республикага бот-тывынгыр уран чүүл көрүүделерин организастап эгелээнден бээр-ле ацаа бодумнуң өөрөш-биче-даа болза, улуг-хуумну киирип, ооц доктаамал киржикчизинге санаттырып келдим. Бодум хуумда ыры-хөгжүмгө бичемден турала сонуургалдыг болгаш, ол дугайында бодай бергенимде чалгынналы берген ышкаш апаар мен.

Элээн хөй ырларның автору болуп турарымны чоп билир боор. Ол ырларны республиканың ацгы-аңгы районнарында саанчыларның, кидэрчыларның ырлап кээп турарынга өөрүп, оларга четтиргенимни илередикоор мен. Бот-тывынгыр артистериң дилээ бүүгаар чамдык ырларны бижээнимни сактып ор мен. Оларның бирээзи С. Сарыг-роолдуң созүнге бижээним «Коммунизмниң оттары» деп ырыы. Ук ырны 1964 чылда Улуг-Хемниң уран чүүл коллективи дөрт үнге Кызылга кээп күүсеттилер.

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болурунга турасказттаан көрээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүүдезин мурнуку чылдарга бодаарга черле онзагайдыр. Мында чижек кылдыр мындыг чүүлдү чугаалаайн. 1960 чылдар үезинде концерт номердери чүгле баян-биле үдеттинип турган. А ам бээрге район бүрүзүндеп-не хөгжүмүнүң янзы-бүрү болук хевирлериге хөй кижи составтыг оркестрелериг кээп турары — бурунгаар базымнарның өзүлдезин хереченер турар. Чедип алдынган бо чедишкиннерни улам хөгжүдүп, модоо Культура базымнарынга болгаш клубтарга ол талазы-биле тускай эртемнигдерни быжыглап, чоннуң олче улам хаара түдары күзеннигт.

С. БАЗЫР-ООЛ,
бот-тывынгыр композитор.
Бии-Хем район.

АНЫЯКТАР АРАЗЫНГА

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурувуң улуг байырлалынга бараалгаткан көдээнин уран чүүлүнүң республика көрүүлдезинге киргир аас-кежиин мецээ таварыштыг. Алдан харга чоокшулап-даа орааумза, аныяктар аразынга турупкаш, чопумга аян түдүп сыгыртыры — бүдүүн колхозчу кижиге улуг өөрүшкү болгаш чоннуң уран талантызын бистиң чуртувуста бедии-биле үнелеп турарының хереченин деп санаар мен.

Бодум Өвүрүүн «Кызыл туң» колхозта кижи мен. Шаандан тура сыгыртыр чордум. Ынчалза-даа чон мурнуңга концерттерге киритпейн чораанымны хомудынчыг. Чүгле сөөлгү чылдарда бистиң Сагыы суурда эң-не пептерээн кудумчу концерттериңге доктаамал киржип келдим. Республика көрүүлдезинге келирияның мурнунда ацгы-аңгы суурлардан келген сыгытчылар шупту каттыжып, сыгытчылар ансамблин тургузуп алдывыс. Аныяк эштерге арга-мергежилиимни шыдаар шаам-биле дуалаан коргустум-даа. Оларның аразында Хандагайты ортумак школазының 10-гу класзының оорениичизи Сергей Куулар опшаган черии үзеп турар, өзүлүг сыгытчы болуп болур кижи.

Бистиң концертивистиң номерлери колдуунда-ла ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскаатты-нган. Ооц тодаргай чижээзинге уйбек, татар танцылар дээш өске-даа номерлерни адап болуп. Хындыг хөгжүм оркестри сурагдыг классиканга хамаарыжыр П. Чайковскийниң «Куулуг хөл» деп чогаалындан бичии кууларның танцызының музыказын ойнаар. Бо аазырге, көдээ кижилерниң музыкага сонуургалы улам улгадып, классиктиг аялгалар-биле бээш танцыжып турар апарганын хереченер турар.

М. ДОРУНМАЙ,
колхозчу.

ГТО — хүннүң айтырыы

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринде совет кижилериниң кадыкшылыг чамгалаарынга болгаш чуртуң камгаланыр күүзүн быжыглаарынга күш-культура болгаш спорттуң ужур-дузазын чугулаазын айыткан. ГТО-нуң чаа комплексизин ажылдап кыяан чорук Коммунистиг партия биле Совет күрүнениң совет кижилериниң кадыкшылы, дадыгмышкыны дээш сагыш салышкынының тодаргай хереченин болур.

«ГТО-нуң чаа комплексизи күш-дамыр кижизидилгезиниң үндезин программазы болбушаан, коммунистиг бүүза аныяктарны кижизидилгезиниң үндезин программазы болбушаан, коммунистиг бүүза аныяктарны кижизидилгеэнинге кол рольду ойнаар ужурлуг» деп ВЛКСМ ТК-ниң VII пленумунуң шиитпирлеринде айыткан. Ону амыдыралга боттандырары-биле Чөөп-Хемчиктеп комсомол организациялары хей-биитп организациялары-биле кады чамдык ажыларны чоруткан. ВЛКСМ райкомунуң пленумунга ГТО-нуң чаа комплексизин амыдыралга боттандырар дугайында чугаалашкаш, тодаргай доктаалды хүлээп алган.

ГТО-нуң чаа комплексизин пропагандалаарынга болгаш боттандырарынга Ленин аттыг колхозта, «Сут-Хөл» совхозта, районнуң кижи эмнелгезинде, АТБ-де, Чадаана хоорайның № 1 болгаш № 2, Шөмө, Сут-Аксы, Баян-Тала школаларында комсомол, пионер организациялары боттуг, организастыг ажылды чорудуп турар.

ВЛКСМ райкому арткан айларда районнуң спорт, профсоюзнай, ДОСААФ организацияларының-биле кады район хемчээлдиг алаан кап маргылдаалар эртиргеи. «Революцияму болгаш дайынчы алдарның оруу-биле» деп аныяктар жоходунуң түңнелиивээ спорттуң алды хевириниң маргылдаазынга, комсомол-профсоюзнай кускү чиик атлетика кроссунга хөй кижи киришкен.

Материал-техниктиг база спорттуң улам ыцай хөгжүдүрүнге, массалыг болдурарынга улуг салдарлыг. «Сут-Хөл» совхозта, Ленин аттыг колхозта, Чадаананың № 1 школазында, районнуң өртөө удур командазында бөдүүн стадионнар болгаш спорт площадки багай эвес кылдыгаи. Анаа спортчу оюннар, маргылдаалар үргүлчү хей кижи киржикчилиг эртип турар.

Спорт ажылы «Сут-Хөл» совхозта багай эвес чоруп турар. Ол ажыл-агыйда 112 кижи спорттуң янзы-бүрү хевирлериниң разрядтарлыг, 230 кижи «Хорожай» эки тура спорт шиитпелиниң кежигүнү. ГТО-нуң нормаларын хүлээп алыр комиссияларны Сут-Аксы, Кара-Чыраа, Кызыл-Тайга, Хөр-Тайга суурларда тургускуулаан.

ГТО-нуң чаа нормаларын дужаарынга малчынарны киниряштирери-биле комиссия кежигүннери сут-бараан фермаларының пиичилериниң орту-зунда ажылды чорудуп эгелээн.

Спорт хөгжүлдезинге, ГТО-нуң нормаларын дужаарынга боттарының хууда үлегерин көргүзүп турар хоочун спортчулар районда бар. Оларга Ховалыг Алдын-оол, Николай Таранов, Ооржак Анын-оол, Сат Доржу, Ооржак Чимбаа болгаш өскелер-даа хамааржыр.

ГТО-нуң чаа күш-культура комплексизин амыдыралга боттандырар талазы-биле чоруттунуп турар ажылдар-биле чергелештир четпестер хей. Чамдык комсомол организациялары комплексти дужаар организастыг хемчеглерни албайн турар. «Октябрь 50 чылы» колхозта, «Чырга-Бажы», «Большевик», «Тыва» совхозтарда спортчу оюннар, маргылдаалар болбайн турар. Бо кижы-агыйларда ГТО-нуң чаа комплексизиниң нормаларының чайгы хевирлерин дужаар ажылды чоруттыраан. ГТО-ну дужаарының графиги болгаш ону организастап удуртур комиссиялар тургустунмаан чорук, ол черлерде комсомол организациялариның спорт ажылынче кичээнгей салбаанының хереченин-дир. Шак ындыг байдал Чадаана хоорайның чамдык будүүглелеринде, албан организацияларында бар.

ГТО-нуң комплексизиниң нормаларының кыскы хевирлерин дужаарынга белеткел ажылдарын организастыг чорудуп, ацаа комсомолчулар болгаш аныяктар ядепкейлиг киржирин чедип алыры, районнуң комсомол организацияларының бо хүннерде тулуза сорулгаларының бирээзи.

М. ХӨЖУР-ООЛ,
ВЛКСМ Чөөп-Хемчик райкомунуң бирги секретары.

ӨӨРЕДИГЛИГ ФИЛЬМНЕР

Киноэкраннардан көрүкчүлер документалдыг хей чаа фильмнерни көрүп болур. Оларны көөрү кижиниң бойдус-даа, төөгү-даа, бистиң үениң кижилериниң-даа, әртем-даа талазы-биле билиинин бедидеринге дузалаар.

Чижээ, «Дөскел чок чүректер» деп фильм бистиң чуртувуң кижилериниң дугайында чугаалап турар. Ону элээн каш новелладан тургускан болгаш социализм чуртувуң аныяк кижизиниң коллективке хамаарышкан мөзүзү оон илереэр.

«Лев Кассиль» дээр фильм мергежилдиг ол чогаалчының дугайында чоңга чугаалаар, ол — келир үеге хамаарыштыр хей бөдүүлдарны бодаар кижи чораан. Чогаалчының чогаалга башкайгы базымнарының. В. Майковский-биле оон ужуражып турганының дугайында фильмниң автору чугаалап турар. Л. Кассильди шериг корреспондентизи, башкы, спорт тайылбырлакчызы кылдыр-даа бо фильмден көөр бис.

«Келир үе дугайында сактышкын» деп аттыг фильм Э. Ф. Денакиниң ол-ла ышкаш аттыг болгаш база «Сылдыстарже дедир ээри» деп номнарын өзүүлээр тургускан. Төөгүүнүң тураскаалдарының болгаш тоолдарының дугайында бо фильмде көргүскен, ында болза эрте-бүрүнгү шагда черден дашкаар культураларның төлээлекчилерй бистиң бөмбүрзекке чедип келип турган-даа чадавас дээр утка-биле кижилерни боданырынче ук фильм албадаар. Фильм болза амгы үеде тайылбырлаар арга чок болуушкуннарны чүгле келир үеде ылавылалдыы-биле шинчилеэнинниң соонда эртемденнер тайылбырлап берип болур дээрзин көргүзүп, төөгүп турар.

«Амыдыралдың үндезинчери» дээр документалдыг фильм үнүштериниң амыдыралының, фотосинтезтиң улуг чажыдының дугайында көрүкчүлерге чугаалаар бээр соруганы салган. «Далай» — мээң чөлүм» дээр фильмде далайларның ажыл-ишчилериниң дугайында тоожуп турар. Садыг флодунуң далайжыларының, ледоколдар экипажтарының, далай кызыгаажылариның, балыкчыларның солуп ажылының дугайында, океанның өскерлип турар хей талалыг байдалының дугайында көрүкчүлерге фильм чугаалаар.

Черниң эң чоок элеринчизиниң шинчилээр талазы-биле совет эртемденнериниң кайгамчыктыг чедишкиннериниң дугайында солун чүүлдерни «Айның оруу» дээр фильмден көрүкчүлер көрүп, билип алырлар.

«Шиитпир АСУ-ну санадап турар» деп аттыг фильм база бар. Украин ССР-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Б. Тимофеев чуртун улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарының чаңгыс аай күруне системазын тургузарының дугайында айтырыгларны ол фильмде тайылбырлап турар. Хоорайның суг дамчыдылгазындан сугнуң агып хораарының янзы-бүрү чылдагааннарының дугайын «Кичээнгир: суг агып тур» деп фильмден көөр бис.

Документалдыг өске-даа фильмнерни экраннарга үндүрүлээн болгаш моон соңгаар-даа үндүрер.

С. САЛЧАК.

телевидение

НОЯБРЬ 25-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00 — Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Школачыларга. «Тыва төрээн чуртуң флодуң» деп олимпиада. Ийиги эдчетпиң айтырыгларыга харылар. 13.10—«Кадыкпылга». Эртемтайылбырлыг программа. 13.40 — 13.50 — Чапсар. 13.50 — Оңнуг телекөргүзүг. Уруглара. «Ойнаарактарлыг хааржак». Ойнаарактарның телефильми. 14.40 — Оңнуг телекөргүзүг. Хоккей талазыбиле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Химик» (Воскресенск). 3-ку оюн. 14.50 — «Бүзүлбас эвилел». «Азербайджан ССР. 16.50 — Оңнуг телекөргүзүг. П. И. Чайковскийниң «Куулуг хөл» деп балети. ССР Эвилелиниң күрүнениң Академиктиг Улуг театрының шиизи. 18.00 — «Үе». Информастыг программа. 18.20—Оңнуг телекөргүзүг. «Куулуг хөл» деп шиизиниң улаанчызы. 19.20 — Оңнуг телекөргүзүг. Хоккей талазыбиле ССРЭ-ниң чемпионады. ЦСКА — «Торпедо» (Горький). 3-ку оюн.

КЫЗЫЛДАН

20.15 — «Адрезиң: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга. 20.50 — Документалдыг фильм. 21.00 — Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүүлдези чорун тур. Концерт.

МОСКВАДАН

21.45 — «Литература чогаалларын кино кылдыр тургузары». «Иван Иванович Иван Никифорович-биле канчар бакташканыл?». Уран-чечен фильм. 22.50— 23.00—Чапсар. 23.00 — «Үе». Информастыг программа. 23.30 — 00.10 — «Цирктиң оттары».

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

кино

НОЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Херээженнер болгаш берсальерлер» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАД-ХЕМ»: «Тинделге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.20, 17.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Фархадтың маадырлыг чоруу» 15.00, «Нәузльтородан келген үүлгедиичи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Андрейжигеш» 9.00, «Дузантээшкин» 10.50, 12.20, 16.40, 18.10, 20.40 шактарда.

Сагаар

Бөгүн республиканга шөнүр будуттарлыг, шоолуг чайбас хүн болур. Хат кошкак. Агаарның температуразы түне дээрги черлерге 30—35, оон, өскелерге — 25—30 градус соок. Хунзуг бөрүзүн талазы районнарга 10—15, оон артканнарында — 5—20 градус соок. Кыштың даже 29—31, а хунзуг — 10—21 градус соок.

СОНУУРГАЛЫ УЛУГ

Чөөп-Хемчикте Ийме суур бирле онзагай чүүлдүг. Ацаа келген кижилер бо суурнуң чурттакчыларының шыдыраага хандыкшылдыын эскерип каар.

Ам бистиң Ийме ортумак школазында шыдыраа секциязы доктаамал чоруп турар. Онда 3—10 класстарның оолдары болгаш уруглары хаара түттүнген. Секцияларга шыдыраның теориязын, чурттуп болгаш ээштыкшының сураглыг шыдыраачыларының арга-мергежилин өөренип турар бис. Оон-биле чергелештир уруглар бо суурга шыдыраа хөгжүлдезин база сонуургап турарлар.

Бо черге эң шыырак шыдыраачы ким турганын өөренииктилер бо-ла сонуургап айтыр болгулар. Ону тодаратпывыс. Ийме шыдыраачыларының өгбези Тюлюш Самбугаевич Дамдын-оол чурттап чораан. Хөөрүн шыдыраачы Ленин аттыг колхоз тургустунгуже чедир чурттаан.

Тюлюш Дамдын-оолдуң соонгалгаан, оон өөренииктилери Монгуш Дамбаа, Довуң, Дажы-Балдар шыырак ойнап чораапнар.

Амгы үеде колхозтуң шыдыраачылары чүгле районга эвес, а республикада безин билдингир. Оон иштиңден 3 кижи бирги, 12 кижи ийиги разрядчылар. Бегзи Өнер республиканың шилиндек командазының кежигүнү. Максим Монгуш шериг албанныга 1-ги разрядты чедип алган.

Колхозтуң шыдыраачылары кожалары-биле ол ышкаш Кызыл хоорайның шыдыраачылары-биле эш хүүзүнүн ужуражылыкшыл кылып турарлар. Районнуң шыдыраага шилчип чоруур кубогун монгези-биле бо колхозтуң шыдыраачылары чаалап алган.

Ш. МОНГУШ.
Ийме ортумак школаның башкызы.

Кызыл хоорайның чурттакчылары!

Найысылалывыс Чаа чылга белеткенип эгелээн. Байырлалдың бүдүүзүнде кижи бүрүзү чаа ишик-хеп садып алыр, дөргүл-төрелдеринге, эш-өөрүнге белек тыпсыр дээш кызып турар. Ам кол-ла чүве — Чаа чыл ёлказы болгай.

Елка дээрге Чаа чылды уткуурда силерге сеткил-сагыш хайындырар өөрүшкүлүг чүүл болгай. Ону белеткээринге бистиң магазиннеривис дузалаар.

Елканы моон адаанда магазиннер айыткан шактарында садар: № 11 (Каа-Хем суурда): 10 шактан 19 шакка чедир. Дүштээри 14—15 шакта. Дыштанып хүнү воскресенье. № 19 (Жилпоселок): 9 шактан 20 шакка чедир. Дүштээри 14—15 шакта. Дыштанып хүнү чок ажылдаар.

Елканың өртээ:

бедии 1 метр чедир —60 көп.
—»— 2 —»— 75 көп.
—»— 4 —»— 1 рубль 20 көп.

Эргим өнүктер!

Чаа Чылга белеткенип эгеленер!

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

ӨӨРЕНИР КҮЗЕЛДИГЛЕРГЕ

Кызылда № 35 профессионал-техниктиг училише маляр-штукатуржулар, штукатуржулар, чазаныкчылар, экскаваторжулар мергежилинге өөренир күзелдиг сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, партшайгы эмтырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ишт-нгый киллизинин 21-47, чаштыр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуу киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргынга 32-75 телефонче доогаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00969.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезиилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
26
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 279 (9047).
Өртээ 2 кеп.

ЧҮРЕКТИҢ ХАНЫЗЫНДАН ӨӨРҮП ЧЕТТИРИИШКИН

Совет Эвилелиниң ажылчы чонларындан, партия болгаш хөй-ниитиг организацияларындан, будурулге, тудуглар, колхозтар, совхозтар болгаш албан черлериниң коллективтеридеп, Армияның болгаш Флоттуң дайынчыларының Октябрьдың социалистиг Улуг революциязының 55 чыл ооң холбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң адынга байыр чедиргеи хөй санныг телеграммалар болгаш чагаалар келген. Ол ышкаш даштыкы чурттарның коммунистиг, национал-демократтыг болгаш чоон социалистиг партиялары, чазактар, күрүнениң, политиктиг болгаш хөй-ниитиг ажылдакчылары, демократтыг организацияларының болгаш тус-тус хамаатылары база байыр чедиргеннер. Ол тоогүүр хүнүң холбаштыр ол байырлыг чагааларда Октябрьның төрээн чуртунга эңне эки түүлдерни күзээнин илереткеи.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле совет улустуң коммунистиг тургузуушкунга чедип алган чедиишкиннериин даштыкы өөнүктер боттарының чагаларында бедик-биле үнелээннер. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээп алганы делегей политиказының дээштиг фактору апарган тайбыңның төөгүлүг программазын быжыы-биле, чайгылыш чок боттандырып чорудары делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чаныкылдырарынга, аңгы-аңгы нииттилеп тургузуглуг чурттарның тайбың кожа-хелбээ догуннаарының ленинчи принциптерин моон соңгаарлаа херек кырынга боттандырарынга, тайбың болгаш социал дешилге дээш демисежин турар дешилгелиг бүгү күштериниң улам сыры каттыжарынга шинтирлии-биле идиглиг боон турарын байырлыг чагааларда онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң бүгү ажылчы чонларынга, партия, совет болгаш хөй-ниитиг организацияларынга, будурулге болгаш албан черлериниң коллективтеринге, коммунистиг, национал-демократтыг болгаш чоон социалистиг партияларга, чазактарга, күрүне, политиктиг болгаш хөй-ниитиг ажылдакчыларынга, демократтыг организацияларга, даштыкы бүгү өөнүктерге СЭКП-ниң Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели совет улуска. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш ССРЭ-ниң чазаанга ишиг байыр чедирип, эки түүлдерни күзээнин дээш чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлеп тур.

СЭКП Төп Комитеди — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдели

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

РУДА ЧИГ-ЭДИН КОМПЛЕКСТИГ АЖЫГЛААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БЕДИК КӨРГҮЗҮҮГЛЕРНИ ЧЕДИП АЛЫРЫНЧЕ КОЛЛЕКТИВТЕРНИ МОБИЛИЗАСТААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ УСТЬ-КАМЕНОГОРСКИНИҢ КОРГУЛЧУН-ЦИНК БОЛГАШ БАЛХАШТЫҢ ДАГ-МЕТАЛЛУРГИЯ КОМБИНАТТАРЫНЫҢ ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Руда чиг-эдин комплекстиг ажыглаар талазы-биле Усть-Каменогорскинин коргулчун-цинк болгаш Балхаштың даг-металлургия комбинаттарының партия организацияларының ажылының дугайында айтырыгны СЭКП Төп Комитеди көргеи. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин удуртулга болдурган, ол будурулгелериниң партия организацияларының өөнүг металлдарны бүдүрериң көвүдедиринге курлавырларны калбартыяның болгаш бүдүрүп үндүрүп турар продукциянның чангыс чижек хемчээлинге чарыгдалдарны кызырарының эң чугула түүлү болур руда чиг-эдин улам доду болгаш комплекстиг ажыглаарынче коллективтерни мобилизастаар талазы-биле дыка улуг ажылды чорудуп, ажылчы чоннарны коммунистиг өзугга кижизидер, оларның чогаадыкчы инициативазын бедидер талазы-биле практиктиг хемчегелерни түткүлдүг боттандырып, ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның техниктиг өөредилгезиниң база экономиктиг билиниң айтырыгларынче үргүлчү кичээнгей салып турар деп хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн. Чиг-этти болгаш материалдарны чөп ажыглаар, продукциянын шынарын бедидер болгаш бот-үнезин чигедир, ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр алдынган хүлээлгелерни күүседир, тоскы беш чыл планының онаалгаларын ажыр күүседир дээш социалистиг чарыштыг профэвилел болгаш комсомол организацияларының-биле кады партия организацияларының коллективтерде калбаа-биле неитередип турар.

Эртем-шинчилел болгаш төвевилел институттарының ажылдакчылары-биле сырый демниг ажылдап тургаш, бо комбинаттар руда чиг-эдин казып тыварының болгаш сайгырады ажылдап кылырының техниказын база технологиязын сайзырангайжыдарының перспективтиг планнарын ажылдап кылган. Ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганы контрольдаар эргени ажыглавышаан, партия организацияларының будурулгелериниң будурулге ажыл-херектеринче ханылап, кааскан ажыл-херек дээш кадрларның харыысалгазын бедидип, коллективтериниң мурнунда турар сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээрин чедип ап турар.

Ооң түңнелинде Усть-Каменогорскинин болгаш Балхаштың комбинаттарында руда-лардан болгаш концентраттардан металлдарны база ажыктыг түүлдерни үндүрүп алырының аргазын дыка бедидиткен. Олар бо көргүзүүлер талазы-биле адырда кол чернн ээлеп турар. Чеңиңк болгаш көргүлчүн-биле чергелештир чиг-этген ажыктыг өске-даа казымалдарны ап, бараанныг продукциянның ниити хемчээлиниң барык дөрттүн бир кезиин оларны сайгарганындан киирип ап турар. Ол чорук Балхаш комбинадының бүгү арыг орулгазының үштүн бир кезээ хиредин, а Усть-Каменогорск комбинадының бүгү арыг орулгазының деп кезээнден хөйүн хандырып турар. Руда чиг-эдин долу ажыглаар талазы-биле хемчегелерни боттандырып тураш бөзин Усть-Каменогорскинин болгаш Балхаштын металлургтары амгы беш чылдың бүдүн чартык чылында 100 миллион ажыг рубльдин эдеринчи продукциязын немей бүдүргеи. Чиг-этти комплекстиг ажылдап кылыры болгаш бүдүрүлгеден артыкталып үнген түүлдерни утилизастаары үлетпүрүнүң октаан түүлдери-биле долганды турар түүлдерниң докталырын болдурбазынга баа дыка улуг идиглиг болуп турар, ол чорук социал улуг ужур-дузалыг.

Чиг-этти чөп ажыглаар, бүдүрүлгенин техниказын болгаш технологиязын сайзырангайжыдар дээш демиселди калбарткап, комбинаттарның коллективтери беш чыл планының онаалдаларын чедиишкиниг күүседип, экономиктиг бедик көргүзүүлерни чедип ап турар. Усть-Каменогорск комбинадында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү металлургия заводтарының талазы-биле адырда ортумак хемчээлден 1,5 катап, а Балхашта — руда арыглаарының талазы-биле барык 2 катап ажып турар. Бо бүдүрүлгелер беш чылдың эгезинден баар бедик орулгалыг ажылдап турар.

Ынчаллажок Усть-Каменогорск болгаш Балхаш комбинаттарында ам-даа кылып болдур түүлдер талазы-биле база бүдүрүлге ажылдарын автоматчыдар болгаш механизастаар талазы-биле бар аргаларны амдаа долу хемчээлге ажыглавайн турар деп, доктаалда демдеглээн.

Руда чиг-эдин комплекстиг ажыглаар болгаш ооң күселибиле будурүлгенин ажыктыын бедидер талазы-биле бедик көргүзүүлерни чедип алырынче коллективтерни мобилизастаар талазы-биле Усть-Каменогорскинин коргулчун-цинк болгаш Балхаштың даг-металлургия комбинаттарының партия организацияларының ажылының дуржулгазын СЭКП Төп Комитеди түүлдүг деп көргеи.

Бо ажыл-херекте бар курлавырларны болгаш аргаларны бүгү хемчег-биле ажыглаарынче онза кичээнгейни салып тургаш, руда чиг-эдин комплекстиг сайзырады ажылдаарын улам ынай экижидер талазы-биле ажылды моон соңгаар-даа чорударын комбинаттаркың партия болгаш профэвилел организацияларына ажыл-агый удуртукчуларына даскан. Коллективтерниң социал хөгжүлгезиниң айтырыгларын түткүлдүг шиитпирлээр, ажылчы чоннарның күш-ажылының, амыдыралчуртталгазының байдалдарын болгаш культурлуг дыштанылгазын организастаарын үргүлчү экижидер, оларның ниити эртем-билиг деңнелин болгаш түскай биилгерин бедидер ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның чогаадыкчы ядепкейин хөгжүдер, будурулгени эргелеп башкарарынче оларны калбаа-биле хандыкшыдар. Социал хемчегелерни боттандырарын күшажылдың будурүкчүлүүн бетүүрери, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаары-биле, коллективтерниң мурнунда турар ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээри-биле сырый холбаштырар.

Организакчы болгаш политиктиг ажылдың, беш чыл планы-биле тодаргайлаттынган онаалдаларны чедиишкиниг шиитпирлээрде коллективтерниң будурулгечи болгаш хөй-ниитиг ажыл-чорудулганыга ооң боттуг салдар чедиреринин хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдар талазы-биле Усть-Каменогорск болгаш Балхаш комбинаттарының партия организацияларынга үргүлчү тузалаарын Казахстанның Компартиязының Чөөн-Казахстан болгаш Караганда обкомнарынга даскан.

Металлдарның, сераның болгаш ажыктыг өске-даа казымалдарның чидиреин кызырар талазы-биле ажылдар онаага металлургияның дыка хөй будурүлгелериниде долу хемчээлде чорбайн турар, рудаларны арыглаарынга болгаш концентраттарны сайзырады ажылдаарынга бедик көргүзүүлерни чедип алган мурнакчы будурүлгелериниң дуржулгазын кошкак ажыглап турар деп, доктаалда демдеглээн. Руда чиг-эдин ажылган турарында четпестерни чайладырын, ол эң чугула сорулганы шиитпирлээрде будурүлгелериниң, эртем-шинчилел болгаш төвевилел организацияларының удуртукчуларынга негелдеп бедидерин ССРЭ-ниң Өөнүг металлургия министерствозунуң коллегиязынга даандырган.

Усть-Каменогорск болгаш Балхаш комбинаттарының коллективтериниң ажылының дуржулгазын түңнээрин, адырнын өске будурулгелеринге ону калбаа-биле ажыглаарын ССРЭ-ниң Өөнүг металлургия министерствозунга болгаш металлургия үлетпүрүнүн ажылчыннарының профэвилелиниң ТК-зынга даскан.

Чагыргазында турар будурулгелерге чиг-эт курлавырларын ажыглаарын экижидерин, эртем шинчилелдериниң, конструктор болгаш төвевилел ажылдаашкыннарының деңнелин бедидерин, сайзырангай технологтуг ажылдарны будурулгеге нептередирин алырлар министерстволарынга СЭКП Төп Комитеди хүлээткен.

Ниитилел будурулгезиниң ажыктыын бедидериниң чугула түүлдериниң бирээзи болур чиг-этти чөп ажыглаарынче партия организацияларының, будурулге коллективтериниң кичээнгейин үргүлчү угландырарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-зарынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, хооркомнарынга болгаш райкомнарынга сүмелээн. Ол ажылга Усть-Каменогорскинин коргулчун-цинк болгаш Балхаштың даг-металлургия комбинаттарының партия организацияларының ажылының дуржулгазын СЭКП Төп Комитеди түүлдүг деп көргеи.

Бо ажыл-херекте бар курлавырларны болгаш аргаларны бүгү деңнеп-биле ажыглаарынче онза кичээнгейни салып тургаш, руда чиг-эдин комплекстиг сайзырады ажылдаарын улам ынай экижидер талазы-биле ажылды моон соңгаар-даа чорударын комбинаттаркың партия болгаш профэвилел организацияларына ажыл-агый удуртукчуларынга даскан. Коллективтерниң социал хөгжүлгезиниң айтырыгларын түткүлдүг шиитпирлээр, ажылчы чоннарның күш-ажылының, амыдыралчуртталгазының байдалдарын болгаш культурлуг дыштанылгазын организастаарын үргүлчү экижидер, оларның ниити эртем-билиг деңнелин болгаш түскай биилгерин бедидер ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның болгаш албан-хаакчыларның чогаадыкчы ядепкейин хөгжүдер, будурулгени эргелеп башкарарынче оларны калбаа-биле хандыкшыдар. Социал хемчегелерни боттандырарын күшажылдың будурүкчүлүүн бетүүрери, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын чөп ажыглаары-биле, коллективтерниң мурнунда турар ажыл-агыйжы сорулгаларны шиитпирлээри-биле сырый холбаштырар.

Организакчы болгаш политиктиг ажылдың, беш чыл планы-биле тодаргайлаттынган онаалдаларны чедиишкиниг шиитпирлээрде коллективтерниң будурулгечи болгаш хөй-ниитиг ажыл-чорудулганыга ооң боттуг салдар чедиреринин хевирлерин болгаш аргаларын сайзырангайжыдар талазы-биле Усть-Каменогорск болгаш Балхаш комбинаттарының партия организацияларына үргүлчү тузалаарын Казахстанның Компартиязының Чөөн-Казахстан болгаш Караганда обкомнарынга даскан.

Металлдарның, сераның болгаш ажыктыг өске-даа казымалдарның чидиреин кызырар талазы-биле ажылдар онаага металлургияның дыка хөй будурүлгелериниде долу

КРЕМЛЬГЕ БОЛГАН УЖУРАЖЫЫШКЫН

Ноябрь 24-те Кремльге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң ИЭДР-ниң Президент Чөвүделиниң Даргазы, Национал фронтунуң Төп Комитединиң Чиигине секретарының оралакчызы Салем Рубейя Али-биле ужуражыышкыны болган. Үндүткелдиг, эп-найырал байдалга боон эрткен беседа үезинде советтеймен талааларның харылаалаарынга болган ССРЭ-ге база ИЭДР-ге хамаарышкан делегей айтырыгларын шиитпирлээрингее кады ажылдажылгазын улам калбартырынче түткүлдүг талалар илереткен. ИЭДР-ниң партия-чазак төлээлериниң Совет Эвилелиниге ийи чурттуң эрге-ажыктарынга болган тайбыкныы быжыглаарының херээнге дүгжүп турар аян-чоруунга сеткил ханыышкының база илергейлээннер.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАН

Президент Чөвүделиниң Даргазы Йемен Улус Демократтыг Республиканың Национал фронтузунуң ТК-зының Чиигине секретарының оралакчызы Салем Рубейя Али баштаныр Йемен Улус Демократтыг Республиканың партия-чазак төлээлери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар Совет Эвилелиниге аян-чоруун дооскаш, дүүн Москвадан чорупкан.

ЧУРУКЧУЛАР СЪЕЗДИЗИ ДООЗУЛГАН

Ноябрь 24-те Москвага Россия Федерациязының чурукчуларының үшкү съездизи ажылын доосхан.

Ооң түңнел хуралынга РСФСР-ниң Чурукчуларының дөртку съездизинге делегаттарның соңгулдазының түңнелдерии чарлаан. Эвилелдиң баштаар черинин составынга 131 кижини соңгаан. Ревизия комиссиязын база соңгаан.

РСФСР-ниң бүгү крайларының, областарының болгаш автономнуг республикаларының чагаадыкчы организацияларының төлээлекчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагааны улуг кодурлуушкун-биле хүлээп алганнар.

Оң-ла хүн РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин бирги пленуму боп эрткен. Аңаа секретариатты соңгаан. РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы Г. М. Коржев, бирги секретары — П. П. Оссовский болган.

(СЭТА).

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези чоруп тур

ЧОННУҢ ЭГЭЭРТИНМЕС УРАН МЕРГЕЖИЛИ

Хөгжүм-шии театрының залын көрүкчүлер бага катап чык доллур олурупкан. Республика көрүлдезиниң үшкү хүнү. Ол хүнгү көргүүтнүң менги баштыг Монгун-Тайганың уран талантылыглары келеди. Ниити ыр болуу «Кайгамчыктыг интернационал» болгаш Александровтуң «Төрөөн чуртувустуң үлүдези» деп ырларны күүсеткеи.

Калбак деңгеи чуртувустуң улустарының акы-дүүмэ найыралыг, дос-көжиниң, оруштуңуун алган мактап, аян тутканы көргүзүүлерни сиеңдеп удза-дараа көрүп ор бис.

Монгун-тайгажылдарның концертинде бир онзагай түүл — киржикчилериң арасында хөйжулар, чолаачылар болгаш коданы ажыл-агыйның специалистериниң колдап киргени болур. Ырак-узак көдөө черинин ёзулуг талантылыг бөдүүн пинчилери хөйге аян тутканы мактансанчыг. Ооң тодаргай чижээ «Малчыны» колхозтуң хойжузу Самбыр-оол Доржунуң каргыраапы күүсеткеиин, «Моген-Бүрен» колхозтуң хойжузу Хертек Майзоянуң «Бай-ла Хемчилмин» таалапчыг кылдыр ырлааны болур. Совет кодоның книжилери ажылдап-даа, чурттаңда, дыштанып-даа бидир деп түүе тодаргай. Хову каргыраалыя сеткил-сагыжының капызындан хостут, делгем кылдыр салып олурар малчының соруу бижиг. Оруштуңуун аян ырын ол ССРЭ-ниң алдарлыг улуг юбилейинге бараалгаткан.

Дүнеки дөрбе чиведнежиш ожуп-кыпкан улуг-биче сылдыстар дег кылдыр каастаныкан болуп кыстар «Сылдыстарэ» деп таңцыны национал аян-биле чогаадыкчы, утка-шынарлыг күүсеткеиин жюри комиссиязы-даа мактап турар. Моон соңгаар ук таңцыны улам сайзырадыры тугула, Индийжилериниң таңцызын тургускаш, ук коллектив база бир дидим базымны кыяганы чугажок. Көрүкчүлер опу опзагай сонуургал-биле хүлээп алган.

Монгун-Тайганың моңге дөштарындан аас-кежиктиг чуртталганың аялгазары база катап куттула берген дег болду. Хомусчуларның болгаш сыгытчыларның ийи аңгы аянсамбли көрүкчүлерге аян тутканда. Эрткен чылгы көрүлдеге ээккеи турган аазап киже киржикчилиг номерин бүдүп ансамбль чедир тургусканы улуг чедишкиниг.

«Малчыны» колхозта тудуткуу Саая Соскалдайның «Адыг» деп уран номчулгазы база ээки деп үнелеткеи. Шулук номчукчузу Раиса Доңдупоол Сергей Островойнуң «Ава» деп шулүүлелиниден үзүндүзүү үзүүр-утказынга чоок, доштыг номчааны көрүкчүлерни кайгаткан.

Тываның бир ырак будуңнарының бирээзи Монгун-Тайга район уран чүүл көрүлдезинге белеткелди бодувун күжү-биле ээки чоруткан деп түүе тодаргай. Үн талазы-биле чедир ажылдаттынмаан чамдык күүселдеер ыллаглыя ыры ансамбльдериниде бар болганың жюри комиссеязы айтып турар. Чогаалчы Салчак Молдурганың созуунге башкы Сотна Чапайның тургусканы «Найырадың хогдээшкиниң» деп литературо-музыкалыг көргүүт-биле концерт доозулган.

Чаңсар соонда ножеге база катап ажыттынган. Совет Эвилелиниң картаазы, ында 50 деп санны улгаттыр бижип кааи. Р. Кенденбильдиң «Найырадың ырыы» база «Бистиң сүлдеевис» деп ырларны эрниичилер эки шынарлыг күүсеткеи.

Күүлүг Улуг-Хемниң талгыларын сагышка кирер ээлдек чараш шимчөшкиниг «Улуг-Хемниң талгылары» деп таңцыны көрүкчүлер адыш часкаашкыначары-биле уткаан. «Чаа оруң» колхозтуң сааичызы Сагаан Ак-кыс уругларның таңцызын ыры-биле үдээн. Эрниинин бот-тывынгыр артистериниң республика көрүлдезинге киирген номерлериниде көрүкчүлериң болган жюри комиссеязының ээки үнелелиин алган көргүзүтлер ээдэш эвес. Бо коллективтиң таңцылары черле бөгөй эвес. Ылаңгыя «Аът чарылап демдеглээр апаар. Таңжы» деп тыва таңцыны онзагыларының хөп-сыны таарымчалыг. Эрниинин бот-тывынгыр артистериниң күүселделеринде ийи, үш болган дөрт кижи күүседип турар ырлар хөй киргеп. «Азербайджан ырлары» Зина Сырат биле Валентина Бадыйвың күүсеткеии ковчуг эки. М. Конгарның «Тавкист» деп шулүктү номчааны, И. Сакты-Сюрюнүң «Көңгүзүүлэр» деп моол ырлары база ээки номерлериниң санынга кирер.

Түүнел көргүүтнү жюри комиссеязы ковчуг эки деп санаш турар. Чамдык районнар маңна хөлүн эртер үезүн, хөй кижи киржикчилиг номерлер шилип алганы даштындан көөрү көрүштүг шыкаш сагындырза-даа, чогуур идеяны ажыдыы шыдавайн баргылаан. А эрниичилериң «Чайлагда таңцы» деп түүнел көргүүтү идейлиг утказыныар, күүселде төлээ-биле эки үнелелге четкеи.

Б. ДИРЧИН.

ЧУРУКТА: (солагай талдан оң талаже) Кыа-Хемниң бот-тывынгыр артистери Араптаң Болат-оол биле Урана Сереэдар «Кызылым сен» деп ырны күүседип тур. Үделгеде — Александр Самойленко. Оң талакы чурукта: Бай-Тайганың бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ЮБИЛЕЙГЕ ШАЛЫПЧЫ ИШ

ДОНЕЦК. Донецкиниң демир-орук коллективи ССРЭ-ниң тургустувганыындан бээр 50 чылынга алдар болдурган хүлээлгезинин эң кол көргүзүүн күүседипкеи. Локомотив бригадалары чеден муң аар деңээлиг поездилерни чорудун, 25 миллион тонна хөмүр-дашты, демирни, машиналарны болгаш өске-даа продукцияны пландан ажыр соорткеи.

«Иловайское» деп депода электровоз машинизи Валентин Евгеньевич Дегтяровтуң саналыя өзугаар ол демир-орук шугумувда локомотивтиг бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары болгаш чүк поездилериниң шимчөшкиниң улам дүргедедири дээш социалистиг чарыш калбаргаи.

Донецкиниң демир-орук коллективиниң электровоз болгаш тепловоз деполарында мурнакчы дуржулгавың 30 ажыг школаларын база организастаап турган. Оларга 350 аныяк машинистер чүк составтарының шимчөшкиниң улам дүргедедириниң дуржулгазын өөренип турганнар. В. Е. Дегтяровтуң ажылының дуржулгазының дутайында түскай дентержигелиг эртем-техниктиг информацияның болгаш пропаганданың орук төөч парлап үндүргеи.

Ол бүгүнүң түңнелинде Донецкиниң демир-орук шугумунуң локомотив бригадалары экономика-техниктиг көргүзүүлерни дыка экижиткеи. Ынчангаш бо чылдың соортур состав бүрүзүнүң деңээлээ эрткен чылдыыллан бөжеи топнага аар болгаш локомотивтин бүдүрүкчүлүү база улгаткан.

Чарыш электровозтарының камналгалыг ажылдарынга база улуг салдарлыг болган: машинистерниң чыл эгезинден баар камнаа алган энергиязы-биле Донецкиниң демир-орук шугумувун электровоз бригадалары шупгузу дөрт хонук пиинде соксаал чок ажылдап болур хире хөй боон турар.

(СЭТА).

ДҮҮН КЫЗЫЛГА

ССРЭ-ниң 50 чылынга болгаш Күрүненин Кызылда башкы институдунуң 20 чыл ооңга тураскаатказ эртем-теоретиктиг конференция дүүн болган. Тываның дээди өөредилге чери — башкы институдунуң 20 чылының дугайында илеткелди институттуң ректору, педагогика эртемнериниң кандидады Х. С. Алдын-оол кылган.

Физика, математика, педагогика, тыва дыл, орус дыл, литература, биология, фольклор болгаш этнография база марксизм-ленинизмниң тус-тус секцияларынга лекциялар база болгулаан. Аңгы-аңгы эртемнер болгаш темалар аайы-биле сезен ажыг илеткелди болгаш дыннадыгларны студентилериниң эртем шиитилелиниң кежигүннери боттарының шинчилелдеринге үндезилээш, дуржулгалыг башкыларның удуртулгазы-биле белеткээн.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң сессия чыыжының дөрткү сессиязын 1972 чылдың декабрь 25-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва, 1972 чылдың ноябрь 24.

КРАСНОЯРСКИДЕ КҮРҮНЕНИҢ БАШКЫ ИНСТИТУДУН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет Тываның школаларына башкы кадрларны белеткээринге ачы-хавыязы болгаш тургустунганындан бээр 40 чыл болганы-биле холбаштыр Красноярскиде күрүненин башкы институдун Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1972 чылдың ноябрь 24.

Воронежчилерде

ВОРОНЕЖ областың үлетпүр черлериниң ажылдакчылары ССРЭ-ниң бежен чыл оюнга алдар кылдыр кылытларының шынарын экижидер талазы-биле социалистиг хүлээлгезин бүүседипкеи. Үлетпүр продукциязының 22 хевирлериниде күрүненин шынар деңээн хуусаазындан эрте тыпсыр деп шиитпирлээн.

Воронежчилер «Чуртка түүле тергиин шынарлыг машина дүүлүларын бээр!» — деп, дозунну салганнар.

(СЭТА).

ПОЛИТӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ДЭЭШТИИ— ОРГАНИЗАСТЫГ ЧОРУКТА

СЭКП Тыва обкомунуң XI пленумунуң шиитпирин—амыдыралга

Өөредилгеге партийжи удуртулга

Коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезин бедик деңнелге тургузар, оон идей-политиктиг ужур-дузазын улам экижидер дугайында хемчеглерни бистиң партиявыс доктаамал кичээнгейге ап келген. Массаларны коммунистиг идеалдарга кижилидерикге, оларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин кодурерине партийжи өөредилге улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Бистиң совхозта партия комитеди болгаш партия эге организациялары чаа өөредилге чылында коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң күзелин өөренип көргеш, база оларның эртем-билиминиң деңнезин, назы-харының байдалын барымдаалап тургаш, партия өөредилгезиниң янзы-бүрү хевирлеринче хаара туткан.

Кайда-ла партия организациязы коммунистерниң марксисчи-ленинчи өөредилгезинче кичээнгейни доктаамал күштелдирип, оларның политөөредилгезиниң дугайын партия хуралдарынга доктаамал чугаалажып, анаа партийжи удуртулганы күштелдирип турар болдур, ынча бо талазы-биле ажыл эки тургустунган турар ужурлуг.

Коммунистерниң ниити хуралынга политөөредилгениң эртип турар байдалын чугаалажып, пропагандист кадрларга аргасүмелерин үргүлчү берип турар партия организациялары бисте бар. Арыскан салбырында партия организациязы (секретары Петр Чолдак-оол) эрткен өөредилге чылында марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколаның түңнел кичээлдерин пропагандистериниң чедиишкинниг эрттиреринге улуг дузаны чедиргеп. Ол политшколаларның пропагандистери Оюн Майын-оол, Мижит Хүргүлек олар кичээлдерни эки белеткелдиг чорудуп, дыңнакчыларга бижиг билигин бээр дээш кызымаккай ажылдап, партийжи даалгаларын ак сеткилдиг күүседип келгеннер.

Чедиишкиннерден аңгыда, эрткен өөредилге чылында партияның, комсомолдуң политөөредилгелеринге чамдык четпестер база тургулаан. Чижээ, совхозтуң төвүнде болгаш Иштин-Хемде партия организациялары (секретарылары Дары-Сүрүн Торлук, Шаравии Кара-оол) партия, комсомол өөредилгелеринге партийжи удуртулганы кошкадып, практиктиг дузаны четпес көргүзүп келгенинiң түңнелинде, чамдык политшколалар чылдагаан чок черге хөй кичээлдерни үзүп, өөренүе чогуур программаларын күүседип шыдаваан. Эрткен өөредилге чылында партияның политөөредилгелеринге тургулаан ол четпестерни өөренип көргеш, ону бо чаа өөредилге чылында болдурбас дээш коммунистерниң ниити болгаш парткомуң хуралдарынга чугаалажып көргеп. Аңаа политиктиг өөредилгеде четпестерни чайладыр соруга-биле тодаргай хемчеглерни ап чоруткулаан.

1972—1973 өөредилге чылында бисте партияның политиктиг сес школалары ажылдап турар. Ылаңгыя марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир 5 политшкола программаларын уламчылавышаан. Ол ышкаш эртемниг коммунизмни өөренир 2 политшкола база бир теоретиктиг семинар ажылын организастыг эгелээн. Партияның ол политиктиг школаларында ниитизи-биле 134 кижи хаара туттунган, оон иштинде коммунистер 80, комсомолчулар 17, активчилер — 37 кижи болуп турар. Совхозта бүгү коммунистерниң 81 хуузу политиктиг өөредилгелерниң янзы-бүрү хевирлеринде билиг-мергежилин бедидип турарлар.

Комсомолчу-аныяктарның 3 политшколазы өөредилгезин чедиишкинниг чорудуп турар. Ында 75 кижи бар. Ол ышкаш кежээки школаның 5-тен 11 класстарында 131 кижи сес чыл болгаш ортумак эртемни чедип алыр дээш бо хүнерде кичээл шагын үспейн өөренип турарлар.

«Ажылчы чонларның экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга үндезилээш, бо чылын 2 сүт-бараан фермаларында коммунистиг күш-ажылдың школаларын тургускан бис. Ында 42 кижи өөренип турар, а 2 хөйжу бригадаларда экономиктиг билиглерниң үндезиннерин өөренир школаларны база тургускан. Олче 47 кижи хаара туттунган.

Чаа өөредилге чылында ол школаларга ажылдары-биле пропагандистерни шилип алыр болгаш оларны таарыштыр тургузар талазы-биле партком чамдык практиктиг хемчеглерни баш удур ап чоруткан. Амгы үеде бистиң совхозта 11 пропагандист ажылдап турар. Олар 2 чылдан 11 чыл чедир стажтыг.

Чаа өөредилге чылында совхоз төвүнде, Арысканда марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколалар болгаш совхозта комсомолдуң политшколазы бо хүнерде эки ажылдап, организастыг чорууп көргүзүп турар. Ында ажылдап турар пропагандистер кичээлдерни эрттирип каары-биле ойлешпейн, а харын-даа кичээлдерге дыңнакчыларның организастыг келиргиге боттарының улуг салдарын чедирип келген. Ол ышкаш совхозта тургустунган 27 агитквартирада хамаарыжып турар кижилер партияның XXIV съездиниң материалдарын, шиитпирлерин база өөренип турарлар. Ырак-узак фермаларда болгаш бригадаларда өөредилгеже хаара туттунмаан малчыннарга тайылбыр-маслар ажылдарны чорудары-биле политинформаторларны быжыглаан бис. Ол политинформаторлар — башкылар, эмчилер болгаш кодээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери-дир.

Коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң политиктиг өөредилгезиниге партийжи удуртулганы улам күштелдирип тургаш, политөөредилгени дээштиг чорудар дээш ам-даа чүгүла хемчеглерни ап чорудар бис.

Н. КЫЛЫН-ООЛ,
Улуг-Хемде «УТКА 25 чылы» совхозта партком секретары.

Партия активиниң школазы

Партия организацияларының дайынчы арга-шинээзин бедидип, оларның чон-биле харылзазын улам быжыглаар соруга-биле СЭКП-ниң Эрзин райкому партия активиниң өөредилгезинче улуг кичээнгейни салып келген.

СЭКП райкомуның чанында партия активиниң школазы 1972—1973 өөредилге чылының бирги организастыг кичээлин эрттирген, анаа партия эге организацияларының секретарьларын, оларның орлакчыларын, фермаларда болгаш хойжу бригадаларда партия бөлүктериниң удуртукчуларын база СЭКП райкомуның бюродан бадылаан активтерин келдирткен.

Чонның ортузунга партийжи-организастыг, партийжи-политиктиг ажылдарны райониуң партия организацияларының чорудуп турарының, ССРЭ-ниң 50 чыл юбилейинге чедиишкинниг ужуражыр дугайында, партия документилерни солуурунга белеткел ажылдарын Красноярск крайның чамдык партия организацияларында боттандырып турарының практиказының дугайында лекцияларны партактивтиң школазының дыңнакчыларынга СЭКП райкомуның харылсалгалыг ажылдакчылары аңаа номчуп таныштырган.

Партия активиниң школазын организастаана районнуң культура тургузуушкунунга, ажыл-агыйны өөредип башкарарынга улуг рольдуг болуп келген. Ылаңгыя дыңнакчылар масса чонның ортузунга политиктиг ажылдың айтырыгларын сайгарып көрүп, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң дугайында делгерендей билигни оон ап келгеннер.

Кичээлдерни мурнунда чылдарда ышкаш чүгле СЭКП райкомуның чанынга эвес, а тустуг колхозтарда партия эге организацияларынга база эртирер деп шиитпирлээн. Партия эге организациялар секретарылары боттарының дүржулгазын өөрүнге таныштырар.

СЭКП райкому партия эге организацияларының секретарьларынга негелдени күштелдирип, өөредилге дугайында ажылын бюроларга дыңнап, болуп арткан кичээлдерниң түңнелдерин үндүрүп, ону доктаамал контрольдап турар.

А. АРАКЧАА.

Танды районнуң Каакта марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшкола чаа өөредилге чылында бодунуң ажылын организастыг эгелээн. Ону Каак сес чыл школазының директору районнуң дүржулгалыг пропагандистериниң бирээзи Өпеш-оол Дашевич Сат удуртуп турар. Пропагандистиң хүндүлүг болгаш харысалгалыг ажылынга ол 12 чыл ажылдап келген.

Марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир политшколада 12 кижи өөренип турар. Бо өөредилге чылы эгелээнден бээр Өпеш-оол Дашевич беш кичээлди эрттирген. Кичээл бүрүзүнге ол баш удур белеткеннип, анаа хереглээр көргүзүг материалдарын хөй-биле белеткеп алыр, бодунуң кичээлдерин солуп кылдыр эрттирип, дыңнакчыларның кичээнгейин хаара тудуп турар.

Политиктиг билиниң бедидин алыр дээш кичээлдерге доктаамал белеткелдиг кээп турар дыңнакчылар мынаар хөй. Оларга механик Х. Дадар-оол, ферма эргелекчизи О. Тогүс, башкы Х. Чамзы болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Өпеш-оол Дашевич Сат политшколаның кичээлдерин чогаадыкчы ёзулу-биле эрттирип турар.

ЧУРУКТА: пропагандист Ө. Д. САТ.

В. ЧАДАМБА.

Авторнуң фотозу.

Хөйнү билип ап турар бис

СЭКП Эрзин райкому чамдык бюро кежигүннериниң, партия эге организация секретарьларының, оларның орлакчыларының политиктиг өөредилгезин элээн каш чыл улаштыр эки организастап келген. Бо өөредилгеге беш чыл дургузунда доктаамал киржип келдим. Оон бо өөредилге чылында болган эзлчегиниг кичээлинге база киржип, оон хөйнү билип алдым.

Партия активиниң эзлчегиниг өөредилгезиниң сөөлгү чылдарда доктаамал киржинчизи болганымда, оон кижиге майы хире ажыктыын кысказы-биле бижип көрейн.

Беш чыл бурунгаар партия эге организациязының секретарынга соңгуттум. Бо дээрге коммунист эш-өөрүмнүң улуг идегели дээрзин билген мен. Шак ол улуг идегелди ажылхерек-биле бадыткаар, көргүзер дээш дыка хөй күжениишкинни үндүрдүм. Партия организациязының масса-политиктиг, партийни-организастыг ажылдарын экижидеринге чамдык эки чүүлдерни политөөредилгени дамчыштыр өөренип, билип алган мен. Чүге дээрге, эки ажылдыг болуп турар партия организацияларының секретарьларының эзлчегиниг өөредилге санында арга-дүржулга солчуушкуну дыңнакчыларга ажыктыг болуп келген. Партия тургузуушкунунуң дугайын, СЭКП-ниң Уставын, Программазын ханы өөренип шиңгээдиринге бо школа эки салдарлыг болган. Ынчангаш райком чанында организастатынган партия активиниң өөредилгези кадрларны кижизидериниң ёзулуг школазы болуп бар чыдар дээрзин демдеглексеп турар мен.

Политөөредилгениң бо хевири — дыңнакчыларга номчуг ажыктыг. Оон хөйнү билип ап турар бис.

Н. ДАКАА.

Ном—кижиниң өңнүү

Бии-Хем районнуң Өөк суурга ном айын организастаан. Ону «Ном — улуг эртине» деп ат-биле эрттирген. Библиотеканың организастаана ном делгелгези суурнуң чурттакчыларының кичээнгейин хаара туткан. Библиографтыг тайылбырлар оларга чаа номнарда чүнү бижип турарын билип алырынга дузалаан.

Суурнуң бичии номчукчуларынга «Ном — башкы болгаш оюнук» деп темага беседаны организастаан.

Өөк суурга ном айы «Кижиниң амыдыралынга номнуң ажык-дузазы» деп лекция-биле доозулган.

Кежээки университет

Кызылда Политиктиг чырдышкын бажыңы. Маңаа понедельник санында-ла марксизм-ленинизмниң кежээки университединиң дыңнакчылары кичээлдээр өрээлдерин долдур олуруптарлар. Оон соонда кичээлдер эгелээр.

Бо политиктиг өөредилге чылының тоңчүзүнде 1, 2, 3 курстарның дыңнакчыларынга оларның башкылары чыл дургузунда өөренип эрткен эртемнеринге экзаменнерни, зачёттарны, семинарларны, беседалажышкыннарны эрттирерлер. Ынчангаш кежээки университеттиң дыңнакчылары кичээл шагын үспейн, доктаамал кээп, аңаа болган лекцияларны кичээнгейлиг дыңнап, боттарының идепкейлиг чорууп көргүзүп турарлар.

Кежээки университеттиң чамдык дыңнакчыларынга ужураштакаш, олардан сонуургаан айтырыгларымны салган мен. Олар аңаа мүзелдин-биле харыылаавнар. Ону мооң адаанда бижидим.

В. А. БРЮХАНОВА, даараныла комбинадының техниктиг контролёру:

— Бо чылын бистиң коллективтиң коммунистери мөңгө улуг бүзүредиш көргүзүп мени Совет Эвилелиниң Коммунистиг Партиязының кежигүнүнге кандидат кылдыр хүлээп алган, бо дээрге мээң амыдыралымга улуг өөрүшкү болган.

Коммунист кижи марксизм-ленинизмниң үндезиннери-биле долу чөпсегленген турар ужурлуг. Ынчангаш мен кежээки университетте кирип алгаш ,ында өөренип турар мен.

А. В. ШИМЧЕНКО, пиво заводунуң кол механиги.

— Бүдүрүлгениң курлавырларын чөп ажыглаарыга, оон камнаглаашын чедип алырынга, күш-ажылдың бүдүрүшкүлүүн бедидеринге экономиктиг билиглериң өргежок чугулавын билгеш, бо университетке өөренип кирдим. Мээң практиктиг ажылымга политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге улуг дузалыг чедирип турар.

Б. С. САВЫР, Садыг министерствозунда КЭО лабораториязының начальнигы.

— Ажылчын корреспондент бистиңнең хүлээлгевис садыгның деңнелгелиг аргаларын, оон мурнакчы арга-дүржулгазын солуунарга, радиодамчыдыгаларга хөскүзүү-биле чырдары болур. Мен сөөлгү чылдарда солуннар редакциялары-биле быжыг харылзааны тудуп, оон арминарыга чамдык чүүлдерни бижип-даа чоруур болзумза, журналистика хөй машина-техниканы садып ап болур-дур.

Бо бүгүнүн чылдагаанын ниитиниң малының ажаалдазын болгаш чемгерилгезин чамдык малчыннарның талазындан харыысалга чок көрүп турарында база малды кайы хамаан чок самчыгдаар чорукта бооп турар.

Бо чылын совхозта мал чеми хөй. Ынчалзажок ону кыштагларже чедирери, тараа саваанын болуп пресстээрим организастыг чоруткайн турар. Шанчы бригадазының шөлдеринде мал чеми тараалары, саваанны мал чип, төтчегленп турарындан аңгыда, ону олар таптай балып эгелээн. Кыштагларже мал чеми соортурунге, малды суггат-биле хандырарынга машина-техника база чедиишкейн хөй машина-техниканы садып ап болур-дур.

Малдың уксаажыдыгазынче база тарып боозадылгазынче чогуур кичээнгей салдынмаан.

Будурүчү малдарны азырап, ажыглап турары четпес. Ниитиниң мал ажылын хогжудеринге чер ажылын сайзырадыры улуг ужур-дузалыг дээрзинче хуралдың киржикчилери улуг кичээнгейни салып, ында четпестерни шынгыы шүгүмчүлээн.

Коммунистериниң отчёттуг хуралынга санал берген аштер совхозтуң дирекция чери, партком база тускай эртемниглер моон соңгаар өөренип көрзе чогуур айтырыгларже саналдарын угландырган. Кара-Тал салбырында ошку малдың чыл бүрүде өзүп турарын барымдаалаан, оон төвүн Улуг-Хем ол чарынга тускайжыдып, кыргызда пунктузум тургузуп, ошку малдың бригадазы кылдыр организастаарын, малчыннарның чурттап турар бажыннарынга хлеб быжырар печказларны кылырын, мыйыстыг бода малдың кажааларын немей тударын олар саналдап турган.

Совхозта партком, партия эге организациялары даандырган ажыл-херек дээш коммунистериниң харыысалгазын бедидип тургаш, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниге оларның авангардчы ролюн моон соңгаар-даа күштелдирерин чедип алырын ол хуралга чугулаан айыткан.

Д. АРАБЧАА.

Парторганизацияларда отчёттар болгаш соңгулдалар

АВАНГАРДЧЫ РОЛЬДУ БЕДИДЕР

Амгы үеде даандырган ажыл-херек дээш коммунистериниң харыысалгазын болгаш авангардчы ролюн кажангызындан-даа артык улгаттырып турар. «Найырал» совхозта партком болгаш партия эге организацияларының айтырыгының бо талазынче кичээнгейни күштелдирбишаан, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң чугула участокторунга коммунистерни быжыглаар, таарыштыр тургузар, оларның идепкейин кодурер талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан. Ол бүгүнү чоокта болган отчёттуг хуралга хандыр сайгарып көрген. Илеткелде болган санал-оналдарда чижектер, санныр, фактылар эвээш эвес болган.

Ажыл-агыйның экономиказының кол адыры — мал ажылын хогжудеринче, оон продуктулуун бедидеринче угланган чамдык хемчеглер алдынып турар. Парткомнуң үчёдунда турар бүгү коммунистерниң хөй нуруузу материалдыг чаагай кежиктиг бүдүрериниге идепкейлиг киржип, оларның 44.5 хуузу мал ажылында хаара туттунган. Хөй-хү бригадаларда, сүт-бараан фермаларында партия бөлүктери ажылдап турар.

Совхозтуң ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң күженнишкининиң ачызында ажыл-агый планның чамдык соруглаарын күүсеткен. Бо чылдың эрткен айларында күрүнеге сүт, эт садар планнар ажыр күүсеттинген. Кара-Тал сүт-бараан фермазының коллективи бедик көргүзүглерни чедип алгаш, СЭКП райкомуның, райкүүскомуның база совхозтуң дирекциязының, парткомнуң болгаш профэвилелдиң ажылчын комитединиң фермалар аразынга шилчиир Кызыл туктары-биле шаңнаткан.

Ажыл-агыйның экономиказын хогжудеринге улуг үлүгхуузун киргиштирип, чыл санында бедик көргүзүглерни чедип, ап турар мурнакчыларының саны өскенин хуралга демдеглээн. Индыларга комунист хойжулар Седен Монгуш, Матвей Кызыл-оол, саанчы Сазра Ооржак болгаш оондаа өскелер хамаарыжыр.

Парткомнуң отчёдунган болгаш коммунистериниң хуралга санаалдарындан ап көөрге, ажылда чедир шиитпирлеттинмээн чүүлдер, четпестер база хөй. Партком болгаш эге организациялар амгы үеде эң чүгүлә айтырыг — кыштаглаашкынче кошкак кичээнгей салган. Чамдык малчыннарның кыштагларында үүрмек септалгелер амдыгаа чедир кылдынмаан. Фермаларда мал чемгерер черлер четче тургустунмаан. Совхозтуң дирекциязы чери-даа, партком-даа мал ажылдакчыларының, оон тускай эртемниглериниң даандырган ажыл-херек дээш харыысалгазын болур-чогууру-биле бедидип шыдаваан.

Ону чамдык чижектер-биле бадыткап болур. Ажыл-агый төрүүр чүге баш малга онаалтыр чүгле 76 бызааны алган. Малдың өлүр, хораар, самчыгдаттынар чоруу көвдээн. Чижээ, малчыннар В. Бүрүней 49, Л. Кара-оол 50 баш мал дудагдалдыг болган. Ниитизи-биле өлген, читкен малдың ортээн рубльге шилчидерге ортумаа-биле 140 мун рубль малдың хорамчазы хөй болган. Чүгле хойжу Шавы Конзан-оолдан безин чүс ажыг хой чидип, хораан.

Күрүнеге сүт садар план күүсеттинзе-даа, оон ниити чылдазы эрткен чылдыындан өспээн. Партия организациязы, колхоз баштаар чери тускай эртемниглерниң ажылга харыысалгазын, идепкейин бедидеринче угланган хемчеглерни албаан. Олар малчыннарның ажыл-херээн ховар сонуургаар, ылаңгыя кол зоотехник И. Семенов фермаларга, бригадаларга шуут барбас» Хойжулар аразында социалистиг чарышты дээштиг кылдыр организаставаан, оон түңнелдерин үндүрбейн турар.

Парторганизацияның талазындан хөй-ниити организацияларынга удуртулганы кошкатканындан ында комсомол комитеди, улусчу дружина, эш хүүзүнүн суду, улусчу контроль болуу дыка четпес ажылдап турарын коммунистер чиим-биле шүгүмчүлээн. Ажылды чаа бедик деңнелге тургузарын, колхозчулар ортузунга организастыг-даа база политмассалыг-даа хемчеглерни улам күштелдирерин чаа соңгуткан партбюрога хурал хүлээндирген.

С. ДАНГАА.

Бии-Хем район.

ОРГАНИЗАКЧЫ АЖЫЛДЫ БЕДИК ДЕҢНЕЛЧЕ

Партбюронуң отчёдун кылган Михаил Бичии-Уруг отчёттуг үениң дургузунда чоруткан ажыл-херекти хандыр аналаткеп, колхоз бүдүрүлгезиниге коммунистериниң киржилгезиниң авангардчы ролюнүң өскенин тодаргай чугаалаан. «Хадын» колхозта партия организациязының организакчы болгаш политмассалыг ажылы ажыл-агыйның планныг соруглаарын күүседиринге дээштиг салдарны чедирген. Оон ачызында колхоз күрүнеге малдан алыр продуктуларын садар планын шүүтүзүн ажыр күүсеткен. Ол ышкаш малдың баш саны өскен. Оон ангыда күрүнеге тараа садар планны 107 хуу күүсеткен.

Боттарының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже болгаш моон соңгаар кылза чогуур соруглаарже кол кичээнгейни угландырган. Мал ажылында улуг четпестер эрмдеглеттинген. Төрүүр чүге хойга онаалтыр 67 хураган алдынган. Мал ажылында коммунистер эвээш. Малдың өлүр, чидер база хораар чоруу эвээжевээн. Сүглуг-Хемде хойжу бригаданың бригадири Сергей Кунгаанын харыысалга чок, багай ажылдаанындан ында

Кызыл — Тээли оруунда, Элегее-Аксы суурда, улуг эвес столовая барын эрткен-дүшкен кижилер эки билир. Анаа чемпенмри-биле барган кижилер столовая ажылдакчыларының чонга культурлуг бараан болуп турарынга «четтирдим» дивейн барбас. Бир эвес бүтүревес болзуларза, ында хомудал-билдиришкин дептерни дилеңер. Силерге ийи ындыг деттер ап бээр. Оон бирээзин доддур бижээн, а өскезин доддур бижинир четкен. Ол демдеглелдерден чаңгыс-даа хомудал тыппас силер. Түгле мактадар.

Ам оон коллективи-биле танышаалы. Мында шуптуг тос кижи ажылдап турар. Беш нашиныңы төлзолекчизи. Коллективти хөй чыл дургузунда орус Нонна Максимовна удуртуп турар. Эзлчет повары украин АЛЕКСАНДРА ТИМОФЕЕВНА-ПОКРОВА маңаа он чыл ажылдаан (үстүнде чурукта). Ыраккы Эстонияның уруу ЛИДИЯ ПЕТРОВНА ВОЙТКЕВИЧ база ол хире үе дургузунда кассирлеп келген (адаанда чуруктa). Бурят Елена Васильева биле Саяа ємныңың арлында зырна деп бичe улустуң төлзолекчизи Елена Сыпткиза олар поварларның бүзүредиг дузалакчылары.

Бо интернационалчы коллектив эп-шаңралдыг, мергежилдиг ажылы-биле чемненнилчилериң мактадын чаалаа ап, шинтиниң чемненилгеэнниң төлептиг ажылдакчылары болуп турар.

О. ИРГИТ.
А. СОКУРОВТУҢ фотозу.

Советтер болгаш амыдырал

ОРГАНИЗАСТЫГ АЖЫЛ

Советтерниң организас-массалыг ажылының бир кол үндезини сессияларны Каа-Хем районнуң чер-чер Советтери конституцияда айыткан негелделерге дүүштүр эрттирип турар. Анаа чугаалажып турар айтырыглар янзы-бүрү.

Ол сессияларга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң, ыяшлыг үлетпүрүнүң, кодээ ажыл-агыйның, культура-чырыдыышкынның, улус өредилгезиниң, кадык кампаланың, садыгның, шинтиниң чеменилгезиниң, чонуң амыдырал хандырылгазының, чаагайжыдылганың талазы-биле болган оске-даа айтырыгларны чугаалажып корген. Сессияларга үлөп алган шинтирлерниң күүселдези дээш Советтериң организас массалыг ажылы бо районда чогуур деңнелде тургустунган.

Шинтирлер күүселдезин сессия үезинде депутаттарга үргүлчү дыңнадыр. Сессияларга тургузар айтырыгларны белеткээринге, оларны чугаалажып көөрүнге депутаттарның киржилгези идепкейжээн. Чижээ, депутаттарның киргеш саналын ёзугаар бо чылын Ильинка болгаш Кундустуг кодээ Советтериң сессияларынга ол Советтериң девискээрлеринде ажыл-агыйларда күшажылдың сагылга-чуруму канчаар тургустунганын чугаалашкан. Район Советиниң ээлчеглиг сессиязынга аныяктар ортузунга ажыл, районда хөй-ниитиниң корум-чурумунуң кампалалы, садыг ажылын улам индай экижидер хемчеглер дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Сессияларга чугаалажыр айтырыгларны күүскомнар ийнүш. неделя бурунгаар белеткеп, оон болур хүнүн, чугаалажыр айтырыын депутаттарга бан бурунгаар дыңнадып турар. Районда чер-чер Советтериниң сессияларын, күүскомнарның хуралдарын үнүүшкүнүүт эрттирип турары ажылда бир чаа угланышкын болур. Чижээ, бо чылын Бүрен-Хем кодээ Советтиң күүскомунуң бир хуралын Суг-Бажы суурга эрттирген. Анаа «Совет Тыва» совхозта мал кыштаглаашкынынга белеткелдиң канчаар чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Күүскомнуң ажылдакчылары, депутаттар болгаш активтер ол совхозтуң чер-черлеринде ол талазы-биле байдалды хынап, малчыннар-биле чугаалажып, сүмелеткен. Сессияларны, күүскомнар хуралдарын ынчаар эрттирери айтырыгларны бүгү талазы-биле сайгарарынга, массаны калбаа-биле кириштирериңге ужур-дузалыг. Районнуң чер-чер Советтериниң доктаамал комиссияларының хой кезии сессияларга чугаалажыр айтырыглар белеткээринге киржип, эдериичи илеткелдерин кылып, шинтирлер күүселдезин организастаарынга идепкейлиг ажылдап турар.

Районнуң чер-чер Советтериниде 236 депутат соңгуткан. Оларның 76 хүүүү материалдыг байлакты бүдүрериниде шуут ажылдап турар. Депутаттарның округтарга ажылчорудулгазын эжиидерииге оларның өредилгезин доктаамал организастаары чугула болгай. Бо ажыл районда база багай эвес. Район болгаш кодээ Советтериң күүскомнары доктаамал комиссияларның, депутаттарның семинарлары, Депутат хүнгерин эрттирерин калбаа-биле практикалап турар. Кодээ Совет бүрүүнде депутат булуңнарын дерип тургускан. Шинди депутаттарга эргежок чугула номнарны, литератураларны, солунарны, журналдарны четчирибиле делгээн. Депутаттарга методиктиг дуза чедирериге ол эн-не таарымчалыг болуп турар. Олар боттарының ажылынга ажыктыг түүлдерии оон хөй-биле билип алыр. Бо бүгү ажылдарның түнелиниде районда чер-чер Советтериниң депутаттарының соңгуктулар ортузунга ажыл-чорудулгазы идепкейжээн. Советтериң чонбиле харылзазы улам быжыгын турар.

Бо чылдың бирги чартыында район Совединиң бүгү депутаттары соңгукчулар мурнунга отчёттарын бергеи. Ам ийиги отчёттаашкын дооступ турар. Депутатка бир дугаар соңгуткан аныяк депутаттарның сургаалдалыг хуралдары эрткилээн. Ол хуралдар үезинде дуржулгалыг депутаттар боттарының ажылын оларга соңуургадып, арга-сүмезин каткан. Эки ажылдыг депутаттарны шаңнап, мактаарын, дуржулгазын нептередирин күүскомнар багай өөрэ организастаан. Район Совединиң күүскомунуң шинтирии-биле мурнакчы депутаттарны районнуң Күндүлел дептерииге киргизээн. Советтериниң чаңдык мурнакчы ажылдакчыларынга туристиң путёвкаларны берген.

«Депутаттарның ажыл-чорудулгазында чаа үүлдер» деп бөлүктеңьни үргүлчү үндүрүп келген. Оон арыннарындан депутаттарның мурнакчы аргадуржулгазының, чаа солуп үүлдерниң дугайын сонуургап номчуп болур.

Районнуң кодээ Советтериниң аразында социалистиг чарыпты организастаан. Район Совединиң күүскому ол чарыштың канчаар чорун турарының талазы-биле хынаалаарны үргүлчү чорудуп, оон түнелдерии чугаалажып корун турар.

Кодээ ажыл-агыйны улам хогжүдериңе Советтер боттарының үлүүн киирип, ол талазы-биле айтырыгны Советтериии сессияларынга, күүскомнарның хуралдарынга кашпа-даа чугаалажып турар.

Ш. КАНДАН.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң организациизиниң инструктору.

Акы-дуңма аян-чорук

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң Ардатың Революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, Моол Арат Республиканың Сайыттар Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цедепбалдың Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң болгаш Кубаның Революстуг чазаның чазаанын ёзугаар албан ужурунда аян-чорууның дугайында моол-куба талаларның кады кылган недегелии мында парлаан.

Моолдуң Ардатың Революстуг намы биле Кубаның Коммунистиг партиязының аразында болгаш Моол Арат Республика биле Куба Республиканың-даа аразында акы-дуңма ёзугуунуң харылзазы болгаш сырый кады ажылданыгазы марксизм-ленинизмниң болгаш пролетарлыг интернационализмниң принциптеринге үндезилеттинмишаан, улам быжыгын турар деп ол недегледе онзалап демдеглээн.

Ийи чуртка социализмни тургузуп, революстуг чаалап алмышкыннарны кампалаарынга ССРЭ-ниң болгаш СЭКП-ниң талазындан Кубаны болгаш Моолдуңаа деткип, бо талазы-биле кады ажылдажылганы кылып турарының шинтирлиг роль-дуун ийи тала чаңгыс эп-сеткилдиг демдеглээн. Маңаа холбаштыр социализм тиилелгезинге болгаш национал база социал хосталга дээш, колониалдыг мөлчүгделге, империалистиг агрессияга удур домиселге Совет Эвилелиниң улуг ужур-дузазын талалар база онзалап айтыкан.

Моолдуң Ардатың Революстуг намының Төп Комитединиң Бирги секретары, МАР-ның Сайыттар Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Цедепбалдың Кубага аян-чоруу болгаш Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро-биле болгаш Кубаның партия, чазаанның оске-даа удуртукчулары-биле ужуражымишкинары, бесседалары бот-боттарын ханызы-биле билчиринии, акы-дуңма ёзугуунуң байдалынга боон эрткен болгаш моол база куба улустарның акы-дуңмалышкы, интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазын илередип, МАРНның болгаш Кубаның Компартиязының аразында, МАР-ның болгаш Куба Республиканың арезында акы-дуңма харылзаларны улам ханызадырынга чаа үе-чаданы салган, ол чорук социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чаңгыс эвин быжыглаарынга, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң хүрээлеңнерии сырый каттыштырарынга идепкей боор дээрии моол болгаш куба талалар онзалап демдеглээн.

Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш үүлдериниң үшкү тому

ВАРШАВА. (СЭТА). «Трибуна люду» солун Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш үүлдериниң «Ленинчи орук-биле» деп атты үшкү томунуң дугайында рецензияны парлаан.

Л. И. Брежневтиң чугааларында социализм тургузуушкунунуң ленинчи идеяларын эң тодаргайы-биле коргускен деп солун онзалап айтыкан. Амгы делегейниң, эң ылаңгыя делегейниң ажылчын шимчээшкинии-биле, социалистиг дем каттыштырылгазының, колония үлустарның хосталга дээш демисселинге болгаш делегей харылзаларынга холбашкан айтырыглар оон ажылдарында колдап турар.

Л. И. Брежневтиң чугааларының болгаш үүлдериниң үшкү томунда кирип турар документилерде совет күрүнениң ленинчи даштыкы политиказын тайылбырлап турар деп рецензияда айыткан. Л. И. Брежневтиң ажылдарында арыг теоретиктиг болгаш практиктиг-даа айтырыглар бар. Социализм тургузуушкунунга болгаш тайбың дээш демисселге СЭКП-ниң дуржулгазы, ол дуржулгага үндезилеттинген колкол түнелдер марксизм-ленинизмге улуг салыышкын болбушаан, чугула идеологтуг ужур-дузалыг боон турар. Ол бүгү бойза революстуг теория чогум-на революстуг практикага бараан боон турар деп солун бижээн.

Э. БЕРЛИНГУЭРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

РИМ. (СЭТА). Италияның экономиктиг болгаш социал байдалы ам-даа дыка дүшкүүрлүг боон турар деп Италияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Э. Берлингуэр чуртка ам болур соңгулдаларга холбаштыр телевиденнеге чүве чугаалаан медеглээн. Фашистиг күштер чүүл-бүрү ончук-чоңгээлиг, хораглыг үүлгедимишкиннерии кылып турар, ынчалза-даа оон киржикчилерии кандыг-даа кеземче корбейн туралар деп ол уламчылаан. Экономика талазы-биле айыылдыг ийи болуушкун боон турар: чурттуң мурнуу районнарында, ол ышкаш херээжен чонның болгаш аныяктарның ортузунда ажыл чокталыр чорун көөдеп турар. Аъш-чем продуктуларының болгаш эргежок чугула барааннарның өртектери база дыка улгатkан.

Байдал мындыг боон кээрге, социал мегиделгежимишкиннер улам чидириниң турар, ынчангаш Компартия чуруттуң чонунуң амыдыралын ажыктыр дээш демисселгии турар деп, Берлингуэр чугаалаан.

АКШ-тың Дээди суд хоруглаан

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Президент Кеннединиң 1963 чылда олуруктении Чаа Орлеанның округ прокурору Дж. Гаррисонун моон соңгаар истеп уламчыларын АКШ-тың Дээди суду хорун каан. Дээди суд ол шинтирнииң кандыг-даа чылдагаанын ыыттаваан.

Дж. Гаррисон бодунуң ол истелге ажылын кылып турганының үезинде бизнесмен К. Шоу президент Кеннедини олурер дээн сүлчээге киришкен деп буруудаткан, анаа удур суд херээ оттурганы билдингир болгай. Гаррисонуң бодап турары-биле алырга, Кеннедиге халдаашкынга белеткел Луизиана штатка, эң ылаңгыя Чаа Орлеанга кылдынган.

Округ прокурору президент Кеннединиң олуртken байдалын хууда истеп корүп турганы база билдингир.

Чазак черинии айтымшкынын ёзугаар кылган кандыгдаа истээшкиннерии Уорренниң комиссиязының илеткелиниң параары-биле соксадып каан турган. Ол комиссия Кеннединиң амы-тынынче халдаашкын дээрге, сүлчээлежилгенин түнелиниде эвес, а кара чаңгыс-аа олуруктуу Освальдының херээ-дир деп көргүзер дээш дыка оралдашкан.

Дээди судтуң шинтиринге холбаштыр Чаа Орлеанга болган парлалга конференциязынга Гаррисонуң медеглээнии болза: «Амгы үеде, кажан маңаа соңгу херээмни эргечагырга чөрлери соксадырын чедип алганда президент Кеннединии олургенииң барымдаалдарының дугайында меңээ билдингир үүлдерни чоңдан чажырар үндезии менде турбас ужурлуг».

Гаррисонуң бодап турарыбиле алырга, «Кеннедини олурерин Төп истелге эргелелиниң удуртулгазы-биле тускай сүлчээчилер мык белеткеп, планнаан турган». Ли Освальдыны «аңаа-да карак негелээр» дээш ажыглаан кижилир. Эрге-чагырга чөрлери ону «оске кижи» кылдыр көргүзерии орадлашкан, ынчалза-даа Освальд херек кырында АКШтың разведка албан чөрлериниң шаңнап, мактаарын, дуржулгазын нептередирин күүскомнар багай өөрэ организастаан. Район Совединиң күүскомунуң шинтирии-биле мурнакчы депутаттарны районнуң Күндүлел дептериңе киргизээн. Советтериниң чаңдык мурнакчы ажылдакчыларынга туристиң путёвкаларны берген.

«Депутаттарның ажыл-чорудулгазында чаа үүлдер» деп бөлүктеңьни үргүлчү үндүрүп келген. Оон арыннарындан депутаттарның мурнакчы аргадуржулгазының, чаа солуп үүлдерниң дугайын сонуургап номчуп болур.

Районнуң кодээ Советтериниң аразында социалистиг чарышты организастаан. Район Совединиң күүскому ол чарыштың канчаар чорун турарының талазы-биле хынаалаарны үргүлчү чорудуп, оон түнелдерии чугаалажып корун турар.

Кодээ ажыл-агыйны улам хогжүдериңе Советтер боттарының үлүүн киирип, ол талазы-биле айтырыгны Советтериии сессияларынга, күүскомнарның хуралдарынга кашпа-даа чугаалажып турар.

Ш. КАНДАН.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң организациизиниң инструктору.

МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМГЕ БЕРДИНИИШКИН

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Чехословакияның ажылчы чоннарының Клемент Готвальдының төрүттүнген хүнүнден бээр 76 хар харлаанын калбаа-биле демдеглеп турар. Ол болуушкунга холбаштыр Братиславага болган байырлыг кежээге ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, Словак Социалистиг Республиканың чазаанның Даргазы П. Цолотка чүве чугаалаан.

К. Готвальдының амыдыразы болгаш ажыл-чорудулгазы революстуг марксизм-ленинчи ореднитге бердинген болурунуң талазы-биле биске үлегерчижек-тир деп, П. Цолотка чугаалаан. Готвальд болза биске принципиалдыг коммунистиг, оппортунизмге удур могаг чок демисселчиниң, партияның ленинчи чоруу дээш, идея талазы-биле чаңгыс эптиг чорук дээш демисселиниң үлегер-чижээ боон турар.

Бистиң эвилелчилеривистиң, хамыктың мурнунда ССРЭниң интернационалчы дузалаачызының ачызында бистиң чурт готвальдычы шынчы оруңче база катап кирип, Клемент Готвальдының чагыгдарын амыдыралга база катап чедишкинниг боттандырын эгелээн деп, П. Цолотка демдеглээн.

ЧӨВҮЛЕЛДИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Сайгончу эрге-чагырганың карабажыңнарында политиктиг үзел-бодалы дээш хоруглалда чыдар кижилерни шуптузуп хостаары дээш неделиниң декабрь 13-тен 20-ге чедир организастап эрттирериче делегейниң тайбың талалакчыларының бүгү организациларын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыгган. Мурнуу Вьетнамда политиктиг үзелбодалы дээш хоруглалда чыдар 200.000 кижи аң кадыгдошкун ажылдаашкынарга таварымыш, хиличенгеиин турарын Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыгында айыткан. Оларның амы-тынын өлүүнүт айылында таварышп турар.

Мурнуу Вьетнамның патриоттарын араатанныг ёзу-биле ажыглап турарынга Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиң шинтирлии-биле удурлашып турарын ол медеглелдиг айыткан.

Хүлээп көрген

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның чазаа ноябрь 24-те Герман Демократтыг Республиканы болгаш Германияның Федеративтиг Республиканың албан ужурунда хүлээп корген. Финляндияның даштыкы херектер министри А. Карьялайненниң Герман Демократтыг Республиканың даштыкы херектер министри О. Винерниң болгаш Германияның Федеративтиг Республиказының даштыкы херектер министри В. Шеельдиң адынга чоруткан телеграммаларында ол дугайын дыңнадып турар.

Финляндия-биле ийи герман күрүне аразында туруп турар өөрэ харылзаалар моон-даа соңгаар улам калбарып, быжыглар болгаш улам-на хөй талалыг болурунга» чазактыг күзен турарын А. Карьялайненниң телеграммаларында илереткен.

Кышка белен

Шойгу Кыргысович Севекмет Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунга инек малдан, 15 чыл дургузунда ажылдаан. Ол ажылдың баштайгы чылдарында бызаа ажаакчылаан киргеи.

1957 чылда ажыл-агыйның девискээрииге хар улуг дүшкеп, берге кыш болуп эрткен. Ол чылын оон коданы кыштаң меиди ажып, төрүүр 86 инээнии чаш төлүп онча ап, төрээн колхозунга улуг дузаны чедирип, ажылга кызымаккай чоруу дээш шаңнал-мактадыг алган.

Соолгу чылдарда Ш. Севекмет төрүүр 100 башка онаалтыр 86-дан 93 баш чедир бызааны кампалап ап, шудургу ажылдап келген. Төрүүр 100 инектен 90 бызаа алыр деп хүдээлегеин малчын төлептиг күүседип, бедик көргүзүглүг болган.

ССРЭ-ниң 50 чылының баймралалын күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле демдеглээр ээш. Шойгу Кыргысович бодунуң күжү-биле 18 тонна сиген, нөк суланы белеткээш кыштаанда чедирип алган. Ол ышкаш кыштаан боду септеп белеткээн. Ылаңгыя 100 баш инек кирер кажаанын эжик, соңгаларын чаартkан. Оон аңгыда кыштаанда 50 баш бызаа кирер чаа кажаамың тудуунга идепкейлиг киришкеп. Мал суттарар 12 онгача, сиген каан бээр клеткаларны четчири-биле ылган.

Кышка удур Ш. Севекмет 21 тонна одекти кургадып болгеп. Кыш бүрүзү малчынарга улуг ыылганда болгай. Шойгу Кыргысович одар-белчиирии амдыгаштаан камнаап, мал чемнии шын чарыгдаар талазы-биле планны тургузуп, рационну тодаткан. Малчынның коданында чамдык инектер январьда бызаалап эгелээр, мал оолдаашкыны апрельге чедир уламчылаар. Ынчангаш малчын концентраттыг чемнерии шын ажыглап, чарыгдаарын чугулалап турар.

Малчынның турлаанга суг соорүр машина хүн бүрү чедип турарындан оон малы сут-биле эки хандыртыган. Ол ышкаш коданның дус болгаш оске-даа холуксаалыг чемнербиле хандырылгазы эки.

Н. ДАКАА.

Пленум ажылын дооскан

Ноябрь 24-те Москвага ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черииниң VI пленуму ажылын дооскан. Чурттуң музыка уран чүүлүнүң ажылдакчылары ону Совет Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга турасхаатkан.

Найысылалдың залдарынга чеди хонук дургузунда эвилелдешкен республикаларының композиторларының чүүл-бүрү чогаалдары чаңгыланып турган.

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черииниң бирги секретары Т. Н. Хренников дыңнаан чогаалдарның дугайын чугаалажыр ийи хүнүнүң хуралын ажыткан. Пленумга киргеи чогаалдар совет музыканың чедишкинниниң хереченэи болурун ол демдеглээн. Дыка хөй эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның композиторлары болгаш музыка эртемденнери музыка чогаалдарын сайгарарынга киришкеннер.

Амгы үениң темаларыиче хөй кичээнгей салып, совет улустуң маадырлыг күш-ажылын боттарының чогаалдарынга ханызы-биле, делгеренгей көргүзериче пленум композиторларны кыйгырган.

(СЭТА-ның корр.).

Индий-Кыдатта тулчуушкуннар

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу-Вьетнамның бүгү девискээринде Улустуң чепсектиг күштер дайзынга удур идепкейлиг тулчуушкуннарны кылып турар.

Эң ылаңгыя Сайгондан мурнуу-барынын талаже 200 километр черге ноябрь 23-те онза улуг тулчуушкуннар болган.

Хосталганың улустуң чепсектиг күштериниң иезектери Сайгонуң барынын болган соңгу талаларынга чедишкинниниг шаап халдаашкынарны кылганнар. Ол үеде Анлоктан ырак эвесте патриоттар бир америк хайгымчы самолёттуң дүжүр атканнар.

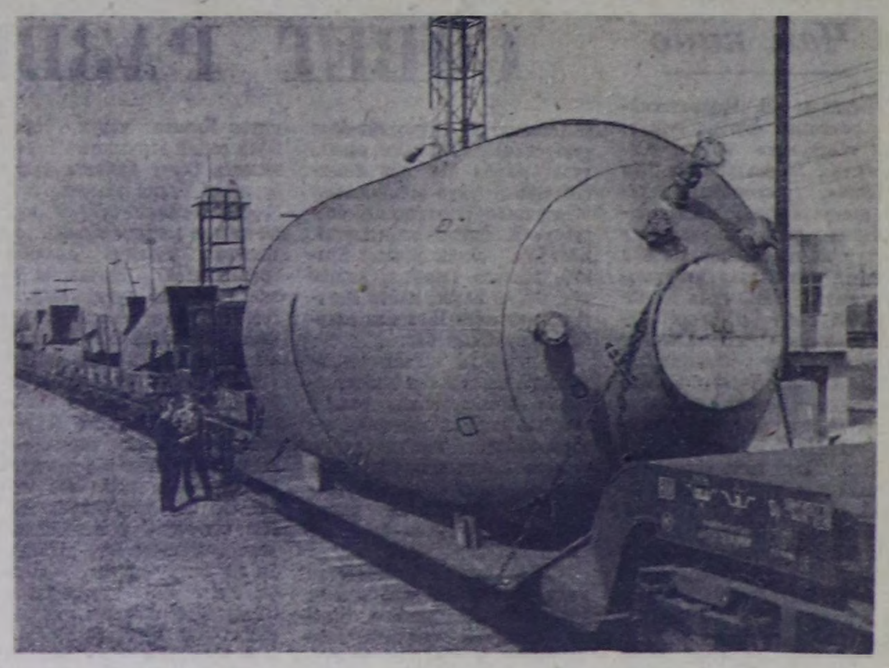
Ол ышкаш Плейку хоорайның чанынга база-да кадыг-доштуң тулчуушкуннар болган. Улустуң чепсектиг күштериң иезектери № 19 стратегтиг оруктa дайзынның камгалалдыг черлериче шаап халдаашкынарны кылып турар.

Куангчи хоорай чанында болган Сайгондан ырак эвесте патриоттарның турүштарынче америк ужар күүл алаан наш халдаашкынарны кылгылаан. Ол халдаашкынарга «В-52» дээр самолёттар база киришкеп. «Ужар шивээлериниң» халдаашкынарындан ол черлериниң хамаатты чону дыка когарааң.

* * *

ХАНОЙ. (СЭТА). Камбоджаның патриоттары Пномпень-Такео аразының оруун дургаар эзлеп алган черлерии быжыы-биле тудуп турар. Пномпеньниң шеригдериниң самолёттарга деткиткен бүгү шаап халдаашкынарны Хосталга күштериниң ойтур шанышкынынга таварышкан. Дайзын дыка улуг чидиргге таварышкан.

ХАНОЙ. (СЭТА). АПО агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Мурнуу Вьетнамның хосталга күштериниң иезектери ноябрь 18, 19 болгаш 20 хүнүнде Зиадэй болгаш Дарлак можуларда сайгонну эргечагырганың шеригдериниң туруштарынче элээн каш халдаашкынарны кылгылаан. Ол тулчуушкуннарга дайзынның 260 солдаттарын болган офицерлерии узуткаан болгаш тудуп алган, үш самолёттуу дүжүр аткан, 9 танкыларны узуткаан, дыка хөй санныг боо-чепсектi хуваап алган.

Совет Эвилелиниң социалистиг чурттар-биле амыдыралдың бүгү талазынга кады амылдажылгазы укам калбарып база быжыгып турар. ГДР-ден, Польшаадан, Венгриядан Совет Эвилелиниң машина кылыр болгаш химия бүдүрүлгелериниге амыглаар дериг-херекселдер, ЧССР-ден троллейбустар, нефть дамчыдар хөлөйлэр болгаш чүүл-бүрү барааннар-даа иээп турар. Оон-биле кады совет бүдүрүлге черлериниң продукциязы социалистиг чурттарже база үзүк-сенсээл чон шуушуп-ла турар.

Ол ышкаш «Найырал» болгаш «Аңы-дуңма» дээр кең хөлөйлэр-биле ЭДЧ нежигүнү чурттарже нефть болгаш газ дүн-хүн чон дамчып турар. Суг оруу— Дунай-биле, агаар болгаш автомобиль-даа оруктары-биле миллиан-миллиан тонна чүүн чоруп турар.

ЧУРУКТА: Венгриядан ССРЭ-же чорутнан химия бүдүрүлгелериниң дериг-херекселдери. (Самарпат область).

50 ЧЫЛ

Чараш таланттыларның көрүүлдези

Көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдези

ЧОННУҢ ЭГЭЭРТИНМЕС УРАН МЕРГЕЖИЛИ

Кожеге ажыттынган. Тыва угуулзалар-биле чараш кылдыр каастап каан сарыг, иогаан торгу товнарлыг, арынарында өөрүшкүлүг хүлүмзүрүг долган көдээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинин киржикчилери сценада көстүп келди. Оны көрүп орарга тараазы быжа бергеи күскү хону-даа сагышка кирер. Ол—Тываның тараалап районнарының бирээзин, юбилейлиг чылда тараа будурериң болгаш белеткээрин көөдедир дээш Бүгү-россияның — социалистиг чарыжының тимлекчизи, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчимир Кызыл тугунуң эдилекчизи Каа-Хем районнуң төлээлери-дир.

Бистиң калбак делгем, бөлбайлактыг Төрээн чуртувусту, башкарыкчы болгаш тургузукчу Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязын база совет күрүнениң хөй национадлыг улустарның бүзулбас эп-найыралын алдаржыткан, алгап-өөрээген, кижини сорук кирип келир чидиг, тода сөстер залга чангыланып үнген. Районнуң бот-тывынгыр артистериниң республиканың көдээ бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге белеткээн «Найыралдыг өөбүлеге» деп литература-хөгжүмүг композициязы эгелээн.

М. Ковалдың «Төрээн ада-чурт» деп ырын ниити ыр бедик көдүрүлүшкүн-биле күүсеткен соонда чарлакчылар хөй национадлыг Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганын чечен сөстүг дузазы-биле чуруп көргүскен. Б. Чүлдүм-Сүрүнүң «Ленин болгаш партия» деп ырызы чангыланып үнген. Ону солистер У. Сереэдар, В. Ажыймаа, Б. Арзыпан, Н. Сундуй олар чедишкинниг ырлаан.

Каа-хемчилериң концерт программазында кирген номер бүрүзүнүң утка-шынары ханы. Киржикчилериниң аразында ыныяк-даа, улуг-даа назылыг, янзы-бүрү профессиялыг кижилер бар. Уран чүүлге көдээ мөчилерин калбаа-биле хаара тудар талазы-биле районда ажыл багай эвес деп чүве моон тодаргай.

«Кызыл тук» колхозтуң саанчызы Нина Шойдак чогаалчы С. Сүрүк-оолдуң «Дыңна, Тыва» деп шүлүүн сыгыт-каргыраанын, демир-хомустуң үделгези-биле эки номчаан. «Коммунизмче оруу» колхозтуң механизаторлары В. Иванов, Н. Сазанов, Н. Фролов, Ф. Шумов олар гармошкалар-биле орус аялгаларны ойнаанын көрүкчүлер улуг сонуургалдыг дыңнаан. «Кызыл тук» колхозтан келген херээжеңнер ансамбли украин улустуң ырын чедишкинниг күүсеткен. Оларның доозазының назы-харыгүлгады берген, ынчалза-даа боттарының уран талантызын чонга бараалаарының чугула чүүл кылдыр санап чоруурлар.

Районнуң бот-тывынгыр артистери көрүлдезинге негелдезинге дүүштүр эки номерлерниң бедеткээн 5 демдектиг номерлер оларда өске черлерден амдыгында хөй. Ынчалза-даа чедир белеткеттинмээн чүүлдер чок деп болбас. Сыгытчыларның, «Аас-кежик» деп танцының күүселдези чогуур деңгелге четпээн.

• • •

Тес-Хем районнуң бот-тывынгыр артистери бодунуң концертин композитор А. Чыргал-оолдуң «Ленин—партия» деп ыры-биле ажыттыкан.

ССРЭ-ниң тургустунганымнан бээр 50 чыл болуру онзага туралаатқан бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинге тес-хемчилер элээн белеткелдиг келген. Ылактыя чаа, солун, утка-шынары ханы номерлерни бараалгадыр дээш чаңдык хемчелдерни алганын оларның көргүскен концертинден эскерип болур. Борта танцыларны хамаарыштырар. Тес-хемчилер алды танцыны программага киргеи. Олар күүселдезинин болгаш утказының талазы-биле багай эвес болган. Мону белеткээрине оон удуртукчузу Оюн Орланмай биче эвес күштү, чогаадыкчы аргаларны ажыглаан. Сураглыг «Элдек шыкыраш», «Улуг-Хемниң чалгылары», «Хөгдүг пингвиннер» деп танцыларны көрүкчүлер соңуургаан.

«Тес-Хем» совхозта малчын Доондуп Биче-оолдуң чогаатканы «Партизанның үнүр» деп шүлүүн Д. Дадар-оол эки номчаан. Ол ышкаш орус улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң күүселдези багай эвес болган.

Тес-хемчилер янзы-бүрү солун программалыг концертти көргүскен. Ыядыг болза-даа четпестер бар. Чарлакчы дажып чугаалаар. Белеткел кошпак болганындаан чамдык күүседикчилер сөзүн уттуштар чорук база турган. Ол концерттиң шынарын кудуладып турар.

• • •

Бии-Хем районнуң бот-тывынгыр артистери боттарының концертин «Бузулбас Эвилел» деп уран-чечен композиция-биле эгелээннер. Сценада угулзалыг национал хептерлиг артистер одуруглай тургулапканнар. Өткүт үнүт оол, кыстың шүлүктери улуг юбилейни алгап тур. Эвилелдешкеп республикаларның төлээлерин чалаарга, 15 республиканың национал хептерин кеткен оолдар, кыстар залды дамчаап сценага тургулапты. Оларның аразынга тыва кыс база шүлүктевишаан кеспээн келди. Хөй национал төлээлер ССРЭ-ниң күрүне Гимнизин чоргаары-биле ырлап бадырыптарга, залда бүгү кижилер туруп келген...

Бот-тывынгыр артистериң ниити ыры үн талазы-биле эки тургустунган, дидим болган бедик утка-шынарлыг ырларны шилип алганын дыңмиттиг адыш часкаашкыннары хереченип турган. Оларның аразындан «Туран дугайында ырны» онзагай демдеглеп болур. Ону «Хадың» колхозта Культура бажының уран чүүл удуртукчузу С. Базыр-оол биле Туранның № 2 школазының башкыры А. Арапчор олар көрүлдеге таарыштыр чогаадканнар. Ында чүгле хоорайны алгап ырлап турар эвес, ол харын база хоорайның найырал ужур-утказын көргүскен.

«Өөк» совхозтан келген З. Догур-оолдуң хомуска ойнаары таалалыг болган ол бичин хережелдиң кижиниң сагыш-сеткилинин марын кыптыгын сөглеп шыдаарын бадыткаан. Ыядыг янзылыг бедик мергежил-биле күүсеттингеи номерлер Бии-Хемниң концертинде кайы хөй. Оларның чамдыкызынга танцы бөлүүнүң күүсеткени «Катюша» деп танцыны, «Кызыл тараачын» колхозтан келген М. Хорлуг-оолдуң сыгымы, А. Гакова биле З. Доронинаның «Кады чор сен, аваа» деп ыры тыва дылга күүсеткенин хамаарыштырып болур.

Республика көрүүдезинге келген номерлерде ам-даа чедир ажылдаттынмаан, чиг номерлер барын жюри демдеглээн. Адаа чижек кылдыр Л. Русаның күүсеткени «Аскөк хемниң кижилери» деп кинода Мергеннің ырын адап болур. Чамдык четпестерни ой-шаанда өөреңип көрген болаа, бии-хемчилериң концерти оон-даа эки боору ядеп.

Өөрүүлер концертин С. Пюрбюнүң «Чечек» деп шүлүтлеңинге үндезилээн сценажыгаш-биле эгелээнинең. Оон чүрүк-каасталгазы кайгамчык солун болган. Ол ышкаш күүселдези база-ла багай эвес. Харын-даа оперетта сагышка кирер. Ол районнуң чамдык номерлериңге хамаарыштыр жюри кежигүннериниң чугаалары мындыг:

Роберт Лесников:— Бо коллективте эң-не онзагай номер —16 харлыг Сергей Куулардың сыгыды-дыр. Ол түңнел концертке, харын-даа зона көрүлдезинге кандыг-даа тигланың чок кирип болур хире. Таптыг ажылдаар болза, түрган сыгытчыны оон маңаа, ядеген болур бис.

Ростислав Кенденбиль: — Өөрүде тыва хөгжүм оркестриниң сагыш салыышкын оңзалаттының турары көрүнчүт. Киржикчилериниң хеп-сын, сценаның шимелдези дээш, ырак район-даа болза, көрүлдеге шырак белеткеттингеин илдең. Ол-ла оркестриң үделгези-биле О. Шүлуунуң «Эргелөлээ» деп ырны күүсеткени менээ өөскүлеттырыпты.

Шынап-да өөрүүлериниң концертинде солун номерлер хөй болган. Чижээлээрге, СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Н. Шүлуунуң «Херлеп» деп моол ырны, оолдар ансамбліниң «Чечектелген чуртум ол-дур» деп ырны күүседирге адыш часкаашкыннары үзе кирип турган. Д. Кызыл-оолдуң «Ирт мунган төө» деп шоодуглуг уран номчулгазы болгаш оон күүселдези көрүкчүдерге чедингир болганын демдеглээри артык эвес.

Мурнуку чылдарда ол районнан эвээш танцычылар кээп турган болза, бо көрүлдеге өөрүүлер узбек, татар дээш, өске-даа нацилларның танцыларын багай эвес күүсеткеннер. Ол танцыларны тургузар тускай артемиңиг кадрлар ук районда чок болгай. Бо номерлерни тургузар талазы-биле бот-тывынгыр танцычы И. Моагуштуң идепкейлиг болганын демдеглээри артык эвес.

Мурнуку чылдарда ол районнан эвээш танцычылар кээп турган болза, бо көрүлдеге өөрүүлер узбек, татар дээш, өске-даа нацилларның танцыларын багай эвес күүсеткеннер. Ол танцыларны тургузар тускай артемиңиг кадрлар ук районда чок болгай. Бо номерлерни тургузар талазы-биле бот-тывынгыр танцычы И. Моагуштуң идепкейлиг болганын демдеглээри артык эвес.

Бистиң улуг чуртувустуң дугайында шүлүктү номчуп турар. Ол өйде эвилелдешкеп 15 республиканың оол, кыс төлээлери сценаны долуп кээр болгаш «Чаңгыс эштиң ыйыралы» деп байырлалдыг ыр дыңмиреп үнер. Ол ыр төнерп билек өөрүүлериниң концертиниң кежегеэн кагдынып, көрүлдениң ийиги хүнү оон-биле доозулгаан.

Т. ХЕРТЕК.
В. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районнуң бот-тывынгыр артистери.

ЧУРУКТА: Улуг-Хем районнан келген Л. Карапчук, И. Сергеенко олар «Ужуражылга» деп танцыны күүсеткеннер.

ЧУРУКТА: Бай-Тайга районнуң уран чүүл коллективи.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

телевидение

НОЯБРЬ 26-ДА

МОСКВАДАН

12.00—Дамчыдылгалар программазы. 12.05 — Медээлер. 12.10 — Школачыларга. «Будильник». 12.40 — «Музыкадыг киоск». 13.10 — «Социализм делегейинде». 13.40—13.50 — Чаңсар. 13.50— Мурнуу-Сахалинскиниң телестудиязының программазы. 14.35—«Башталгы базым». Уран-чечен фильм. 15.45—Өөнүт телекөргүзүг. «Кино аян-көруктарының клузу». 16.50—Өөнүт телекөргүзүг. И. Штраус — «Балаты ыыган». Одессаның музыка комедиязының театрының шинзи. 18.00 — «Ye». Информастыг программа. 18.30 — Өөнүт телекөргүзүг. «Балаты ыыган» деп шинээн уланчызы. 19.20— Спортчу программа.

КЫЗЫЛДАН

20.00—«Школа, өг-бүле, хөй-ниити». Дамчыдылга. 20.15— «Ачам азы эжам». Документалдыг фильм. 20.35— Документалдыг фильм. 20.55— Телеконцерт

МОСКВАДАН

21.30— Дамчыдылгалар программазы. 21.35— Документалдыг акраан. Дамчыдылга. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

НОЯБРЬ 27-ДЕ

МОСКВАДАН

15.15—«Орбита» программазының тускай үндүрүлгези. 17.00—19.00— Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.20— Документалдыг фильм. 19.40— «Партиниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 20.10 — «Усть-Илим сөөртээзи». Документалдыг фильм. 20.20 — «Депутаттарның эрге-хүлээлгелериниң дугайы». Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары К. Д. Будук-оолдуң чугаазы. 20.30 — Телемедээлер. 20.40—Чарлалдар, реклама. 20.45 —«Поездилер соңга чаңы-биле эртип турар». Уран-чечен фильм. 22.20 — Фильм-концерт. 22.50—23.40—«Ажык кичээл». Документалдыг фильм.

АГААР

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын таладан өй-тавыында хадыыр. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10-15 градус, арткайнарынга 15-20 градус соор. Кызылга шокар булуттаар, дүштен соңгаар хар чаар чадавас. Чөөн талазын биче хадыыр. Агаарның температуразы 22-24 градус соок болуп.

Чарлалдар, рекламалар

КИНО

НОЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дөртелээн бис» 10.00, «Херээженнер болгаш берсальерлер» 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00, «Ленинград-биле ужуражылга» 14.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кинофикация 10.00, «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 11.20, 14.20, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Демир хаалганың чажыды» 10.00, 11.45, Угаам-сарыыл чок делегей» (1-ги, 2-ги кезектери) 13.30, 16.15, «Горяка дээ, Гибраалтар» 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кинофикация 9.00, «Ёзулуг кижи дугайында тооже» 10.50, «Дузактаашкын» 12.40, 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

НОЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дошкуурал дугайында баллада» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дузактаашкын» 14.30, 16.30, 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги 2-ги кезектери) 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бичии уруг адазын дилеп тур» 9.00, 10.50, «Тобаго» угланыышкынын өскертип тур» 12.40, 14.30, «Херээженнер болгаш берсальерлер» 16.30, 18.50, 20.40 шактарда.

ЭРГИМ КӨРҮКЧҮЛЕР!

Республиканың көдээ бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезинин

ТҮҢНЕЛ КОНЦЕРТИ

бөгүн Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга 19 шакта болур.

Кызыл хоорайның чурттакчылары!

Найысылалывыс Чаа чылга белеткенип эгелээн. Байырладыг будуузунде кижи бүрүзү чаа идик-хеп садып алыр, дергүл-төрелдеринге, эш-өөрүнге белек тыпсыр дээш кызып турар. А кол-ла чүве — Чаа чыл ёлказы болгай.

Елка дээрге Чаа чылды утпуурда сиверге сетиил-сагыш хайындырар өөрүшкүлүг чүүл болгай. Ону белеткээриниге бистиң магазиннеривис дузалаар.

Елканы моөң адаанда магазиннер айытнан шактарында садар: № 11 (Каа-Хем суурда): 10 шактан 19 шакка чедир. Дуўштээри 14—15 шакта. Дыштанып хуну воскресенье. № 19 (Жилпоселок): 9 шактан 20 шакка чедир. Дуўштээри 14—15 шакта. Дыштанып хуну чок ажыыдаар турар. № 22 (оң таланы эриктө): 9 шактан 20 шакка чедир. Дуўштээри 14—15 шакта. Дыштанып хуну чок ажыыдаар.

Елканың өртээ:
бедии 1 метр чедир—60 коп.
—«— 2 —«— 75 коп.
—«— 4 —«— 1 рубль 20 коп.

Эргим өөнүктер!
Чаа Чылга белеткенип эгелеңер!

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

ӨӨРЕНИР КҮЗЕЛДИГЛЕРГЕ

Кызылда № 35 профессионал-техниктиг училище малярштукатурмулар, штукатурмулар, чазанымчылар, экскаваторчулар мергежилинге өөренир күзелдиг сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур.

№ 35 ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕНИҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.

Чаа кино

СОВЕТ РАЗВЕДЧИК ДУГАЙЫНДА

Чогаалчы В. Ардаматскийниң романын ёзугаар тургускан «Сатурнче» оруқ», «Сатурнның» буурааны» деп ийи кезектиг тургустунган кино республиканың киноэкранарынга ийи чыл бурунгаар каступ келген болгай. Ол ийи кинодан көрүкчүлер Ала-чурттуң Улуг дайынының чылдарында совет разведчик Сергей Крыловтуң эрес-маадырлыг чоруктары-биле танышкар арганыг болган. Чүс-чүс көрүкчүлерниң сеткил-сагыжынга совет разведчиктиң овур-хевири уттундурбазы-биле артып калган. Ийиги кино «Оон үнүп Москва бир чыл болгаш дыңнаан деп диктофонуң чугаазы-биле төнер. Бо чугаа коргуш чок совет разведчик Сергей Крылов-биле бисти база катап ужуражыштырар болгаш дайынның калыг-берге чылдарында «Сатурн» деп чажыт, шпион школазының офицери болуп ажылдап турган Сергей Крыловтуң (Крамерниң) оон ынайгы салым-чолу-биле бисти таныштырар.

Республиканың кинотеатрларында бо хүнүкерде В. Ардаматскийниң, М. Блейманның (В. Азаровтуң сценарийи-биле тургускан) «Тиилелге соонда тулчуушкун» деп ийи кезектиг кинозу үнүп эгелээн. Ону «Мосфильм» студиязының операторлуу М. Дятлов тырттырган. Бис база катап Крылов-Крамер, генерал Темерин, Андронов, София Кауэ, майор Вильгельм, капитан Шенеман оларбиле ужуражыр бис.

Бо киноның чогаадыкчыларының, тырттырган кижилериниң, артистериниң болгаш өске-даа киржикчилериниң аттары экранга көстүп турда, оон өске талазынга «Сатурнче» оруқ», «Сатурнның буурааны» деп киноларның кысқа уткаларын чуруктар-биле сагындырып коргузер.

«1945 чылдың май сестиң хүнү» деп тито-биле кинода болуушкунар эгелээр. Чылча шаптырган фашистиг Германияның үрей боолаттырган, ында-мында орттенген оруктары. Кайнаар, чүге баары билдиниес, чажыт архив совткен автомашиналарның колонналы. Оларның-биле кады түрегдээн, мунгараан майор Вильгельм, туруп шылаан капитан Крамер чоруп орар. Олар рация дамчыштыр Германияның Совет Армияга дүжүп бергейин билип алырлар.

«Вильгельмге бүгү-ле чүве ам тонген ышкаш сагындырар. Империя дүшкен, архивтер орттеттингеп. Ынчангаш ол эки тура-биле туттургаш, лагерьде дүжүп берген чүс-чүс немец солдаттар-биле кады салым-чолуунуң канчаар шиитпирлеттинерин четтикпейн маңап турар. Оон мурнунда ам кандыг-даа тодаргай сорулга чок. Белир үезик салым-чолу дээш коргуушкун оны дүүреди бергеп. Чүү дээш база чүге хөй-хөй хан төгүүшкүнү болгаш кем-херек үүлгединишкиннери болганыл? Оон дүтайында ам кээп ханы бодаңгыр ужурга ол таварышкан. Ол дүтайын киноның кадрларында тода коргузүп турар.

А Крамер бодунуң хөлзээшкинин оскелерден чажырып турза-даа, оон сагыш-сеткил дүвүрээзинде. Совет разведчик муңчуузуушкунга туттурган. Эвилелчилери — америк шеригдерге бодунуң чажыдын ажыы-биле илередир бе азы чажыт ажылын удамчылаар бе деп айтырыгны ол бодундан салып турар.

Дайын төнген. Ынчалза-даа оон лагерьге кады турган фашист үүлгедикчилериниң аттарын репродуктор кый деп адаарга, олар чоруткаш, өлчаан зэң келбестер. Олар кайнаар чидип турарларыл? Бо айтырыг үр болбайн тодаран кедир. Крамер биле Вильгельмни № 3 баракка тедип келирин дужаар. Олар өскээр кеттинишкеш, демир-оруққа олурупкан чоруп оргаш, оон дезиптердер. Оон оларны американ комендатурага тудуп экскаар. Олар анаа эсээчи фон Рашке-биле ужуражыр.

Абвериц фашист разведчиктери, эсээчи чораан немец офицерлер бо удаада генерал Геденге болгаш америк шериг разведкага хереглеттинге бергеи даарын Крамер-Крылов даап билип каар. Оларның чаа кежелери—генерал Геденниң чажыт организациязы Мюнхен хоорайның кыдында Пуллахта чаштынып турар. Ынчангаш совет разведчик бодунуң чажыт ажыл-чорудулгазын дайын соонда база катап удамчылап киритпер...

Совет Эвилелиниден болгаш төөн Европадан саттынып, чайлышып, өскерлиг келген чамдык кижилер, лагерьден Геденниң «хостап» алган фашист үүлгедикчилери чажыт организациязының бүгү ажылынын дугайын совет разведка черинге дыңнадып шыдаар. Анаа бистиң разведчиктеривис базала дузалаар. Ынчангаш Совет разведчик Сергей Крыловтуң маадырлыг чоруктарын болгаш оон Төрээн чуртунче канчап эвээ келгенин номчукчулар «Тиилелге соонда тулчуушкун» деп кинодан бөттары көрүп ап болур.

Крамер-Крыловтуң ролин моөң мурнунда ойнап күүсеткени дег, бо удаада база-ла сураглыг артист М. Волков эдиишкинниг ойнап күүсеткеп. Ол ышкаш фашист майор Вильгельмниң ролин артист Г. Прокошиич база-ла бедик мергежил-биле ойнап турар. Ол ышкаш театрның болгаш киноның сураглыг артистери Г. Жженов, В. Татасов, Г. Гай, Л. Максакова, А. Эйбоженко, К. Кузнецов олар-биле көрүкчүлер база ужуражырлар.

«Тиилелге соонда тулчуушкун» деп ийи кезектиг кинога совет разведчиктиң Ала-туруттуң Улуг дайынының соолгу чылында эрес-маадырлыг чоруун көргүскен.

К. САРЫГ-ООЛ.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, хармысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралга киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузукчу киллизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01114.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдезиттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
28
ВТОРНИК
№ 280 (9043).
Өртээ 2 коп.

ССРЭ-НИҢ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛӘӘ. ВЕНГР УЛУС РЕСПУБЛИКАЖЕ ЧОРУ

Венгрияның Социалистиг ажылчыл партиязының Төп Комитединиң биле Венгр Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чалаачын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиргизиво секретары эш Л. И. Брежневке башталган Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң партия-чазак төлээлери алдаанның нәмыралдыг ажыл-чоруун кылып, Москвадан ноябрь 27-де аъттанышкан.

Төлээлериниң составында киргеннер: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүзү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүзү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы В. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның кежигүзү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның кежигүзү, Эстониянның Компартиязының ТК-зының бирги секретары И. Г. Кэбин, СЭКП ТК-ның кежигүзү, ССРЭ-ниң ВУР-да элчизи В. Я. Павлов олар.

ССРЭ-ниң күрүне туктарыбиле шаметтинген Внуково аэродромунга төлээлерни эмтер Г. И. Воронов, В. В. Гришин, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, Ю. В. Андропов, Л. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери, ССРЭ-ниң министрлери Б. П. Бугаев, Н. А. Щелоков, СЭКП ТК-ның кежигүзү, СЭКП ТК-ның Култура эргелекчизи К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның кежигүзү Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның кежигүзү, СЭКП ТК-

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯ СЕКРЕТАРЫ

Парторганизацияның секретары. Харыысалгалыг албан хүлээлге. Оны шудурту ёзу-биле күүседирин, партийжи эмгеңүнүң идегелин бүзүредирим, коммунистерниң ёзулуг организаказыны, баштакчызы, өскелерге бүгү талазы-биле үлегерлиг болуруп партия эге организациязының секретарынга соңгуткан коммунистен СЭКП-ниң Уставы, партия амыдыралының ленинчи нормалары иетеп турар. Партия организациязының удуртукчузу деп бедик хүндүткелге четкен коммунистиң мөзү-шынары кандыг болуруп ол тодарадып турар.

Партия эге организациялары СЭКП-ниң үндезини болгай. Олар коммунизм тургузуушкунуның бирги одуругунда турун, партияның массаалар-биле хылбаштырып турар кол дыка. партияның өндүр бедик соругалларын амыдырапка бөттандырар дээш бүгү чонну мобилизастап турар улуг күш. А парторганизациялар удуртукчулары ажылчы чоннар-биле сырый харылзаалыг, кады ажылдап турар болганда, оларга партийжи сөс болгаш хууда үлегери-биле чаа-чаа күш-ажылчы чедишкиннерже хей-аът киирип, оларның политиктиг недерелин, чогаадыкчы күүнүн доктаамал бедидеринче үгланган идепкейлиг саддарны үргүлүг чедирип. оларның организакчылары болуп келген. Ынчангаш СЭКП партия эге организацияларынче, оларның даймычы арга-шинээзин бедидеринче онза кичээнгейни салып турар.

Партия организациязының даймычы арга-шинээзин, оон коллективке ёзулуг организакчы, удуртукчу ролю оон секретарындан улуу-биле хамааржыр. Оны амыдырал бадыткап турар.

Каш чыл бурунгаар Тандының «Тиилелге» совхозунга тараның дүжүткүрү, мал ажылының продуктулуу чыл-чылда дең-дескн эвес, бир курлавырлар ажыглаттынмайн турган. Күш-ажылдың сагылга-чуруму кошкак, суурга хей-ниитиниң сагылга-чуруму кошкак болун, байдал дувураазининг турган. Партия, совет организары шинтирлиг хемчеглерни ап, совхозтуң партия, кадзо Совет, еске-даа хей-ниити организацияларының удуртунчуларынга дааскан ажыл-херээн ёки билир, ону идепкейлиг, чогаадыкчы ёзу-биле көөр, чүтүлүг эштерни сүмелеп, ынаар чоруткан. Оон соонда байдал өскерилгеп. Совхоз республикада бир мурнакчы улуг ажыл-агыйларның бирээзи болуп шыдаан, а соңгу нйиуш чыл иштинде бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Ол бүгү ажыл-агыйда коммунистерниң бот-харыысалгазының бедюзинден, мында партийжи-организастыг ажылды парткомуның бедик деңнелге тургускавындан чедип алдыпган. Совхозта чүс ажыг коммунистер бар. Партия организациязының удуртукчузу Сергей Дөңгүровнч Седен-оол бирги золчегде коммунистер бир деминг, ажыл-агыйның кол соругазын шинтирлээр айтырыгларже кичээнгей салып, бот-боттарынга дузалажын ажылдаарын чедип алган. Организакчы ажылдың күштелгени-биле партия кежигүннериниң харыысалгазы бедюзи, ажыл-ишчилериниң ортузунга идей-кижизидилгелиг ажыл калбаргап, кадзо Совет, профсоюзтар, комсомол, херөзээнчилер организацияларын олче хаара тутпан.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, чүүдүлериниң, транспортта, колхозтарында, совхозтарында партия организацияларының хей-хей секретарылары эш Седен-оол ышкаш бүгү күүнүн, билиин, дуржулгазын харам чок берип, чогаадыкчы ёзу-биле түткүдүг ажылдап турар. Оларга чижек кылдыр С. Борисовту (автосеместелге заводунда), Р. Макаренкону (Кызыл хоорайның харылзаа бедидиринде), Я. Монгушту (Каа-Хемниң «Тиилелге» колхозта), К. Ооржакты (Тандының «Коммунизминиң черели» колхозта), Ч. Ондарны («Алдан-Маадыр» совхозта), О. Дүмбүүнү (Жданов аттыг совхозта) адап болур. Бүдүрүлгенин экономиктиг ажыктыг чоруун бедидер болгаш эртем-техниктиг деминдиргенин дүргедедир, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын шингээдир дээш деминселче коллективти мобилизастаар, чедишкиннерин шүгүмүүлекчи ёзу-биле үнелеп, ажылчыларның күш-ажылчы недүрүүшкүнүн баштаар, оларның кижизидилгезинче доктаамал кичээнгей салыр талазы-биле парторганизацияның организакчы ролюн олар чедип ап шыдааннар.

Ажыл-агыйның ажыл-бүрү адырларында эге организацияларның соругалары аңгы-аңгы дээрэн билдингир. Ынчалза-даа оларның ажыл-чорудулгаамның кол угланышкыны — коллективтиң мурнунда соругаларны чедишкинниг шинтирлээри, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шинтирлээрин амыдырапка бөттандырары дээш коммунистерни болган ажылчы чоннарны мобилизастаары болур. Бо талазы-биле чамдык черлерде байдал ам-даа четпес.

«Тее-Хем» совхоз чылдың-на күрүненің планныг даалгаларын күүсетпейн келген болгаш каражалыг ажылдап турар. Оон чылдагаанын тодарадып, берге байдалдан үнериниң талазы-биле кандыг хемчегерни алырыл, кандыг дуза негеттинип турарыл дээрэни шиде партия комитеди эчизинге чедир тургуспайн турар. Совхозтуң коллективи ам-даа хей түүлдерни чедир кылбаан. Шлаңгыя мал бажы кудулап турар, шиде чидириг, төчегелзинкин хей, күш-ажылды организастаанының деңнели куду болган ёске-даа айтырыгларны боду шинтирлээр аргалар бар турда-даа, ону чедип ап шыдавайн турар. Бо талазы-биле шиде партком, оон секретары эш Чооду Эртине четпес ажылдап. коммунистер ажыл-ишчилер-биле сүме чок, совхоз бүдүрүлгезинге партийжи салдар четпейн турар дээрэни хереченнел турар.

Партийжи удуртукчу дээрге, коммунистиг ажыл-чаңгыс, бедик сагылга-чурумнуң үлегери болгай. Ынчалза-даа чамдык парторганизация секретарылары ону үттүп, боттарын төлеп чок ап чорүүр, ол дугайында чогуур үезинде сагындырыны кылып, эдип-сезип, сургап турза-даа, эттиниес чоруктар бар. «Саян» совхозтуң парторганизация секретары В. Сенги ажыл-херээн үттүп, сагылга-чурум үреп, арага-дарыга хандыкшылдыг турган. Оон ындыг четпестерни эдер дугайында эш-оорү, партия райкому сүмелеп-даа турган, ынчалза-даа ол чогуур түңнелдерни кылбаан. Ынчангаш коммунистер бо отчёт-сонгулдалыг хуралга ону секретарынга катап сонгуваан. Кызылдың электрочетки эргелезинде партия эге организациязының секретары турган А. Храмов коммунистериниң бүдүрүлгеге мурнакчы ролюн чедип ап шыдаваан, олардан хоорук болганы-биле бүдүрүлгеге улуг четпестер үргүлүүлеп келген.

Партия эге организацияларының ам болуп эртип турар отчёт-сонгулдалыг хуралдарынга чаа-чаа эштер сонгуттуруп турар. Соруга чүл дээрэ, оларны кичээнгейлиг-биле өөредип, практиктиг ажыл-херекке дадыктырып, өстүрери болур. Бо талазы-биле СЭКП райкомнары доктаамал сагыш салыры тугула.

Бистиң мурнуусута улуг соругаларны — ажыл-агый чылын чедишкиниг доозары, кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин конудедирин, ССР Эвилелиниң 50 чылын толеттинг үткүүрү партия эге организацияларының удуртукчу, организакчы чоруузундан улуубиле хамааржыр. Ону башгаар кижилер—оларның секретарылары. Ынчангаш, массаларны, коммунистерни ажылхерекке организастаарын, оларны удуртуру парторганизация секретарының бедик алдар-херээ болур.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИН ЧЫЫЛДЫРАР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болгаш:

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республикаңың Дээди Совединиң үшкү чыылдызының бешки сессиязын 1972 чылдың декабрь 29-та Кызыл хоорайга чыылдырар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ

Хоорай, 1972 чылдың ноябрь 27.

МАЛЧЫННАР! ТУРАНЧЫЛАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИН ДЕТКИВИШААН, ОЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИН ЭДЕРЭЭЛИҢЕР!

1972—1973 ЧЫЛДАРНЫҢ КЫШКЫ ҮЕЗИНДЕ МАЛ КЫШТАГЛААШКЫНЫН ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРЕР БОЛГАШ МАЛ ПРОДУКТУЛАРЫН БҮДҮРЕРИН БАЗА КҮРҮНЕГЕ САДАРЫН КӨВҮДЕДИР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ БИИ-ХЕМ РАЙОННУҢ «КЫЗЫЛ ТАРААЧЫН» КОЛХОЗУНУҢ ТУРАН СҮТ-БАРААН ФЕРМАЗЫНЫҢ КОЛЛЕКТИВИНИҢ РЕСПУБЛИКАНЫҢ БҮГҮ МАЛЧЫННАРЫНГА

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Бүгү улустуң байырлалы — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур юбилейин төлеттинг үткүүр дээш совет улус бо хүннерде хайныышкынның ажылдан турар.

Төрээн чурттуң ол юбилейинге алдар кылдыр алган бедиткен социалистиг дүүлэлгелерин бистиң фермавыстың коллективи чедишкиниг күүсеткен. Фермада ажылдап турар кижи бүргүзүнүң кызымаккай күш-ажылының ачылында эрткен чылдың ол үезинге бодаарга сүт бүдүрериниң ниити хемчээли 1972 чылдың он айларында 109 тонна (8 хуу) көвүдээн, ол-ла үезин дургузунда саар бир инектен 176 кг сүттү хойнуу саап алган. Өөң түңнелинде ферма күрүнеге сүт садарының чыл планын хүүсээ бетинде он айларның түңнели-биле ажыр күүсеткен. 810 тонна сүттү садар тургаш, 885 тоннаны саткан.

Сүт саалдазын көвүдеринге, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырынга бистиң мурнакчыларывыс саанчылар Л. Романова, Г. Хандывай, А. Кочкина, Н. Иргит, бызаа ажаакчылары Д. Сандан, С. Күжүгет болгаш оон-даа өскелер төлеттинг улуг-хуузун киргеннер.

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ния Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Доктаалын таныжып чугаалашкан, дараалында бедиткен социалистиг чаа хүүлэлгелерни алдывыс:

Чылда 1242 тонна сүт бүдүрер планывысты 1350 тонна чедир ажыр күүсеткеш, хүүлэлгеден ажыр 175 тонна сүттү садар.

Бо чылдың ол үезинге деннээрге 1973 чылдың бирги чартыында сүт бүдүрериниң хемчээлиш 480 центнерге көвүдедир. Бирги чартык чылда күрүнеге 420 тонна сүт садар планны 530 тонна кылдыр ажыр күүседир.

Бистиң мурнакчы саанчыларывыс Л. Романова, Г. Хандывай, А. Кочкина, Н. Иргит чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде-бир инектен-не 350—400 кг сүттү, а 1973 чылдың дургузунда 3100—3200 кг литр сүттү саарын хүлээнгевнер.

Кышкы үеде малдың продуктулуг чоруун кудуматпас дээш инектерни чылыг сүт-биле суттарарын, бодүүн чемнерни баш удур белеткеп кылгаш малга бөөрни организастаан, саар инекке хонукта чемгереринин рационунга 8,5 чем единицазын чедирер бис. Ол чорук 1973 чылдың бирги чартынында бир инектен-не 1300 кг, а чыл дургузунда 2600 кг сүттү саап алыр арганы бөөр.

Бызааларның хонукта-ла 650 грамм немелде деңзиин берген турарын чедип алыр.

Чаш малды кылымал сүт-биле азырап турар бис. Рацион ёзугаар чартык чыл дургузунда бир бызаага 180 литр чаһы, 700 литр кылымал сүттү, 360 кг сигенни, 180 кг концентратты берип тургаш, 6 айлыг бызаанын дириг деңзиин 140—145 кг чедирер.

Бистер шуптувус күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш деминсежип, экономиктиг билиглерниң школазында өөренип турар бис. Бо өөредилге чылында 10 саанчы боттарының мергежил-класын бедидер.

Эштер! Малчыннарның ажылында эң харыысалгалыг үе келген. Кышкы үеде чаңгыс-даа баш мал хоратпайн, чаш төлдүн баш санын бүрүн камгалап ап, малдың продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле партия болгаш чазактың бистиң мөңгүвүскә салган соругазың эрестиг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырынче районнуң болгаш республиканың саанчы, кадарчы, хөйжү, бызаа ажаакчызы бүргүзү кыйгырывыс.

(Кыйгырыгны ферма ажылдакчыларының ниити хуралынга хүлээп алган).

БЮРОДАН ДЕТКЭЭН

Дүүн СЭКП Би-Хем райкомунуң бюрозу болуп эрткен. Анда «Кызыл тараачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының коллективиниң социалистиг хүүлэлгелерин болгаш бүгү малчыннарга кыйгырыын чугаалажын киргеп.

Түрүнчүлерниң патриотчу өгелээшкинин деткимиин болгаш «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирин дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Доктаалын таныжып, дараалында бедиткен социалистиг чаа хүүлэлгелерни алдывыс.

Хурал эрткен недеэнның сеңгу хүнүнүң бирозунда ферманың клубувуга болуп эрткен. Саанчылар, бызаа ажаакчылары болгаш кадарчылар кажааларын аштап, малын чемгерип каапп, он пяк ажыл турда, клубувуга чыглып келдилер. Бригадир коллективтиң ниити хуралын ажылдып, хүн турумун бадылаткаш, колхозта партком секретары эш Ф. Лебедевке сөс берди.

— Малдың баш санын остүрер, продуктулуг чоруун бедидер талазы-биле партия болгаш чазак бистиң мурнувуска улус соругаларны салып турар. Чижөлээрге, бо чылдың кыпталаашкынын эки эртиирер дугайында база бир тодаргай доктаал хүүлээп алдынган. Ону тайылбырлап турбайн шуптувуп номчуттайн — дээш, эш Лебедев «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Доктаалын хүралдың киржикчилеринге тайылбырлап номчуду. Доктаалда социалистиг чарышты негелделерин бижээн черлерге доктаап, бо талазы-биле ук фермавыс чүвү кылып, чедип ап болуруя секретарь улам ханылаадыр тайылбырлалгылады. Партия болгаш чазактың ол доктаалын хүралдың киржикчилери бир үн-биле деткидилер.

Оон соонда ферма эргелекчизи эш Д. Доровин турун келгеш:

— Партиявыстың, чазаавыстың бистерге хамаарыштыр үндүрген доктаалын дыңнап, утаап билип алдывыс. Ону бир үн-биле деткидивис. Ынчангаш ам ону боттандырар талазы-биле тодаргай, бедиткеп чаа хүүлэлгеден алыр аргаар бис. Харын-даа республиканың, районнуң бүгү малчыннарын социалистиг чарышче киирткивисче кадыгыл? Дүүн маңаа ферма чөвүлелиниң, партбюровуң кежигүннери чыглып алгаш, ол дугайын дутуруштувус. Колхозувус экономистери саналгыларны кылып бердилер. Ынчангаш менээ сөстеп берип көрүңер—дидн.

Колхозчуларның бо хураңгы ажыл-херекчи байдалдаартил турарын эскерип ордум. Дмитрий Спиридонович фермаңың ажыл-херээн демдеглээр кылын журналын ашкаш, будун коллективтиң, кижи бүргүзүүң чыл эгезинден бээр кончаар ажылдан келгейин база чыл төнчүзүнге чедир кайы хире үүлеин будурун болгуун болгаш келир 1973 чылда болгаш оон бирги чартымында кайы хире хүүлэлгеин ап болуруя хөйнүп мурнуна чугаалап, саанчы, бызаа ажаакчызы бүргүзү-биле сумележип эгеледи.

Саанчылар, бызаа ажаакчылары чаңгыстан турун келгеш, бедиткен хүүлэлгеин ап тур.

— Бир инектен-не 2800 кг сүт саар планныг болгай бис. Романова Люба, оон хүүдэ хүүлэлгеш кап яйык?

— 2000.

— Ол айларда 2822 килограммны саттаа-дыр сен. Чыл төнчүзүнге чедир бир инектен-не 3 муң хареин аптарын чайлыг-дыр. Келир чылын чежеин хүүлээнир сен, Люба?

Бо фермада машина-биле инек саярыкчы мастери атты чедип алган бирги класстың үш саанчызының бирээзи Л. Романова кезек бодаанып тура:

— 3 муң 200 килограмм деп бижизе ажырбас боор. А доктаалда айытқан чарышкын түңнелин үндүрер үеге чедир 1700 килограмм деп бижип каадар. Инектерим бызаалар үезин бодап көөрүмге чылдың яйнгы чартымында хей сүт алыр боор мен—деп харыылады.

Фермаңың ажылдакчылары партия Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалынга хамаарыштыр болгаш тоску бөөн чылдың үшкү чылынын бедиткен хүүлэлгелерин ыңдыг янзылыг алгылады. Анда саналгы берглээн эштер мал чемин хумагалыг ажыглаарын, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыырадырын болгаш колхозтуң ажыл-ишкинге хамаарышкан ёске-даа айтырыгларны катаптаткан сайгарып чугаалап турдулар. Саанчыларның, бызаа ажаакчыларының түскай мергелиниң, кланын бедидери, экономиктиг определгени шынарлыг болдуларын дээш оон-даа ёске айтырыглар чыдын калбаан. Чыл дургузунда 6 кижи машина-биле инек саярының мастери атты чедип алырын кыйгырыгда база айытгылап.

Бии-Хемниң Ленин орденниг «Кызыл тараачын» колхозунуң төп сүт-бараан фермазының коллективи ССРЭниң 50 чыл юбилейин демдеглеп, байырлаар хүннүң мурнуу чарымда база бир улуг өгелээшкинни ыңдыг янзылыг үндүргеп.

С. МААДЫ,
«Шынның» түскай корр.

ТЫВА ЧЕРДЕН БҮГҮ ЧУРТКА ЧАҢГЫЛ

Дөртку хүнүң кежээнде, ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болгуның улуг байырлалынга турасхаатқан кодээниң бот-тывынгыр уран чүүлүнүң республика көрүдээшиниң түнелдээнин хуралы Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болган. Хуралды республика көрүдээшиниң оргкомитединиң даргазы Т. Ч. Норбу эжиткаш, оргкомитединиң даргазының орлакчызы, Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушкуга сөс берген.

Эш М. С. Хомушку үе көрүдээшиниң бедик идей-политиктиг, организастыг деңнелге эртекенин демдеглеввишаан, чугаалаанны болгаш:

— Кодээниң бот-тывынгыр уран чүүл көрүдээшиниң бирги эдээнинге 367 коллективтерден 15 муң, а ийнги хөлчөнге 85 коллективтерден 4 муң кижи киришкеп. Ноябрь 24-тен 26-га чедир болуп эрткен республика көрүдээшинге 12 районнардан болгаш Кызыл хоорай Совединиң ажылагыйларындан 700 ажыг бот-тывынгыр, талантылыг артистер киришкеннер. Коллектив бүргүзүүң концертиэрге «партияны, Тыванны чүрттү, найыралды алдаржыдып, алган турар. Ол ышкаш хөй үнерелит хөйнүң ырлары, «Сылдыстар» (Монгун-Тайга), «Даг-дүүжүлерниң танцызы» (Барыын-Хемчик), «Пингвиннер» (Тее-Хем) деп чаа танцылар, сыгыт, хөөмей, каргыраанын болгаш хомус ансамбльдерң коллектив бүргүзүүде барын демдеглевишаан, чамдык шоорээн четпестерни ол айытқан.

Даразында көрүдениң жюри комиссиязының даргазы А. Ч. Паноока сөс берген. Ол республика көрүдээшинге Каа-Хем болгаш Монгун-Тайга районнар бирги черни чаалап ап, бирги чергенин дипломнары-биле шаңнатқанын чарлаан. Үе районнарның толээлериге дипломнарын СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. Ч. Ширшин тывыскан.

Жаңрлар аайы-биле бирги, ийнги, үшкү чергенниң дипломнарын болгаш эртектиг шаңналдарны дараазында коллективтерге тывыскан.

Ыянга ыр коллективтериниң талазы-биле: Чөөн-Хемчик — бирги, Тандың — ийнги, Барыын-Хемчик — үшкү черлерде.

Ыр ансамбльдериниң талазы-биле: Каа-Хем — бирги, Тандың — ийнги, Кызыл хоорайның ажыл-агыйлары — үшкү черлерде.

Таңны коллективтериниң талазы-биле: Тее-Хем — бирги, Эрзин — ийнги, Тожу — үшкү черлерде.

Эстрада оркестриниң талазы-биле: Барыын-Хемчик — бирги, Бии-Хем — ийнги, Каа-Хем — үшкү черлерде.

Улустуң хөгжүм хереселдериниң оркестриниң талазы-биле: Бии-Хем — бирги, Тее-Хем — ийнги черлерде.

Национал хөгжүм хереселдериниң оркестриниң талазы-биле: Овур — бирги черни алган.

Сыгыт, хөөмей, каргыраа ансамбльдериниң талазы-биле

(Уланчымы 4-кү арында).

Көрүдеге бирги черни алган Каа-Хем

...ЛЕКТИВТИҢ ӨЗЭЭ

БҮГҮ коммунистер болгаш комсомолчулар база' өскелер-даа эрткен чылын коммунистиг күш-ажылдың школазынга өөренип, ону чедишкиннинг доозукаанар. А бо чылын олар экономика өөренир 2 чылдың школазында өөренип кирипкен.

Ферма ажылдакчыларының ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг бүгү байдалдарны тургускан. Ферма төвүнде уруглар яслизи, кызылбулуң магазинден аңгыда, саанчыларның, бызаа ажаакчыларының, кадарчыларның чурттап турары база магалыг болган. Фермалың малчыннарынга чаңгыс ай төлевилелдиң хөй бажыңнарын соолгү чылдарда тудуп берген, ам колхозчуларның бажыңнары чылыг суглуг, газтыг болгаш бажыңнарны шуптузуп суг-биле чылыдар. Ол дээрге чөп дээш партиялың доктаамал сагыш салып турарының чыртыкыланчак хереғиин болгай. Ол бүгүнү боттандырар дээш, колхозтуң парткому колхоз баштаар чери-биле кады улуг ажылды кылган, ону ынчаар боттандырарынга партия организациязы кызымак ажылдарны СССР-ниң 50 чылын төлептиг утказуурунга холбаштыр калбарган социалистиг чарышты ол организациялар-биле сырый холбаалыг организастап турар бис. Ук чарыш саанчы бүгүзүнүң, кодан инектерде бөлүк саанчыларның аразында калбарган. А фермавыс — «Сарыг» совхозтуң төп фермазы-биле чарыштыр. Бисте комсомолчу бригада база бар, оон кежигүннери Билелиг фермазының комсомолчулары-биле чарышкан, бирги, ийиги кварталдарда тиилекчи болганнар, ынчангаш вымпелдер алган. Парлалга чагыдылгазын алыр болза, бистиң ферма бирги черде. Бо бүгү түүлдерге парторганизациязы активчилерни дамчыштыр улуг салдарын чедиргени чугаажок.

Четпестер-биле демисежир талазы-биле бисте партия организациязы, коммунистер эвээш эвес ажылды кылган. Чижээ, кадарчы Г. Кыргыс ажылынга харыысалга чок турганың ниити хуралга чугаалажып, шынгыы хемчегни алган. База бир саанчы эжиниң арага-дарыга хандыгып турганың база чугаалажып көрген, ам ол эттингеп. Колтыр 2500 килограмм сүттүг саар тургаш, он айлар иштинде 2822 килограммны саап алган. Фермага ийиги саанчы дээр Г. Хандыбайның—2700, а Н. Иргиттин—2650 килограмм болган. өскелерни-даа адап болур бис. Оларның ынчаар ажылдап турарының чажыды чүдел? Малдың чемин олар эки таарыштырар, инектерниң чанын тергиин эки билирлер. Машина-биле саварының мергежилин эки шингээдип алган. Малдың сүдүн бүрүн алыр дээш, бүгү аргаларны хереглеп турар.

Ам кыштаглаашкынны үзегерлиг эрттирер дээш ажылдап турар бис. Бо талазыбиле алырга, мал чемин четчир, ынчангаш фермада бар 500 ажыг инекти база 500 хире бызааны хүр кыш ажырып, малдың продукциязын улам көвүдедир бис дээрзинге бүзүрээр бис, ол дугайын ыланғыя күрүнеге мал продукциязын садарының планын чылдыы-биле алырга ажыр күүседип шыдаатар апаргаанывыс-даа хереғилеп турар.

БИСТИҢ фермада найыралдыг коллектив ажылдап, бисте орус, тыва, хакас дээш, хөй националдарның кижилери бар. Демнигде күштүг дээр болгай, найыралдыг ажылывыс-биле, фермага чедишкинни магадылап шыдаар бис. Пайыралга хамаарыштыр бир мындыг сактышкынның бар. Мээң аваам, ачам, бодум-даа малчыгыя орус эш-оор-биле ажоок найыралдыг өзүп келген улус бис. Шаанда мээң аваамның кыс уруглары, улустуң чугаазы-биле алырга, доктаавас чораан кижи-дир. Авам ынчаарда чүдүлгелиг чораан кижи болгаш, мени бөжүп алза, мээң база ынчап баарымны чайладыр дээш, орус эш-оорүнге азыраңдаа берипкен. А мен оларга чаагай өзүп эгелей бээримге, эът-чемниг, арага-дарыгыг оларга чеде бергеш, дедир дилеп алган кижи-дир. Мен билип келиримге-ле ол эштери-биле аданеминиң пайыралдыы ажоок чүве. Олар биске бажың-даа халаска тудуп берген. Оларның оолдар, кыстары-даа бистиң өөвүске бо-ла чедип келген турар. Чүгле мал-маган кадарар чораан ада-ием амыдыралдың оске-даа мергежилдеринге оларның үлегери-биле өөренип алган улус ийин. Ам бис фермада база ол дег эпнайыралдыг чурттап, ажылдап турар бис.

Чоокта чаа бистиң партия организациязыска отчёт-сонгулдалыг хурал болган, аңаа партия организациязының бүгү ажылдарын анализтеп көргеш, моон соңгаар чорудар ажылдарының талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган. Партия организациязының секретарынга Е. Астафьеваны соңгуп алган бис. Партбюроның чаа составы моон мурнундагы ажылдарның байдалын сайгарып көргеш, улам чаа хевир-биле, улам идепкейлиг ажылдаары чугаажок.

Партиялың XXIV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чүткүлдүг ажылдап турар, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, коммунистиг тургузуушкунга бүгү билинимести, күжүүсүн берип ажылдаар бис дээрзин кижи база маңаа чугаалаксаар-дир, ынчангаш ындыг күзелимни мында плеретпим.

С. ШЫЫРАП,
СЭКП обкомунуң кежигүнү.

Партийжи амыдырал

кылып, бодунуң үлүүн база киирген. Чижээ, колхозчуларның амыдырал-чурттагазынга культураны бедидер дээш хемчеглер алдынып турду. Ону ылаңгыя фермада херээженнер чөвүлелии дамчыштыр чорудуп турар. Чон ортузунга ажыл чорударда, хөй-иилги организациялары-биле сырый холбаалыг ажылдап, активке даянып турдувус. Чижээ, комсомолдуң 50 чылы болуп турар үеде, ону чедишкиннииг үткуур дугайында аныяктарның кыйгырымын деткээш, хөй иткы ажылдар кылырынче аныяктарны эвилелдээнииң түңнелиинде, бистиң колхозтан ол талазы-биле мурнакчы болганнарның төлээлери Москвага барып, байырлыг хуралга киржип чорудулар. Тавды, Казаем районнарыңа херээженнер чөвүлелдериниң кыйгырыгларын бисте херээженнер чөвүлели база деткип, улуг ажылдарны кылган чүве, аңаа база бистиң коммунистериивис телекчилер болган.

Активке даянып турар бис. Ынаң бир чижээ: аныяк коммунист З. Седипке партийжи ындыг-даа дээрге бээрге, ону кызымак күүседир. Айтырыг тургузары шынгыы, принципиалдыг. Ол ам бисте комсомол ажылын харылаан турар. Саанчы коммунистиң ындыг эки шынарын көргеш, Туран хоорайның соңгукчулары ону хоорай Советиниң депутадынга соңгаан. Бисте партия организациязының секретарының оралакчызы турган. Е. Астафьева — бистиң бир идепкейлиг коммунистивис. Ол болза бүдүргүлге-даа, хөй-иилги-даа ажылының талазы-биле эң-оорүнге дуза көргүзеринге улуг идепкейлиг. Херээженнер чөвүлелиниң даргазының оралакчызы М. Ануфриеваны база дең-деглеп болур. Ынчангаш ферма чөвүлели, херээженнер чөвүлели, комсомол — бо үш организациянга даянып алгаш, бистиң коммунистериивис кызымак ажылдап турарлар.

ЭКИ КИЖИЛЕРДУГАЙЫНДА

ХООЧУН ХОЙЖУ

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозта хоочун хойжу, коммунист Монгуш Хөлчүнович Артаа хүлээнген ажыл- херээнге ак сеткилдиг, хөй-иилги ажылынга идепкейлиг, 25 чылдың дургузунда өг-бүлези-биле кады хөй малдап келген. Эрес болгаш кызымакай малчын бо юбилейлиг чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны моңдү ажаап алыр социалистиг хүлээлгелиг тургаш, ону 92 баш кылдыр күүсеткен. Бир хойга онааштыр дүк кыргып алыр планын база ажыр күүседип алган.

Коммунист Артаа Монгуш хүлээп алган хойларының семиртилгезинче доктаамал сагыш салып келген. Эрткен чайын ол Чаа-Хөл бажы, Чымчак-Оорга чайлагларынга одарладып семиртип алган. Оон түңнелиинде 415 хойнуң дөңгели эки кыштаглап турар.

Дүржүлгалыг малчын кышка эки белетткенген. Оон кыштаанда хөй намаазының көрженү чазын-на коптартынган, өдээн кургаткаш, чаъс дүшпес чөрге бөлүп алган. Чай дургузунда 7 тонна сигенни, 15 тонна өдентн Артаа Монгуш белетээн. Бо хүннерде мурнакчы малчынның кыштаанда мал чеми четчир санныг кылдыр дүмүртүнген.

Малчынның чурттап орар бажыңының септелгезинн бө чылын шынарлыг кылган. Ынчангаш ажылдаарынга, чурттаарынга өл таварымчалыг.

Хоочун хойжу «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Доктаалы-биле танышкаш, хойжу хүр кыш ажырарын хүлээнип, соруу быжыг, шудургу ажылдап турар.

Л. МОНГУШ.

Улуг-Хем район.

★ ★ ★

ЧУРУКТА: Чадаана райпозунда автолавка садыгжызы Виктор Константинович Ростовцев Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниити чемненилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы деп бедик, хүндүлүг аттың эдилекчизи. Ол бараан саарылгазының ай, квартал бүрүзүнүң планын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчылардың бирээзи.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

★ ★ ★

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

СОРУК КИИРГЕН

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирн дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Доктаалын Кызыл хоорай Советиниң «Сүлүкпек» совхозунуң малчыннары калбаа-биле танышкан.

Совхозтуң ишчилери ССРЭ-ниң 50 чылынга алдар болдурган социалистиг үдээлгелерин күүседир талазы-биле чедишкиннииг ажылдаан. Немелде деңзи алырының дөртүү кварталда планын хуусаа бетинде күүсеткен. Чүгле октябрь айда бээнн 103 тонна немелде деңзинн ажыл-агый черинииң кадарчылары алган. Ниитизи-биле совхоз хөвүкта оргумаабиле бир баш бода малга онааштыр 850 грамм немелде дириг деңзинн алган. Ол дээрге планда көрдүгеннинден көй болуп турар. Немелде дириг деңзи алыр талазы-биле кызыл ажылдап турар кадарчыларга Дмитрий Семенович Килин, Василий Иванович Стылых, Владимир Хертекович Бадыйоол, Хертек Чамзырынович Комбу хамаажыр. Бо кадарчылар эң бедик көргүзүглерни чедип алган.

Амгы үеде совхоз ниитизиниң малын хүр кыштагладырынга таарымчалыг байдалды тургускан. Мал чеми четчир, ону турлагларже чедиреринн органнзастаан, мал суггарар черлерни кылган.

Партия болгаш чазактың доктаалы мал ажылдакчыларын, тускай эртемниглерни күженишкиннииг ажылдаарынче, чаа курлавырларны тып ажытларынче кыйгырып турар.

Д. ЕНДАН.

ПРОДУКТУЛУУН КУДУЛАТПАС

«1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедирн дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарышын калбартыр дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Доктаалын ажылчы чоннарга таныштырар ажыл өөвүр районда калбарган.

«Коммунизмче орук» колхозтуң Хам-Дытта, Бора-Шайда, Үлаатайда хойжу бригаларының кадарчылары чугула документнии танышкаш, хойну хүр кыш ажырар, оон чаш толуң мешн доруктуруп алыр талазы-биле күженишкиннииг ажылдаарын хүлээнгеннер.

Колхозтуң ажыл-ишчилери кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының хемчээлин кудулатпас дээш, эки ажылдаарын хүлээнген.

ХООЛУЛУГ МАЛ ЧЕМИ

САРАНСК. Лямбир районнуң «Димитровскнй» совхозу бо чылдың эгезинден бээр бирээзи-ле 120 килограмм деңзинлиг 400 хаванны тогланчы аъш-чем аймаа-биле азырап алган. Ол совхоз кагдынар аъш-чем аймаан чыып бээрининң керээзин Саранскинин коммуналдыг ажыл-агыйы-биле чылдыц-на чарып турар. Бедик хоолулуг алды муң хире центнер мал чемин ынчаар белеткеп турар. Ону ажыглаары ажыктыг. Ажыл-агыйга хаванны азырап алырының 120 килограмм деңзинлиг бир чарыгдалы 120 рубль, ону сайгарарынан ирер орулга 230-240 рубль.

Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң Доктаалы ажыл-иштиң дайынчы программазы кылдыр хүлээп алдынган. Совхозтуң ажыл-ишчилери кагдынар аъш-чем аймаа-биле азырап алыр хаванныарының санын муң баш чедирер деп төлевилээн.

М. ХВАСТУНОВ.
СЭТА-ның корр.

АВТОМОБИЛЬ ТУДУГЖУЛАРЫНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БЕЛЭЭ

Автомобиль тудуушкуну бистин чуртка Совет эрге-чагырганын чылдарында дыка хөгжээн. Шаанда — Октябрь революциязының мурнунда автомобиль үлетпүрү барык турбаан деп чугаалап болур. Ынчан даштыкыдан садып алган кезектерден эң бодүүн автомобильдерни эптээр улуг эвес бүдүрүлге черлерн тургулаан.

Баштайгы беш чылдарда, эң ылаңгыя дайын соолуңде совет автомобиль үлетпүрү дыка шапкын хөгжүп эгелээн. Чурттуң он-он хоорайларында чүк соөртүр болгаш чиик автомобильдер кызыр заводтар тургустунуп, эң сайзырангай чаа дериг-хереккедер-биле чепсегленген. Ам бистин чурт он-он янзы-бүрү марканың аар-чиик машиналарын кылып үндүрүп турар. Оларны чүгле чурт иштинге эвес, делегейниң дип бүрүзүнде хөй-хөй чурттар калбаа-биле хереглеп, чагып ап турар апарган. Чараш аян-шинчилиг чиик машиналардан эгелээн, чүе-чүе тоннаны хары угда чүктээр күчүлүг грузовиктерге чедир янзы-бүрү марканың автомобильдери бөгүнгү совет автомобиль тудуушкунунуң продукциязы ол-дур.

Чурттуң автомобиль бүдүрүлгелериниң аразында ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган. Мурнакчы бүдүрүлгелериниң саны улам көвүдеп турар. Оларның бирээзинге Москвада Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводу хамаажыр. Ол коллектив он айларның күрүне планын октябрь 25-те-ле күүседипкен. Пландан дашкаар 5 миллион рубль продукцияны бүдүргеи. Ол автомобиль бүдүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка бирги черни эвлээп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

ЧУРУКТА: автомобильдериниң соолгу кезектерни кылыр чаа цех. Моон «Москвичылар» шуут-ла хереглекчилерже чоруптар.

В. ХУХЛАЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

АКЫ-ДҮҢМАЛЫШКЫ ЁЗУНУҢ АРМИЯЗЫ

И. Х. БАГРАМЯН
Совет Эвилелиниң Маршалы

ССР Эвилелиниң тургустунганы — ол дээрге ниитилелди социалистиг үндезинге чаартып тургуварынга, бүгү совет республикаларының экономиказын болгаш культуразын сайзырадырынга база Советтер Чуртунуң шангалаа күүзүн бижыглаварынга таарымчалыг байдалдарны хандырган шиитпирлиг факторларның бирээзидир.

Бүгү улустуң байырлалы — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунуң бүдүүзүнде «Правда» солунунуң Парлалга бюрозунуң даалдырганын ёзугаар шериг эртемнериниң кандидады, полковник В. Петрухин сураглыг совет шериг удурткучуларының бирээзи, Совет Эвилелиниң Маадыры, Совет Эвилелиниң Маршалы И. Х. БАГРАМЯН-биле ужурашкап, улустарның эп-найыралы ССРЭниң Чепсектиг Күштерин тургузарынга кайы хире ужур-дузалыг болганынын дугайып чугаалап бээрин оортан дилээн.

Чурттуң стратеттиг туружун бижыктырган болгаш даштыкыдан халдаашкыннарының айылынга удур улуг ужур-дузалыг магадылалды тургускан. Ужар түүл болгаш танк заводтарын, чазылдырар бүдүмелдер бүдүрүп кылыр бүдүрүлгелерин, аппаратуралар болгаш оске-даа шериг,чепсектеринин заводтарын чурттуң чоон районнарынга кыска хуусаада тудуп тургускуваан турган. Этелей берген турган дайынның байдалынга хамаарыштыр алырга, чоон чүвэ улегпүрүлүг төптер чурттуң бүгү улус ажыл-агыйын дайын байдалынче дүргеп шилчидеринге таарымчалыг бааза болуп шыдаан. Фронтуну бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер-биле хандырарының аар-берге үүргеэн оларга онаашкан, Совет Эвилелиниң бүгү улустары оларның национал соолгу илгавыр чокка тымыга кызымак ажылдап, туачуп турар шериглерге хереглиг бөө-чепсекти, дайынчы техниканы бүдүрерин улам көвүдедип турганнар. Уралчыларның, сибиржилерниң, мыракы чоон-чүкүлерниң маадырлыг күш-ажылы-биле Казахстанда, Ортанкы Азия болгаш Закавказье республикаларында оларның акы-дүңмалдарының күш-ажылы немештир каттыжып келген.

Хой националдыг совет улустуң күш-ажылчы маадырлыг чоруу фашистиг Германияга бодаарга дайын чылдарында шериг техниказын барык ийи катап хөйнү бүдүрер арганы берген. Республикаларның коозе ажыл-агыйының ажыл-ишчилери дайынны ажыл тиилээринге база толештиг салымшкынын киргеннер. Ажылчын күжү база техника чедишпейн турган болза-даа, олар фронт биле тыныдыы аъш-чем продуктуларыбиле үзүктел чок хандырып келген.

Улустарның эп-найыралы болгаш акы-дүңмалышкы ёзугу ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринин чүгле материалдыг эвес, харын моральдыг күүзүнүн үнер дөстерп болуп турган. Ленинчи национал политиканың тулчуушкуннар шөлүнге база шылгалдаларын тудуп шидаан. Янзы-бүрү национал улустар хоранныг дайынга удур дайынның шолдеринге хол-холуудан туттунчуп алган, демисежип турганнар. Национал шериг каттыжымышкыннары, оларның иштинде грузин, армян, азербайджан, латыш, литва, эстон, башкир дээш оске-даа национал кезектер дайын чылдарында Совет Чепсектиг Күштеринин составынга турган, фашистиг эжелекчилерни чылча шаап келгеннер. Генерал Панфиловтуң Казахстанга хевирлеттинип тургустунган 316-гы ады-гжы дивизиязы Москва чоогунга болуп тургуваан тулчуушкуннарга оңза шылгараан, Гвардейжи деп атты чаалап алган. Составининң талазы-биле алырга, ол дивизия ёзулуг-да интернационалчы дивизия болуп турган. Өдүм чок маадырлыг чорукту кылган 28 маадыр-панфиловчуларның аразынга орустар, украиннер, казактар, кыргыстар кирип турганнар.

Бистиң чуртувустуң бүгү национал улустары Совет Армиязының хүрээлеңинге турбутаан, хол-холуудан туттунчуп алгаш, демисежип келген. Дайын чылдарында орус улустуң алдарлыг оглу Александр Матросовтуң маадырлыг чоруун 300 ажыг кижи катаптаан, оларның аразында узбек Эрджигитов, эстон И. Лаар, украин А. Шевченко, кыргыс Ч. Тулебердиев, молдован И. Солдыс, казах С. Баймагамбетов, грузин Кавтарадзе, армян У. Аветисян болгаш өскелер-даа бар.

Совет дайынчыларының патриотчу кодтуруглушкунуңе туспе республикаларда фронтуларга келгилээн ССРЭ улустарының чагаалары ажоок улуг ужур-дузалыг болуп тургулаан. Чижээлээрге, 1942 чылдың аар-берге күзүнүңде фронтуда узбек дайынчыларга Узбекистанның ажылчы чону шак мынчаар сорук киирикчи ёзу-биле бижээн турганнар: «Бистеринең улуг акывыс орус улустуң бажыңынче, бистеринң чоок торээнериивис —белорустарның база украиннерниң бажыңнарынче герман басмачилер шургуп киргендир. Ол басмачилер халдавырлыг чума варыгны, аш-чүүтү, өлүм-чидимни, эрээ-кымчыны, азып олүрер хыдыкчы ёзуну нептередип туруп бергендир. Орус кижиниң бажыңы—

(Уланчызы 3-кү армда).

ӨӨРЕДИРИ, КИЖИЗИДЕРИ—КОЛ АЙТЫРЫГ

Кызыл хоорукуускомнуң улус өөредилге килдизинниң эргелекчизи З. Ф. Борисова-биле бистиң корреспондентивис беседалажып чугаалашкан, оон элээн каш айтырыгларны салган:

— ССРЭ-ниң 50 чыл өөнга чедир эвээш үе артиан. Аңаа Кызыл хоорайның школаларының кандыг белетикелдиг, канчаар ушуражыр ирги?

— Удавас болур юбилей школа амыдыралынга база эвне чугула болгаш төөгүлүг ужур-дузалыг дээрэн билдингир. Хоорайның школаларында башкылар коллективтери бот-боттарының аразында социалистиг чарышты салып алган, шудургу ажылдап турар. Бистин мурнувуста соруглага ол, өөреникчи бүрүзү-биле эки ажылдап тургаш, аңаа бүгү-ниити «ортумак эртемни бээри болур. Коммунистиг чаагай мөзү-шынарга, интернационализмге, коллективизмге, эп-найыралдыг болур чорукка өөреникчилерни кижизидиринге хоорайның түс-түс школа коллективтери хей талалыг ажылдарны чорудуп келген. Бо талазы-биле ажыл № 1, 2, 3, 7, 15 школаларда багай эвес. Өөреникчилер ортузунга интернационалчы кижизидилгени чорударының талазы-биле № 7, 2 школалар өскелериниден ылгалып турар. Бо ийи школа эвилелдешкен республикаларның пионерлери болгаш комсомолчулары-биле сыры харылааны шагда-ла тургускан. Оон ангыда эвилелдешкен республикаларның кол ажыл-агыйын, экономиказын эки билир апарганнар. Бо дээрге оларның амыдыралында солун, дириг факт-барымдаа-дыр.

Кызылдың № 2, 7 школалары бистин кожавыс Моол Арат республикадан болгаш эвилелдешкен республикалардан келгилээн белектерни, солун номнарны, чагаалларны болгаш эске-дээ материалдарны чыгаш, музей ажылдарын шинтпирлээн.

— Бо өөредилге чылында түс-түс школаларның башкы надыр-биле хандырылгазы кандыг ирги, Зоя Федоровна?

— Кызылдың школаларында болгаш оон чоок-кавызы — Сукпак, Кара-Хаак, Черби, Көк-Тей, Куйгуртуг школаларында ажылдап турар башкыларның хей кезии дээди эртемниг. Чыл келген тудум-на аныяк башкылар немежип турар. Бо күзүн 30 өөлдар, кыстарны башкы ажылынга ажылдаары-биле хүлээп алдывыс. Куш-ажылчы амыдырал-чуртталгазы эгелээни-биле холбаштыр чаа дооскаш келген башкыларга чечектерни болгаш алдын бижиктер-биле иштинде «Экии, башкы!» деп эгелиг, эргии, чылыг состерлиг папканы тураскаал кылдыр тывыскан бис. Оларның эки ажылдаарынга, чурттаарынга дузалоргузерп бистин хүлээлгевис. Олар бажың-балгат-биле хандыртынган.

Башкылаашкын ажылынче чугула кичээнгейни салып турар бис. Бисте мындыг лозун бар: «Өөредириңге өөрен». Ынчангаш бот-боттарывыстан өөренип, эки түүлерни башкылаашкынга чедимчелиг ажыглап, а чамдык ажык кичээлдерге илереп келген четпестерни дарый чайладып турарывыс өөредилге-кижизидилгелиг ажылга дыка дузалыг. Институттуң азы педучилищени чаа дооскаш, школага башкылап эгелээн арга-дүрүлгазы эвээш эштерге хөөчүи башкыларны кошкан. Аныяк башкыларга деткимчени, дузаны школаларда түс-түс башкылар канчаар чедирип турарын школаларның өөредилге эргелекчилери болгаш директорлары неделя санында хынап турар. Демниг ажылдаарга кандыг-даа ажыл будурүмчелиг, солун, берге эвес болур дээрэн билдингир.

— Өөредилге-кижизидилгелиг ажылга хамаарыштыр чүнү чугаалап болур силер?

— Бедик культуралыг, артем-билиглиг, бүгү тала-биле сайзырааңгай чаа кижини өөредип кижизидери чиик эвес айтырыг. Бо хүндүүг, улуг керекте хоорайның 600 ажыг башкылары 10331 өөреникчиниң быжыг билигге, коммунистиг мөзү-шынарга өөредип, кижизидип турар. Бистин башкыларывыстың арга-мергежили чыл бүрүде өзүп турар.

ССРЭ-ниң 50 чыл болур төөгүлүг чылында хоорайның түс-түе школаларының өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле мурнуку чылдардан улам эки ажылдаар быжыг соруглалыг. Эртемнер аайы-биле организастаан секцияларның ажылын бедик деңнелге тургускан. Солун илеткелдерни, ажык кичээлдерни организастап эрттиреринге башкыларның идепкейн улгаткан. Хоорай школаларының башкылары бот-боттарының кичээлдеринге түскай план дүүгаар олуржуп турар.

Кызыл хоорайга болгаш аңаа хамааржыр школаларның башкыларының хей кезии онаашкан ажылынга ак сеткилдиин, кызымаккайын көргүзүп турары өөрүнчүг. Оларның аразындан 34 башкы чазактың орден, медальдары-биле шаңнаткан. Чижээ, эге класстар башкылап чораан А. П. Лаврентьева ийи Ленин ордени, «Куш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Ол ам пенсионер. № 7 школаның оруе дыл болгаш литература башкызы чораан Е. А. Корнева Кушажылдың Кызыл тук орденибиле шаңнаткан. Оларның салгакчылары А. А. Алдын-оол, С. Ш. Дүнежик (№ 2 школа), А. Е. Вяткина (№ 4 школа), Е. И. Кинтных (№ 3 школа) оон өскелер-даа «Куш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнатканнар. В. И. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болган өөн таварыштыр эки ажылдыг, мурнакчы, башкылаашкын ажылынга коскү чедишкиннерлиг болганы дээш 100 башкы Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан болгай. РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкызы деп бедик атты 12 башкы. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы атты 20 башкы чедип алган, «Улус чырыдышкынының тергиини» деп хөрек демдээ-биле 61 башкы шаңнаткан.

ХҮННҮҢ-НЕ — БИР КИЛОГРАММ

САРАТОВ. Балтай районнуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң фермаларында азырап семиртир инек малдың деңнээн хүннүң-не бир килограмм немежип турар.

Ында мал чеминиң грамм бүрүзү хайгаралдыг. Районнуң оон өске ажыл-агый бүрүзүнде база ында. Мал чеминиң хоолуун улгаттырар дээш, малчыннар бодүүн мал чеминге микробиология үлетпүрүвден артыкталып үнер бүдүмелдер холуп тургаш ону экижидер деп шинтпирлээн. Ынчалдыр экижиткен мал чемнибиле малды моон мурнундагы хемчээлдер дүүгаар азыраарга, оон семирээш хонукта деңнээнин немээри аажок дүргедээн, бир малга онаалттыр бир килограмм болурувдан ажа берген.

— Үлетпүрден артыкталып үнер бир тонна ында бүдүмелдерниң ортаа сес-ле рубль. Бир хүн лургузунда бир инектиң ону чиири иймден үш килограмм-на хире. Чарыгдалы көпеектеп саналар түүнүг хиреде, немей бүдүргеп эттеп садарындан кирип бзор орулгазы рубльден саналар түннелдир аналар. Мал азыраар чемге кирер ол үнелиг немелдеши районнуң бүгү ажыл-агыйларынга ажыглаар деп тур бис. Кижын малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң докталынга харын кылдыр малывыстың семиринде деңнээнин ферма бүрүзүнге хүннүң-не улаа улгаттырар бис — деп, Балтай районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги В. М. Александров чугаалаан.

СҮДҮВҮСТҮ ЭЛБЕДИИЛИ

КАЗАНЬ. Хову Заволжьеэзинде Буинский район сүт заалдазының талазы-биле Татарияның бирги черин эзлеп турар. Оон мурнакчызы — «Татаретаи» колхоз.

Колхозтуң чедишкинниг болганы бүрүн үндезининг. Ажыл-агыйда мал азыраар чемнерни үүгле болбаазырадып белеткээш малга бээр, мал чемни ажыткы-биле хөреңгилээр арга ажыглаттынып турар. Бүгү мал кажааларын кышка белеткээн.

— Кышкы үеде мал ажылынга ажылдакчыдарының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Доктаалын бистиң саанчылаарывыс ниин-биле деткип харылаан. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир дугайында партияның кайгырыын олар үүректиң ханызындан үүлдүг деп көргеш, чарышка киржип тур—деп, колхозтуң партбюро секретары Р. Насыбуалина чугаалаан.

(СЭТА).

АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЁЗУНУҢ АРМИЯЗЫ

(Төнчүзү. Эгези 2-ги арыда).

ол дээрге база-ла сээң бажыңың-дыр!... Совет Эвилели — ол дээрге эп-найыралдыг бистиң өг-бүлевис-тир, бистиң хоншул-хөреңгивис ниити, чаңгыс. Ол бүгүнү дайындан намгалаары шуптувустуг ыдыктыг хүлээлгевис-тир».

Идеология талазы-биле чаңгыс аай үзелдинвис, социалистиг Төрээн чуртувуска, коммунизмниң идеалдарынга бердингенивис, марксизм-ленинизмге шынчывыс хей национадыг совет улус бистиң чаңгыс эптиг быжыг эвилелге каттыштырган. Ада-чурттуң намгалаар талазы-биле өртекен дайынның ыылдарында болганы мынкаш, ынак мындыг патриотчу ёзуну, ханы бердиниишкинни хей национал улус массаларын талазындан кижи төрелгетейниң төөгүзүнде кажан-даа илередип көргүспээн.

Империализмге удур демиселге социалистиг республикаларның бүгү ажылчы чоннарының дайынчы кады ажылдажылгазының эртежок чугулазының, оон шинтпирлиг ужур-дузалыының дугайында деминчи түннедерчин шынының төөгү бадыткадып көргүскен-даа. «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның Доктаалында демдегээни ышкаш, совет улустар боттарының хосталгазын, хамаарышпас чоруун, боттарының революстуг чаалап алышкыларын үүгле эвилелдежип алгаш, ниити күжениишкин-биле намгалап шыдаар дээрэни кижи төрелгетевиниң эң айылдыг дайыны — гитлердиг фашизмбиле Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында олүмнүг сегиржип алышкын тодаргайы-биле көргүскен.

Чурттуң намгалалын күштелдиреринге эвилелдешкен республика бүрүзүнүң шуут киржип болур аргалыын амгы үениң боттуг байдалы тодазы-биле хереглеп турар. Чижээлээрге, РСФСР-ниң үлетпүрү ниити Эвилелдиң бүдүрүп турар нефтизиниң база автомобильдериниң беш хуузунун дөрт ажык хуузун, химия продуктуларының дөрттүң барык үш хуузун, электроэнергияның, цементиниң үштүң ийи хуу хирээни, шойнун, каңның, прокаттың, хөмүр-даштың, көдээ ажыл-агый машиналарының чартык кезии хирээп берип турар. Украина болза ниити Эвилелде бүдүрүп турар төйнүң чартык кезиин, каңның болгаш прокаттың 40 ажыг хуузун бүдүрүп келген. Белоруссия «улуг химиявын» республиказы болу берген, тракторлар, автомобильдер, радиоаппаратуралар бүдүреринге, машина тудуушкупунга чугула черии эзлеп турар апарган. Узбекистанда үлетпүрүвүң 100 ажыг адырлары сайзырап турар.

Шак мындыг чижектерни өске-дээ республикалардан көргүзүп болур. Хей адырларлыг, техника талазы-биле бедик хөгжүделлиг экономиктиг базаның тургустуунганы эң болбаазын даймычы чепсекти бүдүрүп кылырынга киржип, ССР Эвилелиниң күүү-шыдалын быжыглаарынга боттарының төлептиг үлүүн киирип шыдаар арганы оларга берип турар.

Ниити Совет күрүнениң чаңгыс аай эрте-ажыктарын камгалаарын мурнады көрүп кепген чорук кайы-даа республиканың девискээрииге чугулачугула камгалал бүдүрүлгелерин сайгаро тургузуп, организастаар талазы-биле пландар аразынга кандыг-даа чөрүлдээлерни болдурбайн турар. Шериг экономиказын ниити күрүненин кылдыр организастаар принцип бисте ам амыдыралдың аңаа-ла чуруму болу бергеи. Кайы-даа республиканың девискээрииге шериг бүдүрүзегиин үн республиканың бодунун-даа, ниити Эвилелдиң-даа күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларының күсели-биле организастаары хандыртынып турар. Оскээр чугаалаарга. ССРЭ-ниң экономиказы дээрге-ле түс-түс кезектеринин аразында тудуш холбаалыг, улус ажыл-агыйжы комплекс-тир.

Бистиң Чепсектиг Күштеривис, оларның бүгү-ле хевирлери сөөлгү каш чылдарда боттарының хөгжүделлиг ырак бүрүнгаар базынга кылганнар. Армия биле флоттуң материал-техниктиг чепсегленишкиин хемчээл чогу-биле өзүп, оларның даймычы аргалыы бедээн. Шериглериин даймычы белеткелдиниң характер байдалы база-ла косктүү-биле өскерилгеп. Даймычы белен болурунуң айтырыгларынга, шериг өөредилгезин чорударының хереэнге чугула эргилде бодунган болгаш ол өөредилгелериин чорудулгазынга шериглериин даймычы мергежилдии сайзырап-гайжып-даа турар. Совет Армия болза Варшава Керээзиниң киржикчилеринге болур акыдүмелышны социалистиг күрүнелериин армиялары-биле кады бодунун төөгүлүг хүлээлгезин күүседип турарын демдетлээри база чугула.

Совет Армияның болган Шериг-Далай Флодунуң амгы үеде ги күүү-шыдалын парлалгага, телевидениеге үүгле болу берген, тракторлар, автомобильдер, радиоаппаратуралар бүдүреринге, машина тудуушкупунга чугула черии эзлеп турар апарган. Узбекистанда үлетпүрүвүң 100 ажыг адырлары сайзырап турар.

Шак мындыг чижектерни өске-дээ республикалардан көргүзүп болур. Хей адырларлыг, техника талазы-биле бедик хөгжүделлиг экономиктиг базаның тургустуунганы эң болбаазын даймычы чепсекти бүдүрүп кылырынга киржип, ССР Эвилелиниң күүү-шыдалын быжыглаарынга боттарының төлептиг үлүүн киирип шыдаар арганы оларга берип турар.

Ниити Совет күрүнениң чаңгыс аай эрте-ажыктарын камгалаарын мурнады көрүп кепген чорук кайы-даа республиканың девискээрииге чугулачугула камгалал бүдүрүлгелерин сайгаро тургузуп, организастаар талазы-биле пландар аразынга кандыг-даа чөрүлдээлерни болдурбайн турар. Шериг экономиказын ниити күрүненин кылдыр организастаар принцип бисте ам амыдыралдың аңаа-ла чуруму болу бергеи. Кайы-даа республиканың девискээрииге шериг бүдүрүзегиин үн республиканың бодунун-даа, ниити Эвилелдиң-даа күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларының күсели-биле организастаары хандыртынып турар. Ө

Тыва черден бүгү чуртка чаңгыланыр

лал турар боор! Ол бүгү композицияда бар. Концерттиң эгези, ук композицияны дазаш белеткээнийден бе, ол шала шойулчек болган.

Районнуң иити-концертинде эки күүседиглиг номерлер эвээш эвес болган. Эр улустуң ыры ансамбля тыва оюнарга үндезилеп «Арбай-хоор» деп ырны (музыказы О. Кара-Каттыы) улусчу аяк-биле солуп күүседкен. Ону жюри эң эки номер кылдыр деидеглеп, түнвел концертке киргеп.

Иити ыры болүүнүң күүселдеери шырак болган. Хой киржикчилиг улуг хор (дирижёру В. Хинкис). «Чадыг» (сөзү Т. Шевченконуу) деп украин. А. Чыргал-оолдуң «Совет Тывам» деп ырларны сагыш-сеткилдп доюлдуруп келип кылдыр ырлаан.

ЧУРУКТА: Тожудан келген бот-тывынгыр артист Светлана Байыр-оол «Ынак черим» деп ырны ырлап тур. Үделгеде Чодураа Байыр-оол.

А. СОДУПАМНЫҢ фотозу.

Районнуң бот-тывынгыр артистери орус хөгжүм хереселдериниң оркестрин болгаш ырның база тыва хөгжүм хереселдериниң ансамблин коруулдеге эккелген. Ынчалзада хереселдерни (бызаанчыларны) баш удур хөөн киприп албаанындап, «Тооруктуг долгай таңдыны» Аксеновтуң сайзыраткынын ёлүүгаар орус улустуң хөгжүм хереселдеринге ойнаанынын деңнелп чаяыс болган.

«Кышкы ойыннар» деп хореография коргузуу өөрүшкүлүг, башпак аянныг, солун. Ынчалза-даа Молдавиянын эң массалыг, хой киржикчилиг ойнаар «Жөк» танцызын чүгле 4 кижи эвес, а хой кижи күүседкен болза, улам эки болдур турган. Даг-дүгүжүлерниң танцызын массалыг болгаш тывынгыр тургусканындан көрүкчүлерге солун болгаш чидиитир болган. Районда салымныг ыраажылар—К. Анай Р. Кенденбильдиң «Чечен биле Белекмаа» деп операзындап Белекмааның ырын хоюг-чымчак, лириктиг аян-биле балырыпкап, С. Маадыр-оол «Аккөк хемнин кижилери» кинофильмде Мергенниң ырын мергежилдиг күүседкен.

Нииттизи-биле коруулдениң негелдезинге дүгжүп турар концертке үран помчулга жанрын киирбээнин четпес болган.

ТЫВА улустуң «Өдүтен» деп сураглыг ырызы, инжилерниң танцызы Тожу районнуң бот-тывынгыр үран чүүл коллективиниң коруулдеге бараалгаткан концертин каастааны таварылга эвес. Ыры-даа, танцы-даа тожу черниң амыдыралынга чоок, билдингир. Амыдыралга чоогу, улусчу ишпаралыш-биле үран чүүл кижилериң сагыш-сеткилин доюлдуруп, оцу чаагай-жылдың турар-ла болгай.

Аймак хой чонну каттыштырган, Ада-чурттуң алдаржыткан өткүт сестерлиг ырларны хор (дирижёру Л. Борисова) чогуур деңнелге күүседкен.

Моөң муриупда-даа коруулдеге тожукулар ырлаарынга хандыкпылдыг, талантылыг бот-тывынгыр артистерни киирштирип, оларның үран мергежилинге чоргаарланып турганнар. Бо удаада Тожудан база хой ыраажылар ийи-чаңгыстың ырларын чедимчелиг күүседкен.

Арга-ыяш, хем-суг-биле байлак тайга черниң бойдус чурумалы коруулдениң «киржикчилериниң идик-хевиниң каастагазынга костүп турган. Артистерниң хеви черле керүштүг, каас, артык шимелде чок болган.

ТАРААЛАҢ Таңды районнуң бот-тывынгыр артистери сценага үнүп келирге, күсүг хүннүң алдын сарыг хереллери саарып турганзыг болду. Оларның кеткен оң-баазын хептериниң аразындан алдын дүжүттүң сий сайын чураап, сарыг чыны тонпар ылгалдыг болуп, болар-даа районнуң тускайлап байдалынга таварышпыр хеп-сыныя эки-ле кылып алган улус-тур деп кижи алаһайгаар-ла бодай бээр.

Композитор Дамба Хүрелоолдуң аялаларынга үндезилей тургускан хойнуң ырында кол-коя темаларга хамаарышкан үүлгүлериниң уткашынары болгаш күүселдеп көрүкчүлерни хаара тудуп, кижи бүрүзүн бодаадырып, өөртүп, сагыш-сеткилин кодүрүп турары илдең. Задза көрүкчүлериниң аразындан сымыраныышкынналар безин дыңналбас.

Таңдыжылар «молдав танцыны» деп турда, оларның аваангыр, кашпагайын кижи кайгаар. Сактырга, бир ай оңнуг чечектериниң баштары салгын-хаттың аяңы-биле ыпай-бээр могейин кавп, саглаңайның тургулаанзыг-даа...

Районнуң Культура бажыңының бот-тывынгыр ыраажыларының квартединде Новиковтуң «Чырык ай» деп ырын таалавчыг кылдыр ырлап күүседирге, көрүкчүлер үр-ле адыш часкап, катап ырлаарын дилеп одурдулар.

Номчуңар,

адаарганар!

Мен —

Совет

Эвилелиниң

хамаатызы

мен—деп чоргаараалдың гимнизи болуп турар В. Маяковскийниң «Эки-дир» деп шүлүглелиндеп үүлүүнүң «Тиилелге» совхозтуң директору А. Моргун кончуг эки номчаан.

«Революцияның чалбыыяы» колхозтуң колхозчузу Ч. Ооян «Дүжүткүр Таңды» деп бодупуң чогаатқан шүлүүн көрүкчүлерге бараалгадып, оларның улуг үнелелиин алган.

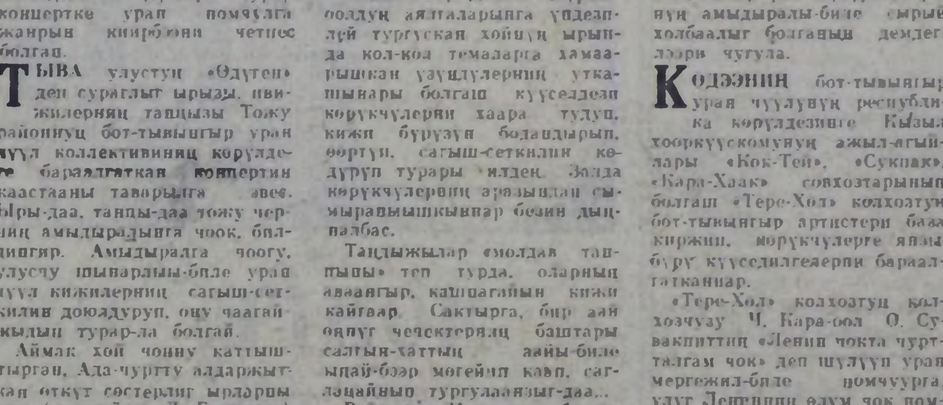
Кодээнин бот-тывынгыр үран чүүлүнүң республика коруулдезинге Кызыл хоорүүскомунуң ажыл-агый-лары «Кок-Тей», «Сукпак», «Кара-Хаак» совхозтарының, болгаш «Тере-Хөл» колхозтуң бот-тывынгыр артистери баа киржип, көрүкчүлерге ямыбүрү күүседилгелерни бараалгатканнар.

«Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу Ч. Кара-оол О. Сувакпиттиң «Ленин чокта чурттаалгам чок» деп шүлүүн үран мергежил-биле помчуурга, улуг Ленинниң өлүм чок номналы кижилерни хүнден хүнче бурунгаарладып, көрүшкүнүң болгаш аас-кежиктиң ырызы-биле домей, сеткилдерге чаңгыланып, чурттап чоруурун көрүкчүлер чаңгыс кижи дет хүлээп алганнар.

«Тере-Хөл» колхозтуң болук хомусчулары чамдык тыва аялгаларны ойнай бээрге, азым иштинде бичии-бичии дамыракчыштар шулуражып чыткан-на чүве. А болук киржикчилериниң «Арт кырынга» деп кыска коргузуу тывызык - хөөмейден, ацчыларның солун чүтааларынын тургустунганы чедимчелиг болган.

М. ДУЛУШ.
М. ДОРЖУ.

«Шынаың» тускай көрр.

Бот-тывынгыр үран чүүлдүк республика коруулдезинге киришкен Эрзин районнуң херээженнер ансамбли күүселде үезинде.

В. САВИНЫХТЫҢ фотозу.

...И АЖЫГЛАЛЫН ЧОК БОЛДУРАР

заары, электродерилгелерни үр үеде холүн эрттир шаидын ажыглаары чергелиг чүүлдер болур.

Республиканың электри хереглекчилери оны айыыл чок ажыглаар дээш бүтү хемчегерни ап турар деп дорт чугаалаары берге. Ооң уламындан улуг-даа, биче-даа хемчээлдер орттер болу бээр. Чижээ, бо чылын чамдык будурулгелерге орттер оскээн. Чоянуң амыдырал хандырылга министерствозунуң Кызылда септелго-тудуг эргелелиниге чазаныла кылыгларын лок болгаш аныы-бүрү дозулар-биле будуур цехке дуцзаалал ажылын орттеп камгалал чокка кылып турганындан кывыптыр химиктиг будумелдер чадбыраштаның үнгеп. Чаданада магазинчиниң электри щиди орттенгенинден ацаа ерт болган. «Тыва суг тудуг» трестиң Кызылда тудугжулары эрткен кыжын чылыгын дыштанып вагонунга электросуугпу боттары белеткеп алганнар. Оны ажыглаарынга таарымчалыг болдурарының хемчегерни албаанындан улуг ерт болган. ооң айыылындан ийи кижи орттенген. Хамаатыларның серемчилел чогундан ажылдан чоруурда оңкурбээни плиирлерден, плиткалардан, чылыдар хереселдерден эт-херексел, бажың-балгат орттенир чүүлдер кайы хөй.

Бажың ажылынга ажыглаар электрохереселдер ковудээн. Ооң-биле чергелештир оларның ажыглаалын таарыштырарыны чугула. Хары угда чаңгыс уядан ийи-үш хереселди ходелдирерин болдурбас херек. Ындыг таварылгада удазыйның күжү хереглелден бичеллээш орттенип болур.

Ток дамчыдар удазыннарның камгалалы үрелгеп, олар бот-бодунга дегжинтерге, ол орттенир болгай. Удазыннарның камгалалын үреес дээш ону кадаг-биле быжыглай аспас херек.

Электроэнергинины бажыңчо киприп тургаш монтажниктер ооң айыыл чок ажылдаарын хандырар дээш түскай хереселдерни — «станцыларны» база тургузар болгай. Удазың орттенген таварылгада ол херексел боду орттеп хона бээр, электри четкини ооң орттенген черинге үстү бээр. Ооң ачылында бажың орт айыылындан чайлаар. Ынчалза-даа чамдык кижилер боттары ындыг янзылыг «станцыларны» кылып, ажыглаан энергия сагаар хереселден чайлаар арга-тынар үүлдер бар. Ол чоруктап орт болуру хаая эвес.

Үлетпүр будурулгелериндо электродерилгелерни ажыглап турарынче кичээнгей салбас аргажок. Электрошымчедикчилерни шын эвес ажыглаанындан орт болур таварылгалар хөй. Удазың орттенир, дерилгелерни холүн эрттир үр үеде ажылдаарындан, олар шаипр. ооң камгалал материалдары кыпар чүүлдер бар. Электри-биле ажылдаар машиналарның подшипниктерин болгаш оске-даа кезектерни үргулчу үзел турбас болза, олар изээш орттенип болур.

Лампаларны база шын кылырынче кичээнгей салыры чугула. Ындыгыл малчын кодаларга мал кажаалары чырыдар лампаларны дээвирден камгалаары-биле халыптарны ажыглаар херек.

Электри четкини орттеп-ниден ерт болдурбас толээде, түскай хереселдерни ажыглап, ток дамчыдар шугумну шын шойуп, серемчилелдиг болурун утпаңар.

В. САННИКОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-де ерт камгалал килдизиниң инспектору.

ДЕМИСЕЛ ЧИДИГ БОЛУР

СПОРТ

Чурттуң ар шыдыраачыларының дөртенги чемпионадының ажеглөөр кезии доозу берген. Алды салыг ойнаттынган.

Делегей чемпиону тораан Таль салыкларнын дайынды байдалдыг ойнаи келыс-даа, алды салыының шуптузун хаамынажыш доозаан. Сонуургапчыг кол шыдыраачылар — СССР-ниң чемпиону Савон, гроссмейстерлер Бронштейн биле Таль боттарының ойнаан оп чоди салындан чаңгыс-ла удуг алгаш! Оон дээре түнелдиг болган турары ажок күзелчиг. Ындыг турбуже, чемпионатка эң баштай киржип эгелээн, Алма-Атадан барган 24 харлыг мастер Мухин улуг шыдыраачылар-биле чалданыш чок ойнап турар болгаш ам мурнан турарларның бирээзи болу берген.

Чемпионатты эгелээн салыларга Мухиннің чедиишкининг — болгаиы—совуургапчыг түнел кылдыр костүп келген. Таварылга эвес, чогум-на костүп келген түнел болган. Бо чылын оок мергежилп чайтылыш чок бедип келген-не болгай. Мухин чартык шүүлде маргылдаашыга. Сухумиге болган делегей маргылдаашыга эки ойнаан болгай. Ынчангаш ол алма-аттажы эрелер араалынын Бакуга ойнаттынар маргылдаашыга киржир үш шыдыраачының бирээзи болур дээ. шынап-ла хөөредиг болбас ийик.

Мухин-биле «кожаланчыпкан» түнелдиг чоруп турарын Одессадан баргаи гроссмейстер Тукмаков чедип алган. СССР-ниң бурунда чылын Ригага болган чемпионадында Тукмаков барык мырыай шүүлде маргылдаашыга чедир мурнаи келгеш, бирги черни кончуг шыырык түнелдиг ойнап эгелээн гроссмейстер Корчнойга чүгле соолгу хүнүерде алдыпкан. Одессаның ол шыдыраачызы бо маргылдаага удуг савын база хүннүң-не улам ковудеткиш турул бербес деп бе? Ынчалдыр талыя бэар болза, ону ыырты чедер деп бэар адаанчы турар бе?

Тукмаков Мухин-биле кадга кайлы-даа 6 удуг ап болур турганындан 4,5 удуг алгаш, маргылдаада мурнап турар. Гроссмейстер Лейн 3,5 удуглуг, ынчангаш Зильберштейн-биле бодунга таарымчалыг байдалдыг апарганда соцгаарладың каан салынга ону удул аптар болза, Тукмаков биле Мухин база бир ышкыг анаар ужурга таваржыр. Маргылдаашың хоочун киржикчиин гроссмейстер Фурман мурнаанларга чартык-ла удуг савын чедирбейн баргаи түнелдиг, үш удуглуг. Бронштейн-биле салын удуул алыр байдалга тургаш соцгаарладың каан. Гроссмейстертер Гуфельд, Савон болгаш мастер Кузьмин олар 6 салыгдан 3,5 удуг алган.

Маргылдаада ооп оске киржикчилерниң түнелдери мындыг: Таль, Багиров биле Григорян олар 2,5, Альбурт, Джинджихашвили, Жидков, Капенгут, Холмов, Зильберштейн, Раазуваев 2,5 удуглуг. Зильберштейн биле Разуваев чедир ойнаттынмаан ийи салыглыг. Ийи-ийи удугну Васюков (соцгаарлаткан ийи ужуражыышкынналыг), Балашов (1), Бронштейн (1), Шамкович олар алган. Сөөлдээн түнелдиг шыдыраачы Рашковский — 1,5 удуглуг. Түнелдер ындыг шыырак болгаида, маргылдаа черле чидиг демиселдиг болур дей берген.

Б. БАРАНОВ,
спорт мастери,
В. МОРОЗОВ.
(СЭГА).

ТУРАСКААЛ САМБЫРАЗЫ

Новодеревеньковск районнуң Мохово суурунда Д. И. Писаревке тураскаал самбыразы ажыттынган. «Орус ишлараңгай критик болган публицист, революсчу-демократ Д. И. Писарев чалыы чылдарында мында чоруп турган» деп, ак мрамор ол самбырада алдын үжүктер-биле бижээн.

Д. И. Писарев 1840 чылдың декабрь 14-те Орёлдуң Знаменское суурунга төрүттүнген. Орёлдуң литература музейи чаңгыс чер чурттуунга тураскаатканы, доктаамал делгелеглиг.

Орел область.

(СЭГА-ның корр).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 28-ТЕ
КЫЗЫЛДАН

19.00— Телемедээлер. 19.20— Фильм-концерт. «Соңгу нелиг уруг». Ойнаарактар шизи. 19.55—«Сактыышкынналар болгаш бодаалдар». Телешии. 20.40— Телемедээлер. 21.00— Чараалдар, реклама. 20.50— Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушкунуң чугаазы.

21.05 — «Цитадель» харыылаан». Ураң-чечен фильм. 22.40—23.30—«Оренбурггуң күрунениң ишти ырының концерти». Фильм-концерт.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ

«Кыш» деп фотоэтюду.

ЭГААР

Богуа республикага булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Соңгу-барыын утлаашышкынның хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 12—17, оскелеринге 17—22 градус соор.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 20—22 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

НОЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дошкуурал дугайында баллада» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.00, 18.45, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Атаманның бастырганы» (1-ги, 2-ги кезектери) 15.30, «Дузактаашкын» 18.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Тиилелге соонда тулчуушкун» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Бичии уруг адаазын дилеп тур» 9.00, «Бежелээн дээрден» 10.50, 12.40, 14.30, «Херээженнер болгаш берсальерлер» 16.30, 18.50, 20.40 шактарда.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫ!

Найысылалывыс Чаа чылга белеткенип эгелээн. Байырлалдың будуузунде кижи бүрүзү чаа идик-хеп садып алыр, дөргүл-төрелдеринге, эш-өөрүнге белек тыпсыр дээш кызып турар. А кол-ла чүве — Чаа чыл ёлказы болгай.

Ёлка дээрге Чаа чылды утпуурда силерге сеткил-сагыш хайындырар өөрүшүлүг чүүл болгай. Ону белетиээринге бистиң магазиннеривис дузалаар.

Ёлканы моөң адаанда магазиннер айыткан шактарында садар: № 11 (Каа-Хем суурда): 10 шактан 19 шакка чедир. Дуъштээри 14—15 шакта. Дыштанып хүну воскресенье, № 19 (Жилпоселок): 9 шактан 20 шакка чедир. Дуъштээри 14—15 шакта. Дыштанып хүн чок амыдаан турэр. № 22 (оң талакы эриите): 9 шактан 20 шакка чедир. Дуъштээри 14—15 шакта. Дыштанып хүн чок амыдаар.

Ёлканың өртээ:
бедии 1 метр чедир—60 коп.
—«— 2 —«— 75 коп.
—«— 4 —«— 1 рубль 20 коп.

Эргим оңнуитер!

Чаа Чылга белеткенип эгелеңер!

КЫЗЫЛ-САДЫГ.

ЧЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл., Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизиниң 23-54, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийзи амыдырал киллизиниң 37-13, культура киллизиниң 23-54, коозээ ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа киллизиниң 41-27, информация база совет тургузуг киллизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1).

ТС—00073

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1923 чылдан үнелеп эдилгенинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл ноябрь 29 среда № 281 (9049). Өртээ 2 кеп.

СЭКП Тыва обкомунуң VII пленуму

Дүүн, ноябрь 28-те, Кызылга Политиктиг чырыышкын бажыңында СЭКП Тыва обкомунуң VII пленуму болуп эрткен. Пленумга «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга боттандырарынга партия организацияларының ролюн болгаш дайынчы арга-шинээзин улам бедидер талазыбиле партияның область организациязының соруглаларының» дугайында чангыс чүүл айтырыгны чугаалашкан. Ук айтырыгның талазы-биле илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш **В. И. Попов** кылган.

Чугаалашкан айтырыгның талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш **В. Б. Добромыслов**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары эш **Ш. Д. Куулар**, «Тыва кобальт» комбинатта чер үттекчилериниң бригадири эш **А. Т. Шадрин**, СЭКП Бии-Хем райкомунуң бирги секретары эш **М. С. Харченко**, Тандыда «Тиилелге» совхозтуң партком секретары эш **С. Д. Седен-оол**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары эш **Н. П. Федоров**, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Шекпээрде хойжу бригадазының партбөлүк удуртукчузу эш **С. А. Ооржак**, «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг эргелелинде партком секретары эш **В. А. Бакулин**, СЭКП Өвүр райкомунуң бирги секретары эш **К. Н. Шулуу**, «УТКА 25 чылы» совхозтуң директору эш **И. П. Гончарюк**, ВЛКСМ Тыва обкомунуң ийиги секретары эш **Г. С. Иргит**, Эрзинде «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы эш **М. К. Дүгер**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары эш **С. К. Орус-оол** олар санал-оналын берген.

СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга боттандырарынга партия организацияларының ролюн болгаш дайынчы арга-шинээзин улам бедидер талазы-биле партияның область организациязының соруглаларын тодаргай айытkан доктаалды пленум хүлээп алган. Оон-биле пленум ажылын дооскан.

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭЗИН БЕДИДЕР

СЭКП обкомунуң секретары В. И. ПОПОВТУҢ илеткели

Партияның область комитединиң пленуму хөй нацоналдыг Совет күрүнениң тургустунганының чартык чүс чыл болуур байырлалының бүдүүзүнде болуп турар-дыр. Бистиң чурттуң ажыл-ишчилери Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ол аддырлыг болуушкунга үткүштүр социалистиг шинчилелди улам ыцай хөгжүдер, коммунизмниң материал-техниктиг базазын быжыглаар талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң айытkан ондур улуг соруглазарын боттандырар талазы-биле кайгамчыктыг түңнелдерни чедип алган. Оон бүүрелдиг балыктары болза бо беш чылдың эрткен үезинде чурттуң улус ажыл-агыйын хөгжүдүрүнүң күрүне планын четчиишкиндир күүсеткени болуур.

Коммунистиг тургузуушкунуңуң соруглаларының хемчээлиниң калбарын турарының хирээ-биле болгаш ажок парын болуу турары-биле совет шинчилелдиң удуртукчу күжү болуур Коммунистиг партияның ролю өзүп турар. Чурттуң экономиктиг болгаш социал-политиктиг хөгжүдүнүң болуушун саддарын СЭКП партияның үндезинин болуур партияның эге организацияларын дамчыштыр чедирип турар. Массаларның шуут аразында турар болганда ишчики күрүлевырларны илередип тыварынче болгаш улам долузу-биле ажыттаарынче ажылчы чоннарны эвилелдир, шинчилел будүүрүлгенин бедидер болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүн өстүрер, будүүрүлгелерниң, организацияларның, колхоздар болгаш совхоздарның бүгү техника-экономиктиг болгаш шынар көргүзүтлерин экижидер талазы-биле партия эге организацияларын политиктиг, кижизидилгелиг болгаш организастыг улуг ажылды кылып турарлар.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң бүгү участоктарынга партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин бүгү хемчеглер-биле быжыглаары болгаш бедидери, оларның ажылының хевирлерин болгаш аргаларын болбаазырагайгаждары партияның хүн бүрүдеги сагыш салыр чүүлү болуур. Партияның политиказын амыдыралга боттандырары дээш партия эге организацияларының харыысалгазын улам ыцай бедидерин хандырып турар хемчеглерни СЭКП-ниң XXIV съездизи айытkан.

Ажыл-агый болгаш политиктиг соруузгаларны шийтпирлээринге партияның саддарын күштедирериниң эң чугула чеченээ болза, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаарының эргезин толештирел организацияларының болгаш конструктор бюроларының, эртем-шинчилел институттарының, культура-чырыдышкын, эмнелге болгаш оске-даа албан черлериниң партия эге организацияларга тывысканы болуур. Бистиң партия организациязында администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар эртем 58 парторганизация алган. Ынчаарга республикада шинтаан-биле партияның 386 эге организациязы ажылдап турар. Ол болза, партия ажылын ыяш организастаан турда, республиканың муруунда тургустунган соруглаларны чедиишкиниг шийтпирлеп шыдаар улуг күш-түр.

Партия документилерни соңуурунга белиткел партия комитединиң болгаш партия эге организацияларынга бедидер харыысалганы оваан турар. Ол чугула организаас-политиктиг хемчег партияның яштыкы болгаш политиктиг ажылының кол утланышкынын ам тодаргайлап турар. «Партия документилерин солуур деп турар чорук бистиң күштеривистиң көрүлери байдалдыг болуп, партия организациязы бүргүзүнүң СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин канчаар боттандырып турарының шыңгы болгаш негелдезиг хынаалдазы болуур» —деп. СЭКП ТК-ниң май (1972 ч). Пленумунга Л. И. Брежнев чугаалаан.

Коммунистиг тургузуушкунуңуң соруглалары болза парторганизацияларны удуртурунуң хевирлерин болгаш аргаларын дыктаамал болбаазырагайгаждары, оларның дамчыгы арга-шинээзин, коллективтерге политиктиг болгаш организастыг ажылдарының дедиредиш улам бедидерин, күш-ажыл болгаш будүүргелге сагыга-чурумун быжыглаарын, Тыва АССР-ниң будүүркүчү күштерин улам ыцай дүрген хөгжүдер талазы-биле бүтүрүүлерге алырын негеп турар.

Партияның область организациязының күнүгейиниң төвүүде республиканың экономиктиг хөгжүдезиниң, үлетаар болгаш көдүү ажыл-агый будүүргелгенин хемчеглиг көрүүдериниң айтырыглары туруп турар. 1970 чылга дегиирге, үлетүр продукциязының хемчеглиг 1975 чылда 76,8 хуу көвүдүр ужурлуг. Бүгү немелде өзүлдеги кол шуруузунда күш-ажылдың будүүркүчүлүүн бедидериниң күселиг-биле чедип алыры планнаттынган. Продукция будүүрериниң көвүдезиниң чугула ролдуг амгы беш чылда ажылдагга киирер чаа үлетүр будүүргелери ойнаар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ийиги золтээ, Элегес-Аксыга тудар хана материалдарының заводу, ийи даараныгга фабриказы, Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, керамиктиг сай-дашы заводу, комбикорм цехтиг дөрбе комбинады, ыяш болбаазырадыр комбинат болган алгы заводунуң будүүргелге чоруузу, азы-чем, ыяш болбаазырадыштазының үлетүрүүнүң болгаш тудуг индустрияның эдээ кеш будүүргелери оларның аразында бар. Акциялардырышкынның үвер дестериниң бүгү-ле хевирлеря-биле 550 муң дөрбелиң метр чурттагга шолуп тудар, республиканың хоорайларын болгаш суурларын чаагайдыдар, шектиржидер болгаш газучыдар талазы-биле улус ажылдарны кылыр. Автомобиль транспортунуң, харылаанның, садыгның болгаш амыдырал хандырылгазының ажылдакчыларын хөй түүлдерин ажылдаар күүседириниң улус саддарымдыгар. Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээргe, эрткен 10 айларда үлетүр продукциязын сайгарарының хемчээли 11,8 хуу көвүдүүн, күш-ажылдың будүүркүчүлүүн 9,8 хуу өскен. Пландан ажыр 2 миллион ажыг рубльдиң үлетүр продукциязын будүүрүп үндүрген. Бисте капитал тудуг доктаамал калбарын түрер. 1970 чыл-биле деңнээргe, тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 1971 чылда 12,7 хуу, а бо чылдың он айларында — 8,2 хуу көвүдүүн.

Соңгу үеде үлетүр будүүргелериниң болгаш тудугларның партия эге организацияларының партийжи ажылының деңнелди алыын бедидер. Ажылгы чоннарны планнар күүседириниче мобилизастаар болгаш оларны кижизидер талазы-биле ажылдың байлак дүржулгазы оларда хөй-биле мооцөдүттинген. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың партия организациязында коммунистерниң 82 хуузу будүүргелгенин шийтпирлиг участоктарында ажылдап турар. Оларның идепкейин кедүрериге СЭКП-ниң 212 кежигүнерин, болгаш кандидаттарын хаара туткан партияның сес цех организацияларын тургусканы, партия комитединден оларны удуртуруун экижиткейи улуг идигин бергen. Барык бүгү коммунистер партижи даалгаларыг, партия организацияларының амыдыралыга, партия хуралдарын белетеериге болгаш чорударыга идепкейлиг киржип турар. Ынчангаш хуралдарта партияның яштыкы амыдыралының эң-не яжы-бүрү темаларыга прициписадыг, ажыл-херекчи чугаалажыкшыннар болгулаар, олар идей-политиктиг болук деңнелге эртиктээр.

Профсоюзтар, комсомол болган өске-даа хөй-яштыг организацияларының ажылының деңнелин бедидеринче, социалистиг чарыштыг организастаарынче, ажылчы чоннарның экономиктиг определлеринче, будүүргелгенин яштыкы курлавырларын илередип тыварынче, коллектив кежигүнерниң идей-политиктиг кижизидилгезин бедидеринге удуртукчу болган инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролюн бедидеринче, комбинаттың техниктиг чаартылгазының болган социал хөгжүдезиниң планнарын боттандырарынче улуг кичээнгейин комбинаттың партия организациязы салыы турар. «СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин боттандырар даэш будүүргелгенiг ажыктыын бедидер талазы-биле комбинаттың коллективиниң ажылының дугайында» айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозунга майда чугаалажыг көргeн. Партия комитеди болган комбинаттың удуртугазы бо талазы-биле алыы ажылды кылып, чамдык түңнелдерни чедип алган доорайн аңаа айытkан. Комбинатты ажыглалга кииргенинден бээр оон төлевилээн күүсүүн чүгле шинчилээн алган эвес, харын ону ийилеп ажыг-катап көвүдеткен. Будүүргe чорудулгаларын механизастаар болган автоматчыдарывынче, күш-ажылдың будүүркүчүлүүн бедидеринче, салыга-чурууну быжыглаарыгле улуг кичээнгей салдынып болгeн.

Бо бүгү болган өске-даа хемчеглер ажылчыларның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы инициативазын бедидеринге улуг идигинг болган. Оон түңнелинде чүгле эрткен болган бо чылын технологтуг 13 шугуумну болган тургузугларны комбинатка таарткан, таарткынчы 205 савалды шиңгээткен, төлбиле ийлыр аар ажылдарга турган 300 ажыг кижиниң оон хостаан, 5,6 миллион киловатт-шак электроэнергия болган 200 муң рубль кажаттыгган. Бо чылдың он айларының дургузунда продукция сайгарарының күрүне планы 106,4 хуу, күш-ажылдың будүүркүчүлүү—105 хуу күүсеттинген, пландан ажыр 2300 тонна даг-дүгүн будүүргeн. 9 айтар дургузунда адыынган кампалга 491 муң рубль болган.

Соңгу чылдарда Кызылдың түүйбу заводу танытпаныыс кыдыр отберилгeн, оон ажылының коргузуглери ыяшкуубило өскен. Заводтуң удуртугазы партия эге организациязының бүгү талазыг дузалаачызынга болган деткимчелеп данныг алган, деттерни болган будүүргелгенин чаартып кылыр талазы-биле, күш-ажылдың организастаашкынын экижидер болган технологияны болбаазырагайгаждар талазы-биле улуг ажылды кылган. Ажыттыныңарның болган албан-хаакчыларның күш-ажылы болган политиктиг идепкейин көскүзү-биле бедизин. Заводтуң коллективи муруузя тургузуу хожударның ажылдап турганындан ам республиканың муруаччы будүүргe болу бергeн. Чүүгүүн болган бистиң республиканың мурнакчы будүүргелгериниң ажылының дургузунда түңнеп, шиңгээдип ап турган, заводтуң коллективи ноябрьның 7-де-ле түүйбу будүүрүнүң чыл планын күүсединкен. Бо чылдың он айларының дургузунда үлетүүр продукциязын сайгарарының хемчээли эрткен чылдың ол үезинге деңнээргe 22,8 хуу көвүдүүн, күш-ажылдың будүүркүчүлүү 12 хуу, айда оргумак ажыл төлевээри—10,2 хуу өскен болган айда ол бир ажылчыга оңаштыр 227 рубль болуп турар.

Өске-даа үлетүүр будүүргелериниң коллективтери баш өки ажылдап турар. «Тыва кобальт» комбинат, Улуг-Хемниң ыяш-үлетүүр ажыл-агыйы, Каа-Хемниң хомүр-дарі разреяң, сүт комбинады, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу, Туранның ыяш белетеер пунктузу, «Сельхозтехника» каттыжышкынының будүүргелери оларга хамаарлыр.

Ынчалзе-даа чамдык будүүргелер салдынган соруглаларын чедиишкиниг күүсетпейн турар түүлдер бар. Оон кол чылдагаавырларының бирээзи—хүлүүткен ажыл-херек дээш база ажылчы чоннарны кижизидер талазы-биле партия организацияларының болгаш коммунистерниң кошкак ажылдан турарында. 10 айлар дургузунда үлетүүр будүүргелериниң 30,8 хуузу продукция сайгарарының планын күүсетпээн. Тудуг кезектери будүүрер комбинат, хлеб заводу, пиво заводу, эът комбинады, Үстүү-Ениссейниң Кызылда балык заводу, «Тыва даг-дүгү тудуг» тудуг-эргелелиниң УБК-зы, Чадаананың саржаг заводу оларга хамаарлыр. Чамдык тудуг организацияларының ажылында улуг четпестер бар. 10 айлар дургузунда тудуг-монтаж ажылдары керээ үзүүлээр ажылдаар арга-биле 96,7 хуу күүсеттинген. Оң-ла үеде барык 4,5 миллион рубльдиң капитал салымнымы чедир ажыглаар.

(Үлемчизи 2-ги арыында).

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛЭЭЛЕРИ—ВЕНГРИЯДА

ССРЭ-нин болгаш ВУР-нуң партия-чазак төлээлериниң чугаалажыышкыннары

Совет Эвилелиниң болгаш Венгр Улус Республикамның партия-чазак төлээлериниң аразында чугаалажыышкыннар Венгрияның Социалистиг ажылчы партиязының Төп Комитединиң Будапештиде бажыңында бо чылдың ноябрь 27-де эгелээн.

Чугаалажыышкыннарга киришкеннер:

Совет талаадан: СЭКП Төп Комитединиң Чөдүлгиге секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, Украинаның КП ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ниң секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, Эстониянның КП ТК-зының бирги секретары И. Г. Кэбин, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң ВУР-да элчизи В. Я. Павлов.

Венгр талаадан: ВСАП ТК-ниң Бирги секретары Янош Кадар, ВСАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Енс Фок, ВСАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВСАП-тың Будапешт хооркомунуң бирги секретары Карой Немет, ВСАП ТК-ниң секретары Арпад Пуллаи, ВСАП ТК-ниң кежигүнү, ВУР-нуң даштыкы харектер министриниң бирги оралакчызы Фридьеш Пуйи, ВСАП ТК-ниң кежигүнү, ВУР-нуң ССРЭ-де элчизи Дьюла Рапаи.

Чугаалажыышкыннар үезинде төлээлер ийи чурттуң ишчики хөгжүдезиниң дугайында информацияны солушкан болгаш чүүл-бүрү талалыг советвенгр кады ажылдажылганы улам ханыладыр хемчеглерни чугаалашкан.

Ында холбаштыр СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шийтпирлерин күүседири дээш совет улустуң чедиишкинниг демнелинче, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң тургустунган хүнүнден бээр 50 чыл болуур төөгүдүт хүнге алдар болдурган социалистиг чарыштың делгереңгей калбарганынче, ВСАП-тың X съездизиниң салган соруглазарын боттандырарынга ВСАП ТК-ниң чоокта чаа болган пленумунуң социализмни бүрүн түүн тургузар оруока улам бурунгаарлаарын хандырарынче утланган шийтпирлеринче болгаш үндүрген түңнелдеринче улуг кичээнгей салдынган.

Эртем-техниктиг революциянның чедиишкиннерин социализмниң артык күүзүүлүүбиле каттыштырар, будүүргелгени эргелеп башкарарын сайыртарыгайыдар, ажылчы хөн массаларының чогаадыкчы инициативазын калбартыр талазы-биле алыр хемчеглерге холбашкан айтырыгларны калбаа-биле чугаалажыкшан.

Чугаалажыышкыннарга келеген айтырыгларын, ыяштагы Европаның аймаа чок чоруузунга хамаарлыкшан айтырыгларын база чугаалажыкшан.

Чугаалажыышкыннар чүректин ханыындан найыралдыг болган бүрүн билчиишкинниг байдалда эртип турар.

ССРЭ-нин партия-чазак төлээлериниң алдары дээш

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның түскай корр). ВСАП-ниң Төп Комитеди болган ВУР-нуң чаза ноябрь 27-де СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төлээлериниң алдары дээш кежээки шайдалга тургускан.

Шайдалга совет төлээлериниң кежигүнерин олурушкыннар.

Венгр талаадан ВСАП ТК-ниң Бирги секретары Я. Кадар, ВСАП ТК-ниң Политбюро кежигүнерi, оске-даа венгр партия болгаш күрүне ажылдакчылары олурушкыннар.

Кежээки шайдалга үезинде эш Я. Кадар биле Л. И. Брежнев олар дашка көдүрүп, чүве чугаалажыкшан.

Эштер Я. Кадарның болган Л. И. Брежневтиң чугааларын олурушкыннар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш адыш часкашкыннарны үзе киирип турган.

Кежээки шайдалга ажы-дуңманың ёзуу-биле, чүректин ханыындан байдалга боот эрткен.

Эш Янош Кадарга Ленин орденин тывысканы

БУДАПЕШТ, ноябрь 28 (СЭТА-ның түскай корр). ССРЭ-нин партия-чазак төлээлериниң удуртукчузу, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ВСАП Төп Комитединиң Бирги секретары эш Я. Кадарга чүректин ханыындан эш хүүзүнүң чылыг найыралдыг байдалга Ленин орденин тывысканы.

Ол дээди шаңнал — совет болгаш венгр улустарның аразынга ажы-дуңма найыралды калбартырынга эш Я. Кадарның шылгарангай реалгүүнүн, тайбың биле социализмниң хереэн быжыглаарынга оон улуг ачы-хавыяазының бедик үнелээшкинин болган.

Орден тыпсырының бүүдүлү Күрүне хуралының Мунакчы залынга болган. Ук бүүдүлге ССРЭ-нин партия-чазак төлээлериниң кежигүнери, ВСАП ТК-ның Политбюро кежигүнери, оске-даа венгр удуртукчу ажылдакчылар киришкен.

Орден тыпсыы түрде эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эш Янош Кадар!

Эргим эштер болган өөрүктер!

Бо чылдың чазыныында венгр коммунистер, Улусчу Венгрияның хөй-нинтизи болган бүгү ажылчы чоннары эш Янош Кадарның 60 хар харлаанын чылыы-биле, түрүктүг ханыындан деңгелээн болгай.

Венгр коммунистериниң оске-даа чуртталга, чаңгыс үзелдигери, венгр улустуң бүгүде шынчы өөрүктери ол өөрүлейин холбаштыр боттарының эш Кадарга ханы хүндүткелин болгаш ачы-дуңмалыыкы хайыралын илергейлээнинер.

Ол хүнүү Совет Эвилелиниң төлептиг кыдыр деңгелеп арттыргенин база билир болгай силер. Венгр ажылчын ангының шынчы оглу, коммунистиг идеалларның үнелелгези дээш чайгылыш чок деңнеселчи, бодунуң чуртунуң шылгарангай партийжи болган күрүне удуртукчузу, делегейниң коммунистиг шинчээшкининиң сураглыг ажылдакчызы, эш Кадар Силерни совет коммунистер, бүгү совет кижилер эки билир болган ханыы-биле хүндүлеп көрүп турар.

Совет болган венгр улустарның аразынга ачы-дуңма найыралды хөнгүдериге Силерниң шылгарангай ролюнар, тайбыныың болган социализмниң хереэн быжыглаарынга улус ачы-хавыяазар дээш ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумуу Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш Янош Кадарны, бистиң чуртуң дээш ханыяазы — Ленин орденин биле шаңнаар дугайында Чарлыкты үндүрген чүве.

Венгр улустуң муң-муң чылдарда төөгүзүнде — венгречерге социалистиг революциянның тиилезинде, социализмни долуу-биле түдүн тургузарының оруунга Венгрияның чедип алган чедиишкиннеринде-даа — ажыл-чорудулгазыбиле Силерниң амыдыралынарның дөртен ажыг чылдарында үзүбес холбаалыг боон келген венгр коммунистер партиязының ачы-хавыязы дыка улуг.

Социалистиг революциянның тиилелгези дээш демисеглии, Силерниң чуртуларга социализмниң тургустуун, хөгжээшиниң бүгү-ле үе-чадаларында, оон иштинде эң аар-берге үеде белиң чайгылыш чок ленинчи-революцчу ышкаш хедеглиг турганыларны Совет Эвилелиниң коммунистери, бүгү совет улус, венгр кижи бүрүзү дег, кончуг эки билир, эш Кадар. Хөртисчи ёзуу-чурумга болган гитлержи фашизмге удур деңгелдиң кадыг-дошкун чылдарында-даа, 1956 чылдың контрреволюциязынга удур деңгелге, ажылчы чоннарның социалистиг чаалал алышкынчаарын камгалап, быжыглаар талазы-биле венгр коммунистерниң улус ажыл-чорудулгаларынга-даа Силерниң быжыг тургушкуунар, принципиалдыг, эрес-дидим болган кылымакай чоруумар кайгамчыктыг рольду ойнаан.

Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының, Венгриниың чазаанның болган

(Төнчүзү 3-ну асыында).

МАЛ АЖЫЛЫ—ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

Малчын, хөй-нинтичи

Коңгаржап Хүлер-оол — Моңгун-Тайга районда «Мөгөн-Бүрем» колхозта аныяк малчын. Оон моданында 310 хой бар.

Хүлер-оол бо чылын чүс баш төрүүр хойга оңаштыр 91 хураганы өстүрүп дорукторган.

Аныяк малчын хөй-нинти ажылынга идепкейлиг. Район Совединиң депутады болган ВЛКСМ райомунуң бюро кежигүшү хүлээлгезин ол ак сеткилдиг күүседип турар.

ЧУРУКТА: Коңгаржап Хүлер-оол.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Куш-ажылчы харыы

Бистиң Межегейниистиң деңнеселчи кылын хар шагдала шыпкан. Мыңдыг байдал совхозтуң малчыннарын кичээндирбес арга чок.

Совхозтуң шээр малы 16, бода малы 6 коданга кыштаар. Амгы үеде малчыннар кыштагларында хонгулаакан. Оларның кышка белеткелин районның ийи болуузен турустугган түскай комиссиязы чоокта чаа хынап көргeн. Комиссия кежигүнерге кышка белеткелдиң янги деп демдеглээн.

Кыштагларда мал кажаалары болгаш чувар-баазыннар сентеттинген, яжы-бүрү мал чеми кодан бүрүзүнде эдиртинген. Неделя санында почта аалдарга үш катаа чедип турар. Кижер кино биле библиотека база график ёзуулаар кыштагларга кезиири чанчыл апаргaн. Радиоприемниктер от-бүле санында, а 6 бажында телевизор бар. Ынчангаш республика найысталыма болгулаан хурал-судаа, бистиң улус чуртувуста болгаш даштыкыда болуушкыннарны малчыннар сонуургап турар.

Малчыннарның социалистиг чарыштың түнелин чоокта чаа үндүрдүвүс. Оон тиилектиң хоочун кадарчы Александр Белекмаа болду. Ол төрүүр үш хойга оңаштыр 102,5 хураганы өстүрген болгаш хой бүрүзүнден 3,6 килограмм дукту бо чылын кыргып алган. Хойжу бригадада партия эге организациязының секретары эш Белекмаа бодунуң үлегерин өске малчыннарга шак мынчаар көргүскен. Оон Бөрбүй-оба, Оон Даваа болган өске-даа коммунистер оон үлегерин эдерип, багай эвес ажылдап турарлар.

Социалистиг чарыштың түнелин үндүрүп турда, ишкі кадарчылары Ооржак Доржу биле Оюн Самдаңның, саанчылар Зинаида Реодько биле Галина Корзун болгаш он-он муриачыларының аттарын малчыннар чоргаарал-биле адап турганнар.

Бистиң «Межегей» совхозу бо юбилейлиг чылда күрүмеге тараа дужаарының планын ийи катаа ажыр, дукту үн 108 хуу, эътнин база оранчок ажыр күүсеткен. А сүт планы чоокку хүннерде күүсеттинге бээр. Бо дээрге бистиң ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр чартык чүс чыл болур оонга күш-ажылчы белээвис-тир.

Мал ажылының продуктуларын көвүдедир талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын чаңгазы болгаш комбикорм үлетүрүүнүң ажылын экижидер деп турары бистиң партияның болгаш чазаанның малчыннарже сагыш салыышкынының бага бир көскү хереглиг-дир. Анаа бистиң малчыннарывыс күш-ажылчы чедиишкиннер-биле харылаар.

В. ДАНДАР, партком секретары.

Соруқ кирген

Х. А. Базырның мурнакчы ажыл-херээ чүгле «Большевик» колхозта эвес, Барыын-Хемчик районда безин сураг-жаан. Оон боду, кадайы Бакыс ам 16 чыл иштинде ниитиниң малын оңча-мейде кадарып келген. Эрткен сескен беш чылда оларның көргүзүлгери ортумаа-биле айтырга мындыг болгай: төрүүр чүс башка оңаштыр 106 дураган, хой бүрүүзүнден 2500 грамм дук.

Хомушку Акаевич ажылында чедиишкиннерни быжыглавышаан, тоску беш чылда улам бедик көргүзүлгүг болуурунга бүзүреди. Бо чылын чүс башка хамазарыштыр 104 хураганы мешди өстүрген, а бир хойдан-на 2900 грамм дуктуң алган. Оон кышка белеткелди база ниң кажааларын чогуур өйүде сентээн, кыштаакка 180 центнер сиренни, 100 центнер кок суланы экелип алган.

Кайда-даа, чуртуун бүгү-ле черлеринде ажыл-ишке улам хабыккан. Дүүгүзүндеи болгун, а даарта—оон-даа бедик көргүзүлгүг болуурунга кижи бүрүүзү чүткүдүг. «Большевик» колхозтуң мурнакчы малчыкларының бирээзи Хомушку Бакыс-кыс Базырлар юбилейлиг чылда база-на улуг соруқ кирген, ажылдап турар.

Х. ОТУГАШ.

Таныштырылга калбарган

Мал ажылының продуктуларын будүүрериң болгаш белеткээрiя көвүдедири дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында партияның болгаш чазаанның бистиң Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң малчыннарынга партия комитединиң кежигүннери, профсоюзтар, комсомол организацияларының актывчилери баштайгы таныштырылгаларны кылганнар.

Кежээ ишчилер ол доктаалды улуг-биле деткип, чарышка идепкейлиг киржир күрелиг илергейлээннер. Ынчангаш амгы үеде малчыннар ортузунда социалистиг чарышты улам калбарткан бис.

Бистиң совхоз бо чылын 2945 тонна эки шынарлыг мал чемни белеткээш, алган хүлээлгезин бүдүп чартык катап ажыр күүсеткен. Кыштагларже сиген, саван соорулгезин бүргүү-биле доозулган. Кызыл-Тайгада, Шеледе, Хоорай хойжу бригадаларда, Ак-Талдың сүт-бараан фермазында мал чемининг курлавыры четчир. Хойжуларның, саанчыларның, түттээр бажыннары эки септеттинген.

Бистиң совхозтуң саанчыларыны бо чылын күрүнеге 286 тонна сүт садар планын ам бүрүн күүсеткен. Мурнакчы саанчылар Моңгун Кара-кыс, Гөлүш Трания, олар эки түннелдерни чедип алганнар. Хойжулар Моңгун Септен-оол, Хөвалыг Бады-Назым олар чүс хойга оңаштыр 101 хураганы алган, бир хойдан-на оргумагыбиле 2500 грамм дукту кыртып алганнар.

Амгы үеде бистиң «Сүт-Хөл» совхозтуң малчыннары Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының негелдерин амыдырала боттандырыышаан, социалистиг чарыштың калбартып турган, ниитиниң малын ыяштаан хур ажырган, оон ажыр продукциязын будүүрериң болгаш белеткээрiя улам көвүдедир бис.

Д. ТАСПААК.

«Сүт-Хөл» совхозтуң амыдчын комитединиң даргазы.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ VII ПЛЕНУМУ

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭЗИН БЕДИДЕР

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында).

тынмайн барган. 28 тудуг организацияларының 14-түкерээ ёзугаар планнарын күүсетпээн. Чуртталга тудуу ооҗум чоруп турар.

Тудуглардың чамдык удуртукчулары, партия болгаш совет ажылдакчылар планнар күүсеттинмейн турарының чыдагаанын тудуг материалдарының, күш-ажыл курлавырының, автомобиль транспортунуң болгаш механизмнерниң чедишпезин-биле тайылбырлап турар. Ынчангы чүүлдер барын бар-ла, харын. Ынчалзажок кол чылдагаан болза партияның Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарының тудугларже чогуур кичээнгейни салбайн турары болур, тудугуу кадрларны шилип алырга болгаш материал-техниктиг хандырарга ооң-биле кожа кичээнгейни салып турар, план күүсеттээн дээш удуртукчуларга болгаш партия организацияларының секретарьларынга негелде кошкан.

Кызылдың, Бай-Тайга, Тес-Хем, Барыын-Хемчик райондарның хөй тудугларында тудугжуларның күш-ажылын багай организастаан, материал-техниктиг хандырылга эки тааржыткынмаан. Чер болганда соңга шиирин цементинии, металлды, дилген материаддарны ажыр чаргдан турар. Чөөн-Хемчик, Таңды, Бай-Тайга болгаш Тес-Хем райондарының кодээ тудугларында туулбууну хөй-биле үреп турар. Чамдык объектилерде масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылы кошкан.

СЭКП область комитединиң пленумунга апрельде «Республикада капитал тудугну экижидер талазы-биле партия организацияларының соруглаларының дугайында» айтырыгны чугаалажып көрген болгай. Хөй партия организацияларының хуралдарынга, активтеринге пленумуның ажылының түңнелдерин чугаалажып көрген, чогуур хемчегларни алган, ооң түңнелинде коммунистерниң болгаш тудугжуларның коллективтериниң идепкейин бедээн, ажылга чогуур бурунгаар шимчээшкинер болгаш. Шынаарлыг ажыглап ап, малдың бедүүн болгаш чулуктуг чемнин четчир кылдыр белеткеп алган. Тарааның ниити чылдазы 294 муң тонна болган. Республика ыңдыг хөй тарааны кажан-даа бүдүрбээн деп эш Попов чугаалаан. Күрүне шыгжамырынга Тываның тараажылары 132,3 муң тонна тарааны ургаш. Ол улус ажыл-агий планында көрдүнгенинден 2,2 катап хөй. Бистиң тараажылармыстың ол чедишкинин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС шилчиир Кызыл тук болгаш бирги чергениң акпа шаналы-биле демдеглээп. Ол ышкаш мал продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдазын республиканың колхозтары болгаш совхозтары ноябрь 15-теги медээни ёзугаар алыр-га, 93,1 хуу ажыра бергенин чедишкинниң ажаалда хайгаараалы багай тургустувган деп чугаалаан. Тарылганың хөй кезинги чаазын удур чарган черге чорудуп, урезининг 30—40 хуузу кондиция чок болуп, суггаттыг черлерин багай ажыглап, тарааның чайгы ажаалдазын чорутпайн турарын ол аймткан.

Илеткелчи ооң ыңай мал ажылында бар четпестерге доктаагаан. Мурнундагызы ышкаш мал ажылының чугула айтырыгларды болур чем бааназы, кажаалар тудуу, тарын бооздырга болгаш уксажыдылга ажылы чергелиг чүүдер чедир шинтелеттинмейн, ажаалда, чер оратор демдеглээн.

Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, колхозтарда болгаш совхозтарда парткомнарның база парторганизацияларның кол кичээнгейни мал кыштаглаашкынынче утпаанган турар ужурлуг. Фермаларның мал чеми-биле хандырттынган турарын, чедишпейн турар бүдүүн болгаш холумактыг чемнерни четчелээрин партийжи контролдыга алыр болаш чогуур деп, ол аймткан. Кодаанар болгаш фермаларга мал чемнин камналгалыг чарыгдаарын, оларның суг-биле, одалга, электри-биле хандырттынгар турарын, малдың баш санын, ылаңгыя ооң чаш толуп хорамчага таварыштырбас дээш коммунист бүрүзүнүң, удуртукчуларның, специалистериниң харысаалгазын бедидерин чедип алган турар херек. Ажылчы чоннарны кижизидиринің талазы-биле амыдыралды күштелдирер, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээринге ажыл-ишти-биле демдеглээн

Тыванын кооператорларында

БАР АРГАЛАРНЫ ДЭЭШТИГ АЖЫГЛААР

ССРЭ-нин тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка Тываның кооператорлары база бедик кодурлүүшкүнүүр киржип турар.

Юбилейлиг чылдың он айлыг эрткен. Олар боттарының кылган ижинде чедер-четпестерин анализтеп, чогуур түмелдя үндүрүп турар. Республиканың хөй кооператив организацияларының, будурулгелериң боттарының планныг онаалгаларын, социалистиг хүлээлгелериң чедиишкиниг күүсеткилээш. Үүрмектен садар бараан саарылгазының Чон айларда планын элээн хөй организациялар күүсеткен. Олар плавдан ажыр 550 муң рубльдиң бараанын чонга саткан. Ол чедиишкиннерге мурнакчы коллективтериң киргеп кижилер биче эвес.

Таңды, Каа-Хем, Эрзин, Бай-Тайга райполары, Сесерлиг сельпозу, «Тиилелге», «Элегес», «Найыралы» совхозтарда ажылчып кооперациялары он айларда бараан саарылгазының планнарын чедиишкиниг күүсеткен. Хереглекчилер ниитилелиниң системазында ниитизи-биле бо чылдың сөөлгү үш айларында бараан саарылгазының күүселдезин экижээн. Чылдың артнан айларында чедир кылдыынмаан ажылдарже күштү мөөнөзөш, чыл планының күүселдезин хандырар арга хереглекчилер ниитилелиниң системазында бар. Чоон-Хемчик, Тожу, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем райполары, «Чыраа-Бажы» совхозта ажылчын кооперациязы улуг хожудаашкыныңг ажылдаан. Садыгның культуразын хөнижидер, бараан саарылгазының планнарын күүсеидир дээш эргежок чугула хемчегларын он коллективтер адыр ужурлуглар.

Таңды райпозу (баштаар черинин даргазы М. Коромыслова) сөөлгү он чылдар иштинде планныг онаалгаларын күүсеидир талазы-биле чедиишкиниг ажылдап келген. Кооператив хөреңгизин оорлаар болгаш самчыгдаар, ажылагыйжы эвес чоруктар-биле шыңгыы демиселди чоруткаш, ол хөреңгилериниң камгалалын чогуур деңнелде тургускан. Ол коллектив он айларда бүгү садыг ажыл-агый болгаш сангөө планнарын, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүсеткен. Республиканың садыг организацияларының арасында социалистиг чарышка бо чылдың үшкү кварталында Таңды райпозу бирги черни эзээн. СЭКП Тыва обкомунуң бирозу болгаш республотребсоюзтуң баштаар черн коллективтиң күш-ажылын бедии-биле үнелээн, шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын тыныскан.

Республотребсоюзтуң АТБ-зиниң иштилери база эки моргузугларлиг ажылдаан. Үшкү квартала Кызыл хоорайның болгаш хереглекчилер ниитилелиниң будурулгелериниң арасында чарышка бирги черни эзээн, СЭКП Кызыл хооркомунуң, республотребсоюзтуң баштаар черинин шилчиир Кызыл тугун болгаш акша шаңналын чаалап алган. Аблаанның садыг базазының, республотребсоюзтуң үлетпүр комбинадының, универсалдыг белеткелдер базазының. Эрзин райпозуның коллективтери, Сесерлиг, Балгазын сельполарының белеткелчилери, Барыын-Хемчик райпозуның ниитизиниң чемненилгезинин ажылдакчылары чарыштың мурнуку одуруунда база киргеп.

Кооператив организацияларының болгаш будурулгелериниң чүс-чүс мурнакчылары эки көргүзүглерлиг ажылдап турар.

Бо юбилейлиг чылда республиканың кооперативиниң чамдык адырлары улам озуп, хөгжүп, быжыккан. Ынчалзада чамдык коллективтериниң сан-хөө ажылында, кооперативтиң өнчүзүн оорлаар, самчыгдаар, ажыл-агыйжы эвес чорук-биле демиселге четпестер хөй. Боттарының байдалдары болгаш аргалары бир дөмей турда-ла түңнедери аңгы коллективтер бар. Үстүнде адазывыс мурнакчы райполар, баазалар, организациялар он айларның планнын чедиишкиниг күүсеткен турда. «Чыраа-Бажы» совхозта ажылчын кооперациязы орулга киперининг планнын 12 хуу, «Тиилелге» совхозта ажылчын кооперациязы 28 хуу, «Сүт-Хөл» совхозта ажылчын кооперациязы 41 хуу, Тере-Хөл сельпозу 31 хуу күүсеткен. Сан-хөө талазы-биле берге байдалдар мында тургустунган.

Маңаа чижек кылдыр Чыраа-Бажының ажылчын кооперациязын айгыл болур. Оон даргазы эш Сарыглар, улуг бухгалтери турган Достай-оол 100 муң рубльдиң бараанарын янзы-бүрү организацияларга өртээн төлептейн үндүрүп берген. Оон түңнелинде ажылчын кооперациязы сан-хөө талазы-биле берге байдалда кирген. Оон аңгыда, күрбаңкыга болгаш бараанар алган черлеринге хуусаазын эрттирген өреллг болуп, хөй муң рубль түңнүг хөөну болгаш хууну төлеп берген болуп турар.

База бир чижек. Сүт-Хөлүң ажылчын кооперациязындан Чадаананың сүт заводу 1500 килотрамм саржагының ортээн төледип алгаш херек кырында чүгле 200 килограммны берген турда, кооперацияның садыг кылдызының эргелекчизи эш Куулар документ тургузарда харысалга чогуур көргүскен. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем райполарында, «Сүт-Хөл», «Чыраа-Бажы», «Тиилелге» совхозтарда ажылчын кооперацияларында дудагдалдар, оре, самчыгдалдар ам-даа бар.

Сөөлгү үеде Чоон-Хемчик райпозуңда байдал баксыраан. Оре-дудагдалдарны төледип алыр ажыл мында оожум. Черчер Советтерн, суд-истелге организлары, хөй-ниитн мындыг четпестер-биле шиитпирлиг демиселди чорудар ужурлуг.

Улус ажыл-агыйының кандыг-даа адырын быжыг саңкөө чокка чедиишкиниг хөгжүдери берге. Ындыг турбуже, кооперативтиң чамдык организацияларында бо чугула айтырыгже ам-даа кошкан кичээнгей салып турар. Бо чорук ажыл-чорудулгага багай салдарлыг.

Бараанларны соортуп алырда, садарда чонуң хереглелиниң үчүдүн өөренип корбес таварылгалар хөй. Оон уламнаан бараанар саарылгазы оожумнаар, хөй бараанар нормадан ажыр артып калыр. Кирген орулганы ой-шаанда дужаавас, хуучудар дадмырын чымыныңг болгаш орулга киперининг планын күүсетпес, саарылга хөреңгилерин өре-шире төлээринге киирер, капитал салымшкыннарын пландан ажыр чарыгдаар чоруктар болгаш өске-даа шын эвес чарыгдалдар сан-хөө талазы-биле бергедээшкиннерге таварыштырар.

Кооператив организацияларының бараанарны чонга кредитке садыл, чаагай үүлеин будурун турар болгай. Садыл алыкчыларның хөй кезии кредитке алган бараанарының ортээн ой-шаанда төлеп берип турар. Ынчалза-даа орезин ак сеткилдин-биле төлээриндеп янзы-бүрү арга-биле ойталаар ийи-чаңгыс кижилер бар. Оон түңнелинде бо чылдың октябрь 1-де байдал-биле алырга хереглекчилер ниитилелиниң системазында кредитке саткан бараанар ортээ өренің түңү 320 муң рубль чедип турар.

Республотребсоюзтуң баштаар чери үстүнде айыткан четпестерни болгаш өске-даа шиитпирлезе чогуур айтырыгларны тодаргай чугаалажып көргеп, буруулугларга харысалганы хүлээткеп. Четпестерни чайладырынче угланган хемчегларни ажылдап кылган. Ол хемчегларниң күүселдезин организастаары-биле хереглекчилер ниитилелиниң 25 үдуртукчу ажылдакчызы, специалистери районнарже үнүп, боттуг дузаны көргүскүлээн.

Республиканың кооператив организацияларының ажылдакчылары боттарының ажылының түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле ханы аналнзтеп, четпестерни чыл төнчүзүнге чедир бүрүн чайлаткаш, планныг онаалгаларын хуусаа бетинде күүседиринин бар аргаларын ажыглаар ужурлуг.

А. СИДОРКИН,
Республотребсоюзтуң баштаар черинин нежингүү.

СОВЕТ ПАРТИЯ-ЧАЗАК ТӨЛЭЭЛЕРИ—ВЕНГРИЯДА

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

улузунуң-даа венгр-совет найыралды быжыглазарынче угланган күженишкиниерин Совет Эвилелинде бедии-биле үнелеп көрүп турар бис. Бистиң ийи партиянның кады кылын чорутқар ажылының ачызында СЭКП-ниң болгаш ВСАП-тың аразында коммунистиг ёзунуң эп-сеткил каттыжышкыны болгаш чаңгыс эви, бистиң күрүнелеривистиң политиктиг эвилели, совет болгаш венгр улустуң аңы-дүнма найыралы бистиң кады чедип алган чаалап алышкынарывыс болуп, делегей амыдыралының чугула фактору бооп турарында удуртукчу, интернационалисчи-коммунист, Силерниң салыышкынынар база авээш эвес бар. Силерниң удуртулганар-биле ВСАП ТК-ның чорудуп турары интернационалчы политиказы бистиң социалистиг дем каттыштырылгавыстың болгаш делегейниң коммунистиг шимээшкининиң быжыгарынга дыка улуг идегин берип турар. Ындыг политика дээш делегейниң дыка хөй чурттарының ажылчы чоннары Венгрияны улуг хүндүткел-биле көрүп турар.

Бистер шуптувус Силерни улус мурнунга болганы улусбиле сырый харылзаанын харысалгалын бедии-биле үнелээр, ажылчы чоннарның өзүл-соруун билир удуртукчу кылдыр көрүп турар бис.

Бо бүгүнүң үжүрүндан, эш Кадар, Силерни бодунарның төрээн чуртунарда болган социалистиг Венгрияның бүгүле шынчы өнүктери-даа хүндүлеп көрүп турар-дыр.

Венгр Улус Республика ВСАП-тың X съездининиң салганы улуг сорулгаларны шиитпирлеп турар. Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязы, оон Төп Комитеди ишкаш ындыг шылгарангай удуртукчулуг, эш Кадар, Силер ишкаш ындыг шылгарангай ажылдакчыларлыг венгр улус ол сорулгаларны чедиишкининг күүседир болгаш Венгрияга социализминн долузу-биле тудуп тургузарының оруунга венгр улус чаа улуг базынны кылыр дээрзинге бүзүрээр бис.

Социализминн болгаш тайбыныңң херээ дээш, венгр улустуң аас-кежии дээш Силерниң демиселиңерге бистиң венгр өнүктеривис-биле кажан-кезээде кады бис. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Аңаа олурганнарның язык адыш часкаашкыны бооп турда, эш Л. И. Брежнев орденни эш Я. Кадарга тывыскаш, ону аңы-дүнма ёзүзүү-биле, чүректин ханызындан куспактаан.

Эргим эш Янош Кадар!

Силерге Ленин орденни тыпсыр хүндүлүг даалга менээ бнаашкын чүве, инчангаш ол өөрүшкүлүг даалганы улуг сеткил ханыышкыны-биле күүседип тур мен.

Мооң-биле холбаштыр СЭКП Төп Комитединиң, ССР Эвилелинниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чүректин эң ханызындан, аңы-дүнма ёзүнүң байыр чедиришкинии хүлээп ап көрүнер. Силер, бодунарның 60 хар харлаанынарны хөй-хөй чогаадыкчы планнардыг, онаксергек болгаш күштүг-шынрак-даа үткаан силер. Хөй-хөй чылдарда кан-кадык чурттаарыларны болгаш социалистиг Венгрияның чаагай чорун дээш, совет-венгр найыралды улам быжыглаар дээш бодунарның ажыл-чорудулганарга чаа-чаа чедиишкиниг болурунарны, бистиң дайынчы өнүүвүс болгаш эживис, Силерге бистиң партияның, бүгү совет кижилериң өмүнээзинден күзеп тур бис.

Харыы кылдыр эш Я. Кадар чүве чугаалаан.

Эш Я. КАДАРНЫҢ чугаазы

Эргим эш Брежнев!

Эргим эштер!

Кым-даа болза бодунуң хуу херектеринге бодунуң-на дүжүп харавас чүве болгай, мен база-ла мындыг мен. Ынчангаш мен ам чүнү күзеп, бодан турарымны чугаалаксап тур мен. Бо шаңналыг мээн ачы-хавыаңдан-даа улуг үнелээшкин-дир деп көрүп тур мен, ынчангаш ол дээш СЭКП Төп Комитединге болгаш ССРЭ-ниң Дээди Соведининң Президиумунга хамызы-биле оорүп, четтирип тур мен.

Мен коммунист кижи болгай мен, бистиң идеалдарывыс-даа ындыг, ынчангаш кажан-даа бодумнуң хуум бодан ажылдап чорбаан мен. Мен шаг-шаандан тура-ла оске бүгү венгр коммунистер-биле кады, социализминиң бүзүредиг талалакчылары-биле кады ажылдап келдим. Чогум-ла ынчангаш Силерниң маңаа, менээ хамаарыштыр чугаалаан макталыг сөстерни колдуунда-ла социализм тургузуп турар венгр коммунистерге, венгр ажылчыларга, венгр улуска хамаарышкаан деп көөр мен. Ол дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединге катап-катап өөрүп четтирдим.

Эргим эш Брежнев, Силер бо хүндүлүг шаңналды бодунар меңээ тывысканынар дээш шылгаттынган соратник болгаш онзун Силерге өөрүп четтиргенимни илередиксеп тур мен. Мен болва, шынап-за шагаан тура бүзүредиг коммунист кижи болгай мен, ындыг апарганымдан бээр-ае Совет Эвилелиниң болгаш венгр-совет найыралдын-шынчы талалакчызы апарган мен, ол ындыг болбас-даа аргазы чок. Моон-даа сеңгаар ындыг боор артар-даа мен.

Бо бедик шаңнал дээш база катап өөрүп четтирдим. Эң ынакгыя Силерниң бүгүн чугаалаан ёзи күзелиңер дээш онза өөрүп четтирдим, эргим эш Брежнев. Мен бодун талыдан база-ла ынчаар харылаксаң тур мен. Хамыктың мурнунда Силерге, эргим эш Брежнев, мында олуруп турар бүгү совет онзукчуктерге, бүгү совет аңы-дүнмаларга чүректин бүгү ханызындан эң ёзи түүдерин күзеп тур мен. (Үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны).

Эш Я. Кадарның дээди шаңнал-биле шаңнатканынга таварыштыр аңаа совет партия-чазак төлээлериниң кежигүнери, венгр удуртукчулар чүректин ханызындан байыр чедирген.

Маадырларның тураскаалдарынга чечектер салган

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Маадырлар шөлүүге ноябрь 27-де хоорайның ажылчы чонунуң, массалыг болган хөй-ниитн организацияларының төлээлекчилери, Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының хоорай комитединиң удуртукчулары чыыган. Хүндүлелдин шерии таныпылын чыскааган.

Аңаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневке баштаткан ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери келген.

Боттарының Төрээн чурттуңун хеталгазы болган хамаарышпас чоруу дээш демиселге өлген венгр маадырларның тураскаалынга эш Л. И. Брежнев, совет партия-чазак төлээлериниң кежигүнери байырлыг байдалга чечек салган.

Венгрияны фашизидеп хостаары дээш тулчуушкунга өлген совет дайынчыларга чогуур хүндүткелди бараалгадыр дээш, совет төлээлер Хосталга шөлүүге чорупкан.

Беш-адыр сылдыс баштыг тураскаал суургазының дөзүүге Совет Эвилелиниң партия-чазак төлээлериниң удуртукчузу Л. И. Брежнев, төлээлериниң кежигүннери чечек салган. Үк чечектиң кожазында: «Венгрияны фашистиг дарладдан хостаары дээш тулчуушкуннарга өлген совет дайынчыларга» деп бижээн.

Будапештиниң ол Шөлге чыыган ажылчы чону эш Л. И. Брежневке, совет партия-чазак төлээлериниң кежигүннеринге диидиттиг адыш часкан байыр чедирген.

Чилиниң коммунистериниң сорулгазы

САНТЬЯГОДАН СЭТА-ның корреспондентизин Р. Миязев дамчыткан:

Сантьягога Чилиниң Компартия ТК-зының эдлчелиг пленуму ажылын доозкан. Оон кирженчилери чурттуң иштики политиктиг байдалын үш хүн дургузунда анализтеп, келир чылдың мартта болур парламент сонгулдазынга Улусчу чаңгыс эптиг кандидаттарының тиилээрин чедип алыры — амгы үеде Чилиниң коммунистериниң кол сорулгазын чедип алырынга эргежок чугула хемчегларни чугаалашкан.

Пленумга Чилиниң Компартия ТК-зының Политиктиг Комиссиязының кежигүнү Хорхе Инсунса түңнел сөс чугаалаан, сонгулда мурнунуң кампаниязын эрттиреринге «сорулгаларның сорулгазы» дээн. Октябрьда болуушкуннарга партия быжыккан, бүгү чуртта ажыл-херектиң боттуг байдалы бүгү улусчу чаңгыс эпке улам тозарган билингген. Боттарының алдагдалдарын, кошкак талааларын улам эки билгеш, олардан чогуур түңнел кылыр арганы чили революсчуларга бүдүрүге эдлеринге «ажыл соксадышкынны» дээр сылдагланшкыны берген. Улусчу шимээшкининиң кол күжү — улус массаларын мобилизастаарында, оларның чогаадыкчы идепкейин ажыглаарында деп чүвени октябрьда болган демисел көргүскен деп, Инсунса демдеглээн.

Хорхе Инсунса партияның организачы ажылының хевирлерин үеник негелделеринге таварыштырарын болгаш чуртта боттуг чаартылгаларга дүүштүр эде тургузарын база эргежок чугула деп демдеглээн.

Компартияның сонгулда мурнунда кампаниязының боттуг айтырыгларынче улус кичээнгейин салган. Эрткен үеден улусчу чазакка таварышкан үржүктарның улазындан экономикага улуг бергедээшкиннер тыптып келгенинин чогум чылдагаанарын улуска таймыбырлап бээрн дээш политиктиг демиселди калбартырыы, сөөлгү ийи чылдың дургузунда улуг чедиишкиннерлиг болганывысты тайылбырлаары эң чугула сорулгавыс болур. Коммунистер «Ажылчы чонунуң чаңгыс-даа балызаашкынын реаксылыг партияларның төлээлекчилериниң бербес!» — деп лозунгуг болган турар ужурлуг деп, Х. Инсунса демдеглээн. Парламент сонгулдазы Чилиниң революсчуг хөгжүдезинниң келир үезинге шиитпирлиг ужур-дүзүлүг. Улусчу чаңгыс эп кандидаттарының тиилелгези чуртка демократтыг хөгжүдениң магадылалы болур. Хамаагы дайын болу бээр үржүктарны ол чайладыр, төрээн чурттуң хамаарышпас эрге-шөлээзин быжыглаар деп, Х. Инсунса медеглээн. Революциянын чили улуска ажыктыг хөгжүүрүн хандырар орук ол деп, Х. Инсунса түңнелинде чугаалаан.

Ай хуусаалыг курсче

СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң чанында партия-советтер ажылдакчыларының билиин бедидер ай хуусаалыг курста бистиң республикадан 11 көдээ Советтерниң күүсмонарларының даргалары өөренип эгелээн.

Оларның иштинде күүсконар даргаларына чаа соңгуткан: Бай-Тайганың Кызыл-Даг, Бии-Хеминиң Өөк, Тес-Хеминиң Берт-Даг, Кызыл-Чыраа, Каа-Хеминиң Сиинм көдээ Советтериниң күүсконарларының даргалары эштер К. Күдерек, И. Паршаков, С. Сталь, Ч. Дажываа, В. Спрыгин олар база бар. Курска өөренип эгелээн эштер совет тургузуг, хөөйлу-дүрүмнер талазы-биле боттарының билиин улам бедидер. СЭКП-ниң XXIV съездининиң материалдарына үндезилээш бүдүрүгеннн, социал-культура тургузуушкунувуң бүгү адырларына чер-чер Советтериниң ролюн улам бедидериниң сорулгалары-биле танышжар. Советтер ажылдакчыларының арга-дүржулгазының солчуушкунувудан ажыктыг чүүдерни база билип алырлар. Олар Красноярск крайның улуг үлетпүр бүдүрүлгелериниге баар болгаш ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга уткуштур хайыкаан ажыл-ишти сонуургап көөрдер.

Хөй талалыг сүмележилгелер

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Аймыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга айтырыгларын чугаалажыр талазы-биле ниити-европа човудел хуралын чылдырарынга белеткенирнинге хамаарышкан хөй талалыг сүмележилгелериниң эдлчелиг хуралы «Диполи» дээр болган.

Хуралга 34 чурттуң төлээлекчилери киришкен. Хөй талалыг сүмележилгелериниң ажылын организастаарынга хамаарышкан айтырыгларны үк хуралга чугаалашкан.

ПКАП ТК-зының пленуму

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Геректиң даргалаанын-биле Варшавага Польшаның каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң VII пленуму ажылдап эгелээн.

ПАП агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, пленумда аныктар ортузунга чорудар ажылдың айтырыгларын чугаалажып турар.

ССРЭ-ниң камгалал министри Францияда

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын национал камгалалынын курүне министри М. Дебрениң чалыынын ёзугаар ССРЭ-ниң камгалал министри Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко албанның аян-чоруун кылып Парижте чеде берген.

Парижтиң Ле Бурже аэродромунга А. А. Гречкону Франциянын национал камгалалынын күрүне министри М. Дебре, өске-даа албан кижилери утпаан.

Парижтиң аныяктарының хуралы

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянын коммунистиг аныяктар шимчээшкининиң Вьетнам Демократтыг Республикага чораан төлээлери боттарының аңаа аян-чорууның дугайын Франциуз найысылалдын аныяктарын хуралында илеткээн. Америк агрессорларга болгаш оларның сайгончу чалчаларынга удур демиселге боттарының хамаарышпас чоруун болгаш хосталгазын камгалаарынга маадырлыг вьетнам улустуң быжыг шиитпиринин ол шимчээшкининиң Кол секретары Ролан Фаваро болгаш төлээлериниң өске-даа киржикчилерн онзалап демдеглээннер. Ол хуралга сөс ап, чүве чугаалаан кижилер Вьетнамның улузунуң шиниит демиселинге боттарының долу эп-сеткил каттыштырылгазын илередипшээн, Вьетнамда дайынны соксадырының болгаш тайбыңны катап тургузарының дугайында дугуржулгага Американың Каттышкан Штаттарының чазаа төп-дөрээн ат салган турарын негээннер.

Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазын бүгү хемчег-биле быжыглаар, олардың демиселинге политиктиг деткимчени болган материалдыг дузалаачыны калбартыыр деп шиитпирни хуралдың киржикчилери хүлээп алганнар.

Араатанзыг халдаашкын

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң фашисчи барыын үзелдиглери чаа араатанзыг үүлгединишкинни кылган. Чили найысылалдың кудумчуларынга боттарының организациязының кыйгырыгларын чыпшырып чоруп турган коммунистиг аныяктар эвилелиниң болук кежигүннеринче чепсектиг халдаашкын кылганнар. Чили комсомолчуларының бирээзин «Аумategи» дээр ортумак школаның өөреникчизи он сес харлыг Хуан Ибаньес Матуету хол боозунуң частыр огу-биле будунче балыглаан.

Үүлгединчилериниң ол чаа үүлгединишкинниге чурттуң чону киленип турар.

Човулаңныг индейлер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Элаанның черлерде шөлүүге турлаглагарынга чурттаар кылдыр үндүр сыырткан, ажылдан шыдаар бүгү индейлерниң 65-тен 90 чедир хуузунга кылыр ажыл тывылбастаан. АКШ-тың ол үндезин чурттанчыларының арасында уруглаарының олуп хоравары чуртта оон ортумак деңнелинден 2—3 катап ажыг. Телевидение дамчыдыглазының «Чуртче топтап көөргө» деп программазы ёзугаар Навахо аймактың баштыңы Л. Макнональд чонга чүве чугаалаан, ямаран индейлерниң көөргенчиг мынзыг байдалга таварышканың хереглээр барымдаларын лижек кылдыр моргүскен.

Каттышкан Штаттарның бүгү биче бууран националдарының эң дараткаңнарының бирээзиниң ол төлээлектиг индейлериниң экономиктиг талазы-биле берге байдалдыын, шөлүткеннер чурттаар турлагларда кадык-камгалалының чавыс деңнелдиин, школа оран-савыларының чедишпезин чугаалаан.

Чоннуң чагыын хандырар

«Шынның» материалдарының изи-биле

Мындыг эгелиг шүгүмчүлелдиг чагаа бо чылдың сентябрь 14-те үнген солунга парлаттынган. Эрзин районнуң «Мөрен» колхозунуң товунде магазинде далгандан кылган чемнер аймаан, ээт болгаш балык амазынан кылган консервалары чедирбейн турарының дугайында подээ бижикчи А. Таваа медээлеп бижээн.

Райпо баштаар черинин даргазының садыг талазы-биле оралавчызы эш Дамдын-оолдуң редакциязга дыңнатканы:

Райпо баштаар чери шүгүмчүлел парлаттынган соонда ук магазинде бараанарның ассортиментизин хынаары-биле товаровед Г. И. Грекованы чоруткан. Авторнуң чок деп бижип турары барааннары магазинде бар. Ынчангаш бо талазы-биле эш Грекова магазинде бар аъш-чем аймаанын болгаш үлетпүр бараанарының даңзызын тургускан. Тургустунган даңзыда барааннарлан аныгда 20 муң рубльдиң өскедээ янзы-бүрү барааннары барын ол илереткен.

Редакциядан: райпо баштаар черинден келген харыыда хынаада кылган эш Грекованың тургускан даңзызын коштаан. Инда балык консерваларының аттарын чыскаап бижип турган авторнуң чок деп бижээнин эътпен кылган консервалардың болгаш далган аймаандан кылган чемнерниң барын ол даңзы көргүспейн барган.

ЧЫРЫК КЫПКАН

Бо чылдың октябрь 4-те үнген солунга «Улуг-Хая» совхозтуң Хайырзакан салбыгынга ай ажыг үеле сайгылгаан кыпнаанын шүгүмчүлеп бижээн.

Совхозта ажылчын комитединин даргазы Ш. Шалимаанын бистин редакциязга дыңнатканы болза:

Суурнуң электри станциязының үрелгениинден чырык чок турган. Чаа түскай станцияны кылып, ажыгладга кирген. ам суур электри чырыы-биле хандыртынган.

ФРАНЦИЯ. Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинге тураскаалды ажыдарының байырлыг ёзулалы чурттуң эң соңгу талазында үлетпүр тову Валансьеннаның хоорай кыдында суурларының бирээзи Бевражка болган. Бевражтың хоорай магыргазының чөвүлелиниң шиитпирин ёзугаар В. И. Ленинниң тураскаалын делегейде эң улуг революциянын баштыңчызынга алдар кылдыр чаартып аддаан парк девискозиниде тургускан. Совет скульптор Н. А. Андреевтиң чогаалы — В. И. Ленинниң ол тураскаалын Бевраж коммунага белек кылдыр Совет чазак берген.

ЧУРУКТА: В. И. Ленинге тураскаалды ажыдарының байырлыг ёзулалы.

О. КАРАСЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА ның фотохрониказы).

Алдын-оол ДАРЖАА.

(Уланчызы. Эгези № 276 «Шында»).

III.

Дүне ажылдаарга багай эвес чүве. Кежээ дораан-на агаар сериндеп, соон келирге, машина-техниканың шимээн-даажы хүндүскүден артык киткеп, кижиниң сагыш-сеткилин хайыктырып, «шиг-шиг, чиге-чиге!», «шагшаг, часпа-часпа!»— деп командалаарга, кижиниң холу чайгаар-ла дыңнаш туттувуп, шынганнары күш кирип келир. Машинаның хааржаанче көрүнген караа, комбайнның соонче утпаан оду бистиң ажылдаар черивисти чырыдып бээр, машина биле комбайнның шимээнинин айтыбиле ол оттар кайы-даа чүктеп, канчалдыр-даа чырыткылаар, ыңдыг-даа тывызык, шимчегир прожектор кайда боор. Сааргылап кылыл-тас ол прожекторуң чырыныга каш янзы көстүр, ону көрүп-ле турарга чамдыкта чеҗээштелип-даа турган ышкаш апаар, ол арааныда эскелериниден хоорук чаштаан борбак тарга чаакка кээп дээрге, артыда-ла аарышкылыг, борбак долу какаан чүве дег, шыңарлыг болбазыкпе.

Бир катап биске хөктүү кончуг чоланы таварышкан деңер даав. Ужелээн соңнугмурнуг базып олурувуста, кабинаазының иштинге үрде таартпаан сеспигир бажы төчүнейнип каап, бисче көрүямес-даа, машина ыңдыга чүве соңуургаан хевирлиг олургавна чүве. Базыр машина хааржаанга хүүрегтерин камнуг салгаш, чиниг сүргей үне халаш, холун сунарынга белеп тур. Эр кижи болгаштың ыңдыг ыйнаан, үргулчу-ле эпчок черге чоруксаар, дузаргаа мырыңай амыр. Алла биле бис база чарлыл чоруксаавас бис, ынчангаш кабина үргулчу хос чоруур.

Алла мээң колдуумдан салдына каапкаш, улаш-узап кылдыр мурнап шуграшлаашаттырынчым сүргей эгээп алгаш, меңи чалап тур:

— Хүндүткелдин-биле моорланар, аргым Дарь! Ажылывыс эжизи дегет, арыы-даа дегет, будунгуру-даа дегет, ыңдыг чоруу чогунгур эш-өөрүү хүндулевес аргажок.

Ужелээн машина хааржаанга олуурун алдывыс. Базыр кабина кырынга чудуруу-биле ийи-үш көң кылдыр дүжүрүп, белениивисти чоланачыга медээлеп кагды. Дээрде бора-бора булуттар кылынап, соок хат борай үргулеп каап, агаарның өскелиң кончуг турган чүве. Олуруп-ла, олуруп-ла тур бис, човаада-ла балдыр сыкпас Алла безин шимчевейн, аржылының шивейликкен дүйүүн чазып чадап, илдең-не шугудаш олурду, а чоланачывыс сураг, моторуң-даа ажылдатпас, олура удуй берген-биле дөмей. Базыр биле бис шимчээр эвес бис, манап-ла ор бис. Алла аржылың баглап алгаш, черле дөстүвер ийикпе, кабина кырын көңүредир соктап-соктап, ооң иштинче харангаш, алгыра-ла берди:

— Кара-хөк! Кара-хөк, кара-хөк!

Базыр шимчеш-даа диведи, она берген куу шляпазын каранга чедир халыптай салып алган олураа-ла олур. Мен Аллаже элдепсинин көрүп кагдым, ол-ла. Алла ийи холу-биле Базыр биле бис ийиниң шонектеривистен хары угда неле тыргкаш, эгиниверивистен куспактааш, баштарывысты ускүлештирбээптер чаза чодуй, улай-улай айтырып эгеледи. Балыр харылавас, мен «ийе» аазы «чок» деп маап ор мен.

— Агаар чылыг-дыр бе?

— Ийе.

— Мынчаң сут доңар бе?

— Чок.

— А дош тып ап болур бе?

— Ийе.

— Ол дош даштыгаа ярлир бе?

— Ийе.

— Эрээш бусталыр бе?

— Ийе.

— Бусталгаш кургаар бе?

— Ийе.

Бистиң чүгаавыс бичии уруглар оюнчу-ла дейер даан. Алла болган чок-ла мынчаар ойнагылаар кижи чүве, боттарывыс келир үеде бичии уруглар-биле ажылдаар башкылар болур күзелдиг болганывыста, ооң деп чүвени үнелеп биле берген бис, ооң ойталаар ужурувус-даа чок. Ынчалаа-даа Алла бисти кайгатты:

— Бараа элдеп! Чоланачывыс эрээш, бусталгаш, кургап калган-дыр! Бараа элдеп!

Аайын тыпшайн ор бис.

— Дошпаң бүткен кижи болган-дыр! Бараа элдеп!

Ам көрүп коорувуске, кабинада кижи чогул. Алланың баштаа бистиң сеткилиниси бичии чымчатса-даа, пыңг-түдүк кампаниядан саат каткан чоланачыга шыжыгып эгелединис. Алла дуже халаш, шаннын бир ужунда чыр-шоң дүшкен каткы үүнче узанадып кагды. Мен чоланачының дем харанып орган талазыңче дап бердим.

Беш-даа баспайн чораап, чоланачывыстың бажы артезиан кудук үгээниң артында көстүп дээнин эскерип кагдым. Кижим узун шывык түдуп алган, оозун бир-ло черже кожаңнаткан, доңгацнадыр дап берип каап, атпаңнадыр дедирленип каап, чай чок-ла ходелген турар мындыг. Чедо бээримге, кок ыт, кара мооргай ийи үтек аазы-биле хөрөм аразында тырпы бергеп, сирбискежир-хербектежир-даа шаг чок кылдыр тутчуп-тутчуп шууг шимчевестээп, а чоланачывыс оларны хей черге албадап, хилинчектээп тур. Хорадаанын кончуг-даа болза, танывас кижи-биле харыы-бүүр чокка кыржы бээр эвес, бодумну туттүндүм, ынчалзада үнүмнү чымчадып шыдаавадым:

— Манай бердивис аңар

— Бо аштерии кижизидип тур мең, дом.

— Мындыг өйде деңер даан?

— Маргылдаавыс үзүп бер деп дидиледилер.

— Ол маргылдаа черле каның доостур!

— Бо таварылгада үзүлгевидир ийин, дом. Өөрүнге сөс чедирдип дээш, боларга медерел шиңгээттирип, тиилелгемни быжыглап тур мев.

— Машина биле комбайн амы-тыныг чүвелер турган болза, силерге харын медерел шиңгээттирип, күш-ажылдың сагылга--чурумун эки-ле быжыглаар турган боор!

Чоланачы менче бажын кедүрүп олурда, ооң арын-шыырайынче-даа көрбейн, эргилгеш маңнаптым. Ооң хевирии бодаарымга, эгени бергени ыдең болду. мээң соомдан саар чокка ап четти. Мотор хөделги дег болганда-ла, машина турган черинден кожаш кылдыр шуграаш, моң кымчы-биле кымчыладыпкан аът ышкаш, оңгул-чыгыл оруктап хөлпеңнедир ыдып кагды.

Машина хааржаанга олурары эптиг азы эпчок болганын сагынмайн-дыр мен, комбайндан озалдаанывыс, ону манадып туруп алгадывыс дээш, сагыжым далажып чораан. Аргалыг-ла болза дүргеп четсе, аткан ок дег сылай бергеш, машина хааржаа-биле комбайнче көрүндүр төк хөөндаа дүшсе, аарышкылыы хамаан бе деп, мени далаштырган бодал-ла ол. Ынчангаш баштайгы ийи удаа шаңче халытканывыс эскертинмейн эрте берген, комбайнче үш дугаар ээп олура харыя машинаның маңнывын элдептинип эскерип чор мев. Ол аразында имиртиңнеп берген чүве, сактырга — бистиң машинавыс кара ожегерээн өпөңейнип, уругларга көргүзери-биле чуруп каан кинода чүве дег, амы-тынныг апаргаң ышкаш сагындырар, а каранғы имир өртемчей база ооң аайы-биле хөлбеңейниң турганыг-даа.

— Сээң чугаалаан чүвең утказыг-дыр, дом — деп, чоланачы комбайнның медээлетерин маңап турар аравыста чугаалай-дыр.— Ылангыя үүнүң черле опазагай-дыр. Бодуңну көөрге, ыңдыг кончут эвес, молдурга ышкаш молдурга-ладыр сен, а үнүңүн чассыын, ол чассыг хирезинде бүүрелдиг, дыдыг деп чүвезин.

Чоланачының арның каранғыда орта көрүн шыдавадым, чүве чугаалаан база четтикпедим, чүге дизе комбайнның хажыызында оду ыза берген — тараны машина хааржаанга үрдуруп аар апарган бис. Машинавыс өпөш-өпөш дээш, комбайнга кожаланчын көөрге, тарка хааржакче төктүп эгеледи. Ам оваарып турарымга, шынап-даа кончуг чаагай тараа, артында богу безин эвээш. Харалаан, таптыг-ла ол өйде машинавыс та канчан барган чүве ийик, дутуу ыпшаавас чүве хирезинде, сырбацнаам кижи ышкаш, чаңгыс черге орта турбас, өпөш-өпөш кылдыр дап бергилээрге, комбайнан төктүп турган тараанын чамдыы черже чайт дидя. Алдын-сарыг кылыл-тас ширтек ышкаш чаттыла бергеп чыдыр, машина довуракбиле холуй базыпкы дег, харааданчының канчаар ону.

Чоланачывыс ону көрбээн ол чүве ыйнаан, машиназын өпөнеөтпишаан, шаңче дап берип чыдыр. Алла кабина кырын көңүредир соктай-ла берди. Чоланачы ону-даа тоор хире эвес. Мен демнежин соктаарымга-даа, машинавыс тура дүшпес, харын дүргедээр, өпөнээрэн дам базар, шуут-ла шуудунга кире бергеп мындыг.

Базырның хорадаары ол ыйнаан, халып чораан машина кырындан, кабина дескижинче дүже халаш, ажык соңга өттүр чоланачыны сегирип алды. Тормоз кыжырткайны берди — машина өпөш дээш тура дүштү Кезек када ыржыы апарды. Ооң Базыр чоланачыны силгип-силгип салыпканы ол чүве ыйнаан, ооң чолдур апай дег, маңайны берди:

— Аа-аа-аа!

— Алгырбайн дедир эр — деп. Базыр дыка шыңгыы чугаалай-дыр, ооң үнү безин дошкун дыңналды.

Аарты какпырыпкан кырган ыттың туткулының ээзерип дег, чоланачы сыңланнаш үнбиле дүргеп-дүргеп удурланып тур:

— Чүге ээр кижи мең? Боду харын чүге кижи доктаадып тур сен? Мен үлүг-нормалыг кижи-дир мен, дүргеп хап турар ужурлуг, билдин бе. Чүге кижи чиктелээр сен? Мойнум ажын тур, бичиимде бертинип чораан чыргам бар, сен кулугур кижи олуруп каап, кайа чоруур сен? Кижи эттээн деп база харылаар сен, эмчиге шипчидер мең, ана, аа-аа!

Чүвө бакпыралы-ла, Базырга дузалажыр-дыр дээш, машинаадан дүжүп чыдырымда, Алла шагда-ла черде барган, чоланачыжо холуп конжаңнадыр-даа:

— Черде тараа төктү бергеп-дир, көрбеп сен бе! Үе хаңыралыг эвеспе, моңоң сооидан челдирип олур.

Алла түгүрүп ыңай болду. Базыр биле бис ооң сооидан чоруштувус. Чоланачывыс кээп када чорчуп, медээлеп чоруй, чаазкаан тарап дүжүреринден чалгаарады ыйнаап, бо хап кедди. Ол аразында тараа төгүлген черни эвдепкеп болдувус.

— Ол болбазыкпе!— деп, чоланачы хыы хапып алгырадыр. Хап олурар чүвевисти. Адыш шипти тараа каяа-даа чытпас бе.

— Амыр-дыр сен, амырамыр!— деп.Алла алгырып чоруй, амырааны кончуг кыйгыра-дыр.— Бээр болуңар, бээрбээр!

Баргаш, черге төктү берген тараапы камныг кончут болуп алдывыс. Довурак хоглушпазын дээш, кырын үзүлеп бөлдувус. Даарта хүндүс өки тура-биле домей-ле кээп, артканын эзлеп шагындан дашкаар ойде болуп азыр деп дутуруштувус-даа.

— Аксы-биле азал көжүрелер!— деп, чоланачы шоодадыр.—Мен харын силер-биле кады кел чыдар боор мен.

— Чадаг кээр бис — деп, Алла кагжып тур.— Кортпа, сүртеве, боттарывыс далгып чедип кээр бис.

Чоланачы эрн хайны-дыр:

— Ам чаа болуп алган тараанар шоодай долбас де!

— А моон чеже хлеб үнер деп бодаар сен?— дээш, Базыр айтырыынга харыы-даа манавайн, чоланачыны кабинажеже чыштыр ап берди.—Адың кымыл аан, сээң?

— Чоор сеп?

— Адаарыпдан ыядыр сеп бе?

— Чоп ыядыр мев. Базар-ла дээр.

— Базыр бе?

— Базар, ийи дутаар слогта база аа. Паспортумда ынча деп бижип каан чүве.

— Мүн-дүр харыл!— деп, Алла чугаага кирипти.— Мындыг чүвениң шолавы бистиң Базыр акывыстың адыңдан ылгадыг болур үжүрлүг. Чоп-тур, мүн-дүр! Мүп-дүр, мүн-дүр!

— А сеп — дээш, Базыр Базарның чиктеңнеден сегирип ал часкаш, бодуң туттунуп, доңгуун болгаш тода согледи:— А сеп хлеб чокка чаңгыс-даа үн шимчеп ыядаавас сев!

Ынча дээш, Базыр машина кырынче чиңги-биле үне халыды. Чоланачы черле сыйбың кижи: чаа-ла кабинажеже сыңнып, кудуруун кызынкан эник дег, ылым-чылым турган боду ам-на эрн хайның мени шап чыдыр:

— А сен, оваагай үнүүгбей, чүведең чугаалаар чүвеңиң. Кижи сагыжы оожургаар аап!

— Мен чүве чугаазаан болзумза — дээш, кара оңегеераэн доктаап. Базарның сегиклиин доюлдур маңады каапкаш, чаа-ла биландыр сотпедим эвеспе:— ол-ла черинге олуп каар сен. Билдиң бе? Хамык чүвени катап-катап эргиндир бодапкы ал!

Чоланачы чүве ыыттавады. Алла биле бис Базыр акывыстың дузазы-биле машина кырынче үне халыптывыс. Машина демгизи дег, өпөш дивейн, оожум шимчээш, салгын-сырынны ийи чаңа кулбуттуптаан, шаңче тутсун когды. Ону бодаарга, чоланачыбиле ускулежиишкин халас эртпээн, Базар бир-ле чүвени бодаан, элээп эгевген хире ийнаң.

(Уланчылыг).

ЧУРУКТА: — Овур районнуң бот-тывынгыр артистери ниити ыр күүселдезиниде. Фото В. САВИНЫХТЫҢ.

Ээлчеглиг „Улуг-Хем“

«Улуг-Хем» деп чечен чогаал альманагының ээлчеглиг 31-ги дутаары чырыкче үнген. Ук дугаарның моон мурнунда үүнүп турганнарындан опзалаңыр талалары хөй. Чүл дээрге, альманахтың бо дугаары бүрүнү-биле ССРЭ-ниң 50 чыл ооңгы тураскаатынган.

Бистиң бүзүлбас эвилелдиг, улуг Төрээн чуртувустуң акыдуңма шүлүкчүлериниң ялыбүүр темаларга бижиттингген уран-чечен шүлүктери хөйүбиле парлаттынганы — өскелешпес төрел улустарның бот-боттарының аразында культура солчулгазының база бир тодаргай херечизи болур. Мында сураглыг совет шүлүкчүлериниң төрүттүүрел черлерипте, ынак чонунга, оларның кан дег эвилге тураскаттынган чогаалдар арбын. Ылангыя, делегейге тайбыңны быжыглаар, күш-ажылды алдарлаадыр, улустарның чаңгыс эвин мактап ырлаарынче утланган чогаалдар альманахтың кол озазын тургузуп турар.

Чечен чогаалдың чаа дугаарында бистиң тыва чогаалчыларывыстың чогаалдары базалда коскүлеп черни эллеп турары өөрүнчүт.

Чогаалчы К. Кудажы «Үйгүчок Улуг-Хем» деп романынган чамдык өгелерни номчукчуларга барааттакпа. Ол үзүндүлерде орус, тыва чоңнуң кедизинде барып чаңгыс улуг оң-бүлеге чурттаар пайгаралының төрүттүнүп, ажылжыптп бир бак болуп алган кылырга бүдүнгүрүп, черле ынчаш найыралдың улуг күштүүн чуруп көргүскен.

Хоочун-даа, чалыы-даа салгалдың тогаалчыларының чогаалдары-биле альманахты номчуп олурза таныжар бис.

Урулларга таарышкан чогаалдарга М. Эргептин, М. Эрес-оолдуң чечен чугаалары болгаш чамдык авторларның шүлүктери хамаарыжыр.

Бритык Д. Куларның «Тыва литературада өзек тема» деп чүүлүнде бистиң литературавыста пайгаал темазы кандыг ялыглыг чыруттынып турарып тодалы-биле тайылбырлап турар.

Аңы-дүмээ шүлүкчүлериниң шүлүктерин тыва дылче өчүдүрүрарыңга шүлүкчүлер Ю. Конпегей, О. Сувакпит, К. Кудажы, В. Серен-оол болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкенвер.

Чаа үнүп келген «Улуг-Хемниң» арыннарыпдан номчукчу бүрүзү сеткилиниге таарыжыр, солун, чогаалдар-биле танышар дээрзинге чигленирин турбас.

ССРЭ-ниң алдараг 50 чылынга бистиң чогаалчыларывыстың бир белээ — «Улуг-Хем» альманахтың чаа үнген 31-ги дутаары болур.

М. БАЯНОВИЧ.

Чаа солун шии

Туран хоорайда улустуң театр тургустунганының дугайында медээ элээп каш чылдар мурнунда-ла республикага тарай берген. Ук театрның тургускан шиилерин чүгле ол районнуң ажыл-ишчилеринге эвес, өскелер-даа районнарга база телевидениеге көргүскүзүнни билир бис. Театрның репертуарында 10 чыгаа шии кирип турар болгаш чаа, солун шиилер чыл келгеш тудум-на немежип турар. Шиилерге ойнаар талаптылыг аныяктар боттарының бот-ишкинейнин кодуруп, чоланачы • санал-оналдарын киирип турары өөрүнчүт. Оларның чижээге № 1 школаның башкызы Юрий Дёмнинни хамаарыштырып болур. Ол шиилерге ойнаарындан ашпыда, оон чүрүк-шаастагаашы кылырынга улуг-хуузун киирип келген. Аныяктардан ангыда школачыларның шиин бодуу бистиң театрның чанында ажылдап турар.

Чоокта чаа Культура бажыңының методизи Лариса Шаңмак бага бир чаа шиинин тургускының комиссия улуг үнүмже-биле хүлээп алган. Ол болза, А. Софроновтуң ампы кедээнниң амыдыралын көргүскен «Элдептиг ачы» деп каттырынчыг шиин болур. Театр ол комедияны ам районнуң клубтарынга болгаш Культура бажыңнарынга ойнаары-биле аштаныр деп турарлар.

Улустуң театрының моон соңгаарны планнарында элээп хей созуп шиилер киргизип, оларның бирээзинге башкыр чоогаалчы М. Каримниң «Ай туттургаш дүвей деп трагедиязы хамаарыжыр. Туранчылар ол шиилер көөрүн четтикпейн манап турарлар.

— Бистиң театрның коллективи ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунга толөөттир ужуражып, ол улуг өйбалейде бир чаа шиинии соңга бөрээлгадыр бис — деп, Т. Верещагина чугаалады.

С. ВЛАД-ООЛ.

БАЗА БИР МАСТЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң шиитпирлиг шиитпирлиг черинге ажылдаарының спортшколаның директору Болат Монгушович Чокпек бо чылдың августуң төнүүзүнде Кемерово хоорайга Александр Иванцкий аттыг шаңнал дээш Бүгү-эвилелдиг хостуг хүреш маргылдаазынга киришкеш, 52 килограмм деңзинге бирги черии бүзүрелдиибиле алгаш, ССРЭ-ниң спорт мастеринии нормазын күүседиккенин моон мурнунда солукка дыңнаткан.

Дүүн республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чанында күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазы Артас Севдиевич Нурлет байырлаңчыг байдалга Болат Монгушович Чокпекке хостуг хүреңкке ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чедип алганының шыырылгазын, ССРЭниң спорт мастеринии хөрек домдээ-биле кады тывыскан Ынчангаш хостуг хүрешкү бистиң республикада база бир спорт мастери немешкен.

(Бистиң корр.).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

НОЯБРЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

18.00 — «Ут». Информастыг программа. 18.30—18.40 — Часпар. 18.40 — «Бүзулбас эвилел». Карабашик АССР. 19.10 — «Виливарошда чай». Уран-чечен телефильм. Венгрия: 1-ги серия. 20.10 — Делегей панорамазы.

КЫЗЫЛДАН

20.40 — Телемедээлер. 20.50 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00 — УЕФА-ның кубогу дээш футбол талазы-биле делегей ужуражылгазы. «Арарат (Ереван, ССРЭ) — «Кайзерслаутерн» (ГФР).

22.45 — Концерт. 23.00—23.30 — «Ут». Информастыг программа.

Агаар*

Кызылдың агаар станциязының дыңнаткапкын бүүлээр адырга, бөгүн республиканга булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Барыын уламныпкынның хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 10—15, оскелериге 15—20 градус соор.

Кызылга бүргеп, алмыр, чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 18—20 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Уругларга шоодуг

ШАГАР-ОЪТ

Ыяштаан ачамны адырип чораап, дыка-ла хөөреп, тенектенип турган мен ийиш. Чоон-чиңге чудуктар кырлап, чолдак төжектерни ажа халып, ушкан ховаганнар сывыртап, халырымга ачам көргеш, бажын чайгап каап, кайгап турар. Хөлүп эрттир тенектенир дээш хөйленимни безин оруп алганымны эскербээн болган мен.

— Бо канчап алганын ол, оглум?— деп, өгже кирип орумда-ла авам айтыра-дыр.

— Билбедим-даа, орук-ла чүве-дир, авай — деп. хөйленимнин черинде ойбаан дүй тутпушаан харыладым.

— Тенек кижинин хеви безин бүдүп чөрбас — дээш, авам держе эрткеш, даараныр машиназын халырады берди.

— Ирип калган пес ыйнаан, орулган даажы безин дыңналбады — деп, бүүүмну хөйленимче чаа кагбышаан, үптүнүп эгеледим.

— Ириңерден, хирикпээндаа чүве-дир — дээш, авам хөйленимни алгаш, уламчылады:— Че, кижи-биле маргыжып орбайн, даштыгаа барып ойна, бар.

Өг эжиниден ырак эвестеби-стиң Ангыр-Сарыг деп екпүүс челбиң каан дук чыгап тур. Чаныыга чоокшулап келгеш мунуптум.

Хавак баарында эрги хонашта шагар-оът аразында оттап чораан өөрүнче маңнап-ла кагды. Чанагаш будум чүгле чымылаар. Быжыглаңырынга-ла ой мен. Ур-даа болбайн эдимкеким ажыыр, сагыырынга ала-чайгаар аңдарлып калдым. Ынинээр, изиг чалбыын шеңгеп турганзыг-даа.

Ачам биле авам мени ыгладыр өгже кирип кел-ле хөйтпактың ишпээ-биле чалап-чаап, чыттырып кагдылар.

— Чүге конгуг доскед чок тенек сен. Ол боор көрем — деп, авам мени кончуй•дуп.

Авамның созуп сактып, ад-даштаның хонзан мен. Берге-ле болган.

Оон соонда авам, ачамның мурнунга тенектенмес, Ангыр-Сарыгны-даа мунмастаан мен. Оон турукчу кеткен хевимге камныым конгуг апарган мен.

К. ХЕЙМЕР-ООЛ.

Белеткелди калбарткан

Культура албан черлеринге кадрлар белеткээр база бир кол база. Кызылдың уран чүүл училиштези апаргаң. Тургустунганындан бээр он ийи чыл дургузунда училище эвээш эвес кадрларны белеткээп.

Чоокта чаа республиканың бот-тывыштыг уран чүүл хоруудезиң эртпеп болгай. Бистиң училищенің доозукчулары барык-ла район бүрүзүнүң уран чүүл коргузуглеринде үлүүн киирип турарын коорге кымга-даа өөрүнчүг.

Башгайгы чылдарда училищеге оркестр, фортепиано, пишти ыр салбырлары турган болза, ам ында тос салбыр ажыттынган. Улустуң хөгжүм херекседериниң база клуб ажылдакчыларының салбыры ол хоочуниарга санадыл турар. Клуб салбырының сургуулдары ялыы-бүүр мергежилди шиңгедип ап турарлар. Олар иишти ырны-даа, оркестрни-даа. таңдыры-даа удуртур ужурлуг.

Оя-ла салбырның баазазында национал ыр ансамблин организастаавдан бээр чедп чыл болган. Аныяк башкы Г. М. Нохамкин иишти ырны удуртуп турар. Ырны канчаар күүседириниң бүгү-ле арганарына сургуулдарны өөредир. Ук болук ССРЭ-ниң 50 чылынга туружаакшаан концерт программазын белеткеп турар.

Клуб салбырының сургуулдары училищениң болгаш хоорайның хой-иишти ажылынга идепкейлиг киржип келгенер. Чоокта эрткен студентилер кежээзинге бистиң сургуулдар ялыы-бүүр оюнарны болгаш амгы үениң таңдыларын өөредилге черлериниң сургуулдарынга таныштырган.

Улустуң хөгжүм херекседериниң салбыры өрүс, тыва база даштыкы композиторларның улуг хемчээлдиг чогаалларын безин сайгарып өөренип турар. Училищеде культура университединиң ажылынга оркестрнің киржилгези улут. Оркестр ам юбилейге туружаакшаан концертти белеткеп турар.

Н. ШОЙДАА.

Тывызыктар кежээзи

Кара-Хаак сес чыл школазынга ан-не солун болгаш хөргүг кежээ болуп эрткен. Ол кежээге школаның бирги классчылары, оларның ада-иелери болгаш башкылары чыглып келгеннер. Баштай бирги классчылар хүндүлүг залчыларынга боттарының белеткээн концертин көргүскеннер. Школачы артистерниң шулүктеп, ырлаанны солун болгаш чаптавчыг болган.

Дараазында ада-иелер болгаш башкылар тывызыктар идып эгелээн. Уруглар дем-билэ дораан-на тып турганнар. Бичии чаштар тыпшайн баарга ада-иелер айтып берип, дузалаар апаарны билдингир. Эңне солун чүүл — бирги классчыларның ыткан тывызыктарын ада-иелер тыпшайн, боданыр-ужурга таварышканы. Бо солун кежээни класс башкызы Е. Даваалай организастап эгелээн. Мындыг янзылыг кежээлер уруглардың база ада-иелериниң школа-биле харылзаазын күштелдиреринге дузалыг.

З. БУРУННЕЙ.

Аңчыларның кичээнгейинге

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың ноябрь 24-теги № 717 доктаалын ёзугаар чер-черде хар улгадып, хөргүктеп эгелээнин барымдаалааш дуюглуг аңнарның баш санын эвээжетпес сорулга-биле республиканың бүгү левискээринге ол аннарны аннаар хуусаазын кызырган Аңнаашкынны 1972 чылдың декабрь 10-га чедир чөпшээрээш дээрзин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Аңныыр-тывыш ажыл-агыйының эргелели дыңнадып тур.

КИНО

НОЯБРЬ 29-ТА

«ПАПЫРАЛ»: «Шпагалыг ыдыктыг кижи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зося» 11.30, 14.30, «Херээженнер болгаш барсальелдер» 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК» «Дузакталгашкын» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР» «Разведчиктер» 9.00, 10.50, 12.40, «Олурукту чорук дээш буруудаттырып турар» 12.40, 14.30, «Дошкуурал дугайында баллада» 16.30, 18.50, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнун 24-63, редакторнун орлакчыларының 35-24, пропаганда килизизинин 23-64, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныыралга килизизинин 37-13, культура килизизинин 23-54, көзээ ажыл-агый килизизинин 21-47, улетпүр килизизинин 22-64, чагаа килизизинин 41-27, информация база совет тургузуу килизизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01117.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үдээлеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл
НОЯБРЬ
30
ЧЕТВЕРГ
№ 282 (9050).
Өртээ 2 көп.

АКЫ-ДУҢМА НАЙЫРАЛ

ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлери Венгрияда

БУДАПЕШТ. (СЭТА-ның тускай корр). СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниң аян-чорууп венгр хей-нити улуу-биле совуурган, олче кол кичээнгейни салып турар. Ында совет төлээлерниң чеде бергенин чурттуң амыдыралынга политиктиг эң чүгүзе болгушкун. СЭКП биле ВСАП-тың болгаш ССРЭ-биле ВУР-вуң арасында найыралдың болгаш кады ажылдажылганның чаа, чайынналчак көргүзүү деп үнелеп көрүп турар.

«Венгр-совет найырал болза, венгр улустуң амыдыралында аңаа деңнээр чүве чок эң үнелиг черни ээлеп турар. Бистиң хүн-бүрү чурттаалавыска ол кижиниң организминге тывар агаар мыкаң эргежок чүгүлээ»—деп, Будапештиниң «Эшти хирдан» солуну бижээн.

Будапештиниң чонунуң ноябрь 27-де эш Л. И. Брежневти, совет төлээлер кежигүнерин аэродромга, хоорайның кудумчуларынга болгаш шөлдерииге чүректиң хаңзындан үткүп турганы ак-дуңма совет улуска венгр улустуң панг ынакшылының чайынналчак көргүзүү болган. Найысылалдың чурттакчылары-биле кады республиканың бүгү бүлүүлеринде хей миллион венгрлер ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлерин үткүп-хүлээп алырын көрүп, аңаа бага киришкеннер.

Венгр телевидение оны Ферихедь аэродромдан дорт дамчыдып. Ленин орденнин эш Л. И. Брежневтиң эш Я. Кадарга тывысканын көргүскен. СЭКП ТК-ның Чиргине секретарының од шаңнал-биле холбаштыр эш Я. Кадарга чылыг сөстөп, а ол ышкаш эш Я. Кадарның СЭКП-ге болгаш Совет Эвилелиниге чүректиң хаңзындан улуу-биле өөрүп четтерген чугаазы-даа бүгү чуртка чаңгыланып турган. Хүндүлүг совет аалчыларның мында келгени Венгрияның амыдыралынга бүүлүг байырал болу бергеш.

ССРЭ-ниң партия-чазак төлээлериниң ында барганы хамыктың мурнунда ийи чурттуң удуртулгуларынга социализмниң болгаш коммунизмниң тургузуушкунунуң чорун туразының дугайында үре-түнелдиг сайгал-оңаа солуур, ак-дуңма партияларның болгаш улустарының арасында бүгү харылзааларны улам ханы болгаш утка-шынарлыг болдурар арганы бээр.

Ол бүгүнүң хереглиэн—ноябрь 27-де Будапештиде ажеэлээн найыралдыг, чүректиң хаңзындан болгаш бот-боттарын долгуу-биле билчиринниң байдалында боон турар советвенгр чугаалажышкынныар ол-дур. СЭКП-ниң XXIV съездиниинң шиитпирлерин күүседирип дээш совет улустуң чедиишкининг демисеэнин турарынче, ССРЭ-ниң тургустугазының 50 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыштың калбарганынче, ВСАП-тың X съездиниинң салган сорулгаларын боттандырарынга венгр улустуң чедиишкиннериниче, ВСАП ТК-ның чоокта чаа болган пленумунуң түнелдериниче болгаш шиитпирлериниче ол чугаалажышкынныар үезинде кол-ла кичээнгейни салып турар.

Ноябрь 28-те ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадарбиле СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалажышкынныары үргүлчүлээн.

Ол ышкаш ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри И. А. Громыко-биле ВУР-нуң даштыкы херектер министри Я. Петеринң арасынга сонал-оңаа солчуушкуннары база болган.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ КОМИССИЯЛАРЫНДА

Ноябрь 28-те Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң эдлеглиг сессиялының болуру-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилелдер Совединиң болгаш Националдар Совединиң План-бюджет комиссияларының болгаш адырлар аайының комиссияларының, Аныяктар херектериниң болгаш Бойдус камгалалының талазы-биле комиссияларының төлээлекчилериниң каттышкан хуралы болган. Эвилелдиң Совединин план-бюджет комиссиязының даргазы П. А. Розенко хуралды даргалаан.

1973 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын хогжүдериниң күрүне планының телевидениинң дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы Н. К. Байбаков кылган.

Хуралдың киржикчилери ол ышкаш ССРЭ-ниң сан министри В. Ф. Гарбузовтуң ССРЭниң 1973 чылда Күрүне бюджединиң төлевилелиниң болгаш ССРЭ-ниң 1971 чылда Күрүне бюджединиң күүседелиниң дугайында илеткелин база дыңнааннар.

Улус ажыл-агыйының планын, Күрүне бюджедин болгаш бюджеттиң күүседелиниң дугайында отчёттуг баштай чугаалажып көөр талазы-биле План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының ажылының түрүмүнүң дугайында Националдар Совединиң План-бюджет комиссиязының даргазы К. М. Герасимовтуң дыңнадыын комиссиялар хуралынга база дыңнаан.

Планның болгаш бюджеттиң чогуур адырларын баштай чугаалажып көөр-биле каттышкан белеткел комиссияларын тургускан, оларда Эвилелдиң Совединиң болгаш Националдар Совединиң План-бюджет болгаш адырлар комиссияларының, Аныяктар херектериниң талазы-биле болгаш Бойдус камгалалының талазы-биле комиссияларының кежигүнери кирген. (СЭТА).

МАЛЧЫННАРНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИ

ОРЕНБУРГ ОБЛАСТЫҢ МАГНИТОСТРОЙ АТТЫГ ЛЕНИН ОРДЕННИГ СОВХОЗУНУҢ № 2 САЛБЫРЫНЫҢ СЕМИРТИР АЗЫРААР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЗВЕНОЗУНУҢ

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Бистер, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Анастасия Тимофеевна Петруковичниин эргелекчилеп ажылдап турары № 2 салбырның молдурга семиртир азыраар звенозунуң механизаторжу-малчынн а ры, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң парлалгага үнген «1972—1973 чылларның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрериин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» доктаалыбиле улуг кичээнгейлиг танылкан бис.

Фермаларда ам кайы хире чугула болгаш харыысаалгалыг үе боөп турары кымга-даа билдингир. Ынчангаш бистер чаңгыс үн-биле ол чарышка каттыжып кирер, ээт бүдүрерин көвүдедир дээш идепкейлиг демисеэнир деп шиитпирледивис. Бистер мыйыстыг бода малдың молдургаларын азыраар механизастаттынган шөлдө ажылдап турар бис. Бистерге амгы үениң эргежок чугула бүгү, техниказын берген.

ССРЭ-ниң тургустунганынга алдар кылдыр 1972 чылда алган социалистиг хүлээлгелеривис чедиишкининг күүсединнер. Бо чылдың 10 айларының дургузунда 1325 центнер немелде деңаи алынган, чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 1680-ни алыр бис. Ол-ла үе дургузунда хонукта немелде деңаи ортумаа-биле 884 грамм болган. Күрүпеге ниити деңзизи 2910 центнер 648 баш мыйыстыг бода малды, оон иштинде эң тергиин семис 562 башты дүжаган. Ээт сахарының улус ажыл-агый планы 116 хуу күүседтинген. Бир центнер немелде деңзинин бот-үнези 68,4 рубль, а бир баш малды дүжаап турда бот-үнези — 594 рубль, сайгарылгадан кирген орулга—970 рубль болган.

Совхоз күрүпеге бир баш мыйыстыг бода малды сатканынган 376 рубль ырыг орулганы алган.

Бистер өргежок чугула санныг бөдүүн болгаш шыктыг чемнерни белеткээп, оларны чүгле болбаазырадып кылбаш, малга берип турар бис. Мал чемнерни хаңдектеп, дрожжилеп болгаш буска чымчадып кылырынга немелде деңзи единицазынга мал чеми 8,5 единицаны чыгыдап турар бис.

Бистер, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш фермалар ажылдакчыларының бүгү-эвилел чарыжынга киржип эгелеп тура, семиртир азыраар турар малдың баш санының хонукта ортумак немелде деңзизин 900 граммдан эвээш эвес болдурар, 1973 чылдың бирги кварталында 1350 центнер ээттир, а келир чылдың бирги чартыынга ниитизин-биле — 2520 центнерни дүжаар деп хүлээнип тур бис. Ол болза, малдың баш санының өзери-биле чергелештир 1972 чылдың улус ажыл-агыйының планында көрүгнениинден 520 центнер хей болгаш оон бирги чартыының деңелиинден 800 центнер хей боон турары ол-дур.

Амгы үеде семиртилгеде 300 баш мыйыстыг бода мал бар, ынчаарга январь-февраль айларда ам-даа 310 башты немээр деп турар.

Партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга харыы кылдыр бистиң коллектив бодунга алган сөзүн алдарлыы-биле бадыткаар дээш бүгү күжүн, билиин болгаш арга-мергежилин бээр.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕНИ ЗВЕНО КОЛЛЕКТИВИНГЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН.

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

Бүгү совет кижилер богтарының улуг байырлалы — ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунга утказыштур чорун орар. Юбилейге чедир санныг хонуктар артканы. Ынчангаш күш-ажылчы коллектив бүрүзү улуг байырлалга утказыштур алган социалистиг хүлээлгелериниң күүседеэдезин хынап, ажыл-агый чылын бүгү тала-биле чедиишкининг доозарының арга-курлавырларын илередип, келир үени бодап, аңаа ыяк белеткенип турар.

Ленин орденниг Совет Тываның ажылчы чоннары бо чылын экономика болгаш культура тургузуушкунунга улуг бурунгаарлаашкынны кылган. Көдээ ишчилериниң эрес-шудургу ажылын Коммунистиг партия, Совет чазак бедии-биле үнелеп, тараа бүдүрериие, ону күрүнеге садарынга социалистиг чарышка шылгарааны дээш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун республиканга тывыскан. Ол бедик шаңнал ажылчы чоннарны улам чүткүлдүг ажылдаарынче хей-аът киирген.

Ол ышкаш республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери эрткен он айларда эки ажылдаан. Продукция сайгарарының планын 103,6 хуу күүсеткен, пландан ажыр 2 млн. 113 муң рубльдиң продукциязын сайгарган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинииң ачызында продукцияның кол-кол хевирлерин планнаанындан хөйнү бүдүрген. Ажыл-чорудулганың ол кергүзүүн эртем-техниктиг депшилгеге үндезилеп бедиткеш, эрткен он айларда үлетпүр бүдүрүлгелери пландан ажыр 5 млн. 466 муң рубльдиң продукциязын, азы ниитизи-биле пландан ажыр бүдүрген продукцияның 85,4 хуузун белеткээн. Бо дээрге үлетпүр бүдүрүлгезиниң темпилериниң чайгылыш чок бедип турарының тодаргай херечизи болур.

Бүдүрүлге коллективтери юбилейни чарыштың шиитпиринг үе-чадазында улам улуг күшенишкин-биле ажылдаарынче бүгү ажылчыннарны, инженер-техниктиг кадрларны мобилизастап турар. Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтары 1972 чылдың планын күүседипкеш, келир чылдың үлүүнге киириштир ажылдап турар. Ындыг тиилелге болу чайгаар чедип келбээн. Коллективтерде бүдүрүлге күүлерин долу ажыглаар, аар ажылдарны машина-техниканың дузазы-биле кылыр, чаа техниканы шиңгээдир, технологияны сайзырақгаймыдар ажылды кичээнгейниир төвүнге тургусканындан планныг сорулгалар хуусаа бетинде күүсеттинген.

Эртем болгаш техникада чаа түүлдерни бүдүрүлгеге шиңгээдир, аңаа үндезилээш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, бүдүрүлгениң ажыктыын улгаттырары—экономиканы хөгмүдериниң чугула быраазары болур дээрзин СЭКП-ниң XXIV съездизи онзалап айытkан. Шынап-ла амгы үеде бүдүрүлге коллективтериниң ажыл-чорудулгазының кол угланышкыны ол айтырыгларны шиитпирлээринче угланган.

«Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар бо талазы-биле үлегерлиг ажылдап турар. Эвээш чарыгдалларны үндүрүп тургаш, эки шынарлыг хей продукция бүдүрериниң нурлавырларын ол комбинаттарның ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, чагаадыкчылары, чаартыкчылары дилеп тып, ажыглап турарындан планныг көргүзүглер, саңэкономиктиг байдал эниктип орар.

Ак-Довуракта болгаш Хову-Аксында парткомнар бүдүрүлгениң техника, технология, социал талазы-биле айтырыгларынче ханылап кирер, чаартылга болгаш чогаадыкга хержээге партийжи деткимчени көргүзер талазы-биле байлак дуржуяганы мөөнеп алган. Чижээ, чоокку үениң бир болуушкунун көрээл. «Тыва кобальт» комбинаттың даг цегинде бригадир А. А. Васильевтиң удуртканы чер үттекчилериниң бригадазы кобальтылыг руданы дүрген казар арганы ажыглап, ажыл шагын эң ажыктыг чарыгдап тургаш, айда 90 погонметр хемчээлдиг штректи казар планны 130 погон-метр чедирер хүлээлгени алган. Ийи неделяның ажылын түңнээш, хүлээлгени эде көрүп, улам бедиткен. Чер үттенчилери 150 погон-метрни эртип, ажылдың шынарын улам эниктиткен. Ол эки эгелээшкинни «Тыва кобальт тудугда» партком, профэвилел комитеди деткээн. Комбинаттың коллективи аңаа хей-аът киргеш, руда байыдарын, концентрат ылгаарын улам эниктиргиин шиитпирлээн.

Ак-Довуракта даг-дүгүнүң арыглакчылары чаа дериг-херекселдерни шиңгээдириниң планын ёзугаар свөлгү ийи чылда 13 технологтуг шугумну сайзырақгаймыткан. Ол чорук продукция бүдүрериниң хемчээлин өстүрген болгаш шынарын эниктиткен. Комбинат он айларда 36042 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүрген, ол дээрге планнаанындан 2242 тонна хей. Ак-довуракчылар бо чылын пландан ажыр 2000 тонна сорттуг даг-дүгүн пландан ажыр бүдүрер хүлээлгезин күүседипкен. ССРЭ-ниң 50 чылынга үткүштур ук хүлээлгени улам бедиткен. Чыл планын декабрь 25-те күүседиптериниң бүгү барымдаалары бар.

Республиканың үлетпүрү юбилейге үткүштур алган хүлээлгелерин бүрүн күүседир төлээде, ажыл-агыйның хомудап турар адыяларын улам сайзырангаймыдарының организас-техниктиг хемчегларин алыры, бүгү күштү чыл планын хуусаа бетинде доозарынче мобилизастаар алаар. Электроэнергия, хөмүр-даш, даг-дүгү, тудуг ыяжы чергелиг материалдарны хүлээнгени ёзугаар пландан ажыр бүдүрүп болурунуң аргалары бар.

Ынчалза-даа школалар, уруглар садыы, кадык камгалалдың, культура хандырылгазының объектилерин ам-даа оожум тудуп турары, чугай, кондитер кылыглары, мебель болгаш культура-амыдыралдың хереглел барааннарын бүдүрер планнарның күүсеттинмейн турары чер-черде партия, совет органнарны дүвүредир умурлуг.

Чоннуң амыдыраа хандырылга министерствозунуң бүдүрүлгелери чугай белетиксэр, аңаа хереглелди хандырар сорулгазын чедир күүсетпейн турар. Оон чылдагааны дээргеле ажыл-агыйжы эвес чорук. Республиканың тудуг материалдар үлетпүрүнүң эргелевиниң кичээнгейин чугай белеткелиниче база угландырып, тудуг чугайының кол бүдүрүкчүзү боладырын бодаар үе келген.

Тудугну индустриалдыг аргаже шилчидер улуг сорулганы боттандырарынга чоокта ажыглалга кирген «Тудуг кезектери» комбинат кол рольду ойнаар умурлуг. Бетон, арматура болгаш демир-бетон кылыглар, дилиг материалдары белеткээр планны ол күүседи турза-даа, бажың тудуунуң кезектерин бүдүрерин шуудадып шыдаваан. Ук ажыл биске чаа, ынчангаш аңаа ажылдаар мергежилдиг кадрлар чедишпес-даа болза, комбинаттың специалистериниң чогаадыкчы идепкейин ук херекти бүрүн шиңгээдип алырынче мобилизастаары, ук айтырыгны трестке, төпке чедир тургузуп, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери — соңгаарладып болбас сорулгаларның бирээзи. 129 квартиралыг бажыңның республиканга таарыштыр төлевилээн түүзүн шиңгээдип алыры, оон-биле найысылалга чурттаалга тудуун шапкынчыдары онза чугула.

Продукцияның шынарын эниктидер, бот-үнезин чиигедир, бүгү чүүлге наминалгалыг болур дээш чаартыкчыларның болгаш мурнакчыларның саналдарын, дуржулгазын нептередиринге бүдүрүлгелерде партия, профэвилел, комсомол организациялары идепкейлиг, тыныгыр ажыктаары чугула.

Каа-Хөмниң хөмүр-даш разрезиниң коллективи ССРЭ-ниң 50 чылынга үткүштур алган хүлээлгелерин чедиишкининг күүседип турар. Ол чедиишкинде бульдозерист А. И. Поповтуң күш-ажылчы үлүү база кирип турар.

Хөмүр-ташпыт каатка чедир чыдып турар куруг породаны аштап каапкан соонда Александр Илларионович бодунуң «кан аъдын» мунгаш, хөмүр-даш чүдүрүп алыр дээш келир автомашиналарга оруктуу дескийлеп бээр. Экскаваторнуң долу күш-биле ажылдаарын хандырар сорулга-биле бульдозер хөмүр-даштыг боле идип база бээр. А. И. Попов техниказынга камныг, ажылынга харыысалгалыг. Эдлеч нормазын од үргүлчү ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: бульдозерист А. И. ПОПОВ.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Туранчыларны деткип тур бис

ЧАРЫШКА БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР ДЭЭШ

Тоску беш чылдың ийиги чыяныың планныг онаалгаларын күүседир база ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл оонга телептиг умуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгезин боттандырар талазы-биле Улуг-Хем районда «Улуг-Хая» совхозтуң ажыл-ишчилери чамдык ажылдарны чорутпан.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарышты совхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунга калбарткан. Совхозтуң ажыл-ишчилери эртиен 10 айларда дараазында көргүзүглерии чедип алган. Малдың баш саны өскен. Чижээ, хойнуң баш санын 34400 чедир өстүрери планда көрдүнген, а херек кырында күүсеткени 40717 баш болган.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле план күүсеттинип турар. Социалистиг чарыш совхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунда калбарган. Чыя бүрүде мурнакчыларның саны өзүп турар. Чижээ, малчыннардан О. С. Бадыжык төрүүр 100 хойданна 112 хураганны камгалап ап, бир хойдан 3,3 кг дүктү кыргып алган. Ол ышкаш малчын К. Т. Шыырапай 100 хойдан 104 хураганны камгалап алган. Малчыннар Максим Чаш-оол, Сергей Шактар-оол, Тулуш Бүрүмаа төрүүр 100 хойдан 95-тен 101 чедир хураганнарны менди камгалап ап, бир хойга онааштыр 2,8—3,3 кг чедир дүктү кыргып алган. Боттарының социалистиг хүлээлгелерин он алды хойнуу ажыр күүсеткен. Саанчылар Дугар Эник-ныс, Серен Сүгеник, Нурсат Өлчей бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Инек кадарчызы Николай Кара-оол төрүүр 100 инектен 95 бызааны, хонуита бир башка хамаарыштыр 748 грамм немелде деңзини чедип алган.

Чер ажылының талазы-биле совхоз бо чылын бир гектар шөлден ортумаа-биле 7—8 центнер дүмүттү ажаап алган. Нөгаа бригадазы элбек дүмүттү эки өстүрүп, совхозка хөй орулганы киирген. Пётр Кабанов, Александр Шатаев, Александр Буянкин нүсүү дүмүтту ажаап алыышкынының маадырлары болганнар. Мурнакчы трактористер Кандан-оол Кызыл-оол, Николай Цыбин, Бегзи Байыр-оол, Бора-Тараа Соңгукчу, Бора-Тараа Мөнге олар база күүсеттинишкининг ажылдаан. Ол ышкаш нөгаа өстүрүкчүлериие Анай Мильда, Уйнук Доңгак, Нурсат Сайын олар база күш-ажылга үлегер чижээн көргүзүп турган. Социалистиг чарышта 670 кижи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы дээш шимчээшкинде 215 кижи хаара тутунган.

Бо хүннерде совхозтуң малчыннары «1972—1973 чылдарның кышкы үезинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалынга хамаарыштыр Бии-Хемде «Кызыл тарачын» колхозтуң Туран сүт-бараан фермазының коллективиниң республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын совхозтуң ажылчыннары чүүлдүргүнүп база детнип турарлар.

Т. ОНДАР.

ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ЭМЧИЗИ ДЕП ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ П. Г. ПОДЗОЛКОВКА ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет Тывага мергежилдиг медицина кадрларын белеткээринге ачы-хавыяазы даэш Красноярскиде күрүненин медицина институдунуң ректору Петр Георгиевич ПОДЗОЛКОВКА Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ

Кызыл хоорай,
1972 чылдың ноябрь 27.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ К. В. ОРЕХОВ, БИЛЕ Ж. Ж. РАПОПОРТТУ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет Тывага мергежилдиг медицина кадрларын белеткээринге идепкейлиг киржилгени даэш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиибиле шаңнаары болза:

Владимир Константинович ОРЕХОВТУ—Красноярскиде күрүненин медицина институдунуң проректору.

Жан Жозефович РАПОПОРТТУ—профессор, Красноярскиде күрүненин медицина институдунуң эмнелге факультединиң педиатрия кафедразының болгаш эмчилер билии бедидер факультединиң эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1972 чылдың ноябрь 27.

Каттышкан пленум

Кремльдиң Улуг ордузунга ноябрь 29-та ССРЭ-ниң чогаадыкчыларының, кинематографистериниң, композиторларының, чуруккуларының, театр мастерлериниң, архитекторларының, журналистериниң — чогаадыкчы эвилелдериниң болгаш организацияларының баштаар черлериниң каттышкан пленуму ажыттынган.

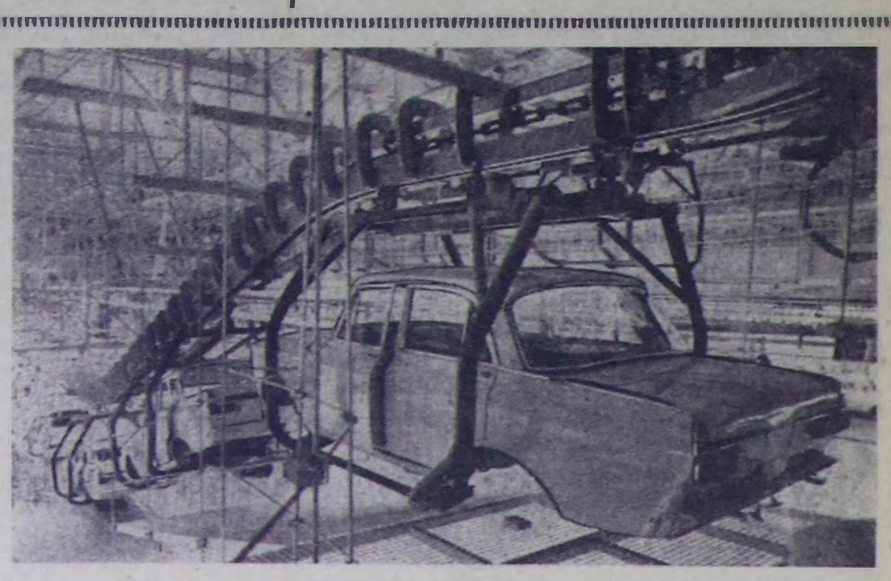
Пленумуун ажылынга совет культураның сураглыг муң ажыг ажылдакчызы, эвилелдиишкел республикаларның Компартиялар ТК-ларының, партияның хөй-хөй крайкомнарының, обкомнарының секретарьлары, төп болгаш чер-черниң идеология аайы черлериниң, ведомстволарның удуртукчулары, төп солунналарның, журналдарның редакторлары киржип турар.

Эштер А. П. Кириленко, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарёв оларны чыылганнар чыгы-биле уткаан.

Пленумуун чугаалажыр айтырыгы: «Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чыл оюн болгаш хөй национадлыг совет культураның хөгжүлдези».

Пленумну ССРЭ-ниң Чогаадыкчылар эвилелдиинин баштаар черинин секретары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. С. Тихонов ажыткан.

(СЭТА).

МОСКВА. Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводу—пайысылалдың база бир мурнакчы будурулгези. Заводтуң коллективи бодунга алган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкининг күүседип турар. Ол 10 айларның күрүне планын октябрь 25-те күүседипкен. Пландан ажыр 5 миллион рубльдиң продукциязын берген. Ол будурулгениң коллективи Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга III квартал талазы-биле бирги черни алган. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: «Москвич» деп автомобильдерни кылырынын шуушпурулга шугумунда.

В. ХУХЛАЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ VII ПЛЕНУМУ

ПАРТИЯ ЭГЕ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭЗИН БЕДИДЕР

СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ шиитпирлерин күүседириҢ сорулгаларыныҢ дугайында СЭКП Тыва обкомунуҢ секретары В. И. ПоповтуҢ илеткелиниҢ соонда пленумга санал-оналдар калбарган. Чүве чугаалаан эттер партийжи ажылдыҢ дүржулгазын солчуп, ажылхеректиҢ чедиишкиниҢг-даа, четпес-даа талаларын хандыр анализтеп, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаар чорудар ажылдарже утландырганнар.

Бир дутаарында наймыслал КызылдыҢ партия хооркомунуҢ бирги секретары В. Б. Добромыслов сос алган. СЭКП-ниҢ XXIV съездизиниҢ болган партия ТК-ныҢ ооң дараазындагы ПленумнарыныҢ шиитпирлерин күүсетиишаан, наймыслалдыҢ партия хооркомуну эге организацияларыныҢ авангардчы ролюн болгаш даймычы арга-шинээзин бедидериниҢ талазы-биле партияныҢ область организацияныҢ сорулгаларыныҢ дугайында СЭКП Тыва обкомунуҢ секретары В. И. ПоповтуҢ илеткелиниҢ соонда пленумга санал-оналдар калбарган. Чүве чугаалаан эттер партийжи ажылдыҢ дүржулгазын солчуп, ажылхеректиҢ чедиишкиниҢг-даа, четпес-даа талаларын хандыр анализтеп, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаар чорудар ажылдарже утландырганнар. Бо талазы-биле байдал «Алдан-Маадыр» совхозта, ЧадаананыҢ хөмүр-даш разрезиниҢ участогунда, «Октябрь 30 чылы» колхозта эки тургустунган. Оон аңгыда НовосибирскиниҢ партия организациязыныҢ дүржулгазы-биле чер-черге партия хуралдарыныҢ эртип турганыныҢ дугайында СЭКП ТК-ныҢ ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүзелиниҢ болган ВЦСПС-тиҢ докладаалыг танышкаш, районнуҢ бүгү малчыннарынга чарыштыҢ эгелекчизи болган.

Эш Харченко «ХадыҢ» колхозта, «Саяа» совхозтуҢ Ленинка суурда парторганизацияларыҢ ажылыныҢ деңнели чавыс болган хөй-ниитин организацияларынга удуртулга кошкак дээрзин айыткан. Оон-биле кады республика солуннарынга— «Тувинская правда»га», «Шынга» партийжи-организастыг ажылдыҢ дүржулгазын кошкак чырыдып турар деп чөптүү-биле шүүлгүүлээн.

Совхозта партком болган партияныҢ бригада организациялары коммунистерниҢ даандырган ажыл херек дээш харыысалгазын бедидериниче, оларныҢ кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салып турар дээрзин «Тиилелге» совхозунда партком секретары С. Д. Седен-оол бодунуҢ саналынга чугаалаан. Мында коммунистерниҢ 80 хуузу мал болгаш чер ажылында хаара туттунган. Күш-ажылга болгаш хөй-ниитин ажылынга үлегер-чижээн көргүзүп турар коммунистер эвээш эвес. ПартияныҢ бригада организациязы, партболуктер организокчыларын шилип ап, өөрединиче болгаш кижизидилгезинче райком кичээнгейни күштелдиргеп.

Партия райкому бо чылын эге организацияларда коммунистерге бодунуҢ отчёдун баэрин практикалаан. АжылдыҢ чедер-даа, четпес-даа талаларын хандыр сайгарып, коммунистерниҢ санал-оналын алырынга ол таарымчалыг болган.

Райком-даа, чер-черлерде партия организацаяларыдаа СЭКП-ге хүлээп алыышкынныҢ айтырыын бедик харыысалга-биле, кичээнгейлиг көрүп турар апарган — деп, эш Харченко уламчылаан. Бо чылын партияга хүлээп алганнарныҢ 58 хуузу ажылчыннар болган колхозчулар болган. Хөй-хөй партия эге организацияларыныҢ боттарыныҢ коллективтеринде ажыл-херектиҢ ёзулуг даймычы организацияларыныҢ болуу берген дээрзин айыткаш, ол талаазы-биле «Кызыл-тараачыны» колхозта Туран сүт-бараан фермазында парторганизацияныҢ ажылын чижекке көргүскен. Ол коллектив ажылагый чылын чедиишкиниг доозуп турар, «1972—1973 чылдарныҢ кышкы үезинде мал ажылыныҢ продуктуларын бүдүрериҢ болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылыныҢ ажылдакчыларыныҢ Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын алырынга ол таарымчалыг болган.

— БистиҢ партиябыстыҢ Төп КомитединиҢ партия эге организацияларыныҢ ажылыныҢ стилин, арга-методун улам сайзыраңгайжыдар, оларны бижиглаар дугайында доктаамал сагыш салып турар. Ооң база бир тодаргай херечизи удус ажыл-агыйныҢ аңгы-аңгы адырларында коллективтерде партия организацияларыныҢ ажылыныҢ дугайын СЭКП ТК-га чугаалажып, тодаргай үгланышкынны берип турары болур— деп партия Каа-Хем райкомунуҢ бирги секретары Н. П. Федоров чугаазын эгелээн.

Чер-черде партия организацияларыныҢ организокчу болган политиктиг ажылыныҢ деңнелиниҢ бедээнин чоокта чаа эрткээн отчет-соңгулдалыг хуралдар көргүскен. Парторганизациялар ажыл-агыйга партийжи удуртулганы күштелдиргеп, экономиканыҢ айтырыгларынче хамылап кирип, социалистиг чарыштыг организастаарын экижиргериниче улаган хемчегнерин ап турар. Ол бүгү кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге дээштиг салдарны чедиргеп. Каа-Хем район бо юбилейиг чылда мал болгаш чер ажылыныҢ продуктуларын күүсеткенин эш Федоров чорудаараа-биле чөптеп турганы алган. ОларныҢ чоокта чаа «1972—1973 чылдарныҢ кышкы үезинде мал ажылыныҢ продуктуларын бүдүрериҢ болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылыныҢ Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын алырынга ол таарымчалыг болган. Ооң база бир тодаргай херечизи удус ажыл-агыйныҢ аңгы-аңгы адырларында коллективтерде партия организацияларыныҢ ажылыныҢ дугайын СЭКП ТК-га чугаалажып, тодаргай үгланышкынны берип турары болур— деп партия Каа-Хем райкомунуҢ бирги секретары Н. П. Федоров чугаазын эгелээн.

Чер-черде партия организацияларыныҢ организокчу болган политиктиг ажылыныҢ деңнелиниҢ бедээнин чоокта чаа эрткээн отчет-соңгулдалыг хуралдар көргүскен. Парторганизациялар ажыл-агыйга партийжи удуртулганы күштелдиргеп, экономиканыҢ айтырыгларынче хамылап кирип, социалистиг чарыштыг организастаарын экижиргериниче улаган хемчегнерин ап турар. Ол бүгү кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге дээштиг салдарны чедиргеп. Каа-Хем район бо юбилейиг чылда мал болгаш чер ажылыныҢ продуктуларын күүсеткенин эш Федоров чорудаараа-биле чөптеп турганы алган. ОларныҢ чоокта чаа «1972—1973 чылдарныҢ кышкы үезинде мал ажылыныҢ продуктуларын бүдүрериҢ болгаш белеткээрин көвүдедири дээш мал ажылыныҢ ажылдакчылар

Мал—ажылы шалыпчы фронт

ҮЕНИН ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

Кыштаглаашкын. Кödзөнин бүгү ажыл-ишчилери кичээнгейин ам ынаар моöнүзүн. Тыдыда «Революциянын чалбыжы» колхозта оон канчаар чоруп турарынын дугайында интервьюну ол колхозтар-партком секретары Н. П. Конопенкодан бистин корреспондентивис алган.

— Күстүн адак айы тонуп турар, анда хамаарыштыр чүү чугаалап болур силер, Никифор Петрович?

— Бо чылын бистин черге күс чаагай болган. Оны малмаганывыстың денгели-даа, ажаагаи тараавыстың бир гектарынга онаантыр 14,09 центнер дүжүттү алганывыс-даа, моöнү ажыл-агый продуктуларынын күрүнеге садар планныг онаалгаларын ажыр күүседип турарывыс-даа херечилеп турар. Чүгле тараанын безин социалистиг хүлээлгевистен 650 тонна ажыр дужаадывыс.

Хар эрте чагды, кылыд-даа болду. Ынчалза-даа бистин тараажыларывыс оон бергезинге торулбааннар. А мал, күс чылыг болганда, канчаман-даа — семис хевээр.

— Колхозта партия организациязы кыштаглаашкынны канчаар организастаан ирги?

— Кыштаглаашкын дугайында айтырыгны партком-ноун-даа, колхоз баштаар черинин-даа хуралдарында чугаалашкылаан бис. Мал ажыкында коммунистер база бо талазы-биле тускай даалгаларны алгылаан. А төп ферманың ажылын ажыжидерибиле коммунист Павел Ошляковту ынаар чоруттувус.

Политинформаторлар, агитаторлар болган тускай эртемнигер бо кыштың хүр ажыраанының чугулазын чоога үгледип турарлар. «1972—1973 чылдарның кышкы үеэниле мал ажылының продуктуларын бүдүрери болган белеткээри көвүдедири дээш мал ажылының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болган ВЦСПС-тиң Доктаалын, көдээ ажыл-агый мурнакчыларынын республика хуралының кыржынчилериниң колхозчуларга, совхозтар ажылчыннарыңа болгаш-тускай эртемнигерлерге кыйгырыын конторада, фермада болган оске-даа кöскү черлерде асылаан бис. Үзүскү контроль бөлүктери биле «Комсомолчу прожектор» ажылы мал чемин төп ажыглаарынче болган кыштаглаашкында четчестерни иле-редириниче утпаанган. Черле ынчаш, малчыннарга таарымчалыг байдалдарны тургузарындан эгелээш, оларның политиктиг билиин база мергежилин бедидериве чедир хемчегларни партия организациязы ап турар.

— Чогум белеткелинер байдалы кандыгыл, Никифор Петрович?

— Мен бодаарымга, багай эвес хире. Кажаа-хораанны шыдаар шаавыс-биле сеттедивис, сиген болган малга бөөр оске-даа чемнерни база белеткеп алдывыс. Кадарчылар четчир. Мындыг.

— Тодаргайлаарга?

— Чеди муң ажыг баш шээр мал он бир коданга кыштаар. Краснояр ферамыңа 900 инек, төп фермага 850 инек кыштаар дүшле, бүгү мал кыштагларга хуваяттынган чүве. Оларның чинир чеми база. Ам колхозта 2500 тонна сиген, 6 муң хире тонна силос, 2200 тонна концентраттар болгаш оске-даа мал чеми бар. Оларны кыштагларже сөөртүрү уламчылап турар. Шээда тараанны мал чеминге таарыштыр чарбалаар чер база ажылдап эгелээн.

— Малчыннарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында үүнү чугаалап болур силер, Никифор Петрович?

— Ол ёзулуг чогуур үеэнинде үнген доктаал чүве. Малчыннарның чугаазы оон-биле холбашкан боор-дур. Ынчангаш кижи бүрүзүнүң күзели болгаш хүлээлгези ол чарышка идепкейлиг киржири апарган. Ынчыг болганда күрүне мурнунга алган планныг онаалгаларывысты күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир 140 тонна сүттү болгаш 33 тонна эътти немей садар деп турарывыс чарышка багай эвес киржил эгелээнивисти хереченлеп турар.

Бистиң колхоз ССР Эвилелиниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болуру оюнга тураскаатkан социалистиг чарышка Көдээ ажыл-агыйның дружулга станциязын кыйгырган. Оон түңнелинп ол улуг байырлалдың бүдүүзүнде үндүрериң дугурушкан бис. Колхозчуларны бо чарыш хейаът кирип турар. Ол ам Бүгү-эвилел чарыжы-биле чайгаар-ла улажы бөөр.

Чогаадыкчы идепкей-биле

Кызылдың алгы заводунуң коллективи ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болур үлуг байырлалга уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин четпишкинниг күүседип турар. Юбилейлиг чылдың эгезинден бөөр бистиң коллектив дең-дески ажылдап, айлар планын түргүлүг ажыр күүседип келгеп. Бо чылдың бүдүрүлге программазын хүүсал бетинде күүседир дугайында хүлээлгевисти күүседиринин аргазы болза күш-ажыллың бүдүрүкчүлүүн бедидери. бүдүрүлгенин экономика талазы-биле ажыктыын бедидери дээрзин тодаратkаш, ажыл-херекти оны ёзугаар организастаан бис.

Заводтуң коммунистери, мурнакчы ажылчыннар, специалистер улуг-даа, биче-даа херекти эвээш чарыгалларының күсели-биле бүдүрүп алырының курлавырларын илередиринче, оларны ажыглаарынче коя кичээнгейин салган. Материалдарга, чиг-этке, күш-ажыл курлавырларына камның болуру дээш шимчээшкин кижилерниң чогаалыкчы идепкейин көдүрер, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнге оларны кижизидер улуг күш дээрзин ажыл-иштин үре-түнелдери көргүзүп турар. Ону чижек-биле бадыткан көргүзейн.

Хөм ийик кылыр техтин технологизазын сайзырадыгайжылар дугайында саналдың тодаргай авторун тывары берге. Ону организас-техниктиг хемчеглернин планынга киирген турган. Херектин ужуру мынлыг. Дыка-ла үр уе иштинде ийиктү шүүшкак система ёзугаар эвес, мастерлернин белеткээн ёйы-биле даарап турган. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерине шаптыктыг турганы билдингир. Бир ажылчын кандыг-бир операцияны кылгаш, ийик белеткээриниң оске-бир ажылын кылыр кижиже дамчыдар. Бөдүүн кылыр ажылының ёйы-биле даараары-биле белеткээн кылыгны ол манап, хөй үешкты чарыгдап турган.

Цехтиң ишчилери технологтуг дериг-херекселдерни ийик даараарының ёйы-биле дессараалаштыр тургускан. Шүүшкак система ёзугаар ажылдың түннели дораан-на илдеп апарган. Цех хүнүүн-не нормаңы ажыр күүседип турар. Моон мурнунда бир ээлчегге 120—140 ёжеш ийикти даарап турган болза, ам 240 болгаш оон-даа хөйну бүдүрүп турар апарган.

Эргижирээн дериглерни чаартыр, чаа техниканы бүдүрүлгеге шигээдир талазы-биле социалистиг чарыштың негелделери чедиишкинниг күүсеттинип турар. Оон ачызында бүдүрүлгенин техниктиг, экономиктиг көргүзүглери экижээн. Эрткен он айларда продукция сайгарарының планы 106,3 хуу күүсеттинген, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 105 хуу болган. Ийик кылыр чиг-этти, электроэнергияны болгаш оске-даа материалдарны камнаанындан база продукцияның бот-үнезин чингеткенинден он айларда хавоз 43 муң рубльдин продукциязын пландан ажыр алган. Ол чорук экономиктиг идиг бериишкиннин фондуларын өстүреринге таарымчалыг байдалды тургузуп турар.

Заводтуң цехтеринин аразында социалистиг чарыштың түңнели, салым-чолу кижи бүгүдезинин кичээнгейинин төвүнде. Аңаа кöскү агитация, хана парлалгазы, хурал-суглаа кöскү рольду ойнап турар. Тиилекчи болган цехке, бригадага, шалыпчы кижилерге шанналарны, моральдыг деткимчени бүгү коллектив кежигүннериниң мурнунга, байрлыг байдалга тыпсыры кижизидикчи улуг уткалыг дээрзин утпайн турар бис. Эрткен он айларда хөм ийик цеги бүдүрүлгенин шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Бригадалардан чиик ийик даараар бригада (бригадири Г. Вендерлых) болгаш П. Казанцеваның удуртканы кидис ийик кылыр бригадалар чарыштың тиилекчилери болган.

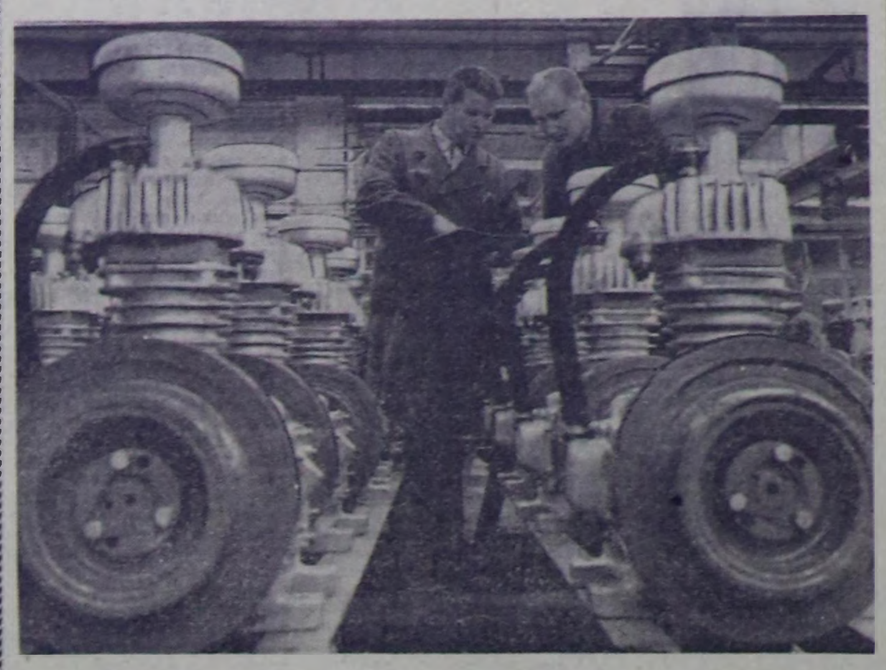
Алгы заводу республиканың хоочун бүдүрүлгезин болгай. Шида хөй чылларда бүдүрүлгеге ажылдап келген, байлак дружулгалыг, бедик мергежилдиг эштер хөй. Чижээ, Г. Гавриченко, В. Маркова, Г. Кузьмин ышкаш эштер боттарының херээн тергиин эки билиин-биле чергелештир ажыл-ишке хандыкшылдыг, бүдүрүлгезинин ат-алдарынга чоргаарланыр, тывынгыр кижилер. Олар аныяктарга боттарының үлегерин көргүзүп, бүдүрүлгенин чаагай чанчылдарынга оларны кижизидер херекке илепкейлиг киржип турарлар.

Бүдүрүлгенин кызаа учаестоктарының ажылын экижидер дээш олар хүн бүрү бирле чаа чүвени тыпкан, шенээн чоруурундан кандыг-даа бергелерни ажып эртер арга бар. Шүүшкак ажылдаар аргаже шилчээнивисте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Ынчалза-даа курганыла камеразының күчүзү чавыс турган. Мастер Г. И. Кузьмин камераға полкаларны немей дерээш, оон күчүзүн улгаттырар арганы тыпкан. Оон ачызында камераның бүдүрүкчүлүү барык ийи катап улгаткан.

Бо хүннерде бистиң коллектив юбилейни төлептиг үткүүр дээш каш лакпыр күжениишкин-биле ажылдап турар.

Г. САФИУЛИН,
Кызылдың алгы заводунуң директору.

Совет-венгр экономиктиг ажыл-ишчи харылзаалар

ЛИТВА ССР. Вильнюстуң тудуг-шеверлел машиналары бүдүрер заводу 30 хире янзы аттыг кылыгларны бүдүрүп турар. Ук бүдүрүлге черинин продукциязы чүгле бистиң чуртувуста эвес, харын дашткы чурттарда база калбаа-биле сураглыг — вильнюсчуларның белеткеп бүдүрген экскаватер компрессорларын, тудуг-шеверлел машиналарын алдан ажыг күрүне садып ап турар.

Заводтуң продукциязының дашткыда база бир мөн хереглеичизи—Венгр Улус Республика.

ЧУРУКТА: Венгр Улус Республикага чорудуп бөөрү-биле белеткээн, экскаватерларга амыглаар агаар компрессорларын көрүп турар эксперт талазы-биле Техниктиг контроль кылдызының начальнигиниң ораанайчызы Станислав Титоренко (ол таладаазы) болгаш эксперт цегиниң начальнигы Ефим Булахов олар.

А. Бразайтистиң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

НАЙЫРАЛ, КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ССРЭ-ниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болур оюң аңы-дуңма социалистиг чурттарның ажылчы чоннары Совет Эвилелиниң улустарыбиле кады база демдеглеп арттырып турар. Ол байырлалбиле холбаштыр венгр-совет найырал нинтилелиниң Венгрияда хөй ажылдарны чорудуп турар.

Венгр улус Совет күрүнениң юбилейинге боттарының оноагай сагыш-сеткилин илергейдеп турар деп венгр-совет найырал нинтилелиниң чингине секретары Мария Надь СЭТАның корреспондентизинге чугаалаан.

— Октябрьның социалистиг Улуг революциязы венгр улустуң медерелинге хаяы истн арттырбышаан. бистиң чуртувуска күштүг салдарны чедирген. Октябрьның салдарыбиле 1919 чылда биске база пролетар революциязы тиилээн болгаш Венгриниың Совет Республиказы тургустунган. Ол мындыг-ла үр болбаан. Ынчалза-даа Россияның соонда Венгрияга делегейге бир-ле дутаарында социалистиг революция болган болгаш, чаа нинтилелди турузарының шенелдезин чоруткан. Аңаа бистиң ажылчын аңгывыс чоргаарланыр.

Амгы үеде бистиң чуртувус социалистиг орук-биле бүзүрелдиг хөгжүп олурар. Ам бистиң дең эртеге болгаш аңы-дуңмалышкы ёзугa үндеилеттинген бузулбас найырал-дыг эвилелчи өөнүүвүс бар. Ол дээрге, Совет күрүнениң хой национал-дыг улузу-дур.

Венгр коммунистер, венгр-совет найырал нинтилелиниң нежигүннери Совет Эвилелин бодунуң аңы-дуңма өөнүү, хостакчыны кылдыр санавышаан, юбилейге белеткелди эң чугула херек кылдыр көрүп турар. Нинтилел совет улустуң амыдыралын болгаш коммунистиг нинтилел тургузуушкунуна чедиишкиннерин Венгриниың чурттакчы чонунга калбаа-биле танышпырар хемчегларын чорудуп турар. Бис оске хөй-нинти болгаш массалыг организациялар-биле сырый харылзаалыг ажыыдап турган, байырлалга белеткээри чорудуп турар бис.

Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң бүдүүзүнде чоруткан совет кинофильмнер фестивалы юбилейлиг хемчегларнинг биржээк болган. Оон-биле холбаштыр эгелээн киновикторималар, конкурстар барык чаруктык чыл дургузунда үргүлчүлээр болгаш 1973 чылдың май 9-та, тиилелге хүнүнде барып доостур. Ол оюнларга аныяктарны болгаш улуг кижилерни база хаара тудар. Аңаа киржирин күзээн кижилер конкурска киржир алды хире совет кинофильмнерин көөр ужуралуг. Ол дээрге, көрүкчүлерин чүгле совет кинематографиязың эң эки чогаалдарыбиле эвес, харын-даа совет кижилериниң хүн бүрү амыдыралы-биле танышпырар сорулгазы салып турары ол.

Амгы үеде нинтилелде 800 коллективтер — үлетпүр бүдүрүлгелер, албан черлерн, бүдүлге кооперативтери, өөреникге черлери киржип турар. Коллектив бүрүзү найырал-дың тодаргай программазын чогаадып тургускан. Ол программазынын утка-шынары байлаң болгаш оларны тус черниң байдалдарын, ук коллективтиң сонуургалын өөренип көрүп турган тургузуп кылган. Коллектив бүрүзүнге Совет Эвилелиниң юбилейлиг тураскаатkан байырлыг хураддарны эрттирерин планнаан.

Байырлал бүдүүзүнде биске совет азчылар база боттарының дуазазын чедирер — деп Мария Надь уламчылаан. — Ноябрь төнчүзүнде совет артистериниң бөлүү биске аалдап келир. Олар чамдык хоорайларга концерт көргүзер болгаш адак соолуңде хөй миллион телекорүкчүлерге бараан болур.

Чер-черге болур хөй делгелгелерден аңгыда Будапештиге төп делгелге ажыттынар. Аңаа совет улустуң экономика, эртем болгаш культура талазы-биле чедиишкиннерин тода көргүзер болгаш венгр-совет харылзааларның хөгжүдезин чугаалаар.

Декабрь 15-те найырал нинтилели Венгриниың Социалистиг ажылчын партиязының Дээди партшколазы болгаш Венгриниың эртемнер Академиязы-биле кады ыаттышкан хурал эрттирер. Аңаа сураглыг эртемденнер, хөй-нинти ажылдакчылары Совет Эвилелиниң амыдыралының ажы-ашгы талаларының дугайында илеткелдерни кылыр. Ол хуралга Совет Эвилелиниң төлөзелерин база чалаан. Нинтилел юбилейге хөй-хөй брошюраларны, таймылбыр материалдарны, плакаттарны үндүрер.

Алдарыыг ойнуң бүдүүзүнде венгр найысылалдың эң улуг театр залында болур байырлыг хурал улуг болуушкуларның бирээзи апаар.

Совет улустуң болгаш социалистиг ак-дуңма чурттарның улуетарының улуг байырлалының бүдүүзүнде бис совет оңучктерниске аас-кежиин, аңмыдыралга болгаш күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннерни күзөр бис — деп Мария Надь түңнелинде чугаалаан.

А. СЕМЕНОВ,
СЭТА-ның корр.
Будапешт.

КОНТРОЛЬДУҢ ДЭЭШТИИ ДЭЭШ

Хереглекчилер кооперациязының организациязыларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылын улам ыңай сайзырадыры кооператорларга иегелеген бедидип турар. Бо адырны хөгжүдеринге хуучуларны идепкейлиг киништирери бүдүрүлгенн эргелеп-башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле хаара тударының бир хевири. Ону кооперация контролюнуң комиссиялары база боттандырып келген.

СЭКП-ниң XXIV съеадизиниң шиитпирлериниге үндезилээш, ол комиссиялар көдээ садыгны организастаарын эңижидер, кооперацияның өнүү-хөреңгизин кадагалаар талазы-биле ажылга база кол роль-ду ойнап турар. Ол комиссиларның ажылы кооперация организациязыларының болгаш бүдүрүлгелериниң ажылын хынаары, оларның ажылында четчестерни чайладыры, курлавырларны илередип, оларны долузу-биле ажыглаар дээш ажылды организастаарынче утпаанган.

Бистиң республикада мындыр комиссияларның составында 1500 ажыг хуучулар бар. Оларның хөй иезин хөй-нинтичи, ажыл-агыйжы улуг дружулгалыг. Чаа соцүтканнарның мергежилин бедидери-биле райпо баштаар черлери семинарларны арттырып, аңаа ревизия, инвентаризация кылырының, садыгны организастаарының чурум-негелдезинин талазы-биле чогуур билиглерни оларга бергеп.

Хөй-нинтичи контролёрларның ажылын идепкейжидер, оон дээштиг болуруп чедип алыр дээш Респотребсоюзтуң баштаар черн тускай хемчеглерни ажылдап кылган. Оларның кол угланышкыны—комиссияларга тывыскан контрольдаар эрге-хүлээлгелерни долузу-биле ажыглап тургаш, садыгның дешпилгиг чаа, таарымчалыг арга-хевирлерни шиигээдир, чонга культурлуубиле бараан болур, планның даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүседирин хандырар, кооперацияның өнүү-хөреңгизин кадагалаар талазы-биле кооперацияның хөй талалыг ажылынга дуза чедирери болур.

Бо угланышкынга кооперация контролюнуң комиссиялары элээн ажылды кылган. Чижекке Бии-Хем райониуң Хадың суурда магазинниң ажылын хайгаарап турар комиссияны айтып болур. Ол комиссияның кежигүннери көдээ магазин хереглекчилерни аъш-чем болгаш улептүр барааннары-биле канчаар хандырып турарын үргүлчү хынап келген. Чонның чагыгларын күүседип турары, садыжыларның күш-ажылын организастаавы кандыгыл, хой-нинтичин өнүү-хөреңгизинин камгалалы кайы хирел, садып алыкчыларга садыгжылар культурлуг бараан болуп турар бе дээрзин хынап, ажыктыг санналарын, сүмелерин берип келген. Оон түңнелинде магазин бараан саарылгазының, кежигүннер хүлээп алырының, дадывыр хавырарының планнарын ай санында күүседип келген. Магазинниң ишти арыг-шевер, бараанны делгээн көрүштүг. Комиссияның ажылынга хой-нинтичи контролёрларның идепкейлиг киржирин комиссия даргазы И. Шулүгин чедип алган.

Респотребсоюзтуң баштаар черн бо комиссияның ажылының эки дужулгазын өөренип көргеш, чер-черде кооперация контролюнуң комиссияларынга үлегер кылдыр нептередирин сүмелээн.

Кооперация контролюнуң хой-нинти комиссиялары аңгы-аңгы хевирлерлиг болгаш олар райполарның, сельполарның баштаар черлеринге дээштиг дузаны чедирип турар. Садыг бүдүрүлгелеринде, нинтининг чемненилге черлеринде үүрметтеп садарының өртектерин сагыырының талазыбиле хой-нинти инспекторларының ролю база улуг. Ол инспекторлар өртен-үнеин шын доктаатканын, бараан болгаш оске-даа өртектиг чүүлдерниң камгалалын хынаарынга боттарының үлүүн киирип турар.

Каа-Хем райозунуң контроль-ревизия комиссиязының (даргазы И. Логинов) ажылы база идепкейлиг. Оон кежигүннери садыг ажылын эки билир, идепкейлиг, хой-нинти ажылынга сонуургалдыг эштер. Комиссия квартал саныында планчыг ажылдап, ону хажык чок күүседирин чедип ап турар. Ол комиссия складтар болгаш садыг-магазиннериниң ревизиязын болгаш инвентаризациязын кыска хуусавда, чогуур деңнелге кылып, илереэн четчестерни чайладыр дээш кызымак ажылдап турар.

Кооперация контролюнуң комиссияларының үлегерлиг ажылының оске-даа чижектерин көргүзүп болур. Ынчалза-даа республиканың кооперация садыының шугуумында улуг четчестер бар. Хөй-нинтичи контролёрларның дээштиг күжүн четче ажыглаайн турар. Ылаңгыя Чөөн-Хемчик, Өвүр, Барыын-Хемчик райполарда, Сесерлиг сельпозунда хуучулардан тургустунган комиссияларның ажылы куду деңнелде.

Кооперация контролюнуң комиссияларының ажылын дээштиг бодурарын чедип адырын-совет садыгы, нинтининг чемненилгезин улам ыңай сайзырадырының айтырыглары иеген турар.

М. ЛЕГОСТАЕВА,
Тыва респотребсоюзтуң оргкилдизиниң инспектору.

Бөгүн—Совет Чечен-Ингушетиянын 50 чылы

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ЧАА АМЫДЫРАЛ

Совет Чечен-Ингуш АССР бодунуң 50 чыл оюн демдеглеп турар. ССР Эвилелиниң составынга бактаан киргеш, чартык чүс чыл дургузунда эртип келген оон оруун Чечен-Ингуш АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы К. И. Оздоев СЭТАның корреспондентизинге чугаалаан.

1922 чылдың ноябрь 30-де «Чечен автономнуг областың тургустунганының дугайында» декретти Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи Комитеди хүлээп алган деп, К. И. Оздоев чугаазын эгелээн. Чечен-Ингуш улустуң национал күрүнелиг болурунга эге базым ол болган.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле, орус улустуң болгаш бистиң чуртувустуң оске-даа улустарының аңы-дуңма дузаламчызы-биле улуг чедиишкиннерни ол чедип алган.

Шээда хаанныг Россияның хожудацгай кыдыг-кызыгаар черн турган болза, ам Чечен-Ингуш АССР — чурттуң индустриалдыг улуг төптериниң бирээзи апаргаи. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгезининң нинти хемчээли чартык чүс чыл дургузунда 49 катап үлгаткан. Ылаңгыя индустриянын кол адырлары болур нефть тывыжы болгаш нефтьхимия, энергетика, машина тудуушкуну бедик темпилербиле хогжүп турар. «Кара алдының» чылда казып тывары 20 миллион тонна ажып турар.

Көдээ ажыл-агыйга база улуг чаартылгалар болгулаан. Колхозтарның болгаш совхозтарның хову-шөлдери карак четчес чаптылып чорутkулаан, а чер ажылдыгларының машина парыында 13 муң трактор, 1200 ажыг тараз комбайны, 4000 хире чүүк машиназы бар. Бүгү ажыл-агыйлар электрижиттингеп. Ында 3000 ажыг специалист ажылдап турар.

Республиканың 30 ажыг ажыл-ишчилеринге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Оларның аразында — моон мурнунда механизаторлап турган, ам совхоз директору апаргаи Алхазур Кагермаиов, саанчы Лемка Бархоева, малчын Наурды Эсмухамбетов болгаш өскелер-даа бар.

Кайнаар-даа көөрге, улуг чаартылгалар-ла, чаартылгалар. Ынчалзажок эң кол чүве болза, даг чурттугларның утаан-болал амыдыралының чаартылып, өскерилгеин болдур. Чагаа ыомчудуп алырыбиле эртем-сургуулдуг кижи дилээр дээш бир аалдан өске аалче аныяк шаанда хап чорун турганын аксакалдар ам-даа утпаан. Шаанда бүгү чеченнерге болгаш ингуштарга он шаа четчес башкы турган болза, ам республикада 12 муң башкы, нинти билигнин 500 ажыг школазы бар. Ол ышкаш күрүне университети, институт, техникумнар бар апаргаи. Ында 27 муң ажыг аныяк оолдар, кыстар өөреннп турар. Ийи муң эртем ажылдакчыларының аразында эртемнер докторлары база бар. Республиканың улус ажыл-агыйында нинтизи-биле 50 муң ажыг үзеди болгаи ортумак тускай эртемнигер специалистер ажылдап турар.

Республикада культура-чырыдышкын албан черлериниң четкизиниң калбарганыбиле национал интеллигенциянын хөй санныг отряды тургустунган.

Улус ажыл-агыйын хогжүдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш 1965 чылда республика Ленин орденин-биле шаңнаткан. Бо бүгү чаартылгаларны, өөрүнүүр, улуг чедиишкиннерни республика ленинчи национал политиказының ачызында чедип алган.

Даглыг чурттуң байырлазынга алдар болдуруп, демдегаазы-биле партия обкому, республиканың Дээди Советиниң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели Грозный хоорайга улуг тураскаалды тургузар деп шиитпирлээн.

Тиилелге проспективниң мурнунда улуг шоолге улустарның найыразының демдээ кыдыр кызыл гранитten кылган үш революстуг-демселчиниң тураскаалы поступ келир.

«Бо найырал — социализмниң өндүр чаагай чаалаа алмышкынпарының бирээзи, совет нинтилелдиң күүзүлүг шимчедикчи күжү, эң буянныг эчис соруга — коммунизмни тургузар дээш ССРЭниң бүгү националдарының ажылчы чоннарының чогаадыкчы чоруунуң эгээртинмес үнер дозу» — деп, «ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан болгай.

Республиканың ажылчы чоннары чырыткызыг келир үе — коммунизмче бүгү совет улус-биле кады чорбушаан, СЭКП-ниң XXIV съеадизиниң шиитпирлерин амыдырапга күүседир дээш боттарының бүгү күжүн берип, ССРЭ-ниң чартык чүс чыл юбилейин төдептиг уткуп турарлар деп, К. И. Оздоев түңнелинде чугаалаан.

ЧУРУКТА: Грозный хоорай. Чечен-Ингуш АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бажыңы.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЛЕНИН МАҢАА АЖЫЛДАП ЧОРААН

Кремль. В. И. Ленинниң кабинеди. Бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнелиг тургузукчузу 1918 чылдың марттан 1922 чылдың декабрь 12-ге чедир маңаа ажылдап турган. Хамаатты дайынның дүвүрээнинге чылдарында фронтулардан болгаш ховулардан, заводтардан болгаш фабрикадардан маңаа. В. И. Ленинге дыңнадыглар соксаал ток кээп турган. Улус Комиссарлыгының Човуделиниң Даргазының адынга чүрттүп бүгү булуңнарыдан ажылчы чоннарның мун-мун чагаалары кээп турган. А тараачынар толээлекчилери, ажылчынар, эртемденнер, делегейниң ажылчын шимчээшкинииниң ажылдакчылары база Кремльге чыглып кээп турган.

Партияны болгаш чүртту удуртурунуң талазы-биле сонгаарладып болбас хой санныг айтырыгларны шиитпирлевишаан. Владимир Ильич теоретиктиг ажылын база соксатпайн турган. Оон книжи магазап ханмас ажылгыр турганы мынаг чүүлден биилип болур, чүл дээрге Совет чазактың Петроградтан Москвага көжүп келгенинде соонда оон бижээн ажылдары болуп чыгдынган. Чогаалдарының он том болган. Нычаарга сөөлгү томнарда кирген оон чагаалары, телеграммалары, демделедери болган өске-даа документилери ол он томда кирбээн болдур ийин. «Совет эрге-чагырганың эдлечилиг сорулгалары», «Пролетар революциялы болгаш ренегат Каутский», «Күрүне дутайында», «Улус эгелээшкин», «Пролетариат диктатуразының дугайында», «Коммунизмге «солынээриниң» уруглар аарыы», «Аъш-чем үндүрүүнүң дутайында» болгаш өске-даа хөй-хой ыдыг чүгүлә ажылдарын Ленин ол чылдарда бижээн.

Хөй националдыг чүртка эрге-чагырганың ажылчын ацгыже шилчээшкиниң соонда эвилелчи федеративтиг күрүнени тургузуп болур аргалыының дугайында болалды Владимир Ильич Октябрь революциязының мурнунда-ла чугаалап турган. Революция тиилээнинг соонда ол идеяны Ленин бүгү талалыг хөгжүдүп, хөй националдыг чаңгыс аай Совет күрүнени тургузар, чүртка социалистиг чаартылгаларны боттандырар талазы-биле партияның ажылын башкарып, национал айтырыгны шиитпирлээринде удуг ужур-дузалыг кылдыр көргеп.

«Деникинни эдээн тиилел, гелер дугайты Украинаның ажылчыннарынга болгаш тараачыннарынга» 1919 чылдың декабрьның тоңчуузүвде бижээн чагаалынга Ленин мынча деп онзалап демделээн: «Нациялараның эки тура барымдаалаан эвилелиш,— бир пация өске пациянга удур кадыг-даа күчүг дүрүшкүнүн черле болдура бербес эвилелди,— эң долу бүзүрежилгеге, акы-дүңма чаңгыс эптиг болурук тодаргай медерел биляринге, черле эки тура барымдаалаан чөптөөрежилгеге үндезилеттингеп эвилелди күзеп турар бис».

Совет республикаларның эң сыры эвилели чокта капиталистиг хүрээлөшкининиң бөйдалдарында оларның догуланаашкының камгалап алырының аргазы чок: совет республикаларның сырый экономиктиг эвилели чокта империализмге үрегдеттирген бүдүрүкчү күштерин катаа тургузары болгаш ажылчы чоннарның чаагай байдалын хандырары боттанып шыдавас: ыңдыг эвилел чаңгыс аай, яиитя план дүүгаар хөгжүп, орар социалистиг ажыл-агыны тургузар арганы бөөп деп, 1920 чылдың чайынында «Национал болгаш колонияның айтырыгларының талазы-биле тезистериниң эге баштайгы дезевилелдинге» Владимир Ильич айыткан.

Дең эргелиг совет республикаларның эки тура барымдаалаан каттыжышкынының дугайында баштыңчының идеязын партияның Төп Комитединиң 1922 чылдың октябрьда болган пленуму бүрүн деткээн. Ленинниң ганзагырынга үндезилээш, пленумуун хүлээп алган резолюциязының бирги пунктузунга Украинаның, Белоруссияның, Закавказ республикаларының федерациязының болган РСФСР-ниң «ССР Эвилелиниге» каттыжарының дугайында оларның аразынга керээни оларның түс бүргүзүнге «Эвилелдиң» составындан хостуг үнер эргеш артырып турган чарарының эргежок тугулазын хүлээп көргеп.

Хамаарышпас бүгү республикаларның компартияларының Төп Комитеттери ол ыяаны изин-биле деткээн, ол идея бүгү чүртту хаара туткан, ёзулуг бүгү улусчу каттыштырыкчы шимчээшкин кылдыр боттанган.

Берге ораан турган-ла, Советтериниң Бирги Бүгү-эвилел съездиниң эртип турган декабрь 30-де болган оон дараазында хүн-дээ Владимир Ильич Ленин «Национаддар дугайында азы «Автономизация» дугайында айтырыгга» деп чагааларын машинакчыга аза берген. Партияның национал политиказының эң чугула айтырыгларын, бистиң Төрөөн чүртүвүстүң улустарының аразынга харылаа байдалдарның айтырыгларын ол чагааларында Ленин чыткан.

Ленинниң Кремльге ажылдап чораан кабинединде болган чүртган турган квартиразында бүгү-ле чүүлдерин оон амыдырал-чурттал газының уезинде шыкаш кылдыр шак мынчаар арттырган, ол бүгү чүүлдер аныяк Совет республикага аар-берге уеде оон чорудуп турганы ажок улуг ажылының дутайын ол хевээрзил сагындырып келир.

Бо бөдүүн кабинет шыкаш, кижилериниң чүректерин бодунче шак мынчаддыр хаара тудуп келир ыдыг черлер оран кырында ховар. Бистиң чүртүвүстүң ажылчы чоннары, даштыкыдан аалчылар боже Владимир Ильичиге өөдүр чаагай өөрүп четтиришкин болган ханы хүндүткел-биле кээп турар. Ленинниң үндезилеп тургусканы ССР Эвилелиниң тургустунганының чартык чүс чыл юбилейинииң бо бүдүүзүвде Кремльде кижилер оны хөй кээп турар.

Чоокшулал келген юбилейге холбаштыр эвилелдөшкен республикаларның хүннери Москвада. ССРО-ниң Улус ажылагый чедишкиниериниң делегелгезинде, ССРО-ниң улустарының вайыралының болган сырый каттыжышкынының сеткил өөрүнчүг байырлалы кылдыр эртип турар. Экономиканың, артемнең, культуразының хогжүдезинге республикаларның ажылчы чоннарының чедишкиниериниң дугайында мурнакчы кижилериниң ол хүннер үезинде чугаалары Ильичиге, Коммунистиг партияга рапорт кылдыр чаңгыланып турар. Ынчангаш делегациялараның түс бүргүзү Москвадан чоруттарының мурнунда баштыңчының Кремльде кабинединге болган квартиразынга кээп турар. Туркмениянның ажылчыннары, эртемденнери, культуразының болган уран чүүлүнүң ажылдакчылары маңаа баштай чоранныының бирээзи болган. Ильичиниң маңаа кылып турган ажок улуг ажылының дутайында, бистиң чүртүвүска национал айтырыгны шиитпирлээринче, кээп турар. Ортаа Азияга национал-күрүне тургузуушкунуче кайы хире хөй күштүг болган ковогейин оон салып чоранының дугайында чугааны хүнзоректиг республиканың толээлекчилеринге чаагай сеткил ханыышкыл-биле дыңнаан.

Ортаа Азия республикаларының дугайында баштыңчының айтышкынары күүсеттингеп, ол республикалар бөгүнгү национал экономиказын болгаш культуразын дүрген хогжүдериниң артазын алган деп чүвени фактылар тодаргай бадыткап турар болгай.

Совет Туркменистанның баштайгы хүннериниң дутайын залчыларга Кремльге камныы-биле кадагалаттынып чыдар «Туркменистан» дээр фотографиялар альбому болгаш ынчан республиканың Улус Комиссарлар Човуделиниң В. И. Ленинге чоруткан чагаазы сагындырып келир. Ол альбомуун болгаш чагааның дутайын делегацияның кежигүннери билбес болгаш, ынчангаш улуг эптериниң улуг баштыңчыга бижээн чагаазын олар улуг совуургал-биле ноччаанар.

«Силериниң күжевилекчиниерииң ачызында Туркменистан чүс-чүс чылдардагы уягузуудун одунган болгаш Чөөн чүктө социалистиг революциялың мурнуу одуруунда болу берди... Национал айтырыг талазы-биле Силериниң айтышкынчыларыңар болгаш ол талазы-биле РКП-ниң XII съездиниң шиитпирлерин ыяшыгла болду.

Бо альбомда сөөлгү чылдарда революциялың шылгаралтай чүүлдерин көргүскен. Дарлаттырган ацгыларым улуг баштыңчыныга бердинишкинин болгаш ыяалыдың демдээ кылдыр Туркменистан Республика Совет Туркменистанның фотографиязы чурукталарында көргүскен бо альбомну үлээп алырыңар-ны дилеп, оон-биле кады ажылчы чоннуң чаагай чоруу дээш Силериниң эң-не дүрген кадыкпыл сеткил бодуңарны илгээ-биле күзеп турарыңар илертейлеп тур» деп, ол чагаада бижээн.

Эстон, Кыргыс, Таджик, Армян, Латви, Молдав, Литва, Азербайджан, Грузин, Казах ССР-лериниң хүннериниң маңаа чораан киржикчилерге база хөй солун чүүлдерни билип алган. Чаагзолэргe, Закавказье республикаларының делегацияларының кежигүннери Ленинниң кабинединде Кавказтың чурт чуруузунда этнографтыг барымдааларны киирип кааныңче улуг ыяшыгларын салгаанар.

1922 чылда Закавказье федерациязының түргүстунганы-биле холбаштыр Кавказка национал айтырыгны шиитпирлээринге Владимир Ильич онза кичээнгейни салган. Оон этнографтыг составының дутайында барымдаалары Ильичиниң бодунуң дилээнии бөгүзаар чурт чуруузунга киирген тургаш...

В. И. Ленин-биле холбаалыг бүгү чүүлдер совет кижиге эргим үнелиг. Баштыңчының Кремльде ажылдап чораан ле бинединге болган чуртган чораан квартиразынга келген кижилериниң демделгелеринге, ыяшыг дептерлерге сеткил бижиишкин үзүг одуруглар бар. Оларның түс бүргүзү Ленинге болган оон тургускан Коммунистиг партиязынга кайгамчык улуг хүндүткелди болган ыяалыдың чоруктарын көргүскен. Даргаттырган ацгыларының улуг баштыңчыныга бердинишкининг болгаш ыяалыдың демдээ кылдыр Туркменистан Республика Совет Туркменистанның фотографиязы чурукталарында көргүскен бо альбомну үлээп алырыңарны дилеп, оон-биле кады ажылчы чоннуң чаагай чоруу дээш Силериниң эң-не дүрген кадыкпыл сеткил бодуңарнын илертейлеп тур» деп, ол чагаада бижээн.

Эстон, Кыргыс, Таджик, Армян, Латви, Молдав, Литва, Азербайджан, Грузин, Казах ССР-лериниң хүннериниң маңаа чораан киржикчилерге база хөй солун чүүлдерни билип алган. Чаагзолэргe, Закавказье республикаларының делегацияларының кежигүннери Ленинниң кабинединде Кавказтың чурт чуруузунда этнографтыг барымдаалары киирип кааныңче улуг ыяшыгларын салгаанар.

1922 чылда Закавказье федерациязының түргүстунганы-биле холбаштыр Кавказка национал айтырыгны шиитпирлээринге Владимир Ильич онза кичээнгейни салган. Оон этнографтыг составының дутайында барымдаалары Ильичиниң бодунуң дилээнии бөгүзаар чурт чуруузунга киирген тургаш...

В. КНЯЗЕВ.
(СЭТА).

БОЛГАРИЯ. Софияда улуг «Интерпрессфото-72» делегелге ажыттынган. Беш диптиң бемен чуртунуң депшилгелиг фотодокументалистери бөгүнгү делегейни көргүзер, улуг болгаш сонуургачыг панорамаяны тургускан.

«Л. И. Брежнев Рено заводта» деп чуруукту тыттырганы дээш СЭТА-ның фотокорреспондентизи В. Мусазының амгы үе балуушкуннарын көргүзер салбырның алдын медалы-биле шаңнаткан. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙ ДО ХҮННЕРДЕ

ПКАП ТК-ның пленумунда

ВАРШАВА. (СЭТА). Аныяк салгалдың ажыл-херектеринге хамаарыштыр партияның үндезин сорулгазы болгаш партияның аныяктар ортузунга бүгү идей-кижизидилге ажылының кол чүүлү болза, Польшага социализмни улам ыяай тудуп тургузарының программазы болур деп, ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек ПКАП ТК-ның Варшавада эртип турар пленумунга медеглээн.

Амгы пленумуун чугаалажыр темаларыны — ниитилелге ажок улуг ужур-дузалыг айтырыглар. Аныяктар улустуң чарылбас кезээ, оон келир болгаш амгы үезиг болгай деп, Э. Герек оон ыяай чугаалаан. Аныяктарны кижизидиринге партияның, күрүне биле улустуң сорулгаларының дугайында тезистер төлевилелии чүүл-бүрүү деппелдерге чугаалашкан. Польшага социализмниң улам ыяай тургузарының программазын барымдаалап тургаш, ол тезистерни тургускан. ПКАП-тың VI съездизиниң шиитпирлеринге дүүшүүргеп ол программаны күүседириниче код кичээнгейни салып турар бис деп, ПКАП ТК-ның Бирги секретары демделээн.

Улустуң мурнунга бистиң партиявыстың салып турар программазы ол. Ол программа оон-биле чергелештир политиктарның бүгү аныяк салгакчыларынга база теогудуг сорулга боон турар деп, ПКАП ТК-ның Бирги секретары демделээн. Ону боттандырары Польшаның социалистиг хогжүдезинге кайгамчык улуг болуушкун болур. Социализм болза чүүле гайгыралгай болгаш амгы үениң чаа материалдыг-будүрүлге баазазы эвес, харын ниитилел харылзааларының улам бедик деңнелдиг болган турар үе-чадазы база ол болгай деп, Э. Герек демделээн. Чогум-ва ыядыг төлээде, аныяк салгакчыларның ортузунга идей-кижизидилге ажылын хамыладырын ажок чугулалап көргеш, кижизидилгенин социалистиг үлгешыварлыг болурунче, ону боттандырарын чедип алырының ергаларынче кол кичээнгейни салып турар бис деп, ПКАП ТК-ның Бирги секретары чугаалаан.

Л. Корвалан Прагада келген

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның чазаанып ёзугаар ЧССР-де чоруп турар. Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиргиниче секретары Л. Корвалавны ЧКП ТК-ның Чиргиниче секретары Г. Гусак Прагага хүлээп алган.

Найыралдыг ужуражымышкын бооп турда, ЧКП-ниң XIV съездизиниң шиитпирлерин күүседириниң херээнге чедип алдынган түңнелдерин болгаш политика, экономика, культура талазы-биле Чехословакияның Компартиязының мурнунда тургустунган ол соруулгаларны Л. Корвалаңга Г. Гусак дыңнаткан.

Л. Корвалан империалистиг монополияларга болгаш чурт ниитиниң реакциязынга удур демиселге ажылчы чоннуң чаңгыс эвин бижыглаарының херээнге Чилиниң Улусчу чаңгыс эп чазаанның болгаш Коммунистиг партиязының сорулгаларын чугаалаан.

КОМПАРТИЯНЫҢ БЕШКИ СЪЕЗДИЗИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Пуэрто-Питрден келген дыңнадылгарны ёзугаар алырга, аңаа Гваделупаның Коммунистиг партиязының элчелиг V съездизи болган. Оон ажылынга 159 делегат киргижкен. Съездиге акы-дүңма коммунистиг партияларның ССРО-ден, Франциядан, Чилиден, Гвианадан, Мартиникадан барган толээлекчилери киргижкен. Съездиге акы-дүңма 30 ажыг партиялардан байыр чедиргеи чагаалар келген.

ГКП ТК-ның Чиргиниче секретары Ги Данент отчёттуг илеткел киргижкен. Ук илеткелде амгы үеде делегейниң база Гваделупаның политиктиг, экономиктиг болгаш социал байдалын аналиттээн, боттарының материалдыг байдалын ыяжидерни дээш, колонияга ёзулурумунуң уржуктарын бүрүү уаутказары болгаш боттарының күзээнии ёзугаар күрүне эрге-чагыргалын тургузуп алыр бүрүн эргежок хүлээп көөру дээш, Гваделупага ёзулуг автономия эргелии тыпсыры дээш чүүлдер демиселге чорудун турар ажылчы массаларын удам ыяай мобилизастаар талазы-биле партиязының ажыл-чорудулгазының сорулгаларын тодаргайлап айытказ.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ВАСЮКОВ МУРНАП ТУРАР

БАКУ. (СЭТА-ның корр). Эр улустуң чүртка бирги черн дээш хөл-шыдыраа мартыдаазы үрүлчүлеп турар. Ноябрь 28-те Васюков Разуваевти болгаш Балашовту тиилээн. Григорий Джиджихашвилиниң, Альбурт Куфельдин удуп алганнар. Бронштейн Фурманга уттургап, Шамковалч болгаш Рашковский-биле хайыныашкылаан. Ол мышкаш Куфельд биле Рашковский, Зильберштейн-биле Лейн олар база-ла хайыы түңнелдерниг болгулаан.

Бо маргылдааның сескн салымның соонда москвачы гроссмейстер Васюков 5,5 санныг боон, мурнай берген. Оон Таль, Мутин, Фурман, Тукмаков болгаш Лейн сугнар чүүле чартыл-чартык сан четпес, ыяырты чоруп турар.

Дүүн, ноябрь 29-та — тоску салыг болгаш.

СЕЗОННУ АЖЫТКАН

Таңды районнуң спортчулары спорттуң кышкы сезонунуң бамырлыг ажыдыышкынын Бай-Хаак суурга кылган. Оон программазынга ацгы-аңгы хемчээлдерге хаак маргылдазын киргген. Аңаа районнуң 180 ажыг шилиндек хаакчылары киришкен.

Херээжеңнериниң 5 километр чарыжынга Бай-Хаакта уругларның спорт школазының тренери Галина Трубицина 27 минута 30 секунда эрткеш, кымга-даа аштырбаан.

Эр улустуң он километрге бирги чер дээш демисел Хову-Аксының уругларның спорт школазының тренери Владимир Ковалева-биле оон өөреникчии онгу классты Сергей Бабкиниң аразынга болган. Ынчалаа-даа хүржүлгааш улуг, бирги разрядты Владимир Ковалев камнап алган күжүн сөөлгү километрлерге үзүргеш, финишке Бабкинии мурнап келген. Оон шагы 41 минута 56 секунда болган.

Уруглардың үш километрге чарыжынга Бай-Хаак ортумак школазының тоску класзының өөреникчизи Валя Федорова шылгараан. Оон командазы эптери Наташа Назарова биле Валя Овэн яйгы, үшкү черлерни үлешкеннер. Олдарның 5 километрге черге чарыжынга Юрий Реут тиилээн.

Маргылдааның түңнелинде команда талазы-биле Бай-Хаактың спортчулары бирги черни алганнар.

(Бистиң корр.).

Телевидение

НОЯБРЬ 30-ДЕ

МОСКВАДАН

15.40—«Бузулбос эвилел». Марий АССР. 16.10—«Четкечи, мен...» Ураи-четен фильм. 17.35—Ынакшылдың өскерлии. Фильм-концерт. 18.00—«Ут». Информастыг программа. 18.30—18.40—Чапсар. 18.40—«Правда» солуунуң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. Жуков телекөрүүчүлерниң айтырыгларынга харылаан тур. 19.10—«Виливарошда чай». Ураи-чечен телефильм. Венгрия. 2-ги серия.

КЫЗЫЛДАН

20.00—Телемедээлер. 20.20—«Телетен». Дамчыдылга. 20.30—Киножурнал. 20.40—Телемедээлер. 20.50—Чарлаалдар, реклама. 20.55—«ССРО-ниң 50 чылынга уткуштур». Татар АССР-ниң алдарлыг артизи З. Шихмурзаеваның концерти. 21.35—Санитар чырыдышкыи бажыңы көргүзүп тур. «Кадык болур дээш». Кыска метражтыг фильм.

МОСКВАДАН

21.45—«Че-ве, оолдар!». 23.00—23.30—«Ут». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Делегейде улуг сонуургал

СЭКП ТК-ның Чиргиниче секретары Л. И. Брежневке баштаткан ССРО-ниң партия-чазак толээлериниң Венгрияга албанның найыралчы аян-чоруун кылып чеде бергенин делегейниң хөй-нитилел болгаш даштыкы чурттарның парлалгазы ажок сонуургап турар. Делегейниң социалистиг болгаш өске-даа чурттарының солуунары, информация агентилелдери, радио, телевидениези ук толээлериң Будапештиде чеде бергенин дыңнаткаш, оларны Венгрияның найысыллыы чүректиг хамызындан акы-дүңма пайыралдыг хүлээп алган деп демделээн. СССР биле Венгрияның партия-чазак толээлериниң арасында чугаалажышкынныр эгелээнии, ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадарга Ленин орденин тывысканын болгаш орден тыпсырыының ёзулалынга Л. И. Брежнев биле Я. Кадарның чугааларын парлалга көскү дээш чугаалажышкынныларга чергелеринге парлап дыңнаткан.

Будапештиниң солуунары ол болушкунну тыттырган хөй-хөй чуруктарны бирги арыннарынга парлап үндүрген. Олар акы-дүңма советвенгр харылааларны быжыктырарынга, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының чаңгыс эвп биле сырый каттыжышкынын быжыглаарынга ук аян-чоруктуң улуг ужур-дузалыын демделээн. «Эштн хирлап» солуп ийи чурттуң улустарының буяулбас найыралынга тураскаакан редакция чүүлүн парлап үндүрген. «Биске эң эртим аалчылар келген. Эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак толээлериниң венгр черге келген чоруунуң чаагай чогуурун, өөрүнүг солуп чүүлдерни көөрүн, социализмниң, тайбыңның болгаш кижи төрелгетенниң дешилгезинии өөдүр улуг херээ дээш чугаалажышкынныларга үре-түңнелдиг болурун күзеп тур бис» деп, ол түүлде чугаалаан.

Венгр улустуң амыдыралынга «совет-венгр найырал чүүүн-биле-даа дешпес черни эзлеп турар; ук найырал кижиниң организминиге эргежок чугула кислород дег, шынап-ла солуттунмас» деп айыткаш, ийи чурт чаңгыс аай принциптерниг, сорулгаларын-биле быжыг холбаалыг деп, Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттары-биле дем каттыштырыш ажылдаары Венгрияның даштыкы политикалының үндезини болгай деп, ук солуп айыткан.

Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак толээлериниң Венгрияда чоруп турарының дутайында материалдарны социалистиг өске-даа чурттарының солуннары көскү черлериниде парлап турар.

(СЭТА).

А. А. ГРЕЧКО ФРАНЦИЯДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияда албанның аян-чоруун кылып чоруп турар, ССРО-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречкога алдар кылдыр Франциянын национал камгалалының күрүне министри М. Дебре Парижке дүштеки шайгалга тургускан.

Шайгалгага Франциянын албан кижилери киришкен.

ССРО-ниң камгалал министриниң Францияга аян-чоруук кылып келгени ийи чурттуң аразында харылзааларның доктаамал быжыглыг турарының херечиэя болгаш кады ажылдажылганы кадбартып быжыктырарынче утланган политиканың, дүшкүүрлүг байдалды чавырыддырарының үлегер-чижээ болур деп, шайгалгага киришкеннерге М. Дебре медеглээн. М. Дебре Европаның тайбың келир үезинге франциуз-совет кады ажылдажылганы быжыглаарының онза ужур-дузалыын демделээн.

Франция-биле харылзааларны калбартып, быжыглаарынче утланышкын—Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXIV съездизиниң документилеринде айыткан чайгылыш чок утланышкын болгай деп, ССРО-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко харыы чугаазынга медеглээн. Совет Эвилели биле Франция кады ажылдажылганы туруп болур улуг аргаларлыг. Ук кады ажылдажылга тайбыцны быжыглаар, Европада болгаш бүгү делегейдо байдалдың дүшкүүрлүүн чавырыддырарын улам ханыладыр сорунгалыг деп, А. А. Гречко чугаалаан.

СИРИЯ: бүзүрел болгаш шиитпирлиг тура-сорук

ДАМАСК. (СЭТА-ның корр). Голан тейлери бо-ла болгай. Кончуг ыяас-чараш болгаш байлак чер. Сирия тараачынар ында-ында ажыддаап турар. Ынчалаа-даа бистиң машиналарывыс барын чүкче ыңайлаан тудум-на дыйлаңнаан оңгулар, четки-биле шыпкаан автомашиналар, ыяңлаш аразында чажырып тургузуп каан үгер-боолар улам хөй көстүр апарган. Бистиң мурнуувуста фронт шугуму бар.

Маңаа каш-ла хонук мурнунда, ноябрь 21-де, изиг туяччуушкун болган. Аңаа үгер-боолар, ужар түүл, танкылар киришкен. Фронт чоогунда турар тайбың чурттакчылыг элээп каш черлерин израиль ак-шериглериниң ончук-чоцгээлиг бай-биле адыш-боолаанынга харыы кылдыр сирия шериг агрессорларга согуушкуиу тавариштырган. Дайзын дириг чүш болгаш техниканы талазы-биле улуг когаралга таварышкан. Ол сес ажыг шакта үргүлчүлээн туяччушкун дээрге фронтунуң сирия-израиль талазынга 1967 чылдан бээр ең улуг туяччушкун деп ук черниң хайгааракчылары чугаалаан турар.

Бистер сирия шеригнин бир артиллерия туружунга хап чеде бердивис. Орук ара көөрүүске ыңда-ыңда бомбалар дүшкен черлер ойлун чаштагылай берген чыткылаар, чазылган октаршын артынчылары дадара берген бөлә чыдар. Чамдык черлерни частыышкыннар шуут кара деъе кылдыр чара шаап каапкан болгулаар.

Артиллеристер боттарының үгер-бооларының чанында турлар. Оларның арын-шырайы шиирии, шиитпирлиг болур. Шунту туяччуушкунга мык белеп.

Ноябрь 21-де бистиң батареявыс израиль «фантомнар» узук-соксаад чокка бомбалап турда-ла, дайзының туружуниче каш шак дургузунда боолап турган. Зенитчилер база багай эвес ходелир турдулар. Бистиң туружувусче чаңгыс-даа израиль бомбазың дүшкээни болгаш бистен чаңгыс-даа кижиниң оскүндүрбааны оларның улуг ачы-хавыяазы боон турар — деп, лейтенант Мунзар чугаалай-дыр.

Бистиң шыныыг демиселиниске дузалажып турарын дээш, оларның биске Төрөөн чуртувусту, сирия улустуң ыяас-кежиин болгаш келир үезин ҳамгалазын дээш бергеи кайгамчыктыг боо-чепсээ дээш Совет Эвилелиниге база оон улузунга бистиң дайынчыларывыстың мурнундан өөрүп четтиреринге илередиксеп тур мен деп лейтенант Мунзар уламчылай-дыр.

Бо хүннерде Голанның белик тейлеринге ыяжым-ла чүве. Ынчалаа-даа ол шыпшын чоруктан серемчиледдиг турары база чугула. Тель-Авивтиң ожелекчи болуктери АКШ-ка летқидин алгап, боттарының ааратавыыг планнарын ам-даа үргүлчүлээр деп чүвени израиль аг-шериглериниң Сирияга удур бо-ла чөнгээлиг халдаашкыннары сагындырып турардыр. Ынчалаа-даа Израильдиң кордаашкыны ыяап-ла буурап дүжер. Тель-Авивтиң кандыгдаа агрессчи халдаашкыны чогуур ойтур шавышкынга таларжыр дээрзинге Сирияның шеринин дайынчы белеткели, эки өөредилгези болгаш бижыг сагыш-сеткил бүзүредип турар.

В. УРОНОВ.

Ағаар

Бөгүн республикага бүргеп, ааяыр, чамдык черлерге хар чаар. Барыын углавышкынчыг хат кошкак. Агаарның температуразы даглыг черлерге 2—7, өскелериниге 14—19 градус соок.

Кызылга бүргеп, ааяыр, хар чагбас. Хат кошкак. Агаарның температуразы 17—19 градус соок болур.

Кино

НОЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Шпагалыг ыдыктыг кижи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зоя» 15.00, «Херээженнер болган берсальер-лер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шүлбүстүң чалчаларын» 15.00, 18.40, «Тарымал тооруктар» 16.50, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сойгалаашкын» 9.00, 10.50, «Өлүрүкчү чорук дээш буруудаттырып турар» 12.40, 14.30, «Дошкуурал дутайында баллада» 16.30, 18.50, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ

Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлавчыларының 35-24, пропаганда киллизинниң 23-54, харылсалгалы секретарьның 23-35, партийзи аныыралы киллизинниң 27-13, культуроо киллизинниң 23-54, көзээ ажыл-агый киллизинниң 21-47, үлеттүр киллизинниң 22-64, чагаа киллизинниң 41-27, информация база совет тургузуу киллизинниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Човуделиниң чанында Тываның ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01119.

Солун неделяда 6 катап үнер